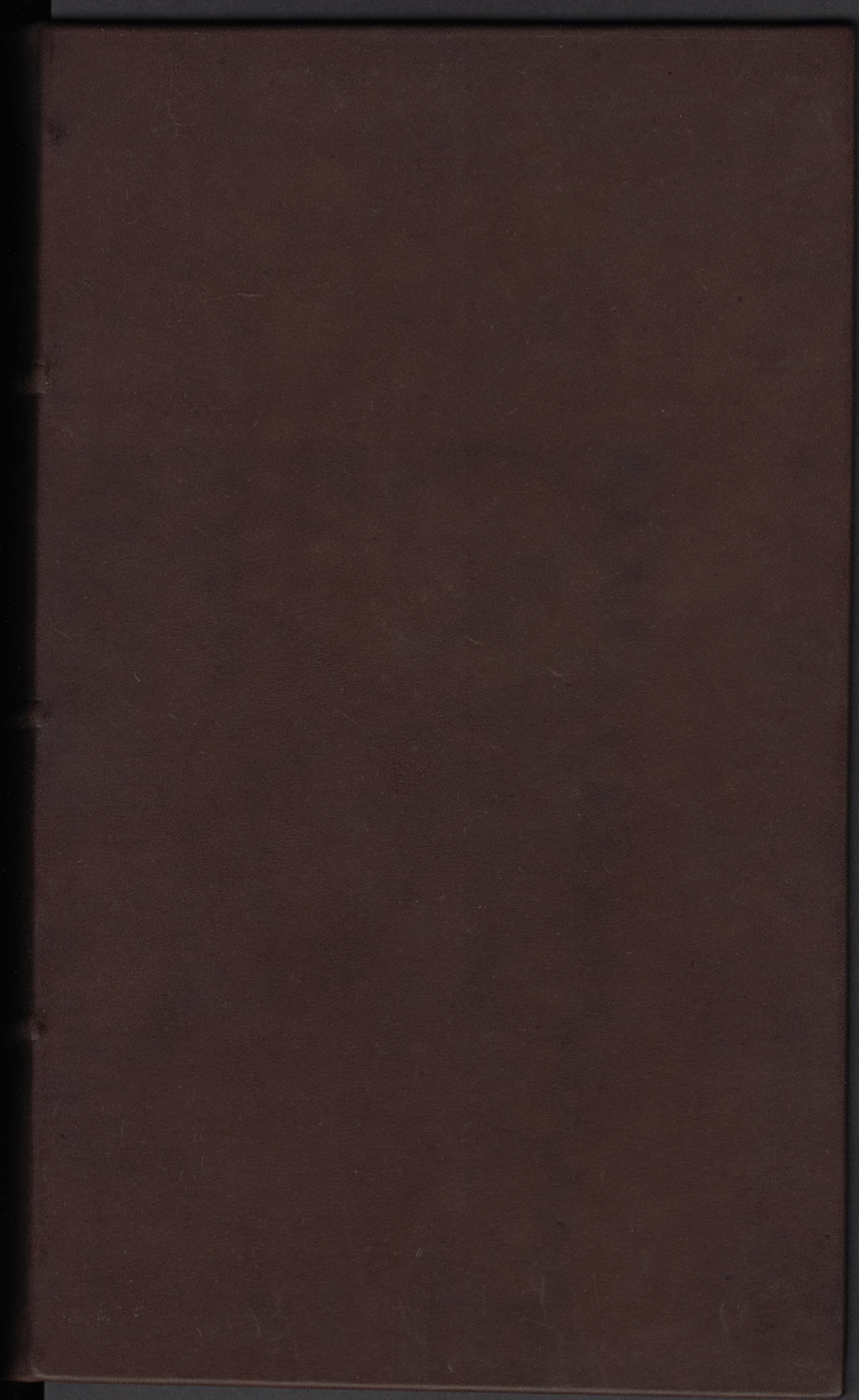
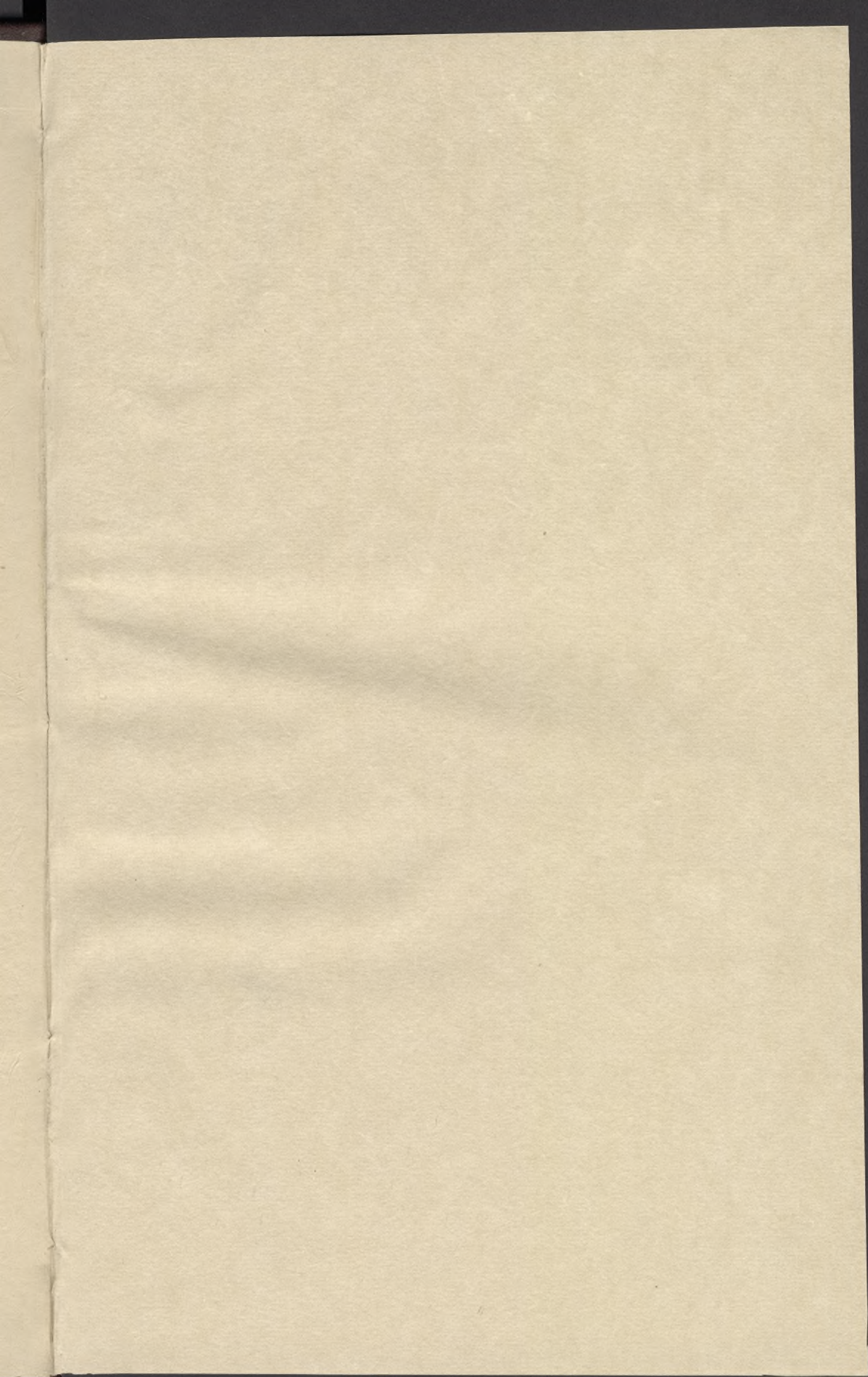




1444 d



1744 st

NAJASNIEYSZEMU PAN
PANU,
ZYGMUNTOWI III.

Z ŁASKI BOZEY KROLOWI POLSKIEMU, WIELKIEMU XIAZĘCIU
LITEWSKIEMU, RUSKIEMU, PRUSKIEMU, ZMUDZKIEMU, MA-
ZOWIECKIEMU, INFLANTSKIEMU, &c. &c. y INSZYCH. TAKZE
Z ŁASKI BOZEY KROLOWI DZIEDZICZNEMU SZWEDZKIE-
MU, GOTSKIEMU, WANDALSKIEMU, y WIELKIE-
MU XIAZĘCIU FINDLANSKIEMU, &c. &c.

Panu, á Panu, Panu Miłościwemu.

Bły te czasy, Najasnieyszy Miłościwy Hospo-
dyń KROLU, gdy w
tym zgromadzeniu á pospolitowaniu ludzkim, którą my Rzeczypo-
spolitą nazywamy, nie prawem jakim opisanym, abo Statutem, ale tyl-
ko swoim zdaniem i upodobaniem, władzą swoją Panowie i Królowie te-
go świata nad ludźmi rozciągali. Ale iż częstokroć od przystoyney swo-
iey powinności odstępowali, i na swój tylko pożytek rzeczy naciągając,
o pospolite dobro wszystkich mało dbali, ztąd to było urosto, że ludzie
bierząc się ich panowaniem, i zwierchności, i nie Panami, ale tyranami o-
nych nazywając, na samym tylko Statucie i Prawie opisanym wszystko bejspie-
czeńliwio dobro Rzeczypospolitey zasadzali. Aprzeto on wielki i zięny Filo-
zof Grecki Aristoteles powiedział, że tam bellua, á po naszymu dziki zwier-
Panuie, gdzie Człowiek według upodobania swego władzą swoją rozciąga,
gdzie zaś Prawo abo Statut górę ma, tam sam BOG wszystkim władnie. A
ta tego jest przyczyna, że Prawo jest, iako ie drugi mędrzec wystawił, onym
prawdziwym rozsądkiem a mądrym umysłu człowieczego baczeniem, którym
Pan BOG naturę człowieczą obdarować raczył, aby według tego przystoi-
nego á mądrego baczenia żywot ludzki tak sprawował, iakoby się za tym, co
jest poczciwego zawżdy udawał, á co niepoczciwego, aby się tego wyszłuzgał.
Lecz iż nie wszystkich tak przyrodzenie sprawiło, aby więcej rozum i
pamiętności swoich, á bestyalskich popedliwości naśladować mieli, to wędzi-
dło abo musztuk na zuchwalce Pan BOG, i prawo iego święte włożyło, aby
ci za nieuczciwe sprawy swoje słuszne karanie, a cnotliwi przystoyną zapła-
tę ocknoli. I ten to jest cel, i konie wszystkich praw na świecie, tym wszy-
stkie Państwa i Królestwa stoia, i w całości swej zachowane bywaia, gdzie
żli pomstę, á dobrzy zapłatę odnoszą. Czego iż się zawżdy ci lękaia, którym
swawola miła, á rozum im nieprzyiacielem, radziby to wędzidło z siebie zru-
cili, á prawa wszystkie aby im nie panowały, radziby wniwecz obrócili. Po-
kazało się to na on czas w owych Królewicach i młodzieniaszkach Pan-
skich, którzy (gdy Senatorowie naradzali się, aby cięższy ciężar pa-

rólewskiego, abo tyrańskiego z siebie złożyli, a prawem opisanym aby
gdziekolwiek) wszelakim sposobem temu zabiegali Młodzieńcy, aby żadne
kiego prawa nad sobą nie uznawali. Bo powiedzieli prawo być głuche, i
konie, które się uprosić nie da, jeśli w czym Człowiek wykroczy, nie ma braku
miedzy ubogim a bogatym; a u Pana iednak iest miejsce łaski i zachowania,
iest wzgląd na osoby; a tak lepiej pod samą Królewską zwierzchnością żyć, a
nieśli się w takie niebezpieczeństwo wdawać, żeby na samey tylko niewinności
żyłota, i postrzeganiu praw szczęście swoje Człowiek sadzić miał. Taka po-
wiadać myśli iest, i zawždy będzie ludzi swawolnych a nieukroconych, którym
groza praw iest nie miła, a wszeteczney ich swawoli zawždy przeciwna. Co
my wszystko upatrując, Naiśnieyszy Miłościwy KROLU, za szczęśliwy Na-
ro i u siebie być poczytamy, którym Pan BOG takie Pany, i Przodki Waszey
Królewskiej Miłości dać raczył, że nie tylko, aby według woli i upodobania
swego nad nami zwierzchność swoją Królewską rościagać mieli: ale i sami nam
powodem do tego byli abyśmy sobie Prawa, iako największe stróżę pospolitey
obrońcy stworzyli większey władzy zwierzchności Królewskiej nad sobą nie
dopuszczali, iedno pokiby im pewną granicę panowania ich nad nami prawa
zamierzyły. Za co i aho sławę nieśmiertelną w pamięciach naszych sobie zоста-
wili, tak pogotowiu. W. K. M. nasz Miłościwy Pan, Imie swoje wielce sławne
miedzy nami raczyłeś uczynić, że Statut nowy, a na wielu miejscach od ludzi
madrzych, a wprawach biegłych z Narodu naszego nato obranych poprawiony
na tym pierwszym wstępie Panowania swojego raczyłeś nam potwierdzić, a iżby
iż wszystkie Sacy w tym Państwie Waszey Królewskiej Miłości, sławnym
Wielkim Xięstwem Litewskim tak były odprawowane, z łaski swojej Królewskiej
raczyłeś nam pozwolić. Przeto i a imieniem wszystkiey Rzeczypospolitey, Wa-
szey Królewskiej Miłości swojemu Miłościwemu Panu, pokornie za tak Miłości-
wą łaskę dziękuję. A iżem tę pracę przed się wziął, abym ten Statut w druk po-
dał, tenże Waszey Królew: M. ofiaruję iako najwyższemu Stróżowi wszyst-
kich praw i wolności naszych, Pana BOGA prosząc, aby on duchem mądrości,
i wszelaką dzielnością Waszę Królewską M. obdarzyć raczył, żebyś nam W.
K. M. tak szczęśliwie a długo panował, iakoby i chwala Pana BOGA Wszech-
mogącego przez Waszę Królewską Miłość pomnożona, i wszystkie Rzeczpo-
spolita w całości i w pokoiu była zachowana, a tak świątobliwe nad nami W. K.
M. Panowanie tu na tym świecie sławą nieśmiertelną, a po śmierci żywota wie-
cznego zapłatą było nagrodzone. Z tym nayniższe służby moje, z wiernym
poddaństwem łasce W. K. M. pilnie zalecam. Pisan w Brześciu, Roku od
narodzenia Syna Bożego 1588. Miesiąca Grudnia pierwszego dnia.

Waszey Królewskiej Miłości

Pana, Pana mego Miłościwego

Nayniższy Sługa, i wierny poddany

LEW SAPIEHA
Podkanclerzy W. X. L.

WSZEM

WSZEM W OBEC STANOM WIELKIEGO XIĘSTWA LITEWSKIEGO
LEW SAPIEHA PODKANCLERZY W. X. L. STAROSTA SŁO-
NIMSKI, MARKOWSKI, Y MIADZIELSKI, POWOLNE Y
ZYCZLIWE SŁUŻBY SWOIE OFIARUJE.

Postrzegali to wŹszytkich wiekow ludzie mądrzy, że w kaŹdey Rze-
czypolpolitey, człowiekowi poczciewemu nic nie ma być droŹszego
nad wolność. A niewolą tak się ma brzydzić, że nietylko skarban*i*,
ale i śmiercią onę od siebie odganiać powinien. A przeto ludzie
poczciewi, nie tylko majątności, ale i gardł swoich przeciwko kaŹde-
mu nieprzyjacielowi nadstawić nie Źalowali, aby pod ich okrutne opa-
nowanie nie przychodzili, a z wolności swojej będąc zupełni, według wo-
li i myśli ich iako Niewolnicy nie musieli żyć. Ale już małooby i na tym
było, żeby Człowiek z niewoli od postronnego nieprzyjaciela był wol-
ny, gdyby domowego nieprzyjaciela nad sobą cierpieć musiał. Tedy ten
multzuk abo wędzidło na pohamowanie kaŹdego Zuchwalca iest wynale-
zione, aby się bojąc prawa, od kaŹdego gwałtu i zbytku pohamował, a
nad słabzym i chudszym nie pałtwił się, i uciskać go nie mógł. Bo
dla tego Prawa tą postanowione, aby możnemu i potężnemu nie wszy-
tko było wolno czynić, iako Cycero powiedział: IŹ iesteśmy Niewolni-
kami praw, dla tego, żebyśmy wolności używać mogli. A ieśliż Czło-
wiekowi uczciwemu niemasz nic miłszego nad to, gdy w Oyczyźnie swey
belpiecznie mieszkaiać nie boi się, aby go kto na dobrej sławie iego zma-
zać, abo na cieł*e* i na zdrowiu obrazić, abo też na własney majątności
iego ukraywdzić mógł; tedy to niczemu inszemu, iedno prawu przyczytać
ma, za którym od kaŹdego, w pokoju siedzi, a kaŹdey usilności, obelŹe-
nia i ukrzywdzenia na sobie nie ponosi. Bo ten cel i skutek wszytkich
praw iest i ma być na świecie, aby kaŹdy dobrą sławę swą, zdrowie, i
majątność w całości miał, a na tym wszytkim kaŹdego uszczerbku nie
cierpiał. Y to iest nasza wolność, którą się my miedzy inszymi naro-
dami Chreścianańskimi chwalemy, że Pana, iżby według woli swey, a nie
według praw naszych panował, nad sobą nie mamy, a iako sławy uczci-
wey, tak żywota i majątności wolno używamy. Bo ktobykolwiek z
tych trzech rzeczy w czym nas ukrzywdzić, i według upodobania swe-
go, a nie według praw naszych nad nami pałtwić się miał, tenby już nie
Panem naszym, ale skazicielem praw i wolności naszych był, a my by-
śmy niewolnikami iego być musieli. Y słusznie zaprawdę mamy za co
Panu BOGU Źiękować, że pod panowaniem Królów Ich Mościow i Wiel-
kich Xiążąt Panow naszych, tę władzę i wolności w rękę swoich ma-
my, a prawa sami sobie tworząc, iako nawięcey możemy, i wolności swo-
iej we wszytkim postrzegamy. Bo nie tylko sąsiad, a spólny nasz Oby-
watel oyczyzny, ale i sam Hołpodar Pan Nasz kaŹdey zwierzchności
nad nami zażywać nie może, iedno tylko wiele mu prawo dopuszcza.
Przeto mając takowy skarb w rękach naszych, który kaŹdą summa prze-
płacony być nie może, przystoi kaŹdemu poczciewemu człowiekowi.

on wiedział, a będąc dobrze świadomy, aby iako sam siebie i po-
 dliwości swej hamował, i według prawa pisanego sprawował się,
 nikogo nie krzywdził: tak ieśliby od kogo był ukrzywdzony, aby wie-
 dział, gdzie obrony i lekarstwa w krzywdzie swej szukać ma. Bo iako
 jeden Senator Rzymski drugiego strofował, że prawa Ojczyzny swej
 nie umiał, tak każdy Obywatel godzien jest naganienia, który wolnością
 się chwali, a praw swoich umieć i rozumieć niechce, którym prawem
 wszystkie wolność swoją obwarowaną ma. A ieśli któremu narodowi
 wstyd praw swoich nieumieć, pogotowiu nam, którzy nie obcym jakim
 językiem, ale swoim własnym prawa spisane mamy, i każdego czasu
 czego nam potrzeba ku odporu wszelakiej krzywdy wiedzieć możemy.
 A iż ta trudność przedtym nie pomalu do tego zawadzała, że nie każdy i
 Statut mógł mieć, dla trudnego i długiego przepisywania, tedy i w tym
 tej potrzebie każdemu Obywatelowi folgując, i ku pożytkowi Rzeczypo-
 spolitey czyniąc, ważyłem się tę pracę na siebie podjąć, a kosztu
 i nakładu swojego nie żałując, abym to w druk podał, a drogę łacniej-
 szą i snadnieyszą każdemu ku wiadomości prawa pokazał, gdyż to już
 w rękach swych każdy kiedy zechce mieć może. Proszę, raczcie W.
 M. tę pracę odemnie wdzięcznie przyjąć, a mając wolności swoje pra-
 wem dobrze obwarowane, tego postrzegać, abyście do Sądów i do Trybu-
 nałów, nietylko ludzi dobrych, a tych praw naszych dobrze umieję-
 tnych obierali, ale bojących się Pana BOGA i cnotliwych, którzyby nie
 dla pożytku swego, a ku szkodzie bliźniego, dla łakomstwa swego i dla
 podarków prawa wykrećali, ale prostym trybem idąc, świętej prawdy
 i sprawiedliwości postrzegali, a tę wolność, którą się cieszymy, w cało-
 ści nam zachowali. Z tym się łasce i miłości W. M. braterskiej po-
 ruczam.



P O R Z A D E K

*Jako przy Królu I.M. w Senacie Rada Korony Polsk: i W.X.L. miejsce swe za-
siada.*

ARCEBISKUPI.	Lubelski,	Płocki,	Biechowski,
Gnieźnieński,	Połocki,	Witebski,	Bydgoski,
Lwowski.	Belski,	Czerski,	Brzeziński,
BISKUPI.	Nowogrodzki,	Podlaski,	Kruszwicki,
Krakowski,	Płocki,	Rawski,	Oświęcimski,
Kujawski,	Witebski,	Brześcieński,	Kamieński,
Wileński, <i>Alternata</i>	Mazowiecki,	Chełmiński,	Spicimerski,
Poznański,	Podlaski,	Mściwawski,	Inowłocki,
Płocki,	Rawski,	Elbieński,	Kowalski,
Warmiński,	Brześcieński,	Bracławski,	Santocki,
Łucki, <i>Alternata</i>	Chełmiński,	Gdański,	Sochaczowski,
Przemyski,	Mściwawski,	Miński,	Warszawski,
Zmudzki,	Malborski,	Derpski,	Gostyński,
Chełmiński,	Bracławski,	Wendeński,	Wiśki,
Chełmski,	Pomorski,	Parnawski,	Raciąski,
Kijowski,	Miński,	Czarniechowski,	Sierpski,
Kamieniecki,	Derpski,	KASZTELANI	Włostowski,
Wendeński,	Wendeński,	MNIEMI	Rypieński,
Smoleński,	Parnawski,	Sądecki,	Zakroczymski,
KASZTELAN	Czarniechowski.	Miedzyrzecki,	Ciechanowski,
Krakowski,	KASZTELANI	Wiślicki,	Liwski,
WOIEWODOWIE WIĘKSI		Biecki,	Słoński,
KORONNI.	Poznański,	Rogożyński,	Lubaczowski,
Krakowski, <i>Alternata</i>	Sendomierski,	Radomski,	Konarski Sieradzki,
Poznański,	Kaliski,	Zawichostki,	Konarski Łęczycki,
Wileński,	Woynicki,	Łędzki,	Konarski Kujawski,
Sendomierski,	Gnieźnieński,	Szremski,	URZĘDNICTWO
Kalitzel: Wileński,	Sieradzki,	Zarnowski,	WIELKI.
Woiewoda Kaliski,	Łęczycki,	Małogoski,	Marzalek Koronny,
Trocki,	Zmudzki,	Wieluński,	Marzalek Litewski,
Sieradzki,	Brzeski,	Przemyski,	Kancierz Koronny,
Kasztelan Trocki,	Kijowski,	Halicki,	Kancierz Litewski,
Woiew: Łęczycki,	Inowłocławski,	Sanocki,	Podkanc: Koronny,
Starosta Zmudzki,	Lwowski,	Chełmski,	Podkanc: Litewski,
Woiewoda Brzeski,	Wołyński,	Dobrzyński,	Podskarbi Koronny
Kijowski,	Kamieniecki,	Połaniecki,	Podskarbi Litewski
Inowłocławski,	Smoleński,	Przemęcki,	Marzalek Nadworny
Ruski,	Lubelski,	Krzywieński,	Koronny,
Wołyński,	Połocki,	Czechowski,	Marzalek Nadworny
Podolski,	Belski,	Nakielski,	Litewski,
Smoleński,	Nowogrodzki,	Rospierski,	

Referendarze też przy Królu mają moc zdanie swe w Radzie powiedzieć.

K R O T K A D E K L A R A C Y A

O Urzędzie, władzy, i prerogatywach niektórych Ich-Mćoiw Panow Senatorow, gwoli tym, którzy to wiedzieć pragną.

ARCYBISKUP GNIEZNIENSKI, *Legatus natus*, Korony Polskiej najpierwszy Senator, którego zowią *Regni Primas, & primus Princeps*, nie tylko ma władzę nad wszystkim Duchowieństwem, ale też pierwsze miejsce zasiada w Senacie, zdanie jego jest wielkiej powagi, bo czasu *Interregnum*, to jest, niebytności Króla J. M. przez odiażd abo i śmierć, PP. Senatorom do namowy i spólney rady o rzeczach Rzeczypospol: należących ziażd składa, Poselstw cudzoziemskich słuca, dzień i miejsce na obranie nowego Króla naznacza, obranego ogłasza, i na głównym Seymie, który bywa w Krakowie odprawowany, na Królestwo namaszcza i koronuje.

Koronę, Berło, i inlze apparamenta do Koronowania Królewskiego należące, Podskarbi Koronny w Krakowie w Zamku chowa, do czego Kasztelan Krakowski, Woiewodowie, Krakowski, Poznański, Wileński, Sandomirski, Kaliski, Trocki, klucze mieć powinni, którzy otwierać nie mają, aż za wszystkich Stanow pozwoleniem, i kiedy Pan Podskarbi Urząd swój obeymuie, abo zdawa.

BISKUPI, wprzód wszystkich Senatorow świeckich w Senacie siadają: ta bowiem w przodkach narodu Korony Polskiej była pobożność, że Duchowieństwo przez które wiarą Chrześciańską są oświeceni, pierwszym miejscem uczcili.

WOIEWODOWIE, każdy z nich jest *Princeps creatus*, najpierwsze miejsce w Senacie Swieckim porządkiem swym zasiadający. Jest też iakoby Hetmanem swego Woiewodztwa, którego Urzędu swego władzy nie zażywa, tylko pod czas ruszenia Pospolitego z gwałtowney potrzeby i niebezpieczeństwa na Państwo.

KASZTELANOW, w niektórych Woiewodztwach jest czterech, trzech, a namniej dwóch, którzy także pod czas ruszenia pospolitego, nad Szlachtą swego Powiatu władzę mają, i swego Woiewody są namiestnikami.

MARSZAŁKOWIE, KANCLERZE, PODSKARBIOWIE, ci miejsca swe zasiadają w Senacie bez Alternaty, których władza każdemu nie jest tajna.

PIECZĘTARZE, są pierwszymi expektantami, do wszystkich innych największych dościoieństw, iak się otworzą.

O Alternacie.

BISKUP Poznański z Wileńskim, Warmieński z Łuckim Biskupem alternatą w Senacie miejsca swe zasiada. Także Woiewoda Krakowski z Woiewodą Poznańskim, alternaty w zasiadaniu przestrzegaia: która rozumie się codzienna, abo dożywotnia, ale Seymem się odmieniaiąca, to jest, jednego Seymu siedzi wprzód Biskup Poznański, a po nim Wileński, drugiego Seymu wprzód zasiada Wileński, a wedle niego Poznański. Tak Łucki Biskup z Warmińskim, tak też i Woiewodowie dwa pomienieni; a inlsi wszyscy już bez alternaty abo odmiany miejsca swe zasiadają.

O Senatorach z Infant, godzi się wiedzieć, że nie według *Const: A. 1598.* ale według *anni 1677. sub generali titulo* Xięstwa Infantzkiego, postanowieni są do jest, Biskup, Woiewoda, i Kasztelan.

DO CZYTELNIKA

A By zażywającym Statutu, żaden nie urastał szkrupuł; daie się prze-
stroga, że, ponieważ stare exemplarze częścią przez wojnę i ogień,
częścią przez używanie, czas wytrawił, tenże, à nie inny, bez żadney
odmiany abo umnieyszenia Rozdziałów, Artykułów, Paragrafów, zno-
wu z Druku wychodzi STATUT W.X.L. A że w ostatney edycyi War-
szawskiej, Konstytucye Seymowe od Roku 1550. do 1647, pod pewne
Artykuły należycie przydano; przeto i teraz, dla większey Czytelnika
wygody, według woli Naiśnieyszego K. J. M. P. naszego miłościwego, w
Przywileiu wyrażoney, okrom dawnych, późniejszy Konstytucye od lat
wzwyż mianowanych, aż do Seymu Roku 1690. do Artykułów, do któ-
rych się mogły referować przyłączono; tak iako pożyteczniey być ro-
zumieli świadomcy Praw oyczytych, którzy ten wybor pilnie á pracoicie
łpisałi. Innych zaś, tu relacyi nie mających, nie cytuią; gdyż w wiel-
kość księgi urołszy, więceyby ciężaru, niżeli pożytku przymnożyły.
Znaydziesz na końcu osobny Rejestr, który nie tylko nowym, lecz i
dawnieyszym przydatkom służy.



TYTULY CZTERNASTU ROZDZIAŁOW STATUTOWYCH, Y CO SIĘ
W KTORYM Z NICH ZAMYKA, TE SĄ.

<i>Rozdział.</i>	<i>ma Artykułów,</i>	<i>fol.</i>
1. O Perfonie J. K. M.	35.	1.
2. O Obronie Ziemskiej.	27.	34.
3. O Wolnościach Szlacheckich i o rozmnożeniu Wielk: X. Litewskiego.	51.	53.
4. O Sędziach i o Sądach.	105.	99.
5. O Odprawie, Pofagu, i o Wianie.	22.	203.
6. O Opiekach.	15.	219.
7. O Zapisach, i o Przedazach.	31.	231.
8. O Testamentach.	9.	251.
9. O Podkomorznych w Powiatach, i o Prawach zie- mnych, i o Granicach, i o Miedzach.	32.	256.
10. O Puszcy, o łowach, o drzewie bartnym, o Je- ziorach, i Sianożęciach.	18.	282.
11. O Gwałtach, i Boiach, i Głównszczyznach Szla- checkich.	68.	292.
12. O głównszczyznach, i o nawiązkach ludzi prostych, o takich ludziach, i czeladzi, która od Panow fwych odchodzi, także i o usługach przykaznych.	24.	342.
13. O grabieżach i nawiązkach	14.	361.
14. O Złodzieystwie stanu wszelakiego.	37.	367.

P R Z E S T R O G A.

Te Litery, które przy allegacyach pod Artykułami położone są, *H. L.* mają być rozumiane: Statut Herburta po łacinie. *P. H.* Statut Herburta po Polsku wydanego, f. liczbę karty z kąd te Allegacye z tych Statutow są wybrane. A bez tych liter wzwyż pomienionych, Konfytucye od Roku 1550. aż do Roku 1690, na Walnych Seymach uchwalone.



SUMMARYUSZ STATUTU

W. X. Lit: 14. Rozdziałow, y jak wiele jest każdego Rozdziału Artykułow, y o czym który Artykuł opiewa.

ROZDZIAŁ PIERWSZY

Zawiera w sobie Artykułow 35.

Pierwszy Artykuł.

Wszyscy Obywatele W. X. L. tym jednym Prawem pisany i od Nas danym sądeni być mają.

2. Artykuł.

My Hospodar ślubuiem nikogo nie karać na zaoczne powiadańia chociaiby dotykało się Maieſtatu Naſzego Hoſpodarſkiego obrażenia albo zdrady Rzeczypoſpolitey. A ktoby też na kogo co nieſprawiedliwie w tych rzeczach wiódł, około obrażenia Maieſtatu Naſzego Hoſpodarſkiego albo zdrady Rzeczypoſpolitey, a nie dowiódł, tym ſam karany być ma.

3. Artykuł.

Obrażenie Naſzego Maieſtatu Hoſpodarſkiego, w czym ſię rozumieć ma, i jako za to karać.

4. Artykuł.

O obrażenie Maieſtatu Naſzego Hoſpodarſkiego, iż każdy obwiniony ſprawować ſię winien, i o tym kto przeſtrzeże, i gdzie takowych ſądzić. Także o ſłowie w mówieniu, albo piſaniu o Hoſpodaru,

5. Artykuł.

O dowodzie obrażenia Maieſtatu Naſzego Hoſpodarſkiego.

6. Artykuł.

Ktoby z Pańſtwa Naſzego do ziemi nieprzyiacielſkiej uciekł,

7. Artykuł.

Jeſliby Ociec od Dzieci uciekł do ziemi nieprzyiacielſkiej, także i który Bliſki, i o tym, ktoby takowego poimał albo zabił.

8. Artykuł.

Jeſli Zdrayca komu imienie zaſtawił albo sprzedał pierwey, niżli z ziemi uciekł.

9. Artykuł.

O ſpokojnym i uczciwym zachowaniu przy Dworze Naſzym Hoſpodarſkim.

10. Artykuł.

O pohamowaniu chodzenia i ſrzelania niepotrzebne- go z ruſznicy i z łukow przy Dworze Naſzym Hoſpodarſkim i przy każdym Urzędzie Naſzym ſądowym.

11. Artykuł.

Ktoby przeciw wyrokowi Naſzemu mówił.

12. Artykuł.

Ktoby z przygody do ziemi Sąſiad Naſzych uciekł, i o dawaniu takim Gleytu, który wiele razy ma być dawany.

13. Artykuł.

O zgwałcenie i złamanie Gleytu, *De ſalvo Conduſtu.*

14. Artykuł.

O Mandatach, w których rzeczach z Kancellaryi Naſzey mają być dawane.

15. Artykuł.

O pozywanie Szlachty: o zabranie bezprawne Imion, Gruntow Naſzych Hoſpodarſkich.

16. Artykuł.

Ktoby liſty albo Pieczęci Naſze Urzędowe fałſzo- wał, czym ma być karany. *Falſitas.*

17. Artykuł.

O fałſzowaniu Monety, o Mińcy i o Złotarzach.

18. Artykuł.

Nie ma nikt ni za kogo cierpieć, tylko każdy ſam za ſię.

19. Artykuł.

Ktoby wiele za mało uproſił albo bez daniny wziął.

20. Artykuł.

O rzecz ziemną między Imionami Naſzymi, Xiażę-

cymi, Pańſkimi, Szlacheckimi, My Hoſpodar tym jednym Prawem ſądzić ſię mamy.

21. Artykuł.

O liſtach zapowiednych, iż z Kancellaryi Naſzey nie mają być wydane.

22. Artykuł.

O Urzędnikach Dwornych, Woiewodach, Staroſtach Ukrainnych, i o ludziach ſłużeńych, że ſię z Pra- wa wymawiać nie mają.

23. Artykuł.

Liſty otworzone każdemu mają być wrócone.

24. Artykuł.

O zбициu, zelżywości, albo i zбициu Poſłńca Naſze- go Hoſpodarſkiego albo Woźnego przy właſnych liſtach Naſzych Hoſpodarſkich.

25. Artykuł.

O liſty zaręczne.

26. Artykuł.

O Odpowiednikach nieodadłych.

27. Artykuł.

O liſtach żelaznych komu mają być dawane.

28. Artykuł.

Komuby ſzło o cześć, jako prętko ſprawiedliwość uczyniona być ma.

29. Artykuł.

O Mytach nowych, i o wolności zaſadzenia Mia- ſteczek, i o budowaniu moſtów albo grobel w imio- nach Szlacheckich.

30. Artykuł.

O niebraniu Myta od Szlachty, i podwod ich.

31. Artykuł.

O przeczyſzcieniu rzek portowych.

32. Artykuł.

Ktoby pod kim co uproſił, a temu wprzod dano,

33. Artykuł.

Ktoby na co liſty uproſił, a tego w dzierżeniu nie był, i o expektatywach.

34. Artykuł.

O niedawaniu dwóch Doſtoieńſtw albo Urzędow jedney Oſobie.

35. Artykuł.

Aby ſię w Dworach Naſzych Hoſpodarſkich żaden nie ſtanowił,

ROZDZIAŁ WTORY

O obronie Ziemſkiej,

Zawiera w sobie Artykułow 27.

1. Artykuł.

O powinności jako wszyscy Obywatele tuteyſzego Pańſtwa ſłużbę Ziemſką ſłużyć mają.

2. Artykuł.

O poſtanowieniu i obronie Ziemſkiej.

3. Artykuł.

O niewyzwoleniu z wojny liſtami Naſzemi, i też kogo wyzwolić wolno.

4. Artykuł.

O Imionach zaſtawnych, kto z nich ſłużbę Ziemſką ſłużyć ma.

5. Artykuł.

O Chorążych Ziemſkich, Dwornych, i Powiatowych.

6. Artykuł.

O zbieraniu i ciągnienu Szlachty na wojnę.

7. Artykuł.

Wſzyſtka Szlachta Powiatowa powinna ſię ſławić pod Chorągiew.

8. Artykuł.

O Szlachcie, którzy w różnych Powiatach Imiona mają.

9. Artykuł.

Summariusz Statutu W. X. Lit.

- | | |
|---|---|
| <p>9. Artykuł.
O Duchownych jako mają służbę Ziemską służyć.</p> <p>10. Artykuł.
Aby się po szykowaniu z wojska nie rozieżdzali, i o stanowiskach.</p> <p>11. Artykuł.
Którzy dla niemocy swej na wojnę jechać nie mogą.</p> <p>12. Artykuł.
O Synach, i o zastępowaniu wojny jeden za drugiego.</p> <p>13. Artykuł.
Ktoby omieszkał na rok do wojska przyjechać.</p> <p>14. Artykuł.
Ktoby z bitwy uciekł.</p> <p>15. Artykuł.
Którzy na wojnie Koni, Zbroi, Broni, komu pożyczają.</p> <p>16. Artykuł.
Po czemu od popisu brać.</p> <p>17. Artykuł.
O Chorążych, aby ziemian w domu nie osadzywali, i nie odpuszczali.</p> <p>18. Artykuł.
O nalazd na domy i na grunty Szlacheckie.</p> <p>19. Artykuł.
O żywności na wojnie komuby nie stawało.</p> <p>20. Artykuł.
O obraniu Widza od Hetmana na żywność, i co mu dawać.</p> <p>21. Artykuł.
O gwałt abo nachod wojenny w Obozie.</p> <p>22. Artykuł.
O ludziach pieniężnych, mają z Imion swych służbę Ziemską służyć.</p> <p>23. Artykuł.
O przyjmowaniu ludzi służebnych przybyłych, jako się oni w ciągnięciu zachować mają.</p> <p>24. Artykuł.
O niedawaniu pieniędzy na Roty stanom niżey opisanym.</p> <p>25. Artykuł.
O błędnych na wojnie.</p> <p>26. Artykuł.
Jako wojnie służący, daleko w wojsku od Hetmana stanowić się mają.</p> <p>27. Artykuł.
O zawściągnięciu brania żywności przez ludzi swawolnych.</p> | <p>7. Artykuł.
O pieniądze strawne Połom Ziemskim, wyprawiających na Seym walny.</p> <p>8. Artykuł.
O Seymiku albo zieżdzie głównym w Stonimie, przed Seymem Wielkim walnym.</p> <p>9. Artykuł.
O składaniu Seymików po Seymie walnym, i o dawaniu darmo z Kancellaryi foraw Seymowych.</p> <p>10. Artykuł.
Aby Szlachciec bezprawnie nie był imany.</p> <p>11. Artykuł.
Aby Panowie Szlachtę o pocziwość ich sami nie sądzili.</p> <p>12. Artykuł.
Okolo niedawania Cudzoziemcom Dostoieństw, i Urzędow wszelakich, a Przychodniom z inszych Państw i osiadłości nie dawać.</p> <p>13. Artykuł.
O zachowaniu w całości Dostoieństw i Urzędow tego Państwa wszelakich.</p> <p>14. Artykuł.
Onieodeymowanie Dostoieństw i Urzędow na zaoczne obmówienie.</p> <p>15. Artykuł.
O dzierzeniu starych ustaw, a nowych bez Seymu walnego nie ustawiać.</p> <p>16. Artykuł.
O wolności wylachania z Państw Naszych do inszych Państw Chrześciańskich, krom Ziem nieprzyjacielskich, i o Opiekunach takich Imion.</p> <p>17. Artykuł.
Po śmierci Oycow, Matek, i innych Krewnych i Bliższych ich, Dzieci, Potomkow, bliskich, dziedzictwa, spadki, wysługi, i wszelakiego nabycia, nie oddalać; i o spadku na Nas Hospodara, i bezpotomnych.</p> <p>18. Artykuł.
O niedaniu Dostoieństw, Urzędow, ludziom narodu prostego.</p> <p>19. Artykuł.
O wywodzie Szlachectwa za przymówką.</p> <p>20. Artykuł.
O poięciu przez Szlachcica nieszlachcianki, i o Potomstwie takich ludzi.</p> <p>21. Artykuł.
O Cudzoziemcu naganionym o Szlachectwo i o nabyciu przezeń osiadłości.</p> <p>22. Artykuł.
Jeśli by ten, kto przyganił, sam nie był Szlachciec.</p> <p>23. Artykuł.
O naganienie Szlachcica zabitego.</p> <p>24. Artykuł.
O Szlachcie, którzy Imiona swe poprzedawawszy, lichwą się bawią.</p> <p>25. Artykuł.
O Szlachcie, którzyby w mieście osiadłość przyjęli.</p> <p>26. Artykuł.
O nieprzywłaszczanie wolności Szlacheckich ludziom prostego stanu.</p> <p>27. Artykuł.
Gdyby Szlachcie Szlachcicowi przymówkę jaką uczynił, tak o Szlachectwo jako i o insze rzeczy w oczy i zaocznie.</p> <p>28. Artykuł.
O przymówkę żeby miał być nieuczciwey Matki Synem, i o przymówce Białymglowom Szlacheckim.</p> <p>29. Artykuł.
O wyzwoleniu od płatow nowych, od podwod, budowania Zamkow, i mozczenia mostów, tak też o stacyi po drogach.</p> <p>30. Artykuł.
Jeśli by który z poddanych Naszych na Xiążętach, Panach, albo na kim innym wyłużył Imienie leżące.</p> |
|---|---|

ROZDZIAŁ TRZECI

O Wolnościach Szlacheckich y rozmnożeniu W. X. L. Zawiera w sobie Artykułow 51.

1. Artykuł.
O rozmnożeniu wielkiego Xięstwa Litewskiego.
2. Artykuł.
O Wolnościach Szlacheckich.
3. Artykuł.
O zachowaniu w pokoju wszystkich poddanych Naszych Obywatelów tego Państwa z strony różnego rozumienia i używania Nabożeństwa Chrześciańskiego.
4. Artykuł.
My Hospodar obiecuiem rozmnażać W. X. L. i coby rozebrano i odeszło, zaś ku niemu przywrócić.
5. Artykuł.
O niedanie Szlachty i ich Imion, ludzi, gruntow, i wszelakich wolności, i też niedania listow i Przywileiow przeciw temu Statutowi.
6. Artykuł.
O Seymie walnym, o Seymikach Powiatowych, i wyprawowaniu ich, i posłaniu z nich Połow Ziemskich na walny Seym, i o wolnych Woźnych, od wojny. Także i o przyjeżdżaniu Panow Rad, Urzędnikow Ziemskich i Szlachty.

31. Artykuł.

31. Artykuł.
O niepozwanianach Swieckich w Duchowne prawo, o rzeczy swieckie.
32. Artykuł.
O dowodzeniu sprawiedliwości w krzywdach Swieckich z stanu Duchownymi, także Duchownych z stanu Swieckimi.
33. Artykuł.
O prawo gruntow między stanami Duchownymi i Swieckimi.
34. Artykuł.
O pozywanie Opiekunow albo Exekutorow testamentu Duchownych Osob.
35. Artykuł.
O Mieszczanach miasta Naszego Wileńskiego, i o innych miastach Naszych, jako Szlachcie sprawiedliwość z nich czyniona być ma.
36. Artykuł.
O miarach i lokciach aby były równe, i cena trunkom i rzeczom strawnym aby była stanowiona przez Urząd Grodzki.
37. Artykuł.
O Mieszczanach, iż nie mają natargu Wieśniakow grabić
38. Artykuł.
O sługi i ludzie Szlacheckie i Czeladź domową, która do miast wchodzi.
39. Artykuł.
Kniehin, Pań, Wdow, Xieżeń, Panien, Dziewek, nie mamy ni za kogo gwałtem dawać.
40. Artykuł.
Ociec i Matka Dzieciom, za żywota swego z mufu nie powinni imion postępować, krom tego coby sami chcieli po swey dobrej woli.
41. Artykuł.
Wszystkim stanom Narodu Szlacheckiego, wolno imionami swemi jako chcą szafować.
42. Artykuł.
O wolności Szlachcie, imiona leżące i inne majątności swe Nam Hospodarowi zapisować.
43. Artykuł.
Kto czego za Króla Kazimierza, Alexandra, i za Króla Jego Mości Zygmunta, i wtórego Zygmunta Augusta był w dzierżeniu, ten to wiecznie ma dzierżeć.
44. Artykuł.
Ktoby imienie od Nas Hospodara dane u kogo odeymował.
45. Artykuł.
Coby komu przez list dano, abo uproszono, a onby tego nie używał, i w milczeniu był przez dawność ziemską dzieścić lat, ktoby też w cudzej ziemi był.
46. Artykuł.
My Hospodar ślubuim jednaką sprawiedliwość czynić wszystkim; a przeladu My i Panowie Rady Nasze brać nie mają, i o tymże o pocziwość My sami Hospodar sądzić mamy.
47. Artykuł.
O tych, którzy jadąc w drogę na polach się stanowią, a w Zbożu szkodę czynią.
48. Artykuł.
O wywożenie przypraw wojennych i wszelakiego żelaza do ziemi nieprzyjacielskiej.
49. Artykuł.
O Domach Szlacheckich w Mieście Wileńskim, i w innych miastach Naszych Hospodarskich.
50. Artykuł.
O odmianach, gruntami Naszemi z gruntami Szlacheckimi.
51. Artykuł.
O Monopolii, to jest, niedawania jednej Osobie w Arędę, i zawiedanie pożytkow wszystkiej Rzeczypospolitej należących.

ROZDZIAŁ CZWARTY

Zawiera w sobie Artykułow 205.

O Sędziach i o Sądach.

1. Artykuł.
O wolnym obleraniu Urzędu Ziemskiego. Sędziego, Podśędka, i Pifarza w każdej Ziemi i Powiecie.
2. Artykuł.
O Sędziach, jakowi mają być wybierani.
3. Artykuł.
O mocy i władności Sądu Ziemskiego, iż każdy i wszelkiego stanu powinien się przed nim stanowić, i o tym, ktoby przed nim nie stał, abo stawczy z prawa przed wyrokiem zszedł.
4. Artykuł.
Aby Osoby Urzędowe same sądzili, nie kto inny na ich miejscu, i o tym gdyby z nich kto zachorował, abo swoje własne sprawy w innym abo w tymże Powiecie miał, i o dawaniu listow upominalnych.
5. Artykuł.
Ustawa o przeladach, i o pamiętnym Sędziemu i Podśędkowi, także Urzędowi Grodzkiemu i innym Urzędnikom Naszym.
6. Artykuł.
Ustawa dochodow Pifarzom Ziemskim i Grodzkim, i o pozwach Pifarzowi w jego rzeczy, także i innym Urzędnikom, i też przeciw Urzędnikom.
7. Artykuł.
O bezpieczeństwie Sędziego, Podśędka, Pifarza, Ziemskich, także Urzędu Grodzkiego, potemż Sądu Podkomarskiego i Kommissarskiego.
8. Artykuł.
O ustawieniu Woźnych i o przyśędze ich.
9. Artykuł.
Sprawa i Urząd Woźnego.
10. Artykuł.
O dochodzie abo zapłacie Woźnemu.
11. Artykuł.
O bezpieczeństwie Woźnego będącemu na sprawach Urzędu jego należących, także i stronie przy nim będącej.
12. Artykuł.
O Pieczęci Naszey Hospodarskiej, Ziemskiej, i też o Pieczęciach Urzędowych, którei co ma być pieczętowane.
13. Artykuł.
O Księgach Ziemskich i Grodzkich, gdzie mają być chowane, i o miejscu na odprawowanie Sądow Ziemskich, i też o wydawaniu komu potrzeba ukazać wypisow abo widymusow.
14. Artykuł.
O przeladach i pamiętnym w imionach Xiążęcych, Pańskich i Ziemianńskich tak Duchownego jako Swieckiego stanu.
15. Artykuł.
O braniu widzowego, oględnego i innych dochodow w imionach Xiążęcych, Pańskich i Ziemianńskich.
16. Artykuł.
O zieczaniu Sądu Ziemskiego za trzy dni przed Rokami, i o pilności stron ku prawu.
17. Artykuł.
Jako i przy kim pozwy pozywać się, i jako, a gdzie co oświadczać.
18. Artykuł.
O pozwach i o roku, jaki za pozwy będzie składany, i o grabieżach.
19. Artykuł.
O zbijaniu pozwow, i o znoszeniu pozwow z imienia.
20. Artykuł.
O zgubie pozwu.
21. Artykuł.
O dawaniu między strony kopii z listow, Przywileiow, i innych

Summariusz Statutu W. X. Lit.

i innych zapisów u Sądu na prawie pokładanych.

22. Artykuł.

Ktoby za pozwy na pierwsze i drugie Roki krom obłożney choroby, abo służby Naszey Hospodarskiej i Rzeczypospolitey nie stał: także i o tym, ktoby będąc pozwany a rozprawiwszy się umarł.

23. Artykuł.

Ktoby za chorobą abo za posługą Naszą Ziemską, za pozwy stać nie mógł.

24. Artykuł.

Ktoby kogo pozwawszy na Roki sądowe sam bez służney przyczyny nie stał, aboby komu na prawie jakiego dowodu abo wyvodu nie dostawało.

25. Artykuł.

Ktoby kogo przed Sąd, abo przez jednanie ku prawu pozwał.

26. Artykuł.

Iż w pozwach Naszych Ziemskich nie ma nikt rzeczy nieuczciwych i obraźliwych dobrej sławie pisać.

27. Artykuł.

Kto imiona swe w różnych Powiatach ma, a do kilku różnych Sądów z imion różnych na jedne Roki zarazem będzie pozwany.

28. Artykuł.

O krzywdach gości przyjeżdżących cudzoziemskich.

29. Artykuł.

O tych, którzyby nie mając osiadłości w tym Państwie abo Powiecie którym, a tam przyiachawszy z strony abo z innego Powiatu, zbytek abo jaką szkodę uczynili.

30. Artykuł.

Co mają sędzić Woiewodowie, Starostowie, i Dzierżawcy, i o ich pozwach, o co mają być dawane, i o skazaniu za nieftaniem stron, i o gorącym uczynku.

31. Artykuł.

O opatrności więzienia na Urzędach Naszych i o braniu poturemnego od Więźniów.

32. Artykuł.

O nieczynieniu folgi w więzieniu.

33. Artykuł.

O Roczku Grodzkiemu Sądowi postanowionych, i o dawności pozwania do Grodu o wybicie spokojnego dzierżenia.

34. Artykuł.

O pozwach Grodzkich, i o roku za nimi zawitym,

35. Artykuł.

O zamieszkanu czasu pozwania o głowę Szlachecką do Grodu, i o najazd domowy, i inne uczynki krwawe.

36. Artykuł.

O przysiędze Starostów Zamkow, i Dworów Naszych Hospodarskich sądowych.

37. Artykuł.

O ustanowieniu przez Woiewodów, Starostów sądowych, Urzędników ich sądowych Grodzkich, i o dowodzeniu z nimi sprawiedliwości.

38. Artykuł.

Aby Sąd Grodzki Roczku nie omieszkiwał, chcąc to mieć, aby sprawiedliwość bez odwołki każdemu ukrzywdzonemu dochodziła,

39. Artykuł.

O krzywdach w rzeczach krwawych Sądowi Grodzkiemu należących, komuby się działa od Woiewodów, Starostów sądowych i ich Urzędników Grodzkich sądowych z ich osiadłości.

40. Artykuł.

O poprawieniu obładzenia abo skazu nieprawnego Urzędu Grodzkiego i Ziemskiego, za nieftaniem strony pozwanej uczynionego, i o niedopuszczeniu appellacyi, i gdzie o to Urząd pozywać.

41. Artykuł.

O zły przewod prawą przez stronę, i gdzie o to pozywać.

42. Artykuł.

Roki zawite w których rzeczach mają być składane.

43. Artykuł.

O Pozwach Naszych Ziemskich i Grodzkich, jako długo trwać mają.

44. Artykuł.

Ktoby kogo od Sądu należnego do innego Powiatu, albo Urzędu i Sądu wyzwał.

45. Artykuł.

O takowych, którzyby nie mając w którym Powiecie osiadłości drugiego osiadłego pozwali, a szłoby im obudwum stronom o jedną rzecz, także i o tym, który nigdzie osiadłości nie ma.

46. Artykuł.

O Rokach, na które Sędzia, Podśędek, i Pisarz zjeżdżać się, i pozwani przed nimi stanowiąc się powiać, a pod którym czasem Roki sądzone być nie mają.

47. Artykuł.

O sądzeniu Roków Ziemskich, i Roczku Grodzkich pod czasem Seymów walnych, i o obraniu Urzędnika sądowego w Polesztwie.

48. Artykuł.

Którymby się działa jakie krzywdy od Urzędników, slug, boiar, i poddanych czyichkolwiek.

49. Artykuł.

O tym, jeśli się komu krzywda stała od czyiey żony, abo Synów, abo dziewczek.

50. Artykuł.

Ktoby mając imienie zastawne abo z prawa w przeyzku podane, w sąsiedztwie komu gwałt abo szkodę uczynił.

51. Artykuł.

Ktoby mając od kogo imienie arędą, w sąsiedztwie komu gwałt albo szkodę uczynił.

52. Artykuł.

O przyjeżdżaniu stron na Roki Ziemskie i Roczki Grodzkie, także na Sąd Podkomorzego i Kommissariki bez wielkiej zgrai, i o rozdawaniu gospod.

53. Artykuł.

O porządku przychodzenia stron do Sądu na Urzędach Naszych Ziemskich i Grodzkich.

54. Artykuł.

Jako strony u Sądu za pozwy zachować się mają, a Sąd żeby z głowy swej nic nie sądził.

55. Artykuł.

O zastępowaniu u Sądu jednemu za drugiego.

56. Artykuł.

O zleceniu rzeczy i o dawaniu mocy innym za siebie u prawa mówić.

57. Artykuł.

Ktoby sam nie mógł albo nie umiał u prawa mówić, i o przydaniu Prokuratora ludziom ubogim.

58. Artykuł.

O Prokuratorach, jakie Osoby i gdzie nimi nie mają być.

59. Artykuł.

O karaniu fałszywych, a podstępnych Prokuratorów, i ktemu, iż wolno stronie Prokuratora swego u prawa podierać, i samemu mówić, i drugiego Prokuratora na jego miejsce ustanowić.

60. Artykuł.

Przyczyny nieftania Prokuratorów, iż to im i stronom ich szkodzić nie będzie.

61. Artykuł.

Czego Prokurator bez strony swej sprawować nie może.

62. Artykuł.

Ktoby na kogo przed prawem słowem abo ręką sięgnął, pchnął, abo ranił, abo zabił.

63. Artykuł.

O tym, gdyby Woiewoda, Starosta abo Sędzia, Podśędek i Pisarz, tak Zamkowy jako i Ziemski Urząd, albo Podkomorzy, Kommissarz, siedząc na Sądzie, kogo fromocił abo się na kogo ręką targnął.

64. Artykuł.

Jeśli kto na Roki Ziemskie abo Roczki Grodzkie w tym

Summariusz Statutu W. X. Lit:

- tym Powiecie, gdzie jest osiadłym, przyechawszy, a czasu odprawowania Rokow kogo zranił, gwałt albo szkodę jaką uczynił.
65. Artykuł.
Iż zapozwany słowy niepotrzebnemi, także i z strony innej przypowiadawszy się z prawem swym krom pozwu, nie ma prawa rozrywać.
66. Artykuł.
Jako Bracią niedzielną albo Uczestników to jest Siabrow pozywać.
67. Artykuł.
O krzywdach, któreby się Xiążętom, Panom, Szlachcie i ich sługom i poddanym od Woiewodow, Starostow, Dzierżawcow i Ciwunow, Leśniczych i Mostowniczych Naszych, od ich Osob albo od Urzędnikow ich, bądź też od poddanych Naszych działy.
68. Artykuł.
O Mieszczanach i o ludziach Naszych w krzywdach ich od Szlachty.
69. Artykuł.
O Mieszczanach Prawa Maydeburckiego.
70. Artykuł.
O Uczestnikach, którzy jakiey rzeczy dochodzić zechcą, iż drugich swoich Uczestników na jedne Roki sądowe Ziemskie, jako na rok zawity pozywać mają.
71. Artykuł.
O dochodzeniu bliskością albo i jakim innym prawem Imion w różnych Powiatach leżących.
72. Artykuł.
Ktoby będąc pozwany o imienie, a stronie swej żądanej nieprzyznawałby za Potomka tej Osoby, po kim czego szuka.
73. Artykuł.
O tym, iż będąc kto z którego imienia o co do Urzędu pozwanym, nie może go nie rosprawiwszy się inżemu pufzczać.
74. Artykuł.
O zaręki na rzecz sądzoną.
75. Artykuł.
Ktoby po prawie i przyśędzie tegoż szukał, co przed prawem utracił.
76. Artykuł.
O Świadkach, jacy mają być u prawa przyjmowani.
77. Artykuł.
O dowodach, i odwodach.
78. Artykuł.
Którzy ku świadectwu przypuszczeni nie mają być.
79. Artykuł.
O Świadkach, coby kto chciał o nich mówić.
80. Artykuł.
Na swych Świadkach po prawie nikt niczego szukać nie ma.
81. Artykuł.
Świadectwem trzech albo dwuch Świadkow ma stronę rzecz swą odzierać, i ktoby też odstawiwszy dowod, puścił stronę na przysięgę.
82. Artykuł.
O dowodach listownych.
83. Artykuł.
O Kommissyach Naszych Hospodarskich, w jakich rzeczach mają być dawane.
84. Artykuł.
O Roki zapłaty pieniężney z Sądu skazaney.
85. Artykuł.
O polubownym sądzie.
86. Artykuł.
O odzywaniu z Sądu do głównych Sędziów.
87. Artykuł.
O odezwach, gdzieby kilku Braci albo Uczestnikow pozwali kogo ku prawu, a potem od Sądu odezwali się po skazaniu, jeśliby jeden z nich ziednał się, a drudzy, którzy się nie jednali, mogą odezwu pilnować.
88. Artykuł.
W czym odezwu Sąd dopuścić nie może.
89. Artykuł.
O Roku zawitym za appellacyami, i o tym ktoby nie-słusznie appellował.
90. Artykuł.
Którego czasu od Urzędow Naszych odzew być ma.
91. Artykuł.
O przemilczeniu dawności Ziemskiej o imienie leżące, i o przeżytek z prawa skazany.
92. Artykuł.
O gwałtowne wybicie z spokoynego dzierżenia.
93. Artykuł.
O napomnieniu Urzędowym około zapłaty summy pieniędzy z prawa skazaney pierwey, niż Woźny poiedzie za to wwiązywać.
94. Artykuł.
O odprawie summy pieniędzy z prawa przyśadzonay, gdzieby jej kto według skazania Urzędowego nie zapłacił, i też o wwiązanie w imienie przyśadzone.
95. Artykuł.
O tym, ktoby Urzędowi któremu wwiązania niepo-śląpił po Sądzie którego Urzędu, a nie po Trybunalskim.
96. Artykuł.
O takowych, ktoby pod czasem przewodu prawa między dwiema Osobami on trzeci wwiązania Urzędowi bronił.
97. Artykuł.
O wykonaniu wwiązania i odprawy na imieniu winnego w inszych Powiatach, gdzieby osiadłości in-szey i majątności jego w tym Powiecie, gdzie skaz wyszedł, nie stało.
98. Artykuł.
Jakim szacunkiem odprawa summy pieniędzy z prawa skazanych na imieniu leżącym czyniona być ma.
99. Artykuł.
O zapłacie summy pieniędzy z prawa skazaney.
100. Artykuł.
O odjęciu imienia, albo ludzi, gruntow, po wwiązaniu Urzędowym.
101. Artykuł.
O braniu win przez Urzędy Nasze w tym Statucie, i na zapisach dobrowolnych na Urzędy opisanych.
102. Artykuł.
O pozywaniu przez samych Panow o krzywdy ich sług, boiar i poddanych.
103. Artykuł.
Jako Pisarz w pisaniu (praw sądowych zachować się ma.
104. Artykuł.
O Woźnym, którego zowią po łacinie Generał.
105. Artykuł.
O potwarzach.

ROZDZIAŁ PIĄTY

Zawiera w sobie Artykułow 22.

O odprawie Posagu i o Wianie.

1. Artykuł.

Którym obyczajem Ociec wydając Dziewkę swą za Mąż ma obwarować i upewnić zapisanie Wiana od Zięcia.

2. Artykuł.

Jako ma Mąż żenie zapisać Wiano.

3. Artykuł.

Po śmierci Oycowskiej, Dziewki jako mają z imienia oyczytęgo wyprawowane być.

4. Artykuł.

O dawności przemilczenia Posagu.

5. Artykuł.

O Wdowie tskiej, która szedzły za Mąż Panną, a po śmierci Męża swego Wdową z Dziećmi dorosłemi zostanie.

6. Artykuł.

Summariusz Statutu W. X. Lit:

6. Artykuł.

O Wdowie takley, która szedłszy za Mąż Panną, a po śmierci Męża swego Wdową bezpłodną zostanie.

7. Artykuł.

Którybykolwiek osiadł i nieosiadł ożenił się w Litwie.

8. Artykuł.

O Dziewkach, któreby bez woli Rodziców za Mąż poszły.

9. Artykuł.

O Dziewkach, które po śmierci Rodziców swoich bez woli Braci albo Stryjów za Mąż pójdą.

10. Artykuł.

Ktoby z dwiema albo z trzema żonami Dzieci miał.

11. Artykuł.

O Wdowie, która z Dziećmi zostanie lat niedoroślemi, i o Dzieciach bez Opiekunów odumarłych.

12. Artykuł.

O Wdowach, któreby za prostego stanu Człowieka, a nie za Szlachcica za Mąż poszła.

13. Artykuł.

O Wdowie, która po śmierci Męża swego za drugiego Męża pójść chciała.

14. Artykuł.

O Spadki, które za równo na Syny i na Dziewki przechodzą po wniesieniu Matczynym, jeśli by nikomu innemu nie zapisała.

15. Artykuł.

O porównaniu wniesienia różnych żon przed rozdziałem dzieciennego imienia.

16. Artykuł.

Jeśli by która Wdowa za Mąż poszła.

17. Artykuł.

O imieniu, na którym Mąż żenie oprawę uczyni.

18. Artykuł.

O krzywdach, które się dzieją od Męża z imienia własowanego żenie.

19. Artykuł.

O bezpłodney żenie.

20. Artykuł.

O rozwodach Mażeńskich przed Sądem Duchownym.

21. Artykuł.

O pojęciu w stan Mażeński ludzi ubogich.

22. Artykuł.

Aby nikt powinney sobie we krwi nie poymował.

ROZDZIAŁ SZOSTY

Zawiera w sobie Artykułów 15.

O Opiekunach.

1. Artykuł.

O lata Dzieci niedorośli.

2. Artykuł.

O opiece Oycowskiej imionami i majątnością ruchomą Dzieci wszystkich im po Matce należącą, i o własnym nabyciu Synowskim.

3. Artykuł.

Którzy Opiekunami być mają.

4. Artykuł.

Nauka Opiekunom, jako mają Opiekę swą na się brać.

5. Artykuł.

Jeśli by Opiekun co niesprawą albo niedbałością swą Dzieciom utracił.

6. Artykuł.

Opiekun może Dziecinney krzywdy u prawa dochodzić, ale nie mocny nie utracić.

7. Artykuł.

Ktoby Dzieci niedorośle do prawa pozwał.

8. Artykuł.

Dzieci niedorośle nie mają u prawa odpowiadać, jedno w sześciu rzeczach.

9. Artykuł.

O Braci niedzielney dorostley i niedorośle.

10. Artykuł.

Opiekunowie nie mogą imienia Dzieciniego przedać,

utracić, ani graniczyć.

11. Artykuł.

Starzy Syn dorostley nie może Braci niedorośliych imienia oddać albo zastawiać, okrom części swej, chyba dla długów Rodziców swych.

12. Artykuł.

Starzy Bracia nie mogą imienia niedzielonego utracić, ani zastawiać, tylko to, co na ich część należeć będzie.

13. Artykuł.

O Braci lat dorostley ile ichkolwiek będzie, jako się imieniem dzielić i im szafować mają.

14. Artykuł.

Opiekun dzierżąc imienie w Opiece, nie ma nic za swą winę tego imienia utracić.

15. Artykuł.

Gdyby Opiekunowie, począwszy krzywdy Dziecinney u prawa dochodzić, sami pomarli.

ROZDZIAŁ SIODMY

Zawiera w sobie Artykułów 31.

O Zapisach y o Oprzedażach.

1. Artykuł.

O Zapisach imion Oyczytych i Macierzytych i wszelakim obyczajem nabytych.

2. Artykuł.

Jeśli by komu Zapis potrzeba uczynić krom Roków Ziemskich,

3. Artykuł.

Warunek na przeniesienie z Grodu do Ziemstwa.

4. Artykuł.

Nie ma nikt nikomu żadnego spadku zapisować, czego w ręku nie ma.

5. Artykuł.

Ktoby komu zapisał imienie albo ziemię po swym żywocie, a ten, komu by zapisał, tego śmierci nie doczekał i pierwej umarł.

6. Artykuł.

Ktoby na którą rzecz dał Zapis przed Urzędem zeznany, ten Zapis ma przy mocy zostać u każdego prawa.

7. Artykuł.

O Zapisach, które mają być u prawa przyjmowane krom zeznania Urzędowego, i o pożyczkach Kupekich.

8. Artykuł.

O Zapisach ludzi prostych, wolnych, pochożych, i na arendę danyh.

9. Artykuł.

Ktoby pod kim szukał bliskości, a ten by dzierżał imienie za zapisem służnym.

10. Artykuł.

O imienie dłużne i o dawność Ziemską.

11. Artykuł.

O długi dwóch albo kilku na jednym imieniu.

12. Artykuł.

Każda zastawa i dług pożyczony dawności nie ma.

13. Artykuł.

O sposobie dowodu zastawy imienia leżącego, gdy by kto kogo ku braniu pieniędzy pozwał.

14. Artykuł.

O odkładanie summy za zastawę.

15. Artykuł.

O długach, jeśli by kto pożyczyl co komu drugiemu sam umarł, a on, który pożyczyl, żyw został.

16. Artykuł.

O posiłganiu spadków Rodzicom po Dzieciach ich.

17. Artykuł.

O Przywilejach i innych wszelakich Zapisach, jako ich żony zostawszy się po Mężach używać mają.

18. Artykuł.

Gdyby kto komu dawszy na siebie Zapis, a w tym nie uściwily się umarł.

19. Artykuł.

Summariusz Statutu W. X. Lit:

19. Artykuł.
Rok prawu o zastawę ma być położony zawity.
20. Artykuł.
Jeśli by kto imienie albo jaką rzecz ruchomą zastawił drugiemu w większej summie zastawił.
21. Artykuł.
O imienie zastawne na rok pod straceniem.
22. Artykuł.
O odcięcie imienia zastawnego.
23. Artykuł.
Ktoby kogo pozwał o imienie, a pozwanyby u prawa Zawodcę stał.
24. Artykuł.
O Lisy na dług, na imiona i na zastawy zginione.
25. Artykuł.
Jeśli by kilka Person jednym listem komukolwiek opisałi się.
26. Artykuł.
Jako wiele bez listu wyznanego ma pożyczyć.
27. Artykuł.
Ktoby jaką rzecz ruchomą zaprzedał na rok.
28. Artykuł.
O rzecz ruchomą w zastawie do czasu pewnego, a nie na upad.
29. Artykuł.
Ktoby komu Konia albo Wołu zastawił bez roku.
30. Artykuł.
O rzeczach zastawnych zginionych wczym schowaniu.
31. Artykuł.
O zapowiadaniu rzeczy ruchomych w zachowaniu czym będących.

ROZDZIAŁ OSMY

Zawiera w sobie Artykułów 9.

O Testamentach.

1. Artykuł.
Kto może i nie może o rzeczach swych ruchomych Testament czynić.
2. Artykuł.
O Testamentach na rzeczy ruchome i na imiona nabyte, jako mają być sprawowane.
3. Artykuł.
O wolności zapisać na Kościół imion nabytych.
4. Artykuł.
Jeśli by się komu przydało na wojnie, aboli w drodze, albo też w cudzej ziemi Testament czynić.
5. Artykuł.
Którzy Pieczętarami i Świadcami przy czynieniu Testamentu być nie mogą.
6. Artykuł.
Z których przyczyn Testament za mocny u prawa przyjmowan być nie ma.
7. Artykuł.
Przyczyny, dla których Ociec Synów albo Córek wyrzec się może.
8. Artykuł.
Nikt nie może Czeladnikowi domowemu, ani Nie wolnikowi swemu nic zapisać, wolnym go nie uczyniwszy.
9. Artykuł.
Każdy Sługa putny i Mieszczanin miał nieuprzywilejowanych, i też Człowiek prosty jako Testament czynić ma.

ROZDZIAŁ DZIEWIĄTY

Zawiera w sobie Artykułów 32.

O Podkomorzich w Powiatach, i o Prawach ziemnych, o Granicach i o Miedzach.
1. Artykuł.
O ustanowieniu Podkomorzich w Powiatach, i o przyśędze ich.

2. Artykuł.
O powinności i władzy Urzędu Podkomorskiego.
3. Artykuł.
Około obeśniania Sąsiadów granicznych i zobopolnych ku wyiechaniu na grunt pienny.
4. Artykuł.
O takich Gruntach Naszych Hospodarskich, któreby czasu graniczenia między gruntami piennymi Szlacheckimi były przyległemi ku granicy gruntów Szlacheckich.
5. Artykuł.
O Roku zawitym na wyjazd Podkomorzego, i ktoby na nim za przyczynami prawnymi nie stał.
6. Artykuł.
Aby Podkomorzy powinności Urzędu swego dosyć czynił.
7. Artykuł.
O odezwach od Sądu Podkomorzego.
8. Artykuł.
O różnicy w takich gruntach, któreby były na granicy spolney dwóch Powiatów.
9. Artykuł.
O dochodach Podkomorzego, i o Księgach jego.
10. Artykuł.
O ustanowieniu przez Podkomorzego Komorników.
11. Artykuł.
O tym gdzieby w gruncie ziemnym od samego Podkomorzego krzywda się komu działa, albo Jemu od kogo.
12. Artykuł.
O odcięcie imienia w granicach.
13. Artykuł.
O takim, ktoby bez przyczyn Służnych prawnych na roku za pozwy Podkomorzego nie stał.
14. Artykuł.
O Świadcach, jacy mają być przypuszczeni do świadectwa.
15. Artykuł.
Ktoby komu Świadki ganił.
16. Artykuł.
O ziemię obrębną i też zobopolne ziemie jako mają dowod czynić.
17. Artykuł.
Ktoby miał wieść prawo z Woiewodą, Starostą, i Dzierżawcą, o ziemię swą, a tenby miał imienie w tymże Powiecie, gdzie jest Urzędnikiem.
18. Artykuł.
Ktoby komu granice, albo miedze zepsował.
19. Artykuł.
O Las zobopolny i o przerobki.
20. Artykuł.
O Rzekę gdzie graniczy.
21. Artykuł.
Kiedyby kto swym stawem inaszy Staw albo Sianożęd zatopił, albo Groblą ku cudzemu brzegu przysypał.
22. Artykuł.
Kto na czyiej ziemi posieje Zboże, jako ma zapowiadać Woźnym, aby nie zwoził do prawa.
23. Artykuł.
Ktoby ziemię w dzierżaniu miał, a drugi prawem nie przekonawszy żyto pożął, albo żęte pobrał, albo bicie uczynił, albo Sochę porąbał.
24. Artykuł.
O wwiązanie w imienie za dług, albo za inaszą przyczynę, jako się mają sprawować.
25. Artykuł.
O imienie, które zezwoliwszy się dadzą do rąk Naszych Hospodarskich.
26. Artykuł.
O imienie nierozdzielne między Bractwem, albo Bliskiem.
27. Artykuł.
U sędziego Człowieka nie ma nikt ziemi zakupować bez woli Pana jego.
28. Artykuł.

Summariusz Statutu W. X. Lit.

28. Artykuł.
O porękach ludzi prośtych.
29. Artykuł.
Którzy ludzie przychodzą na wolą, a zasiedziawszy wolą uciekają precz.
30. Artykuł.
O nalezieniu Skarbu zachowanego w ziemi abo w jakim położeniu.
31. Artykuł.
O Portach wodnych, i o towarach zatongłych na wodzie.
32. Artykuł.
O drogach starowiecznych.

ROZDZIAŁ DZIESIĄTY

Zawiera w sobie Artykułów 18.

O Puszczy, o Łowy, o Drzewo Bartne, o Jeziora, y o Sianożęć.

1. Artykuł.
O Łowy.
2. Artykuł.
Cena Zwierzom dzikim.
3. Artykuł.
O Barcie, o Jeziora, o Sianożęci, kto ma w czyley Puszczy.
4. Artykuł.
Ktoby cudze Jeziora w swej Puszczy powłoczył.
5. Artykuł.
Ktoby zastał Człowieka czyiego w swojej Puszczy i pograził.
6. Artykuł.
Ktoby miał spor o Barcie abo wchody w Puszcza.
7. Artykuł.
Ktoby komu Jezioro abo Staw, abo Sadzawkę zwłoczył, abo Młyn spalił.
8. Artykuł.
O Gniazdo Sokole, abo Łabędzie.
9. Artykuł.
O Bobrowe gony.
10. Artykuł.
O Chmieliskach.
11. Artykuł.
O przynętach ptaśzych.
12. Artykuł.
Ktoby przynęty złodzieyskim obyczaiem popłował.
13. Artykuł.
Ustawa Drzewu bartnemu.
14. Artykuł.
Cena Pszczolom.
15. Artykuł.
O porąbaniu Gaju.
16. Artykuł.
O pokradzienie Sadu.
17. Artykuł.
O pożarach w Puszczach i lasach.
18. Artykuł.
O tym, aby nikt na cudzych gruntach polować nie śmiał.

ROZDZIAŁ JEDENASTY

Zawiera w sobie Artykułów 68.

O Gwałtach, o Boiach, y o Głowiszczyznach Szlacheckich.

1. Artykuł.
Ktoby na czyi Dom abo na czyią Gospodę umyślnie naiechał chcąc go zabić.
2. Artykuł.
O dowod gwałtu, jako Załobnik ma oświadczać i obżalować.
3. Artykuł.
O gwałt Kościołom Bożym wszelakiego Nabożeństwa Chrześcijańskiego.

4. Artykuł.
O Gwałtowniku i Mężobóycy który zabiwszy z ziemi uciecze.
5. Artykuł.
O sposobie wywołania, jakimi słowy ma być czynione, i o chowaniu Kata na Urzędzie Grodzkim.
6. Artykuł.
O zamordowaniu Męża abo żony na śmierć między niemi samemi.
7. Artykuł.
O Zabóycach Ojca abo Matki, także o zabicie Dziecięcia przez Rodzice.
8. Artykuł.
Jeśli by kto Brata albo Siostrę zabił,
9. Artykuł.
Który by sługa zabił abo ranił Pana swego.
10. Artykuł.
O Zwadach.
11. Artykuł.
O Zwadzie wleczornej.
12. Artykuł.
O zgwałcenie Dziewki abo Niewiasty.
13. Artykuł.
O gwałtowne wzięcie w Małżeństwo Dziewki, Wdowy i każdej Niewiasty.
14. Artykuł.
O zabicie za powabieniem abo wyzwanem na rękę.
15. Artykuł.
Gdyby kto brzemienną Niewiaстę Szlachecką zabił, abo Koniem potracił i zabił.
16. Artykuł.
Ktoby Nożem, abo jakim infzym do boju niezwykłym naczyniem kogo zabił abo ranił.
17. Artykuł.
O zabiciu albo ranienu zdradliwym, potajemnym obyczaiem.
18. Artykuł.
O Zapalaczach Miałt i Domow.
19. Artykuł.
Ktoby zabił Gwałtownika w Domu swym, i Pomoćników jego.
20. Artykuł.
Ktoby naiechał albo naiezedł na cudze Imienie, albo na Sioło gwałtem, a ten broniąc gruntu swego zabił.
21. Artykuł.
Ktoby na kogo na drodze zaiaadł, a w tym sam zabity był.
22. Artykuł.
O tym, ktoby kogo w jakiey zwadzie nieumyślnie, ale w obronie zabił.
23. Artykuł.
O nieumyślnym a przygodnym mężobóystwie.
24. Artykuł.
O ranie w obronie zadanej, albo nieumyślnie.
25. Artykuł.
Sługa, który by Pana swego broniąc kogo ranił albo zabił.
26. Artykuł.
O zabicie Człowieka przyjeźdźcego i bezplemiennego.
27. Artykuł.
O głowiszczyznach, o ochromieniu członków, i o nawiązkach Szlacheckich.
28. Artykuł.
Ktoby Szlacheica wziął do więzienia swego swawolnie, i nad nim się paścił, albo go w więzieniu umorzył.
29. Artykuł.
Jeśli by kilka Person Szlacheckich o zabicie jednego Szlacheica obwiniono było.
30. Artykuł.
Jeśli by Szlacheic Szlacheica na drodze rozbił,
31. Artykuł.
Jeśli by Szlacheic Kupcow, albo infzych ludzi prośtego stanu na drodze rozbił.
32. Artykuł.

Summariusz Statutu W. X. Lit:

32. Artykuł.
O rozboju takim, któryby się stał od poddanych Naszych, albo czyich slug, bojar, i poddanych.

33. Artykuł.
O rozboju, któryby się stał od Tatarow.

34. Artykuł.
O Niewieście brzemiennej na śmierć skazanej.

35. Artykuł.
Którzy mają być wolni od karanía za mężobójstwo, i o szalonych.

36. Artykuł.
Ktoby Złoczyńców, Rozbojników, Złodzieiow jawnych, ludzi wywołanych u siebie w Domu przechowywał.

37. Artykuł.
O krzywdach od slug i bez służby mieszkających, także od bojar i od poddanych,

38. Artykuł.
Aby do złego nikt nikomu nie pomagał.

39. Artykuł.
O karaniu ludzi stanu prostego za zabicie Szlachcica.

40. Artykuł.
O pochwałce na zdrowie i pożogę.

41. Artykuł.
Jeśliby szkoda komu, albo gwałt stał się w czyim Domu, jako i na drodze, z wiadomością Gospodarszą domowego.

42. Artykuł.
O Gościu tak zwanym w Dom, jako i niezwanym.

43. Artykuł.
Ktoby na czyje imienie, na wieś, na ludzie nasławczy, albo sam naiechwaczy, gwałtem pobił, pograbił.

44. Artykuł.
Którym Braci rodzonym będzie Ociec zabity, albo z nich samych którykolwiek, albo Matka, Siostra, albo Oycu i Matce Dziecię.

45. Artykuł.
Kto z Bliskich ma karanía za głowy, i głowščyzny dochodzić.

46. Artykuł.
O Mężatce zabitej kto prawem czynić ma.

47. Artykuł.
O boy, rany Szlachcica lat niedorośłego.

48. Artykuł.
O takim, ktoby komu gwałt, zabójstwo, bój, albo szkodę uczyniłszy, pierwey rozładku prawnego umarł.

49. Artykuł.
O Mieszczaninie, i o inszym człowieku prostego stanu, któryby Szlachcica ranił.

50. Artykuł.
O okazaniu Szlachectwa za skazaniem nawiązki.

51. Artykuł.
Za gwałt popospolity sąsiedzki.

52. Artykuł.
O przemilczeniu gwałtu, złodzieystwa, pożogi, i inszych szkod.

53. Artykuł.
Ktoby po zranieniu, po biesiadach i Karczmach bywając pił.

54. Artykuł.
O rękoiemstwie na postanowienie.

55. Artykuł.
Jakiego Więźnia Urząd Nasz nie może na rękoiemstwo dawać, a jakiego ma dawać.

56. Artykuł.
Który Złoczyńca będzie na śmierć skazany, a od tego by się odkupił albo odproszony był.

57. Artykuł.
O tym, któryby Szlachcic nieosiadły zabiwszy kogo pod którym Urzędem Naszym, albo gdziekolwiek, a nie sprawiłszy się precz uiechał.

58. Artykuł.
O przysiędze na gwałcie i szkodach przy nim poczy-

nionych, także na szkodach przy studze albo Pościńcu na drodze podziałanych.

59. Artykuł.
O pisaniu szkod w pozwie, albo mianowaniu przy ustney žalobie.

60. Artykuł.
O karaniu takich Niewiaśc wszetecznych, któreby Dzieci swe albo inszych gubiły.

61. Artykuł.
W czym i kiedy skrutynium ma być dopuszczone.

62. Artykuł.
Kto na skrutynium ma wyieżdżać, i o naznaczeniu czasu ku wyjazdowi na nie.

63. Artykuł.
Jakim obyczajem skrutynium ma być czynione.

64. Artykuł.
Jako strony i Urząd po skrutynium zachować się mają.

65. Artykuł.
O wysyłaniu przez Nas Hospodara na skrutynium.

66. Artykuł.
O wysyłaniu przez Sąd główny na skrutynium.

67. Artykuł.
O appellacyach w rzeczach krwawych od Urzędu którego sądowego do Sędziów głównych, i o dawaniu na porękę skazanych na gardło.

68. Artykuł.
O nieprzechowywaniu Wywołańców we wszystkich Państwach Naszych.

ROZDZIAŁ DWANASTY

Zawiera w sobie Artykułow 24.

O Głowščyznach, y o nawiązkach ludzi prostych, y o takich Ludziach y Czeladzi, która od Panow swych odchodzi, także y o slugach swych przykaznych.

1. Artykuł.
O zabiciu Człowieka prostego stanu od Szlachcica.

2. Artykuł.
O mężobójstwie między ludźmi prostego stanu.

3. Artykuł.
O głowščyznach i nawiązkach ludzi prostych.

4. Artykuł.
Głowščyzny, nawiązki Ciwunom, Klucznikom, Woytom, Starcom, Ławnikom Wiejskim.

5. Artykuł.
O głowščyznach rzemieślniczych ludzi.

6. Artykuł.
O głowščyznach i nawiązkach mieyskich miast uprzywileiowanych i mnieyszych.

7. Artykuł.
O głowščyznach i nawiązkach Żydowskich.

8. Artykuł.
O noszeniu Żydowskim.

9. Artykuł.
Żyd, Tatarzyn, każdy Bismurmanin na Urząd przelożonym być i Chrześcian w niewoli mieć nie ma.

10. Artykuł.
O głowščyznach i nawiązkach Tatarom.

11. Artykuł.
Człowiek wolny za żaden występki w niewolę wydany być nie ma.

12. Artykuł.
O Człowieku oyczytym.

13. Artykuł.
O zasiedzeniu dawności Człowieka przychożego wolnego.

14. Artykuł.
O Poddanych oyczytych, Czeladzi dwornej oyczytney, kupney, albo poimaney, także i o slugach przykaznych i ludziach przychożych, którzy od Panow swych uciekają.

15. Artykuł.
O Człowieka oyczytłego i Czeladź niewolną, ktoby ją wykradł.

16. Artykuł.
O imaniu Zbiega Człowieka, albo Czeladnika własnego w potrafieniu na drodze.

17. Artykuł.

Summariusz Statutu W. X. Lit.

17. Artykuł.

Jako Czeladź dworna albo poimana zbiegła ma być zapowiadana i wydana.

18. Artykuł.

O Czeladź dworną i poimaną, która uciecze do Pana swego.

19. Artykuł.

O wlnych ludziach, którzy się w głód przedają w niewolą, i o przedaży od innych Czeladzi niewolney.

20. Artykuł.

Ktoby w głód Czeladź swą wygnał.

21. Artykuł.

Niewolnicy jacy być mają.

22. Artykuł.

Jeśli by kto do kogo służę przykazał, a ten sługa za szkodliwszy uciekł od niego.

23. Artykuł.

Jeśli by służy za roszkaniem Pańskim Złodzieja albo jakiego Złoczyńcę Pana swego gonić i imać nie chcieli.

24. Artykuł.

O łącznych, i o tych, którzy będąc bez służby i nieosiadłymi, do miast Naszych Hospodarskich, Xiążęcych i Pańskich przychodzą.

ROZDZIAŁ TRZYNASTY

Zawiera w sobie Artykułów 14.

O Grabieżach y Nawiażkach.

1. Artykuł.

O pograbienie stada Swierzopiego, i o cenie jego.

2. Artykuł.

Jakim sposobem mają się zachować o lpsach, i o grabieżach na Spasach.

3. Artykuł.

Ktoby pod Szlachcicem, albo Szlachcianką grabież uczynił.

4. Artykuł.

O Grabież Człowieka Xiążęcego, Pańskiego i Ziemiańskiego.

5. Artykuł.

Cena Koniom roboczym domorostym.

6. Artykuł.

Cena Bydłu wielkiemu i małemu domorostemu.

7. Artykuł.

Cena Ptakom domowym.

8. Artykuł.

Cena Ptakom chowanym na myślistwo.

9. Artykuł.

Cena Zbożu, Sianu, i rzeczom ogrodny.

10. Artykuł.

Cena rzeczom domowym strawnym.

11. Artykuł.

Cena rzeczom w domu robionym, odzieży należącym i innym.

12. Artykuł.

Cena Psom.

13. Artykuł.

Jeśli by Pies nie przywiązany ukąsił, albo obraził, i też ktoby Psa zabił.

14. Artykuł.

Ktoby w Domu swoim miał Psa, albo Bydlę, które by w sąsiedztwie szkodziło.

ROZDZIAŁ CZTERNASTY

Zawiera w sobie Artykułów 37.

O złodziejstwie stanu wszelakiego.

1. Artykuł.

O poimaniu z licem sługi i poddanego czyiego, gdzie ma być wiedziony.

2. Artykuł.

O czynieniu sprawiedliwości ze wsi w obwinieniu złodziejskim.

3. Artykuł.

O poimaniu z licem w miastach Naszych Hospodarskich, i o zwodach złodziejstwa, z czymkolwiek kto poimany będzie.

4. Artykuł.

O tym, co by się icało na Targu, albo na Jarmarku i Kiermaszu.

5. Artykuł.

Jako ma w czym Domu lice zaścić.

6. Artykuł.

O imaniu Złodzieja potrafiwszy na drodze.

7. Artykuł.

O ważności lica, za co Złodziej gardłem ma być karany.

8. Artykuł.

Dla pokoju pospolitego zażenowanie od złodziejstwa.

9. Artykuł.

O gonieniu śladem w jakiegokolwiek rzeczy pokradzionej.

10. Artykuł.

Jeśli by ktokolwiek Szlachcica osiadłego, albo nieosiadłego niewinnie i bez lica o złodziejstwo obwiniał.

11. Artykuł.

O obwinieniu w złodziejstwie Szlachcica lat zupełnych niemającego, także i o prostych ludziach.

12. Artykuł.

O powołaniach.

13. Artykuł.

Ktoby Złodzieja przylicznego, wiadomość o nim mając, u siebie w Domu chował.

14. Artykuł.

O pokradzeniu Swirna albo Kleci Pańskiej i Szlacheckiej, i też Kleci Chłopskiej.

15. Artykuł.

O licy, które się naydzie w Domu Człowieka podeyrzanego, albo też i niepodeyrzanego.

16. Artykuł.

O Złodzieju, którego na złodziejstwie nie w Domu poimają.

17. Artykuł.

O znaki złodziejskie na Człowieka podeyrzanego.

18. Artykuł.

Trzykroć Złodzieja przylicznego jednego dnia męczyć może.

19. Artykuł.

O Złodziejach i Rozbojnikach, którzyby Urzędnika swego powołali.

20. Artykuł.

O Człowieka niepodeyrzanego.

21. Artykuł.

O zabicie Złodzieja przy licy.

22. Artykuł.

Ktoby co ukradł na Dworze Naszym Hospodarskim.

23. Artykuł.

O Zonach i Dzieciach, które używały rzeczy kradzionych.

24. Artykuł.

O wydaniu lica z Urzędu Naszego, i też z Dworu Xiążęcego, Pańskiego, i Szlacheckiego.

25. Artykuł.

O błędnych.

26. Artykuł.

O kradzeniu Zboża wszelakiego w kopach na polu albo w sitytach złożonego, także i Siana.

27. Artykuł.

O pokradzeniu Stawu i Sadzawki.

28. Artykuł.

O szkodzie, która się stanie z czaśu pożogi, albo w tonieniu na wodzie.

29. Artykuł.

O ludziach swawolnych takich, którzyby z nich namówiwszy Niewiaścę mężatkę, z nią uiechał.

30. Artykuł.

O karaniu cudzołóstwa.

31. Artykuł.

O karaniu Zwodnic.

32. Artykuł.

O zabiciu Bękartu.

33. Artykuł.

O Karczmach pokątnych.

34. Artykuł.

Ktoby kogo obwiniał, i do Sądu przed Urząd przywiódł, na tegoż czaśu opisać się, na który rok ma dowodzić.

35. Artykuł.

O Cyganach.

36. Artykuł.

O nowym nazwisku Czeladzi Dwornej miało tego, co ich przed tym niewolnikami zwano.

37. Artykuł.

Od którego czaśu tym Statutem sędzić się mają.

**



ROZDZIAŁ

PIERWSZY

PERSONIE NASZEY HOSPODARSKIEY.

ARTYKUŁ I.

*Wszyscy Obywatela Wielkiego Xięstwa Litewskiego; tym jednym
Prawem pisanym, i od nas danym sądzić być mają.*



- 1 **N**Aprzód (a) my Hospodar obiecuiem, i ślubuiem, pod
tąż przysięgą, którąśmy uczynili wszystkim Oby-
watelom wszystkich Ziem, Państwa naszego Wiel-
kiego Xięstwa Litewskiego. Iż wszystkich Xiążąt,
Panow, Rad, Duchownych i Swieckich, Pa-
now Chorągiewnych, Szlachtę, Miasta, wszystkich
poddanych Naszych, i wszystkich Stanów w tym Państwie Naszym
w Wielkim Xięstwie Litewskim, i innych wszystkich Ziem zdawna
ku temu Państwu przyśluchających, począwszy od wyższego Stanu,
aż do niższego, tymi jednymi prawy i Artykułami, w tymże Statu-
cie niżej pisanemi, i od nas danemi, sądzić i sprawować mamy.
- 2 §. Także cudzoziemce i zagraniczniki Wielkiego Xięstwa Litewskie-
go przyjeżdżce, i iakimkolwiek obyczaiem przybyłe ludzie, tymże
prawem mają być sądzić, i na tych Urzędach gdzie kto wystąpi.

A

(a) ZYGMUNT III. w Krakowie na Koronacyi swey, Koronie Polskiej i W. X. Litew-
skiemu, Prawa i Statuta potwierdza, i według nich sądzić obiecuiem, Roku 1588. Tit: *Confirmatio-
nis Jurium generalis fol: 447.*

A R T Y K U Ł. II. 2.

My Hospodar ślubuiem nikogo nie karać na zaoczne powiadania, chociażby się dotykało Maiestatu naszego Hospodarskiego obrażenia, abo zdrady Rzeczypospolitey. A ktoby też na kogo co niesprawiedliwie w tych rzeczach wiodł, około obrażenia Maiestatu naszego Hospodarskiego, abo zdrady Rzeczypospolitey, a nie dowiodł, tym sam karan być ma.

Roz: 3. Art; 14. **T**eż (a) przerwczonym Prałatom, Xiażetom, Panom, Radom Duchownym i Swieckim, Panom Chorągiewnym, Szlachcie, i Miastom ziem Wiel: X. Lit: i wśytskich ziem zdawna i teraz do tego Państwa W. Xięstwa Lit: należących, obiecuiem słowem naszym Hospodarskim, iż na żadnego człowieka wydanie abo ofoczenie, jawne, tajemne, podeyrzane, tych Stanów wyżey mienionych, którakolwiek winą pieniężną, krwawą, więzieniem, abo dośtojeństw, urzędow, abo imienia odeymowaniem, winić, i karać nie mamy, i nie będziemy, ażby pierwey na Seymie w Sądzie jawnym rzędem i postępkim prawa, kiedy żalobnik, to iest: powód i odpor, obżalowani oczywiście staną i dośtatecznie na koniec będą pokonani, którzy po sądzie i po takowym pokonaniu, winni mają być karani winą w Artykułach niżej opisanym, mianowicie naznaczoną. (b) §. A 2 ktobyteżkolwiek kogo obmawiając, w tych rzeczach około obrażenia Maiestatu naszego, abo zdrady Rzeczypospolitey winił, ku fromocie i zelżywości, a szłoby temu obwinionemu o cześć, abo o gardło, abo o którekolwiek karanie. (c) Tedy ten, kto na kogo mówi i wiedzie, a nie dowiedzie, tym karaniem sam karan być ma.

(a) Zaocznie bez Prawa nikogo sądzić ani karać nie mamy, KAZIMIERZ w Wiślicy Roku 1368. H. P. fol: 27.

In Crimine laesae Maiestatis jaki postępek Prawa ma być Przeciw Występny *& contra Rebellis Const. 1588. fol: 456. Tit: Processus contra Rebellis i fol: 455. Tit: De Crimine laesae Maiestatis*

O Praktykantach i o Procesie przeciwko takowym Const: 1593 fol: 636. Tit: O Praktykantach.

O odkryciu Praktyki jeśli Delator ustał, sówitey winie podlega Const: 1607. folio 826. Tit: Affekuracya na odkrycie Praktyk

(b) w Koronie, kiedy kto kogo niewinnie pomówi 100 grzywien, i na co przysięże obżalowany szkody zapłaci, a na dnie w Wieży w swym Powiecie Niedziel 12. siedzieć ma 1565. O rzeczach, które się pocziwości tyczą fol: 100. A jeśli by był prostego stanu, gardło traci, 1588 *De Crimine laesae Majest: fol: 455: O rzeczach które się pocziwości tyczą, fol: 465.*

(c) *Pœna talionis* iść nie ma, gdzie się pozwany odprysięga, Const: 1588 fol: 465 Tit: ORzeczach.

A R T Y K U Ł. III. 3.

Obrażenie Naszego Maiestatu Hospodarskiego, w czym się rozumieć ma, i iako za to karać.

Kiedyby (a) kto zmowe, albo spiknienie, albo bunt uczynił na zdrowie Nasze Hospodarskie, chociażby Pan BOG uchował, iżby ona zmowa nie była uczynkiem popełnioną, takowy za słusznym dowodem, iako o tym mów w Artykule piątym tego Rozdziału jest opisano, cześć, gardło, imienie traci. §. Też Majestat 2

- Nasz obrażon bywa z tey przyczyny, gdyby się kto buntował, pokoy poſpolity wzrzuſzając przeciw Nas Hoſpodara, abo ku ſzkodzie Rzeczypoſpolitey, (b) Mincę bez woli naſzey bił, albo po zeyſciu z tego ſwiata naſzym Hoſpodarſkim, takżę i potomkow naſzych Królów Połſkich i Wielkich Xiążąt Lit: chcąc kto oſieść i opanować to Pańſtwo Wielkie Xięſtwo Lit: i Hoſpodarem na nim być, i Woyno, lud
- 3 ſłużebny zbierał, wywoził. §. Ktoby też z nieprzyjacieli naſzymi porozumienie miał, liſt do nich abo Poſły, radząc przeciw nam Hoſpodaru, i Rzeczypoſpolitey abo oſtrzegając ſłał, i tym nieprzyjacio-
- 4 łom jaką pomoc dawał. §. (c) Ktoby też Zamek naſz nieprzyia-
- 5 cielowi zdradą podał, krom przyczyny, głodu gwałtownego. §. Ktoby też ludzie nieprzyjacielskie w Pańſtwo naſze Wielkie Xięſtwo Lit: zdradliwie przywiódł, a toby na niego ſłuźnie a ſprawiedliwie było przewidziano, takimżę dowodem iako niżej napisaſano. Takowy z prawa i rozſądku naſzego z Pany Radami naſzymi Wiel-
- 6 kiego Xięſtwa Litewſkiego, cześć i gardło traci. §. A ſynowie takowego zdrajce dorośli, i którzyby też za dowodem ſłuſznym okazali ſię być wiadomemi tey zdrady oycowſkiej, takżę cześć i gar-
- 7 dło tracić mają. (d) A ci ſynowie, którzyby nie byli lat zupełnych doroſłych, albo drudzy doroſłymi będąc, a tey zdrady Oycowſkiej nie byli wiadomi, takowi czei i gardła nie będą tracić; jednakżę i takowi niedorośli i dorośli, a zdrady niewiadomi, ſynowie, za takowy wyſtępek Oycy ſwego, od wſzytkich imion oyczyſtych, wyſłużonych, i którymkolwiek obyczaiem nabytych wiecznie odpaść mają, ale wſzytkie imiona zdrajce naſzego takowego mimo dzieci i bli-
- 8 skich, na Rzeczypoſpolitą i na nas Hoſpodara ku ſtołu naſzemu Wielkiemu Xięſtwu przypadać będą. §. A Zony takowych zdrajce, które niebędąli wiedzieć takowej zdrady mężow ſwoich, a z tego ſię wywiodą przyſięgami ſwoimi, takowe imion ſwoich oyczyſtych, i macierzyſtych, i wiana przed uczynkiem tey zdrady im od mężow
- ich opisaſanego nie tracą. §. A dziewczki też tych zdrajce, aczkolwiek poczciwoſci ſwoiey nie tracą, ale do imion oyczyſtych nieprzyi-
- dają, tylko po ſmierci matek ſwoich, do imion macierzyſtych, i do wiana matczynego weſpolek i z ſynami, iako wyżej opisaſano niewinnemi, wedle prawa ich przyrodzonego przychodzić mają.

A2

(a) Gdyby kto uczynił bunt przeciwko Rzeczypoſpolitey, porozumiewając ſię z nieprzyjacielem, wynoſił tajemnicę Rzpltey, podawał Zamki na znowie, abo iakikolwiek wyſtępek uczynił; K.J.M. z Pany Radami, i z ośmiu Deputatów z Koła Poſelskiego ſądzić go ma, przy więkſzey części Konklozya, a winny według wyſtępku karany ma być 1588. *De Crimine laſae. Mojeſt: fol: 455. De Proceſſu contra Rebelles* tegoż Roku *fol: 471.*

(b) Ktoby o fałszywą monetę miał być pozwany, *Forum* na Trybunał Inſtygator czynić ma *ſub penna banitioni*: odwod i dowod z ſwiadkami 1598. O Monecie fałszywey *fol: 468* i od W.X.Lit: O Monecie 1601. i na X: Lit: *fol: 742.* O Monecie fałszywey 1607: *fol: 837.*

(c) Którzy Zamki podają. Hetman może karać, abo odeſłać na Sejm 1601. *Tit: O tych, którzy Zamki poddają fol: 832.* O tych, którzy do Woyno cudzych wyieżdżają, abo gdyby obcemu Panu przyſięgę uczynił, na czei, zdrowiu, majątkoſci, karany być ma, tamże.

(d) Synowie za Oycy karani być nie mają, Dobra Oyczyſte na Króla zabrane być mają 1368. KAZIMIERZ w *Wiſłicy* H.P. *fol: 555.*

ARTYKUŁ IV. 4.

O obrażenie Majestatu Naszego Hospodarskiego, iż każdy obwiniony sprawować się winien, i o tym kto przestrzeże, i gdzie takowych sądzić.

Także o słowie w mówieniu, abo pisanu o Hospodarzu.

Też kiedyby kto jakiegożkolwiek stanu, był znalezion jawnie por-
deyrzany, iż Majestat nasz Holpodarski, obraził, takowemu
żaden Przywilej, ani zacność, ani dostoięństwo nie ma poma-
gać, ani się on im szczyścić może, aby się miał sprawować, i gdzie
będzie Prawem pokonan, aby nie miał karan być. §. A ktoby w
czas przed uczynkiem miłując P. BOGA i Pana swiego i Rzeczpo-
spolitą, sprawiedliwie przestrzegł, abo obiawił takowe rzeczy, ten
ma łaskę naszą Holpodarską mieć, i czci podwyższenia godzien bę-
dzie. (a) Wszakże o taki występku koło obrażenia Majestatu Na-
szego Hospodarskiego, gdzie komu idzie o cześć i o gardło, tako-
wych szlachtę poddanych naszych nigdziey indziey, jeno na Seymie
wielkim walnym, z Pany Radami naszymi Wielkiego Xięstwa Litew-
skiego, My Hospodar sądzić i wedle występku każdego ich tym ka-
ranem, iako wyżey opisano, karać rozkażem. §. A gdzieby też kto
zaocznie co obraźliwego o nas Hospodarzu mówił, także ktoby oso-
bę naszą Holpodarską, jawnie i przez listy swoje jawne pilania, abo
z podpisaniem własney ręki swey szkalował, tedy o to przed Nas
Hospodara na rok zawity ma być pozwan, i pokażeli się słusznym
dowodem, według Prawa, szlachcić tego Państwa, za iego i tych
świadców przysięgą, że co uszczypliwego o nas Hospodarzu mówił
abo pisał nieprawdzwie, tedy za to powinien będzie w Zamku
wierzchnym Wileńskim w więzieniu uczciwym siedzieć sześć nie-
dziel, a nie więcej, wszakże może być mniej za łaską naszą Hospo-
darską, a nieofiadli tam, gdzie my Hospodar naznaczymy, wszakże
nie indziey, iedno w Wielkim Xięstwie Lit: A takową sprawę na pier-
wszym roku też nie indziey, jedno w Wielkim X. Lit: z Pany Rada-
mi naszymi sądzić mamy, w żadną limitacyą takiey sprawy nie wpu-
szczając. Co iesliby się na pierwszym roku nie skończyło, tedy iuż w
tym obwiniony wolen być ma. A pokażeli się niewinność obwinione-
go. Tedy ten kto takowego pomowił, sam tey winie podlega. (b) §. A
dla tego My Hospodar, tego kto takowe mówienie, abo pisanie nam
oznaymi, mianowicie w pozwie pisać rozkażemy. §. A wszakże, je-
śliby kto z głupstwa abo szaleństwa wystąpił, za to My Hospodar
brać się nie będziem.

(a) O obrażenie Majestatu *Forum* na Seym, Delator może być człowiek prostego stanu, termin sześć niedziel od położenia pozwu rokiem zawitym, K.J.M. żalobę i odwody z obu stron wysłuchawszy, czas ma naznaczyć, aby PP. Rada w Niebytności jego wotowali, do czego z Koła Poselskiego ośm osob za przysięgą mają być deputowani, a Dekret przez Marszałka przy K.J.M. fero-
rowan być ma. Const. 1588. *De Crimine laesae Majestatis* fol: 455.

(b) Rokoszanom Król ZYGMUNT III: wszystkie *in genere* urazy darował. Const. 1609: fol: 1. Król przy sprawach obrażenia Maieſtatu ſwego nie ma zaſiadać. Const. Seymu Elekt: Anno 1669. fol. 888. Tit: Deklaracya Dekretu.

Nie oſmiu ale dwanaſcie Deputatów *ex Gentibus* do takich ſpraw być powinno. Const: A. 1670. fol: 15. Tit: Poſtępek prawny.

Na jednym Seymie takie ſprawy expedyowane być powinne. *Ibid.*

Mandaty w takich ſprawach *Ex perduellionis* tylko *ex Senatūs conſulto*, ſtronom potrzebiącym mieć być wydane, z których Kancellarye ſprawić ſię powinne. *Ibid.*

Perduellibus Gleyty *ex Senatūs Conſulto* wydawane być nie mają Const: A. 1662: fol: 2. Tit: *de reddenda ratione.*

ARTYKUŁ V. 5.

O dowodzie obrażenia Maieſtatu Naſzego Hoſpodarſkiego.

- 1 **J**ako (a) w każdym uczynku, za który gardłem karzą, potrzeba dowodów jawnych i jaſnych; tak też i w obrażeniu Maieſtatu Naſzego, nie lada za oſkarżeniem, abo obmówieniem mamy ſię na poddanych naſzych ſkwąpić: ale kto na kogo o obrażenie Maieſtatu wieſcie, ma dowieſć ſwiadectwem, wiary godnymi, niepo-deyrzanemi ludźmi, dobrymi ſzlachtą, ſiedmią ſwiadkami, i ich, i ſwoją przyſięgą, i to przy ſłuſznych prawnych dowodziech, i jaw-
2 nych a pewnych znakach tego takowego uczynku. §. A jeſliby kto kogo obmówił w tym uczynku, a zwaſzcza gdzieby go mienił, że nam Hoſpodaru na zdrowie ſtał, abo Rzeczpoſpolitą zdradzić i ku upadku przywieſć chciał, a na to ſię gotował i uſadzał, a takowy powiadacz i ſok, ieſliby takim jawnym ſwiadectwem nie dowiodł, ſam oſądzeniem poczciwoſci i gardłem ma być karan.

(a) W Koronie, w ſprawie o obrazie Maieſtatu K.J.M. gdzieby dowody jaſne i doſtateczne nie były, obżałowany bliſzſzy do odvodu, a gdzieby ſię przez przyſięgę obżałowany odwiódł, Powodowa ſtrona karaniu nie popada. A jeſliby ſię pokazało, iżby pozwany potwornie był odnieſion, proſtego ſtanu człowiek za pomówiſko gardło traci; a Szlachcie 100. grzywien winy, ſzkody na co obżałowany przyſięże, i w Wieży Niedziel 12. w ſwym powiecie ſiedzieć ma. według Const; 1565. Tit: O rzeczach które ſię poczciwoſci tyczą 1588. *De Crimine loſſæ Maieſt:* fol: 455.

ARTYKUŁ VI. 6.

Ktoby z Pańſtwa Naſzego do ziemie nieprzyjacielskiey uciekł.

- 1 **T**ez (a) uſtawuiem, ktobykolwiek z poddanych naſzych uciekł z Pańſtwa naſzego do ziemie nieprzyjacielskiey umyſłem złym na zdradę, a ku ſzkodzie nam Hoſpodaru i Rzeczypoſpolitey taki czeſć traci. A dzieci aczkolwiek dla tego wyſtępku oyca ſwoiego poczciwoſci ſwoiey nie tracą, ale od imion Oyca ſwoiego odpadaia, które do ſtołu Naſzego Hoſpodarſkiego przywrócone być mają, jakoż wſzytkich takowych imion po zdraycach jakichkolwiek na nas Hoſpodara przypadłych, My Hoſpodar nigdy nikomu oddawać nie mamy, aby ſię na wſzytkie potomne czaſy zdrada takowego wyſtępnego pokazywała, a każdy ktoby co takowych dobr u nas Hoſpodara ſobie uproſił, a będąc o to upomniony, zaſię do ſtołu naſzego Hoſpodarſkiego puſcić niechciał, tedy i ten ſam za ta-

kiego bezecnego rozumian być ma. A wszakże dzieci tego zdrayce, jeśliby co mieli własnego nabycia swoiego, abo przed tym uczynkiem oyca swoiego od niego oddzieleni byli, tedy przy tym zostać mają. Takimże obyczaiem i żony, ieśli będą niewiedziały takowey zdrady mężów swoich, takowe w tym będą zachowane, jako w trzecim Artykule tego Rozdziału o takich iest napisano. §. A jeśliby ten zdrayca uciekając do ziemie nieprzyjacielskiej był poimany, ten gardło i pocziwość traci, a iż już zapłatę swoię weźmie, dzieci jego jako przy czci, tak i przy imionach oyca swoiego zostać mają. Także i żony przy majątności im należącey.

(a) Którzyby do Woysk cudzych wyieżdżali, Chorągwie przeciw Państwu rozwijali, i broni podnosili, cześć, majątność i gardło tracą 1601. O tych co do Woysk cudzych wyieżdżają, *fol:* 732. Któryby ze złości przez winy uciekł, a niechciał być posłuszny Prawu, a uciekłszy czyniłby Obywatelom, i Królestwu szkody, Dobra jego nieruchome do Skarbu mają być oddane, KAZIMIERZ Wielki 1368. *Ti:* O Gleytach H.P. 556.

ARTYKUŁ VII. 7.

Jeśliby Ociec od Dzieci uciekł do ziemie nieprzyjacielskiej, także i który bliski, i o tym, ktoby takowego poimał abo zabił.

Też (a) ustawuiem, jeśliby ociec od dzieci uciekł do ziemie, którego nieprzyjaciela Naszego, i tego Państwa naszego W.X. Lit: a dzieci na imieniu zostawił po sobie, tedy imiona jego, na nas Hołpodara i na Rzecz-pospolitą spadaia, albowiem za występpek oyca ich już są oddaleni od imion. §. A wszakże, któryby syn był dzielny od oyca swoiego, i pierwey tey części swoiey w dzierżaniu był, niżli uciecze ociec jego, i nie szkalby na tym krom oyca nie w iednym domu, a tey zdrady i uczynku oyca swoiego nie wiedział, i nie byłby podeyrzany, i wywiodł się z tego przysięgą swoią, tedy takowi synowie i córki od pocziwości swoiey, i imion oyczytych i macierzystych nie odpadaia. §. A jeśliby który przyrodzony brat, abo stryi, abo któryli bądź z rodu, uciekł do ziemie nieprzyjaciela naszego i ziem pogańskich nieprzyjacielskich, tedy dzielnica, to jest, część jego, będzieli wydzielona, abo nie wydzielona, spadywa na Rzeczpospolitą, i na nas Hołpodara do stołu naszego, a bliżny żaden ku temu niczego nie ma mieć. A wszakże to braciey i bliskim, iako pocziwości, tak i częściom imienia ich szkodzić nie ma. §. A ktoby takowego zdraycę uciekającego zabił, abo żywego do nas i Urzędu naszego przywiodł, takowego pocziwości to szkodzić nie ma; ale jeszcze za to godzien będzie łaski naszej Hołpodarskiej. A jeśliby takowego zdracliwego uciekania nie dowiodł, tedy sam tym ma być karan, jako o dowodzie i karaniu wyżey około obrażenia Majestatu Naszego jest opisano o tym, kto na kogo co wie dzie, a nie dowiedzie. §. A goniąc kto za takim zdraycą, ma się pierwey na którymkolwiek urzędzie bliskim w tym gonieniu opowiedzieć, iż za tym zbiegiem goni. §. A ten Artykuł ma się ściągać na 6

Roz:
1.
Art:
4.

Roz:
4.

wszystkich tych jakiegokolwiek narodu i stanu ludzi, którzyby w tym występku poimani byli, tak przez Starosty graniczne, jako i infze osoby, któreby za nim goniły, i na który Urząd takowy zdrayca poimany będzie, dan? ma być w więzieniu zatrzyman do Seymu, a na Seymie tymże prawem ma być sądzon, okrom narodu ludzi stanu prostego, którzy i bez Seymu sądzeni i karani być mają na urzędzie tym, gdzie poiman będzie.

(a) Karanie zdrayc, zbiega, zabraniam Maiętności na Króla prawem wiecznym, wyiawszy o prawę żony i dzieci wydzielonych. O Gleytach, KAZIMIERZ w *Wyślicy* 1368. H.P. 555. 556.

ARTYKUŁ VIII. 8.

Jeśliby zdrayca komu imienie zastawił, abo sprzedał pierwey niżli z ziemie uciekł.

- I** Też (a) gdyby który zdrayca pierwey niż do ziemie nieprzyjacielskiej uciecze, będąc jeszcze w Państwie naszym sprzedał, abo zaprzedał komu jakie imienie, abo ludzie, abo ziemie, tedy ten, kto kupi, abo zakupi, okazał na to listy słuszne Urzędowe, iż za temi tego imienia w dzierżeniu urzędownie jest. Tedy ten takowe imienie kupione wiecznością, i zakupione do oddania iemu summy pieniężney, dzierżec z pokoiem ma. A jeśliby takowego dowodu prawnego słusznego nie okazał, tedy to kupione, abo zakupione imienie traci. §. A o gołych długach słusznymi prawnymi zapisy na imiona zbiegłego wniesionych, chociażby jeszcze, kto przed ucieczeniem według zapisów ku dzierżeniu imienia nie przyszedł, tak się rozumieć ma, iż ten kto się z takowymi długami okaże, ma przyściac na tym, że o umyśle jego takowym złym nie wiedząc, tę summę pieniędzy dał, tak zatym od summy swoiey oddalon być nie ma, zachowuiac w tym przy mocy (b) pierwsze zapisy, jako o tym w Rozdziale siódmym niżej opisano jest. §. A gdzieby się trafiło, żeby ten, kto do ziemie nieprzyjacielskiej uciecze, odbiegł imienia, a przez niego u kogożkolwiek zakupionego, abo takowego, o któreby kto jego, bądź bliskością samego tego imienia, abo jakich krzywd, szkod, z niego uczynionych pozyскуiac, wprzod ucieczenia iego pozywał, tedy na zakupnym imieniu My Hospodar tylko summy, którą on zbiegły na nim miał, patrzac mamy. A wziawszy summę, imienie temu puszczone być ma, komu wieczność iego wedle prawa należec będzie. §. A o takowe imienie: ktoregoby bliskością kto dochodził, abo krzywd, szkod, z niego poczynionych pozyскиwał, My Hospodar przez Instygatora, abo umocowanego naszego, na tymże Urzędzie, do ktoregoby on zbiegły był pozywan rozsprawę wedle prawa pospolitego przyiac mamy, za obwieśczeniem i złożeniem nam roku przez list otworzony tego to urzędu, którego będą pozwy o to wprzod zasły, który list ma być pokładan na tymże imieniu, o które prawo idzie, przed początkiem ro-

Roz:
4
Art:
17
48
Roz:
5
Art:
18

kow ziemskich, abo roczkow Grodzkich za sześć niedziel, a dzierzący od nas takowe imienie, co nayrychley ma nam o tym liście urzędowym dać znać. §. A jeślibyśmy z jakich przyczyn na pierwsze 5
roki, abo roczki ku takiej sprawie nikogo od nas nie posłali, tedy urząd, tę rzecz ieszcze do drugich roczkow odłożywszy, powtórę to nam listem swym oznaymić ma, a to już będzie Rok zawity, na który gdziebyśmy nikogo nie posłali, urząd ma daley według prawa słuchając dowodu sądzić i skazować, i nam to listem swym sądowym oznaymić przez też stronę żalobliwą. §. A my Hospodar jako 6
będąc stróżem sprawiedliwości od Pana BOGA postanowionym, uznamyli, z Pany Radami naszymi, sąd urzędowy słuszny, według tego się ku stronie żalobney zachować będziemy winni.

(a) A gdzieby które dobra na Nas słusznie przypadły, a byłby na nich dług, tedy naprzód ma być z tychże dobr nieodwłócznie takowy dług zapłacony, Const: 1588. Tit: O Kadukach, fol: 458.

(b) Pierwszego zapisu summa i przeysku naprzód iść ma, Const: 1588. O ważności zapisu fol: 467.

Przywileie o pośledź z Kancellaryey wydane, przed pierwszemi wagi żadney mieć nie mają 1613. Przywileie na Przywileie, fol: 10. na W. X Lit:

ARTYKUŁ IX. 9.

O spokojnym i uczciwym zachowaniu przy Dworze Naszym Hospodarskim.

Roz: 4
Art: 7
Ustawuemy, Gdyby kto będąc przy Dworze naszym a nie powa- 1
żając przystoynie zwierzchności naszego Maještatu, śmiał tego się ważyć, a na kogo drugiego na Pałacu naszym targnąć słow bystreimi, uszczypliwemi, sławie dobrej i uczciwości szlacheckiej szkodliwemi, a o toby się ukrzywdzony do nas uciekł z żalobą, tedy my o tę rzecz obrażonemu, sprawiedliwość nieodwłóczną zarazem na zaiutrz, a naydaley trzeciego dnia mamy z Pany Radami naszymi, przy nas na ten czas będącymi uczynić, i naydzieli się w tym winnym, mamy tego za naszą winę więzieniem na Zamku sześć niedziel karać, A żalobney stronie o przymówkę sprawiedliwość wedle prawa uczynić. §. A ktoby na kogo przed nami Królem, 2
abo chocia i nie przed oblicznością Naszą, ale na pałacu w zamku, i na dworze naszym, targnął się ręką, i dał komu drugiemu policzek takowy przez urząd dworu naszego, ma być zaraz poścignion, i niepuszczając z zamku, abo dworu naszego stanowion przed nami i sądzon, a naydzieli się z prawa. że on i początek uczynił, i uderzył, za tę winę naszą ma być karan więzieniem, siedzeniem na Zamku naszym, gdzie będzie wola nasza w tym Państwie naszym ćwierć roku. A onemu obrażonemu nawiąskę według stanu jego słowito ma zarazem bez składania żadnych rokov zapłacić. A jeśliby przy policzku roskrwawił, tedy nawiąskę także słowito płacić ma, i przez pulroka więzienie winien cierpieć będzie. §. Ktoby też przed nami 3
Hospodarem korda, szable, abo jakiej inney broni dobył i ranił,

ten gardło traci. A gdzieby od tey rany umarł, albo zabit był zaraz, ten gardło i pocziwość traci, a głowczyzna, albo nawiąska fowito z imienia i majątności jego ma być placona i odprawowana bez odwłoki. (a) A chociaayby kto targnąwszy się na kogo i dobyw-
 fzy broni przed nami nie zabił i nie ranił nikogo, ten rękę traci. A ktoby w Zamku, na pałacu, abo dworze tym, gdziebyśmy sami
 osobą naszą Hospodarską byli, na kogo drugiego broni ku zwadzie
 dobył, takowy chociaayby nie ranił, tedy w wieży na zamku cwierć
 roku bez wszelakiey folgi karan będzie. A jeśli by ranił, tedy za
 dowodem rękę traci, a z imienia, albo majątności ruchomey ranne-
 mu nawiąska fowito odprawiona być ma. A jeśli by kto tak szkodli-
 wie był ranion iżby niemógł być żyw, tedy za takiego rannego
 szlachcic i wszelakiego stanu i dościoieństwa człowiek ma być przez
 nas, albo urząd nasz dworny ślubem zawiązan do rozprawy, póki
 ten ranny z tych ran albo umrze, albo żyw zostanie. A jeśli by od
 tych, ran umarł tedy ten który ranił z prawa za dowodem gardłem
 ma być karan, a głowczyzna z imienia, albo majątności winnego
 4 placono fowito będzie. §. A gdzieby kto nie tylko, na pałacu i
 we dworze, albo w mieście, na ulicy, albo w domu, i na którym-
 kolwiek mieyscu w mieście tym, gdzie my sami personą naszą Ho-
 spodarską będziemy, kogo ranił, zbił, albo na śmierć zabił, tedy ten
 5 takieyże winie podlec ma, iakoby na pałacu naszym to uczynił. §.
 Jeśli by kto będąc o taki wystepok przez urząd nasz dworny zaka-
 zan nie usprawiedliwży się precz zjachał, tedy takowy za dowo-
 dem i pokonaniem strony żalobney według prawa ma być z Pań-
 stwa wywołany, a za uczynek popełniony przed oblicznością naszą,
 albo za ujechanie przez ślub, czi osądzon. Ale potomkowie za wy-
 stęp oycy swego żadney winie nie podlegają, tylko stronie obrażo-
 ney, wedle winy od prawa na imieniu i majątności jego czynio-
 6 na być ma. §. A ktoby przed zakazaniem ujachał, a o toby do za-
 kazu oczywistego nie przyszło, ma po obwinionego pozew nasz
 dworny tylko na dwie niedziele dan być i kładzion ten pozew po
 osiadłego na bliższym imieniu jego, (b) a po nie osiadłego pozew
 taki wydany ma być przybijan u bram zamkowych i mieyskich, i
 przy Kościelech i przez woznych obwoływany, i rok jemu ku rozpra-
 wie także za dwie niedzieli naznaczając, a nie stanieli i za pozwem,
 to także wyżey opifane wywołanie i karanie inſze według uczyn-
 7 ku przeciw niemu ściągac się ma. §. Wszakże gdzieby izło o ja-
 ką rzecz, co się czi dotyczy, tedy to aż na Seymie z Pany radami
 naszymi tutecznego Państwa sądzić mamy. A będzieli taki swawol-
 ny na takim uczynku gorącym poiman, a tenby winę odsądzenia
 czi i gardła za sobą ciągnął, tedy takowy, jako ten, który sam so-
 bie tym uczynkiem wolność swą szlachecką zgwałcił, ma być w
 więzieniu lżeyszym do Seymu osadzony, a potym na Seymie pierw-
 szym ku rozśadkowi tey rzeczy stawion.

Roz:
 11.
 Art:
 57

Roz:
 4
 Art:
 98.
 Roz:
 11.
 Art:
 57.

(a) Jeśli przed nami kord abo miecz wymie i kogo rani, ma być okrom łaski karan, a jeśli wyjawlży nie rani, na łasce naszej, KAZIMIERZ w *Wysłicy* H.P. fol: 9.

(b) Po nieofiadłego pozwu w Parafiey ma być kładzion, gdzie miał osiadłość, abo gdzie się rodził, albo gdzie przemieszkiwa, 1538. *De Impossessionis* fol: 465. H.P.

ARTYKUŁ X. 10.

O Pohamowaniu chodzenia i strzelania niepotrzebnego z rusznic, i z łukow przy dworze naszym Hospodarskim, i przy każdym urzędzie naszym sądowym.

Roz:
4.
Art:
62.

Jeszcze (a) my też widząc w wielu ludziach zuchwałstwa i swowoleństwa zbyteczne, a chcąc to srogością prawa pospolitego obwarować i zawściągnąć. §. Ustawuujemy, aby żaden jakiegokolwiek stanu będąc, nie śmiał przy dworze tak naszym Hospodarskim gdzie kiedy dworem naszym mieszkać będziemy, tak na pałacach jako na dworze naszym jako i po mieście zbrojno, i z żadnymi innemi broniami chodzić, zwłaszcza z rusznicą, harkabuzem, z łukiem, i z żadną inną strzelbą, okrom miecza, korda, szable, szpada i inżey ręczney broni. I dla tegoż każdy przyjeżdżając do Miasta tego gdzie mieszkać będziemy, winien będzie ruśnice przed Miastem wystrzelić, i skoro przyiechawszy ruśnicę, harkabuzy, łuki i inną strzelbę w gospodzie pochować, i z nimi po mieście, i na pałac do urzędów naszych, tak w dzień iako i w nocy chodzić, i strzelby żadney na mieście i w gospodzie czynić nie mają. A gdzieby kto kogo jaką strzelbą na pałacu abo na dworze naszym Hospodarskim ranił, ten z prawa za to gardłem karan być ma. A jeśli by kto kogo w Mieście na ulicy, abo w gospodzie strzelbą ranił, ten ma w więzy na dnie pułroka siedzieć, i rany sówito płacić. A jeśli by na pałacu, abo na dworze naszym, tam gdzie My dworem naszym będziemy, a strzelbą zabił, taki pocziwość i gardło traci, wszakże to dzieciom i potomkom jego nic szkodzić nie będzie, tylko główzczyzna z imienia, abo maiętności jego płacona być ma. A jeśli by kto kogo w Mieście tym gdzie my Hospodar dworem naszym będziemy, na ulicy, abo w gospodzie strzelbą jaką zabił, ten gardłem karan, a dzieciom, abo bliskim zabitego główzczyzna troiaka, wedle stanu jego z imienia i maiętności takiego mężobóyce płacona być ma. §. A ktoby nad tę ustawę i zakaz nasz śmiał z rusznicą, abo z łukiem po mieście, abo do dworu naszego przychodzić, chocia by z niey nie strzelał nie ranił, nie zabił, przecie taki broń tę na Urząd nasz traci, a ktemu winy na urząd Marszałka naszego, abo temu urzędu, do którego by z bronią taką przyszedł, winien będzie dwanaście kop groszy zapłacić, i póki to zapłaci w więzieniu siedzieć, a ktoby nie miał czym winy tey zapłacić, ten niedziel dwanaście w więzieniu siedzieć ma. Wszakże dla naprawy do rzemieślnika ruśnice nie nabite a łuki nie nałożone bez strzał, przynosić i nazad odnosić wolno. A około przyciągnięcia do rozprawy w takim obwinieniu my Hospodar i urzędy nasze dworne zachować się mają według Ar-

- 3 tykułu wyżej opisanego w tymże Rozdziale dziewiątego. §. A iż urzędy nasze sądowe za poruczeniem naszym szafując sprawiedliwością ludzką mieysce nasze Hospodarskie zasiadaia. (b) Przeto bezpieczeństwo ich waruiąc, chcemy mieć, aby także pokoy z strony nie używania tey strzelby pomienioney był zachowany zawždy, tak przy sądziech Grodzkich, Ziemskich, i Podkomorskich i Komisarzkich. A przeciw występnych z tey ustawy przy urządziech naszych takie karanie ma być wykonywane, jako tu w tym Artykule niżej opisano. To jest: gdzieby kto z ruśnicą, abo z łukiem po mieście chodzić, abo do urzędu naszego sądowego przychodzić śmiał, chociażby zniey nie strzelał, nie ranił, nie zabił, taki takąż winą karan być ma, jakoby to przy dworze naszym Hospodarskim uczynił, których win jeśliby zarazem zapłacić niechciał, tedy to na imieniu jego porządkiem Statutowym odprawiono być ma. (c) §. A ktoby z ruśnice, abo z łuka, i iakąkolwiek strzelbą ranił kogo, bądź na mieście, w gospodzie, abo przed sądem, ten ma nawiąskę sowią wedle stanu rannego za dowodem z rozładku tegoż urzędu, pod którego odprawowaniem sądow toby się stało, zapłacić, będąc winien ku rozprawie stanować się zarazem za zakazem urzędowym: A ktemu za to swowoleństwo w więzy ziemney ćwierć roku siedzieć w dworze naszym sądowym tegoż powiatu. A ktoby przez zakaz nie usprawiedliwiwszy się uiachał, abo więzienia podiać niechciał, ten gdy będzie o to pozwan na rok pierwszy zawity, do tegoż urzędu, pod którego sądem to się stanie, sowitz winie wzwyż mianowanej podlegać ma. A gdzieby i za pozwem nie stał, abo i stanawszy, a prawem w tym przekonany będąc, dosyć skazaniu urzędowemu z strony więzienia czynić niechciał, ten na wywołanie do nas Hospodara odesłan być ma; a z Kancellaryey naszej zarazem wywołanie ma być dane, wywoływaiąc ze wszystkich Państw naszych, i postępek przeciwko niego ma być czynion, jako w inszych Artykułach o wywołańcach jest opisano. §. Jeśliby kto taką bronią z ruśnice, abo z łuka, i iakąkolwiek strzelbą zabił, a byłby na gorącym uczynku poiman, abo za zakazem urzędowym w prawo się wdawszy, a słusznym prawnym dowodem w tym przekonany, takowy gardło traci, a głów szczyzna troiaka wedle stanu zabitego dzieciom, abo bliskim jego, z majątności onego mężobóyce leżacey i ruchomey płacona i odprawowana być ma. I gdzieby się to stało pod urzędem Ziemskim na Rokach Ziemskich; tedy takiego na gardle skazanego urząd Ziemski, i Sąd Podkomorski i Komisarzski, ma do urzędu Grodzkiego na pokaranie według uczynku jego odesłać, a Urząd Grodzki winien będzie to wypełnić, folgi w tym nieczyniąc pod przysięgą swą na Urząd jego uczynioną. A jeśliby taki obwiniony przez zakaz nie usprawiedliwiwszy się precz zjachał, ten będąc pozwanym do Urzędu Grodzkiego, i prawem słusznym przekonany, także gardło tracić ma, a głów szczyzna czworako odprawiona być ma na majątności jego. A gdzieby i za pozwem nie stał, ten już

Rozz
I
Art:
1.

tym samym uczynkiem i nieposłuszeństwem ku prawu, nie tyło gardło, ale i cześć tracić będzie, za odeśłaniem urzędowym z rozkładu naszego Hospodarskiego, i Panów Rad tego Państwa na Seymie, za dowodem strony powodowej według prawa na koniec uczynionym tamże przed urzędem naszym Grodzkim, na onym roku zapozwanym. A nieosiadły człowiek w tym Państwie naszym, gdyby bądź u dworu naszego Hospodarskiego, albo pod urzędem naszym którym sądownym w którą winę wzwyż mienionych popadł, a nieusprawiedliwiwszy się przed zakazem, albo i po zakazie urzędowym, albo po sprawie i skazaniu dosyć nie uczyniwszy, i więzienia niewykonawszy precz odiachał, takowy gdziekolwiek może być pod którym urzędem poścignion, tam przez ten urząd za okazaniem sądownym na liście przewodu prawnego onego urzędu od którego zniknął, temi winami wyżej opisanemi wedle ważności występku swego karan być ma. A gdzieby szło o uczynek krwawy o zabójstwo, takowy nieosiadły za daniem sprawy od urzędu naszego, pod którym się to stanie, poczciwości i gardła przez nas Hospodara na Seymie odsądzon być ma, a za rany wywołaniem z Państw naszych karan będzie.

(a) W koronie ktoby na Seymach, zjazdach, Rokach, jednaniu, zrusznicy chodził 200 grzywien ma być karany, a nieosiadły rok w wieży siedzieć ma, *sub pena infamiae*, 1611. Deklaracya bezpieczeństwa pospolitego, fol: 3. i na W. X. Lit:

(b) Na zjezdziech Ziemskich, Grodzkich, Podkomorskich i Seymickich, także ktoby kogo w Kościele, albo w domu jego z rusznicy ranił, albo zabił *facto temerario*, wolno pozwać do Grodu jeśli się pokaże z inkwizycyey winnym ma dosyć uczynić *sub pena banitionis*, a ludzi prostego stanu, urząd Grodzki i Mieyski (zostawiając przy mocy Statut Turoniki, o gwałty w Miastach przez Szlachcica popełnione) ma imać i gardłem karać, Const: 1611. Deklaracya pospolitego bezpieczeństwa, fol: 3. i na W. X. Lit: ta Const: ściera się.

(c) Const: W. X. Lit: *Anni 1601. fol: 759. Tit: O Rusznicach* to mieć chce, ktoby z jakiegokolwiek strzelby zabił, albo ranił, *securitatem Judiciorum violando* pod czas Sądow Trybunałskich, Ziemskich, Grodzkich, i innych pospolitych zjazdach, *ipso facto sine evasione* gardłem & *pena infamiae* karany być ma.

ARTYKUŁ XI. II.

Ktoby przecie wyrokowi Naszemu mówić.

Też (a) ustawuiem, kiedybyśmy my Hospodar z Pany Radami naszymi z wyroku naszego skazanie uczynili, a ktoby śmiał przeciw temu wyrokowi naszemu, i po skazaniu co przeciwnego mówić, tedy takowy jakiegokolwiek stanu człowiek tak wyfokiego jako i niższego ma siedzieć na Zamku naszym sześć niedziel, a to nikomu nie ma być odpuszczono. (b)

(a) 1564. Miesiąca Marca ostatniego dnia 1589. O utwierdzeniu Dekretow, ktoby się przeciw Dekretowi 100. grzywien płacić połowica stronie, a połowica do Skarbu, a prokurator tydzień w wieży siedzieć ma 1578. 1607. o Dekretach Trybunału.

(b) Referendarze terminaty Dekretow podpisywać i do Kancellaryey odsyłać mają. Dekretow zgodnych nie mają podpisywać ani przyimować Const: 1641. fol: 7. & 8. Tit: O Porządku.

ARTYKUŁ XII. 12.

Ktoby z przygody do ziemi sąsiad Naszych uciekł, i o dawaniu takim Gleytu, który wiele razy ma być dawan.

- 1** Ustawuemy (a) też, jeśliby kto z jakiej przygody przypadł, krom obrażenia Majeſtatu naszego i zdrady Rzeczypoſpolitey, zjechał do ziemi sąsiada naszego, wymuiąc ziemię nieprzyjacielską, taki poczcliwości i gardła, ani imienia nie traci, jedno ma się temu sprawować, od kogo będzie obwiniony, i łaski naszej przენaydować za gleytem naszym. (b) A ten Gleyt nasz na urzędziech i wszędzie, gdzie się obracać będzie, a ołobliwie po miastach, targach, i przy Kościelech ma dawać obwoływać, i przybijaniem ceduł oznaymować, i rok wyścia gleytu opowiadać, a to dla tego, aby sobie tym lepiſzą beſpieczność mieć mógł. A jeśliby w tym czasie nie przeprawił sobie łaski naszej Hoſpodarskiej, i temu, komu zawinił, nie sprawił się, tedy mają takiego z granic Państwa naszego, za tymże gleytem naszym przepuścić, lecz nie do ziemi nieprzyjacielskiej, a to mają czynić przed wyściem gleytu. *Roz: 4. Art: 20. Roz: 1. Art: 4.*
- 2** Hoſpodaru wolno będzie gleyt dałszy dać ieſzcze raz drugi, a naydaley i trzeci, jakoby się od wywołania przed rokiem i ſzeſćma niedzielmi za tymi gleyty wywołany z ſtroną ſwą przeciwną rozprawił, i łaskę naszą Królewską sobie przejednał. I chociaſby kto więcey nad to gleytow (c) z Kancellaryey naszej odzierzał, takowy gleyt żadney mocy i waſności, jako ku zwłoce ſprawiedliwości otrzymany, mieć nie będzie. *Roz: 4. Art: 31. Roz: 3. Art: 51.*
- 3** Toż się ma rozumieć o dawaniu gleytów i tym, którzyby za nieſtaniem ſwym przed nami Hoſpodarem, abo przed ſądem głównym, bądź też do ſądu Grodzkiego Ziemſkiego, abo za nie poſtąpieniem w wiązania według tego Statutu (d) do wywołania przychodzili. (e) *Vide Roz: 11. Art: 4. Roz: 4. Art: 30. i 96.*

D

(a) Jeśliby kto za przygodą albo dla niebeſpieczeńſtwa z Państwa wyjechał, czci nie traci, oboſyga płci ludziom, gleyt ma być dany, aby się uſprawiedliwił, albo ſprawiedliwości proſił, *Jan Albricht 456. H. P. 556.*

(b) Ten, który otrzymywa Gleyt, pozwawſzy do znieſienia Bannicyey, ma okazać, iż żadnego poſtępku prawnego nie omieſzkał czynić o zły przewód prawa, a gdzie nie okaſe tego, Gleyt nie ma waſy, *Conſt: 1557. fol: 9. V. Podnieſienie.*

(c) Bannicye i Sublewacye z Kancellaryey W.X.Lit: Pieczętarze dawać mają 1598. O Banicyach fol: 695. Gleyty na Bannicye *ex perſonaſi controverſia* w Trybunałach approbowane nie mają być wydawane, a wydane nie mają być waſne, fol: 12. *Tit: O Sublewacyach.*

(d) Kto będzie wywołany w Litwie, abo w Koronie, ten w Litwie, jako i w Koronie nie ma być przyięty, 1589. *Infames & proſcripti, fol: 530.*

(e) Jako Banit ma Bannicyą w Trybunale z ſiebie znoſić, *Conſt: 1616. fol: 7. Conſt: 1641. Tit: O znoſzeniu Bannicye.*

Znowu poſtanowiono, że Bannit & *infames publicati*, na których Kondemnaty na Seymie, w Trybunale Koronnym lub W.X.Lit: i w ſądach inſzych *minors ſubſellii* ſtaneli, mieyſca i protekcyey nigdzie mieć nie mogą. *Conſt: Anni 1659. fol: 47. Tit: Infames.*

ARTYKUŁ XIII. 13.

O zgwałcenie i złamanie Gleytu, De salvo conductu.

Też (a) ustawuemy, jeślibyśmy My Hospodar Gleytem swoim
 kogo ubeśpieczyli, a tenby gleyt jawnie i znacznie był obwo-
 lan, za którymby on obwiniony na sprawę do nas, abo do u-
 rzędu naszego przyjechał, a ktoby takiego pod tym czasem ranil,
 tedy za rany sowitą nawiąstkę płacić, a za złamanie Gleytu, pulroka
 na dnie w wieży siedzieć ma. A jeśliby zabił bez jego początku i
 przyczyny, taki sam ma być karan gardłem, iako ten, który (b)
 Gleyt nasz Hospodarski zgwałcił, a głowščyzna sowita z majątno-
 ści jego leżący i ruchomey, dzieciom, abo bliskim jego ma być
 placona. §. Tymże obyczaiem, ktoby za gleytem przyiachawszy,
 a sam spokojnie i skromnie się nie zachował, i kogo bez dania
 przyczyny, a nie w obronie zdrowia swego ranil abo zabił, i jaki-
 kolwiek gwałt uczynil, ten sam sobie gleyt złamał, i za taki uczynek
 i swowoleństwo swoje, cześć i gardło traci, a o to nie będzieli poi-
 man na gorącym uczynku, pozew iść ma do Grodu na rok zawity,
 i zostanieli w tym sprawa winnym, tedy urząd Grodzki na gardło
 go ma skazać. §. A gdzieby takowy po uczynku zniknął, precz
 zjechał nie rozprawiwszy się, takowy cześć traci, i ma być wywołan
 wiecznym wywołaniem ze wszystkich Państw naszych, żeby się do
 nich nigdy nie wracał. A gdzieby się takowy gdzie w którym Pań-
 stwie naszym znalazł kiedykolwiek, przecie to karanie wyżej po-
 mienione przez urząd nasz Grodzki, pod którymby był przyści-
 gnion wykonano być ma. A głowščyzna, rany i szkody na imie-
 niu mają być odprawione, abo w niedostatku imienia na majątno-
 ści ruchomey, jeśliby która w Państwie naszym została. A toż się ma
 rozumieć i o posłach cudzoziemskich, którzy do nas Hospodara w
 poselstwie przyjeżdżają.

(a) W winę gleytowego listu żaden nie wpada, jedno za takowym, który będzie obwołan, i któryby się onym jawnie bronić chciał *Zygmunt w Krakowie. 1539. H P. fol: 557.*

(b) Poddanym przeciwko Panom, ani osobom Prywatnym Przeciwko Szlachcie, gleyty dawane być nie mają, *Const: 1588, fol: 468. Vide Const: 1560, fol: 5. §. Gleyty żadne.*

ARTYKUŁ XIV. 14.

O Mandaciech, w których rzeczach z Kancellaryey naszej mają być dawane.

Naprzód (a) Mandaty mają być dawane, o obrażenie Majestatu
 naszego Hospodarskiego, i o zdradę Rzeczypospolitey. Też
 ktoby w woysku kogo zabiwszy, abo gwałt jaki, co niesie za so-
 bą winę krwawą, uczyniwszy uciekł. Ktoby też pokoy pospolity
 wzruszył, jako jest wyżej w Artykulech o obrażenie Maiestatu na-

- szego Hospodarskiego szerzey opisano. Ktemu, gdzieby kto na Panów Rad naszych Wojewód, Kasztelanów, Starost, Podkomorznych, i na urząd sądowy Grodzki abo Ziemski, abo Komisarzski, będącym na sprawach naszych Hospodarskich i Ziemskich, abo na sądzie siedzących, a nie poważając mieysca zwierzchności naszej Hospodarskiej targnął się ręką, i kogo z tych stanów wyżey mienionych ranił, abo zabił, tedy takowy ma być pozywany przed nas Hospodara mandatem naszym na Seym, a tam na Seymie z rozlądku naszego, gdzie się to pokaże, cześć i gardło traci. A gdzieby nie ranił, ani zabił, jedno słownie obelżył, tedy taki ma być pozwany do sądu głównego Trybunalnego, a ten sąd za dowodem słusznym ma go skazać na więzienie do wieży na sześć niedziel, które więzienie nie ma być
- 2 odpuszczone. §. (b) Też listy Mandaty nasze mają być dawane w rzeczach i pożytkach stołu i skarbu naszego Hospodarskiego należących, to jest, o dochody i pożytki z dobr naszych przychodzące, i czynienia z nich liczby. I też o krzywdy i szkody poddanych naszych od urzędników naszych, któreby się stały z ukrzywdzeniem skarbu naszego od urzędników naszych. Jeszcze też mandaty mają być dawane w tych rzeczach, o których w Trybunale, to jest, w Artykule głównych sądów, do mandatów naszych droga jest ukazana, ktemu też mandaty mają być dawane o myto, gdzieby Starostowie, abo dzierżawcy nasi, abo mytnicy nasi Hospodarscy, myto nowe nie bywałe jakimkolwiek nazwiskiem nazwane w Mieściech, we wsiach, na drogach, na mościech, i targowe na targach wymyślali i brali, abo nad ustawę i przywileja nasze myt podwyższali, i wyciągali, abo od podwod naszych Hospodarskich i szlacheckich myto po drogach i w Miasteczkach brali, (c) za mandatem każdy rok ma być zawity pokładan,
- 3 od podania oczywistego, abo położenia na imieniu mandata. §. Jeśli będziemy w tutejszym Państwie za cztery niedziele, a jeśli za granicą tego Państwa będziemy za ośm niedziel, a o insze żadne rzeczy, krom tych wyższy pomienionych, i w Trybunale opisyanych Artykułów, mandaty nikomu kwoli z Kancellaryey naszej nie mają być dawane, a jeśli by były wydane, tedy srona o inszą rzecz, krom tych mianowanych, mandatem naszym pozwana będąc, nie powinna będzie przed nami stanować się, a za nieśtaniem, żadna skazn i odprawa na takiego dawana być, i wydana mocy żadney mieć nie ma, dla czego pieczętarze i pisarze nasi postrzegając w tym dostojenstwa i powagi Majestatu naszego, i zatrudnienia sprawiedliwości ludzkiej mają tego pilnować, aby nad to zamierzenie, mandaty z
- 4 Kancellaryey naszej nie wychodziły. §. (d) A jeśli by pozwany przed nami stanął o to, że go nieślusnie mandatem pozwano okazał, tedy ten, kto go wyzwał, sam, abo prokurator jego, nie schodząc z prawa ma zapłacić winy sto kop groszy, którey winy połowica sronie, a druga połowica do skarbu naszego być ma. A co się tkanie brania myt przez Xiążąt, Panow Szlachtę, na imionach tak podró-

R. 3.
A. 33.
i 50.
R. 4.
A. 33.

R. 4.
A. 30.

R. 4.
A. 42.

żnego, jako i targowego myta, także i na przewoziach, bądź nowych nie zwykłych bez daniny naszej, abo też podwyższając nad ustawę, i Przywileie nasze, takowych, ktoby to uczynił, wolno będzie pozwać o to do sądu Ziemskiego tego Powiatu, w którym się to dzieć będzie na rok zawity według Artykułu dwudziestego dziewiątego, w tymże Rozdziale opisanego. (e) A krom tych przyczyn, tak mandaty, jako i pozwy nasze, żadne za dworem naszym nikomu dawane być nie mają.

Pozwy i Mandaty zadworne, na Ziemskich Membranach wyniesione, są zniesione, Conf: Anni 1611. fol: 47. Tit: O Pozwiech zadwornych.

Evocatio Szlachcica za Dworem Mandatem K.J.M. multatur pœna kop 200. Lit. Winy i wszytkie nakłady pozwanego prœvio Juramento ipsius in instanti u tegoż Sądu Zadwornego discerni debent. Conf: Anni 1598. fol: 698. Tit: O Pozwiech zadwornych W.X.Lit:

Mandaty sine Delatore o Dobra Króla J.M. nie mają być dane Ibidem. Instygatorowi wolno pozwać sine Delatore o Dobra K.J.M. i o prowenta Ibidem.

(a) 1557. Instygator nie ma pozywać za Dworem, albo na Sejm, tylko o rzeczy osobne Zwierzchności, pożytkom, i imionom Naszym należące, pod winą 100. grzywnien §. Naprzód 1557. Roz. 4. Art: 3. O karaniu występnych, 1592-1598. O Pozwiech Zadwornych W.X.Lit: O prowenta Któłewskie 1567. fol: 133. Tit: Fiscus może pozywać.

(b) Po śmierci Starosty abo Dzierżawcy Spisow Inwent: lustrów: Prowentow, Arendy, &c. Skarbowi służące, Podskarb: W.X.Lit: należą, i kogo on użyje do tego 1607. O urzędzie Podskar:

Pozwy zadworne *ratione Injuriarum*, które Sądowi Ziemskiemu, abo Grodzkiemu należą, nie mają być wydawane, oprócz różnic między Mieyskimi a Szlacheckimi gruntami Conf: 1631. Tit: O Mandatach.

(c) Kto nie wnieście raty z dobr K. do Skarbu, *forum* za Dworem, *termino*. Niedz: zawity, pod utraceniem dzierżawy i bannicyey sówito zapłata. O Processie Skarb: 1607. na X. Lit:

(d) Ktoby nieślusznie kogo za Dworem pozwał, 200. kop zapłaci obżalo: 1598. O Pozwiech za Dw. X. L. odprawę Starosty uczyni w 6. niedziel pod dwoiakim karaniem przeciw niedbał: Starost: opisanym.

(e) O dobra frymarkowe, Król ma sądzić w Litwie, i takowe sprawy do Króla odsyłane być mają. Conf: 1589. fol: 531.

Pozwy albo mandaty, w sprawach do sądzenia Seymu należących, tygodniem przed Seymami przed Seymowemi podawane być mają w tym Grodzie, *ubi bona consistunt citati* i relacya podania zeznana być powinna, a tę relacyą Aktor sam *coram actis* w tym Grodzie *approbare* powinien, który Mandat na Seymiku pomienionym przedrukowany, i od Marszałka konnotowany być ma. Conf. Anni 1667. fol: 64. Tit: Kontumacye Seymowe Koronne i W. X. Lit:

ARTYKUŁ XV. 15.

O pozywanie Szlachty, o zabranie bezprawne imion gruntow naszych Hospodarskich.

R. 3. A. 33. i 50. R. 4. A. 83. **K**toby (a) z poddanych naszych tego Państwa Wiel: Xięstwa Litew: jakiegokolwiek stanu będąc, co dobr naszych Królewskich, ludzi, gruntow i inszych pożytkow bezprawnie i bez daniny naszej, zabrawszy zatrzymał, abo coby potym za Panowania naszego do stołu naszego spadało, a to byłoby zatajono, tedy w takich rzeczach Woiewodowie, Starostowie i dzierżawcy nasi, mają takowych dzierżących własność naszą imieniem naszym Królewskim przed nas Króla pozwać. §. (b) Za którym pozwaniem jeśliby się on szlachcic na Komisarze brał, tedy my z strony naszej Komisarzów wysłać powinni będziemy. A szlachcicowi Komisarzów także z strony swej wywieść wolno, i gdzieby się ci Komisarze z obu stron zgodzili, już appellacya do nas nie ma być. A jeśliby się nie zgodzili, tedy już do nas Hospodara appellacya obiema stron

R. 4. A. 86. R. 3. A. 11. i 50.

wolna, a My za tą apellacyą tu w Wielkim Xięst: Lit: sądzić będziemy z Pany Radami naszymi, którzy przy nas będą. (c)

(a) Dzierżawca gdy Dobra K. komu sprzedał, zbył, zafrymarczył, zostawił, K. possessor, a possessor zastępcę patrzeć ma *forum* za Dworem 1562. O zastępcy wyiawszy ktoby miał konsens K.J.M. któreby się Prawu nie sprzeciwily 1550. A iż wiele, Dobra Szlacheckie W. X L. przed Unią wieczne ktoby sobie uprosił, i to do Prawa przywodził, za pokazaniem wieczney dyspozycyey u tegoż Prawa pozwanemu, Tyśiąc złotych odliczyć powinien. *Contumax Actor piana banitionis* podlega. Konft: 1633. fol: 39. Tit: O dobrach.

(b) Kommissarze na rozeznanie dobr: K. a Szlachec: wysłani być mają, 1550. aby też co raz, a ktoby Kommissarze nieśluszuie pozwał każdemu 14: grzywien słowito ma płacić. 1557. a w Kor: gdyby Kommiss: na rok nie przyjechał podpisawszy się na list Obwiesz: 100. grzywien płacić, wyiawszy choroby za przyię: *forum* na Tryb: mogą też być w onym powiecie nieosiedli 1588. O Kommiss:

(c) Konstitucya X.L. *Anni* 1607. fol: 859. Tit: O Metrykach warowano, iż z Metryk, albo Książ Kancellaryi Królewskiej, o majątność swą dziedziczną pod pretextem dobr K.J.M. albo R.P. nikt ruszany i gabany być nie ma. Konft: *unionis* 1569. R. 3. Art: 12. 43 45.

ARTYKUŁ XVI. 16.

Ktoby Listy abo Pieczęci Nasze Urzędowe fałszował, czym ma być karan. Falsitas.

- 1 **K**iedyby kto listy, abo pieczęci nasze fałszował, abo na kształt ręki naszej, tak też Kanclerza, Podkanclerzego i Pisarzów naszych dwornych, Ziemskich, Grodzkich, i Podkomorskich tego Państwa Wielkiego Xięstw: Lit: Listy, abo przywileia jakie zmyśliwszy podpisał. Abo ktoby też pieczęci nasze i urzędow naszych sobie rył, u siebie ich chował, i ich używał, taki z prawa za okazaniem, jawnością pewną i dowodem słusznym niczym innym, tylko na gardle ogniem karan być ma. §. Ktemu, jeśliby też kto wypisy i pieczęci urzędowe przeprawował, testamenty, zapisy, cegrografy na dług, listy na załatwy fałszował, abo odbierając pieczęci od listow ku drugim przykładł ku pomocy i pożytku sobie, a ku szkodzie strony swej przeciwney, a toby się na prawie znalazło i okazało, ten tę rzecz, o co te listy idą, i o co za nimi prawo wiedzie
- 3 traci, i gardłem przecie za to ma być karan. §. (a) A ktoby listy fałszowane na jaką rzecz nabytą okazał, któreby po czyiey śmierci z imieniem, abo z czymkolwiek do rąk przyszły, i z takimi listy czego używał, abo jeszcze pozyskował, ten bliższy przyśiąć na tym, iż takie (b) listy po śmierci tych, od których się mu dostały z imieniem, abo którekolwiek rzeczą dostały się, i za tym to stronie poczciwości i gardłu szkodzić nie będzie. A o tę rzecz, o co prawo idzie przecie może mówić, i prawem postępować, i ku listom mówić, jeśli będą przeciw prawu, ale nie dotkliwie. A gdzieby kto przyśiądz na tym nie chciał, ten iako imienie i każdą rzecz, na co te listy należą, traci, tak i sam gardłem karan być ma.

E

(a) Kiedyby kto listy w fałszu podeyrzane na sądzie pokładał, ma mianować 18. Szlach: osiadł: wiary dobrej i całej, z których przeciwnik ma 6, obrac, a ci przyśięgą że nie fałsz powod 14. grzywien stronie, a Sądowi 3. zapła: *Zyg: w Krakow: 1552. H.P. 272.*

(b) Ważność zapisów, i pierwszość nie od daty, ale od przyznania idzie Konft: 1588. fol: 768.

Ktoby pod cudzym imieniem fałszywe Rekognicye czynił, abo prokuratorem się być miano-
wał, ma być karany, jako gwałtownik domu *Stat: Sigm: 1583. fol: 76.* O fałszywym zeznaniu.

ARTYKUŁ XVII. 17.

O fałszowaniu monety, o Myncy i o Złotarzach.

Też ktoby (a) monetę naszą fałszował, przeprawował, i obrze-
zował, tak też Mincarze nasi, którzy złoto, srebro, i inszą
materją należącą i przyśluchającą ku Myncy fałszowaliby,
zlewali, mieszałi ku pożytkowi swemu, a ku szkodzie Rzeczypośp:
a tegoby się na nich doświadczone, ci mają być na gardle ogniem
karani bez miłosierdzia. §. Po temuż i złotarze, którzy złoto, sre-
bro fałszują i między to mieszaia, miedź, cynę abo ołów, a w tym
byliby doznani, tedy sami na gardle ogniem mają być karani, a z
ich majątności temu, komu szkodę uczynili, ma być płacono. Wszak-
że robota ta i materja, bez którejby rzemieślnio to ich sprawowane
być nie mogło, według zwykłości tej, to fałszem rozumiano być
nie ma.

(a) Szlachciec o fałsz powołany, a pokazałoby się to nasz, gardło traci, dobra zabrane, a te ni-
komu dawane być nie mają. *Zygm: w Krakow: 1527. H.P. 84.*

1598. 1601. 1607. O fałszywey monecie, może być człowiek prostego stanu delatorem i X.L.
1611. na Banity i zabranie mająt: delatorowi połowica, 1616. Podskar: ma doglądać.

Moneta Lit: jako dobra, wszędzie ma być brana, Konst: 1588. fol: 471. Tit: O Monecie.

Monety obcey wnosić, krom Czerw: złotych i Talerow, a swoiey z Korony wywozić nikt nie
ma *sub pana Confiscationis Et vitæ ex informatione Regia irroganda Konst: 1620. fol: 11. Tit: Mo-
neta.*

Moneta *exotica* nie ma być udawana *sub pana Confiscationis summæ Et 100. Marc: forum quod-
vis Offic: Et Judic: sine appellat: Konst: 1631. fol: 13.* O Menicy.

Na fałszerzów Menice, winy opisane, *in toto reassumowano*, zlecaia Starostom, aby przeciwko
onym, według praw dawnych, postępowali *Konst: Anni 1659. fol: 13. Tit: O Menicach.*

ARTYKUŁ XVIII. 18.

Nie ma nikt ni za kogo cierpieć, tylko każdy sam za się.

Ustawuiemy (a) też, iż nikt ni za czyikolwiek uczynek nie ma
karan i skazowan być, tylko ten, który sam, w czym winien
zostanie, gdyż tego prawo Boże i sprawiedliwość Chrześciań-
ska uczy, jakoż tak chcemy mieć, aby ni ociec za syna, ani syn za
oyca, krom obrażenia majestatu naszego i Rzeczypośp: zdrady, ja-
ko o tym wyżej około tego jest opisano, ani żona za męża, ani
mąż za żonę, także brat za brata, ociec i matka za córkę, córka za
matkę abo oyca, siostra za siostrę, i żaden przyrodzony, i sługa za
Pana, Pan za sługę, i żaden inlzy, ni za czyi występki i uczynek nie
był karan, tylko każdy sam za swóy występki ma cierpieć i karan
być.

(a) Ociec za występki Synowłkie, ani Syn za Oycowłkie, nie ma być karan, H.P. fol: 555.

ARTYKUŁ XIX. 19.

Ktoby wiele za mało uproził, abo bez daniny wziął.

- 1 **K**toby (a) też wiele za mało uproził, a toby nań słusznie u prawa było przewidziano i znaydziono więcej niżli uproził, taki tę wyługę swą od nas daną wszystkę traci. A ktoby i dobrze uproził, a bez daniny naszej co ktey wyłudze swey wziął, i ktemuż przywrócił, przed się tę wyługę i to zabranie traci, a spada to zaś na Rzeczpołp: i na nas Hospodara. (b) A ktoby ku oyczystemu imieniu swemu, ludzie, abo ziemię, puszcza, łowy i jeziora bez daniny naszej zabrał, a toby się u prawa pokazało, tedy ma każdego człowieka, jako wiele wziął swymi oyczystymi nawiązać, i ziemiami, i każdą ziemię ziemią. §. (c) A wszakże nie na gołą powieść i obmowę, ale za oglądaniem i wywiedzeniem słusznym i sprawiedliwym prawnym postępkim i dowodem przez ludzi cnotliwych i wiary (d) godnych Komisarzow tubylcow, równością prawa, jednakimi dowodami, wdając się my Hospodar w takie rzeczy o grunt ziemny, i w równe prawo z szlachtą, jako o tym niżej opisano.

(a) Używanie dobr Król: bez woley jego dzierżący, dobra traci 1550. A iż wiele Dzierżący, zastęp: ma patrzeć. 1562. O Zastępcy.

(b) Dobra Rzeczypospolitey do których, abo puszczy i jezior *Ordo Equestris* zdawna ma wstęp *in eodem usu* zostawiają *casu differentiarum cognitio per Commissarios* ma być, *Const: 1633. fol: 72. Tit: O wchodach.*

(c) Z Metryk na dobra dziedziczne dowod nie ma iść, *Const: 1607. fol: 859. Tit: O Metryk:*

(d) Między Dobrami K. a Ziemskimi Król Kommissarzow naznaczać ma, a ktoby co *extraordinarie* otrzymał, nie ważno, *Const: 1633. fol: 4. Tit: O Różnicach.*

ARTYKUŁ XX. 20.

O rzecz ziemną między imiony Naszymi Xiążęcymi Pańskimi, Szlacheckimi, My Hospodar tym jednym prawem sądzić się mamy.

- 1 **T**eż My (a) Hospodar, obiecuiemy i chcemy, aby to przez Nas i potomkow Naszych wiecznie było trzymano, iż gdzieby się trafiło w imionach Naszych spor i różnica między gruntami Naszymi, i też między grunty Kościelnemi podawania Naszego. A także między grunty Naszymi a szlacheckimi, i między temi imiony, które wyszły z daniny naszej docześnie, iż w tey rzeczy ziemney mamy My i potomkowie naszej Wielkie Xiążęta Litewskie, także iednym prawem, jako i poddani Naszy Wielkiego Xięstwa sądzić się, a nie inaczej, a czyi dowod słuszny będzie wedle prawa, ten ku dowodu przypuszczon ma być, §. (b) A gdzieby nam z prawa od Podkomorzego, abo od Kommissarzow dowod był skazan, tedy ten szlachcic na mieysce Starościnnie ku przysiedze ma ze wszystkiey włości Naszey, ku temu mieyscu, o które spor idzie, przyległych, kogo zachce sam siedmi człowiekow obrać rodzicow, abo zasiedziałych ludzi tey wsi gdzie spor idzie, dobrze wiadomych

gruntow i granic tey wli, którzy na ten czas przy tym graniczeniu będą. (c) A Starostowie, abo dzierżawcy i Cywunowie będą ich powinni stawic. A przecie świadki z obu stron stawieni być mają wedle Artykułu dwunastego i szesnastego w Rozdziale dziewiątym.

(a) X. Lit: K J M. obiecuie wszystkich tym prawem sądzić, 1588. *Tit: Confirm: gen: Jurium.*

(b) Kommissi na rozeznanie dobr: K a Szlacheck: wysyłani być mają, 1550. w Koronie Kommissi: gdy podpisałwszy list Obwieszcz: nie przybędzie 100. grzywien płaci, oprócz choroby za przysięgą 1588. O Kommissiach,

(c) Kommissarze, jeśli która strona znaki słuźne ukaże, mają iey probaczą przez starce nakazać, jeśli żadna, mają bez przyięgi, według sumnienia granicę uczynić. *Ibid: fol: 459.*

ARTYKUŁ XXI. 21.

O liściech zapowiednych, iż nie mają być z Kancellaryey Naszey wydawane.

R. 3. **T**eż (a) obiecuie, iż listow Naszych zapowiednych na prze-
A. 51. dłuzenie sprawiedliwości ludzkiej jakokolwiek powściągaiać, I
R. 4. abo zatrzymywaiać one od tych czasow napotym do wszelak-
A. 30. kich sądow My sami i potomkowie Naszy Wielkie Xiążęta Lit: dawać
nie będziem, krom tylko tych przyczyn niżej opisanych. §. Pier- 2
wsza, gdyby kto o Rzeczpospolitą u nieprzyjaciół Naszych w wię-
zieniu był. §. Druga, kiedyby kto na służbie Naszey i Rzeczypo- 3
spolitey w poselstwie do ziem cudzych, abo na graniczenie Państw
naszych z Państwa, abo ziemiami sąsiadow Naszych zagranicznych
także i w rzeczach naszych Królewskich własnych za granice Państw
Naszych posłan był, takowym tylko listy Nasze mają być do strony
i do urzędu dawane. A w inszych rzeczach krom tych mianowa-
nych przyczyn, chociaiby i listy wydane były komu, tedy wszelakie
urzędy Nasze sądowe, takich listow zapowiednych ku krzywdzie
jedney strony otrzymanych nie powinni przyimować, ani ich posłu-
żnym być.

(a) Listy K. sprawied: hamuiące, za nikczemne być mają. *Kazim: w Nieświeżu: 1459. jedno tym, którzy są na posłudze Rzeczypośp: abo na wojnie. Kazim: za się w Korczynie 1451. Sędzia który je przyimie 14. grzywien karany będzie. Alexan: w Piotrkowie 1504. H.P. 450. 451, Zygm: Aug: 1550. Około inhihiocyey, R. 4. A. 4. i 24.*

ARTYKUŁ XXII. 22.

O urzędnikach dwornych Woiewodach Starostach ukraiennych, i o ludziach służebnych, że się z prawa wymawiać nie mają.

R. 4. **Z**abiegaiąc (a) My Hospodar przedłużeniu sprawiedliwości ludz-
A. 3. kiej. Ustawuiemy, iż urzędnicy naszy dworni, Panowie pie-
i 45. czetarze, Marzałkowie, Podskarbiowie, Pisarze, Sekretarze, i
R. 3. wżylscy inni urzędnicy i słuźy naszy dworni, także Wojewodowie,
A. 32. Starostowie ukrajin, i też ludzie służebni, jezdni i pieszy, w polu i
na Zamkach będący, którzy bez ruszenia pospolitego za pieniądze

1 służą, tak rotmistrze sami, jako i towarzysze ich, będąc z imion swych do któregożkolwiek urzędu, abo i przed Majeſtat nasz, wedle prawa pozwani pod czaſem pokoju w X. Lit: nie mają i nie będą moc z odkazu prawnego zabawą takich służb swych wymawiać ſię, i My Hoſpodar takowych liſty naſzymi wyzwałać nie mamy, ale każdy z nich powinien będzie poſtępkami prawnym, abo ſam, abo przez u-
 2 mocnionego ſwego, za pozwy ſtanowiąć i uſprawiedliwić ſię, (b) wyiawſzy te, którzy na służbie Rzeczyp: abo poſełſtwie w ſprawach ziemſkich zabawieni będą. §. Co on po zwróceniu z tey poſługi na pierwſzych rokach będąc pozwany, jawnie okazać i uſprawiedli-
 3 wić ſię na drugą poſługę nie odjeżdżając, ma. A jeſliby na tych drugich rokach tego znacznie wedle prawa, iż na poſłudze takowey był, nie okazał, a to ku zwłoce ſtronie uczynił, tedy i urząd na tych ro-
 4 kach wtórych, jako na roku zawitym ſąd ten nie przypuſzczając ſtro-
 5 ny pozwanej, ku odwołu ſtronę powodową, ku dowodu przypu-
 6 ſciwſzy tę rzecz, o co pozwano na upad na nim wſkazać za dowo-
 7 dem wedle prawa i tego Statutu ma.

R. 9.
A. 5:

(a) Król z każdego Staroſty obiecuje ſprawiedliwość czynić, *Kazim: w Nieſi: H.P. 31.*

(b) 1555. 1578. 1601. 1609. Zolnierze wyięci od Sądow 1611. Exempty Zoln: wyiawſzy gwałt 1616. 1618. wyiawſzy ſprawy do zapifu, i o wybicie i rzeczy już oſądzone i na X. Lit:

Zadne Exempty, bez atteſtacyey Hetmanow u ſądow żadnych przyimowane być nie mają, *Conſt: Anni 1667. fol: 63. Tit: Znieſienie Komdemnat.*

Et *Conſt: Anni 1654. fol: 30. Tit: Diſciplina militaris. Et Conſt: Anni 1662. fol: 17. Tit: Znieſienie Komdemnat.*

A R T Y K U Ł XXIII. 23.

Liſty otworzone każdemu mają być wrócone.

1 **T**eż (a) ktoby liſty naſze, abo urzędowe otworzone w żalobie ſwey do kogo przynioſł, bądź do Kniazia, abo Pana, abo do
 2 dzierżawce, abo ziemianini do ziemianina, abo do mieſzczan. Tedy takie liſty mają być dawane, a zarazem i kopia przy liſcie za
 3 pieczęcią woźnego, jeſli Panu, abo urzędnikowi w ręce dadzą, tedy
 4 zaraz wyczytawſzy liſt takowy, ma go wrócić temuż woźnemu. §. A ktobykolwiek z nich on liſt otworzony przeczytawſzy u ſiebie za-
 5 trzymał, i kopia z niego wzięwſzy pod pieczęcią woźnego, onemu za ſię tego liſtu niechciał wrócić, tedy takowy za ſwe ſprzeciwi-
 6 ſtwo Nam Hoſpodaru w winę w pada w dwanaście rubli groſzy. A za zachowanie liſtow Wojewodzinych, Staroſcinych, i urzędu Ziem-
 7 ſkiego, onemu urzędowi ſześć rubli groſzy, a ſtronie drugą ſześć rubli groſzy ma zapłacić. §. A wſzakoz liſty otworzone obyczaiem ſłu-
 8 sznym mają być dawane przez woźnego Powiatowego, i przed lu-
 9 dzmi ſtronnemi ſzlachtą. A pozwać o to zahamowanie liſtu, na rok zawity do tego urzędu, od którego liſt będzie. A o liſt Naſz Hoſpo-
 10 darſki, abo Panow Rad Jch-Moſci do ſądu Ziemſkiego.

F

(a) *Zygm: Aug: Originaly listow wracać sronie każe, Roku 1565. H. P. 407.*

Listow do Wojewod Moskiewskich oprócz Wojewodow, Podwojewodzych, Kasztellanow, Podkomorzych, Starostow, Sędziow, żaden prywatny nie ma pisać, uymując tytuły *sub poena Perditionis Const: 1637. fol: 9. Tit: Zatrzymanie.*

Zniesiono tę potym *in perpetuum* Konstytucyą, o pisaniu do Moskwy, i warowano, aby iey Drukarze tak w Koronie, jako i w W.X.L. nie ważyli się Przedrukowywać *sub poena colli, in Judicio Tribunalitio utriusq; Gentis, & Judicio, etiam Castren: ad instantiam cujusvis sine quavis appellatione, repetenda; Const: Anni 1661. fol: 7. Tit: Zniesienie Konst:*

ARTYKUŁ XXIV. 24.

O zbiciu, zelżywości, abo i zabiciu posłańca naszego Hospodarskiego, abo woźnego przy własnych liściech naszych Hospodarskich.

Ustawuiemy, (a) ktoby posłańca naszego Hospodarskiego, abo też woźnego za listy naszymi Hospodarskimi, sam ten do kogoby listy należały, abo przez sług i poddanych swych, i przez kogokolwiek zbil. Abo listy od niego wziąwszy zdarł, abo posłańca naszego, lub też woźnego, bądź też sronę przy nich będącą, listy, mandaty, pozwy, jeść przymusił, i tym nas Hospodara i zwierzchności naszej nie uczcił. Tedy ten za słuźnym dowodem, puł roka na zamku naszym wylokim Wileńskim siedzieć, a tego posłańca, abo woźnego sówito nawiązać według stanu jego powinien będzie. §. 2

(b) Wszakże dworzanin posłaniec nasz, także, i woźny przy podaniu takich listow naszych, i przy wszelakiey sprawie, na którą kto z nich posłan będzie, ma mieć przy sobie sronę dwóch szlachcicow dla podpory swey. (c) A ktoby posłańca naszego, abo woźnego za listy naszymi do kogo posłanego, abo też sronę na śmierć zabil, takowy z prawa za dowodem słuźnym, gardłem karan, a głow-szczyzna z imienia, a jeśliby imienia nie miał, tedy z majątności jego ruchomey troiaka, wedle stanu zabitego płacona być ma. §. 3

A 3 pozwać o taką zelżywość, bicie, abo zabójstwo na rok zawity, przed sąd główny Trybunalny, który w tym roku na sprawach sądowych zasiadać będzie, na którymżekolwiek mieyscu, nie patrząc na to, w którym powiecie obwiniony osiadłość swą mieć będzie, a ten sąd główny bez wszelakiey folgi to sądzić, i winnego za występ wedle tego Artykułu karać ma. §. 4

Jeśliby kto z tych pomienionych rzeczy posłańcu naszemu, abo woźnemu, bądź też sronie, słuźdy, abo poddani, abo któżkolwiek, z domu tego, do kogo będzie dworzanin, abo woźny posłan, uczynili, tedy w pozwie ma być opisano, jeśli to z roskazania samego Pana uczynili, iżby sam stał. A jeśliby nie z jego roskazania, tedy aby tych obwinionych, sam, abo przez umocowanego stanował, i tych sług, abo poddanych, i każdego takowego, ktoby z domu jego uczynił, chociaży i nie przyporęczni byli, stawić powinien będzie. A pokażeli się to z prawa za słuźnym dowodem, że to będzie sam uczynił, abo z iego własnego roskazania w domu, abo z domu jego, abo we wsi w imieniu to uczyniono, tedy we wszystko ten sam gospodarz domowy wedle występu swego popaść ma. §. 5

A gdzieby ten sam Pan, któremuby winna dana, nie znał się do takiego roskazania, tedy nie zgola, ale od tego przysięga

R. 4.
A. 9.
i 11.

R. 9.
A. 10.

A. 25.
R. 1.
A. 19
R. 4.
A. 30.
i 37.
R. 11.
A. 14.
R. 12.
R. 11.
A. 25.

- odwiodszy się, będzie wolen. Jednakże z tych obwinionych sług i poddanych swoich, i przez kogokolwiek toby się stało, tamże zarazem na roku zapozwanym, sąd główny sprawiedliwość postępkem prawnym czynić ma. Jeśliby, chociaż sługa, ale szlachcic to uczynił, R. 4. A. 4r. i 49. teyże winie wyżej mianowanej podległe, a jeśli nie szlachcic, gardłem karan być ma. §. Jeśliby kto nie mógł takich obwinionych ku prawu stanować, za zniknięciem ich, tedy będzie winien przysięgę na tym uczynić, iż to bez woley i rozkazania jego stało się, także bez woley i wiadomości jego, ten, abo ci obwinieni zniknęli i pouciekali, a za takim odwodem, sam od obżalowania wolen będzie. A tych obwinionych stronie ukrzywdzoney, wolno będzie, gdzie może poścignąć, i sprawiedliwości z nimi dowodzić. A takiemu pozwaniu nie oczywistemu, dwoie roki do sądu głównego służyć mają, a to dla tego, jeśli w niewiadomości onego, który będzie pozwan, na imieniu jego pozew był położon, a nie mógłby z jachać, abo obwinionych stawić na pierwszy rok, a za drugim pozewem, i na drugim roku, gdy stanie, ma przysiąc, że nie mógł stanować na pierwszym roku, za nie prędkim przyniesieniem jemu wiadomości o pozwie, zwłaszcza gdy przyjdzie samey osobie na przysięgę, przeto ta przysięga niewiadomości pozwu, ma być półpołu z tą jako wyżej
- 7 opisano, iż bez rozkazania i wiadomości jego to się stało. §. A tymże obyczajem postępować mają, gdyby w niebytności samego Pana na imieniu, co z tych rzeczy posłańcu naszemu abo woźnemu abo
- 8 stronie, za listy naszymi uczyniono. §. Jeśliby kto będąc w takiej rzeczy pozwan, i na drugim roku bez słusznych prawnych przyczyn, sam abo przez umocowanego swego nie stał, i według tego artykułu usprawiedliwić się niechciał, przeciw takowego sąd główny zachować się ma, według tego, jako w artykułach na sąd Grodzki około rzeczy krwawych, wyiętych za nieścianiem stron pozwanych jest opisano. R. 4. A. 11. 4.30.

(a) Jeśliby kto woźnego gdy urząd swoy sprawuje zabił, ranił, zbił, ma być karan jako gwałtownik beśpiecz: Sądowego 1578. woźnych beśpieczeństwo.

(b) Ktoby Senatora &c. na drodze, we wsi, w Miasieczku najechać śmiał, &c. taki karaniu, obrazie M.K. winien, *Zygm: w Krak: 1510. Tenże K. 1539. to prawo zniośł, a według Statutu karanie postanowił, H.P. 77. 78.*

(c) Roz: 4. Art: 11. Gdyby woźnego przy podaniu pozwow i listow K. także Urzędowych zbił ieść przymusił, o to pozwać do Ziemstwa; do Grodu, i do Trybunału.

ARTYKUŁ XXV. 25.

O Listy Zaręczne.

- 1 **T**eż (a) obiecujemy, i mamy dawać o beśpieczność zdrowia poddanym naszym, szlachcie za pochwałkami zwaśnieniem czyimkolwiek przeciwko nich, na każdego, z wielkich i różnych aż do niższych stanów z Kancellaryey naszej listy zaręczne i zakłady na nich karać i opisywać między szlachtą z obu stron sobie równych, ma być zakład, abo zareka pokładana, tak wielka, ja-

kiey żalobną srona potrzebować będzie, aż do dziesięci tyficy kop groszy. A gdzieby szlachcie przeciw osobie stanu wyższego i możniejszy, zaręcznego listu potrzebował, takowemu ma być zaręka w liście opisaną także wielką, aż do dziesięci tyficy kop groszy, a ta zaręka pokładana być ma w liściach zaręcznych, o bezpieczeństwo zdrowia samych osob szlacheckich. §. A ktoby za pochwałką swoją, albo zwaśnieniem swoim, obniesion będąc urzędownie listem naszym, albo urzędu naszego zaręcznym, a przez ten zakład nasz kogo sam, albo z naprawy swojej przez kogokolwiek innego zabił, tedy z prawa za słusznym dowodem, gardłem ma być karan bez miłosierdzia, chociażby i na gorącym uczynku nie był poiman. A tey zaręki na liście opisaney, połowica na nas Hospodara do skarbu naszego Ziemskiego W. X. L. a druga połowica na dzieci, potomki, albo bliżkie zabitego, i na imieniu przeciwnego odprawiona być ma bez żadney folgi. §. A chociażby i nie zabił, ale przecię ranił, albo boy przez zarękę uczynił, ten także w zarękę w pada, a nawiąskę wedle stanu i szkody, za dowodem słusznym płacić będzie powinien. A tey zaręki także połowica nam do skarbu Ziemskiego, a druga połowica sronie żalobney odprawiona być ma. §. A wszakże gdzieby szlachcie w zaręki popadły tak wielkiey majątności leżącey i ruchomey nie miał, na czymby ta wszystka zaręka odprawiona być miała. Przeto ile majątności mieć będzie, tey połowica do skarbu Ziemskiego, a druga połowica sronie podana być ma, a ostatek zaręki na sobie samey, wedle porządku tego Statutu odprawiono być ma, i nie mamy takowych zakładów odpuszcząć, a to dla zawściągnięcia swawoleństwa i złości ludzkiey, i dla zachowania pokoju pospolitego. §. A jeśliby ten, który za rękę wyniosł sam, albo z naprawy swojej przez kogokolwiek innego, zabójstwo, albo zranienie o nemu, na kogo zarękę wziął, uczynił, ten sam takową winą ma być karan. A w niebytności naszej, w tuteyszym Państwie, Wojewodowie i Starostowie sądowni, gdzie Xięgi leżą, będą modz listy swe zaręczne wydawać szlachcie pod pieczęciami swemi, po temuż jako wyżej jest opisano. §. A na Woiewod i Starost sądownych w niebytności naszej w tym Państwie W. X. Lit: urząd nasz ziemski sądowny, listy zaręczne, i krom Rokow sądownych szlachcie dawać ma pod takimiż zakłady. §. Wszakże to przecie waruiemy, iż gdzieby po wyniesieniu zaręki trafiło się to, żeby słudzy, bojarze, poddani obu sron, gdzie na targu, na drodze, albo w karczmie, w niebytności Panow swych, powadziwszy się między sobą, zabójstwo, albo boy, rany, jedna srona drugiej uczyniła, tedy jedna srona drugiej pod zaręki nie podlega, jedno sprawiedliwości nie odwłoczney postępkem prawa, dowodzić sobie mają. §. A jeśliby która srona przy obżalowaniu swym dowiodła tego prawnie, iż samey osobie jego obelżywość, zranienie, boy, albo zabójstwo stało się osobie ubeśczoney zakłady, tedy pozwany, gdzieby przeciw niemu słuszny dowód nie pokazał się bliższy będzie odprzysiąc się, że to bez rośka-

R. 4.
A. 98.
R. 5.
A. 18.

R. 11.
A. 19.

9 zania i wiadomości jego stało się. §. Wszakoz z tych sług i poddanych swych, którzy pomienieni o ten występki będą, ma stawić na tym urzędzie, i zarazem sprawiedliwość z nich ukrzywdzoney stro- nie czyniona od urzędu być ma, i podług zasługi karanie odniosą. A gdzieby szło nie o te ołoby, którym zakłady służy, ale o sługi i poddane, żeby się taki boy, abo zabójstwo stało z wolą onego, tedy za dowodem i przekonaniem prawnym, nawiązka i głowščyzna, troiako ma być płacona, według stanu każdego takowych ukrzywdzonych.

R. 4.
A. 48.
R. 11.
A. 13.

(a) Lifty zaręczne między Szlachtą z Kancell: K. mają być dawane, 1588. o nie dawaniu gleytow.

A R T Y K U Ł XXVI. 26.

O odpowiednikach nie osiadłych.

1 **T**eż (a) ustawuujemy, któżkolwiek nie osiadły, bądź tu, byleć Państwa naszego Wielkiego Xięstwa Litewskiego, jako i cudzoziemiec, komużkolwiek inżemu odpowiedź oblicznie, abo i przez list, abo też zaocznie uczynił, takowy odpowiednik ma być stawion przez zakaz od nas Hospodara, abo od urzędu zamkowego abo ziemskiego przed prawem, gdziebykolwiek przy którym urzędzie to się działo. (b) I jeśliby ten oney odpowiedzi przed urzędem nań dowiodł wedle prawa, to jest bądź to pismem jego własney ręki, abo świadectwem trzech, abo dwu szlachciców, tedy taki odpowiednik nie osiadły, ma być na zamku naszym osadzony, i
2 siedzieć ma dwanaście niedziel. §. A wszakoż i wysiedziawszy dwanaście niedziel, nie ma być z tego więzienia wypuszczony, aż się pierwey rekojęstwem uiści, aby ten przeciw kogo odpowiedź uczynił, w pokoju od niego był. A gdzieby żalobnik dowodu pismem, abo świadkami na tę odpowiedź mieć nie mógł, a ku przysiedze brał się, tedy obżałowany bliższy się będzie odprzyśiadz, i od tego wolen być ma, że mu nie odpowiadał.

R. 4.
A. 29.
R. 11.
A. 4.

R. 9.
A. 30.
R. 7.
A. 13.

(a) W Kor: gdyby Szlachcić sobie równemu odpowiedź posłał, ma być na zapłacie szkod, jako Aktor przyię: z winą 100. grzywien skazany; a gdyby kto będąc pozwany kryminal: bronił się odpowiedzią, ma z kfiąg pokazać, inaczej nie poydzie mu wymówka, że to w obronie się stało 1588. o odpowiedzi.

(b) Odpowiednika za odpowiedzią w Grodzie ktoby *post elapsas sex septimanas* zniósł, żadnym penom *ratione homicidii* jako i inższych *á quopiam* windykowanych nie podlega, *á ratione damnorum in Const: 1588. expressorum, forum* Ziemstwo, *Const: 1633. fol: 41. Tit: Deklaracya.*

A R T Y K U Ł XXVII. 27.

O liściech Żelaznych, komu mają być dawane.

1 **T**eż (a) ustawuujem, iż listy żelazne z Kancellaryey naszej nie mają być dawane, tym, którzy majątności swoje na zbytkach marnie utracili, i za takimi zbytecznymi utratami w długi po-

padli. Ale tym mamy dawać takowe listy, którzy w długi przyszli i w ubóstwo popadli, z Bożego dopuszczenia, to jest: iżby ogniem pogorzeli, abo maiętności ich stonęły, aboby od rozboiu, abo od nieprzyjaciela naszego zabrani byli, abo ktoby też dla Rzeczypospolitey ku utracie i ubuſtwu, i ku długom przyszedł, także kupcom i innym ludziom upadłym (okrom żydow) wszakże dalszego czasu wolności nie mamy tymi listy użyczać, i dawać, tylko w naywiększey rzeczy i summie, trzy lata, a w tym czasie ma się ten o zapłatę starać. §. (b) A wszakże komubyśmy chcieli takowego listu żelaznego użyczyć, tedy z Kancellaryey naszej, ten ma być odesłan do urzędu naszego należącego, skąd jest, przed którym urzędem, kto takiego listu żelaznego potrzebuie, ma rękojeństwo słusznie postawić, ludzi dobrych, osiadłych i uiścić się im, i ich maiętnościami, iż nie zniknie w tych leciech, i jako na liście jemu naznaczono. A na ostatni dzień wyścia roku, będą powinni rękoymi onego na tymże uzrędzie postawić, a dłużnicy długow swych, i onego istca u tego urzędu upominać się, naydować i dochodzić będą. A jeśliby rękoymie nie postanowili, tedy sami za listy, abo za dowodem prawnym te długi powinni będą płacić. §. Wszakże gdzieby w tym czasie na liście zamierzonym, ten człowiek dłużny umarł, tedy poręcznicy dowiodszy tego wypisem urzędowym, po którym taki dłużnik umrze, w tey rzeczy wolni będą. A ci komu co winno będzie, mają tych długow swych patrzeć na maiętności onego zmarłego dłużnika swego według prawa, które do tego mieć będą.

(a) W Koronie Listy żelazne Miesi i żydom Przeciw Szlachcie z strony nie placenia długow nie mają być dawane, a między Mieszcz: i inżemi osobami bez słuszney przyczyny w prawie opisanej dawane nie mają być z Kanceli: K. 1588. O nie dawaniu Gleytow.

(b) Gleyty, abo Listy żelazne nie mają być dawane z Kancell: K J.M. 1. Sługom i poddanym przeciwko Panom. 2. Mieszczanom i wszystkim Obywatelom Miast: tak też prywatnym osobom przeciwko Szlachcie i ich poddanym. 3. żydom przeciwko Szlachcie i poddanym ich, Conſi: Anni 1588. fol: 458. Tit: O nie dawaniu Gleytow.

ARTYKUŁ XXVIII. 28.

Komuby szło o cześć, jako prętko sprawiedliwość uczyniona być ma.

Też (a) obiecuiemy, i będziemy powinni każdemu z poddanych naszych komuby szło o cześć, prędką a nieodwloczną sprawiedliwość uczynić, na pierwszym blisko przyszłym Seymie walnym z Pany Radami naszymi Wielkiego Xięstwa Litewskiego bez wszelakiey odwłoki. A jeślibyśmy na pierwszym Seymie dla zatrudnienia spraw Rzeczypolp: tego sądzić nie mogli, tedy już na drugim Seymie koniecznie to skończyć mamy, a do rozładu naszego wszelaka przymówka, abo obwinienie poczciwości onego obwinionego nic nie ma szkodzić. §. A chociayby umarł, abo zabity był, nie doczekawszy tego rozładu naszego, tedy to jemu, ani potomkom jego nic szkodzić nie ma, z służby naszej Królewskiej i ziemskiej, takowi przyganieniem nie mają się wymawiać.

(a) Sprawy Kryminal: Lit: na Seymie Walnym, każdego tygodnia w dzień ieden wtorkowy mają być sądzone. 1581. Krym: Litew: a ktoby kogo pozwał o rzecz, która się pocziwości tycze, obiedwie stronie mają być gotowe, żeby pokazał rzecz swą jasną, którą zadaie obżałowanemu, a obżałowany niewinność swoją. 1565. o rzeczach, które się pocziwości tyczą.

A R T Y K U Ł XXIX. 29.

O mytach nowych, i o wolności zasądzenia miasteczek, i o budowaniu mostów, abo grobel w imionach szlacheckich.

- 1 **T**eż (a) ustawuie i przykazuiemy, aby żaden człowiek w tym Państwie naszym Wielkim Xięstwie Litewskim nie śmiał nowych myt wymyślać, ani na drogach, ni na mościech, ni na groblach, ani rzekach, ani na przewoziech, ani na targach, ani na miasteczkach i stodołach, abo karczmach, na gościńcach w imionach swych, krom które bywały z starodawna ustawione, abo mieliby na to listy przodków naszych, abo nasze. A ktobykolwiek śmiał myto podróżne, i na targach nowe, jakieżkolwiek sam bez daniny naszej w imieniu swym zmyślić i ustawiać, abo nad stary zwyczaj, i daninę naszą podwyższać, tedy to imienie w którym to będzie kto czynił, gdzieby się to okazało za słusznym dowodem, traci, i spada to imienie na Rzeczpospolitą i na nas Hospodara do stołu naszego
- 2 Wielkiego X. Lit: §. (b) A którzy zdawna za przywilejami i listami naszymi, myto i mostowe na imionach swych biorą, ci własnym nakładem swym w tych imionach swych po drogach, gacie, mosty, groble, rowy, naprawować mają. A gdzieby kto gaci, mostów, grobel, naprawionych niemiał, a dla tegoby przejazd był trudny, a komuby się na tych mieyscach szkoda stała, temu tenże Pan, kto myto bierze, szkodę winien będzie oprawić, i z nakładem co szukając szkody nałożyć. A Starostowie, dzierżawcy, abo mytnicy nasi, jeśliby także biorąc myto, drog na imionach naszych nie naprawowali, tedy szkodę i nakład temu, kto pozyskując co nałoży, winni będą płacić.
- 3 §. A którzyby też Xiążęta, Panowie, Ziemianie, Szlachta, stare drogi stawami swemi zatopili, abo zaorali przywłaszczając sobie pożytki, takie drogi nowe mają być położone, nie ku krzywdzie ludziom przejeżdżym, ale co może być naprościej, i tak, aby były naprawowane, żeby z wozy ciężkimi wszędzie bezpieczny przejazd był. A ktemu insze starodawne drogi na imionach, i na grunciech swych na mieyscach potrzebnych i lgnących poprawować, mosty mościć, gacie gacić te, które z starodawna ludźmi to robili, i wprzód
- 4 będą powinni. §. A gdzieby na czyim imieniu, abo gruncie zły przejazd był, a szlachcie chciałby to naprawować, a z tego sobie za nakład swoy pożytek mieć, tedy ten ma się do nas Hospodara uciec, a my dowiedziawszy się tego przez Kommissarzów naszych ku temu imieniu przyległych, mamy mu dać i ustanowić od kupców, i innych przejezdnych ludzi, okrom stanów od tego tym Statutem wyzwolonych, jako o tym niżej napisano, myto, abo płat wedle wartości nakładu jego i łaski naszej Hospodarskiej. §. Tak też urzę-

R. 1.
A. 4.

R. 9.
A. 3^r.

R. 1.
A. 30.

R. 4.
A. 4.
dnicy i mytnicy nasi, po drogach, miasteczkach, i po wsiach naszych Gospodarskich, i też Xiążęcych, Pańskich, ziemiańskich, gdzie przed tym myta nie bierano, czasu kiermaszów i schodów, żadnych myt i targowego wymyślać i brać nie mają. A jeśli by ważyli się uczynić, tedy mają gwałtu dwanaście kop groszy i szkody z nawiąską oprawić. §, A na rzekach portowych, i na których port może być, 6
gdziekolwiek w Państwie Naszym Wielkim Xięstwie, żaden stanów nowych stawiać i grobel sypać ku przekazie portu i spustu nie mają. (c) A jeśli by kto zajął, tedy miejsce wolne ku portu ma zostawić, tak też i jazy na rzekach portowych, gdzie z starodawna bywały, ktoby stawiał, tedy przed się ma miejsca zostawiać, tak słusznie, aby jazem, abo tamowaniem nikomu się szkoda nie stała. §. A takowych rzeczy Woiewodowie, Starostowie, i dzierżawcy nasi, każdy w dzierżawie swej mają doyrzeć, a nowych myt, aby na rzekach portowych, na stawiech i na groblach nie było, także na jazach, aby przechody słuszne bez zawad na rzekach były zostawiane. §. A ktoby z obywatelów tego Państwa naszego, jakiegokolwiek stanu i narodu szlacheckiego, dla przymnożenia sobie pożytku chciał na gruncie swym miasteczko nowe sadzić, to mu będzie wolno uczynić i targowe w nim wedle dawnego zwykłego obyczaju, jako się to w miasteczkach innych Xiążęcych i Pańskich zachowuje, ustanowić. 8

(a) Cła żaden upornie nikt nie ma sobie ustawiać bez pozwolenia K. pod utraceniem majątności tej, gdzie takie Cło wybierał, *Kazim: Jagiel: 1447. Alexand: w Rad: 1508. H P. 95. 96.* Tamy, groble nowe i jazy, są zniesione. 1607. *Const: 1598. fol: 521. Tit: Bepieczestwo.*

Xiążdz Pleban Rudnicki, Myta od szlachty brać nie ma, oprócz Kupców, pod winą 100. grzywien, *forum Trybunał in composito Judicio. Const: 1647. fol: 13. Tit: Zniesienie Myta.*

Myta według Instruktarza Celnicy wybierać mają *Const: 1601. 1611. 1631. fol: 14. Tit: o Myta.*

Mytnicy, Celnicy, Zupnicy, mają być osiedli i Chrześcianie, *Const: 1616. fol: 14. Tit: o Mytach.* Żydzi trzymać nie mają. *Konst: 1589. Tit: Żydzi fol: 530.*

Pisarze na Mycie Wielkiego Xięstwa Litewskiego, kwitowego tylko dwa grosze brać mają, *sub pana 100. kop Lit: Konst: 1589. fol: 530. Tit: Wolność od Cel.*

Ani Koronny Kupiec w Litwie, ani Litewski w Koronie, raz oddawczy na granicy swej myto, płacić nie powinien, *Konst: 1589. fol: 555. Tit: Cła w Wielkim X. Lit:*

Wolności na myta stare, Wilna i innych Miał W. X. L. dane według Przywilejów ich, przy mocy wiecznymi czasami zostawione, *Ibidem sub fine.*

(b) Mieszczanie Wileńscy Most na Wiliey budować mają, *Konst: 1621. fol: 25. Tit: Most Wileński.*

(c) Cła Morские *ex Dominio Maris* K.J.M. i Rzeczypospolitej należą, aby do porządku przyszły starać się mają, *non derogando Juribus aliorum, Const: 1637. fol: 8. Tit: Cła.*

Cła Królewskie Łagubowskie zniesione są, *Konst: 1641. fol: 17. Tit: o Clach i druga Konst: 1642. fol: 20. Tit: Abrogacya.*

Cła na Rzece Dźwinie zniesione w Kryszborku jednak Kupcy płacić mają, *Konst: 1641. fol: 16. Tit: o Zniesieniu.*

Kupcy Litewscy z Brześcia do Korony idący, od wszelakich towarów Cła w Koronie płacić mają, toż wzajemnie Kupcy Koronni w W. X. Lit: czynić powinni *Konst: Ani 1676. fol: 22. Tit: Indemnitas Cel Kor:*

Ktokolwiek z Woiewództwa Brzeskiego w Melnickim Grodzie jurament wykonany, na spuszczenie własnego zboża, autentyczny pokaże, już więcej do drugiego nie ma być pociągany. *Ibid: fol: 13. Tit: o Kondem:*

Miastom Wielkiego Xięstwa Litewskiego wszystkie prawa i Przywileje, *intuitu liberæ desuæationis*, a mianowicie Konstytucyą *Anni 1673. sub Tit: Reassumptio* dawnych Konstytucyi, reasumowano, i *per unum* tyśiąć kop Litewskich, na każdego, któryby jakiegokolwiek kondycyey człowieka, łądem, albo wodą z towarami idącego, (oprócz Cel Królewskich starych i Rzeczyposp: na Seymach uchwalonych) śmiało infestować, *irremissibiliter extendendam* założono, i *forum post Curiam Regis* ukrzywdzonemu, lub skarbowi W.X.L. (który przez Dworzan swoich, tych depaktaryi powinien będzie przestrzegać) naznaczono, gdzie i *damna*, i *litis expensæ refundi* mają, które

z okazyey takowych depaktacyi byłyby podjęte. *Salvis Constitutionibus & Privilegiis ante unum.* *Const: Anni 1677. fol: 15. Tit: Reassum: dawnych Konst:*

O Moście Wileńskim na rzece Wiliey *Constitutio Anni 1621. fol: 25.*

Reassumowano tę Konstitucyą, naznaczając grosz od woza. *Anni 1670. fol: 54. Tit: Most.*

O tymże Moście i naprawieniu brukow *Const: Anni 1677. fol: 15. Tit: Most. & Anni 1676. fol: 11.*

Kupiec żaden *irritamenta luxus* w wozie nie powinien do Państw Rzeczyp: mianowicie tele-tow, złotogłowow, i innych złotem tkanych materyi, i żadney roboty z ciągniętego i nitkowanego złota, ani samego złota i srebra ciągniętego, i towarow ze złotem, Tureckich i Perskich, ani kleynotow z dyamentami, rubinami i inżemi drogiemi kamieniami, ani pereł, ani sreber złociстых i takich robot, któreby droższe były, a niżeli walor samego srebra, abo kruszcu, ani pasztow Genueskich, a to *sub pœna confiscationis, ad instantiam cujusvis, delatori per medium cum fisco dividenda.* O co forum z Mieszczany Dobr Królewskich, *in foro civili, cum appellatione* za Dworem, a z Dobr Ziemskich w Grodzie, *sine appellatione.* Materye tylko jedwabne *omnis generis* w wozie i sprzedawać wolno, także sukna Oleęderskie, naydroższe na złotych dziesięć, i z dawna zwyczajne szkarłaty, pulszkarłacia, pulgranacia. Te jednak materye złociyste, których już nawieźli, do dwóch lat sprzedawać im wolno, ale na aparaty Kościelne. Która Konstitucyą służy i W.X.L. *Const: Anni 1655. fol: 37. Tit: Lex sumptuaria durante bello.*

Reassumowano tę Konstitucyą *sub confiscatione* towarow, i rok jeden czasu do wyprzedania ich prolongowano. *Const: Anni 1659. fol: 15. Tit: Cło Koronne.*

W Koronie znowu Konstitucyą pomienioną *An: 1655,* reassumowano, i aby *in toto* obserwowana była *in perpetuum* warowano, a na to wyprzedanie towarow zakazanych, rok tylko jeden czasu kupcom pozwolono, *Const: A. 1683. fol: 6.*

O Kupcach Cudzoziemskich, dawne prawa i Konstitucye Miałom W.X.L. reassumowano i postanowiono, aby takowi Kupcy nie wprzod handel prowadzili, ażby Królowi i Rzeczyposp: i Miału *super fidelitatem* przysięgę wykonali, i aby Cła i myta, donatywy, Kontrybucye, i inne do skarbu Podatki, nie zaślaniając się żadnemi protekcjami i libertacyami kamienie, zarówno, z obywatelami i Kupcami Miał Placili, i do Miałta oddawali i jurysdykcyey onego podlegali, *sub pœna confiscationis* towarow, czego Urzędy Grodzkie i *Magistratus civiles, serio sub pœnis, contra negligentes Officiales descriptis,* doyrzeć i exekucyą realną czynić powinni. *Konst: 1678. fol: 16. Tit: Kupcy cudzoziemscy.*

A R T Y K U Ł XXX. 30.

O nie braniu myta od szlachty i podwod ich.

- I** Też (a) z łaski, dobroci naszej Hołpodarskiej, Xiążętom, Pa-nom Radnym, Duchownym i świeckim, szlachcie w tym Pań-R. I.
A. 29.stwie naszym daimy wolność tę na wodach, na drogach, to jest, suchym gościncem i wodnym, na targach i na mościech; tak po imionach naszych, jako i po ich własnych spuszczać, prowadzić i sprzedawać dobrowolnie z ich własnych gumien każdemu jego roboty prawdziwey jego zboże, a nie kupne, od tego myto nie ma być brane, tak też i od podwod ich szlacheckich, które z ich własnymi rzeczami i zbożem chodzą, od tego wśzystkiego myto i mostowe
- 2** brane być nie ma. §. A jeśliby co kupionego zboża, i innych rzeczy przy tym było, od tego mają myto płacić, (b) A wśzakże fa-mi osobami swemi, abo gdzieby ich samych przy tym nie było, tedy słudzy ich, abo sprawcy od nich posłani przy tym, wiary godni na myciech naszych głównych, gdzie będzie urząd Grodzki, abo miey-fki, przed urzędem tym, przy bytności sprawcy, abo pilarza mytnego, a gdzie urzędu takiego nie maśz, tedy przed sprawcą mytnym
- 3** mają przyśiądz, iż jest prawdziwey jego roboty domowej. §. A co też przykupiono, rotą takową, jako jest niżej napisano, i gdy na jedney komorze przysięga uczyniona będzie, tedy już na inśzych komorach nie potrzeba będzie przysięgać; ale przepuszczono ma
- 4** być za kwitem, z oney pierwszey komory wziętym. §. A podwo-dy, bez przysięgi mają być przepuszczone, tylko za listy i pieczęcia-

mi Panow swych. Tymże obyczaiem i o lesne towary, i inne gospodarstwo wszelakie ma się rozumieć, i ma być bez mytnie przepuszczono. Także i od tego myto na szlachcie brane być nie ma, kto z nich co kupiwszy na swą własną potrzebę, na odchođ domowy, a nie na sprzedaż nikomu innemu obcemu, abo i poddanym swoim, bądź z miast naszych Hospodarskich, abo z zagranicznych Państw powiezie. §. A na mościech starodawnych, gdzie będzie co przed tym dawano, tylko od podwod takich, które zboże przekupując na sprzedaż bez listow Panow swych wożący, ci wedle starodawnego obyczaiu mają dawać mostowe. §. A przysięga takowym sposobem ma być czyniona: Ja N. Przysięgam Panu BOGU Wszechmogącemu w TROYCY jedynemu, iż ten towar, abo zboże, które spuszcza, abo wiozę, i tu opowiadam, jest własny moy, abo Pana mego, gospodarstwa domowego, nie skupiony, ani z cudzego imienia sposobiony, ale jest z własnego imienia swego, abo Pana mego, tak mi Panie Boże pomoż. §. A tymże obyczaiem mają przysięgać, odmieniwszy tylko słow tych, że z zastawnego imienia, abo z dzierżawy dożywotney te towary, abo zboża spuszcza, abo wiezie, nie zakrywając w tym kupcow wszelakiego stanu, którzy zwykli są u innych zakupować i pod tytułem ich spuszczać, wzgrorę idąc, iż ten towar wiozę, abo prowadzę na własną potrzebę domową swą, abo Pana swego, nie na żadną sprzedaż, ani na handel, ale na własny odchođ domu swego, abo Pana swego, czego ja, abo Pan mój obcym ludziom, ani swym poddanym sprzedawać nie ma, tak mi Boże pomoż.

(a) Cła od zboż Szlacheckich nie brać pod winą 100 grzy: 1581. 1588. o Mytach na Rzekach 1596. Karanie, kto niesłuszne Myto bierze i na X. L. 1598. Rzeki Portowe wolne 1613. Targowe od poddanych Szlacheckich brać niemają, 1616. O Mytach wodnych, kto więcej wyciąga 500. grzywien płacić winien.

Dla gwałtowney potrzeby Rzeczyposp: pozwoliła Szlachta X.L. Myto, abo Cło płacić od zboż, Towarów, Bydła i wszystkiego, co za granicę prowadzą wodą, albo lądem Konst: 1629. fol: 18. Tit: *Auctio subsidiorum*.

Y drugi raz na lat dwie, okrom zboż własnych, Konst: 1631. Tit: *Auctio Sum*:

(b) Cło od zboża Szlacheckiego nie ma być brane za przysięgą *sub panna* 100. Marc: *forum in officio quovis*, Konst: 1581 fol: 373. Tit: Cła od zboż.

ARTYKUŁ XXXI. 31.

O Przeczyszczeniu rzek portowych.

O bacząc (a) pożytek niemniejszy ludzi narodu szlacheckiego, także i miast naszych głównych, do którychby się łatwiej żywności i insze potrzeby spuśtem wodnym sprowadzać mogły. Ustawuemy, iż jeśliby w którym kraju, w tym Państwie naszym W. X. Lit: rzeka portowa była, któraby do miast naszych głównych spuśt mógł być, a przeczystcieniaby potrzebowała, tedy Starostowie i dzierżawcy dobr naszych, gdzie ta rzeka przez grunty nasze idzie, poddanym naszym powinni będą onę rzekę wyczyścić, i port naprawić, tak, jakoby się na komiegi, wiciny, naczynia wolne i płoty, drzewa na budowanie i na drwa godne, bez zawady przechodzić mogły (b) §. Po temuż i wszystkie stany, tak duchowne jako i

świeckie, od naywyższej aż do niższej osoby powinni będą zachować się, i takowe rzeki portowe przez imienie i grunty ich idące wyczyścić i naprawować, jako się wyżej pomieniło, gdyż to nie bez pożytku ich będzie, bo coby miał na ftu podwodach do miasta naszego głównego żywności od wychowania jego zostało dla przeda-
daży pośłać, to może naczyniem wodnym przez kilka człowieka odprawić. Akto puszczę swe nad portem ma, puszczając drzewa na budowanie, i na drwa godne, wielki pożytek sobie przybawi.

- 3 §. A gdzieby przez imienie spolne taka rzeka szła, à jedenby uczestnik, albo ile ich chcieli tę rzekę do spuśtu wyprowadzić. A dru-
dzyby uczestnicy ich do tego jednemu, albo kilku ich dopomoc, i do wyczyszczenia takiej rzeki przyczynić się niechcieli. Tedy ci, któ-
rzy wyczyszczą, mają tam Podkomorzego powiatowego wywieść, à Podkomorzy ma ten nakład ich za dowodem słuźnym oszaco-
wać, i nam to na liście swym oznaymnić. A my Hospodar mamy te-
mu, albo tym osobom, którzy te rzeki wyczyszczą, za nakład ich dać
myto wybierać od tych, którzy tą rzeką zboże i infze towary spu-
szczać na sprzedaż będą. Wszakże poty tego myta im pozwolić ma-
my, poki nakład swoy na to wyczyszczenie rzeki uczyniony wybiorą.

R. 1.
A. 29.

(a) Kommissarzow naznaczono, aby port przed Gilią do Krolewca był przekopany, 1611. Rze-
ki *navigabiles* ku spuszczeniu towarow wolne być mają, Konst: 1550. fol: 6. §. Rzeki wśzytkie.
Specificantur ktore Rzeki mają być wolne Konst: 1598. fol: 694. Tit: Rzeki Portowe.

Rzeki Niewiaży port w Kieydanach groblami nie ma być hamowany, Konst: 1581. fol: 381. Tit: Niewiaża.

Przeprowadzenie iey Kommissarzom poleczone, Konst: 1598, fol: 697. Tit: Okolo drog rzeki
Dźwiny port, na którym Cla od towarow Szlacheckich *tolluntur*, Konst: 1598. fol: 699. Tit: Port Rzeki.

Ryżanie powinni ją wyczyścić, *sub pena 1,000. Marc: delatori solvenda, & damnorum refusione,*
forum za Dworem, Konst: 1607. fol: 862. Tit: O przeczyszczenie.

Rzeki do portu godne, każdemu uprzętać wolno, Konst: 1613. fol: 23. Tit: O rzekach portowych.

Rzekę Świętą ktoby chciał przeczyszczyć *conceditur*, Konst: 1581. fol: 530. Tit: S. Rzeki.

Na Rzekach Niemnie, Gielu, Ruznic, Muszy, Niemanku, tamy *tolluntur propter monopolia tollenda*, Konst: 1607. fol: 861. Tit: O Tamach.

Rzekę Wilią Mieszczanie Wileńscy i Kowieńscy podieli się przeczyszczyć, i co za to, Konst: 1607.
fol: 864. Tit: Wyczyszczenie.

Rzek Portowych żaden budynkiem nie ma impedyować pod nagrodą sowitą, jeśli by się komu
przez to szkoda stała, & *sub pena 1,000. Marc: forum* w Koronie Trybunał, a w Litwie wśzędzie
miedzy sprawami obligowemi, lubo w Grodzie, Ziemstwie, Konst: 1631. Tit: O Rzekach.

Rzeki Bereziny do Wiliey przekopanie, K.J.M. *Władysławowi conceditur. Commissarii* na po-
stanowienie Cla *assignantur*, do lat pewnych. *In Posterum* ten port, Starostwu Borańszowskiemu
adjungitur, Konst: 1631. Tit: Przekopanie.

A R T Y K U Ł XXXII. 32.

Ktoby pod kim co uproził, a temu wprzod dano.

- 1 Ustawujemy (a) też, ktoby pod kim imienie, ludzie, grunty, u
nas Hospodara uproził, i w przywilejuby to sobie opisał, a u te-
goby, pod kim to, on sobie uproził, pierwey było nadano, albo
na przywileiu naszym napisano, i to mu potwierdzono, i tego on u-
żywał, i w dzierzeniu był. (b) Tedy takowy pierwszy przywilej,
albo list przy mocy ma ostać, a za nim ten, komu dano tę rzecz, o-
dzierżec i pożywać ma według listow, i potwierdzenia naszego pier-

R. 7.
A. 5.
R. 3.
A. 44.

wszego. A poślednie listy w niwecz obrócone będą, tak się ma rozumieć i o liściach na urzędy.

(a) Kto będzie miał pierwsze prawo, i zapis do dobr, tego lepsze prawo. 1588. O ważności Zapisów.

(b) Przywileje na Przywileje dane, wagi mieć nie mają. Konst: 1613. fol: 10. Tit: Przywileje.

ARTYKUŁ XXXIII. 33.

Ktoby na co listy uprosił, a tego w dzierżeniu nie był i o Expektatiwach.

Też ustawuiemy, jeśliby kto u nas Króla imienie, abo ludzie, a-
bo ziemie uprosił, i w liście daniny naszej jemu to było opi-
fano, a tego w dzierżeniu i używaniu nie był do dziesięci lat,
tedy i listy nasze, i data takowa potym żadney mocy mieć nie ma.
§. (a) Tak też sprawuiąc się wedle praw Chrześciańskich, i też o-
strzegając, aby między poddanymi naszymi niebezpieczność i ro-
sterki nie mnożyli się, ustawuiemy, aby od tego czasu żadne listy,
które po łacinie Expektatywami zowią, żadney mocy nie miały a
chociaiby od nas były komu dane, przed się dzierżane być nie ma-
ią. §. Niżli (b) jeśliby kto sam po swej dobrej woli przed Nami
Hospodarem z wolą naszą Hospodarską na to przyzwolił, a dzierża-
wy swej co za żywota swego w dzierżeniu komu puścił, tego zara-
zem przy żywocie swym ma ustąpić, i to ludziom w letech doro-
słym i godnym.

Jure Regni privilegia præscribunt triennio. H. P.

(a) Expektatywy *solida* abo spólne dzierżenia przeciw prawu pospolitemu dane, nie mają być dzierżane, 1550. Sig: Aug: Konst: fol: 4.

(b) Wyjąwszy dożywocie i Konsensa prawu nie przeciwnie, *Tamże.*

Dożywocie Oycóm dane z dziećmi, gdyby Ociec umarł jeden, w dożywociu zostać, Konst: 1562. fol: 20. §. Dożywocie.

Dożywocie dwóm braci dane, gdy jeden drugiemu ustąpi, nie jest Expektatywą, Konst: *Ibidem.*

Dożywocie mężowi dane z żoną, gdy jeden umrze, pozostały przy dożywociu zostanie, Konst: *Ibidem.*

ARTYKUŁ XXXIV. 34.

O nie dawaniu dwóch dostojęstw, abo urzędów jedney osobie.

Za prozbą (a) wśzech stanów Wielkiego Xięstwa Litewskiego, i
bacząc My Hospodar z lepszym pożytkiem i ozdobą, Rzeczy-
pospolitey, gdyż dignitarstwo i urzędy dwa sądowne, jedney o-
sobie dawane nie będą. Przeto ustawuiemy i mieć chcemy, i peł-
nić obiecuiemy. Iż jedney osobie by nayzacnieyszey i nayzaśluzień-
szey, dwóch dignitarstw w Ławicy Rady naszej, także dwóch urzę-
dów Ziemskich i dwornych, i Starostw Sądownych od tego czasu, i
na wszystkie potomne czasy dawać nie mamy. §. A ktoby jakież-
kolwiek dignitarstwo w Radzie naszej, abo jaki urząd dworny ziem-
ski, bądź też Starostwo sądowne przeciw temu Statutu otrzymał, ta-

kowego władzy nikt podlec nie będzie powinien. (b) I owżem kolkolwiek go przed nas Hospodara na Seym pozwie, tedy na pierwszym roku jako na zawitym stanać ma, i stanieli, abo nie stanie, My Hospodar tamże na tym roku onego dignitarstwa, do urzędu sądowego, o który będzie pozwan osądzić mamy, a inżemu dać. A temu, kto go o to pozwie, tenże pozwany sto kop groszy zapłacić powinien będzie, i to na majątności jego odprawiono być ma, nie składając Rokow Statutowych.

(a) Dignitarstwa i Urzędy nie mają być dawane, aż pierwey przyśięgę odda Lip: 1. dnia w Przywil: około Uniey W.X.L. przyśięgły i osiadły być ma, a dwuch Urzędow i mieysc żaden trzymać nie ma 1569. w Lub: 11. Aug: Dignit: 1607. Wakantye, które pod Seym przypadać będą, w tydzień Seymu rozdawane być mają i na W.X.L.

(b) Forum na Trybunał, tamże o Wakancyach, 1607.

A R T Y K U Ł XXXV. 35.

Aby się w dworzech Naszych Hospodarskich żaden nie stanowił.

I **T**eż (a) ustawuiem, iż żaden Pan, i nikt z poddanych naszych R. 3
A. 29 twowolnie w dworzech naszych w W. X. Lit: jeżdżąc drogami, nie mają się stanowić, i stacyey na się, i na konie swe z dworow naszych brać stawow, i sadzawek, jezior naszych włoczyć. A gdzieby kto na przeciw tey ustawie naszej uczynił, w dworzech się naszych stanowił, stacyą sobie i koniom swym z dworow naszych brał, stawy, sadzawki, jeziora włoczył. Tedy za słusznym dowodem z prawa w tym pokonany, ma na zamku dwanaście niedziel siedzieć, a szkody oprawić.

(a) Aby się w Dworzech naszych nikt stanowić nie ważył 1609. w Warszawie w Artykuł: Hetmańskich, 11. Parag: z początku.

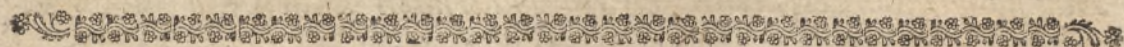




ROZDZIAŁ

W T O R Y

O OBRONIE ZIEMSKIEY.



ARTYKUŁ I. I.

*O powinności, jako wszyscy Obywatele tuteyszego Państwa służbę
Ziemską służyć mają.*



R. 3.
A. 4.
R. 5.
A. 7.

Ustawuiem też z przyzwoleniem PP. Rad naszych i wszy- I
stkich Stanow poddanych naszych Państwa tego Wiel-
kiego Xięstwa Litewskiego, iż wszystkie stany duchow-
ne (a) i świeckie, Xiążęta, Panięta, i urzędnicy
ziemscy, dwornicy, dworzanie i ziemianie, szlachta cho-
ragiewna, i wdowy, też Tatarowie i (b) mieszczenie miast naszych
mające imiona ziemskie, każdy od wyższego aż do niższego stanu
nikogo nie wyimuiąc, lata zupełne mając, czasu potrzeby z nami i
potomki naszymi, albo przy Hetmanach naszych, winni będą osoba-
mi swemi wojnę służyć, i wyprawować na służbę wojenną, kiedyby-
kolwiek potrzeba była (c) wedle uchwały ziemskiej Seymow wal-
nych, jako na on czas będzie potrzeba ukazować, a zwłaszcza gdy-
by ruszenie pospolite uchwalone było, to jest, jako ludzi oyczy-
znych i przychodniow, z majątności jako oyczystych, macierzystych,
kupnych, wysłużonych, i jakkolwiek nabytych. §. A wdowy, sie- 2
roty, i dzieci lat zupełnych nie mające, mają wyprawować według
ważności imion swych, konno i zbroyno, jako na Seymie postano-
wią, a na mieyscu namienionym przez list nasz, ma się każdy stawić
oczywisto, i dać się popisać i szykować Hetmanowi naszemu Wiel-
kiemu tego Państwa Wielkiego Xięstwa Litewskiego na ten dzień,
który przez nas ku temu popisu będzie położon i objawion. §. (d) 3
A jeśliby kilka braciey nie dzielney było, tedy bracia mają między
sobą godnego lat dorosłego wybrawszy posłać, który z imienia nie

R. 6.
A. 1.

- dzielnego ma wojnę służyć tymże obyczajem jako wyżej opisano.
- 4 §. Chcemy też mieć i ustawujemy, aby wszyscy poddani nasz, mie-
szczanie, czasu gwałtowney potrzeby z inszemi ludźmi naszymi wojnę
służyli, abo z dozwoleńiem naszym na wojnę wyprawowali według
5 postanowienia Seymowego. §. A ktoby z tych poddanych naszych,
szlachty, rycerstwa wszelakiego, także i wszelakiego stanu, mając
imiona ziemskie, wojny nie służył, abo przyiachawszy na rok poło-
żony nie popisał się, a choćby i popisał a szyku nie doczekał, abo
i szykowawszy się bez woley naszej, abo Hetmana naszego wielkiego
precz odjechał, (e) ten imienie swe traci na Rzeczpospolitą, i na
nas Hospodara, pod tym obyczajem, jakoby wojny nie służył. (f) R. 3.
A. 12.
Y dla tegoż my Hospodar obiecujem ten urząd, Hetmaństwo wiel-
kie, godnym i doświadczonym ludziom narodu szlacheckiego, rodzi-
com starodawnym tuteyszego Państwa naszego Wielkiego Xięstwa
Litewskiego dawać, i to mieysca zasadzać.

(a) Duchowni którzy oyczyfte dobra mają, *Kazim: 1368.* Świętcy obywatele, którzy w róż-
nych imieniach majątności trzymają. *Zygm: w Krak: 1510: wojnę służyć mają, H. P. 559. 56.*

(b) Mieszczanie którzy dobra ziemskie trzymają, wojnę służyć mają, *Alex: w Radom: 1505.*
H. P. 802.

Podstarościowie od pospolitego ruszenia wolni mają w Zamkach rezydować *sub pœna de expen-
ditiõne, Const: 1621. fol: 9. §. A iż zaty,*

(c) Obiecujemy iż poddanym naszym na wojnę nie każemy bez Seymu, *Kaz: w Nieff: 1454.*
Wojny abo ruszenia posp: mimo pozwolenie Seymowe nie zaczynać *Step: 1567. o Wojnie Tit:
Litera Confir: oprocz gwałtu, 1597. Lecz do zagażenia.*

Szlachta którzy w Mieście mieszkaia, a z lichwy żyia, wojnę służyć mają, *sub pœna confiscati-
onis bonorum, Const: 1578, fol: 335. Tit O Szlachcie.*

(d) Syn dorosły nie wydzielony za Oycą, brat za brata, służbę wojenną służyć może, *Kazim: w
Nieff: 1454. 561. H. P.*

(e) W Koronie jeśli by chorzał, a przyśiądź niechciał że chorzał, imienie traci, *Zyg: w Bydgo-
szczy 1520. H. P. 563. Zdraycą Zyg: w Krak: 1510. H. P. 561.*

(f) Hetmańska powinność podczas *Interregni, Const: 1632. Tit: Konfederacya.* Hetmańska przy-
sięga, *sub Interregno Const: 1587. fol: 416. §. Ego Nicolaus.* Hetmanow Koronnego i Litewskie-
go, w Inflanciech, władza jaka być ma, *1581. fol: 510. Tit: O Władze.*

Hetman na żadne prywatne potrzeby, Seymiki, i zjazdy Rot zażywać niema, *sub pœna bannitio-
nis, Const: 1591. fol: 613. Tit: Disciplina.*

Król żadnych Woysk zaciągac, *sine consensu Reipub: nie powinien, Const: Anni 1648. fol: 17.*

O tymże *in Pœtis Conventis* Królów *Anni 1668. 1674.*

Wpisaniem raz w regestr, jako w ciągnieniu, tak i w obozie z pod iedney do drugiej chorąg-
wie, choćby w jednym Wojewodztwie i Ziemi, wyieżdżać się nie godzi: i żaden Duktór nie po-
winien przyjmować takich w regestr swoy, i pod chorągiew *sub pœnis contra desertores Casiro-
rum sancitis.* O co termin i forum w Obozie Generalnym. *Const: Anni 1676. fol: 12. Tit: Po-
spolite Ruszenie.*

Hetman Wielkiego Xięstwa Litewskiego kaźdey chorągwi powinien termin prędkie, na którym
ma do obozu stanąć, naznaczyć, miarkuiąc czas *juxta distantiam loci,* i wedle tego, iak nayprostszy
gościniec, nie krążąc do obozu ściągnąć się może, którego terminu gdzieby kto omieszkał, przed
tądem Hetmańskim zarazem *ad instantiam* ukrzywdzonego *ratione reddere,* i za omieszkanie i
pogotowiu za branie pieniężnych stacyi, pobocznych chlebow, zgod stanowisk, albo okopow, z
Dzierżaw Miaszt i wsi, bez wszelakiey folgi, na gardle karany być ma. *Const: Anni 1655. fol: 7.
Titulo Disciplina militaris.*

Hetmani Koronni nie mają chleba pokazywać żołnierzom w Dobrach Wielkiego Xięstwa Litew-
skiego *sub solutione in tripl^m* szkod poczynionych *in Judicio Tribunalitio Lublinen: facienda. Const:
Anni 1655. fol: 30. Tit: O Przechodzeniu Żołn: Koron:*

Hetmani obudwu Narodow, i Wodzowie, nie powinni ludzi w służbie Rzeczyposp: będących, a-
ni *de toto* ani *per partes,* acz nigdy, ale osobliwie *sub tempus Electionis Regiæ,* na mieysce *Electio-
nis* sprowadzać; inaczey *pro hostibus Patriæ censendi.* O co z nimi forum w Generalnym Kapturze,
ad instantiam *cujusvis Nobilis possessionati* w Konfederat: General: Warszaw: *sub Interregno Anni
1648. fol: 11.*

Ani Pułkownicy, Rotmistrze Towarzystwa swego w zaciągu Rzeczyposp: będącego. *Ibid:*

Reassumowano Potym to w Konfederacyach późniejszych Generalnych *sub Interregnis Anni
1668. 1674.*

Hetmanow Wielkich Wielkiego Xięst: Lit: władzą, przy dawnych Prawach Statutu W. X. L.
zachowano. *Const: Anni 1677. fol: 9. Tit: Władza Wiel: Hetm:*

Hetmanow W. X. Lit: Likwidacye, na Seymach, nie *per Deputatos*, lecz *in facie Ordinum* czytane *publice* być powinno, w których nic więcej, tylko coby na Woienne potrzeby *effectivé* wyda-
li, kłaść mają, *Const: Anni 1676. fol: 10. Tit: Likwidacye Długow.*

A R T Y K U Ł II. 2.

O postanowieniu i obronie ziemskiej.

R. 3. A. 15. **O**biecuiemy i ustawuiemy wiecznemi czaszy, iż gdy będzie po-
trzeba, przeciwko którego nieprzyjaciela naszego obrony
ziemskiej temu Państwu naszemu Wielkiemu Xięstwu Litew-
skiemu, abo walkę wieść, tedy my Hospodar z Pany Radami nasze-
mi, nic nie mamy i nie będziemy, tego mogli uczynić, ani szerebczynny
ani płatu żadnego, (a) i nijakiego poboru ustanawiać, tak na pod-
danych, Kniaskich, Pańskich, i ziemiańskich, jako też i na miastach,
i poddanych naszych Hospodarskich, aż Pierwszy Seym wielki wal-
ny złożywszy, na który Seym za roskazaniem i listy naszymi będą
powinne włożyć wszystkie stany, Seymowi należące ziachać się, i tam się
na Seymie My Hospodar z Jch-Mością Pany Radami i posły ziem-
skimi, z poradą, i zgodnym przyzwoleniem ich, takowe rzeczy o
woynie namawiać i stanowić mamy, i jaki sposób wspólnie za uchwa-
łą wszystkich stanów na Seymie namowion i postawion będzie, ta-
kowym porządkiem, i odprawować się ma, a nie inaczej. A bez
Seymu i pozwolenia wszystkich stanów wstępować i wieść nie mamy.

(a) Podatkow ani Poborow żadnych na dobra K. Rad: Duch: i Swiec: w Litwie, i Pol: oprócz
Seymu i PP. Rad: stanowić nie mamy *Steph: 1576. Lit: Confir: fol: 194.*

W W.X.Lit: nie godzi się nikomu z podatkow Dzierżawy swojej należących Rzeczypospolitey
wytrącać pretensye swoje, takie kto ma u Rzeczyposp: *lege perpetua cavetur. Const: Anni 1661. fol:*
3 *Tu: Trybunał skarbowy.*

A R T Y K U Ł III. 3.

O nie wyzwoleniu z woyny listy naszymi, i też kogo wyzwolić wolno.

Też (a) ustawuiem, iż my nie mamy żadnego z woyny od słu-
żby Ziemskiej, tak słownym roskazaniem, jako i przez listy
nasze wyzwalać i z woyska odpuszczać, tak też i Hetmanowie
naszy wyzwalać i z woyska odpuszczać nie będą mogli, krom tych
urzędników i sług naszych, których My Hospodar na on czas dla po-
sług naszych i spraw ziemskich zostawim. A wszakże i ci poczty
wszystkie wedle uchwały Seymowej winni stawiać i wyprawować.
§. (b) A co się dotyczy Starost i dzierżawiec ukraińczych, ci czasu
walki także powinni z imion swych w woysko, jako insza szlachta, po-
czty swe ku służbie Ziemskiej wyprawować i stawiać. A sami oni, a
zwłaszcza ci, którychbyśmy w woysko listy naszymi i Panowie Rada,
abo Hetman nasz, iść nie kazali, tacy poczty swe, co z urzędow po-
winni stawiać, mają dla obrony, i potrzeb zamkowych przy sobie na
onych zamkach swych, które od nas trzymają, zostawić.

(a) Wolności od pospolitego ruszenia na Woynę Kanc: i Podkan: wydawać nie ma. *Alex: w Piotr: 1504. H.P. 194.*

Exempty Zolnierzom i inszym w Legacyach posłanym, za atestacyą *in Personatibus* przyimowane być mają. *Const: 1638. fol: 11. Tit: Exempta.*

Exempty Zolnierza do Moskwy zaciągnionego, approbowane *Juxta Const: 1628. Const: 1633. fol: 13. Tit: Exempty.*

(b) Chorych starych i tych, którzy na potrzebie Rzeczyposp: są, i Podsta: Zamkow granicznych wyzwalamy. 1538. *Zygm: w Piotr: około wyzwolenia zachowamy się, 1550.*

Wici jedne, Dwor i służy nasz, którzy przy nas będą wolni. *Zygm: Aug: 1563. także którzy dla nauk do cudzych ziem wyiachali, opiek, idoneas personas stawić mają, 1576. 30. Maji Pozwolenie Woyny.*

Zolnierze od sądów exempti, okrom do Zapisów, *Const: 1564. fol: 48. §. Od okazowania.*

O tymże Konstitucya 1565. fol: 106. *Tit: Okazowanie.*

Zolnierze exempty, okrom przesądzonych w sprawach do Zapisu Mężobóystwa, gwałty, najeżdzy, i gwałtowne wybicia, *Konst: 1567. folio 137. Titulo Zolnierze,*

Ktoby się exemptem założył, a na woynie nie był, sprawę traci, *Konst: 1581. fol: 381. Tit: Exempta. Reassumuntur Const: Anteriores 1621. fol: 18. O Exemptach Const: 1627. fol: 5. Tit: Exempty.*

Podstarościowie od Pospolitego ruszenia wolni, mają w Zamkach rezydować, *sub pœna de expeditione, Const: 1621. fol: 9. Paragrapho A iż zatym.*

ARTYKUŁ IV. 4.

O imionach zastawnych, kto z nich służbę Ziemską służyć ma.

Też (a) ustawuiem, jeśliby który Pan, abo szlachcic, jeden drugiemu imienie w sumie pieniędzy zastawił, tedy ten kto zakupił, i w dzierżeniu będzie służbę Ziemską z tego zastępować ma, i powinien będzie.

R. 8.
A. 3.
R. 5.
A. 7.
R. 3.
A. 4.

(a) Kto trzyma dobra, ten służbę wojenną służyć ma, *Zygm: 1544. H.L. 20. Służbę wojenną powinni służyć nie osiedli z pieniędzy, Arendarze i Zastawnicy, Konst: 1621. fol: 13. §. Zastawnicy.*

Dobra Ziemskie dziedziczne, na których jest *servitium bellicum* od stanu Szlacheckiego, żadnym pretextem nie mają być alienowane wiecznemi czasy, *Konst: 1635. fol: 8. Ti: O Dobrach.*

ARTYKUŁ V. 5.

O Chorążych Ziemskich, dwornych, i Powiatowych.

Choraństwa (a) we wszystkich ziemiach, w powieciech, Wielkiego Xięstwa Litewskiego, gdzie do tego czasu bywały takim rządem i sposobem mają być zachowane. Iż My Hospodar, Chorążych inakszych nie mamy ustanawiać, tylko zacnych ludzi, godnych, rostopnych, rodziców własnych tego Państwa i (b) osiadłych w tym powiecie. §. Wszakże tego urzędu Choraństwa inaczej dawać nie mamy, za obraniem na to pewnych osob przez obywatelów każdej ziemi i powiatu, tym porządkiem, jako obieranie urzędników sądowych, ziemskich, w tym Statucie jest opisane. A z tych osob obranych, i nam od stanów poddanych, kogo się nam z Pany Radami naszymi nayprzyystoyniey zdać będzie, tego My z zwierzchności naszej Hospodarskiej, na ten urząd przelożym, i przywileiem naszym utwierdzim. §. A chorąży, kiedy Choraągiew będą trzymać, ma mieć na sobie zbroję dobrą, i helm, abo szyszak, i broń, a koń pod nim aby był dobry, a Choraągiew sam Chorąży w Husie swym na szyku i ku potrzebie ma dzierżeć, i statecznie się w tym urzędzie na potrzebach naszych, i ziemskich ma zachować według

R. 3.
A. 12.
R. 4.
A. 1.
i 37.

R. 9.
A. 1.

cnoty i powinności na Chorążych należącey, nie zasadzając mieysca swego inszym, pod strata urredu, okrom obłożoney choroby. §. 4

R. 9. A Chorągwie mają im być dawane z fkarbu naszego, wedle dawnego obyczaiu. A Chorąży Ziemski i dworny, ci mają być w urzędziech swych według dawnego obyczaiu zachowani. A w ziemi Zmudzkiej według dawnego zwykłego obyczaiu.

(a) Rycerski człowiek każdy Szlach: i prostego stanu, pod swą chorągwią stawiać się ma, *Kaz: Wiel: 1368. H. P. 572.*

(b) Urzędnicy ośledli być mają, *Zygm: Aug: 1550.*

ARTYKUŁ VI. 6.

O zbieraniu i ciagnieniu Szlachty na wojnę.

R. 3. **T**eż (a) my Hospodar dla porządniejszego ciagnienia na wojnę, aby w tym szkoda ludziom nie była, tak ustawujemy. Iż gdyby zuchwały Seymu wielkiego walnego, przyszło do pospolitego ruszenia wszystkich. Tedy Chorąży dawszy wiadomość o tym szlachcie, każdy w swym Powiecie ma wyiachać sam, i przez listy swe oznaymić szlachcie mieysce ku zjachaniu na granice onego Powiatu, jako przystoi ciagnienia ku zbieraniu woyska naznaczonego, i oznaymić dzień, którego dnia u niego stanowiąć się mają. A takowe listy mają być obwoływane, w mieście na targach, przy Kościelech, i wszędzie przepiły z nich przybijane być mają. A oni powinni będą to uczynić, i do niego się nie wymawiając w tym czasie i na to mieysce, jako im naznaczono będzie, od niego i z poczty swemi jako wojnę służyć powinni zjachać się, i tamże Chorąży zjachawszy się z nimi, i mając o każdym z nich dobrą wiadomość i pieczę, mają pospołu ciągnąć, co nayprościej ku mieyscu do popisu naznaczonemu. §. A Kasztelan też jeśli by z jakich przyczyn zarazem z szlachtą w Powiecie swym zjachać się nie mógł, tedy ma co nayrychley w drodze z Chorążym i z Powietnikami, ściągać się. A (b) tam z Kasztelanem ściągnawszy się, ma chorąży on Powiat, szlachtę oddać i opowiadać Kasztelanowi, i oznaymić, jeśli wszystkie spełna, czyli kogo nie masz, a kto jest. §. A gdzie w którym Powiecie Kasztelana niema, tedy do Marszałka, który w tym takąż moc mieć będzie jako i Kasztelan. I gdy już z Kasztelanem abo Marszałkiem ściągnawszy się Chorąży z szlachtą, tedy wszyscy społem pod Kasztelanową, abo pod Marszałkową sprawą ciągnąć mają do Woiewody tego Woiewodztwa, i ściągnawszy się z nim Kasztelan, abo Marszałek z Chorążym, mają zdać i opowiadać szlachtę Woiewodzie kogo nie masz, a zaczym. Gdzie już wszyscy, jako Panowie Woiewodowie, Kasztelan i Marszałkami, i z Chorążymi, mają ciągnąć na mieysce od nas naznaczone abo ku Hetmanu, gdzie roskazano będzie, i w iednym mieyscu zawždy przy Woiewodzie stanowiąć się, a nie po różnu, będąc w posłuszeństwie i sprawie Panów Woiewod swoich. §. (c) A w tym ciagnieniu mają tego z pilnością strzedz i bronić powinni, a-

by Powietnicy jego nikomu żadney szkody w drodze i stanowiskach
 5 stoiąc ni w czym nie czynili, ale sobie i koniom swym, za pieniądze
 targiem nie ustawa, żywność kupowali. Krom pałze wolne czasu
 letniego na sianożęciach i na polach prostych, zboża nie trawiąc, i dar-
 mo nie biorąc. §. A któryby nad zakaz śmiał komu szkodę uczy-
 6 nić, tedy Woiewoda, abo Kasztelan, pòki do Hetmana nie dociągnie,
 ma im z takowymi sprawiedliwość czynić i odprawę na winnym i
 na majątności jego, sam zarazem nie przewłaczając czynić, a Po-
 wietnicy, szlachta, będą powinni onego we wlystkim, iako wyżey
 opisano, posłuszni być. A przeto nie posłusznym, i przeciwnym, tak-
 7 że winnym, zachować się i karać ich mają osądziwszy, o nim prawo,
 i co z prawa zasłuży, ucierpieć ma. A pòki się Chorąży i szlachta
 za Kasztelanem abo Marzałkiem ściagną, pòty Chorążemu szlachtę
 o szkody w ciągnieniu przez nich komu uczynioną, zasądziwszy przy
 sobie kilku szlachciców sądzić i według skazania odprawę czynić
 6 wolno będzie. §. (c) A gdzieby szło o rzecz krwawą, to jest
 o gardło, to ma być odłożono na sąd Hetmański. Wszakże obwinio-
 ny w takiej rzeczy, ma być przez Chorążego do rozprawy ślubem
 zawiązan. Jeśliby też kto z poddanych naszych szlachty, według
 tey ustawy naszej do Chorążego zjachać, i z nim spolem ciągnąć nie
 chciał, tedy takowy za oznaymieniem Chorążego, ma być od Pana
 Hetmana w obozie więzieniem karan, według baczenia Hetmańskie-
 go. A szkodę jeśliby komu takowy w drodze uczynił, sowito bę-
 7 dzie winien, za dowodem żalobnego zapłacić. §. A Ziemia Zmu-
 dzka do woyska przyciągnąć ma według dawnego obyczaju, pod
 sprawą Starośty swego Zmudzkiego.

(a) Żołnierze w ciągnieniu zachować się mają *juxta Constitutionem 1620. Const: 1624. fol: 1. Tit: Supplement.*

Żołnierze W.X.L. to jest, Rotmistrze powinni być *possessionati* z Chorągiewami na miejsce nazna-
 czone proste dwie mile na dzień uchodzić, bez zbytkow Stacyi, Podwod brać nie mają, w dobrach
 Szlacheckich, także dworach w dzierżawach Królewskich stawać nie powinni, Const: 1633. fol:
 15. Tit: *Disciplina.*

Noclegow nie odmieniać ani skracać mają *sub poena infamiae*. Od zwracającej się Podwody:
 pieniądze ktoby brał *pana capitis*, Const: 1635. fol: 12. i 13. Tit: *Disciplina.*

Ciż Rotmistrze, nie powinni ludzi w służbie nie będące do Kompaniey na chleb przybierać,
 Const: *ibidem.*

Żołnierze nie mają granic Koronnych z W.X.L. przechodzić, ani Stacyi wybierać *sub poenis in*
 Const: 1628. 1593. 1601. 1620. 1626. *de disciplina militari sancitis* Const: 1641. fol: 22. Tit: O
 Żołnierzu.

(b) Kasztelan, aby rzadna wyprawa była, doglądać ma H.L. 19.

(c) Szlachta Powiatow, z Kasztelanem niech ciągnie, i ten sprawiedliwość ukrzywdzonym czy-
 11 nić ma, 1510. *Zyg: w Byd: H.P.* 570.

Żołnierze nigdzie nie mają mieszać leży w dobrach Szlacheckich, ani Duchownych, a o szko-
 dy Pifarz polny, może pieniądze zatrzymać *ad satisfactionem*. Const: 1088. fol: 48. Tit: O Żo-
 12 łnierzach.

Seymo: powagą Hetmanowi Koron: a Lit: w Lit: władza zupełna jest dana karać przestępne,
 1590. *Disciplina milit: 1581.* O władzy Hetmańskiej.

Hetman kogokolwiek więzieniem skarże na gardle, pocziwości, tak ma być ważno, jakoby
 13 to na Seymie było uczyniono, Const: 1590. fol: 570. §. Także też.

Hetman, z Rotmistrzami i Porucznikami, których może zasądzić, wysłuchawszy zdania ich, a
 pod czas według zdania swojego może Żołnierza skarać, zwłaszcza w nagłym razie, i bez namow:
 Rotmistrzow, Const: 1593. fol: 630. Tit: Deklaracya.

Reassumuntur wszystkie Konstytucye o władzy Hetmańskiej Const: 161. fol: 21. Tit: Supplement.
 Hetman *disciplinam militarem* ma zachować. Const: 1624. fol: 1. §. Supplement Woysk.

ARTYKUŁ VII. 7.

Wszystka Szlachta Powiatowa powinni się stawić pod Chorągiew.

Chcemy (a) też mieć, i przykazuiem groźno, aby wszyscy poddani Naszy, jako Starostowie, dzierzawcy, Podkomorzy, i inszy urzędnicy Ziemscy, Powiatowi, tak Rycerstwo, szlachta, i każdy stan szlachecki, wojnę służyć powinni, będąc na wojnie, nigdzie indziej się nie szykowali, ani stanowili osobami swemi, i poczty, jedno pod Chorągwią swą Powiatową, w którym są Powiecie osiadłemi. §. A jeśliby który z nich służył nam Hospodarowi u dworu naszego, albo pieniądze żołnierskie brał, albo też u którego z Panów Rad naszych, albo urzędników, albo też u kogo innego, tedy ten powinien będzie pod Chorągwią na miejscu swoim postawić brata, albo krewnego swego, albo tak dobrego szlachcica jako sam, aby tym miejsca swego nie opuścił i nie omieszkał pod straceniem imienia. A ten poczet jego, zawždy ma być między inszą szlachtą przy Chorągwym, i pod sprawą Chorążego, a nie przy nim własnym. §. A Panowie, Rada i urzędnicy Naszy Ziemscy i dwornicy, Xiążęta, Panięta, i ci mają się stanowić na miejscach swych, według starodawnego obyczaju, jako niżej o tym opisano.

(a) Każdy pod swoją Chorągwią, powinien się stawić czasu oznaczonego, pod gardłem i utratą majątności, H.L. 20. Urzędnicy do popisu nie mają zamieszkiwać pod 200. kop winy, 1613. na X.L. 1598. O Wybrańcach W.X.L. 1590. każdego Roku Starosta popisować ma wybrańce w majątności K.

ARTYKUŁ VIII. 8.

O szlachcie, którzy w różnych Powieciach imiona mają.

Ustawuimy (a) też, która szlachta poddani naszy mają w różnych Powieciach imiona swe, takowy ma w tym Powiecie, w którym będzie najgłówniejsze imię swe, ze wszystkich imion swych oyczytych, wyśluzonych, kupionych i Ziemskich, sam stać i poczet swój stawić. A insze stany, według wyższego Artykułu siódmego, zachować się mają.

(a) Ktoby miał różną majątność, dożyć że się w Woiewodztwie jednym pokaże, 1587. Konst. Generali: Warszaw: A ktoby.

ARTYKUŁ IX. 9.

O Duchownych, jako mają służbę ziemską służyć.

Ustawuimy, (a) iż wszyscy Duchowni z imion swych świeckich i Kościelnych nadanych, z których służba Ziemską wojenna bywała, tak z imion swych oyczytych, kupionych, i zakupionych, szlacheckich, wojnie powinnych, służbę Ziemską wojenną ma-

- ia służyć, tym obyczaiem, wyprawując z tych imion swych poczty, i przy nim za swoię osobę szlachcica, człowieka dobrego, wojnie godnego, według uchwały Ziemskiej Seymowej. A te poczty swoje pod Chorągwią stawić mają Powiatową, między obywatele tych Powiatow, w których kto z nich które imiona główniejsze mają. §. R. 3.
A. 4.
R. 5.
A. 7.
- 2 Też za pozwoleniem wszystkich stanow, a za prozbą Kollegiatow Kollegium Wileńskiego, z imion tych, które od kogokolwiek na to Kollegium nadane, aby jakimkolwiek sposobem nabyte do tego czasu mają od wyprawowania na służbę Ziemską wojenną, wolnymi czyniemy. Ale jeśli co więcej imion do tego Kollegium Wileńskiego jakimkolwiek sposobem po wydaniu tego Statutu potym nabyli, z takich imion równo jako szlachta Wielkiego Xięstwa Litewskiego
- 3 wyprawować będą powinni. §. Wszakże gdzieby na Seymie spólnym, podatek taki na obronę Rzeczyposp: był uchwalon. Tedy oni ze wszystkich dobr swoich Kollegiackich, jakimkolwiek obyczaiem przed tym, i teraz nabytych, takowy podatek wydać będą powinni.
- 4 §. A sprawy sądowe ze wszystkich tych dobr swoich, które teraz nabyte mają, odprawować będą tymże sposobem, jako insze stany Duchowne.

(a) A w Koronie Duchowni, którzy dobra oyczytne trzymają, abo wojnę służyć abo bliżkim swym puścić mają, czego pod firacieniem, 1368. *Kazim: w Wiślicy*. H.P. 559. Duchowni z dobr Oyczy: wojnę służyć mają, *Zyg: w Warszaw: 1607*. Duch: w Kor: i W X.L. w rok po expedycey *Sacri* na obronę Rp. Annaty, jako do Rzymu dając, taką do skarbu K. dać powinni, tamże O Annatach.

Duchowni Konstytucyą o Dobrach ziemskich *non alienandis & non de Religiosis Nobilibus*, także *Patrimonis spiritualium Nobilitum* przyjęli: *Const: 1635. fol: 8*, *Tu: Ordynacya Rzeczypospolitey*.

ARTYKUŁ X. 10.

Aby się po szykowaniu z woyska nie rozjeżdżali, i o stanowiskach.

- 1 **T**eż (a) ustawuiem, iż każdy poddany nasz, popisawszy się w szyk, obyczaiem wyżey pisanym z temiż (b) końmi i z broniąmi, z którymi się pokazał przy nas, abo przy Hetmanie naszym, powinien będzie wojnę służyć na tychże koniach, z temiż broniąmi,
- 2 aż do zupełnego rospuszczenia woyska naszego. §. A któryby poddany nasz, chocia popisawszy się, i szykowawszy się bez woley i wiadomości Hetmańskiej, z woyska precz (c) poiachał, abo co pocztu swego powinnego do domu swego odpuścił, takowy imienie traci
- 3 jakoby wojny nie służył. §. A jeśli by ten, kto pieniędzy u kogo na służbę wojenną (d) brawszy, a byłby człowiek nie osiadły, a to też
- 4 uczynił, taki każdy cześć swą traci, jakoby z bitwy uciekł. §. A na popisie ma każdego konia Hetman nasz kazać i szersć napisać, i piętno, które na koniu będzie, w regestrze namalować. (e) A stanowiska swe powietnicy na wojnie przy Chorążym w iednym mieyscu, a nie różno mieć mają.

(a) Żołnierz, konia popisanego bez dozwoleń Hetmańskiego, odmieniać, przedawać nie ma, pod utratą żoldu. Rysztunkow, barwy w karcz: zastawiać, na nie grać pod gardłem nie ma. Art: Woienney na Seymie w Warsz: 27. 28. Roku 1609.

(b) Towarzysz, gdyby z Woyska wyjechał bez wiadomości Hetmańskiej, iako sam Rotmistrz karany będzie, w Warsz: 1591. *Disciplina Milit: fol: 613.* o władzy Hetmana Koronnego, także W.X.L. 1589. fol: 511. *Declaratio, Const: de Disciplina Milit: 1597. fol: 640.*

(c) Hetman, ma go wzdać na wywołanie i karać. O zabronieniu podwod i nie stanowieniu się na uzbę w Koronie i W.X.L. 1609. fol: 891.

(d) Żołnierze, stanowisk, stacyi wybierać i żadnych krzywd czynić w dobrach Duchownych i świeckich nie mają, *forum Trybunał peremptorie p. 1000. Marc: pro damnis salvá Con: 1624. fol: 1. Tit: Supplement.* Osobliwą Konstytucyą o tym X.L. służącą 1626. fol: 6. *Tit: Disciplina i Konstitucyą 1628. Tit: O Żołnierzach.*

(e) Żołnierz, ani stanowiska, ani noclegow, w Dobrach Ziemskich Szlacheckich odprawować nie ma, ani od Hetmanow i Regimentarzow asygnacyi do nich przymować ani Hetmanii Regimentarze dawać je powinni, *sub p. 1000 triplicis refusionis damnorum ad instantiam ukrzywdzonych, w Trybunale in er causas militares Const: Anni 1652. fol: 10. Tit: Porządek około zachowania:*

Żołnierze jedni drugim na stanowiska i asygnacye następować nie mają, ani pobocznych stacyi wybierać, ani żadnych pieniędzy, ani grabieży fantow, podwod brać ani do kupowania korzeni, win, piw, gorzałek pociągać: ale się tylko tym do żywności Kontentować mają, co może ubogi człowiek w domu mieć do woza, także nie powinni nie brać. *Ibidem.*

W Kor: Żołnierzom zaciągu Cudzoziemskiego, gdy się z stanowiska ruszyć będą mieli. Król Komissarza szlacheckiego dobrze osiadłego Polskiego do prowadzenia poda, aby ich iak nayprosciej prowadził, Reymenty, Kornety, Kompanie blisko siebie trzymał, i we wszystkich tey Konstytucyey przestrzegając, krzywd i szkod czynić nie dopuszczał, a o rządzie dobrym z Oberłtzerem, abo z Officierem znośił się. *Ibidem.*

W Kor: w jedney wsi lub w miasteczku, więcej nie ma stawać chorągwi, jedno dwie, jedna po drugiej, a trzecia już takie stanowisko ominąć powinna, na co Rotmistrz, Kapitan pierwszey i drugiej chorągwi, lub substitut ich ma dać attestacyą, że tam Chorągiew nocleg lub pokarm odprawiła, *sub p. 1000 triplicis refusionis damnorum* uczynionych od wszystkich chorągwi, któreby tam potym stały, za weryfikacyą dwuch *ex communitate* starzych przez przysięgę ze wsi lub z miasteczka ukrzywdzonych. Teyże winie ma podlegać chorągiew Rotmistrz, Kapitan lub Substituci ich, gdyby za ukazaniem attestacyey dwuch chorągwi stanęli w tey wsi lub Miasteczku, w których już dwie chorągwie wprzód stały, także jeśli Rotmistrz, Kapitan, lub ich Substituci, i zgoła wszyscy żołnierze, przeciw któremukolwiek punktowi prawa wzwyż napisanego wystąpili: a to lub w sądzie woyskowym, lub na Trybunał, *inter causas Milit: Ibid:*

W Kor: Na łożnych i z Chleba przy Chorągwiach bawiących się *reassumitur Constitutio* o swawolnikach. *Ibidem.*

W Kor: Konstytucyey An: 1609. 1611. 1613. 1623. 1634. i inne wszystkie prawa na swawolniki postanowione, także i na takich, którzy zwykli się zaciągać pod chorągiew gdy Rotmistrz list od Króla przypowiedny na Chorągiew abo na supplement wziąwszy, zaciągać pocznie, a potym chleb wybrawszy stacyi piennych i pobocznych chlebow prawem zakazanych nabrawszy, ludzi wszelkiey Kondycyey w ciągnienu pokrzywdziwszy. Chorągwi pod Oboz i po kilku na rok przeprowadzając: i z naspiżowanymi wozami do domow swoich powracać się zwykli: deklarując, iż jako *infames & hostes Patrie* wszystkich znośić i maci na gardło karać Starostowie i ich Urzędy powinni *sub p. 1000 duorum millium marc: na Trybunał w soboty ex speciali registro, ad instantiam cuiusvis praevia inquisitione repetenda,* jeśli by z takowego ezekucyey nie czynili, abo takiemu *convinerent.* *Declaratur* i to, że iż takowego swawolnika *caput invindicabile,* gdyby go kto zabił, być ma i dobra jego żołnierzom i ludziom Rzeczypośp: zaśluzonym *jura caduco* rozdawane będą. A na potym każdy ktokolwiek pod chorągiew poiedzie. i naydali przez trzy dni przyniey jako żołnierz zostawać będzie powinien pod tą chorągwią przez cztery ćwierci służbę woienną odprawować, *sub jisdem p. 1000 Const: An: 1655. fol: 14. Tit: O Swawol:*

W Kor: Artykuły Woienne, Prawa i Konstytucyey wszystkie, *de Disciplina Militari* postanowione, a osobliwie Konstytucyą An: 1652. *in toto* reasumowano: do którey to jeszcze przydano iż przy listach przypowiednych dla werbunku Oberłtzerom listy z Kancellaryi Koronnych z pieczęcią Koronną z podpisem Pieczętarskim, według proporcyy zaciągu ludzi wydawane będą, którym werbarze w ciągnienu wywodzić się mają, że są w służbie Rzeczypośp: a PP. Hetmani Koronni na potym każdej chorągwi stanowiski służne *duřd, proportionem* ludzi pod nią będących w dobrach Królewskich, wyjąwszy dobra Stołu K.P.M. OEkonomiczne: ukazować mają, wszystkie Pułki i Chorągwie równo podzielać, a nie więcej jedney Chorągwi a niżeli drugiej, chleba ukazując, na którym stanowisku według Konstytucyey 1652. sprawować się każdy żołnierz powinien, w ciągnienu zaś stacyi piennych, podwod i chlebow pobocznych, zasiagać nie mają. Listy przypowiedne, Rotmistrze, i Pułkownicy a ich Werbarze attestacye z Kancellaryi Koronnych sobie dane, każdemu rekwirującemu ukazować powinni, w dobrach Królewskich OEkonomicznych żaden żołnierz stanowisk i noclegow żołnierskich w Koronie i w W.X.L. odprawować nie powinien ani stacyi wybierać *sub p. 1000 capitis ihidem fol: 30.*

Artykuły Woyskowe Konstytucyami An. 1609. i innemi przeszłemi, i późniejszymi obwarowane, także Konstytucyey An. 1652. 1653. 1655. i inne wszystkie reasumowano, i PP. Hetmanow, aby *in executione* te prawa zostawały, obowiązano, Konst: An: 1658. fol: 18. *Disciplina Milit: w Koronie i w W.X.L.*

Konstytucyey *de disciplina militari* przeszle wszystkie a osobliwie An: 1652. *et 1658. in toto* reasumowano *etiam pro M.D.L. Ibid:*

W Kor: z Żołnierzami występniemi *cuius injuriato, forum i terminum peremptorium* naznaczone, tak na Kommissyey Woyskowej, jako na Trybunale Koronnym i przed sądem Hetmańskim,

gdzie ukrzywdzonemu naleybiey będzie zdało, którzy karani być mają *secundum qualitatem excessus*. A ktokolwiekby się ważył stać w dworach i dobrach dziedzicznych Szlacheckich, także w dworach Duchownych, i Królewskich, taki *pana capitis*, abo *infamie* karany być ma. *Ratione* zaś stanowiska we wsiach dawne *reassumuntur* prawa, i wszystkie Konstytucye *de Disciplina Militari*, a osobliwie Konstytucya Seymu przeszłego. *A contra aggressores violentos* dobr dworców Królewskich, szlacheckich, Duchownych dawne *reassumuntur* prawa Konst: An: 1653: fol: 6. Tit: Obotrzenie.

W Kor: Wszystkie Prawa, Konstytucye, to jest *Annorum* 1588. 1589. 1649. 1652. 1653. 1654. 1658. 1659. i inże wszystkie *de Disciplina Militari*, o dobrach Szlacheckich, o Werbunkach nowych, o przechodzących Chorągwiach, o dochodzeniu krzywd, *in toto* *reassumuntur*, postanowiono, aby nikt nie ważył się z przechodzących, i suplementujących Chorągwi, stanowisk i noclegow, w dobrach Szlacheckich mieszać, ani stacy tak pieniężnych, jako i inżych *cujuscunq; generis*, pieniędzy, chlebow pobocznych, także i podwod brać, i dobra Szlacheckie agrawować *sub panis in Constitutione An: 1652. expressis*. A ktoby brał assignacye na dobra Szlacheckie i posieście szlacheckie, prepediował, takowy *eo nomine convictus ipso facto infamis* zostawać ma, a pogotowiu i ten, k óryby takowe assignacye na dobra Szlacheckie otrzymywał Konst: An: 1661. fol: 14. Tit: Beśpieczeństwo.

Pomienione Konstytucye *Annorum* 1633. 1652. 1654. 1655. 1658. i inne wszystkie *de Disciplina Militari* dla W.X.L. *reassumowano*, i aby *in executione* zostawały, Hetmanom W. X. L. zlecono Konst: Anni 1673. fol: 3.

Żołnierze Koronni, którzyby ordynansu do Woyska W.X.L. nie mieli, aby za granicę W. X. L. nie przechodzili, prawa o tym wszystkie, a mianowicie Konstytucya, An: 1655. *reassumowano*: A jeśliby który Rotmistrz abo Kapitan swawolnie mimo prawo, wszedł i ludzi ubogich depaktował, znożony być ma jako swawolnik *Ibidem* fol: 10. Tit: Reasum:

De Disciplina Militari wszystkie Konstytucye, począwszy *ab Anno* 1590. *in toto* *reassumowano*, i aby do skutku i exekucyey przywiezione były (obowiązwawszy PP. Hetmanow oboyg Narodow *fide, honore, & conscientia*, i powinnością Urzędow ich, aby nie odwołczną z przestępnych prawa pospolitego i w nim opisanych Artykułow woyskowych sprawiedliwość czynili) postanowiono, aby ciż Hetmani, oprócz Kommissyey i sądow ordynarynych, które się przy boku Hetmańskim przed sędzią odprawować zwykły, sami trzy razy do roku na sądach *injuriatorum* zasiadali: Naprzod, za skupieniem woyska do Obozu, drugi raz, przed kołem generalnym, i rozeyściem się, trzeci raz pod czas distrybucyey *hibernorum*. Które sądy za każdym terminem, przez niedziel trzy odprawować się mają. Ci jednak, którzy z woyska powyjeżdżali i placu swego w potrzebie wojenney nie dostali, na Seymach *in posterum* według Konstytucyey Anni. 1620. sądzeni być mają Konst: An: 1676. fol: 18. między Koronnemi Tit: *Disciplina Militi*:

Znowu *de Disciplina Militari* wszystkie Konstytucye *ab Anno* 590. *in toto* *reassumowano*, obowiązwając PP. Hetmanow oboyg narodow, *fide, honore & conscientia*, aby *gemitum Pauperum* na Państwo za te nie zaciągając, nie odwołczną z przestępcow prawa pospolitego, według opisanja Artykułow Woyskowych, i Konstytucyi *de Disciplina Militari*, sprawiedliwość czynili, a w dobrach Królewskich żołnierz pod czas ciągnięcia okrom wody, trawy, i dachu, więcej *prætendere* nie ma *ullo prætextu*, Ziemskich dobr żadnym sposobem nie tykając. *Castrorum* zaś *desertores*, lubo Pułkami, Chorągwiemi, lubo całym woyskiem, gdyby *non prosequerentur victoriam* z nieprzyjacielem, lubo przed potrzebą z Obozu uszli, *panis in Statuto descriptis*, w Konstytucyach wyrażonym, podlegać mają, *& pro hostibus Patriæ declarantur* Konst: An: 1683. fol: 1. między Koronnemi Tit: *Disciplina Militi*:

Wszystkie Konstytucye *de securitate* dobr Ziemskich dziedzicznych, a osobliwie Konstytucya An: 1661. *in toto* *reassumowano*, i postanowiono, aby żaden *cujuscunq; status & conditionis, ac præminentia* w Rzeczyposp: tak w Koronie jako i w W.X.Lit. *existens*, nie ważył się onych noclegami, przechodami, stacyami, werbunkami, i ich suplementami infestować: hibernami, Konstytucyami Woysk i Obozu agrawować, &c. *sub panis in eadem Constitutione An: 1661. expressis*. W czym że żadna nikogo nie ochroni amnistia, *lege præfenti perpetua* deklarowano *ibidem* fol: 4. Tit: *Securitas* dobr Ziem:

De immunitate Dobr Ziemskich w W.X.L. wszystkie *reassumowano* prawa z tey okazyey, iż Przystawowie *assistentes* Posłom i Posłannikom Moskiewskim, Perskim, i innym, lubo biorą z skarbu W.X.L. na prowadzenie onych, summy nie małe, jednak w dobrach Szlacheckich, podwody, i ugody biorą zboża i łaki spaśnią Konst: Anni 1677. fol: 23.

W Dobrach Stołowych Królewskich żadnemu żołnierzowi stanowisk, i noclegow żołnierskich w Koronie i w X.L. odprawować, i stacy wybierać się nie godzi *sub panis capitis* Konst: An: 1678. fol: 7. Tit: OEkonom: i prowent:

Dobra lenne wszystkie w W.X.L. żadnym assignacyom Hetmańskim na chleby, i stanowiska żołnierskie, ani inżym niezwyčajnym ciężarom podlegać nie mają: i choćby wyszły takowe assignacye, Dzierżawcy onym *parere* nie powinni. Konst: An: 1661. fol: 12. Tit: *Securitas* dobr lennych.

In contravenientes panarum rigor in legibus expressus reassumitur Konst: An: 1673. fol: 18. Tit: OEkonomie.

O Dobrach ziemskich tak lennych, i OEkonomicznych wszystkie Konstytucye, jak dawne tak i pośledniejsze względem ciężarow żołnierskich W.X.L. *reassumowano* Konst: An: 1676. fol: 11.

Znowu Konstytucya stała o OEkonomicznych dobrach w W.X.L. z których dożywotnicy i Donataryuszowie czynsz do skarbu płacą i chleby na gwardie Królewskie wydaia, że assignacye Hetmańskie do nich, *sub quocunq; titulo* wydane, *nullitatis* być powinny Konst: 1678. fol: 7. Tit: ochrona Dobr:

Dobra duchowne fundacyey Królów Polskich, i W.X.L. tak w Koronie, iako i w W.X.L. Kościołom nadane, *laudis* Seymikow Powiatowych, gdy *in vim* ruszenia pospolitego chorągwie wyprawia, nie powinny podlegać, tylko te które *salvis oneribus Reipubl: & servitio bellico* są fundowane Konst: An: 1667. fol: 75. Tit: Dobr Duchownych *Securitas*.

Reasumowano to prawo wszystkim Klasztorom w Koronie i w W.X.L. An: 1673. fol: 16. Tit: Fundacya Oycow Kartuzow w Berezie.

Dobra Duchowne Fundacyey ziemskiey Szlacheckiey ruszeniu pospolitemu podlegle, także Domy, Dwory, w których rezydują Kapłani *Ritus Græci* w jednoſci S. będący w dobrach Królewskich, Duchownych i Szlacheckich, w Koronie i w W.X.L. od ſtacyi, chlebow, przypisnego, ſtano-wisk, noclegow, podwod, i inſzych ciężarow i exakcyi żołnierskich *in perpetuum sub rigore Constitutionum de Disciplina militari jancitarum*, wolne zoſtawiać maia, i aby nigdy Hetmani ſtacyi i chlebow w takich dobrach nie naznaczali, *cavetur. Ibidem fol: 75. Tit: Approbatio Fundacyey.*

Klaſztory wſzytkie, tak Zakonnikow, jako i Zakonniczek na Dobrach ziemskich fundowane w Koronie i w W.X.L. od wſzytkich *in genere* exakcyi żołnierskich, wolne zoſtawiać maia, *oneribus Ecclesiæ & Reipublicæ ſalvis, Conſt: An: 1667. fol: 45. Tit: Fundacya Oycow Kartuzow.*

A R T Y K U Ł X I. II.

Którzy dla niemocy ſwey na wojnę jachać nie mogą.

Uſtawuiem (a) teſz, jeſliby ktokolwiek powinien wojnie ſłużyć, z Bożego dopuſzczenia byłby nie mocen, obłożną chorobą, za którą na ſłużbę Naſzę jachaćby niemógł, a nie miałby ſyna doroſłego, tedy ma ſię opowiedzieć Chorążemu ſwemu w którego jeſt Powiecie, a przy nim trzema ſzlachcicom, którzyby niemocy jego oczyma ſwemi oglądawſzy, i to maia Nam abo Hetmanowi naſzemu opowiedzieć pod ſumnieniem ſwoim. A poczet ſwoy z imion, i na ſwoie mieyſce człowieka dobrego i godnego, na wojnę przecię poſłać powinien. §. A Panowie, Rada i urzędnicy naſzy, i inſze ſtany, którzy pod chorągwią powiatową nie ſtoją, takowe w chorobie ſwey, tymże obyczaiem wedle uchwały Ziemskiey, i waſności imienia ſwego, poczet wyprawować na wojnę powinni. §. A wſzakże pod czaſem wojennym, takowy kto obłożną chorobą niemocen, ma ſię opowiedzieć Nam Hoſpodaru, a w niebytnoſci Naſzey, tedy Hetmanowi naſzemu: A po zjachaniu z wojny, każdy z Panow, Rad Naſzych i innych ſtanow, ma rzec dobrym ſłowem przed Nami Hoſpodarem, iż prawdziwie obłożną chorobą niemocen był.

(a) Którzy chorują, od wojny wolni być maia, a jako chory był ma przyſiadz, *Zygmunt w Bydg: 1520. H.P. 563.*

Na Wojnę nie powinni Starzy, Chorzy, Wdowy i *minnorennes* ſię ſtawić, jednak *idoneos* maia, *Konſt: 1621. fol: 7. §. Patres-Familia.*

I co pogorzeli *recenter*. *Konſt: 1621. fol: 13. §. a Wſciągnienu.*

A R T Y K U Ł X I I. 12.

O Syniech, i o zaſtępowaniu wojny jeden za drugiego.

Teſz (a) uſtawuiem, ktoby z poddanych Naſzych Szlachty będąc ſam zdrow, a miałby ſyny u ſiebie a doroſłe w oſmnaſtu leciech a nie mniej, a ten ſyn nie byłby z nim dzielny, abo i dzielny, a byłby godny ku ſłużbie wojenney, tedy takowy ſyn za (b) oyca może wojnę ſłużyć poczem oyca ſwego. §. A wſzakże ten, i takowy ociec, tego ſyna ſwego ma przywieſć do Chorążego ſwego, w którym Powiecie jeſt, i jemu opowiedzieć. A Chorąży ma go Hetmanowi opowiedzieć. A Hetman Naſz będzie powinien takowego ku popiſu i ku ſłużbie Naſzey przyiąć.

(a) W Koronie, Roku 15. Męszczyźnie, a Białegłło: 12. lata zupełnie uzoawiają, *Jagiel: w Krak.* 1423. H.P. 286.

(b) Syn niewydziałony za Oycę, brat niedziałony za brata, wojnę służyć może. *Każ:* 1454. H.P. 561.

A R T Y K U Ł XIII. 13.

Ktoby omieszkał na rok do woyska przyiachać.

- 1 **U**stawuemy, (a) Jeśliby kto omieszkał roku na popis, przez listy Nasze położone, i do woyska nie pośpieszył się, i na rok u Nas i u Hetmana naszego W.X.Lit: nie postanowił się bez słuszney przyczyny, tedy takowych niedbanych a nie posłusznych Hetman Nasz Wielki w osobliwy register ma kazać wpisać, i to dołożywszy, jako który długo omieszkał. §. A ci wszyscy takim sposobem karani być mają. Iż My Hospodar przez Hetmana Liewskiego, mamy ich posłać na granice, abo tam, gdzie tego potrzeba Rzeczposp: okaże, a oni we dwoie tak wiele, jako zamieszkali, zasługować będą powinni, a to się ma rozumieć o pospolitym ruszeniu z Seymu.

R. 4.
A. 23.

(a) Żołnierz pieniężny pienią: wziąwszy gdyby nie stanął, Rotm: przy popisie ma go opowiedzieć, Hetman ma wzdać na wymo: i odprawę uczynić 1609. O zabronieniu Podwod i na W.X.L. fol: 890.

A R T Y K U Ł XIV. 14.

Ktoby z bitwy uciekł.

- 1 **U**stawuemy (a) też, ktoby z bitwy uciekł, takowy za słusznym dowodem, od Hetmana przez wyrok Nasz Hospodarski imienie i cześć traci.

(a) Ktoby z bitwy uciekał, może go każdy zabić; a gdy takowy uydzie, przecie beczny będzie, Art: Wojen: 1609. Konst: 1620. fol: 5. Tit: O Żołnierzu.

Hetmańskie artykuły tak są ważne, Seymowe postanowienie, Konst: 1590. fol: 55. §. Postanawiając.

Też artykuły *approbantur*, i mają być do Druku podane, Konst: 1609. fol: 888. Tit: Porządek. Podane są *Ibidem* fol: 930. Tit: Artykuły.

A R T Y K U Ł XV. 15.

Którzy na wojnie, koni, zbroi, broni, komu pożyczają.

- 1 **T**eż (a) ustawuemy, ktoby komu na wojnie będąc w woysku, pożyczył do okazu popisanego konia, zbroi, i wszelakich broni, z czym (b) sam przyiachał służyć, a toby na niego było przewidziano, od tego takowy rynsztunek pożyczony, wszystko przez Hetmana Naszego W.X.L. zabrany być ma.

R. 2.
A. 10.

M

(a) Konia ani rynsztunku pożyczać nie mają, tak ten co pożyczy, iako i ten, u kogo pożyczono, ma na kole siedzieć, Art: Wojen: 28. 1609.

(b) Żołnierz żaden nie ma mieć rynsztunku od złota, ani srebra, tylko od żelaza, a rzemienia, *sub amissione stipendii*, Konst: 1620. fol: 5. Tit: O Żołnierzu.

ARTYKUŁ XVI. 16.

Po czemu od popisu brać.

Ustawuemy, (a) aby Hetman nasz W.X.Lit: nie kazał więcej 1
brać od popisu woyska naszego Pifarzom swym, tylko po puł-
grofzku od konia za pracę ich, a to w ten czas, kiedy się wo-
ysko nasze zjeżdża. A kiedy woysko nasze ma być (b) rozpuszczo-
ne, tedy nie ma Hetman, ani jego pisarze od popisu nic brać, pod
łaską naszą. A Hetman z rejestru woysko rozpuszczać ma. §. 2
Wszakże kwitow szlachcie od Hetmana przy rozpuszczeniu woyska
nie będzie potrzeba brać, oprocz, ktoby sam dla jakich potrzeb swo-
ich potrzebował kwit wziąć. A Hetmanowie mają rejestra spisania
woyska porządne mieć i pilno je chować, i pisarze swe na popis
woyska ludzi dobrych, szlachtę, i ktemu przyśięgłych mieć. (c)

(a) Pifarz Polny ma być przyśięgły, 1591. *de disciplina Milit:* przyśięga polnego Pifarza H.L. 138. Pifarz Polny na każdy miesiąc piechotę ma pisać, Konstyt: 1621. *fol: 19. Tit: O Pifarzu Polnym.*

(b) Ktoby kogo przed tym, abo odciągając we 2. Niedz: potym go ranił, na gardle karany, je-
śli niedzie, z Państwa wywoł: dobra zabrać 1563. Okazowanie.

(c) Pifarze Polni, *salarium* w prawie opisanym mają się kontentować, Konst: 1616. *fol: 6. Tit: Objaśnienie.*

Pifarz Polny obecnie ma być w Woysku, abo mieć przyśięgłe substituty, Konst: 1626. *Tit: O Pifarzu.*

Okazowanie w W.X.L. *quot Annis* na S. Michał odprawować się ma, *sub poenis de expeditione bellica sancitis ad instantiam* Marszałka i Chorążego ziemskiego, na Trybunale, *luenda*, na takowych popisach *omnis tranquillitas & securitas* zachowana być ma *sub pœna* sta kop Litewskich, *contra insolentes, & perturbatores* dobrych porządkow. A za większy exces to jest: zranienie, czworakiey nawiązki, a *in casu necis, sub pœna colli* czworakiey główłczyzny, a tak o rany, iako i o głowę *forum in officio proximo castrensi peremptorie, ad instantiam cuiusvis* Konst: An: 1650. *fol: 18. Tit: O Popisach W.X.L.*

Duchowni Smoleńscy *et iusq; ritus* zawsze gdy potrzeba, na obronę Smoleńska, na popisach sta-
wić osób sześćdziesiąt i dwie powinni. Ciż od itacy i leż Zolnierskich wolni być mają, Konst: An: 1653. *fol: 10. Tit: Securitas Smoleńska*

Senatorowie i Posłowie w Konwokacyi Generalney Warszaw: *tempore interregni* przytomni, od popisu wolni *inquantum* by się gdzie pod ten czas odprawował Konfederat: General: Warszaw: An: 1648 *fol: 6.*

O Urzędzie i przyśiędze Pifarza Polnego W.X.L. dawne Konstytucye reasumowano, *cum hac declaratione*, aby Chorągwie jezdne co ćwierć roku, a piełze co miesiąc, za wiadomością Hetmańską tam przez się, albo przez substituta przyśięgłego popisował, i rejestra podpisane zaraz po po-
pisie, jedne do rąk Hetmana wielkiego W.X.L. a drugie do skarbu tegoż Xięstwa, na początku Sey-
mu każdego oddawał, *sub pœna privationis officii*. O co *forum* na Seymie, *ad instantiam* każdego Pośa, która pena do nieoddania tylko rejestrow popisanych ściagać się ma, Konst: An: 1654. *fol: 30. Tit: O Pifarzu Polnym W.X.Lit:*

ARTYKUŁ XVII. 17.

O Chorążych, aby ziemian w domu nie osadzywali i nie opuszczali.

Ustawuemy (a) też i przykazujemy, aby Chorąży Nasi nie śmie- 1
li żaden z nich ziemianina, i każdego stanu człowieka, woynie
należącego, do domu od woyny wyzwalać, i z drogi abo z wo-
yska odpuszczać. A jeśliby który ziemianin w domu został, a Chorą-
żyby tego przed Hetmanem nie opowiedział, zataił, a toby nań by-
ło przewidziano, iż to umyślnie uczynił, tedy takowy Chorąży, U-
rząd swoy Chorągwo traci,

(a) K.J.M. wyzwolić nie może, patrz w tymże Statucie, Roz: 2. Art: 3.

ARTYKUŁ XVIII. 18.

O najazd na domy i na grunty Szlacheckie.

- I** Ustawuemy (a) ktoby na wojnie będąc, abo w drodze do woj- R. II.
A. 1.
ska, bądź też z woyska ciągnąc, komu z duchownych abo
świeckich stanów, na dom abo na gumno najeżdżał, abo sta-
wy i sadzawki łowił. Abo jakiegokolwiek szkody poczynił, i przy ta-
kim najeździe gwałtownym, jeśli by kogo w domu takowym (b) za-
bił, abo ranił, zbił, abo gwałt i zniewolenie białeygłowie uczynił,
tedy ten ma za słusznym dowodem gardłem karan być. A gwałt i
szkody z osobna za każde najechanie płacić z majątności swoiey
2 ruchomey, i leżącey. §. A jeśli by nie ranił, ani zbił, i boju zbytnie-
go żadnego nie uczynił, tylko co wziął, abo szkodę jaką uczynił, te-
dy winien będzie ten gwałt i szkodę, (c) za dowodem słusznym
sowito płacić. A o takie krzywdy i szkody, ukrzywdzony ma sobie
sprawiedliwości dowodzić w ciągnienu, przed Chorążym, abo Ka-
sztelanem, abo Wojewodą, według artykułu szóstego w tymże Roz-
3 dziale, (d) a w woysku przed Hetmanem Litewskim. §. A gdzie- R. I.
A. 17.
R. II.
A. 28.
by kto z jakich przyczyn nie mógł sobie sprawiedliwości w ciągni-
eniu abo w woysku przed Hetmanem dowieść, takowemu i potym
wolno będzie z osiadłym sprawiedliwości sobie dowodzić u sądu na-
leżącego, według uczynku, pozywając o to na rok pierwszy zawi-
ty, tak do sądu Ziemskiego i Grodzkiego. (e) A z nie osiadłym,
tam sobie sprawiedliwości dowodzić, gdzie by go pod którym Urzę-
dem przyścignąć mógł, abo przed Panem jego, komuby służył.

(a) Żołnierz, ryb z koszów, i pułtów, także w sadzawkach i stawach, żaden łowić nie ma, pod winą szub: Art: Woenny 13. 1609.

(b) Ktoby w ciągnienu w odciągnienu kogo zabił, na gardle karany, a jeśli by z jachał, wy-
wołany, i majątność zabrana być ma, 1563. *Tit: Okazowanie.*

(c) W Zboża aby koni nie puszczczał, pod siedzeniem na kole i zaplaceniem sowito, Artyk
Woien: 20.

(d) Hetman kogokolwiek skarże na gardle, abo pocziwości, tak ma być ważno, jakoby to
na Seymie uczyniono było, Konst: 1590. fol: 570. §. Także też.

Bannicye in civilibus causis na Żołnierzach in contumaciam otrzymane cassantur.

A ukrzywdzeni, u Hetmanow sprawiedliwości dochodzić mają, Konst: 1638. fol: II. *Tit: Znie-
sienie bannicyi.*

(e) Urzędnik Slachecki w Pospolite ruszenie szkodę Pańską poprzyścić może, Konst: 19. 21.
fol: 5. §. Komprobacya zaś.

I przeciwko żołnierzowi zawsze, Konst: 1692. fol: 8. *Tit: O żołnierze.*

O tym patrz w Artykule 27. tegoż Rozdziału w przydatkach.

ARTYKUŁ XIX. 19.

O żywności na wojnie komuby nie dostawało.

- I** Ustawuemy, Komuby z poddanych naszych będąc na wojnie,
leżąc woyskiem na jednym mieyscu, żywności na samego, a-
bo na konie jego nie dostawało, takowy z widzem Hetmańskim
ma jachać, i wziąć z potrzeby żywności, na siebie i na konie, a za-
płacić według ustawy od Nas, abo od Hetmana naszego na to poło-

zoney według urodzaju, niżli drwa mają brać wolno, gdzie będą stać. (a) Ale domow rozbierać, i płotow palić, stawow i sadzawek łowić, ani spuszczać, żyta, jarzyn umyślnie trawić, ani deptać nie mają. A ktoby takowy komu szkodę uczynił, ten szkodę sowito ma zapłacić. §. (b) A jeśliby kto na zbożach i jarzynach obozem umyślnie położył się, i szkodę uczynił, takowego P. Hetman karać według szkod i występku jego ma, z nadgroda słuszną ukrzywdzonemu. A ktoby też mając żywności u siebie w obozie dosyć, a przecie jej nie używając, inszey sobie naydował, i za widzem brał, takowy to, co weźmie temu, u kogo wziął, sowito wracać, abo płacić ma.

(a) Drzewa z budowania do palenia, dyłow z grodzenia brać nie ma, pod karaniem, a ktoby się ważył drzewo do municyi należące rozbić, gardłem, Art: Woien: 12. 1609.

(b) Służebni ciągnąc na wojnę, szkod czynić nie mają, stanowiska swe w polu miewać mają, szkodę na co uszkodzony przyśleże, sowito zapłaci. *Każ: w Wiśl: 1368. H.P. 564.*

Zołnierzowi może Rotmistrz część żołdu zatrzymać, aby z tego szkody ukrzywdzonym płacił, Konst: 1567. fol: 148. §. A iżby też.

Z Żołnierza gdyby Rotmistrz sprawiedliwości nie uczynił, ma forum w Grodzie bliższym, *sine exceptionibus* kładzenie pozwu w Maiętności, a nieosiadłego na stanowisku, Konst: 1589. fol: 527. Tit: O żołnierzach.

Reassumitur Constitutio o tymże 1620. fol. 7. Tit: Ciągnięcie.

ARTYKUŁ XX. 20.

O braniu widza od Hetmana na żywność i co mu dawać.

R. 4. **T**eż (a) ustawuujemy chcąc to mieć, iż będąc na wojnie, komu-
A. 10. by dla niedostatku żywności widza było potrzeba, tedy Hetman nasz winien będzie widzow przydawać na skupowanie żywności. A widzom jego za tę pracę nic nie ma być dawano, jedno na gwałty, boie, i temu, ktoby na szkodę swoją brał widza, takowemu widzowi ma być dawano na milę po groszu. A jeśli na mieyscu nie jeżdżąc milę, także ma po groszu dać.

(a) Żywność gwałtem nie ma być brana, kupować mają według ustawy, 1609. Artykuł Woien: napoy, ryby, korzenie, targiem dobrowolnym płacić mają, 1607.

Zołnierzom Hetman ma żywność stanowiąć. *Consi: 1500. fol: 572. Tit: Szacunek.*

ARTYKUŁ XXI. 21.

O Gwałt abo nachod woienny w obozie.

R. 11. **T**eż (a) jeśliby kto będąc na służbie naszey, bądź w obozie a-
A. 1. bo w ciągnienu, na drodze, jeden drugiego umyślnie, abo obyczaiem zwady naiachał, abo naszedł na oboz, na stan, gwałtem, i kogo zabił, abo ranił, a byłoby to na niego przewidziano, ten gardło traci. §. A jeśliby nie ranił, ale umyślnego swawol-
R. 2. nie naszedłszy, uderzył, abo nie uderzył, ale słowy nie uczciwemi sro-
A. 19. mociał, abo szkodę jaką uczynił. Takowego Pan Hetman za dowodem słusznym karać ma według baczenia swego, i według artykułów, któreby na on czas o spokojnym zachowaniu w woysku wyda-
ne były.

(a) Na stanowisku, i przy stanowisku, jeden drugiego najeżdżać nie ma, pod frogim karaniem
Art: Woien: 15. przystawa bez wiadomości. Rot: żaden obierać nie ma, Tamże.

ARTYKUŁ XXII. 22.

O ludziach pieniężnych, mają z imion swych służbę ziemską służyć.

- I** Też (a) ustawuiem, ktobykolwiek z poddanych Naszych pieniądze Nasze, abo u Panow Rad naszych, Kniaziov, Panow, i inszych stanow ku służbie woienney, jezdney abo pieszey brał, takowi ludzie pieniężni, Rotmistrze i ich towarzysze osobami swemi, ci co za pieniądze Nasze Hospodarskie służyć będą w Hufie naszym pieniężnym, (b) a co u kogo innego pieniądze będą brali w poczcie tego u kogo pieniądze wzięli, stanowić się, i za osoby swe ludzi godnych szlacheckich z poczty, którzy z imion swych winni stawić, pod chorągwią Powiatową, powinni będą ustawicznie mieć i stawić pod winą na nieprzybyłych do służby woienney wyżej opisaney, aby za te pieniądze, które na służbę żołnierską biorą, służba ziemska z imion ich nie ginęła.

(a) Podobne rozumienie Art: 1. w Roz: 2.

(b) Żołnierze na żołd zaciągnięni, od Pospolitego ruszenia wolni byli, Const: 1621. fol: 7. § Hetmani i to tylko kiedy *divisum bellum*.

ARTYKUŁ XXIII. 23.

O przyjmowaniu ludzi służebnych przybyłych, jako się oni w ciągnięciu zachować mają.

- I** Też (a) ustawuiemy, iż ludzi przybyłych, tak obcych jako i sąsiedzkich, zagraniczników, przyjmować, i wieść do Państwa Naszego W.X.Lit: i przez toż Państwo nie mamy, aż z wiadomością i radami Rad naszych W.X.Lit: §. (b) Wszakże te ludzie przybyłe jako i tuteysze żołnierze, nie mają inlzemi drogami, do inlzego mieysca ciągnąć, i na leżach się rozkładać, jedno tam, gdzie My Hospodar abo Hetman nasz wielki tego W.X. oznaymi, i (c) leże rozpisze. A z drogi i z leż im od nas i od Hetmana Wielkiego danych i oznaymionych, oni jeździć w picowanie nigdziey nie mają. Ale tam w drodze na noclegach i leżach z stron żywność zwiezioną, abo targiem abo ustawą, jako My z Radami naszymi uchwalim, abo Hetman w niebytności Naszey ustanowi, mają kupować. A Porządek dodawania tey żywności i cenę, także My Hospodar z Radami naszymi tego Państwa w ten czas uchwalim wedle potrzeby.

N

(a) Cudzoziemcow na dworze chować nie mamy, 1607. o cudzo: i na W.X.L. Król bez pozwolenia Rad obojga Narodu zgodnego, nie ma Żołnier: przyjmować i odprawować Const: 1576. f. 253.

(b) Hetman Roth.Towa: na żadne potrzeby swe, i prze: Żołn: nie ma zaciągać, 1591. Discip:

(c) Leże jako naybliżej siebie 1609. Porządek około Żołn:

Żołnierzom Hetmani leże rozdawać mają, Const: 1576. fol: 237. §. Żołd Żołnierzom. Bez listu Hetmańskiego Starostowie, leży im dopuścić nie mają, Const: 1601. fol: 735. Tit: o Kwartcyanym.

Żołnierz gdyby sobie bez listu Hetmańskiego, leż uczynił, pana 200. Mare: & refugio, a nie ośiadłych pana celli Const: 1624. fol: 1. Tit: Supplement.

ARTYKUŁ XXIV. 24.

O nie dawaniu pieniędzy na rotę stanom niżej opisanym.

R. 2.
A. 3. **T**eż ustawuiem, iż czasu wojny, któraby z uchwały Seymowej I
ruszeniem pospolitym odprawowała się, nie mamy Wojewo-
dom, (a) Starostom, i dzierżawcom ukraiennym, na te zamki,
gdzie starostwa i dzierżawcy mają, na rotę dawać, ale swemi pocztą
z urzędów ich powinni tam zostawać mają. A wszakże ten za-
mek Rotmistrzami i ludem służebnym, według potrzeby opatrować
mamy, którzy Rotmistrze pod władzą i sprawą tego Starosty abo
dzierżawce być mają. §. Wszakże nic nie uymuiąc władzy Hetma- 2
na Wielkiego niwczym, gdyż nie jedno Rotmistrzowie, ale i sami
Starostowie ukraienni czasu wojny pod władzą i posłuszeństwo Het-
mańskie należą. A jeślibyśmy potrzebowali, którego z tych Wo-
jewod, Starost, i dzierżawiec do pola, to nam zwieść ztąd i pienią-
dze na służebne ludzie dać jemu wolno będzie,

(a) Zaden Senator, Starosta Sądowy: Roth: wodzić nie może, 1591. *de Disci.* ani Tatarowie, 1613. o Tat.

Starostowie Ukraienni rezydować na Zamkach mają *sub amissione* Starostwa, *forum* za Dworem
Const. 1620. fol. 16. *Tit.* Starostowie.

Starostw Sądowych Ukraiennych W.X.L. dzieciom lat nie dorosłym dawać K.J.M. nie ma, jedno
ludziom godnym, *Const.* 1633 fol. 19. *Tit.* Opatrzanie Zamkow Ukraiennych.

Starostwa Ukraienne *in solidum* mężowi i żenie dawane już więcej być nie mają, *Const.* 1635.
fol. 26. *Tit.* o Starostwach Ukraiennych.

Na Starostwach Pogranicznych Koronnych i W.X.L. żadney białegłowy *jus communicativum*
rozciągać się nie może *Const.* *An.* 1662. fol. 9. *Tit.* Dożywocie na Starostwach.

Ani więcej. nad dwie Królewsczyzny *cujuscunque generis*, lub Starostwo, lub Dzierżawa, po
śmierci mężów swoich utrzymać nie mogą *Ibidem* o Dożywociach.

ARTYKUŁ XXV. 25.

O błędnych na Woynie.

R. 14.
A. 25. **U**stawuiemy, i tak mieć chcemy, aby każdy w woysku naszym I
w ciagnieniu, nie śmiał (a) konia błędnego trzymać u siebie
więcej, tylko przez noc i dzień. Ale po tym czasie zamierzo-
nym, ma go zarazem wieść do Hetmana Naszego Litewskiego. A je-
śliby Hetman daleko był, tedy do starszego swego, a on tegoż czasu
ma do Hetmana odesłać. (b) A ktoby błędne trzymał więcej niż
przez ten czas pomieniony, takowy tego konia powinien z nawią-
ską wrocić, tak też i każdą rzecz znalazłszy, nieść do Hetmana, a Het-
man nasz ma kazać od błędnych więcej nie brać, tylko od konia
grofz, §. A o insze rzeczy w obozie Hetmańskim zawołać, i to co 2
znalazł ma do urzędu Hetmańskiego oddać, a urząd Hetmański, te-
mu, czyie co będzie, ma kazać darmo oddać.

(a) Rzeczy nalezione aby żaden nie chował, dłużej przez noc, Sędziemu opowiedzieć ma, ina-
czej sądzon będzie, jako o Zold: *Art.* Woien: 24.

Sługi niczyiego nie ma wywodzić pod gardłem, *Art.* Woieny, 11.

(b) Łozna czeladz i konie przy Chorągwiach nie powinny być, *Const.* 1633. fol. 15. *Tit.* *Discip.*

ARTYKUŁ XXVI. 26.

Jako woynie służący, daleko w woysku od Hetmana stanowić się mają.

Ustawuimy (a) też, aby nikt nie śmiał daley mile od Hetmana naszego w woysku stanowić się, ale tak jak im wedle czasu i potrzeby Hetman rozkaze.

(a) Leża Żołnierska jako naybliżey siebie i Hetmana być ma, 1607. Porządek około Żołnierzy:

ARTYKUŁ XXVII. 27.

O zawściąganiu brania żywności przez ludzi swawolnych.

- 1** **G**dyby (a) kto z poddanych Naszych jakiegokolwiek stanu, mie-
niąc się ludzmi służebnymi żołnierzmi bez listów naszych abo
Hetmana Wielkiego tuteyszego Państwa na leży gdzie w Pań-
stwie naszym W.X.L. położył, i tam na tey leży abo drogą ciągnąć,
żywność darmo, abo ustawą brał, szkodę jaką czynił, a byłby gdzie
blisko Hetman Wielki, tego Państwa W.X.L. Tedy taki ma być poz-
wan przed Pana Hetmana, na krótki czas jakoby mógł z tego miey-
sca do Pana Hetmana przejechać, i okazać się z prawa przed Hetma-
nem, ten ma być za to karan wedle zdania Hetmańskiego, a żyw-
ność brania, abo szkoda jaka uczyniona z sówitością z statku maie-
2 tności jego, ma być ukrzywdzonemu płacona. §. A jeśliby Pan
Hetman daleko był, i dosiągnąć go ukrzywdzonemu trudno było,
tedy takowy swowolny od ukrzywdzonego ma być pozwan przed u-
3 rząd nasz Grodzki na krótki Rok, jakoby mógł zjechać. §. A gdzie-
by był nie osiadłym, tedy ma być postawion ku prawu przed tenże
urząd Grodzki, i gdy tam ku prawu przyciągnion będzie, i z rozład-
ku urzędowego winien zostanie, ma być sądzon i karan jako zbóy-
ca i łupieżca, a szkody z sówitością z statku i maiećności jego od-
4 prawione być mają. §. A jeśliby przed Hetmanem abo urzędem
Grodzkim nie stał, i tego się nie sprawił, tedy Pan Hetman abo urząd
Grodzki ma takowego wywołać, i dać o takim po wszystkiey ziemi
na urzędziech listy swoimi znać, aby był poiman, i tam tak karan,
jako wyżej opisano.

R. 2.
A. 19.

R. 4.
A. 29.

R. 7.
A. 9.
R. 4.
A. 7.

(a) Którzyby z kupami zebranymi w dobra nasze, Duchowne Swieckie w jeżdżali, gwałt, szko-
dy, krzywdy czynili, Hetman ich sądzić ma, Dekret jego takiey wagi, jako Seymowy, 1600. Po-
rządek około Żołnierzów Zold: i na W.X.L. 1613. o ludzi: swawol: a w Miaszt: Urząd Mieyski we-
dług Stat: Toruń: sądzić ma, 1581. Warunek Lwowa i Wilna 1611. deklaracya bezpieczeństwa:

Bannit tym samym bannicyey zbędzie, kiedy swawolnika zabije, nikt takiego nie ma przechować,
sub poena 500. marc: *vel complicitate infamis*, *Consi*: 1624, fol: 4. Postanowienie.

Na Hetmany włożono aby swawolników z woyskiem bili i karali, *Consi*: 1625. § Deklaruujemy.
Swawolni którzy w obcych Państwach za granice wyciągnawszy, krzywdy ludziom czynią, *re-
assumpta Consi*: 1624. we dwie niedzieli *post: publicat: Consi*: *presentis* wrócić się, i w Grodzie swym
manifestacyą uczynić powinien. A za Hetmańskim zaleceniem na Seymie do czci mają przychodzić,
oprócz Starzych swych, służyszy w Woysku swym kosztem Cwierć przeciw Moskwinowi, i
przy usługę znaczną uczyniwszy *Consi*: 1633. fol: 41. *Tit*: Reassumpcyą.

Woyska Koronne jakiegokolwiek zaciągu, aby nigdy za granice W.X.L. nie przechodziły, *lege
perpetua* warowano. A którzyby się Pulkownik, Rotmistrz, Oberszter, Kapitan, tego ważył, za swa-

wolnika i z Kompanią rozumiany być ma. O czym wszystkie Konstytyucye *annorum* 1626, 1629, 1635. *reassumuntur*. A *damna passis* za approbacyą w Grodzie swoim krzywd, i szkód poczynionych, juramentem Urzędników Szlachty, na Kommissiey Woysku Koronnemu na Seymie naznaczoney, z wolnym zaśluzg areztowaniem, albo do upodobania w Trybunale Koronnym *inter causas militares, forum* naznaczone jest. A jeśli się kiedy na potym Obywatelom W.X.L. dosyć nie stało, tedy na Seymie każdym, *ante omnia* W.X.L. domówić się wolno *Const: An: 1653. fol: 7. Tit: O nie przechodzeniu Woysk.*

O tymże *declaratur* iż żadna Chorągiew woyska Koronnego wchodzić w granice W.X.L. (któraby ordynansu do Woyska W.X.Lit: nie miała) ani stacyi żadnych brać, ani noclegow odprawować nie powinna. A ktoby się ważył to czynić, znosić jako swawolniki wolno. Gdyby jednak Woyska Koronne do W.X.Lit: ordynować przyszło, tedy Oberststerowie, Rotmistrze, tak na te Chorągwie, jako i na suplementy, (którym wolne ciągnięcie, tak w Koronie zaciągnięciem do W.X.L. jako i w W.X.L. do Korony być mają) bez czynienia krzywd, i wyciągania stacyi, i podwod, listy przypowiedne w naypierwszym Grodzie *per oblatam* podać powinni, dla wiadomości, kto z ordynansu, a kto swawolnie wchodzi przez granice W.X.Lit: A PP. Hetmani Koronni, chleba w dobach W.X.L. pokazywać, ani Rotmistrze ich wybierać nie mają, *sub pana solutionis in triplo* szkód poczynionych, *in iudicio Tribunalitio Lubinensi repetenda*. Toż prawo ma się ściągać i na Zolnierzy W.X.L. przez granicę Koronne swawolnie przechodzących *Const: An: 1655. fol: 31. Tit: O nie przechodzeniu.*

W Woysku W.X.L. według pierwszych Konstytycyi, Rotmistrze mają być *possessionati* *Const: An: 1654. fol: 30. Tit: Disciplina milit:*

Woiewodztwu Brzeskiemu W.X.L. *Const: An: 1641. o Zolnierskich przechodach, Powiatom, Mozerkiemu i Rzeczyckiemu* służącą *in toto cum panis ibidem expressis* reasumowano *Const: An: 1647. fol: 23. Tit: o Przechodzeniu Zolnierskim.*

Woluntaryjskie Chorągwie w W.X.L. zniesiono, *fidem* PP. Hetmanow obowiązuąc, aby żadnych Uniwersalow tak na te Chorągwie nie wydawali, jako i ludziom *alienae nationis*, żadnych nie pozwalali zaciągów, i suplementow, ani też z Kancellaryey Nadworney Królewskiej, ludziom nie znajomym, i nie w tej Oyczyźnie urodzonym, listy przypowiedne wychodzić mają, *Const: 1662. fol: 13. Tit: Zniesienie Kond:*

Swawolnicy tak w Koronie, jako w W.X.L. którzy pod pretextem Woyskowej służby aby wybierania chleba, od Chorągwie odjachawszy, albo na skład pomijającej Chorągwie, na wsi i na Dwory Królewskie i Duchowne i Szlacheckie napadali, i one rabułą, stacye wybierała, różne krzywdy i gwałty robią, każdemu imać i do Grodow bliższych oddawać, i tam według excessu tak tych którzy na dwory pomienione najeżdżali, jako i tych którzy naprowadzali, sędzić i karać, bez wszelkiej dilacyi i appelacyi *procedit inquisitione* pozwolono. A gdzieby na takowym gwałcie w obronie osoby, albo dobr czyich *excessivus* był zabity, takiego *caput* ma być *invindicabile*. *Const: An: 1658. fol: 18. Tit: O rabowni: i kupach,*

Reasumowano W.X.L. *in toto* tę Konstytycyą *An: 1658 o rabownikach*, według której, Grody skuteczne *iudicia i satisfactionem injuriatis* czynić, *sub privatione officii* powinni, *salva appellatone*, Szlachcie osiadłej na Trybunał W.X.L. *Const: An: 1659. fol: 13.*

O swawolnikach kupami za granicę, *sine concessu* Rzeczyposp: chodzących, wszystkie prawa reasumując, postanowiono, aby się każdy w takowym zaciągu za granicą zostający do Korony i W.X.L. *intra spatium* trzech miesięcy, od publikacyey po Grodach terażniejszego prawa komputując, powrócił, *sub poena infamiae et confiscationis honorum, ex delatione ejusvis*, w Trybunale którymkolwiek *decernenda, ac per Capitaneos iudicite exequenda*, na które infamie, gleyty z Kancellaryey Koronney wychodzić nie powinno, *Const: An: 1676. fol: 82. Tit: O swawoln: zagran:*

Znowa Prawa wszystkie dawne, i świeże przeszłego *An: 1676. Seymu*, o nie wyprowadzeniu ludzi kupami swawolnych za granicę, *in toto* reasumowano *Const: An: 1677. fol: 6. Tit: O nie wyprowa: za granicę.*

Znowa o swawolnych kupach, i zaciągach, Konstytyucye wszystkie *cum rigore in iis expresso* reasumując postanowiono, aby tak w Koronie jako i w W.X.L. Starostawie sądowi, którym to *de lege* należy, takowe kupy i zaciągi znosił. A jeśli by *sufficere* nie mogli, wolno będzie Woiewodztwom one gromić, imać, i do Grodów *pro executione* oddawać, Grody zaś na gardle takich karać mają. *Const: An: 1678. fol: 14. Tit: O kupach swawolnych i zaciągach*

O Swawolnych Konstytyucye *An: 1609. 1611. 1613. 1623. 1634.* reasumowano, W.X.L. A Woiewodztwa i Powiaty tameczne, na Seymikach relacyinych namowią sobie *securitatem*, i po Parafach Rotmistrzow postanowią, pod władzą Woiewodow, Kasztellanow, Marszałkow, i Chorążych Powiatowych, którzy *in casu* zjawienia się jakich swawolnych kup, one imać, znosić, i do Woiewodow, Starostow, ich Urzędow *pro executione* oddawać będą. *Const: An: 1683. fol: 1.*





ROZDZIAŁ

TRZECI

O WOLNOSCIACH SZLACHECKICH, y ROZMNOŻENIU
WIELKIEGO XIĘSTWA LITEWSKIEGO.

ARTYKUŁ I. 1.



O Rozmnożeniu Wielkiego Xięstwa Litewskiego.

1 **M**y (a) Hospodar obiecuiem też i ślubuiem to, za siebie i za potomki Nasze W.X.Lit: pod tą przysięgą Naszą, którąśmy uczynili wszystkim obywatelom wszystkich Ziem Wielkiego Xięstwa Litewskiego, iż to sławne Państwo W. X. Lit: i wszystkie Ziemie ku niemu zdawna i teraz należące, w sławie, tytulech, w Stolicy, zacności, władzy, możności, rozkazowaniu, i innych wszelakich należnościach i przyśluchywaniu, i też w granicach, niwczym umnieyszać i uymować, abo poniżać nie mamy, i owtzem wszystkim tego przymnażać chcemy i będziemy. §. (b) I chociayby **2** Pan BOG z łaski swej świętej Nam Hospodarowi użyzyć raczył Państwa innego, abo i Królestwa, tedy przecię tego Państwa Naszego W.X.L. Xiążąt, Panow, Rad Duchownych i Swieckich, i wszystkich Urzędników Ziemskich i dwornych, Szlachtę, Rycerstwa, i wszystkich innych stanów niwczym nie poniżać, ale od wszelakiey lekkości i poniżenia strzedz i bronić będziemy z pomocą Bożą, starając się o (c) przymnożenie i wywyższenie tego Państwa, wszystkich dostojności, ozdob i pożytkow, za większą pilnością i usiłowaniem naszym.

O

(a) Dostoieństwo i Urzędy dane, nikomu brane być nie mają *Zyg: w Piotr: 1538. H.P. 171. Wolności, Dostoj: Prærog: i Urzędy każdemu stanowi mocnie i nienaruszenie trzymać, Zygm: Au: w Lublinie 1569. w Przy: o Uniey W.X.Lit: Też aby.*

(b) Od nieprzyjaciela Zamki, imiona odykawszy K.J.M. obietnie wracać czyie oyczyzny przed tym były, *Zygm: Aug: w Lub: 1569. Też w Rekuperacyey. od nieprzyia: Const: 1611. fol: 2.*

(c) Wolno Polako: w Lit: Lit: w Pol: majątności słusznym sposobem nabywać, według onego prawa, w którym imienie leży, *Recess: Seymu Warsz: Miesiąca Marca 13. dnia, 1564. Jeszcze też nad to 1569. Przyw: o W.X.L. Statuta i Przyw:*

Urzędy i Dygnitarstwa Woiewodztwa Kijowskiego Obywatelom *Romani Catholici Ritis*, tak w Koronie jako i w W.X.L. załuzonym rozdawane być przy Statucie SIGISMUNDI I. *An: 1510. w tey mierze conservari* mają *Const: An: 1659. fol: 47. Tit: Dignit: i Urzędy.*

Urzednicy Litewscy, po Urzędzie Grodzkim takim porządkiem *in perpetuum* zasiadać mają. Na przed Podczafy, potym, Cześnik, Horodniczy, Skarbnik, Łowczy, Miecznik, Koniuszy, Oboźny, Strażnik, Krayczy, Mostowniczy, Budowniczy. *Const: An: 1677. fol: 18. Tit: Opisanie Urzędow.*

A R T Y K U Ł II. 2.

O wolnościach Szlacheckich.

T eż (a) my Hospodar obiecuiem słowem naszym, za nas i za 1
potomki nasze W.X.L. pod tymże obowiązkiem naszym, jako
wyżey w pierwszym artykule jest opisano, iż wszystkich Xiążąt
i PP. Rad jako Duchownych, tak i świeckich, i wszystkich Urzędników
Ziemskich i dwornych, Panów chorągiewnych, Szlachtę, Rycerstwa,
Mieszczan, wszystkich ludzi pospolitych w Wielkim Xięstwie, i we
wszystkich ziemiach tego Państwa, mamy zachować przy swobodach
i wolnościach Chrześcijańskich, w których oni jako ludzie wolni,
wolno obierając z starodawna i z wiecznych swoich przodków so-
bie Panów a Hospodarów Wielkich Xiążąt Litewskich żyli i spra-
wowali się przykładem i sposobem wolnych Państw Chrześcijańskich,
równając a jednako mając, i tych wolności używając z bracia i bra-
cią swą, Rycerstwem, i innemi słany narodu Korony Polskiej. §. 2
A osobliwie nad to, przy swobodach i wolnościach na przywilejach,
i liściech Wielkich Xiążąt Litewskich przodków naszych, i od Nas
im, tak wszystkim jako i każdemu z osobna na dostojenstwa, i urzę-
dy, na imiona i ludzie, na grunty, i na cokolwiek danych, i co jeszcze
będą dawane wprzód nie poruszone i nieodmiennie wiecznymi cza-
ly chować. (b) I ktoby też chocia bez przywilejów, za oczywistym
prawem, i jakimkolwiek obyczajem nabytych imion, ludzi i grun-
tow swoich w dzierżeniu był za przodków naszych Królów ich Mości
Polskich, i Wielkich Xiążąt Litewskich, Władysława Jagiela, i brata
jego Witelta, Zygmunta wielkiego Kniazia, Władysława Jagielowego
syna, Kazimierza trzeciego Jagielowego syna, Jana Albrychta, Ale-
xandra, Zygmunta Pierwszego i syna jego Zygmunta Augusta, i Hen-
ryka, i za któregokolwiek z tych panowania, i też za naszego szcze-
śliwego Panowania, ci sami i z potomki, i bliskimi swemi, i teraz te
wiecznie dzierżać mają i będą. §. A o takowych dobrach i grun- 3
ciech szlacheckich, aby wątpliwość żadna nie była, wolno zawždy
ze wszystkimi pożytkami, któreby siękolwiek na ich grunciech poka-
zywały, też i kruszcze wszelakie, i okna solne zostawać mają. A My
i potomkowie nasi przeskadzać im nie mamy czasy wiecznymi
wolnego używania.

(a) Stany wszystkie Koron: i W.X.L. według Przywil: Listów i spisów nadanych, umacnia i utwierdza wiecznymi czasami, *Zyg: Aug: w Lub: 11. Aug: 1569 Potwierdz: Uniey. Wzsem w obec. Prawa Miałt wszystkich J.K.M. in genere approbantur Const: 1589. fol: 336. Tit: de Juribus Regiarum civitatum.*

(b) Cobykolwiek kto z przodków swoich gruntów trzymał jakimkolwiek imieniem nazwanych, bez listów abo za listy *ante unionem*; wiecznie trzymać ma, *Const: unionis An: 1569. versu* Upatrujemy też, *fol: 176.*

Ktobykolwiek o dobra *ante unionem* wiecznością nabyte, uprosiwszy sobie za dobra K.J.M. Szlachica za Dworem pozwał, ten nie schodząc z tego sądu tamże zarazem, zapłacić sronie pozwanej winy Tysiąc złotych powinien, a gdzieby pozwawszy do poparcia tej sprawy, kto sam nie stanął, tedy takowy pod winę banicyi popadać ma, *Const: Koro: 1633 fol: 39. Tit: O dobrach przed Unią wiecznością nabytych, i Const: 1607. fol: 859. Tit: o Metrykach W.X.Lit.*

(c) Krużce wszelakie i okna folne, na grunciech Szlacheckich znaydzione, przy Szlachcie zostawać mają. *Steph: na Koronac: 1576. Aby wątpliwość żadna, fol: 277.*

ARTYKUŁ III. 3.

O zachowaniu w pokoju wszystkich poddanych naszych obywatelów tego Państwa z strony różnego rozumienia i używania Nabożeństwa Chrześcijańskiego.

A iż też przywileiem i poprzyśiężeniem naszym jest utwierdzonego pokoju między różnemi w Religiey strzedz. Przeto i Konfederacya czasu *Interregni* w tej rzeczy między stany Korony Polskiej, i W.X.L. uczyniona, w ten Statut słowa od słowa jest wpisana, aby wedle niej jako My Hospodar tak i wszyscy obywatele, tych Państw zachowali się, Która Konfederacya z Polskiej Konfityncyey według prawa każdemu narodowi należącego, w ten Statut wpisana, i słowo od słowa tak się w sobie ma.

My Rady Koronne, Duchowne i świeckie, i Rycerstwo; i wszystkie stany insze, jedney a nierozdzielney Rzeczyposp: z Wielkiej i Małej Polski, W.X.Lit: Kijowa, Wołynia, Podlasza, Ziem Ruśkiej, Pruskiej, Pomorskiej, Zmudzkiej, i Inflantkiej, i Miasta Koronne. Oznaymujemy wszystkim w obec, komu należy na wieczną tej rzeczy pamięć, Iż pod tym niebezpiecznym czasem bez Króla Pana zwierzchnego mieszkając, staraliśmy się o to pilnie na zieżdzie Warszawskim, jakobyśmy przykładem przodków swych samymiędzy sobą pokoy, sprawiedliwość, porządek i obronę Rzeczyposp: zatrzymać i zachować mogli. Przetoż statecznym, jednostaynym zezwoleniem; i świętym przyrzeczeniem, sobie to wszyscy, spólnie imieniem wszystkiey Rzeczypospolitey obiecujemy, i obowiązujemy się pod Wiarą, poczcliwością, i sumnieniem naszym. Naprzod, żadnego rozerwania między sobą nie czynić, ani rozłączenia żadnego dopuścić, jako w jedney nierozdzielney Rzeczypospolitey, ani jedną część bez drugiej Pana sobie obierać, ani spiknieniem osobliwym z inszemi narabiać, ale według miejsca i czasu tu naznaczonego, zjechać się do gromady Koronney, i spólnie a spokojnie tę sprawę obierania Pana według woley Bożej do skutku słusznego przywieść, a inaczej na żadnego Pana nie pozwalać, jedno z takąą pewną, a mianowitą umową, iż nam pierwey prawa wszystkie przywileie i wolności nasze, które są, i które mu podamy po obraniu, poprzyśiądż ma. A mianowicie to poprzyśiądż, pokoy pospolity między rozerwaniami i różnymi ludźmi w Wierze i nabożeństwie zachowywać, i nas za granicę Koronną nigdy nie ciągnąć żadnym obyczaiem, ani prośbą Królewską swą, ani płaceniem, pięci grzywien na drzewce, ani ruszenia pospolitego bez uchwały Seymowej czynić. Przetoż powstać przeciw każdemu

takowemu obiecuiem, ktoby mieysca albo i czasy inſze do Elekcyey ſobie obierał, i ſkładał, albo zamieszkanie czynić na Elekcyey chciał, albo lud ſłużebny oſobliwie przyimował, albo Elekcyey oney zgodnie od wſzystkich zamkniętey ſprzeciwieć ſię ſmiał. A iż w Rzeczypoſp. jeſt różność nie mała z ſtrony wiary Chrzeſcijańskiej, zabiegając temu, aby ſię z tey przyczyny między ludźmi zaſcie jakie ſzkodliwe nie wſzczęło, które po inſzych Królestwach jaśnie widzimy. Obiecuiem to ſobie wſzyſcy ſpolnie za nas i za potomki naſze na wieczne czasy pod obowiązkiem przyſięgi, pod wiarą, czcią i ſumnieniem naſzym. Iż którzy jeſteśmy różni w wierze, pokoy między ſobą zachować, a dla różney wiary i odmiany w Koſcielech, Krwie nie przelewać: ani ſię karać oſądzeniem majątności, poczciewością, więzieniem, i wywołaniem, i zwierzchności żadney ani urzędu, do takowego poſtępku żadnym ſpoſobem nie pomagać, i owszem gdzieby ją kto przelewać chciał z tey przyczyny, zaſtawiać ſię o to wſzyſcy będziemy powinni, chociażyby też pod obligiem wyroku, albo za poſtępkiem jakim ſądowym kto czynić chciał. Wszakże przez tę Konfederacyą naſzą, zwierzchności żadney nad poddanymi ich tak ſtanow Duchownych jako i ſwieckich nie uymuiem, i poſtuſzeńſtwa żadnego poddanych przeciwko Panom ich nie pſuiem, i owszem jeſliby takowa ſwawola gdzie była pod obligiem nabożeñſtwa, tedy jako zawždy było, będzie wolno i teraz każdemu Panu poddanego ſwego nie poſtuſznego, tak w Duchownych, jako i ſwieckich rzeczach, według porozumienia ſwego ſkarać, aby wſzyſtkie nadania zwierzchności, i władze Królewſkie doſtoynności Koſcielney, jako Arcybiskupſtw, Biskupſtw, i innych wſzelakich dobr, były dawane nie inſzym, jedno Koſciola Rzymſkiego oſobom Duchownym obywatelom Polſkim według Statutu. A dobra Koſciolow Groeckich, ludziom teyże Wiary Groeckiey, dawane być mają. A iż to do pokoju wiele należy, aby różnice między ſtany hamowane były, a między ſtanem Duchownym i ſwieckim jeſt nie mała różność o rzeczach ſwieckich doczeſnych. Obiecuiemy (a) wſzyſtkie te między ſobą porównać, na bliſko przyſzłym Seymie, obierania Pana, ſprawiedliwoſci, porządek taki ſobie zachowuiem w mocy, jaki w ſobie które Woiewodztwo doma ſpolnie poſtanowiło, albo jeſzcze poſtanowi zgodnie, także i około obrony potrzebney Zamkow pogranicznych. Ktożkolwiek ſię komu o pewny dług zapisał, i do Grodu mocnym zapisem, odpowiadać ſię poddał dobrowolnie, bądź przed śmiercią albo już i po śmierci Królewſkiey, takowy każdy według zapisu ſwego, niechay zwykły poſtępek prawa cierpi. A Panowie Staroſtowie będą powinni, mocą tego poſpolitego obowiązku bez wſzelakiey odwołki obyczaiem zwykłym ſądzić i odprawować, i ſkutecznie wypełniać takowe ſprawy. Oprocz tych Woiewodztw, które ſobie kſzałt albo obyczay ſprawiedliwoſci odprawowania oſobliwy poſtanowiło w niebytności Króla, albo jeſzcze poſtanović ma. Zapisy wſzelakie i zeznawania dobr wieczyſte przed jawnemi Xiegami uczynione: i które wprzod będą czynione pod czaſem niebytności Króla ſpol-

nym tey Konfederacyi zezwoleniem umacniamy, aby pod czasem niebytności Króla począwszy od dnia śmierci Królewskiej, nikomu w postępkach prawnych dawność ziemską nie szkodziła na potym do sprawiedliwości jego. Także którzy mieli czas zamierzony brania pieniędzy, na przyszłe Gody, abo na Nowe Lato, abo na jaki czas już przeszły. Ci wszyscy aby byli powinni brać pieniądze swoje na pierwsze sądy dali Pan Bóg po obraniu nowego Króla, abo na pierwsze leżenie Ksiąg. Obiecuiem też to sobie, że na Elekcyą naznaczoną jadąc, i na miejscu będąc, i do domu się rozjeżdżając, gwałtu żadnego ludziom, i sami między sobą czynić nie będziem. Te wszystkie rzeczy obiecuiem sobie i na potomki swoje chować statecznie i trzymać pod wiarą, czcią, i sumnieniami naszymi. A ktoby się temu sprzeciwiać chciał, a pokoy i porządek pospolity psować, przeciwko takowemu wszyscy powstaniem na jego skazanie, a dla lepszey pewności tych wszystkich opisyanych rzeczy, przyłożyliśmy pieczęci swoje do tego i rękami własnymi podpisali. Działo się to w Warszawie na zieżdzie walnym Koronnym 28. dnia Januarij. Roku Pańskiego, 1573.

(a) Compoficya między Stany Duchownymi i Świeckimi, abo na Seymie blisko przeszłym uczyniona być ma. *Confirmatio Elekcyei w Andrze: 1576. fol: 244. Paragrapho. Te wszystkie sprawy.*

Steph: w Warszawie o Dzieńcach 1581. fol: 379.

Artykuły do prawa W.X.L. tamże fol: 380. o sprawach osób Duchownych.

O Praskrypcyach 1607. fol: 313.

O Dzieńcach tamże.

Compositio inter status. 1618. fol: 5.

Na Aryanow i ich Protektorow, i Fundatorow w Koronie, i w W.X.L. Statut Władysława Jagiełły o Heretykach reasumowano. A Starostowie i ich Urzędy, każdego takiego o to *leg time convictum* na gardle, *sub privatione Capitaneatus*, karać powinni *Const: An: 1658. fol: 1. Tit: Sekta Arianska.*

Fautoribus ich tanquam pro poena perduellionis, forum w Trybunale, inter causas conservatas mixti fori ad instantiam cuiusvis naznaczono w W.X.L. zaś w Trybunale *in quovis registro ibidem.* Czasu do wyprzedzenia się im lat 3. pozwolono, *salva honorum, Et debitorum repetitione, citra liberum* jednak *Secta suae exercitium, Et capacitatem publicorum, munitorum sub poenis superius expressis.* Ibid.

Potym czas do wyprowadzenia się z Państw tych, skrócono im czasu do lat dwóch, *à die 10. Julij An: 1658. sub rigore* przeszłej Konstytucyey. Do wiary świętej Katolickiej Rzymskiej nawracającym się, szkodzić nie ma, *salvis per omnia iuribus Ecclesiae Sanctae Romanae, Et Ducatus Masoviae Decretis.* *Const: An: 1659. fol: 1. Tit: Deklaracya Constit: o Aryanach.*

ARTYKUŁ IV. 4.

My Hospodar, obiecuiem rozmnażać Wielkie Xięstwo Litewskie i co by rozebrano i odeszło, zaś ku niemu przywrócić.

- 1 **T**eż (a) dobra Państwa Naszego Wielkiego Xięstwa Litewskiego nie umniejszy, i to, i co będzie przez nieprzyjaciół tego Państwa oddalono, rozebrano, i ku infzemu Państwu od tego Państwa Naszego kiedykolwiek uproszono, to zaś ku własności tego Wielkiego Xięstwa przywieść, przywłaszczyć, i granice
- 2 naprawić obiecuiem. §. A chociaybyśmy też komu zagranicznikom przy granicach, tych wzwyż mienionych, ziemie, imiona, wsi, ludzie, dali, tedy takowi mają służyć z tego Wielkiemu Xięstwu Litewskiemu. A ktoby niechciał służyć, takowych przywileiow nie mamy My i potomkowie Naszy dzierżeć.

R. 5.
A. 7.
R. 7.
A. 3.

(a) Od nieprzyjaciela Mołkiewskiego, Zamki, imiona, dobra wszelakie odytkawszy, K.J.M. obiecuie tym wracać, czyie te Oyczyzny były przed osiągnięciem, *Const: 1611. fol: 2. Zygm: Aug: w Lublinie 1569. Mieląca Lipca 1. dnia Przywil: o Uniey W.X.L. Też w rekuperacyey, fol: 177.*

Starostwa Łojowskie i Lubeckie, W.X.L. inkorporowano, *cum declaratione* że do Województwa Smoleńskiego a Powiatu Starodubskiego należeć mają. *Const: An: 1646. fol: 3. Tit: Inkorporacya Łojowa i Lubezca.*

Potym je na toż Woysko *secundum aequalitatem & proportionem* załug podzielić na wieczne czasy postanowiono. *Const: An: 1670: & 1676. fol: 18.*

Kommissie bez wiadomości *tertij Ordinis* jaka była, do kommutacyey Łojowa i Lubezca za Trubeck, nigdy na potym odprawować się nie mają. *Const: An: 1646. fol: 4.*

A R T Y K U Ł V. 5.

O nie danie Szlachty, i ich imion, ludzi, gruntow, i wszelakich wolności, i też dania listow, i przywilejow przeciw temu Statutu.

Ustawiam (a) i wiecznymi te czasy chować i dzierżyć obiecujem, iż jako przodkowie naszy Wielk: Xiążęta Litewskie, tak i My nie zwykli nikomu nijakim sposobem, bojar, Szlachty i ich imion, gruntow, i ziem dawać, tak i teraz na wszystkie potomne czasy, obiecuiemy i przyrzekamy pod tą przysięgą naszą, którąśmy uczynili wszystkim obywatelom tego Państwa Naszego W.X.L. bojar, Szlachty, i ich imion, gruntow i wszelakiey maiętności i innych swobod, wolności, i praw u nich odbierać i odwodzić, i nijakim osobom którymkolwiek w tym Państwie obywatelom jako i zagranicznikom, i postronnym, i żadnemu innemu dawać, i zapisować, i nijakim sposobem oddalać nie mamy. (b) A gdzieby co otrzymano, i wyszło jakimkolwiek obyczaiem przeciw temu Statutu, to z prawa i z sądu sprawiedliwego przez Nas i potomki Nasze, za radą Rad Naszych W.X.L. na stronę odłożono, i wniwecz obrócono być ma. §. 2 A przeto przywileiow, tak w pospolitosci, jako i każdemu z osobna, nie mamy i nie będziemy moc dawać przeciw temu Statutu i Artykułow w nim opisanym. A któreby przed tym wyszły, i potym z Kancellaryey Naszey po wydaniu tego Statutu, od Nas przez kogokolwiek otrzymane były, takowych My i potomkowie Naszy trzymać nie chcemy, ale z prawa i sądu kasować i wniwecz obracać będziemy. (c) Wszakże komubyśmy dali i z łaski naszey dawać chcieli rodzicom W.X.L. imiona nasze spadkowe, i w nich Bojarowie, a chociayby i Szlachta była, a imiona swoje z dawna i nowo też przez daninę onych Panow, po których na nas Hołpodara te spadki przyszły mieli, i onym służyły, a listem i potwierdzeniem Naszym nie wyzwoleni, w tym mocy rąk i szczodroblivosti Naszey, i potomkow Naszych nie zamykamy, wszakże w mocy łwey mając.

(a) Żadnemu Szlachcicowi maiętność nie ma być brana, aż pierwey prawem osądzony będzie *Każ: w Nieszow: 1454. H.P. 240.*

(b) Jako wolno upominać się Dobr do Stołu K.J.M. wolno też będzie każdemu dochodzić dobre swoich bez dawności *Zygm: III. na Koron: w Krak: 1588. Bona nullo iure recepta, fol: 460* Którzy się z imionami Panom dla obrony oddali. *Zygm: Aug: 1569. 11. Aug: fol: 195.*

Ktoby uprosił dobra Szlacheckie za K. winą fl. 1000. *Const: 1633. fol: 39. Tit: o Dobrach.*

(c) Dobr spadkowych Xiążęcych i Szlacheckich Król *Aug: wolny szafunek* podług woli i łaski swej w rozdawaniu zachował *Const: Unionis 1598. fol: 177. versu. A iż już od tego czasu. Vide in simili Const: 1562. fol: 26. Tit: Dobra na K.J.M. przypadające, Const: 1576. fol: 280. Tit: o Dobrach Juris.*

A R T Y K U Ł V I . 6 .

O Seymie walnym, o Seymikach powiatowych i wyprawowaniu ich, i postaniu z nich posłów ziemskich na walny Sejm, i o wolnych woźnych, od woyny. Także o przyjeżdżaniu Panów Rad Urzędników ziemskich i Szlachty.

- I** Ustawuemy, (a) dla lepszego porządku we wszystkich rzeczach i sposobow ku sprawiedliwości i obronie, iżby z wolą wszystkich na Seymie i potrzeby się ziemskie sta nowily, odprawowane były, aby wiecznemi czasy przed Seymem wielkim walnym, który mamy My i potomkowie nasiy zawżdy kiedy tego potrzeba ukaże Rzeczypośp: za poradą Rad naszych tegoż Państwa, składane listy naszymi były, też Seymiki powiatowe, a mianowicie na tych mieyscach, Wojewodztwach niżej tu napisanych i postanowionych, które Seymiki, tak za listy naszymi będą składane nie na bliższy czas i rok tylko za sześć niedziel przed Seymem wielkim. A listy nasze takowe Seymowe, mają być przynoszone z dworu naszego do Wojewodztw, Starostw sądowych, i oddawane do rąk urzędow Grodzkich, za czasu przed Seymikami niedziel za dwie. (b) A urząd ma te listy rozsyłać przez woźnych powiatowych, do PP. Rad, do Xiążąt, Paniąt, urzędnikow Ziemskich i powiatowych i do innych stanow narodu Szlacheckiego, do kogo przedtym z starodawna z Kancellaryey naszej listy posyłało, do domow ich mają nosić. A dla wszystkich pośpolicie w mieściech, w miasteczkach naszych, na targach, i przy Kościelech parafialnych, obwoływać, i kopie z listow naszych przybijać. §. Takowymże obyczajem około rozsyłania listow naszych wojennych, Urząd Grodzki zachować się ma. A woźni powiatowi winni będą te listy nasze z pilnością roznosić, pod karaniem ich za to przez urząd Grodzki więzieniem wedle baczenia swego, gdyż woźni dla takowych posług ziemskich od służby wojenney wolni być mają. (c) Na które Seymiki mają się zjeżdżać i bywać te osoby, Biskupi, Wojewodowie, Kasztelani i Urzędnicy ziemscy, Xiążęta, Panowie i Szlachta, każdy w swym Wojewodztwie abo Powiecie. A w ziemi Zmudzkiej Biskup, Starosta Zmudzki, Kasztelan, Ciwunowie, i inni Urzędnicy ziemscy, i Rycerstwo Szlachta. §. A namawiać o tych rzeczach i potrzebach ziemskich, które im na tych liściech naszych i przez posła naszego oznaymione będą. (d) Nie mniej też i o wszystkich potrzebach i doległościach onego powiatu i Wojewodztwa, i zezwoliwszy się wszyscy jednomyślnym zdaniem mają obrać posłów swoich, to jest, od każdego sądu ziemskiego ile ich w tym Wojewodztwie będzie po dwie osoby, i posłać ich na Sejm, oznaymiwszy i poruczywszy wszystko o czym wedle listow Naszych Hośpodarskich, i też w swoich potrzebach, radzić, namawiać, i stanowić będą, dając im moc na tym takowym walnym Seymie postępować i kończyć te rzeczy, które im na Seymiku zlecono, i na instrukcyi za pieczęćmi obywatelow tego powiatu podane będą.

§. A Posłowie ziemscy, mieysca i wota swoje mają mieć wedle porządku Wojewodztw i powiatów, jako które po których mieysca swoje zwykłe mają. A każdy z miłości i powinności swej ku Rzeczyposp: powinien na te Seymiki przybyć. A ktoby nie przybył, pod to wszystko podlega, co się tam stanowi. A Seymik daley stać i sprawa na nim iść nie ma, tylko naydaley przez cztery dni, ale przyjeżdżać wszyscy na Seymik winni będą pierwszego dnia. §. (e) A mieysce i porządek zasiadania i wot na zieżdziech i Seymikach, tym obyczajem ma być, Wojewoda, Kasztelan, a gdzie Kasztelana nie ma, Marszałek onego Powiatu, Podkomorzy, Chorąży, Sędzia, Podśledk, Woyiski, Stolnik, Podstoli, Pisarz ziemski, zatym urzędnicy Grodzcy, Panowie, i insza Szlachta.

(a) Sejm znaczy ciało Królestwa wszystkiego, *Alexan: w Piotrk: 1504. H.L. 261.*

(b) Sejmy wolne i powiatowe dla snadniejszego obmyślenia spraw Rzeczyposp: Składane być mają, *Zygm: Aug: 1550. Aby za szczęsnego fol: 4.*

Sejm walny sześć niedzielny we dwie lecie ma być, A gdzieby pilna i gwałtowna potrzeba była, jako czas znieść składany ma być, *Const: 1566. fol: 255.*

Sejmy Koronne z X.L. spólne być mają, *Const: 1564. fol: 56. §. Co się za się.*

I druga *Constitutio Unionis 1569. fol: 174. §. Sejmy i Rady.*

Sejmu mieysce Warszawa *excepto casu & impedimento ibid: fol: 179. §. Mieysce.*

Sejmy, Seymiki Powiatowe uprzedzać mają, a listy we dwie abo trzy Niedziele przed Seymikiem mają być publikowane.

Sejm walny ani skracany, ani prolongowany być ma, ale na pięć dni przed konkluzją Posłowie z godnemi artykułami do Senatu przyść i złożyć się powinni, *Const: 1633 fol: 14. Tit: Konkluzya.*

Listy Seymikowe Starostowie rozsyłać mają.

Sejmów dwu niedzielnych składać *in posterum* nie wolno, tylko sześć-niedzielny, skróciwszy *solennitates* byle wczesna wszystkim wiadomość dała, *Const: 1637. fol: 1. Tit: Wztem.*

Reassumowano toż, Ale dwu niedzielny *juxta solennitatibus*, wolno Królowi Jego Mości będzie złożyć, *Const: 1638. fol: 5. Tit: Sejm.*

(c) Duchowni i Swietcy na Seymie być mają, 1565. fol: 84. Tit: Seymiki Powiatowe, fol: 84.

Spólne Sejmy obojga Narodu w Lubl: 1569 i. dnia Lipca Przywilej o Uniey Sejmów innych fol: 176.

Mieysca Urzędników Bracławskiego i Wołyńskiego Wojewodztw, *Const: 1589. fol: 526. Tit: Mieysca Const: 1611. fol: 26. Tit: Ordo Officialium.*

Ciwun Trocki przed wszystkimi Urzędnikami Ziemskimi mieysce wyższe ma, *Const: 1598. fol: 699. Tit: Mieysce Ciwunowi.*

Kto będzie Deputatem, Posłem być nie może, także Posel Deputatem, *Const: 1616. fol: 3. Tit: o Deputatach.*

(d) Sąd abo Sejm kto zgwałci, na gardle karany będzie, a jeśli uciecze, niech będzie wywołany. *Zygm: w Bydgo: 1520. H.P. 455. Const: 1616. fol: 3. Tit: o przyjeżdżaniu.*

Seymowi trzeciemu walnemu *in perpetuum* Grodno w Litwie naznaczono, takim sposobem, że po dwóch Seymach Koron: Warszawskich trzeci na alternacie W.X.L. Dyrekcyey Koła Poselskiego przypadający, iż nie w Warszawie ale w Grodnie ma bywać, *excepto actu Convocationis, sub tempus Interregni, cum & ipso actu Electionis, & Coronationis*, które w Koronie mają się odprawiać. A alternaty Narodów, jako dotąd mają *observari*. Propozycye zaś na Seymach w Koronie i w W.X.L. odprawiających się Ich Mość PP. Pieczętarze Koronni w Koronnych, a Litewscy w Litewskich interellach. Jeden po drugim zawsze czynić mają. Także resposna na witanie i żegnanie Izby Poselskiej, i przyięcie denuncyacyey obranego Marszałka, w Koronie przy Koronnych, a w W.X.L. przy Litewskich Pieczętarzach mają zostawać. Koszt jednak na Posłów Moskiewskich, Tureckich, Tatarskich, Kozackich, na Sejm Grodzieński, przyjeżdżających, skarb W.X.L. tak jako w Koronie skarb Koronny, pod czas Sejmu Warszawskiego, obmyślać będzie. *Const: An: 1673. fol: 18. Tit: Sejm trzeci w W.X.L.*

Konfytucye Seymowe: Senatorowie i Posłowie na to deputowani, podpisawszy, do Kancellaryey podawać mają. *Const: 1589. fol: 457. Tit: Konfytucye Seymowe.*

Przy konkluzyey mają być czytane, przez PP. Pieczętarzów, *cum interrogatione* jeżeli je pieczętować. *Ibidem.*

Reassumitur, cum hac declaratione, iż z popisem Marszałka Poselskiego i innych osob na to, z Senatu, i Koła Poselskiego deputowanych, do Ksiąg Grodzkich Warszawskich *ad afficandum* nazajutrz po Seymie podawane być powinny. *Const: An: 1613. fol: 7. Tit: o Konfytucyach.*

Znowu o tym *cum reassumptione in toto* dawnych praw, a osobliwie *Const: Anni 1613 & Marszałkowie Poselscy Konfytucye*, które za zgodą wszech stanów staną, *ad mundum* zaraz przepisać kazać mają. A po skończeniu wszystkich, one przy podpisach Senatorów Dwu, i Deputatów z Izby Poselskiej, podanych po konkluzyi Sejmu, i po żegnaniu Króla, nazajutrz do Grodu Warszawskiego oddawać powinni, a jeśli by wakował Grod, to do Metryki Koronney. *Const: An: 1661. fol: 15. Tit: O podawaniu Konfytucyi.*

PP. Pieczętarze obojga Narodów, zniósłszy się z P. Podskarbin W. Koronnym o koszcie (który *in instanti* na wydrukowanie Konfytucyi mająć) one naydaley trzeciego dnia do druku podać, a wydrukowane zapieczętowaawszy, wcześniej na Seymiki Relacyjne, także do Grodów po Wojewodztwach, i Ziemiach według prawa i dawnego zwyczaju, rozesłać, *sine intermissione*, mają. *Ibid:* Konfytucye Seymowe, odmieniane i przyczyniane, przez *Senatus* konsulta, być nie mają, ani Uniwersały, któreby je znosiły wychodzić mają, *sub nullitate* tychże Uniwersałów. *Const: An: 1662 fol: 2. Tit: de reddenda ratione.*

Do Konfytucyi Seymowych, po dwu tylko Deputatów *ex Gentibus*, *juxta antiquas consuetudines*, bywać powinno. *Const: An: 1673. fol: 11.*

Konfytucye Seymu przeszłego *An: 1658.* które dwa razy *ad Typum* podane, nie mają w Rzeczyposp. uczyniły mieszkanę, znieślono, i postanowiono, aby Marszałek Poselski tamtego Seymu, Exemplarz Konfytucyi wszystkich na które *consensus omnium Ordinum* na Seymie zażądał, z popiśm ręki swojej, i Deputatów do Konfytucyi mianowanych, do Grodu Warszawskiego podał, według którego Exemplarza te Konfytucye przedrukowane być mają. *Const: An: 1662. fol: 2. Tit: Konfytucye Seymu.*

A na potym nigdy Konfytucyi przedrukowywać *ex Senatus consulto* nie będzie wolno. *Ibid:*

Konfytucye, *An: 1590.* wszystkie które *periculum & necessitas belli Turcici expressit i temporaneum* było, abrogowano tak w Koronie jako i w W.X.L. *Const: An: 1591. fol: 618. Tit: Zniesienie niektórych Konst:*

Na Seymach Marszałek Poselski, i Deputaci do Konfytucyi *in posterum* przysięgać powinni. Marszałek *in hanc rotam.* Ja N. przysięgam Panu BOGU Wszechmogącemu w Trójcy Świętej Jedyńemu, iż żadney Konfytucye, na którąby jaka zaśła kontradycya (o którą trzykroć spytać się powinien będę) *in Volumen Legum* nie podam, i nie wpiszę: dependencye ni od kogo mieć nie będę, tylko od całej Rzeczyposp.: Konfytucye zgodnie namówione tak z Senatu, jako i z Izby Poselskiej, *recurrentibus* przepisać, *non denegabo*, z podpisem swoim wydam, które naydaley czwartego dnia, po pożegnaniu K.J.M. do Grodu podam. Deputaci zaś *in hanc rotam.* Ja N. przysięgam Panu BOGU Wszechmogącemu w Trójcy Świętej Jedyńemu, iż z pilnością przestrzegać będę, aby żadna Konfytucya *in Volumen Legum* nie wchodziła, i podpisywać się nie będę, na którąby *omnium Ordinum* nie zaśła zgoda. *Const: An: 1678. fol: 1. Tit: Jurament Urodzonego.*

O porządku Seymowania wszystkie Konfytucye osobiwie *An: 1633.* reasumowano, deklarując aby Posłowie Ziemiańscy pięć dni przed konkluzją Seymową, do Senatu przychodzili, *sine regressu* do Poselskiej Izby, i tam przez całe te pięć dni, o sprawach Rzeczyposp. z Królem i z Senatem, znosił się, i do konkluzyei Seymowej przysiępowali. *Ibidem. fol: 2.* O Seymach deklaracya.

Declaratur o Posłach, że żaden, Deputatem będąc (luboby *actu* w Trybunale nie zasiadł) Posłem aż po expirye funkcyi swojej Deputackiey, jako też i Posłem Deputatem, aż po Seymiku *relationis*, tak w Koronie, jako i w W.X.L. obierany być nie ma. A ktobykolwiek przeciwko temu prawu obrać się pozwolił, takowy w Izbie Poselskiej, i Trybunałskiej zasiadać nie ma, ale *ad Primam objectionem*, byle mu tego *legitime* dowiedziono, *ex utraq; statione* rugowany być powinien. Toż się rozumieć powinno o Posle ziemskim, któregokolwiek Narodu, funkcyą Poselstwa od Woytki na sobie mającym, czemu żadna Deputata albo Posła przeciwko takowemu wyraźnemu prawu obranego, *prejudicare* nie ma proteścacya, i luboby takowa zayść miała: *pro irrita declaratur lege presentis.* *Const: An: 1678. fol: 9. Tit: o Deputatach Trybunał:*

Declaratur znowu, iż kogokolwiek *in functione Tribunalitia* tak w Koronie, jako i w W.X.L. pierwsza intymacya przez Uniwersały Królewskie na Seymiki przed Seymowe wydane zażalenie, luboby powtórna expedyacya za rozerwaniem pierwszego Seymiku na drugi Seymik była wydana, Posłem być nie może, i gdyby był obrany, *Activitate* w Izbie Poselskiej *carere* ma, *vice versa* żaden funkcyą Poselską mający Deputatem obrany być nie może, aż po Seymiku *Relationis.* *Const: An: 1683. fol: 5. Tit: Deklaracya Konfytucyi o Deputatach.*

Posłów ziemskich obojga Narodów, ani Deputatów do Konfytucyi naznaczonych, ani Marszałka Poselskiego, z okazyi Konfytucyi, żaden *in perpetuum in jus vocare* do Trybunału nie powinien *sub pœna evocationis*; a jeśliby które zaśły *ex preterito* kondemnaty *pro nullis, & eliminatis declarantur.* *Const: An: 1683. fol: 12. Tit: securitas Marszałka.*

Tak w Koronie jako i w W.X.L. jeśliby od Seymikow *electionis* Posłów aż do Seymikow *Relationum* mimo excepcyą wnoszoną, albo *in contumaciam, in quocumq; subseio*, na którego Senatorsa, lub Posła Ziemiańskiego padły dekreta, takowe sprawy *in integrum restituti*, i za pozwem ston. *de novo in foro, & termino competendi*, po odprawieniu Seymikow Relacyjnych, agitari mają. I skarb W.X.L. za powrót ich simple, od nich przyjąć powinien, którzyby ich na Święty Jan będąc na Seymie wnieść nie mogli. *Const: An: 1654. fol: 34. Tit: Ubepieczenie na tym Seymie.*

Reasumowano, to i deklarowano *pro lege perpetua.* *Const: An: 1655. fol: 15. Tit: Ubepieczenie tych, którzy na Seymach, na usługę.*

Po Seymiku jednak *Relationis, in duabus septimanis in omni judicio*, sprawić się *ad instantiam cujusvis* powinni, co także *pro perpetua lege* być ma. *Const: An: 1659. fol: 5. Tit: Ubepieczenie Panow.*

To prawo także Posłom, do postronnych Panow, także Residentom, i Kommissarzom *post: expeditam functionem*, użyć ma. *Ibidem.*

Reasumowano tę Konfytucyą, *& actus quosvis juridicos*, pod czas Seymow, aż do Seymikow, *Relationis*, tak w Trybunale, jako *& in alijs quibuscvis subselliis, in prejudicium & aggravationem*, tak Senatorow i Posłów, jako i Małżonek ich otrzymane, *etiam in causis dotis, & inscriptionum*, kaslowano. *Const: An: 1661. fol: 29. Tit: O bespieczeństwie, Wielmożnych.*

Reasumowano przeżłe Konfytucye *An: 1659. & 1661.* deklarując, iż tak Senatorowie, jako i Posłowie *ad exteros* i Kommissarze, attestacyą J.M. Pana Marszałka któregokolwiek na Seymie będącego; jako i Posłowie Ziemiańscy, attestacyą Pana Marszałka Poselskiego, *legalitatem*, bytności swo-

iey na Seymie, i funkcyey pokazawszy, *super suspensionem causæ, ex registro incidentis, simpliciter* sprawać się będą powinni. *In contrarium zaś quasvis probationes juratorias super suspensionem ex occisione prærogationis causæ, contra præscriptum legis, in quovis subtelio Regni & M.D.L. wskazanę znieśiono, Ta Konstytucya, i na te Kondemnaty i dekreta, które pod czas przeszłych, i terażniejszego Seymów ferowane, i otrzymane są ściągać się ma. Także okrywać ma tych, którzy z dependencyey Seymu terażniejszego, na Seymikach relationum na Trybunał Skarbowy obrani będą.* *Const: An: 1667. fol: 13. Tit: Ubezpieczenie Panow Senatorow i Posłow.*

Znowu reasumowano też Konstytucye *An: 1659. 1661. & 1667.* i postanowiono, aby Grody Kondemnata na takich osobach nie ważyły się *exequować, sub privationi officii.* A ktoby *in posterum sub tempus per legum exemptum,* dekret lub Kondemnate otrzymać ważył się, takowy, *pæna nulli more Polonorum ex registro Dominorum Senatorum, & Nuntiorum, vindicandæ succumbet.* *Const: Anni 1678. fol: 17. Tit: Securitas Wielmożnych.*

Declaratur znowu o Posłach, że jako Posel od obrania do relacyjnego Seymiku, tak Depu. tat obrany, do drugiego Seymiku Deputackiego, chociażby i nie byli *acti in functionibus,* mają, *carere activitate,* i za pierwszą objekcyą, tak z Trybunału, jako i z Izby Poselskiej mają być rugowani, ani ich żadna protestacya *suffragari* nie będzie im mogła, toż także i o Posłach Woyskowych. *declaratur.* *Const: An: 1685. fol: 7. Tit: o Posłach i Deputatach.*

ARTYKUŁ VII. 7.

Opieniądże strawne Posłom ziemskim, wyprawiając ich na Seym walny

Za spólnym (a) namowieniem i zgodnym przyzwoleniem wszystkich stanów obywatelów tego Państwa Naszego Wielkiego Xięstwa Litewskiego. Ustawuie, chcąc to mieć na czasy potomne, iż po obraniu Posłow z każdego Wojewodztwa i Powiatu, ma być im na strawę dawano tak wiele, jako tu niżej opisano.

Wileńskim Posłom
Osmiańskim Posłom
Lidzkim (a) Posłom
Wilkomierskim Posłom
Braclawskim Posłom
Trockim Posłom
Grodzieńskim Posłom
Upitskim Posłom
Ziemia Zmudzka swoim Posłom,
Połockim Posłom
Nowogrodzkim Posłom
Wolkowiskim Posłom
Słonimskim Posłom
Witebskim Posłom
Orszańskim Posłom
Brzeskim Posłom
Pińskim Posłom
Mściławskim Posłom
Mińskim Posłom
Mozyrskim Posłom
Rzeczyckim Posłom

Sto sześćdziesiąt kop groszy
Sto sześćdziesiąt kop groszy
Sto sześćdziesiąt kop groszy
Sto sześćdziesiąt kop groszy
Sto dwadzieścia kop groszy
Sto sześćdziesiąt kop groszy
Sto dwadzieścia kop groszy
Sto sześćdziesiąt kop groszy
Dwieście kop groszy
Sto sześćdziesiąt kop groszy
Sto sześćdziesiąt kop groszy
Sto dwadzieścia kop groszy
Sto dwadzieścia kop groszy
Sto sześćdziesiąt kop groszy
Sto sześćdziesiąt kop groszy
Sto dwadzieścia kop groszy
Sto dwadzieścia kop groszy
Sto sześćdziesiąt kop groszy
Sto sześćdziesiąt kop groszy
Sto dwadzieścia kop groszy
Sto dwadzieścia kop groszy

Wszakże jeśliby kiedy z dopuszczenia Bożego była drogość zboża i inney żywności, tedy ma być więcej Posłom na strawę dawano, według uważenia czasu i dalekości drogi. Jeśliby się kiedy trafiło z potrzeby Rzeczyposp: gdzie daley nad zwykle miejsce Seym mieć,

a skład tym Posłom na strawę ma być dawano, to już osobliwą uchwałą Seymową jest warowano, co za mocno trzymano być ma, jedno nie poddając pod to dobr Naszych Hospodarskich i Kościelnych; wszakże ci Posłowie obrani, początku Seymow omieszkiwać nie mają, także i zjazdu głównego.

(a) Pieniędzy Poselskich w Powieciach W.X.L. kto na czas nie wyda, pozwany do Grodu z winą 10. kop wydać winien 1598. O Poselskie pienią W.X.L. fol: 698. Poborca Posłowi powinien liczbę czynić z Poselskich pieniędzy na czynieniu relacyey pod sówitością, *Consi: 1601. fol: 762. Tit: o Poborcach.*

(b) Kto nie wyda z winą kop 20. dać winien bez appellacyey, wyjawczy Pany Senatory. którzy na Seym jadą, dobra Urzędnikow dwornych i Stolu K.J.M. 1611. O Poselskich pienią: W.X.L. fol: 40.

Reassumuntur superiores Constitutiones cum pennis, i lauda o tym W.X.L. *approbantur. Consi: 1673. fol: 16.*

Posłom Powiatu Rzemyskiego na Seym aukcyą prowentu, *per laudum* uchwaloną, approbowano i dochodzenie *in foro Tribunalicio sine ulla dilatione*, postanowiono. *Consi: 1647. fol: 24. Tit: Dom Sądowy.*

Poselskie pieniądze, Obywatele ziemie Inflantckiey, jakie na Seymiku w Dynemburku przy obieraniu Posłow postanowią, takie wydać mają, *sub pennis* w Konstytucyach o pieniądzech Poselskich W.X.L. *descriptis.* O co *forum competens* z Retentami. *Ibidem fol: 26. Tit: Pieniądze.*

A R T Y K U Ł V I I I. 8.

O Seymiku abo zjeździe głównym w Słonimie, przed Seymem wielkim walnym.

I **A** dogadzając temu, aby Posłowie Ziemscy wszystkich Ziem Wielkiego Xięstwa Litewsk: w sprawach i potrzebach Ziemskich mogli zgodnemi namowami i umyśły na Seym wielki przyjeżdżać, zacymyby się i na Seymie potrzeby Rzeczyposp: bez wśelackiego zatrudnienia snadniey i bezpieczniey odprawowały. Przeto ustawuiemy, iż przed każdym Seymem wielkim walnym za dwie niedzieli mają wszystkie stany tego Państwa Wielkiego Xięstwa, tak Panowie Rada lch Mość, jako i Posłowie Ziemscy zjazd swoy wolny mieć w Słonimie i tam znieść w poyśrzodek siebie instrukcye wszystkich Ziem i Powiatow, i między sobą mają namowy spólne w miłości braterskiey o wszystkich potrzebach Ziemskich czynić, przywozząc się do jednego słusznego zrozumienia i uważenia rzeczy ku dobremu Rzeczyposp: za czymby iuż na wielkim walnym Seymie porządniey i spieszniey sprawy i potrzeby Rzeczyposp: stanowią i odprawować się mogły. A tak w Słonimie ten Seymik trwać ma wedle czasu i potrzeby, jakoby tylko na Seym wielki w czas przybyć nie omieszkali.

(a) Zjazdu Słonimskiego Posłowie i Senatorowie nie mają omieszkiwać, *Consi: 1631. Tit: Zjazd Słonimski.*

A R T Y K U Ł I X. 9.

O składaniu Seymikow po Seymie walnym, i o dawaniu darmo z Kancellarey spraw Seymowych.

A gdy (a) się Sejm walny dokona, tedy po wywołaniu Seymu we czterech Niedzielach mają być w każdym powiecie Seymiki takim obyczajem, iż (b) Posłowie skoro przyiachawszy z Seymu, mają Woiewodzie abo Staroście sądowemu o przyiachaniu dać znać, a Wojewoda abo Starosta, abo namiestnicy ich, mają to przez woźnych Szlachcie obwołać, żeby na ten rok na Seymiku ku słuchaniu Posłów swych zjachali się, a to dla tego, żeby na tych Seymikach posłowie z Powiatów na Sejm posłani, zwróciwszy się z Seymu, dali wszystkim obywatelom każdego powiatu wiadomość dostateczną, coby na którym Seymie w sprawach i potrzebach Rzeczypospolitej sprawili, i postanowili, i którzykolwiek na taki Seymik zjadą, ci tych spraw Seymowych słuchać mają, a nie przybyli na taki Seymik winom żadnym nie podlegają, ale Seymowemu postanowieniu dosyć czynić mają, i to co się na Seymie postanowi i uchwalili, mają Posłowie na piśmie za pieczęcią naszą do powiatu swego przynieść, i to ku zachowaniu przy Księgach ziemskich urzędowi ziemskiemu podać, także dla wiadomości tej rzeczy, i do Ksiąg Grodzkich dać to wpisać. A z Kancellaryey naszej takie sprawy ziemskie Posłom darmo wydane być mają, bez żadnego zatrudnienia.

(a) Posłowie Ziemscy o sprawach przeszłego Seymu wiadomość Braciey dać mają, *Zygm. 3. w Warszawie: 1589. Dawanie sprawy Posłów Ziemskich, fol: 518. Constit: 1635. fol: 29. Tit. O Relacyynych*

(b) Ośm Niedziel czas złożony po Seymie słuchania Posłów, i dla obrania Poborców, *Constit: 1597. Tit: Złożenie zjazdów fol: 617.*

Relacyne Seymiki w W.X.L. tam i na tym terminie odprawować się mają, jako w deklaracyach Województw i Powiatów wyrażono. *Constit: An: 1661. fol: 23. Tit: Seymiki W.X.L.*

Seymiki prywatne i zjazdy w W.X.L. któreby *in tota Republica* były formowane, *nullitatis* być mają. *Constit: Anni 1659. fol: 10. Tit: Seymiki.*

ARTYKUŁ X. 10.

Aby Szlachcic bez prawnie nie był iman.

Też (a) ustawuie, i wiecznemi czasy mieć chcemy, My Hospodar i Potomki Nasze. iż wszystko Rycerstwo Szlachtę Wielkiego Xięstwa przy wolnościach ich zwykłych, które od Nas Hospodara i od Przodków Naszych im są nadane, będziemy powinni zachować i trzymać. §. Też każdy Szlachcic osiadły wedle prawa nie pozwany i niepokonany prawem od nas Hospodara, i od żadnego urzędu iman i w więzienie sadzon być nie ma. (b) Okrom przyczyn w inszych Artykułach tego Statutu pomienionych.

(a) Szlachcic osiadły nie ma być ślubem wiązany, ani do więzienia sadzony, chyba prawem przekonany, *Constit: 1550. fol: 5. §. Ślubem.*

(b) W więzieniu Szlachcic Szlachcica więzić nie ma 1588. O poimaniu i więzieniu Szlachcica, *fol: 463.*

Szlachcic lozny *cautionem lite in decisa non praestans, in civili etiam causa* może być w więzieniu trzymany; *Constit: 1611. fol: 3. Tit: Deklaracya.*

Wyjąwszy złodziejstwo, dobrowolne męzobójstwo gwałtów: Panien łupieństwa, *Zagieto w Piotr: 1433. H.P. 553.*

ARTYKUŁ XI. II.

Aby Panowie Szlachtę o poczcliwość ich sami nie sądzili.

- 1 **T**eż (a) ustawuie, iż Xiążęta i Panowie Rada Nasza i Szlachta i też każdy z Rycerstwa Naszego, którzy Szlachtę Naszą u siebie sługami chowaią, nie maią ich sami o poczcliwość sądzić krom Nas, bo ten sąd nikomu innemu nie należy, jedno Nam Hospodarui.
- 2 §. (b) A co się dotycze złodzieystwa, zabójstwa, gwałtu, i innych występku temu podobnych, jeśliby służąc któremu Panu, komu innszemu, także i samemu Panu swemu co zaszkodził, o to wolni będą Panowie ich zasądziwszy przy sobie Szlachtę ludzi dobrych, sprawiedliwość z takowego czynić. A ktoby w czym był z prawa pokonan, tedy ten ma za występ swój cierpieć i karan być, by też i gardłem. Wszakże appellacyey postępkem tego Statutu na obie stronie, tak powodowey jako i odporney do sądu głównego nie maią im bronić. A w każdej takowey sprawie ma być składan Rok za cztery niedziele, dla tego, aby ten sługa obżalowany, rodziców, abo przyjaciół swych
- 3 ku temu prawu sposobić mogł. §. (c) A w innych rzeczach, gdzie o gardło, i płacenie summy pieniężney, także i o siedzenie nie poydzie, wolno będzie każdemu Panu sługę swego wedle występkui jego sądzić i z prawa karać.

(a) Sprawy o poczcliwość K.J.M. na Seymie sądzić ma 1565: O rzeczach które się poczcliwości dotyczą, fol: 100. 1588. O rzeczach które się poczcliwości tyczą, fol: 465. Const: 1589. fol: 539. Tit: co sądzić maią.

(b) Sługa czyi jeśli gwałt uczyni a zapowiedziany będzie, Pan z niego sprawiedliwości czynić ma, Jan Olb: w Piotr 1496. H.L. 124.

Sługę jawnego złodzieia, abo zdraycę, wolno zawsze imać. I nikt za to nie popada pod winy, które są opisane Const: 1588. Const: 1593. fol: 705. Ti: o sługach.

(c) Także o inne wszelakie krzywdy, o zbiecie, zranienie, zboż podeptanie, karmienie, Pan sądzić ma, Zygm: w Arak: 1532. H.P. 358.

ARTYKUŁ XII. 12.

Okolo nie dawania Cudzoziemcom dostojenstw i Urzędow wszelakich, a przychodniom z innych Państw i osiadłości nie dawać.

- 1 **T**eż (a) My Hospodar, obiecuiem i ślubujem pod przysięgą Naszą, którąśmy uczynili W.X.L. i wszystkim stanom, obywatelom jego, biorąc to z starego Statutu Króla Jego Mości Zygmunta pierwszego temu Państwu W.X.L. danego, a w ten wkładając i na to pozwalając. Iż w tym Państwie W. X. L. i we wszystkich ziemiach jemu przyśluchających, dostojności Duchownych i świeckich, Zamkow, dworow, gruntow, Starostw, dzierżaw, urzędow Ziemskich i dwornych, possesyi, abo dzierżanie i pożywanie, i wieczności żadnych cudzoziemcom i zagranicznikom, ani sąsiadom tego Państwa, dawać nie mamy. Ale to wszystko My i potomkowie Naszy Wielkie Xiążęta Litewskie dawać będziemy powinni, tylko Litwie, Rusi, Zmuydzi, i rodzicom starożytnym i urodzeńcom W.X.L: i in-

R nych

R. I. nych Ziem, temu W: Xięstwu należących. §. (b) A ktoby się z cudzo- 2
 A.34. ziemców i zagraniczników, i z łasiadow tego Państwa, i wszystkich
 Ziem jemu przyśluchających ważył co z tego uprosić, wziąć i w dzier-
 żenie przyść, a upomniony będąc, tego zarazem nie puścił, tedy ma-
 jętność jego wszystka ma być wzięta do stołu i skarbu Naszego W.X.
 Lit: § (c) Wszakże i tubylcom, chocia i Rodzicom W. X. Lit: do- 3
 stojeństwa i urzędy wszelakie mają być dawane, dobrze znacznym, i
 prawdziwie nie zmyślnie w tym Woiewodztwie abo Powiecie osia-
 dłym. § (d) A chociażby kto obcego narodu za swoje zasługi w 4
 tey Rzeczyposp: przyszedł ku osiadłości z łaski daniny naszej, abo
 jakim innym (e) prawem, tedy i takowy tylko osiadłości oney uży-
 wać ma, uczyniwszy pierwey przysięgę po wzięciu oney osiadłości
 na pierwszych Roczkach Grodzkich onego Powiatu, przed urzędni-
 kami Ziemskimi, abo Grodzkiemi onego Powiatu, którzy na on czas
 tam przybyć mogą, iż ma być i życzliwym temu Państwu W. X. Lit:
 tak jako i tubyley, i służyć służbę Ziemską temu Państwu. Ale i ta-
 kowi na dostojeństwa i urzędy wszelakie Duchowne i świeckie nie
 mają być przypuszczeni, ani od nas Hospodara ustawieni, czego pie-
 cętarze i pisarze Naszy z powinności swey przestrzegać będą winni.

(a) Przychodniowi żąd nemu dostojeństwa, Urzędy, Woiewodz: Kasztel: Sądy Podkomor: dawa-
 ne być nie mają, *Lodw: w Kosz: 1374. H.P. 165*

Cudzoziemców Król Henryk do Korony wprowadzać, ani im urzędowi i opatrzenia nie miał dawać,
Const: 1573. fol: 225. §. item recipiunt.

Król Stephan także *Const: 1570. fol: 255. Titulo Urzędy Koronne.*

Król Zygmunt III. także *excepta custodia*, urzędów im dawać nie ma, *Const: 1588. fol: 452. §. recipiunt etiam.*

Cudzoziemcy przy Dworze K.J.M. mieszkający, *forum* u Marszałka mają, *Const: 1607. fol: 829. Tit: o Cudzoziemcach.*

Cudzoziemcy przeciwko prawu dobra ziemskie trzymający, *forum* w ziemstwie abo w Grodzie.
 mają, z których egzekucją Starostowie czynić powinni. *Constit. 1633. fol: 39. Tit: O dochodzeniu.*

(b) Cudzoziemcom Zamków ani dostojeństw nie damy, a ktoby uprosił, a będąc upomniony pu-
 ścić niecheiał, część i majątność traci, *Zygm: w Piotr: 1538. H.P. 170.*

A urzędy Sądowe *oestate & intelligentia bene vigentibus* mają być dawane, *Const: 1562. fol: 20. §. Dożywocie.*

(c) W Komorze ani na Dworze Cudzoziemców *etiam circa custodiam corporis*, chować nie
 mamy, ani opatrzenia, ani Kaduków, jedno Polakom a Litwie dawać będziemy, *Delator* Szlachcie
 obojga Narodu.

(d) *Forum* na Tryb: Delatorowi 300. grzyw: a sobie Urząd drugie 300. grzyw: przysądzi,
 1607. O Cudzoziemcach, fol: 829. i na W.X.Lit:

(e) Cudzoziemcowie majątności Ziemskich w Koronie, w Pruskiej ziem, i w W.X.Lit: kupo-
 wać nie mają, pod utraceniem połowice Delatorowi 1601. Cudzoziemcy dobr Ziemskich kupo-
 wać nie mają, fol: 743.

Polakowi w Litwie, a Litwinowi w Polsce, wolno nabywać majątności, *Const: 1569. fol: 175. §. Statuty. Const: 1564. fol: 58. §. Jeszcze też.*

Indigenaty na Seymie z pozwoleniem Stanów mają być dawane, *Const: 1607. fol: 862. Tit: De indigenatibus.*

Po tey Konstytucyi 1607. któreby nie były *in Volumine Legum* nie ważne, *Const: 1641. fol: 11. Tit: O Indigenatach.*

Wakancye tak Koronne, jako i W.X.Lit: w każdym roku przez cztery miesiące po sobie idące,
 to jest *Septembrem, Octobrem, Novembrem, & Decembrem*, zaśluzonym w Woytku rozdawane być
 wedle prawa mają: osobliwy w tey mierze wzgląd mając na zalecenie PP, Hetmanów, *non proju-
 dicando electioni* Urzędów Ziemskich, do których także z woyłka obierać wolno będzie na Sey-
 mikach zwyczajnych, ludzi *functionibus pares*, i Starostwom Sądowym. *Const: An: 1662. fol: 10. Tit: gratitudo Benemeritorum.*

Indigenaty nie mają być dawane, tylko tym, którzyby wprzod od Króla albo od Panów Het-
 manów, na Seymiki, po Woiewodztwach zaleceni i znacznymi zasługami Rzeczyposp: *clari zo-
 stawali*, i na którychby się Woiewodztwa zgodziły. *Const: An: 1676. fol: 65. I którzyby przez
 Posłów Ziemskich nie mieli za sobą instancyey. Ibid: fol: 23.*

Indigenom nowym, od Seymu *An: 1658.* aż do tąd kreowanym termin stawienia się na przysz-
 łym najbliższym Seymieznaczono, na którym każdy z nich, kto się zechce zostać przy Ind-

genacie, i swobod tey Rzeczyposp: zażywać, *in persona* sam przed Królem, *Et coram ordinibus Regni* stawić się, *Et corporali juramento* poprzyśiądz tę *fidelitatem* powinien. Do tego przyszłego Seymu, o poślesia rzetelną, i niezmyślną starać się, i onę skutecznie obiać mają. Inaczej ktoby tego oboygą wykonać albo niechciał, albo zaniedbał, *ipso facto* od indigenatu, *perpetuis temporibus* odpadnie. *Const: An: 1662. fol: 38. Tit: O Indigenach przyszłych Seymow.*

Indigenaty na Seymie terażniejszy *An: 1673.* pozwolone, tylko osobom Wiary Świętey Katolickiey Rzymkiey służyć mają. *Const: 1673. fol: 40. Tit: O Indigenatach i Nobilitacyach.*

ARTYKUŁ XIII. 13.

O Zachowaniu w całości dostojenstw, i urzędow tego Państwa wszelakich.

- I** Też obiecuiem, i chcemy wiecznemi czasą mieć, aby Panowie Rady nasze jako Duchowne tak i świeckie, i wszyscy inni Urzędnicy Naszy Ziemiańscy i dworni w tym Państwie Naszym Wielkim Xięstwie byli we wszelakich dostojnościach i uczciwościach zachowani, wedle dawnego obyczaju, i każdy wedle zachości mieysca swego. §. (a) A co się dotycze władzy i spraw ich sądowych, R. 4.
A. 40. w tym się oni mają zachować i sędziować, jako któremu urzędowi zdawna zamierzono, i w tym Statucie opisano jest.

(a) Ludziom obcym i przychodniom Sądy dawane być nie mają, ale Synom Koronnym, i mieszkającym w tych Ziemiach, *Lud: w Ko: 1374. H.P. 165.*

ARTYKUŁ XIV. 14.

O nie odeymowanie dostojenstw i urzędow na zaoczne obmówienie.

- I** Też (a) ustawuiem, iż dostojenstwa i wszelakich urzędow, Starostw, dzierżaw, ciuwnstw, na sprawę czyiejkolwiek, na obmowę zaoczną, My i potomkowie Naszy nie mamy odeymować. (b) Ale gdyby który z urzędnikow Naszych był rozsprowizyciel albo szkodnik Nasz i dworow Naszych, i do Nasby wtym odniesion i obwinion był, tedy oboia strona, jako ten kto wie dzie tak i na kogo mieni, mają przed Nami oczywisto za mandatem stać. A My z Pany Radami Naszymi W.X.Lit: wysłuchawszy ich, i rozeznawszy tę rzecz, winnego według występku jego mamy karać, a bez winnie i bez prawa, na zaoczne powiadanie, nie będziemy ni u kogo urzędow brać ani ich z nich zrzucac. R. 1.
A. 2.

R. 1.
A. 2.

(a) Dostojenstwa i Urzędy dane, nikomu brane być nie mają, *Zygm: w Piotr: 1538. H.P. 171.*

(b) *Respectu abusus* odsądzono leśnictwa dzierżawcy *præjudicatum in Relationibus inter.*

ARTYKUŁ XV. 15.

O dzierżeniu starych ustaw, a nowych bez Seymu walnego nie ustawiać.

- I** Też (a) przyrzekamy, wszystkie przywileie Ziemiańskie starodawne i nowo od Nas dane, wolności i zwyczaje dobre starodawne zachować, i niwczym tego nie naruszać, a nowego nie R. 3.
A. 43.
2 nie ustawiać. §. (b) A wżakże bylaliby potrzeba co nowego przy- R. 2.
A. 2.

R. 3. bawić ku dobremu Rzeczyposp: tedy tego nie mamy czynić, ani u-
A. 3. stawać żadnych działań, aż na walnym Seymie, z wiadomością i pora-
dą Rad Naszych, i przyzwoleniem wszystkich stanów Sejmowi nale-
żących.

(a) Prawa, przywileje, wieczno: Lenna, dożywocia, Obywatelom W.X.Lit: dane, nienaruszenie
mają być trzymane, 1569. przywilej o Uniey X.Lit: fol: 176. opatrujemy też.

(b) Ustawy żadne bez Seymu czynione być nie mają, Kaz: w Niesz: 1454. H.L. 61. Zygm:
w Piotr: 1538. H.P. 24.

W sprawach Sejmowi należących, żadne *senatus consulta* formowane być nie mają, ani konklu-
zye onych *in executionem* przywodzone *jub nullitate*. Const: An: 1662. fol: 2. Tit: *de reddenda*
ratione Senatus consultorum.

A R T Y K U Ł XVI. 16.

*O wolności wyjachania z Państw Naszych, do innych Państw
Chrześcijańskich, krom ziem nieprzyjacielskich, i o opiekach takich
imion.*

R. 1. T eż (a) użyczymy i uchwalamy wiecznemi czasami, aby Xiążę- 1
A. 12. ta i Panowie Chorągiewni, Szlachta, i każdy człowiek Rycer-
ski, i wszelakiego stanu tego Państwa W.X.Lit: mieli wolność
i moc wyjechać i wyjść z tych Ziem Naszych W.X. dla nabycia na-
uk w piśmie ćwiczenia, i uczynków Rycerskich, i też będąc nie spo-
sobnego zdrowia swego, dla lekarstw do wszelakich ziem i stron, (a)
kromia ziem nieprzyjaciół Naszych, z kimby to Państwo Nasze na
R. 2. on czas walczyło. §. (b) A wszakże tak, aby z imion ich pod 2
A. 1. tym czasem, a w niebytności ich samych służby Nasze ziemskie nie
były omieszkanie, ale nam i potomkom Naszym, jako i przy nich
były, zawżdy ilekroćby potrzeba ukazowała, wedle uchwały i usta-
wy ziemskiej były załugowane. §. A jeśliby syn pojechał po ry- 3
cerstwie, a Ociec w domu został, a w niebytności jego Ociecby u-
marł, a nie zostawiłby po sobie drugiego syna dorosłego, albo opie-
kuna, albo bliskiego krewnego, przyrodzonego w imionach. Tedy
mamy My Hospodar, a w niebytności Naszey w tym Państwie, tedy
urząd Nasz Ziemski sądowy, ma opiekuna, człowieka dobrego, ro-
stropnego, cnotliwego, pobożnego, i dobrze w tym Państwie i w
tym Powiecie, gdzie te imiona leżą osiadłego, na takowe imio-
na ustanowić, ktoby z nich służbę Ziemską zastępował, i imio-
na od krzywd i szkód bronił, i u prawa odpowiadał, według Arty-
R. 6. kulow niżej o opiekunach dołożonych. §. A gdy ten z cudzych 4
A. 4. ziem przyedzie, ma imienie i majątność wszystkę do rąk swych
wziąć, jako własność swoją. (c) A ten opiekun ma się sprawować
w tey opiece, i liczbę z opieki swej czynić, tak jako i każdy inny o-
piekun wedle nauki Statutu tego. §. A będzieli ten mieżkając w 5
cudzey ziemi, chciał komu inszemu to imienie puścić, albo w opie-
kę zlecić, to mu wolno będzie, a ten pierwszy opiekun, ku temu za-
chować się ma, jako wyżej opisano.

(a) Wolność dla nauk do cudzych ziem jeździć pozwolona, *Zygm: w Krak: 1540. H. P. 136. Tit: Czas Kortezanom.*

I Król bez konsensu wyraźnego wszystkich Stanow Rzeczyposp: za granice Państw swoich wyjeżdżać nie ma, *Const: 1641. fol: 4. Tit: O odieżdżie Królów.*

(a) Ci, którzy przy nieprzyjacielu Rzeczyposp: wyiachawszy z Oycyzny, Chorągwie i broni swej podnoszą, *hostes & perduelles, Const: 1601. fol: 732. Tit: o tych.*

(b) Którzy dla nauki do cudzych ziem wyiachali, od wojny wolni, Dzierżawcy jednak albo opiekunowie z dobr osoby godne, wyprawić powinni, *Stephan 1576. Pozwolenie wojny fol: 262.*

(c) W Koronie opiekun każdy, ze wszystkich pożytków, dochodów, tak od gruntów, iako i z rzeczy innych czynić liczbę powinien. *Zygm: Aug: 1565. O opiekunach. fol: 100.*

ARTYKUŁ XVII. 17.

Po śmierci Oycow, Matek, i innych krewnych i bliskich ich, dzieci, potomkow, bliskich, dziedzictwa, spadki, wyślugi, i wszelakiego nabycia, nie oddalać, i o spadku na Nas Hospodara, i bez potomnych.

- 1 **T**eż (a) ustawuiem, iż po śmierci Oycow i Matek, dzieci ich, synowie, i córki od dobr oyczytych i macierzytych nie mają być oddaleni, ale oni sami, i ich szcządki, własni krewni i bliscy, prawem przyrodzonym i słusznym nabytym, zwyczajem starodawnym i też Statutem pierwszym i terażniejszym mają posiadać i odzierać, i te dobra na pożytek swoy obracać wiecznemi czasami. A toż się też będzie rozumieć, o bliskościach spadkach, wyślugach, i wszelakim nabyciu według prawa, a to tym obyczajem. §. (b) Jeśli by było kila braci i siostr rodzonych, wydanych albo niewydanych za mąż, a coby bracia między sobą oyczyznę i kupnem, które się im w oyczyznę obracać ma, podzielić się albo jeszcze nie podzielić, a któryby z nich umarł nie zostawiłszy po sobie płodu, tedy jego część oyczyzny i kupie tylko na bracią przychodzi i na ich potomstwo, a na siostry tylko wyprawa z czwartą częścią wszystkiego imienia oyczytęgo i kupionęgo, i jeśli by której przed tym z nich za mąż po śmierci oycowskiej idąc od tej braciey, nie była dana. A jeśli by była macierzysta, tedy mają bracia z siostrami równo podzielić między sobą. §. Jeśli by Pan BOG dopuścił, żeby oni bracia pomarli wszyscy, a u żadnego potomstwa nie zostało, a chociażby i było a potem się zwiodło, tedy ona wszystka oyczyzna, i wszelakim obyczajem nabyte imiona, zaś na siostry i na ich potomstwo spadają. Niżli jeśli by jeszcze Pan BOG tak dopuścił, żeby oney braciey i siostr ani ich potomstwa i szcządkow nie zostało, tedy ona oyczyzna ich wszystka także wszelakim obyczajem słusznym nabyte imiona, i majątność, ma na bliskich spadywać, który jest najbliższy do dobr oyczytych i macierzytych po mieczu według tegoż postępku. Także też i macierzyste ma spaść na tych, którzy będą do macierzystęgo imienia najbliższy, po matce onych zmarłych. (c) §. Jeśli by przez nich słusznym zapisem nie było zawiedziono, kromia tych, którzy bez potomstwa bliskich szcządkow i naśladowników swych zemrą, ni na kogo prawa swęgo przyrodzonego, wyśluzonego, i nabytego nie wlawszy, i niezapisawszy. Bo po tych i takowym obyczajem imienie spadkiem na Rzeczposp: i na Nas Hospodara

Wiel: Xiążęcia i potomkow Naszych, Wiel: Xiążąt Litew: przycho-
dzą i przychodzić będą. (d)

(a) W Koronie Bracia Siostry, nie z czwartey części, ale wedle rady dwu przyjaciół po Oycu, a dwu po Matce wyposażyć mają, i abo część w majątności naznaaczyć, *Forum* w Grodzie. A jeśli by nie było Braciey, tedy u Stryiow zostają na skupie, 1588. O pośażeniu Siostr, *fol: 461. Kazm: w Wislicy. 1347. H.P. 276.*

(b) Ordynacya *de succedendo* przez Xiążąt Radziwiłłow uczyniona, excypowana od tego prawa i approbowana. *Consl: 1598. fol: 528. Tit: Konfirmacya.*

(c) Dobra *Źuri fisci* nie mogą *subjacere*, dokąd *successio legitima usq; ad octavum gradum probari potest inclusive*, a ktoby nie dowiodł kaduk, *damna refundere par: tenetur*, tak Szlachcicowi iako i Mieszczaninowi, *Consl: 1588. fol: 458. Tit: O Kadukach.*

(d) Ktoby pod Szlachcicem dobra kadukiem uprosił, lubo Ziemskie, lubo lenne, ustaniem prawa lennego, i o to zapozwawszy nie dowiodł, *pro evocatione* za dworem, kop 200. Lit: *Ź litis expensa: za przysięgą, in instanti citato* powinien płacić, *Consl: 1598. fol: 698. Tit: O pozwiech zadwor- nych W.X.Lit:*

Dobra po Szlachcicu na Króla spadłe, Szlachcie ma Król rozdawać, *Consl: 1562. fol: 26. Tit: dobra na Króla.* Mieyskie Kaduki może Król dawać nie Szlachcie, *Consl: 1576. fol: 280. Tit: O dobrach Źuris.* Cudzoziemcom nie mają być dawane kaduki, *Consl: 1607. fol: 829. Tit: O Cu- dzoziemcach.*

A R T Y K U Ł XVIII. 18.

O nie daniu dostojenstw, urzędow, ludziom narodu prostego.

Też (a) prostych ludzi nie podwyższać nad Szlachtę, ani na do-
stojności ich przekładać, i urzędow Naszych, prostego narodu
ludziom dawać nie mamy, ale Szlachcie, każdemu Rycerskie-
mu człowiekowi, i tuteyszego Państwa W.X.Lit: rodzicom, i w tym
Państwie osiadłym, My z łaski Naszey Hospodarskiej za godnościa-
mi i zasługami ich ku Nam Hospodarui i Rzeczyposp: obiecujemy
ich dostojnościami i urzędy opatrować, i do służb Naszych na dwor
Nasz przyjmować jako wiernych poddanych Naszych.

(a) Nie ma żaden w radzie naszey być, jedno z Rycerskiego stanu, tak Duchow: jako i świec-
kiego, *Zygm: Aug: Iż stan Rycerski 1550. fol: 7.*

Aby nadanie Klasztorne, tamże *fol: 8.* O Opactwach. 1588. *fol: 469.*

Opactwa, Probostwa, Kanonie i Przelatury, *plebeis* nie mają być dawane, tak w Koronie, jako i
w W.X.Lit: *sub penis Ź foro de Cortesanis.*

Szlachta sama tylko Senatorami być mają, tak Duchownemi, jako i Swieckimi, *Consl: 1550. fol: 7. § Iż w stan Consl: 1633. fol: 27. Tit: Kanonicy:*

A R T Y K U Ł XIX. 19.

O wywodzie Szlachectwa za przymówką.

Ustawiamy, (a) jeśli by kto komu rzekł żeby nie był Szlachcic, **E**
tedy ten kto się wywodzi, ma postawić z oyci i z matki po
dwu Szlachcicow przyrodzonych, to jest, dwóch z oyci, a
dwóch z matki krewnych, i na tym im poprzyśiądz, iż ich jest przy-
rodny a prawdziwy Szlachcic. A jeśli by się rozwiodł, a on by był
Państwa tuteyszego tubylec, tedy boiar, Szlachtę, okolicznych ma
postawić dwóch Szlachcicow, którzy mają przy nim przyśiądz, że
on jest z rodu Szlachcic. A po takim wywodzie przyganiiony przy
Szlachetwie zostanie. A ten który przyganił, ma za taką niepowścią-
gliwą mowę swoją, siedzieć w zamku abo w dworze naszym sądo-
wym dwadzieścia niedziel, a stronę przeciwną łowito nawiązać.

(a) Jeśliby zadano nie Szlachectwo, świadectwo na Sejmiku swego Woiewodz: otrzymać ma do sprawy na Tryb: a ktoby fortelnie świadczył, nie będąc krewnym a byłby przekonany, Szlachectwo i majątność traci, *Zygm: III. w Warzaw: 1601. O nowey Szlachcie, i na W.X.Lit fol: 736* W Koronie z pierwszego, wtórego i trzeciego pokolenia, po dwu świadkow Szlachectwa dowodz, *Zygm: Aug: w Piotr: 1550. H.L. 186. H.P. 237.*

Przy stanowiących Świadcach reformacye, działa, dyspozycye *bonorum terrestrium* ma pokazać, *Const: 1633. fol: 33. Tit: O wywodzeniu Szlachectwa.*

In Contumaciam abo *in condigno* przez Dekret Trybunałski abo Seymowy, ktoby się wywiodł, *supra scripto modo* powinien się wywodzić, *Ibidem fol: 34.*

Szlachectwo czyie ktoby poprzyślął, nie będąc jego krewnym, ma Szlachectwo tracić, i dobra do Aktora przepadać, *Const: 1601. fol: 736. Tit: ibid:*

Szlachciec *ignobilem* do Herbu przyiąć pod utraceniem swego Szlachectwa nie powinien. Co się rozumie i o tych, którzy po Konfitytucyey 1578. do cudzych się Herbow wtrącili, *Const: 1633. fol: 33. Tit: O wywodz: Szlach:*

ARTYKUŁ XX. 20.

O pojęciu przez Szlachcica nie Szlachcianki i o potomstwie takich ludzi.

- I Jeśliby (a) który Szlachciec nie Szlachciankę sobie nie równą po-
 iął, tedy jako tę nie Szlachciankę żonę swoją, tak i dzieci swoje
 z nią nabyte, sobą i Szlachectwem swym ufzłachci, i takowe żo-
 ny i dzieci ich, za prawnych Szlachciców być mają. A wszakże, je-
 śliby takowa niewiaſta byłszy za Szlachcicem, a zaśby potym po-
 ſzła za proſtego ſtanu człowieka, a nie za Szlachcica, tedy ta zaſię
 uczciwość Szlachecką traci, i w takowym ſtanie być ma, jako mąż
 2 jey za kim w ten czas będzie. §. A dzieciom tym, które z pier-
 wſzym mężem Szlachcicem miała, to przecię ſzkodzić nie będzie,
 tylko żeby ſię rzemioſłem a ſzynkiem nie żywili, i lokciem nie mie-
 rzyli. A wszakże i takowy, jeśliby ſzynk i rzemioſło porzucił i opu-
 ſcił, a poſtepkow Szlacheckich i Rycerskich naśladował, przecię za
 Szlachcica poczytan być ma.

R. 3.
A. 25.

(a) Który acz z Matki proſtego ſtanu a z Oycy Szlachcica jeſt z urodz: taki za Szlachcica ma być poczytany, *Alex: w Radu: 1505. H.P. 130.*

ARTYKUŁ XXI. 21.

O Cudzoziemcu naganionym o Szlachectwo i o nabyciu przezeń oſiadłości.

- I Też jeśliby któremu cudzoziemcu, kto nagaſił na Szlachectwo, R. 3.
 tedy ma iachać do ziemi ſwey ſkąd jeſt, i tam przed urzędem A. 19.
 wywieſć, Szlachectwo ſwoie, a z urzędu pod ich pieczęćmi
 liſt przywieſć, którym tu Szlachectwa ſwego ma dowieſć. A jeśliby
 woyna z tey ſrony była ſkąd on jeſt, tedy ma poſtawić dwie oſobie
 prawdziwych Szlachciców z teyże ſrony ſwey, abo tuteyſzych by-
 wałych w tey ziemi, którzyby byli Szlachectwa jego wiadomi, a ci
 takżę mają przy nim przyſiądz, iż on jeſt Szlachciec, takowym oby-
 czaiem cudzoziemcu wywod Szlachectwa będzie: a gdy już ten
 przyganiſiony wywiedzie Szlachectwo ſwoie: tedy ten który mu przy-
 ganił jakiegokolwiek ſtanu będzie, ma ſzkodę i nakład, na czym ten,

R. 4.
A. 26. kto się wywiodł, przyśięgnie, jemuż płacić. §. (a) A jeśliby który 2 cudzoziemiec przyechawszy do tutejszego Państwa naszego, kupił jakimkolwiek słusznym obyczajem nabył sobie imienia Szlacheckiego, a chciałby wolności Szlacheckich używać, tedy pierwey ma ukazać przed urzędem tym gdzie kupił imienie, jeśli jest Szlachcic prawdziwy. A gdzieby tego nie pokazał. (b) Tedy chocia imienie kupi, przecię z wolności Szlacheckich weselić się, i ich używać nie ma, pod chorągwią zarówno z Szlachtą stać nie ma: ale bliscy mają go z tego imienia szacunkiem w tym Statucie, niżej w artykule o odprawach rzeczy sądzonych opisanym kupić, i służbę ziemską z niego służyć, a przecie dostojęństwa i urzędów trzymać nie ma, choćby i Szlachcicem był: także się ma rozumieć i o tubylcach nie Szlachcicach.

(a) Cudzoziemcy tak Szlachta jako i prostego stanu majątności ziemskich w Koronie w Pruskiej ziemi, i W.X.Lit: kupnem nie mają nabywać pod utraceniem, których połowica do skarbu, a połowica Delatorowi.

Forum na Trybunał: rokiem zawitym, 1601. Cudzoziemcy dobr ziemskich kupować nie mają, fol: 743.

(b) Cudzoziemcy, którzy majątności w Prusiech nakupili, do lat trzech mają zbyć, a ktoby się napo tym kupić ważył, *pænā amissionis* dobr i pieniędzy, *Const: 1589. fol: 515. Tit: o Cudzoziemcach.*

ARTYKUŁ XXII. 22.

Jeśliby ten kto przyganił sam nie był Szlachcic.

R. II.
A. 50.

Ustawuie (a) też, iż gdyby kto sam będąc nie Szlachcic przyganił człowiekowi dobremu Szlachcicowi, a ten Szlachcic w tym stanie swym Szlacheckim byłby znaczny i wiadomy, i dowod na Szlachectwo uczynił, a po wywodzie i okazaniu swego Szlachectwa, jeśliby też ten Szlachcic przeciwny sironie zadał, mówiąc że on sam nie Szlachcic, a tenby zaś Szlachectwa swego według artykułu w tymże Rozdziale dziewiętnastego nie wywiodł, a okazałby się być z prawa człowiekiem prostym nie Szlachcicem, (b) takowego czyibykolwiek był, urząd nasz przed którym się to stanie, ma rozkazać katu wieść do przęgierza, i tam go miotłami bić, a potym wyświadczyć. A wiodąc go od urzędu do karania i wyświadczaiąc z miasta, ma go kazać obwołać, że się takimi słowy na Szlachcica targnął.

(a) Komu nie Szlachectwo będzie zadane, tedy *oblicienti* nie będzie mógł *reconventualiter ignobilitatem* zadawać, aży się sam wprzód wywiodł, toż mu dopiero wolno będzie zadawać jeśli będzie chciał, *Const: 1633. fol: 34. Tit: O wywodzie szlach: § komu.*

Chłop może szlachcicowi naganić takiemu, który miał naganę od szlachcica i nie oczyścił się, także który się szynkiem bawi, i temu chłop naganić może, *Tagieto 1423. List 238.*

(b) Ten, który zada nie szlachectwo Szlachcicowi, po słusznym i prawnym wywodzie jego, gdyby sam wzajem nie wywiodł szlachectwa swego, *pænæ colli* podlegać ma, *Const: 1633. fol: 34. Tit: O wywodzie Szlach:*

ARTYKUŁ XXIII. 23.

O naganienie Szlachcica zabitego

I Też (a) komuby była dana wina o głowę szlachecką, a onby powiadał, iż ten zabity nie jest szlachcic, tedy gdy tego dowiodą krewni wedle Artykułu dziewiętnastego w tymże Rozdziale, że był Szlachcic, ma być karan jako o tym w tymże Statucie o mężobóych jest opisano niżej, a z osobna nawiązka za przyganie, z imienia i majątności jego ma być płacona, jakoby żywemu szlachcicowi naganil. R. 11.
A. 50.

(a) W Koronie szlachcicem się mieniać, a byłby zabity nie będąc nim, płacony być nie ma, a kto-
by jeszcze o głowę czynił 120. grz: zapłaci, rok i sześć niedziel w więzy siedzieć ma, *Zygm: Aug:*
1557. Gdzieby kto *fol: 10.* Toż i o ranach rozumieć się ma.

ARTYKUŁ XXIV. 24.

O Szlachcie, którzy imiona swe poprzedawszy, lichwą się bawia.

I Ustawuim, (a) Jeśliby który szlachcic imienie swe przedawszy, R. 2.
A. 4.
R. 5.
A. 7.
R. 8.
A. 3.
a w mieście mieszkając z lichwy żył unikając służby ziemskiej
woienney. Takowi przecię z summy swej pienezney, winni
służbę ziemską służyć wedle uchwały na on czas Seymowey pod
utraceniem wszystkiego dobra swego.

(a) Szlachta, którzy majątności swe sprzedawszy, w mieście mieszkają, a pieniądze na lichwę
dają, po złotych dwu od 100. płacić mają. Uniwersał Fohor: wojnę służyć mają pod utraceniem
dobra, 1578. *Steph.* o Szlach: co zgołocieli. *fol: 335.*

ARTYKUŁ XXV. 25.

O Szlachcie, którzy w mieście osiadłość przyjęła.

I Też (a) ustawuim, iż gdyby szlachcic zaniechawszy imienia i
obezsca swego szlacheckiego, abo przez chudobę swą, szuka-
jąc sobie pożywienia, a wszedłby do miasta, i mieszkał tam,
targi mieyskie wiodąc, abo i szynk w domu mając i łokciem mie-
rząc, abo rzemieśło robiąc na warstacie, takowy już z wolności szla-
2 checkich weselić się nie ma. §. (b) Wszakże jeśliby potym ten R. 3.
A. 20.
szlachcic sam, abo synowie szynkiem i rzemieśłem mieyskim obcho-
dzić się nie chcieli i łokciem nie mierzyli, a wyszedłszy zaś z miasta, na-
śladowali postępów Rycerskich przodków swych, takowi za pra-
wą szlachtę mają być rozumieni.

T

(a) Nobilitowani, którzy powinności szlacheckich nie odprawiają, łokciami towary przez Fa-
ktory swe mierzą, gdy w tym pokonani będą, majątność tracą, połowica do skarbu, a połowica
Delatorowi, wyjąwszy miasta uprzywilejowane, 1609.

De Fidei tak w Koronie, jako i w W.X.Lit: *fol: 901.* *Consl: 1550. fol: 6.* §. Drudzy.

Szlachcic w mieście osiadły, handlami, szynkami się bawiąc, *prærogativam nobilitatis* traci: Potomstwo pod ten czas zplodzone, i sam dobr ziemskich nie może nabywać, jeśliby nabył, dobra jego *terrestria jure caduco* szlachcic uprosić może, *Const: 1633. fol: 33. Tit: O wywodzeniu szlachectwa.*

(b) Na szlachectwo kreowany być nie ma, tylko na Seymie, za wiadomością Panów Rad, abo w Woyszcze, 1578. *Plebejorum nobilitatio fol: 334. 1601. O nowey szlachcie: fol: 736. i na W.X.L. Szlachcie w mieście, domy mieć wolno, Const: 1550. fol: 6. § Aby szlachta.*

W domiech jednak swoich, loznych przekupniów i rzemieślników bronić nie mają, *Const: 1611 fol: Tit: 27. O ludziach.*

Reassumowano Konstytucyą *An: 1633. de abusu nobilitatis.* i na tych, którzy *opificia mechanica* traktują. *Const: 1677. fol: 13.*

Do szlachectwa i Indigenatów nie mają być przyjmowani, którzyby tak w Koronie, jako i w W.X.Lit: na Seymiku przed Seymowym z tym się nie odzywali, i przez posłów ziemskich za sobą nie mieli instancyey. *Const: An: 1676. fol: 23.*

Ktobykolwiek *ex Plebeis* ważył się do stroju kleynotów, sukien jedwabnych, abo droższych, i te rozumiejąc, co już gotowe mają, także soboli, ryliów, marmurków, pupków, jedwabnych pałów, używać, taki każdy kupiec, i mieszczanin bogatszy *panam milla marc: ad cuiusvis nobilis i. stantiam, a plebeia conditionis uboższy, panam ducentarum marcarum, in officio civili, z dobr Królewskich cum appellatione* za dworem, a z dobr ziemskich, w Grodzie *sine appellatione repetendam, per medium Delatori & fisco Reipub: dividendam,* zapłacić ma, *& Magistratus & officiales* wszyscy w miastach wielkich, według tychże *An: 1613. & 1620. Konst: sprawić się mają. Const: An: 1655. fol: 37. Tit: Lex sumptuaria.*

Przywodząc *legem sumptuariam in realem executionem,* reassumowano pomienioną Konstytucyą, *An: 1655.* i aby *in toto* obserwowana była *perpetuis temporibus* postanowiono. A na wyprzedanie towarów zakazanych, rok tylko jeden czasu, kupcom pozwolono, *Const: An: 1683. fol: 6. Tit: executio legis sumpt:*

ARTYKUŁ XXVI. 26.

Onie przywłaszczanie wolności Szlacheckich ludziom prostego stanu.

A. 18.
R. 3.
i 21.

Gdyż podwyższenia czci i stanu za godnościami i zasługami każdego właśnie rękami i szafunkami zwierzchności Naszey Hospodarskiej należy, i też przestrzegając wszelakiego ubliżenia stanu szlacheckiego od ludzi prostych. (a) Ustawiliśmy, iż nikt z ludzi prostego stanu, okrom ośobliwej łaski i nadarzania od zwierzchności Naszey Hospodarskiej, i to za jawnymi, znacznymi i rycerskimi posługami, meństwem okazanym przeciw nieprzyjacielom naszym, wolności i przywilejów stanu szlacheckiego i Herbow szlacheckich sam sobie przywłaszczać, ani ich używać nie ma żadnym (b) obyczajem, ani posiadaniem imion i gruntów szlacheckich. Przeto, aby domy szlacheckie nie schodziły: (c) tedy to warujemy, iż prostego stanu człowiek nie osiągnąłszy pierwey od Nas Hospodara wolności szlacheckiej imion i gruntów szlacheckich, żadnym obyczajem posiegać, ani kupią swą na wieczność odzierżec nie może, ale bliscy za odłożeniem pieniędzy, szacunkiem Statutowym ku temu imieniu przyść i przypuszczeni być mają, chociayby i dawność ziemia zalsza.

(a) W Koronie szlachcicem ktoby się być mienił, a nie będąc nim, dobra swe traci 1589. O szlachectwie, *fol: 517.* A jeśliby był zabity, takowego głowa płacona być nie ma, 1557. *fol: 10. Gdzieby kto.*

Przychodniowie zamorscy, którzy majątki ziemskie pokupili, nie będąc szlachcicami Koronnymi, i ziem przyległych, aby do trzech lat poprzędali, pod utraceniem onych. 1589. O Cudzoziemcach zamorskich, *fol: 515.*

(b) Gdyby szlacz jakimi fortelami, nie będąc krewnym, przyznawał drugiemu szlachectwo, takowy szlachectwo i majątki traci do Aktora, 1601. O nowey szlachcie i na W.X.Lit: *fol: 736. Const: 1633. Tit: O wywod: szlach:*

(c) Szlachectwo na Seymie za zaleceniem Senatu, Posłów, abo Hetmana ma być dawane, i to w Konstytucyą aby wpisane było, *Const: 1601. fol: 736. Tit: O nowey szlachcie. Reassumitur Constitutio 1613. Tit: eodem i Constit: 1641. fol: 11. Tit: O Indigenatach.*

ARTYKUŁ XXVII. 27.

Gdyby Szlachcic Szlachcicowi przymówkę jaką uczynił, tak o szlachectwo, jako i o inſze rzeczy w oczy i za ocznie.

- 1 **T**eż (a) uſtawuie, iż gdyby któregokolwiek ſtanu i doſtoynoſci będąc, tylkoby jeno rodu ſzlacheckiego człowiek, zardwno wſzyſtkich w tym poczytaiąc, od Wielmożnego aż do nayuboższego ſzlachcica, jednako rozumiejąc, jeden drugiemu tak o ſzlachectwo, jako i (b) o inſze rzeczy poczcivoſci i dobrej ſławie do tkliwie oczywiſcie gołemi ſłowy, krom mianowania ſamych uczynkow na ſąd Grodzki wyiętych, przymówkę uczynił, a toby ſię do prawa bądź przed Nas Hoſpodara, gdyby ſię to u dworu naſzego ſtało, abo przed urząd ziemſki, abo Grodzki przytoczyło, i gdzieby ten, kto przymowił, a przed prawem do tego ſię nie znał, tedy temu komu przymówiono, to nic ſzkodzić nie ma, i on tego ſprawować ſię nie będzie powinien, a ta przymówka daley na tego, kto ſię zaprzął nie ma być dowodzona. §. A jeſliby powtore, tenże i temuż ſzkodliwie przymowił oczywiſcie, tedy już choćby ſię tego przął, a ſrona obrażona dowiedzieli tego nań dowodem ſłuſznym, jako o dowodziech oſobliwie na ſwoim mieyſcu w tym Statucie jeſt opiſano, ma być z prawa karan więzieniem, to jeſt: w zamku, abo w dworze naſzym ſześć niedziel ſiedzieć będzie. §. A za przewodem pra-
2
3
4 **A** o zaoczną przymówkę nikt ſię brać nie ma, gdyż to przy tym zoſtawać ma, kto zaocznie mówi o człowieku poczcivym bo dobremu człowiekowi nie godzi ſię źle mówić o poczcivym.

R. 4.
A. 94.R. r.
A. 2.

(a) W Koronie o ſłowa nie uczcziwe ſzlachcicowi zadane, kto ſię zaprzy, przyſięgą ſię oczyſci, *ſag: w Krak: 1423. fol: 239.*

(b) *Cauſa honorem tangentes* na Seymie ſądzone być maia, *Conſt: 1565. fol: 100. Tit: o Rzecz: item Conſt: 1578. fol: 328. § Exceptis.*

(c) Kto pod kim kaduk uproſi, a urazi w urodzeniu, ma być *ad revocationem* przymuſzon, *forum Trybunał: Conſt: 1588. fol: 458. Tit: O Kadukach.*

ARTYKUŁ XXVIII. 28.

O przymówkę, żeby miał być nie uczciwey matki ſynem, i o przymówce białyngtowom ſzlacheckim.

Też (a) ustawuiem, iż kiedyby kto komu rzekł, żeś ty nie uczciwey matki i nieczystego łoża syn, a tegoby na niego nie dowiodł, a ten, któremu przymowiono, z tegoby się słusznie wywiodł. Tedy skazuiem, iż takowy ma onego nawiązać słowito czterdziecią kop groszy, a tę przymówkę przed tymże sądem zarazem z prawa nie schodząc, tak oczyścić i temi słowy odmówić ma: com mówił na cię, żebyś ty był nie uczciwey matki, i nieczystego łoża syn, tom na cię czekał, jako pies. A gdzieby tak uporny był, a tymi słowy zarazem u sądu tego odmówić niechciał, tedy ma siedzieć w więzieniu na zamku naszym, tak długo, aż tymi słowy, jako w tym Artykule napisano, odmówi, i nawiązkę spełna odda bez składania rokov, pod winą w Artykule wyższym dwudziestym siódmym opisaną, a urząd nasz w tym temu upornemu nijakiey folgi czynić nie ma. §. (b) A wszakże bękarci nie inakrzy, jedno takowi mają być rozumieni: ktoby dzieci nie z wieńczalną i nie słubną żoną miał, chociażby ją potym pojął, i takowym ociec od prawdziwych dzieci i od krewnych zapisać nie może; a zwłaszcza takowe dzieci, nader bękartami rozumieni być mają, którychby ociec przy własney żenie z cudzołożnicą miał, a chociażby po śmierci własney małżonki tę podłożnicę swoją pojął, a dzieci z nią przybył. Tedy jako te pierwsze błędne, tak i te choć po wieńczaniu i ślubie z taką żoną mieć będzie, przecię te oboie dzieci z nią nabyte, za bękarty mają być policzeni, i żadnymi wymysły, ani zapisy ku imioniom i majątności oycy ich przypuszczeni być nie mają. § (c) Też takowy ma być zabękarta rozumian, któregoby się ociec za żywota swego wyrzekł, i nieswoimby go synem przyznał, jedno, żeby tego nie uczynił z waśni i z gniewu przeciw synowi, abo żenie swey matce jego pocziwey: aboby też, żeby czas nie mały za dziecko miał, i po jego porodzeniu z sobą matkę jego a żonę swą cierpiał, bo jako go już raz za dziecko swoje przyjąwszy, i mając go przy sobie w domu swoim cierpliwością swą za dziecko swe przyznał, tak go już potym złym czynić nie może, gdyż dobremu nic złego i niepoczciwego w domu swoim cierpieć nie godzi się. § A osobliwie ociec syna bękartem uczynić nie może za drugiej żony swojej a macochy jego, a zwłaszcza, jeśli będzie tego syna swego z pierwszą żoną swoją matką jego mieszkając za syna miał, tedy już przy macosze wyrzec się go niemoże. Takimże obyczaiem i o córkach ma być rozumiano. Także i matka, jako za pierwszego męża swego, tak też i za drugiego męża poszedłszy, przeciw dzieciom swym tym prawem i obyczaiem jako o oycu napisano sądzono być ma. § A gdzieby też kto przymówił którey uczciwey białeygłowie, szlachciance, nazywając ją wżetecznicą, żeby w stanie swym nie uczciwie się chować miała, tedy takowymże prawem jako w tym Artykule wyżej napisano o tym, sądzono i karano być ma.

(a) Gdyby kto szlachectwo i matkę jego naganił, a zarazemby tego nie odwołał, abo nie przął, a nie dowiodłby go być takowym, tedy za naganienie 60. grzywien zapłaci, tak jakoby go zabił, i odwołać ma, iż co mówił, to i gwał jako pies, *Kaz: w Wiskicy, 1368. H.P. 238.*

Szlachcic z podłożnicą mieszkając, i potomstwo z nią zplodziwszy, gdyby ją w stan małżeński wziął, potomstwo *per subsequens matrimonium* nie może *nobilitate gaudere*. *Const. 1578. fol. 334. Tit. de illegitima prole.*

(b) Potomstwo z nałożnicę splodzone, choćby ie potem za żony wzięli, nie dziedziczy ani prerogatyw szlacheckich zażywać może, 1578. *De illegitima prole, fol. 334.*

W Koronie synowi z nierządnicę narodzonemu za głowę Matki jego zabitey płacono być ma. *Kaz. w Wiślicy 1368. H.P. 256.*

(c) W Koronie syn oycu, któryby odpowiedział, abo ranił, gleytu Królewskiego gwałceniem karaniem, karany być ma, 1578. *De injuriis erga parentes, fol. 340.*

A R T Y K U Ł XXIX. 29.

O wyzwoleniu od płatow nowych, od podwod, budowania zamkow, i mozczenia mostow, tak też o stacyi po drogach.

I Ż też przywilejami dawnymi przodkow naszych Królów Jch Mci i Wielkich Xiążąt, Lit: wżyscy pospolici ludzie, ciahle, i mieszczanie, poddani Xiążąt, Panow chorągiewnych, szlachty, bojar, obywatelow Państw naszych, ziem W.X.Lit: od kaźdey dani podatkow, szerebczyżn, i wżelakich (a) poborow bez dobrowolnego samych Panow ich zezwolenia i uchwały Seymu walnego, i też od dziakła, i od wżelakich brzemion powozowych, które podwodami zowią, i oddawania (b) stacyi dla nas, i też posłow i gońcow naszych, także od wożenia kamieni, drzewa, abo drew ku paleniu, cegły i wapna na zamki nasze, i od koszenia siana, i od wżelakiey straży i łowow: także od budowania i poprawowania zamkow, i mozczenia mostow, i od inszych robot wyięte są. A niektórzy poddani Kniaſcy, Pańscy i szlacheccy z imion swych po ten czas obciążeni bywali (c) robotami zamkow, stanow co ukoły nazywano, także dawaniem stacyi i podwod dla Nas Hospodara, i też dawanie stacyi pod posły i gońce nasze, i robieniem a naprawowaniem mostow. Przeto my Hospodar wżyskich obywatelow Państwa Naszego W.X. Lit: i ziem kniemu należących, Ruskich, Zmudzkich, i innych do jednakey równey, wolności przywodząc wżyskich poddanych, Kniaſkich, Pańskich, Szlacheckich wzwyż pomienionych, i jakimkolwiek imieniem nazwanych pociągów i powinności od tego czasu na wżyskie potomne czasy wyimuiemy, wyzwalamy wiecznemi czasy, kromia mieszczan i poddanych naszych Hospodarskich, aby ci wedle starodawnego obyczaju jako podwody i podymowanie stacyami na staniach, na mieyscach zwyczajnych nam Hospodaru, posłom i gońcom naszym, tak też mosty i zamki na częściach swych poprawować wedle zwyczaju swego powinni byli. § (d) Wżakże mieszczanie i poddani Kniaſcy, Pańscy i Szlacheccy, podwody pod posły i gońce Nasze wedle zwykłego obyczaju dawać będą powinni. § A co się tkanie opravowania zamkow i mostow starych, i znowu budowania, gdzie do tego czasu poddani szlacheccy naprawować i budować byli powinni, to ma być opatrowano z myt nowo podwyższonych co osobliwą Konstytucyą seymową warowano będzie, jako w Konstytucyi na Uniey Seymu Lubelskiego, o ziemi Wołyńskiej, Podlaskiej, Kijowskiej, jest opisano. A mosty w dobrach stołu naszemu

należących, gdzieby potrzeba ukazowała budować, to także ma być opatrowana poddanymi naszymi, i mostowe stanowiące być ma, jako w Artykule dwudziestym dziewiątym Rozdziału pierwszego, szlachcie około budowania mostów w imionach ich jest dolożono. § 4

R. 4. A gdzieby który Starosta albo dzierżawca, Horodniczy, Mostowai-
A:67. czy Nasz albo namiestnik i fluga, którego z nich poddanych szlacheckich przymuszał w tym, do tych robot niepowinnych, i tym Statutem wyzwolonych, dogadzając w tym pożytkowi swemu, tedy każdy takowy ktoby to uczynił, ma być przypozwan do sądu należącego wedle Artykułu sześćdziesiątego siódmego w Rozdziale czwartym. A za dowodem prawnym, winy dwadzieścia kop groszy, będzie powinien onemu ukrzywdzonemu szlachcicowi zapłacić, i szkodę sowito oprawić. § (e) Także też Xiążęta, Panowie, Rady, Wojewodowie, Starostowie, i nikt z szlachty jeżdżąc po drogach od imienia do imienia swego w woysku i na zamki ukraiinne imionom szlacheckim i ich poddanym nie mają szkodzić, stacyi i podwód brać, ale sobie koniom i flugom swym za pieniądze wedle targu, ceną żywność kupować będą powinni. A ktoby nad tę ustawę to uczynił, ten także jako wzwyż opisano, ma być pozywany, a za przewodem prawnym, stronie żalobliwej także gwałtu dwadzieścia kop groszy płacić będzie powinien, a szkodę sowito oprawić za słusznym dowodem powinien będzie.

(a) Poborów żadnych w Polsce i Litwie Król ustawiać nie może bez pozwolenia wszech stanów na Sejmie 1576. Osobliwie warujemy fol: 1278.

Szlachta w Polsce i w Lit: i ich poddani od cła i myta są wyzwoleni w Przywileju o Uniey 1569. Cła myta fol: 175. Reces Seymu Warz: 1564. Naprzód aby tak w Pol: fol: 58.

(b) Stacyi żadnych Król u Panów i szlachty z imienia brać nie ma. Lud: w Koszyc: 1374. H.P. 261.

Cel na Rzekach od Szlachty i ich poddanych aby nie brano pod winą 2000 grzyw: połowica Skarbowi, połowica stronie, forum na Trybunał rok zawity, 1598. Rzeki portowe wolne fol: 693. O cłach na Rzekach portowych 1601. fol: 737.

(c) Dzierżawcy aby do budowania Zamków pewną Summę pieniędzy z dzierżaw przykładali, także prochy, spiża przyczyniali, czego Podskarbi postrzegać ma, 1607. O Manicyach, i na W. X. Lit: fol: 834.

(d) Podwody za listem Królew: mają być dawane, Const: 1601. fol: 780. Tit: O podw: Podwodnych pieniędzy na milę dwa grosza, Const: 1601. fol: 850. Tit: O podwo: Komornicy odmiian podwodnych mijac i u podróżnych koni brać nie mają, sub panna duphcis refusionis dwie Niedziele nad to siedzieć, Const: 1564. fol: 81. § Jako się jadac, &c. Reassumuntur też winy Const: 1576. fol: 323. Tit: Uniwersal.

(e) Zolnierze nigdzie nie mają mieć leży, w dobrach Szlacheckich, ani Duchownych, a o szkody ukrzywdzonemu Hetman i Rotmistrz ma czynić sprawiedliwość, Const: 1588. fol: 48. Tit: O Zolnierzach.

Podatek podymnego w W.X.Lit: *perpetua irrevocatione lege abrogatur*, z tym warunkiem, że więcey, choćby w naygwałtowniejszey potrzebie Rzeczyposp: *currere, & in exemplum*, że bywał, trahi nie ma. Const: An: 1673. fol: 1. Tit: Podymnie.

Abhinc żadne podatki, *per Senatus consulta* stanowiące i uchwalone, ani uniwersaly wydane być nie mają. Const: An: 1690. fol: 4.

Execu ionem *fortem militare* tak w Koronie jako i w W.X.Lit: *super exigenda retenta* podatkow *in perpetuum*, z dobr wszelakich nie godzi się nikomu czynić, *sub panna infamiae*; o co forum sąd Hetmański, albo seym za mandatem od ukrzywdzonego, jako *de novo emergenti*. Const: An: 1658. fol: 29. Tit: Zniesienie.

Miaśta i miasteczka W.X.Lit: *in vim* podwodnych pieniędzy, *annuatim* dwanaście tysięcy zlot: Polskich według podziału wyrażonego w Uniwersale z Kancelaryey W.X.Lit: wydanym do rąk Poszt: Magistra: W.X.Lit: *sub panna triplicis pensionis* oddawać powinny.

Przytym przywilej Królewski temuż Poszt: Magistrowi, na Poszt: Magistrowstwo *in tota* approbowano. Const: An: 1673. fol: 17. Tit: Ordynacya Poszty.

Temuż Poszt: Magistrowi, rachunek z skarbem uczynić kazano z pieniędzy podwodnych, Poszt: cie W.X.Lit: *per legem* Seymu przeszlego aplikowanych. Bo w Konfederac: general: Warzawskiejey An: 1674. fol: 33.

Reassumowano Konstytucyą *An: 1673.* i postanowiono, aby miasta W.X.Lit: ordynowane według podziału, pieniądze *annuatim* Poszt Magistrowi W.X.Lit: wydawały, *forum, capu e ntraven-tionis,* w Trybunale Skarbowym W.X.Lit:znaczając. A porządek tey poszty *curat Es animad- versioni* Pana Podskarbiego W.X.Lit: zlecono. *Const: An: 1677. fol: 21.*

Znowu reassumowano *superiora,* i aby *ad normam* tych Konstytucyi zachowany był porządek poszty postanowiono, a Poszt Magister rachować się ma z tego wszystkiego, przed Panem Podskar bim W.X.Lit: *Const: An: 1678 fol: 11. Titulo* reassumpcyi dawnych Konst: o poszcie.

A R T Y K U Ł XXX. 30.

Jeśli by który z poddanych naszych, na Xiążętach, Paniech, albo na kim innym wysłużył imienie leżące.

- 1 **K**iedyby (a) który z poddanych naszych, będąc narodu Szla-R. 3.
A. 5.
checkiego, na Xiążętach, na Paniech, albo na kim innym imie-
nie leżące wysłużył, i będąc tego imienia w dzierżeniu on sam
abo potomkowie jego, a potymby chciał precz, tedy wolno będzie
jemu i potomkom jego odeysć precz, kędy chce ze wszystkimi stat-
ki, majątnością, i ze wszystkim nabyciem swoim, i nakładem abo bu-
dowaniem, co będzie na to imienie nałożył. §. A jeśli by on Pan
2 dał słudze swemu na ono imienie daninę swoją, list, zapis swoy pod
pieczęcią swoją, i pod pieczęciami Szlachty, ludzi wiary godnych. A
toby w nim wyrażono było, iż wolno jemu i potomkom jego z tym
imieniem komu chcąc służyć wiecznemi czasami, i ten list opis swoy
sam oblicznie przed nami Hospodarem abo urzędem naszym wedle
tego Statutu zeznał, tedy takowy list ma być przy mocy zachowan,
a ten komu zapisano, przy zapisie i przy tym imieniu zostać ma, i
3 potomki jego wiecznemi czasami. §. A któryby Szlachcic wysłużyw-
szy na którym Panu imienie, i nie mając takowego listu i wolności,
z tym imieniem służyć, abo przedać, przemienić, komuby on chciał,
a potomby służyć onemu Panu swemu, kromia wolei i wiadomości
jego z tym imieniem, Nam Hospodaru, abo za którego innego Pana
poddal się, przedał, abo jakimżekolwiek prawem to imienie, ludzie,
abo grunty od niego puścił, tedy on Pan abo potomkowie jego, pod
kimby to imienie miał, wolen to imienie od każdego takiego wziąć.
Wszakże pierwey czas na wyrumowanie sześć Niedziel przez woź-
4 nego złożyć mu ma. §. A chociayby i kto inšzy a nie ten sam ziemia-
nin abo bojarzyn to imienie dzierżał, przecię nie dzierżącemu, ale
temu, komu to imienie pierwey dano było, przez woźnego jako wy-
żey opisano czas składan być ma. A ten w tym czasie ze wszystką
majątnością swoją i zbudowaniem, swoim kosztem pobudowanym,
5 gdzie chce wyprowadzić się powinien będzie. §. A gdzieby ten,R. 4.
A. 22.
i 92.
R. 3.
A. 26.
komu takowe imienie, ludzie, grunty, puszczone były, na to obessa-
nie urzędowe nie dbając tego puścić niechciał, tedy ten takowy
przeciwny ma być pozwan do urzędu Grodzkiego na rok zawity,
jako o gwałtowne wybicie z spokoynego dzierżenia. A tak owej
szlachcie i bojarom mieszkając pod kimkolwiek, i dawność ziemka
iść i pomocna być nie ma. A onemu Panu i nakłady prawne za do-
wodem słusznym zapłacić winien będzie: a ten sługa ma być za to
karan więzieniem na tymże urzędzie, ćwierć roku, a wysiedziawszy

czas zamierzony nie zachcieli służyć temu Panu swemu, zostawiwszy to imienie onemu Panu, wolno będzie jemu z majątnością swą, jako o tym wyżej w tym Artykule opisano precz odeysć.

(a) Szlachta W.X.Lit: którzy się dla obrony Panom z majątnością oddali, i od nich wolni być chcieli wedle prawa i Statutu mają być zachowani. 1569. Szlachta tego W.X.Lit: fol: 195.

ARTYKUŁ XXXI. 31.

O nie pozwanie świeckich w duchowne prawo, o rzeczy świeckie.

R. 4.
A. 44.

Też (a) ustawuiem, iż Biskupowie, Prałaci stanu Duchownego i ich sprawcy, Xiążąt, Panow, i wszystkiej Szlachty, Rycerstwa i mieszczan, i wszystkich poddanych naszych, jako i szlacheckich, nie mają nikogo ku sobie do duchownego prawa o świeckie rzeczy pozywać. Tak też i sama Szlachta, mieszczanie, i wszyscy poddani naszy, i też poddani Szlacheccy jakiegokolwiek stanu, nie mają się do duchownego prawa uciekać i pozywać o rzeczy świeckie, pod zakładem sronie pozwanej dwudziestą kop groszy, i pod nagrodzeniem utrat wszystkich z łowitością. § (b) Niżli co ku prawu duchownemu należeć i przyśluchać będzie, to w duchownym prawie sprawowano i sądzono być ma.

R. 5.
A. 20.
i 22.

(a) Duchownych świeckiego ani świecki świeckiego do sądów duchownych aby nie wyzywał, *Bodzant: Biskup Krak: 1369. H.P. 447. pod winą dwudziestą i ośm grzyw: Zygm: w Piotr: 1519. H.P. Tamże Konst: 1550. fol: 7. § Acz to*

(b) Duchowych appellacye z świeckimi, które *à loci ordinariis* wychodzą, *intra Regnum* mają być decydowane, *Const: 1607. fol: 333. Tit: O appellacyach. Duchowne sprawy z świeckimi w Litwie, 1581. fol: 380. Tit: Artykuły do prawa. Duchowni cum nobilibus in criminalibus, forum mają intra regnum servato ordine in brevi Apostolico descripto, quod est in metrica, Et in actis castri Varsoviens: oprócz Religiey Greckiey ludzi, którzy przy dawnych zwyczajach zostają, Const: 1635. fol: 9. forum ludzi,*

Duchowni W. X. Lit: o dobra ziemskie, i poddane, wieczyfte w ziemstwie, lub Grodzie *respondere* powinni, a appellacye ztamtąd w kole wielkim Trybunałskim *in iudicio seculari* sądzone być mają, *Const: An: 1678. fol 19. Tit: objaśnienie appellacyi. W Koronie dobra in vim remissionis, alias na wyderkauf duchownym osobom zapisane, in possessione dziedzicow zostawać mają, czynsz doroczny zapłaciwszy, od każdego sta zlot: po siedmiu zlot: Const: An: 1635. fol: 9.*

W Koronie wolno dziedzicowi, *prævia citatione peremptoria* do urzędu Grodzkiego (która na Niedziel dwanaście przed wykupieniem ma być położona) dobra takowe, odłożywszy sumę, albo *apud loci ordinarium*, albo *capitulum*, albo jeśliby ci *recusarent*, w Grodzie, kwit dostateczny z kaucją otrzymawszy *emuntur*. *Ibid: komposicya o dzieścicynny.*

W Koronie żaden nie może większey summy na wyderkauf na majątność swoję zaciągać, nad taką, któraby *dimidium valoris* tey majątności nie przechodziła. A kto by inaczej śmiał postąpić, do urzędu ziemskiego onego Powiatu ma być deferowany, sąd zaś ziemski, na rokach *in facie nobilitatis*, ma uznać takową kontrawencyą, i odeśłać sprawę na Trybunał *inter causas mixti fori, ad rescidendum contractum*. *Ibid:*

O płacenie takowych czynszow, *forum* i proces ma być na querelach, *sine quavis appellatione*. A Starosta *in bonis jure viſti non obstantibus citationibus ad cassandum Et sublevationibus*, powinien czynić exekucyą, *jemotis omnibus, diffugiis, sub pœna trecentarum marcarum, Et in realem possessionem* dobra podać temu, czyia summa, który *in possessione* onych, tak długo ma być, aż tenże *jure viſtus* odłoży sumę, lubo *proximiores descendentes*, lubo którykolwiek z stanu Szlacheckiego *ibid:*

Reassumowano tę Konstytucyą *in toto* W.X.Lit: podług której tak duchowni, w odbieraniu tylko po siedmiu zlot: od sta, jako i świeccy w oddawaniu na terminie, *in toto* zachować się mają. *Const: An: 1673. fol: 19.*

Dobr w W.X.Lit: zajeżdzać *violenter* nie mają duchowne osoby, wprzod nie czyniąc prawem, o niezapłacenie wyderkafu i umyślnie nie biorąc pieniędzy na terminie *sub restitutione bonorum, Et pœnis cum refusione damnorum*, które Trybunał za dowodem Aktora, uznać powinien. *Ibid:*

Znowu o wyderkafach *cum reassumptione* Konstytucyi *An: 1631. 1635. 1673. declaratur* W. X. Lit: iż sumę tracić mają duchowne osoby, jeśliby przeciwko prawu postępować ważyli się, a prawom takowym, od tąd *forum*, w kole wielkim Trybunałskim naznaczono. i w nim dekreta o expulsii z dobr ziemskich na duchownych osobach zapadłe, *in toto* approbowano, *Const: An: 1678. fol: 20. Tit: reassumptio o wyderkafe.*

ARTYKUŁ XXXII. 32.

O dowodzeniu sprawiedliwości w krzywdach świeckich z stany Duchownymi, także Duchownym z stany świeckimi.

- 1 **U**stawiam, (a) jeŝliby ŝię kiedy jakie krzywdy działy z imiom Kościelnych od urzędnikow. ŝlug, bojar, i poddanych wszelakich stanow duchownych ludziom stanu świeckiego, tak ŝamey Szlachcie, jako ŝlugom i poddanym ich, takŝe i mieŝczanom miaŝt naŝzych, i innym poddanym naŝzym Hoŝpodarŝkim, o gwałty, najazdy, rozboje, zabójŝtwa, o zgwałcenie panien i niewiaŝt, boy, rany, grabieŝe, o ludzie, i czeladŝ zbiegłą, a o inne jakiegokolwiek rzeczy potoczne. Tedy iŝ kaŝdy z ŝwego ŝlugi i poddanego ŝprawiedliwość bliŝszy jeŝt czynić, tedy teŝ i ŝtany duchowne, z urzędnikow i ŝlug ŝwoich, baŝd oŝiadłych jako i nie oŝiadłych, i z poddanych ŝwych, powinni bęŝd ŝprawiedliwość czynić za upomnieniem przez liŝt urzędu ziemŝkiego, według tegoŝ prawa piŝanego Statutu ziemŝkiego.
- 2 §. A gdzieby kto z oŝob duchownych jakiegokolwiek stanu i doŝtojeńŝtwa ŝprawiedliwości uczynić niechciał, abo ŝądem ŝwym co komu w czym ubliŝył. Tedy o to ŝam takowy do Biŝkupa tego, pod którego ŝprawą jeŝt, jako do głoŝnieyŝzego Przełoŝonego ŝwego ma być poŝwan, na rok pewny od podania poŝwu oczywiŝtego za cztery Niedziele, a od połoŝenia na imieniu za ŝzeŝć Niedziel, poŝwem Biŝkupim piŝanym Połŝkim piŝmem, i tamŝe ŝam ma oŝobą ŝwą, abo przez umocowanego ŝwego ŝtać i onego na kogo ŝaloba wyŝŝła przed ŝądem Biŝkupim ŝtawić. A Xiądz Biŝkup w którego to władzy bęŝdzie naleŝało, abo urząd jego, przeŝtrzegając w tym pokoju poŝpolitego, i ŝprawiedliwości ŝwiętey, aby w czym uŝzczerbiona nie była, powinien bęŝdzie tym prawem poŝpolitym i Statutem ziemŝkim ŝprawiedliwość ukrzywdzonemu czynić, bez wszelakiey zwłoki i zatrudnienia, odprawę ŝuŝzną ŝądu ŝwego dając na winnym z dobr, i z maiętnoŝci ruchomey, i z dochodow prawem przekonanego: a gdzie-
- 3 by maiętnoŝci nie ŝtało, i na ŝamey oŝobie. § A jeŝliby od ŝamych oŝob duchownych w czymkolwiek w tych rzeczach wzwyŝ pomienionych, krzywda ŝię komu działa, tedy o to takŝe do Xiędza Biŝkupa abo urzędu jego na rok poŝwani być maią: a Xiądz Biŝkup abo urząd jego, ŝadnym innym jedno tymŝe prawem poŝpolitym i Statutem ziemŝkim to wŝŝyŝtko ŝadzić, i po ŝądzie odprawę na winnym, na maiętnoŝci wlaŝney tych duchownych oŝob leŝącey i ruchomey, a przydzieli do tego z prawa, i na ciele karanie, według tegoŝ Statutu uczynić i wykonywać bęŝdzie powinien, czyniąc temu wŝŝyŝkiemu doŝyć pod przyŝięgą ŝwą do rady nam uczynioną. A jeŝli co u ŝądu duchownego prawem świeckim bęŝdzie oŝądzono, a na odprawę do którego urzędu ziemŝkiego abo Grodzkiego, odeŝłano, tedy to on urząd odprawować ma. Wŝzakŝe nie wkładając w to ŝa-

R. 4.
A. 18.
i 17.

R. 9.
A. 2.
R. 4.
A. 55.
i 84.

dnych takich rzeczy, któreby namniey wolności praw tych i konfederacyą naruszać miały. A jeśliby odprawy w takich rzeczach urząd nie uczynił, tedy o takie nie dosyć uczynienie wedle Artykułów o tym napisanych wolne prawo z urzędem każdemu do sądu należnego będzie. § Wszakże jeśliby srona żałobna abo odporna rozumiała sobie być ubliżenie sprawiedliwości swey wyrokiem i skazaniem Biskupim, abo urzędu jego, tedy takowey sronie Xiądz Biskup abo urząd jego, o rzeczy tym prawem ziemskim osądzone, appellacyi dopuścić będą powinni, do sądu Trybunałskiego, który Trybunał nigdzie indziej jedno w mieście naszym Wileńskim stołecznym, takowe sprawy za appellacyami między stany duchownymi i świeckimi, według tego Statutu prawa pospolitego odsładować ma: (b) na które sądy Trybunałskie, dla takowych spraw mają być wysładowane z srony duchowney (c) trzy osoby, a z srony stanów świeckich także trzy osoby między Trybunałistami obrani, i gdzie w jakiey sprawie więcej osób między temi sześćma osobami na te sądy wybranemi, na jedno *vetum* zgodzą się, przy tych wociach konkluzya zostać ma. (d) A jeśliby w równości wot o którą sprawę ci sześć Trybunałistów nie zgadzali się: tedy takowe rzeczy odsładować mają do nas Hospodara, a my za takowym odeśłaniem, te sprawy odsładować mamy, gdzie na ten czas dworem naszym będziemy w tym Państwie naszym W.X.Lit: i bez Seymu. § A gdzieby też komu od Xięży Biskupow krzywda się w czym działa, tak od samych osób, jako od urzędników, sług, bojar, i poddanych, ich, a oni by sami za upomnieniem od urzędu ziemskiego przez list upominalny, sami sronie żałobliwej, usprawiedliwić się, jako osoby duchowne niechcieli, abo z urzędników, sług, bojar, i poddanych swych, sprawiedliwości nie uczynili według tego prawa pospolitego. Tedy o to do nas Hospodara, także na rok zawity pozywani i tymże prawem ziemskim sądzić być mają, składając rok za pozwy, jeśli w W.X.Lit: dworem naszym będziemy, cztery Niedziele. A jeśli zagranicą tego W.X.Lit: ośm Niedziel. § Jeśliby się też ludziom stanu duchownego, sługom i poddanym ich, od ludzi stanu świeckiego, Xiążąt, Panow, Szlachty w jakieykolwiek zacności i zwierzchności będących, tak w niewydaniu dzieśięcin, jako i w innych rzeczach potocznych, krzywda jaka działa, tedy o takie krzywdy osoba duchowna, osobę świecką od którego mu się krzywda stanie, pozywać będzie do jego sądu własnego, ziemskiego, abo Grodzkiego, tym porządkiem, jako się i same stany świeckie pozywają, według Artykułów w tym Statucie opisanych, z wolnym odezwaniem obiema sronom do sądu głównego Trybunałskiego, spólnego z duchownym. § A opowiadania i zapisywanie takowych wzwyż mianowanych krzywd i szkod, które od stanów duchownych, i ich sług, i poddanych, poczynione komu będą, mają się dziać na urzędziech ziemskich, Grodzkich, abo duchownych, gdzie kto zechce w tych powieściach, gdzie te imiona Kościelne leżą, abo pod którym urzędem,

8 co się komu od nich, i sług, poddanych ich krzywdy staną. § A pod tym czajem gdyby które Biskupstwo wakowało abo gdzieby który Biskup do cudzych państw w poselstwach, abo gdzie po swych sprawach z tego Państwa W.X.Lit: odjechał. Tedy ukrzywdzony do Kapituły, abo sprawce onego Duchowieństwa który Biskupstwem sprawować będzie, postępkim wyżej opisanym uciekać się i sprawiedliwości sobie dowodzić ma. A oni będą winni sprawiedliwość czynić, według tegoż prawa i Statutu ziemskiego. A toż się ma rozumieć i o duchownych Greckiego Zakonu, że mnieysze z nich stany przed starszymi swymi przełożonemi, a przełożeni starzy, przed sądem głównym, porządkiem wyżej opisanym, usprawiedliwić się ludziom świeckiego stanu powinni będą. § Lecz co się dotyczy takich krzywd potocznych, z takowych imion stanów duchownych od urzędników i poddanych, abo od nich samych, którzy prawu pospolitemu i służbie ziemskiej wojennej podlegli są, to jest, (e) z oyczytych, macierzytych, kupnych, darownych, i zakupionych, jakimkolwiek obyczajem nabytych, tedy już z takowych imion swych, i duchowne ołoby, tak jako i szlachta stanu świeckiego, wedle porządku Statutowego, temu prawu ziemskiemu pospolitemu podlegać mają, tak u sądu ziemskiego Grodzkiego, Podkomorskiego, i Komisarzkiego, a za appellacją u sądu głównego.

(a) O krzywdy, granice, kmiecie zbiegłe, mężoboystwa, i o wszystkie infze rzeczy w Statucie wyrażone. Duchowni słudzy i kmiecie ich, prawem ziemskim mają być sądzeni, *Alexand: w Kad: 1505. H.L. 253. H.P. 59.*

Duchowni z dobr oyczytych, i jakożkolwiek sobie i potomkom swym, krewnym służących, a nie na Kościół nabytych i fundowanych, wszystkim ciężarom jako i stan świecki podlegać mają. *Const: 1607. fol: 833. Tit: Duchowni w Koronie.*

(b) W Koronie Duchownych 6. a świeckich 6. composit Jud: Tryb: bywa odprawowany 1578. jako sądzić mają i o akcyach duchow: *fol: 326.*

(c) Czwartý Deputat z Diecezýy Smoleńskiej Duchowny jest przydany *vice versa* i świecki, *Const: 1641 fol: 15. Tit: o sądach.*

Composito iudicio w Trybunale Wtorkowy dzień w tydzień raz naznaczony. *Ibid:*

(d) A od świeckiego koła, *ex paritate votorum remissi*, do drugiego Trybunału iść mają, które po przyśędze mają być odprawowane, *Const: 1607. fol: 838.*

(e) Z dobr oyczytych nie na Kościół fundowanych, z których duchow: wojenną służbę odprawują, o krzywdy, grunty, w ziemstwie, Grodzie, odpowiadać mają, appellacya na Tryb: Duchow: 1607. Duchowni w Koronie dobra dziedzic: trzymający, *fol: 833.*

Duchowny, gdyby dał banicyą na sobie otrzymać, *loci ordinarius executionem super bonis ejus propriis & persona facit. Exceptam Graciam Religione: Const: 1635. fol: 9. Tit: forum ludzi.*

Deputaci stanu Duchownego, nie mają być tylko co dwie lecie na Trybunał *compositi iudicii* obierani. *Const: An: 1670. fol: 50. Tit: O Deputatach.*

A R T Y K U Ł. XXXIII. 33.

O prawo gruntow między stany Duchownymi i świeckimi.

Przytym też różnicom, które się między imionami i gruntami stanów Duchownych i stanów świeckich często dzieją, a z tego do zaścia i niepokoioiw nie małych przychodzi, zabiegając i na czasy potomne to między niemi równuiąc. § Ustawuiem, gdyż ołoby z stanu duchownego dobrą i pewną z prawa pospolitego, mają wiadomość, iż u sądu ziemskiego należnego, z ludźmi stanu świeckiego, gotową a nie odwłóczną sobie sprawiedliwość daleko

jei nie szukając, zawždy odnosić mogą. A z nas też Hospodara na jawnieyły przykład w tym im jest podan. Iż my wedle prawa pospolitego przez urzędniki nasze, i przez nas temu Państwu W.X.Lit: poprzyśiężonego i nadanego, gdzie idzie o grunty i rzeczy ziemne

R. 9. równie i jednakiemu prawu pospolitemu temuż podlegamy. § (a) 2
A. 12.

Tedy tymże obyczaiem i wszyscy Prałaci, Biskupowie i inne osoby stanu duchownego jakimkolwiek imieniem nazwane, dzierżąc imiona świeckie, prawu pospolitemu i służbie ziemskiej wojenney podległe, bądź kupne, zakupne, i jakimkolwiek obyczaiem, przez nich i przodków ich nabyte grunty ziemne, tych takowych imion swych, gdzieby się komu z ludzi narodu szlacheckiego, i innych świeckich stanów w zabraniu ziemie, w popisowaniu granic, i w przeoraniu miedz, i w inszych rzeczach ziemnych krzywdy jakie od nich działy, powinni będą im usprawiedliwić się, i rozprawę między sobą i imiony, abo grunty swemi, jednakim obyczaiem i postępkim prawnym przyimować u sądu ziemskiego i Podkomorskiego, i tak daley postępując, jako Statut prawa pospolitego W.X.Lit: uczy i ukazuje.

R. 4. § Ale któreby imiona były duchowne, z fundacyi i z nadania przod- 3
A. 83.

R. 9. ków naszych i naszego Hospodarskiego, i służbie ziemskiej wojenney przedtym nie były nigdy podległe, a z takowychby się krzywdy
A. 2. jakie w grunciech działy. Tedy ukrzywdzony ma się w tym uciec do nas Hospodara, jako podawce zwierzchnego, i listy nasze Komisarzkie otrzymawszy, sprawiedliwości sobie dowodzić ma przed Komisarzami naszymi, i tam w dowodziech i we wszystkich postępkach prawnych wedle tego Statutu zachować się mają. § A co się 4

R. 9. dotyczy imion od Xiążąt, Panów, ziemian, szlachty na Kościół na-
A. 2. danych, w których jeśliby także w grunciech abo granicach z imio-
A. 20. ny szlacheckimi różnice jakie się działy. Tedy ukrzywdzony wolien będzie z takowego imienia z duchownymi u prawa ziemskiego Powiatowego, w którym to imienie leży, postępkim prawnym w tym Statucie opisanym, sprawiedliwości sobie dowodzić. A urząd ziemski ma tę sprawę na sąd Podkomorski odesłać, a Podkomorzy mocen będzie po onego duchownego z takowego imienia od szlacheica nadanego, także i po tego samego podawcę pozwy swoje wydać, któremi ukrzywdzony ich pozwać, i na roku za nimi przypadłym, sprawiedliwości sobie z tą duchowną osobą, i też z samym podawcą, dowodzić ma. § (b) A dawność ziemska między imio- 5
ny Kościelnymi i szlacheckimi, taka ma być, jako dobrom stołu naszego Hospodarskiego z dobrami i z imiony szlacheckimi: tymże obyczaiem szlachcie z dobry naszymi i Kościelnymi, dawność zachowana być ma.

(a) Arcybiskup Koronny, i Biskupi Koronni, do Koronnego, Lit: do Litew: na obronę Rp: przykładem Annaty do Rzymu należącey, pewną sumnę wnosić mają, 1607, o Annatach. fol: 832.

(b) *In causis realibus ratione simplicium injuriarum, civilium, terrestrium, ac granitiorum* o to ma być forum każdego szlacheica z duchownym *ordinarij* w ziemstwie, a *per appellationem in iudicio composito* w Trybunale, *Consi: 1635. fol: 10. Tit: Forum* ludzi stanu.

Pręskrypcya dobre szlacheckich nie ruchomych, *contra Ecclesiam annorum 60. ante litem inchoatam, excepta renunciatione praescriptioni per inscriptionem, & fundis Ecclesiae* Poświętne atque *omnibus ipsis Ecclesiis, Consi: 1633. fol: 26. Tit: O Pręskrypcyey.*

Deklarowano że nie tylko *ad futura sed etiam ad præterita* służy preskrypcya dobr Szlacheckich przeciwko Duchownym W.X.Lit: *ad insiar* Koronnych. *Const: 1635. fol: 12. Tit: O Dawności.*

Fundacyom, *bona exempta, in subiecta, & iligiosa, prætextu* dekretow i przewodow *in foro illegitimo* otrzymanych *applicari* nie mogą, i wolno ich dziedzicom dochodzić w W. X. Lit: *Const: An: 1676. fol: 13.*

Fundacye Kościołow w W.X.Lit: i cessie dobr Królewskich, *prævio consensu Regio* na też Kościoły, uczynione żadnym sposobem, *in dubium vocari* ani *ullo prætextu* poruszone być nie mogą. Co *pro lege perpetua* warowano. *Const: An: 1677. fol: 24.*

A R T Y K U Ł XXXIV. 34.

O pozywanie Opiekunow abo Exekutorow testamentu Duchownych osob.

- 1 **G**dyby kto z Xieżey Biskupow abo Kanonikow, Prałatow i innych stanow duchownych, odpisał komu zapisem abo testamentem, ostateczną wolą swą, po żywocie swoim co majątności swojej leżącey abo ruchomey, i ku wykonaniu tego testamentu swego ustanowilby i naznaczył opiekunow, abo Exekutorow tego testamentu, a ciby opiekunowie nie zachowali się według tego testamentu abo zapisu, i temu komu co odpisano niechcieliby oddać, abo krzywdę komu jaką w tym uczynili. (a) Tedy w takiey rzeczy tych opiekunow, jakiego stanu, bądź duchownego abo świeckiego, sironie ukrzywdzoney, wolno będzie pozwać do sądu głównego, a tam jeśli z prawa co skazano będzie na tych opiekunich. Tedy przeciw duchowney osobie na odprawę rzeczy łądzoney, ma być od sądu głównego odesłano do Xieźda Biskupa, w którego posłuszeństwie ten duchowny będzie, a przeciw osobie stanu świeckiego, ma być ku odprawie odesłano do sądu ziemskiego, a sąd odprawę
- 2 czynić winien będzie. § A samego Xieźda Biskupa z sirony takiey opieki jemu od kogokolwiek opisaney, abo i o to, gdyby on po skazaniu sądu głównego odprawy uczynić niechciał, ma być pozwano przed nas Hospodara, tam gdzie na ten czas dworem naszym będziemy, i na rok zawity, jeśli w W.X.Lit: za cztery Niedziele, a jeśli za granicą Wielkiego Xieństwa, za ośm Niedziel, co my osądzić bez wszelakiey zwłoki będziemy powinni, nie wpuszczając tey sprawy w Limitacyą. A za okazaniem zwłoki w czynieniu odprawy, winę na Xieźdu Biskupie skazać mamy, która jest w Trybunale opisana. A rzecz osądzoną odprawić rozkazem pod zaręką takowąż o co rzecz
- 3 idzie. § Ktemu o niedopuszczenie appellacyey, i o nie uczynienie sprawiedliwości, Xieźdz Biskup tym sposobem pozywany być ma. A w niebytności Jego M. X. Biskupa w tych Państwach, gdzieby w tych rzeczach wyżej opisanych w czymkolwiek urząd Jego Mości wykroczył. Tedy o to urząd Jego Mości ma być pozywany do sądu głównego Trybunalnego spólnego z duchownymi.

X

(a) Duchowni z dobr ziemskich dziedzicznych, abo pokupionych na się, w ziemstwie, & *per appellationem* na Trybunale odpowiadać mają, *Const: 1607. fol: 833. Tit: Duchowni.*

ARTYKUŁ XXXV. 35.

O mieszczanach miasta naszego Wileńskiego, i o inszych miastach naszych, jako Szlachcie sprawiedliwość z nich czyniona być ma.

Też (a) ustawuiem, iż gdzieby się trafiło żalować któremu szlachcicowi na mieszczan naszych Wileńskich o zabicie, o rany, i o zabójstwo, i o każde obelżenie. Tedy o to urząd mieyski sprawiedliwość czynić ma, prawem ich Maydeburskim, według przywilejow ich temu miastu Wileńskiemu i mieszczanom naszym pod mieyskiem prawem mieszkaiącym, od przodkow naszych, i od nas Hospodara nadanych. Jednakże i mieszczenie nasi miasta Wileńskiego, gdy o boy abo i rany szlacheckie prawem będą przekonani, tedy tym winom podlegać będą powinni, które w tym Statucie opisane o głowščyznach i o ranach Szlacheckich. § Wszakże ktoby z mieszczan naszych Wileńskich komu co zapisem swym dobrowolnym odstąpiwszy prawa swego wypełnić opisał się, to tym Statutem sądzono i skazowano być ma wedle obowiązkw każdego. § (b) Tymże sposobem i o zbiegi szlacheckie według Artykułu trzydziestego osmego tegoż rozdziału, sprawiedliwość urząd mieyski czynić powinien, tylkoby od przyęcia prawa mieyskiego dawności dziesięciu lat nie zasiedział. § (c) A gdzie też mieszczaninowi naszemu Wileńskiemu w czym od szlachcica krzywda działa, o to przed sądem należnym, według tegoż Statutu ziemskiego, mieszczanin prawa sobie z szlachcicem dowodzić ma. § A w inszych miastach naszych po wszytkiej ziemi tego Państwa naszego W.X.Lit: urzędy mieyskie chociaj gdzie i prawa Maydeburskiego używają, i przywileia przodkow naszych abo i nasze na wolności takowe, jako i miasto Wileńskie abo inakfze sobieby nadane mieli, przecię nie Maydeburskim, abo sobie nadanym i uprzywilejowanym prawem. Ale tym Statutem szlachcie z mieszczan sąd i sprawiedliwość wszelaką czynić powinni będą. Gdyż tylko mieszczenie nasi miasta Wileńskiego pod mieyskim prawem mieszkaiący, Statutem pierwszym i terażniejszym do takiego prawa są przypuszczeni.

(a) Gdyby od Szlachcica mieszczaninowi w radzie mieyskiej będącemu gwałt się stał, a nagwałcie według Statutu Torun: nie mógł być poimany, sprawiedliwości dochodzić ma jako szlachcie *ex juris qualitate*, 1581. *Krakow: fol: 374*. Magistrat Wileń: Nobilitowany, mieysce na Seymie w kole PP. Posłow.

Zygm: Aug: w Grodnie in Conventu generali 1568. gwałcenie bramy 1593. fol: 488. Warunek bezpieczeństwa miasta Lwowa i Wilna 1601. fol: 746.

Declaratio bezpieczeństwa po:po: 1611. fol: 3. i na X.Lit: opatrzenie bezpieczeństwa sądow 1611. i na X.Lit: fol: 7. oboszczenie prawa na swawolniki 1611. i na X.Lit: fol: 13.

(b) O dochodzeniu zbiegow i poddanych szlacheckich: *vide Const: An: 1638. Titulo* sposób dochodzenia zbiegow w Woiewodztwie Smoleń: *fol: 23. vide Const: alteram An: 1641. Tit: O czynieniu sprawiedliwości w miastach W.X.Lit: strony zbiegłych poddanych.*

(c) Mieszczenie Wileńscy na korekturze *jurium* przed Deputatami przywileja swoje pokazać mają, których kognicya ma być przez K. J. M. z stanami wszystkimi, *Const: 1633. fol: 72. Tit: Korektura.*

W Wilnie pod czas sądu głównego Trybunału, żadne depaktacye nie mają być czynione, i jurisdykcyja Miasta tego, w prawach, i wszelakich sprawach swoich, żadney konwulsiey ponosić nie ma. Kamienice i domy póki od Magistratu Urzędowi Zamkowemu podane, i od tegoż urzędu Zamko-

wego rozpisane nie będą, nie mają być zajeżdżane ani Magistratowych osób rezydencye, którym libertacya przed Unią nadana jest, zajmowane, ale w tym podług exdiwizyey kamienic i domów w tymże mieście przez Komissiarze Królewskie na trzy części tak dla wcześnięyszey, pod czas rezydencyey Królewskiej i samych sędziów głównych Trybunałskich, stancyey, jako też Trybunałów skarbowych i Rzeczyposp. wygody w Roku 1645. uczynionej i przywilejami utwierdzonej (która exdiwisia i teraz bez żadnych excepcyi *salvis Constitutionibus approbatur*) zachować się powinni, *Const. An. 1667. fol. 63. Tit. Trybunał W X Lit:*

Tamże *consulendo indemnitati honoris* Matron i Panienek poczwicznych onych rejestrować Trybunałom zakazano. *Ibid:*

Toż miasto we wszystkich W.X.Lit. prawach i prerogatywach z miastem Krakowem porównano, i że do żadnych innych exakcy, a pogotowiu hybern (okrom podatków Rzeczyposp.) pociągane być nie ma deklarowano, *Const. An. 1678. fol. 15. Tit. Miasto Wileńskie.*

A R T Y K U Ł XXXVI. 36.

Cmiarach i łokciach aby były równe, i cena trunkom, i rzeczom strawnym była stanowiona przez urząd Grodzki.

- 1 **U**stawiam, (a) aby w mieście naszym stołecznym Wileńskim i w każdym mieście naszym Państwa naszego W.X.Lit. tak w uprzywilejowanych miastach, jako i w mnieyszych miasteczkach, po temuż w mieściech Kniańskich, Pańskich, Duchownych i świeckich, i domiech gościnnych, po drogach, w targ i bez targow, zboże wszelakie przedawano miarą jednaka, równą, to jest, aby była beczka w której ma być cztery korce miary Krakowskiej równych bez wierzchu, i bez trzęsienia, ale pod strych, która miara ma być wymierzona w Wilnie od urzędu Pana Woiewody Wileńskiego, Grodzkiego, a przy sobie ma mieć urząd mieyski, także i indziej, gdzie w których mieściech prawo Maydeburskie jest, w Woiewodztwach, Starostwach, dzierżawach, też urząd Grodzki z urzędem mieyskim.
- 2 § A w ziemi Zmudzkiej, Starosta, abo Podstarości, także dzierżawcy i ciwunowie tey ziemi, takowe miary stanowić mają, aby nietrzęsione i bez wierzchow były: a cechę na tych miarach urzędową położyć mają, jakoby beczka była we cztery korce, a pulbeczki we dwa korca, a czwierz beczki w jeden korzec, iżeby już w te miary wszelakie zboże mierzano pod strych, która miara ma być po miastach i stodołach i karczmach, i po targach, Kniańskich, Pańskich, i ziemiańskich.
- 3 § A ktobykolwiek z poddanych naszych, bądź od urzędu mieyskiego abo też od mieszczan miast naszych, także Kniańskich, Pańskich, i Ziemiańskich śmiał się tego ważyć, a inakże miary ustanawiać i ich używać, takowy urząd nasz mieyski, abo mieszczanie miast naszych przez zakaz krom pozwu. A Xiążęta Panowie i Ziemianie przez pozew Grodzki będąc na rok zawity od ukrzywdzonego przyciągnięni przed sąd Grodzki, w którym Powiecie te miasta i miasteczka abo stodoły swoje mieć będą, usprawiedliwić się mają. A za przewiedzieniem prawnym, powinni będą za to zaręki dwanaście kop groszy zapłacić, której ma być połowica temu urzędowi naszemu, przed którym się ta sprawa przytoczy,
- 4 a druga połowica ukrzywdzonemu. § A jeśliżby za pozwoleniem, abo niedoyrzeniem samego urzędu naszego, to jest Wojewod, Starostw, dzierżawiec, ciwunow i woytow, miast, dworow, i włości na-

fzych Hospodarskich, i też duchownych i świeckich, inakszych miar nad tę ustawę poddani nasi ku krzywdzie czyjey używali. Tedy takowy urząd od ukrzywdzonego pozwem naszym przed urząd pozwany, i z prawa winnymby był doznany, sam takoweyże winie jako wyżej opisano podledz ma, którey winy połowica do skarbu naszego ziemskiego, a druga połowica ukrzywdzonemu ma być płacona. § Tymże obyczaiem Panowie Woiewodowie i Starostowie na urzędziech swoich, z takowymi urzędy mieyskimi około miar i ceny szynkowania picia tak przywożnego, Muszkateli, małmazyi, wina, jako i miodu, piwa, gorzałki, i innych sławnych rzeczy przez urzędników swych postanowienie i ustawę wedle czasu i drogości czynić mają. § Potemuż na kupce, na rzemieślniki, po czemu, co tak na łokcie, jako i na wagę korzenie, i inlze wszelakie potrzeby przedawać. A też za prace swoje wedle materyi czasu i drogości zarobek słuszny mieć mogli. Miednice też i kwarty, garnce, aby były po wszystkim Państwie naszym W.X.Lit: równey i jednakiey miary jako są w mieście naszym stołecznym Wileńskim tego wszystkiego ciż takowi urzędnicy Grodzcy przestrzegać i stanowiąć winni będą, a to wszystko jako wyżej opisano, dzierżano i wykonywano być ma, pod tąż winą wzwyż mianowaną.

(a) Miary, korce, beczki, na Ratuszu chowane być mają, 1550. Iż nie małe uciążanie. fol: 7. Const: 1565. fol: 94. Tit: Ustawa na wagi.

Ustawa na składy i miary 1565 fol: 91. O miarach, garncach, Wileń: i Kowień: 1613. fol: 41.

Waga, łokiec, funt, po wszystkiey Koronie *ad instar* Krakowskiey ma być, Const: 1643. fol: 5. Tit: Kommissya. Także podług głównego miasta, w każdym Województwie ma być jedna miara, 1616. fol: 10. Tit: Korce, miara, ustawa wagi, funt ma mieć 32. łoty, a skoycy 48. Kamień ma mieć 32. funty, cetnar ma mieć pięć kamieni, Const: 1565. fol: 94. Tit: Ustawa na wagi.

Wina nie mają być szynkowane bez ustawy urzędu wojewodzkiego, 1581. fol: 373. Tit: O Przekupniach.

Wina Morawskie, Francuskie, Petersymeny, Małmazye, dla pomieszania przy Węgierskich Winach nie mają być stawiane, *sub: pena* 100. marc: abo pod utratą wina, jeśli sta grzywien nie przenosi, Const: 1581. fol: 374. O przekupniach.

Po wina Węgierskie nikt *penitus* jeździć nie ma do Węgier, ale na składach kupować, Const: 1578. fol: 336. Tit: o przekupniach. Const: 1626. fol: 10. Tit: o składnym. Const: 1643. fol: 18. Tit: o Wywożeniu

Ustawa, abo taxa *rerum exoticarum* na czterech mieyscach ma być, *Moschoviticarum* & *Livonicarum Lublinit*, *Turcicarum* & *Valachicarum Leopoli*, *Ungaricarum* & *ex Sicilia Cracoviae*, & *quae ex mari Baltico per Prussiam* & *Pomeraniam advehuntur Pojnaniae*. Kommissarze na to naznaczeni, Const: 1633. fol: 35. Tit: Pretia rerum.

Miary i wagi, aby urzędy ziemskie, Grodzkie i mieyskie Wileńskie i Kowieńskie, wymierzyły zleceno, tak aby beczka targowa cztery korce Krakowskie bez deptania, trzęsienia, i wywodzenia wierzchow, i bez wszelkich nadatkow w sobie miała, i aby kwarty, garnce, łokcie, funty jednakie były, co uczynić powinno pomienione urzędy w Wilnie i w Kownie, i w innych miastach Królewskich sądowych, naydaley do świątek przyszłych, pod winą, tyśiąca grzywien na każdego z nich, *absentia duorum aut trium non obstante*, Const: An: 1613. fol: 41. Tit: O miarach w miast:

Takowe miary wymierzone, cechowane, i żelazem okowane, abo z miedzi urobione, jedne na Ratuszu, a drugie w Grodzie zostawać, i potrzebującym wydawane być mają. Co się ma rozumieć, i o innych wszystkich miasteczkach Królewskich, chociaż nie sądowych, także duchownych, i szlacheckich, tak w W.X.Lit: jako w ziemi Zmudzkiey, to jest aby przykładem Wilna i Kowna, takoweż miary wszędzie jednakię zachowane były, pod winą w prawie pospolitym na stan szlachecki opisaną, o którą przestępnego, abo nieposłusznego szlacheica, albo dzierżawcę Królewskiej, każdemu ukrzywdzonemu, do urzędu Grodzkiego pozwać wolno będzie. *Ibid:*

Inszą miarą, któraby nie przez pomienione urzędy deputowane, postanowiona była, żaden stan kupować, ani przedawać nie może, o co *forum* z urzędem mieyskim, gdzieby w tym był niedbaly *post curiam Regis*, a z mieszczany, na ratuszu, *ad instantiam injuriati*, przy urzędzie Grodzkim bez żadnych dilacyi, według prawa gościnnego. *Ibid:*

Reasumowano tę Konstytucyą *cum hac declaratione*, aby w Wilnie, Kownie, i w innym, każdym każdego Województwa, i Powiatu mieście głównym, *juxta mentem* pomienionej Konstytucyi, miara była postanowiona, to jest, żeby beczka strychowana, miała w sobie garncy siedmdzieśiat i

dwa. Winnych zaś miastach i miasteczkach, gdzie się mnieysze odprawiają targi, taka ma być postanowiona miara, żeby proporcją do beczki pomienionej miała, co urzędy mieyskie, w miastach Królewskich głównych, każdego Województwa, i Powiatu, według teraźniejszey Konstytucyi, powinny *exequi sub pennis* pomienionej Konstytucyi. *An: 1613. ad instantiam cuiusvis* na seymikach relacyinych blisko przypadających *jucumbendis*, a urzędy Grodzkie z pilnością tego, pod tąż winą, doglądać mają. O co ukrzywdzonym ludziom, stanu mieyskiego prawu Maydeburkiemu podległym, w Maydeburgu i za dworem, a ludziom stanu szlacheckiego, w Trybunale W. X. Lit: w każdym terminie, gdzie srona zechce, *forum* będzie. *Const: An: 1677. fol: 18.*

W W.X.Lit: we wszystkich miastach i miasteczkach, tak Królewskich, jako i duchownych, i szlacheckich, w każdym Woiewództwie, korzec jednaki być powinien, podług korca głównego miasta każdego Województwa abo ziemie, czego urzędy Woiewodze i Starościne doglądać. *Et in executionem* przywieść w półroku powinno, *sub pennis ducentarum marcarum, ad cuiusvis instantiam, in iudicio Tribunalitio repetenda*. Też korce w ratuszach pomierne, i każdemu potrzebnemu dawane być mają. *Const: An: 1631. fol: 39. Tit: Porównanie korców.*

Konstytucyą *An: 1691. fol: 374. Tit: O Przekupniach in to. o reassumendo seriam* urzędem Woiewodzym i Starościny *contra falsificatores* trunkow nakazano *animadversionem*. *Const: An: 1690. fol: 16. Tit: O przekupniach.*

Reassumowano pomienioną, *An: 1626. Konstytucyą, deklarując, że każdy cuiuscunq; statils, conditionis, Et praeminentiae*, na którego by słuszny o to dowód był, winą tyśiąca grzywien, i utraceniem wina, *non obstantibus ullis libertatibus, ad instantiam instigatoris, ex delatione thesauri, in officio castrosum proximiorum, sine appellatione* ma być karany, którey peny jedna *medietas Delatori*, a druga *iudicio cedere* ma, a wina obwinionego w areście tym czasem zostawać mają. *Const: An: 1643. fol: 18. Tit: O wywożeniu wina.*

O tymże iż nikomu *cuiuscunq; sit statils, Et conditionis* tak stanu duchownego, szlacheckiego, jako i do kupieckiego do Węgier, i innych Państw za granicę, po wina jeździć, albo posyłać nie wolno; ale oni sami Cudzoziemcy na składy prawami pozwolone, i od nich cło albo składne winne, według uchwały Seymow, *cum auctione* do skarbu Rzeczyposp: płacić mają. Aby jednak wino nie fałszowane, i aby beczki według dawnego opisu po sześćdziesiąt garcy wynoszące, składane były; skarbowi attendentowie tego przestrzegać, i doglądać mają. A ktoby lubo jawnie, lubo na zmowie z Węgrami przeciw prawu temu postąpił, a dokumentami słusznymi dowiedzionoby mu to było, takowy każdy wina wywiezione traci, które skarbowi zabierać wolno, nie patrząc na żadne przywileje, libertacye, abo prerogatywy szlacheckie, *Et nad to pennis duorum millium marcarum* popadać ma w Grodzie pobliszym, *sine appellatione, ad instantiam cuiusvis vindicandam*, w czym skarb, albo Administrator składnego, nikomu konniwencyi czynić, i pogotowiu pozwalać, *sub iisdem pennis* nie powinien. *Lex perp. tua Const: An: 1676. fol: 31. Tit: O składach winnych.*

Potym postanowiono, iż każdy szynkarz, któryby ważył się podrycać, albo jakimkolwiek sposobem fałszować *puritatem* wina, *penna ducentarum marcarum, coram quovis officio (cuiuscunq; iurisdictioni subit)* karany być ma, z tymi zaś, którzy z nich sprawiedliwości nie czynią, *forum coram officio Castrensi sine appellatione, ad instantiam cuiusvis*, w tym jednak pozwany *ad evasione iuratorium* blizszy być ma, którey Konstytucyi *exekucya* za rok od ogłoszenia oney zacznie się, *Const: An: 1676. fol: 31. Ibidem.*

ARTYKUŁ XXXVII. 37.

O mieszczańskich, iż niemają na targu wieśniaków grabić.

- I **T**eż (a) ustawuiem, iż mieszcżanie poddani nasi, jako miast u-
przywilejowanych, tak i miasteczek mnieyszych naszych, tak-
że Kniaścy, Pańscy, Szlacheccy, o długi swoje jakiekolwiek,
w żadne insze rzeczy nie mają wieśniaków naszych, ani też ducho-
wnych i świeckich, ani czyich, na targu (b) zapowiadać, grabić,
ani tym sobie na nich sprawiedliwości dowodzić. Ale o te długi i o
insze krzywdy z tymi winowatemi u Panow ich, a z naszymi podda-
nymi, u urzędnikow naszych będą powinni sprawiedliwości docho-
dzić. § A nasi urzędnicy i Pańscy, mają im sprawiedliwość czynić.
2 A jeśliby kto pograbił, nie dowodząc sobie prawa u sądu należące-
go, tedy ma dać nam winy Hospodarui trzy rubli groszy, a sronie
także trzy ruble groszy, a grabież srowito nawiązać i szkodę także
srowito oprawić.

(a) W Koronie żaden dzierżawca w dobrach Rp. targowego pod 100. grzyw: nie ma wybierać. Targowe od szlach: podda: 1613. fol: 19.

(b) Poddany nie ma być w mieście areztowany, ani prawem mieyskim szukany, pod winą sześć grzyw: Jan Albrycht: 1496. H.P. 355.

ARTYKUŁ XXXVIII. 38.

O sługi i ludzie szlacheckie i czeladź domową, która do miast wchodzi.

R. 3. A. 32. R. 12. A. 14. **U**stawuiem, (a) którzyby słudzy ludzie oyczyźni, abo czeladź 1
własna domowa, oyczysta, macierzysta, abo niewolna, uciekwszy
od Xiążąt, Panow, abo od którego Szlachcica, i przyszli do sto-
łecznego miasta naszego Wileńskiego, abo do inszych miast naszych
uprzywilejowanych, abo i nieuprzywilejowanych, także w miastach
Kniańskich, Pańskich, i Duchownych, w ziemiach Państwa naszego
Vide R. 12. A. 12. i 13. W.X.Lit: iż tych ludzi i sług mają Woytowie, Burmistrzowie, i Raycy
naszy z miast naszych, wysłuchawszy słusznego dowodu od Panow
ich czyi będą, abo za ich własnym przyznaniem wydawać, sądząc
ziemskim prawem, kromia którzyby słudzy i ludzie oyczyźni, Szla-
checcy, przyszedszy do miast naszych a przyjąwszy prawo, w któ-
rym z miast naszych, i osiadłość mając, a zasiedzi dzieście lat, tako-
wych sług z miast naszych, Woytowie i urzędnicy nasi wydawać nie
mają, ale się ma okupić wedle stanu swego, szacunkiem tego Statu-
tu, za każdą głowę ile ich będzie. Tak też i Starostowie, dzierżaw-
cy, i inni urzędnicy nasi, gdzie prawa Maydeburskiego nie małz na
urzędziech naszych, tymże obyczaiem na przeciw zbiegow takowych
zachować się mają. § (b) A gdzieby się za appellacją przed nami 2
to okazało, iż Woytowie, Burmistrzowie, i inni urzędnicy mieyscy:
abo Starostowie, dzierżawcy i Ciwunowie nasi, takowych zbiegow
za słusznym dowodem komu wydać niechcieli. Takowy tedy urząd
z rozładku i skazania naszego, temu Panu czyich sług, ludzi, abo
czeladzi wydać niechcieli, mają winę zapłacić dwadzieścia kop gro-
szy, a one zbiegi przecie wydane być mają.

(a) Poddani zbiegli mają być wróceni, *Alex: w Radomiu 1506. H.P. 357. 349.* gdy Pan o nim wie, a nie upomina się do roku, już się go więcej upominać nie może, H.P. 348.

Sługi żaden bez listu wyświadczonego chować nie ma, 1578. O sługi fol: 334

(b) O dochodzeniu zbiegow i poddanych szlacheckich, *vide Const: An: 1638. Tit: Spofob dochodzenia zbiegow w Woiewodztwie Smoleń: fol: 23.*

*Vide Const: alteram Anni 1641. Titulo O czynieniu sprawiedliwości w miastach W.X.L. z stro-
ny zbiegłych poddanych.*

Z miast i ze wsi Król: chłopom pozwolono iść w dobra Smoleńskie dla ofady, a szlacheckim zabroniono, *Const: 1611. fol: 44. Tit: O zbiegi.*

Szlachta o zbiegi przez sądy mieyskie nie prawem mieyskim ale Statutem ma być sądzona, po wydaniu zbiegow, aby tumultami nie odbijano, winą na sąd mieyski założona tyfiac kop *forum* za dworem, *Const: 1641. fol: 20. Tit: O czynieniu sprawiedli:*

Dawność zasiedzenia w mieście *a suscepto jure civitatis* ma się komputować, *Const: Ibid: Nie statutową ale w Konstytucyi taxą opisaną ma się skupować, Const: Ibid:*

Taxa capitii plebejorum postanowiona i podwyższona na sto grzywien, *Const: 1631. fol: 19. Tit: Taxa capitii.*

Poddanych Szlacheckich Kaduki, Panom ich należą, *salvo jure propinquorum, Const: 1588. fol: 458. Tit: O Kadukach.*

Poddanego w Rusi preskrypcya rok i sześć Niedziel, a według Statutu Lit: lat dzieście, *Const: Ibid: W Inflanciech, trzy lata i trzy Miesiące, Const: 1607. fol: 843. § A preskrypcya.*

O poddane zbiegłe z Litwy, do Korony obywatelom W.X.Lit: *forum* na Trybunale Koronnym, *in quolibet termino, et registro*, naznaczono, gdzie każdy *in Causatus peremptoris*, żaduemi *exempey-*

ami nie zaślaniając się, powinien *comparere*, i usprawiedliwić się. *Consl: An: 1659. fol: 13. Titulo forum* o poddane.

Potym, gdy ten proces długi się być zdał; postanowiono, aby dekreta *sine beneficio arresti, reje-cti, conservati, sub publicatione exnunc bannitionis* ferowane były, *Consl: An: 1661. fol: 12. Tit: O* zbiegłych poddanych.

O poddanych zbiegłych z dobr tak Królewskich, jako też duchownych, i świeckich, w Woiewodztwach, Wołyńskim i Bełskim, proces obrócono urzędem Grodzkim *banniendi* szlachcica, po otrzymaniu zysku na pierwszych Roczkach, *Et post denegatam executionem, in secundo termino dajac potestatem*. A taxę do tyśiąca grzywien, *ratione extraditionis subditi*, podniesiono. Tego deklarując, aby takowe sprawy *abq; ullis dilationibus Et appellationibus* sądzone były. *Ibid: f: 13. W.X.Lit:* przyięło tę Konfitytucyą, *cum hac declaratione* aby Grody W.X.Lit: takowe sprawy *sine ullis dilationibus, sub privatione officii* sądziły, i Kancellarye W.X.Lit: za takimi W.X.Lit: dekre-tami Grodzkimi bannicze wydawały. *Ibid:*

Reassumowano potym tę Konfitytucyą W.X.Lit: *cum hac declaratione*, że Grody sądzić mają ta-kowe sprawy *sine appellationibus*, *Consl: An: 1667. fol: 79.*

Proces zbiegłych chłopow między obywatelami ziemie Halickiey, i powiatami jey, także ziem Lwowskiey, i Chełmskiey, skrócony, takim sposobem, aby *abkin:* na Rokach Ziemskich *in primo termino peremptorio, semotis dilationibus, deliberationibus Et moris* chłopu każdego, *sub taxa mille floren: Polonicum, coram officio Casirensi, Haliciensi aut Treboulten: juxta districtum proprium præ-cise, in quatuor septimanis, ad instantiam incolæ terræ Halicien: judicium terrestre* wydawać naka-zywało. A jeśliby się strona brała na przysięgę, *judicium juxta præscriptum legum* onę *deferet*, i termin jey wykonania, nie na rokach ziemskich, ale w kwerelach bliższych Powiatu swego nazna-czy: na którym jeżeliby strona *judicato non pareret*, ma popadać na pierwszych kwerelach *instan-taneam extraditionem subditi, albo solutionem taxæ mille floren: pro quolibet subdito, sub pæna banni-tionis exnunc decernenda, Et in proximioribus terminis querel: publicanda*. Gdyby też kto o zbie-głego poddanego dał się wzdać w ziemstwie *in contumaciam*; tedy takowa ma być kondemnata: lu-crum *extraditionis subditi profugi, vel subditorum profugorum, sub taxa pro quolibet subdito mille floren: Polon: ab actu proferenti in quatuor septimanis, coram officio Casiren: Treboulten: pro subd to vel subditi inibidem solvenda decernitur, additur, Et remittitur*. A na kwerelach po takowey kon-demnacie, *præmissa denegata intromissione* ma stać kondemnata: *decernitur extraditio subditi idq in instanti cum taxa mille floren: Polon: decreto terrestri evicta sub pæna bannitionis. quæ indefe-ctu extraditionis subditi Et taxæ evictæ non solutæ jam exnunc decernitur. Et publicandæ terminus in proximis querelis peremptorius conservatur*, w którym procesie, podług Statutu i praw starych, *in nullo termino appellacye sub pæna mille marcarum, in judicio Tribunalitio vindicanda*, sąd ziem-ski i grodzki niebędzie dopuszczał: *exekucyą de convictis, Et bannitis, ratione profugorum, Sta-rostowie, urzędy Grodzkie, i ziemskie, w swoich Powiatach bez dekretow Trybunałskich post ob-tentam bannitionem in decursu sex septimanarum etiam admota nobilitate, Et copiis quibusvis, si opus fuerit, sub pæna mille marcarum, in officio proximiori vindicanda, ad officiosam requisitionem partis jure vincentis, czynić będą powinni*. A żeby kto z pozwanych *per ignorantiam* w sprawie swey nie upadł, dozwolono każdemu *jure pro cassanda bannitione*, gdzie jest otrzymana relacya, *in decursu quatuor septimanarum* zapisawszy i approbowawszy ją *personaliter, ad hoc idem officium Casirensie agere, cujus officii judicato, in instanti, nie odchodząc, od sądu actor cassandæ parebit, sub succubitione duplicis taxæ superscriptæ, pro quolibet subd to solvendæ sub pæna bannitionis ibidem decernenda, Et publicanda*. Starostowie zaś i urzędy Grodzkie, *post processum terrestrem in viciniori-bus officiis* o zbiegłe chłopy sprawić się powinni będą, to jest Haliccy w Trębowli, a Trębowel-scy w Haliczu. A jeśliby *in termino executionis* prawne, i z prawa jawne *a convicto, sistendæ exe-cutioni* zachodziły obrony; tedy urząd na Trybunał Koronny Lubelski, uważywwszy prawną obronę *partis convictæ, inter causas conservatas officii, amputato beneficio arresti*, uczyni remissę, tak aby bez zwłoki, *ex simplici registro inter se experiri* mogły. A gdy się *convictus in illo termino* nie odezwie, już mu więcej *beneficia juris suffragari* nie mają, i *executio fortis* z osoby i dobr jego ma być przy-znana nie odwołcznie *modo præmissa*, *Consl: 1667. fol: 16. Tit: Skrócenie processu*.

Według tegoż prawa Xiążę J.M. Kurlandzki, i Szlachta tameczna, poddanych swych, do W.X.L: i Xięstwa Zmudzkiego, i Powiatu Braclawskiego zbiegłych, w sądach Litewkich, Zmudzkich, Bra-clawskich, dochodzić mogą, jako wzajemnie i obywatelow W.X.Lit: i Xięstwa Zmudzkiego, i Po-wiatu Braclawskiego, podobne krzywdy, w sądach Xięstwa Kurlandzkiego, windykowane i popie-rane z nieodwołczną exekucyą być mają. *Consl: An: 1676. fol: 15.*

Znowu o zbiegłych poddanych postanowiono aby każdy, *citatus ab actore* w tymże Powiecie, z którego poddany będzie wyprowadzony, albo zbiegły, *sine ullis dilationibus* na Roczkach stanął, *directe* sprawił się, zbiega takiego przed tymże urzędem stawil, *Et in instanti* nie zchodząc z urzę-du i sądu, ze wszystkim jako zbiegł, *parti actoræ* oddał, i za szkody wszystkie *ex hac occasione* po-niesione zapłacił. *Alias super contumacem* za pierwszym dekretem, bannicze wydane, *Et pæna in volumine legum*, tak Korony, jako i W.X.Lit: *circumscrip-tæ*, wskazane być mają. Urząd też Gro-dzki, nie ma żadnych *citato* pozwalać dylacyi, *sub privatione officii*. A ta Konfitytucyą ma się ścigać, tak na dawne, terazniejsze, jako i na przyszłe czasy, i okazye. A któryby poddany z nowo osiadłych, miał zasiedzieć dawność ziemską, pod którym Panem, i byłoby mu to czasu prawa do-wiedziono, a po zasiedzeniu dawności ziemskiey, chciał do kogo innego z sąsiadow wynieść, i pod nim wziąć osiadłość, tedy ten Pan, pod którym był pierwey osiadł, wolen, i może onego odyskać, jako swego własnego zasiedziatego poddanego, pod tąż winą na sprzeciwne w Artykułach Sta-tutowych, i Konfitytucyach wyżej wyrażonych, *excepto* wieczystego Pana, któremu *salvum jus* do odyskania *in toto manebit*, *Consl: 1685. fol: 7. Tit: Reassumptio* prawa o zbiegłych poddanych.

ARTYKUŁ XXXIX. 39.

*Kniahin, Pań, Wdow, Xiężen, Panien, dziewek, nie mamy ni
zakogo gwałtem dawać.*

Też (a) obiecuiem i przyrzekamy. Iż Kniahin, Pań, Wdow, 1
Xiężen, Panien, Dziewek, Szlachcianek, i wszelakiego innego
stanu rodzaju białogłowskiego, jako ludzi wolnych, pod wol-
nym panowaniem naszym Hospodarskim w tym Państwie naszym
W.X.Lit: mieszkających, przy wolnościach ich zachować mamy. A
gwałtem ni zakogo nie mamy dawać bez woley ich. (b) Ale każ-
dey z nich z poradą przyjaciół ich, za kogo chcą za tego w małżeń-
stwo, wolno będzie pójść i oddawać się. § Tak też Panowie Rada, 2
Xiążęta i Panięta chorągiewni, Panowie i Szlachta, którzy na imio-
nach swoich Szlachtę mają, po temuż przeciw białymgłowom Sza-
lachciankom zachować się powinni będą. A to się ma rozumieć o o-
sobach a nie o imionach Pańskich leżących. A o rzeczach rucho-
mych wedle Artykułu trzydziestego wyżej opisanego tego rozdzia-
łu, takowe osoby mają być zachowane.

(a) Panna mając opiekuna, któryby jej czas chytrze zwłoczył, za mąż może iść z poradą przy-
jaciół, *Wład: Jag: 1423. H.P. 276.*

(b) Opiekunom i Rodzicom dochodzenie nie dorosłych Panien gwałtem wziętych ma służyć ju-
xta *Const: de liberatione captivorum, C. nst: 1607. fol: 848. Tit: de raptu. A ta Const: extat 1588.
fol: 462. Tit: O poimanu.*

ARTYKUŁ XL. 40.

*Ociec i Matka dzieciom za żywota swego z musu nie powinni imion
postępować, kromia tego coby jami chcieli po swej dobrej woli.*

Ustawuiem też, iż Ociec dzieciom za żywota swego nie powinien 1
z musu imienia żadnego postępować, niżli po dobrej woli
swey, co będzie wola jego. Ale co się dotyczy imion macie-
rzystych, nie będąci on na to mieć słusznego prawa i opisu od żony
swey, a ich Matki, powinien to synowi dorosłemu i dziewczce za mąż
ją wydawszy postąpić. A wszakże z tego żadney liczby synowi i
dziewczce czynić nie będzie powinien. Także i Matka, która będzie i-
miona swe oyczyfte abo macierzyste mieć, po temuż i kupne abo od
męża swego zapisane, z musu nie powinna za żywota swego dzie-
ciom postępować, ale co będzie dobra wola jej to może postąpić.

ARTYKUŁ XLI. 41.

*Wszystkim stanom narodu Szlacheckiego wolno imionami swemi
jako chcąc szafować.*

Też ustawuiem, iż wszystkim stanom Szlacheckiego narodu, ja- 1
ko ludziom wolnym, wolno jest i będzie, imionami swemi oy-
czyftymi, macierzystymi, także i wyśłużonemi na Nas Hospo-

daru, i jakimżekolwiek obyczajem i sposobem nabytemi, wiecznością szafować, wedle potrzeby, woley i upodobania swego, oddać, sprzedać, darować, zamienić, i na Kościół zapisać, i w długu, i w summach zawieść i zastawić. Wszakże według tego jako o tym sizerzey w rozdziale siódmym o zapisiech jest opisano.

(a) Dobra ziemskie dziedziczne, na których jest *servitium bellicum* od stanu Szlacheckiego żadnym pretextem nie mają być alienowane. *Const: 1631. fol: 3. Tit: O Dobrach ziemskich, i Const: 1635. fol: 8. Tit: O dobrach.*

Urzędy wszelakie zapisów na to przyjmować nie mają *sub amissione officii*. Pieczętarze na Seymie o to się sprawić powinni. *Ibid: Const:*

Alienacya dobr Szlacheckich pozwolona podług prawa statutowego, *Roz: 7. Art: 1.*

A R T Y K U Ł XLII. 42.

*O Wolności Szlachcie, imiona leżące i inne majątności swe,
Nam Hospodaru zapisować.*

I Też (a) ktoby chciał co nam Hospodaru zapisać, tak imion leżących, jako i innych majątności, tedy to wolno będzie każdemu listy, zapisy swemi własnymi i zeznaniem swym oczywistym, tak przed sądem ziemskim i Zamkowym, jako też i do ksiąg naszych Kancellaryjskich, zeznanie czyniąc, wedle prawa zapisować. (b) Potemż i chorym ludziom wolno będzie nam Hospodaru zapisować testamenty swoimi wedle prawa uczynionemi, majątności swoje leżące i ruchome, zwłaszcza te, które ten Statut testamentami opisać dopuszcza.

R. 7.
d. 1.

(a) Dobra, które do stołu przypadną K.J.M. wedle woley swej ludziom tak Polskiego iako i Litw narodu rozdawać ma, 1569. Przywilej o Uniey fol: 176. Opatrujemy.

(b) Szlachcicowi wolno z dobr swoich dziedzicznych Królowi opisać. *Const: 1631. fol: 3. Tit: o dobrach ziemskich dziedzicznych sub fine.*

Król *donata sibi Et inscripta* ma na Seymie dochodzić, *Const: 1562. fol: 25. Tit: O karanie. Ale bona litigiosa* przyjmować nie ma. *Const: 1565. fol: 90. Tit: Rzeczy zapisane.*

Donata Et inscripta, indigenis nobilibus rozdawać powinien, *Const: 1631. ut supra.*

A R T Y K U Ł XLIII. 43.

*Kto czego za Króla Kazimierza, Alexandra, i za Króla Jego Mości Zygmunta, i wtórego Zygmunta Augusta był w dzierżeniu,
ten to wiecznie ma dzierżać.*

I Chcemy (a) też mieć i ustawuiem, aby wszyscy poddani nasi, ^{Patrz d. 2. R. 10. goz 3} jako duchowni tak i świeccy, Xiążęta, Panowie, i wszyscy szlachta, którzy imiona swoje oyczyte, wyśłużone, kupne, i jakimkolwiek obyczajem nabyte, za przodków naszych sławney pamięci Jch Mości Królow Polskich i Wielk: Xiążąt Lit: także i za naszego szczęśliwego Panowania spokojnie dzierżeli, ci mają takowe imiona wiecznie i spokojnie od tych czasów, i na potomne czasy dzierżać i używać, oni sami i potomki ich, by dobrze i listów żadnych na to nie mieli, jako wyżej w tymże rozdziale w artykule wtórym jest o tym sizerzey napisano.

Z

(a) Ktoby z przodków swych dobra bez listów, a chociaż i za listy trzymał, te według Statutu Lit: wiecznie używać ma, 1569. Opatrujemy też fol: 176. Const: 1587. fol: 446.

ARTYKUŁ XLIV. 44.

Ktoby imienie od Nas Hospodara dane u kogo odeymował.

R. 1. **T**eż ustawuiem, komubychmy my Hospodar imienie abo ludzie, i
A. 32. i ziemię komu dali, a ktoby inſzy po tey daninie naſzey u nie-
133. go to imienie odjął, tedy ten u kogo odjął, może tego docho-
R. 4. dzić i prawem pożyſkiwać, niżli więcey ſzukać nie może, jedno ja-
A. 91. ko jemu dano, i tak na nas Hospodara to trzymano, tylko by dawno-
R. 7. ſci ziemſkiey nie omieſzkał.
A. 10.

ARTYKUŁ XLV. 45.

Coby komu przez liſt dano, abo uproszono, a onby tego nie używał i w milczeniu był przez dawność ziemſką dzieſięć lat, ktoby też w cudzey ziemi był.

Też (a) ustawuiem, jeſliby co komu dano, abo przedano, cho-
ciayby za piſem ſłuſznym, bądź też i przed nami Hospodarem, i
abo przed ſądem ziemſkim objawiono. A onby co komu dano, przedano, abo za piſano, w dzierżeniu, i w używaniu przez dzieſięć lat nie był, i o to ſię urzędownie nie upominał, takowy po wyſciui lat dzieſiąciu, już tego dochodzić nie może, ale dzierżący to wiecznie ma mieć. Wszakże ten kto ſię upomina, ma ſię tego upominać przez liſty naſze Hospodarskie i ziemſkie upominalne, i pozwy przy-
pozywając go ku prawu, i ſtanowiąc ſię za pozwy. A ktoby liſty upominalne abo pozwy wzięwſzy u ſiebie dzierżał, ſtrony ku prawu nie przypozwał, i liſtów upominalnych urzędownie nie dawał, takowe upominanie, za upominanie u prawa nie ma być przyimowano.
§ (b) Lecz jeſliby było co za piſano dzieciom lat doroſłych nie mającym, tedy w młodoſci lat ich, dawność ziemſka nie ſzkodzi, cho-
ciayby tego w dzierżeniu i w pożywaniu nie byli, i nie przypomina-
liſie, tylkoby doroſłszy lat dawności ziemſkiey nie omieſzkali. §
Tak też, jeſliby kto w cudzey ziemi był, tedy i temu takżę dawność ziemſka nie ſzkodzi, jednoby z cudzey ziemi przyiachawſzy dawności ziemſkiey dzieſiąciu lat nie omieſzkał.

(a) W Koronie ktoby przywileiu K.J.M. do trzech lat i trzech mieſięcy nie używał, traci on. Kaz w Wiſlicy 1368. H.P. fol: 530.

(b) Dawność przeciwko dzieciom lat nie mającym nie idzie, 1588. De Minorennibus fol: 466.

ARTYKUŁ XLVI. 46.

My Hospodar ſłubuiem jednaką ſprawiedliwość czynić wſzystkim, a przeſądu My i Panowie Rady naſze brać nie mają, i o tymże o poczciwość My ſami Hospodar ſądzić mamy.

- I** Obiecuem też z łaski, z dobroci i miłości naszej Hospodarskiej ku poddanym naszym, i wszystkiemu Rycerstwu W.X Lit: pod sumnieniem naszym. Iż My Hospodar i Panowie Rada nasza, mamy każdego stanu wszystkim zarówno sprawiedliwość czynić bez odwłoki, a od prawa nic nie mamy przesądów brać, także i Panowie Rada nasza przesądów brać nie mają, ani mamy też stać i życziwością być jedney stronie, ale prosto każdemu sprawiedliwość dawać i czynić będziemy powinni: tak też i Panowie Rada nasza pod przysięgą którą dorady uczynili sprawiedliwość czynić będą powinni.
- 2** (a) Aco się dotycze takich rzeczy, o co pocziwość odłudzona bywa. § Kromia tych artykułów sądowi zamkowemu należących w tym Statucie niżej mienionych, o to żaden z Panow Rad, ani sąd zamkowy, ani też sąd ziemski powiatowy nie ma sądzić, tylko My sami Hospodar z poradą Rad naszych na Seymie walnym, obyczaiem w tym Statucie opisanym sądzić będziemy.

R. 1.
A. 2.
R. 3.
A. 11.
R. 4.
A. 30.

(a) Seymowemu sądowi należy komu idzie o cześć, *Conf: 1589. fol: 539. Tit: co sądzić mają.* Seymowe zaś sprawy, bez seymu nie mają być odprawowane *jub nullitate. Conf: 1588. fol: 457. Tit: O nieustanowieniu.*

Seymowe zaś sprawy i deliberacye, trzeciego dnia mają być expywowane z rejestru, 1607. *fol: 834. Tit: O sądach.*

ARTYKUŁ XLVII. 47.

O tych, którzy jadąc w drogę na polach się stanowią a w zbożu szkodę czynią.

- I** Ustawuiem, (a) ktoby jadąc drogą brał, abo żał żyto i infze zbo-
że abo wypaścił i wydeptał końmi, a zaispalz pograbić się nie
dał, takowy będzie winien stronie żałobliwej trzy ruble gro-
szy zapłacić, a szkody co ludzie stronni na ispalzy oszacują, także
2 płacić i opravować ma sowito. § (b) Tak też ktoby na czyiey
dziedzinie krom pozwolenia jego ku szkodzie myśliwstwa używał po-
lując, żyto i jarzyny końmi podeptał, takowy za okupowaniem szko-
dy, za uznaniem przez woźnego, abo przez trzech szlachciców wia-
ry godnych, powinien będzie za przypozywaniem do sądu ziemskie-
go myśliwiec zapłacić ukrzywdzonemu winy trzy kopy groszy i szko-
dę, na czym będzie dowod uczynion. A to się ma rozumieć o my-
śliwcach, jako o samych paniech, tak i o sługach Pańskich, którzy
3 bez Panow polują. § A toż się ma rozumieć, tak na zjeżdżiech są-
dów głównych, na seymikach, i na każdym zjeździe, aby nikt niko-
mu szkody nie czynił.

R. 1.
A. 35.
R. 2.
A. 27.
R. 3.
A. 29.

(a) Bydłem abo większym dobytkiem cudze sieyby nie mają być paszone, inaczey szkodę zapłacić z winą pieniężną, *Koz: Wielki 1368. H.P. 536. 537.*

(b) Zaiące na cudzym gruncie niż z pola zbiorą szczerwane być nie mają, pod winą trzech grzyw, *Władysław; Jagiell: w Krak: 1423. H.P. 541.*

A R T Y K U Ł XLVIII. 48.

O wywożenie przypraw wojennych i wszelakiego żelaza do ziemie nieprzyjacielskiej.

Ustawuie, (a) i wiecznymi czasy to mieć chcemy, przestrzegając tego, aby ze wszystkich ziem Państwa naszego W.X.Lit: jako Żydowie, Tatarowie, Kupcy, tak i wszyscy poddani nasi któregokolwiek stanu, jawnie i tajemnie wszelakich broni, żelaza, rusznic, kos, nożow, strzał, i wszelakiego innego narzędzi wojennego nie wypuszczali, i posłom nie przedawali, z czego by się nieprzyjacieli filić mogli. A ktoby się tego śmiał ważyć, i nad to rozkazanie i ustawę naszą, ten niczym, innym jedno gardłem karan być ma, a towary i wszystkie majątność jego ma być do skarbu naszego wzięta. A tego z pilnością na wszystkich zamkach ukraiennych Starostowie i wszyscy urzędnicy nasi postrzegać mają. A to się rozumieć ma w pokoju i pod niepokojem.

(a) Saletra, nie ma być wywożona z Korony, *sub amissione 60 penna 500. mar: forum Trybunał, i na Instygatora gdyby popierał, eadem Const: 1620. fol: 22. Tit: O saletrze.*

Reassuntur, o saletrze i prochach, Const: 1626. fol: 4. Tit: Saletra.

Saletry i siarki za granice wywozić się nie godzi z W.X.Lit: mimo pozwolenie Generała Artyleryei tegoż Xięstwa, *sub penis, o nie wywożeniu saletr w prawie sancitis Const: An: 1652. fol: Tit: 26. O wywożeniu saletr.*

A R T Y K U Ł XLIX. 49.

O domiech Szlacheckich w mieście Wileńskim, i w innych miastach naszych Hospodarskich.

Ustawuie, aby w takich domiech, które Panowie Rada nasza, i inne stany narodu Szlacheckiego w mieście naszym stołecznym Wileńskim, i w innych miastach naszych nie pod przysądem mieyskim, ale pod prawem i wolnością Szlachecką dzierżą, nikt swo- wolnie bez przyzwolenia ich samych gospodarzy się nie stanowił pod zaplaceniem im gwałtu dwadzieścia kop groszy, i wszystkich szkod, któreby się w tym domu stały. Po temuż i stanowniczy nasi, i Marszałkowie nasi W.X.Lit: ziemscy i dworni pod Seymem, ani pod jakim innym czasem, gośpod nikomu w nich naznaczać i zapisować nie mają. § (a) Pozwów też w takich domiech Szlacheckich, o krzywdy inne, któreby się gdzie indziej na stronie stały, nikt ni na kogo pokładać nie ma, chyba żeby infzey osiadłości ziemskiej, o- krom tego domu, ten nigdzie nie miał, albo żeby z tego domu sam Pan krzywdę komu uczynił, także gdzieby szło o sam ten dom wszy- stek, albo o część jego, za takimi przyczynami, i w takich rzeczach pozwy ziemskie i Grodzkie, według porządku tego Statutu mogą być na takich domiech pokładane na Roki słuszne ziemskie. § A od gospodarzow, albo od podwornikow, którzy w takich domiech mieszkaia, jeśliby się komu krzywda w czym działa, tedy z nich

fami Panowie domowi przy bytności swej, sprawiedliwość ukrzywdzonym bez pozwu nieodwłóczną czynić mają. A w niebytności ich famych, tedy urząd nasz Grodzki takich podwórników ich sądzić i sprawować ma.

(a) *Const: 1550.* Aby Szlachta tym snadniejsze obyście mieć mogła, pozwalamy im tego, aby im było w mieściech place, domy, szpichlerze, wolno kupować, a to aby im broniono nie było, jedno tak, aby jurysdykcyey mieyskiej się nie zbraniali, a wszystkie powinności i obowiązki mieyskie z onych placów i domów podeymowali. *Const: 1611. Tit: O ludziach loznych przy mieście &c.* Wszyscy, którzy mają *sub Jurisdikzione Civili* dobra, *aquali modo cum Civibus onera & Jurisdiktionem* ponosić *respectu fundi* powinni.

Domy, place, szpichlerze, wolno Szlachcie w mieście kupować, jedno aby Jurysdykcyey mieyskiej się nie zbraniali, i wszystkie powinności mieyskie i obowiązki podeymowali. *Anno 1550.* Aby Szlachta *fol: 6.*

ARTYKUŁ L. 50.

O odmianach, grunty naszymi z grunty szlacheckimi.

1 J ż też w zwyczaju było w tym Państwie naszym W. X. Lit: że za- R. 4.
A. 82.
miany dawane gruntami stołu naszemu należącymi, za dobra
grunty szlacheckie: od przodków naszych i od nas Hospodara,
a czasem od Rewizorów w czym niegdy ubliżenie bywało dobrom
stołu naszego, a niegdy też i szlachcicowi równa i zupełna odmiana
nie doszła, co w porządek słuszny przywodząc, tak wprzód postanawiamy. (a) Iż gdzieby przylzła potrzeba odmianę dawać naszymi gruntami za szlacheckie, tedy nie pierwej będą brane dobra szlacheckie w zamianę, aż wyślemy Kommissarzów, którzyby z dobrym uważeniem szerokości i pożytków, gruntów, tak z strony naszej, jako z strony szlacheckiej odmianę dawali, strzegąc w tym wedle wiary i sumnienia swego, aby się nie ubliżyło niwczym, jako dobrom stołu naszemu należącym, także i szlacheckim. § A Kommissarze na to z strony naszej, Podskarbi ziemski abo dworny i Starosta, w czyiej się dzierżawie toczyć będzie. A jeśli by Panowie Podskarbiowie sami wyiachać nie mogli, tedy kogo innego na ich mieysce z strony naszej mamy wysłać, a szlachcicowi z strony swej, także dwu osób Kommissarzów wywieść wolno będzie, a gdy już przez takowe Kommissarze zamiana i ograniczenie dojdzie, my Hospodar takową zamianę powinni listem naszym utwierdzić.

AA

(a) *Vide Const: 1598. fol: 692. Tit: Warunek Kommissaryi granicznych.*

Frymarki które się stały z szkodą Rzeczypospolitej mają się cofnąć, co Rewizorowie uznawać mają. *Const: 1562. fol: 19. Tit: o Frymarkach, 1563. fol: 41. Tit: Frymarki.*

Frymarki na Seymie sądzone, przy mocy zostawać mają, a nie rewidowane, Kommissarze rewidować mają. *Const: 1566. fol: 124. Tit: Rewizya.*

Frymarki na Seymach *ad An: 1596.* approbowane *in robore* mają zostać. *Const: 1598. fol: 692. Tit: o Frymarkach.*

Frymarki bez rewizyi i konsensu Seymowego na potym nie mają być stawione. *Const: 1562. fol: 19. § A na potym.*

Frymarki w W.X.Lit: sam Król ma sądzić, to jest, jeśli by kto chciał dobr zafrymarczonych dochodzić. *Const: 1581. fol: 531. Tit: Kauzy Frymarkowe.*

ARTYKUŁ LI. 51.

O monopolii, to jest, nie dawania jedney osobie w arendę, i zawiedanie pożytkow wszytskietey Rzeczypospolitey należących.

R. 3. **J**ż (a) jest obwarowano w Artykulech poprzyliżenia naszego, a-
A. 16. by monopolia nie była, przeto ten Artykuł słowo od słowa jest
R. 1. wpisán, i tak się w sobie ma. Osobliwie to waruiem, iż podat-
A. 14. kow ani poborow ani żadnych na imionach naszych Królewskich i
Rad duchownych i świeckich, także cel nowych na miastach naszych
w Polsce i w Litwie, i we wszytskich ziemiach Państwa naszego,
f składać i postanawiać nie mamy, bez zezwolenia wszytskich stanów
na Seymie walnym. Ani też Monopolią rzeczy tych, które z Państw
naszych tak Polskich jako Litewskich pochodzą, ustanawiać dopuścić
nie mamy. (b) A ktoby się ważył nad to postanowienie listy nasze
z Kancellaryey naszej odzierżyć, ten ma być winą karan do skarbu
naszego ziemskiego stem kop groszy, a przecię takie listy nasze, za-
dney mocy mieć nie mają, a ta osoba tym władać nie będzie.

(a) Podatkow ani Poborow żadnych na imiona nasze Królów: i Rad duchownych, także cel w
Polszcze i w Litwie stanowiąc nie mamy, ani Monopoliey, 1567. Cia fol: 31. Towary tamże.

Monopolia nie ma Król dopuścić ustanawiać. Const: 1576. fol: 256. § Osobliwie.

Monopolia win i małmazyey cudzoziemcy czynić nie mają *sub amissione*, Const: 1593. fol: 646.
Tit: Składy winne.

(b) *Litteræ confirmat*: przy wsi Kamion, 1573. Osobliwie to waruiemy, fol: 256. 1576. Osobliwie
to waruiemy, fol: 278.

Gdy przeszłych Seymow Konstytucye, o kwarcie *ad effectum* przyiść nie mogły, *pro perpetua lege* potym postanowiono, aby wszyscy Starostowie i Tenutarij dobr Królewskich, pewną kwotę z swoiey własney intraty *ad proportionem* jednego podymnego *in An*: 1667. zaprzyliżonego do skarbu W.X.Lit: *quot annis*, w dzień S. Jana Chrzciela, wnosili: któremu terminowi skarb *attendere*, i przez Niedziel cztery ten podatek *excipere* powinien będzie: a ktoby, *intra præfixum tempus* nie oddał, i prawu temu dosyć nie uczynił, *privationi* starostwa *subiacebit*: o co forum w Trybunale skarbowym, albo za niedoysciem Trybunału tego, na Seymie, *ad instantiam Instigatoris* z delaty skarbowey. Którego prawa *executio ab An*: 1673. na terażniejszy Trybunale skarbowym ma *extendi*, i już za przeszle lata tym sposobem skarb od wszytskich possessorow dobr w W.X.Lit: ten podatek przyjmować, i *in futurum* tymże porządkiem, ten prowent na artylerya ma być wydany, którzy zaś kwity *ante producerunt*, i na przyszłym Trybunale skarbowym, *producent*; według kwitow symple *nomine donativi* płacić powinni będą, i już *de hoc genere* podatku na artylerya, nie ma być na przyszłych Seymach, żadney disquisitiei. A do tego podatku Oekonomie i leśnictwa *ad mensam Regiam* należące z dożywotnikami należec nie mają, ani do hybern. A *ex Tenutariis* żaden w woyskach zostający tego podatku, w zasługach, sobie potrącać nie ma *sub amissione* dzierżawy. O co forum w Trybunale skarbowym, i Kommissiyei *tanquam cum Retentoribus* Const: An: 1677. fol: 11. Tit: Warunek i czas wniesienia.

O tymże, a któryby *ex donatariis*, ani winnego podatku kwarty, lub *in termino* S. Jana, lub pod czas skarbowego Trybunału nie wniósł, ani wyrachował, ten *pæne privationis bonorum*, według Konstytucyey An: 1677. *succumbet*, które *bene meritis* po sprzeciwnych rozdawane być mają: a przywileie, na nie, Królewskie wzruszone nie będą. Const: An: 1678. fol: 3.

Reassumowano *superiores Annorum* 1677. & 1678. *Constitutiones cum pænis* Const: An: 1683. fol: 10. Tit: Quarta simpla.





ROZDZIAŁ

CZWARTY

O SĘDZIACH y O SĄDZIECH.

ARTYKUŁ I. I.

O wolnym obieraniu Urzędu Ziemskiego, Sędziego, Podśędka, i Pisarza, w każdej Ziemi i Powiecie.



O (a) przodek nasz sławney pamięci Król Jego Mość i Wielkie Xiążę Litewskie Zygmunt August, wydając ku używaniu obywatelom tego Państwa Wielkiego Xięstwa Litewskiego ten Statut, prawa pospolitego ziemskiego, przez nichże łamych, z starego ich Statutu, i z inszych różnych praw Chrześciańskich poprawiony, między inszemi wolnościami, swobodami i porządkami w nim opisanymi, jeszcze ku rozszerzeniu większey wolności i osiągnięciu prętszey sprawiedliwości, raczył im za spólną na to wszystkich stanów zgodą i przyzwoleniem, jako wiernym poddanym swoim, i ludziom zdawna wolnym, zacnym, i uczciwym, tego użyzyć i pozwolić, aby dla szafunku i odprawowania sprawiedliwości ludzkiej, na mieysce Hospodarskie, sędzie ziemskie, to jest, Sędzia, Podśedek, i Pisarz w każdej ziemi i Powiecie wedle rozgraniczenia, rozpisania, i porządku około tego uczynionego byli wolnie obierani, którzyby wszelakie sprawy temu sądowni ziemskiemu przyśluchające odprawowali, jako to im przywilejami Jego K.M. w Bielsku i w Wilnie na ten statut wydanemi dostatecznie jest obwarowano i utwierdzono, i wtym statucie opisano, gdzież imy Stephan Bożą miłością Król Polski W.X.Lit: przychodząc na Prowadzenie tego W.X.Lit: pod tym to Statutem, i w tymże pomienionym porządku sądow, obywatelów tuteyszego Państwa znaleźli i zaścili, i teraz oni tego używają, a iżby to im i na potomne wieczne czasy nie poruszenie trwało, jako to sobie przywilejami i tymże statutem, i pierwey obwarowano mieli, tak i teraz chcemy to mieć, i ustawujemy. (a) Iż gdyby który z urzędników tych ziemskich, Sędzia, Podśedek, abo Pisarz umarł, tedy drudzy urzędnicy żywo pozostali,

mają nam Hospodar o tym przez list swój dać znać to, gdybychmy byli w tutejszym Państwie naszym W.X.Lit: A gdzieby się trafiło w niebytności Naszey w tym Państwie, tedy o tym mają dać wiedzieć Woiewodzie, a w ziemi Zmudzkiej, Staroście Zmudzkiemu: a w niebytności Wojewody abo Starosty, tedy Kasztelanom oney ziemi, a za takim daniem znać, mamy My Hospodar przez list Nasz bez żadney zwłoki, a w niebytności Naszey, ma Woiewoda abo Kasztelan przez listy swoje, Staroście Powiatowemu, urzędnikom ziemskim, i szlachcie tego powiatu, a Starosta Zmudzki, abo też Kasztelan, Ciwunom, Szlachcie i wszelakiego stanu oney ziemi Zmudzkiej obywatelom także przez list swoy czas ku zjachaniu złożyć, przysławszy taki list w ten powiat do urzędu Grodzkiego przed czasem na to złożonym za cztery Niedziele, i ten list ma być wszędzie w tym powiecie obwołan i ogłoszon tym obyczajem, jako i o inszych liściach Naszych Seymowych, abo wojennych, jest wyżej opisano w Rozdziale trzecim, na który rok zjachawszy się wszyscy obywatele onego powiatu, od wyższego aż do niższego stanu, do zamku abo dworu Naszego, i tam ci, którzy się do tego obrania na dzień złożony zjadą, ile ich będzie, już inszych nie przybyłych nie czekając, mają na miejscu tego zmarłego urzędnika, z pośrodku siebie czterech osób, szlacheckich ludzi dobrych i pobożnych, cnotliwych, godnych, wprawie umiętnych, pisać umięających, rodziców tego Państwa W:X: i w tym powiecie nowo, nie zmyślenie (b) osiadłych obrać, i Nam Hospodar imiona tych osób obranych na piśmie za pieczęćmi swymi oznaymić. A My z tych czterech, jednego który się Nam widzieć i podobać będzie, wybrawszy, na miejsce tego zmarłego urzędnika nie odwołcznie ustanowić, i przywilejem Naszym na ten urząd do żywota jego, abo do wywyższenia z łaski Naszey na inszy jaki wyższy urząd, abo dostojęństwo utwierdzić go mamy. § (c) 2
 A gdzieby na Sędztwo Podśędka abo Pifarza obrali, abo po ześciu Podśędka na Podśędztwo Pifarza, tedy ku Podśędkowi abo Pifarzowi, już inszych Elektorow nie potrzeba będzie przykładać, tylko na miejscu Podśędkowe abo Pifarzowe mają tamże zarazem na onym zjeździe, takowychże jako wyżej opisano osób czterech obrać, i Nam imiona ich na piśmie za pieczęćmi swemi podać. A My między nich jednego, którego tymże obyczajem, jako wyżej dołożono na taki urząd, podamy i utwierdziemy. § A komu z tych obranych te urzędy ziemskie 3
 damy, ci urzędnicy potym na pierwszych rokach sądowych, będą powinni najpierwey tam na miejscu sądowym, przed Woiewodą abo Kasztelanem, a gdzie Wojewody i Kasztelana nie ma, przed Starostą sądowym, i Marszałkiem onego powiatu przy zebraniu szlachty. § A 4
 gdzieby Wojewoda, ani Kasztelan, ani Marszałek, ani Starosta nie przybył, tedy przy inszych urzędnikach ziemskich, i przy zebraniu szlachty, którzy na on czas na tych rokach będą, (d) przysięgę na te urzędy swoje uczynić, toż potym urzędy swemi władnąć, i szafować, i tak mają już wiecznemi czasy w powieciach około obierania przereczonych urzędników, sprawować się i zachować.

A przysięga Sędziego i Podśędka ma być temi słowy.

Ja N. Przyśięgam Panu Bogu Wszechmogącemu, w Trócy jedy-nemu, iż w tym powiecie N. wedle Boga, sprawiedliwie, i wedle prawa Statutu tego danego W. X. L. według żałoby i odporu stron, a nie według wiadomości swojej, nic nie przykładając ani uymuiąc, będę sądził, zeznanie i zapisy przyjmować, nie folgując wysokim i podłym stanom na dostojnościach i urzędach siedzących, na bogatego i ubogiego na przyjaciela, krewnego i zachowatego i na nieprzyjaciela na tutecznego, ani na gościa nie patrząc, nie z przyiaźni, nie z waśni, nie z bojaźni, nie za posuły i dary, ani się spodziewając napotym darow, i jakiego nagrodzenia, i nie radząc stronie, ani się bojąc kaźni, pomsty, i pogróżek, ale samego Boga, i jego świętą sprawiedliwość, i prawo pospolite, i sumnienie swoje przed oczyma mając: Też rokow nigdy nie omieszkiwać, krom wielkiej, prawdziwej, złożonej choroby, a ja-ko na tym sprawiedliwie przyśięgam, tak mi Panie Boże pomoż: a je-śli nie sprawiedliwie, Boże mię ubij.

A Pisarz Ziemski ma po rusku literami i słowy Ruskiemi wszystkie listy, wypisy, i pozwy pisać, a nie inżym językiem i słowy: a przy-ściąg ma na urząd swoy Pisarski, temi słowy.

Ja N. przyśięgam Panu Bogu w Trócy jedy-nemu na tym, iż spra-wiedliwie wedle Boga i wedle tego prawa pisanego, i wedle mówienia i sporow stron, nic nie przykładając, ani uymuiąc, będę zapisować i radzić Sędziemu i Podśędkowi, wiernie, i sprawiedliwie, wedle ze-znania stron i sporow, na sądziech oświadczenia i opowiedania sądo-wego, i skazania sądowe będę wpisywać pilno, i doglądać, aby wedle tey przyśięgi mey, sprawiedliwie były wpisowane, a z Księg pierw-szych, gdy kto wypisow, abo widimusow jakich potrzebować będzie, też ich sprawiedliwie i wiernie jako w Księgach zapisano będzie, z wiadomością Sędziego i Podśędka wydawać będę, nie mając bacze-nia na wysokie i podłe stany, na dostojnościach siedzących, na boga-tego, na ubogiego, na przyjaciela, krewnego, i zachowatego. Ani na nieprzyjaciela, na tutecznego, ani na gościa, nie z przyiaźni, nie z waśni, nie z bojaźni, nie za posuły, i dary, ani się bojąc kaźni, pom-sty i pogróżek, nie czekając nagrodzenia, ale samego Boga i jego świętą sprawiedliwość, a prawo pospolite przed oczyma mając, i su-mnienie swoje dobrze, pobożnie, sprawując, tak mi Boże pomoż: a je-śli niesprawiedliwie, Panie Boże mię ubij.

Br

(a) Wszyscy Obywatele W.X.Lit: przy dostojenstwach i Urzędzie niedzielnym, Przywileju Króla A-lexandra wcale zostawać mają, Const: Unionis 1569. fol: 176. § A co się tycze.

Gdyby się trafiło, żeby przed Sądami abo w same sądy, Pisarz Trybunałny W.X.Lit: umarł, Pa-nowie Deputaci Trybunał: z pośrodku siebie jednego obiorą, który przyłagszy rotą Pisarską, Pisarstwo odprawować będzie, a księgi po Trybunał w Niedziel sześć odda. Wszakże wypisy da-wniejszy, Sędzia albo Podśędek pod swemi pieczęciami wydawać będą, 1616. O Pisarzu Trybunał: fol: 43.

O Pisarzach Trybunał: Ziemskich i Grodzkich W.X.Lit: którzy nad ustawę, dochody biorą, abo w czas spraw nie wydają, kop sto płacić mają, fol: 42. tamże.

Urzędników Ziemskich elekcyą Woiewoda albo Kasztelan *post decessum* do sześciu Niedziel ma składać, *Const: 1588. fol: 460. Tit: Obieranie.*

(b) Osiedli być mają, *Zygm: Aug: 1550. Iż każdy fol: 7. Const: 1562. fol: 23. §* Gdyż także Doskonale a nie zmyślnie osiedli 1562. O osiadłościach Dignitarzow, *fol: 23.*

Urzędy Sądowe *etate & intelligentia bene vigentibus* mają być dawane, *Const: 1562. fol: 20. §* Dożywocie.

Urzędy Koronne i W.X.Lit: wcale mają być zachowane, a nie prywatnym osobom mają być rozdawane, 1632. *fol: 14. Tit: Konfederacya.*

Cudzoziemcom Urzędy dawane być nie mają, *Const: 1576. fol: 255. Tit: Urzędy.*

Ma być wolne obieranie Sędziego, Podśędka i Pisarza, a my żadnemu innemu tylko jednemu z tych czterech, który od wszystkich obrany, a nam listem opowiedziany będzie, takowy Urząd damy, 1550. Aby we wzajemność Szlachecka, *fol: 7.*

(c) Starosta Oszmiański w Miedziale przyśięgłego Pisarza mieć ma, który zeznanie Woźnych i wszelakich krzywd opowiadanie przyjmować będzie, 1590. O Pisarzu Oszmian: *fol: 586.*

Powinność jego tylko Woźnych przyznanie przyjmować będzie, 1609. Pisarz Oszmiański w Miedziale, *fol: 909.*

(d) Dignitarze i Urzędnicy w W.X.Lit: osiedli i przyśięgli być mają, 1569. w Lublinie. Dignitarze *fol: 195.*

Marzalkowie Powiatowi W.X.Lit: iż do sądow należą, takową przyśięgą, jako i inni Sędziowie, obowiązani być mają: i na potom przez elekcyę, obierani i Kandydatami, dla Przywilejow otrzymania, do Króla odsyłani będą. *Const: An: 1637. fol: 41. Tit: O Marzalkach.*

Abhinc tych Urzędow. Król nie ma oddawać, tylko jednemu *ben. possessionato* z czterech Elektorow, na Sejmikach Powiatowych obranemu. A ktoby *non per electionem* na Seymiku, albo *impossessionatus*, tenże Przywilej na ten Urząd otrzymał; Przywilej *nullitati subiacere* powinien, i dekreta takiemu *suffragari* nie mogą, w exorbitantach na elekcyey K.J.M. Michała, *Const: 1669.*

ARTYKUŁ II. 2.

O Sędziach, jakowi mają być wybierani.

Ustawuiem, iż na te urzędy, jako Sędztwo, na Podśędztwo, i na 1
Pisarstwo, nie mają być wybierane (a) Duchowne osoby, ani
(b) Kasztelanowie, Marzalkowie, i (c) Starostowie sądowi
ani Podkomorzy, Woyski, ani Chorąży Ziemski, Dworny i Powiato-
wy, i nikt takowy, któryby inszym urzędnikiem Ziemskim był: ale
takowi, i tak mają być wybierani, jako wyżej w pierwszym Artyku-
le tegoż Rozdziału jest opisano. A gdzieby kto takowy był, żeby
dwa urzędy sądowe albo insze ziemskie dzierząc, a napomniany od
Szlachty na Rokach sądowych, albo na seymiku puścić jednego któ-
rego urzędu niechciał, tedy ten obawda te urzędy traci. A My Ho-
spodar wedle Statutu za obraniem Szlachty, i prozbą ich, inszych 2
na te urzędy mamy podać i postanowić. § Wszakże z łaski Na-
szej Hospodarskiej mogą ci urzędnicy Ziemscy, Sędzia, Podśę-
dek, i Pisarz, także nie mniej Marzalkowie, Podkomorzy, Cho-
rąży być dzierżawcami i Ciwunami, dworow i dobr stołu Nasze-
go, tylkoby nie sądowych Starostw, tak w tymże jako i w inszym
Powiecie.

(a) Duchowna osoba, nie ma się mieszać w urzędy świeckie, Pisarzem ani Podpiskiem ani Pro-
kuratorem być może, *Zygm: w Piotr: 1538. H.P. 399.*

(b) Żaden Kasztelan ani Woiewoda, w swym Wojewodztwie Sędzią być nie może, *Zygm: Aug: w Piotr: 1562. O osiadłościach Dignitarz: fol: 23.*

(c) W teyże ziemi gdzie Sędztwo mają, Starostami być nie mogą, *Wład: Jagiello 1422. H.P. 394*
w W.X.Lit: Urzędnicy mają być osiedli w Powiecie każdym i przyśięgli, a dwóch Sądowych
Urzędow żaden mieć nie może, *Const: 1569. fol: 195. Tit: Dignit:*

Urzędnicy Ziemscy, Grodzkich Urzędow w swej ziemi trzymać nie mają. *Const: 1550. fol: 7.*
§ Iż każdy.

A R T Y K U Ł I I I. 3.

O mocy i władności Sądu Ziemskiego, iż każdy i wszelakiego stanu, powinien się przed nim stanować, i o tym, ktoby przed nim nie stał, abo sławszy, z prawa przed wyrokiem zszedł precz.

- I** Tę ustawiam i dajem moc wiecznymi czasy zwierzchności władzy Naszey Hospodarskiej, z przyzwoleniem Panow Rad Naszych, i wszystkich stanow, wszystkich Ziem tego Państwa Naszego W.X.Lit: tym urzędow powiatowym w każdym powiecie, Sędziemu i Podsędkowi, na roki złożone sądowe, zapozwanych przed nich, sądzić i sprawować wszystkich stanow, poczawszy od wyższego aż do niższego, jednako, jednokrotnie, kto jednokółwiek w tym powiecie imiona swoje mieć będzie, żadnego z nich nie wyimując, ani z sądu ich samych i imion ich nie wypuszczając, (a) krom dobr Naszemu stolu Hospodarskiemu należących, jako o tym w Trybunale, i w inszych artykułach tego Statutu, na swych miejscach jest opisano. A ktobykółwiek mając imiona swe w tym powiecie, przed nim się stanować na czasy pewne, jako to niżej na swoim miejscu postanowiono, za pozwy nie chciał, na takowych kółkolwiek będzie, tak wysokiego jako i niskiego stanu, dajem moc zupełną onemu urzędowi ziemskiemu, Sędziemu, Podsędkowi: iż mają wedle tego prawa i Artykułow niżej o tym postanowionych, i napisanych, postępkami skazanie i odprawę czynić przeciw każdego, jako kto w co i na którym roku wpada, aż do ostatniego stopnia prawa.
- 2** § (b) A gdzieby strona pozwana przed urzędem u sądu sławszy, bądź na pierwszych abo na wtórych rokach, chociaż jeszcze nie na zawitym roku pozwu wysłuchawszy, i do niego tak z strony pozwania, jako z strony zbijania pozwu mówiący, a urządy mu tego zburzenia roku, ani zbijania pozwu za słuszne nie przyznał, a onby przecię nie chcąc na samą rzecz odkazywać, abo też i wstąpiwszy już w rzecz, i mówienie prawne z stroną żalobną miawszy, a do końca rozsądku i skazania ich nie słuchając, precz od sądu odszedł, nie chcąc być prawu posłuszen. Tedy urząd na takowym upornym, już nie niestanne, ale zarazem rzecz samę o co pozew idzie za dowodem słusznym prawnym, skazać ma. Toż się i o żalobney stronie rozumieć ma: iż gdzieby wstąpiwszy z stroną swą przeciwną w prawo, a precz od urzędu odszedł, tedy takowy rzecz swą
- 3** traci. § Niżli ten sąd ziemski tylko tych artykułow sądzić nie ma, i mocy mieć nie będzie, które w osobliwych Artykułach sądowi Naszemu Hospodarskiemu, i sądowi urzędow naszych Grodzkich są postanowione i zleczone, obyczajem, sposobem, i postępkami około
- 4** tego, jako na swoich miejscach opisano. § A dekreta i wszystkie skazania sądowe, Sędzia z Podsędkiem mają z Pisma czytać, i tę cedulę Sędzia, abo Podsędek ręką swą podpisać, którą cedulę samego wyroku wedle zezwolenia Sędziego z Podsędkiem Pisarz ma na-

pisać, a po wyroku tę cedulę do Pisarza oddać, według której Pisarz onę sprawę w księgi zapisać ma, i nie ma wydawać stronom listów sądowych, aż przed Sędzią i Podśędkiem wyczyta pierwey do Kfiąg wpisawszy. A listy sądowe i wszelakie wypisy, i inne wszystkie listy tego urzędu ziemskiego, ma Pisarz ręką swą podpisywać.

(a) O Dobra Stołu K.J.M. które są *liquidi Juris forum* za Dworem 1598. o pozwiech zadwor: W.X.Lit: 698.

O rzeczy właśnie należące, osobie zwierzchności, pożytkom i imionom K. za Dworem *forum* 1562. O karaniu występnych *fol: 25.*

Naprzód zabiegając, aby ludzie niepotrzebnie za dworem wyciągani nie byli, 1557. *fol: 9.* dwieście kop winy zapłaci, 1598. o pozwiech za Dworem W.X.Lit: *fol: 698.*

(b) A gdzieby kto na pierwszym abo na wtórym roku stanąłszy, i odkaz uczyniłwszy, upornie precz odszedł od sądu, ten rzecz swą traci, *Zygm: w Piotr: 1523. H.P. 462.*

ARTYKUŁ IV. 4.

Aby osoby urzędowe sami sędzili, nie kto inšzy na ich mieyscu, i o tym gdyby kto z nich zachorzał, abo swoje własne sprawy, w inšzym, abo w tymże Powiecie miał, i o dawaniu listów upominalnych.

Ustawuemy, (a) Aby Sędzia, Podśędek, i Pisarz, sami przez siebie a nie przez swoje namiestniki sądy i Roki odprawowali, o-
krom tego jeśliby który z nich sam zachorzał, aboby też swoje własne potrzeby miał: abobychmy My Hospodar, którego z nich w sprawach Naszych Hospodarskich i ziemskich, abo w poselstwie odesłali, tedy ma o sobie na roki towarzylsom swym i szlachcie dać znać, że na tych rokach dla której z tych wyżej pomienionych przyczyn nie może być. A My Hospodar daiem moc, iż ci dwa urzędnicy sądowi, na onych rokach Ziemskich będący, z szlachtą którzy się na ten czas zjadą, od dnia zaczęcia rokov w Statucie pomienionego, trzeciego dnia nie czekając innych nie przybyłych, mają na mieysce onego trzeciego urzędnika, kogo drugiego człowieka dobrego, cnotliwego, wiary godnego, w prawie i pisać umiejącego szlachcica, tamże w tym Powiecie osiadłego obrać, i mieysce iego załadzić. § 2
A gdzieby szlachta na mieysce tego urzędnika nie przybyłego na obranie iedney osoby nie zgodzili się, tedy ci dwa urzędnicy Ziemscy, którzy przybędą, w niezgodzie szlachty przychyliwszy się do tych, którzyby osobę uczciwą, bogoboyną, i u prawa umiętną podawali, mają za towarzysza mieysce trzeciego nie przybyłego tą osobą załadzić. A ten kogo obiorą przysięgę uczyniwszy, wszystkie sprawy sądowe pośpołu z tymi dwiema urzędnikami odprawować ma, i już te wszystkie roki ona obrana osoba odsądzywać, i wszelakie pożytki przychodzące na się brać będzie, chociaayby i ten urzędnik, który nie w czas przyiachał, przybył, tedy już mieysca swego na rokach tych załadzać nie ma. Wszakże w tych dwóch dniach z początku Rokow, póki trzeciego dnia mieysce nie przybyłego urzędnika załadzone będzie, przecię przed tymi dwiema urzędnikami, strony pilność do prawa czynić i wołania przez woźnych ku prawu na poz-

- 3 wiech zapisować mogą. § A gdzieby i temu obranemu jaka sprawa w rzeczach iego własnych na tych rokach i w onymże powiecie przypadała, tedy ciż urzędnicy dwa, z oną szlachtą, która na on czas będzie nie czekając innych, na tę jego tylko sprawę, kogo innego obrawszy, mieysce iego zasadzić mają. A wszakże ten urzędnik ziemski, który na tych rokach być nie mógł, na drugich rokach pod tąż przysięgą, którą na urząd swoy uczynił, ma przed szlachtą powiedzieć, iż sprawiedliwie nie mocen był, a swoje własne potrzeby na rokach w inszym Powiecie miał, a nie ku zwłoce sronie i ni ku
- 4 czyiey szkodzie tym się wymowił. § A gdzieby który z tych urzędników ziemskich bez prawdziwey obłożney niemocy, abo własney pilney potrzeby swoiey w drugim Powiecie na rokach, nie mając roków sądowych omieszkał, a to by się do trzech razow na niego pokazało, takowy urząd swoy traci. § (b) A Pisarz może Podpiszka, abo dwóch abo ile mu potrzeba będzie mieć, a pilno tego doglądać, aby wiernie a prawdziwie nie przewłaczaiąc, ale za razem do ksiąg zapisowano było. A gdzieby się co takowego w sprawie od nich pomyliło, nie powinna będzie szlachta Podpiszkow patrzeć, ale na samym Pisarzu za oną pomyłką szkody swey dochodzić mają. Toż się i o Pisarzu Grodzkim w pomyłce iego pisana rozumieć ma.
- 6 § (c) A gdzieby który z tych urzędników ziemskich sądowych, u tegoż sądu gdzie sam urzędnikiem jest miał własne sprawy swoje, tak o zapozwy, jako gdyby i zeznanie jakie czynić miał on komu, abo kto jemu, tedy takimże obyczaiem oni dwa urzędnicy z szlachtą, na mieysce jego, innego obrać mają, jako wyżej opisano, a na tę
- 7 jego sprawę obrany, bez przysięgi sprawować ma. § A jeśliby dwa z nich urzędnicy, którzy między sobą zapozwali się do tegoż sądu ziemskiego, tedy trzeci urzędnik towarzysz ich z szlachtą tam będącą, będzie miał moc na mieysce onych dwu urzędników, w prawie z sobą stojących tych dwu osob, tym obyczaiem, jako wyżej o iednym napisano, ku rozsądzeniu tych spraw obrać. § A jeśliby na
- 8 mieysce Pisarskie kogo innego obrali, tedy jego podpis tak będzie ważny, iako i Pisarski. A o braniu pozwow i listow upominalnych, i innych listow prawnych, w potrzebach własnych Pisarzowych, także Sędziemu, Podsędkowi w ich rzeczach, i też komu inżemu przeciwnych, około brania listow upominalnych, i innych listow prawnych, okrom pozwow mają się oni zachować, według artykułu szóstego w tymże rozdziale czwartym. A kto pod czasem zasadzenia na sąd inżey osoby krzywdę jaką w sądzie mienić sobie będzie, ten tegoż i pozywać o to ma, wszakże winy płacy pieniężney odnosić na sobie nie będzie.

Cc

(a) Sędziowie czasow naznaczonych sądy sądzić mają, a onych na inny czas przekładać nie mogą pod winą, *Zyg: w Piotr: 1538. H.P. 414.*

(b) Pisarze Podpiszkow chować mogą, ale sami sprawy podpisać mają, *Zygm: w Krak: 1532. H.P. 401.*

Pisarz i Podpiszek, i tegoż Sąda, prokurować nie mogą, 1550. Przestrzegając trudności, fol: 7.

Pisarze sami u Sądów siadać mają, *sub amissione officii, salvo legali. Const: 1550. fol: 5. § Nie doyrzeniem, także też z mieysca odieżdżać nie powinni, Alia zapisować mają, sub panis. Const: 1563. fol: 86. § Ale w inszych.*

(c.) Sędzia abo urzędnik Ziemski i Grodzki, mając sprawę u sądu swego, może zasądzić mieysce swe człowiekiem dobrym, bez surogacyey, a Podkomorzy o nie ma prosić Króla, 1557. Kiedy się przytrafi, fol: 9.

ARTYKUŁ V. 5.

Ustawa o przesądziech, i o pamiętnym Sędziemu i Podśędkowi, także urzędowi Grodzkiemu, i inszym urzędnikom Naszym.

Ustawiam, (a) gdy sąd ziemski komu co na kim przysądzi, tedy i od przeżytku tego kto zyszcze, mają sobie brać za pracę swoje przesądu, od kopy Litewskiej po dwa grosze Litewskie, i z tego przesądu Ziemskiemu Sędziemu, ma przysć groszy dwa a Podśędkowi trzeci. § Niżli co się dotyczy długu, ktoby komu będąc winien jaką summę pieniędzy pożyczoną na zapis swoy, abo jaki inny dług, od kogo innego na nim zapisem jego, i za tego kto przewodzi własnym zapisem przewidziony, a tegoby zapłacić nie chciał, aż za pozwy z prawa, tedy nie ten przesąd ma płacić kto zyszcze swoje pieniądze własne, abo dług przewidziony; ale takowy sam dług swoy i przesąd płacić winien będzie, zarazem tegoż czasu po wskazaniu, nie odchodząc od tego urzędu Naszego, a jeśliby upornie płacić nie chciał, tedy żalobna srona na on czas swemi pieniędzmy urzędowi przesąd dać ma, a urząd to iemu przy główney summie na liście sądowym i uwieszczym dołożyć, i na imieniu takowego upornego iemu odprawić ma, także i od długow po zmarley ręce, po której potomkowie powinni przesąd płacić. § A co się dotyczy tego, kto się od czego odciąże, tedy pamiętnego iako od wielkiej, tak i od małej rzeczy i summy pieniężney nie powinien więcej dać urzędowi Naszemu i każdemu innemu sądowi, tylko cztery grosze, chociażyby też i kilka, abo kilkanaście uczestników, abo siabrow w iedney rzeczy odciążyło, tedy przecię nie więcej pamiętnego, tylko cztery grosze wszyscy mają dać. § Ktemu też od pieczętowania wieczności, gdy kto komu imienie przedaie, daruie, zapisuie wieczność, zamienia i daie zeznaniem swoim oblicznie (b) przyfzedszy do urzędu Naszego ziemskiego z zapisem swoim własnym, tedy ten kto imienia nabywa, Sędziemu pamiętnego cztery grosze, a Podśędkowi dwa grosze, a za zapieczętowanie wypisu z kfiąg tego zeznania wieczności, drugie cztery grosze Sędziemu, a Podśędkowi od pieczęci jego dwa grosze ma dać. A nad tę ustawę, nie mają urzędnicy Nasi ziemscy więcej przesądu, pamiętnego, i od pieczęci brać, pod winą na sronę, u którejby nad tę ustawę więcej poniewolnie było wzięto, dwanaścą kop groszy, a co wziął na wzyż, sowito wrócić ma, którą winę winien będzie ten urząd Nasz ziemski za pierwszym pozwem sądu głównego, a za przyfiegą srony żalobney, ukrzywdzonemu zapłacić. Tymże obyczaiem urząd Nasz Grodzki, przesady i pamiętne od rzeczy sądowych, także i od ze-

5 znania wieczności, i innych zapisow, tylko wedle tey ustawy Naszey R. 4. A. 29.
 6 wyżey opisaney ma brać. § Po temuż i inſi chociaż nie sądowi, dzierżawce, Ciwunowie, i inſi wszyscy urzędnicy, zamkow, dworow, i włości Naszych, około brania przesądow i pamiętnego, przeciwko wszelakiego urzędu i ſtanu szlacheckiego, i ich ſług, bojar, i poddanych zachować ſię mają. A gdzieby urząd Nasz Grodzki, Wojewoda, Staroſta albo dzierżawcy ſądowi, nad tę uſtawę i uchwałę ziemſką, co więcey na kim wzięli; tedy takżę powinni będą, za pierwszym pozwym ſądu głównego i za dowodem takowym, jako wyżey opisano, też winę dwanaście kop groszy, i co wziął, ſowito ſtronie zapłacić, i tymżę ſposobem na imieniu takiego urzędnika mocno odprawiono to być ma przez woźnego powiatowego, za liſty ſądu głównego, do urzędu Naszego ziemſkiego, albo Grodzkiego o tym pisanemi, i daley w tey sprawie poſtępując według artykułow w tymże 6 rozdziale o odprawach rzeczy ſądzonych opisanych. § A gdzieby nie ſamı Wojewodowie, Staroſtowie i dzierżawcy, i ciwunowie, ale urzędnicy ich, nad tę uchwałę więcey na kim co wzięli: tedy ukrzywdzony wedle artykułu trzydzieſtego ſiódemego w tymże Rozdziale niżej opisanego, poſtępować i ſprawiedliwości ſobie dowodzić ma. A na nieoſiadłych w tym Pańſtwie urzędnikow naszych, te wszystkie winy mają być ſtronie odprawione przez poſłańca Naszego na maiętności iego ruchomey. R. 4. A. 37.

(a) Sędziowie a nie Piſarz przeſądami dzielić ſię mają, wſzakżę Piſarz przy ſwoim dochodzie ſtawiać ma 1563. Przeſady któreby miał brać, fol: 35.

Wſzakżę gdyby Piſarz, albo Podpiſek nad uſtawę więcey brał, albo do tydnia dekrety nie wydał, albo zatrudniał, 100. kop ma płacić 1616. O Piſarzach Trybunał: Ziemſkich, Grodzkich, fol: 42. na W.X Lit: Znieſienie przeſądow Trybunałſkich 1609. 907.

Pereſudy z Obywatelow, Kijowſkiego, Braclawſkiego, i Wołyńſkiego Woiew: znieſione na Trybunale, Conſt: 1593. fol: 644. Tit: O Kocach Pereſudy.

(b) Urząd nie ma do nikogo jeżdżić, dla przyimowania zapisow, ale ſię ſam oczywiſto do Urzędu ſtawić powinien, 1550. Zabiegając trudnoſciom, fol: 7. fol: 3. § 1ż też.

A R T Y K U Ł VI. 6.

Uſtawa dochodow Piſarzom ziemſkim i Grodzkim, i o poſwiech Piſarzowi w jego rzeczy, takżę i inſzym urzędnikom, i też przeciw urzędnikom.

1 **P**iſarzowi (a) Ziemſkiemu i Grodzkiemu od kaźdych pozwow, albo membranow dwu, na pozwy po groszu, od liſtu zaręcznego groszy cztery: od liſtu upominalnego groszy dwa, od wpisania pozwow w Reieſtr grosz, od napisu wołania ku prawu, albo jakiego zaſtanowienia ſtron, albo zdania w nieſtanym, grosz, za wpisanie w kſięgi, grosz, od wypisow z kſiąg, opowiedania w krzywdach potocznych, i od zeznania woźnego, groszy dwa, od ſądowych liſtow na imiona, ludzie i grunty z prawa przysądzone, i zeznania wieczności i wszelakich zapisow i też przenoszenia zapisow z Grodu do Ziemſtwa, za taki wypis co będzie na arkuſzu, groszy dwanaście,

a jeśli będzie na dwu arkuszach, abo i więcej, groszy dwadzieścia i cztery: A na pargaminie, by nayważniejsza rzecz, groszy czterdzieści ośm; a pargamin, sznur, i wosk srona powinna dać, od listow uwiązczych, po sześciu groszy, od listu odesłanego po odprawę do innego powiatu, groszy sześć, od listu zapowiednego około gruntow pewnych, dwa grosze; a nad tę ustawę pisarze więcej wyciągać nie mają, pod winą na sronę dwunastu kop groszy, i pod wróceniem tego coby nad tę ustawę wziął, z sówitością, iako o tym w wyższym artukule o Sędziach jest opisano. § Też jeśli by Pisarz ziemski chciał kogo pozwać ku prawu w tymże powiecie, do tegoż sądu ziemskiego: tedy ma sam sobie pozwy zapieczętować tąż pieczęcią Naszą, onemu powiatu daną, a Sędzia, abo Podśędek ma ich mu podpisać. Także i na siebie samego, powinien Pisarz ziemski pozwy pieczęcią Naszą zapieczętować i podpisać ręką swą, abo membran dać, a niezechceli Pisarz na siebie pozwow, abo membranow dać, tedy sowytey winie, to jest: dwudziestom czterem kopom groszy podlega, o co ukrzywdzony według artykułu wyższego piątego w tymże Rozdziale postępować, i prawa sobie dowodzić ma. Toż się i o wypisach opowiadania krzywd, zeznania woźnych czasu rokov ziemskich, i też o wypisach sądowych, i zeznania zapiłow, rozumieć ma. Iż w sprawach własnych Pisarzow ziemskich, Sędziowie abo Podśędkowie podpisywać ie mają. § A gdzie by też kto listow upominalnych i innych prawnych potrzebował, przeciw któremu z tych urzędnikow ziemskich, Sędziego, Podśędka, abo Pisarza, tedy przeciw jednemu, dwa ich takie listy pieczętować mają, a Pisarz podpisować, a przeciw Pisarzowi, Sędzia, abo Podśędek ma podpisać, także i w ich potrzebach własnych zachowano i rozumiano być ma: a urzędnicy Grodzcy, także się i tym porządkiem w swoich potrzebach zachować mają.

(a) Pisarzowi Ziemskiemu.

Zydzi według szacunku Kancellaryey, a nie według ustaw, dochody płacić mają, *Zygm: w Kraś: 1511. H.P. 374.*

Pisarze Trybunalscy, Ziemscy i Grodzcy Litewscy, i Podpiskowie ich depaktować, i wydawania spraw omieszkiwać nie mają, *sub pena sta kop Litewskich, forum Trybunał, Const: 1616. fol: 42. Tit: O Pisarzach.*

Pisarz, ani Podpisek, u sądu swego Spraw odprawować nie mają, *Const: 1550. fol: 7. § Przestrzegając.*

W Koronie dochody opisane Urzędnikom Ziemskim, Grodzkim, po czemu od czego mają brać, i nad to, aby nic nie wyciągali, pod winą 100. grzyw: *forum Trybunał, gdzie winę zaraz sub pena bannitionis zapłacić powinien, Const: 1613. fol: 17. Tit: Salarya.*

A R T Y K U Ł VII. 7.

O bezpieczeństwie Sędziego, Podśędka, i Pisarza, ziemskich, także urzędu Grodzkiego, potem sądu Podkomorskiego, i Kommissarskiego.

Ustawuiem (a) też, jeśli by ktokolwiek przyszedłszy do sądu zamkowego, abo ziemskiego: a tam na sądzie, abo choć na ulicy, bądź też w gospodzie, i gdziekolwiek pod tym czasem, pó-

A. 14.
R. 1.
R. 3.
A. 27.

I

ki roki Ziemskie, abo roczki Grodzkie, wedle porządku tego Statutu odprawowane będą, Sędziego, Podśędka, i Pisarza ziemskich, abo którego z urzędników Grodzkich słowy dotkliwemi, sławie i poczcliwości jego łomocil: Takowy ma za Naszę Hospodarską winę siedzieć sześć niedziel w zamku, abo dworze Naszym. A takowego obelżonego urzędnika nawiązać według stanu jego szlacheckiego. § A jeśliby ranił, tedy gardłem karan być ma, a rannemu nawiąskę słowito na imieniu winnego odprawić. A jeśliby zabił, takowy gardło i cześć traci, dzieciom abo bliskim zabitego, główščyzna na imieniu winowatego słowito odprawiona być ma. Wszakże obwiniony w takowych rzeczach, zwłaszcza o zabicie abo zranienie urzędnika nie byłliby zarazem na gorącym uczynku poiman, ma pozwan być do sądu Grodzkiego tegoż powiatu, w którym się to stanie, a gdy z sądu za dowodem tak się naydzie, tedy w tym po sądzie, każdego stanu człowiek karan być ma, iako wyżej opisano. A wszakże taką rzecz, gdzie się poczcwości dotykać będzie, do Nasz Hospodara odsyłać. § (b) Po temuż się ma rozumieć i o bezpieczeństwie sądu Podkomorskiego i Kommissarskiego, póki sądy im zlecone odprawować będą. § A ktoby o taką rzecz będąc do sądu Grodzkiego pozwany na rok, pozwany nie stał, tedy takowego, za daniem Nam o tym znać przez list tego sądu Grodzkiego, mamy rozkazać wywołać ze wszystkich Państw Naszych wiecznym wywołaniem, jakoby się nigdy w granice Państwa Naszego nie wracał: A nawiązka abo główščyzna przecie z imienia takiego nieposłusznego płacona i odprawowana być ma, zarazem skoro za pozwy nie stanie.

R. 4.
A. 62.
R. 1.
A. 2.

(a) Sądy wszelakie aby powagą Trybunał: odprawowane były, i surowość nad występniemi rozciągana być ma, iako na Trybunale 1611. Opatrzanie bezpieczeństwa sądowej, fol: 7. i na W.X.L. Elekcyja Urzędników Ziemskich takim bezpieczeństwem opatrzona iako Trybunałskich, Const: 1588. fol: 460. Tit: Obieranie Sądu.

O Bezpieczeństwie Sądów Woiewodztwa Mazowieckiego, gdyby się exces stał przez boy, abo zranienie, ma być *excessivus* pozwany przed Starostę rokiem zawitym, Const: 1598. fol: 757. Tit: *Securitas Iudiciorum*, i Const: 1607 fol: 845. Tit: *De Securitate Iudiciorum*.

(b) Zjazdy publiczne Ziemskie, Grodzkie, Podkomor: Seymiki osobliwie w Kościołach, gdyby kto nachodził, abo krzywdy czynił, według ustaw tamże pomienionych, frogo karany być ma, 1611. Deklaracya bezpieczeństwa pospolitego fol: 3. i na W.X.Lit:

ARTYKUŁ VIII. 8.

O ustawieniu woźnych, i o przysiędze ich.

I Ustawiem (a) chcąc mieć, aby w każdym prawie na urządziech Naszych, ziemskim, Grodzkim, Podkomorskim i Kommissarskim, zawždy porządek i sprawa obyczajnie szła; dla tego dajemy moc, aby Panowie Woiewodowie w każdym Powiecie sądowym, gdzie Księgi leżą, a w Ziemi Zmudzkiej, Pan Starosta Zmudzki woźnych ustawiali, dawali, i postrzegali szlachtę ludzi dobrych, wiary godnych, cnotliwych, i osiadłych w tymże Powiecie, których urząd Ziemski i szlachta obiorą, i dadzą świadectwo o cnocie, i do-

DD

brym zachowaniu ich przez list swoy, tak wiele jakoby według szerokości Powiatu potrzeba ukazowała. I gdy przyśięgę woźny uczyni, i imię jego w księgi Grodzkie, a potym i w ziemskie księgi na Rokach w pisane będzie, tedy już takowy woźny, to wszystko, co na urząd jego Woźnowski należy, słuszenie sprawować może, i zawždy koleją dwa, abo trzy woźni przy sądzie Grodzkim mieszkać będą powinni, dla wszelakich przypadłych potrzeb.

A przyśięgać Woźni mają temi słowy.

§ *Ja N. przyśięgam Panu BOGU w Trócy jedynemu na tym, iż ja będąc Woźnym w tym powiecie, mam wiernie, cnotliwie, pobożnie, i sprawiedliwie na tym Urzędzie zachować się, pozwy, i wszelakie listy Jego Mości Hospodarskie, urzędowe, sprawiedliwie, i pilnie odnosić i oddawać, i na imionach pokładać. Też prawdziwie to, na co będę od strony wzięty, i co sprawiedliwie widzieć, i słyszeć będę, gwałty, boie, rany, i szkody oglądawszy prawdziwie, do ksiąg urzędowych zarazem bez zwłoki zeznawać, i wszystko inne sprawować, co należy urzędowi memu, nie za posutami, nie za podarkami, ani dla obietnic, ani za przyjaźnią, ani za nieprzyjaźnią, ani z bojaźni, ani się bojąc żadnych pogróżek, jedno wedle BOGA i Świętej sprawiedliwości postępując, i każdemu potrzebującemu bez żadnych zmyślonych wymow, i zwłoki na potrzeby prawne jeździć. Tak mi BOZE pomoż, a jeśli nie sprawiedliwie, BOZE mię ubij.*

(a) Woiewodowie Woźnych stanowiąc mają, *Każ: w Wiślicy, 1368. H.P. 175.* od Woiewody na Urząd swoy list mieć mają, *tenże H.P. 464.*
Przyśięgli być mają tamże.

ARTYKUŁ IX. 9.

Sprawa i Urząd Woźnego.

Ustawujemy, (a) iż Woźny przyśięgły z każdym czasem za wezwaniem od każdego człowieka potrzebującego, gdzie gokolwiek znajdzie, bądź w domu jego, w targu i na biesiedzie, i w drodze powinien, i bez wiadomości przydania i posłania urzędowego Grodzkiego i Ziemskiego, i bez kwitow ich na wszelakie sprawy ludzkie nie omieszkaj jeździć, niczym się nie wymawiając i to sprawować. § Naypierwey listy Nasze Hospodarskie, Dworne, Ziemskie, Grodzkie, Podkomorskie i sądu głównego, do każdego i największego stanu nosić, i iemi pozywać i roki składać. Też listy wszelakie Nasze i urzędowe w sprawach ludzkich podawać, i na prawo czasu czynienia jednemu od drugiego za listy upominalnymi sprawiedliwości jeździć. A za posłaniem urzędowym zapowiedzieć stronie, iżby od prawa nie odjeżdżała: a po skazaniu urzędu ziemskiego, abo Grodzkiego, przyśięgę wydawać przy oświadczeniu wszelakim, być i (b) uwiązywać w imienie, w grunty, w przeżytkach z wyroku i z przydania urzędu, tak ziemskiego, jako i Grodzkiego za listy ich. § A gwałty domowe i inne wszelakie rzeczy krwawe, boje,

rany, głowščyzny i inne gwałty poſpolite oglądywać i bez przyda-
 nia urzędowego ma, i do kſąg urzędowych zeznawać, (c) a zaw-
 żdy ma przy ſobie mieć przy kaźdey takowey ſprawie wzwyż po-
 mienioney dwóch ſzlachcicow wiary godnych, dla podpierania, wy-
 znania i ſwiadectwa ſwego; wſzakże chłopſkie boie, rany, i ſpałzy
 wſzelakie, i inne ſzkody tym podobne i mnieyſze, o co czcią, gar-
 dłem i rozlaniem krwi, i więzieniem, i wywołaniem nie karzą, i co-
 by więcey dwudzieſtu kop nie wynoſiło, ſam jeden i bez ſtrony ſzla-
 chty oglądać może. § Jednakoż bez żadnego omieſzkania za ty-
 dzień, a naydaley za dwie niedzieli, ſam oczywiſto to wſzytko do
 kſąg urzędowych przy kwieciech ſwoich, które zaraz ſtronie dać po-
 winien z pieczęcią ſwą, i pod pieczęćmi tey ſtrony i z podpisem rąk
 ich, jeſliby który z nich piſać umiał, ma zeznawać, okrom iakich
 gwałtownych i ſłuſznych przyczyn, zaczymby woźny nie mógł za
 dwie niedzieli do urzędu zeznać. A urząd kaźdy od woźnych, tak
 poſłanych z urzędu, jako i bez poſłania urzędowego od ſtrony wię-
 tnych, ma zeznanie przyimować i do kſąg zapisować, i wypiſy dawać
 we wſzelakich rzeczach i żałobach ludzkich, tak ziemſkiemu, jako i
 zamkowemu ſądu należącego. (d) A takowe wypiſy z kſąg urzę-
 dowych zeznania woźnego u kaźdego prawa przyimowane być ma-
 ią. § (e) A gdyby woźny nie dojachawſzy do kſąg i zeznania nie
 uczyniwszy umarł, tedy ona ſzlachta, którzyby na on czas przy wo-
 żnym ſtroną byli, mają być przez ſtronę żałobną zarazem ſkoro po
 ſmierci onego woźnego zmarłego przed urzędem ſtawieni, a ta ſtro-
 na przy kwiecie tym onego woźnego pod ſumnieniem mają to do kſąg
 zeznać, czego będą w tey ſprawie przy woźnym ſwiadomi, a to ze-
 znanie ich na urzędzie kaźdym za mocno przyięto będzie. § (f)
 A gdzieby woźny cokolwiek takowego nie przyſtoynego ſprawował,
 abo iżby nie ſprawiedliwie zeznał, a urzędem ſwym ku ſzkodzie,
 którey ſtronie ſzafował za jakążkolwiek przyczyną: abo żeby na
 czyię ſprawę i potrzebę komu gwoli abo przez ſtrach i pożytek ſwoy
 zarazem jachać, liſtow Naſzych abo urzędowych i pozwow wedle
 potrzeby ſtron noſić i podawać nie chciał, i rokow ſądowych komu i
 pozwaniem omieſzkał, tedy za dowodem ſłuſznym, jaſnym i doſta-
 tecznym, któryby ſię z ſkrutyniy pokazał, karan być ma wedle wa-
 2 3
 4 5 6 7
 8 9
 10 11
 12 13
 14 15
 16 17
 18 19
 20 21
 22 23
 24 25
 26 27
 28 29
 30 31
 32 33
 34 35
 36 37
 38 39
 40 41
 42 43
 44 45
 46 47
 48 49
 50 51
 52 53
 54 55
 56 57
 58 59
 60 61
 62 63
 64 65
 66 67
 68 69
 70 71
 72 73
 74 75
 76 77
 78 79
 80 81
 82 83
 84 85
 86 87
 88 89
 90 91
 92 93
 94 95
 96 97
 98 99
 100 101
 102 103
 104 105
 106 107
 108 109
 110 111
 112 113
 114 115
 116 117
 118 119
 120 121
 122 123
 124 125
 126 127
 128 129
 130 131
 132 133
 134 135
 136 137
 138 139
 140 141
 142 143
 144 145
 146 147
 148 149
 150 151
 152 153
 154 155
 156 157
 158 159
 160 161
 162 163
 164 165
 166 167
 168 169
 170 171
 172 173
 174 175
 176 177
 178 179
 180 181
 182 183
 184 185
 186 187
 188 189
 190 191
 192 193
 194 195
 196 197
 198 199
 200 201
 202 203
 204 205
 206 207
 208 209
 210 211
 212 213
 214 215
 216 217
 218 219
 220 221
 222 223
 224 225
 226 227
 228 229
 230 231
 232 233
 234 235
 236 237
 238 239
 240 241
 242 243
 244 245
 246 247
 248 249
 250 251
 252 253
 254 255
 256 257
 258 259
 260 261
 262 263
 264 265
 266 267
 268 269
 270 271
 272 273
 274 275
 276 277
 278 279
 280 281
 282 283
 284 285
 286 287
 288 289
 290 291
 292 293
 294 295
 296 297
 298 299
 300 301
 302 303
 304 305
 306 307
 308 309
 310 311
 312 313
 314 315
 316 317
 318 319
 320 321
 322 323
 324 325
 326 327
 328 329
 330 331
 332 333
 334 335
 336 337
 338 339
 340 341
 342 343
 344 345
 346 347
 348 349
 350 351
 352 353
 354 355
 356 357
 358 359
 360 361
 362 363
 364 365
 366 367
 368 369
 370 371
 372 373
 374 375
 376 377
 378 379
 380 381
 382 383
 384 385
 386 387
 388 389
 390 391
 392 393
 394 395
 396 397
 398 399
 400 401
 402 403
 404 405
 406 407
 408 409
 410 411
 412 413
 414 415
 416 417
 418 419
 420 421
 422 423
 424 425
 426 427
 428 429
 430 431
 432 433
 434 435
 436 437
 438 439
 440 441
 442 443
 444 445
 446 447
 448 449
 450 451
 452 453
 454 455
 456 457
 458 459
 460 461
 462 463
 464 465
 466 467
 468 469
 470 471
 472 473
 474 475
 476 477
 478 479
 480 481
 482 483
 484 485
 486 487
 488 489
 490 491
 492 493
 494 495
 496 497
 498 499
 500 501
 502 503
 504 505
 506 507
 508 509
 510 511
 512 513
 514 515
 516 517
 518 519
 520 521
 522 523
 524 525
 526 527
 528 529
 530 531
 532 533
 534 535
 536 537
 538 539
 540 541
 542 543
 544 545
 546 547
 548 549
 550 551
 552 553
 554 555
 556 557
 558 559
 560 561
 562 563
 564 565
 566 567
 568 569
 570 571
 572 573
 574 575
 576 577
 578 579
 580 581
 582 583
 584 585
 586 587
 588 589
 590 591
 592 593
 594 595
 596 597
 598 599
 600 601
 602 603
 604 605
 606 607
 608 609
 610 611
 612 613
 614 615
 616 617
 618 619
 620 621
 622 623
 624 625
 626 627
 628 629
 630 631
 632 633
 634 635
 636 637
 638 639
 640 641
 642 643
 644 645
 646 647
 648 649
 650 651
 652 653
 654 655
 656 657
 658 659
 660 661
 662 663
 664 665
 666 667
 668 669
 670 671
 672 673
 674 675
 676 677
 678 679
 680 681
 682 683
 684 685
 686 687
 688 689
 690 691
 692 693
 694 695
 696 697
 698 699
 699 700
 700 701
 701 702
 702 703
 703 704
 704 705
 705 706
 706 707
 707 708
 708 709
 709 710
 710 711
 711 712
 712 713
 713 714
 714 715
 715 716
 716 717
 717 718
 718 719
 719 720
 720 721
 721 722
 722 723
 723 724
 724 725
 725 726
 726 727
 727 728
 728 729
 729 730
 730 731
 731 732
 732 733
 733 734
 734 735
 735 736
 736 737
 737 738
 738 739
 739 740
 740 741
 741 742
 742 743
 743 744
 744 745
 745 746
 746 747
 747 748
 748 749
 749 750
 750 751
 751 752
 752 753
 753 754
 754 755
 755 756
 756 757
 757 758
 758 759
 759 760
 760 761
 761 762
 762 763
 763 764
 764 765
 765 766
 766 767
 767 768
 768 769
 769 770
 770 771
 771 772
 772 773
 773 774
 774 775
 775 776
 776 777
 777 778
 778 779
 779 780
 780 781
 781 782
 782 783
 783 784
 784 785
 785 786
 786 787
 787 788
 788 789
 789 790
 790 791
 791 792
 792 793
 793 794
 794 795
 795 796
 796 797
 797 798
 798 799
 799 800
 800 801
 801 802
 802 803
 803 804
 804 805
 805 806
 806 807
 807 808
 808 809
 809 810
 810 811
 811 812
 812 813
 813 814
 814 815
 815 816
 816 817
 817 818
 818 819
 819 820
 820 821
 821 822
 822 823
 823 824
 824 825
 825 826
 826 827
 827 828
 828 829
 829 830
 830 831
 831 832
 832 833
 833 834
 834 835
 835 836
 836 837
 837 838
 838 839
 839 840
 840 841
 841 842
 842 843
 843 844
 844 845
 845 846
 846 847
 847 848
 848 849
 849 850
 850 851
 851 852
 852 853
 853 854
 854 855
 855 856
 856 857
 857 858
 858 859
 859 860
 860 861
 861 862
 862 863
 863 864
 864 865
 865 866
 866 867
 867 868
 868 869
 869 870
 870 871
 871 872
 872 873
 873 874
 874 875
 875 876
 876 877
 877 878
 878 879
 879 880
 880 881
 881 882
 882 883
 883 884
 884 885
 885 886
 886 887
 887 888
 888 889
 889 890
 890 891
 891 892
 892 893
 893 894
 894 895
 895 896
 896 897
 897 898
 898 899
 899 900
 900 901
 901 902
 902 903
 903 904
 904 905
 905 906
 906 907
 907 908
 908 909
 909 910
 910 911
 911 912
 912 913
 913 914
 914 915
 915 916
 916 917
 917 918
 918 919
 919 920
 920 921
 921 922
 922 923
 923 924
 924 925
 925 926
 926 927
 927 928
 928 929
 929 930
 930 931
 931 932
 932 933
 933 934
 934 935
 935 936
 936 937
 937 938
 938 939
 939 940
 940 941
 941 942
 942 943
 943 944
 944 945
 945 946
 946 947
 947 948
 948 949
 949 950
 950 951
 951 952
 952 953
 953 954
 954 955
 955 956
 956 957
 957 958
 958 959
 959 960
 960 961
 961 962
 962 963
 963 964
 964 965
 965 966
 966 967
 967 968
 968 969
 969 970
 970 971
 971 972
 972 973
 973 974
 974 975
 975 976
 976 977
 977 978
 978 979
 979 980
 980 981
 981 982
 982 983
 983 984
 984 985
 985 986
 986 987
 987 988
 988 989
 989 990
 990 991
 991 992
 992 993
 993 994
 994 995
 995 996
 996 997
 997 998
 998 999
 999 1000

jest: gdzie o gardło idzie, do Grodu; a w rzeczach mniejszych do ziemstwa, pozwać, i sprawiedliwości sobie z nim za pierwłzymi pozwami, iako na roku zawitym, dowodzić będzie. § Też winien woźny listy Nasze Seymowe, wojenne, i infze wszelakie od urzędu iemu podane bez żadnego omieszkania, do tych, do kogo należeć będą, odnosić.

(a) W Koronie Woźny pozywać nie ma, bez pozwolenia któregośkolwiek Urzędnika, *Każ: w Wislicy 1368. H.P. 465.*

Woźny na Wołyniu bez przydawania może *officio fungit*, *Const: 1576. fol: 302. Tit: O ubiciu.*

Woźni, Generałowie, *ad obeunda Officia* mają być przypuszczani od Urzędników Sądowych *sub pana 100 Marc: Const: 1567. fol: 291. Tit: O Woźnych.*

(b) W Mazowszu, Woźny Ziemski Powiatu własnego, jawnie ma w wiązać w imienie nowego Posseffora, i to obwolać, a jeśli kto bronił, albo omieszkał bronić, tedy przy w pisowaniu Intromissyey do kłag, albo na troich rokach, bronienie swe ma dać, zapisać, i nowego Posseffora pozwać, jeśli tego nie uczynił, dawnością rzecz traci. *1577. O w wiązaniu fol: 305. Const: 1576 fol: 305. Tit: O w wiązaniu.*

(c) Gdy powodowa strona co świadczy przed Woźnym, ma mieć dwu szlachciców przy sobie, *Zwyczay Ziemie Krak: H.P. 467.*

(d) Woźnego zeznanie u kłag Grodzkich, albo ziemskich pokazane, tak ważne jakoby sam był przy oney sprawie, *H.P. Tamże.*

(e) Woźny Pozwy przy stronie dla swey śmierci kłaść ma, *Zyg: w Piotr: 1523. H.P. 459.*

(f) Woźny gdyby uczynił co prawu przeciwnego na Trybunale, *peremptorie* ma się sprawować *Const: 1567. fol: 291. O Woźnych Gener:*

Posłednieysze prawo jest inakże, że się ma przed Woiewodą sprawować, ale nie jest *in usu Const: 1578. fol: 335 Woźnych bezpieczeństwo.*

W Mazowszu, *per excepta* ma być degradowany, i przytkowany, *forum Grod, albo Ziemstwo, Const: 1576. fol: 302 Tit: O Woźnym.*

Jeśli przy sobie miał szlachtę, albo Komornika, nie może być przekonany: a ktoby na niego nie dowiodł, przepada 10. kop winy, *Ibidem.*

ARTYKUŁ X. 10.

O dochodzie, albo zapłacie Woźnemu.

R. 2. A. 20. **W**oźnemu (a) za pracę jego po temu ma być dawano, to jest: gdzie na którąkolwiek sprawę poiedzie, tedy mu od mile po groszu jednemu w stronę jedną, a jeśli milę nie poiedzie, albo na mieylcu pozwu, albo jakiegokolwiek listy Hospodarskie, albo urzędowe da, i ogląda gwałtu, ran, boju, szkod, albo przyśluchywać czego będzie, przecie jemn od tego, grosz, a od oświadczenia, grosz, a co na pozad poiedzie w jakiegokolwiek sprawie, za to nic brać nie ma. A gdzie na uwiązanie poiedzie, z tychże ludzi, w które uwiązować będzie, z służby po groszu brać ma, a od puł służby po puł grosza, a z pułowfczyny takiej, którą paszą, puł grosza, a od morgu pieniądz jeden, a od summy pieniędzy odprawuiąc ją na ruchomych rzeczach od kopy po dwa pieniądze brać będzie, a od pułowfczyny i morgow pułtych dochod woźnemu stronie żalobna winna przy uwiązaniu dać, a jey to potym od strony przeciwney przy jego summie skazaney czasu wykupienia zapłacono być ma, a od oglądania i spasz, i od okupowania szkody, woźnemu, grosz, od wołania stron za pozwy ku prawu, grosz, od zakazywania na Rokach ku prawu, grosz.

(a) Woźny aby nad ustawę dochodów nie brał, pod sowitym wróceniem tego co wziął, i szczęściu niedziel siedzenia w Zamku. 1616. O Woźnych W.X.Lit: fol: 49.

Woźnemu od mile grosz, a *functione cuiuslibet negotii* grosz jeden, *Const: 1576. fol: 302. Tit: O Ubiciu,*

A R T Y K U Ł X I. II.

O beśpieczności Woźnego będącemu na sprawach urzędu jego należących, także i stronie przy nim będącey.

- 1 **U**stawuiem też, jeśli by kto woźnego na sprawie za listy Woiewod, Starost, urzędu zamkowego i ziemskiego, albo sądu głównego Trybunałskiego, lub też urzędu Podkomorskiego i Kommissarskiego, albo i bez listow będąc mu na sprawach urzędu jego należących, sam, albo przez sług i poddanych swoich zabił, albo listy od niego odjął, i zdrapał, albo woźnego lub stronę, pozwy, listy ieść przymusił, albo policzkował, włosy albo brodę rwał, i tym urzędu nie uczcił. Tedy takowy każdy ma być o to pozwan na rok zawity, do urzędu ziemskiego albo Grodzkiego, gdzie strona żałobna zechce na pierwsze roki. (a) A tam za dowodem słusznym ma nawiązać woźnego sowito wedle stanu iego, a za Naszę winę na zamku albo dworze powiatowym dwanaście niedziel siedzieć w wieży wyższej, a stronę, którą by przy woźnym zbito, albo jako wyżej opisano obelżono, ma także za słusznym dowodem nawiązać sowito wedle stanu, jakiego będą, i szkodę woźnemu i stronie, jeśli się iey co w ten czas stanie, sowito zapłacić. Jeśli by koniom ogony pourzynano, albo i poraniono, tedy za to winien będzie konia koniem nawiązać, i za to siedzenia nie ponieść. § A gdzie by przeciwna strona za skazaniem sądu Ziemskiego albo Grodzkiego, siedzieć, nawiązek i szkod płacić nie chciała na czas od urzęduznaczony, tedy takowy jeltcz w drugą sowitą zapłatę nawiązek i szkod przyśadzonych dla tey przeciwności swey popada, co urząd woznemu i stronie zarazem według porządku o odprawach rzeczy sądzonych niżej postanowionego, na imieniu takowego odprawić ma. A to nieposłuszeństwo jego z strony siedzenia urząd Ziemski albo Grodzki, przed którym się to przytoczy, ma Nam Hospodarzu oznaymić. A My Hospodar temu nie folgując, bez wszelakiey zwłoki i odkładania na inšzy czas, ale zarazem wzięwszy o tym od tego urzędu Naszego wiadomość przez list otworzony takowego obwinionego i urzędu Naszego nie posłusznego, mamy ze wszystkich ziem Państwa Naszego kazać wywołać. § (b) A jeśli by kto woznego na tych sprawach urzędu iego należących, albo stronę przy nim będącą zabił, takowy będąc o to przyciągnion do sądu Grodzkiego, i z prawa pokonany, sam gardłem karan, a głowiczyna zabitego, sowito z imienia iego płaćona być ma. A za nieśtaniem strony obwinionej, urząd w tym daley postępować ma. A My Hospodar za odesłaniem urzędowym zachowywać się przeciw takowym będziemy według artykułow na sąd Grodzki około rzeczy

krwawych opifanych, jednoż za głowſzczyznę i ſzkody takiego wożnego abo ſtrony zabitey, urząd zarazem ſkoro pozwany nie ſtanie, ſowito ſkazanie i w wiązanie w imienie takiego ſwownego i niepoſłuſznego dać ma, położywſzy na liſcie uwiążczym, jeſzcze tak wielki zakład, jako ſamey rzeczy ſkaże. § A gdzieby co z tych rzeczy 4 mianowanych wożnemu abo ſtronie ku zelżywości ſię ſtało, nie od ſamego Pana w tym domu do kogoby był poſłan, ale od ſług, podda-nych, i od kogokolwiek innego z domu, abo na imieniu onego, bądź przy bytności ſamego Pana w tym domu, abo nie bytności jego: a onby będąc o to pozwan i do tego ſię nie znał, żeby ſię to miało ſtać z jego rozkazania, tedy o tym przez tenże urząd, do którego będzie pozwano, roſprawa ma być uczyniona takim obyczaiem, jako w tey mierze o poſłańcach Naſzych w Rozdziale pierwſzym Artykule dwudziętym czwartym jeſt opifano.

(a) W Woiewodztwie Mazowieckim gdyby, kto Wożnego na urzędzie ubił, rany Szlacheckie chociaayby nie był Szlachcicem ſowito ma płacić, a Staroſcie 60. grzyw: za winę. A jeſliby był za-
bit, ſowito głowſzczyzna; Rok i ſześć niedziel na wieży na dnie ſiedzieć ma Mężobóycą, bez wſze-
go odpuſzczenia 1576. O Ubiciu Wożnego na urzędzie, fol: 302.

(b) W Koronie, Wożnego, gdy ſprawuje Urząd ſwoy, jeſliby kto ranił, zabił, zbił, ma być kara-
ny jako gwałtownik beſpieczeńſtwa ſądowego 1578. Wożnych beſpieczeńſtwa, fol: 335.

Wożny zaś tam ma reſpondować gdzie grzeſzy, Conſt: *ibidem*.

A R T Y K U Ł XII. 12.

O pieczęci Naſzey Hoſpodarſkiey, Ziemſkiey, i też o pieczęciach urzędowych, któremi co ma być pieczętowane.

Też (a) My Hoſpodar daiem pod Herbem tego Państwa Na-
ſzego W.X.L. Pogonią pieczęć do kaźdego Powiatu, na której
jeſt napifano około Herbu imię tego Powiatu: A tę pieczęć
Pifarz Ziemſki przyſiężny u ſiebie ſam, a nie kto inſzy chować ma,
którą pieczęcią i pod tytułem Naſzym, pozwy mają być pieczętowa-
ne, i wydawane, a inſze żadne liſty, wypily i zeznania, krom ſamych
pozwow tą pieczęcią nie mają być pieczętowane. Ale będą pieczętowa-
ne wſzelakie liſty z tego urzędu Ziemſkiego ſądowe wypily i zezna-
nie, liſty upominalne, uwiążcze, i inne pieczęćmi Sędziego i Podſęd-
kową, a podpifowane ręką tegoż Pifarza Ziemſkiego.

(a) W Koronie pod Tytułem Królewſkim, a pieczęcią Ziemſką Powiatu onego, w którym po-
zwany jeſt oſiadłym, pozew ma być wydany, 1589. O Poźwiech, fol: 542. *Idem in except: Mazo-
wieckich, Conſt: 1576. fol: 298. Tit: O Pifarzu.*

Pozwy Seymowe i zadworne pod Ziemſką pieczęcią nie mają być wydawane Conſt: 1611,
fol: 46. Tit: O Poźwiech.

Król Jego Mość Sygnetu ani pieczęci pokoiovey, w ſprawach Rzeczypoſpolitey zażywać nie
ma, jedno tych, które przy Kanclerzach, abo Podkanclerzach Poſkich i Litewkich ſą. Conſt: 1573.
fol: 255. § Obieciemy i Conſt: 1607. fol: 835. Tit: O pieczęci pokoiovey.

ARTYKUŁ XIII. 13.

O księgach Ziemskich i Grodzkich, gdzie mają być chowane, i o miejscu na odprawowanie sądów Ziemskich, i też o wydawaniu komu potrzeba ukaże, wypisów abo widymusów.

- 1 **U**stawiam też, chcąc to mieć i przykazujęm, aby w każdym takowym Powiecie, gdzie sąd Ziemski jest w Zamku abo dworze naszym, Sędzia, Podśedek i Pisarz Ziemski, pospołu z szlachtą i wszystkimi innymi stany opatrzyli, i zbudowali takowe mieysca, gdzieby zawsze księgi Ziemskie bezpiecznie od wszelakiey przygody były zachowane. Przeto Woiewodowie i Starostowie sądowi w każdym Woiewodztwie, ziemi i Powiecie, w Zamku abo dworze naszym sądowym, schowanie dobre i warowne postąpić im na to winni będą. A gdzieby takowych schowania nie było, tedy na zbudowanie sklepu, ku zachowaniu ksiąg mieysca przystoyne w zamkach i dworach naszych ukazać i podać, i famiż takowi Wojewodowie, Starostowie sądowi ono schowanie ksiąg ziemskich dobrą strażą pod każdym czasem opatrować mają. (a) A gdy roki odsądzone będą, tedy po wywołaniu roków mają księgi jeszcze niemniej trzech dni leżeć, przy których mają być nieodjeżdżając Sędzia, Podśedek i Pisarz, dla zeznania, wpisowania, i wypisów brania, i dla inszych potrzeb szlacheckich. (b) A rozjeżdżając się mają insze pierwszych roków księgi włożyć i zachować w skrzynię mocną za trzema zamkami, od których ieden klucz będzie u Sędziego, drugi u Podśedka, a trzeci u Pisarza, i pieczęćmi swymi zapieczętować mają. Ale księgi tych jednych sądowych roków, z których się po odsądzeniu ich będą rozjeżdżać, mają być u Pisarza ziemskiego, jako u urzędnika przysięgłego, aż do drugich roków sądowych, a to dla porządnego sprawowania i na czyfsto przepisowania ksiąg, a Pisarz w tym czasie między rokami przepisawszy te księgi na czyfsto, ma je na drugich rokach do iedney skrzyni i zachowania z Sędzią i Podśedkiem iako o tym wyżej dołożono położyć, i potym ich nie otwarzać, aż we społ z Sędzią i z Podśedkiem, gdy tego potrzeba ukaże, i już tak zawsze tylko od roków do roków sądownie odprawując ie Pisarze ziemscy powiatowi, mają u siebie księgi chować. A gdy troie roki odsądzone będą, tedy po odprawieniu czwartych roków, iuż te sprawy i przeszłych troich roków w iedne księgi przez Pisarza zniesione
- 2 i uwiązane być mają. § Ktemu też Wojewodowie i Starostowie sądowi w każdym Woiewodztwie, ziemi i powiecie, mieysca przystoyne na zbudowanie domow dla odprawowania sądów ziemskich, nie daleko zamków i dworow naszych sądowych, urzędowi ziemskiemu i szlachte ukazać i postąpić mają. A urzędnicy ziemscy ze wszystkimi stany onego powiatu winni będą, jako to schowaniu ksiąg sądowych w zamku abo dworze, tak i ten dom sądowy zbudować z tych pieniędzy, jako to osobliwą uchwałą jest postanowiono, co za

mocno dzierzano być ma. § Tymże obyczaiem Woiewodowie, 3
Starostowie sądowi, księgi Grodzkie w dobrym schowaniu warow-
nie schować mają. A gdy który Woiewoda abo Starosta sądowy z
tego świata zeydzie, abo jeśli byśmy którego z nich z tego urzędu na
insze Woiewodztwo abo Starostwo przelożyli, tedy urzędnicy ich
Grodzcy, abo oni sami powinni będą, temu Staroście, któremu ono
Woiewodztwo abo Starostwo będzie dano, wszystkie księgi Grodz-
kie w tymże powiecie przy wjachaniu jego na ten urząd, przed
szlachtą zaraz w całości zdać. A wypisy, abo widymusy, tak z tych
ksiąg pierwszych Woiewod i Starost, jako i każdy urząd z ksiąg swo-
ich spraw każdemu komukolwiek tego potrzeba ukazować będzie,
bez wszelakiego zatrudnienia i zwłoki mają dawać listy, z podpisem
ręki Pisarza Grodzkiego przyśięgłego, i z pieczęćmi samych Woie-
wod, Starost, abo ich urzędników sądowych, Namieśnika abo Pod-
starościego i Sędziego Grodzkiego.

Ksiąg chowanie w każdym Woiewodztwie, w Litwie, Woiewodowie i Starostowie naznaczyć
mają. *Const: 1581. fol: 381. § mieysca.*

W Brańskim zamku, na sklep, i na dom sądowy, ma mieysce wymierzyć, także i w Zamku Or-
szańskim. *Const: 1631. Tit: dom sądowy.*

Ziemskich i Grodzkich, Połockich chowanie *providetur, Const: 1607. fol: 860. Tit: chowanie.*

Księgom ziemskim Lidzkim, sklep w zamku przy murze zmurować kosztem tamecznych obywa-
telow. *Const: 1638. fol: 43. Tit: sklep.*

Księgi ziemskie i Trybunalkie Nowogrodzkie, w zamku Nowogrodzkim mają być chowane, w
wieży Szczytowlkiej, poprawa jey na Seymiku ma być uchwalona i apprebowana. *Const: ibid: fol: 43. Tit: Złożenie.*

Ksiąg chowanie, i sądow odprawowanie, w Wilnie *juxta Const: 1611. ma być Const: ibid: fol: 46. Tit: Dom.*

Księgi Kowieńskie ziemskie w górnym, Grodzkie, w nadolnym sklepie na wieży chowane być ma-
ją, a plac na zbudowanie domu sądowego według Konstytucyi 1601. 1611. 1613. wymierzany być
ma. *Const: 1638. fol: 53. Tit: Wieża.*

Księgom Ziemskim i Grodzkim Starodubowskim plac na sklepu murowanie Starosta wymierzy.
Const: 1641. fol: 35. Tit: Plac.

Sądow ziemskich Wilkomierskich Rozdział. *Const: 1590. fol: 586. Tit: sądy ziemskie, chowanie
ksiąg Wilkomierskich w zamku, Const: 1647. fol: 14. Tit: sklep na księgi.*

(a) Po wywołaniu rokov trzy dni księgi leżeć mają, *Kaz: w Niez: 1454. H.P. 434.*

(b) Pod trzema kluczami Sędziego, Podśędka i Pisarza chowane być mają, *Zygm: w Piotr: 1538. H.P. 434.*

Sądom Ziemskim, i Grodzkim Powiatu Stonimskiego, mieysce w zamku Stonimskim, według da-
wnego zwyczaju naznaczono, i sklep na chowanie ksiąg lubo stary restaurować lubo nowy wymu-
rować (nie pociągając jednak *modernos zamku Possessores* do kosztu) pozwolono. *Const: An: 1677. fol: 17. Tit: mieysce.*

A R T Y K U Ł XIV. 14.

*O przesądziech i pamiętnym w imionach Xiążęcych, Pańskich,
i ziemiańskich, tak Duchownego, iako świeckiego stanu.*

R. 4. A. 5. **Z**abiegając zatrudnieniu i obciążeniu sprawiedliwości ludzkiej, i
ustawuiem też z przyzwoleniem wszystkich stanów. Iż wszy-
scy Panowie rady Nasze Duchowne i świeckie, Xiążęta, Pano-
wie, Dzierżawcy, Ciwunowie, i wszyscy inni urzędnicy Nasi, na u-
rzędziech Naszych nie sądowych, i też w imionach swych własnych.
Po temuż Rycerstwo, Szlachta i wszyscy obywatele tego Państwa
W.X.Lit: i w Ziemiach kniemu należących na imionach swych, czy-
niać sprawiedliwość Szlachcie, i innym poddanym Naszym, z urzę-

3
dniki, boiarmi, poddanemi swemi mają się zachować sami i ich urzędnicy w braniu przesądów i pamiętnego według teyże ustawy, urzędem Naszym wyżey w Artykule piątym tegoż Rozdziału opisaney, pod tąż winą, na stronę dwunastu kop groszy; O które winy mają być sami Panowie, gdzieby to sami uczynili, abo z urzędników swych sprawiedliwości o to nie uczynili, pozwani do urzędu Naszego Ziemskiego na pierwsze roki, na zawity rok.

ARTYKUŁ XV. 15.

*O braniu widzowego, oględnego, i innych dochodów w imionach
Xiążęcych, Pańskich i Ziemiańskich.*

- 1 **U**stawiam, i to chcąc mieć w porządku słusznym, Iż we wszystkim tym Państwie naszym W.X.Lit: i w Ziemiach kniemu należących, na wszelakich urządziech Naszych Hołspodarskich nie sądowych: Także na imionach Xiążęcych, Pańskich, i Ziemiańskich, Duchownych i świeckich, widzowego, oględnego, od więźniów poturemnego, nie ma być więcej brano, tylko według tey ustawy Naszey niżej opisaney, to jest, widzowi na każdą rzecz wziętemu, i
- 2 oględnego bitych i rannych na mieyscu grosz jeden. § A jeśli widz gdzie pojedzie za kilka mil, tedy iemu pomilnego, na milę po grozku w jedną stronę, jako i woźnemu Powiatowemu od wydania: Koty przysięg, duchownym osobom grosz, a widzowi na to przydanemu grosz, od więźniów od wszelakiego więzienia poturemnego, polańcużnego, abo pokłodnego, od takowego więźnia, któryby na gardło siedział, od szlachcica tego, którego Statut imać pozwala, dwanaście groszy, od prostego człowieka sześć groszy. A ktoby w mniejszey winie osądzon był, żeby o gardło nie szło, od takowych po połowicy tego brano być ma, a płacić to ma ten, kto winien w czym z prawa zostanie. A jeśli by więzien z prawa od obżalowania strony przeciwney wolnym był uczynion, tedy sama ta strona przeciwna co go osadzić dała, ma go wedle tey uchwały z więzienia wykupić. Także gdzieby który więzień na śmierć był skazan, tedy to poturemne strona żałobna winna będzie zapłacić, a płacono to ma być raz jeden,
- 3 kiedy już ma ostatnim razem więzień, abo na wolność, abo na śmierć z więzienia wychodzić. § I dla tego iuż straż około wszelakiego więźnia ma być, nie tego, kto go da osadzić, ale tego Pana, czyi będzie sługa abo bojarzyn, abo poddany, tylko żeby lozny nie osiadły człowiek, to jest, domu pod tym Panem nie mający, był osadzon, strona żałobna na dzień na strawę iemu po cztery pieniądze ma dawać.
- 4 § A jeśli by kto z więzienia więźnia upuścił, o tym za przypowianiem do prawa należnego wedle opisanego tego Statutu ma być sądzono, według artykułu w tymże Rozdziale, o urządziech Naszych Grodzkich, w takowej rzeczy opisanego, szukając tego na tym, komu więzień podan będzie. A nie zechceli Pan abo urzędnik jego,

tego więźnia do więzienia swego przyjąć, tedy ma stronę z tym więźniem na urząd Nasz sądowy puścić, i tam już na tym urzędzie z niego sprawiedliwość czyniona być ma, gdyż władzą swoją za nieprzyjęciem więźnia do więzienia, opuścił. A co będzie od urzędu z prawa skazano, to Pan abo urzędnik jego za dekretem urzędowym, na majątności tego więźnia ruchomey, odprawić ma: a jeśli majątności ruchomey tak wiele nie będzie, tedy sam w tym ma stronie być dan na wyrobek, jako o tym w infzym artykule jest dołożono, zwłaszcza gdzieby gardła nie zaśluzyl.

A R T Y K U Ł XVI. 16.

O zjachaniu sądu Ziemskiego za trzy dni przed rokami, i o pilności stron ku prawu.

R. 4.
A. 46.

Też przed każdymi Rokami ziemskimi, będą winni, Sędzia, i Podśedek i Pisarz na mieysce sądom naznaczone za trzy dni przyiechać, dla otworzenia ksiąg i wydawania wypisów, komu tego potrzeba będzie, także dla wpisowania pozwów w rejestr, aby ten, kto się do rejestru pierwey wpisze, też naprzód sądzon był. Wszakże gdzieby się obie strony między sobą zapożywały, tedy temu naprzód ma być sprawiedliwość czyniona, kto naprzód pozwał, a od tego wpisowania w rejestr, Pisarzowi grosz, (a) A gdy z rejestru trzy razy wolano będzie, a nie odzowie się ten kogo wołaia, takowy skazan ma być jako nie stał. Tymże obyczajem i powodowa strona ma skazana być. A te wołania stron u każdego sądu i urzędu rozumiano być ma, iż woławszy strony jednego dnia i drugiego i trzeciego dnia po iednemu razu na dzień, strona nie pilnująca roku, ma być trzeciego dnia o nieszporney godzinie zdana i skazana za nie stanie swoje, wedle artykułów niżej opisaných, a tych stron którymby trzy dni pilności ich obudwóch minęły, a dla tego nie pośpiechu urzędowego trzeciego dnia odsądzone nie były, już czwartego dnia i potym infzych dni, urząd do nieszporney godziny czekać nie powinien. Ale skoro urząd na sądzie za siedzie: a która strona za wołaniem woźnego nie stanie, tę urząd według tego Statutu zdać i skazać ma.

(a) Rejestr Trybunalski, Sąd Ziemski porządnie pisać ma, i według niego sprawy porządnie przywoływać, *Const: 1609. fol: 90r. Tit: O Rejestrze.*

Rejestra nie dosądzone Marszałkowie podpisywać, i *ad afficandum* podawać mają, *Const: 1611. fol: 6. Tit: Przyczynienie czasu.*

Sub numero pisane, nie mają być odmieniane, *sub pena* i stronom *siné salario* mają być wydawane, *Const: 1618. fol: 6. Tit: Rejestra Trybunal.*

Rejestr Trybunalski Litewski, jako się weń wpisywać, i co od niego dawać, *Const: 1609. fol: 90r. Tit: Zniesienie Przesąd.*

Rejestru spraw Seymowych, ręką Referendarza *secundum numerum* podpisanego, Pisarz odmieniać nie ma, *Const: 1607 fol: 834 Tit: O Sądach.*

W Rejestr ma każdy sprawę swoją wpisywać *in triduo*, tak na Grodzkich, jako Ziemskich Sądach, *sub nullitate condemnationis*, w Kijowskim, Braclawskim, i Wołyńskim Woiewodztwie, *Const: Ibid: fol: 853. O wzdawaniu.*

ARTYKUŁ XVII. 17.

Jako i przy kim pozwy pozywać się, i jako a gdzie co oświadczać.

- I** Tęż ktoby na kogo pozwy wziął, i temi pozwy pozywać go R. 4.
A. 9.
chciał, tedy pozwy od wszelakiego urzędu wzięte, ma woźny
z sroną, szlachtą, oczywiście dawać i pozywać. Może przy
Kościele, u sądu, na drodze i na każdym miejscu, gdziekolwiek
zaśtać i naleść mógł. A gdzieby ich oczywiście dać nie mógł, tedy
na imieniu tego, z którego mu się krzywda dzieje, ma położyć w dworze,
w dom abo we wrota wetknąć, i tamże w dworze, jeśliby we
wrota, w dwor nie był puszczon, przez plot urzędnikowi abo ciu-
nowi, abo jeśliby tam kogo w dworze obaczył, on pozew opowiedzieć
i obwołać, żeby o pozwie srona wiadoma była, a nie dowołał się
nikogo, tedy jednak pozwy jako wyżej opisano położyć ma: a prze-
cię ma to położenie pozwu woźny opowiadać Woytu abo jakiemu
poddanemu tego dworu, który będzie naybliżej. A jeśliby w któ-
rym imieniu, z którego się krzywda dzieje, dworu onego Pana nie
było, jako to bywają wsi, danniki na Rusi i indziej w tym Państwie
Naszym, tedy te pozwy przecię w teyże wsi pokładane starcowi,
Woytowi, ławnikowi, dzieśiatnikowi, abo mężowi któremu oney wsi
dawane, abo w domu ich kładzione, i do tego powiatu, w którym
ta wieś będzie, pozywano być ma. Wszakże gdy woźny zaocznie
pozwy pokłada, ma pierwey przed tą sroną, szlachtą, ten pozew z
przeciwnym pozvem skorygować, i ich podostatku wyczytać, aby
2 zgodliwe we wszystkich i nie skrobane były. § A iż też na niektó-
rych miejscach przez granice powiatu zamierzone wiele osob, ta-
kim obyczaiem, Dworow, Miaszt, i ludzi swoich używają, iż po iedney
granicy Dwor, a na drugiey sronie Miaszt, ludzie abo grunty leżą.
A będzieli się komu krzywda dzieć z tych ludzi abo gruntow, przy
których dworow nie ma, tedy iż takowe krzywdy onemu urzędo-
wi powiatowemu, pod którym się dzieć będą, opowiadane bywają,
tedy też do onego powiatu z takowego miaszt ludzi, i gruntow,
pozywano być ma, wszakże te pozwy woźny choćay za granice, te-
go urzędu, w którym się krzywda dzieje, do dworu onego Pana nieść,
i postępkem wyżej pisanym dawać będzie powinien, i rok na który
3 pozwy poda, ma na obudwu pozwiech napisać, aby pozwana i po-
wodowa srona roku wiadomi, pewni, i pilni byli. § A gdzieby wo-
źny sam pisać nie umiał, tedy będzie powinien onego pozwania ze-
znanie na piśmie obudwóm sronom pod pieczęcią swą i srony szla-
chty dać, i przed urzędem Grodzkim abo ziemskim, przed roczka-
mi i rokami, za dzień sronie żalobney ten kwit swoy zeznać, które
zeznanie za słuszne u prawa Ziemskiego i Grodzkiego przyjmowano
być ma. A Pisarz tak ziemski abo Grodzki, ma na tymże kwicie
woźnego, abo na pozwie gdzie podpis woźnego będzie, ręką swą
napisać, że woźny to podanie pozwow przyznał. A jeśli na pozwie,

tedy temi słowy, iż tego dnia przy napisie swym woźny podanie tego pozwu oczywiſto przyznał: a jeſli na kwicie, tedy takżę dzień po-
mieniwszy kiedy zeznawa, napisać ma. Iż ten kwit ſwoy woźny o-
czywiſto przyznał, a od tego napisu, po puł groſzku a nie więcey
Piſarz brać ma, a do kſiąg wpisać tego nie potrzeba. A jeſliby
ſtrona powodowa chciała zeznanie woźnego do kſiąg ſobie wpisać,
to jey wolno będzie.

ARTYKUŁ XVIII. 18.

O pozwiech, i o roku jaki za pozwy będzie ſkładan, i o grabieżach.

R. 1.
A. 6. **K**temu uſtawuiem. Iż ktoby do kogo miał jaką ſprawę o krzyw- 1
dę abo o jakąkolwiek rzecz: Tedy ma od Piſarza ziemſkiego
tego Powiatu pozwy abo membrany wziąć pod pieczęcią Na-
ſzą, od Nas temu powiatu daną, i z podpisem ręki Piſarskiej. Wszak-
że w membranach, data to ieſt rok, mieſiąc, i dzień, kiedy ich kto
bierze, ma być napisany. A gdzieby ſtrona ſama chciała ſobie poz-
wy napisać, tedy przynieſieli gotowe napisane, Piſarz wzięwszy od
niey dochod ſwoy groſz, zapieczętować ich, i podpisać będzie po-
winien. A ſzkod rejestr zachceł ſtrona żałobna, wolno iey będzie
pod pieczęcią ſwą abo woźnego przy pozwiech pozwanemu dać. A
ſtrona pozwana, jako na pozew, tak i na rejestr powinna będzie od-
kazywać, i tymi pozwy przed kaźdymi Rokami ſadowymi mają ſię
pozywać oczywiſto za cztery niedziele: a zaocznie kładąc na imio-
nach, z których ſię krzywda dzieie, za ſześć niedziel przed rokami.
Wszakże licząc te cztery abo ſześć niedziel do rokov, to ieſt, do pier-
wſzego dnia na zaſiadanie ſądu w tym Statucie opisanego, nie od
daty pozwu w nim opisaney: ale od czaſu i dnia, jako oczywiſto po-
dany, abo na imieniu położony będzie. § A komuby ſię ſtała jaka- 2
kolwiek krzywda: takżę o grabież nową, bliſko przed rokami, za
niedziel ſześć, pięć, abo cztery, i za trzy, tedy o takową rzecz nową,
może ukrzywdzony pozwać, na też pierwſze bliſko przyſzłe roki,
tylkoby ſię wypełnił rok tak oczywiſtemu jako zaocznemu pozwaniu,
od pierwſzego dnia rokov ſadowych w dzieſiąciu dni, jeſli ſąd tak
długo zaſiadać będzie, i takowy pozew żałobnik ma w rejestr wpi-
ſać, w ten czas gdy mu rok przypadnie, i daley poſtępować wedle
prawa. A mnieyſze i bliźſze roki nie mają być ſkładane: Ale w dal-
ſzym czaſie czterech abo ſześciu niedziel, wolno pozwy zakładać.

ARTYKUŁ XIX. 19.

O zbijaniu pozwow, i o znoſzeniu pozwow z imienia.

Też (a) uſtawuiem, gdyż ludziom ukrzywdzonym wielka zwło- 1
ka w ſprawiedliwości ich zbijaniem pozwow łada przyczyna-
mi działa ſię. Przeto tak wiecznymi czasy mieć chcemy, aby
pozwy wſzelakie, jako Naſze Hoſpodarskie, tak Grodzkie i Ziemſkie,

- i Podkomorskie, i z inszych wszelakich urzędów, według tego Statutu wydaiące: także i sądu głównego, żadnymi przyczynami zbijane być nie mogły, oprócz trzech przyczyn niżej tu pomienionych. Pierwsza, gdzieby srona powodowa roku i pozwania wedle artykułu wyższego, tego Rozdziału siedmnastego, kwitem abo napisem woźnego i Pifariskim, nie dowiodła. § Druga, ktoby imienia pozwanego własnego, i imienia oycy iego, także też tytułu uprzywileiowanego przedniejszego, abo jako się on sam zowie, i piśze, nie napisał. Wszakże obcego narodu ludzi tak piśać mogą, jako się kto sam piśać i zwać zwykł. § Trzecia, gdy o co skrutynia, a ktemu o gwałt, boy grabież, idzie, a powodowi mieysca, gdzie się co stało, Roku, miesiąca i dnia, ieśliby niedołożył, na takowy pozew srona nie powinna kazować. A innymi żadnymi przyczynami urząd zbijania poz nie ma dopuszczać. Wszakże pozywaiąc o imienie, za czy dzierży, abo zastawę przez przodków abo bliskich swych, chociaż czasu w pozwie niedołoży, pozwany tym poz nie może. § A gdzieby data w pozwie nie była dołożona, srona powodowa za taki niedostatek pozwu swego, zapłaciwszy sądowi groszy sześć, a sronie pozwaney drugie groszy sześć, žaloby i rzeczy swey prawnie popierać może. § (b) A gdzieby kto chytrnością dla zbijania pozwow i zwłoki komu prawa, zwłaszcza zapozwany okazał pozew nie zgodny, abo skrobany, i tym go chciał zbić: A srona powodowa dowiedzieli tego zeznaniem woźnego, iż mu dał pozew zgodliwy, nie skrobany, tedy po takim dowodzie, pozwany powinien będzie odpowiadać: a ieślcze pozwany za to skrobanie, ma sronie powodowey sześć groszy, a sądowi drugie sześć groszy, zapłacić. § A ieśliby się też to przygodziło, żeby kto nie będąc pozwany, jedno stanowiwszy się u sądu, abo umocowanego poławszczy, mienił, że pozew na imię czyie insze jest położon na jego własnym imieniu, tym nie zgoła ma być pozew zrażon: ale aźby ten co pozew znosić chce, pierwey tego flusznie wedle prawa dowiodł, że to jest, i było jego imienie własne, i ieślcze przed założeniem tego pozwu w dzierżenie urzędownie przyzedeł. § A ktoby bez przyczyn prawnych na pierwszych rokach nie stał, tedy na drugich rokach winę nie stanną zapłaciwszy, pozwu zbijać nie będzie mógł, ale będzie winien u sprawiedliwić się.

R. 8.
4. 6.R. 1.
4. 8.

(a) W Koronie żaden u Sądu Królewskiego, Trybunalskiego, Grodzkiego, Ziemskiego, Podkomor: Kommissarz niczym pozwow zbijać nie może, tylko gdyby rzeczy, mianowicie imienia własnego, tytułu pierwszego, abo daty nie dołożono było, 1589. O Zbijaniu pozwow, fol: 543.

Pozwy na Wołyniu, tylko opuszczeniem rzeczy, imienia samego, tytułu i daty, mają być zbijane, Const: 1589. fol: 543. Tit: O Zbijaniu.

(b) Dla nie zgodliwych pozwow, srona rzeczy nie traci. Zygm: w Piotr: 1511. H.P. 458.

ARTYKUŁ XX. 20.

O Zgubie Pozwu.

Gg

Ktemu i to uftawuiem, jeřliby ſtrona pozwana, ſtanąwszy na roku, i a powiedziała, że pozew, którym go żalobnik pozwał, zgubiła, tedy żalobna ſtrona winna będzie tey ſtronie pozwaney kopią pozwu żaloby ſwey pod pieczęcią ſwą, abo z pieczęcią woźnego, dać. A pozwany po daniu iemu tey kopiey, na zaiutrz, że powinien będzie u prawa odkazywać. § (a) Gdzieby też żalobna ſtrona mieniła, iż pozew przygodnie już na rokach zgubiła, a pozwany chcąc ſię uſprawiedliwić, chciałby iey z pozwu kopią dać, tedy żalobnik przyjąwszy od niego kopią pod pieczęcią iego, abo woźnego, i z podpiſem ręki właſney, kto piſać umie, także na zaiutrz ma żaloby ſwey popierać. § A jeřliby kopiey brać i rzeczy ſwey po- 3 nie chciał, przeciw takowemu żalobnikowi urząd ſkazanie ma, według mocy abo waſności roku. Niżli jeřliby pozwany uſprawiedliwienia nie biorąc ſię kopiey z pozwu dać nie chciał, jego będzie: a żalobnik zachcełi, o to znowu pozwać. A jeřliby żalobney ſtronie pozew zginał ieřczye przed 4 tedy on o tym ſtronie ſwey przeciwney liſtem ſwym otworzonym z pieczęcią ſwą: a kto piſać umie, i z podpiſem ręki ſwey, przez woźnego i iednego ſzlachcića ma znać dać, aby on na roki te nie jeździł, i do utraty próżney nie przychodził, taki liſt na imieniu pokładając.

(a) Pozew gdy ſtraci, innym pozwać może, rzeczy jednak ſwey nie traci, *Zygm: w Piotr 1523. H.P. 462. H.L. 4. 7.*

ARTYKUŁ XXI. 21.

O dawaniu między ſtron Kopii z liſtow, przywilejow i innych zapisow u ſądu na prawie pokładnych.

Gdzieby (a) ſię to u ſądu którego trafiło, żeby ſtronom wiodąc i z ſobą prawo o imiona, ludzie, grunty, i inſze jakie maiętności ruchome, a przyſzłoby im, bądź z jedney ſtrony abo i z obudwóch do pokładania na prawie liſtow, przywilejow, i innych zapisow, z których liſtow każdy ſwey przeciwney ſtronie dla lepszego zrozumienia i rozmyślenia potrzebowaliby ſobie kopii, abo jedna która ſtrona od drugiey potrzebowwała, tedy z takich liſtow kopie maiać być dawane z podpiſem ręki Piſarskiey: A po wzięciu kopii naydaley trzeciego dnia poranu za pierwſzym wołaniem ſtrony po- 1 winne będą ku ſkuteczney roſprawie do ſądu ſtanować ſię.

(a) W ſprawach proſtych o krzywdy, dylacye i kopie dawane być nie maiać, tylko w których idzie o Dziedzictwa, i grunty, 1588. O dylacyach, fol: 481.

ARTYKUŁ XXII. 22.

Ktoby za pozewy na pierwſze i drugie roki, krom obłożney choroby, abo ſłużby Naſzey Hořpodarſkiey i Rzeczypoſpolitey nie ſtał: Także i o tym, ktoby będąc pozwany, a roſprawieyſzy ſię umarł.

- 1 **U**stawuie teŝ, ktoby będąc pozwan na pierwŝlych rokach Ziem-
 2 ŝkich, nie ŝtał, ani żadney przyczyny ŝuŝzney w tym Statucie
 3 wyrażoney nieŝtania ŝwego u ŝądu nie opowiedział, albo nie o-
 4 kazał, takowy ma ŝronie na drugich rokach pierwey niŝli w ŝąd wŝta-
 pi zapłacić nieŝtannego, za kaŝde pozwy cztery kopy groŝzy, a ŝądo-
 wi kopę groŝzy, to jeŝt: Sędziemu czterdzieŝci groŝzy, a Podŝedko-
 wi dwadzieŝcia groŝzy. A jeŝliby tenŝe i na drugich rokach ŝądo-
 wych, takŝe i o toŝ będąc pozwan, bez przyczyn niŝey w tym Sta-
 tucie opiŝanych, nie ŝtał, albo ŝtanąłŝy winy nieŝtanney wyŝey mia-
 nowaney zapłacić zarazem nie chciał: a ŝrona ŝalobna pozwan-
 i roku dowiedzie, takowy dla niepoŝłuŝeńŝtwa ŝwego iuŝ, w rzecz
 ŝwey upada, i tę rzecz, o którą był pozwan na te dwoie roki ŝądow-
 wiecznie traci. A ŝąd na takowym upornym to o co był pozwan
 ŝuŝznym dowodem takāŝ winę nieŝtania ŝkazać, i odprawę uc-
 ma. To jeŝt: jeŝli imienie, albo jakikolwiek grunt ŝkazan bę-
 2 dŝy ŝkazaney być ma czyniona, według artykułow niŝey opiŝanych. §
 A gdzieby ŝię to traŝiło, ŝeby pozwana ŝrona za nieŝtaniem ŝwym u-
 pornym, albo chorobā zakrywŝy ŝię, i w winę nieŝtannā wpadŝy, a
 potym roŝprawiwŝy ŝię z ŝalobnā ŝronā, z tego ŝwiata zeŝzła, tedy
 dzieci, potomkowie, albo bliŝcy zmarłego chociaŝ win nie ŝtannych
 nie będą płacić powinni. (a) Wŝzakŝe ku roŝprawie za przypoŝwa-
 niem ŝrony ŝalobney o ŝamę rzecz podlec maia temu roku, ŝtopniu,
 albo punktu prawnemu, w którym rodzice albo bliŝcy ich zemrā. A
 jeŝli ŝrona pozwana umrze po ŝkazaniu ŝwey rzeczy, tedy dzieci, po-
 tomkowie, albo bliŝcy za pierwŝzym przypoŝwaniem do ŝądu nale-
 ŝnego dzieci takowych niedoroŝłych z opiekunami ich iuŝ to płacić
 winni będą, i młodoŝciā lat niewymawiaiać ŝię.

R. 4.
A. 94.
i Art.
86.

(a) Po ŝmierci Sędziego przypoŝywać ŝrony do daŝzego poŝtętku ŝprawy nie potrzeba, wyją-
 wŝy, gdyby którakolwiek ŝrona umarła, tedy dzierŝącego maiętnoŝć przypoŝywać trzeba 1563.
 Nie jeŝt tego potrzeba fol: 36.

Po ŝmierci Królewŝkiej i Sędziow wŝzelakich, bāŝ w Ziemŝkim, albo Mieyŝkim prawie, przypo-
 zwow nie potrzeba, tylko gdyby którą ŝrona umarła, 1588. O Przypoŝwiech po ŝmierci Królew-
 ŝkiej i Sędziow. fol: 481.

ARTYKUŁ XXIII. 23.

*Ktoby za chorobā, albo za poŝlugā Naszā Ziemŝkā, za poŝwy ŝtać
 nie mógł.*

- 1 **T**eŝ (a) ktoby był pozwan na Roki ŝądowe pierwŝe, albo dru- R. 1.
 gie, a zaŝłaby go choroba, albo ŝłuŝba naŝa, albo ziemŝka, a- A. 21.
 2 bo teŝ powietrze morowe, na którychkolwiek z tych dwoich R. 4.
 Rokach ŝądowych, dla czego by ŝtać nie mógł, tedy za takowym nie- A. 47.
 ŝtaniem, jako nieŝtannego płacić, tak i rzeczy tracić nie moŝe. Niŝli
 o ŝobie ŝądowi i ŝronie ma dać znać na Rokach ŝądowych, a nayda-
 ley od poczęcia ŝądow trzeciego dnia. Jeŝeli poŝlugi Naŝe i Ziem-
 ŝkie w Rozdziale pierwŝym, Artykule dwudzieŝtym pierwŝym wy-

rażone, tedy przez listy Nasze. A jeśliby chorobą, tedy listem swym otworzonym przez przyjaciela, abo służbę swego, dając w tymże liście swym do urzędu i do srony znać, w którym imieniu, abo na którym miejscu w tej chorobie leży, aby urząd i srona wiadomość mieli, gdzie go nuydować. A powietrze morowe, tak same sobą krom obeśniania wymawia. (b) A wszakże ten, który się chorobą zakrywa, potym na drugich rokach, za przypozywaniem srony powołowey ma przyśiąć jako prawdziwie nie mocen był. A jeśliby przyśiąć nie chciał, tedy na tych drugich rokach, ma winy za pierwsze estanie swoje zapłacić sronie żałobney cztery kopy groszy, a urzędowi kopę groszy, a z sroną przeciwną rosprawę przyśiąć. § A 2

gdyby i na drugich rokach ieszcze chorobą się założył, a srona wodowa nie chciałaby temu wierzyć. Tedy urząd ma do niego za i z tych rokov, woźnego z dwiema szlachtą przy sronie ża- abo posłańcu jey posłać do tego miejsca, które on chory w m pomienil, n a którym gdzieby tego chorego nie zařtano, indziej szukać go nie powinien, i tak to ma być rozumiano, jakoby nie przyřiął. A sronie posłańca swego zechceli przy tym wolno mieć, przed którym woźnym, i sroną, i jego posłańcem, ten, kto się chorobą wymawia, ma przyśiąć, że prawdziwie obłożną chorobą, na pierwszych i na tych drugich rokach dla choroby stać nie mógł, i przyřiężeli, tedy od płacenia win wolen będzie. § A nie zechceli 3

przyřiąć, tedy takowy na trzecich rokach za temię pozwy, jako na roku zawitym, abo sam, abo przez umocowanego, będzie winien stać, i pierwey niż w prawo wřtapi winy nieřtanne za oboie przeszłe roki zapłacić, to jest: za pierwsze roki sronie cztery kopy groszy, a urzędowi, Sędziemu, i Podsędkowi kopę groszy: A za drugie roki sowito, to jest: sronie ośm kop groszy. a urzędowi dwie kopy groszy: a zapłaciwszy te winy, zarazem sronie żałobney usprawiedliwić się. A chociaayby i przyřiął przed woźnym na chorobie swojej, przecię iuż na trzecich rokach, powinien się będzie řtanowić, i rosprawę na koniec 4

R. 1. przyřiąć, chociaayby sam chory był, tedy przez umocowanego. § Jeřli- 4

A. 24. żby na tych trzecich rokach ku prawu sam, ani przez umocowanego swego nieřtał, abo řtawszy win nieřtannych pierwey niżli w prawo wřtapi zapłacić nie chciał, takowy rzecz swoją traci: a urząd przeciwko niemu zachować się daley ma, według artykułu wyższego dwudziestego wtórego w tymże Rozdziale. A jeřliby kto, bądź do sądu Ziemřkiego, abo Grodzkiego na rok zawity będąc pozwan, za chorobą swą stać nie mógł, tedy sądowi i sronie jako wyżej w tym artykule opisano, oznaymić o sobie ma, a tym rzeczy swey nie traci. Wřak- że jeřliby na drugi rok o toż był pozwan, tedy pierwey przyřiąć na tym, iż sprawiedliwie na pierwszym roku dla choroby swey stać nie mógł. A potym żadnymi przyczynami i artykułami w tym Statucie opisanymi nie wymawiaiąc, tam na koniec usprawiedliwić się powi- 5

R. 9. nien będzie. § A gdzieby tak był chory, że i na drugi rok w tej 5

A. 5. rzeczy stać by nie mógł, tedy przed tym drugim rokiem od urzędu

i powiatu tego, gdzie na ten czas ten chory sam będzie, ma wziąć woznego i stronę dwóch szlachciców, przed którymi tam, gdzie na ten czas będzie, przysięgę uczynić ma, na tym, iż nie ku zwłoce strony swej przeciwny, ale prawdziwie za chorobą swą na pierwszym roku stać nie mógł. A ten woźny i szlachta od urzędu wzięci, jeśli ten chory przysięże, zarazem przed tym urzędem, od którego posłani będą, zeznać mają. A potem to zeznanie woźnego i szlachty wypisem z ksiąg na drugim roku pokazawszy, przecię przez umocowanego usprawiedliwić się, jako wyżej opisano powinien będzie. § A jeśli przed urzędem na drugim roku stawszy nie przysięgł, a przed woźnym, szlachtą, przysięgi uczynionej urzędownie nie pokazał, tedy tym takowym samym postępkem tę rzecz, o co pozostaci. A urząd to na tym drugim roku nie przypuszczać strony zwanej ku odvodu za dowodem strony powodowej, na tak już wskazać ma z winami za nieślanie sówitemi. A toż się i ożumieć będzie, ktoby pozwawszy na rok zawity, sam za chorobą swą na tym roku pierwszym stać nie mógł.

(a) Urzędnicy Woieni, Dwor Królewski, Żołnierze Koronni, i W.X.Lit: od sądów są wyięci, wyiawszy ich sprawy do zapisu, także o gwałtowne wybiecie, i te sprawy, w których dekreta przed tym zaszły, 1609. Żołnierze od sądów wyięci, fol: 906. także sprawy do wykupienia dóbr o gwałty, 1611. i na W.X.Lit:

Exempty Żołnierzom, i inszym w Legacyach posłanym, za attestacją *in personalibus* przyjmowanemu być mają. Const: 1638. fol: 11. Tit: *Exempta*.

Exempty Żołnierskie, fol: 7.

Exempty Kommissarzom i Żołnierzom 1618. fol: 6. i na W.X.Lit:

(b) Odłożenie Roków być niema, chyba dla choroby przysięgą potwierdzonej na drugich rokach, i tam stanawszy, odkazywać powinien. Każ: w Korczyn: 1451. H.P. 413.

A R T Y K U Ł XXIV. 24.

Ktoby kogo pozwawszy na Roki sądowe, sam bez słuszney przyczyny nie stał, aboby komu na prawie iakiego dowodu abo wywodu niedostawiało.

Ustawuiem też, ktoby kogo pozwawszy do Ziemstwa pozwy pierwszymi i na pierwsze roki sądowe, jeszcze nie na rok zawity, i będąc stroną powodową, bez słusznych przyczyn, jako wyżej o pozwanym napisano, nie dając o sobie przyczyny słuszney sądowi i stronie znać, sam z dowodem swym nie stał. Tedy jeśli tenże, i o toż drugi raz stronę swą przeciwną pozwał, ma pierwey za nieślanie swe pozwanemu strawę zapłacić: Panu Radzie, jeśli sam swą osobą u sądu na rokach był dzieśień kop groszy. A innym wszystkim Urzędnikom i szlachcie pięć kop groszy. A gdzieby Pan Rada sam, abo urzędnik i szlachcic osobą swą na rokach u sądu nie był, ale umocowanego od siebie posłał, tedy umocowanemu jego jako inszemu szlachcicowi pięć kop groszy: a zapłaciwszy strawę, toż potem o swoje mówić może. § A jeśli i drugi raz pozwawszy tegoż i o tę rzecz, a samże i powtóre także bez słusznych przyczyn w Statu-

cie wyżey opifanych, i nie dawszy o nich sądowi i ftronie znać, nie stał, tedy tę rzecz, o co pozwał, traci. A pozwany ten, kto roku i prawa za pozwy pilnuie, iuż od tego czasu, o co pozwan na wszystkie przeszle czasy będzie wolen. Wszakże i obmowa ta przyczynami Statutowemi, chorobą, abo służbą naszą Hospodarską, i Ziemią, ftronie powodowey nie ma więcey iść i służyć, tylko na dwóch rokach.

(a) A jeśliby ftrona powodowa stanawszy, w prawo wstąpiwszy, mając spor z ftroną obżałowaną na prawie z jakich przypadłych rzeczy, o których przed prawem nie wiedziała, a brała się jeszcze na inny dowód, którego na ten czas ku prawu na sędzie z sobą nie mogła, abo o nim nie wiedziała, a prosiłaby o odłożenie na rok sędzi. Tedy sąd ma iey tego dopuścić, a tym rzeczy nie traci: A na drugich rokach sądowych jeśliby sam nie stał, pozwodu nie stał, rzecz swoją traci. § Tak też i ftrona po- jeśliby na tych rokach, i za tak krótkim czasem jemu za pozwy złożonym nie mogła prawdziwie za jaką słuszną a przystoyną przyczyną listow abo (b) zawodczy mieć, a brałaby sobie w takowych rzeczach i artykułach na drugie rok, (c) tedy sąd ma iey tego dopuścić: a wszakże na tych drugich rokach będzie powinna iuż bez pozwow tylko za wypisem urzędowym tego odłożenia ze wszystkim gotowa być, jako na zawitym roku, pod ftratą rzeczy, i ten dowód abo wywód na który się odzywał, pokazawszy, ma pierwey na tym przyśiąć, iż ten rok sobie otrzymała, i uprosiła, nie na zwłokę jaką ftronie przeciwney, ale iż bez tego być nie mogło, a gdzieby na tym przyśiąć nie chciał, tedy takowy powinien będzie ftronie swey przeciwney za szkody i nakłady jego dzieście kop groszy, a na Urząd winy dwie kopy groszy zapłacić.

(a) Jako pozwanemu tak powodowi do ukazania prawnych dowodow, Rok pozwolony być ma. *Zyg. 1523. H.P. 460.*

(b) W Koronie Zastępcza we złych uczynkach nie idzie, bo się przeciwi woli Bożej z rozkazania ludzkiego co złego uczynić, co BOG zakazał, *Każ: Wielki, 1368. H.L. 90. H.P. 494.*

(c) Dylacye do pokazania munimentow nie w pospolitych krzywdach, ale gdyby niośło stratę rzeczy, mają być dawane, *Const: 1588. fol: 48r. Tit: O Dylacyach.*

ARTYKUŁ XXV. 25.

Ktoby kogo przed sąd, abo przez jednanie ku prawu pozwał.

R. 4. A. 75. i 80. **U**stawuiem (a) też, ktoby z kim miawszy prawo, i utraciwszy którą rzecz na prawie, abo na iednaniu, upuść wszy ią i zjednawszy, a po sędzie abo się zjednawszy, i to jednanie gdzie o grunt ziemny abo o gardło idzie, przy liście swym jednanym na urzędzie zeznawszy. A gdzie o imienie abo o grunt ziemny, abo o gardło nie idzie, takie jednanie listem swoim jednanym pod pieczęcią swą, i z podpisem ręki swey własney, i też pod dwiema pieczęćmi ludzi ftronnych: a kto pisać nie umie, ten przy swojej pieczęci pod trzema pieczęćmi ludzi ftronnych danym, upewniwszy, i utwierdziwszy, a o toż go zaś ku prawu pozwał, i na prawie teyże rzeczy

znowu szukał, i tegoż dochodził, takowy powinien zapłacić tamże zarazem u sądu sronie siedm kop groszy, Sędziemu dwie kopy groszy: a Podśędkowi kopę groszy. A ten sąd abo jednanie, przecie ma przy mocy zostać. A jeśliby pozwawszy o taką rzecz sam nie stał, tedy rzecz swoją traci: a przeciwney sronie wolno będzie o to innego žalobnika o swoje pieniądze, i winę urzędową pozwać.

(a) Jednaczom abo Kommissarzom ugodę na Urzędzie przyznawajacy, ma być wiara dana, o sobliwie gdy z Urzędu są naznaczeni, a jeśli oprócz Urzędu są wzięci, a która srona tego nie przyznawała, mają pod przysięgą przyznać, a takim już ma być wiara dana. *Paul: Szczerbic promptuario fol: 246.*

A R T Y K U Ł XXVI. 26.

*Iż w pozwiech Naszych Ziemskich nie ma nikt rzeczy nie ucze
i obraźliwych dobrej sławie pisać.*

I też (a) ustawuiem, iż w pozwiech Naszych Ziemskich, którzy je biorą, nie mają pisać rzeczy dotkliwych przeciwności: A gdzieby pozwał, tak tedy na te pozwy srona pozwana stawszy, nie powinna odpowiadać, aż się on na drugich rokach na pozwiech swych poprawi. Niżli co się dotyczy naiazdow domow Szlacheckich, gwałtow białymgłowom, pożogi, rozboiow, i innego zło- czynstwa, które artykuły na sąd Nasz Hospodarski, abo na sąd głów- ny, także i na urząd Grodzki a nie Ziemski należą, o to każdy we- dle uczynku takowego może mianowicie w pozwiech napisać, i to tylko rzecz uczynku wypisać, nie dokładaiąc w pozwiech obrażenia zwierzchności Naszey, i nic innego dotkliwego.

(a) Aby żaden pozwu nie porządnego, słow pocziwości i sławie dobrej dotkliwych, przed każ- dy sąd wnosić nie śmiał, inaczej tydzień w Wieży siedzieć będzie. *Zygm: w Krak: 1537. H.L. 38. H.P. 492.*

A R T Y K U Ł XXVII. 27.

*Kto imiona swe w różnych powiatach ma, a do kilku różnych sądow
z imion różnych na iedne roki zarazem będzie pozwany.*

I ustawuiem, jeśliby kto z poddanych Naszych w różnych powia- tach imiona swe mając do różnych sądow Ziemskich był po- zwan pierwszymi pozwy, i na pierwsze roki sądowe, a rokiby na ieden czas w tych powiatach, do których jest ku sądu pozwany, przytrafiły: Tedy ma w tym powiecie stać, (a) do którego jest o większą rzecz przypozwany. A wszakże z uciążym swym kłądu po- wiatowemu, u którego się nie stanowi, ma przez listy swoje otworzo- ne, i przez woźnego dać wiedzieć sronie przed rokami ziemskimi naybliżej za tydzień, bądź oczywiście, abo na imieniu naybliższym w tymże powiecie leżącym list położywszy, a urzędowi na rokach sądowych. A gdzieby srona w tym powiecie osiadłości nie miała,

tedy i sronie takowey na rokachże ziemskich dać znać, iż dla większey rzeczy, o którą iest pozwan do inszego powiatu, tam się nie stanowi. A iednakże z tych Ksiąg, u którego się sądu stanowił, wziąwszy wypis, na drugich rokach ma pokazać przed sądem, u którego się nie stanowił, iż się prawdziwie większą sprawą wymowił, tedy nieścannego nie powinien będzie płacić. § Potemuż gdyby kto kogo do iednego powiatu w krzywdzie swey pozwał, a samby też taki był od kogo inszego do drugiego Powiatu na też iedne roki pozwan, tedy takowy będzie moc także u iednego sądu większą sprawą, idź za swoim pozwem, abo za tym co go pozwano na pierwszych rokach wymówić się, i potym na drugich rokach to wedle nauki wyopisaney pokazać. § A wszakże na drugich rokach nikt się nie większą sprawą wymawiać, ale się powinien stanować i w odkaz iako na zawitym roku, ieśli nie sam przez siebie, tedy przez swanego swego, pod utratą tey rzeczy o którą pozwan: a przeciw rokow zawitych, tak Grodzkiemu iako i Ziemskiemu sądowi w tym Statucie wyiętych i naznaczonych większą potrzebą w inszym powiecie wymawiać się nikt nie może. Jednoż gdzieby się kiedy trafiło, iżby iedna osoba była pozwana do dwóch sądow Grodzkich, na iedne roczki, w takowych rzeczach coby o gardło szło, tedy taki może się u iednego sądu takim zapozwaniem na pierwszych rokach wymówić, obyczaiem wyżey opisanym. Wszakże będąc o to powtore na drugie roczki pozwan, winien będzie wypisem onego Urzędu, przed którym się stanowił, to pokazać, że mu o taką rzecz ważną o gardło szło, i nad to ielcze przyśiądz, że to pozwanie do innego urzędu działo się nie żadnym fortelem, ani znową iaką chytrą kurzwłoce sprawiedliwości ukrzywdzonemu: A ieśliby tego wypisem nie pokazał, abo i pokazawszy wypisem, a przyśiąc na tym nie chciał, tedy dla onego nieścannia swego na roczkach pierwszych, ma na drugich roczkach zgola bez żadnych dowodow rzecz tracić, i urząd to na nim sronie wedle żaloby w pozwie opisaney i według prawa skazać ma, tak za staniem, iako i za nieścaniem iego.

(a) Ten termin zowią prawni, *dilatio pro maiori*, że w sądzie innym miał o większą rzecz sprawę, to mu ma być pozwolono, wszakże ma urzędowym listem tego dowieść, inaczej rzecz swą traci, *Zwyczay Ziemie Krak: H.P. 470. Const: 1563. fol: 3r. §.* Maią się tedy.

A R T Y K U Ł XXVIII. 28.

O krzywdach gości przyjeżdżnych cudzoziemskich.

Ustawiam, Jeśliby się któremu cudzoziemcu przy Naszemu Hospodarowi, abo chociay i w niebytności Naszey, w którym mieście, abo pod którym urzędem stał, od którego tubylca, iaki gwałt, boy, rozboy, i zranienie, i odcięcie gwałtownie majątności iego, i cokolwiek z tych wyżey pomienionych rzeczy. (a) Tedy obwiniony w tych rzeczach bez pozwu: a mieszczanin, prosty człowiek bez roków, nie zwłaczając niczym, powinien się usprawiedliwić za zakazem

przed Nami, przed Wojewodami, i urzędnikami Naszymi zamkowemi, dwornymi. A miełczanie miełzkaiący pod Maydeburłkim prawem, przed miełłkim urzędem. A jełliby kto z poddanych Naszych na żalobę gołcinną będąc zapowiadany precz zjachał, tedy na imieniu jego z pozwem Naszym woźny ma być połłany, abo urząd zamkowy ma połłać z pozwem łwym woźnego: a chociayby go na imieniu nie było, przecię ten pozew na imieniu jego ma być połłozony: i rok zawity złozony ku prawu stać za cztery niedziele. A on na koniec niczym się niewymawiając, i pozwu żadnymi przyczynami nie zbijaając, winien będzie na ten czas stać, i usprawiedliwić się. A gdzieby przecię na ten dzieł jemu złozony nie stał, tedy to na nim ma być, o co żaloba jełł, wedle dowodu skazano, i odprawa dana na imieniu jego zarazem, rokow Statutowych nie łkładaając.

(a) Sprawiedliwość gołcinnym prawem między gołłmi czyniona być ma, 1565. Jarmarki po-graniczne fol: 94. Sprawiedliwość.

Kupcowi ktoby co w miełłcie gwałtem wziął, *forum in omni subfello, i restitutio* wziętego towaru, cum pana 100. Marc. Const: 1580. fol: 521. Tit: Bełpieczeńłstwo.

Kupcom ludzie swawolni, aby po drogach depaktacyi nie czynili, Starostowie przestrzegać, i z nich exekucyą czynić maia. Const: 1609. fol: 904. O Ludziach Swawolnych.

A R T Y K U Ł XXIX. 29.

O tych, którzyby nie maiać osiadłłości w tym Pałłłwie, abo powiecie którym, a tam przyjachawszy z strony, abo z innego powiatu zbytek, abo jaką łzkodę komu uczynili.

Też ustawuiem, łż ktoby komukolwiek z inney ziemi cudzoziemiec, abo ktożkolwiek nie osiadłł w tym Pałłłwie Naszym W.X.Lit: przyjachawszy, w którykolwiek powiat, gdzie osiadłłości nie ma, abo pod urząd, i do miasta Naszego, uczynił tam komu gwałł, boy, rany, łzkodę, i jakiżkolwiek zbytek, tedy tamże, a nie gdzie indziey, jedno na urzędzie Naszym zamkowym: abo gdzieby zamku nie było, w dworze Naszym Starostwa łładowego wedle prawa łładzon, i za dowodem łłusznym skazowan być ma, i odprawa na nim czyniona. A gdzieby kto za zakazem do urzędu iść, i usprawiedliwić się nie chciał: tedy takowy ma mocno przed urząd zarazem ku prawu postawion być, a gdy z prawa w czym winien zostanie, a nie zechce tego zarazem płacić, abo łłusznego w tymże powiecie osiadłłgo rękoiemłłwa po sobie dać: tedy urząd ma go do wzięzenia osadzić i dzierżec w nim do tychmiast, póki łłronie żalobney dosyć uczyni. Jełliby nie mógl być od urzędu poimany, i precz ujechał, tedy urząd ma według uczynku iego, i wedle Statutu skaz przeciwnego za dowodem udziałać, i łłronie żalobney wypis skazania swego dać. A żalobnik z tym łładowym listem, ma go włzędzie, gdzie go może połłcignąć: A gdzie pod którym urzędem połłcignie, on urząd będzie powinien ten łłł drugiego urzędu ku wykonaniu przywodzić. § A gdzieby kto chociaż osiadłł w inszym powiecie,

a przyiachawszy w który inszy powiat, gdzie osiadłości nie ma, albo pod urząd, i do miast Naszych, uczynił tam komu gwałt, boy, rany, szkodę, rozboy, i zaboystwo, i jakikolwiek zbytek, tak szlachcicowi, i jego poddanemu, iako i mieyskiemu człowiekowi, tedy w takowych przypadłych rzeczach, nie odzywaiąc się do swego powiatu, powinien będzie za zakazem przed urzędem zamkowym, tam gdzie co będzie śmiał uczynić, stać, i usprawiedliwić się. A gdzieby przez zakaz nie usprawiedliwiwszy się, albo zarazem po uczynku, pierwey z zapowiedzi uiachał, tedy urząd zamkowy tego powiatu, w którym się to stanie, ma pozwy swemi na imieniu jego, w którymbykolwiek powiecie było, posłać. A žalobnik takie pozwy od urzędu wzięwszy, ma te pozwy z woźnym onego powiatu, w którym ten winowayca osiadłość będzie mieć, na imieniu jego położyć, rok ozraymić czteryniedziele, na który rok za onymi pozwy będzie obżalowany powinien, przed tym urzędem, pod którym co będzie czynił, stać, i usprawiedliwić się, jako na roku zawitym. A jeśli by na tym roku obżalowany nie stał, tedy urząd ma przeciw niego skaz dla nieposłuszeństwa jego bez dowodu na upad uczynić, i tego skazania swego stro-
nie žalobney list sądowy dać, a potym žalobnik ma z tym listem sądowym do urzędu zamkowego sądowego onego powiatu, gdzie ten winowaty osiadłość mieć będzie, jachać. A on urząd weyrzawszy w sąd, albo skaz ten, ma, i powinien będzie zarazem žalobnikowi, na nim samym wedle uczynku, a szkodę na imieniu, i majątności jego odprawić, według onego sądu y Statutu. § A słudzy Pańscy nie o-
siadli, jeśli by kto z nich takowy gwałt i zranienie, albo szkodę jaką
komu uczynił, ma zadzierżan być w więzieniu na zamku, i na urzędzie dworu Naszego, pod którym się to stanie, a on sługa o sobie
ma dać znać Panu swemu, a jeśli by nie miał przez kogo znać dać, tedy urząd z jegoż dostatku nawiąwszy, powinien będzie Panu jego wiadomość dać. Jeśli by ten Pan w W.X.Lit: osiadłość miał, tedy na bliższe imienie jego, z listem swym posłać ma. A nie osiadłemu w W.X.Lit: urząd nie będzie powinen wiedzieć dawać, jedno ten sługa sam ma się o to starać, iżby Panu jego wiadomość o nim došla. A urząd tylko do czterech nieziel ma Pana jego, któremu się ozwie, ku prawu czekać. A Pan jego powinien będzie do tego urzędu sam przyiachać, albo kogo przyśłać, i czynienia sprawiedliwości przyślu-
chywać. Jeśli by Pan jego sam nie przyiachał, albo i przyśłać nie chciał ku słuchaniu sprawiedliwości naydaley do czterech niedziel: a to jeśli by gdzie daleko on Pan był, tedy już urząd sam Grodzki osadziwszy przy sobie ludzi dobrych, szlachtę, sprawiedliwość z nim czynić ma, według tego Statutu. A w rzeczach jakich, gdzie o gardło nie idzie, może Urząd obwinionego na rękojemstwo słuszne do prawa dać. § (a) A gdzieby też kto kogo niewinnie obżalował, i
za jego obżalowaniem na urzędzie zatrzyman był, a tym zatrzymaniem go obelżył, ku szkodom i nakładom przywiódł, albo o więzienie
przyprawił, tedy on Urząd tamże zarazem ma tego pilnie doyrzeć

gdzieby się to pokazało, iżby od tego kto niewinnie go obżałował, jako za obelżenie jego wedle stanu jego nawiąskę, tak też i za wszystkie szkody, któreby mu się przy braniu do więzienia w majątności jego stały za dowodem słusznym zapłacono i nagrodzono jemu było, krom żadnych pozwow. A dla tego i on, kto kogo w czym obwiniał, na urządzie zadzierżawczy, i oskarżywszy, ma być do uczynienia sprawiedliwości od Urzędu poręką uiszczon. § Jeśliżby Urząd w tym którekolwiek stronie folgował, a skuteczney sprawiedliwości i odprawy ukrzywdzonemu tamże zarazem nie uczynił. Tedy już nie strona, ale urząd sam powinien będzie jako nawiąskę wedle stanu jego, tak też i szkody wszystkie za słusznym dowodem onemu na Urzędzie niewinnie obwinionemu, abo ukrzywdzonemu płacić.

Sposob sprawiedliwości z Powiatow W.X.L. z X. Kurlandskim, to jest, między Powiatem Wilkomierskim, Upitskim, a X. Kurlandskim, o wszelkie krzywdy na obiedwie stronie zachodzące: Postanowiono, aby z tych Powiatow, Wilkomierskiego, i Upitskiego, Marszałkowie i Podkomorze 4. osob 4. wyjeżdżać do Roku po 2. kroć, raz na Szrodoposie, drugi raz po S. Bartłomieju na dwa miejsca, do miasteczka Zeymel, w Powiecie Upitskim, a do miasteczka Rakliszek w Powiecie Wilkomierskim, a Frydrych i Wilhelm, X. Kurlandcy też od siebie 4. osob. *Constit. 1611. fol. 43.*

Obywatele Inflantcy, z Obywatelami Powiatu Bracławskiego, o wszelkie swoje krzywdy *Utrumq;* sobie się sprawować mają w Trybunale W.X.L. *inter causas vocentium, criminum* dla czego trzech Deputatow Ziemi Inflantckiej, jednego z Narodu Polskiego, drugiego z Litewskiego, a trzeciego, z Inflantckiego naznaczono, którzy równo z Deputatami in szemi W.X.L. sędzić mają. Ta Konstytucya *ad recuperationem* Inflant trwać ma, *Constit. 1635 fol. 28. Tit. Forum* w sprawach.

Nie osiedli iakiegożkolwiek stanu ludzie, którzy w mieście się bawiąc, Obywatelom i przyeżdżym krzywdy czynią, szlachectwem się zastraniając, takowy przed urzędem Grodzkim za zakazem stawić się powinien. *Constit. 1611. fol. 4. Tit. Deklaracya* Beśpieczeństwa.

(a) *Pæna talionis* za Potwarnym pozewem tam ma być uznawana, gdzie pozew *producitur salua appellatione*, *Constit. 1550. fol. 6. §. Pozwy* potworne.

Kommissye do Kurlandyi, *ex utriusq; gentis Cancellariis iuxta pacta unionis*, do Korony i W.X.L. wychodzić mają, *sub nullitate* Kommissyi, *etiam nulla lite precedente*, *Et non obstantibus earum decretis*: i inși Kommissarze, *ad instantiam partis gravatae* naznaczeni być powinni *cum restitutione in integrum negotiorum principalium*. *Constit. An. 1678. fol. 8.*

Sąd pograniczny w W.X.L. dosyć czyniąc *pactum* z Carem Moskiewskim, postanowiony jest takim sposobem: po dwu Sędziow w Woiewodztwach i Powiatach W.X.L. pogranicznych, na Seymikach Relacyinyh od Obywatelow obrani być mają, a ci znieśli się z Sędziami Moskiewskimi o miejscu i czasie zjeżdżać, dla rozsądzania pogranicznych trudności, powinni, i tam wszystkie kontrowersye decyzyą swoją nie odwłocznie, *pavia* na sprawiedliwe sądy *iuramento*, uspokajać, i pograniczne excessy bez appellacyi dylacyi i sędzić i do exekucyi przywozić: którym Sędziom ciż Obywatele, przy obraniu ich *providere* mają, *Constit. Anni 1676. fol. 19.*

ARTYKUŁ XXX. 30.

Co mają sędzić Woiewodowie, Starostowie, i Dzierżawcy, i o ich pozwiech, o co mają być dawane, i o skazaniu za niestaniem stron i o gorącym uczynku.

I Ustawiem też, (a) chcąc mieć, i dać moc, aby Woiewodowie i Starostowie Nasi sądowi, każdy w powiecie, i Urzędzie swoim sądowym, sędzili, sprawowali, pozwy swoje dawali, o te artykuły, mianowicie tu opisane, to jest. 1 O najazd gwałtowny na dom szlachecki, nie tylko na sam dwor, ale i na gumno i na dworzec, gdzie bydło i insze gospodarstwo domowe bywa chowane. 2 O gwałt Kościoła Chrześcijańskiego, według artykułu trzeciego w Rozdziale jedynastym. 3 O zgwałcenie Panien i niewiaśc. 4 O gwałt w Miastach Naszych. 5 O rozboj po drogach. 6 O złodzieystwo. 7

Ó fałsz. 8. O pożogi domu, abo gumna. 9. O czary. 10. O truciznę. 11. O odpowiedź od szlachcica szlachcicowi na zdrowie, abo ogniem. 12. O głowę szlachecką, także i poręczników takich, którzyby o pochwałkę na gardło, abo ogniem kogo ręczyli. Ale o zbiegi, ślug, i poddanych wszelakich, i czeladzi niewolney, o to zechceli do Grodu, abo do Ziemstwa, będzie wolno pozwać. A Urząd w niebytności ich namiestnicy ich, osiedli z Sędzią i Pisarzem zamkowym, przysięgłymi, i w tym Woiewodztwie, i Powiecie też osiadłymi mają, i moc mieć będą łądzić, odprawować, i kończyć wedle tego Statutu. § 2

R. I. A gdzieby kto na gorącym uczynku tych wyżej pomienionych artykułów któregożkolwiek stanu był poiman, tedy ten ma być sądzon
R. II. bez pozwow. A oto imanie osiadłego na gorącym uczynku ma się rozumieć, gdyby kto mógł być poiman, zarazem tegoż czasu na samym takim uczynku, o co gardłem karzą. A jeśli by takowy zbytek uczyniwszy zarazem poimać się nie dał, aleby zniknął, abo się skrył, takowego wolno szukać z urzędem, wszakże nie daley, iedno do popelnienia tego uczynku przez dwadzieścia cztery godziny zegarowe. A to się ma rozumieć o tym, gdzieby się co takowego zbytku stało, abo w mieście, abo we wsi, ale ktoby i w tym czasie z miasta, abo ze wsi, gdzie się uczynek stanie do imienia i do domu swego szlacheckiego ujechał, abo uszedł, ten iman już być nie ma jedno pozwan. A nie osiadłego zawždy, kiedy, i gdzie może potrafić, wolno imać. § A jeśli by zarazem na gorącym takowym uczynku osiadły
R. I. nie był poiman, tedy już pozwy od urzędu zamkowego ku prawu ma być przypozwan, za którymi pozwy, zwłaszcza w rzeczach takich krwawych, gdzie o gardło idzie strona pozwana, nie przez umocowanego, ale sama oczywisto powinna u sądu stanować się. A pozwu takowemu Grodzkiemu rok nie ma być dłuższy, tak za oczywistym, iako i zaocznym podaniem pozwu, tylko za cztery niedziele. A jeśli by kto jakiegokolwiek stanu abo i rodzaju, bądź męskiego, abo i żeńskiego, będąc do sądu Grodzkiego pozwan, a za tymi pozwy, i na ten rok stać, abo stawszy, a rozprawić się nie chciał, a szłoby o taką rzecz krwawą, za co gardłem karzą, tedy ten urząd ma go za nie-stannego na wywołanie zdać, i o tym Nam Hospodarzu przez list swoy utworzony oznaymić. A my temu nie folgując bez wszelakiey zwłoki i odkładania na inšzy czas, ale wzięwszy zarazem o tym od tego urzędu Naszego wiadomość takowego obwinionego i Urzędowi Naszemu nie posłusznego, mamy z ziem Państw Naszych kazać wywołać. (d) A gdzieby wywołany w takowym uczynku chcąc się
A. 12. tego sprawić Nas Hospodara o gleyt prosił, tedy My Hospodar takowym wywołaniem mamy podniesienie na wywołanie, i listy Nasze gleytowe ku sprawie z zamierzeniem na to pewnego czasu, i to nie więcej tylko do trzech razow dawać, według artykułu w Rozdziale pierwszym dwanaściego, aby się za gleytem Naszym tego kto w czym będzie obwinion, sprawował przed urzędem Naszym onegoż Woiewodztwa, abo powiatu, gdzie się początek tey sprawy stanie.

- 4 (e) § A coby własnemu sądowi naszemu Hospodarskiemu należało, to My sami z Pany Radami Naszymi bez żadney zwłoki i odkładów sądzić, i rozprawować mamy. Wszakże to podniesienie wywołania i gleyt Nasz przecię gorącemu uczynkowi i prawu a karaniu o nim w Statucie opisanemu nic ubliżać i uymować nie ma, ale mężoboyca prawem przekonany gardłem karan będzie, a głowščyzna, nawiąska, i szkody o co będzie pozwano zarazem bez składania Rokow Statutowych, jako strona obżałowana na roku przypadłym nie stanie, ma od Nas Hospodara, jeśli się to u sądu Naszego toczyć będzie, a jeśli na urzędzie, tedy także i od urzędu Naszego sądowego w wiązanie w imienie obwinionego do skończenia prawa dano być. A o samego osobę jako wyżej pomieniono, ma urząd na wywołanie do Nas Hospodara odesłać. Wszakże w rzeczach mnieyszych nie krwawych gdzie o gardło nie idzie, urząd nie ma na wywołanie niestanego odsyłać, tylko dla nieposłuszeństwa rzecz na pozwie napisaną bez dowodu skazać winien będzie. Wyjąwszy to, ktoby był pozwany o nie uczynienie dosyć zapisu abo sądu i skazaniu urzędowemu, przeciw takowemu skazanie za uznaniem zapisu, abo według sądu
- 5 pierwszego czyniono być ma. § Może też urząd Grodzki sądzić o gwałtowne wybicie z domu spokojnego mieszkania i odjęcia imienia, ludzi, i wszelakich gruntow, zwłazcza jeśli by strona ukrzywdzona mimo sąd Ziemski dla prętszey sprawiedliwości, chciała o to do Grodu pozwać obyczaiem i sposobem niżey opisanym. Jeszcze też pozywano być może do Grodu o zbicie woźnego i nieuczczenie listow od niego posłanych, i o miary na zboże, i na insze rzeczy nie słuszne, nad ustawę tego Statutu brane. O bezprawne więzienie szlachcica, jako o tym w szyskim szerszey na swych mieyscach w tymże Statucie jest opisano. A więcey tego nad te artykuły wyżej mienione, i na sąd Grodzki w tym Statucie wyięte, nie ma sąd Grodzki, pozwow swoich dawać i sądzić. A jeśli by nad to zamierzenie ważył się urząd kogo upornie sądzić, tedy sąd jego nie ma być trzyman.

KK

(a) Księgi Grodzkie *sub Interregno* otwarte być mają, dla przyimowania zapisow, *Const: 1632* Konfederacya.

(d) Sublewacya *bannitionis* kto otrzyma, powinien stronę do Grodu przypoznać, i ukazać, że *sine intermissione* czyni o zły przewod, *sub nullitate sublevationis*. *Const: 1557. fol 9. §. Podniesienie.*

Sublewacya dawana być nie ma, kiedy Trybunał dobry Proces uzna. *Const: 1588. fol 468 Tit: O Relaxacyi.*

(e) Seymowe sprawy i deliberacye, trzeciego dnia mają być expediowane, z Rejestr, *Const: 1607. fol: 834. Tit: O Sądach.*

Bannicze i Sublewacye W.X.L. Kancellarya nie dokładając się Króla, z Kancellaryi ma wydawać. *Const: 1598. fol: 695.*

Na bannicze *ex controversia partium* otrzymane osobliwie wieczne, żadne sublewacye i gleyty *ad iure agendum* wydawane być nie mają, *reassumuntur*. *Const: 1641.* i inne Koronne, aby W X. L. użyły. *Const 1647. fol: 20. Tit: O Sublewacyach, i gleytach.*

Toż i w pośledniyszych jest Konfederacyach *Amorum*, 1648. 1668. 1674. O otwarciu Grodzkich Ksiąg.

ARTYKUŁ XXXI. 31.

O opatrności więzienia na urządziech Naszych, i o braniu poturemnego od więźniów.

R. 4. Ustawiam, iż od więźniów poturemnego, polańcużnego, i od in-
A. 15. nego wszelakiego więzienia, urzędy Nasze, począwszy od mia-
sta Naszego stołecznego Wileńskiego, aż po wszystkich innych
zamkach i dworach Naszych nie mają więcej brać, tylko od szlachcica
czterdzieści ośm groszy Litewskich. A od boiarzyna, putnego człowie-
ka prostego, dwadzieścia i cztery groszy Litewskie. A to urząd ma
brać jeden raz gdy ostatnim razem więzień abo na śmierć, abo na wol-
ność z więzienia wychodzi, i jeśli więzień na wolność wynidzie, to
on sam wykupić się tym z więzienia ma, abo ten kto go niewinnie
osadzić dał. A gdzieby na śmierć był wydan, tedy strona żalobna,
ma to urzędowi zapłacić. Wszakże każdy urząd Nasz przyjmując
więźnia do więzienia, już od tychże miast straży od strony tey kto
więźnia poda potrzebować nie ma, ale przyjąwszy więźnia, za swą
strażą, i opatrnością dobrą, tak jakoby do sprawy nie uciekł powi-
nien będzie chować. A strona więźniowi swemu jeśli będzie nie osia-
dły, tylko na strawę na dzień po cztery pieniądze winna będzie da-
wać. Przeto dla lepszey opatrności, mają Woiewodowie, Starosto-
wie, włzędzie w zamkach, i dworach Naszych sądowych kazać po-
budować wieże mocne i głębokie po (a) sześciu sążeń w ziemi, i
przy tych insze nie w ziemi lżeysze więzienie, ale przecię za zam-
knieniem, i dobrym, mocnym obwarowaniem mieć. § A gdzieby 2
więzień takowy, na którym urządzie osadzony uciekł, tedy ten, kto
takiego więźnia w zawiadowaniu swym za poruczeniem Woiewod,
Starost sądowych miał, jeśli Wyszogrodzki, abo Horodniczy, gdzie
takie urzędy są, i będą mieć sobie więźnie poruczone. A gdzie Wy-
szogrodzkich, abo Horodniczych nie masz, tam namiestnik, abo Pod-
starości, komu który więzień od strony żalobliwej do więzienia po-
dan będzie, ma tego więźnia, naydaley za dwanaście niedziel ody-
skać, i do prawa stronie stawić: A nie odyszczeli za dwanaście nie-
dziel, tedy szkodę na czym strona żalobna poprzysięże, abo jakim
innym słusznym dowodem dowiedzie, winien będzie płacić. A dla
tego Panowie Woiewodowie, i Starostowie sądowi, ten urząd, do-
glądanie więźniów mają zlecić, i zwierzać się do tego, ludziom do-
brym, wiary godnym, narodu Szlacheckiego. A jeśli ten więzień na
gardło będzie siedział, a nie mógł być naydaley do pułoka odyśkan,
tedy tenże urząd, jako wzwyż opisano, któremuby od strony ten
więzień był podan, abo od Woiewod, Starost, ku osadzeniu i doglą-
daniu więzienia zlecon, z rozkładu Wojewod, Starost, ma się odprzy-
słać, że to ucieczenie stało się bez rady, wiadomości, i folgi jego, i
nie za nieopatrnością, abo niedbałością jego. A za głowę, za rany,
szkody, stronie za dowodem słusznym, nagrodę, i zapłatę uczynić.

A Wojewodowie, i Starostowie, mają w takich rzeczach bez odwoł-
czną sprawiedliwość czynić tak, iżby w tych czasach wyżej zamie-
rzonych za dwanaście niedziel, albo za półroka strona żałobna ko-
nieczną sprawiedliwość i z odprawą rzeczy przyśądzoney odzierać
mogła. A onego więźnia, gdzieby się przytrafiło, przecie będzie wol-
no, tak temu urzędowi, z czyiego więzienia uciecze, jako i stronie
żałobney imać, i prawem przed tym urzędem, gdzie go poścignie,
3 pokonywać. § A jeśli urząd tego więźnia poścignie, tedy ma na
nim sobie szkod swoich pozyskiwać, albo więźnia stronie żałobney
wrócić, a kiedy mu poda, tedy strona tę nagrodę, co od urzędu we-
źmie, wrócić ma. A gdy strona żałobna, sama onego więźnia przy-
ścignie, tedy te szkody urzędowi temu wrócić będzie powinna. A
tego więźnia wedle prawa na koniec pokonywać we wszystkim, o co
4 mu idzie. § A jeśli by kto jakiegożkolwiek stanu tak swawolny był,
a więźnia z zamku albo z dworu Naszego z więzienia, albo też już na
śmierć wydanego, gdzie na ulicy albo na drodze gwałtownie odiał,
albo kata przy takowym więzieniu zabił, a nie byłby zarazem na ta-
kim uczynku poimany, tedy takowy będąc o to do Nas Hospodara
na rok zawity pozwan sam, i z pomocnikami swemi, jako buntowni-
cy, i wzruszyciele prawa pospolitego, gardłem, i odłądzeniem po-
czciwości karani być mają, a szkody, i nakłady żałobney stronie za
dowodem sowito nagrodzić, i zapłacić takowi winni będą.

(a) Wieże w Koronie na słowniki mają być porównane, które od okna, którym do Wieże, w
ziemię wpuszczają, najmniej dwanaście łokci w głąb być mają, 1588. O Mężobóych Skru-
tynii, i Wieży, *fol.* 463.

Miasto Kowieńskie więzienia dla swawolnych tronić nie ma, pod winą 100. grzywien, *forum*
za Dworem. *Consl.* 1613. *fol.* 45. *Tit.* O Wieży Kowieńskiej

O Wieżę *pars laja post latum decretum, componere* nie może, owszem każdemu *ex civibus age-
re* wolno. A ktoby ją wysiedzieć, *pro qualitate panæ* nie chciał, albo terminu osiadania omie-
szkał, *rigori* Prawa w Konstytucjach Koronnych ma *subesse*. Wieże zaś mają być od Woiewo-
dow, i Starostow erigowane, gdzie zaś są Staśwa bez profitow, iurydyczne, tam nie starosto-
wie, ale Powiaty, i Woiewodztwa mają *sumptum* obmyślić, który sobie na Seymikach *Relatio-
nis* terażniejszych *laudo privato* uchwalą, a to *laudum lege moderna approbatur*, która to Kof-
tucya ma wziąć *sum robur*, od Seymikow Relacyinych. *Consl.* Anni 1690. *fol.* 11. *Tit.* *publica pana*

ARTYKUŁ XXXII. 32.

O nieczynieniu folgi w więzieniu.

Opatrując to, aby władza urzędow Naszych, i moc prawa pospo- R. 1.
A. 10.
litego ku zawściąganiu swawolności ludzkiej, do wykonania
swego zawsze przychodziła. Ustawuujemy, i chcemy to mieć,
iż gdy urząd sądowy Ziemski, w której ziemi, albo Powiecie, albo
sąd główny, za jaki występki kogo, według Artykułu tego Statutu
do więzienia skaże, i odeszle na więzienie do Zamku, albo dworu
Naszego sądowego, tedy urząd Nasz Grodzki ma, i powinien będzie
nie tylko bez żadnych wymow, i folgi, takowych ludzi do więzienia
przyimować. Ale gdzieby od sądu Ziemskiego głównego, albo Gro-
dzkiego, która osoba na gardło była wskazana, a zmocniwszy się nie
dała by się osadzić, tedy nie tylko urząd urzędowi ku poimaniu tako-

wego skazanego pomoc dawać powinien, ale urząd mieyski, i miasto, w którym się to dziać będzie, przeciw takowemu nieposłusznemu, abo przeciwnemu, wzruszyć się mają, jakoby takowy swawolnik poiman, i do więzienia dan, i według skazu urzędowego karan był. § 2

A pomocnicy takowi, którzyby poimać go bronili, takoweyże winie, i kraniu podlegają, jako ten sam złoczyńca prawem przekonany. (a) Ktemu też taki więzień na gardło skazany, po skazaniu urzędowym, gdy appellacya dojdzie do Nas Hospodara, abo do sądu głównego tedy co najmocniey więzieniem opatrzon być ma, w tey wieży, która jest na głównika opisaną, do uczynienia przeciw niemu dekretu od Nas Hospodara, abo od sądu głównego, do którego prawa appellacya należna dopuści. Wszakże tych, którzy rękojemstwo słuźne po sobie dadzą, wedle Trybunału zachować. § A takowego więźnia, któryby na gorącym uczynku za co gardłem karzą, był poiman, i do zamku dan, ma moc urząd okowami, i lancuchami w więzieniu drugim, gdzie główników nie sadzą, opatrzyć go, jakoby z tego więzienia nie uciekł, aż do rozprawy. § (b) A ktoby z jednania 4 za jaki występ swoy więzienie cierpieć sam dobrowolnie przez jaki czas podiał się, tedy przed czasem zamierzonym siedzeniu, urząd Grodzki nie ma wyzwalać, ani folgi więzieniu czynić, bez pozwolenia srony samey. A tym, których prawo na siedzenie do wieży na dno skaże, chociażyby i srona przeciwna wolnym więźnia czyniła, urząd żadney folgi czynić nie ma. A temu wszystkiemu mają dosyć czynić, pod winą w tym Artykule niżej opisaną. § (c) A ktoby 5 z Woiewod, Starost sądowych, abo ich urzędników, tego się ważył, a temu więźniowi do wieży na dno, bądź od Nas Hospodara, abo też od którego innego urzędu Naszego skazanemu, jaką folgę czynił, i odpuszczał mu sobie siedzenia wyższego niżli na dnie czynić, abo kominy w wieży budować, aboby komu, i w inszym więzieniu lżeyszym folgę jaką nad skazanie sądowe czynił, takowy Woiewoda, Starosta, abo urząd jego, i któżkolwiek więzienie w mocy swey mieć będzie, będąc o to od srony bolącej do sądu Ziemskiego pozwan na rok zawity, za dowodem słuźnym prawnym, powinien będzie tey sronie bolącej czterdzieści kop groszy zapłacić, ilekroć o to pozwano, i przewidziano to na niego będzie. A sronie bolącej wolno będzie zawždy tego doglądać, jako, i gdzie więzień, bądź za głowę, abo za jaki inny występki siedzi. A urząd Grodzki nie ma mu tego bronić, pod takową winą wyżey opisaną, ileby raz o to go pozwano, i dowiedziono. § Wszakże jednak Grodzki urząd ma, chociaż przed nim samym prawem przekonanego, 6 abo od urzędu Ziemskiego, abo sądu głównego, do więzienia po skazaniu odesłanego, nie każdego do wieży w ziemię wsadzać, ale według uczynku i występku, jako około tego w tym Statucie opisano. Przeto w którym artykule tego Statutu wieża któremu więźniowi pomieniona, ten w takową sadzon być ma, wedle występku swego.

R. 1. § A gdzieby kto osiadły za jakikolwiek występ swoy potoczny, 7

okrom krwawego występku, przeciw której osobie narodu szlacheckiego, abo przeciwko urzędowi jakiemu uczyniony na więzienie które wedle tego Statutu skazan, i do urzędu odesłan był: a dosyćby temu więzieniu na czas naznaczony nie uczynił, tedy za występki sronie swej przeciwny czterdzieści kop groszy, a urzędowi drugą czterdzieści kop groszy wpada, i tymi winami do siedzenia ma być przymuszon, według tego Statutu Rozdziału trzeciego, artykułu 8 dwudziestego siódmego. § A jeśliby nie osiadły tymże sposobem do takowego więzienia dał był, a zniegoby uciekł, którego by temi winami nie było, zczego przymusić, a nie byłby przysięgniony powtórę poiman, tedy ten urząd ma Nam Hospodarowi listem swym, o tym oznaymić: a My tegoż czasu bez żadney zwłoki mamy takowego nie osiadłego ze wszystkich Państw Naszych wywołać, jako o tym w tymże Statucie jest opisano.

(a) W Koronie ktoby pokonany będąc czasu naznaczonego nie siedział, abo nie wysiedziawszy wyszedł precz, tym samym stać się beze czci, sąd Grodzki ma go wywołać, poimanego na gardle i karać, dobra mają być podane sronie, aż do zapłaty głowy 1588, O Mężobóychach i Skrutynij Wieży, fol: 463.

(b) Ktoby więzienie zaiednał ochraniając kogo, aby Mężobóycha siedzenia uszedł, mają być oba dwa karani, a potem wolno będzie inszemu dalszemu Powinnemu o to czynić, i pokonać 1588. tamże fol: 465. a opiekun, któryby więzieniem zawiadował, od opieki odpada, tamże.

(c) Starosta głównikowi w Wieży piętra ani kominów budować nie ma, któremu by w Wieży folgował co raz po 14. grzywien płacić ma. 1578. Siedzenie główników, fol: 333 Const: 1550. fol: 4. §. A iż się.

Ktoby Kryminałem Szlachcica obwiniał i do więzienia dać i instygować nań chciał, Urząd Grodzki nie ma więzienia bronić pod 100. grzywien do rozprawy, Const: 1615. fol: 4. Tit: Deklaracya Beśpieczeństwa.

A R T Y K U Ł XXXIII. 33.

O Roczkiach Grodzkiemu sądowi postanowionych, i o dawności pozwania do Grodu, o wybicie spokojnego dzierżania.

1 Ustawiamy, iż Roczki ku odprawowaniu sądów Grodzkich, ma-
i ą być każdego miesiąca, i poczynać się mają pierwszego dnia
liczby Miesięczney. A gdzieby się pierwszego dnia Święto tra-
fiło, tedy nazaiutrz po Święcie Roczki poczynać się będą, a trwać
sądownie mają przez dwie niedzieli, na które Roczki każdy, kom uby
potrzeba ukazała, ma sronę swą porządkiem Statutowym, tak
od zaocznego, jako oczywistego podania pozwu, za (a) cztery nie-
dziele pozwać. A ktoby za niepośpiechem swym, nie mógłby za
cztery niedziele przed poczęciem Roczki pozwać, tedy i tydzień
w Roczki rok tak przyimowan być ma, tylkoby od pozwania cztery
2 niedziele spełniły się. § A gdzieby za przypadkiem wybicia spokoj-
nego dzierżenia w czasie tak krótkim, żeby ukrzywdzonemu ku po-
zwaniu na roczki pierwsze czterech niedziel niedostawało, tedy ta-
kowemu i na drugie roczki wolno będzie pozwać, tylkoby od wybi-
3 cia do pozwania dziesięciu niedziel nie omieszkał. § Wszakże je-
śliby kto o wybicie spokojnego dzierżenia do dziesięciu niedziel po-

R. 4
A. 46

R. 4
A. 92.

R. 11.
A. 59.

zwać nie mógł, z tych przyczyn, to jest: za służbą Naszą Hospodarską, Ziemską, abo dla powietrza morowego, tedy dowiodszy tego słuszenie wedle prawa, iż za którą z tych przyczyn w dzieściu niedzielach nie mógł pozwać, przecię i po wyściu tych dzieściu niedziel, pozwy Grodzkie takowemu iść, i dawane być mają, tylko aby zaś po uciszeniu powietrza, aby przyjachawszy z posługi Naszey do imienia swego zaś dzieściu niedziel nie omieszkał. § A jeśli z tych przyczyn przerzeczonych nie dowiedzie, i nie pokaże, tedy już o to do sądu Ziemskiego pozywać ma na rok zawity, takż o wybicie, abo odcięcie spokojnego dzierżenia.

(a) W Koronie gwałtownie zmaśności wybici, naydaley w Mieście mają prawnie czynić, Zygm: w Krak: 1543. H.P. 222.

ARTYKUŁ XXXIV. 34.

Opozwiech Grodzkich, i o roku za nimi zawitym.

Ustawuim, iż we wszystkich takowych rzeczach, na sąd Grodzki wyiętych membrany na pozwy mają być dawane, pod pieczęćmi Panow Woiewod, a w Powiatach, gdzie Woiewod nie masz, tedy Starost ładowych, a nie ich namiestnikow, a rok za każdymi pozwy Grodzkiemi ma być zawity, pod straceniem prawa. A wszakże Pifarz na tym membranie ma ręką swą napisać datę, którego dnia wydaie ten pozew, sprawuiąc się daley wedle Artykułu ośmnaściego, w tymże Rozdziale.

ARTYKUŁ XXXV. 35.

O zamieszkanu czasu pozwania, o głowę szlachecką do Grodu, i o najazd domowy, i inne uczynki krwawe.

R. 11. A. 52. **T**eż (a) ktoby o głowę szlachecką, i o najazd gwałtowny krwawy na dom szlachecki, gdzieby się stało zabicie, abo zranienie, także o gwałt Kościelny, (b) o gwałt Panien, i niewiaśc, o rożboy, pożogi, i insze rzeczy krwawe, to jest, za co gardłem karzą, na sąd Grodzki wyięte, osiadłego w tym Państwie, nie pozwał ku prawu przez trzy lata, takowy już wiecznie o to milczeć ma. Jednak gdzieby po zabitey głowie szlacheckiej, dzieci, abo bliscy tacy, komuby o to prawem czynić należało, jeszcze lat niedorośliych byli, aboby i dorosłemi będąc, a w tym Państwie Naszym nie byli, aleby mieszkali gdzie w inszych Państwach cudzych, tedy takowe dzieci, abo bliscy doszedszy lat zupełnych, abo z cudzych Ziem przyjachawszy, mogą o to czynić, tylkoby po doysciu lat, abo po przyjachaniu swym z Ziem cudzych, trzech lat z pozwaniem nie omieszkali.

- (a) W Koronie o głowę we trzech leciech Aktor ma czynić, które gdy wynidą, czynić więcej nie będzie mógł, *Kaz: w Wiślicy H.L. 112 Conf: 1550. fol: 4. §. A iż się.*
 Dawność o rany, tak iako i o głowę trzy lata, 1588. O ranch Szlacheckich, *fol: 462.*
 (b) Beśpieczeństwo Kłafztorow Panieńskich, i Kościołow. 1616. *fol: 12. 1618. fol: 5.*

A R T Y K U Ł XXXVI. 36.

O przysiędze Starost, Zamkow, i dworow Naszych Hospodarskich sądowych.

Postrzegając My Hospodar z powinności Naszey sprawiedliwości Świętey, żeby na wszelakim mieyscu w bojaźni Bożey odprawowana była, tak ustawuiem. (a) Iż każdy Starosta Zamkow, i dworow Naszych sądowych, którzy nie są w ławicy Rady Naszey, i do Rady na czynienie, zachowanie, i pomnożenie sprawiedliwości, i pokoju pospolitego nie przysięgali, tak ci, co już teraz Starostwa takie sądowe mają, jako i którzy potym z łaski Naszey Hospodarskiey mieć będą, mają teraz dzierżąc takie Starostwa, skoro po wydaniu ku uznaniu tego poprawionego Statutu na pierwszych Roczach Grodzkich, a te osoby, którym po wydaniu tego terażnieyszego Statutu poprawionego, na pierwszym po tym ich wstąpieniu, na Starostwa Roczkw Grodzkich, też przy zebraniu szlachty, którzy w ten czas przybędą, przysięgę na sądy uczynić Rotą Sędziego Ziemskiego. A poki tego nie uczynią, poty urzędem swym szafować nie mogą. Wszakże ci Woiewodowie, i Starostowie terażnieysii ukraiinni, którzy przed Nami Hospodarem przysięgi swe uczynili iuż nie będą powinni powtórę przysięgać.

(a) Starostowie Sądowi, i pograniczni przysięgli być mają. 1569. Przywilej o Unii W.X.L. *fol: 176. Dignitarstw.*

Starostowie Pograniczni, i Sądowych Zamkow przysięgli być mają. 1576. *fol: 256* Starostą ani Urzędnikiem Ziemskim, nie może być Woiewoda w swoim Woiewodztwie, i Kasztelan w Kasztelanii: krom Starostwa, Woiewodztwa, i Kasztelanii. Krakowskiey, *Conf: 1562. fol: 23. Tit: O osiadłości.*

Starostwa Inflantkie alternatą mają być dawane, raz Polskiego, drugi raz Litewskiego narodu ludziom. *Conf: 1589. fol 508.*

Starostw sądowych, także Ukraiennych Zamkow W.X.L. dzieciom lat nie zupełnych, dawane być nie mają, iedno ludziom zaśluzonym, *Con 1589. fol: 529. Tit: Starostwa Sądowe.*

A R T Y K U Ł XXXVII. 37.

O ustanowieniu przez Woiewod, Starost sądowych, urzędnikow ich sądowych, Grodzkich, i o dowodzeniu z nimi sprawiedliwości.

Ustawuiemy, (a) iż Woiewodowie, i Starostowie Sądowi, mają z ołobna każdy z nich na urzędzie swym wybrać, i na sąd zafadzić namiestnika, abo Podstarościego, Sędziego zamkowego, i Pifarza, ludzi dobrych, cnotliwych, godnych, w prawie, i piśmie Ruskiego umiejetnych, szlachcicow, w tymże Powiecie osiadłych, i rodzicow tego Państwa W.X.Lit: którzy przysięgę uczyniwszy rotą Sędziego Ziemskiego, a Pifarz rotą Pifarza Ziemskiego, a po spólnu wszyscy trzy zupełny sąd zasiadszy, mają, i moc mieć będą sądzić,

R. 3.

st. 12.

R. 2.

d. 5.

i sprawować wszystkie rzeczy sądowe, zamku, abo dworu Naszemu należące. § A któryby z tych na urządzie był nieosiadły, i nie przy-
 siegły, a Woiewoda, Starosta, sądu zupełnego dać nie chciał, tedy
 srona nie powinna będzie przed takim sądem odkazywać. A tym
 niedaniem osiadłego, i zupełnego urzędu, jeśliby się komu zwłoka,
 abo jakie ubliżenie prawu stało, tedy Woiewodowie, Starostowie są-
 dowi, gdy o to będą przed sąd główny pozwani, powinni będą sami
 ukrzywdzonemu szkody, i nakłady za dowodem oprawić, i zapłacić.
 A przecię nieosiadłych na urzędach mieć nie mają, pod straceniem tego
 urzędu z wyroku Naszego Hospodarskiego, gdy o to do Nas pozwan
 będzie. § A jeśliby się od osiadłego urzędu, co niedoyrzeniem na
 tym urządzie w sprawie ich poblądziło, a z Statutemby się prawa
 pospolitego nie zgadzało, i coby się sronie której z krzywdą od nich
 widziało, tedy srona żalobna w tey krzywdzie swej, ma od urzędu
 Ziemskiego, tegoż Powiatu list upominalny wziąć, aby Pan Woiewo-
 da, abo Starosta sądowy w takowey rzeczy sprawiedliwość z urzę-
 dem swym jey uczynił, i ten list upominalny ma być urzędownie
 położon, takim obyczaiem, jako i o inszych listow urzędowych pokła-
 daniu jest w tym Statucie opisano, w tymże zamku, abo dworze Na-
 szym, gdzie kto jest Woiewodą, abo Starostą. A od położenia tego
 listu upominalnego, mianowicie za cztery niedziele ma Pan Wojewo-
 da, abo Starosta, bądź sam przybywszy osobą swą do tego urzędu
 swego, abo na mieysce swe kogo wola jego będzie zasadziwszy, i
 przez tych osob zasadzonych, żalobnikowi sprawiedliwość z urzędem
 swym uczynić. § A gdzieby sam Pan Woiewoda, abo Starosta są-
 dowy, abo od nich nato osoby wysadzone, sprawiedliwości z urzę-
 dem takowym na ten rok wzwyż pomieniony nie uczynili, tedy o to
 sronie żalobney, wolno będzie pozwać takowy urząd Grodzki do
 sądu głównego Trybunalnego, pokładając pozew także na mieyscu
 sądowym Woiewodztwa, abo Starostwa ich. § A chociayby Pano-
 wie Woiewodowie Starostowie sami, jako te osoby, które od nich
 wysadzone nato będą, czynili sprawiedliwość, aleby się sronie żalo-
 bney rozsądek, iskazanie ich nie według prawa widziało, tedy tey
 sronie żalobney wolno będzie w tey mierze do sądu głównego Try-
 bunalnego appellować, i odezwać się. A w tym czasie do oczywistej
 rozprawy, abo z urzędem Grodzkim, także i z samymi Wojewodami,
 i Starostami sądowymi, żadna odprawa sronie czyniona nie ma być.

(a) Starostwie, Urzędnicy, i inni na dostoięństwach będący, w każdym swym Powiecie osiedli
 być mają, *Alex: w Radom: 1500. H.P. 197.*

Nie zmyślenie osiedli być mają. *Zygm: w Piotr: 1328. H.P. 168. Const: 155. fol: 7. 1562. O osia-
 dłościach Dignitarzow, fol: 23.*

Dwoyga Starostw Sądowych żaden dzierżać nie może, pod utraceniem dobr, *Const: 1562. fol: 23.*
Tu: O dwoygu Starostwach Sądowych.

A R T Y K U Ł XXXVIII. 38.

Abey sąd Grodzki Roczkow nie omieszkiwał, chcąc to mieć, aby

sprawiedliwość bez odwołki każdemu ukrzywdzonemu dochodziła.

- 1 **U**stawuemy, (a) aby Woiewodowie, Starostowie sądowi, a w niebytności ich, urzędnicy ich sądowi Roczkow sądowych Grodzkich, pod tąż przysięgą swą na urząd uczynioną, nie o-mieszkiwali, ale one każdego miesiąca odprawowali. A któryby z urzędników Grodzkich, na które Roczki Grodzkie za chorobą swą, albo za potrzebami swemi własnymi, na tychże Roczkach, albo Rokach Ziemskich, pod tym czasem nie odprawujących, w inszym Powiecie przypadłym na Roczki nie przybył, tedy na drugich Roczkach winien będzie przed szlachtą powiedzieć, pod tąż przysięgą na urząd jego uczynioną, iż pod czasem tych roczkow, na które nie przybył, prawdziwie chory był, albo swe własne potrzeby prawne na roczkach Grodzkich, albo rokach Ziemskich, w inszym powiecie miał. § A gdzieby który z tych urzędników Grodzkich, bez prawdziwey obłożney choroby, albo własney pilney potrzeby swej, w drugim powiecie na rokach nie mając, Roczkow sądowych omieszkał, albo nie służnie rozerwał: A toby się do trzech razow na niego pokazało, takowy urząd swoj traci. A Woiewodowie, Starostowie, powinni będą, takiego niepilnego, i niedbałego urzędnika swego, gdyby to na niego prawnie dowiedziono było, z tego urzędu złożyć, a na to miejsce innego ustawić.

R. 4.
A. 4.
R. 9.
A. 6.

(a) Starostowie sami każde roki sądzić mają, jeśli *legalitates* w Statucie opisanych nie mieli, pod utraceniem Urzędu *Const.* 1562. fol 26. *Tit.* O Sądziech Starościach.

A R T Y K U Ł XXXIX. 39.

O Krzywdach w rzeczach krwawych sądowi Grodzkiemu należących, komuby się działy od Woiewod, Starost sądowych, i ich Urzędników Grodzkich Sądowych, z ich osiadłości.

- 1 **P**ostrzegając My Hospodar tego, aby wszystkim poddanym Naszym jednaka, i równa sprawiedliwość jednemu z drugim działa się. (a) Ustawuemy, iż gdzieby kto z Woiewod, Starost sądowych, albo z ich urzędników, sądowych, Grodzkich, Namieśtnik, albo Podstarości, bądź też Sędzia, albo Pisarz, mając imiona swe w tymże powiecie, gdzie oni są urzędnikami sądowymi. A z takich imion swych komu inszemu krzywdę w rzeczach krwawych i co Grodzkiemu sądowi sądzić przyśłucha, bądź sami, albo urzędnicy ich, sędzy, bojarowie, i poddani, uczynili: a oniby z swoich sług i poddanych sprawiedliwości o to ukrzywdzonemu uczynić nie chcieli, tedy Woiewodowie, Starostowie sami, o to mają być pozwani, z tych imion swych do inszego bliższego urzędu, i sądu Grodzkiego tego Powiatu, z onym drugim powiatem, w którym się co będzie działo, kładąc pozwy przez woźnego tego powiatu, z którego i pozwy wynidą, na tym imieniu ich, z którego się krzywda dzieje. A u-

rzedników ich sądowych, jeśli nie zechce srona żalobna do Woiewody, i Starosty pozwać, tedy wolno jey będzie pozwać, takż jako wyżej opisałano, do drugiego przyległego sądu Grodzkiego. A Woiewodowie, Starostowie, i ich urzędnicy w onym drugim powiecie nie wyprawuiąc się wyzwaniem z swego należnego powiatu, powinni będą przed tym drugim urzędem za pozwy stanować się, i rozprawę w takich rzeczach według prawa przyjmować: a zostanęli w czym z prawa winni, temu tenże urząd, który sądził, i odprawę na nich i osiadłościach ich wedle porządku tego Statutu czynić ma. § O powiadamia też i zapisowanie tych krzywd, i wszelakich innych postępów prawnych ma być czyniono, gdzie żalobna srona zechce, abo w tymże Grodzie tego powiatu, gdzie się co stanie, abo na tymże drugim urzędzie, do którego i pozwanie w tym artykule ukazano.

(a) Starostowie gdyby z imion Królewskich, abo swoich własnych Szlachcie winni byli o zbiegi, ukrzywdzony ma do Grodu bliższego w Woiewodztwie tym pozwać rokiem zawitym.

A ten sąd Grodzki ma exekucją czynić na dobrach Starościnych, pod straceniem Urzędu, *Const: 1578. fol: 338. Tit: Sprawiedliwość.*

Pozew na tym imieniu kłaść, z którego krzywda. *Rozdz: 4. Art: 17.*

A R T Y K U Ł. XL. 40.

O poprawieniu obłądzenia, abo skazu nieprawnego urzędu Grodzkiego, i Ziemskiego, za niestaniem strony pozwanej uczynionego, i o niedopuszczenie appellacyi, i gdzie o to urząd pozywać.

Też ustawuiem, gdzieby się to trafiło, żeby urząd Grodzki abo Ziemski w niestaniu strony pozwanej za upornym skazaniem swoim, (a) nieprawnie, abo w takiey rzeczy, któraby sądowi jego nie należała, dał komu odprawę, w wiązanie w imienie, abo w którykolwiek grunt, aboby oczywiſto sronom u sądu ſtojącym w niedopuszczeniu appellacyi, srona która sobie krzywdę od urzędu mieniła, tedy o takie rzeczy sąd Ziemski, tylko Sędzia, Podśdek, mają być pozwani na rok zawity przed sąd główny, a o krzywdę w skazaniu sądowemu Pifarz tak Ziemski, jako i Grodzki, pozwani być nie mają, i za sąd odkazować nie będą powinni. Gdyż oni mocy do czynienia wyrokow nie mają, a chociaiby byli i pozwani, tedy stanować się nie będą powinni, jednak gdzieby który Pifarz w omyłce, abo w niedołożeniu jakiego pisania był obwinion, takowy takż o to pozywan być może do sądu głównego. A urząd Grodzki w takowym obwinieniu ma być przyciągnion ku rozprawie do tego sądu, i tym porządkiem, iako o tym wyżej w Art: tegoż Roz: jeſt opisałano. § A jeſliby się z oczywiſtego mowienia strony żalobney z urzędem to nieprawne skazanie którego urzędu pokazało, tedy takowy skaz ma być podniesion, i na sronę odłożon, i tak ukrzywdzonemu ma być wywiązanie dano, i ono imienie, abo grunt odsądzony zaſiemu przywrócon. A temu, komu za takowym nieſuſznym skazaniem w wiązanie było dano, znowu wolne mówienie z sroną, jeśli on zechce, ma

być zachowano: także i temu, z czyiego dzierżenia (imienie wyiawszy) kto nieślusnie prawo przewiodł, podano o szkody, które się stały z zadzierżenia jego u sądu należnego z sroną wolne mówienie będzie. A ktemu sronie tey, przeciw której skazanie pierwey było uczyniono, i w wiązanieby w majątność jego dano, winien będzie taki urząd, którzy pozwani, i w tym winnymi naydzieni, będą winni dwanaście rubli groszy tamże u sądu zapłacić. § Jeśliżby z rozsądku sądu głównego przeciw urzędnikom Ziemskich, abo Grodzkich, abo też z sądu Woiewod, Starost sądowych, przeciw urzędnikom ich znalazło się to, że skaz urzędowy ślusnie przez nich uczynion, tedy ten uporny, który sąd ruszył, i ku włokicie niewinnie przywodził, ma winy tam urzędnikom sądowym, którzy od niego pozwani będą, dwanaście rubli groszy tamże u sądu zapłacić. A sąd ich prawny ku wykonaniu swemu wedle prawa przywodzić ma. Wszakże od Woiewod, Starost, i w takowey rzeczy appellować do sądu głównego wolno będzie.

(a) Ktoby pozwał Kommissarzy, abo Sąd, abo Urząd o jaki postępek, gdy będzie w tym przekazan, iż nieślusnie pociągnął, ma każdemu z osobna dwie czternaście grzywien dać, i sronie przytym jeśli będzie przypozwana. *Const: 1557. fol: 9. §* Ktoby pozwał.

A R T Y K U Ł X L I. 41.

O zły przewod prawa przez sronę, i gdzie o to pozwać.

Ktoby (a) przeciw kogo prawo jakie tak u sądu Ziemskiego, jako i Grodzkiego, i u któregokolwiek innego urzędu jakim fortelem, abo omyłką jaką sprawę zaocznie za nieśtaniem srony pozwanej przewiodł, bądź rok jaki nieprawdziwy, zmyślony, w niewiadomości srony przeciwney utworzywszy, abo na jaką rzecz za zapisy jakimi zmyślonemi, nieprawdziwemi skazanie urzędowe otrzymawszy, tedy ten, przeciw komu skazanie wyidzie, może o taki zły, a nieprawdziwy przewod prawa, do tegoż urzędu, przed którym będzie prawo przewidziano, sronę przeciwną pozwać, i gdy się w tym winnym z prawa okaże, tedy ten sąd pierwszy ma być podniesion, i wniwecz obrócon. A ten kto zmyślonym obyczaiem prawo przewiodł, za tę winę ma siedzieć w zamku, abo dworze Naszym sądowym dwanaście niedziel, a sronie swej przeciwney dwanaście rubli groszy zapłacić, a to w takich rzeczach, gdzie gardła nie zaśluzę. Wszakże jeśli by się na tym prawie okazał jaki fałsz, i postępek jaki znaczny, jawny, za coby ślusnie wedle prawa miał być gardłem karan, tedy takowego urząd ma sądzić, i skazować, i karać wedle tego prawa pospolitego, i występku jego. § Jeśliżby ten, kto pozwie o zły przewod prawa tey żałoby swej nie dowiodł, aleby to pozwanie czynił ku zwłoce sprawiedliwości, a teyby się przeciwney srony postępek pierwszy ślusny, prawny okazał, tedy sam ten żalobnik oney przeciwney sronie swej, także winy dwanaście rubli groszy ma zapłacić, i na zamku, abo dworze Naszym dwanaście nie-

dziel siedzieć: a onemu sądowi pierwszemu ma odprawa czyniona być, wedle skazania, i prawa polspolitego. § A gdzieby kto o zły 3 przewod prawa przypozwawszy w rzeczach krwawych, gdzie pòydzie o gardło (b) mienił to, że mu wiadomość o pozwie nie doszła była, tedy ma na tym przyśiąć, że go wiadomość o pozwie nie doszła, a po przyśiędze od pierwszego skazania wolen będzie, a na rzecz samę tamże zarazem odkazować ma. A to się ma rozumieć o zao-
cznym położeniu pozwu.

(a) W Koronie obżałowany w każdej sprawie, tak pieniężney, iako i krwawey, by też po otrzymaniu skazu, i bannicyi, gdyby wniósł złe otrzymanie skazu abo bannicyi, i onego sądu chociażby nie miał sublewacyi, i nie czynił o to osobną akcyą, przyśiągłszy na niewiadomość przewodu, przywrócony być ma do zupełności prawa jego, 1588. O Relaxacyi, i znofzeniu bannicyi, fol: 468.

(b) Gdyby pozwany bronił się niewiadomością pozwu, a strona by powodowa Woźnego u Sądu ku świadczeniu nie miała, obżałowany przyśiągłszy na tym, że pozew do wiadomości jego nie przyszedł, tam zaraz na żalobę ma odpowiadać, Zygm: 1523. H.P. 462.

A R T Y K U Ł XLII. 42.

Roki zawite, w których rzeczach mają być składane.

Naypierwey kto kogo pozwie o zastawę ku braniu pieniędzy, chociażby strona pozwana nie stanie na Roki pierwsze, tedy przecię sąd nie ma odkładać na dalsze drugie Roki, ale na pierwszym roku jako na zawitym, pierwey wysłuchawszy dowodu strony powodowej, jako o tym niżej opisano, toż ma wskazać czynić, i w wiązanie stronie powodowej dać, wzięwszy od niego pieniądze do urzędu, i przy księgach sądowych mają być położone do tego czasu, aż strona pozwana ich weźmie. 2 O wybicie z domu spokojnego mieszkania, i odcięcie imienia, ludzi, i wszelakich gruntów, gdzieby omieszkał, abo nie chciał o to do Grodu pozwać. 3 O wszelaką rzecz sądzoną rok zawity za pierwszym pozwem. 4 O służę jakiegożkolwiek stanu, abo człowieka, abo czeladnika domowego, któryby od Pana swego, tak szkodę uczyniwszy, jako i nie zaszkodziwszy uciekł. 5 O myto, i o mostowe, ogrobelne, targowe, i przewozy, Xiążące, Pańskie, Szlacheckie, także i wszelakich stanów. Jeśli kto na kim, abo na poddanym czyim myto nie słusznie weźmie, abo szkodę jaką uczyni. 6 Ktoby jazami, abo młynami, gaćmi, mostami, rzeki portowe hamował, abo drogi słuszney nie uczyniwszy, a za tymby się szkoda komu stała. 7 Jeśli by się kto komu dobrowolnie opisał, i rok w liście oznaymił, a nie uczynił temu dosyć. 8 O rozdział imion, i majątności wszelakiey między bracią, i siostrami i bliskimi, także i z opiekunami dzieciom lat nie dorosłym, za pierwszymi pozwy ma być rok zawity. 9 Na poręcznika, i na przykażce, poręcznikowi, i przykażcy z istcem, po kim ręczył, ma być rok zawity. 10 O wyiechanie na grunt urzędu Podkomorskiego, i Kommissarskiego. 11 O obelżenie woźnych na sprawie urzędu ich. 12 O krzywdy poddanych Hospodarskich od szlachty, gdzie prawa Maydeburkskiego nie ma. 13 O wdowie utratney, na wdowim stolcu będącey. 14 O winy Na-

3 fze Hofpodarskie, urzędowe, i sironom należące. 15 O głowfzczyzny ludzi ftanu proftego. 16 O branie przesądow, i poturemnego, nad ustawę Statutową, przez Xiążąt, Panow, szlachtę, i urzędnikow ich, i o winę na Podkomorzego. 17 O grabież wszelaką, i o zapłatę ispaszy. 18 (a) Ktoby pod czaſem, rokom jaki zbytek uczynił, i nie ſprawiłſzy ſię przecz ujechał. 19 O krzywdy od urzędnikow Hofpodarskich z ich urzędow, jeno nie o dobra ſtołu Naſzemu należących, i o obronie ich, jako o tym w inſzych artykułach jeſt opiaſano. 20 O polubowny ſąd. 21 O wybicie, abo o odcięcie z dzierżenia po uwiązaniu. 22 O zahamowanie liſtow otworzonych. 23 O krzywdę pod czaſem woienным uczynioną. 24 O dochodzeniu długow po zmarłym dłuſzniku na imionach ſpadkowych, onego zmarłego według artykułu oſmnaſtego w Rozdziale ſiódmy. 25 O nawiątkę za wywo dem ſzlachectwa wedle artykułu pięćdziaſtego w Rozdziale jedynaſtym. A w tych wſzyſtkich rzeczach, tym rokom zawitym podanych w tym artykule, i teſz w inſzych artykułach tego Statutu opiaſanych, za pozwy ziemſkimi rok ma trwać wedle dawnego obyczaju prawa do trzeciego dnia, tak pozwanej jako powodowej ſironie.

- 1 2 § A gdzieby (b) która ſirona przez trzy dni za wołaniem woźnego bez przyczyn prawnych w Statucie tym zamierzonych nie ſtała, tedy już w tey rzeczy na pozwie opiaſaney upada i wiecznie to traci. Abowiem moc rokow zawitych u ſądu Ziemſkiego, i Grodzkiego taką chcemy mieć, iż kaſzdego ſtanu człowiek będąc pozwany na rok zawity, nie może ſię na roku zawitym więkſzymi ſprawami w inſzych powiatach, i żadnymi innymi przyczynami wymawiać, okrom trzech przyczyn, to jeſt, choroby obłożney, a poſługi Naſzey Hofpodarskiej, Ziemſkiej w tym Statucie mianowanej, a trzecia przyczyna, jeſliby ſię kiedy to traſiło, żeby jedna oſoba w rzeczach krwawych do dwóch ſądow Grodzkich była pozwana, jako o tym w artykule dwudzieſtym ſiódmy tegoż Rozdziału ſzerzey opiaſano. Wſzakſze i ta obmowa przeciw roku zawitemu tylko na jednych rokach, i za jednemi pierwſzymi pozwy ma być dopuſzczona. A na drugich rokach, abo roczkach Grodzkich, już ſię i tymi przyczynami wymawiać nikt nie będzie mógł, ale abo ſam, abo przez umocowanego u ſądu ſtanować ſię, i roſprawić powinien będzie, wyiawſzy to, jeſliby kto będąc odeſłan na poſługę Naſzę Hofpodarską, Ziemſką, z granic Pańſtw Naſzych nie mógłby ſię z tąd rychło zwrócić, takowemu do zwrócenia z poſługi Naſzey, i Ziemſkiej folga w prawie czyniona być ma, 3 według tego Statutu. § (c) A gdzieby teſz ſirona pozwana bez przyczyn prawnych wyżej mienionych nie ſtała, takowa rzecz ſwoię traci, o co pozwana, i ſąd na takowym za dowodem prawnym, to co w pozwie opiaſano, ſkazać ma. Takie teſz i powodowa ſirona pozwawſzy na rok zawity, gdzieby ſama nie ſtała, i roku ſwego nie pilnowała, takowa takſze rzecz ſwoię o co pozwała, wiecznie traci.

(a) *Termino taſto* każdy ſię ſprawić powinien o exceſſy pod wſzelakimi Sądami, i zjazdami uczynione *modo quo* na Trybunale, *Conſt.* 1598. fol: 706. *Tit.* O Beſpieczeńſtwo.

(b) U Sądu Zadwornego, za wołaniem trzecim, może areſztować Kontumacyą pozwany, *Conſt.* 1588. fol: 488.

(c) Areſzt Kondemnaty u Sądu ma iſć do 23. godziny: chyba żeby ſię Sądy dokończywały. *Conſt.* 1588. fol: 482.

Roki zawite władzą Seymową na W.X.Lit: od Roku 1588. Po wydaniu tego Statutu w tym ſą uchwalone.

De crimine læſæ maiestatis. 1588. fol: 455.

O *Municjach*, ktoby ſię z prowentow do budowania, i poprawy Zamkow Królew: pewną ſummą pieniędzy nie przykładał, ſpiże, prochow nieprzyczyniał. 1607. fol: 834.

O ſposobie dochodzenia retent, od Staroſtw, Poborców, Arędarzów, Celników, Mytników, i ich potomków nie wydanych. 1611. f. 5.

O *Proceſſie Skarbowym*, ktoby na czas naznaczony, którey raty z dobr K.Œ.M. do ſkarbu niewnioſt. 1607. f. 840.

Poborcowie, którzyby pieniędzy Poſelskich, i liczby przy Relacyi w Powiecie po Seymie walnym uczynionej nie oddali. 1601. f. 762.

O Poſelskie pieniądze, ktoby ich na czas nie wydał. 1598. f. 698.

O Poſelskie pieniądze na czas naznaczony nie wydane. 1611. f. 40.

Deklaracya beſpieczeńſtwa poſpolitego, ktoby na urząd Grodzki, Ziemſki, Podkomor: Seymiki w Koſciółach naſcie uczynił. 1611. f. 3.

Opatrzanie beſpieczeńſtwa wſzelakich Sądow, ktoby ich gwałcił, 1611. f. 7.

Oboſtrzenie prawa na ſwawolniki, którzy na dwory ſzlacheckie najazdy czynią. 1611. f. 13.

O *cią*, i *myta*, ktoby nad Inſtruktarz brał. 1596. f. 682.

O *Cłach*, i na rzekach portowych bez prawa branych. 1601. f. 737.

O *Znieſienie cła* na rzece Dzwinię, ktoby brał od ſzlacheckich ſtatkow. 1607. f. 859.

O *Przeczyſzczenie rzeki Dzwiny*. 1607. f. 862.

O *Rzekach portowych*, ktoby ich nie wyczyszzczał. 1613. f. 23.

O *falſzywey Mynicy*. 1607. f. 837.

O *Mynicy falſzywey*. 1611. f. 12.

Cudzoziemcy, którzy dobra K.Œ.M. trzymają. 1607. fol: 829.

Cudzoziemcy, którzy Ziemſkie imiona wiecznością ſkupili. 1601. f. 743.

O *Tatarach*, u których ſzlachta dobra pokupili, a ſtudzy woinni nie ſłużą. 1616. f. 45.

O *Tatarach*, którzy w ciagnieniu ſzkody czynią. 1611. f. 47.

O *okazowanie*, ktoby na czas naznaczony z maiętności pocztu nie pokazał. 1607. f. 836.

O *okazowaniu*, w Woiewodztwach, i Powiatach, ktoby nie był poſtuſzny. 1613. f. 49.

O *Niebudowanie Zamku Mozyrſkiego z Staroſtą i z Mieſzczanym*. 1611. f. 48.

O *Woźnych*, którzy nad uſtawę więkſze dochody biorą. 1616. f. 49.

ARTYKUŁ XLIII. 43.

O pozwiech Naszych, Ziemskich, i Grodzkich, jako długo trwać mają.

1 Ustawujemy (a) też, iż każde pozwy urzędu Ziemskiego, i Grodzkiego, tak te, któremiby nie pozwano, jako i te, któremiby pozwano, daley trwać, i w mocy swej być nie mają, tylko na jedne roki sądowe Ziemskie, abo roczki Grodzkie, przed którymi ich wzięto, i dla tego te roki Ziemskie, abo te roczki Grodzkie, na które się tymi pozwy pozywać będą, w onych pozwiech mianowicie mają być opisane. Okrom tego, jeśliby po założeniu pozwow, Roki Ziemskie, abo Roczki Grodzkie spełzły, i nie sądzone za wojną, abo powietrzem, abo za inszemi jakimi z czasem przypadłymi przyczynami, o czym jest niżej w artykułach tegoż Rozdziału opisano.

(a) Przypozwy po śmierci Sędziego, abo Królewskiej nie są potrzebne. *Const: 1588. fol: 48r. Tit: O Przypozwiech.*

Na jedne Roki, abo Roczki, tylko trzy pozwy mają być po Szlacheica wydane. A ktoby więcej pozwow wydał, nie mają być na tych Rokach sądzone, ale na drugie limitowane. *Const: Koron: 1576. fol: 297. Tit: O liczbie pozwow.*

ARTYKUŁ XLIV. 44.

Ktoby kogo od sądu należnego do innego powiatu, abo urzędu, i sądu wyzwał.

1 Ustawujemy (a) chcąc mieć, aby nikt nikogo od sądu należnego do drugiego urzędu, i sądu, to jest, jako o rzeczy Ziemskiemu sądu należące, do urzędu Grodzkiego, tak o rzeczy wyięte na Grodzki sąd, do Ziemskiego urzędu, i też z powiatu, w inszy powiat, ani do Kommissarskiego, Podkomorskiego, i żadnego, innego sądu nieprzynależnego (b) także ani przed Nas Hospodara, ani przed sąd, główny nad ten Statut, i porządek jego, i też nad artykuły onego głównego sądu postanowione nie śmiał wyzywać. A ktoby to uczynił, a do inszego urzędu, i sądu nienależnego kogo wyzwał, tedy pozwanemu tylko wiadomość urzędowi temu, do którego będzie pozwan o takowym nieporządnym, i nieślusznym pozwaniu, sam, abo przez posłańca swego na to umocowanego ma dać, i obmowę w tym uczynić, a takowych pozwow posłuszen być, i sronie za nimi odkazować nie będzie powinien. Ale jeszcze ten, kto takowe pozwy weźmie, i iemi pozwie, za to, że mimo sąd swój należy śmiał to uczynić, ma zapłacić (c) winy temu urzędowi, od którego wyzwał, kopę groszy, a sronie trzy ruble groszy. A to w ten czas, gdyby żalobnik powtórę o tę rzecz pozwał, i te winy ten urząd należy, ma sobie, i sronie odprawić zarazem nie pozywając o to, gdzieby osiadły w tymże powiecie był, tedy na osiadłości jego, a jeśliby osiadłości w onym powiecie nie miał, tedy na majątności jego ruchomej.

2 § Jeśliby żalobnik pozwawszy do sądu należnego sam nie stał, a po-

zwany się stanowił, tedy przecie pozwanemu wolno będzie, o tę winę onego żalobnika pozwać na rok zawity, do sądu Ziemskiego z osiadłości jego, w którymkolwiek powiecie mieć ją będzie, a urząd winien będzie jemu tę winę wskazać, i na osiadłości jego odprawić. (d) Okrom tego, ktoby zapisał swym, listem własnym odstępując powiatu, abo którego sądu swego należnego, w jaki inny sąd dobrowolnie się podał. I oprócz tej przyczyny, która w inszych artykułach dopuszcza z powiatu wyzywać.

(a) Wyzwan żaden być nie ma o rzecz, któraby onemu Sądowi nie należała. 1550. Acz to już jest prawem, fol: 7.

Evocatio Mieszczan do sądu nienależnego nie ma być. *Const: 1611. fol: 27. Tit: Miast Koronnych.*

(b) Pozwy Zadworne *ratione injuriarum*, które Sądowi Ziemskiemu, abo Grodzkiemu należą, nie mają być wydane, oprócz różnic między Miejskimi a Szlacheckimi gruntami. *Const: 1631. Tit: O Mandatach.*

(c) W Koronie 14. grzywień karan być ma, wyjąwszy rzecz Królewską, która powiatu nie ma. *Zygm: w Piotr: 1511. H.P. 449.*

(d) Kto się własnej Ziemi i Powiatu odpisze, tam odpowiadać winien. H.P. 449.

Obywatelom W.X.Lit: jeśli dobr nie mają w Koronie, nie godzi się *evocare* do Trybunału Koronnego. *Const: Anni 1662. fol: 12. Tit: De evocatione.*

Znowu postanowiono, że jako z W.X.Lit: do Trybunału Koronnego, tak *et converso* z Korony do W.X.Lit: nikt nikogo pozywać nie ma, *sub amissione causæ, Et pænâ mille marcarum Polon: in eodem foro vindicanda, exceptis causis* tylko *recentium criminum, Et exceptis ijs*, którzyby mieli dobra Ziemskie w Koronie, albo gdyby sam kto *benevole forum* na się przyjął. *Const: Anni 1678. fol: 10. Tit: evocatio.*

ARTYKUŁ XLV. 45.

O takowych, którzyby nie mając w którym Powiecie osiadłości, drugiego osiadłego pozwali, a szłoby im obudwóm stronom o jedną rzecz, także i o tym, który nigdzie osiadłości nie ma.

Recon-
ventio.

Też ustawuiem, kiedy kto nie mając w którym Powiecie osiadłości, drugiego kogo tam osiadłego pozwał, a szłoby im obudwóm stronom o jedną rzecz, tedy ten pozwany osiadły, może zarazem nie odpowiadać, i w prawo się nie wdawać. A iżby się też on przeciwnik jego nieosiadły, tam się poddał, i obowiązał listem swym, i zeznaniem przed urzędem jemu, w tym, gdzie o jedną rzecz idzie, tamże w jego Powiecie odpowiadać i usprawiedliwić nie odzywając się, i nie biorąc do sądu, i Powiatu swego. A gdy się pod to podda, i obwiąże, tedy przecie on pozwany za tymiż pozwy na onże czas naprzód powinien będzie jemuż usprawiedliwić się. Jeżliżby ten przyjeżdży żalobnik, z innego Powiatu odzierżawszy sobie sprawiedliwość, a pozwanemu zaś nie usprawiedliwiwszy się, precz od sądu odjechał, tedy ten sąd i skazanie jemu uczynione, nie ma być jemu wykonywano. § (a) A jeżliby kto osiadłości w tym Państwie W.X.Lit: nigdzie nie mając, osiadłego w którym Powiecie pozwał, a pozwanyby do niego, bądź o tęż rzecz, abo o którą inszą sprawę miał, tedy takowy ma naprzód po sobie porękę osiadłego w tymże powiecie dać, iż nigdzie indziej, jedno na tymże urzędzie stronie swej przeciwny usprawiedliwić się, zarazem skoro po swym prawie, będzie powinien. A gdzieby po swym prawie uiachał nie rozprawiwszy się z stroną przeciwną, tedy także skazanie ono iemu

pierwsze uczynione, do wykonania przywiodzone być nie ma. A rzeczy swej pozwany miało istca na poręczniku szukać tamże zarazem ma. A gdzieby i poręcznik nie rosprawiwszy się uiachał, tedy z nim sobie za pozwem sprawiedliwość dowodzić będzie u sądu należnego.

(a) W Koronie gdy w Grodzie na nieosiadłym co przysądzą, wedwu niedzielach ma gotowemi zapłacić, czego ieśli nie uczyni, abo poręki do sześciu niedziel nie da, ma być *ad bannendum* pozwany, 1588. *De impossibilitatis*, fol: 465.

A R T Y K U Ł XLVI. 46.

O Rokach, na które Sędzia, Podśędek, i Pisarz zjeżdżać się, i pozwani przed nimi stanowić się powinni, a pod którym czasem Roki sądzone być nie mają.

- I** Też (a) ustawuiem, iż sądy Ziemskie, trzykroć do roku mają być, to jest, troie roki sądowe, na które będą powinni, Sędzia, Podśędek, i Pisarz, na jedno miejsce w każdym Woiewodztwie i Powiecie: A w ziemi Zmudzkiej także na miejsce pewne sądom naznaczone, zjeżdżać się, a tam tak długo mieszkać, poki wszystkie sprawy sądowe odsądzone, i skończone być mogą. A w którym powiecie na dwóch miejscach roki Ziemskie odsądzone bywają, tedy i do tych miejsc urząd przyechawszy, potemuż się około mieszkania na odprawę sądow zachować ma, jako o tym wyżej w tymże Artykule opisano, przyznawając każdemu pozwaniu oczywiście i zaoczemu rok przed każdymi Rokami, według Artykułu ośmiastego w tymże Rozdziale. A czas przyechania wszystkich trzech Urzędników na drugie miejsce sądowe od poczęcia rokov Ziemskich we czterech niedzielach, a pozwany, i powod, będą powi przed nimi się stanowić, obyczajem i sposoby w inszych Artykulach
- 2** opisanemi, a roki mają być sądzone. § Pierwsze o Świętej Trócy, Rzymskiego Święta, i nazaiutrz się w poniedziałek poczną. A drugie w Jesieni, na dzień Świętego Michała Rzymskiego Święta, i także się nazaiutrz poczną. Trzecie na dzień i Święto trzech Królów w zimie, i także się też nazaiutrz poczną. A potym w drugim Powiecie, także na dzień Świętej Trócy Rzymskiego Święta nazaiutrz się poczną. A Sędzia, Podśędek, i Pisarz, mają sądy odprawować, i na sądzie siedzieć każdego dnia krom niedzieli, poczowszy z poranku aż do niezporney godziny. (b) A pozwy sądzić porządnie z rejestru, nie patrząc na osoby, a nie folgując w tym nikomu, ale który się pierwey wpisał w rejestr, ten naprzód sądzon być ma. (c) A
- 3** wszakże pod tym czasem roki sądzone być nie mają. § Pierwsza, ieśliby posługa Nasza Hołpodarska, Ziemska, woienna, z Seymu walnego pospolitym ruszeniem była uchwalona, i listy Nasze woienne zasły, tedy dla gotowania na wojnę, za sześć niedziel nie mają być roki sądzone, to ieść, przed czasem zbierania woyska złożonym. A gdzie-

by czas pewny i miejsce zbieraniu woyska w listach Naszych nie było oznajmiono, tylko o gotowość na wojnę listy wysłane były, tedy przecie roki mają być sądzone. A gdyby tak z tej przyczyny za wojną roki sądzone nie były, tedy po wojnie na pierwszych rokach wedle Statutu przypadłych, mają się strony znowu przypozwawszy rozprawować. § (d) Druga, ieśliby, czego Boże uchoway, w którym Powiecie powietrze morowe było, a toby się znacznie pokazało, pod takim czasem w onym Powiecie, także roki nie mają być sądzone, a potym czasie iako powietrze ominie, ma urząd sądowy ziemski w onym Powiecie drugie roki sądowe w Statucie opisane blisko przypadające sądownie odprawować: a na tych rokach mają strony znowu przypozwawszy się rozprawować. (e) Toż się ma rozumieć o takich rokach, któreby nie były sądzone za zeyściem z tego świata którego urzędnika sądowego. A także gdzieby się trafiło, żeby w tym czasie między rokami kto z której strony, bądź żalobney, abo pozwaney umarł, tedy z tej przyczyny, pozew ma być odnowion wedle potrzeby. Abo ieśliby strona żalobna sama chciała i przy żywocie pozwanego pozew odmienić, i na nim się poprawić, to iey wolno będzie.

(a) W Koronie Roki abo Sądy Ziemskie czterokroć do roku odprawowane być mają. *Jan Olbrycht 1495. H. L. 126. H. P. 410.*

Roki Ziemskie Lidzkie we dwie niedzieli po Wielkieynocy przełożone, na, które sąd Ziemski ziachać powinien. *Const: 1633. fol: 61. Tit: Roki Ziemskie.*

Roki Ziemskie Rzeczyckie na dwóch miejscach mają być sądzone, w Rzeczycy niedziel dwie, i w Rohaczewie. *Const: 1633. fol: 62. Tit: Roki Ziemskie.*

(b) Rejestra *sub numero* pisane, nie mają być odmienione, *sub poena*, i stronom *sub solario* mają być wydane. *Const: 1618. fol: 6. Tit: Rejestra Trybunalskie.*

W Regestr ma każdy sprawę swoją wpisać *in triduo*, tak na Grodzkich, iako Ziemskich sądach, *sub nullitate condemnationis. Const: 1607. fol: 834. Tit: o Sądach.*

(c) Sądy Ziemskie, Grodzkie, i Skarbowe w tydzień przed Seymikiem mają ustawać, *excepta potestate Actorum Terrestrium*, na którym pod Seym Exempcyje *bonorum* mogą się sądzić, *Const: 1590. fol: 79. Tit: Sądzenie Rokow.*

po Seymie po dwóch Niedzielach mają być reassumowane. *Const: 1589 fol: 525*

Sądy wszelakie w pospolite ruszenie ustają *Const: 1621. fol: 17. Tit: O Trybunale.*

(d) W rzeczy pomocney nieścannego poczytana ma być Powódź, Mostu rozerwanie, powietrze, pogrzeb domowy, naysięcie Rozboyników, więzienie Urzędowe, abo nie Urzędowe, *Jakub Przytuł: fol: 640. Paweł Szczerbic in Prompt: fol: 202.*

(e) W Koronie gdyby Sędzia umarł, do dalszego postępku strony pozywać nie potrzeba, wyiawszy, gdyby która strona powodowa, abo odporna umarła, już przypozywać potomka potrzeba, 1563. Nie iest tego potrzeba, *fol: 36.*

Po śmierci Królewskiej i Sędziów, przypozwów nie potrzeba, 1588. O Przypozwiech, *fol: 481.*

Roki Lidzkie, które bywały na SS. Tróycę, zniesiono, a na to miejsce insze, we dwie niedzieli po Wielkieynocy złożone. *Const: Anni 1633. fol: 61. Tit: Roki Ziemskie Lidzkie.*

Roki Rzeczyckie na dwóch miejscach mają być sądzone, w Rzeczycy niedziel dwie, a drugie niedziel dwie w Rohaczewie. *Ibid: fol: 62. Tit: Roki Ziemskie Rzeczyckie.*

ARTYKUŁ XLVII. 47.

O sądzeniu Rokow Ziemskich, i Roczkow Grodzkich, pod czasem Seymów walnych, i o obranie Urzędnika sądowego w poselstwie.

Zabiegając (a) przedłużeniu niepotrzebnemu sprawiedliwości Ludzkiej, Ustawuujemy, iż pod czasem Seymów walnych, Roki Ziemskie, i Roczki Grodzkie, i inne wszelakie sądy odprawowane i sądzone być mają, iedno wyiawszy tych osob, Panow Rad Naszych, którzyby na Seym walny iechali. § Tak też którzyby spra-

wy sędowe Seymowi należące, przed Nami Hospodarem na Seymie mieli, bądź za mandaty, abo pozwy Naszemi dwornemi. I też posłowie każdego Woiewodztwa, i Powiatu, i ziemi Zmudzkiej, będąc na Seym walny od obywatelów z Powiatów na Seymikach obrani, i posłani, od sądów wszelakich pod Seymem wolni będą, aż póki się z Seymu zwrócą. Jednakże każdy taki ma się sądowi i stronie listem swym otworzonym z pieczęcią swą, i z podpilem ręki swej: a kto pisać nie umie, za pieczęcią swą, i z dwiema pieczęciami ludzi stronnych szlachty, przez przyjaciela, abo sługę swego obmówić. A potym przecię ten, kto na (b) Seymie walnym przy Naszemu Hospodarowi, iako ich Mość Panowie Rada, i Posłowie, abo inze stany, którzy sprawy swe na dworze Naszym za Mandaty, abo za pozwy 3 mając, będą. § Jeśliby na pierwszych rokach Ziemskich, abo roczkach Grodzkich, według porządku Statutowego, po onym Seymie przypadłych, i sędownie odprawujących, o bytności swej na Seymie, abo o rozprawach swych, które na Seymie walnym mieli, i sędownie odprawowane były, świadectwa na piśmie z Kancelaryi Naszej nie pokazali, tedy za drugie pozwy na drugich rokach nie stanne płacić, a na rzecz samę z stroną rozprawę przyjąć powinni będą. A gdzieby 4 szło o rzeczy zawitemu roku podległe, w tym Statucie w osobliwych Artykułach opisane, tedy urząd skazanie za temiż pozwy i na drugich rokach po Seymie najpierw sędownie odprawujących stronie powodowej, krom dowodów uczynić, i odprawę przez woźnego iako na nieposłusznego udzielać ma. § Jeśliby którego z 4 urzędników ziemskich na Seymiku posłem na Seym wielki walny obrano, tedy na mieysce takowego urzędnika w poselstwie obranego, mają zaraz na tymże Seymiku, abo na rokach ziemskich, szlachta, Rycerstwo, pospołu z urzędnikami tam na Seymik, abo na roki przybyłymi, inzego kogo, szlachcica osiadłego sprostałego ku odprawowaniu tych rokov pod Seymem przypadających, do zwrocenia tego urzędnika, obrać, który obrany szlachcic przyśiągłszy na sprawiedliwy sąd, będzie miał moc z inzemi pozostałymi urzędnikami te roki sądzić i odprawować. A gdzieby nie chciał przyśiąć, tedy roki sądzone być nie mają. Gdzieby też obrany był posłem który urzędnik sądowy Grodzki, na tego mieysce Woiewoda abo Starosta ma inzego szlachcica osiadłego zasadzić, i tego listem swym szlachcie na roczkach oznaymić: a ten obrany także winien będzie na sprawiedliwy sąd przyśiąć.

(a) W Koronie Posłem na Seym żaden obrany być nie ma, któryby rzecz i sprawę swoją do sądzienia na Seymie miał, *Zyg: w Krak: 1540. H. P. 259. 1601. o Obieraniu Posłów fol: 756.*

(b) Sprawy W.X.L. na Seymie we Wtorki, w każdym tygodniu sądzone być mają, 1589. *Criminalia Lit: fol: 529.*

Zwyczaj Woiewodztwa Mazowieckiego, Pozwany in *Criminalibus* Rok zawity na Seymie mieć ma, 1576. o Zawitym Roku na Seymie, *fol: 207.*

Roki Ziemskie, i Grodzkie we wszytkiej Koronie aż po dwóch Niedzielach, po dokończeniu Seymu Walnego, a nie *arctiori tempore* sądzone być mają, *Const: 1589. fol: 525. Tit: Sądy.*

Poborca żaden W.X.L. Posłem na Seym obrany być nie może, póki dostatecznych kwitów od skarbu mieć nie będzie, *alias* obrany mieysca między Posłami mieć nie ma. Iako wzajemnie i Posel do podatków na tym Seymie uchwalonych, na którym był Posłem, Poborcą obierany być nie

ma. *Const: Anni 1631. fol. 34. Tit: o Poborcach.*

Reassumowano to prawo W.X.L. *Anni 1661. fol. 13.*

Ani Urzędnicy Grodzcy, którzy mają sędzić o delaty, ani ieden Poborca raz poraz, ani w iednym, ani w drugim Woiewodztwie, i Powiecie, gdzieby miał poslesyć swoje *sub nullitate functionis*, wlat iednak cztery może być obrany, *post plenariam satisfactionem* w Skarbie *ibid: fol. 3.*

Declaratur, że iako Posel od obrania do relacyinego Seymiku, tak Deputat obrany do drugiego Seymiku Deputackiego, chociażby i nie byli *actu in functionibus*, mają *carere activitate*, i za pierwszą obiekcją, tak z Trybunału, iako i z Izby Poselskiej mają być rugowani, ani ich protestacya *suffragari* nie będzie im mogła. Toż i o Posłach Woytkowych rozumieć się ma. *Const: 1685 fol. 7.*

A R T Y K U Ł XLVIII. 48.

Którymby się działy iakie krzywdy od Urzędników, slug, boiar i poddanych czyichkolwiek.

Ustawiam, (a) ieśliby komu od czyichkolwiek urzędników, slug, boiar, i poddanych iakie krzywdy, szkody w rzeczach potocznych, krom zabrania gruntów działy się, tedy ma strona żalobna wziąć od Pifarza Ziemskiego pozwy, w których opisałwszy wšytkę żalobę swoię, ma tego dokładać, aby iemu z tym obwinionym rok prawu złożył, i sprawiedliwość uczynił. A gdzieby roku złożyć, i sprawiedliwości uczynić nie chciał, aby za temiż pozwy ku prawu sam stał, i tych, na kogo żaloba idzie, u prawa postawił, a to w tych rzeczach, które Ziemskiemu sądowi należą, od ziemstwa, a co Grodzkiemu sądowi, to także z Grodu pozwy takowe brane być mają, i z takimi każdymi pozwy ma ukrzywdzony iachać, abo stać z woźnym do tego Pana, od czyiego urzędnika, boiar, slug, i ludzi, krzywdy komu się dziać będą, sprawiedliwości prosząc: A krzywdy i szkod swych reieſtr dać ma, zwłaszcza ieśliby na samym pozwie mianowicie nie dołożył. A gdzieby samych Panów w tych imionach ich, z których się krzywda dzieie, nie było, tedy do urzędników ich, aby oni na slug, boiar, i ludzi Pana swego sprawiedliwość czynili: § A gdzieby woźnego z takim pozvem w dwór nie puszczono, abo 2 puściwszy w dwór, Pan sam, abo urzędnik, abo ciwun, nie okazaliby się woźnemu, tedy on pozew ma być przez woźnego pokładan na imieniu tym, z którego się krzywda dzieie (tym porządkiem, iako o pokładaniu pozwow ieſt dołożono.) A rok prawu za takimi pozwy nie ma być dalszy od nich pokładan, iedno cztery niedziele od podania, abo położenia tego pozwu, i na tymże imieniu, gdzie będzie pozew położony, sprawiedliwość czyniona być ma. § Jeśliby też 3 strona ta, która takim pozvem obnieſiona będzie, chciała czynić sprawiedliwość stronie, i bliżey niż za cztery niedziele, ma przez woźnego listem swym otworzonym stronę obeſtać, upewniając go w tym, iż mu chce sprawiedliwość uczynić wedle onego pozwu. Wszakże nie bliżey, tylko za dwie niedzieli, przed onym rokiem to obeſtanie czyniono być ma. I będzieli kto za takim pozvem sprawiedliwość na imieniu swym sam Pan, abo iego urzędnik czynił: tedy tego sądu swego ma stronie swey list swój sądowy pod pieczęcią swą, i pod pieczęćmi ludzi stronnych i woźnego, którzyby na tym prawie byli, tegoż dnia a naydaley do zaiutrze po skończeniu prawa, dać. A gdzie-

by listu sądowego kto nie dał, abo chociayby i dał, a srona nie chcia-
łaby w on czas zarazem na tym sądzie, abo i liście sądowym prze-
stać, mieniać sobie ubliżenie w sądzie, abo w pisaniu listu sądowego,
tedy woźny, który na takim prawie będzie, ma to do Ksiąg zeznać,
iako się to prawo toczyło, i tym się srona powodowa u prawa podpie-
4 rać ma. § A iesliżby iako Panowie sami, tak i urzędnicy ich oczy-
wiście będąc tak upomnieni roku prawu złożyć, i sprawiedliwości
uczynić niechcieli, tedy za onymże pozwem powinien będzie na ro-
kach stanować się, i w tym się usprawiedliwić. A iesliby zaocznie ten
pozew na imieniu położon był, tedy srona żalobna ma od położenia
pozwu za cztery niedziele chociayby i rok niebył złożon, do tego
imienia ku dowodzeniu sobie sprawiedliwości iachać, abo kogo z
5 mocą od siebie ku prawu stać. § (b) Jesliżby ten Pan, abo urzę-
dnik, ciwun iego, na ten rok sprawiedliwości nie uczynił, tedy srona
pозwana ma się o rzeczy sądowi Ziemskiemu należące u Ziemskie-
go sądu: a o rzeczy przyśluchające na sąd Grodzki, urzędu Grodzkie-
go stanować, i tych, komu od kogo krzywdy będą się dziać, postawić.
A wszakże w niebytności tego samego Pana, z czyiego imienia krzyw-
da się dzieie, w tym imieniu nie ma go srona żalobna nigdzie indziej
szukać, ale na tym imieniu, z którego się krzywda dzieie, pozwy ta-
kowe położyć ma. A urząd, przed który się to przytoczy, będzie po-
winien między nimi tego doyrzeć, i sprawiedliwość uczynić. A gdzie-
by pozwany sam, abo przez umocowanego swego stać, i tych urzę-
dników, boiar, slug, i ludzi swych, komuby wina była dana postawić
niechciał, tedy sąd powinien ku takowym nieposłusznym zachować
6 się według tego statutu. §. (c) A iesliby ten Pan, i któżkolwiek
sam, abo urzędnicy ich rok prawu złożyli, i na tym Roku złożonym,
abo też za zaocznym położeniem pozwu na Roku we czterech nie-
dzielach przypadłym wyżej tu mianowanym sprawiedliwości we-
dług prawa, i tego Statutu nie uczynili, abo i uczyniwszy sprawiedli-
wość, a odprawy rzeczy sądzoney na winnym nie udziałali, tedy ta-
kowego Pana, i slug, urząd Nasz, przed który się to przytoczy, w tym
sądzić ma. A on temu, komu obiecawszy sprawiedliwość uczynić na
roku od niego złożonym, także i na roku we czterech niedzielach po
położeniu pozwu przypadłym sprawiedliwości według prawa nie u-
czynił, abo odprawy sądu swego nie uczynił, powinien będzie zara-
zem u sądu, pierwiey niż w prawo wstąpi, rubl groszy sronie żalo-
bney zapłacić, pod takową mocą, i powinnością, iako wyżej o wi-
nach niestannych iest opisano. A wszakże, iesliby się to pokazało na
prawie, iż ten Pan czynił onemu sprawiedliwość słuszną, ale on iey
uporem swym nieprzyjął, i na niey nie prześtawał, i o to go do sądu
przyciągnął, tedy tego rubla groszy płacić nie powinien będzie, ale
ieszcze ten uporny sam ten rubl onemu tuż zarazem u sądu zapłacić
ma, a dokończenie tey sprawy samey, o co między niemi idzie, tam-
7 że zarazem przez urząd nasz rozsądkiem prawnym stać się ma. § A
Pp

gdzieby Pan tego imienia sam, albo iego urzędnik, bądź przy prośzeniu prawa, za takowemi pozwy, albo na tym roku wyżej mianowanym prawu przypadłym, to jest, od położenia pozwu we czterech niedzielach, urzędnika, sługi, albo poddanego swego wyrzekł się, tedy wolno będzie stronie powodowej szkodnika swego wszędzie iść, i do urzędu sądowego bliższego przyciągnąć, z nim, jeśli by nieosiadły, pod nami Hołpodarem był, prawem się obchodzić, a Pan go bronić nie ma. § A jeśli by kto wyrzekł się urzędnika, sług, boiar, albo poddanych swoich, a przed się takowych obwinionych w dworze, albo na imieniu swym przechowywał, a toby na niego było słuźnie u prawa przywiedziono, takowy wszystkie szkody w pozwie opisać, za dowodem strony żalobney, sam płacić winien będzie, a to się ma rozumieć o rzeczach mniejszych a nie krwawych. A w rzeczach krwawych, jeśli by obwinionym szło o gardło, tedy urząd ma się około tego zachować według Artykułów w tym statucie postanowionych i niżej opisanych. § Gdzieby się też to trafiło, żeby kto za obniesieniem pozwu, z urzędnika, sług, boiar, albo poddanych swoich sprawiedliwości uczynić komu nie chciał, a tenby, albo ci obwinieni w takiej krzywdzie albo szkodzie po założeniu pozwu, pierwej niżli żalobnik sprawiedliwości sobie u sądu naszego z panem ich, i z nimi dowiedzie, pomarli, (d) i toby przez powodową stronę słusznym dowodem było okazano i dowiedziono, że pierwej za żywota, tych winnych prawa prośzono, tedy ten Pan sam, za dowodem żalobney strony, narzecz samę według prawa uczynioną, będzie iey winien o to, o co żaloba idzie, sam u prawa odkazywać, i z prawa co będzie skazano, sam zapłacić i nadgrodzić, o sobie na majątności onych winowatych tego patrzeć. A wszakże w innych rzeczach, gdzie nie idzie o krzywdę od urzędników, sług, boiar, i poddanych, według tego artykułu uczynioną. § O inne ważniejsze rzeczy, o imiona i o grunty, mają być listy upominalne dawane od sądu Ziemskiego pod pieczęmi Sędziów Ziemskich.

(a) W Koronie o rzeczy potoczne, Pan z sługi nieosiadłego sprawiedliwość czynić powinien, a o siadłych o zły uczynek w Sądzie i prawie iego, a nie pana patrzeć ma, *Zyg: w Krak: 1532. H. P. 358.*

(b) O Sługi w Kijowskim, Wołyń: i Bracławsk: Woiewodztwie *forum Grod peremptorie*, także i Urzędem Miejskim którzyby nie czynili sprawiedliwości o zbiegi *Const: 1578. fol: 337. Tit: O Sługach.*

(c) W Koronie sługa jeśli gwałt uczyni, a u Pana zapowiedziany będzie, Pan z niego sprawiedliwość czynić, albo sam zań odpowiadać ma, *Jan Olbr: w Piotr: 1496. H. P. 357.*

(d) W Koronie jeśli by po zapowiedzi uciekł, Pan samotrzeć ma się odprzyśiądz, iż nie za iego wiadomością, wola, zezwoleniem, rozkazaniem, sługa ten uczynek popełnił, *Jan Olbr: w Piotr: 1496. H. P. 357.*

ARTYKUŁ XLIX. 49.

O tym, jeśli by się komu krzywda stała od czyiey żony, albo synów, albo dziewczek.

Ustawiamy, (a) jeśli by się komu stała iaka krzywda w gwałtach, niażdżach, boiach, ranach, zabójstwie, grabieżach, i w in-

8 fzych iakich rzeczach od żony czyiey, abo też od syna, tak tego, któ-
 9 ryby ustawicznie doma przy oycu mieszkał, iako i od tego, który cho-
 10 ciaay komu służąc, a na czas do domu oycowskiego przyiechawszy, i
 pod onym czasem mieszkania swego, na imieniu oycowskim, abo
 przy matce na iey imieniu własnym, abo wianownym mieszkając, a
 komu bądź w domu oycowskim, matczynym, abo też z tego domu,
 abo imienia oycowskiego, matczynego, na dom, na siolo, abo na grunt
 naiachawszy, abo też na drodze krzywdę, abo szkodę iaką uczynił.
 Tedy ukrzywdzony ma u tego w czym, abo z czyiego imienia to mu
 się stanie, sprawiedliwości z tego za listem upominalnym urzędowym
 (według Artykułu wyższego czterdziestego osmego) prosić. A kto-
 by sprawiedliwości według prawa uczynić nie chciał, ten będąc o to
 do sądu należnego, iako i o służach, i ludziach, wyżej opisano, pozwa-
 ny, winien będzie sam stać, i dowiedzieli żalobnik tego słusznym do-
 wodem, abo przysięgą, że się to iemu z iego imienia, abo w domu ie-
 go, od żony, abo syna iego stało, a on żony, abo syna za pozwy ku
 rozsądku urzędowemu nie postawi, to on sam winien będzie za żonę,
 i za syna tekowego gwałt, nawiąski, i szkody wszystkie sronie powo-
 dowej płacić. A ieśli by mąż osiadłości swej nie miał, a żonaby mia-
 2 ła imienie od niego mianowane, abo swoje własne, tedy to, co za iey
 winę z prawa będzie skazano, na ieyże imieniu bądź wianownym,
 3 abo własnym odprawiono być ma. § A gdzieby szło o rzecz krwa-
 wą, za co gardłem karzą, a pozwanyby obwinionych w tym przed u-
 rzędem ku prawu nie stawił, mieniąc iakoby nie miał ich u siebie
 mieć, tedy takowy ma się od tego odprzysięć, że iakiekolwiek żalo-
 bney sronie krzywdy się stały, tedy się to stało, bez wiadomości, ra-
 dy, i pozwolenia iego samego, także i na tym, iż on tych obwinionych
 czasu proszenia prawa za listem upominalnym u siebie w domu nie
 miał, i nie za wiadomością iego o takim ich uczynku, i bez pomocy
 i rady iego z domu iego znikneli, ani o nich wie, a po takowym od-
 przysiężeniu, sam od gardła, i wszystkiego o co obżalowan, wolen bę-
 dzie. A powodowej sronie wolno będzie tych obwinionych, gdzie
 3 może, by w naydalszym czasie pościgać, i prawem ich według ich u-
 czynku pokonywać. § Także się ma rozumieć i o córce, pannie, i
 wdowie, zięciu i wnuku, i każdym powinowatym nieosiadłym, któ-
 rzyby mieszkając przy rodzicach swoich, komu w sąsiedztwie krzyw-
 dę iaką uczynili, tedy takimże obyczaiem z niemi sprawiedliwości
 dowodzić. Jeśliżby pozwany w takiey rzeczy bez przyczyn prawnych
 nie stał, przeciw takowemu urząd ma skazanie czynić, według tego
 prawa pospolitego i ważności roku.

(a) Ociec za syna, Syn za Oycę, brat za Brata, ani za żadnego powinnego nie ma być karany.
 Każ: w Wisticy. 1368. H. P. 555.

ARTYKUŁ L. 50.

Ktoby mając imienie zastawne, abo z prawa w przeżytku podane,

w sąsiedztwie komu gwałt, abo szkodę uczynił.

Ustawuie, gdzieby kto mając od kogo imienie sobie w sumie 1
 pieniędzy zastawione, abo z prawa od urzędu w przeżytku po-
 dane, komu inszemu w sąsiedztwie, z osoby iego samego, abo
 sług iego, tak w gwałtach, boiach, grabieży, iako też odieciem i
 przywłaszczeniem sobie do takowego imienia takich gruntow, abo
 pożytków, i w inszych iakich rzeczach szkodę z tego imienia uczynił,
 tedy ukrzywdzony takowe szkody oświadczywszy i opowiedziawszy,
 urzędownie ma z wieczności samego dziedzica tego imienia a zasta-
 wnika z sumy iego, obudwu iednym pozwem pozwać, wypisawszy w
 pozwie krzywdę swoię, w czym się mu od tego zastawnika, abo w
 przeżytku dzierżącego, z tego imienia dźiać będzie, żeby sam z tym
 zastawnikiem abo w przeżytku dzierżącym stanął, i iemu się uspra-
 wiedliwił. A te pozwy na tymże imieniu pokładane być mają, któ-
 ry pozew dzierżący takowego imienia powinien będzie dziedzicowi
 onego imienia oznaymić, i z nim spólnie do prawa się stanować i w
 odkazie być. A urząd będzie mocen za przewidzeniem prawnym
 odprawę na tymże imieniu, z którego się krzywda dźiała, uczynić.
 § Wszakże za krzywdy i szkody od samey osoby dzierżącego abo 2
 sług iego poczynionych i z prawa skazanych, dziedzic onego imie-
 nia płacić nie będzie powinien, lecz tenże dzierżący płacić ma. A
 chociażyby ukrzywdzonemu na tym imieniu odprawa z urzędu była
 dana, tedy przy wykupieniu onego imienia dziedzic dzierżącemu,
 odkładając iego sumę pieniędzy, takową sumę za występek iego,
 abo usługi iego przysądzoną, z summy iego wytrącić wolen będzie.
 A gdzieby z urzędu większa summa nad sumę tego zastawnika
 skazana była, tedy to nie na tym imieniu onego dziedzica, ale na oso-
 bie zastawnika odprawiono być ma. § Potemuż, gdzieby się od 3
 boiar, i poddanych takowego imienia, iako się wyżej pomieniło, ko-
 mu w sąsiedztwie w czymkolwiek iakie krzywdy dźiały, tedy ukrzyw-
 dzony otrzymawszy list upominalny, o uczynienie sprawiedliwości
 od sądu należnego ma onego dzierżącego urzędownie, iak o tym
 nauka w Artykule czterdziestym ósmym tegoż Rozdziału iest opi-
 sana, obnieść. § A gdyby dzierżący za listem upominalnym spra- 4
 wiedliwości uczynić nie chciał, tedy i w takowej krzywdzie ukrzyw-
 dzony dziedzica, i zastawnika onego imienia pozwać ma, żeby sam
 z tym dzierżącym stanął, i tych boiar, i ludzi, od kogo się krzywda
 dźiać będzie, postawił, i daley na nich sprawiedliwości dowodzić ma,
 iako w tymże Artykule czterdziestym ósmym tegoż Rozdziału o u-
 żywanie sprawiedliwości opisano. § Lecz za krzywdy i szkody od 5
 boiar, i poddanych takowego imienia poczynionych, i z prawa ska-
 zanych dzierżącemu onego imienia, dziedzic summy iego przy wy-
 kupieniu nic wytrącić nie ma; ale na winnych boiarach, i podda-
 nych tego sobie patrzeć będzie. A chociażby kto nie tylko dzie-
 dziczne imienie, ale dożywotne, zastawne, i iakimkolwiek prawem
 dzierżące komu inszemu zastawił, tedy takimże obyczaiem w

krzywdach z takiego imienia uczynionych sądzono, i rozprawo-
wano być ma.

ARTYKUŁ LI. 51.

*Ktoby mając od kogo imienie arendę, w sąsiedztwie komu gwałt,
abo szkodę uczynił.*

Ustawuujemy, Gdzieby kto mając od kogo imienie sobie arendo-
wane, komu innemu w sąsiedztwie z osoby jego samego, abo
flug jego, tak w gwałtach, boiach, grabieżach, iako też i odie-
ciem, i przywłaszczeniem sobie do takowego imienia, iakich grun-
tów, abo pożytków, i w inszych iakich rzeczach szkodę uczynił, te-
dy ukrzywdzony takowe szkody oświadczywszy, i opowiedziawszy
urzędownie, ma z wieczności samego Pana tego imienia pozwać, wy-
pisawszy w pozwie krzywdę swoją, w czym się mu od tego Arenda-
rza z tego imienia dźiać będzie, żeby sam z tym arendarzem stał, i
jemu się usprawiedliwił. A te pozwy na tymże imieniu pokładane
być mają, który pozew dzierżący takowego imienia winien będzie
Panu onego imienia, który mu go arendował, oznaymić, i z nim spo-
nie do prawa stanować się, i w odkazie być. A urząd będzie mocen
za przewidzeniem prawnym odprawę na tymże imieniu, z które-
go się krzywda dźiała, uczynić. A Pan onego imienia, tey summy
skazaney na arendarzu swym patrzeć będzie, a odprawie urzędo-
wey sprzeciwienia żadnego czynić nie ma. § Potemuż gdzieby się
od boiar, i podnanych takowego imienia, iako się wyżej pomieniło,
komu w sąsiedztwie w czymkolwiek iakie krzywdy dźiały: tedy u-
krzywdzony otrzymawszy list upominalny o uczynienie sprawiedli-
wości od sądu należnego, ma onegoż Pana urzędownie, iako w tym
nauka w Artykule wyższym pięćdziesiątym tegoż Rozdziału jest opi-
sana, obnieść. § A gdyby on Pan, abo arendarz za listem upomi-
nalnym sprawiedliwości uczynić nie chciał, tedy i w takowej krzyw-
dzie ukrzywdzony tegoż dziedzica onego imienia pozwać ma, iżby
sam stał, i tych boiar, ludzi, od kogo się krzywda dźiać będzie, po-
stał, i daley na nich sprawiedliwości dowodzić ma, iako w Arty-
kule czterdziestym ósmym tego Rozdziału czwartego o używanie
sprawiedliwości jest opisano.

ARTYKUŁ LII. 52.

*O przyjeżdżaniu stron na Roki Ziemskie, i Roczki Grodzkie,
także na sąd podkomorzego, i Kommissarski, bez wielkiej zgrae,
i o rozdawaniu gospod.*

Iż niektóre stany ludzkie, możni zwykli przyjeżdżać do sądów i
urzędów Naszych, z wielkimi pocztą flug, i przyiaciół swych,
zaczyn też wiele różnic, rozruchy i swawole między ludźmi

działa się, a uboższym ludziom i o gospody, i o pokoy przed takimi trudno bywa. Przetoż ustawuujemy, i tak mieć chcemy, aby na Roki Ziemskie i Roczki Grodzkie, także i do sądów Podkomorskich, i Kommissarskich, nikt, iakiegożkolwiek stanu, i dostojenstwa z wielkimi niepotrzebnymi poczty sług, i przyiacioł swych, także zbrojno i z haydukami, abo draby nie przyjeżdżał, iedno w poczcie miernym, skromnym, takiey sprawie używaniu sprawiedliwości Świętey przystoynym i potrzebnym. A Panowie Rada Nasza będą moc sług z sobą mieć według ważności dostojenstwa, i potrzeby swey. § A (a) gospody na rokach Ziemskich, i roczkach Grodzkich urząd Grodzki ma, i powinien będzie rozdawać. Wszakże pierwiey urząd sądowy Ziemski, Sędziego, Podśedka, i Pisarza gospodami dobremi, które oni siebie obiorą, opatrzywszy, i ktemu osobny dom przestronny, gdzie na sądzie zasiadać mają, zapisać, tam, gdzie ieszcze domu sądowego nie ma, potym gospody inszym stanem wedle uważenia osob, rozdawać.

Na Trybunał, i insze Sądy, żaden w większym Poczcie nad pięćdziesiąt osob, inkludując w to przyiacioły, sługi, i czeladz wszelką, sub pena 1000. Marc: in eodem Judicio ex termino tallo persolven: Co się i na same Deputaty ściąga. Const. 1616 fol: 3. Tit: O przyjeżdżaniu.

A ktoby z bębniami, Chorągwiemi, in armis przyiechawszy insidias, seditionem, abo violentiam czynił, pena perpetuae banitionis ma być karany. Ibidem.

(a) Starostowie, i ich Urząd Grodzki na Seymikach, i Sądach gospody rozdawać ma, mający wzgląd na dostojenstwa, i osoby. 1565. Rozdawanie gospod. f. 85.

W Koronie na Trybunale Marszałkowie, Deputaci, nie mają w rozdawaniu gospod Starostom trudności zadawać, ani rzeczom ustaw czynić. 1598. O gospodach na Seymikach, i Sądach. fol: 704.

ARTYKUŁ LIII. 53.

O porządku przychodzenia stron do sądu na Urzędach Naszych Ziemskich, i Grodzkich.

Chcąc My Hospodar to mieć, aby na Urzędach Naszych Hospodarskich u sądu Ziemskiego, i Grodzkiego porządek, i skromność z uczciwością przystoyną zachowana była. Ustawuujemy, iż każda osoba iakiegożkolwiek stanu, i dostojenstwa do tego domu, abo izby, gdzie na sądach urzędy Nasze Ziemskie, abo Grodzkie zasiadaia, nie ma przed sąd przychodzić, i upornie się ciśnać, aż kogo z (a) rejestru do sprawy zawołaią, i to nie z żadną ciżbą ludzi do tey izby sądowey wchodzić ma, tylko naywięcey lamo osm, to jest: sam z Prokuratorem, a z sześciami przyiacioł szlachcicami. Wszakże iesliby kilka uczestników wedle pozwu do iedney rzeczy, i sprawy teyże należało, tedy i ci wnieść mają, a ci wszyscy uczestnicy tylko iednego Prokuratora, i sześciu szlachciców mieć mogą. § A iesliby który uporny nie będąc do sprawy zawołany, abo nie mając sprawy do tey izby sądowey wszedł, a będąc od urzędu napomniany, wynieść nie chciał, abo w tym domu sądowym wołanie czynił, takoway każdy ma być winą dwunastu kop groszy Litewskich karan, którą zarazem, pod takąż drugą winą nie zchodząc z prawa, sądowi temu zapłacić powinien będzie, a zapłaciwszy, przecie precz wynieść.

- A ktoby temu był przeciwny, a za skazaniem urzędowym tey winy, i za napomnieniem o zapłatę iey do trzech razow, i zapłacić iey nie chciał, i (b) od sądu upornie odszedł, na takiego imieniu ta winna sówito ma być zarazem bez składania roku, przez tenże urząd, przed którym się to stanie, odprawiona, postępując w tym daley przeciwko nieposłusznemu, a upornego według Artykułów o odprawach rzeczy sądzonych w tym Rozdziale niżej opifanych karać. § A ieśliby czyi sługa, abo kto infzy nieosiadły w tę winę popadł, takowy ma być na urzędzie Naszym w zamku, abo dworze, w więzieniu zadzierżan, poki tę winę zapłaci, a nie będzie miał czym zapłacić, tedy miało płacy dwanaście niedziel ma w więzieniu siedzieć. A Pan każdy sługi, ani przyjaciela swego, po prawie, i skazaniu gwałtem w tym bronić, i urzędowi w wykonaniu tey winy przeciwieć się nie ma, pod zapłatą przez samego tego takieyże winy zwyż opifaney. § A iż sironie pozwolono z sześciu szlachcicami przychodzić do sądu, z tey przyczyny, gdzieby się sironie ubliżenie od urzędu działo, abo czego w kontrowersyi, i w dekrete nie dolożyli, aby ukrzywdzony przy zeznaniu wóznego, świadectwem tych sześciu szlachciców, i przysięgą swą sprawy swey dowodził, a urząd wóznego do przyśluchania sprawy i opowiedania wszelakiego, i przeciwko sobie samemu nie ma sironie bronić. A chociażby wóznego przeciwko sobie nie przydali, tedy iuż sirona przy zeznaniu tych szlachciców przysięgą swą urząd przekona, ku podniesieniu, i znowu słuchaniu tey sprawy z sironą, u tego sądu, do którego będzie wedle prawa pozwana, i gdzie takowy niesłuszny wskaz sądu pierwszego będzie uznan. Wszakże on pierwszy urząd, od którego się taka omyłka stanie, nijakiey winy, i przeciwnego mniemania nie ponieście. Ale gdzie wózny będzie przydan, tam iuż sironie przysięgać nie będzie potrzeba.

(a) Acz kogo porządkiem do sądu przywołaia, tego sądzić maia. *Kaz: w Wiślicy. 1568. H. P. 456.*

W Koronie osoba każda, którą do sądu Trybunalnego z Regestru zawołaia, samoczwart tylko z Prokuratorem wchodzić ma, pod karaniem sówitości 14. grzyw: 1578. *Bezpieczeństwo Sądów i Seymików, fol. 329.*

Do Trybunału Wołyńskiego, i Bracławskiego także 1589. *Bezpieczeństwo Sądów, fol. 540.*

(b) A ieśliby upornie odszedł, na exekucyą do Urzędu Grodzkiego ma być odeflano, tegoż Roku tenże.

ARTYKUŁ LIV. 54.

Jako strony u sądu za pozwy zachować się maia, a sąd aby z głowy swey nic nie sądził.

- Z**abiegaiąc temu, aby na Urzędach Naszych u sądu każdego, żaloby, i odpor, porządnie bez swarow, i niepotrzebnego zabawienia, i zwłoki szły, tak ustawuujemy. Iz naprzód sirona powodowa, nie czyniąc słowy żaloby, ale miało żaloby ma dać na prawie pozew czytać, i pozwu swego słusznym dowodem podpierać. A sirona pozwana ma na ten pozew, iako na żalobę odkazywać, i słupować się, w którym sporze ieśliby sirona powodowa co prze-

ciwnego sobie usłyszała, na coby rozmyślenia potrzebowała, tedy sąd na odstąpienie, i poradę z iey przyjaciół, ma iey dopuścić, naydaley na iedną godzinę. (a) A będzieli i powtóre też strona użyczenia czasu na poradę prosić, tego sąd iey i powtóre bronić nie ma; także na iedną godzinę. § Potemuż i obżalowaney stronie po dwa 2
kroć iednego dnia tylko, iako i powodowey stronie, rozmyślania na czas nie ma sąd bronić. (b) A gdy iuż z obu stron sprawy swe przed sądem wypowiedzą, a sąd Ziemski, abo Grodzki potrzebowaliby sami sobie w tym rozmyślania, tedy mają pierwey stron napomnieć, aby wszystko, coby na prawie pokładać, i okazować, abo mówić mieli, uczynili. A więcey tych swarów, i odwłók, sąd nie ma dopuszcząć. A gdy iuż to wszystko uczynią, a Pisarz to spíše, tedy iuż na to strony nic więcey przykładać nie będą moc, ani sąd tego przyimować, i pisać kazać nie ma, ale sąd ma się namyślać, ieśliby tego dnia, abo nazajutrz rozmyśleć się nie mogli, i do trzeciego dnia to sobie na poradę, i rozmyślenie wziąć może. (c) A trzeciego dnia iuż sąd koniecznie skazanie uczynić ma wedle żaloby, i odporu stron, nic nie przykladaiąc, ani uymuiąc. (d) § A w tym czasie, gdy się sąd namy- 3
śla, strony ieśliby chciały to sobie wziąć na ugode, i iednanie, tedy oni im tego bronić nie mają. A My Holpodar, także sąd główny, Woiewodowie, Starostowie, i urzędnicy nasi, (e) Sędzia, Podśedek, i sąd zamkowy, abo dworny, iniktinśzy, nie z głowy, i domysłu swego, także i wiadomości swey sądzić, i skazować nie mają, i nie będą moc, tylko według tego Statutu, i Artykułów w nim opisanych, i według mówienia, i sporów u sądu obudwu stron. § A gdzieby 4
czego w tym Statucie nie dostawało, tedy sąd przychylając się do bliższej sprawiedliwości, według sumnienia swego, i przykładem inszych Praw Chrześciańskich to odprawować, i sądzić ma.

(a) W sprawach Seymowych, *etiam de crimine laesae maiestatis*, ma sąd obżalowanemu Prokuratora przydać, i dać *spatium ad deliberandum* do dni trzech. *Constit: 1588 fol: 455. De Crimine.*

(b) Sędzia powodową stronę, i odporną pytać ma, ieśli iakie munimenta, i dowody więkze do sprawy mają, i przed skazaniem one pokładać. *Zyg: w Piotr: 1523. H. P. 459.*

(c) Do trzeciego dnia Prokuratorowie Kontrowersye swoje dla świeżey pamięci Urzędników, oddawać mają. 1569. W tym też się dzieją trudności wielkie. *fol: 192.*

(d) W Koronie o głowę ugadzać się wolno, ale nie o więzienie za głowę, która iest *pœna publica* pod frogim karaniem. 1588. O Męzobóycach, i Skrutyniach. *fol: 463.*

(e) Sprawy z Ksiąg Statutów sądzone być mają. *Każ: 1454. H. P. 438.*

Wykłady, ani dowody żadne z prawa obcego nie mają być przyimowane. *Constit: 1576. fol: 256.*
§ Także obiecuiemy.

ARTYKUŁ LV. 55.

O zastępowaniu u sądu iednemu za drugiego.

R. 7. **T**eż ustawuiem, chcąc mieć, aby tak było na wszystkie potomne
A. 23. czasy, iż gdyby kto kogo drugiego, o którąkolwiek rzecz potocz-
ną, abo iakikolwiek uczynek, i o występek (krom imienia le-
żącego, o czym na inszych mieyscach iest osobliwa nauka) u które-
go sądu zastąpił, tedy ten iuż będzie powinien sam bez żadnych

2 pozwow na tenże czas, za tąż żalobą z sądu nie schodząc, za niego
 odkazywać, i usprawiedliwić się. A zastępowanie inakże być nie ma,
 tylko oczywiście u sądu, a nie przez listy, i prokuratora. A wszakże
 3 gdy zastępcę w jakim występku kogo zastępować będzie, tedy urząd
 ten, przed który się to przytoczy, przed zastępcą ma kazać wyczytać
 ten pozew, i rzecz tę, o co idzie, dostatecznie przełożyć. (a) A gdy
 już zastępcę we wszystkim tym pozwanego zastąpi, i Pisarz to zapi-
 sze, tedy pozwany, albo obżałowany od tego wolen. A powodowa
 strona będzie o to z tym zastępcą mówić, i rzeczy swej z nim dowo-
 dzić. A listy, wypisy, i opowiedania, wszystko to prawo, i wywody,
 które powodowa strona przeciw obżałowanej stronie, w tym prawie
 miała, ma przeciwko temu zastępcy iść, i u prawa miejsca mieć, tak,
 iako i przeciw obżałowanemu będzie rozumiano, imię zastępcy, za
 imię obżałowanego. A zastępcę nie ma sobie do powiatu, ani sądu
 swego należącego, ani do Pana swego iakiegokolwiek stanu człowiek
 będąc, odkładać, i brać. Ale powinien będzie sam, albo przy sobie
 mając Prokuratora, tegoż czasu, skoro zastąpi, odkazywać, i do koń-
 2 ca usprawiedliwić się. § A ieśliby na zastępcy nieosiadłym w tym *R. II.
A. 67.
i R. 4.
A. 29.*
 powiecie, co skazano u prawa, tedy żalobna strona, wzięwszy od tego
 urzędu list sądowy, ma z nim iachać, albo stać umocowanego swego,
 do onego urzędu, onego powiatu, gdzie ten zastępcę osiadłość swoją
 w tym Państwie Naszym Wielk: Xięst: Litewsk: ma. A on urząd dru-
 giego powiatu, według tego sądu urzędu onego, ma mu odprawę
 wedle prawa pospolitego, na onym zastępcy prawem przekonany,
 4 uczynić. A do okazania osiadłości takiego zastępcy w innym powie-
 cie, prawem słusznym, albo świadectwem, i przyznaniem, przez list
 utworzony onego urzędu przysięgłego sądowego, w którym powiecie
 osiadłość będzie mienić, ma być w więzieniu zadzierżan w tymże
 zamku, albo dworze Naszym sądowym, gdzie sąd był, ieśliby ręko-
 iemstwa słusznego, osiadłego w tym powiecie, do okazania osiadłości
 swej po sobie nie dał. A na okazanie osiadłości, ma urząd temu za-
 3 stępcy czasu słusznego, iakoby mógł zieździć, użyć. § Wszakże
 gdzieby zastępcę na gardło był skazan, takowy tamże na tym urzę-
 dzie, do iego powiatu nie odsyłając, karan być ma. A po odprawę
 głowszczyzny, albo innych szkód na nim skazanych, odesłano być
 ma do innego powiatu, gdzie osiadłość iego będzie. A któryby za-
 stępcę zgoła nieosiadły w tym wszystkim Państwie Wielk: Xięst: Lit-
 był u prawa w iakiej winie przekonany, ten zarazem na tym urzędzie
 ma być karany i nie spuszczone z urzędu, póki skazaniu urzędowemu
 4 we wszystkim dosyć uczyni. § A ieśliby się to przydało, żeby ob-
 żałowany stanawszy u prawa zastępcę mienić aleby tego zastępcę za-
 razem u prawa stać nie mógł, mianując go być chorym obłożną cho-
 robą, tedy temu ma być dano na postanowienie zastępcy do drugich
 I roków, pod takim obowiązkiem, i warunkiem, iako o chorych wyżej
 w tym Rozdziale jest opisano. Wszakże na chorobie zastępcę winien
 będzie przyjąć.

(a) W Koronie złożył, gdy mianuie zastępcę, że zły uczynek swój za rozkazaniem Pana, abo Przełożonego swego popełnił, biorąc się na niego, takowe mianowanie zastępcy nie ma mieć mieysca, gdyż się przeciw rozkazaniu Bożemu. *Każ: w Wiślicy, 1368. H. P. 793.*

A gdyby Pan towarzyszył, abo kto infzy u sądu tamże stanowiąc się, i powiedział być taki uczynek z rozkazania swego stały, a odpowiadaćby nie chciał, pierwszy on obżałowany ma odkażywać. *Każ: tenże. H. P. 494.*

A R T Y K U Ł L V I. 56.

O zleceniu rzeczy, i o dawaniu mocy innym za siebie u prawa mówić.

Ustawuemy (a) też, iż gdzieby się kto za pozwy, abo na którym Roku przypadłym nie mógł na prawie stanować, tak za chorobą, iako i za inszymi którymi przyczynami, i potrzebami, swymi, tedy Prokuratora, abo umocowanego swego może miało siebie u prawa mieć. A wszakże umocowany, abo Prokurator inakszy, i inaczej ustawion, i u prawa przyimowan być nie może, ażby mu oczywiście zlecił rzecz swoją przed urzędem którymkolwiek w Kancelaryi Naszey Hospodarskiej, abo przed urzędem Ziemskim, abo Grodzkim, i z tego urzędu wypis z Książ ma wziąć, i ten prokuratorowi swemu dać. A za takowym urzędowym zleceniem mogą być prokuratorami i nieosiedli ludzie w tym Państwie Wielk: Xięstwie Litewskim. § A ktoby za chorobą swoją, abo przez dalekość urzędu, zlecenia mocy na urzędzie zeznać nie mógł, takowy każdego stanu człowiek ma rzecznikowi, abo umocowanemu swojemu rzecz swoją ku mówieniu u prawa zlecić listem swym otworzonym. Panowie Rada, dając takie listy umocowane, tylko pod pieczęcią swą, i z podpisem ręki swej własnej. A infze stany także dając listy pod pieczęcią i z podpisem ręki swej, a przy swej pieczęci, ieszcze pod iedną pieczęcią człowieka stronnego, a kto pisać nie umie, ten przy swej pieczęci ieszcze dwóch szlachciców pieczęci u takiego listu swego umocowanego ma mieć, i w tym liście, abo wypisie urzędowym pomieniwszy rzecz, o co idzie, ostatek na pozew ukazać, i moc na zysk i stratę dołożyć. § Wszakże za taką nie urzędową mocą umocowany ma być osiadły w tym Państwie Naszym w W. X. L. pod nami Hospodarem osiadłością szlachecką, i tak już takowi umocowani u każdego urzędu przyimowani być mają, i moc mieć będą, tak do burzenia roku, i pozwu, iako i do mówienia w samej głównej rzeczy.

(a) W Koronie w sprawach do zapisu, działu, o wybicie z spokojnego dzierżenia, do rzeczy osądzonej, i o dziedzictwa *Principalis* stanowiący u Książ Grodzkich, abo Ziemskich, oczywiście moc ma zlecić Prokuratorowi, 1616. O Plenipotencyach fol: 7.

A R T Y K U Ł L V I I. 57.

Ktoby sam nie mógł, abo nie umiał u prawa mówić, i o przydaniu Prokuratora ludziom ubogim.

- 1 Ustawuemy (a) też, ieśli by kto oczywisto u prawa stoiać nie mogąc, albo nie umieiać sam mówić, i rzeczy swej sprawować, poruczył ustnie komu innemu tę rzecz swoię mówić: tedy sąd za zleceniem ustnym, ma go za mocnego przyiać, chocia y i nieosiadlego. Wszakże gdzie by komu szło o gardło, albo za zapisem, takim, którym by się kto opisał, nie schodząc z prawa, dosyć czynić, tedy takowa strona, chocia y i rzecz komu zleci inszemu, przecie od sądu
- 2 odchodzić nie ma, do skończenia prawa. § (b) Ktemu gdzie by kto nie mogąc, i nie umieiać sam mówić, i rzeczy swej u sądu sprawować, a przez ubóstwo, i niedostatek swój, sam sobie Prokuratora sposobić nie mógł, iako wdowy, i sieroty, a prosiłiby urzędu o Prokuratora, tedy urząd ma takowemu Prokuratora darmo przydawać, i kazać od nich u prawa mówić, a Prokurator ma w tym urzędowi być
- 3 posłuszen. § A ieśli by Prokurator urzędowi w tym posłuszen być nie chciał, takowemu Prokuratorowi i od inszych osob u tego sądu mówienie nie ma być dopuszczone. A w obrażeniu Maiełtatu Naszego, i My Hospodar obiecuiem Prokuratorow stronie obwinionej dawać, potemuż i ludziom ubogim, i niedostatecznym. Także się i sąd główny przeciwko ludziom ubogim zachować ma.

(a) Kto chce, może użyć do swej sprawy Prokuratora. *Każ: w Wiślicy. 1368. H. P. 443.*
Prokurator do sprawy ma być każdemu przydany, *etiam in crimine lesae Maiełtatis na Seymie. Const: 1588. fol: 455. Tit: de Crimine.*

(b) Nieumieiętnym, i ubogim, Prokurator ma być przydany. *Każ: w Nieszw. 1454. H. P. 443.*
Białymgłowom przydany być ma. *Każ: w Wiślicy. 1368. H. P. 444.*

ARTYKUŁ LVIII. 58.

O Prokuratorach, iakie osoby, i gdzie nie mają nimi być.

- 1 Ustawuemy (a) też, iż Prokuratorami te osoby niżej opisane być nie mają, to iest: Sędzia, Podsadek, i Pisarz Ziemski, także i urząd Grodzki, a to w tych Powiatach, i przy tych sądach, gdzie są sami urzędnikami. Wszakże w swoich własnych rzeczach, i w tych powiatach mogą mówić, i sprawiedliwości sobie dowodzić. A w powiatach, i sądach inszych, gdzie nie są urzędnikami te osoby wzwyż mienione, gdzie by się komu z potrzeby trafiło, i od kogo inszego z przyjaciół swoich mówić mogą, a takowi za Prokuratorow być nie
- 2 mają. § (b) Nie mogą też być Prokuratorami osoby duchowne, iedno także w swej własnej rzeczy każdemu z nich wolno będzie u prawa mówić.

(a) Pisarz, i Podpisek, u tego Sądu, u którego siedzi na Urzędzie, prokurować nie mogą. *Zyg: w Piotr: 1550. Przestrzegając trudności: fol: 7.*

(b) Duchowny ani Pisarzem, ani Podpiskiem, ani Prokuratorem być nie może. *Zyg: w Piotr: 1538. H. P. 399. Tylko w swej własnej sprawie, tamże H. P. 444.*

ARTYKUŁ LIX. 59.

O karaniu fałszywych, a podstępnych Prokuratorów, i ktemu, iż

wolno stronie Prokuratora swego u prawa podpierać, i samemu mówić, i drugiego Prokuratora na jego miejsce ustanowić.

Ustawuujemy, (a) iż gdyby który Prokurator podjąwszy się komu rzeczy iego mówić, i sprawować, a wywiedziawszy się na nim tey sprawy, i listy iego oglądawszy, i wydał go w tym stronie przeciwney, abo do tey strony przeciwney przytał, i od niey zaś na przeciwko temu, komu się pierwey obiecał, i podiał, rzecz mówił, tedy takowemu nie ma być u prawa mówienie dopuszczzone. Ktemu, ieśliby ktokolwiek chcąc komu ku szkodzie uczynić, a Prokuratorem się ustanowił, i list od niego umocowany sprawił, a tegoby mu strona nie poruczyła, i za tym, coby komu utracił, takowy sąd nie ma być trzyman. § (b) Tak też Prokurator, uczyniwszy się na którym roku chorym, a staćby na drugim roku, i przyjąć nie chciał, według artykułu sześćdziesiątego, niżej w tymże Rozdziale opisanego, tedy za takowe postęпки tacy Prokuratorowie, gdyby to na nich iawnym, słusznym dowodem przewidziano było, gardłem karani być mają. § A gdzieby też Prokurator podjąwszy się komu rzeczy mówić, a potym temu dosyć nie uczynił, abo umyślnie ku szkodzie komu co u prawa niedbalstwem swym upuścił, tedy za to na więzienie szlacheckie, na cztery niedziele ma być skazan, szkodę stronie, w czym ubliżenie uczynił, płacić ma. O co tamże zarazem, gdzie się to przyda, bez pozwu stronie żałobliwej, usprawiedliwić się powinien będzie. § A ktoby też u prawa stojąc chciał odstąpić prokuratora swego, a sam swoje rzecz mówić, abo drugiemu prokuratorowi zlecić, to mu wolno będzie.

(a) Z niepilnego, i niewiernego Prokuratora sprawiedliwość od Sędziego ma być uczyniona, iako z flugi, choćby był osiadły. *Zyg: Aug: w Piotr: 1548 H. P. 446.*

Prokuratorowie zli za fałsz, i oszukanie, taką winą karani być mają, gdy dostatecznym świadectwem będą przekonani, która o naiazd domowy jest wyrażona. *Zyg: w Piotr: 1538. H. P. 445.*

(b) *Plenipotens convictus fraudis contra suum Principalem* na gardle ma być karany, a sprawa *in integrum* ma restitui. *Const: 1638. fol: 15. Tit: O nieznośzeniu.*

ARTYKUŁ LX. 60.

Przyczyny niestania Prokuratorów, iż to im i stronom ich szkodzić nie będzie.

Też ustawuujem, iż gdyby Prokurator przed rokiem prawa nie mogąc stronie swej o chorobie swej dać znać, iżby inszego na jego miejsce posłał, abo iadąc już na drodze, abo na miejscu będąc, gdzie roki odprawiają, rozniemógł się obłożną chorobą, tak żeby na rok do sądu sam być nie mógł, tedy tak stronie tey, czyię sprawę na się wziął w rzeczach tych; tak też i Prokuratorowi nie szkodzić nie ma. A chociayby drugie roki ostatnie, abo rok zawity był, przecię tym nic tracić nie będzie. A wszakże Prokurator w tey chorobie, skoro się rozniemoże, ma do urzędu tego, do którego była go strona z mocą odprawiała, i też stronie przeciwney dać znać. A zmogszy się, potym na pierwszych rokach Ziemskich, abo roczkach Grodz-

- kich, przed którym sądem ta sprawa toczyć się będzie, ma przyjąć, iż sprawiedliwie za obłożną chorobą na ten czas stanować się nie mógł, a nie ku zwłóce sprawiedliwości. Tak też słudzy i posłańcy od Panów, którychby do sądów na rok posłanych, z iaką obmową prawną, w drodze, abo na mieyscu sądowym choroba wielka obłożna zaszła:
- 2 Także się bęą zachować powinni, iako wyżej opisano. § A wszakże ieśliby Prokurator, abo sługa posłaniec takowy, o chorobie swey dawał wiedzieć, abo i dawszy urzędowi na pierwszych rokach wiedzieć, a potym na drugich rokach na tymże urzędzie przez stronę swą postawion nie był, abo też i stanawszy, przyśięgi na tym, iż za chorobą na pierwszych rokach nie stanował się, uczynić nie chciał, tedy urząd, na pierwszych Rokach za niedaniem znać o chorobie, tak też na drugich, za nieuczynieniem takiej przyśięgi, ma stronie przeciwney skazanie czynić, według tego Statutu. I gdzie taka obmowa chorobą prokuratorską, abo którego Posłańca stanie się u sądu Ziemskiego, za pozwy pierwszemi na roku pierwszym niezawitym, a potym na drugich rokach taki prokurator, abo posłaniec stanowiąc nie będzie, abo i stanawszy, nie przyśięże, tedy ta strona za one na pierwsze rok Ziemskie, nie stanie, tak iakoby sam nie stał, zapłacić, a stronie swey przeciwney, iuż na tych drugich rokach, iako na zawitym
- 3 roku usprawiedliwić się będzie winien. § A będzieli taka obmowa chorobą uczyniona, na iakim roku zawitym, tak Ziemskim, iako i Grodzkim, a na drugich rokach taki Prokurator, abo posłaniec nie stanie, abo i stanawszy nie przyśięże, tedy takowa strona, za ono pierwsze nie stanie swe na roku zawitym, rzecz, o którą pozew idzie, tracić ma, bez żadnych dowodów strony swey przeciwney.
- 4 § A ieśliby strona pozwana powiedziała, iż ten Prokurator iego od niego posłany, przed tym rokiem, niedoiechawszy do tego urzędu, umarł, tedy sama strona takowa, nie mogąc iuż za tym tego Prokuratora swego na drugim roku stanować, ma na tym sam przyjąć, iż ten Prokurator iego na ten rok był od niego posłany, a on nie doiechawszy do tego urzędu, umarł, i gdy na tym przyśięże, sąd ma się przeciw iemu
- 5 według tego Artykułu zachować. § A ieśliby sama strona pozwana na drugim roku nie stała, abo stanawszy, na tym przyjąć nie chciała, tedy, ieśliby o zawity rok szło, w tey rzeczy iuż na tym drugim roku upada. A ieśli nie o zawity rok, tedy w nie stanie upada.

ARTYKUŁ LXI. 61.

Czego Prokurator bez strony swey sprawować nie może.

- 1 **T**eż (a) ustawuujemy, iż Prokurator za mocą żadnych zapisów nowych, i niiakiego wyznania ni od kogo nie ma u sądu czynić, i pieniędzy za zapisami brać, i z nich kwitować, nie mając przy sobie strony swey. A wszakże ieśliby kto nie mogąc, abo nie pospiejąc do urzędu iachać po pieniądze, chciał przez kogo inszego pienią-
- R. 4.
A. 66.
Ss

dze te brać, i kwitować, tedy inaczej nie ma, ani może brać, tylko przez takowego Prokuratora, abo sługę swego, komuby ołobliwą na to moc, i poruczenie listem swym, podpisanym ręką swą, i pod pieczęcią swą dał, abo przed urzędem bliższym sądowym poruczył, a wypisem tego urzędu mocnym go na to mianowicie uczynił, takowy mocny może pieniądze brać, i kwitować moc mieć będzie.

(a) Prokuratorowie, zapisów nowych czynić, z starych kwitować, pieniądze brać nie mogą, oprócz bytności Pryncypala. *Zyg: w Piotr: 1511. H. P. 446.*

A R T Y K U Ł L X I I . 62.

Ktoby na kogo przed prawem, słowem, abo ręką sięgnął, pchnął, abo ranil, abo zabił.

R. 1.
A. 14.

Też (a) ustawuiem, gdyby kto iakiegokolwiek dostoięństwa, i stanu będąc, a stojąc przed sądem, odstąpiwszy rzeczy swej, ieden na drugiego słowem się nieuczciwym targnął, tedy za to ma z nakazania tego sądu, miało winy siedzieć na zamku bliższym sześć niedziel. A jeśli by pchnął, abo ręką uderzył, chociażby nie ranil, tedy ma zapłacić sronie miało nawiąłki, gwałtu dwanaście rubli groszy, a za winę ma siedzieć sześć niedziel. A jeśli iaką sprawę u tego sądu mieć będzie, ten, który takowe więzienie zasłuży, tedy ma to więzienie podiać po rozprawie swej rzeczy. Jeśli by korda, miecza, abo izable, i iakieykolwiek broni, w obyczaj zwady dobył, chociażby nie ranil, rękę traci, a gdyby ranil, tedy niczym inszym, iedno gardłem ma być karan, i o taki uczynek każdy urząd, bądź Grodzki, abo Ziemski, przed którym się to stanie, takowego może na gardło wskazać. § A jeśli by kto kogo przed sądem zabił, ten cześć, i gardło traci, a głowszczyzna z imienia, abo maiętności iego sówito ma być dzieciom, abo bliskim placona. A takowego iawnego występcę, przy gorącym uczynku, nie tylko urząd ten powinien imać kazać, ale i wszystkim tam będącym, dla zawściągienia takowej swawoli, iako przeciwko wzruszycielowi pokoju pospolitego powstawszy, przeciwko takowemu pomoc czynić wolno będzie. A gdzieby takowy zmocniwszy się, imać się nie dał, i od urzędu zszedł, tedy przeciwko takowemu urzędy nasze zachować się mają według Artykułu

R. 1.
A. 9.

R. 4.
A. 63.

trzydziestego wtórego, tegoż Razdziału. § Wszakże ktoby dał swawolnie przyczynę słowy, i ręką, i początek uczynił, a tenby w obrobie przymuszony za iego początkiem broni dobył, ranil, abo zabił, takowy za dowodem słusznym iman być nie ma, i takowej pokuty, i karanja nie powinien cierpieć. A ktoby też kolwiek raniwszy, abo zabiwszy kogo, przed sądem precz uciekł, takowego za daniem Nam o tym znać przez ten urząd Nasz, pod którym się to stało, mamy kazać Mandat Nasz dać, a stanieli za mandatem, karać go według tego Artykułu. A jeśli za Mandatem nie stanie, tedy go mamy kazać ze wżyskich Państw Naszych wywołać wiecznym wywołaniem, iakoby

4 się nigdy w granice Państwa Naszego nie wracał, a rannemu nawia-
ska, abo zabitego głównszczyzna z imienia iego płacona być ma. §
Gdzieby też kto tak uporny był, żeby nie rosprawiwszy się w takowej
rzeczy precz uiachał, abo za łkazaniem urzędowym więzienia pod-
jąć, i gwałtu wzwyż mianowanego sronie obelżoney zapłacić nie
chciał, a urządby go nie mógł do więzienia przymusić, a onby precz
od urzędu odiachał, dosyć temu, w co popadł nie uczyniwszy, tedy
ten urząd, przed którym się to stanie, za takie iego nieposłuszeństwo,
ma sronie obrażoney gwałt ten sowoito płacić kazać, a sobie urząd wi-
ny czterdzieści kop groszy na imieniu iego zarazem bez żadnych ro-
ków, odprawić, postępując daley około tey odprawy według Artyku-
łów o odprawach rzeczy sądzonych opisanym.

(a) Jeśli kto Sądu nie uczci, abo się położy na stole, gdzie bywa sądzono, trzy grzywny winy
płacić ma, pod winą drugą 14. grzywień. *H. P. 452.*

Kto Sądy zgwałci, taki iako gwałtownik pospolitego pokoju na gardle ma być karan. A jeśli ucie-
cze, dobra iego do skarbu mają być zabrane. *Zyg: w Krak: 1507. H. P. 454.*

A jeśli z Królestwa uciecze, ma być wywołany. *Zyg: w Bydgosz: 1520. H. P. 451.*

Deklaracya bezpieczeństwa pospolitego, ktoby urząd Grodzki, Ziemski, Podkomor: Seymiki w Ko-
ściolach gwałcił. 1611. fol: 3. i na W. X. L.

Opatrzanie bezpieczeństwa Sądow. Roku tegoż. fol: 7. i na W. X. L.

A R T Y K U Ł LXIII. 63.

*O tym, gdzie Woiewoda, Starosta, abo Sędzia, Podśędek, i
Pisarz, tak zamkowy, iako i Ziemski urząd, abo Podkomo-
rzy, Kommissarz, siedząc na sądzie, kogo sromocił, abo się na
kogo ręką targnął.*

1 **T**eż (a) ustawuiem, iż gdyby kto z tych wyżey mianowanych *R. 1.*
ukrędników Naszych, siedząc na sądzie kogo srowy nie uczci- *A 9.*
łwemi sromocił, tedy ten taki urzędnik za dowodem iawnym *R. 3.*
2 słusznym, ma na zamku sześć niedziel siedzieć. § A jeśli by który *A 27.*
Woiewoda, Starosta, abo który z tych urzędników sądowych, Grodz-
kich, abo też Sędzia, Podśędek, i Pisarz Ziemski, abo Podkomorzy,
abo Kommissarz sam, gwałt mieyscu Naszemu Hospodarskiemu, i są-
dowi uczynił, a kogoby na sądzie ranił, takowy urzędnik gardło traci.
A jeśli by zabił, takowy gardło i część traci, a nawiaska, abo głów-
3 szczyzna sowoito z imienia iego ma być płacona. § A o to ukrzyw-
dzoney sronie, takowego urzędnika wolno będzie pozwać na rok
zawity do Nas Hospodara. Wszakże ktoby swawolnie dał urzędowi
przyczynę srowy, i ręką się targnął, i początek uczynił: a ten urzę-
dnik w obronie przymuszony początkiem iego, broni dobył, ranił, abo
zabił, takowy za słusznym wywodem, od tey winy i karania wolen
będzie.

(a) Deputat gdyby wolencją komu uczynił, *ex termino tallo* tak ma być sądzony, i karany, iako
privatus. Const: 1616. fol 3. Tit: O Przyjeżdżaniu.

Bezpieczeństwo Sądów wszelakich, iako iest obwarowano: Patrz *Const: 1611. fol: 7. Tit: Bespie-*
czeństwo Sądow.

ARTYKUŁ LXIV. 64.

Jeśli by kto na roki Ziemskie, albo roczki Grodzkie w tym powiecie, gdzie jest osiadłym, przyiachawszy, a czasu odprawowania roków, kogo zranił, gwałt, albo szkodę jaką uczynił.

R. 1.
A. 26. **D**arując (a) każdemu wolny, i bezpieczny przystęp do sprawiedliwości ustawujemy to, iż jeśli by któżkolwiek, bądź osiadły, albo nieosiadły na Roki Ziemskie, albo Roczki Grodzkie w ten Powiat, gdzie sądy będą, przyiachawszy, i czasu tego, poki roki wedle zamierzenia tego statutu trwać będą, to jest: licząc ten czas przed zaczęciem roków, za trzy dni, a po wywołaniu roków przez trzy dni kogo bądź na drodze iadącego na roki, albo w mieście tym, gdzie się Sądy odprawiają, na ulicy, i gdziekolwiek potkawszy, i przeiawszy, albo na gospodę, i jakie stanowisko gwałtem naszedłszy, samego, albo sługę jego, i kogokolwiek z takowych ranił, albo zabił, bądź też tylko szkodę jaką uczynił, albo pochwałkę na zdrowie, albo pożogę uczynił, a ukrzywdzony tegoż czasu uciekłby się do sądu, i to obżalował, tedy ten urząd, pod którego odprawowaniem spraw Sądowych to się stanie, ma obżalowanego woźnym obelśać, aby on nie zjeżdżając z onych roków precz, przed onym sądem stanął, i w tym się stronie żalobney usprawiedliwił, (b) który bez pozwów powinien będzie stanąć, i tegoż czasu na tychże rokach usprawiedliwić się. A strona żalobna takiemu obwinionemu jeśli tego potrzebować będzie, żalobę swą na piśmie przez woźnego, pod pieczęcią swą, albo pod pieczęcią woźnego dać ma. A obwiniony potym trzeciego dnia, o to, w czym mu winę dadzą, usprawiedliwić się będzie powinien. (c) Jeśli by po zakazaniu przez woźnego nie stanowiąc się przed urzędem ku rozprawie, ziachał, tedy ten urząd, gwałt, nawiąski, rany, i szkody słowito na takowym, a będzieli występek krwawy, tedy go na gardło za dowodem słusznym skazać, a na wywołanie do Nas Hospodara odesłać ma. A za gwałt, rany, szkody, albo głowščyznę, zarazem odprawę na imieniu jego uczynić. § A nie będzieli oczywisto przyciągnion, i zazwan, tedy takowy za przypozwaniem strony żalobney, przed tenże urząd, pod którym się co stanie, na pierwsze roki na rok zawity będzie się powinien stanąć, i stanieli, a za dowodem słusznym, prawnym strony żalobney, pokażeli się w tym winien, takoweż skazanie jako wyżej opisano przeciwko niemu czynione być ma. A nie tylko urząd Grodzki, ale i Ziemski urząd w takiej rzeczy, co się pod rokami Ziemskimi między stronami w rzeczy krwawey stanie, będzie móc i szlachcica o gardło sądzić, i skazować. § A jeśli by i za pozwy bez przyczyn prawnych nie stanął, tedy urząd dla nieposłuszeństwa jego, już bez dowodu to, o co żaloba będzie, na nim wskazać, i odprawę na imieniu jego, według tego Statutu uczynić: a w rzeczy krwawey samego na wywołanie do Nas odesłać ma. A nie o-

siadły w Wielkim Xieście Lit: ktokolwiek, ieśliby zbytek iaki przed tym wzwyż mianowanym czasem uczynił, takowy chociażby i Pana u siebie mienił, nie dopuszczając mu do niego odezwę, tam zarazem przez tenże urząd mocno sądzon, i według występku swego skazywan, i karan być ma. § Wyimując to, iż ieśliby przy bytności Pana swego, co pod tymże urzędem, albo na drodze uczynił, tedy Pan iego, za obeśnaniem urzędowym przez woźnego, tamże zarazem sprawiedliwość ukrzywdzonemu uczynić przed woźnym powinien będzie. A gdzieby Pan za obeśnaniem urzędowym zarazem sprawiedliwości nie uczynił, tedy na samym Panie takowego flugi, ukrzywdzonemu, za dowodem w Statucie opisanym, wskazanie w tey rzeczy, obyczajem w tym Artykule pomienionym czynione, y odprawa na imieniu iego działana być ma.

(a) W Koronie na wszystkich miejscach, gdzie Sądy bywają odprawowane, ośm dni przed Sądami iadącym, i tym, którzy przez wszystkie czas Sądów będą, i wracającym się do domu po Sądach ośm dni, bezpieczeństwem pospolitym są obwarowani, a ieśliby kto bezpieczeństwo pod czasem mianowanym zgwałcił, takowy ma być karany, iako gwałtownik gleytu Królew: *Zyg. w Piotr. 1538. H. P. 455.*

A ktoby Sądy, abo Seymiki gwałcił, na gardle ma być karany. *Zyg. w Krak: 1527. H. P. 454. Const. 1601. fol. 757. Tit. Securitas Judiciorum.*

(b) Ktoby wszelakie Sądy zgwałcił, dawszy mu rok *taſto termino* powagą Sądów Tribunałnych ma być sądzony, i karany. 1611. Opatrzanie bezpieczeństwa Sądów, *fol. 7. i na W. X. L. Const. 1598. fol. 706. Tit. Bespieczeństwo Woiewodztw, & Tit. O Mężoboyftwach Ibid. Const. 1607. f. 845. Tit. De Securitate Judiciorum.*

(c) W Koronie, a gdzieby występku swego ucieczeniem zbyć chciał, majątność do skarbu ma być zabrana. *Zyg: w Krak: 1507. H. P. 454*

ARTYKUŁ LXV. 65.

Iż zapozwany nie potrzebnemi słowy, tak też i z strony inney przypowiedziawszy się z prawem swym krom pozwu, nie ma prawa rozrywać.

I Ustawujemy, ieśliby pozwana strona będąc u prawa, a odstąpiwszy od pozwu, stronie powodowej co takiego nowego zadała, abo też kto inszy do tego się z strony z prawem przypowiadał, chcąc Prawo rozerwać, a zwłokę uczynić, albo sobie, co bez pozwu prawem wygrać, takowym stronom to u sądu iść nie może. Ale ma sąd odłożywszy to na stronę, przed się stronę powodowej sprawiedliwość czynić wedle pozwu, o to, o co kogo pozwała, i to kończyć, i skazanie czynić według prawa. A temu trzeciemu, który się z strony do teyże rzeczy z prawem swym przypowiadał, sąd nie przypuszczając go zaraz ku prawu, ma mu tylko wprzód wolne mowienie do prawa w tey rzeczy zachować z tym, kto z wyroku ich przy imieniu, albo którey rzeczy zostanie. A w inszych przypadłych rzeczach, któreby się nowo między tymi dwiema za pozwy u prawa stojącemi przytoczyły, sąd ma im skazać, aby się o to na insze roki do sądu należącego pozwalali. § A ieśliby się co takowego między nimi o pocziwość do-

tykało, sąd ma ich, obiedwie strony, na wyrok Nasz Hospodarski odeśłać na Seym walny, i tam na Seymie obie strony bez żadnych pozwow mają się przed Nami Hospodarem stawić ku rozprawie. A o co się zapozwali, to przed się sąd ma sądownie między nimi rozprawować, i kończyć według prawa.

A R T Y K U Ł L X V I. 66.

Jako bracią niedzielną, abo uczestników, to i st, siabrow pozować,

Ustawuemy, (a) ieśliby kilka braci, abo uczestników dzierżeli jedno imienie spólne, ludzie ciałe, abo danne, niedzielne. A komuby się od tego imienia ludzi krzywda działa w czymkolwiek, a oniby iako z siebie, tak i z takowych ludzi sprawiedliwości czynić nie chcieli, a ieśli od poddanych, tedy żalobna strona listu urzędowy przez woźnego na tym imieniu położyć ma, aby się tey żalobliwey stronie sprawiedliwość stała. A ieśliby się w tym żalobliwey stronie sprawiedliwość nie stała, tedy iako o uczynienie sprawiedliwości z poddanych, tak też ieśli i od samych osób krzywda iaka się dziać będzie, wszystkich uczestników o to przed sąd jednym pozwem ma pozwać, i na tymże imieniu pozew położyć. A chociażby się oni uczestnicy wszyscy nie ziachali, tedy sąd na rokach sądowych będzie skazanie według prawa na imieniu czynić, według tego, iako o tym o rokach sądowych napisano.

(a) Brat oddzielony mianowicie, a nie oddzielony spólnie z dobr oyczytych, z którychby się krzywda komu działa, pozywany być ma. *Każ: Wielki w Wiślicy 1365. H. P. 291.*

A R T Y K U Ł L X V I I. 67.

O krzywdach, któreby się Xiążętom, Panom, Szlachcie, i ich slugom; i podanym, od Woiewod, Starost, Dzierżawcow, i Ciwinow, Leśniczych, i Mostownicznych Naszych, od ich osób, abo od urzędników ich, bądź też od poddanych Naszych, działy.

R. 1. A. 24. R. 3. A. 32. **C**Hcąc My Hospodar w tym Państwie Naszym Wielkim Xięstwie Litewskim, pokoy pospolity czynieniem prętkiey, i ławney sprawiedliwości rozmnażać. Ustawuemy, iż komuby się z obywatelów tego Państwa, Xiążętom, Panom, Szlachcie, tak stanu Duchownego, iako i świeckiego, i też ich slugom, boiarom, i poddanym działy iakie krzywdy, i szkody w rzeczach potocznych, gwałtach, boiach, grabieżach, w zachodzeniu ludzi oyczytych, do Miast, i sioł Naszych Hospodarskich, i inszych temu podobnych,

od Woiewodow, Starost, Dzierżawcow, Woyskich, i Ciwunow, Leśniczych, Mostowniczych, i inszych urzędnikow Naszych, bądź od samych osob, abo ich urzędnikow, i slug, z Woiewodztw, Starostw, Dzierżaw, z Ciwuństw ich: (a) Tedy takowy każdy Woiewoda, Starosta, Dzierżawca, i Ciwun, i każdy urzędnik Nasz, ieśli by co sam uczynił, aboby z urzędnikow, slug swoich, sprawiedliwości komu za upomnieniem przez list urzędu Naszego Ziemskiego, abo Grodzkiego, uczynić nie chciał, ma być o to pozwan na rok zawity, według uczynku do sądu należącego Ziemskiego, abo Grodzkiego, w tym powiecie, gdzie ten zamek, abo dwor, abo włość, Nasza, Dzierżawa iego leży, abo gdzie urząd iego jest, aby sam stanął, i tego, na kogo żaloba będzie, postawił, i w tym
2 się z ukrzywdzonym rosprawił. § A będzieli komu krzywda uczyniona z Starostwa sądowego tegoż Powiatu, bądź od samego Woiewody, Starosty, abo iego urzędnika, slug, wrzeczach Grodzkiemu sądowi należących, o to ma być pozywano, według artykułu trzydziestego dziewiątego w tymże Rozdziale, do drugiego sądu Grodzkiego w inszym powiecie naybliżey o granice temu powiatowi przyległego, któremu każde pozwy nie mogli być oczywisto podane, mają być pokładane przez woźnego w tymże zamku, abo dworze, abo włości Naszey, z kąd się komu krzywda dzieie. A za tymi pozwy, Woiewodowie, Starostowie, i insi wszyscy urzędnicy Nasi, sami, abo przez umocowanych swoich powinni będą u sądu stanować się, i rosprawę z żalobną stroną przyjmować, będąc temu urzędowi posłuszni we wszystkim do ostatniego stopnia prawa. * Y byłoby co na którym z urzędnikow Naszych za iego własną winę z prawa skazano, tedy te przezytki nie mają się ściagać na grunt, i dobra Nasze Hołpodarskie; ale za to odprawa ma być czyniona na własnym imieniu tego
3 urzędnika, które będzie miał, w tymże powiecie. § (b) A gdzieby który Dzierżawca, abo Ciwun, w tym powiecie, gdzie iego dierżawa leży, osiadłości własney swey nie miał, tedy sąd, według postępkę prawa, skazanie na nim uczyniwszy, ma odesłać na odprawę do inszego urzędu, i sądu, w którym powiecie, zwłaszcza w tuteyszym Państwie Wielk: X. Lit: on osiadłość swoją mieć będzie. A ten urząd powiatu drugiego, powinien będzie ukrzywdzonemu odprawę na imieniu iego, według tego sądu, i obyczaju prawa uczynić, pod winą w artykule dziewięćdziesiątym czwartym, w
4 tymże Rozdziale opisanego. §. A któryby dierżawca Nasz, i inszy urzędnik Nasz, nigdzie osiadłości w tym Państwie Naszym Wielkim Xięstwie Litewskim nie miał. A byłoby komu ukrzywdzonemu od niego, u którego urzędu Naszego, co na nim skazano, a onby skazaniu urzędowemu dosyć czynić nie chciał, tedy, gdy ten ukrzywdzony z listem sądowym do Nas Hołpodara uciecze się, My temu przez posłańca Naszego odprawę na majątności iego ruchomey uczynić rozkazać mamy, według tego Statutu, aż

do ostatniego stopnia prawa postępując. § A gdzieby który urzę- 5
dnik Nasz był pozwany o nieuczynienie sprawiedliwości z urzędni-
kow, albo z sług swoich, tedy tych, którzy obwinieni w czym będą,
mają przed sądem ku rozprawie stanować. A jeśli w czym winni
zostaną, to na tychże obżalowanych odprawiono być ma. (c) A
jeśli by kto od poddanych Naszych, iakiegokolwiek stanu, dzierżawy
czyiej, krzywdę sobie w rzeczach potocznych mienił, a Woiewo-
da, Starosta, i którykolwiek urzędnik Nasz sprawiedliwości z nich
ukrzywdzonemu czynićby nie chciał, sam, albo przez urząd swoy,
tedy ma być upomniony, według Artykułu czterdziestego osme-
go, tegoż Rozdziału, kładąc przez woźnego takowe upominanie
na teyże dzierżawie, z kórey się krzywda dzieie. A Woiewodo-
wie, Starostowie, i insi urzędnicy Nasi mają sprawiedliwość z pod-
danych Naszych, i odprawę na winnych, według występku każde-
go, aż do ostatniego stopnia prawa, według Statutu tego czy-
nić powinni będą, odezwy im nigdzie nie dopuszczając. (Okrom
rzeczy krwawych, gdzieby szło o gardło, temu iako skrutynia,
tak odzew dopuszczon być ma) wyiawszy, gdzieby na gorącym
uczynku, albo iawnym iakim występku poiman, albo zlicem przy-
wiedzion był, temu odzew iść nie ma. § A jeśli by Woiewoda, 6
Starosta, i którykolwiek urzędnik Nasz za upomnieniem urzę-
dowym roku nie złożył, albo i złożywszy rok, sprawiedliwości
nie uczynił, tedy takowy każdy urzędnik Nasz na rok zawity przed
sąd Ziemski, albo Grodzki pozwany być ma. (o) A Woiewoda, Sta-
rosta, i którykolwiek urzędnik Nasz przed tym urzędem, do któ-
rego pozwany będzie, sam stać, i poddanych Naszych obżalowa-
nych do rozprawy postawić ma. A pokażeli się to z prawa, że
sprawiedliwości żalobnikowi nie uczynił, tedy takowy każdy Wo-
iewoda, Starosta, i którykolwiek urzędnik Nasz, za to winy sro-
nie żalobliwej, tamże, gdzie się to przytoczy, rubl groszy zapła-
cić ma, a urząd ten, tamże zarazem z tych obwinionych podda-
nych sprawiedliwość uczynić powinien będzie. § (d) A gdzieby 7
od takowych urzędników z poddanych Naszych Szlachcicowi spra-
wiedliwość czyniona była, a sąd urzędu tego nie według prawa-
by się żalobnikowi widział, tedy o to sronie żalobliwej odezwąć
się z tym wolno będzie, do sądu głównego Trybunalnego. A Wo-
iewodowie, albo Starostowie, i insi urzędnicy Nasi, u tego sądu
głównego, za tą appellacyą powinni będą sami, albo przez umo-
cowanych swoich pilnować, i pokażeli się to przed tym sądem, że
Szlachciec nieślusznie się odezwał, tedy sąd takowy zmocnić ma.
A szlachcie ten urzędowi temu, od którego appellacya uroście,
powinien będzie winy zapłacić rubl groszy. § (e) Także się też ro- 8
zumieć ma i o tych, którzy iakie dobra Nasze, bądź prawem do-
żywotnim, albo w summach pieniędzy zawiedzione mają, i od Nas
Hospodara dzierżają, i na takich dobrach, tak na summach pienię-
dzy, iako na majątności iego ruchomey, także i na dochodach ie-

go z tych dobr przychodzących, a na koniec, i na osobie iego do ostatniego stopnia odprawa czyniona być ma. Wszakże gdzieby kto do takowego uwiązania przyszedł, nie ma nad ustawę nic więcej dochodów z dobr Naszych brać, i w skarbie Naszym o takowym swym dzierżeniu wiadomość uczynić, dla tego, iż po śmierci onego dożywotnika, takie dobra Nasze wolno bez odkładania summy pieniędzy na tym dożywotniku przeżyłkaney, do stołu Naszego wracać się mają, a swej summy patrzeć ma na majątności onego dożywotnika, gdziebykolwiek nań przychodziła. Wszakże jeśli od stołu Naszego zastawą dobra Nasze dzierżał, a na tey summie pieniędzy odprawa iemu uczyniona, tedy z skarbu Naszego onemu ta summa odkładana być ma.

(a) Starosta, abo Dzierżawca, gdyby komu krzywdę, abo szkodę jaką uczynił, ma mieć *forum* w Ziemstwie, gdzie onę dobra Krolewskie, w którym Powiecie leżą. 1588. O Kommissyach, i Kommissarzach na granicach, fol. 459.

Aktor prawa pozwanego naśladować powinien, *Każ. w Wiskry* 1368. *H. P.* 448.

(*) Dobra do stołu K. J. M. należące, tak w Koronie, iako W. X. L. żadnemi summami onerowane być nie mają. *Const.* 1635. fol. 6. *Tit.* O Dobrach

I dla tego Starostwa Sądowe osiadłym dawane być mają *Const.* 1563. fol. 42. *Tit.* Osiadłość Dignitar: i *Const.* 1607. fol. 831. *Tit.* O Wakancyach.

(b) A gdyby był nieosiadły w onym Woiewodztwie, tedy tam, gdzieby majątność miał, ma być exekucya na dobrach iego nieodwłocznie uczyniona. O Kommissyach 1588. tamże.

Starosta powinien odprawę czynić przeżyłkow Starosty drugiego przyśędzonych w tym Powiecie, gdzie się dobra obwinionego naydują. *Zwyczaj Ziemi Krak.* *H. P.* fol. 211.

Jeśli by posłłsyi nigdzie nie miał, ma się postępek na niego ściągać, iako *contra impossionatum*, a pozwow kładzenie ma być *in residentia* *Const.* 1562. fol. 24. *Tit.*

O Starostwach. *Const.* 1563. fol. 43. *Tit.* Starostowie.

(c) Starostem, i Dzierżawcom, o krzywdy, i szkody, któreby się działy na gruntach Krolewskich, abo Rzeczypośp: każdego będzie wolno pozywać do Ziemstwa, a gdzieby przysięgi według prawa nakazane były, tak naszym, iako i swym imieniem odprawować będą, 1588. O Kommissyach, i Kommissarzach, fol. 450.

(d) Wolno Starostę o Zbiega swego Szlachcicowi pozwać do bliższego Grodu. *Const.* 1078. fol. 338 *Tit.* Sprawiedliwość o chłopcy, i Art. 39. Rozdz. 4.

(e) Gdzieby się nie według prawa skaz widział, appellacya wolna na Trybunał. O Kommiss: tamże.

(f) Sprawiedliwości exekucya na Summach pieniężnych, na Starostwach mających odprawowana być ma. 1562 *O Statucie K.* *Każ.* fol. 15.

Na summach, na dzierżawie, odprawa ma być czyniona, 1588. O Kommissyach fol. 459.

A R T Y K U Ł LXVIII. 68.

O Mieszczanach, i o ludziach Naszych w krzywdach ich od Szlachty.

Ustawuujemy, jeśli by kto z Xiążąt, Panow, Szlachty wszelakiego stanu, tak i poddanych ich, uczynili krzywdę iakąkolwiek Mieszczanom Miast Naszych, gdzie prawa Maydeburckiego nie mają, także i ludziom Naszym Hospodarskim imion Naszych, takowych o uczynienie sprawiedliwości, Woiewodowie, Starostowie, i Dzierżawcy Nasi mają sami, abo urzędnicy ich upomnieć pozwem według Artykułu czterdziestego osmego tegoż Rozdziału, aby sam z siebie, i z poddanych swych sprawiedliwość uczynił. A jeśli by za tym sprawiedliwości nie uczynił, tedy na

Uu

pierwszych Rokach sądowych, iako na zawitym Roku pod straceniem prawa ma stać, i poddanych swych, komu będzie wina dana, postawić. A sąd ma, iako z tym samym Panem, tak i z poddanemi iego, od którychby się Mieszczanom, abo ludziom Naszym, krzywda działa, iako na zawitym Roku sprawiedliwość uczynić, i z prawa w czymby przeciw Mieszczanom, i ludziom Naszym zostali winni, każdy grabież na czym dowód słuszny uczynią, z nawiąską, kazać zapłacić. A jeśli bez przyczyn prawnych nie stanie, tedy na takowym dla nieposłuszeństwa, iako na zawitym Roku, za dowodem poddanym Naszym wskazanie w żalobie ich uczynione być ma.

ARTYKUŁ LXIX. 69.

O Mieszczanach prawa Maydeburckiego.

TEż (a) ustawuiem, jeśli by komu z Mieszczan Naszych prawa Maydeburckiego iako krzywda się działa, od Xiążąt, Panów, i Ziemian, i poddanych ich, a oni by sami dobrowolnie usprawiedliwić się nie chcieli, abo sprawiedliwości z poddanych swych nie uczynili, tedy takowego każdego Mieszczanin ma do sądu Ziemskiego Powiatowego pozwać, i daley postępować przeciwko iemu, wedle postępku prawa, i Statutu Ziemskiego.

(a) Mieszczaninowi Wileńskiemu w Radzie będącemu, gdyby się krzywda od Szlachcica działa, a według Statutu Toruńskiego nie mógł być poimany, krzywdy swej iako Szlachcic dochodzić może. *Zyg: Ang: w Grodnie, in Convent: generali, 1568. 1581. w Krakow: fol. 374. Const. 1601. Warunek bezpieczeństwa Lwowa i Wilna, fol. 746.*

ARTYKUŁ LXX. 70.

O uczestnikach, którzy iakiey rzeczy dochodzić zechcą, iż drugich swoich uczestników na iedne Roki sądowe Ziemskie, iako na rok zawity pozywać mają.

TEż kiedy o rzecz spólną którąkolwiek wszyscy uczestnicy wespół u prawa mówić, i iey dochodzić zechcą, a iż ieden uczestnik bez drugiego, sam tego czynić, ani ku krzywdzie inszych uczestników swych, żadney rzeczy społeczney przeciągać nie może. Przeto jeśli by insi uczestnicy wszyscy po spólnu iakiey rzeczy społeczney w prawie dochodzić, i o nią mówić niechcieli, tedy ten, który dochodzić zechce, ma o to postępkem tego Statutu przypozwać onych uczestników swych, przed urząd Ziemski na roki sądowe, w którym oni uczestnicy iego osiadłościami swemi będą, iako na zawity rok. A nieosiadłych miało pozwow, listem upominalnym urzędowym obnieść, żeby na roku iego pozwany wespół z nim do prawa się stanowali. § A gdzieby na pierwszych rokach kto z tych uczestników za pozwy, abo za listem upominalnym nie stał, i spólnie części swej dochodzić nie chciał,

tedy iuż on uczeſtnik, który rzeczy ſpołeczney dochodzić zechce, ſam ieden nie tylko ſwey części dochodzić może, i bez inſzych uczeſtników. A pozwany iuż będzie powinien iemu ſamemu, i chociażby inſzych uczeſtników przy nim nie było, odkazywać, i uſprawiedliwić ſię. A tym drugim uczeſtnikom potym wolno będzie ſwych części na dzierżącym, kiedy zechcą, prawem dochodzić, tylko by dawności Ziemſkiey nie przemilczeli. § Wyimując tylko tych uczeſtników z takowego pozywania, i obeſłania liſtami urzędowemi, którzyby byli na poſłudze Naſzey, abo na naukach, na rycerſtwie w cudzych Pańſtwach, potym przyecharwſzy do tutecznego Pańſtwa, także wolno będzie części ſwych dochodzić, iednoby potemuż przyecharwſzy do tego Pańſtwa dawności Ziemſkiey nie omieſzkali. A wſzakże to ſię rozumieć ma, tylko o tym, pod którym uczeſtnicy wſzyſtkiey bliſkości ſwey dochodzą. (b) A bracia, bliſcy, i iacykolwiek krewni, każdy ſwego krewnego o niewydzienienie ſwey części, ſam bez drugich pozywać, i dochodzić iey może, i gdy z prawa ſwey części doydzie, tedy iemu ile na iego część przychodzi, do wiecznego działu poſtąpiona, y wydzielona być ma.

(a) Dla nauk do cudzych Ziem iezdzić pozwolono. *Zyg: w Krak. 1540. H. P. 136.* Którzy dla nauk do cudzych Ziem iadą, niebytnością ſwą nie tracić nie mogą. 1576. *Pozwolenie Woyny, fol. 263.*

(b) Brat oddzielony mianowicie, a bracia niewydzienieni, ſpolnie pozywani być mają. *Kaz: w Wiſłicy. 1365. H. P. 290.*

ARTYKUŁ LXXI. 71.

O dochodzeniu bliſkoſcią, abo i iakim innym prawem imion w różnych powiatach leżących.

I Chcemy to mieć, i uſtawuiem, iż gdyby kto pod kim chciał ^{R 3.} pozyskować bliſkoſcią, abo iakim innym prawem imion w ^{4. 32.} różnych powiatach leżących, a prawoby iednacie bądź przyrodzone, abo nabyte ſtrona żalobna na wſzyſtkie te imiona mieniła, tedy wolno będzie tego, kto te imiona dzierży, pozwać o wſzyſtkie imiona, do iednego ktorego zechce ſądu Powiatowego, gdzie chcąc, iedno które z tych imion leży, i ieſli żalobna ſtrona w tym iednym powiecie te imiona zyiſzcze, tedy urząd inſzych powiatow, w których imiona leżą, mają, i powinni będą wedle liſtu ſądowego onego powiatu, i ſądu, do którego było pozwano, ſtronie powodowey wwiązanie w drugie imiona w ich powiecie leżące dać, i dalej przywodząc on ſąd ku wykonaniu, według tego Statutu, do oſtatniego ſtopnia prawa przeciw ſtronie przeciwney w tym poſtępując.

ARTYKUŁ LXXII. 72.

Ktoby będąc pozwany o imienie, a sronie swej żalobney nie przyznawałby za potomka tey osoby. po kim czego szuka.

Gdzieby się to trafiło, iżby kto prawując się z kim o imienie, i odporna, to jest, pozwana srona nie przyznawałaby sronie żalobney, synem, abo dziewczką być tego oycy, abo matki tey, abo iakimkolwiek potomkiem bliskim tey osobie, po której żalobnik czego szukać będzie, tedy Urząd w takowey rzeczy ma z obudwu sron listow, i inszych dowodow dostatecznie wysłuchać, a której srony dowod będzie lepszy, (a) słuszniejszy, i iasniejszy, tę sronę samotrzecią z szlachtą iemu równą, bądź z powinnemi, krewnymi iego, abo w niedostatku krewnych, z ludźmi obcemi, tylko wiary godnemi do przysięgi przypuścić ma. § 2
A gdy żalobnikowi przysięga skazana będzie, i on ją uczyni, a odporna srona nie miałaby na to imienie iakiego prawa przyrodzonego, abo i nabytego, i (b) dawnością Ziemską zadzierżane-go, tedy żalobnik już to imienie za słusznym dowodem oddzierżyć ma. A ieszcze odporna srona, za to, że mu nieprzyznaniem słwym być go bliskim do tego, czego szukał, trudność zadawała, ma zapłacić dwadzieścia kop groszy. (c) A iesli odporna srona prawo iakie na to imienie mieć będzie, tedy i o to prawo urząd ma rozsądek słwoy według prawa, tamże zarazem na tym roku czynić. A będzieli przysięga skazana sronie odporney, i uczyni ją, tedy po przysiędze przy tym imieniu zostawion będzie.

(a) Gdzieby słuszych, i iawnych, listow, i dowodow, ani świadkow, srony o imienie się pozywające nie mieli, tedy ten, który dzierży imienie przy posłeszy, do dowodu ma być przypuszczon: *Władysław Jagiello w Krak: 1423. H. P. 522.*

(b) W Koronie dawność Ziemska o imienie trzy lata, i trzy miesiące. *Kaz: w Wiślicy 1368. H. P. 530*

(c) Świadcstwo Krewnych o przedanie dobr swemu Powinnemu jest ważne, gdyż powinni przy takich sprawach najczęściej bywać. *Kaz: w Wiślicy. 1347. H. P. 499.*

ARTYKUŁ LXXIII. 73.

O tym, iż będąc kto z którego imienia o co do urzędu pozwany, nie może go nie rozsprawiewszy się inszemu puszcząć.

R. 1. A. 8. Zabiegając przedłużeniu sprawiedliwości ludzkiej, ustawuujemy, i chcąc to wprzod mieć, iż iesliby kto z kim prawo wieść zaczął o imienie, o ludzie, grunty, o długi, abo o insze iakiekolwiek rzeczy, krzywdy, i szkody, z ktorego imienia poczynione, tak od słamych Panow, iako ich sług, i poddanych: a ten pozwany będąc w pozwach, i nieskończywszy prawa, (a) komu inszemu to imienie, abo ludzie, grunty, o co pozwano będzie, w dzier-

żenie iakimżekolwiek sposobem puścił, tedy żalobnik biorąc przed się pozwy na imię tego, kogo pozywać począł, i na tymże imieniu ich pokładać ma, z ktorego pierwey począł pozywać, a urząd Nasz żalobnikowi na onymże imieniu, na którym pozwy kłaść poczęto, odprawę do końca czynić ma według tego Statutu. A dzierżący niczym tego zabraniać nie ma, (b) ale w tym zawodce swego patrzeć ma, który mu pienne imienie zawiodł. Jeśliżby ten, kto imienie dzierżeć będzie, upornie urzędowi sprzeciwił się, a odprawy czynić nie dopuścił, i bronił w wiązania, tedy przeciwko takowemu urząd Nasz, i z stroną, mają daley postępować, według Artykułów o odprawach rzeczy sądzonych w tymże Rozdziale opifanych.

(a) Ani Krolowi Jego Mości dobr, o któreby się prawo nie skończyło, nikt zapisować nie ma. 1565. Rzeczy zapisane, fol. 90.

Dobra stołu Krolewskiego, ktoby sobie uprosił, a potem to mając, komu inszemu wiecznością przedał, abo przeferymarczył, abo zastawił, tedy w tych dobrach, posiadora patrzeć, a Posseffor Ewiktora, *Const: 1562. fol: 18. Tit: O Zastępcy.*

(b) Ten, który imienie przedaie, ma tego, który kupił, bronić. *Sag: w Kra: 1423. H. P. 512.*

Woytoftwa, tak w Koronie, iako w W. X. L. iedno ludziom w Woytku zasłużonym, rozdawane być mają, *sub nullitate* przywileiow, *& revocatione* onych *ad instantiam* kogokolwiek z Woytka, *collationeq;* temu, ktoby to *deserret* Krolowi. Wolno iednak, tak *modernis possessoribus* iako i napotym Zolnierzom te Woytoftwa, za Konsensem Krolewskim, *Personis nobilibus* przedawać. Ani *derogatur* Woytoftwom w Oekonomiach Krolewskich, i reformacyach Krolowey podległych, *durante reformatione*, ani tym, które są Miałom, Miałeczkom *lege publicā* inkorporowane, abo które Sądowi Starostowie, na podparcie Jurysdiki trzymają, Woytoftwa zaś wszystkie, które *plebeia persona* przeciwko prawu trzymają, *exnunc pro vacantibus declarantur*, *& bene meritis* Zolnierzom rozdawane będą. *Possessio* iednak nie *violenter*, ale *legitimā iuris viā* w Sądach K. J. M. adiri ma, *praviā exsolutione summarum*, *& sumptuum*, które na Woytoftwach *legitimē extenduntur*. Excypowano iednak Woytoftw dzieić, przy których K. J. M. wolno ludzi *in actuali servitio suo* zostających zachować. *Const. Anni 1662. fol. 15. Tit. Deklaracya z strony Woytoftw.*

A R T Y K U Ł L X X I V . 74.

O zaręki na rzecz sądzoną.

i T EŻ (a) ustawuiem, ktoby na kim co prawem przezyfkał, Art: 54. R. II. to iest, imienie, ludzie, abo ziemię, i iakiżkolwiek grunt leżący, tedy ma w to iemu wwiązanie z prawa dane być, a z urzędu zaręka ma być położona, aby ten, kto na prawie upuścił, w to się przez to nie wstępował, i wwiązania nie bronił. A ieśli by wwiązania nie dopuścił, i sam przez siebie, abo przez kogokolwiek takowego wwięzowania bronił, bądź ręką, abo słowy, mówiąc; że wwięzowania nie postępuje, abo też po wwiązaniu, tak sam, abo też przez przyjaciela, abo urzędnika, sług, i poddanych swoich w to wstępował, tedy w tym za pozwy prawem przekonany, tę zarękę z prawa położoną ma płacić stronie żalobliwey. (b) A wszakże zaręka większa nie ma być pokładana, tylko według ważności tey rzeczy, o co idzie. A ten, komu co przysądzono, przed się to ma dzierżeć, i powtóre urzędownie w to, co było przysądzono, i też zarękę we własne ludzie, abo grunty przeciwnego, wedle prawa wwiązany być ma. wW

(a) W Woiewodztwie Mazowieckim wwięzywanie w imienie tajemne być nie ma, ale przez Woznego być ma obwołane, a ieśliby kto bronił Intrumisy przy Woznym, abo omieszkałszy bronić, tedy przy wpisowaniu Intrumisy do Książ niepuszczenia swego przyczyny dać ma wpisać, a ieśliby i tego uczynić omieszkał, tedy na pierwszych, abo wtórych rokach ma to uczynić, a gdyby już tego uczynić zaniedbał, już dawnością rzecz swoją traci, 1576. O wwięzywaniu, *John 305.*

(b) W Koronie we dwuynasob zakład sprzeciwnik płaci. *Alexander H. P. 473.*

A R T Y K U Ł LXXV. 75.

Ktoby po prawie, i przysiędze tegoż szukał, co przed prawem utracił.

R. 4
.25. **T**EŻ (a) ustawuiemy, ieśliby kto na kim czego szukał, a pu- 1
ściłby go na przysięgę, albo też z prawaby mu była skazana przysięga, a onby przysięgał. A potymby on, który go obżałował, teyże rzeczy, co prawem utracił, na nim powtore szukał, mianuiąc, iżby nie sprawiedliwie przysięgał, i tego chciał na tym, który przysięgał, dowodzić, tegdy taki dowod według prawa, nie ma być mu dopuszczony. Ale iż po przysiędze teyże rzeczy szukał, która u prawa utracił, ma cztery niedziele na Zamku Naszym siedzieć, a szkody odprawić, na czym słuszny dowod srona uczyni. § A 2
gdzieby nie takowego nie przynawiając, i słowy niesromocąc; tylko rzeczy osądzoney drugi raz szukał, tedy siedzenia nie będzie winien, tylko ma sronie trzy ruble groszy zapłacić, a na urząd, przed który pozwan będzie, winien trzy kopy groszy zapłacić, a zapłaciwszy te winy, ten sąd pierwszy przy mocy zostać ma.

(a) Ktoby przeciw wyrokowi mówił, patrz w Rozdz: 1. Art: 11.

A R T Y K U Ł LXXVI. 76.

O świadkach, iacy mają być, u prawa przyimowani.

R. 9.
.14. **U**stawuiemy (a) też, iż na wszelaką rzecz u każdego sądu, 1
świadkowie mają być wiary Chrześciańskiej, ludzie dobrzy, wiary godni, i niepodeyrzani. Wszakże sąd, pierwey niżli sron, abo świadkow ku świadectwu przypuści, ma ich napomnieć, i rozważyć, aby pamiętali na Pana BOGA, na sprawiedliwość jego, i na poczciwość swoją. A wrzeczach ważnych, krwawych, gdzie idzie o gardło, świadkowie po różniu u sądu pytani być mają, ale iednak przy bytności sron. Agdzieby który świadek, z przyczyn słusznych, znacznych, iawnych, doskonałych, lecz nie za dowodem jakim srony przeciwney, ani przez świadki, ale albo pismem jakim słusznym, prawnym, abo z własnych ust jego przez urząd Nasz doznany był świadkiem nie prawdziwym, fałszywym, takowy świadek ma być tam karany tym, na czymby on świadectwem swym nieprawdziwym drugiemu bliżniemu swemu uszkodzić miał. Jednakże i takowemu świadkowi, ieśliby sobie krzywdę, i bezprawie w roz-

śladku urzędowym rozumiał, appellacya wolna zostawać ma do sądu głównego. § A ktemu mają być przypuszczeni ku świadectwu i Tatarowie, ci, którzy na służbę Naszą wojenną iędzą, iako to w przywileiu Przodka Naszego opisano mają.

(a) W Woiewodztwie Mazowieckim, Świadkami być nie mogą krewni, bliscy, ale może być świadkiem Szlachcie któregokolwiek Powiatu, i Ziemi tegoż Woiewodztwa, tylko ma być sławy dobrej, a w pocziwości swej nie podeyrzany; wżakże świadki, gdzie idzie o pocziwość, Herbowni, krewni, i powinowaci być mogą, i iednaczami mogą być krewni, gdyż takie rzeczy powinowaci nayeściej sprawują. 1576. O wiedzeniu Świadkow, fol. 300.

W Koronie kto świadkow na świadczenie stawia, ma przysiąc, iako nie są przenaieci 1588. O Mężoboycach, i Skrut: fol. 463.

Świadkow gdyby strona stronie odgroziła od krzyża, ma tracić sprawę. Const: 1576. fol. 300. O wiedzeniu, in Except: Mazowiec. Woiewodzt.

In Causa Criminis læsæ Majestatis chłop może być Świadkiem przy Instygatorze Const. 1588.

Świadkowie etiam ex Equestri Ordine we wszystkich Kryminałach Seymowych, i Trybunałskich, depositiones testimoniorum suorum poprzyśleć powinni. Const: 1667. fol. 6. Tit: Deklaracya bezpieczeństwa PP. Senatorow.

ARTYKUŁ LXXVII. 77.

O dowodach, i odwodach.

- 1 Ustawuemy, (a) Gdy sąd wysłuchawłszy żalob, i odporow stron, skaze któreykolwiek stronie dowod, albo odwod, a ona strona na on czas, na który miała dowodzić, albo odwodzić, nie dowiedzie, albo się nie odwiedzie, takowa rzecz swoje tracić ma. A wżakże ieśliby zarazem strona którego świadka, abo i dwóch stawieć nie mogła, tedy sąd to i do iutra odłożyć ma. Wżakże on tego, albo tych świadkow, na których się stawienie wezmie do iutra, zarazem tam u sądu imiony mianować powinien, a to już będzie pod straceniem prawa zawity rok.
- 2 § (b) A dowody, i odwody na wszelaką rzecz, mają być nypierwey przez pismo, albo przez świadki, a to są nypewnieysze, i
- 3 naygruntownieysze dowody. § Będą też dowody, i odwody przez przysięgę, komu pisma albo świadkow nie dostanie. Też i przez pewne znaki, iako o każdym dowodzie takowym z osobna niżej opisano.

(a) Gdyby komu na dowod, abo na odwod puszczono, a ona strona na on czas nie stała, abo dowodu nie miała, rzecz swą traci. H. L.

Ktoby się brał na dowod, i w dowodzie ustał, rzecz traci. Stat: Koronny, Zygmunt 1519 fol. 764.

(b) Oczywistych świadkow potior ratio habenda, Const: 1588. fol. 463. Tit: O Mężoboycach.

ARTYKUŁ LXXVIII. 78.

Którzy ku świadectwu przypuszczeni nie mają być.

- 1 Ustawuemy też, iż ku świadectwu nie mają być przypuszczeni ci, którzy są prawem przekonani w jakim złym uczynku, za co bywa gardłem karano, co tamże przed urzędem, ten, kto komu nagani, dowodzić ma. A ieśliby nie dowiodł, tedy ku

dowodu przypuszczony będzie. § Ktemu, nie mają świadczyć 2
 słudzy, i poddani za Panow, ani też przeciw Panom. Szaleni,
 którzy rozumu nie mają. Potemuż świadkami być nie mają ie-
 den drugiemu, ci, którym spólnie winę dadzą, albo pomocnika-
 mi ich będą. Także i wywołańcy świadczyć nie mogą, poki się
 z obwinienia swego nie wyprawia. Jeśliby też który w iakiey rze-
 czy świadczył, że na tym mieyscu, gdzie się to stanie, sam był, i
 to (b) widział, albo słyszał, a potym w drugiey rzeczy, któraby
 na inszym mieyscu tegoż dnia, iako i pierwsza, o którą świad-
 czył, stała od tego mieysca o podał, iakoby podobieństwo nie by-
 ło, żeby tego iednego dnia na obu mieyscach być mógł, i chciał
 świadczyć, tedy takowy ku temu, ani naprzod ku żadnemu swia-
 dectwu nie ma być przypuszczony.

(b) Oczywiście świadkowie pierwsze mieysce mają. 1588. O Mężoboycach, fol: 463.

A R T Y K U Ł LXXIX. 79.

O Świadcach, coby kto chciał o nich mówić.

R. 9. a. 15. **J**Eśliby (a) srona sprzeciwna chciała ku świadkom co mówić, i
 i ganić, tedy ma tuż zarazem przed prawem, i pierwey niżli
 ich ku świadectwu przypuści, albo ku przyśiedze, ku nim mo-
 wić, i na nich dowodzić, i nie spuszczaiać z prawa to kończyć.
 A gdzieby na którego świadka co dowodził, a nie dowiodł, te-
 dy ma tego świadka tamże u prawa nawiązać, według stanu ie-
 go, a ku świadectwu będzie przypuszczony. A przewidzieli, te-
 dy ten świadek, świadkiem być nie może. A srona powodowa
 na to mieysce inszego świadka ma stawić, i na stawienie drugih
 świadkow, ma sronie czas być użyczony na tychże rokach, we-
 dług dalekości mieysca, gdzie się to stało, albo iak daleko tego
 świadka powiedzie. § A trafili się to na końcu rokow, albo dla 2
 dalekości drogi stawicby go nie mógł, tedy na stawienie świadkow
 takich do drugih rokow, pod straceniem prawa odłożyć ma. Ale
 srona zaraz u sądu tych świadkow imiona mianować ma, na
 których postanowienie prosić będzie. § A nie będzieli mogli za 3
 śmiercią, albo z iakich inszych słuźnych prawnych przyczyn, któ-
 rego mianowanego świadka postawić, tedy na tego mieysce wol-
 no będzie inszego świadka postawić, tylkoby wiary godnego, nie-
 podeyrzanego, a przypuściwszy świadkow ku świadectwu, po
 prawie ku nim nic mówić nie ma.

(a) Świadkow, gdyby srona sronie od krzyża odgroziła, jeśli wszystkich kto odgroził,
 ma tracić sprawę. Conf: 1576. fol: 300. Tit: O wiedzeniu Świadkow.

A R T Y K U Ł LXXX. 80.

Na swych świadkach po prawie nikt niczego szukać nie ma.

¹ Ustawuemy, ktoby wiakieykolwiek rzeczy przed prawem wy- ^{Art:}
 dał świadkow: A ciby świadkowie przeciw samemu poświad- ^{15.}
 czyli; tedy on na tych świadkach swych po prawie, i swia- ^{75.}
 dectwie, tego poiskiwac, i do prawa ich powlaczac nie ma. ^{tegoż}
^{Roz:}

ARTYKUŁ LXXXI. 81.

Świadectwem trzech, abo dwóch świadkow, ma strona rzecz swą odzierać, i ktoby też odstawiający dowod, puścić stronę na przysięgę.

¹ Też ustawuemy, iż strona dowodząc rzeczy swej, ma dowieść trzema świadkami, ludźmi wiary godnymi, i niepodeyrzanymi. (a) A jeśliby kto trzech świadkow nie miał, tedy w niedostatku trzeciego, przy dwóch świadectwie, sam ma przysiąc, ² i tym rzecz swoją odzierać. § A wszakże nie o uczciwość, nie o gwałt, ani o niażd domowy, i też gdzieby nie szło stronie obżalowaney o gardło, tak też i o ziemię, na co osobliwie na mieyscach swych dowody napisane. A ktoby odstawiając dobrowolnie dowod świadkow trzech, puścić stronie swej przeciwney, na przysięgę o którąkolwiek rzecz, tedy ta strona gdy się dobrowolnie za przysięgę weźmie, i przysięże, ma rzecz swą dzierać. A jeśli ³ przysiąc nie zechce tedy rzecz swoją traci. § A ktoby mając trzech świadkow, a nad nich sam dobrowolnie za przysięgę brać się nie chciał, tedy to mu wolno będzie świadectwem trzech świadkow ⁴ bez przysięgi rzecz swą odzierać. § I gdy komu z prawa przysięga skazana będzie, abo się kto za nią dobrowolnie u sądu weźmie, tedy urząd, dla rozmyślenia stron, ma przysięgę na dzień trzeci złożyć. A tam dnia trzeciego strona przeciwna, przeciw której ma być przysięga czyniona, ma rotę tej przysięgi od Pifarza, z podpisem ręki iego wzięwszy, onę stronę swoją przed woźnym, i stroną dwiema szlachcicami wieść. A woźny (b) rotę ⁵ wydawać ma. § A nie zechceli kto strony przeciwney do przysięgi wieść, taki rzecz swą traci. A ten, który miał przysiąc, a nie był wiedzion do przysięgi, już bez przysięgi tę rzecz iemu skazaną, odzierać ma. A czas pilności przysięgi ma być tego dnia trzeciego do południa. Mieysce przysiędze tamże przed sądem. (c) A czynić przysięgę ma każdy według swego nabożeństwa, iakiego używa.

(a) W Koronie pozwana strona bliższa się odwieść w rzeczy, o którą jest obżalowana, gdyby strona powodowa sama przysięgą tylko pokonać pozwanego chciała. *Zwyczay Ziemi Krak.* H. P. 455.

(b) Któryby Woźny rotę przysięgi inaczej wydał, na wieki ma być z onego Urzędu złożon. *Każ: Wielki w Wiślicu.* 1368. H. P. 468.

(c) Żydzi mają przysięgę wykonywać w Bożnicy według Przywileiow swoich. *Constit.* 1641. fol. 14. *Tit:* O Trybunale i *Art:* 7. *Rozdz:* 12.

Przysięgi na Seymie, abo przed Królem skazane, do Powiatow odsyłane być mają. *Const.* 1557. fol. 10. § Przysięgi.

ARTYKUŁ LXXXII. 82.

O dowodach Listowych.

Art. 77. Roz. 26. *Art. 77. Roz. 26. vide contrarium in R. 7. a. 26.* **M**Ogą (a) też być dowody listowne, to jest: zapisy na imiona, i inne wypisy, abo opowiedanie, i zeznawania z Ksiąg Kancellaryi Naszey, i z Ksiąg sądowych, Ziemskich, i Zamkowych, i przez Cyrografy pod pieczęciami, i pod napilem ręki własney. Takteż kwitami, i Reiestrami rewizorskimi na odmianę danemi, i innemi listy, reiestry zawodczymi, abo uwiązczymi, iako o tym lzerzey niżej na swym miejscu jest opisano.

(a) Prostym listem, abo minutą dowiedziono u prawa być nie może, tylko pod pieczęcią, abo Księgami Urzędowemi. *Zwyczaj Ziemi Krak: H. P. 450.*

ARTYKUŁ LXXXIII. 83.

O Kommissyach Naszych Hospodarskich, w iakich rzeczach mają być dawane.

a. 20. R. 1. **U**stawuujemy (a) też, iż listy Nasze Kommissyjne ku uczynieniu i sprawiedliwości, tylko w tych rzeczach niżej mienionych mają być dawane, to jest: o granice między imionami Naszymi, i szlacheckimi, gdy się kto z poddanych Naszych narodu szlacheckiego iakiegokolwiek stanu ołoba uciecze do Nas, mianując sobie krzywdę w gruncie swym, od Woiewod, Starost, Dzierżawców, Ciwunow, i iakichkolwiek Urzędników, z imion Naszych, abo od poddanych Naszych. (b) Tedy My zarazem, bez żadney zwłoki, na rozładek, i rozprawę takich różnic o grunty, Mamy Kommissarzow Naszych trzech ołob, a mianowicie Kasztelana, abo Marzalka, ktemu Podkomorzego tego Powiatu, i z niemi trzeciego szlachcica w tymże powiecie osiadłego. A w którym powiecie Kasztelana, abo Marzalka nie będzie, tam z Podkomorzym dwóch szlachcicow tegoż powiatu, abo kogo z urzędników Naszych, tylko rodzicow, i obywatelow tego Państwa Naszego Wielkiego Xięstwa Litewskiego, dawać, i wysyłać. A stronie żałobney wolno będzie za listy Naszymi z strony swej tylkoż ołob szlacheckiego narodu wziąć. § Mają też być Kommissye Nasze dawane o wykupienie imion Naszych Hospodarskich, także i z Duchownemi, iako o tym w Rozdziale trzecim, w artykule trzydziestym trzecim jest opisano. A o insze rzeczy wszystkie, tak szlachta między sobą, tak i wszyscy Panowie Duchowni i świętcy, mają się iłprawować przed sądem należącym.

(a) W Koronie Kommissarze przy Podkomorzym, abo Komorniku oney ziemi mogą być z Kancellaryi naznaczeni, chociaiby w onym Woiewodzt: abo Powiecie żadney osiadłości nie mieli, na rozeznanie granicy krzywd poddanych Królew: A ieśliby Komissarz na termin

nie przybył, podpisał list obwieszczoney 100. grzywien płacić ma; wyiawszy chorobę, na którą powinien przyjąć. 1588 O Kommissarych, i Kommissarzach, fol. 459.

(b) Kommissye na granice bez trudności mają być z Kancellaryi potrzebiącym wydawane. *Constit: Ibidem i Const. 1633. fol: 40. Tit: O różnicach. extraordinarie* otrzymane nie ważne.

Kommissarz podpisałszy innotescencyą powinien ziachać. *sub pena 100. Marcarum Const: Ibidem.*

Kommissya gdy się iednego dnia nie skończy, *sequentibus diebus* kończyć się ma. *Constit: Ibidem.*

Kommissye żadne *ad instantiam* poddanych na Dzierżawcow w Kancellaryi Królewskiej wydane być nie mają, póki wprzód sprawa w sądach Referendarskich, i Assefforskich nie będzie agitowana, i dopiero z Sądow Królewskich tylko Relacyinyh Kommissye mają być dawane poddanyh; wydane zaś *sine praviis decretis nullitatis* być mają, a takowi Kommissarze, którzyby bez dekretow Królewskich Relacyinyh zieżdzać ważyli się, akceptowani być nie mają. Póki zaś sprawa nie będzie w Sądach Królewskich decydowana, poddani mają wszelkie Dzierżawcom czynić posłuszeństwo. *Constit: Anno 1685. fol. 8. Tit: O Kommissyi do dobr Naszych w W. X. Lit.*

ARTYKUŁ LXXXIV. 84.

O Roki zapłaty pieniężney z sądu skazaney.

- T**EŻ (a) ustawuemy, iż kaźdey zapłacie pieniężney z prawa ^{R. 4} ^{a. 93.} za przeżytki, od któregokolwiek sądu skazaney, mają być Roki zapłacie po skazaniu sądowym położone, to iest: począwszy od najmnieyszey liczby do pięciudzieściat kop groszy, dwie niedzieli. A tey summie, co będzie więcey pięciudzieściat kop groszy, abo sta kop groszy, cztery niedziele. Co więcey sta kop groszy, do pięciu let kop groszy, dwanaście niedziel. A co nad pięćset kop, aż do tyśiąca kop groszy, tey summie rok dwadzieścia cztery niedziele. A ieśliby kto na te roki nie zapłacił, tedy woźny od urzędu na wwiązanie przydany za listem urzędowym uwiążczym. po wyjściu kaźdey raty, abo kilku rat, iako tego strona żalobna potrzebować będzie, ma w imieniu winnego stronę powodową wwiązywać, według obyczaiu tego prawa pospolitego. Wszakże ieśliby się kto listem swym zapisał, na który rok zapłacić; a nie zapłaciłby, tedy urząd skazawszy na takim tę sumnę w zapisie opisaną, ma za nią zarazem bez składania rokov, według zapisu odprawę czynić. § Także ieśliby przy odjęciu gwałtownym imienia, wziął cokolwiek majątności, zboża, bydła, i inszych statkow domowych, i cobykolwiek rzeczą ruchomą nazwano być mogło, na coby strona powodowa słuszny dowod, według prawa, uczyniła, a ieśli czego z tych rzeczy przy podaniu imienia nie wróci, tedy i to bez składania rokov Statutowych na stronie obżałowaney odprawiono być ma.

(a) W Koronie gdzie o 60. albo 300. grzywien, albo o większą sumnę idzie, albo temu, któryby nie był w Królestwie, takowemu na zapłacenie długu ośmnaście niedziel idzie. *Każ: w Wsłicy. 1368. H. P. 525.*

ARTYKUŁ LXXXV. 85.

O polubownym sądzie.

Ustawuemy, (a) gdyby Sędziowie polubowni za Kompromi-
sem komu przeżył iaki sądowy wskazali, i listy tego skaza-
nia zgodnie obiedwie strony pod pieczęciami dali. A iedna-
by która strona sądu ich tego dzierżeć, i temu dosyć czynić nie
chciała; tedy za przypozywaniem ten list sądowy ma przez stronę
tę, która przy tym sądzie stać będzie, położon być przed sądem
Ziemskim, na rokach sądowych. A sąd weyrzawszy w Kompromis,
i w ten list sądowy, i obaczyli ten sąd polubowny, zgodny, i pie-
częciami Sędziow obu stron przypieczętowany, ma go przy mocy
zachować, i odprawę według tego sądu uczynić. § A gdzieby
się sąd polubowny pokazał różny, o takowy sąd gdy się obie stro-
nie przed urząd Ziemski przypożwią, albo iedna która strona,
przeciwną stronę swoją pozwie; tedy urząd ma tego doyrzeć i roz-
sądzić, i której stronie Sędziowie, według prawa, będą skazować,
ten sąd przy mocy zostawić. Jeśliby obudwuch stron Sędziowie
od prawa polspolitego, albo kompromisu sądem swym uchylili się,
tedy urząd za tymże pozvem, iako na roku zawitym, bądź za sta-
niem, albo nie staniem strony pozwanej, ma rozładek swój w tej
rzeczy według prawa uczynić, i odprawę dać.

(a) Kommissarze tym więcej jeśliby z Urzędu do sprawy naznaczeni byli, takowym bez
przyścięgi wiara ma być dana, a jeśliby bez wiadomości Urzędowej na Sąd byli wzięci,
a która strona nie przyczynałaby ugody, Sędziowie polubowni, mają urzędownie przy-
znać przykładem świadków, do czego i krewni przyjaciele mają być przypuszczani, H.
P. 250.

ARTYKUŁ LXXXVI. 86.

O odzywaniu z sądu do głównych Sędziow.

TEŻ (a) ustawuemy, gdyby się komu z poddanych Naszych
skazanie u sądu Ziemskiego, albo Zamkowego, tak samych
Woiewod, Starost, iako i ich urzędników sądowych, albo Pod-
komorskiego, albo Kommissarskiego, nie według prawa widziało
tak powodowej, iako i odpornej stronie, tedy wolno będzie każ-
dey z tych stron, tak powodowej, iako i odpornej stronie po ska-
zaniu sądowym odezwać się do sądu głównego, w tym co mu są-
dzić należy. A wżakże ten kto się odzowie, nie ma Sędziom
słów fromotnych mówić przy odezwie, iedno tymi słowy powie-
dzieć, Panowie Sędziowie, to skazanie wasze mnie się widzi nie
według prawa, odzywam się z tym do sądu głównego. A po ode-
zwaniu, póki się przed sądem głównym strony prawem rozepną,
sąd odprawy czynić nie ma. § A gdzieby u sądu którego przed
appellacyą przysięga której stronie była skazana, a drugaby stro-
na przeciwna po skazaniu appellowała, tedy ta przysięga ma być
zadzierżana dotych miast, póki się strony z sobą za appellacyą ro-
zepną; a potym na sądzie głównym ieśli skaz urzędowy uchwalon

3 będzie, w ten czas i przysięga tamże u sądu głównego wykonana
 4 być ma. § Jeśliżby się to trafiło, żeby ta strona, której przysięgę
 urząd skaże, nie doczekawszy rozprawy u sądu głównego, z tego
 świata zeszła, tedy potomkowie iey, komuby ten przeżyłk według
 prawa należał, zechcąli przeżyłk otrzymać, powinni będą appella-
 cyi pilnować, i przysięgę uczynić. Toż się i o przeciwney stronie
 w takim przypadku rozumieć ma, że potomkowie ich prawa pil-
 nować, i podierać mają. § (b) Wszakże gdyby w apellacyi stojąc
 jedna która strona umarła, tedy ta druga strona pozostała, ma po-
 tomki iey ku przysłuchaniu wyroku pozwy Naszemi Ziemskimi
 przed sąd główny przypożwać na rok zawity. A co sądowi Na-
 szemu Hospodarskiemu według prawa pospolitego należy, w takich
 rzeczach i appellacya ma iść do Nas Hospodara.

R. 4.
a. 95.
sub
finē

Art:
22.
tegoż
Roz:
4-

(a) Każdey stronie, której się skazanie którego Sędziego zda, nie według prawa być uczy-
 nione, wolna appellacya. *Zyg: w Wiślicy 1368. H. P. 501.*

Appellacya w sprawie, która nie niesie zysku, abo straty, nie ma być dopuszczona ab
Accessorio, 1557. Aby tym prętsza, *fol. 10.*

Sąd żaden appellacyi ab *Accessorio* dopuszczać nie ma, chyba iżby takie było, któreby
 niosło zysk i stratę, 1588. *De Accessoris fol: 487.*

Appellacya a male obtento ma być wolna, *ibidem.*

(b) Po śmierci Sędziego do popierania appellacyi pozywać nie potrzeba strony, chyba że-
 by która strona umarła, 1563. Nie iest też, *fol: 36.*

Po śmierci Królewskiej abo Sędziego wszelakiego, przypożwów nie potrzeba, chyba że-
 by która strona umarła, 1588. O Przypożwach po śmierci Królów: *fol: 481.*

ARTYKUŁ LXXXVII. 87.

O odezwach, gdzieby kilka braci, abo uczestników pozwali ko-
 go ku prawu, a potym od sądu odezwawszy się po skazaniu,
 ieśliby ieden z nich ziednał się, a drudzy, którzy się nie
 iednali, mogą odezwu pilnować.

1 **T**EŻ ustawuiemy, ieśliby kilka uczestników bądź stronę po-
 wodową, abo odporną będąc, mieli z kim prawo o iakakol-
 wiek rzecz, a skazanieby za nimi, abo przeciw nim wyszło,
 w czymby widząc która strona sobie z krzywdą do sądu się ode-
 zwawszy, ieden z nich, abo dwa z stroną ziednali się, krom in-
 nych uczestników. A potymby druga strona z odezwu tym chcia-
 ła zbić, prawa odbiiając tych, z którymi się nie iednała, dla tego,
 iż się insi uczestnicy ich ziednali, i z apellacyi wystąpili, tedy ta-
 kowy odpor u prawa niema być przyimowany: ale ci, którzy się
 nie iednali mogą odezwu pilnować, i skazanie ma być czynione;
 bo ci, którzy się ziednali, części ich utracić nie mogli, krom tego,
 gdyby się którzy ziednali, zupełną moc, a mianowicie urzędo-
 wnie na to im daną od uczestników ku temu prawu, i ku iedna-
 niu mieli, i u prawa to pokazali.

ARTYKUŁ LXXXVIII. 88.

W czym odezwu sąd dopuścić nie może.

O Strzegając tego, aby przedłużenie sprawiedliwości niepo-
 trzebne nie działo się, ustawuemy, iż od urzędów Naszych
 appellacya nikomu dopuszczona być nie ma w tych rzeczach
 niżej w tym Artykule opisanym. (a) Pierwsza, ktoby komu pi-
 sał i obowiązał się w czym listem swym, zapisem dobrowolnym,
 a takowy zapis nalezionby słuszny, według tego Statutu, i arty-
 kułów w nim niżej opisanym sprawiony; a ten, kto się opisać
 nie przyimując skazania, appellowaćby chciał, przewłokę czyniąc,
 temu odzew iść nie ma. Druga, gdzieby stronie żałobney przy-
 sądzono imienie, ludzie, albo grunt iaki, o który ona pozywała,
 o wybicie, i odcięcie spokojnego dzierżenia, tedy strona odporna
 appellować w takiej rzeczy nie może. Trzecia, ieśliby kto komu
 u sądu stojąc dobrowolnie na dowód, albo odwód iaki puścił, a
 tenby, komu puszczono dowód, albo odwód uczynił. Czwarte, ie-
 śliby się kto komu ku czemu tam dobrowolnie na prawie znał.
 § (b) Nie ma też urząd appellacyi dopuszczać, zbiłaiąc pozwy 2
 i rok zrażaiąc, ale po skazaniu głównej rzeczy, o co pozwano krom
 artykułów w tym Statucie wyiętych, wolno będzie appellować. § 3
 Także waruiąc i to, gdzieby strony o które spadki prawuiąc się,
 a spor stanie się między niemi nie przyznawaiąc jeden drugiemu
 linii krewności, w tym ład ma rozładek czynić, a ieśliby która
 strona to sobie za główną rzecz brała, tedy i appellacyi ma mu
 dopuścić do sądu głównego od skazania swego, (c)

(a) Appellacya nie idzie o długie zapisane w rzeczach nie wątpliwych, i kędy Statut iasny
 iest. *Const. 1569. fol. 93. § A te rzeczy które.*

W Koronie o Spaszy, Rękojemstwo, o wyrąbanie drzewa, wyłowienie ryb, posieczenie
 łąk, o pioty, o zaigcie, i pobicie bydła, appellacya nie idzie. *Const. 1569. fol. 199. Tit.*
Roki Ziemskie, &c.

(b) Appellacya *ab Accessorio* nie ma być dopuszczona, chyba *a perimenti*, które niesie
 zyk, albo stratę sprawy. *Const. 1557. fol. 10. § Aby tym pretęże.*

Reasumowano, że i Sędzia o niedopuszczenie appellacyi i *pro damnis* nie ma być pozwany
sub pana duplici 14. Marc: Const. 1588. fol. 486. Tit. de Accessoritis.

Appellacya też nie idzie na gorącym uczynku, także i z licem poimanemu. *Rozdz. 4.*
Artyk. 62.

(c) Appellacya *a malè obtento* ma być wolna. *Const. 1588. fol. 468. Tit. O Relaxacyi i*
zniesieniu.

W sprawach osądzonych, które *in executione* zostaią, appellacye nie idą, i dylacye, *exce-*
pta diuisione verè infirmitatis & maioris. Const. 1647. fol. 8. Tit. De re iudicata.

ARTYKUŁ LXXXIX. 89.

*O Roku zawitym za appellacyami, i o tym, ktoby
 nieślusznie appellował.*

R. 4.
a. 40. **U**stawuemy, (a) iż kaźdey appellacyi od wszystkich urzędów i
 Naszych ma być rok zawity, to test: kaźdemu Woiewodztwu,
 Ziemi, i łowiатовi, tam, na tym mieyscu, i o tym czasie,

iako iest w Artykułach sądu głównego, około tego mianowicie i dostatecznie dołożono. A kto nie słusznie i przeciw prawu odezwał się, a sąd główny skaz sądowi potwierdzi, tedy ten onemu, przeciw komu się odezwał, ma sześć kóp groszy zapłacić. A płaty, dochody abo pożytki, które brał, w tym czasie po odezwie dzierżąc to, o co prawo idzie, za dowodem słusznym, z nawiąską ma uszkodzonemu wrócić, dla tey przyczyny, aby się nikt unpornie, a w cudzym korzyścząc, nad prawo ku zwłóce strony swej przeciwney nie odzywał.

(a) W Koronie kto niesłusznie appelle, trzy grzywny płaci, *Każ: w Korczynie 1451 H. P. 504.*

(c) *Appellans in Accessorio* od ruszenia odstępować nie może, co się ma rozumieć o pozwany. *Const: 1538. fol: 48^{1a} Tit: prosecutio Motionum.*

ARTYKUŁ XC. 90.

Którego czasu od urzędow Naszych odzew być ma.

Ustawuemy, (a) ieśliby się komu od urzędow Naszych w skazaniu sądowym krzywda widziała, takowy ma tegoż czasu, od sądu nie odchodząc, zarazem skoro po skazaniu sądowym, przy bytności strony swej przeciwney odezwać się do Nas Hospodara, abo do sądu głównego, obyczaiem wyżej mianowanym. A tam przed sądem Naszym, abo głównym, więcej ku pomocy sobie nic brać, i przykładać nie ma, tylko to, co było przed sądem pierwszym, od którego appellował. § A gdzieby kto zarazem tegoż czasu iako wyżej dołożono, nie odezwał się, takowemu iuż appellacya dopuszczona nie ma być, i urzędu takowego o to pozywać nie może, według Artykułu czterdziestego, tegoż Rozdziału.

(a) Od skazania gdyby się strona zaraz do urzędu wyższego nie odezwała, on skaz takiey iest wagi, iako rzecz osądzona. *Każ: w Wiślicy, 1368. H. P. 501.*

ARTYKUŁ XCI. 91.

O przemilczeniu dawności Ziemskiej o imienie leżące, i o przeżytek z prawa skazany.

Ustawuemy (a) iż ktoby o imienie leżące dawność Ziemską Art: 45. dziesięć lat w milczeniu był, nie pozywał, ani listami upominalnymi obnosił, takowy iuż o to wiecznie milczeć ma, *R. 3. a. 72. R. 4. i 70. tegoż Roz.* chociayby się i upominał, i ku prawu pozywał, i w roku stał a rzeczy końca nie dowiodł, a potym także od obniesienia listem upominalnym, abo od założenia pozwu, abo i przewiodszy prawo, a w dzierżenie imienia nie wszedłszy, dawność Ziemską dziesięć lat przemilczał, i nie upominał się takowy iuż o takowe imienie wie-

cznie milczeć ma. § Także, ieśliby kto na kim iaką summę pie- 2
 niedzy z prawa przezyfkawszy, a po sądzie i skazaniu urzędowym
 nie używając, i nie domagając się odprawy tey rzeczy sądzoney,
 przez dziesięć lat w milczeniu tego był, takowy także o to wie-
 cznie milczeć ma. § Jeśliby kto odzierżawszy skazanie urzędowe 3
 na iaką summę pieniędzy, a odprawy za to za pierwszego urzędu,
 kto mu to przyłądził, nie otrzymał, a dawności Ziemskiej nie za-
 milczalby dziesięciu lat, w takiey rzeczy drugi urząd, bez pozy-
 wania o to, iedno weyrzawszy w list sądowy pierwszego urzędu,
 według tego odprawę uczynić ma.

(a) W Koronie, męskiej płci ludziom trzy lata i trzy miesiące, Wdowom sześć lat dla
 młodości płci ich, Mężatkom gdyż nie ma sama siebie w swej mocy dziesięć lat, dawność
 Ziemska iest dana. *Każ. w Wiślicy, 1368. G. P. 284.*

Præscriptio na wieczność nie idzie na dobrach w posagu, abo przezyfkach puszczonych i
 wyderkaffem zapisanych. *Const. 1588. fol. 461. Tit: Na dobrach,*

Exekucyą ieśli co Bratu z działu odeszło, na Oyczyźnie może patrzeć *præscriptio non
 obijante. Consti. 1562. fol. 15 § To też ktemu,*

ARTYKUŁ XCII. 92.

O gwałtowne wybicie z spokoynego dzierżenia.

TEŻ (a) ustawuiemy, ktoby kogo gwałtownie bez prawa wy- 1
 bił z spokoynego dzierżenia, z dworu i paźni dworney, z mia-
 sta, z młyną, z boiar, z ludzi, i z ich gruntow, bądź w domu
 szlacheckim, w Mieście, abo na wsi, boy iaki uczyniwlzy, abo i tak
 bez boiu odiał, i sobie przywrócił, imienie, ludzie, za prawem
 przyrodzonym dzierżące, abo w coby kto za prawem jakim naby-
 tym urzędownie przy woźnym, i szlachcie w dzierżenie włzedł.
 A toby bądź osobą swą, abo chocia y przez urzędnika, slug, bo-
 iar, abo poddanych swych uczynił. Tedy on ukrzywdzony ma
 bez mieszkania tę krzywdę swoię na urzędzie sądowym opowie-
 dzieć, i zapisać, woźnym, i stroną obwieść, i znaki gwałtu, ieśli
 iakie będą, okazać. A potym naydaley w dziesięciu niedzielach,
 od wybicia, abo odięcia, ma przypożwać samego tego Pana, kto
 go, bądź sam, abo przez slug, poddanych swych, z czego wybił,
 abo odiał, do urzędu Zamkowego na rok zawity za cztery nie-
 dziele, tak od oczywistego, iako i zaocznego podania pozwow. A
 tam przed urzędem Grodzkim, gdy obie strony staną ku prawu, a
 pozwana strona, ieśliby się tego gwałtownego odięcia, i dzierże-
 nia swego tego imienia, abo ludzi, zaprzala, i do tego nie znała,
 tedy to imienie, abo ludzie, ma być zaraz skazane żalobnikowi
 w dzierżenie: a gwałtu, boiu, ran, abo zabóystwa, y też szkod po-
 czynionych w pozwie opisanych, zechceli strona żalobna dowo-
 dzić, to iey wolno będzie, i urząd Nasz za słusznym dowodem,
 iako o każdym gwałcie dowod iest niżej opisany, ma skazanie
 przeciw stronie obwinione y uczynić według winy, i uczynku po-

2 rządkiem tego Statutu. A po wskazaniu, i odprawę na imieniu winnego czynić, do ostatniego stopnia prawa, Rokow Statutowych zapłacie pieniędzy skazanych nie składając: a przyidzieli do tego z prawa, i gardłem karać. § (b) A gdzieby strona obwiniona, przyznawszy się do dzierżenia tego imienia, albo ludzi, powiedziała to, że on żalobnika z tego, o co on żaluie, gwałtownie nie wybił, ale to dzierży za prawem jakim słusznym, i chciałby to jakim prawem, chociaż i na piśmie pokazać, tedy przecię tey strony odporney nie ma być na wywód dawano: ale żalobna strona ma ku dowodu przypuszczona być, i dowiedzieli, bądź piśmie jakim, albo świadectwem sądow okolicznych iakiegokolwiek stanu, tylko ludzi dobrych, wiary godnych, niwczym niepodeyrzanych, siedmiu człowieka, i przysięgą swą spokojnego dzierżenia swego tego imienia, albo ludzi, tedy to, z czego był wybit, sąd mu zarazem w dzierżenie, i ktemu gwałtu dwadzieścia kop groszy skazać ma. A zaboy, rany, zaboystwa, ieśli się przy takim gwałtownym odieciu staną, także szkody w ten czas poczynione, urząd przy znakach słusznym, i przy opowiadaniu urzędowym, za tąż przysięgą, która iako na wybicie gwałtowne, tak na ranach i szkodach iednym razem czyniona być ma od strony żalobney, skazywać ma, a szkody z nawiąską skazując, i odprawę czynić na imieniu winnego według nauki tego Statutu. A tey przeciwney stronie, która się z jakim prawem swym u sądu okaże, urząd wolne mówienie wprzod u sądu należącego zachować ma. § A ktoby minawszy urząd Grodzki, chciał o wybicie z spokojnego dzierżenia, chociaż i w tym czasie od wybicia w dzieściu niedzielach wyżey w tym Artykule wspomnionych do urzędu Ziemskiego powozać, to każdemu wolno będzie. A urząd Ziemski tymże oby-
4 czaiem, iako wzwyż pomieniono takie rzeczy rozładować ma. § A cokolwiek który urząd, Grodzki albo Ziemski, za takowemi pozwami o wybicie z spokojnego dzierżenia, gwałtu, nawiązek, i szkod przysądzi, temu roki zapłacie w Statucie opisane nie mają być pokładane, ale zarazem po skazaniu strona powodowa, iako wdzierżenie tego, z czego była wybita, przez woźnego wpuszczona, tak i iej odprawa za przeżyłki skazane, na własnym imieniu strony przeciwney uczyniona być ma, pod zarękami na stronę i urząd, iako o porządku odpraw inszych wszystkich rzeczy sądzonych iest opisano.

(a) Zaden nikomu rzeczy swej, gwałtem brać nie ma, chociażby iego własna była, *Każ: w Wiślicy, 1368. H. P. 550*

W Koronie o gwałtowne wybicie z spokojnego dzierżenia w Miesiącu iednym opowiadanie ukrzywdzonej ma uczynić, i gwałtownikow powozać, Urząd ma wyiechać na mieysce, i o dzierżeniu dawnym od Szlachty okoliczney pod sumnieniem, a od poddanych za przysięgą ma wiadomość wziąć, a pozwany ieśliby się brał na dowody prawne, do przyszłych rokow, to ma broniono być nie ma, iednak ma mianować, na iakie prawo brać się chce. *Zyg: w Krak: 1453. H. L. 222.*

1588. O gwałtownym wybicu, fol. 47r. 1598. *Causa expulsiōis*, fol. 703.
 (b) *In causis expulsi num*, Inkwizycja ma być zachowana. *Consi*: 1588. fol. 46r. *Tite*
 O wybicu z spokoynego,

A R T Y K U Ł X C I I I. 93.

O napominaniu Urzędowym około zapłaty summy pieniędzy z prawa skazaney, pierwey niż woźny poiedzie za to wwiązywać.

Z Abiegając My temu, aby nikt nie posłuszeństwa swego prawu i pospolitemu niewiadomością pokrywać i obmawiać się nie mógł. Ustawuemy, iż gdy która summa pieniędzy od któregokolwiek Urzędu Naszego skazana komu na kim będzie, za nieśtaniem tey strony przeciwney na kim co skażą. A będąieli ten skaz uczyniony wrzeczy takiey, w którey ten Statut rokow zapłacicie pieniędzy składać nie dopulzcza. Tedy urząd Nasz, wydając stronie powodowey, która przeżyłk odzierży, list swóy uwiążczy do strony przeciwney, ma przedlić na tym liście swym czas iemu ku zapłacie tych pieniędzy skazanych użyczyć, od podania iemu abo od położenia na imieniu iego przez woźnego, i dwóch szlachcicow kopią z listu uwiążczego za cztery niedziele, napominając go, aby na ten rok te pieniądze według skazania ich zapłacił, a w tym liście uwiążczym zaręka ma być pokładana, tak wielka, iako będzie ważność rzeczy sądzoney. A gdzieby za cztery niedziele tey summy skazaney nie zapłacił, tedy za tymże listem uwiążczym woźny odprawę na imieniu iego za to uczynić ma, według Artykułu niżej opisanego. § A gdzieby skazanie urzędowe wyszło, też zaocznie, ale na taką summę pieniędzy, którey roki zapłacie według zamierzenia tego Statutu będą położone, tedy przecię ten rok, abo te roki, iako ich wielkość summy ukaże, i na liście uwiążczym opisanie będą, mają się począć liczyć nie od skazania urzędowego, abo także od podania, abo położenia na imieniu winnego kopii z listu uwiążczego. § Jeśliż która summa pieniędzy za oczywistym u prawa mówieniem stron, abo ich umocowanych skazana będzie, w tym takowego obwieszczenia, i napominania nie będzie potrzeba, ale według przypadku rzeczy, i nauki tego Statutu, abo zarazem po sądzie odprawa będzie dana, abo od skazania sądowego roki Statutowe póyda, i liczyć się począ. Także się nie tylko o summę pieniędzy, ale i o inszych rzeczach iakich ruchomych z prawa ku oddaniu przysądzonych rozumieć ma. A gdzieby kto na roki od Nas, abo od urzędu Naszego, według tego Statutu położone, pieniądze przysądzonych zapłacić nie chciał, tedy przeciwko takowemu odprawa czyniona być ma, według artykułow niżej o tym postanowionych. Toż się ma rozumieć i o rzeczach z wyroku Naszego Hospodarskiego przysądzonych, i do urzędu na odprawę odesłanych.

ARTYKUŁ XCIV. 94.

*O odprawie summy pieniędzy z prawa przysądzoney, gdzie-
by iey kto według skazania urzędowego nie zapłacił, i
też o wwiązanie w imienie przysądzone.*

- 1 **J**EŚliby (a) kto summy pieniędzy od ktoregokolwiek Urzędu Naszego Ziemskiego, abo Grodzkiego, Podkomorskiego, abo Kommissarskiego przysądzoney, abo też z Naszego Hospodarskiego, lub też sędziów głównych wyroku, na odprawę do urzędu odesłaney, bądź zarazem po skazaniu według opisania tego Statutu, abo na roki wyżej opisaney, i użyczone stronie swej przeciwney nie zapłacił, tedy woźny od urzędu Naszego stronie żalobney na wwiązanie przydaney, ma z trzema szlachcicami wiary godnymi dla tego wwiązania do imienia strony przeciwney, na kim co skazano będzie iachać, i stronę żalobną według listu uwiązczonego za sumnę iey skazaną, w ludzie, w imienie, w grunty, i w inszą majątność strony przeciwney, według, porządku, i nauki w tym Statucie około tego niżej opisaney wwiązać, i to iemu
- 2 w dzierzenie do zapłaty summy pieniędzy podać. § A gdzieby kto woźnemu wwiązania nie postąpił, bronił sam, abo przez Urzędnika, Ciwuna, slug, bojar, i poddanych swoich, i przez kogokolwiek innego, nie tylko uczynkiem jakim sprzeciwieństwo pokazując, ale chociay słownie mówiąc, że nie postępuje wwiązania, a toby woźny i z tą stroną trzema szlachcicami zgodnie przed urzędem Ziemskim, abo Grodzkim zeznali, tedy takowy przeciwnik już w zarękę w liście uwiązczym opisaną popada. A urząd ten, który będzie tę rzecz sądził, abo do którego od Nas Hospodara, abo od głównego sądu, na odprawę odesłano będzie, jeśli Ziemski, tedy Sędzia, abo Podśędek, a jeśli urząd Grodzki, tedy Woiewodowie, Starostowie, abo ich namiestnicy, Podstarości, abo Sędzia Grodzki, mając przy sobie woźnych dwóch, tegoż Powiatu, i pięciu szlachciców w tym Państwie Wielkim Xięstwie Litewskim osiadłych, ludzi dobrych, wiary godnych, i niwczym niepodeyrzanych, o którą stronę żalobna strona, starać się powinna, ma na to wwiązanie iachać od dania iemu znać przez tego woźnego pierwey na wwiązanie posłanego, naydaley za cztery niedziele, i tam stronę powodową, iako za tę sumnę skazaną, tak i za zarękę, w liście uwiązczym położoną, w imienie przeciwnika wwiązać ma, i na koniec odprawę na nim według porządku tego Statutu uczynić, zachowując się w tym wwiązaniu przeciwko obiema stronom wierne, prawdziwie, pod tą przysięgą swą na urząd iego uczynioną.
- 3 § (b) A chociayby po wskazaniu urzędowym ten sam, przeciw komu skazanie wyidzie, abo na kim co przysądzono będzie, pier-

wey niż do wwiązania przyidzie, umarł, tedy woźny, abo urząd sam bez żadnego przypozywania inšzego, ale za tymże skazaniem odprawę, i wwiązanie przeciwko dzieci, bliskich, potomkow iego, według porządku tego Statutu wykonywać ma. § Gdyby też 4 ten, kto przeżyłk odzierży, nie wzięwszy zapłaty, i pierwey wwiązania, z tego świata zszedł, tedy dzieciom, bliskim iego, komuby ten przeżyłk za prawem przyrodzonym, abo też obcemu komu za zapilem należał także bez pozywania, tylko list uwiązczy odmieniwszy, odprawa czyniona być ma. A za pracą temu urzędowi uwiązczego od kopy dwa grosze ten, na kim odprawę czynią, płacić ma, i urząd za ten swój dochód, osobliwie w ludzie, abo w ziemię winnego wwiązać się, i stronie tey żałobney, abo komu inšzemu w tym zawieść może. § A gdy przyidzie wwiązywać we- 5 własne imienie srony żałobney bliskością, abo inšzym prawem przeżyłkane abo w ludzie, grunty, krom takiego imienia, któreby było gwałtownie zspokoynego dzierżenia odiete, o czym iest nauka w osobliwych artykułach. Tedy Urząd około wwiązania w to imienie, tymże porządkiem wyżej opisanym zachować się ma, jednakże za pracą uwiązczego urzędowi iuż sama strona powodo- 6 wa od służby, abo włoki osiadłey ludzmi po dwa grosze. § A od dworney i pułtowskiey pałzney ziemi, abo włoki po iednemu groszu płacić będzie. A od inšzych gruntow, któreby się na pałzną nie zgodziły, nie płacić nie będzie winna. A tę odprawę urząd w tym czasie wyżej zamierzonym wykonywać ma, pod winą pięciudzieliąt kop groszy sronie powodowey. O którą winę urząd do tychże Sędziow głównych pozwan być ma, a po zapłacie winy, przed się tę odprawę czynić winien będzie.

(a) W Woiewodztwie Mazowieckim, kiedyby kto iakimkolwiek prawem, abo obyczaiem imienie nabył, ma być przez woźnego onego Powiatu wwiedziony, i wwiązany, a przez woźnego aby ku wiadomości nowy Posiessor przyšzedł, ma to być obwołano, a ieśliby kto bronić omieszkał, tedy przy wpisowaniu do Ksiąg Intromisyi, abo na pierwšzych, wtorych, i trzecich rokach, przyczyny swego bronienia dać wpisać ma, czego ieśliby nie uczynił, dawnością rzecz traci. 1576. O wwiązaniu, fol. 306.

(b) *Vide contrarium* w Rozdz. 4. Artyk. 22. po zmarley ręce Potomkow przypozywać każe.

Po Dekrecie Trybunalskim nie woźny z Szlachtą, ale sam Urząd Grodzki na odprawę iachać ma. *Const: 1601. fol. 759. Tit: Exekucya za Dekretem, i Const: 1589. fol. 543. Tit: O Odprawach rzeczy osądzonych.*

A R T Y K U Ł X C V. 95.

O tym, ktoby urzędowi ktoremu wwiązaniu nie postąpił po sędzie ktorego urzędu, a nie po Trybunalskim.

N. 4
a. 44 **A** Jeśli (a) strona ta, na kim urząd Ziemski abo Grodzki, i odprawę uczynić zachce w rzeczach tych, w których strona prawem przekonana skazanie urzędowe przyięła, i od niego nie appellowała, temu urzędowi Naszemu odprawy uczynić na

imieniu swoim nie dopuściła, i czymkolwiek sam, abo przez kogo
inшого sprzeciwił się, tedy takowy za tę swą przeciwność, w so-
wita zarękę wpada. A urząd ten któremuby się sprzeciwiono, do
Nas Hospodara na liście swoim otworzonym, pod pieczęcią swą,
i pod pieczęciami tych szlachciców i woźnych przy nim będących,
ktemu i z podpisami rąk ich, kto z nich pisać umieć będzie, odeśłać,
i o tym uporze oznaymnić Nam ma. (b) A My Hospodar, gdzie
na ten czas dworem Naszym będziemy, takowego upornego i u-
rzędowi Naszemu nieposłusznego, kazać wywołać z Państw Na-
szych, a na imieniu przeciwnego przez dworzanina Naszego ukrzy-
wdzonemu mocną odprawę uczynić roskazać zarazem krom wsze-
lakiey zwłóki, tak w rzeczy osądzoney, w zarękach, zakładach, wi-
nach, i szkodach wszystkich, mamy, i powinni będziemy, który dwo-
rzanin przy takiej odprawie, pięciu też szlachciców i dwóch wo-
żnych przy sobie mieć ma. § A za tę winę, iż urzędowi Nasze-
mu nie postąpił wwiązania, iako za sprzeciwienie prawu pospoli-
temu i zwierzchności Naszey Hospodarskiej, ostatek majątności
przeciwnego cobykolwiek iey po uczynieniu stronie żalobney od-
prawy w Wielkim Xięstwie Litewskim zostało, wszystko od mała
do wiela leżącą do stołu Naszego Hospodarskiego wziąć, i przy-
wrócić mamy, (c) którą już ten isty takowy przeciwnik wiecznie
traci, i już My Hospodar tę majątność rozdać mocni i wolni bę-
dziemy ludziom narodu szlacheckiego, Nam i Rzeczypospolitey
zaśluzonym, iako własne spadki Nasze, a temu wywołancowi nie wra-
cając iey, (d) wyiawszy to, ieśliby takowy stronie ukrzywdzoney
za wszystkie przeżyłki dosyć uczynił, a do Nasby Hospodara o mi-
łosierdzie uciekł się, tedy przywrócenie iemu oney majątności, i
zniesienie z niego wywołania będzie przy woli i łasce Naszey Ho-
spodarskiej. § A ieśliby tenże tak uporny był, i temu posłańco-
wi Naszemu sprzeciwił się, i odprawy uczynić nie dopuścił, abo
to imienie, unikając prawa, komu inszemu w ręce puścił, czego
według artykułu wyżej opisanego w tymże Rozdziale siedmdzie-
siątego trzeciego uczynić nie mógł, takowego iako sprzeciwnika
sprawiedliwości Bożej, i zwierzchności Maiełtatu Naszego Hospo-
darskiego, za przypozywaniem od strony ukrzywdzoney przez Nas
Hospodara na rok zawity, i po okazaniu na piśmie tego uporu, i
nieposłuszeństwa iego, za zeznaniem posłańca Naszego, szlachty, i
woźnych przy nim będących, tam, gdzie na ten czas dworem Na-
szym będziemy, w żadną limitacyą tego nie wpuszczając, gdy po-
zwany stanie, (e) gardłem go karać każemy, a ieśli nie stanie, tedy za-
razem, na tymże roku mamy go roskazać ze wszystkich Ziem,
Państw Naszych wywołać wiecznym wywołaniem, tak, żeby się ni-
gdy w granice Państw Naszych nie wracał. A postępek wszystek
odprawy stronie żalobney, i przywrócenie majątności upornego
do stołu Naszego Hospodarskiego, także zarazem za Mandatem na

roku przypadłym, tak, iako wyżey opifano, przez poſłańca Naſzego wykonać My Hoſpodar bez żadney zwłoki powinni będziemy. A uwiązczego poſłańcowi Naſzemu, także ma być, iako i urzędowi. § Wszakże gdzieby ſkaz urzędowy przeciw kogo zaocznie za nieſtaniem, abo za nie dopuſzczeniem appellacyi wyſzedł, a temubym, na kim co ſkazano, ten ſąd, i ſkazanie za nie prawne rozumiejąc, wwiązania nie poſtąpił, i urząd o takie nieprawne wſkazanie do ſądu naleźnego Trybunalnego zapozwał, tedy taka ſprawa ma być zadzierżana, i urząd tego takowego ſprzeciwnego, iako na wywołanie do Naſ Hoſpodara odfyłać, tak i odprawy czynić nie ma, aż do roſprawy, o tym u ſądu głównego, a zoſtanieli ten ſprzeciwny w tym winien co urząd na nim wſkazał, tedy i zarękom tym, za niepoſtąpieniem wwiązania woźnemu, i urzędowi, wyżey w tym Statucie opifanym podlec ma, a ſąd Trybunalny, ku odprawie tey rzeczy, i zaręk, odeſłać ma według nauki w Trybunale opifaney.

(a) Gdyby ten, na kogo ieſt prawo przewidzione, wwiązania bronił, abo więc wwiązaniemu dzierżenia ſpokojnego gwałtownie przeſzkodę czynił, w zakład tak wielkiey ſummy, iaka ieſt nań przezyſkana, wpada. *Alex. Król w Radomiu, 1505. H. P. 214.*

(b) Ktoby upornie exekucyi bronił, i rzeczy oſądzoney odprawy czynić nie dopuſzczał, takowemu prawem przekonany, z Królestwa wywołan być ma. *Alex: Król H. P. 218.*

O odprawach rzeczy oſądzoney, i ktoby ſię urzędowi ſprzeciwił, i o wywołaniu. 1589. fol: 543.

(c) Imiona Szlacheckie konfiſzkowane, Szlachcie ma Król rozdawać. *Conſt. 1562. fol: 25 Tit: O karaniu. Conſt. 1565. fol. 89. Tit: Statut Alexandr.*

Mieykie Kaduki może Król rozdawać i nie Szlachcie. *Conſt: 1576. fol: 280. Tit: O Dobrach Juris.*

Król *donata* ſobie & *inſcripta indigenis Nob:* rozdawać ma. *Conſt: 1631. Tit: O Dobrach.*

(d) Gdy ſię kto z ſtroną poiedna, i doſyć uczyni, takowemu zniesienie banicy z Kancellaryi Naſzey ma być dane, 1588. O Relaxacyi banicy, fol: 468.

W Koronie gdy ſtrona ſtronę poiedna, tedy Trybunał powinien z niego banicyą znieść, 1589. O odprawach rzeczy oſądzoney, fol. 543.

(e) Gardło iego zoſtaie na łaſce J. K. M. *Zyg: w Piotr: 1521. H. P. 223.*

ARTYKUŁ XCVI. 96.

O takowych, ktoby pod czasem przewodu prawa między dwiema osobami, on trzeci wwiązania urzędowi bronił.

JEſliby (a) kto mając ſobie imienie od kogo inſzego puſzczone po założeniu pozwu, przez którą ſtronę żalobną, a potem po ſkazaniu urzędowym tego imienia ſtronie powodowej, abo po przyſądzeniu na tym imieniu iakiey ſummy pieniężney wwiązania woźnemu, abo urzędowi Naſzemu bronił, tedy ſtrona żalobliwa takowego na rok zawity, zaocznie za ſześć niedziel, a oczywiſto za cztery niedziele do ſądu głównego przypożwać ma, tam na to mieyſce, gdzie w którym Woiewództwie w on czas ſąd główny ſprawy ſądowe odprawować będzie, a gdy nań tego ſprzeciwieńſtwa ſwiadectwem urzędowym, iako wyżey opifano, dowiedzie, tedy wwiązanie w ono imienie za rzecz oſądzoną poſtąpić,

a ktemu gwałty, zaręki w liście sądowym opisane, z nawiąską sam zapłacić powinien będzie, co na własney majątności iego bez składanania rokov Statutowych, skazano, i odprawa porządkiem wyżej przeciw samego istca opisanym, uczyniona być ma. A to się ma rozumieć, kiedyby kto osiadły w Wielkim Xięstwie Litewskim to uczynił. § A gdyby ten, który wwiązania broni, w W. X. Lit: był nie osiadły, a wwiązania bronił mocno, tedy sam iściec postępkem wyżej opisanym, we wszystkim pokonywan być ma. A o tym nieosiadłym sprzeciwniku iednym, abo kilka ich będzie, iako o samym istcu urząd Nasz Nam Hospodarzu oznaymić ma. A My i tych przeciwników pospołu z samym istcem z Ziemi wszystkich Państw Naszych wywołać, rozkazać mamy.

(a) W którym Woiewództwie, abo Ziemi obwiniony i prawem przekonany osiadłość trzyma, tam exekucya rzeczy osądzoney czyniona być ma, 1588. O Kommissarzach, fol: 551. *hoc spectat ad sequentem* 97. Art:

A R T Y K U Ł X C V I I . 97.

O wykonaniu wwiązania, i odprawy na imieniu winnego w inszych Powiatach, gdzieby osiadłości inszey i majątności iego w tym Powiecie, gdzie skaz wyszedł, nie stało.

1 **U**stawuemy, (a) Iż gdyby w którym powiecie na kim z prā-
wa tak wielka summa pieniędzy skazana była, aboby kto R. 9.
a. 2.
uporem swym sprzeciwiając się prawu pospolitemu, wwiązania nie postępując w zaręki tak wielkie popadł, za coby odprawy według tego Statutu, imienie, i majątność iego w tym powiecie, w którym sąd był, nie wyniosła, a onby ieszcze miał osiadłość w inszych powiatach, tedy za oznaymieniem o tym, i odesłaniem przez list otworzony urzędu tego powiatu, gdzie ta rzecz sądzona, ma, i powinien będzie urząd drugiego powiatu, bądź Ziemski abo Grodzki, któremu z nich wedle prawa, i tego sądu należeć będzie, to jest: jeśli u Ziemstwa było sądzono, tedy Ziemski: a jeśli u Grodu, tedy też Grodzki za ostatek summy z prawa skazanej według nauki tego Statutu, na imionach winnego odprawę stronie powodowej uczynić od przyniesienia im takowego odesłanego listu z tego inszego powiatu, naydaley za cztery niedziele, pod tąż winą, wyżej w artykule dziewięćdziesiątym czwartym, tegoż Rozdziału opisaną. § Jeśli się też trafiło odprawę za sumę pieniędzy czynić, abo w samo z prawa skazanie, imienie wwiązować, w takowe, któreby się rozłączyło, ludźmi, abo gruntami, od dworu tego Pana w inszy przyległy temu powiat, abo kilku powiatów, tedy urząd tego powiatu pierwszego ma ku odprawie, i wwiązaniu do ostateka tę rzecz odesłać przez list swój otworzony w insze powiaty, gdzie takie ludzie i grunty leżą, do sądu

Grodzkiego: a ten urząd Grodzki, powinien będzie to skazanie według listu sądowego onego pierwszego urzędu, gdzie się początek tey sprawy stał, wykonać, i odprawę uczynić, według porządku Statutowego pod winą w inszych artykułach na urząd o zwłokę odprawy opisaną.

A R T Y K U Ł X C V I I I. 98.

Jakim szacunkiem odprawa summy pieniędzy z prawa skazanych na imieniu leżącym czyniona być ma.

Ustawiam, iż każdy urząd Nasz sądowy za summę pieniędzy i przyśadzoną, ma wedle porządku tego Statutu wyżej mianowanego wwiązanie dawać, szacunkiem w tym artykule niżej opisanym. Za każde dwadzieścia kóp groszy w służbę, abo włokę ludzmi osiadłych. A za dziesięć kóp groszy, to puł służby, abo puł włoki, ludzmi osiadłych. Po temuż i w ziemię pułowską, abo włokę pułą, za dziesięć kóp groszy. A gdzieby ludzi ciałych, i pułowiczyn nie stało, tedy w boiary pancerne, i putne. § W pancerne go boiary z iego ziemią, za czterdzieści kóp groszy. W putnego za trzydzieści kóp groszy. A ieśliby i tych nie stało, tedy w ludzie, i grunty boiar, szlachty, którzyby osiadłościami swemi ku temuż imieniu, na którym odprawa czyniona będzie, należeli, a nie mieliby pierwey danin wyzwolenia od Pana swego słusznego według tego Statutu. Jednakże ten, kto w imiona iakie szlacheckie wwiąże się, nie ma u tey szlachty imion odeymować, tylko ma patrzeć służby, i powinności takie, iaką powinni byli Panu swemu, także szacunkiem wyżej, i niżej opisanym. § A morg 3 ziemi pognoiu za kopę groszy. Pola prostego morg, za pięćdziesiąt groszy. Sianożęci morg, za pięćdziesiąt groszy. Ziemi lesney, któraby się godziła na pasznią, morg za czterdzieści groszy. Boru, lasow, puszczy, każdy morg po groszy dwadzieścia. Jeśliby i takowych gruntow na wwiązanie za summę przyśadzoną nie dostało, tedy i w zasianie na gruntach dwornych żytem, i iarzynami wwiązanie dawane być ma, to iest: z każdego morgu pognoiu rachuiąc żyta, po pięciu kóp. A na morgu prostego pola po trzy kopy, a na morgu iarzynami zasianemi, Pszenicy po sześciu kop, Jęczmienia po sześciu kop, Owsa po cztery kopy, Jarzycy po trzy kopy, Gryki po pięciu kop, Grochu po sześciu kop, Prosa po cztery kopy, Soczewice po cztery kopy. A inlze ogrodne rzeczy zasiane według uważenia woźnego, i szlachty z nim na tym wwiązaniu będącey. A to ma być szacowano na pieniądze po temu, iako niżej w tym Statucie szacunek zboża iest opisan. § A co 4 się dotyczy Jezior, Rzek, tedy wieziora wwiązanie dawane być ma według wiadomości od sąsiadow okolicznych osiągnione, iako wiele toni w którym iezierze będzie, każdą tonią stanowiąc za

dwadzieścia cztery grosze. Stawy, (a) młyny, sadzawki, według ważności pożytkow. A na rzekach iaz abo siedzę iesietrzą, za kopę groszy. Iaz rybi za groszy dwanaście. Gać kotcowey ryby ruskiey, abo polelskiey za groszy 12. Gać wiunowy także polelski za groszy sześć. A gdzieby i tymi rzeczami wyżej mianowanymi summa skazana nie wypełniła się, tedy bydło wszelakiego rodzaju, zboże młoczone i nie młoczone, i inne statki i rzeczy ruchome szacunkiem tego Statutu podawać mają. A którymby rzeczom szacunek w Statucie nie był opisany, tedy także woźny z szlachtą według uważenia 5 swego szacunek, i odprawę na tych rzeczach czynić mają. § A ie-^{R. 4.}
śliby i to wszystko oney summy nie wynosiło, tedy po takowey^{a. 67.}
odprawie woźny z szlachtą rok cztery niedziele złożywszy, a po wy-
ściu ich, ma i w dwor, i w budowanie dworne, i w plac, oszaco-
wawszy wszystko budowanie za co stać będzie, wwiązać i stronie
podać ma. A woźny ten i szlachta, którzy takową odprawę czy-
nić będą, to imienie, ludzie, statek ich roboczy, i wszelaką powin-
ność zwykłą tych boiar, ludzi, i pożytki wszystkie spisać mają, i
ten rejestr przed urzędem zeznać. A ten komu takowe dobra poda-
dzą, nie więcej nad powinność w rejestrze opisaną brać nie ma,
pod nadgrózeniem wszystkiego tego stronie przeciwney, coby nad
6 to wziął po wykupieniu takowego imienia i ludzi. § Jeśliżby i to^{R. 5.}
wszystko oney summy nie wynosiło, tedy na osobie samey w nie-^{a. 18.}
dośćtku majątności odprawa czyniona być ma. (b) Wszakże przy-
pozawszy go do urzędu Grodzkiego, a to tym obyczajem, iż ten
pozew ma być przez woźnego przy Kościele w parafii, i na targach
przybity i obwołany. A gdy stanie, tedy urząd Grodzki onego po-
wiatu, za oznajmieniem tej rzeczy od strony žalobney, a za świa-
dectwem woźnego, i strony ku tej odprawie posłanych, ma go do
więzienia osadzić. A nie stanieli za pozewem, tedy gdziebykolwiek
mógł być poścignion, ma być poimany przez urząd Grodzki, i do
więzienia zamkowego, abo dwornego osadzon, w którym więzie-
niu póty ma siedzieć, póki rękojemstwo na tym da, iż stronie swej
za wszystko dosyć uczyni. A nie będzieli miał rękojemstwa, tedy
urząd stronie powodowej winnego wydać ma, a on go w więzie-
niu dzierżyć ma, aż mu za wszystkie summy przysądzoną, dosyć^{a. 9.}
uczyni. A ktoby takowego urzędowym posłańcom wziąć bronil,^{R. 1.}
takowy za przypozwaniem o to do Grodu, na rok zawity, i za prze-^{a. 57.}
konaniem jego w tym prawnym dowodem, sam będzie powinien^{R. 11.}
żałobnikowi to płacić, co był winien ten, kogo nie dopuścił poimać.

(a) W karczmę, abo młyn żaden pierwey przed inną majątnością dawać nie ma wwiąza-
nia, wyiawszy żeby inżey nie było. H. P. 344.

(b) Gdy na nieosiadłym prawo przewodzą, tak przez oczewistą kontrowersyą, iako i w
nieśmąnym skazą dosyć czynić rzeczy osądzoney, ma się oswobodzić gotowemi pieniędzmi do
dwóch niedziel, abo rękojemstwo stawić, ludzi osiadłych, że rzeczy osądzoney za niedziel
sześć dosyć uczyni, czego gdyby nie uczynił, do Grodu dłużnik pozwany ma być, wywo-
łany, poimany, do więzienia wsadzony, a pozew ma być kładzion w Parafii gdzie miał osiadłość,
abo gdzie się rodził, abo gdzie przemieszkiwa, abo i w ręce samemu, 1588. *De impossessio-*
natis, 465.

ARTYKUŁ XCIX. 99.

O zapłacie summy pieniędzy z prawa skazaney.

^{R. 4.}
^{a. 42.} **G**Dyby kto mając na sobie summę pieniędzy z prawa skazaną, i a niechcąc za nią dopuścić wwiązania w imienie swoje, chciał ją stronie swej przeciwney na rok zapłacić, albo i po wwiązaniu w imienie, ludzie, grunty, chciał to, w co wwiązano, wykupić, tedy pierwey ma stronę swą przeciwną listem otworzonym urzędu Ziemskiego albo Grodzkiego, przez woźnego i dwóch szlachciców obnieść, nie trafili się oczewiście, kopią z tego listu podać, tedy ją na imieniu położyć naybliżej przed tym dniem, któregoby chciał pieniądze oddać za dwie niedzieli, aby brania pieniędzy pilną była. § A gdzieby kto sam, albo przez kogokolwiek ² inzego, korzyżcząc w dzierżeniu imienia albo ludzi wwiązanych, nie chciał na ten dzień oznaymiony pieniędzy przyśadzonych brać, a jeśli ieszcze do wwiązania nie przyszło, tedy na rok od urzędu naznaczone. Jeśli by też nie chciał kto pieniędzy przyśadzonych przyjąć, z któremi będzie naydowan, w imieniu swym też urzędownie z woźnym i z stroną, tedy takowego, ten, kto pieniądze oddaie, ma pozwać ku braniu pieniędzy do urzędu Ziemskiego, albo Grodzkiego na rok zawity, na którym roku on pozwany, żadnymi przyczynami, chociaż i prawnymi nie wymawiając się, wyjąwszy tylko to, gdzieby kto był za granicą w cudzych Państwach na posłudze Naszey, i Ziemskiej, winien będzie stanąć, i pieniądze swe przyśadzone przyjąć, a to, w co był wwiązany puścić. A jeśli ieszcze do wwiązania nie przyszło było, tedy go z oddania ^{R. 7.}
^{a. 14.} pieniędzy kwitować. § Jeśliżby ten pozwany sam, ani przez kogo ³ inzego przed urzędem ku braniu pieniędzy nie stanął, tedy urząd, przed który będzie pozwany, ma pieniądze przy sobie zostawić, i za pieczęciami wszystkich trzech urzędników sądowych, przy Księgach mają być chowane. A stronie z imienia, z ludzi wywiązanie dać. A te pieniądze powinien będzie urząd temu, komu były przyśadzone, zarazem skoro się ich upomni, bez żadnego zatrudnienia, naydaley za tydzień od upomnienia oddać, pod zapłatą drugiej także wielkiej summy, gdzieby się o to z urzędem do rozsądku prawnego za nie oddaniem pieniędzy przytoczyło. § Tak ⁴ że ktoby za pożyczane pieniądze wwiązawszy się w czyie imienie, a nie chciał na rok w zapisie pomieniony pieniędzy przyjąć, i imienia postąpić, o to żałobney stronie wolno będzie takowego, do którego zachce urzędu Grodzkiego, albo Ziemskiego, na takowyż, iako wyżej opisano rok zawity pozwać. A oddawać takowe pieniądze nie gdzie indziej, iedno na urzędach Naszych sądowych.

ARTYKUŁ C. 100.

O odieciu imienia, abo ludzi, gruntow, po wwiązaniu urzędowym

Jeszcze (a) też i to opatruiem, iż gdyby kto postąpiwszy wwiązania w imienie, ludzie, i w iakikolwiek grunt, bądź woźnemu od urzędu którego posłanemu, abo samemu urzędowi, i iużby to sronie powodowey urzędownie w dzierżenie podano, a potymby on sam, abo przez urzędnika, sług, boiar, poddanych, i przez kogożkolwiek innego, to, wco było sronę żalobną wwiązano, gwałtownie i bezprawnie odiał, tedy sronie w tym ukrzywdzoney, chociażby wwiązanie doszło od urzędu Ziemskiego, ale zechceli dla prętlzey sprawiedliwości do Grodu, o to takowego przeciwnego pozwać, abo zechceli do sądu Ziemskiego pozwać, to oboie wolno będzie uczynić: a w rzeczy takiey, gdzie było wwiązanie od Grodu, to zaś do Grodu ma pozwać. § A za którymkolwiek ^{R. 4.} ^{a. 42.} pozwaniem, tak do Ziemstwa, abo do Grodu ma być rok zawity, i tam na urzędzie dowiedzieli srona żalobna wwiązania swego urzędowego, w któreby przez woźnego, abo przez samy urząd weszła, i odiecia gwałtownego przez sronę iey przeciwną tey rzeczy, w co było wwiązano, dowiodła; tedy takowy sprzeciwnik ieszcze sowitzo tak wielką summę, i zakłady, za iaką żalobnik był wiazan tey to sronie swey żalobney, i ktemu gwałtu dwadzieścia kop groszy iemuż zapłacić będzie powinien, i za to wszystko wwiązanie, i odprawa na imieniu takiego sprzeciwnego zaraz po sądzie bez składania żadnych rokov uczyniona być ma, według tegoż porządku, i nauki tego Statutu około wwiązania wyżej opisaney.

(a) Kto nabywa maiętności iakimkolwiek prawem, ma w dzierżenie nie tajemnie przychodzić, ale przez Woźnego z Urzędu przydanego, które ma być wniesione do Akt Grodzkich, a z tych zaś przeniesione do Akt Ziemskich, tego Powiatu, gdzie imienie leży, a ktoby nie miał wwiązania w Księgach Ziemskich wpisanego od Roku 1531. chociayby dobr używał, dawność mu Ziemka nie idzie, ale mogą być przez bliskie wykupione, iako zastawne. *In Except: Mazo: Woiew: Const: 1576. fol: 305. Tit: O wwiązaniu.*

ARTYKUŁ CI. 101.

O braniu win przez urzędy Nasze w tym Statucie. i na zapisach dobrowolnych na Urzędy opisanach.

Kiedyby (a) kto popadł w winę iaką słuźnie prawem ^{R. 4.} ^{a. 42.} konaną, któremu urzędowi Naszemu Ziemskiemu, abo Grodzkiemu, tak w tym Statucie, iako i w zapisach dobrowolnych opisaną, tedy takie winy mają należeć u sądu Ziemskiego wszystkim trzem urzędnikom Ziemskim, Sędziemu, Podśędkowi, i Pi-

farzowi na równe części: a u Grodzkiego sądu, gdzieby się to nie przed samymi Woiewodami, abo Starostami sądowymi toczyło, tak też wżyskim trzem urzędnikom, Namieśnikowi, abo Podstarościemu, Sędziemu, i Pisarzowi. § Wszakże każdy urząd Nasz² według dobrego uważenia, i Chrześcijańskiego postępu, przychylnieyszy ma być do odpuszczenia takich win, niżli do brania ich, zwłaszcza sierotom, ubogim, a nie swawolnym folga w tym czyniona być ma.

(a) O znoszeniu prześadów u wszelakich Sądów Woiewództwa Wołyńskiego, Kiliowskiego, i Bracławskiego. *Const.* 1601. fol. 744. i 758. *Tit.* O płaceniu kocow.

A R T Y K U Ł CII. 102.

O pozywaniu przez samych Panow o krzywdy ich sług, boiar, i poddanych.

<sup>R. 11.
a. 25.</sup> **G**Dyby się czyiemu słudze, Boiarzynowi, i poddanemu, i iakiegokolwiek stanu czeladnikowi stała iaka krzywda od kogo-¹kolwiek, bądź od samey osoby stanu szlacheckiego, i inżey iakiey, abo od czyich sług, urzędnikow, boiar, i poddanych, a ieśliby się to sąsiedzkim obyczaiem, nie dopuszczając tego do Naszego Hospodarskiego urzędu, rozprawić, i uspokoić nie mogło, a przyszłoby do listow upominalnych, abo i do pozwow, tedy tak listy upominalne iako i pozwy, mają być brane, nie imieniem sług, boiar, abo ludzi czyich ukrzywdzonych, ale imieniem i na żalobę<sup>R. 11.
a. 58.</sup> samych Panow dowodząc im sprawiedliwości. § Wszakże czasu² prawa mogą to Panowie odprawować przez umocowanych swoich, i nie sam Pan, zwłaszcza gdzie nie o iego rzecz własną abo szkodę idzie, ale ci ukrzywdzeni słudzy, boiarze, i poddani iego, gwałtow, krzywd, i szkod swoich według prawa dowodzić mogą. Wszakże na gwałtach tylko ludziom narodu szlacheckiego przysięga wskazowana być ma.

(a) Jeśliby komu sługa prostego stanu był zabity, a przyjaciół zabity nie miał, Pan o głowę sługi swego może czynić. *Const.* 1588. fol. 489. *Tit.* *De homicidio plebei.*

A R T Y K U Ł CIII. 103.

Jako Pisarz w pisanii spraw sądowych zachować się ma.

WPisanii (a) Pisarze, Podpiszkowie, pisania tak szerokiego nie mają czynić wpisując pozwy i sprawy, które się przedtym toczyły w tey sprawie, ale rzecz dośćtecznie wypisać z takowych iego listow, daty, pozwow, i listow wspominając to, co się będzie ścigało do tey sprawy, która się przed sąd przyto-

czyła, i tak mają sronom wydawać, aby przedłużeniem pisania
2 odprawy ludzkie nie zatrudniały się. § (b) Wszakże powinien
wszystko dołożyć jako srona potrzebować będzie, czego sobie sa-
ma srona albo Prokurator iego ma przypilnować, dając mówienie
swe z obu sron na piśmie do Pisarza, naydaley do trzeciego dnia
dla pamięci urzędowi, aby zgadzał się urząd z pamięcią swą, że
się przed nim toczyło, a nie dalliby do trzeciego dnia, tedy i u-
3 rząd nie powinien będzie przyjmować. § (c) A gdzieby srona
potrzebowała jakiego listu, aby był wpisan do Ksiąg dla starości,
i dla czegożkolwiek, albo też kto komu dając na wieczność jaką,
i na cokolwiek zapisy swe własne według dawnego zwyczaju, i
zeznałby one przed urzędem, tedy Pisarz nie czyniąc szerokiey
przemowy, ale tylko osoby te pomieniwszy kto komu co zapisuie,
a potem list albo zapis ten słowo od słowa do Ksiąg wpisać ma.

(a) W. X. L. Pisarze Trybunałni, Ziemscy, Grodzcy, albo Podpisek, gdyby nad prawo do-
chod u srony wyciągał, i do tygodnia dekretu, albo sprawy jakiey nie wydał, kop 100. wi-
nien płacić, 1616. O Pisarzach Trybunał: Ziemskich, Grodzkich, fol: 42. Const: 1635. fol:
30. Tit: O Pisarzu.

(b) Do trzeciego dnia Prokuratorowie dla świeżey pamięci swe kontrowersye Urzędowi
oddawać mają, 1569. w tym też się dzieją, fol: 192. Kontrowersye do trzeciego dnia dane
być mają, 1616. O Pisarzach Trybunał: Ziemskich, Grodzkich, fol: 42. i na W. X. L.

(c) Listy do Ksiąg Ziemskich wpisywane być nie mają, iedno te, które z inszych Ksiąg
pokazane będą. Zyg: w Piotr: 1539. H. P. 272.

ARTYKUŁ CIV. 104.

O Woźnym, którego zowią po łacinie General.

1 **B**Acząc My Hospodar, iż tego iest potrzeba dla wielu potrzeb R. 4
a. 8.
i spraw ludzkich. Ustawuimy, iż w każdym Woiewództwie
i powiecie w tuteyszym Państwie Naszym Wielkim Xięstwie
Litew: nad insze ieden woźny ustawion być ma takowy, którego
łacińskim ięzykiem zowią (a) General. A takowy urząd w tym
Woiewództwie i Powiecie osiadłemu rodzicowi Wielkiego Xięstwa,
piśmo ruskie umiejącemu, za przyczyną i oznaymieniem o nim
Nam Hospodarowi od Woiewód, Starost sądowych, i szlachty, o-
bywatelow tych powiatow, zkad ten będzie. A My Hospodar li-
sty z Kancellaryi Naszey na takowe urzędy im dawać mamy, po
których daniu Naszym Hospodarskim, na urządzie tym, w którym
powiecie takowa osoba osiadła będzie, na pierwszych rokach sądo-
wych Ziemskich przed urzędem, przy bytności szlachty, przysię-
gę na urząd swój rotą inszych woźnych uczynić ma, a po tako-
wey przyśiedze, iuż urzędem swoim iżafować i sprawować będzie,
takowym sposobem. To iest, taki woźny w każde Woiewództwo
i powiat po wszystkiey Ziemi tego Państwa Naszego Wielkiego
Xięstwa Litewskiego, gdziekolwiek komu iedno potrzeba będzie
pozwy nosić, i urzędem swym woźnowskim władać, i iżafować
moc mieć będzie, i przy każdej sprawie sronę, szlachtę przy so-

bie mieć ma, iako o woźnych w tym Statucie jest opisano, a zeznanie tego każdego woźnego w każdym Powiecie, i na każdym urzędzie, za mocne, i ważne przyjmowane być ma. A w Ziemi Zmudzkiej dwa takowi Generalowie być mogą.

(a) Woźnych, Generalow, każdy Sąd, i Urząd do posług ludzkich przydawać, i ich przyznanie przyjmować ma, pod 100. grzyw: winy, 1576. O Woźnych, Generalach, fol: 291.

ARTYKUŁ CV. 105.

O potwarzach.

Z Abiegając (a) temu, aby ludzie żli od potwarzy na ludzi niewinnych powściągnięni byli. Ustawujemy, ieśliby kto przebaczywszy bojaźni Bożej, i wstydu ludzkiego, rzeczy iakie zmyśłone potwarne do sądu doniośł, i sprawy tey na kogo popierał, a toby się na niego pierwszy raz iawnymi dowody, i słusznymi znaki pokazało. (b) Tedy za to sronie tey, którą spotażzył, winy powinien będzie zapłacić sześć kop groszy, A pokażeli się to wtóry i trzeci raz, tedy za każdym razem po temuż sronie przeciwney płacić powinien będzie. A ieśliby i czwarty raz toż się na tegoż, od kogokolwiek pokazało, tedy już takowemu nozdrza rozerzniona być ma, i już takowy potym aby nigdy do żadnego urzędu i do sprawy przypuszczon nie był. Wszakże się to rozumieć ma tylko o iawnych potwarcach, a nie o tych ludziach, którzy abo dla uboistwa, abo dla iakiey prośoty, i nie umiętności swey, abo też dla iakiego przypadku prawa swego sobie nie dowiedzie, ci za potwarce rozumiani, i karani być nie mają. (c)

(a) Temu, któryby kogo potwarzył, za pierwszy, wtóry, abo trzeci raz, po trzy grzywny sronie, także Urzędowi płacić ma, a ieśliby się czwarty kroc tego dopuścił, już więcej ku sprawowaniu nie ma być przypuszczon. ale za iego zły uczynek, nozdrza iako Walechowi mają być rozerznione, beze-czci, i Szlachectwa zostaje. *Każ: w Niesz: H. P. 491.*

Gdyby kto kogo kryminalnie, a potwarne oskarżył, wprzód uczynić *Scrutinium* o tey rzeczy, a gdy będzie przekonany, na twarzy znak mu mają przepalić. *Jan O/b: 1493. H. P. 205.*

(b) Od potwarzy kto odprzysięga się, Delator żadney winie nie podlega. *Constit: 1588. fol: 456.*

Gdyby kto o Kryminał nieślusnie pozwał, i nie dowiodłby tego, winy grzywien 100. nie schodząc z Urzędu, i wszystkie szkody, za przysięgą płacić ma, do tego w wieży 12. niedziel siedzieć ma. *Constit: 1565. fol: 101.*

(c) I o Paszkwilach też pona.





ROZDZIAŁ

P I A T Y

O ODPRAWIE POSAGU, I O WIANIE.

ARTYKUŁ I. I.

*Którym obyczaiem Ociec wydając dziewczkę swą za męż,
ma obwarować, i upewnić zapisanie wiana
od zięcia.*

I **T** Eż (a) ustawuiem, iż każdy obywatel tego Państwa, któregożkolwiek będąc stanu, wydając dziewczkę swą za męż, i dając za nią posag, abo wyprawę według dobrej woli swej. Naypierwej, niżli córkę za męż wyda, ma od zięcia wziąć zapis pod pieczęcią, i z podpisem ręki jego, kto pisać umie, i pod pieczęciami ludzi dobrych, którym on na trzeciej części imienia swego leżącego on posag, to jest: pieniądze gotowe, złoto, srebro, perły, kamienie drogie, (b) sówito szacując, opisać ma. A inszą wyprawę, szaty, i wszelakie ubiory, i chusty białe, konie, kolebki, i wszystkie insze rzeczy ruchome, iednym szacunkiem bez sówitości kładąc, opisać ma, potemż iako niżej opisano. A potym on zapis onże zięć na pierwszych rokach Ziemskich sądownie odprawuiących się przed sądem Ziemskim onego powiatu, w którym ta osiadłość, na czym wiano zapisano, będzie leżeć, sam oczywisto zeznać, i w Księgi Ziemskie zapisać dać ma, i na to zeznanie swe, że go ma na urzędzie uczynić, powinien będzie zięć Oycowi list swdy osobny pod zarękami dać. A zgodzali się na to obie strony, żeby taki list wianowany na urzędzie Grodzkim, nie czekając Ziemskich rokov był zeznan, to też wolno będzie, A potym ten zapis, Ociec, Matka, abo bliscy żony jego przenieść mają do Ksiąg Ziemskich, i iuż takowa oprawa ma być dzierzana u każdego prawa. Potemż się Matka, bracia, stryowie, i inni bliscy około wydawania w stan

Malżeńſki dziewczki narodu Szlacheckiego, zachować, i pierwey
 R. 7 wydania iey za mąż, oprawę od zięcia otrzymać mają. § Je- 2
 a. 24 śliżby kto listu ſwego wianowanego, bądź przed Ziemſkim, abo
 Grodzkim urzędem, według poſtanowienia z przyiacioły żony ſwey
 na to uczynionego nie zeznawszy, pierwey roku na to zeznanie
 zamierzonego, z tego ſwiata zſzedł: tedy żona iego, abo iey przy-
 iaciele, mają tegoż czasu, iako nayrychley być może, ten zapis
 iego wianowany na urządzie Ziemſkim, abo Grodzkim opowie-
 dzieć, i okazać, i do Kſiąg go zapisać dać. A potym gdy ta
 rzecz do prawa przyidzie: a dzieci, bliſcy męża iey nie dawaliby
 wiary temu listowi, tedy ona poſtawić ma pieczętarzow, których
 pieczęci u tego wianowanego listu będą. A to ieſliby byli pie-
 czeńtarze żywi, ma przy ich ſwiadectwie ieſzcze przyſięgę uczy-
 nić; że to ieſt list prawdziwy iey, i od męża iey dany. A nie bę-
 dzieli żywych pieczętarzow, to przecię onaż przyſięgą ſwą tego
 listu podeprzeć ma, a po takim dowodzie ten zapis przy mocy
 zoſtanie. § A ieſliby Ociec, Matka, brat, i kto z bliſkich wyda- 3
 iąc dziewczkę za mąż, takowey oprawy, i wiana, iako wyżej opi-
 fano, od zięcia nie odzierżeli, takowa dziewczka po ſmierci męża
 ſwego wniesienie traci, chociażby wielką ſummę za ſobą wniosła.
 (c) A wſzakże przecię iako Szlachciance, dzieci, abo bliſcy po-
 winni będą za wieniec dać trzydzieſci kop groſzy, a to ieſliby za
 mąż poſzła. A gdzieby za mąż iść nie chciała, tedy miedzy dzie-
 ćmi, i miedzy bliſkimi w imieniu mężnym będzie równą część
 R. 5 imienia dzerżeć aż do ſmierci ſwey. A ieſliby onego Szlachci-
 a. 6 ca imienie trzydzieſtu kop groſzy nie ſtało, tedy też według tego,
 i 10 z onego imienia ma iey wydzielona być czwarta część, którą bę-
 dzie trzymać tylko do żywota ſwego, chociaż za drugiego męża
 póydzie. (d) A zechćali potomkowie i z tey czwartey części ią
 ſkupić, tedy takowa część wſzyſtka według tego Statutu przez
 urząd ſzacowana być ma, a tey oſzacowaney ſummy tylko poło-
 wica, a nie więcej dana iey będzie. § A gdzieby która żona nie 4
 mając od męża wiana opisanego, pierwey męża z tego ſwiata ze-
 ſzła, abo i po ſmierci mężniet siedziała do ſmierci ſwey na czę-
 ści imienia iego, według nauki wyżej w tym artykule opisaney,
 tedy po ſmierci iey dzieci, bliſcy iey wienca pożyſkować nie mają.

Oprawa Królowom w Xięſtwie Litewſkim 30000. a w Xięſtwie Mazowieckim także 30000.
 ma być pазnaczone, którą wolno każdemu Narodowi Kroleſtwa tego ſkupić u Królowey
 Jey Mści. *Conſt.* 1581. *fol.* 382. *Tit.* Oprawa Królowey Jey Mści.

(a) W Koronie poſłagi białyegłow zaraz do Kſiąg przyznawaią, a któreby u Kſiąg Kró-
 lewſkich, abo na którymkolwiek Urzędzie nie były przyznane, te żadney władzy, ani mo-
 cy nie mają. *Jan Olb.* 1496. *H. P.* 280.

(b) Niaſto ſowitoſci mężowie żonom przywianki przyznawaią, które gdzieby po ſmierci
 męża pierwſzego za drugiego ſzły, przywianek dzieciom pierwſzego małżeńſtwa rękoynią
 ma oprawić, że po ſmierci iey onym wcale dochowany będzie. *Zygm.* w *Piotr.* 1523.
H. P. 283.

(c) Niewypoſażoney białyegłowie 30, grzywien za wieniec płacono być ma. *Zwyszay*
Ziemi Krak. 1505. *H. P.* 280.

(d) Panie wienne po śmierci męża swego na skupie od krewnych po mieczu w linii bliższych będących zostają, 1588. O Siostrach *Jure victorum*, i Paniach wiennych, fol. 467. Dobra w posagu zawiedzione, i zapisane; także z Dekretu w przeżytkach wzięte, nie mogą się w dziedzictwo obracać, choćby dawność *longissimi temporis* zażąda, ale zawždy są na skupie 1588. Na dobrach posażnych w przeżytkach wziętych, fol: O Siostrach *jure victorum*, i Paniach wiennych tegoż Roku, fol: 467.

ARTYKUŁ II. 2.

Jako ma mąż Żenie zapisać wiano.

1 **T**EŻ ustawuujemy, ktoby chciał zapisać wiano żenie swey, tedy ma oszacować wszystkie imiona swe, i na trzeciej części wszystkich imion swych, bądź w każdym imieniu, albo iedno które, albo kilka imion w trzecią część wyjąwszy, i wyłączwszy, na przeciwko wniesienia żony swey, iako wzwyż w pierwszym artykule tegoż Rozdziału opisano, wiano iey zapisać, a gdy będzie ta żona iego na trzeciej części imion mężnich wiano opisane od niego mieć, a onby potym umarł, i dzieci po sobie zostawił, a ta żona póydzie za drugiego męża, a jeśli dzieci, albo bliscy zechcą ją, z tey trzeciej części za żywota iey wywianować, tedy mają wszystkie sumnę pieniędzy, iako będzie w liście opisano zapłacić, toż to imienie do ręki swych wziąć. § A jeśliż będą dzieci, albo bliscy czekać śmierci iey, a tego imienia za żywota iey z rąk nie zechcą wykupić, tedy powinni będą ono wniesienie iey, co w ten dom ich wniósł, po śmierci iey zapłacić temu komu ona odpisze. (a) A przywianku coby Ociec ich zapisał na przeciwko wniesienia swego, tego nie powinni płacić. (b) A ona też nie ma nikomu tego przywianku odpisować, krom tylko wolno będzie odpisać, wniesienie swoje. A jeśli by nikomu nie odpisała, a dzieci nie miała, aboby i miała, aleby te dzieci jeszcze za iey żywota, albo i po śmierci iey lat nie dorozszy, albo i dorozszy lat, a prawaby swego ni na kogo nie wlawszy pomarł, tedy ma być to wniesienie iey wrócono w dom ten, z którego wyszła. § Wolno też 3 każdemu żenie swey odpisać rzeczy swe ruchome, tak, iako i każdemu obcemu, to jest: złoto, srebro, szaty, konie iezdne, i insze rzeczy, krom zbroi, stada, i czeladzi dwornej, i bydła dwornego. A wżakże i tego wszystkiego to jest: zbroi, stada, czeladzi, dwornej, i bydła dwornego, i też zboża wszelkiego, tak, iako i imienia leżącego trzecią część żenie odpisać wolno, aby siedząc na imieniu, miała czym służbę Naszą Hołspodarską, i Ziemią z trzeciej części imienia zastępować. A dzieci, albo bliscy gdy będą z tey trzeciej części skupować, tedy przyjąwszy ona od nich wiano swe powinna im będzie tę część trzecią tylko z dworem, z budowaniem dwornym, z boiary, z ludzmi ciałłemi, i czeladzią dworną podać. A insze rzeczy iey zapisane, iako zbroie, stado, świrzepie, bydło dworne, i zboże nie zachceli ona z tych rzeczy po dobrej woli swojej dzieciom, albo bliskim przy imieniu zostawić, to wży-

ftko przy niey zoſtać ma. A tak według tey uſtawy Naſzey ma-
iã ſię zachować wſzyſcy poddani Naſi i na potomne czaſy. § A⁴
ktoby nad zwyż tey uſtawy Naſzey uczynił, a co nie ſuſſnie że-
nie ſwey za wnieſienie iey obyczaiem wianownym zapisał, tako-
wych zaſiſow nie chcemy mieć mocnych My ſami, i Potomkowie
Naſi W. X. L. Przeto Ociec, Matka, Bracia, abo inſi bliſcy ieſzcze
nie wydawſzy dziewczki za mąż, maia pierwey tego patrzyć, ieſli-
by tego zięcia iego trzecia część ſowito ſtać mogła, przeciwko
wnieſienia tey dziewczki, na czymby iey przeciw tego wianować
miał. A gdzieby trzecia część nie ſtała przeciwko wnieſienia, te-
dy Ociec, abo ten, kto iã wydawać będzie, ma za tę ſummę pie-
niędzy, co by po niey miał dać, kupić imienie, i po tey dziewczce
zięciowi dać. § A zięć przeciełz żenie ſwey za to, co by oſobno⁵
wziął ſummę iaką, ma oprawę uczynić na trzeciey części imienia
ſwego właſnego. A tego imienia, które Ociec, Brat, abo bliſki,
kupiłſzy po tey dziewczce da, maia ſpólnie uſzywać, aż do żywota
meżnego, a po żywocie meżnim ona iako ſwe właſne ma dzierżać
weſpoł z wianem ſwym, będąc tym wolna ſzaſować, iako właſno-
ſcią ſwą. § (c) A gdzieby żona pierwey meża ſwego nie zaſiſa-⁶
wſzy meżowi, i nikomu inſzemu takowego imienia, i dzieci po ſo-
bie nie zoſtawiłſzy z tego ſwiata zeſzła, tedy to imienie ma przyiſć
w ten dom, z którego ona wyſzła. A ieſliby dzieci po ſobie zoſta-
wiła, tedy to imienie na dzieci iey ſpadnie.

(a) Gdzieby Zona pierwſzego ſzła, za drugiego Meża, przywianek dzieciom z pierwſze-
go Meża ſplodzonym ma obrećzyć, iako po śmierci iey będzie wcale dochowany, 1588. O
Sioſtrach *Jure viſſorum* i Paniach wiennych. fol. 467. Jeſli Mąż oddała dobra poſagowi po-
dległ Zony ſwey, ma to uczynić z pozwoleniem iey, i dwóch przyacioł z ſtrony Oyca
naybliſzych. *Zyg: w Piotr: 1523. H. P. 279.*

(b) Odprawa od Pani wienney, komukolwiek przedana, abo zaſiſana, zawſze ieſt u Po-
tomkow na ſkupie. bez oddania przywianku. *Conſt: 1576. fol. 314. Tit: O przedaniu.*

(c) W Koronie Mąż ieſli przeżyie bezpotomną Zonę, poſagu ma uſzywać aż do ſwey
śmierci, a ieſli Mąż po Zenie, abo Zona po Meżu poſledniey umrze, poſag Powinny, iako po bezpotomney zkład wyſzedł, ma być wrócony. *Alex: w Radomiu 1505. H. P. 282.*

ARTYKUŁ III. 3.

*Po śmierci Oycowſkiey, Dziewki iako maia z imienia
oyczyſtego wyprawowane być.*

R. 3
a. 17

Ustawuiemy, (a) ieſliby Ociec za żywota ſwego wydał iedną¹
Dziewkę ſwą za mąż, a w tym umarł, a po ſobie zoſtawi-
wſzy ieſzcze kilka Dziewek, tedy i te Dziewki według opisu,
abo teſtamentu iego maia być wyprawowane, iako będzie im o-
piſano, z gotowizny zoſtawionej. § A gdzieby ſummy opiſaney,²
ani naznaczonej gotowizny nie było, a nie mógłby Brat tak wiel-
kiey ſummy po nich dać, iako po pierwſzey dano, tedy oſzacowa-
wſzy czwartą część imienia ſwego oyczyſtego nie z tego imienia
nie wytrącaiać, ani utraciać, i tym Sioſtrom ſwym wyprawę ró-

wną wszystkim ma dać, ile ich będzie. Okrom ieśliby Brat ich rozumiał, iż czwarta część imienia oyczystego więcey ważności, niżliby im na równe części tak wiele iako pierwszej Siostrze wyprawy przyшло, wynosiła, to będzie na woli iego, a czwartą część przy sobie zostawić, a Siostrą wyprawy tak wiele dać, iak Ociec pierwszej dał. A szacunek tey czwartey części imienia według ważności gruntow, i pożytkow iego, a nie według Statutu, ieśliby się same strony z sobą nie zgodziły, uznawan być ma przez Podkomorzego, który z sobą ma mieć dla uważenia przynamniej dwu Szlachcicow. § A ieśliby Brat, abo Stryiowie, sumnę, abo wyprawę rzeczmi ruchomymi od Oyca ich, abo Matki z iey własności odstawią, i opisaną utracili, tedy wedle opisu będzie powinien iako własny dług im oddać, i zapłacić, a oddawszy, abo zapłaciwszy to, co im będzie od Rodzicow zapisano, abo według tego Statutu wyprawę z imienia leżącego uczyniwszy, już inszych skarbow, majątności ruchomey po Oycu pozostałej Siostrą swoim dawać nie powinni, i one tego pozyskiwać na Braciach swoich nie będą moc. § (b) A gdzieby Brat imiona oyczyste stracił, przecię czwarta ich część Siostrą należącą ma przychodzić, i wolno im będzie u dzierżącego części swych dochodzić.

(a) W Koronie Corki, których Oycowie odumieraia naznaczywszy posagu im przykładem wyposażenia pierwszej Córki, którą Ociec za żywota swego wyposażył, abo więc według rady dwu Przyjaciół po Oycu, a dwu po Matce, do roku po iściu za mąż Bracia wyposażać mają, po śmierci jednak Oycowskiej Bracia Siostrze uczciwe wychowanie dawać mają, 1588. O posażeniu Siostr, fol. 461.

(b) Opiekun żaden sierocych dobr nie może przedać, co ieżeliby uczynił, dzieci gdy do lat przydą dziedzictwa swego u tego, który ie będzie trzymał dochodzić mogą, a żadna dawność im zadana być nie może. *Każ: w Wiślicy 1368. H. P. 288.*

Jeśli dzieciom po śmierci Oycowskiej przez kogokolwiek krzywda będzie uczyniona, gdy przydą do lat, o krzywdy swe prawem czynić będą mogli, a dawność im szkodzić nie ma. *Każ: Wielki 1368. H. P. tamże.*

(c) Posagi *possessoris bonorum* płacić mają *sine dilacione ad Evictorem*. *Const: 1588. fol. 461. Tit: O posażeniu Siostr.*

ARTYKUŁ IV. 4.

O dawności przemilczenia posagu.

I Ustawiamy, (a) iż który Ociec za żywota swego wyda w stan *R. 6.* małżeński Diewkę swą, abo kilka ich, a po śmierci Oycowskiej taby Diewka, abo kilka ich, mieniać iakoby Ociec nie miał im posagu dać, i chcieliby posagu na Bracie swym, abo na Dzieciach, Potomkach iego pozyskiwać, tedy takowym Diewkom za żywota Oycowskiego wydanyim, ani ich Dzieciom, Potomstwu, Bracia, i inni Bliscy żadnego posaku, i wyprawy dawać nie powinni. Gdyż Ociec wiedział iaką miłość, i opatrność o dobrym Dzieci swych miał czynić. Jednoż ieśliby po śmierci Oycowskiej Bracia, Siostry, za mąż wydawać będą, a posagu przyszłego, bądź z summy od Oyca zapisaney, i zostawionej, abo z czwartey

części imienia, co na część iey według prawa iey przyrodzonego, i nauki tego Statutu wyżey opilaney należeć będzie, nie oddali, tedy o takowy posąg Dziewkom od pójścia ich za mąż dawność ma być do dzieściu lat. A któraby do dzieściu lat, o ten posąg nie upominała się, ta już o to wiecznie milczeć ma. § A gdzieby która nie przemilczawszy dawności, a sama posagu od Braci nie dołzedłszy zmarła, po takiej śmierci Dzieciom, Potomkom iey wolne mówienie o posąg Babki, abo Matki swey zostanie, tylkoby i Dzieci po dojściu swych lat dawności wzwyż opisaney nie omieszkali.

(a) Gdy Ociec za żywota swego którą Corkę za mąż wyda, ona na tym ma przestać, a Braciom o posąg żadney trudności nie ma czynić, ale ma na tym mieć dosyć, co iey Rodzice za żywota swego w dobrym baczeniu będąc, dali. *Każ: Wielki w Wiślicy H. P. 277.*

(b) Bracia Siostram po pójściu za mąż w rok posąg mają oddawać, abo część w majątności wydzielać, jeśli Siostra z wolą Braci, i Powinnych za mąż poydzie. *Const: 1588. fol. 461. Tit: O posążeniu Siostr. 85 fol. 467.*

ARTYKUŁ V. 5.

O Wdowie takiej, która szedłszy za mąż Panną, a po śmierci Męża swego Wdową z Dziećmi dorosłemi zostanie.

R. 6
a. 2 **W** Dowa (a) która siedzi na wdowim stolcu, a będzieli wianowana od Męża swego, a Synowie mają zupełne lata, tedy ma osieść tylko na wianie swym, a Synowie mają przypuszczeni być ku wszystkim imionom, i skarbowi Oycowskiemu, a jeśli by była nie wianowana, tedy ma być zachowana, iako wyzey jest opisano w artykule pierwszym tegoż Rozdziału.

(a) W Koronie, Zona gdy Mąż umrze, przy posagu i przy przywianku zostawa, a inne dobra na których posagu, i przywianku nie miała, potomstwu, abo bliskim powinna ustąpić. *Jagiell: w Krak: 1423. H. P. 281.*

ARTYKUŁ VI. 6.

O Wdowie takiej, która szedłszy za mąż Panną, a po śmierci Męża swego Wdową bezpłodną zostanie.

R. 5.
a. 5 **U** Stawuiemy, która Wdowa zostawszy się po Mężu swym bezpłodną, a będzieli wianowana od Męża swego, tedy ma tylko na wianie osieść, a imiona wszystkie mają na bliskich spaść. A jeśli by nie była wianowana od Męża swego, tedy ma na trzeciej części imienia siedzieć, póki za mąż poydzie, a jeśli za mąż poydzie, tedy mają iey bliscy wieniec zapłacić iako jest wyzey opisano.

(a) Wieniec 30. grz: opłacon bywa. Zwyczaj Ziemi Krak: 1505. H. P. 280.

ARTYKUŁ VII. 7.

Którybykolwiek osiadły, i nieosiadły ożenił się w Litwie.

I Eż (a) ustawuiemy, iż którybykolwiek osiadły, i nieosiadły ożenił się w Litwie, pobrał po Zenie imiona, tedy czasu wojny, i każdej potrzeby Wielkiego Xięstwa, i przeciw każdemu nie przyjacielowi tego Państwa z imion Żony swej, i z iakiegokolwiek nabycia dostałby imienia w tym Państwie, powinien będzie sam osobą swą służbę Ziemską wojenną służyć, i zastępować, i tym się nie wymawiając, że mu Zona nie zapisała. A ktoby z takowych iakimkolwiek obyczaiem nabywszy, i mając imienie w Wielkim Xięstwie Litewskim, i w Ziemiach iemu należących, (b) a wojny Ziemskiej nie służył, iako wyżej opisano, tedy on, i Zona iego te imiona tracą wiecznie na Rzeczpospolitą.

(a) Panowie, i Szlachta iako naylepiey i naykształtowniey z imion swoich służbę wojenną służyć mają. *Każ: w Wiślicy 1568. H. P. 558.*

(b) Którzy wojny nie służą, abo wymówiwszy się chorobą, na to nie przysięgają, dobra tracą. *Zyg: w Bydgosz: 1520. H. P. 563.*

Na pospolite ruszenie ktoby się nie stawiał za troygiem wici, *pans colli, & confiscatio bonorum.* *Const: 1620. fol: 4, Tit: Pospolite ruszenie.*

ARTYKUŁ VIII. 8.

O Dziewkach, któreby bez woli Rodziców za mąż poszły.

I Gdzieby (a) która Dziewka bez woli Oycowskiej, i Matczynej szła za mąż, takowa odpadywa od posagu, i od imienia Oycowskiego, i Macierzystego, także i spadkow. A ieśliby iedna u Oyca była, tedy Oyczyste, i Macierzyste imiona na bliskich spadkowaia mimo takową Dziewkę samę, i też mimo dzieci Potomkow iey. § A gdzieby się to trafiło, żeby Ociec Corki swej dla imion iey Macierzystych, abo Matka, dla imion Córki swej Oyczystych w opiece swej mających, wydać nie chcieli, tedy takowa Córka według artykułu dziewiątego tegoż Rozdziału zachować się może.

(a) W Koronie każda Wdowa, Panna, gdy przed oblicznością Naszą zezna, że za wolą iey, zkadkolwiek iest wzięta, tam już od winy obwiniony wolny zostaje, iednak przecie takowa Wdowa, abo Panna, po zeznaniu takowym swoim, od wszystkich dóbr dziedzicznych, i wszystkich innych, także od posagu iey powinnego odsądzona być ma, a ieśliby przyznała, że się to stało bez woli iey, obwiniony część traci. *Zyg: w Krak: 1532. H. P. 275.*

Ktoby pleć białogłowską nie dorosłą stanu Szlacheckiego z mocy Oycowskiej i Opiekunów własnych wziął. O wywobodzenie nic.

ARTYKUŁ IX. 9.

O Dziewkach, które po śmierci Rodziców swoich bez woli Braci, abo Stryiów za mąż podydą.

^{R. 3}
^{a. 6}
^{R. 5}
^{a. 12} **U**stawuemy, (a) ieśliby Dziewka została bez Oycy i Matki, a i po śmierci Rodziców swych nie dorozszy lat swych, albo też i dorozszy lat poszła za mąż bez woli Braci albo Stryiow, a nie będzieli miała Braci rodzonych, albo Stryiow, tedy bliskich swoich, albo Opiekunow, prawnie opisanych lub ustanowionych, takowa odpadywa od posagu i imienia swego Oyczystego, Macierzystego i spadkowego, coby i na potym na nią spaść miało. § Je-²
^{R. 3}
^{a. 39} śliżby ona miała lata swe, a Bracia albo Stryiowie zatrzymywaiąc ją, niechcieliby iey za mąż wydać, tedy iednak swawolnie ni za kogo iść nie ma, lecz ma dać znać do Urzędu przez krewnych, albo też i przez sąsiady, albo i przez kogokolwiek. A Urząd wziąwszy o tym pewną wiadomość, że oni Bliscy, w których opiece iest, za mąż iey wydać niehcą, ma iey dozwoić za mąż iść, ale za Szlachcica, a nie za prostego stanu człowieka. A ona ieśli z wolą Urzędową, albo bliskich za Szlachcica za mąż pýdzie, tedy takowa imienia nie ma tracić. (b) A wszakże lata Dziewka ma mieć zupełne, trzynaście lat. A ten kto ją poymie, wolno iemu będzie wespól z nią dochodzić maiętności Zony swey. § (c) A Bracia też³ albo Stryiowie, i którzykolwiek bliscy maiąc Siostry w opiece swey, póki ich za mąż wydadzą, maią ich uczciwie na wszystkim chować, dzierząc przy nich niewiaścę starą stateczną. § A ieśliby u-⁴
czciwie chować nie chcieli, tedy takowe Dziewki mogą na części swey, z której im wyprawa być ma, same siedzieć, i pod sprawą Opiekuna od Urzędu przydanego, do tego czasu, póki za mąż pýdą: a idąc za mąż wyprawa im z tego dana być ma według Statutu wyżey opisanego.

(a) Panny dorosłe będą mogły o Mężę się starać, gdyby ich Opiekunowie chytrze za mąż wydać nie chcieli dla tego, aby dobra ich dzierzeli: wszakże to ma być z zezwoleniem Przyjaciół, Stryiow, albo Wujow. *Wład: Jag: 1423. H. P. 276.*

Którzykolwiek Opiekun Dziewkę za mąż wydaiąc, z Mężem iey postanowienie uczynił, opisuiąc się, że maiętności iey po ślubie u Opiekuna dochodzić nie miał, i na toby rękoiemstwo dał, to nie ma być ważno, przecię swego dochodzić będą mogli. *Wład: Jag. 1423. H. P. 278.*

(b) W Koronie Dziewce dwunastego Roku lata przyznawaią. *Wład: Jag: w Krak: H. P. 286.*

(c) Panna mieszkac może choć nie w dobrach onych, na których posag ma podług zdania Przyjaciół, dawszy iey wychowanie według iey kondycyi, 1588. O Siostrach *Jure viatorum*, i Paniach wiennych, *fol 467.*

A R T Y K U Ł X. 10.

Ktoby z dwiema, albo z trzema Zonami dzieci miał.

^{R. 5}
^{a. 16}
^{i 11} **U**stawuemy (a) ieśliby która Wdowa za mąż poszła, i dzieci i Męża pierwszey Zony nalazła, a z tym Mężem drugim dzieci nabyła, tedy po śmierci Męża iey z oboygim dzieci tego Męża swego w imieniu mężnim leżącym równą część ma mieć, a ieśliby dzieci z tym Mężem nie miała, tedy także z dziećmi Mę-

za swego, pierwszej Zony równą część tylko w imionach leżących będzie mieć do żywota swego, gdzieby za mąż nie szła. A gdzieby za mąż poszła, tedy tę równą część imienia ma dzieciom zostawić, a te dzieci wieńca iey nie powinny będą dać. § Jednoż ieśliby co takowa Wdowa skarbu i majątności swej ruchomey iakieykolwiek idąc za mąż przyniosła, to iey i po śmierci iey dzieciom abo bliskim należeć będzie. § A ieśliby też Mąż, co takowey Zenie swej Wdową poiętey, z dobrej woli swej zapisał, przy tym ona zostawiży, iuż nad to części równej, o której wyżej opislano, między dziećmi Męża swego domagać się nie ma.

(a) W Koronie gdzieby z drugim Mężem Synow nie miała, ale tylko Córki, tedy gdy Ociec i Matka umrze, dobra macierzyste, abo posag iey ma być oddany Córkom wtórego małżeństwa. *Wład: Sag: w Krak: 1423. H. P. 278.*

ARTYKUŁ XI. II.

O Wdowie, która z dziećmi zostanie lat nie dorostłemi i o dzieciach bez Opiekunow odumartłych.

I **U**stawuimy (a) którąby Wdowa została po Mężu swym z dziećmi małymi lat niedorośliymi, a Mążby opiekę dzieci, i imion, tey Zenie swej zapisał, tedy ona według testamentu, i opisu Męża swego będzie tą opieką władać, na wszystkim się słusznie, i przystoynie rządząc, i sprawując, iakoby było bez szkody dziecinney, utraty, i zniszczenia imion ich. (b) § Wszakże gdzieby taka Białagłowa w tey opiece iey od Męża zwierzoney nierządnie się zachowała, a dzieciom imiona, i skarby utracala, tedy Stryowie, a nie będzieli Stryiow, tedy insi bliscy tych dzieci mają ią o to przyciągnąć pozwy na rok pewny zawity przed Urząd sądowy Ziemski, a dowiodali tego, że utracala opiekę, i imienie, i dzieci puścić krewnym, a sama zostać na opowie swej. A nie będzieli oprawy, tedy mają iey wydzielić równą część między dziećmi, którą będzie dzierżeć, i używać, według tego, iako około takich niewianownych Zon wyżej w tym Rozdziale opisano iest. A wszakże utrata od niey na imionach inakfsza nie może się pokazać, iedno ieśliby nie pobożnymi podatkami, winami, sierbłzczyznami ludzi w onych imionach obciążala, gumna, i inrze statki domowe nierządnie rozpraszała, a nic w dom dzieciom nie przymnażała. § A gdzieby Stryiow, i inszych krewnych nie było, tedy Sąd Ziemski onego Powiatu, za doniesieniem wiadomości do nich, ma takową utratną Wdowę pozwać przed siebie na Roki sądowe, imieniem dzieci rokiem zawitym, a tam, gdzie się ta utra taka pokaze, mają opiekę tę od niey wziąć, a na to mieysce Urząd sądowy Ziemski ma Opiekuna w tym Powiecie dobrze osiadłego na tych Rokach ustanowić, i w dekret mianowicie wpisać, a dzieci, i

imiona, i wszystkie skarby iemu urzędownie spisawszy, do Ksiąg wwiódzsy podać, który Opiekun ma wszystko w całości do lat dziecinnych dzierżeć, i tak się zachować, iako w Artykule czwartym Rozdziału szóstego opisano jest. A w tym czasie, niż tę utratę po niey obaczą, ieśliby co dzieciom utraciła, tedy będzie tę wszystkie szkodę dzieciom swym powinna zapłacić z wiana, abo z własnego imienia swego. § A gdzieby Ociec z tego świata złzedł, dzieci 4
 R. 6
 a. 3. swoich, i imion im należących nikomu w opiekę nieżleciwizy, i nie opisaawszy, tedy opieka dzieci takich lat niedorośliych, i imion ich należeć będzie Stryiom, abo bliskim. Wszakże dla lepszego, i pilniejszego wychowania dzieci małe od Matki swey do Opiekunow brane być nie mają, ale mają zostać przy Matce, Dziewka do pójścia iey za mąż, a Mężczyzna do lat takich, w iakich iuż czas na naukę do szkoły dawać, to jest: do siedmiu lat. A Opiekunowie takim dzieciom póki przy Matce będą, opatrzenie, i wychowanie słuszne według możności imienia dziecinnego, i uznania Urzędowego, na odzież, i wyżywienie powinni będą dawać na każdy rok do rąk Matki ich. § Ale Matka dziewczek swych bez ra- 5
 dy, i wiadomości Opiekunow w stan małżeński zmawiać, i oddawać nie ma.

(a) Opiekunowie Testamentem naznaczeni, gdyby Dobra Sierocie utracali, od opieki odpadaia. *Zyg: w Krak: 1543. Iż jest z prawa Stat: Przyluskiego, 545. H. L. 222.*

Wyposażenie Siostr, i opieka Braciom dorosłym należy, 1588. O posażeniu Siostr, *fol: 46r.*

W niedostatku rodzonych Braci, Stryiowie, abo Wniowie do opieki bywaią przypuszczeni. *Wlad: Jag: 1423. H. P. 276.*

(b) Y Curatorie także *præuid Inquisitione* wydawane być mają, *salvo iure Proximorum Consi: 1638. fol: 32. Tit: O Kuratoriach.*

ARTYKUŁ XII. 12.

O Wdowach, któraby za prostego stanu człowieka a nie za Szlachcica za mąż poszła.

Ustawuimy, która Wdowa będąc stanu Szlacheckiego, mając imiona oyczyste, abo macierzyste, poszłaby za mąż bez wiadomości, rady, i pozwolenia Przyjaciół swoich krewnych, za prostego stanu człowieka nie Szlachcica, taka od swoich imion iako oyczystych, tak macierzystych, i spadkowych wieczności odpadywa, ale te imiona mają przyść na dzieci pierwszego Męża, abo gdzieby dzieci nie było, tedy na bliskich, które dzieci, abo bliscy przecie będą powinni takie Wdowie za te imiona iey odłożyć summy pieniędzy nie według szacunku Statutowego, ale po połowicy, to jest: za każdą służbę ludzi dziesięć kop groszy, a za ziemię pustą pięć kop groszy, a inszy grunt po połowicy summy, iako w tym Statucie o tym wyżej napisano, a wiano opisane wszystko traci, i nie powinno być dzieci, i bliscy takowey wiana odkładać.

ARTYKUŁ XIII. 13.

O Wdowie, któraby po śmierci Męża swego za drugiego Męża podyść chciała.

CHcemy mieć, aby małżeństwo Święte w uczciwości było zachowane, i dla wiadomości płodu, ustawuemy, aby każda Wdowa Szlachcianka po śmierci Męża swego, sześć miesięcy za drugiego Męża nie śmiała iść, a która bliżej póydzie, tedy wiano swe od Męża swego zapisane traci, a ieśliby wiana opisanego nie miała, tedy Dzieciom pierwszego Męża swego, a nie będzieli Dzieci, tedy krewnym bliskim iego powinna będzie, gdy to na nią za pozwem u Sądu Ziemskiego dowiodą, winy zapłacić dwanaście rubli groszy.

(a) Podług prawa Koronnego, Wdowę, która rychło po śmierci Męża za mąż idzie, mają krewni z dobr skupić. A ona rękoymie ma dać, że przywianka nie ma nikomu zapisać. Zyg: w Piotr: 1523. fol: 634.

ARTYKUŁ XIV. 14.

O spadki, które zarównu na Syny, i na Dziewki przychodzą, po wniesieniu Matczynym ieśliby nikomu innemu nie zapisata.

TEŻ (a) ustawuemy, że wszelaka Maiętność macierzysta bez ^{R.3.} rozsprawy i opisu słuźnego odumarla, tak imion leżących, ^{a. 17} iako i ruchomych rzeczy tych, to iest: pieniądze gotowe, frebro, złoto, perły, kamienie drogie, szaty, i ubiory wszelakie, cyna, miedź, konie, wozy, kobierce, opony, i insze wszelakie statki, i sprzęty domowe, także i wniesienie Matczyne, któreby nikomu nie było zapisane, to wszystko ma iść w równy dział między wszystkie ² dzieci, iako Synow, tak Córek. § Wszakże spadki oyczyfte imion leżących, skarbow, i maiętności ruchomey, tylko na Synow, i na bliskich po mieczu przychodzić będą, tak, iako na inszym mieyscu szerzey o tym opisano, zwłaszczu gdzieby przez Oyca zapisem, abo testamentem rozprawiono, i rospisano nie było.

(a) Macierzyste dobra tak na Syny, iako i na Córkę równo przypaść mają. Wład: Jag: w Krak: 1423. H. P. 278.

Rzeczy w wyprawie dane, pieniądze, perły, kamienie, szaty, przy posagu Zeninym zostawiają, a po śmierci iey, Potomkom oney. Każ: w Wiślicy, 1368. H. P. 281.

W Oyczyftych Dobrach Córkę nie dziedziczą, ale mają być wyposażone, od Braci, 1588. O Posażeniu Siostr, fol: 461.

ARTYKUŁ XV. 15.

O porównaniu wniesienia różnych Zon przed rozdziałem dziecinnego imienia.

Fff

TEż ustawuujemy, gdyby ieden Szlachcic miał kilka Zon, a one-
by Zony miały różne wniesienia swoje w summach pienię-
żnych, a nie zapisawszy Mężowi swemu wniesienia swego,
pomarli, tedy Synowie, ile ich będzie Zon onych, wszystkie imio-
na oyczytne mają na równe części między się podzielić. § A ie-
śliby którey Zony wniesienie większe było, niżli inszych Zon, te-
dy powinne będą Dzieci inszych Zon naypierwey przed rozdzia-
łem imion swych wyrownać ono większe wniesienie Matki Braci
swoich, i co więcey summy tego wniesienia którey Zony, nad wnie-
sienia inszych Zon wynosić będzie, ten ostatek Synowie inszych
Zon tym Braci swoim, których Matki wniesienie większe było, ro-
wnym rachunkiem z części swych powinni będą zapłacić, puszca-
jąc też i rachując ten ostatek zarówno i na część tych Braci swych,
którym to po Matce ich przychodzi, także i imiona oyczytne na
równe części między sobą podzielić.

ARTYKUŁ XVI. 16.

Jeśliby która Wdowa za mąż poszła.

Ustawuujemy też, jeśliby która Wdowa za mąż poszła, a pier-
wey będąc za pierwszym Mężem swym wiano opravione od
Męża swego miała, tedy już od drugiego Męża nie ma wiana
zapisanego mieć. § Wszakże jeśliby ten drugi Mąż iey umarł, a
dzieci po sobie zostawił, tedy ona między dziećmi swemi równą
część w imieniu wziąć ma, a na tym do żywota mieszkać. A ie-
śli jedno dziecko zostało, tedy od tego dziecięcia, abo od bliskich
ma na wdowim stolcu, tylko na trzeciej części zostać. A po ży-
wocie i ta trzecia część ma spaść na Bliskich. A wszakże siedząc
na wdowim stolcu, nie ma tego imienia utracac, ale się we wszy-
stkim zachować według tego, iako o tym wyżej opisałano. § Je-
dnakże tę wolność Mężowi zachowuujemy, iż wolno iemu będzie
i takiey Zenie swoiey wdową poiętey, co chce majątności swey
leżącey i ruchomey zapisać. A którey Zenie co od Męża leżą-
cego imienia zapisano będzie, taka już od dzieci, ani od bliskich
części wyżej wspomnianey w imieniu mężnim domagać się nie
ma.

ARTYKUŁ XVII. 17.

O imieniu, na którym Mąż Zenie oprawę uczyni.

TEż (a) ustawuujemy, iż ktokolwiek opiszę oprawę Zenie swo-
iey na którym imieniu swym, ten tego imienia swego niko-
mu inżemu niiakim prawem zawodzić nie może, chociażby
i pozwolenie od Zony na piśmie miał, i pokazował, bez oczywi-

tego przed Urzędem zeznania iey. A Urząd też każdy, na takim wianownym imieniu nikomu odprawy niakiey za występki, i winę Męża iey czynić nie ma. Okrom dobrowolnego, i oczywistego przed Urzędem samey Pani wianowney przyzwolenia, a ktemu, gdzieby za występki iaki żeński z imienia iey wianownego uczyniony, co na oney samey za nieuczynieniem z niey przez Męża sprawiedliwości z prawa skazano, tedy to na tymże imieniu iey wianownym odprawiono być ma.

(a) Gdyby Zona pozwoliła na iakikolwiek zapis, abo na przedanie Dobr, na których miała oprawę wiana swego, traci wiano z Dobr onych, ale jeśli Mąż iey ma Dobra insze, abo część iaką, wszystka summa w tymże wienie opisana zostawa, i ma być zachowana, 1577. O umniejszeniu wiana, fol: 314. oprawy wienne na Dobrach Mężow ich oprawione nie podlegają przeżytkom na Mężu odziedzianym, 1588. O Siostrach *Jure viduorum*, i Paniach wiannych, fol: 467.

A R T Y K U Ł XVIII. 18.

O krzywdach, które się dzieją od Męża z imienia wianowanego Zenie.

1 **J**EŚliby (a) Mąż zapisałwszy które imienie Zenie swey w wianie za wniesienie iey aż po żywocie swym, a samby z tego imienia komu iakie krzywdy czynił, tedy w takich rzeczach przecię pozwy mają być pokładane na tymże imieniu, z którego się krzywdy dzieją, i Mąż takowy winien będzie za temi pozwy do Sądu stanować się: a Zona chociayby pozwy z takowego imienia znosiła, i prawa swe wianowne słuszne ukazowała, Urząd przecię za tym pozwym, na Męża iey według prawa skazanie czynić będzie. § A odprawa za to na inšzey osiadłości iego, jeśli którą w tymże, abo chociay inšzym Powiecie mieć będzie, czyniona być ma, według nauki tego Statutu wyżej około odprawy opisanej. A nie będzieeli więcey imion mieć, nad to Zenie wianowne, tedy i na majątności iego ruchomey, gdzie się okaże. A w niedostatku majątności, i na samey osobie iego odprawa czyniona będzie.

R. 4
a. 12

(a) W Koronie jeśli kto Dobra za dekretem któregokolwiek Urzędu otrzyma, na których Dobrach Zona z tego, który prawo przegrał, oprawę wiana swego miała; Takowa oprawa wcale zostawa, a jeśli Mąż iey nie ma Dobr inšzych, Mąż iey ma być miany za gołotę. *Zyg. w Piotr: 1522. H. P. fol: 224.*

Wiana oprawa na Dobrach Męża iey oprawiona, nie podlega przeżytkowi na Mężu przewidzianemu, 1588. O Siostrach *Jure viduorum*, i Paniach wiannych, fol: 467.

A R T Y K U Ł XIX. 19.

O bezpłodney Zenie.

1 **G**Dyby (a) która Zona będąc za Mężem bez płodu umarła, abo chociayby i płód miała, a tenby płód pierwey iey śmierci, abo i po żywocie iey lat zupełnych nie doszedłszy, z tego swia-

4. 1.
2. 5

ta zszedł. A onaby mając pewne wniesienie za wyprawą od Rodziców swych, a tegoby wniesienia nikomu nie zapisała, takie wniesienie samo bez przywianku w tenże Dom zaśię, z którego wyszła, wrócić się ma Rodzicom iey, którzy ją wyprawowali za
^{R. 5}
^{a. 3.} mąż, a nie będzieli Rodziców, tedy Braci rodzonym. § A któ- 2
 raby Zona bezpłodnie zmarła, albo i płód miawszy, ale go po sobie żywego nie zostawiła, aboby też ten iey płód po iey śmierci lat nie dorozszy zmarł, a onaby miała wniesienie, i wyprawę pewną od Braci z czwartey części, a nikomuby tego nie zapisała. A ieśliby Siostra iey była nie wypolażona, i za mąż nie wydana, tedy takie wniesienie iey nie na Bracią, ale na Siostrę za mąż nie wydaną przychodzić będzie. Jedno ieśliby ono wniesienie Siostry swej Bracia sobie wziąć chcieli, tedy miało tego tej Siostrze niewydaney ze wszystkiey czwartey części, czego stać będzie, posag, i wyprawę dać powinni, gdyż czwarta część według dawnych praw, osobliwie na wyprawę Dziewek za mąż odłożona bez wszelkier różności, chociayby ich było i naywięcey, albo też iedna. § A ie- 3
 śliby Ociec za swego żywota kilka Córek wydał, a ieszczeby iedna, albo kilka ich niewydanych zostało, tedy tej, albo tym pozostałym, nie ze wszystkiey czwartey części, ale według ich prawa, i liczby, z części tej czwartey wyprawa dana być ma. § Jeśliby 4
 Siostry niewydaney za mąż nie było, tedy to wniesienie po bezpłodney Siostrze ma przyść na Bracią, na ich dzieci, potomki. A gdzieby Braci, i ich potomkow nie było, tedy ten spadek wniesienia Siostry bezpłodnie zmarłej, na Siostry insze, chociaż i wyprawione, i na ich dzieci, potomki przyidze.

(a) Gdy Mąż przeżyje Zonę, posagu po niej wziętego do żywota swego ma zażywać, a po śmierci iego Powinnym Zony ma być wrócony, także gdyby Zona po Mężu bezpotomnie umarła, posag on w Dom Krewnych iey wrócony być ma. *Alexander w Radomiu 1505. H.P. 282.*

A R T Y K U Ł XX. 20.

O rozwodach małżeńskich przed Sądem Duchownym

^{R. 3}
^{a. 31} **T**Eż (a) ustawuujemy, iż rozwód małżeński, komyby do tego i sporu, i różnice przychodziło, ma być według prawa Chrześcijańskiego, każdym osobom, nie gdzie indziey, iedno przed Sądem Duchownym ich nabożeństwa. Jeśli Mąż zostanie winien z rozsądku prawa Duchownego, tedy zostanie Zona na oprowie
^{R. 5}
^{a. 11} od niego opisaney, iako wyżej o tym postanowiono. § Jeśliby 2
^{R. 5}
^{a. 22} Zona winna znaleziona, tedy wniesienie i oprowę swą traci. A wszakże ieśliby był rozwód za słusznym dowodem dla krewności, iż się małżeństwo w niewiadomości krewności stało, albo dla inszych przyczyn, któreby się przed prawem Duchownym pokazały,

żeby słuszny rozwód miał być, tedy przy rozwodzie przywianek przy Mężu, a wniesienie przy Zenie zostać ma, ale na rozprawę Urzędową między takowymi rozwiedzionemi około wiana ma Sąd Duchowny wypisawszy prawdziwie i wiernie przyczynę rozwodu odesłać ich do Sądu należnego świeckiego, w tym Powiecie, gdzie to imienie wianowne leżeć będzie. A Urząd świecki rozsądek swoy o tym między nimi według nauki tego Statutu udzielać, a potym według prawa i odprawę uczynić będzie powinien.

(a) Sądowi Duchownemu o rozwody należy sądzić, wszakże jednak uznanie około Wiana między personami rozwiedzionemi ma być odesłano do K. J. M. na rozrządek. *Zyg. w Krak: 1543. H. P. 156.*

Król bez przyczyn w słowie Bożym wyrażonych, okazyi żadnych do nie przystoynego mieszkania w małżeństwie, i rozwodu szukać nie ma. *Const: 1573. fol: 262. Const: 1576. fol: 278.*

ARTYKUŁ XXI. 21.

O poięciu w stan małżeński ludzi ubogich.

I **J**EŚliby się trafiło, żeby ubogi człowiek iakiegożkolwiek stanu ^{R. 5.} nie mając żadney majątności swey pojął Zonę, po którejby też ^{a. 1.} nic nie wziął, a potymby się oboje za pomocą Bożą dorobili, abo dośłużyli majątności dobrej. A Mążby umarł nie rozprawiwszy majątności zapisem, abo testamentem, tedy ze wszytkiej majątności po nim zostały Zenie iego ma być wydzielona trzecia część, a dzieciom własnym, któreby z nim miała, dwie części. A ieśliby dzieci nie było, tedy przy wszytkiej majątności Zona zostać ma. § A ieśliby Zona takowa potym bez potomstwa umarła, a nikomu tego nie zapisała, tedy po iey śmierci ta majątność ma spadać, połowica na krewnych onego Męża pierwszego, a połowica na krewnych iey. Toż się też ma rozumieć o takowey Zenie, ieśliby pierwey Męża umarła, że po iey śmierci majątność na Męża, i dzieci iey przychodzić będzie, a potym daley na bliskich według tego Artykułu.

ARTYKUŁ XXII. 22.

Aby nikt Powinney sobie we krwi nie poymował.

I **U**stawuiemy (a) chąc to mieć, aby poddani nasi według Praw ^{R. 1.} Bożych, i Chrześcijańskich żyli w małżeństwie Świętym, prze- ^{a. 28.} to aby żaden nie śmiał powinney sobie we krwi poymować, aźby minęło czworo pokolenia po sobie idące, tak z Ojca, iako z Matki, rodzonych w tę liczbę nie licząc, tak też aby nie poymowano Zon Braci swoich, nie tylko rodzonych, ale i stryiecznych, tak też i Zon Sryiow, Wuiow, swych, aźby minęło troie pokolenia po sobie na dol idące nie kładąc w tę liczbę rodzonych. A gdzieby kto

pojął wiadomie, umyślnie Zonę we krwi sobie powinna tak po Oycu, iako po Matce, abo synową, strygiową, nad zamierzenie, i ustawę zwyż opisaną, takowey każdy będąc o to pozwany do Urzędu naszego Ziemskiego, za słusznym dowodem maiętności swoje leżące, a gdzieby leżących nie było, tedy ruchome, połowicę na Rzeczpospol: i na Nas Hospodara traci: do stołu Naszego tego Państwa Wielkiego Xięstwa. Także i Zona takowa, gdzieby wiedząc o krewności za mąż szła, wniesienie swoje traci, a ieśliby miała swoje własne imiona, tedy i ona połowicę swych imion takż na Rzeczpospolitą do stołu Naszego traci, a takowe małżeństwo przecię ma być rozłączono, tylko na drugiey połowicy imion swych mają zostać do żywotow swych, a po śmierci ich te dzieci, któreby w takowym małżeństwie we krwi powinności złączoney spłodzone były, nie tylko do imion tych nie będą mieć nic: ale i sami za bękarty rozumieni być mają, iednoż te imiona po śmierci takich o sob spadną na bliskich, każdego z nich według rodzaju linii, a nadto taki męszczyzna do żadnych Urzędow przypuszczony być nie ma. § A gdzieby się trafiło, ktoby miał z pierwszą Zoną dzieci, 2 nie przeciwko temu prawu poiętą, abo wnuki, a pojąłby drugą Zonę we krwi sobie powinna, takowy zarazem za przypozwaniem do Urzędu Ziemskiego, i pokazaniem tego słusnie, Zonę tę ma opuścić, i traci roszakowanie swoje nad imiony i maiętnością swą, a Synowie abo wnuki, abo komuby się to po śmierci iego miało dostać, zarazem przy iego żywocie mają w moc one Dobra wziąć, a Zony takowey imienie też mają do rąk swych wziąć, abo dzieci iey, ieśliby miała z pierwszym Mężem nabyte, abo gdzieby dzieci nie było, tedy bliscy krewni, a samych mają chować do śmierci ich, dając im odzieżę i żywność przyłtoyną, według stanu i możliwości imienia, a ieśliby ten dzieci spłodził z takową powinna, nie za dobre mają być rozumieni, ale za bękarty. § Wszakże gdy- 3 by te osoby w krewności takowey, do stanu małżeńskiego złączone, dawali o sobie sprawę, żeby się to miało dziać w niewiadomości ich o tey krewności, tedy takowi winni będą każdy z nich samowtor z Przyjaciołami sobie powinnemi przysiąc, na tym, iż w to małżeństwo wstąpili nie wiedząc o krewności miedzy sobą. A po takiey przysiędze, iako imion i maiętności swych tracić nie będą, tak i dzieci w tym małżeństwie spłodzone, za dzieci uczciwego łóża rozumieni będą, i od imion po śmierci takich Rodzicow oddaleni nie mają być, ale sami ci małżonkowie przecię rozłączeni będą, a to ieśli im po takowey rozłączce wolno, będzie w inſze małżeństwo oddawać się, rozsądek prawa Duchownego miedzy nami uznawać ma. § Także ieśliby się pokazało za przypozwaniem 4 do Sądu Grodzkiego, żeby kto Zonę swoją ślubną żywą mając, drugą pojął, ten niczym innym iedno gardłem ma być karan, takż i Zona takowa, ieśliby wiedząc o drugiey Zenie iego żywey, za mąż za niego poszła, takowemuż karaniu podlegaia.

(a) Król nie ma w małżeństwo wstępować bez wiadomości, i pozwolenia Rad Koronnych.
1576. fol: 278. § A iż na małżeństwo.



ROZDZIAŁ

S Z O S T Y

O O P I E K A C H.

ARTYKUŁ I. 1.

O lata Dzieci niedorostłych.



Ustawiamy, (a) aby po śmierci Rodziców Dzieciom ^{R. 5} lat nie dorosłym szkody i rozproszenia majątności ich ^{a. 9} iako leżących, tak i ruchomych nie było, z tej przyczyny takowe Dzieci, lat nie dorosłe, mają być pod sprawą, i opatrnością Opiekunów od Rodzicówznaczonych, albo przyrodzonych, albo też przydanych do lat zupełnych, a lata Męszczyzna ma mieć zupełne ośmnaście lat, a Dziewka trzynaście lat.

(a) Trojacy są Opiekunowie, Testamentowi przez Oycęznaczeni, *Wład: Jag: H. P. 289.* Przyrodzeni 1565. *O Opiekunach. fol: 100.* Bracia rodzeni 1588. *O pośażeniu Siostr, fol: 461.* Przydani 1588. *De minorenibus complicibus, fol: 466.*

ARTYKUŁ II. 2.

O Opiece Oycowskiej, imionami, i majątnością ruchomą Dzieci wszystkich im po Matce należącą, i o własnym nabyciu synowskim.

TEŻ (a) ustawiamy, ieśliby Ociec po śmierci Zony swej miał ^{R. 3} Dzieci lat nie dorosłych, któreby miały imiona macierzyste, ^{a. 40} albo im zapisane, tedy Ociec iako Dziećmi samymi, tak i takowym imieniem ich macierzystym, i iakimkolwiek ich własnym, także majątnością ruchomą po Matce ich została. Także i takowymi imionami, i majątnością ruchomą, któreby Ociec po śmierci Zony prawem Dzieci swych doszedł, wszystkim tym opiekować

się ma do lat ich dorosłych. A gdy dorosną, ma im te imiona z opieki swej w całości postąpić, i majątność ruchomą w całości oddać. A liczby żadney z opieki swej czynić im nie powinien. Wszakże czasu opieki swej nie ma mieć mocy nic onych imion w ręce cudze, ani wiecznym, ani zastawnym obyczajem puszczać, a chociażby puścił, tedy to Dzieciom szkodzić nie ma, ale mogą tego na dzierżącym dochodzić, tylkoby dawności Ziemskiej, wyłzedszy z opieki nie omieszkali. § A gdyby Syn który nabywszy 2 iakimkolwiek obyczajem sobie imienie, albo iakieykolwiek osiadłości, a to imienie, osiadłość, dałby i zlecił dzierżać Oycowi swemu, tedy i takiego imienia Ociec nikomu żadnym prawem, wiecznością, ani w summie zawodzić nie może. A Bracia iego insza w dział sobie tego przywłaszczyć nie będą moc. A chociażby komu Ociec takowe imienie zawiodł, to przecię temu Synowi, albo iego Dzieciom i Potomkom wolno będzie swej własności na dzierżącym dochodzić. A ten, komuby takie imiona macierzyste, i iakiekolwiek Dzieciom należące, albo przez którego samego Syna nabyte, od Oyca były puszczone, pieniędzy swych ma patrzeć na Oycu takowym. A po śmierci iego na własnym imieniu takowego Oyca. A około takowego imienia przez samego Syna nabytego, i Matce w dzierżenie danego, toż się prawo wyżej opilane przeciwko Matce, iako i przeciwko Oycu rozumieć ma. § A ie- 3 śliby też którego Syna iego własne gotowe pieniądze nabyte, albo iakichkolwiek rzeczy Oycu do schowania danych, i powierzonych, Ociec za żywota swego na swe potrzeby wydał, a potem sam umarł, a kilkaby Synow zostawił. Tedy najpierwey, niżli dział równy w imieniu oyczytym między Synmi będzie, mają on dług Oyca swego wszyscy Synowie, i z tym pospół Bratem swym, czyie rzeczy będą, między się na równe części roziać, i tak każdy z części swej on dług Bratu swemu odłożywszy: Toż mają imiona oyczyte w równy dział podzielić. Potemuż i o rzeczach od Syna Matce powierzonych przy rozdziale wniesienia iey, albo imion macierzystych rozumieć się ma. § A gdyby Ociec, albo Matka kilka 4 Dzieci w opiece swej mieli, a iednego z tych Dzieci lat dorosłego, tedy onę tylko iego część iemu do równego działu puścić, a inszych niedorosłych Dzieci i z ich częściami w opiece swej mieć ma do lat każdego z nich.

(a) W Koronie, Ociec Synom swoim części dziedzicznej wydzielić nie powinien, choc po Matce ich drugą Zonę poymie, gdyby tylko rosproszczą Dobr nie był, ale aż do śmierci panować w nich ma, naznaczywszy tylko Synom swym część, którą po Matce ich względem posagu wziął. *Wład. Jag: w Krak: H. P. 286.*

ARTYKUŁ III. 3.

Którzy Opiekunami być mają.

I N Aypierwey (a) ci Opiekunami mają być, kogoby Ociec na Testamencie Dzieciom swym opisał. A ieśliby nie opisał, tedy Brat starszy lat dorosły ma się młodzią Bracią i Siostrami opiekować. A nie będzieli Brata dorosłego starszego, tedy Stryiowie po mieczu także ieden starszy mają Opiekunami być. A ieśliby Stryiow rodzonych nie było, tedy Bliscy także po mieczu, który ieden z nich starszy ku Opiece mają być przypuszczeni. A gdzieby Opiekunow przyrodzonych po mieczu nie było nikogo, tedy po Matce Wuiowie, także insi krewni mają być Opiekunami. A nie stanieli i po kądzieli Krewnych, zwłaszcza męskiego rodzaju, tedy mają być Opiekunami i Białe głowy po mieczu, także starsze tym Dzieciom naybliższe. A ieśli po mieczu i Białychgłow bliskich nie stanie, tedy i po kądzieli krewne Białegłowy też starsze opiekować się mogą. Wszakże takowe, któreby były za Mężami, i ktemu osiadłość swoię dobrą miały. A Mężowby też miały ludzi dobrych, cnotliwych, pobożnych, i osiadłych, którzy Mężowie ieśliby też z Zoną swą wespół chcieli się za tę opiekę wziąć, i w niedostatku osiadłości Zeniney, siebie i imiona swe własne w to opisać, i zeznaniem swym na Urzędzie poddali, i obowiązali, a gdzieby się iaka szkoda Dzieciom w opiece ich stała, tedy Dzieci dorosły lat nie tylko na imionach Zeninych, ale i na iego własnych patrzeć tego prawnie mają. § A ieśliby też takowych Białychgłow krewnych nie stało, tedy według Artykułu iedenastego w Rozdziale piątym zachowano być ma. Wszakże nie cudzoziemcy, ale Rodzicy tego Państwa Wielkiego Xięstwa Litewskiego, ludzie dobrzy, pobożni, nieustraszeni, dobrze osiadli w tymże Powiecie, gdzie się opiekować będą, i każdy Opiekun, chociażby i krewny, także dobrze osiadły być ma. Okrom tych Opiekunow, których Ociec Testamentem naznaczył. § (b) A wszakże ieśli i ten Opiekun od Oyca naznaczony, abo od Sądu Ziemskiego przydany nieślusznieby się na tey opiece sprawował, z szkodą onych Dzieci, tedy Sąd Ziemski za przypozwaniem tego Opiekuna według tego Statutu, i Artykułu wyżey pomienionego na rok zawity, a za słusznym dowodem, i ukazowaniem takiey utraty onego Opiekuna, ma tę opiekę od tego Opiekuna odsądziwszy, komu inżemu według prawa, tylko cnotliwemu, i osiadłemu dobrze zlecić tę opiekę, i coby się szkoda od onego pierwszego Opiekuna w onym imieniu Dzieciom stała, to na onym Opiekunie z prawa skazano i odprawiono być ma. § A ieśliby Dziecinne imiona w różnych Powiatach były, tedy ten Urząd sądowy, w którym Powiecie główniejsze imiona tych Dzieci będą, ma Opiekuna przydać. A ten Opiekun sam ieden przy główniejszym imieniu i inże wszystkie imiona, choctay w różnych Powiatach będą, za iedno dzierżać, i nimi się opiekować ma. Też Opiekun ma być nie bardzo zeszłych lat ten, któryby sobą dobrze władał, i dom iwoy roztropnie i opatrnie

sprawował. Wszakże osoby Duchowne Opiekunami być nie mają. Okrom te, któreby imiona swe w tym Powiecie miały oyczyste, macierzyste, i iakokolwiek nabyte, a nie Kościelne.

(a) Ci Opiekunami być mają, kogo Ociec naznaczy. *Wład: Jag: H. P. 289.*

Gdy Ociec Testamentem nie naznaczy, tedy Brat Starszy, 1588. *O ożażeniu Siostr, fol: 461.*

Gdzie tego nie masz, następują do opieki Stryiowie, abo Wuiowie. *Wład: Jag: 1423. H. P. 276.*

Y *Curatoris* także *praevis inquisitione* wydawane być mają, *salvo jure Proximiorum, Const: 1638. fol: 32. Tit: O Kuratoryach.*

(b) Utratnego Opiekuna Urząd Grodzki może oddalić. *Zyg: w Krak: 1543. H. P. 222.*

Także gdyby Opiekun o głowę Oycy Działkom zabitego imieniem sierot prawie nieczynił, aboby więzienie zaiednał, od opieki ma być oddalon, 1588. *O Mężoboycach, Skrutiniach, i więzy, fol: 463.*

A R T Y K U Ł IV. 4.

Nauka Opiekunom, iako mają opiekę swą na się brać.

R. 4
a. 98 **U**stawuemy (a) iż każdy Opiekun przyjmując na się opiekę: i Naypierwey ma przed wożnym od Urzędu na to przydanym, w którym Powiecie które imienie leżeć będzie, i przed dwiema Szlachcicami tych Dzieci Powinnemi, krewnemi. A nie będzieli krewnych, aboby ich Opiekun do tego zwieść nie mógł, tedy chociay i nie z Powinnemi, tylko z ludzmi dobrymi, wiary godnemi, w tym Powiecie osiadłymi Sąsiady bliskimi spisać dostatecznie imiona, ludzie, i wszystkie majątność Dziecinną, tak leżącą, iako i ruchomą, i ten rejestr pod pieczęcią woźnego i Szlachty, którzy przy tym byli, a przy bytności tego woźnego, i Szlachty ma wwieść do Ksiąg Ziemskich, i sobie ten wypis z Ksiąg wziąć. (b) A potym Opiekun wzięwszy Dzieci, ma ich w dobrym pocciwym wychowaniu i naukach mieć w dostatku według możności imienia, i według naywiększego starania swego, iako iemu samemu pocciwość miła chować, i majątność ich iako leżącą, tak ruchomą w całości mieć. A z czegoby za długim chowaniem Dzieciom szkoda być miała, te rzeczy na pieniądze ma obracać, i wszystko ku pożytku Dziecinnemu sprawować. § A gdy starszy Syn ku rozumnym i dorosłym latom przydzie, Opiekunowie powinni będą one wszystkie majątności Dziecinne, iako leżące, tak i ruchome, i wszelakie dochody z imienia i dani pieniędzy, i miodowey, i insze wszelakie któreżkolwiek przez wszystkie czas opieki swey zbiorą, iemu oddać mają, i liczbę ostateczną przed Urzędem Ziemskim, abo Grodzkim, gdzie ten, który z opieki wychodzi, zechce, uczyniwszy, ze wszystkiego się usprawiedliwić. A za pracą swoją Opiekunowie ze wszystkich płatow, dochodow, dani miodowey, i z pałzni dworney, i wszelakich inszych pożytkow iakiebykolwiek były, mają sobie brać dziesiątą część, z czego liczby czynić nie będą powinni. A z tych dziewięciu części pożytkow, iako na wychowa-

nie, i na naukę Dzieciom, tak na prawo, na służbę Ziemską wojenną, na sługi dworne, i czeladź domową nakładać, i liczbę do-
 3 fstateczną czynić mają, i prawnie imienia od krzywd bronić. A z
 którym żytem, i wszelakim zbożem złożonym, i zasianym w opie-
 kę wezmą, z tymże wszystkim opiekę zdać mają. Też sierebfszczyzn,
 ani win na siebie Opiekun brać, ani stawow spuszczać nie ma, tyl-
 4 ko ryby z stawu ku potrzebie, i żywności swej może łowić. § A
 któryby Opiekun, tak Testamentem zostawiony, iako i przyrodzo-
 ny, abo też z Urzędu przydany, nie zachowując się według tej
 nauki, nie urzędownie, bez wóznego na to przydanego, i bez stro-
 ny, nie spisawszy naprzód wszystkich majątności Dziecinnych, tak
 leżących, iako i ruchomych w opiekę wszedł, i co szkody opieką
 swą Dzieciom uczynił, przeciwko takowemu Dzieci lat dorozszy,
 bliżsi będą ku dowodu, co potym onym Dzieciom lat dorozłym z
 prawa na Opiekunie skazano, i odprawiono być ma. A ieśliby ta-
 ki Opiekun co opieką swą ulzkodziwszy umarł, tedy przecię ta
 4 szkoda na imieniu jego skazana, i odprawiona być ma. § A ie-
 śliby Opiekun dzierżąc imienie Dzieciom lat dorozłym, abo komu
 to imienie należy, za upomnieniem urzędowym imion puścić, i z
 opieki zdać ze wszystkim, i liczby uczynić tak, iako w tym Artyku-
 le wyżej opisano iest, nie chciał a dalby się o to do Urzędu pozwać,
 tedy przy wskazaniu zdania opieki, i wszystkie szkody i utraty, co-
 bykolwiek prawując się nałożył, za dowodem na Opiekunie tako-
 wym skazano być ma. A Brat starszy takowymże sposobem opie-
 kę na się brać, i onę zdawać ma, iako wyżej w tym Artykule iest
 opisano o Opiekunach.

(a) Opiekun każdy, tak zapisany, iako i przydany, biorąc do rąk swych Dobra sferoce, wzięwszy do siebie dwóch Przyjaciół po Oycu, dostateczny inwentarz ma czynić. *Zyg: Aug: w Piotr: 1565. H. P. 289. Const: 1565. fol: 100. Tit: O opiekach.*

Ze wszystkich pożytków i dochodów, także gruntów, iako i z inszych rzeczy liczbę przed samemi temi, komu spadek należy, według Inwentarza czynić mają, a którzyby chcieli o liczbę do Ziemstwa Opiekunów pozwać, mogą. *H. P. tamże.*

(b) Opiekunowie dorozłym Działkom liczbę ze wszystkich pożytków, dochodów, tak z grun-
 tow, iako i inszych rzeczy po Rodzicach pozostałych czynić powinni, *forum Ziemstwo Const: 1565. fol: 100. Tit: O opiekach.*

A R T Y K U Ł V. 5.

*Ieśliby Opiekun co niesprawą, abo niedbałością swą
 Dzieciom utracił.*

I Dyby (a) też Opiekun, tak przyrodzony, iako i ustawiony od
 Oycy, abo też z Urzędu przydany jakim omieszkaniem, abo
 niedbałością swą, Dzieciom w młodości lat ich co imienia
 leżącego upuścił: tedy Dzieci dorozszy lat swych zupełnych, mo-
 gą swego prawem dochodzić na tym, ktoby to imienie, ludzie, i
 grunty ich dzierżał, by iedno dorozszy lat swych zupełnych da-
 wności Ziemskiej nie omieszkali.

(a) Sieroty niedorośle, gdy do lat przydą, o krzywdy swe czynić mogą, a dawność Ziemską szkodzić im nie ma, wyjawszy gdyby do lat przyszłszy, dawność Ziemską przemilczeli. *Każ: Wielki, 1368. H. P. 288.*

Opiekun processu *super minorennibus* otrzymanego powinien się odprzysiąc, *alioquin* ma być przywiedziony *ad finalem executionem* *Const: 1588. fol: 466. Tit: De minorennibus.*

ARTYKUŁ VI. 6.

*Opiekun może Dziecinney krzywdy u prawa dochodzić,
ale nie mocen nic utracić.*

GDyby (a) kto Sierotom, abo Dzieciom lat nie mającym iaką-
kolwiek krzywdę w imieniu leżącym, aby w iakich inszych
potocznych rzeczach uczynił, tedy Opiekun ich mocen tego
prawem ich dochodzić. Wszakże coby Opiekun w leciech ich nie-
dorośli co upuścił, w czymby się Dzieciom krzywda widziała:
tedy oni dorozszy lat swych, mogą o te krzywdy swe mówić, i pra-
wem tego dochodzić, tylkoby dawności Ziemskiej nie omieszkali:
Ale boiow, grabieżow podziałanych, i inszych krzywd w rzeczach
potocznych co się prawem za Opiekuna skończy, tego już Dzieci
wznawiać, i wzruszać nie będą mogli. § (b) Potemuż i Opiekun
w rzeczach takowych potocznych, gdzie o grunt nie pójdzie, wi-
nien będzie każdemu ukrzywdzonemu z boiar, z poddanych tych
imion, co w opiece ma, i prawiedliwość, i odprawę czynić, by i
na gardle winnego karać: Także i sam usprawiedliwić się. Wszk-
że za występpek własny odprawa ma być czyniona na własnym i-
mieniu iego, a nie na dziecinnym.

R. 4
a. 22

(a) Sierotom, gdy do lat przydą, Opiekunowie odpowiadać prawnie winni o utratę, abo
zawiedzenie, i oddalenie ich majątności. *Zyg: w Krak: 1543. H. L. 232.*

(b) Jesliby długi na Dobrach *minorennium* zostały, ma w czas Opiekun w długach puścić
nie przywodząc *minorennies* do trudności. *Const: 1588. fol: 46. Tit: De minorenn.*

ARTYKUŁ VII. 7.

Ktoby Dzieci niedorośle do prawa pozwał.

Ustawujemy (a) też, iż o imiona tak oyczyste, iako i macie-
rzyłste, kupne, i wyśluzone, Dzieci ani Opiekun nie będą po-
winni u prawa odpowiadać, ale mają tę sprawę do lat Dzie-
cinnych zupełnych odłożyć. A oni, gdy lata zupełne mieć będą,
tedy na on czas srona żalobliwa ma ich przypozwać, a oni już bę-
dą winni na żalobę odpowiadać, nie wymawiając się dawnością
Ziemską. Tylkoby też i srona żalobliwa od zupełnych lat ich da-
wności Ziemskiej nie przemilczała.

(a) Sieroty, które lat nie mają, o dziedzictwo, abo o iaką inszą rzecz będąc przypozwa-
ne, odpowiadać nie mają, ale to do snsznych lat onych ma być odłożono, tylkoby dawno-
ści srona powodowa nie zamilczała, gdy do lat przydą. *Każ: Wielki w Wiślicy, 1368 H.
P. 287.*

ARTYKUŁ VIII. 8.

*Dzieci nie dorosłe nie mają u prawa odpowiadać,
iedno w sześciu rzeczach.*

- 1 **T**EŻ (a) Dzieci nie mające lat, a będąc do prawa pozwane, iedno w sześciu rzeczach powinne odpowiadać. Pierwsza, gdyby Ociec ich, abo Matka za dobrego zdrowia, które imie nie leżące w pieniądzech zastawnym obyczaiem dzierżeli, abo iakakolwiek sumnę na tym imieniu było im opisano. A bliscyby to imienie od tych Dzieci wykupić chcieli, i dla tegoby byli pozwani ku braniu pieniędzy, tedy będą powinni pieniądze wziąć przez O piekuna, abo przez Przziaciół krewnych, a imienie postąpić. A O piekun przyjąwszy pieniądze urzędownie tę stronę, która pienią dze okładać będzie, kwitować ma, a potym Dzieciom dorosłym pieniądze, i wżyskłą tę sprawę wrócić będzie powinien. A gdzie by Dzieci będąc pozwane o zastawę, a O piekunby ich pokazał na to wieczność na piśmie, abo iakim inszym dowodem prawnym, że to iest imienie tym Dzieciom wiecznie należące, tedy takowa spra R. 4
2 wa ma być odłożona do lat Dziecinnych. § (b) Druga, gdyby O a. 22 ciec ich ręczył iakakolwiek rzecz, a o tę pokorę ieszcze Ociec ich za żywota swego był pozwany do prawa, tedy po śmierci Oyco wskiej Dzieci będąli pozwane, odpowiadać powinni, i z prawa nay dali się w tej poręce winni, tedy mają także przez O piekuna swego z majątności swej temu dosyć czynić, czego się Ociec ich podjął
3 abo obowiązał. § (c) Trzecia, gdyby Ociec ich za żywota swego o iakie dziedzictwo miał prawo, a nie dokonawszy umarł, tedy Dzie ci przez O piekuna powinne będą odkazować. A jeśli iedno po zwan był, a przed rokiem zapierwyszymi pozwy przypadłemu umarł,
4 tedy taka rzecz ma odłożona by do lat Dziecinnych. § Czwarta, dług Oyca swego powinne Dzieci przez O piekuna płacić, nie wy mawiając się młodością lat. § Piąta, gdyby Ociec wybiwszy kogo R. 4
5 z imienia, ludzi, gruntow, spokojnego dzierżenia, a potym w prę a. 30 tce umarł. § (d) Szoste, o zbiegi, i ludzie oyczyfte, bądź za dżier żenia Rodzicow ich, abo za samych O piekunow do imienia Dzie cinnego zasfle, tedy Dzieci niedorosłe będąc o to pozwane, także przez O piekuna swego powinne będą usprawidliwić się. A o zbie gi, i o ludzie oyczyfte, bądź u Grodu, abo w Ziemstwie, iednoby strona żalobliwa dawności w tym Statucie opisanej nie omieszkała.

(a) Jeśli by kto Oycu dziedzictwo zastawił, a Dzieci po śmierci jego do brania pieniędzy byłyby pozwane, odpowiadać są powinni, nie dorosłemi latami nie wymawiając się. *Ka.: Wiuki.* 1368. *H. P.* 487. i *Const.* 1588. fol: 466.

(b) Także z poręki Oyca swego, gdyby się Ociec za kogo ręczył. *Tamże.*

(c) O dziedzictwo też gdyby Ociec był zapozwany, a w tymby umarł. *Tamże.*

(d) Gdy Ociec Dobra dziedziczne swe komu przedawczy umrze, Dzieci powinni tego, kto Dobra kupił zastępować. *Zwyczay Ziemi Krok.* 1505. *H. P.* 283.

ARTYKUŁ IX. 9.

O Braci niedzielney dorofley i nie dorofley.

Ustawuemy, (a) gdyby Bracia nie dzielna mając lata dorofle, i iednego w imieniu zostawili, i onemu imienie swe w sprawę iego do zwrocenia swego zkadkolwiek poruczyli, a on iako starszy, na miejscu zostawiony, byłby ku prawu pozwan, a spólnie o rzecz swoię, i Braci swey, utracił, tedy insi Bracia iego rodzeni nie mają mocy takowego sądowego wyroku w prawie odmieniac, ani poprawić, ale co przez Brata swego utracili, o to na wieki milczec mają. § A gdyby iednemu Bratu lata zupełne mającemu imienie 2 iego, i Braci iego młodzey opieką w ręce iego przyszło, a byłby pozwan, tak o imienie, iako też i o którąkolwiek rzecz spólną, tedy powinien będzie w prawie odpowiadać, nie czekając lat Braci swey młodzey. § Także Brat starszy doszedszy lat swoich zupeł- 3 nych, nie wymawiając się Bracią swą nie dorofłą, o rozdział imion między krewnymi, i Powinowatemi swemi, powinien będzie usprawiedliwić się, i dział równy z prawa skazany postąpić. Y gdzieby co z prawa, albo działem Brat starszy upuścił, tedy Bracia młodsi dorofszy lat, na Bracie starszym tego pozyskiwać nie mogą, ale na tym, do kogoby to imienie, ludzie, albo grunty upuścił, dorofszy lat, a nie omieszkawszy dawności Ziemskiej, dochodzić im wolno będzie. Wszakże ten Brat dorofły, który sam utracił swoię część, dochodzić nie może. § Potemuż wolno będzie Bratu star- 4 szemu, nie czekając Braci swey nie dorofley, krzywdy spolney, tak imion, iako i o każdą rzecz na winnym prawem dochodzić, a czegokolwiek prawem doydzie, to z Bracią, gdy do lat dorofną, równo się dzielić powinien będzie.

(a) Brat młodszy przeciwko Dekretowi, który się stał o dziedzictwo z Bratem starszym mówić nie może, ale ma być miano za odładzenie oney rzeczy. *Każ: w Wiślicy, 1268. H. P. 293.* Gdzie Bracia, albo Siostry będą od siebie w Dobrach Oyczystych, abo Macierzystych oddzieleni, a miałby jeden sprawę około oyczyzny, i Dekretby przeciw niemu wyszedł, tam już drugi z Braci takowego Dekretu na ganiać nie może, iednak o część swoię dziedziczną czynić może, a gdzieby Bracia, abo Siostry nie były rozdzielone, tedy gdy przyjdą do lat, przez Woźnego o takowe Dobra ma rok im być złożon, iż ieśliby kto miał prawo do tych Dobr, aby pokazał. *Każ: w Wiślicy, 1365. H. P. 291.*

ARTYKUŁ X. 10.

Opiekunowie nie mogą imienia dziecinnego sprzedać utracić, ani graniczyć.

Ustawuemy, (a) iż Opiekunowie nie mogą imienia Dziecin- 1 nego, którym się opiekuią, sprzedać, abo iakimżekolwiek obyczaiem utracić, i też graniczyć. A ieśliby Opiekun inaczey

uczynił, tedy Dzieci dorozszy lat zupełnych, będą moc mieć imienia swego od tego, kto ich używa; prawem dochodzić, iednoby doszędzsy lat zupełnych dawności Ziemskiej nie omieszkali.

(a) Opiekun żaden nie może dziedzictwa przedawać, ani kopcow fypać, ani którymkolwiek innym sposobem utracić, co ieśli uczyni, Dzieci gdy do lat doydą, dziedzictwa swego u tego, kto dzierży mogą doyiść, a żadna dawność im w tym zadana być nie może. *Każ: w Wiślicy 1368. H. P. 288.*

A R T Y K U Ł X I. II.

Starszy Syn dorosły nie może Braci nie dorosłych imienia oddalać, abo zastawiać, okrom swej części, chyba dla długow Rodzicow swych.

- 1 **U**stawniemy (a) iż starszy Brat dzierząc spólne imieni z Bracią swą nierozdzielne, nie będzie mieć mocy iakimkolwiek obczyaiem tego spólnego imienia zastawiać, przedawać, oddalać, abo utracać, iedno ieśliby tylko długi Rodzicow ich zapisane, abo prawem należące potrzebowały; w którey to potrzebie ten starszy Brat za wiadomością a poradą Starszych Przyjaciół domu swego będzie mógł imienie spólne Braci swey zastawić, i takie długi oycowskie, abo matczyne, ze wszystkich części tymi pieniędzmi zapłacić. A wszakże tak, iakoby pieniądze na imiona Braci swey
- 2 wzięte nie przewyższały summy długow oycowskich. § A ieśliby długi, abo zapłata iaka sądownie skazana przy mnieyszym była, tedy starszy Brat pierwey opatrzywszy żywność, i insze potrzeby domowe, ma z czynszow, dochodow, i imion spólnych długi one małe płacić: a ostatek coby zbywało, ma wiernie Braci zachować, a ieśliby inaczey uczynił, tedy takowe zapisowanie, abo zastawowanie imion braterskich u prawa przyjmowane być nie ma. A Bracia, których imiona iakim innym nie słusznym sposobem będą zawiedzione, gdy lat swich dorosną, a dawności nie zamilczą, będą tego moc prawem dochodzić. A ten który przeciw tey ustawie Naszey pieniądze na imienie braterskie bez ich zupełnego dozwolenia, tak nieopatrznie dał, swoich pieniędzy na onym starszym
- 3 Bracie dochodzić, i szukać będzie. § A gdyby który dorosły był na służbach w cudzych krainach, abo na nauce, abo też w więzieniu nieprzyjacielskim, temu dawność nie szkodzi, ieśli iey od przyiachania swego nie zamilczy. A wszakże na swą część bedzieli chciał Brat starszy iaką summę pieniędzy wziąć, abo i na wieczność
- 4 sprzedać, tedy to iemu wolno uczynić. § A gdy Bracia młodszy dorozszy lat zechcą dział wieczysty w imieniu mieć, tedy chociażby on starszy Brat swey części nie oswobodził, przecię Zastawnik, abo ten, kto kupi, powinien będzie tę część Brata ich starszego w dział wieczny miedzy młodszą Bracią puścić, i któraby część na Brata ich starszego z działu ich przyszła, tę on Zastawnik, abo kto kupi, dzierzyć będzie.

R. 6.
a. 8.

R. 4.
a. 7^o

(a) Brat starszy, Brata młodszego majątności Oycowskiej niaaką chytrnością w dług zawodzić, przedawać, zastawiać, oddać nie może, także i na zapłacenie długów oyczytych, ażby przystąpiła rada, i wola Ptzyiaciół w onym Domu, a wszakże ieśliby iakie małe długi były, te z czynszow, i prowentow mają być płacone, a ieśliby się co temu prawu przeciwnego stało, tedy to nie ma mieć żadney mocy. *Każ: Jag: 1447. H. P. 291.* Ieśliby był dług, pewny oycowskiej, któryby z prowentow nie mógł być opłacony, tedy Opiekun nie wdawając Dzieci w żadną trudność, ma w czas imienie sieroce w summach puścić, 1588. *De minorenibus complicibus fol: 466.*

A R T Y K U Ł XII. 12.

Starsza Bracia nie mogą imienia nie dzielonego utracić, ani zastawiać, tylko to, co na ich części należeć będzie.

Ustawujemy, ieśliby kilka Braci rodzoney lat dorosłych i nie ¹ dorosłych zostało po Oycu, abo po Matce, mając imienie spolne oyczyte, abo macierzyste, a chcieliby starsza Bracia mając iuż lata zupełne na tym imieniu osieść, a nie mogąc iefzcze między sobą działu wieczystego mieć, chcieliby te imiona swe tylko tak na części rozdać do lat zupełnych młodzey Braci, i do ² działu wieczystego, tedy to im wolno będzie. § A wszakże ieśli-
^{R. 9}
^{a. 19} by który z nich dzierzając taką część bądź swoię ogulem, abo też co takowego z niey wydzieliwszy, komu zastawił, abo przedał, tedy potym, gdy mnieysza Bracia dorozszy lat zupełnych, zechcą się iuż wiecznym działem tym imieniem podzielić, mają tego, któryby, kupił, abo zakupił, przypoznać przed Sąd Ziemski na rok zawity, aby to imienie w równy dział z nimi podzielił. A Sąd dział równy wskazać im powinien będzie. A ten, który taką część kupił, abo zakupił, powinien będzie wszystkie tę kupią swą z tą Bracią iako Dziedzicami tego imienia w równy i wieczny dział podzielić, przyimując we wszystkiey tey summie swey tę część, którąby tylko na tego Brata według prawa tego z działu przyrodzonego przysła. A chociaayby też i więcej pieniędzy na to dał, ³
^{R. 6}
^{a. 2} niżli czego to stało, iuż na tym przestawać powinien będzie. § Ktemu też, ieśliby który z Braci rozdałszy imienie do działu, iako się wyżej pomieniło, chociaayby go nie przedał, abo nie zastawił, tylko iakie spuściznienie uczynił, to iest: poddanych rozpędził, abo lasy pożyteczne na popioł, wanczos, klepki, i insze roboty leśne potrzebne, abo gaie, i bory na budowanie zgodne porąbał, wyprzedał, wypuścił, abo i rozdał, tedy ci drudzy Bracia we wszystkich częściach na tym szkodować nie powinni, ale przy wiecznym dziale ma być ta wszystka szkoda z iego części Braci iego nagrodzona, i zapłacona. A iako wiele poddanych za dzierżenia swego rozegnał, tak wiele iuż Bracia na dziale ludzi dodać iemu nie mają, i nie powinni będą. Wszakże drzewa na budowanie, i drew na swoię potrzebę wolno będzie do tegoż imienia brać,

A R T Y K U Ł XIII. 13.

Braci lat dorosley ile ichkolwiek będzie, iako się imieniem dzielić, i im szafować mają.

- I** Eż (a ustawuiem, ieśliby Braci kilka było lat dorosłych, a mieliby imiona nie dzielone, a iedenby z nich będąc potrzebny, chciał część swą tego imienia komukolwiek, bądź też obcemu załatwić, abo sprzedać. A ci Bracia iego nie chcieliby z nim tego imienia dzielić: tedy ten Brat ma ich o to pozwać do Sądu Ziemskiego na rok zawity, za którym przypozwaniem Urząd ma im rok złożyć ku rozdzieleniu tego imienia, naydaley za dwie niedzieli. Abo iako na to czas pogodny zniesie. A ku temu rozdzielaniu ma Urząd im woźnego, i dwóch Szlachciców przydać, położywszy na upornych zarękę, tyle iako ta część stoi. A ieśliby ci Bracia działu z tym Bratem, i na onym roku przyjmować nie chcieli, tedy będą powinni onemu Bratu zarękę zapłacić. § A. ^{R. 9}
^{a. 2.}
- 2** Urząd już powinien będzie to przez list swoy odesłać do Podkomorzego: a Podkomorzy za pozwy swemi, ziechawszy, ma mocen będzie temu Bratu część we wśzystkim iemu należącą sprawiedliwie wydzieliwszy, podać, i zarękę skazać. A o odprawę zaręki do Urzędu Ziemskiego, według Artykułów około władzy Urzędu Podkomorskiego opisanych odesłać. Który dział tak mocen będzie, iako też i w inłych rzeczach odprawa z Urzędu uczyniona; i wiecznie między sobą ten dział już dzierżać mają. A temu Bratu wolno będzie tą częścią swą iak chceć szafować, według ^{R. 6}
^{a. 11} tego Statutu, i Artykułów w nim opisanych.

(a) W Koronie, Rozdział między Bracią przez Przyjaciół uczyniony, gdyby przez trzy lata, i trzy miesiące był trzymany, już wiecznie, i nienaruszenie chowany być ma. *Każ: w Wsłicy, H. P. 292.*

Sprawy o Rozdział, abo pomiare, abo porównanie Dobr między Bracią, i uczestnikami iednegoż imienia zaczęte, na Rkach Ziemskich mają być sądzone, niedopuszczając appellacyi, okrom gdzieby o munimenta, abo o linią spor między stronami roś, tam ma być appellacya dopuszczona. *Conf: 1577. fol: 313. Tit: O Rozdziale.*

ARTYKUŁ XIV. 14.

Opiekun dzierżąc imienie w opiece, nie ma nic za swą winę tego imionia utracić,

- I** Gdyby kto cudze imienie w opiece dzierżał, a byłby o iakie ^{R. 6}
^{a. 6} krzywdy sąsiedzkie, abo długie, abo iakie inłze prawa swe u Sądu pokonan, takowy każdy ieśliby był na swey własności osiadły, za takowy występki swój z prawa skazany z własnego imienia i majątności swoiey płacić ma. A w niedostatku imienia i majątności ruchomych rzeczy, i na samym istcu odprawa ma być czyniona. A imienie któreby w opiece dzierżał od tego wolne będzie.

ARTYKUŁ XV. 15.

Gdyby Opiekunowie poczęwszy krzywdy dziecinney u prawa dochodzić, sami pomarli.

Kkk

Ustawniemy, gdyby Opiekunowie ustawieni, abo przyrodzeni, i począwszy według Testamentu w czymkolwiek iakiey krzywdy dziecinney prawem dochodzić, i nie dokonawszy tego prawa, ieden który z nich umarł, tedy pozostały mocen będzie takowey krzywdy dziecinney u prawa dowodzić. A gdzieby wszyscy Opiekunowie nie dokonawszy którey krzywdy dziecinney pomarli, tedy krewni, bliscy onych dzieci mają być przypuszczeni ku opiece. A ieśliby nie było bliskich, iako się na mieylcu swym naznaczyło wyżej, tedy Urząd Opiekunow chociaż obcych do tey opieki przydać ma, którzy wedle onegoż Testamentu, i pod jegoż mocą będą się sprawować, i krzywdy dziecinney dochodzić, iako i ci Opiekunowie pierwsi w Testamencie imionami opisani.





ROZDZIAŁ

S I O D M Y

O ZAPISACH, Y O PRZEDAZACH.

ARTYKUŁ I. I.

O Zapisach imion oyczystych, i macierzystych, i wszelakim obyczaiem nabytych.



I Stawuiemy, (a) iż wolno każdemu imiona swoje oyczyste, i macierzyste, wyśłużone, kupione, i iakimkolwiek obyczaiem nabyte, i nazwane, nie patrząc trzeciej i dwóch części, ale wszystko ogółem kto co ma, bądź też połowicę, abo którą ich część po osobnu jednę, abo ludzie, ziemię, co chcąc od nich według woli, i myśli swej oddać, przedać, darować, zapisać, założyć, abo od Dzieci, od bliskich oddalić, według baczenia swego tym szafować, a chociażby pierwej którą część, abo połowicę imienia swego, abo cokolwiek ludzi, ziemi komu przedał, abo zapisał, tedy ostatkiem tych imion wszystkich po temuż wolen będzie szafować wiecznością, założyć, iako wola jego będzie, także oddalając od Dzieci, od bliskich swoich. (b) A wszakże każdy takowy przedazę, abo dar swój, ten, który przedaie abo daruie, Iprawiwszy pierwej na to zapis pod pieczęcią swą i z podpisem ręki, kto pisać umie, i pod pieczęćmi ludzi dobrych trzech, abo czterech osob Narodu Szlacheckiego, wiary godnych w Wielkim Xięstwie Litewskim osiadłych, oczywisto od tego, kto przedaie, na to uproszonych: A gdyby ten, który przedaie, abo zapisuie, sam pisać nie umiał, tedy Pieczętarzow takowych do zapisu swego uprosić ma, którzyby przy pieczęciach swych i rękami własnymi ten list podpisałi: A potym sam oczywisto przed Nami Hospodarem, abo przed Urzędem Naszym Ziemskim, (c) gdzie w którym Powiecie to imie-

R. 1
a. 14

R. 5
a. 1

^{N 5}
^{a. i.} nie leży, abo do którego Sądu przyślucha, zeznać ma. § A ie-
śliby do tego Powiatu było daleko, w którym to imienie leży, abo
do którego Sądu przyślucha, tedy mu wolno będzie na inszym Urzę-
dzie sądowym, gdzie naybliżey będzie, takowy zapis swóy opo-
wiadać, i do Ksiąg zapisać. (d) A ten, komu to przedano, abo
i jakimżekolwiek obyczaiem zapisano, z tym listem zapisem swym,
i też z wypisem urzędowym ma iachać abo ślać do tego (e) Urzę-
du Ziemskiego Powiatowego, gdzie w którym Powiecie to imienie
leżeć będzie, a to opowiedziawszy, i okazawszy, ma do Ksiąg Ziem-
skich ten Zapis swóy wnieść. A Urząd Urzędowi w tym wierzyć
ma. A co przed Nami Hospodarem, abo Sądem głównym, będzie
zeznano, to bez przenoszenia do inszych Ksiąg Powiatowych wa-
żno być ma.

(a) W Koronie bezpotomni tylko wolny szafunek Dobr swoich mają. *Statut Zygmunta I. 1511. fol. 18.*

(b) W Koronie dla przyjmowania zapisów, abo zeznania Urząd do nikogo iezdzić nie ma, ale każdy do Ksiąg oczywisto stanąwszy, będąc na umyśle zdrowy, przyznawać powinien, a wszakże Król J. M. do chorych zsyłać może, 1550. Zabiegając trudnościom &c. *fol. 7. & fol. 3. Const. ead. m. § 12 też &c.*

(c) Ktoby imienie swe sprzedał, &c. abo jakimkolwiek prawem innym na wieczność oddał, takowe przyznanie w Powiecie swym własnym, a nie gdzie indziej odprawowane być ma, wszak-
że w Kancellaryi Króla J. M. abo na Seymie uczynić to może, inaczej zapis na wieczność u-
czyniony nie jest ważny. Woiewodz: Maz: excepta 1577. Przedanie wieczności imienia, *fol. 305.*

(d) Wszelakie zeznania zapisów, ktoreby do Ksiąg odległych zeznane były *per Creditorem vel Debitorem*, lub to i przez służę ich do Ksiąg onęgo Powiatu, pod którym te Dobra leżą, mają być przenoszone dla wiadomości każdego 1588. O ważności Zapisów, *fol. 467.*

(e) Zapisów *per oblatam* podanych oryginały mają Pisarze wracać tym, komu służą. *Const. 1566. fol. 105. Tit. Wracanie.*

Zapisów wszelakich w Kapturach w W. X. L. od zaczęcia tychże Sądów, aż do skończenia, walor taki, iakoby *in quovis subsellio regnante Principe* uczynione były, *cavetur*, w Konfe-
deracyach Generalnych Warszaw: *sub interregnis. An. 1668. & 1674.*

In pœnam evocationis wpada Poborca gdy kogo mimo kwit swóy nie słusznie na delacie po-
da. *Const. An. 1662. fol. 4.*

Declarator, iż gdzieby się delaty nieślusznie mimo kwity Poborców, abo też *ignota* na dela-
cie pokazały *nomina*; na każdym takim Poborcy. *pœna infamie* w Trybunale Skarbowym, abo
na Kommissyach Skarbowych, *ex delatione iniuriorum*, abo Skarbu, *ad instantiam Instigatoris*,
extendi ma. *Costi. Anni 1677. fol. 5. Tit. Reassumptio dawnych praw o podatkach W. X. L.*

ARTYKUŁ II. 2.

*Jeśliby komu Zapis potrzeba uczynić krom Rokow
Ziemskich.*

Ustawuemy (a) też, ktoby chciał osiadłość swą wiecznością
puścić między Roki sądowymi (bez których Sąd Ziemski nie
zwykł zasiadać) tedy ma ptyziść przed Urząd Grodzki, gdzie
Sąd od Nas Hospodara zasadzony, i tam zapis sprawiony przed
Woiewodą, Starostą, gdzie Sądy Grodzkie są, pokazać, wyznać,
i dać do Ksiąg Zamkowych słowo od słowa wpisać, i wypis wziąć
z pieczęcią, i z podpisem ręki iego własney, który zapis i wypis
taki będzie trwać do Rokow dwoyga Ziemskich sądownie odpra-
wujących się, a nie daley, na których z tych Rokow Ziemskich on
zapis ma być przeniesion do Ksiąg Ziemskich, i w Księgi wpisan, i

wypis z Książ pod pieczęciami ich urzędowymi wziąć. A gdzieby takowy zapis do Urzędu Ziemskiego na te Roki przeniesion nie był, tedy takowy Zapis żadney mocy mieć, a za nim tey rzeczy, co komu zapisano, odzierać nie ma. §. A w niebytności Woiewod, Starost sądowych na takich Urzędach, i mieyscach, takie zapisy, za listy wyznanymi, przecię oczywisto osoby będąc same, kto co zapisuje, wyznawszy, takie zapisy samiz okazawszy Urzędowi temu, mają być przed Urzędem ich Grodzkim zupełnym, Podstarościm, Sędzią, i Pisarzem, opowiadane, i zeznane, i wypisy dawane pod pieczęciami i z podpisami ręki ich, a przymowniey dwóch, ieśliby trzeci pisać nie umiał. A ieśliby który zapis na wieczność komu dany nie według tego Statutu był sprawiony, taki zapis ma być nikczemny, i rzeczy w nim opisaney nikt odzierać nie może, tylkoby dawności Ziemskiej ku zburzeniu tego zapisu żalobnik nie omieszkał.

(a) Przedaż, abo powzdanie Dobr Ziemskich nie w Grodzie, ale w Ziemstwie przyznawają, a ktoby w Grodzie przyznał, a do roku i sześciu niedziel do Ziemstwa przenosu nie uczynił, takowe przyznanie nie jest ważne. *Zyg: w Krak: 1505. H. L. 207. fol. 2. 6.*

Urząd nie ma ni do kogo iezdzić dla przyjmowania zapisow. Rekognicye mają być circa Añu, gdy oczywisto stanie, zdrowym będąc na umyśle. *Const: 1550: fol. 7. §. Zabiegając*

(b) Zapisy w Księgach odległych zeznane *ad proprium forum* mają być podawane, a od podania ma się *potioritas* rozumieć. *Const: 1588. fol. 468. Tit: O różności.*

Zapisy Grodzkie ten sobie ma przenosić komu służą, choć po wyściu roku, ieśli Roki Ziemskie nie były. *Const: 1576. fol. 298. Tit: O Piarzu Const: 1581. fol. 377. Tit: Przeniesienie.*

ARTYKUŁ III. 3.

Warunek na przeniesienie z Grodu do Ziemstwa.

GDyby kto kupie, darowizny, i inszych zapisow swych według tego Statutu z Książ Zamkowych do Książ Ziemskich, według Artykułu wtórego wyżej w tym Rozdziale opisanego, na Rokach Ziemskich przenieść nie mógł za (a) wojną, abo powietrzem morowym, tedy to waruiemy, że takowe nie przeniesienia kupiey i inszych zapisow z Grodu do Ziemstwa, za służbą Ziemską wojenną, i powietrzem morowym, nic prawu tego, kto kupił, abo iakim inszym prawem dzierżał, szkodzić nie ma. (b) Wszakże po ziachaniu z służby Naszey Ziemskiej wojenney, abo po uskromieniu powietrza, na pierwszych Rokach Ziemskich sądownie odprawujących się, ma być takowy zapis, i wypis z Urzędu Grodzkiego przeniesion, i do Książ zapisan.

(a) W Koronie, każda strona, tak powodowa, iako i pozwana po śmierci Króla J. M. ma mieć frysztu od dnia Koronacyi aż do roku na popieranie swey zaczętey sprawy, a w tym mu dawność iść nie ma, 1576. *Prescriptio seu Fatalia sub Interregno*, fol. 280. 1588. *De Prescriptione. Et fatalibus Interregni*, fol. 481.

(b) Zapisy Grodzkie ten sobie ma przenosić, komu służą, choć po wyściu roku, ieśli Roki Ziemskie nie były. *Const: 1576. fol. 298. Tit: O Piarzu.*

ARTYKUŁ IV. 4.

Nie ma nikt nikomu żadnego spadku zapisować, czego w ręku nie ma,

^{R. 5}
^{a. 2} **T**EŻ (a) ieśliby kto chciał komu zapisać iaki spadek, któryby ^{R. 7}
^{a. 2} miał nań przyść po bliskości jakimkolwiek prawem, a tenby ieszcze był żyw, po którymby się to iemu miało dostać, tedy takowego spadku nikt nie może nikomu zapisować, ani przedać, i summy niakiey na tym wnosić, azby po zmarley ręce prawo się iemu otworzyło. A ieśliby kto komu takowy spadek za żywota swego, po kim się tego spodziewa, zapisał, albo sprzedał, albo też na tym którą summę pieniędzy wniósł, takowy zapis przed prawem nie ma być dzierżan. A wżakże ieśliby takowy spadek na kogo po zmarley ręce prawem przyrodzonym przypadł, a onby, komu się do takowego spadku prawo przyrodzone otworzyło, a to imienie chociażby było wolne, albo w summie od Przodków iego zawiedzione, a przez niedostatek, albo nie dowcip swóy sam tego dochodzić nie mogąc, albo też z dobrej woli swej na kogo inszego prawo swe wlał, i to komu urzędownie zapisał albo zlecił, to mu wolno będzie uczynić. A ten, komu to zapisano, mocen będzie tego, iakoby ten sam iściec, na kogo to spadło, prawem onego na dzierżącym dochodzić. A doszedszy według prawa swego tego ^{R. 7}
^{a. 1.} używać ma. § Tak też i takie imienie, któreby sam załstawił, albo ^{R. 8}
^{a. 2} dożywociem komu puścił, wolno iemu, mimo tego kto w załstawie, albo dożywotnym prawem dzierżać będzie, inszemu komu wiecznością puścić, i prawo swe wiecznie na kogo chąc wnieść, i wlać.

(a) Expectatywy w Dobrach Królewskich zniesione są, i dawane być nie mają, podług Konstytucyi, 1550. fol. 4. § A iż wiele.

Toż się rozumieć ma i o Zapisach przyszłej sukcesyi.

ARTYKUŁ V. 5.

Ktoby komu zapisał imienie, albo ziemię po swym żywocie, a ten, komuby zapisano, tego śmierci nie doczekał i pierwey umarł.

TEŻ (a) ustawuiemy, ieśliby komu kto zapisał urzędownie imienie, albo ludzie po swym żywocie. A ten, któremu ta rzecz będzie zapisana, tego śmierci nie doczekawszy, któryby to iemu zapisał, sam naprzod umarł, tedy ten może tę rzecz inszemu zapisać, komu wola iego będzie. (b) Niżli ieśliby ten żywy, a on mu zapisałwszy, i potym inszemu drugim zapisem toż zapisał, tedy ten pierwszy zapis ma przy mocy zostać: a pośledni

2 ma wniwecz obrocony być. § Tak też ktoby komu imienie, abo ludzie, abo ziemię sprzedał, a potym tenże i toż komu inszemu sprzedał, tedy ten, kto pierwey kupił ma to odzierać, a ten, który pośledniey kupił, ma pieniądze swych na istsu patrzyć,

(a) Kto będzie miał pierwszy Zapis, i Prawo na iakie Dobra, tego ma być lepszość Prawa, 1588. O ważności zapisów, fol: 467.

Przywileie datą poślednią wydane, pierwszym szkodzić nie mają, 1613. Przywileie na Przywileie, fol: 10. na W. X. L.

(b) Kto ma pierwszy Zapis, tego jest *potioritas super bonis oneratis*, chociaż poślednieyszym processem, i choćby kto inzy pierwey proces otrzymał do poślednieyszego zapisu. *Const: 1588. fol: 467. O ważności.*

ARTYKUŁ VI. 6.

*Ktoby na którą rzecz dał zapis przed Urzędem zeznany,
ten zapis ma przy mocy zostać u każdego prawa.*

1 **U**stawiamy (a) też, ktoby chciał zapis sprawować na którą R. 5
rzecz ruchomą, tedy ma każdy na siebie dawać list zapisany a. 1
pod pieczęcią swą, i pod pieczęciami ludzi Narodu Szlache- K 7
ckiego, wiary godnych, przynamniy trzech, abo dwóch ośob z pod- a. 1
pisem ręki swoiey, ieśli kto pisać umie, a pieczęci do listów nie na
zaoczną proźbę, ani za pisanem listownym przykładane być ma-
2 ią, ale za oczywistą ustną proźbą. § (b) Wszakże zapisy takowe
każde, to jest: mianowicie kiedyby kto komu imienie, ludzie, abo
grunty zastawą puścił, abo pożyczwszy summy, na rok onę sum-
mę, na imieniu, ludziach, gruntach zapisał, pozwoiliwszy za nie-
oddaniem na tak summy, w imienie, ludzie, abo grunty, dobrowol-
nego wwiązania, takową zastawę i zapisy każdy na siebie dając,
ma stanawszy oczywisto przed Nami Hospodarem, abo (c) przed
Urzędem Ziemskim, abo Grodzkim sądowym gdzie naybliższym
zeznać, i to do Ksiąg wpisać dać. A ten, kto zakupuie, też ma
list swój przeciwny temu, u kogo zakupuie dać, pod pieczęcią swą,
i z podpisem ręki swey, i też pod trzema, abo dwiema pieczęcia-
mi ludzi postronnych, zeznawiając to, u kogo co w czym zakupił,
a kto pisać nie umie, tedy ten list swój na Urzędzie zeznać ma.
A potym gdy kto zaśię zastawę swą od kogo wykupować będzie,
ma i powinien będzie ten, kto pieniądze swe bierze, tego kwito-
wać, a on list iego zapisny wrócić, i także na tym Urzędzie to do
3 Ksiąg wpisać, iż mu dosyć na ten opis uczyniono. § A ieśliby kto
biorąc pieniądze swe, tego listem swym kwitować, i tego do Ksiąg,
także iako iemu to było wprzod uczyniono, dosyć uczynienia iego
zeznać nie chciał, tedy za przypozwaniem na rok zawity powinien
będzie list iego zapisany wrócić, a z tego kwitować, i na Urzędzie
zeznać, a nad to ieszcze stronie swoiey powodowej, powinien bę-
dzie za dowodem iego szkody, i nakłady, coby pozywając o to na-
łożył, zapłacić. A ten też kto swą własność wykupi, on przeciwny

lił iemu wrócić. A będzieli do Ksiąg zapisany, i w Księgach to skasować ma takim sposobem, to iest: kiedy ten, który zakupił, zezna przed Urzędem, iż się iemu we wszystkim tym według zapisu dosyc stało. A Pisarz w Księgach według tey sprawy na stronie ręką swą własną to zeznanie, i umorzenie tego zapisu gdy napisze, tedy już ten zapis chociaż i w Księgach zostanie, żadney mocy mieć nie będzie.

(a) W Koronie, kto komu pieniądze pożycz, a zapisu nie mając dłużnika do prawa pozwie, tedy dłużnik przyśiągły, że nie winien, zostaje wolny od płacenia długu. *Zwyczaj Ziemi Krak: H. P. 525.*

(b) W Koronie Zamiana, dar, abo jakimkolwiek sposobem majątności oddalenie, także przedanie, abo powzwanie przed Urzędem w Powiecie swym własnym ma być przyznane. Wolno też kontrakty swe wieczne około imion swych przed Urzędem, i Kancellaryą Króla J. K. przyznawać, a ieśliby był uczynion na Urzędzie nienależnym, takowe przyznanie nie iest ważnej *Excepta Woiewodz: Mazow: 1577. O przedaniu wieczności, fol: 305.*

Kontrakty słowne o Dobra dziedziczne nie są ważne, i zadatki, abo zakłady nie mają mocy, owszem giną. *Const: 1576. fol: 311. Tit: O Kontrakcie słownym.*

(c) Nie dosyc, że przed Urzędem Grodzkim, ale Sądowym gdy sądzą, bo określono czas sądów w Rozdz: 4. Art: 33. Y onerowany iest Sędzia w tym iako *publica persona*, aby na sądzie nie bez sądu zapisy przyjmował, według Roz: 4. Art: 7.

Zapisów, ani żadnego zeznania nie ma Urząd żaden przyjmować, tylko *circa Acta. Const: 1550. fol: 3. § 12* też.

Zapisów wszelakich w Kapturach w W.X.L. od zaczęcia tychże sądów, aż do skończenia, walor taki, iakoby *in quovis subsellio regnante Principe* uczynione były, *cavetur*, w Konfederacyach Generalnych Warszaw: *jub interregnis. An: 1668. § 1674.*

ARTYKUŁ VII. 7.

O zapisach, które mają być u prawa przyjmowane krom zeznania urzędowego, i o pożyczkach kupieckich.

Ustawuemy, (a) iż takowe listy zapisane pod pieczęcią, i z podpisem ręki, i pod pieczęciami ludzi wiary godnych, iako się wyżej pomieniło, a kto pisać nie umie, tedy pod pieczęcią iego, i pod pieczęciami namnię trzech Szlachciców na summy pieniędzy, abo iaką rzecz ruchomą pożyczaną na rok pewny, krom, pozwolenia za nim wwiązania w imiona, abo ludzie, i bez zeznania urzędowego dane, u prawa za mocne przyjmowane być mają. ^{R. 4 a. 30} Wszakże ieśliby był ten, kto się zapisze, pozwan o niewypelnienie zapisu, a chciał co przeciw zapisowi swemu mówić, abo go nie przyznawać, tedy ten nie przez Prokuratora u prawa usprawiedliwić się ma, ale sam powinien będzie przed sądem stać, i o to usprawiedliwić się: Y gdzieby strona żalobliwa słusznie nań do wiodła, i to pokazała, iż to iest iego zapis własny, i od niego dany, tedy sąd wszystko według tego zapisu, i obowiązkow iego na nim skazać, i odprawę działać ma. A za to, iż się zapisu swego własnego zaprzął, winien będzie ten, miało winy na tymże Urzędzie w Zamku, abo Dworze Naszym Sądowym zaraz po wyroku sieść, i sześć niedziel wysiedzieć. § A ieśliby się to trafiło, iżby przeciwko zapisowi swemu mówił, zwłaszcza przyznawszy się ku zeznaniu, albo podpisu ręki, mianuiąc, iżby membran iemu nie na

tę, ale na inszą rzecz dał, a w prawieby był list napisany, a nie membranby pokazał, tedy to iemu ku pomocy iść nie ma, i tym 3 onego Zapisu burzyć nie może. § (b) Też kupcy, Mieszczanie, i Żydowie na Szlachcie reiestrami długow żadnych dochodzić nie mają, i. nie będą mogli. Krom za zapisami pewnemi, iako o tym nauka wyżej pomieniona.

(a) W Koronie przyznanie pożyczanych pieniędzy przed Urzędem ma być uczynione, a gdyby kto komu pieniędzy bez Urzędowego przyznania pożyczył, a byłby o to Dłużnik do prawa pozwany, przyśięgę uczyniwszy w tym, iako nie jest dłużnym, zostaje wolnym. *Zwy. czay Ziemi Krak: H. P. 308.*

(b) W Koronie, Kupiec każdy we trzech leciech o dług sobie od Szlachcica winny przy-Reiestrach za przyśięgą swoją, i dwóch Świadkow, zapłatę otrzymywa, a po trzech leciech już się upominać nie może dla dawności, którą dług traci. *Zyg: w Krak: 1540. H. P. 309.*

ARTYKUŁ VIII. 8.

O Zapisach ludzi prostych, wolnych, pochożych, i na arendę danych.

I **U**stawiamy, iż ieśliby który człowiek wolny, pochoży, poddał się któremu Panu, a tenby Pan majątnością swą zapomożenie iakie iemu uczynił: A onby człowiek na tę majątność od Pana wziętą list, zapis swój dobrowolny z obowiązkami w nim opisanymi, pod pieczęciami trzech Szlachcicow wiary godnych dał, takowy zapis u prawa za mocny, i słuszny przyimowan być ma. Wszakże ludzie oyczyście odchodząc od Panow swoich, a inszym Panom poddawszy się, chociayby się takowemi zapisy wyżej mianowanemi obowiązali, tedy takowe zapisy u prawa przyimowane być nie mają, i za niemi ten, komu się opiszą, odzierać niczego nie może. Potemuż i na arendy myt, karczem, młynow, robot leśnych, i inszych pożytkow zapisy dane, iako się wzwyż tego Artykułu opisało, u prawa za słuszne przyimowane być mają,

R. 9
a. 27
R. 8
a. 8

ARTYKUŁ IX. 9.

Ktoby pod kim szukał Bliskości, a tenby dzierżał imienie za zapisem słusznym.

I **K**iedyby kto pod kim szukał imienia Bliskości swej, i pozwalałby go do prawa, ten, pod kim szuka, dzierżałby to imienie, za zapisem słusznym, a powiedział, iż nie iednemu mnie to imienie należy, ale inszym uczestnikom moim tymże zapisem to imienie zapisano, i pokazałby to u prawa rzeczą samą na onymże zapisie, tedy ten, który imienia szuka, ma i tych wszystkich uczestnikow przypoznać, którym zapis służy.

ARTYKUŁ X. 10.

O imienie dłużne, i o dawność Ziemską.

Mmm

R. 4.
a. 19
R. 7
a. 11

TEŻ (a) ustawuujemy, ieśliby kto kupił iakie dziedzictwo, i i
dzierżałby spokojnie zapłaciwszy. A na tymby imieniu kto
inſzy dług miał pierwey urzędownie zapisany, póki ielzcze
było nie przedano, a milczałby po przedaży o ten dług trzy lata,
i prawem tego nie dochodził, takowey chociażby i upominalne li-
ſty miał, nie ma na tym imieniu tego długu patrzeć, ale na iſtcu
ſwych pieniędzy ſzukać. § A ieśliby ten iſciec nie miał czym pla- 2
cić, tedy w tym długu ma go ſąd ſamego wydać. Wszakże ieśli-
by o ten dług także urzędownie zapisany do prawa pozwał tego,
który to imienie dzierży, dawności takowey nie omieſzkawſzy, te-
mu według zapisu iego pierwſzego ten dług na tymże imieniu ma
być przyſądzon. A ten, który w dzierżeniu będzie tego dziedi-
ctwa, on dług ma zapłacić temu, który pierwſzy zapis ma, a ſam
ma tych pieniędzy, i każdego inſzego nakładu doſkiwać ſię na iſtcu.
A ieśliby ten iſciec nie zapłaciwszy umarł, tedy na majątności ie-
go leżącey i ruchomey, ieśli którą zoſtawi, tego ſzukać ma. § Tak- 3
że też i o przeżyłkach z Urzędu ſkazanych na tym imieniu ma ſię
rozumieć, iako o długach, ieśliby kto dawność takową od ſkaza-
nia urzędowego omieſzkał.

(a) Kto będzie miał dług pierwſzy na iakich Dobrach, tego ma być lepiſzość prawa, tylko
ieśliby kto pierwey prawo przewiodł za poſlednieyſzym obligiem, a byłby w poſſeſſyi przez
tżty lata, iuż lepiſze prawo zoſtaie, 1588. O Ważności zapisów, fol. 467.

ARTYKUŁ XI. II.

O długi dwuch, ab kilku na iednym imieniu.

R. 4.
a. 61
R. 11
a. 10

Kiedyby kto imienie zakupione w którey ſummie dzierżał, a i
drugiby ſię z długiem ſwym ku temuż imieniu przypowiedział,
mieniąc, iż też iemu na tymże imieniu ſumma ieſt opisa-
na, abo z prawa była ſkazana. A onby od roku w zapisie opisa-
nego, abo od ſkazania Urzędowego dawności Ziemſkiey dziesięciu lat
niezamilczał, a toby imienie obudwuch ſum ſtało, tedy ten, któ-
ry ma więkſzą ſummę, tak dzierżący iako i zyskuiący, będzie po-
winien drugiemu mnieyſzą ſummę zapłacić. A ieśliby płacić nie-
chciał, tedy ten, kto mnieyſzą ſummę ma, temu więkſzą ſummę
powinien zapłacić: abo obadwa to imienie inſzemu w oboiey ſum-
mie zaſtawić, i te pieniądze między ſiebie według zapisów rozdzie-
lić. §. A ieśliby kilka dłużników z rożnymi długi do iednego imie- 2
nia zbiegli ſię, a imieniaby iuż za te długi nie ſtało, tedy kto bę-
dzie miał pierwſzy ſłuſzny i prawny Zapis, i w dzierżeniu tego imie-
nia za tym pierwſzym zapisem był: a toby imienie więkſzey ſum-
my nie ſtało, tedy ten za pierwſzym zapisem ſwym przy takowym
imieniu zoſtać ma. A ci z oſtatnimi zapisami mają pieniędzy ſwych
na iſtcu dochodzić, a gdzieby iſciec umarł, tedy na inſzey mają-
tności iego.

ARTYKUŁ XII. 12.

Każda zastawa, i dług pożyczony dawności nie ma

CHcemy (a) też mieć, i ustawuiemy, aby każda zastawa i dług^{R. 6} pożyczony dawności Ziemskiej nie miały, i wolno będzie w sze-^{a. 8} lakiemu Dziedzicowi odłożywszy sumę pieniędzy przed prawem za zastawę, dziedzictwa swego doysć, tak za prawem swoim przyrodzonym, i iakokolwiek nabytym. Tymże sposobem wszelakiemu stanowi długow swych pożyczonych za opisem według tego Statutu sprawionym, na istcu, i na Potomkach iego dochodzić wolno będzie, chociażby się i przez dawność Ziemską nie u-
pominał.

(a) W Koronie, Kupcy gdyby we trzech leciech długow u Szlachty nie dochodzili, dawnością tracą. *Zyg: w Krak: 1540. H. P. 309.*

Maiętności, abo dziedzictwa w pieniądzech zastawnego, ktoby we trzydziestu lat nie wykupił, dziedzictwo dawnością traci. *Każ: Wiel: w Wiślicy 1363. H. P. 521. Każ: Jag: w Krak: 1421. H. P. Tamże.*

Prescriptia na wieczność nie idzie na Dobrach w posagu, abo przeżytkach puszczonech i Wyderkafem zapisanych. *Const, 1576. fol: 306, Tit: O Preskripcyi.*

ARTYKUŁ XIII. 13.

O sposobie dowodu zastawy imienia leżącego, gdyby kto kogo ku braniu pieniędzy pozwał.

TEż ustawuiemy, ieśliby kto pozwał kogo o imienie, ludzie,^{R. 3} abo grunty, mianuiąc, iżby od przodka iego, i od iego sa-^{a. 2} mego było zastawiono. A pozwanyby się do zastawy nie znał,^{33.} tedy ieśli żalobą będzie o taką zastawę, któraby się stała po wy-^{44.} daniu, i utwierdzeniu tey terazniejszey poprawy Statutowey, te-^{45.} dy Utząd miedzy sroną w tey rzeczy uznanie, i rozsadek swój^{K. 4} uczynić ma według tego Statutu, iako o tym wyżej dołożono.^{a. 19} Lecz iż wiele ludzi zwykło o rzeczy dawne, zastarzałe mieniąc za-
stawą, ieden drugiego do prawa pociągać, i w tym zatrudnienie sronom, i Urzędowi niepotrzebne zadawać. Przeto i o takich dawnych a przeszłych zastawach tak objaśniamy, i ustawuiemy: iż
gdyby kto kogo o zastawę imienia, ludzi, gruntow, ku braniu pieniędzy pozwał, któraby zastawę mienil być uczynioną po wydaniu temu Państwu Wielkiego Xięstwa Litewskiego Statutu, od
Przodka Naszego sławney pamięci Króla J. M. Zygmunta pierwszego, a pozwanyby się do tey zastawy nie znał, a ieśliby to mienil, być swoją własność oyczytą, macierzytą, abo spadkiem, abo iakim prawem nabytym, a przytym szczyciłby się, i brał sobie na pomoc dawność Ziemską, tedy pierwey ten, kto w takiey rzeczy żaluie, ma to iawnie, i znacznie pismem słusznym według prawa pokazać, (a) ieśli to, o co żaluie, kiedy w Domu i u Przodkow

iego było, tedy za tym i ku dalszemu dowodowi prawnemu, iż to z domu iego, albo od niego samego zaftawą wyszło, przypuszczon będzie według prawa, i artykułow o prawach Ziemnych opisanych, zwłaszcza, gdzieby ftiona pozwana obron prawnych na piśmie nie pokazała. A to się ma rozumieć o imienie, ludzie i grunty zaftawne po wydaniu pierwszego starego Statutu. § Jeśliby ża-
 2 łobna ftiona naprzod tego, że to imienie, ludzie, grunty, o co po-
 zywa, było kiedy w domu iego, na piśmie znacznie według Sta-
 tutow pierwszych nie pokazała, ale za żałobą zgola do przyśięgi
 się brała, tedy bez tego, i do dowodu na zaftawę nie ma być przy-
 puszczone, ale ten pozwany, a dzierżący iego imienia, ludzi, grun-
 tow, przy swym dawnym dzierżeniu i nad dawność Ziemską, ie-
 śliby iakiego prawa na piśmie nie pokazał (b) ma sam ieden przy
 dawności, że to jest iego własność, a o zaftawie żadney nie wie,
 przyśiąc. A gdzieby przy dawności Ziemskiej ftiona pozwana ia-
 kikolwiek dowod listowny pokazała, tedy i bez przyśięgi od obża-
 łowania przy dzierżeniu swym dawnym wolną będzie. § Wszakże
 3 i to waruiemy, ieśliby kto w takiej rzeczy miał do kogo prawo,
 tedy aczkolwiek iuż porządkiem tego Statutu nowego wszystkie
 rzeczy odprawowane będą; wszakże rzeczy zaftarzałe przecię sta-
 rym Statutem, za którego co się stało, sądzone, i skazywane być
 mają. A dla tego, aby się nikt niewiadomością nie wymawiał, każdy
 takowy ktoby do kogo miał iaką potrzebę od wydania, i używa-
 nia tego Statutu, będzie powinien prawem swym tego dochodzić.
 A gdzieby do dziesięciu lat od wydania tego Statutu o taką za-
 ftawę dawną milczał, i prawem z nim nie postępował, ten o taką
 zaftawę wiecznie milczeć ma. Wyjąwszy to tylko dzieci lat niedo-
 rosłe, z których doszedzsy lat swych Brat starzy, albo Opiekun, tak-
 że do dziesięciu lat o takową zaftawę powinien będzie prawem
 czynić, iako wyżej opisano. A któryby doszedzsy lat swych, do
 dziesięciu lat w milczeniu był, takowy także wiecznie o to milczeć
 ma. § Potemuż ktoby od uchwały Statutu starego od Króla J. M.
 4 Zygmunta pierwłzego, w roku tysiąc pięćset dwudziestym dziewią-
 tym wydanego, w takowej rzeczy aż do wydania tego teraźniej-
 szego Statutu w milczeniu był, upominania nie czynił, i do prawa
 nie pociągnął, takowy za taką daleką dawnością także o taką rzecz
 do prawa pociągać, i tego się upominać nie ma wiecznemi czasły.

(a) Przy dokumentach na grunt dziedziczny pokazanych dowod przyśięga, Roz: 4. art: 92.
 y Roz: 9. art: 12. y 14.

(b) Gdyby ftiony powodowej, albo pozwanej prawo o rzecz albo imienie przez dawność
 wątpliwe było, zawsze przy posłesi oney rzeczy, albo imienia, za tym, który dzierży, de-
 krety ma być dany, i do dowodu przypuszczony być ma, Zyg: w Krak: 1540. H. P. 522.
 Wład: Jag: w Krak: 1423. H. P. tamże.

ARTYKUŁ XIV. 14.

O odkładanie summy za zaftawę.

I Jeśliby (a) kto komu imienie, abo inszą rzecz którąkolwiek w pieniądzech zastrawił na rok w listach pomieniony, a potym na onym roku przypadłym chciałby mu pieniądze jego oddać, a zastrawę swoję od niego do siebie wziąć: a onby nie chciał pieniędzy swych od niego przyjąć, ani tey zastrawy iemu wrócić i postąpić, a byłby o to ku prawu pozwan ku braniu pieniędzy swych, a onby u prawa iako na roku zawitym nie stał, tedy żalobnik pokazeli to, że tę rzecz zastrawił, ma onę sumnę pieniędzy na Urzędzie położyć. A Urząd Nasz ma mu w to imienie jego zarazem wwiązanie dać, i wszelaką zastrawę swą, każdy z Urzędu Naszego tym odzierać obyczajem ma, według opisu swego. (b) A Urząd Nasz potym ma i powinien będzie te pieniądze wszystkie spełna temu oddać, ktoby zastrawę dał, krom wszelakiego zatrudnienia, nie na siebie z oney summy nie wytrącając. § A gdzieby kto do Sądu będąc pozwan, o zastrawną rzecz, na roku przypadłym za pozwy stanął, tedy za dowodem zastrawy, wzięwszy te pieniądze swe, onę zastrawę, imienie leżące żalobnikowi niżką dawnością się nie wymawiając, tegoż czasu postąpić, i z tego się Urzędownie wyrzec ma. Okrom, wzięwszy to, gdzieby kto co komu zastrawił na rok w liście pomieniony, a na ten rok w liście naznaczony u niego nie wykupił, tedy on tę zastrawę ma dzierżać aż do drugiego roku według zapisu jego na to danego. A wszakże ieśliby ten, co kto komu zastrawił, a nie wykupiwszy tey zastrawy swoiey umarł, tedy dzieci, abo Bracia, abo bliscy, komuby to prawem słusznym wykupić przynależało, takowego roku w liście opisanego nie mają patrzeć, ale skoroby o to był pozwan, tedy ten i bez roku ma pieniądze swe wziąć, a zastrawną rzecz zarazem postąpić

(a) Ten, który majątność swoję od Zastrawnika wykupuje, rokiem zawitym sądzony być ma, a gdzieby wyszła o toż appellacya do Sądu Tribunal: w każdym terminie sądzony być ma, nie czekając terminu własnego Powiatu, 1588. O wykupienie Dobr zastr: fol: 461.

(b) Jeśli kto kogo pozywa o Dziedzictwo, abo o Zastrawę, a pozwany na roku zawitym by nie stał, tedy powodowa strona zyskiwa Dziedzictwo, wrocivwszy pozwanemu pieniądze. *Każ: w Wiślicy 1368. H. P. 522.*

Przy wykupie człowiekowi osiadłemu pieniądze areztowane być nie mają, wzięwszy żeby miał mniejszą majątność. *Zwyczaj Ziemi Krak. 1505. H. P. 523. Const: 1576. fol: 301. Tit: O areztow: pieniędzy. Chyba żeby possessio liti non corresponderet. Arezt ma być do niedziel 6. prosekwowany sub nullitate Aresti: Const: ibid.*

ARTYKUŁ XV. 15.

O długach, ieśliby kto pożyczyszy co komu drugiemu sam umarł, a on, który pożyczyl, żyw został.

I Stawuiemy, ieśliby kto pożyczyszy komu sumnę pieniędzy, abo iakich rzeczy ruchomych, sam umarł, a ten dłużnik, który winien żyw został, tedy Potomkom pozostałym onego zmarłego według listu opisu swego ten dług przodka ich płacić, i wszystkim obowiązkom swym dosyć czynić powinien będzie. A gdzieby opifowi swemu dosyć czynić nie chciał, i w czym z niego wystąpił, abo nie wypełnił, tedy we wszystkim według zapisu swego upadywa

ARTYKUŁ XVI. 16.

O posiaganiu spadkow Rodzicom po dzieciach ich.

Ustawuemy, ieśliby kto mając swoię własną maiętność nabytą, i leżącą, i ruchomą, a nikomu iey nie zapisałwzy, i Potomstwa po sobie na doł pochodzącego, także Braci, i Siostr rodzonych nie zostawiwszy, umarł. A Ociec, abo Matka, oboie, abo ieden z nich żyw został, tedy po zmarłym Synie Ociec, abo Matka onego zmarłego takowe spadki mają posiegać. Także i po zmarley Corce bez potomstwa, toż się rozumieć będzie, któraby własną swoię maiętność abo od Męża zapisaną po sobie zostawiła, nikomu nie zapisałwzy.

ARTYKUŁ XVII. 17.

O Przywileiach i inszych wszelakich zapisach, iako ich Zony zostawwszy się po Mężach używać mają.

R. 3
a. 17
R. 8
a. 2 **U**stawuemy, (a) ieśliby kto taki Przywiley abo zapis na dar, i na przedarż, abo na iakążkolwiek rzecz odzierzał, z dokładem tego iako pospolicie w listach piszą, darując abo przedając samemu, Zenie, Dzieciom, i Potomkom iego, zaczym takowe Zony zostawwszy się po Mężach, połowicę oney rzeczy w Przywileiu, abo w Zapisie opisanym pozyskując ku izkodzie dziecinney, abo Bliżkich, posiegać chcą, tedy takowa Zona ieśliby osobliwym zapisem tego od Męża zapisanego nie miała, chociażby imię iey pomienione było, nie dzierżec według takowego zapisu nie może, ale to na Potomkow spaść ma. Okrom gdzieby w tym zapisie dołożono było, że iemu, Zenie iego, za spólne ich, abo za iey własne pieniądze ono imienie przedane, abo obiema spólnie darowane było, tedy to według zapisu zachowano być ma.

(a) Przywileie i Zapisy pospolite nie mają być na infze rozumienie wykładane, iedno iako napisane są, i tak iako same w sobie brzmią, mają być brane. *Zyg. w Piotr. 1538. H. P. 66.*

ARTYKUŁ XVIII. 18.

Gdyby kto komu dawwszy na siebie Zapis, a w tym nie wiściwszy się umarł.

R. 7.
a. 15 **U**stawuemy, (a) ieśliby się kto komu listem swym dobrowolnie i opisał, bądź przedaży wieczystey na imieniu, abo na ruchomą rzecz, także i na zastawę, pożyczkę i porękę. A tenby zapis był słuszny według tego Statutu sprawiony, a w tymby zapłaty iego były obowiązki dobrowolne na zapłatę summy pienię-

żney iścizny, sówitości, szkod, nakładow, win, i też oczyszczanie, i załtepowanie u Sądu, abo i o porękę iaką, i o inne różne rzeczy, i przypadki i o cokolwiek. A temuby zapisowi swemu ten dołyc nie uczyniwszy i wśzystkich obowiązkow swych dobrowolnych w nim opisaných nie wypełniwszy, z tego świata iuż po roku w zapisie iego mianowanym zżedł, a dzieci by iego po nim zořtały, na którychby po śmierci iego maiętność leżącą, i ruchoma spadła. A ten, ktoby zapis na to sobie dany miał po śmierci onego, Zonę, dzieci, abo bliskich iego, ktoby po śmierci maiętności iego miał według zapisu tego, iako o samę rzecz w tym liście opisaną, także i o wżelakie obowiązki dobrowolnie w nim opisane o nie wypełnienie tego wśzystkiego, do którego Urzędu pozwał. Tedy ieřliby ten, kto na którąkolwiek rzecz dał zapis, ieřczy za żywota swego był pozwan o nieuczynienie dołyc temu zapisowi, i z prawaby to na nim iuż skazano. A onby w tym czasie zmarł tego wśzystkiego nie zapłaciwszy, tedy Urząd Nasz, który to przyřadził, ma i po śmierci iego według Sądu swego, i dobrowolnego obowiązku iego, řtro nie powodowey odprawę na imieniu iego uczynić, a gdzieby imienia nie było, tedy na maiętności iego ruchomy udzialać ma, przy kimbykolwiek na on czas zořtała. A wřakże ieřliby ta osoba zmarła, o nieuczynienie dołyc zapisu swego, chocia by była do którego Urzędu pozwana, a nie řtanąwszy u prawa przed rokiem za pozwy przypadłymi zmarła. Tedy ci, na kogo po nim maiętność iego leżącą, abo ruchoma prawem przyrodzonym spadła, powinni będą, ieřli o summę pieniędzy pożyczoną pozwią, iściznę, i z sówitością, zapłacić. § (b) A ieřli o oczyszczenie pozwani będą, tedy także Potomki iego według zapisu Przodka swego z maiętności iego na nich spadły, oczyszczać mają: A szkod, nakładow, zarek, win, i inřzych obowiązkow w tym liście opisaných nie płacić za to iuż nie będą powinni, gdyż nikt ni za kogo cierpieć nie ma, także i na drugiego ciężaru swego wkładać nie może, iedno sam ten, kto się komu w czym opise, powinien za to dołyc uczynić. A gdzieby o to nie będąc ieřczy do prawa pozwany, abo przed rokiem w liście iego opisanym zmarł, tedy więcej nie mają płacić iedno iściznę iemu pożyczoną, a sówitości, win, ani nakładow nic nie mają płacić, okrom ieřliby Zona, abo dzieci dorosłe tego zmarłego byłyby zarówno w tym liście opisani. Tedy nie wymawiając się śmiercią onego, powinny będą pozostałe osoby takiemu zapisowi swemu dołyc czynić, i wśzystkie dobrowolne obowiązki swe wypełnić. § Wřakże ieřliby Mąż od Zony zmarł, abo Ociec od dzieci, a zapisem swym ieřczy za żywota swego zořtałby komu co winien, chocia by iuż i przeżyłki prawne na nim były skazane, a imienia by swego właściwego, także i żadney maiętności ruchomey po sobie im nie zořtawił, a Zonaby iego miała swe własne imienie oyczyřte, macierzyřte, kupne, spadkowe, wianowne, i wřelakim prawem swym nabyte: Także i dzieci miałyby swe własne imienie

wyśluzone, kupione, macierzyste, i wszelakim sposobem nabyte, a nie oyczyste, tedy tym sposobem za winę, i za opisem Oyca, abo Matki swey, iako dzieci, i blisley, także i Zona tego zmarłego, za to na majątności swey własney szkodować nie mają, i za to nie płacić powinni nie będą. Jedno ieśliby Ociec, abo Matka odumarli prawa na iaki spadek, któryby im po iakim bliskim przynależał, tedy Dzieci doszedzły tego spadku prawem po nim spadłym, powinni z niego długi oycowskie, abo matczyne płacić, bo kto posięga Dobra, powinien nosić i brzemiona. § A ieśliby Dzieci, abo i 4 Potomkowie tego spadku dochodzić nie chcieli, tedy ten, komuby to było winno od Oyca, abo Matki ich, ma ich pozwać do Urzędu tego, do którego iemu prawo iego ukazuje, na rok zawity. A Urząd ma skazać iuż temu samemu żalobnikowi tego spadku dochodzić, kto tego gdy doydzie, ma w tym długu swym dźrzeć do oddania summy pieniędzy iemu winney, i tych nakładów, coby dochodząc tego spadku utracił za uznaniem urzędowym.

(a) Długi Oycowskie przez Brata starszego, z Dobr oyczystych płacone być mają. *Każ Jag: w Piotr: 1444. H. P. 526.*

Na długi Oycowskie gdyby zakłady, i przeyski ieszcze nie zasły, a pieniędzmi gotowemi płacone być nie mogły; także gdzieby też iuż przeyski zasły, Opiekun Dzieci niedorośliych Dobra w summach głównych Kredytorom puścić ma, 1588 *De minor. annib. complicibus fol: 466.*

Okrom zaręki wszystkie obowiązki Przodka swego Potomkowie za zapisem wykonywać powinni, tak o oczyszczenie, iako i inne rzeczy. Rozdz: 6. art: 8. i Rozdz: 7. art: 18 i art: 25.

(b) Gdy kto Dobra dziedziczne przeda, abo zastawi, a zapisawszy się oczyszczać, a tym czasem umrze, Potomstwo zmarłego z Dobr oyczystych winno będzie bronić tego, który siedzi w Dobrach iego, choćby lat nie mieli. *Zwyczay Ziemi Krak: 1595. H. P. 288.*

Sukcesor zarządk płacić nie powinien, ale obowiązki wszystkie ponosi. Rozdz: 4. art: 22.

A R T Y K U Ł XIX. 19.

Rok Prawu o zastawę ma być położon zawity.

CHcemy (a) mieć, i ustawuiemy, iż każdy rok za pozwy złożo-
ny, o każdą rzecz zastawną ma być zawity, pod straceniem
prawa, a od którego czasu będzie pozwany Zastawnik o to,
że na roku w zapisie pomienionym pieniędzy brać nie chciał, tedy
ten, który zastawę dźrzy, od tego czasu nie ma więcej imion pfo-
wać, i żadnych dochodów, i pożytków brać. A cobykolwiek
po położeniu pozwów z onego imienia wziął, o to Diedzic wszed-
zły w dźżerzenie imienia, ma tego Zastawnika pozwać na rok za-
wity do prawa, i tey szkody swey dochodzić, a Urząd powinien bę-
dzie one szkody za dowodem słusznym na własney majątności ie-
go wskazać, i odprawę postępkem prawnym uczynić. A gdyby
ten Zastawnik nie był osiadłym w tym Powiecie, w którym ono imie-
nie w zastawie dźżrzał, tedy przy odkładaniu pieniędzy strona po-
wodowa wolna będzie onemu summę na Urzędzie położoną are-
sztować, a Urząd nie będzie wolen tey summy oddawać, aż się o
zelpowanie takowege imienia zastawnego powodowey stronie u-
prawiedliwi, i z wynalasku urzędowego sądowego dosyć uczyni.

(a) Kto od Zastawnika majątność swoją wykupuje, ma do tego rok zawity Dobra Dzierżący, a gdzieby ta sprawa przez appellacyą do Trybunału była wytoczona, w każdym terminie jako najprzedej ma być sądzona, nieczekaiać własnego terminu onego Woiewodztwa, 1588. Owykupienie Dobr zastaw: fol. 46r.

ARTYKUŁ XX. 20.

Jeśliby kto imienie, abo iaką rzecz ruchomą zastawną drugiemu w większey summie zastawił.

- 1 **U**stawuemy, (a) ieśliby kto mając od kogo imienie w zastawie, abo którą rzecz ruchomą, w większey summie tę zastawę komu in szemu zastawił: a dzierżący tey rzeczy byłby o to przypozwan ku braniu summy pieniędzy, którąby on abo iego Potomek na tę rzecz wziął, i przed prawem tę summę położył, i tego słuźnie zapisem dowiodł, iż nie w większey summie, tylko w tey, którą na prawie położył, tę rzecz zastawił, takowy pieniądze oddawszy, rzecz swoją ma wziąć. A ten, który na cudzą rzecz większą summę da, na istcu sobie tego niech patrzy, co by nad
- 2 zwyż pierwszey summy dał. § A gdzieby się trafiło o zastawę rzeczy ruchomey, na którąby zapisow żadnych nie było, a sporby między obiema stronami, po temu iako wyżej opisano o summie pieniędzy, stał, tedy dzierżący tey zastawy bliższy będzie przysięgą tego dowieść, że taką summę iaką mianować będzie na tę zastawę dał, za którym dowodem pieniądze swe odzierżawszy, zastawę wrocić ma.

(a) W Koronie, gdzieby kto większą summę na Dobra dał, tedy na zastawie ma przestać, a nie ma tey szkody nikomu, tylko sobie przypisać, a ieśliby to sobie obwarował przy zastawie, Sędzia ma skazać, aby ten, który pieniądze pożyczył, summę wypełnił, a ieśliby też większa summa była, niż pożyczył, ostatek winien oddać. Każ: *Wielki w Wiślicy*, 1368. H. P. 523.

ARTYKUŁ XXI. 21.

O imienie zastawne na rok pod straceniem.

- 1 **J**eśliby kto komu zastawił na rok pod straceniem imienie na upad, tedy ieśliby rok przyszedł, a ten, kto zastawił imienie, na ten rok nie mógł wykupić, tedy ten, kto zakupił, po onym roku przy tym imieniu według prawa swego zostać ma wiecznie. Wszakże ieśliby ten iściec, który imienie zastawił, przed rokiem na wykupienie onego imienia zapisanego umarł, tedy potym chociażby on rok zapisany minął, wolno będzie Potomkom, abo bliskim iego, odłożywszy summę pieniędzy, tę zastawę wziąć.

ARTYKUŁ XXII. 22.

O odjęcie imienia zastawnego.

Ooo

R. 4.
a. 74
K. 9
a. 2

R. 4
art.
100.

TEŻ (a) ustawuujemy, ieśliby kto komu imienie zaſtawił, abo i grunty w iakieykolwiek ſummie pieniędzy na pewny rok w liście opisany, a potym na roku przypadłym nie zapłaciwszy, i nie oddawszy iemu tey ſummy, toby imienie, ludzie grunty, i co bykolwiek zaſtawił u niego, upornie, i ſwawolnie odiał, a toby na niego ſłuſznie ſtrona dowiodła, tedy ma temu gwałt zapłacić dwa-
naście rubli groszy, i wszystkie zareki w liście ſwym opisane, a wie-
leby ludzi zaſtawných iemu za odieciem iego nie robiło, tedy za
każdy tydzień nie zaſłużony ma zapłacić od kaźdey ſłużby zupeł-
ney po ſześciu groszy Litewſkich, a któraby ſłużba pieſza na ty-
dzień na robotę nie chodziła, tedy po trzy grosze płacić ma. A
insze wszelakie Dobra, i pożytki onego imienia odiete według ſłu-
ſznego, a prawnego dowodu i waźności pożytkow, ma Urząd Nasz
tę ſzkodę ſowito ſkazać, i przeciw takiego ma ſtronę żalobliwą za-
chować, iako o tym w Rozdziale czwartym artykule dziewięćdzie-
ſiatym wtorym, o wybiciu zſpokoynego dzierżenia, nauka opisa-
na ieſt. § A ieśliby kto komu co zaſtawił, imienie, ludzie, abo grun- 2
ty, a z ſtrony kto trzeci za iakimkolwiek prawem, abo i z uporu
tey zaſtawy co odiał, tedy ten, komu będzie to odieto, zechceli
pozwąć tego, kto mu zaſtawił, ten ma iemu oczyszcząć według za-
pisu ſwego, a nie oczyścili, tedy tak wiele ludźmi możnemi, i zie-
miami ma iemu to nagrodzić, a zechceli opuściwszy tego, który
mu zaſtawił, z tym, kto u niego odiał u prawa mowić, tedy to mu
wolno uczynić, i na onym tey zaſtawy ſwey dochodzić: a Urząd
Nasz i przeciw temu zachować ſię tak ma iako w tym Artykule
wyżej nauka opisana ieſt.

(a) W Koronie, gdyby kto kogo z imienia ſwawolnie wygnał, abo wypędził, zaraz w tym-
że mieſiącu ma uczynić proteſtacją u Staroſty, i tego ſwawolnego pozwąć, a Urząd ma do
Dobr ziachać, i wiadomość od okoliczney Szlachty pod ſumieniem, a od poddanych pod
Przyſięgę wziąć ma, ktoby na on czas prawdziwie dzierżącym był. *Zyg: w Krak: 1548. H.
P. 222, 1588. O gwałtownym wybiciu. fol: 46r.*

A R T Y K U Ł X X I I I . 23.

*Ktoby kogo pozwał o imienie; a pozwanyby u prawa
zawodcę ſtawił.*

R. 4
a. 55
R. 14
a. 3

Ustawuujemy, (a) iż ieśliby kto kogo pozwał o imienie, mieniać i
do niego mieć prawo przyrodzone, abo nabyte, a ten, który
pozwie, ſtawiłby ku prawu zawodcę, który mu to imienie
przedał, abo iakimkolwiek prawem zawiodł. A gdyby go ten za-
wodca zaſtąpił, a pozwany poſtawiwszy zawodcę chciałby z pra-
wa precz iść, tedy w takowey rzeczy, iako ten zawodca tak i po-
zwany o to imienie z prawa odchodzić nie mają do tąd, aż ſię ten
zawodca iego z ſtroną żalobną roſprawi. A gdzieby ſię to poka-
zało z prawa, że ten zawodca nieſłuſznie cudze imienie puścił, te-
mu, kto szuka za prawem iego ſłuſznie pokazanym,

przysądzone być ma. A on swych pieniędzy i szkód szukać na zawodcy będzie, ieśli ofiadły zawodca w tym Powiecie, abo w inszych Powiatach tego Państwa Wielkiego Xięstwa Litewskiego będzie, tedy takiego pozwać z ofiadłości iego o sumnę, i o szkody swe wolen będzie. A ieśliby był nie ofiadły, tedy tamże zarazem ten sąd nie spuszczaiąc go z Urzędu sprawiedliwość z niego czynić będzie powinien, tym sposobem, iako o nieofiadłych w inszym Artykule iest opisano.

(a) Zastępca w Dobrach dziedzicznych ieśliby stanąwszy u prawa zastępować nie chciał, tedy Dzierżawca Dobr za przekonanego być ma. *Każ: Wielki 1368. H. P. 483. Const: 1562. fol. 18. Tit: O Zastępcę.*

ARTYKUŁ XXIV. 24.

O Listy na dlugi, na imiona, i na zastawy zginione.

I Eż (a) ustawuimy, komuby Listy na dlugi, na zastawy rzeczy ruchomych, wszakże nie na ważniejszą rzecz, tylko do dwóch set kop groszy zginely, na drodze i gdziekolwiek od ognia, abo od wody, iakimkolwiek obyczaiem stracone, a ten, komu te Liski należały, skoro tegoż czasu po oney zgubie przed Nami Hospodarem, abo przed Urzędem opowiadał, i zapisać dał. A potym przyszloby ku prawu, a tychby Liskow za oczywistym zeznaniem w któtym Urzędzie zapisanych nie było, tedy ten, kto Liski stracił, abo komu te Liski przyśluchaia i należą, ma dowieść ludźmi dobrymi, wiary godnymi, naymniey dwiema, którzy Liski widzieli, i ich świadomi byli, abo pieczęci swe do nich przykładali, a potym sam z tymi świadkami swymi na tym przyśiać ma, świadkowie na tym, że ten Lisk, abo te Liski widzieli, a sam na tym, że te Liski zginely przygodnie, a gdy tego dowiedzie ludźmi dobrymi i przyśięgą ich i swoją, ma onę rzecz na co Liski zginely odzierać. A gdyby Pieczętarze, abo ci ludzie, którzy te Liski widzieli, pomarli, tedy przy opowiadaniu Urzędowym sam przyśiać i swą rzecz odzierać ma.

(a) Jeśli kto Liski na Dobra Królewskie zgnbił, ma zaraz uczynić protektacyą u Starosty, abo Woiewody w roku iednym, gdyż do ponowienia tych Liskow nigdyby nie przyszedł, a zguba iednak przed Królem ma być wywiedziona. *Alex: w Piotr: 1504. H. P. 273.*

Jeśli Obywatele Ziemi Podlaskiey, Ziemi Wolhyńskiej, Liski, Przywileie z przygody na Dobra dziedziczne, które po Kommissyi trzymaia, zgubili i ich nie mieli, przecię Dobra swoje wieczne trzymać maia, ani ich ku pokazaniu przez żaden Urząd przymuszeni być maia. *Const: unionis, Roku 1569. fol: 176. y Const: 1611. fol: 32. Tit: O nieukazowaniu praw.*

ARTYKUŁ XXV. 25.

Jeśli kilka Person iednym listem komukolwiek opisali się.

I Ustawuimy też, ieśliby się kilka Person iednym listem komukolwiek opisali. A potymby którzy z nich ten zapis swóy ruszyli, a drudzyby go przecię według obowiązku swego w

niali, tedy srona ukrzywdzona, ktorey ten zapis służy, może tylko takowych pozywać, od których się na ten zapis iemu krzywda dzieje, do Urzędu tego, gdzie będzie należało, albo gdzieby się zapisa-
li, stanowiąc, nieodkładając tych na pozwie, od których krzywdy nie mają. A srona tym się wymawiać nie będzie moc, iż drugich nie pozwano, którzy się z nim spolem opisali, gdyż od tych srona żalobliwa niakiey krzywdy mieć nie będzie, ale każdy sam za swój uczynek i występki u każdego prawa odpowiadać, i według opisu swego, albo Przodków swoich, ieśliby co nań przychodzić mia-
ło dosyć od siebie, i z części swey sronie ukrzywdzoney czynić ma i powinien będzie.

A R T Y K U Ł XXVI. 26.

Jako wiele bez listu wyznanego ma pożyczyć.

Roz. 4.
A. 20. **U**stawiamy (a) iż każdy Szlachcic, Mieszczanin, i nikt in-
szy nie ma bez Listu wyznanego pożyczać więcej dzieściu i
kop groszy. A ktoby większą summę pieniędzy bez Listu
wyznanego pożyczył, i na to Listu niemiał, tedy ten, kto więcej
bez Listu dał, pieniądze traci. A ten, który pożyczył, nie powi-
nien więcej płacić, tylko dzieść kop groszy, i to za przysięgą
onego, kto na nim tych pieniędzy dochodzi prawem.

*Vide contrarium, względem Cerografow między Kupcami danych, w Rozdziale czwartym
art: 82, Ibidem patet, quod & registra probant.*

(a) Nie ma nikt być pozwan do Sądu, ani ma być sądzon o słowny Kontrakt, któryby nie
był zapisem Grodzkim, albo Ziemskim umocniony, a mianowicie o Dobra dziedziczne: Excep:
Woiewodz: Mazow: 1576. O Kontrakcie słownym, fol: 311.

A R T Y K U Ł XXVII. 27.

Ktoby jaką rzecz ruchomą zaprzedał na rok.

R. 7.
A. 21. **J**eśliby kto komu zastawił ruchomą rzecz na rok na upad tey i
rzeczy, a gdyby rok przyszedł, a ten, kto zastawił, nie wy-
kupił, tedy ten, kto zakupił opowiedziawszy się Urzędowi, ma
te rzeczy obrócić kędy chce ku swey potrzebie na wieczność.

A R T Y K U Ł XXVIII. 28.

O rzecz ruchomą w Zastawie do czasu pewnego, a nie na upad.

R. 7.
A. 11. **U**stawiamy, (a) gdyby kto komu jaką rzecz ruchomą za-
stawił do czasu pewnego, a nie na upad, a na tenby czas
naznaczony nie okupił, a tenby mając Zastawę, pozwalałby go
aby Zastawę swą wykupił, a onby tey Zastawy okupić nie chciał,
tedy Urząd ma mu dopuścić te rzeczy ruchome sprzedać, a coby
wyż nad onę summę swoją za tę Zastawę wziął, tedy wytrą-

wytrąciwszy z tego sobie za nakład swój co pozywając go nałożył, ostatek temu, czyje były rzeczy, oddać ma, a ten nie przywołując strony swej do przysięgi, na tym co mu da, powinien będzie 2 przestać, a więcej się za te rzeczy swe nie upominać. § A gdyby bez roku ta zastawa była zastawiona, tedy Urząd ma rok złożyć cztery niedziele, na który ma zastawę swą wykupić, a nie wykupił na ten rok, tedy potym roku tymże sposobem iako wyżej opisano, ma o tę zastawę rozprawić się.

(a) Gdy kto Zastawę przeda za większą sumę niż w czym była zastawiona, ostatek ma wrócić. *Każ. w Wiślicy, 1368. H. P. 523.*

A R T Y K U Ł XXIX. 29.

Ktoby komu Konia, albo Wołu zastawił bez roku.

1 **T**EŻ, ieśliby kto komu zastawił Konia, albo Wołu bez roku, i na rok. A w tym czasie, póki onej zastawy nie okupi, ten Koń, albo Woł zdechłby bez przyczyny obrażenia, żeby robiąc nim nie poderwał, ani zabił, albo go głodem nie umorzył, tedy takowego Konia, albo Wołu płacić nie powinien, tylko skórę okazać, i oddać iemu ma; a ten wzięwszy skórę, powinien będzie tylko połowicę tych pieniędzy pożyczonych stronie swej oddać.

A R T Y K U Ł XXX. 30.

O rzeczach zastawnych zginionych w czyim schowaniu.

1 **U**stawiliśmy też, ktoby komu chciał rzeczy ruchome zastawić, w zachowanie dać, tedy na takowe rzeczy z obu stron dla upewnienia Lifty między sobą pod pieczęciami swymi i pieczęciami ludzi dobrych mają dawać. A gdy te rzeczy w zastawie, albo w zachowaniu będące, pospołu w iednym gmachu z rzeczami domowego gospodarza przygodnie ogniem pogorzały, albo pokradzione, a onby to Urzędowi zaraz opowiedział, a ktemu będzieli ieszcze przy tych rzeczach własney majątności iego co ukradziono, albo zgorzało, tedy ma sam na tym przysiąc, iż onych rzeczy nie skorzystał, i ku pożytkowi swemu nic nie obrócił, za takowym odprysiężeniem ma być wolen. A ieśliby powiedział, że tylko te rzeczy, kto dał schować, zgorzały, albo pokradzione, a onego gospodarza samego całe, takowy te rzeczy wszystkie powinien onemu wrócić, albo zapłacić. A ieśliby w summie pieniędzy zastawiono, tedy pieniądze wziąć, a te rzeczy przecię wrócić, na co słuszny dowód uczyni. 2 § Tak też ieśliby kto u kogo złożył w kleci, albo w iakim schowaniu rzeczy swe, i zamknął, a domowy gospodarz te rzeczy w niebytności iego ruszał, albo na infze miejsce przeniósł, a w tymby się szkoda stała, tedy ten, kto ruszał, ma tę wszystkę szkodę pł-

^{R. 1} ^{a. 24} ^{y 25} cić, też za słusznym dowodem, abo przysięgą onegoż szkodę mającego. § A gdzieby się to trafiło, żeby bez listów kto komu rzeczy iakie w zastawę, w zachowanie, abo bydło na przechowanie dał, a ten u kogoby co zastawiono, abo też na przechowanie dał, do tego się nie znał, tedy nie zgoła ma być wolen, ale powinien będzie na tym przysiąc, iako tego od niego nie miał. A ieśliby w czym schowaniu takowe rzeczy wzięte były od kogo gwałtem, tedy na obżalowanym, ten, w czym schowaniu były, dochodzić ma. A nawiązka takowych rzeczy temu, czyia była własność, z samego istca od tego, u kogo wzięto, zyskawszy wrócono być ma.

A R T Y K U Ł XXXI. 31.

*O zapowiadaniu rzeczy ruchomych w zachowaniu
czyim będących.*

^{R. 7} ^{a. 19} ^{a. 50} ^{R. 4} ^{a. 50} Ustawuemy, (a) gdyby kto nie osiadły rzeczy swe ruchome dał komu w zachowanie. A inszy z strony dowiedziawszy się o tych rzeczach w zachowaniu, przypowiedział się ku tym rzeczom, mieniać, iż ten, kto te rzeczy położył, jest mu dłużny, tedy ten gospodarz ma te rzeczy za zapowiadaniem Urzędownie uczynionym u siebie mieć, a ich nie wydawać do rozprawy do pewnego czasu, naydaley od czasu areztowania za dwie niedzieli, w którym czasie, ten, kto rzeczy one zapowiedział, ma się z nim przed Urzędem tym, pod którym te rzeczy zapowiadał, rozprawić. Wszakże ieśliby się to na prawie pokazało, iż bez żadney słuszney przyczyny, niewinnie przywodząc ku szkodzie stronę przeciwną, te rzeczy jego areztował, tedy Urząd, przed którym się ta sprawa przytoczy, temu ma te rzeczy zaareztowane według uważenia swego, i według czasu, osoby, i dalekości drogi, szkody na tym, który rzeczy niewinnie areztował, skazać, i odprawę uczynić, (b) a wszakże osiadłego majątność nigdzie areztowana być nie ma. A gdyby zaareztowawszy, w tych dwóch niedzielach rozprawy nie przysięawszy sam precz odiachał, tedy te rzeczy, które zapowiadał, mają onemu wydane być, czyie są. A ten gospodarz domowy żadney trudności, i szkody ponosić nie ma.

(a) Odartusa, abo gołotę nie osiadłego i osiadłego woźnym areztować może, *Zwyczaj Ziemi Krak: H. P. 360.* Nie osiadły w rzeczy osiadzonej ma dać porękę, 1588. *De impossessio-
natis*, 465.

Szlacheica osiadłego do sądów mieyskich nikt pociągać nie ma. *Const: 1607. fol: 843. Tit: Ordynacya. Czytay na samym końcu Ordynacyi.*

Arezt ma być do niedziel sześciu przez tego, który areztował. *Const: 1556. fol: 301.*

(b) Osiadłego nie mogą areztować. *Zwyczaj Ziemi Krak: 1505. H. P. 523. Const: 1576. fol: 301. Tit: O areztowaniu.*



ROZDZIAŁ

O S M Y

O T E S T A M E N T A C H

ARTYKUŁ I. 1.

Kto może, i nie może o rzeczach swych ruchomych Testament czynić.

Ustawiamy, iż każdy ma mieć moc o rzeczach swych ruchomych Testament czynić, okrom tych Person niezey opisaneych, które Persony iż według prawa nie mają nic wolnego, dla tego Testamentem nikomu nic oddać nie mogą. § (a) Naprzod Dzieci lat zupełnych nie mające. § (b) Zakonnicy będąc w Zakonie uprzywileiowanym, przyiąwszy, i potwierdziwszy się w Zakonie. § Synowie od Oycy niewydzienieni, okrom rzeczy nabycia swego własnego, abo wyflugi. § Tak też w cudzą moc z prawa wydany, to jest: ten, kogoby komu wydano ziego statkami, i z majątnością. § Niewolnicy i czeladź dwor- na, do tego ludzie izaleni, którzy od rozumu odchodzą. A wszak- że i ci kiedy ku dobremu, i doskonałemu rozumowi przydą, mogą Testamencie swóy czynić. § Także Wywołańcy i czci odsądzeni nie mogą Testamentow czynić.

(a) Sieroty lat nie mające żadnych spraw do Ksiąg przyznawać nie mogą. *Władysław Jagiello w Krak. 1420. H. P. 286.*

(b) Mniszki w oyczyście i macierzyste Dobra wstępować mogą, ale ich oddalać nie mogą, krewni jednak one trzymać mają, z których połowica arendy do Klasztoru, a druga połowica na krewnych iść ma. *Zyg. w Krak. 1527. H. P. 154.*

Dobre Klasztornych, ani Kościelnych nikt oddalać nie może bez pozwolenia ich Starszych, i przyczyn w prawie opisaneych, 1588. O Dobrach Kościelnych, fol. 460.

ARTYKUŁ II. 2.

O Testamencie na rzeczy ruchome, i na imiona nabyte, iako mają być sprawowane.

^{R. 7}
^{a. 1}
^{9 4} **U**stawuujemy, (a) kiedyby kto na rzeczy swe, majątność ruchomą, i też na imiona wszelakim sposobem nabyte, chciał Testament czynić; tedy każdy takowy, będąc zdrowy, abò chory tylko przy dobrej pamięci, zdrowy na rozumie był, wolno mu będzie rzeczy swe, majątność ruchomą, także imiona przez niego samego nabyte, iednakże nie oyczyste, ani macierzyste imiona, komu chąc według dobrej woli swej, tak Duchownym osobom, iako też i świeckim zapisać. (b) Wszakże przy sprawowaniu Testamentu ma mieć Urząd Nasz Ziemski, abò Grodzki onego Powiatu, gdzie się on testament sprawować będzie. § A gdyby ² Urzędu iak Ziemskiego, tak i Grodzkiego zupełnego do siebie wziąć nie mógł, tedy chociaż iedna Osoba urzędowa przybędzie, mając przy Urzędniku dwóch Szlachciców, a nie mogli być i ieden który Urzędnik, tedy przed trzema Szlachcicami w tym Państwie Naszym Wielkim Xięstwie Litewskim osiadłymi, ludzmi wiary godnymi może Testament sprawić. § A gdy sama ta Osoba, która Testamentem komu co zapisała, umrze, a iuż ostateczną wolą swą potwierdzi, przyłożywszy do tego Testamentu pieczęć swą. A iesli by kto umiał, i mógł ieszcze pisać, tedy rękę swą podpisać ma. Także i Pieczętarze kto z nich pisać umieć będzie, mają ręce swe u Testamentu podpisać. Wszakże podpis rąk nie ma być na kufstodyi, tylko na samym Testamencie, abò na listach wszelakich zapisnych, i tych olob wzwyż przerzeczonych powinien będzie o przyłożenie pieczęci ich do tego Testamentu swego prosić; tedy ten Testament tym obyczajem sprawiony, wiecznymi czasami na wszelakim Urzędzie przy zupełney mocy dzierżan, i niwczym naruszon nie ma być. § A ten, kto Testamentem swym co komu zapisować będzie, ma każdą rzecz mianowicie dokładać, i ci Pieczętarze, którzy przy sprawowaniu Testamentow bywają, mają to, co slyszeli od tego, kto Testament czyni, prawdziwie pod sumnieniem swoim dostatecznie do Testamentu wszystkie słowa wpisać, i wyrazić bez każdego ochylenia znacznie. Wszakże skoro po śmierci iego zarazem nieomieszkane ten Testament pierwey na Urzędzie Grodzkim, a potym przed Nami Hospodarem, abò przed Sądem Naszym Ziemskim na pierwlych Rokach ma być opowiadany, i do Ksiąg wpisan. § A gdzieby kto po napisaniu tego Testamentu żyw został, wolno mu będzie zawždy Testament swój odmienić, ilekroć będzie chciał. § A ostateczny wszystkich pierwszych testamentow śmiercią iego potwierdzony, i tym obyczajem, iako wyżej opisa-

^{R. 5}
^{a. 1}

³
⁴
⁵
⁶

no, sprawiony, u każdego prawa ma przy mocy zostać.

(a) W Koronie, rzeczy ruchome komu chce kto legować, zapisać, dać, darować może, ale Dobra nie ruchome Testamentowemu rozporządzeniu nie podlegają, wyjąwszy to, żeby kto imienie swe dziedziczne Królowi J. M. chciał zapisać. *Zyg: w Krak: 1510. H. P. 290.*

(b) Testament, ktoby przed Pisarzem przyznał, abò ktoby pisać umiejąc ręką swą własną pisał przy Świadcach Szlachcicach, takowy jest ważny. *Zyg: w Krak: 1543. H. P. 158.*

o sprawa około Testamentu.

Testamentach wszystkie Statuta i Konstytucye Koronne reasumowano, warując, żeby napotym żadnemu, tak Szlacheckiey, iako i mieyskiej Kondycyi Obywatelowi niego-

dziło się na Dobra, Kamienice, Domy, i grunty, tak dziedziczne, iako i Mieyskie, żadnych sum i obligacyi przez Testamenta zaciągać, *sub nullitate*. O co *forum* w Trybunale Koronnym *inter causas mixti fort.* Do pobożnych jednak uczynków, przez Testamenta z Dobr ruchoomych i sum nikomu to prawo (które za wieczne ma być rozumiane) nie zagradza wolności. *Const: An: 2676. fol: 33. Tit: O Testamentach.*

Reassumowano tę Konfytucyą deklarując, że i W. X. Lit: służyć ma. O co *forum* stanowi Szlacheckiemu w Trybunale W. X. Lit: a Miałom Królewskim *coram officio seu judicio Civili*, *salva* do Sądu Królewskiego *Affessorskiego appellatione*. *Const: An: 1677. fol: 13. Tit: Reassumptio prawa o Testamentach.*

ARTYKUŁ III. 3.

O wolności zapisach na Kościół imion nabytych.

I **C**Hcemy tak mieć wiecznemi czasy, i ustawuiemy. (a) Ktoby-^{R. 8}
kolwiek z poddanych Naszych chciał imienie swe nabyte na^{a. 2}
Kościół Chrześcijański zapisać, tedy wolno będzie to iemu u^{R. 4}
czynić postępkim wyżej w Artykule wtórym tegoż Rozdziału opi-^{a. 41}
sanym. Wszakże przecię z takiego imienia na Kościół zapisanego
Duchowni mają, i powinni będą służbę Naszą Ziemską wojenną
konno, zbrojno, według ustawy, i uchwały Ziemskiej, potemż
zarówno z inszą Szlachtą służyć, wyprawuiąc na mieysce swe słu-
gę swego Narodu Szlacheckiego, z tak wielą pocztu, ile powinno
będzie z onego imienia stawić, a ten poczet ma być pod iprawą
Chorążego onego Powiatu, gdzie to imienie leżeć będzie.

(a) Dobra dziedziczne Ziemskie od stanu Rycerskiego nie mogą być alienowane żadnym pretextem, a to dla tego, aby nie ubywała służba wojenna. *Vide Const: 1635. fol: 7. Tit: Ordynacya Rzeczypospolitey.*

ARTYKUŁ IV. 4.

Jeśliby się komu przydało na wojnie, aboli gdzie w drodze, albo też w cudzey Ziemi Testament czynić.

I **U**stawuiemy też, ieśliby się przygodziło komu Testament czy-
nić na wojnie, abo gdzie w drodze, a nie mógłby trzech
Swiadkow mieć, tedy przecię ile ich mieć może, przynamniej-
dwie osoby, tylko ludzi dobrych, Szlacheccow wiary godnych, przy
takowych może Testament czynić. A po uczynieniu ma ten Testa-
ment obiawion być przed Nami Hospodarem, abo przed Sądem
Ziemskim na pierwszych Rokach Sądowych, a przed Grodzkim na
pierwszych Roczkach. A na wojnie przed Hetmanem, abo Cho-
rążym Powiatowym, przy którym opowiadaniu takowego Testamen-
tu, ci Swiadkowie mają przysięgą swą potwierdzić. § A gdzieby się
trafiło w cudzey Ziemi komu Testament czynić, tedy ten Testament
ma być obiawiony przed tym Urzędem, gdzie się to przygodzi, a
potym przyechawszy zaś do tego Państwa i Powiatu, gdzie przy-
słuchać będzie, ukazawszy wypis onego Urzędu, przy którym ten
Testament czyniony, przecię ma przed Urzędem Ziemskim tego
Powiatu swego to opowiadać, iako o tym iest wyżej opisano

przecię ten, komu co za takim Testamentem w cudzey Ziemi sprawionym poślagnąć należy, na tym przyśiąć ma, i sprawiedliwie za wolą, wiadomością, za dobrej, i zdrowej pamięci samey osoby tey ten Testament sprawiony.

ARTYKUŁ V. 5.

Którzy Pieczętarzami i Świadcami przy czynieniu Testamentu być nie mogą.

R. 8
a. 1 **T**Eż ustawuiemy, iż przy sprawowaniu Testamentu Pieczętarzami i Świadcami być nie mogą te osoby niżej naznaczone, to jest. § Naypierwey, którzy swych Testamentow czynić nie godni. § Powtórę, Niewiaſty. § Potrzećie, Exekutorowie, albo Opiekunowie tego Testamentu. § Poczwarte, też i ci być nie mogą, którym w tym Testamencie co będzie opifano.

ARTYKUŁ VI. 6.

Z których przyczyn Testament za mocny u prawa przyjmowan być nie ma.

R. 4
a. 19 **K**iedyby w którym Testamencie, na dacie, abo na mieyscu jakim znacznym poprawowano, i skrobano, ku szkodzie której stronie, takowy Artykuł w tym Testamencie za mocny u Prawa nie ma być przyjmowan. A wszakże gdzieby na mieyscu mało potrzebnym, nie w dacie, ani stronie ku szkodzie był skrobany, abo poprawiony, coby się to stało z omyłki tego, kto piſał, tym tego Artykułu w Testamencie kasować nie może. A ktoby chciał burzyć Testament, i ieśliby w iednym, abo kilku Artykułach nad prawo opifanych był naruszon, a wszystkie insze według prawa sprawione, tedy iednym, abo kilką Artykułów wszystkiego Testamentu kasować nie może. Także i o zapisach wszelakich na każdą rzecz rozumiano, i sądzono być ma.

ARTYKUŁ VII. 7.

Przyczyny, dla których Ociec Synow, abo Corek wyrzec się może.

R. 11
a. 7 **U**stawuiemy, iż Ociec i Matka wyrzec się Syna i Corki może, z przyczyn tych niżej opifanych. (a) Pierwsza ieśliby Syn abo Dziewka, nie pomniąc na Para BOGA, i na Rodzice swe, targneli się ręką i uderzyli, abo pchneli z gniewu, takowych nie tylko wyrzec się może, ale gardłem od Urzędu za żalobą i dowodem Rodzicow karani być mają. § Druga, gdyby Syn, abo Dziewka zną krzywdę Rodzicom czynili w zabieraniu majątności, bez wiadomości ich. § Trzecia, ieśliby Syn, abo Dziewka ze

złości swej, a nie dla pożytku Rzeczypospolitey foldrowali na Ro-
 4 dziców swych na gardło komu gwoli. § Czwarta, ieśliby się trafiło R. 11
a. 55
 gdzie, iżby u Prawa Oyca albo Matkę ręczyć nie chcieli ku posta-
 5 nowieniu, a zwłaszcza gdyby tego Urząd dopuścił. § Piąta, ieśli- R. 14
a. 30
 by Dziewka nie statecznie, czystość swą na wżeteczeństwo obraca-
 6 iąc, miezkała. § Szósta, ieśliby Rodziców opuścili w zesłych a
 starych leciech ich, a nie dawali żywności, i infzych potrzeb Ro-
 7 dzicom. § Siódma, gdyby Rodziców z rąk nieprzyjacielskich oku-
 pić albo wyzwolić nie chcieli, a majątności oycowskich, albo mat-
 czynych używali. Co wszystko ieśliby się iawnie i prawnie przed
 Urzędem pokazało, z takich przyczyn Rodzice mogą się Dzieci
 swych wyrzec.

(a) Pierwsza, ktobykolwiek iawnie, albo potajemnie Rodzicom swym odpowiedzi czynił, albo niebezpieczeństwa czynić chciał, ranił, takowy za dowodem ma być karany nieinaczej, iedno iakoby Gleyt Królewski zgwałcił, 1578. *De iniuriis erga Parentes*, fol: 340.

Którzy Bracią, albo powinne swe zabijają, w oyczyfte Dobra wstępować nie mogą, ani ich Potomstwo, na koniec bezecnymi zostają. *Każ: Wielki w Włsticy 1368. H. P. 253.*

ARTYKUŁ VIII. 8.

*Nikt nie może Czeladnikowi domowemu, ani niewolnikowi
 swemu nic zapisać, wolnym go nie uczynieszy.*

I **U**stawuemy, iż każdy iakiegożkolwiek stanu, Czeladnikowi do- R. 7
a. 8
R. 9
a. 27
 mowemu, ani niewolnikowi swemu, nie uczyniwszy go na-
 przod wolnym, nic Testamentem zapisać nie może, ażby go
 naypierwey wolnym uczynił. A wszakże Testamentem i każdym
 listem iawnym może takowego Czeladnika swego wolnym uczy-
 nić. A uczyniwszy, tymże Testamentem może mu według swo-
 iej woli zapisać.

ARTYKUŁ IX. 9.

*Każdy Sluga putny i Mieszczanin miał nie uprzywileio-
 wanych, i też człowiek prośły iako Testament czynić ma.*

I **U**stawuemy, iż każdy z takowych ludzi wolen Testament o rze-
 czy swe ruchome czynić, i odpisać trzecią część majątności
 swej wszystkiey komu zechce. A dwie części tychże ruch-
 mych rzeczy ma zostawić w domu swym Dzieciom, dla służby tey
 ziemi, na ktorey siedzi. A nie będzieli miał dzieci (a) tedy przecie
 dwie części majątności iego mają zostać w domu iego ku służbie one-
 go Pana na czyiey ziemi siedział. A ieśliby dzieci będąc wolnymi,
 a chciałyby precz iść, tedy i te dwie części majątności wzięwszy
 mają iść precz, tylko ziemię Panu swemu podać z żytem zasianym,
 i z domami, i z tym wszystkim, z czym tę ziemię Pana swego na
 służbie wziął.

(a) Kaduki we wsiach i Miasieczkach na Pany spadaią. *Constitut: 1558. fol: 458.*
 Kadukach.



ROZDZIAŁ DZIEWIĄTY

O PODKOMORZYM W POWIATACH, I O PRAWACH ZIEMNYCH, O GRANICACH I O MIEDZACH.

ARTYKUŁ I. I.

O ustanowieniu Podkomorznych w Powiatach, i o Przysiędze ich.



Ustawiamy, iż w każdym Powiecie ma być Podkomorzy (a) przysięgły, osiadły w Powiecie tym. Także w Ziemi Zmudzkiej. A wszakże tego Urzędu Podkomorstwa inaczej dawać nie mamy, iedno za obraniem na to pewnych osob czterech przez Obywatelów kaźdey Ziemi i Powiatu tym porządkiem, iako obieranie inszych Urzędników sądowych Ziemskich, Sędziego, Podśędka, i Pifarza, iest w tym Statucie opisane. A ztych osob obranych, i Nam od stanów podanych, kogo się Nam nayprzystoyniej widzieć będzie, tego My Hołspodar z zwierzchności Naszey Hołspodarskiej, na ten Urząd przełożym, i Przywileiem Naszym go utwierdzim do żywota iego, abo do podwyższenia na inszy iaki większy Urząd abo dostoięństwo. A pierwey niżli tym Urzędem Podkomorskim sprawować będzie, ma przysięgę na ten Urząd swój na pierwszych Rokach sądowych Ziemskich przed Urzędem sądowym Ziemskim, i przed wszystkiemi inszemi stany tam na Roki przybyłemi, uczynić tymi słowy.

*JA N. Przysięgam Panu BOGU Wszechmogącemu w Trójcy jedynemu, iż na Urzędzie tym Ziemskim Podkomorskim, któ-
ry z łaski, i z rąk Jego K. M. biorę, Jego Królewskiej miłości
Hołpodaru swemu Miłościwemu, i Obywatelom tego Powiatu wier-
bę, sprawując ten Urząd wiernie a sprawiedliwie, tak na
moim Podkomorskim, iako też przy czynieniu Granic, i*

przy kopaniu Kopcow, i poprawieniu Miedz, nic więcej na tym Urzędzie nie postrzegając, iedno sprawiedliwość Świętą, i nie dając się niwczym uwodzić, ani z przyjaźni, ani zwaśni; ani darow, i pogrózek niczyich nie dbając, i stronom nie radząc, ani się bojąc nikogo, tylko samego Pana BOGA, a sprawiedliwość Jego Świętą przed oczyma mając, także sprawy moje Podkomorskie na wszystkim wiernie sprawując, spory obudwu stron za skazaniem przez mię uczynionym, pilnie do Ksiąg swych sądowych wpisując, i z Ksiąg wydając, tak mi BOZE pomoż.

(a) Podkomorzy gdy umrze, Woiewoda, a w niebytności iego Kasztelan główny onego Woiewództwa, lub to po śmierci albo po ustąpieniu Urzędu, Elekcyą naydaley 6. niedziel na miejsce zwykłe złożyć ma, który przysięgły być ma, 1588. Obieranie Sądu Ziemskiego i Podkom: fol: 460.

Podkomorstwo Cudzoziemcom dawane być nie może, tylko Synom Koronnym osiadłym. *Ludwik w Koz: 1374. H. P. 165.*

Gdyby kto Sądy Podkomorskie zgwałcił, ma być karany, iakoby Sąd Trybunalny wzruszył, 1611. Opatrzanie bezpieczeństwa sądow fol: 7. i na X. L. 1611. Deklaracya bezpieczeństwa popolitego, fol: 3. i Roz: 3. art: 13. w tym Statucie toż disponit.

O Podkomorskim Urzędzie W. X. L. wszystkie prawa dawne reasumując, *lege perpetua* warowano, aby sprawy do Sądu Podkomorskiego należące, w inszych sądach sądzone nie były, *sub nullitate decretorum. Const: 1678 fol: 8. Tit: Reassumptio* Prawa o Testamentach.

ARTYKUŁ II. 2.

O Powinności i władzy Urzędu Podkomorskiego.

WE wszystkich różnicach Ziemnych i granicznych, za odeślaniem od Sądu Ziemskiego, albo Grodzkiego, ma Podkomorzy mocą zwierzchności Nalzey i władzy Urzędu swego (a) dawać pozwy po Strony pod imieniem, i pieczęcią swą, i z podpisem ręki swej, a za tymi pozwy swymi od podania ich tak oczywistego, iako i zaocznego, rok zawity na wyjazd na grunt składając za sześć niedziel, o wszelakie różnice Ziemne, i insze wchody i pożytki, które pozwy Podkomorzego mają trwać od wzięcia ich do podania, albo położenia stronie tylko przez rok. A kto pozwy wzięwszy do roku iemi nie pozwie, ten potym insze pozwy odnowić i wziąć ma, a za pozwy wyiachawszy Podkomorzy na grunt pienny, (b) i oglądawszy dowod prawa, listow, i znakow granicznych, i Świadkow, czyie listy lepsze, i znaki graniczne pewniejszy, i Świadki słuszniejszy, tę stronę ma ku dowodowi przypuścić; a wysłuchawszy dowodu, według Statutu ma grunt pienny, i granice skazać, kopce, i graniczne znaki uczynić. § A kto w gruncie winien zostanie, ten gwałt powinien płacić będzie, a nawiąskę wszelakiego stanu, i głów szczyzny ludzi prostych, także łzkody wszystkie za dowodem słusznym prawnym zarazem tamże na gruncie, nie odkładając tego na inszy czas i do inszego sądu skazać, (c) i na to wszystko list swój sądowy pod pieczęcią swą, i z podpisem ręki swej dać. A ile gwałtow, nawiązek, głów szczyzn, szkod Podkomorzy wskaże, to przez list swój otworzony powinien być

Rrr

Urzędowi temu sądowemu Ziemskiemu abo Grodzkiemu, od którego pierwey odeślanie tey do niego sprawy było, oznaymić. A Urząd ten sądowy za odeślaniem i oznaymieniem Podkomorzego, ma sronie powodowey odprawę na imieniu srony przeciwney, według Artykułow w tym Statucie o odprawie rzeczy sądzonych postanowionych, uczynić. § (d) A gdzieby z obu sron wywodu prawnego na piśmie, abo też i znakow granicznych iawnych, słusznych nie było, tylkoby Świadki stawili, tedy powodowa srona przy żalobie swey ma być ku dowodowi przypuszczona, to iest: ku Świadkom wiary godnym, i ku przysiędze ich, i samego żalobnika. Wszakże gdzieby powodowa srona puściła na przysięgę sronie pozwanej samey, abo Świadkom iey, a onaby się za przysięgę dobrowolnie wzięła, tedy za przysięgą odzierży rzecz. A od gwałtów, boiów, szkód woleń będzie. A ktoby się wzięwszy za przysięgę nie uczynił iey dosyć, tedy rzecz traci.

(a) Pozew pod imieniem i przezwiskiem Podkomorzego wydawany być ma. *Zyg: w Piotr: 1528. H. P. 228.*

(b) Granice używaniem ten ma wygrawać, kto znaki lepsze i wywody używania pokaże. *Const: 1576 fol. 312. Tit: O czynieniu, i Const: 1588 fol. 459. Tit: O Kommissyach.*

Toż i w Koronie Podkomorzy tego, który znaczniejsze znaki, Granice abo Kopce pokaże, do dowodu ma przypuścić. *Jag: w Krak: 1423. H. P. 227.*

(c) Podkomorzy o swoim skazaniu przez otworzysty list swój sądowi Ziemskiemu ma dać znać. *Zyg: w Piotr: 1523 H. P. 281.*

(d) Gdzieby z obu sron znaków znacznych między Dziedzicami nie było, tedy powodowa srona ku dowodowi granic wedle prawa z Świadkami ma być przypuszczona. *Jag: w Krak: i w Warcie, 1523. H. P. 227. Excepta Woiewodz: Mazow: 1577. O czynieniu Granic, fol. 312.*

ARTYKUŁ III. 3.

Okolo obeśtania sąsiadów granicznych i zobopolnych, ku wyiachaniu na grunt pienny

A iżby kto wiedząc prawo o grunt pienny, abo o różnice graniczne z iednym, nie miał od kogo inszego z srony przekazy w tym prawie, iako się to przydawać zwykło od okolicznych sąsiadów, Granicami i Miedzami przyległych ku temu gruntowi, o który prawo idzie, dla tego srona powodowa, abo żalobna ma i tych (a) okolicznych sąsiadów na tenże wyjazd listem Podkomorzego obnieść przed rokiem wyjazdu Podkomorzego złożonym, przynajmniej za cztery niedziele, dając z tego listu kopią pod pieczęcią Woźnego, każdemu takowemu sąsiadowi, abo na imieniu ich kładąc, i im to oznaymując, aby narok w tym liście oznaymiony ku przyglądaniu wywodu i stanowienia Granic przybywali, abo sami, abo przez Urzędników swych przestrzegali Granic swych. A gdzieby którzy sąsiedzi okoliczni, graniczni, za obeśtaniem i upomnieniem przez list Podkomorzego, na ten rok wyjazdu Podkomorzego złożony, u innych gruntom i Granic piennych, o co prawo idzie, nie stanowili i swych Granic, Miedz, i gruntów nie zastępowali, tedy między dwiema sronami przecię Podkomorzy ma rozśadzić i grani-

czyć. A co gruntow takowych nie przybyłych tym między dwiema osobami graniczeniem, którey z nich stronie zajęto, o to tey osobie nieprzybyley, wolno będzie pozwać przed Urząd należny, i prawem dzierżącego spierać. § A kto stanie sam na swej Granicy, albo przez kogokolwiek bronić będzie graniczenia: tedy Podkomorzy, póki różnica idzie, wzięwszy wiadomość od onego, kto broni Granice, zachować ma prawo u należnego Sądu z tym, kto przeszkodę uczynił granicom, a daley przecię iadąc, gdzie przekaza nie była, ma Granice kończyć. A żalobnik o tę przekazę do prawa ma pozwać onego, kto przekazał, do Sądu należącego, o szkody i o grunt on, gdzie się spor stał, a Sąd odeszle na wyjazd Podkomorzego z tą osobą, która to przeszkadzała temu, kto Granice wiodł, i gdyby z rozsądku Podkomorzego uznano, że nie mając sprawiedliwości do onego gruntu, ale z naprawy albo z własni przekazał prawu iego, takowy szkody podjęte od wyjazdu pierwszego powinien będzie zapłacić onemu ukrzywdzonemu, i grunt gruntem nawiązać, tak siłą, iako odeymował, albo tą przekazą, sobie przywłaszczał, a to ma być przez Podkomorzego odprawiono, wymierzwszy grunt. A o szkody porządkiem Statutowym odprawa czyniona być ma. (b) Wszakże, gdzieby rozumiejąc ubliżenie do appellacyi brał się, to mu nie ma być zabroniono, iako Statut uczy od Podkomorzego Sądu. Ale ieśliby u wyższego prawa uznan był za upornego, takowy szkody wszystkie od Podkomorzego skazane sówito stronie zapłacić ma, a grunt gruntem nawiązać, i przez Podkomorzego Urząd, ma to być wymierzono, tymże postępkim, iako o rzeczach sądzonych około odprawy opisano. § A ieśliby też Opiekun, albo Zastawnik, i każdy doczesnym prawem dzierżący imienie, to uczynił, a graniczyć nie dopuścił, tedy Dziedzicowie nie powinni na tym szkodować, ale sam takowy, ktoby z uporu, z własni, albo z zazdrości przeszkodził graniczeniu, na swej majątności ma to cierpieć, gdy do prawa przyciągniony będzie, tym porządkiem, iako wyżej opisano, wszakże o wieczności gruntu prawo zachowując i wolne mówienie Dzieciom niedorośliym, gdy lat zupełnych dóyda. § A gdzieby przy gruntach Naszych Hospodarskich takie graniczenie komu z kim przydało się, tedy Dzierżawca tych gruntow Naszych takowymże sposobem, iako wyżej opisano, przez stronę powodową listem Podkomorzego ma być obelśan, także i Dzierżawcy Dobr Naszych w tym zachować się powinni będą.

(a) A ieśliby Szlachta była w sąsiedztwie dziedzictwa, mająca ściany z dziedzictwy temi przyległe, między którymi mają być Granice, i mieniliby sobie iaki wstęp za przyległością, takowi sąsiedzi do takowych Granic bez powodu mają być na ieden rok przypozwani. *Zyg: w Piotr: 1523. H. P. 228.*

(b) W Koronie, kto appelle od skazu Podkomorzego, nie będzie słuchany, dokąd szczęściu grzywnien nie zapłaci. *Kaz: w Wiślicy, 1368. H. P. 184. 233.*

A R T Y K U Ł IV. 4.

O takich gruntach Naszych Hospodarskich, któreby czasu

czenia między gruntami Piennemi Szlacheckimi były przyległymi ku Granicy gruntów Szlacheckich.

K Temu i to warujemy, iż gdzieby przy takowym Prawie, i graniczeniu między Szlachtą, przymieszały się i przyległy grunty Nasze Hospodarskie. A sronaby która wywodząc Granicę swą, zajmowała Naszego gruntu, czego by Starosta, Dzierżawca Nasz, abo Poddani Nasi, mieniąc być własność Naszą, bronić chcieli, i niedopuszczali po Naszych gruntach Granice wieść, tedy Podkomorzy ma to na inšzy czas odłożyć, póki srony abo jedna z nich, której tego potrzeba ukaże, do Nas w tej rzeczy uciekają się. (a) A My Kommissarzow Naszych na to wyślemy, i powinni będziemy w takiej rzeczy zachować się według tegoż Statutu, iako około różnic między gruntami Naszymi i Szlacheckimi, wyżej w tym Statucie w Rozdziale czwartym Artykule ośmiesiątym trzecim jest opisano. A ku temuż roku na wyjazd Kommissarzow Naszych złożonemu, srona powodowa, abo ta, która Nas o Kommissarze prosić będzie, powinna będzie sronę swą przeciwną znowu pozwem Podkomorzego przypozwać także na rok zawity.

(a) Kommissye dawane być nie mają, jedno na rozgraniczenie Dobr Krolewskich, na rozdzielanie Dobr dziedzicznych między Bracią, abo bliskimi, abo gdyby ua to było zezwolenie sron. *Alex: w Radomiu, 1505. H. P. 72.*

W Koronie, gdyby Kommissarz wydawszy list obwieszczony sronom samby się na roku nie stanowią, roo. grzywien płacić ma, wyjąwszy chorobę, na którą powinien przysiąc, 1588. O Kommissyach i Kommissarzach, *fol: 459.*

ARTYKUŁ V. 5.

O Roku zawitym na wyjazd Podkomorzego, i ktoby na nim za przyczynami prawnymi nie stał.

U Stawuiemy, (a) iż każdy rok wyjazdu Podkomorzego na grunt ma być zawsze zawity. Wszakże gdzieby srona pozwana na ten rok za pozwy Podkomorzego złożony, za prawdziwą obłożną chorobą, abo za posługą Naszą Hospodarską, i Rzeczpospolitą w tym Statucie wyrażoną stać nie mogła. Z tych przyczyn ma być wolna od tego pierwszego roku, ale o chorobie swej, jeśli się przed rokiem przyda, także i o posłudze, ma w czas, iako nayrychley być może, Podkomorzemu i sronie przed rokiem zapozwanym oznaymić, takim obyczajem, iako około takich obmow nauka w Rozdziale czwartym jest postanowiona, aby już tego roku nie pilnowali. A Podkomorzy powinien będzie rok na inšzy czas za tymiż pierwszymi pozwy, od roku za nimi przypadającego, także za niedziel sześc przelożyć, i to sronie pozwanej przez tegoż iey posłańca, którego kniemu z tą obmową przyszle, listem swym oznaymić. A srona pozwana sronie żalobney przez list Podkomorzego powinna będzie o tym przelożeniu rokov wiedzieć goż czasu skoro po obmowie swej naydaley za tydzień, abo

iako czas i dalekość mieylca znieście, pokładając przez woźnego kopią z listu Podkomorzego na tym imieniu, z którego spor o ziemię idzie. § A jeśli choroba przypadnie blisko przed rokiem wy-^{R. 4}jazdu Podkomorzego, tedy i na samym roku może takie odroczenie iść, a Podkomorzy rok na inšzy czas iako wyżej opisano, prze-^{a. 26}łożyć ma, za którym przełożeniem na drugim roku strona, która na pierwszym roku nie stała, powinna będzie pierwey według Statutu przysięgą prawdziwey obłożney choroby swey dowieść, i jeśli obmowa chorobą będzie czyniona na samym roku, tedy w przysiędze i to dołożono być ma, iż go w tak bliskim czasie choroba za-
szła, że nie mógł przed rokiem o chorobie Podkomorzemu i stronie dać znać, a o postudze Naszey Ziemskiej świadectwo słuszne na listach Naszych okazać, a potym z stroną przeciwną rozprawę sądową nakoniec przyjąć. Także i stronie powodowej takie obmowy iść mają, i ona się w takich przypadkach według tego, iako o po-
3 zwanym wyżej iest opisano, zachować ma. § A gdzieby która stro-^{R. 1}na chorobie przyjąć niechciała, abo o postudze świadectwa według^{a. 22} tego Statutu nie okazała, taka rzecz swą traci. A Podkomorzy to, o co między nimi idzie, stronie roku pilnującej bez dowodu ska-
zać ma. Jeśli by kto i na drugim roku za pozwy Podkomorzego chory był, takowy jeśli nie sam, tedy przez umocowanego swego przedsię prawa pilny być ma, i przed Podkomorzym na gruncie stanąć się, i rozprawę według prawa przyjmować powinien będzie; a jeśli z prawa przysięga temu, kto chory, skazana będzie, tedy świadkowie iego tam na miejscu przed Podkomorzym zara-
zem przysięgę uczynić powinni będą, a ku przyglądaniu przysięgi chorego, ma Podkomorzy woźnego z dwiema Szlachcicami, kogo sobie ta strona, która chorą będąc przysięgać będzie, uprosi, i w dom onego posłać. A strona przeciwna, i swych posłańców przy
tey przysiędze może mieć, i woźnego, a on chory powinien będzie, iako na chorobie swey, że był i iest chory, tak i na rzeczy samey, jeśli ją zechce odzierać, przysięgę przed tym woźnym i Szlachcą
4 uczynić, a nie przysiężeli, takowy rzecz swą traci. § Jeśli by też^{R. 4} kto chciał się na pierwszym roku za pozwy Podkomorzego wyma-^{a. 27}wawiać pozwaniem do inšzego Powiatu i Sądu, tedy takowa ob-
mowa, iako na roku zawitym nie ma być przyjmowana, wyiawszy tylko te przyczyny. Gdzieby kto na tenże ieden rok był pozwan w inšzym Powiecie także o grunt ziemny, pozwy Podkomorzego na zawity rok, o rzecz większą, ważniejszą, abo też do Sądu Grodzkiego, bądź i w inšzym Powiecie, abo w tym iednym, w ta-
kiej rzeczy gdzie o gardło idzie, i rokby mu na tenże ieden czas u Grodu iako i przed Podkomorzym przypadał, tedy w takim przy-
padku strona takowa zachowana będzie według Artykułu dwudzie-
5 stego siódmego w Rozdziale czwartym. § Może też obmowa prze-
ciwko roku za pozwy Podkomorzego iść, i tak stronom w prawie
stoiącym, iako i pogranicznikom tym, gdy kto z Panow Rad
dług powinności swey, abo kto inšzy dla potrzeb i spraw swy

dowych na Sejm przypadających, albo też z którego Powiatu w poselsztwie będąc wyprawionym, na Sejm poiedzie. Wszakże tey bytności swey na Seymie, ma świadectwo na piśmie słuźnie za pieczęcią Naszą na drugim roku za pozwy Podkomorzego pokazać. A nie pokażeli, ten rzecz swą traci. Jeszcze też Sądy Podkomorskie iść nie mają czasu powietrza morowego, i pod wojną, która by była z uchwały Seymowej pospolitym wśzystkich ruszeniem odprawowana.

(a) Pozwany obłożną chorobą prawdziwą rok zwieść może. *Zyg: w Piotr: 1523. H. P. 231.*

Kto na roku polnym przed Podkomorzym nie stanie, tedy Podkomorzy ma powodową sronę naśladować, i czynić Granice wedle wiedzenia iego, a przy ostatecznym i narożnym Kopcu przyśle z Świadkami, nie bacząc nic na niebytność pozwanego. *Zygm: w Piotr: 1523. H. P. 231.*

ARTYKUŁ VI. 6.

Aby Podkomorzy powinności Urzędu swego dosyć czynił.

R. 4
a. 4
i a. 23 **U**stawuemy, (a) iż Podkomorzy od roku sronom za pozwy i iego przypadającego, niaakimi inszemi przyczynami wymawiać się, i przewłoki sprawiedliwości ludzkiej czynić nie ma pod tąż przysięgą swą na Urząd iego uczynioną. Okrom gdzieby go zaszła choroba obłożna, tedy on przez listy swe winien będzie sronom obudwum o tym znać dać. A po wyzdrowieniu Podkomorzego, srona żalobna znowu o to sronę swą przeciwną pozwać ma. A Podkomorzy na drugim roku powinien będzie to przed sronami pod tąż przysięgą swą na Urząd iego uczynioną powieźć, że prawdziwie taką chorobą chory był, że dla niey na on rok przybyć nie mógł. A gdzieby Podkomorzy nie będąc chory, i obmowy chorobą nie czyniąc, Urzędu swego pilny nie był, i ku zwłóce sprawiedliwości na rok zawity nie przybył. Takowy powinien będzie sronie powodowej za każdy omieszkały rok sześć rubli groszy zapłacić, a o tę winę wolno będzie sronie żalobney pozwać go do Sądu Ziemskiego na rok zawity. Wszakże srona żalobna, po założeniu pozwem Podkomorzego srony swey przeciwny, ma Podkomorzemu o tym naydaley za dwie niedzieli przez woźnego i sronę, i przez list owtorzony Urzędu Ziemskiego abo Grodzkiego dać znać. A któryby Podkomorzy bez przyczyny choroby swey do trzechkroć rokow, za pozwy iego złożonych omieszkał, takowy Urząd swój traci.

(a) Podkomorzowie wśzystkiego Królestwa rokow granicznych za swoim chceniem odkładać nie mają, pod winą 14 grzywien na Króla, oprócz żeby się srony między sobą zgodziły. *Jan Olbr: w Piotr: 1496. H. P. 227.*

Gdyby Podkomorzy, Komornik, abo Urząd przyśięgły ku sądzeniu sprawy Podkomorzego Powiatowego obrany, wydawszy list obwieszczy na czas nie przybył, sto grzywien przepadać, oprócz obłożney choroby, na którą przyśiądz powinien. *Conf: 1588. fol. 459. Tit: Komissaryach.*

Podkomorzy nie będąc chory gdyby na zwłokę czynił, za przypozywaniem przed Sąd Ziemski, sronie rublow sześć zapłacić powinien. *Roz: 9. art: 8.*

ARTYKUŁ VII. 7.

O odezwach do Sądu Podkomorzego.

¹ **J**eszcze też i to ustawuujemy, gdyby się komu Sąd Podkomorze- ^{R. 9}
 go nie według prawa widział, tedy po głównym skazie rzeczy ^{a. 8}
 samey, wolno każdej stronie odezwać się z tym do Sądu głów-
 nego, za którym odezwem mają być wysłani od Sądu główne-
 go Kommissarze (a) w onymże Powiecie osiedli, a zwłaszcza Ka-
 sztelan onego Powiatu. A gdzieby Kasztelana nie było, tedy Mar-
 szalek natz tego Powiatu, i przy nich po dwie osoby Szlacheckie,
 ludzi dobrych, cnotliwych, wiary godnych, i w prawie umiejetnych.
 A w którym Powiecie Kasztelana ani Marszałka nie będzie, w tym
 takowa Kommissya odsyłana być ma do Starosty sądowego tegoż
 Powiatu. A przy Starościu także dwa Szlachcice przydani na to
 będą. A Kasztelanowie, Marszałkowie, abo Starostowie, pod tąż
 przysięgą na dostojność ich uczynioną, powinni będą sprawiedli-
 wie takie rzeczy do nich odesłane rozstrządać. A rok temu wyia-
 zdowi Kommissarskiemu od Sądu głównego ma być pokładan we-
 dług baczenia ich, przed którymi Kommissarzami będzie powinien
 Podkomorzy sprawy Sądu swego okazać, a oni mocni będą Sąd
 Podkomorzego, i Granic, jeśli w czym wykroczył, poprawić, abo
² też jeśli dobrze osądził przy mocy zostawić. § (b) A ktoby też
 bez przyczyny słuźney od Sądu Podkomorzego odzew uczynił,
 ten powinien za wysłaniem Kommissarzów w tym doznany zapła-
 cić winy Podkomorzemu sześć rublow groszy, a stronie przeciwney
 trzy ruble groszy. A gdy appellacya w której rzeczy od Podko-
 morzego uroście, tedy do wyiachania i rozstrądku Kommissarskie-
 go przysięga stronie ma być zadzierżana. Jednakże dla pamięci
 znaki tego graniczenia mają być poczynione, a od tego Podkomo-
 rzemu tylko połowica dochodu iego niżej opisanego płacona bę-
 dzie. A te grunty do rozprawy Kommissarskiej mają zostawać w
 dzierżeniu tej strony, której Podkomorzy przysądzi. Wszakże i
 ten do rozstrądku Kommissarskiego tego gruntu, zwłaszcza puszczy,
 drzewa pustoszyć nie ma. A przy rozprawie Kommissarskiej, i
 (c) przysięgi według wynaydzenia ich służane, i już nakoniec
 Granice znaczne poczynione, i Kopce według potrzeby zakopane
 być mają zarazem przez tych Kommissarzów, a za pracą Kommis-
 sarzom także, iako i Podkomorzemu niżej opisano, płacono być
 ma; także przysięga na przeżytki i odesłanie przeżytków na od-
 prawę Urzędową ma się zadzierżeć w ten czas, gdy appellacya u-
 roście, aż do rozprawy Kommissarskiej, a po rozprawie Kommissar-
 skiej zostanieli przy mocy Sąd Podkomorzego, tedy odesłanie prze-
 żytków na odprawę do Urzędu sądowego ma być przez list Pod-
 komorzego. A jeśli Sądu Podkomorzego Kommissarze popra-
 to już i odesłanie przeżytków na odprawę do Urzędu, Kom

przez list swój uczynić mają, a takowe sprawy sądowe, które się kończą za wyiechaniem Kommissarzow, mają być wpisowane w też Księgi Podkomorzego, a zechceli srona wyrok sądowy do Ksiąg Ziemskich, abo Grodzkich wpisać, to iey wolno będzie.

(a) Kommissarze Króla J. M. na rozeznanie Granic między Dobrami Królewskimi i Szlacheckimi, przy Podkomorzym, abo Komorniku choć nieosiedli w onym Powiecie naznaczeni być mogą, 1588. O Kommissarzach, fol: 459. 1550. Aby też co raz fol: 7.

Kommissarzow ktoby o zły skaz pozwał, każdemu po 14. grzywien ma zapłacić, 1557. Ktoby pozwał, fol: 9

(b) Gdy kto Podkomorzego, abo Komornika uznanie nie dusznie nagani, sześć grzywien zapłacić powinien. *Każ: w Wiślicy, 1368. H. P. 233.*

(c) Z wynalasku Kommissarzow Króla J. M. Starostowie i Dzierżawcy o krzywdy i o szkody, ktoreby się działy na gruncie Królewskim, abo Rzeczyp: iako też i w ich pożytkach, iuramenta tak swych, iako i Królew: imieniem odprawować mogą, 1588. O Kommissarych, fol: 459.

ARTYKUŁ VIII. 8.

*O różnicy w takich gruntach, któreby były na granicy
spolney dwuch Powiatow.*

R. 4
a. 5
y 6
y 14
Gdzieby też różnice w gruntach przydały się przy granicy spol-
ney dwuch Powiatow, tedy nie ieden który Podkomorzy ale
obadwa z obudwuch Powiatow na taki grunt pienny wyiachać
mają, a Podkomorzy iednego Powiatu ma i powinien na taką spra-
wę wyiachać za obeśnaniem przez list otworzony drugiego Podko-
morzowego, tego Powiatu, w którym się Powiecie będą o to strony do
Urzędu Ziemskiego abo Grodzkiego zapożywały, i do którego od
Urzędow ta sprawa będzie odesłana, który list od Podkomorzego
do Podkomorzego srona żałobna ma nosić abo posyłać, a ci Pod-
komorzowie obadwa, ukażeli potrzeba, za złączeniem gruntu pien-
nego, i w kilku Powiatach, za obeśnaniem ich, obyczaiem wyżej
mianowanym, przez iednego Podkomorzego na rok za pozwy przy-
padły ziachawszy się na grunt pienny, pod tąż winą, iako wyżej
w Artykule o powinności Podkomorzego iest opisano, mają wszy-
scy zgodnie między stronami spornymi sprawiedliwość według pra-
wa pospolitego uczynić, i Sąd swój granicami, i kopcami, (a) i
listami swemi sądowemi umocnić. A od pokładania granicy, i sy-
pania kopcow, dochod swój Podkomorski, niżej opisany, każdy
z nich ma brać od tego, co będzie w gruncie którego Powiatu gra-
nic uczyniono, i kopcow okopano. (b) A dla tego każdy Podko-
morzy powinien granice Powiatu swego z Kancellaryi Naszey na
pismie za Pieczęcią Naszą u siebie mieć, i Kancellarya Nasza ma
im to wydawać. § A gdzieby Podkomorzowie w której sprawie
rozładkiem swym nie zgodzili się, i za tym końca w granicy mie-
dzy stroną uczynić nie mogli, tedy każdy z nich wszystkie spra-
wy iako się toczyć będą, i przy tym zdanie swe dostatecznie wy-
wiesz, mają z tym strony odesłać do Sądu głównego, a Sąd
wyrzawizy w te listy, sprawy ich, ma to na skończenie do

Kommissarzow porządkiem wyżey opisanym, odeśłać. Jednakże Kommissarzom mają zdanie swe oznaymić, którego Podkomorze-
go Sąd abo i wynaydzenie prawnieysze będzie się zdało. A cho-
ciażby Podkomorzowie rozsądkiem swym zgodzili się, a stronaby
która nie przestając na ich skazaniu chciała appellować, to wolno
będzie.

(a) Podkomorzy, po skończeniu granic, skazanie swe przez list otworzysty sądowi Ziem-
skiemu ma opisać. *Zyg: w Piotr: 1523. H. P. 231.*

(b) Listy graniczne do Ksiąg Kancellaryi Królewskiej wolno wwozić, a Pieczętarze tak
wpisać iako i wypisać, i pod Pieczęcią Królewską bez trudności dawać powinni będą. *Zyg:
w Piotr: 1538. H. P. 77.*

ARTYKUŁ IX. 9.

O dochodach Podkomorzego, i o Księgach iego.

- 1 **U**stawuemy, iż Dochód Podkomorzego taki ma być, iako tu R. 4
niżej opisano. Od pozwow iego po groszu. Od listu, który a. 5
będzie pisany do uczestników iego abo drugich Podkomorzich, 6 y
po dwa grosze. Od listu, który będzie pisany, rok przekładając, 14
dwa grosze. Od pisania sprawy do Ksiąg grosz. Od wypisow sądo-
wych po temu, iako Pisarzowi Ziemskiemu abo Grodzkiemu w Roz-
dziale czwartym jest postanowiono. Za list odсылania przeżyłkow
na odprawę do Urzędu, sześć groszy. A za pracą i przejazd Podko-
morzego, ma mu zapłata być takowym obyczajem. § (a) Od kop-
ca każdego narożnego po dwadzieścia i cztery groszy Litewskich.
A od średnich kopcow od każdego po groszy dwanaście. A wszak-
że kopce jeden od drugiego nie mają być czynione bliżej jedno
przez pięć sznurow włocznych, okrom tego gdzieby się zakrzywio-
na granica przypadła, i częściejzych kopcow potrzebowano. A
gdzieby też kopcow potrzeba nie było, jedno przegonienie między
było, tedy od takowej między, od każdych pięciu sznurow wło-
cznych dwanaście groszy. A przelądu od summy skazaney Podko-
morzy po temuż iako insze Sądy Ziemskie i Grodzkie brać mają.
3 § A wszystkie sprawy, pozwy i listy, i wypisy wszelakie Podkomo-
rzy ręką iwą podpisywać ma. A Księgi (b) Podkomorzego po
śmierci iego mają być oddawane do Urzędu Ziemskiego sądowe-
go tego Powiatu ku zachowaniu ich przy Księgach Ziemskich. A
komu z nich wypisow iakich potrzeba będzie, temu mają być wy-
dawane z podpisem Pisarza Ziemskiego, i z pieczęcią Sędziego i
Podsędka.

(a) Podkomorzowie abo ich Komornicy trzy gżywny od każdych granic brać mają.
Jan Olbr: w Piotr: 1596. H. P. 233.

W Koronie, co za dochód Podkomorzemu i innym będącym przy nim, *Constit: 1576.
fol: 312. Tit: O Podkomorzym,*

(b) Podkomorzowie graniczne kontrowersye i dowody stron w Koronie do Sądu Ziemskie-
go odnosić powinni. *Const: 1576. fol: 312. Tit: O Podkomorzym.*

ARTYKUŁ X. 10.

O ustanowieniu przez Podkomorzego Komorników.

^{R. 4}
^{a. i}
^{36 y}
³⁷ **A** Zeby odprawa wszelakich Spraw do Urzędu Podkomorzego 1
należących, mieszkania i zatrudnienia niakiego nie przyimu-
jąc, ale tym snadniej krom wszelakiej przewłoki i przedłu-
żenia skutek, i koniec swóy sprawiedliwość przyjmowała. (a) Prze-
to w każdym Powiecie Podkomorzy ku pomocy swey ma obrać
iednego albo też i dwóch Komorników Szlachciców, w Powiecie o-
siedłych ludzi godnych, statecznych, w Prawie umiejetnych, i pi-
sać umiejących, którzy na Rokach sądowych przed Kasztelanem
abo Marszałkiem, i przed Urzędem Powiatowym Ziemskim, a w nie-
bytności Kasztelanów, Marszałków, przed Urzędem sądowym Ziem-
skim, i inszymi stany na Roki przybyłymi (b) mają przysięgę ta-
kąż, iako sam Podkomorzy na Urząd swóy Podkomorski, uczy-
nić. § Wszakże ci Komornicy, mają być od Podkomorzego za nie- 2
dospiechem iego samego posyłani ku rozśądzeniu i graniczeniu, i
inszym sprawom do Urzędu Podkomorskiego należącym, i za po-
zwy samego Podkomorzego, tylko w rzeczach małych, nie ważnych,
gdzieby szło o głowę gruntu, albo mniey, mając na to moc i wła-
dzą taką iako sam Podkomorzy, i dochod Komorników od gra-
nic, kopców i miedz, ma być taki iako Podkomorzemu. A na
większe ważniejszy rzeczy sam Podkomorzy iezdzić i rozprawo-
wać to powinien. A gdzieby komu Sąd Komornika którego nie
podał się, o to odzew iść ma iako i od Podkomorzego do Sądu
głównego. Jednoż ieśliby się co w sprawie, w pisaniu, albo i w po-
stępku inszym iakim przez Komornika pobiłdziło, niżliby przyšlo
do rozśadku skutecznego o granice, o takie rzeczy rozprawa z ni-
mi ma być przed Podkomorzym, a Podkomorzy powinien z nich
sprawiedliwość czynić od przyniesienia kniemu żaloby naydaley
za dwie niedzieli, i mocen będzie obładzenia ich poprawić. § A 3
gdzieby w tym czynieniu syrawiedliwości z Komornikiem, albo w
iakim samego Podkomorzego obładzeniu, zwłaszcza pod czasem
zaocznego iego skazania, gdzie appellacya być nie mogła, krzy-
wda się stonie widziała, tedy o to Podkomorzego wolno pozwać
do Sądu głównego na rok zawity, i tam gdzie pod onym czasem
Sąd główny będzie.

(a) W Koronie na Rokach Ziemskich Szlachta Komorników obiera. *Jag. w Krak:* 1423. *H. P.* 410.

Komornicy cudzych spraw prokurować nie mogą. *Wład: Jag: w Krak:* 1423. *H. P.* 393.

(b) Komornicy na Rokach obrani, osiedli i przyśięgli być mają. 1569. Podkomorzowie we-
dle &c. *fol:* 191. *Const:* 1616. *fol:* 28. *Tit:* O Komornikach.

Kto skazanie Komorników nagani grzywien 12. zapłacić powinien. *Każ: Wiek:* 1368. *H. P.* 184.

ARTYKUŁ XI. 11.

O tym gdzieby w gruncie ziemnym od samego Podkomorzego krzywda się komu działa, abo iemu od kogo.

- I** Jeśli (a) komu od Podkomorzego abo Podkomorzemu od kogo inszego krzywda w gruncie działa się, takowy ukrzywdzony ma stronę swą przeciwną według nauki i opisanja tego Statutu do Urzędu należnego pozwać. A tam na Urzędzie sprawa przyidzieli do tego, że wyjazdu na ziemie potrzeba będzie, tedy w takiej rzeczy mają z urzędu sądowego Ziemskiego dwie osoby Sędzia z podsędkiem; A jeśli ci obadwa być nie mogli, tedy z jednym z nich którym, Pisarz Ziemski na ten grunt pienny wyiechać, i to między nimi według prawa rozładkiem swym skończyć, a rok takiemu wyjazdowi, jeśli się taka sprawa u Sądu Ziemskiego toczyć będzie, ma być oczywiście stronom złożon zawity po dokonaniu Rokow Ziemskich we czterech niedzielach. A jeśli taka rzecz z Podkomorzym odesłana będzie na grunt od Sądu Grodzkiego, tedy strona powodowa ma swą przeciwną stronę pozwem tych dwóch Urzędników sądowych Ziemskich, którzy tam łączni wyiechać będą, takż iako i Podkomorzego pozwem na sześć niedziel i na rok zawity pozwać. § A jeśli zima zaszła, żeby przed śniegiem graniczyć nie można, tedy rok za pozwy i oczywiście ma być składan po zbieżeniu śniegu, według uważenia czasu słuszney i przyśtoyney. Appellacya i od tych dwóch Urzędników, gdzieby się komu Sąd ich nie podobał, ma iść do Sądu głównego iako i od Podkomorzego. A za wyiachaniem Kommissarskim ci Urzędnicy takż iako i o Podkomorzym napisano, winni będą na one granice wyiechać, i Sądu swego Kommissarzom sprawę dać: a Kommissarze według prawa to kończyć będą. A za przejazd i prace tym Urzędnikom Ziemskim, nie inszy dochod w takiej sprawie ma być, iako Podkomorzemu: a między sobą to na pół dzielić będą, A sprawy takowe takż do Ksiąg Podkomorskich wpisać, i do Ksiąg Ziemskich abo Grodzkich strona sobie przenieść ma.

(a) W Koronie przed tym gdzieby Podkomorzy o granice z Szlachcicem chciał czynić, tedy miał u Króla J. M. brać surrogacyą: a gdyby on nie chciał, tedy temu, który miał z nim sprawę, wolno było prosić o surrogacyą u Króla J. M. a z Kancellaryi broniono mu być nie miało, 1557. Kiedy się przytrafi, fol: 9.

Teraz gdy Podkomorzy ma mieć sprawę, bliźszego Podkomorzego abo iego Komornika, abo Urzędnika sądowego przyśięgłego swey Ziemi abo Powiatu do takowey sprawy zwać powinien, który iako Urzędnik przyśięgły graniczny Akt odprawiwszy podpisać ma pod karaniem 100. grzywien, iako o Kommissarzach 1588. jest opisano, 1601. o surrogacyach Podkomorskich fol: 737.

ARTYKUŁ XII. 12.

O odjęcie imienia w granicach.

- I** Stawuiemy, jeśli które, od naywyższego do nayniższego stanu osoby, tak Duchowne iako i Swieckie, miały imiona, Ludzie, i Ziemie, Łowy i Łasy, Jeziora, i Bobrowe Gony w

Granicach albo Miedzach, a chciałby ieden drugiemu, przeszedłszy Granice albo Miedze, wzięmię wstępować, albo w Ludzie; ziemie, Łowy i Łasy, Jeziora i Sianożęci, i bobrowe Gony odeymować, chcąc go z tego imienia, gruntow, albo wchodow i pożytkow iakich wycisnąć: Tedy ukrzywdzona strona ma o to przeciwną swą stronę do Sądu należnego według zamierzenia i porządku tego Statutu pozwać. A tam za pozwem przed Sądem należnym, ieśliby się ta rzecz między nimi nie skończyła, aleby na Sąd Podkomorzego odesłana była. (a) Tedy gdy już w takich rzeczach do rozśadku Podkomorzego przyidzie, ma z obu stron po dziewięciu świadkow przed prawem postawić na tym gruncie piennym, i kogo z nich naydzie Podkomorzy bliższego ku dowodowi, a to z tych przyczyn, iako wyżej w drugim Artykule tego Rozdziału iest pomieniono, tego przypuściwszy ku dowodowi, i onych świadkow od niego postanowionych wysłuchawszy, przyśięę mu z trzema świadkami, których strona przeciwna z tych dziewięciu obie-rze, skazać ma. A gdy tym obyczaiem przyśięę samoczwart u-czyni, tedy ten grunt o który spor szedł, odzierać ma. § A gdzie-^{R. 9}
^{a. 2} by u prawa to pokazało się, iżby kto odiawszy albo odeymuiąc komu grunt, albo wchody i pożytki iakie, a o to do prawa był po-zwan, i na on grunt u Sądu żadnego prawa iako listownego, tak ani znakow słusznych i iawnych granicznych nie pokazał, i świad-ka ku dowodowi według tego Statutu ni iednego nie stawil, tylko tak gołymi słowy ten grunt swoil. A stronaby powodowa, iako prawo listowne, albo znaki słuszne i iawne graniczne pokazała, także świadki według tey nauki Statutowey stawila, tedy takowa strona za pokazaniem prawa listownego, albo znakow słusznych, i krom przyśięgi, iedno za świadectwem dziewięciu świadkow, przy gruncie zostawiona ma być. § Lecz ieśliby ta strona odporna któ-³ra świadkow nie ma, brała się sama do przyśięgi, a żalobliwa stro-na dopuścić iey tego nie chciała, ale sama za przyśięę brała się: Tedy już żalobnik także tylko sam ieden bez świadkow może i bliższy będzie przysiąc. A toż się ma rozumieć i o powodowey ża-łobliwey stronie, gdyby kogo o grunt pozwawszy, a za sobą swia-dectwa na piśmie także znakow granicznych ani świadkow nie miała, tedy pozwany przy dzierzeniu swym bliższy będzie sam ie-den przysiąc.

(a) O dowodach na granice czytay Konfitytucyą, 1588. fol: 262. Tit: *Bona nullo iure*.
Granice używaniem ten ma wygrawać, kto znaki lepsze, i wywody używania pokaże.
Const: 1576. fol 312. Tit: O czynieniu.

A R T Y K U Ł. XIII. 13.

O takim, ktoby bez przyczyn słusznych prawnych na ro-ku za pozwy Podkomorzego nie stał.

- 1 **T**Eż ustawuujemy, ieśliby która strona tak odporna pozwana, ^{R. 9} iako i żalobna, na roku za pozwy (a) Podkomorzego przy- ^{a. 5} padłym, bez przyczyn słusznych prawnych wyżey w tymże ^{R. 4} Rozdziale wyrażonych nie stała, tedy (b) Podkomorzy stronie dru- ^{a. 42} giej, która roku pilnować będzie, tę rzecz, o co miedzy nimi prawo idzie, i co na pozwie opisano, iuż bez przysięgi żadney, iedno iako ten, kto roku pilnuie, według opisanja w pozwie świadkami swymi granice, abo miedze zawiedzie, skazać, i na wieczność
- 2 przyśadzić ma. § Jednakże (c) zabiegając chytrłości ludzkiej, to waruujemy, iż gdzieby ta strona, przeciwko której takowe zaoczne skazanie wynidzie, mieniła sobie w tym przewodzie prawa krzywdę, za utworzeniem przez stronę iej roku nie prawdziwego, tedy w takiej rzeczy wolno będzie iej o zły przewod prawa przed tenże Sąd Podkomorski przeciwną stronę swą pozwać, około czego oni mają być sądzeni przykładem Artykułu tego, który iest postanowion o zły przewod prawa w Rozdziale czwartym.

(a) Podkomorzy przez list swój obwieśczy ma stronę pozwać przed Urząd swój na miejsce granic, rok zawity naznaczywszy. *Zyg. w Piotr: 1523. H. P. 229.*

(b) A ieśliby pozwany na roku nie stał, tedy Podkomorzy powinien granice czynić, a przy ostatnim kopcu powód przysiąc ma z Świadkami, które granice poprzyjęzone na wieki trwać mają. *Zyg. w Piotr: 1523. H. P. 231.*

(c) Gdyby też pozwany przyśiął, iż o pozwie nie wiedział, przez swe nieślanie na roku zawitym nic nie traci. *Zyg. w Piotr: H. P. 462.* Może iednak pozwany prawdziwą niemocą ten rok odłożyć. *Zyg. w Piotr: 1523. H. P. 231.*

O zły przewod prawa czytay Art: 41. Roz: 4.

ARTYKUŁ XIV. 14.

O świadkach, iacy mają być przypuszczeni do świadectwa.

- 1 **J**eszcze (a) też ustawuujem, iż świadkowie o rzecz ziemną, i o ^{R. 4} dowod dzierżenia ziemi, tak też i o każdą rzecz, ku świadectwu ^{a. 76} nie mają przypuszczeni być Żydzi, iedno ludzie Wiary Chrze- ^{y art: 78} ściańskiej wszelakiego stanu, i ci, którzy przywileiem Naszym ku świadectwu przypuszczeni, tylkoby byli ludzie dobrzy, cnotliwi, bogoboyni, i insi w czym nie podeyrzani, tedy tacy ku świadectwu
- 2 mają być przypuszczeni. § A Tatarowie, gdzieby się im trafiło o grunt miedzy sobą i ludźmi Chrześciańskimi prawo wieść, a skazali im dowod, abo odwod, tedy oni według Przywileiow swych i Zakonu swego przyśięgę czynić mają. A w takiej sprawie ich chociaż i Tatarowie tylkoby ludzie dobrzy, cnotliwi, i wiary godni świadkami być mogą.

(a) Świadkami w rzeczach Ziemskich krewni być nie mogą, i którzy, czytay Konstytucyą, 1576. fol: 300. *Tit: O wiedzeniu Świadkow.*

Świadectwo, Szlachcie pod sumnieniem: A prostego stanu człowiek pod przyśięgą mają dawać. *Consl: 1588. fol: 463. Tit: O Mężoboycach.*

ARTYKUŁ XV. 15.

Uuu

Ktoby komu Świadki ganił.

^{R. 4}
^{a. 78}
^{y 79} **K**iedyby (a) kto swawolnie, i bez słuszney przyczyny stronie i powodowej świadki ganił, a on ieśliby według prawa postawił dziewięciu świadków, a tenby między tymi dziewięcią świadków nie brał trzech wiary godnych, a odstawał ich, chcąc mu tym prawa skończenia przekazać, a ten iako powodowa strona drugimi się świadkami nie opatrzył, a miałby tym na onym roku zawitym rzecz swą upuścić, tedy takowy, który naganął świadki, ma tamże zarazem przed Podkomorzym tego słusznym dowodem na piśmie dowodzić. A ieśliby na nich w czym im naganął nie dowiódł, i nie pokazał, a Podkomorzy uznałby to, że im próżno ganił, i odstawał. § Tedy takowy odstawiający tych świadków, każdego z osobna zganionego świadka według stanu powinien będzie nawiązać według rodu ich, Szlachcica iako Szlachcica, a chłopą iako chłopą, tak iakoby go ranił. A Podkomorzy, abo Kommissarze nawiązkę tę świadkom takim zarazem tamże mają skazać, a świadków tych ku świadectwu przypuścić. A ieśliby na którego świadka, abo kilku ich, tego, w czym im przygani, rzeczą samą dowiódł, tedy ta strona, czyie świadki będą, ma na miejsce tego, abo tych zganionych, innych świadków postawić, nie może-
li tego dnia, tedy nazajutrz, a najdaley trzeciego dnia. § Jeśliby się to trafiło, żeby sobie świadkom z obu stron naganiali, i ieden na drugiego świadków tego przyganienia dowiódł, tedy ci świadkowie zganieni na obie strony mają być odstawieni, a znowu innych świadków, ludzi wiary godnych, niepodeyrzanych z obu stron mają stawiać, i z tych ku przyśędze obierać będą.

(a) Świadków gdyby strona stronie od Krzyża odgroziła, ieśli wszystkich kto odgroził ma tracić sprawę. *Const: 1576. fol. 300. Tit: O wiedzeniu Świadków.*

A R T Y K U Ł XVI. 16.

O ziemię obrębną, i też zobopolne ziemię iako mają dowod czynić.

Teeż (a) ustawuiemy, ieśliby której stronie o ziemię obrębną, i ograniczoną powód z prawa był skazan, ten świadków swoich ma według obyczaju prawa dziewięciu przed prawem postawić, i iako ten Pan, abo Ziemianin, póki z tymi świadkami swymi granice zawiodszy przysięgę samoczwart z trzema świadkami uczyni, potym ma granica udziałana być. § Wszakże ieśliby pr-
wo mieli o ziemię zobopolną, a nie w iednym miejscu, ale po różnu, niwami abo obrębami leżącą, a byłaby ta ziemia ku iednemu dworowi, abo imieniu Szlacheckiemu, bądź prawem przyrodzonym, abo iakim nabytym przyśluchaiąca, tedy ciż iedni świadkowie mogą o każdą niwę, sianożęć, abo obrób świadczyć, a ob-
wiodszy wszystkie takie różne pienne ziemię, potym sam ten Pan, który do dowodu przypuszczon będzie, z trzema świadkami ie-

dnym razem na wszystkie te ziemie przysięę uczynić ma. A Podkomorzy ma im rotę przysięgi dostatecznie na wszystkie te ziemie iednym razem mianowicie ich spisawszy, skazać im wydać.

(a) Jeśliby się przydało, że ten, który się o granice prawnie, za granice pokazał kopce, albo znaki znaczne w polach albo lasach, tedy Podkomorzy tego, który lepsze i znaczniejszy znaki, albo kopce ukaże, do dowodu ma przypuścić, a gdzieby obiedwie strony znaków znacznych nie miały, tedy powodowa strona ku dowodowi z swemi świadkami ma być przypuszczona. *Jag: w Krak: 1423. H. P. 227.*

Granice według uznania starych ludzi mają być uznawane. *Zyg: w Piotr: 1519. H. P. 75.*

ARTYKUŁ XVII. 17.

Ktoby miał wieść Prawo z Woiewodą, Starostą, i Dzierżawcą o ziemię swą, a tenby miał imienie w tymże Powiecie, gdzie jest Urzędnikiem.

I Tym też obyczaiem, ieśliby który Urzędnik Nasz mając imienie swe własne w tym Powiecie, z Starostwa, albo Dzierżawy swej, z którym Szlachcicem o ziemię swą kope wieść chciał, tedy ma sprawować się iako wyżej opisano o grunt ziemny; ma postawić dziewięć świadkow Szlachtę, i inszych ludzi dobrych, wiary godnych, a nie poddanych tego Urzędu przyśądu swego, ale inszych stronnych, i tak też Podkomorzy ma patrzeć listow, granic, znakow, i czyie listy będą, albo granice lepsze, ta strona ma być przypuszczona ku dowodowi. Wszakże ieśliby Starosta, Dzierżawca nie miał bliższemi granicznikami tej ziemi pienney ludzi inszych obcych, nad ludzie Starostwa swego, tedy iuż przy inszych obcych ludziach, i takimi Poddanymi Naszymi dowodzić będzie mógł.

R. 9
a. 2
y 12

ARTYKUŁ XVIII. 18.

Ktoby komu Granice, albo Miedze zepsował.

I Kiedyby Szlachcie Szlachcicowi Granice zepsował, albo ogniem wypalił, albo wyrąbał gwałtownie, albo iakokolwiek inaczej zepsował, albo (a) kopce roskopał, albo Miedze zepsował, a boby kto przywłazczając sobie więcej gruntu, a Granice i znaki nowe po cudzey ziemi gwałtownie, a bezprawnie poczynił, a byłoby to na niego prawem przewidziano, tedy takowy ma zapłacić obrażonemu dwanaście rubli groszy, a Podkomorzemu kope groszy, a za każdy kopiec skażony trzy kopy groszy. A ieśliby Szlachcie Szlachcicowi Miedze przeorał, tedy za przeoranie Miedzy trzy rubli groszy, a Podkomorzemu pułkopy groszy, a Granicę, albo Miedzę przezeń skażoną, ma zaśię przed Podkomorzym naprawić po staremu. § A ieśliby prostego stanu człowiek Szlachcicowi Granice porąbał, wypalił, albo Miedze przeorał, i znacznie zepsował, tedy taki powinien będzie temu Szlachcicowi winy trzy ruble groszy zapłacić, a Granice i Miedze po pierwłszemu na-

prawić. A gdzieby człowiek prostego stanu, drugiemu też prostego stanu człowiekowi Miedze przeorał i skaził, tedy za skazanie tey Miedzy będzie powinien zapłacić rubl groszy, a Miedzę naprawić. Bo ieśliby się komu krzywda w Granicy, abo Miedzy widziała, tedy o to mają się prawem spierać, a nie gwałtem. Wszakże swą starą Granicę, abo Scianę zarosłą, gdzieby potrzeba ukazowała ponowić i poprawić, to będzie wolno uczynić każdemu na swym własnym gruncie, i po starych znakach, i Granicach. Wszakże od Podkomorzego Komornika wzięwszy, i stronę przez woźnego obwieściwszy, z kim Granice te ma. § A ieśliby strona nie wyjechała, abo nie wyjechała, to przecię przed Komornikiem wolno ponowić, jednakże starych znaków nie plując. A Komornik będąc przy takiej sprawie, ma to do Książ Podkomorzego zeznać, i znaki ponowione wpisać.

(a) Jeśliby kto Kopce, abo iakie inne znaki w części, abo wszystkie rozkopał, od każdego Kopca ma stronie płacić po trzy grzywny, a przecię ten szkodnik powinien będzie Podkomorzego swym kosztem na Granice wywieść pod winą 14 grzywien stronie, i pod winą Urzędowi. *Zyg: w Piotr: 1523. H. P. 232.* Także gdy kto nie Urzędownie Kopce sypie po grz: 3. płacić ma. *Zyg: tenże tamże.*

Miedzy Dobrami Królewskimi a Szlacheckimi ktoby Granice usypane popsuwał, abo rozsyłał, Szlachcie sto grzywien, *toties, quoties citabitur*, a *plebeius* pięćdziesiąt grzyw: ma być karany. *Const: 1578. fol. 350. Tit. O Granice rozsypane.*

ARTYKUŁ XIX. 19.

O Las zobopolny i o Przerobki.

Ustawniemy, (a) ieśliby kto miał Las zobopolny niedzielony, a który uczestnik zechce taki Las na pasznią, abo na sianożęć przerabiać, tedy temu wolno będzie taki Las trzebić, i przerabiać. Wszakże tak, żeby drugiego, abo drugich uczestników swoich przerobkiem swym do ich gruntów nie zachodził, a ku temu więcej nie zajmował, jedno iako część na niego tego Lasu przychodzić będzie, a drugim uczestnikom swym, żeby tak wiele tego Lasu swego zastawował, iako im na część ich przychodzi, i także równo dobrego gruntu, iako i on zajmie. A ieśliby kto więcej w swej części i lepszego gruntu przerobił, a byłby oto do prawa pozwan, tedy z rozkładu Urzędowego powinien będzie to, co więcej nad część swą zajął, uczestnikom swym puścić na tymże miejscu i tak dobrego, zgodnego, i pożytecznego miejsca, iakoby wszystkim uczestnikom równo było. A przeciw drzewa porąbanego więcej nad jego część, też drzewa uczestnikom gdzie na innym miejscu z swej własnej części po ręce im tak wiele, i tak dobrego zawieść. A niebędzieli potemu Lasu mieć, tedy pieniędzmi za wodem zapłacić. Wszakże połowicą ceny Statutowey, niżey opisanej. § A gdyby który uczestnik potrzebował działu mieć w Lesie, abo Puszczy spolney, a inszyby uczestnicy nie chcieli z nim dzielić, tedy iemu o ten rozdział wolno będzie uczestników swych do Sądu Ziemskiego na rok zawity pozwąć, a tam z prawa ma być im dział

skazan na równe części według prawa każdego z nich. A ten dział ma być czynion tym porządkiem, iako w Rozdziale szóstim około rozdziału między bracią postanowiono.

(a) Jeśliby kto w cudzey wsi, abo dzierżawie, w Jezierze, w Stawie, w ciekącej wodzie, w sienie, zbożu, abo w polach, szkodę uczynił, będąc przekonany szkodę odprawić ma, a ei, którzy spażają, abo skoszą trawę na sukni grabieni być mają. *Każ: Wielki 1368. H. P. 532. Wład: Jag: w Krak: 1423. H. P. 534.*

A R T Y K U Ł XX. 20.

O Rzekę gdzie graniczy.

I T EŻ, (a) gdzieby Rzeka graniczyła imiona, abo czyi grunt, *R. 1 a. 29* pola, sianożęci, lasy ku Rzece przyległe, tedy każdy od brzegu swego ma iey do połowicy używać. Wszakże w których mieylcach tego Państwa Naszego, i na takich spólnych Rzekach z dawna do tychmiał był iaki obyczaj zabijania iazow, zakotow, abo siedź, takowy i wprzód zachowan być ma. A gdzieby która Rzeka graniczna na czyi brzeg piasiek nieznacznie sypiąc przyczynę czyniła, ten przyczynę ma być tego Pana, czyi brzeg iest. A ieśliby Rzeka gwałtem inedy poizła, tedy starey iście Rzeki ma być przedsię granicą, a tego iścia Rzeki będzieli w niey iaki pożytek, także każdy z brzegu swego po połowicy używać ma. A u tey Rzeki granicznej, która się inedy obróciła, obadwa brzegi tego go być mają, czym gruntem poydzie. § A ieśliby kto Rzekę przekopał umyślnie ku szkodzie sąsiada swego, a o toby go ku prawu pozwał, i tegoby nań dowiodł, według prawa, tedy ma o nemu prawo skazać, aby zaśię Rzekę po staremu zahamował, a za to będzie powinien sronie żałobliwej, gwałtu dwanaście rubli groszy zapłacić, iakoby granicę skaził, i wszystkie szkody, co w pożytek tey Rzeki szkodował, z rozsądku odprawić.

(a) Gdzie Rzeka iaka, Dobra Króla J. M. z Szlacheckimi graniczy, którey Rzeki brzegi z obudwuch sron są przyległe, ma być wolne używanie teyże Rzeki Poddanym wedle szerokości Dobr przyległych. *Zyg: w Krak: 1507. H. P. 544.*

A R T Y K U Ł XXI. 21.

Kiedyby kto swym Stawem inszy Staw, albo Sianożęć zatopił, albo Groblą ku cudzemu brzegu przysypał.

I T EŻ (a) ustawuiemy, kiedyby kto w swey Dziedziznie wszystkie zupełną Rzekę miał, to iest: obadwaby brzegi iego były, a na niey Stawy i Młyny postawił, a sąsiedzkie wyższe Młyny swym Stawem zatopił, tak iżby w inszych wyższych Młynach, za podniesieniem wody w niższym Stawie mliwo być nie mogło, albo ieśliby Sianożęci zatopił bez woli tego Pana, czyie Sianożęci są,

W w w

a onby za to odmiany wziąć nie chciał. Ktemu ieśliby też kto połowicę Rzeki, to iest: ieden brzeg mając, a przysypał Groblą ku brzegowi cudzemu, albo co gruntu, Sianożęci cudzey wodą zalał i zatopił, albo szkodliwie podmoczył, tak, iżby kto pożytku zwykłego słusznego, iako przed tym miewał, z tego gruntu swego mieć nie mógł, a toby uczynił swawolnie bez dozwoleńia tego, czyi drugi brzeg tey Rzeki, abo czyi grunt zatopił, abo szkodliwie podmoczył, tedy takowy ukrzywdzony obwiodłszy to i okazawszy woźnemu i sronie, ma tego Sąsiada swego pierwey w tym, listem upominalnym przez woźnego naponmieć, aby wodę zniżył, i Groblą nowo przysypaną od cudzego brzegu odkopał. § A ieśliby tego za upomnieniem takim nie uczynił, tedy ukrzywdzony o to do Sądu Ziemskiego ma pozwać, a Urząd Ziemski na osądzenie i skończenie taką sprawę na Sąd Podkomorzego odesłać ma. A przed Podkomorzym okazałi się to iawnie z prawa, że w którey z tych rzeczy krzywda się mu dzieie, tedy Podkomorzy ma na tey przeciwney sronie iemu dwanaście rubli groszy gwałtu, a ktemu szkody coby ich za tym zamieszkanie mliwa, abo w nieużywanu gruntu swego zatopionego podiał, za dowodem słusznym skazać, a takowego Stawu, gdzie kto obadwa brzegi swe mając, wodę ku szkodzie mliwa sąsiedzkiego podwyższył, abo cudzego gruntu zalał, abo podmoczył, wodę spuścić i zniżyć, tak iakoby i mliwu wyższego Stawu nic nie szkodziło, i gruntow, Sianożęci cudzych nie zalewało, i szkodliwie nie podmoczywało. A tę Groblą, któraby przysypana była do cudzego brzegu, żeby roskopał, wodę wypuścił, tak iakoby cudzego gruntu Groblą, nie dotykał się i wodą go nie zalewał. § Wszakże ktoby przez dawność Ziemską 3 dzieścię lat, o zatopieniu Młyna swego, przy sypaniu ku swemu brzegu Grobli w zalaniu gruntow milczał, a prawem o to z przeciwną sroną nie postępował, tedy iuż takowy wiecznie milczeć ma.

(a) Rzeki Niewiaży Port w Kieydanach Groblą nie ma być hamowany. *Const: 1581. fol: 381. Tit: Niewiaża.*

Na Rzekach Niemnie, Gielu, Rusznie, Muszy, Niemianku, Groble, Jazy, i inne impedi-
menta *navigacionis* są znieśione. *Const: 1607. fol: 861. Tit: O Tamach.*

W Koronie na Rzekach Portowych wszystkie Slozy, Tamy, Groble, Młyny, i insze im-
pimenta *navigacionis* są znieśione. *Const: 1633. fol: 55. Tit: Rzeki.*

ARTYKUŁ XXII. 22.

*Kto na czyiey ziemi posieie Zboże, iako ma zapowiadać
Woźnym, aby nie zwoził do prawa.*

Ustawuujemy, ktoby na czyiey ziemi Zboże iakiekolwiek bez wiadomości onego, czyi grunt, posiał, tedy ten, kto swą ziemię być mieni, ma wziąć list zapowiedny od Urzędu Ziemskiego, abo Grodzkiego tego Powiatu, w którym ten grunt leży, i tym listem Urzędowym przez Woźnego i dwóch sron iakiegokolwiek

stanu ma zapowiadać Zboże to samemu Panu, albo iego Urzędnikowi, który sam, albo iego poddany posiał. A ieśliby samego Pana, albo Urzędnika Woźny w domu nie zastał, albo się pokazać nie chciał, tedy pokładając kopią z tego listu zapowiednego na imieniu tym obyczajem, iako o pokładaniu listow upominalnych iest opisano. A w tym liście zapowiednym wypisawszy tę ziemię, gdzie Zboże zasiano, mianowicie i dostatecznie iako gdzie leży, ma być dołożono, pod zakładem na Urząd i stronę dwunastą rubli groszy, aby ten, kto żał to Zboże, z tego gruntu nie zwoził, ale pożawszy ie przed Woźnym, i ludźmi stronnymi na to od strony żałobney posłanymi, za wiadomością a policzeniem tego Woźnego i strony żałobney na tey ziemi do prawa, i opatrzył to dobrym złożeniem i ogrodzeniem, iakoby w nim do rosprawy szkoda nie stała się, i po tey zapowiedzi strona żałobna ma stronę swą przeciwną naydaley za sześć niedziel pozwy Podkomorzego ku rosprawie o tę ziemię pozwać. A gdzieby z iakich przypadłych słusznych prawnych przyczyn w sześciu niedzielach po zapowiedzi pozwać nie mógł, tedy ielzcze iemu czas pozywania zostawać ma i przez drugie sześć niedziel. A ieśliby ten, kto zapowiedział, przed Podkomorzym, albo Komornikiem dowiodł tego prawem, iż przeciwnik iego to Zboże posiał na iego własney ziemi, tedy ma iemu być iako ta ziemia, tak i to Zboże, i ktemu gwałtu dwanaście rubli groszy skazano. A gdzieby to Zboże zapowiedne pogniło, albo potrawiono, tedy to iemu przeciwna strona według Statutu zapłacić powinna będzie. § Jeśliżby kto przez zapowiedź prawa nie doczekawszy, ono Zboże pożawszy z tey ziemi precz zwioził, tedy ma tego zakładu połowicę stronie przeciwney sześć rubli groszy, a drugą połowicę trzy rubli groszy Podkomorzemu, a drugie trzy rubli groszy Urzędowi temu, od którego list zapowiedny wyidzie, zapłacić; którą zarękę za odeśnaniem Podkomorzego Urząd stronie, Podkomorzemu i sobie sprawić na imieniu tego winnego ma, a Zboże stronie z nawiązką oddać, albo według Statutu zapłacić powinien będzie. A będzieli kto na swej własney ziemi siał, a drugi mu to zapowiedziawszy, a tego prawem nie dowiodł, żeby iego ziemia była, takowy sam ma zakład Urzędowi i stronie płacić, a grunt i Zboże przy tym kto siał ma zostać, a chociayby Zboże pogniło, albo strawione było, tego iuż na przeciwney stronie on pozylkować nie ma, gdyż iako wyżej dołożono, on to miał opatrzyć, iakoby z tey miary szkoda Zbożu nie była. § Jeśliby się też to trafiło, żeby takowe Zboże pienne na polu złożone do rozprawy sądowej z pola pokradziono, więc zostanieli przy gruncie ten, kto siał, tedy iemu to żyto ten, który próżnie zapowiedział, powinien zapłacić, a sobie w tey szkodzi winnego szukać. Zostanieli lepak z prawa przy gruncie tego, kto zapowiedział, tedy on, kto siał, ma mu to Zboże zapłacić, a sobie winnego w tym szukać. Takaż się zapowiedź

4 i rozprawa ma toczyć o sianozęciach piennych. § Jeśliżby kto po

zapowiedzi przez dwanaście niedziel srony swej przeciwny w takiej rzeczy przed Podkomorzego nie pozwał, tedy temu, kto siał wolno będzie Zboże albo siano swe pobrać. A będzieli w tym czasie pokradziono, tedy tey szkody na sronie przeciwny szukać. A temu, kto zapowiedział, iuż tylko o grunt wolno będzie i po onych dwunastu niedzielach prawem czynić przed sądem należnym, według porządku w Artykułach inszych tegoż Rozdziału wyżej opisanym, a na pienney ziemi nikt gwałtownie nie ma Zboża deptać i płować, ale się w tym prawnie obchodzić mają, iako wyżej opiano, pod zaręką Urzędowi i sronie wyżej w tym Artykule pomienioną.

A R T Y K U Ł XXIII. 23.

Ktoby Ziemię w dzierzaniu miał, a drugi prawem nie przekonawszy Zyto pożął, albo żęte pobrał, albo bicie uczynił, albo Sochę porąbał.

R. II
a. 20

TEż ustawuiemy, iż kiedyby kto którą Ziemię dzierżał w spokojnym dzierzaniu, i spokojnie siał, albo orał, a drugi przyfzedłszy na to pole, Zyto (a) pożął, albo żęte pobrał, albo pobił, podeptał, a uderzył samego, albo człowieka iego, albo któregokolwiek stanu, albo Sochę, Kolałę, Bronę zrabował, i foszniki wziął, takowy ma płacić gwałt dwanaście rubli groszy. A ieśliby wziął bez boiu, ten ma szkodę płacić zawiązką, konia koniem, a wolu wolem nawiązać, a za Sochę dziesięć groszy, a za narogi dwanaście groszy, za Kolałę dwanaście groszy, za Bronę sześć groszy zapłacić. A potym kiedy zechce dzierżącego o tę ziemię, ma prawem według prawa popierać. § A ieśliby kto u kogo grunt odeymował, a drugi tego bronił, i w dzierżenie nie dał, temu ma być prawo u Sądu należnego, i kto w ziemi będzie winien, ten ma szkody i gwałt opłacić, iako koło tego wyżej opisano.

(a) Ktoby komu bez woli Zboże pobrał, za każdą kopę winy sądowi groszy 6. a sronie trzy grzywny płacić ma. *Każ: Wielki 1547. H. P. 532.* A ieśliby to w nocy było, za złodzieja ma być rozumiauy. *Każ: tenże tamże.*

Ktoby Szlachcica przy robotnikach stojącego, albo robiącego ubił, ranił; rany, ochromienie członków, i głowfzczynę sówito płacić ma, *forum* u Ziemstwa, *Const: 1576 fol 308.* *Tit: O ubiciu.*

Też się o chłopie przy robocie ubitym rozumieć ma. *Roz: 11. art: 27.*

A R T Y K U Ł XXIV. 24.

O wwiązanie w imienie za dług, albo za inszą przyczynę, iako się mają sprawować.

R. 4
a. 94
9 98

Ustawuiemy, (a) ieśliby od Nas Hospodara był posłan Dworzanin Nasz wwięzować się w czyie imienie za sumnę pieniędzy, któraby przyśluchała do skarbu Naszego, tedy ten posłaniec ma

przynieść do tego imienia, a wzięwszy z Urzędu Ziemskiego abo Zamkowego Woźnego, i ludzi dobrych Szlachtę, onego imienia ludzie, i wszystkie ich majątki spisać, jeden rejestr dać do skarbu Naszego, a drugi do Zamku, abo do Sądu Ziemskiego, a trzeci ma u siebie zostawić, dla tego, aby czasu pomówki miał się czym wyprawić, także i dla tego, żeby potym z tymże to imienie, z czym wzięto, po zapłacie pieniędzy, temu czyje będzie, przywrócono było. (b) Wszakże, gdziebyśmy My Hoſpodar czasu rozprawy przed Nami ſtron w jakiej sprawie Sądu Naszego, według tego Statutu należącej co na kim ſkazali, tedy w takiej rzeczy mamy odfyłać przez liſty Nasze na odprawę do Urzędu Ziemskiego abo Grodzkiego, w tym Powiecie, gdzie winnego oſiadłość leży, i któremu Sądowi ta odprawa należeć będzie. A Urząd do którego odeſzlemy, powinien będzie odprawę czynić według tego, iako o odprawach rzeczy ſądzonych w Rozdziale czwartym ieſt dołożono, bez żadney zwłoki, ale od przynieſienia do Urzędu liſtu Naszego odeſłanego za cztery niedziele. A zwłaszcza gdzieby roki zapłacie pieniędzy według tego Statutu złożone nie zaſzły. A będąci roki położone, tedy po wyſciui rokow temu doſyć uczynić, też naydaley do czterech niedziel.

(a) Odbieranie Staroſtw, Dzierżaw wszelakich po zmarłej ręce, abo z jakiej inſzey miary, do ſzaſunku K. J. M. przypadłe, i oddawanie nowym Dygnitaryuszom, ſpiſywanie Inwentowanie, luſtrowanie prowentow, Arędy, Kontraktow, i inſze ſkarby Królowi należące, w Koronie przez Podskarbiego Koronnego, a w W. X. L. przez Lit: odprawowane być mają 1607 O Urzędzie Podskarbiow. 839.

(b) Przyſięgi, które ſkazuią u Sądu Naszego tak na Seymie, iako i krom Seymu, mają być odfyłane do Powiatow. *Conſt.* 1552. fol. 10. §. Przyſięgi.

ARTYKUŁ XXV. 25.

*O imienie, które zezwoliwszy ſię dadzą do rąk
Naszych Hoſpodarſkich.*

I Ustawuiemy też, (a) iż gdzieby ſię obiedwie ſtrony zezwoliwszy, *R. 6.*
dali Imienie w ręce Nasze Hoſpodarſkie do rozprawy, a My *a. 4*
byśmy któremu Urzędnikowi Naszemu, abo przez liſty Nasze,
abo przez uwiązczonego to imienie do woli i nauki Naszey w dzier-
żenie dali: Tedy Urzędnik Nasz wolen będzie w tym imieniu ſłu-
żną żywność ſobie mieć, a z dworu nic nie ma wozić, ale będzie
powinińien ono imienie ze wſzystkimi rzeczami ruchomymi, tak
też i z dochodami czasu dzierżenia ſwego zebranemi oney ſtronie,
które przyſłucha, wiernie i zupełnie za liſtem Naszym Hoſpodar-
ſkim oddać, i dóyrzeć tego, żeby w onym imieniu za dzierżenia
iego żadna ſzkoda i ſpuſtoſzenie nie ſtało ſię. A ieſliby ten Urzę-
dnik inaczey uczynił, powinien będzie oney ſtronie ſzkodę wſzy-
stkę i zgubę płacić. A My i Potomki Nasze powinni będziemy z
nim tey ſtronie ſprawiedliwość za pozwy uczynić na pierwſzym
roku iako na zawitym.

ARTYKUŁ XXVI. 26.

O imienie nierozdzielne między Bracią, abo bliskimi.

Ustawuemy też, iż kiedyby którzy Bracia rodzeni, abo i dalsi w rodzie niżli Bracia rodzeni, zupełne lata mając, mieli które imienie wspólne nie rozdzielone, a potymby dobrowolnie zezwoliwszy się to imienie sobie na części zrównali, i rozpisałwszy między siebie podali na to listy i rejestra dzielcze pod pieczęciami swymi, a kto umie pisać i z podpisem rąk, i też pod pieczęciami ludzi dobrych podawali, i ten dział na Urzędzie zeznali, iako wydział wiecznie trwać ma. Także i ten dział wiecznie przy mocy zostawion być ma, który między niezgodnymi z prawa skazan i Urzędownie postawion będzie. A ieśliby tylko listy, rejestra dzielcze między sobą dali, a na Urzędzie nie zeznali, a dawność Ziemską przez dziesięć lat potym dziale dzierżeli, takowy dział przecię wiecznie dzierżan będzie. Jedno gdzieby kto taki na Urzędzie niezeznany dział dawności tey nie przemilczawszy, chciał znowu ruszyć, i o to Bracią swą abo bliskich do prawa pozwał, tedy takiemu przecię dział znowu ma być skazan. Wszakże będąli na listach dzielczych pomienione iakie obowiązki, zareki o niewzruszaniu tego działu, tedy takowe zareki każdy według swego obowiązku z rozlądku prawnego zapłacić powinien będzie, toż ku działu przystąpić. A przy każdym rozdziale wieczystym, listy, Przywileie zostawać mają przy tym, przy kim to imienie zostanie, i na które Przywileie służyć. § A ieśliby było jedno imienie na równe części podzielone, aboby ieden Przywilej na kilka imion różnie podzielonych służył, tedy takie listy, Przywileie, dla wiadomości spisawszy na rejestra, te rejestra między sobą pod pieczęciami swymi, i pod pieczęciami ludzi dobrych podawać, a same listy do iednego Brata, do którego się spólnie zgodzą, ku zachowaniu dać mają. A ten czasu potrzeby ku prawu Braci swey takich listow używać ma, ale ieden sam bez drugih Braci takich listow ruszać nie ma. A ieśliby chcieli takie listi spólnie należące do ksiąg Urzędowych Ziemskich wniesć, i z ksiąg widymusy sobie brać, to im wolno będzie. A ieśliby Bracia bliscy, podzieliwszy się listami, rejestra dzielcze podawawszy, a ieden który, abo kilka ich nie chcieli tego działu na Urzędzie zeznać, tedy inszym o to zeznanie wolno będzie do Urzędu na rok zawity pozwać. § A gdzieby Bracia abo Bliscy, ani listow dzielczych między się nie dawszy, ani na Urzędzie działu nie zeznawszy, tylko między sobą które imienie, ludzie, abo ziemię ku używaniu do czasu rozebrali, takowy dział za wieczny dzierżan być nie ma, i nikiada dawność temu szkodzić nie może. A to dla tego, żeby ieden nad drugiego więklszey części sobie nie przywłaszczal.

ARTYKUŁ XXVII. 27.

U cudzego człowieka nie ma nikt ziemi zakupować bez woli Pana iego.

- I **U**stawuemy, (a) iż u Boiar, ludzi prostych, Kniaźskich, Pańskich, ^{R. 10}
 Ziemiańskich, nikt Ziemi zakupować, ani na lato ku pach- ^{a. 6}
 niu naymować nie ma bez woli Pana iego. A ieśliby kto u cu-
 dzego człowieka ziemię bez woli Pana iego zakupił, abo najął,
 i co na niey posiał, tedy to posianie i pieniądze traci, a ten czło-
 wiek, czyia ziemia, ma bez odkładania pieniędzy swą ziemię do
 rąk swoich wziąć, a on na tym człowieku iego, u którego był zie-
 mię zakupił, abo najął, i na poręczniku, przez czyie ręce pienią-
 dze dawał, pozyfkować nie ma, dla tego iż to on uczynił nad tę u-
 2 stawę Naszą. § Także i samego cudzego człowieka, żony, i dzie- ^{R. 7}
 ci iego nie ma nikt zakupować, i naymować bez woli Pana iego, ^{a. 8}
 abo Urzędnika pod utraceniem naymu.

(a) Kaduki we Wsiach i Miaszczkach Szlacheckich na Pany spadają. *Const: 1588. fol: 458.*
Tit: O Kadukach.

ARTYKUŁ XXVIII. 28.

O Porękach ludzi prostych.

- I **U**stawuemy, (a) iż Boiarowie pancerni, putni, i ludzie proste-
 go stanu, nie mają bez wiadomości i dozwolenia listownego
 Panow swych nikomu po rzeczach wielkich ręczyć. Jednak
 wolno mu będzie chociaż bez wiadomości Panow swych ręczyć
 w rzeczach równych, to jest: naydaley do czterech kop groszy i
 chociaiby ieden człowiek i po różnych ludziach ręczyć chciał, prze-
 cię tak ma ręczyć, iakoby czterech kop groszy nie przewyższało.

(a) W Koronie, Rękoiemstwa poddanych Woiewodztwa Płockiego zniesione przykładem
 innych Woiewodztw Koronnych. *Const: 1563. fol: 46. Tit: Rękoiemstwo.*

ARTYKUŁ XXIX. 29.

*Którzy ludzie przychodzą na wolą, a zasiedziawszy
 wolą uciekają precz.*

- I **U**stawuemy, kiedyby człowiek wolny przyszedł za którego Xią- ^{R. 7}
 żęcia, abo Pana, i za Ziemianina, i siadł na woli. A wysie- ^{a. 22}
 dziawszy wolą, abo nie wysiedziawszy do końca, chciał zaśie
 precz iść, tedy pierwey ma zaśluzyc temu Panu swemu tyle, ile ^{R. 12}
 na woli siedział, toż iść precz. A ieśliby nie chciał zaśluzyc tak ^{a. 14}
 wiele, tedy ma pieniędzmi zapłacić za każdą niedzielę po sześciu ^{y 15}
 groszy. A ieśliby on zasiedziawszy wolą uciekł za kogokolwiek,

tedy ten do kogo uciecze, ma mu go wydać nie mniej iako oyczycza. A ieśliby ieśzcze takowy człowiek odchodząc precz, i szkodę komu iaką uczynił, tedy to na nim za dowodem skazać ma. A ieśliby na obeślanie tego człowieka wydać nie chciał, a ten człowiek potym od niego uciekł precz, a toby na niego, pozwawszy o to do Sądu należącego na rok zawity, prawem przewidziano, tedy sam za niego ma zapłacić za każdą niedzielę, wiele na woli siedział, a nie robił, po sześciu groszy, także i szkody przez one-go człowieka uczynione, za dowodem oprawić.

ARTYKUŁ XXX. 30.

*O nalezieniu Skarbu zachowanego w ziemi
abo w jakim położeniu.*

^{R. 3.}
^{a. 2} **U**stawuemy, kiedyby się komu trafiło znaleźć w ziemi iaki i Skarb, Pieniądze, Srebro, Złoto, abo co inszego, iako się przytrafia naydować, tedy ieśli na swym gruncie naydzie, ma temu Skrab być, czyi grunt, a ieśliby na czyim inszym znalazł, tedy połowicę ma temu dać, na czyiey ziemi znalazł, a połowicę sobie wziąć. § Tak też i na zastawney ziemi na póły rozdzielić mają. Wszakże ktoby się ku takiemu naydzieniu kładu znać nie chciał, a ten ktoby tego szukał, brał się do przysięgi, tedy ta przeciwna strona, na kim pozyskuia, bliższa będzie od tego odprysiać się, że nie znalazł.

ARTYKUŁ XXXI. 31.

*O Portach wodnych, i o Towarach zatonełych
na wodzie.*

^{R. 1}
^{a. 29} **G**dzieby (a) się trafiło, aby wodną drogą wioząc Towary iakie, i insze rzeczy, z przygody naczynie się rozbiło, abo zatoneło przy czymkolwiek brzegu, tedy on Towar stonęły kupiec, abo i któżkolwiek ma dobrowolnie z wody wybrać, i na brzeg wynieść. A Urzędnicy Nasi, Xiążęta, Panowie, i ich Urzędnicy, Ziemianie i ludzie prości, (b) czykolwiek brzeg ieść, nie mają od tego nic brać. A ktoby chciał w tym onemu stonęłemu trudność zadawać, tedy będzie powinien wszystkie szkodę co będzie na tym szkodować, sowito oprawić.

(a) Na Rzekach pospolitych, i ich rzeczyiskach wzgóre i na doł przyjeżdżającym, przejazd wolny być ma. *Każ: 1447. H. P. 542.*

Na Jazach żadne cła, myta, nie mają być wyciągane. *Jan Olbr: 1495. H. P. 543. 1565. O Jazach, fol: 99.*

(b) Ktoby na Jazach wrota złe uczynił, dla czegoby się szkoda Kupcowi stała, rokiem zawitym pozwany nagrodzić szkody powinien, appellacyi nie dopuszczając, 1567. Jazy, fol: 132. Jazy aby były znieśione, 1578. fol: 335.

Ieśliby kto myta, cła, nieślusnie u Kupcow wyciągał, Towary gwałtem brał, ma być o

to pozwany tam, gdzie się ukrzywdzonemu będzie podobało, rokiem zawitym, winę o nie-
 fluzne branie myta powinien odłożyć, cło wzięte wrocić, a rzeczy gwałtem pobrane z wi-
 ną 300. grz: oddać, 1580. Bęspieczeh: drog Kupieckich, fol: 521.

Miało nowe Jan Margenburg *alias* Święta fundować Kompanii Angielskiej i Port, iakoby
 Okręty wczesnie przechodzić mogły pozwolono, i od wszelakich cel. myt, tak Królewskich,
 iako i Rzeczypospolitey, do lat czterdziestu uwolniono, którym Przywileie od Króla dane
eo nomine approbowano. *Const: 1690, fol: 11.*

ARTYKUŁ XXXII. 32.

O Drogach starowiecznych.

Ustawuiemy, (a) iż Drogi wielkie, Gościńce mają być według ^{R. 1}
 starodawnego obyczaiu tak szerokie, aby na pultora pręta być ^{a. 9}
 mogły, a woz próżny ma ustępować wozowi nałożonemu, pie-
 szy iezdnemu, iezdny wozowi, a to ieśliby ciasna Droga była, ia-
 2 ko na mostach, i winszych złych razach. § A czasu zimnego gdy
 śnieg bywa wielki, mają potkawszy się Drogę po połowicy dzielić,
 a ieden drugiego spychać nie mają.

(a) Na furmany Drogi Lustratorowie w Koronie na łokci 10. wymierzywają. *Const: 1569.*
fol: 189. § Ciż Lustratorowie-

Jeśliby kto Drogę starą zatracił, tak dobrą ukazać ma. *Const: 1576. fol: 304. Tit: O*
wydaniu.

Drogi do Kościoła, mlyna, i przewozu nie mają być bronione. *Const: Ibid.*





ROZDZIAŁ

DZIESIĄTY

O PUSZCZA, o ŁOWY, o DRZEWO, BARTNE, o
JEZIORA, i SIANOŻĘCI.

ARTYKUŁ I. I.

O Łowy.



Ustawiamy, (a) ktoby czyie Łowy gwałtem połowil, i tedy to, coby w czyiey Puszczy połowil, ma gwałtu zapłacić dwanaście rubli groszy, a zwierza wielebny ułowil, ceną, iako niżej opifano, ma płacić. § A ie-
śliby kto strzelcow posłał w cudzą puszcza, abo tajemnie sam Zwierza pobil, tedy ieśli to będzie na niego słusznym dowodem przewidziano, wiele Zwierza ubito, takowy ma za każde Zwierze płacić po temu iako niżej opifano. § A ieśliby strzelca poimano nad
^{R. 4}
^{a. 29} Zwierzem ubitym w Puszczy: takowy wiedzion być ma do Urzędu Naszego do Zamku, abo do Dworu Sądowego, tego Powiatu, w którym się to stanie, i przez list Urzędowy Pana tego strzelca, abo iego Urzędnika obefłać, kładąc z tego listu przez Woźnego kopią na imeniu tym Pana onego, z którego ten strzelec w Puszcze cudzą chodzil, a rok prawu składaiąc według dalekości drogi, naydaley do dwóch niedziel, aby ku przyśluchaniu się tego prawa, do Urzędu Naszego przybył. A gdy z prawa za dowodem słusznym ten strzelec w tym winnym nalezion będzie, tedy za to Zwierze fowito zapłacić powinien będzie, a za winę że w cudzą Puszcze strzelać chodzil, ma siedzieć w więzieniu w Zamku, abo w Dworze Naszym sześć niedziel, a nie ma być wypuszczony z więzienia aż za Zwierza zapłatę uczyni. A gdzieby Pan tego strzelca, abo Urzędnik na rok od Urzędu złożony nie przybył, tedy iuż Urząd sam ma tego strzelca tak, iako wyżej opifano, sądzić. A ieśliby

kto zastrzelił, abo ranił Zwierza w swej ziemi, a ten Zwierz wszedłby w cudzą ziemię, tedy chociaż za rannym Zwierzem przez granicę w cudzą ziemię nikt chodzić nie ma, a ktoby za granicę za-
 4 szedłszy Zwierza tego dobił, tedy takowyże winie, iako wyżej w
 Pfy i na cudzy grunt w polach i w zarosłach wolno iachać, tylko-
 by szkody iakiey w podeptaniu zboża nie uczynił. R. 10
a. 18

(a) Jeśliby kto w polowaniu, abo w Łowach, Jelenia, Wieprza dzikiego, Konia, Łosia, cudzego popędzonego, abo poimanego przed psami cudzemi gwałtem wziął, abo złapawszy sobie przywłaszczył, takowy za Zwierzynę, abo za psa trzy grzywny sronie, a drugie trzy grzywny Urzędowi zapłacić winien będzie. *Wład: Jag: 1423. H. P. 541.*

ARTYKUŁ II. 2.

Cena Zwierzom dzikim.

1 **U**stawuimy Cenę Zwierzom dzikim, któreby przez kogo by-
 ły ubite w cudzey puszczy. Za Zubra dwanaście rubli gro-
 szy. Za Łosia sześć rubli groszy. Za Jelenia, abo Łanią sześć
 rubli groszy. Za Niedźwiedzia trzy ruble groszy. Za Konia, abo
 Kobylę dziką trzy ruble groszy. Za Wieprza, abo za Swinię rubl
 groszy. Za Sarne kopę groszy. Za Ryfia trzy ruble groszy. Za So-
 bola dwa ruble groszy. Za Kunę pułkopy groszy.

Liszek młodych aby nie zbierano, a u kogo ie naydą dzieścię grzywien przepada, i liszki
 puścić ma. *Const: 1557. fol: 11, § Liszek młodych.*

ARTYKUŁ III. 3.

O Barcie, o Jeziora, Sianożęci, kto ma w czyiey Puszczy

1 **T**EŻ (a) ustawuimy, ktorzy mają Barci swe w Puszczy Naszey
 Hołpodarskiey, abo też Xiążęcey, Pańskiey i Ziemiańskiey,
 którym obyczaiem mają Barci swych używać; a to tym oby-
 czaiem. Kto ma Barcie swe, abo Jeziora, abo Sianożęci, abo przy-
 Sianożęciach łąźnie w czyiey Puszczy, tedy ku Jeziorowi z niewo-
 dem iachać wolno, a psow mu nie brać, ani rohatyn, ani żadney
 strzelby, czymby miał Zwierzowi szkodę uczynić. A kto (b) ma
 Sianożęci w czyiey Puszczy, ten ma Sianożęci swych starych uży-
 wać, a nowych nie ma przybawiać, a ieśliby stare Sianożęci zaro-
 śły, ten może ich zaś sobie roztrzebić. Kto też ma Barcie w czy-
 iej Puszczy, Bartnicy którzy mają chodzić ku ich Barciom, nie ma-
 ią z sobą psow brać, ani rohatyn, ani żadney strzelby, czymby mie-
 li szkodę w Zwierzu uczynić, ale Bartnicy tylko mają mieć siekie-
 rę i piesznią, czymby Barć robić. A ku Sianożęciom tylko iść z
 2 siekierami, czym zarośle roztrzebić, a z kosą czym ie kosić. § Wszak-
 że tym którzy Jeziora mają w czyiey Puszczy, gdy przydą w zi-
 mie Jezior swych włoczyć, wolno im drew z tey Puszczy do łazien

śwych wziąć, i koryta na ryby udzielać. A tym, którzy Sianożęci mają, wolno na styrtę, abo na stóg, abo odrynę uczynić, abo ogrodzić. A Bartnikom wolno na leziwo łyk, abo łubia na łaźbień, i na infze potrzeby, co Bartnikom na potrzeby ich bartnickie przynależy, tyle ile im potrzeba będzie wziąć, co może na sobie zanieść, a nie wozem wywieść. (c) A gdy drzewo, w którym Barć ich będzie, obali się z Pszczołami, abo i bez Pszczół, wolno im ul z Barcią wypuścić i wywieść, a wierzchowie i korzenie zostawić w Puszczy temu Panu, czyia Puszcza będzie, a drzewa na budowanie i dREW za tymi ich wchody nikt z cudzey Puszczy brać nie ma. § Wszakże kto ma zdawna Jeziora, Sianożęci, i Barcie w czyiey Puszczy, tedy Jezior, Sianożęciami a Barciami cudzey Puszczy wziąć nie może. A ten, w czyiey Puszczy Jeziora, Sianożęci, i Barcie będą, także tych cudzych wchodów w swey Puszczy odiać nie może. A gdy Puszcza swą roztrzębiać zechce, nie ma Barciom i drzewu bartnemu żadney szkody czynić. § A ieśliby kto niwę rozrabiając, czyie drzewo bartne, abo na Barć uczynione, kremne, abo z Pszczołami, abo i bez Pszczół oczer, abo pożarem (d) opalił, i szkodę iaką temu drzewu uczynił, z czegoby to drzewo miało schnąć; ten temu, czyiemu drzewu szkodę uczynił, za to powinien będzie płacić według ustawy Naszey niżej opisaney. A gdy na czym polu cudze drzewo bartne będzie, ten orząc to pole swe, nie ma cudzego drzewa bartnego blisko podorywać, tak iakoby od sochy osnem drzewa dosięgnąć nie mogli. § A ieśli blisko to drzewo podorze, że to drzewo dla tego uschnie, tedy ten powinien dędzie za to drzewo płacić według ustawy niżej opisaney. A ktoby taką Puszcza rozrobił, przecię dawnych wchodników od Barci, Jezior, Sianożęci odbiać nie ma, a oni też chodząc do tych wchodów, zbożu żadney szkody czynić nie mają.

(a) Barci w gajach, abo w borach innego Pana kmiecie dzierżący, abo dziedzicznym prawem mający, powinni miodową dań Panu onego Gaju dawać. *Wład: Jag: 1423. H. P. 539.*

Barci na gruntach Szlacheckich odgraniczonych, poddani Królewscy czynić nie mają. *Confl. 1550. fol: 7 § Aby też co raz.*

(b) W sienie ktoby szkodę uczynił, winien za nie dosyć uczynić, i Panu zapłacić winę prawem przekonany. *Każ: Wiulki 1368. H. P. 532.*

(c) Jeśli kto z Pszczołami Barci podetnie, ukrzywdzonemu grzywnę, a Urzędowi drugą płacić ma, a ieśliby tylko drzewo do Pszczół nagotowane, pulgrzywny sronie, a drugie Urzędowi. *Każ: w Wiślicy, 1368. H. P. 539.*

(d) Gdyby człowiek prostejgo stanu do lasu przyszedłszy z przygody pożarem las zapalił gardło dziesięcią grzywien opłacić ma. *Wład: Jag: 1423. H. P. 534.*

ARTYKUŁ IV. 4.

Ktoby cudze Jeziora w swey Puszczy powłoczył.

Ustawiamy, (a) ktoby cudze Jeziora w swey Puszczy powłoczył, tedy ma temu, czyie Jezioro będzie, gwałt płacić, i za rybę, na czym ten Pan będzie śmiał przyłęgę uczynić, co

2 mu w rybie szkody stanie, dosyć udzielać. § Także jeśli kto cu-^{R. 9}
dze sianożęci w swej Puszczy gwałtem pokosi, i wyciskając tego^{a. 2}
od iego sianożęci, boy uczyni; tedy będzie powinien gwałtu płacić,
dwanaście rubli groszy, i bitych nawiązać. A jeśli nie będzie boiu,
a chociaż sianożęci cudze pokosi, abo koszone pobierze, tedy po-
winien będzie siano z nawiązką płacić, według ustawy w tym Sta-
tucie niżej opisaney.

(a) Jeśli by kto w cudzey dzierzawie, w Jezierze, w Stawie, w ciekącej wodzie, w sianie, w zbożu, abo na polach złodziejstwa uczynił, prawem przekonany temu, komu szkodę udzielał, dosyć czynić ma, a Panu wsi, w ktorey takowe złodziejstwo się stało, będzie powinien zapłacić winę. *Każ: Wielki 1368. H. P. 532.*

ARTYKUŁ V. 5.

*Ktoby zastał Człowieka czyiego w swojej Puszczy,
i pograbił.*

- 1 **K**iedyby (a) kto w swej Puszczy, w jakimkolwiek lesie, w bo-^{R. 4}
ru, gaju, dąbrowach, i inszych zarosłach, zastał czyiego czło-^{a. 29}
wieka rąbając, abo wioząc drzewo, abo śladem za nim idąc
na drodze pogonił, i pograbił: (c) Tedy z tym grabieżem, ten
kto pograbi, wolno będzie takowego człowieka, abo tych ludzi,
ile ich z takim drzewem poima, wieść do swego domu, a temu
Panu, Ziemianinowi, czyi ludzie będą, abo iego Urzędowi, ma
z iednym człowiekiem postronnym to oznaymić naydaley trzecie-
go dnia, aby na rękojemstwo grabież i te ludzie wziął a na pień
wyiachał. A ten Pan, abo Urzędnik, ma z tym co grabił, na rę-
kojemstwo ten grabież i ludzie wziąwszy, w takim obowiązku, iż
co na pniu osądzono będzie, to sronie ukrzywdzoney zapłacono
być ma, i na pień po poręce nazaiutrz wyiachać, i zarazem spra-
wiedliwość o tę szkodę w porąbaniu drzewa uczynić, i ten kto po-
grabił, ma szkody swej według prawa dowodzić sam, zwłaszcza
w rzeczy wielkiej, a w mnieyszej rzeczy, do dziesięciu kop groszy,
przez srożow swych leśnych, a jeśli tey szkody swej dowiedzie,
tedy to iemu płacono być ma szacunkiem w tym Statucie opisanym.
- 2 § A gdzieby kto wziąwszy grabież na porękę, na pień nie wyie-^{R. 9.}
chał, abo i wyiechawszy, a sprawiedliwości nie uczynił według pra-^{a. 15}
wa, tedy Woźny z dwóma Szlachcicami mają tę szkodę oszaco-
wać, a ukrzywdzony tego na Poręczniku, a Poręcznik na tym po^{R. 13}
kim ręczył, prawnie dochodzić ma. § A jeśli by się komu w Pu-^{a. 2}
szczy, abo w lesie szkoda nie stała, a on bezwinnie pograbił, ten^{R. 10}
ma człowieka pograbionego i grabież nawiązać, i sam ten gra-^{a. 4}
bież wrócić. A ktoby za obeślaniem grabieży na porękę wziąć,
i na pień wyiechać, i rozprawy o to przyjąć nie chciał, aleby ie-
szcze przeciw tego grabież przeciwney sronie uczynił, tedy taki
swój grabież traci, a to co tak upornie pograbił, z nawiązką wi-
nien będzie wrócić, i winy trzy ruble groszy zapłacić. A jeśli się
zeprą o grunt, tedy o to mają z sobą prawnie czynić przed Są-
dem należącym.

Zzz

(a) Jeśliby kto wszedłszy w cudzy las drzewo porąbał, tedy może być przez Pana, abo Dziedzica pozwany, a na rękojemstwo tym, którzy o niego prosić będą, dany, a szkodę opłacić ma. *Wład: Jag: w Krak: 1423. H. P. 534.*

(b) Nie tylko siekiery zabierać, ale konie, woły, wozy, którzy do cudzych lasów jeżdżą. *Const: 1607. fol: 849. Tit: O Borach.*

ARTYKUŁ VI. 6.

Ktoby miał spor o Barcie, abo wchody w Puszcza.

R. 10
a. 15 **T**Eż ustawuujemy, ktoby miał (a) spor o Barcie, abo wchody i w Puszcza, a chciałby kto kogo od Barci, i od wchodów wycisnąć, a iakobykolwiek czyie Barcie, abo wchody kto zawiodł w cudze ręce, iako tego siła się dzieie między chłopami, iż Pszczoły dla niedostatku dani przedaie, abo po Corce da Ziēciovu drzewo z Pszczolami w cudze siolo, a tym zabieraniem swary i niepokoy między sąsiady dzieią się, a oni na te Pszczoły swe znamiona przykładając, za tymi znamiony nowymi wchody w tę Puszcza mieć będą, a zaś tego pierwszego, kto pierwey był tych wchodów w dzierzeniu z nich wyciskał, a spor o tym był, tedy ma Sąd znamień w drzewie kazać naznaczyć, a czyie starsze i wrośleysze znamie będzie, temu Barcie i wchody skazać ma. A ci którzyby nowe znamiona swe w cudze ostrowy wnieśli, nie mają w to wątpować, a szkodę drzewa koło tego ma zapłacić według ustawy niżej opisaney: A iuż do tego czasu ktoby z poddanych Naszych, tak też i poddanych Xiążęcych, Pańskich, Ziemiańskich, drzewa bartne za granice Panow swoich oddawszy darował, i iakimkolwiek obyczaiem w cudze ręce zawodził, takowego ma Pan iego karać według ważności występku, a to drzewo zaś temu Panu ma być przywrócono, czyie pierwey było.

(a) Ktoby był oskarżony o wykradzenie miodu abo Pszczol, a nie byłoby tego nań dowiedziono, bliższy się będzie odprzysiąc. *Każ: Wielki w Wiślicy 1368. H. P. 538.*

ARTYKUŁ VII. 7.

Ktoby komu Jezioro, abo Staw, abo Sadzawkę zwłoczył, abo Młyn spalił.

TEż ustawuujemy, ieśliby kto komu Jezioro, (a) abo Staw, abo i Sadzawkę zwłoczył, abo iaz, sieżę, bądź też gać iaką porąbał, abo rozmiotł, takowy ma onemu zapłacić gwałt dwanaście rubli groszy, a szkodę przecię opłacić. § (b) A ieśliby 2 Młyn zepsował, abo groblę roškopał, abo Młyn spalił, a w tymby on szkodował, iż Młyn stał, a pożytku mu z mliwa nie było, abo też Staw wypuścił, na co słuszny dowod uczyni, abo przysięga cieleśną potwierdzi, takowy ma płacić gwałtu dwanaście rubli groszy, i szkody, abo zamieszkania mliwa za słusznym dowodem opłacić, a Młyn będzieli skażon, tenże ktoby skaził, znowu swym

nakładem zbudować. A ieśliby nie chciał budować, a byłby o to znowu pozwany, tedy ma na nim zapłata pieniężna skazana być według ważności onego budowania, i pożytku na co dowod uczyniony będzie. A Urząd zarazem bez składania roku, ma za to odprawić na winnym uczynić.

(a) Patrz Artyk 4. w tymże Rozdziale.

(b) W młyn, abo w Karczmę nie ma być dawane wwiązanie, wyiawszy żeby inſzey majątności nie było. *Zwyczay Ziemi Krak: H. P. 344. Excepta Woiewodz: Mazow: 1575.* O naysciu na Młyn, fol. 308.

A R T Y K U Ł V I I I. 8.

O Gniazdo Sokole, abo Łabędzie.

- 1** Ustawuemy, ktoby komu Sokole Gniazdo skaził, abo podrą- R. 10
bał, abo umyślnie Sokoły pod Gniazdem podkłół, abo z Gnia- a. 11
zda Sokoły młode pobrał, a to będzie nań flusznie według
prawa przewidziano: tedy temu, w czyiey pułczy to Gniazdo ska-
2 żono, ma zapłacić sześć rubli groszy. § Tymże obyczaiem, gdy-
by kto z Łabędziego Gniazda iayca pobrał, abo Gniazdo rozmio-
tał, tedy za Łabędzie Gniazdo, kto skaził, ma zapłacić trzy ruble
3 groszy. § A ktoby przewieś komu drugiemu porąbał, abo sieć
przewieśną skradł, ma zapłacić sześć rubli groszy, a za sieć kopę
groszy zapłacić.

A R T Y K U Ł I X. 9.

O Bobrowe Gony.

- 1** Ustawuemy też, ieśliby Xiążęce, Pańskie, i Ziemiańskie, by- R. 10
ły Gony Bobrowe dawne wieczyste w inſzego Sąsiada dziedzi- a. 8
źnie; tedy ten Pan w czyiey dziedziznie będą Gony, nie ma
sam, ani ludziom swym dopuścić starego pola doorać, tak dale-
ko, iakoby od żeremienia mógł kiiem dorzucić, także daleko i
sianożęci podkosić nie ma, i łozy trzebić. A ieśliby pod że-
remienia podorał, albo sianożęci podkosił, albo łoze podrąbał, a
tym Bobry wygonił, takowy ma płacić dwanaście rubli groszy,
a temu żeremieniu przecię ma pokoy dać, tak daleko iakoby mógł ki-
2 iem docisnąć. § A ieśliby kto gwałtem Bobry pobił, albo złodziey-
skim obyczaiem wykradł, takowy ma gwałt płacić, a wieleby Bobrow
ubił, tedy ma płacić za czarnego Bobra cztery kopy groszy, a za
karego dwie kopy groszy. A ieśliby Bobr z tego starego żeremie-
nia wyszedł, a przyszedł nowo w inſze żeremie na grunt i brzeg
inſzego Pana, tedy w czym gruncie żeremie będzie, temu też i
łowienie Bobrow należeć ma.

A R T Y K U Ł X. 10.

O Chmieliskach.

^{R. 10}
^{a. 12} **K** Toby komu Chmieliska podał, albo porąbał w czyiej dziedzinie, a to nań słusznym dowodem przewidziano będzie, taki ma gwałtu płacić dwanaście rubli groszy. A jeśli by drzewa nie porąbał, tylko Chmiel podał, to ma trzy ruble groszy zapłacić.

ARTYKUŁ XI. II.

O Przynętach Ptasznych.

K Toby uczynił Przynętę, na Ptaki na swym gruncie własnym, i a drugiby te przynęty gwałtownie porąbał i popłował, albo Ptaki przynęcone odegnał, albo na gotowych cudzych przynętach pomknął, połowił, a toby nań słusznym w prawie przewidziano, ten ma temu zapłacić czyie przynęty, sześć rubli groszy, i Ptaki połowione zapłacić ceną w tym Statucie opisaną.

ARTYKUŁ XII. 12.

Ktoby przynęty złodziejskim obyczajem popłował.

^{R. 10}
^{a. 8} **T** Eż ktoby czyie przynęty złodziejskim obyczajem popłował, i dziegiem, albo czołkiem podmazał, albo czymkolwiek popłował, a przewidzionoby to nań prawem, tedy ma zapłacić temu, czyie przynęty, trzy ruble groszy. § Tymże obyczajem, 2 ktoby komu sieć cietrzewią, albo sieć kuropatwią na przynętach ukradł, ten ma zapłacić winy trzy ruble groszy, a za sieć cietrzewią zapłacić trzy ruble groszy, a za kuropatwią sieć rubl groszy.

ARTYKUŁ XIII. 13.

Ustawa drzewu bartnemu

K Toby (a) cudze drzewo bartne, z Pszczołami Sosnę, albo Dąb, i albo inne drzewo Bartne zepłował, korzeń w ziemi urąbał, albo pożarem opalił, albo iakokolwiek nie umyślnie z przygody popłował, ten za każde drzewo z Pszczołami będzie powinien płacić po dwie kopy groszy, a za wyrąbane bez Pszczół kopę groszy, za krem półkopy groszy. § A ktoby gwałtem umyślnie wy- 2 ciskając kogo z gruntu albo z uchodów wiecznych, albo też złodziejskim obyczajem drzewo bartne oczer, albo opalił, albo znamiona wyrąbał, albo ogniem wypalił, a toby nań przewidziano, tedy ma temu Panu, czyie drzewo, tak zapłacić. Za Barć z Pszczołami nie podrażanemi trzy ruble groszy. Za drzewo bartne gdzie pierwej Pszczoly były, chociaż bez Pszczół, zepłowane, po dwie kopy groszy. Za drzewo na Barć wyrobione, gdzie jeszcze Pszczoly nie były, kopę groszy, a za krem bez Barci, ile ich popłował, za każdy po półkopy groszy.

(a) Jeśli kto Drzewo z Pszczolami podetnie, tedy temu za szkodę grzywnę, a Urzędowi drugą ma zapłacić, a jeśli bez Pszczół, ale już zgotowane na Pszczoly, sronie poł grzywny: a drugą Urzędowi będąc prawem przekonany płacić winien. *Każ: Wielki 1368. H. P. 539.*

ARTYKUŁ XIV. 14.

Cena Pszczółom.

- 1** **K** Toby (a) komu Pszczoly wydarł nie podbierane, a drzewa nie R. 10
 skaził, tedy powinien będzie za każde takowe Pszczoly za- a. 13
2 płacić dwie kopy groszy. § Ktoby komu w domu abo w pa-
 siece, abo w lesie na drzewie z ula abo z korzenia postawionego
 Pszczoly wydarł, abo z ulem wziął, a doszliby go kopą abo iaką
 ołobą, tedy ma zapłacić trzy ruble groszy. Okrom ieśliby kogo
 z licem poimano, takowego mają skazać iako złodzieia na gardło,
 a ktoby świepiet umyślnie w czym lesie porąbał, i miód wybrał,
 ten ma za to sześć rubli groszy zapłacić.

(a) Ktoby był o złodzieystwo Pszczół, abo miodu oskarżony, a nie byłoby to nań iawnie
 dowiedziono, będzie się powinien odprzyścić.

ARTYKUŁ XV. 15.

O porąbaniu Gaiu.

- 1** **T** Eż (a) ktoby komu w Gaiach, w Borach, Puszczech, Lasach, R. 10
 iaką szkodę w porąbaniu drzewa uczynił gwałtownie, ieśli a. 3
 Szlachcie Szlachcicowi, tedy za to ma zapłacić gwałtu dwana-
 ście rubli groszy, a drzewo porąbane ceną niżey opisaną zapłacić.
 A ieśli chłop Szlachcicowi gwałtem drzewo porąba, ten winy sześć
2 rubli groszy, a drzewo ceną powinien będzie zapłacić. § Jeżliżby
 chłop chłopu drzewo gwałtownie porąbał, tedy gwałtu trzy ruble
3 groszy zapłacić, a szkodę oprawić powinien będzie. (b) § A gdzie-
 by kto komu złodzieyskim obyczaiem drzewo na czym gruncie
 porąbał, a iegoby z licem, z drzewem poimano, ten ma okupić gar-
 dło swe według stanu swego. A ieśliby z licem nie poimano, a lice
 u niego naydziono, tedy za tę winę złodzieyską trzy ruble groszy,
4 i ktemu drzewo porąbane ma zapłacić. § A cena, abo zapłata za
 drzewo, tak gwałtem, iako i złodzieystwem porąbane, ma być ta-
 kowa, za każde drzewo, naprzod mianowicie: za Dąb na Wańczos
 i Klepkę godny, kopę groszy, za Brzość, Wiąz, i Jesion na popioł go-
 dny, za każde takowe po ośmiu groszy. Za Sosnę, któraby się go-
 dzila na czamr, pułkopy groszy, za inze drzewo iakiegokolwiek ro-
 dzaiu na budowanie, na izbę, na kleć godne, po sześciu groszy.
 Za Przecios wielki dwanaście groszy. Za takie co się zeydzie na
 żerdź ozierodną, na koły, i na hołoble po trzy grosze. A które
 drzewo na drwa, abo tylko na chrośt będzie godne, tedy za woz
 po dwa grosze.

Aaaa

(a) Kiedyby kto wszedłszy w las, cis i inne drzewo droższe podrywał, tedy ma być przez Pana albo Dziedzica onego pozwany, a na rękojemstwo temu, kto o niego będzie prosić będzie wydany, dokąd szkód nie oprawi. *Wład. Jag. w Krak. 1423. H. P. 534*

(b) *Const. 1607. fol. 849. Tit. O Borach, i Lasach Podlaskich, każe Woły, Konie, wozy, i samego zabierać; i Const. 1601. fol. 776. Toż disponit, O Obywatelach Lubelskich.*

ARTYKUŁ XVI. 16.

O pokradzenie Sadu.

TEŻ (a) ktoby Szlachcicowi Sad owocowy przy Dworze sto-
iący gwałtownie potrzął, poszczypał, a nań ten gwałt słusznie
był przewidziony, ten ma płacić dwanaście rubli groszy. A
pokradnieli, tedy uszkodzonemu za dowodem ma być zapłacono
sześć kop groszy, a tego mają dowodzić Urzędnicy, albo Ciwuno-
wie zwłaszcza w niebytności Panów swych. § A ieśliby kto w Sa-
dzie drzewo przylsczepione gwałtownie, albo tajemnym obyczajem
porąbał, albo Szczep wykopałszy w Sadzie wziął, ten ma zapła-
cić dwanaście rubli groszy, a za drzewo porąbane, albo wykopane
trzy ruble groszy. A ktoby na czyim gruncie w polu owoc iaki
poszczypał w zagrodzie, albo potrzął, tedy za to winy ma zapła-
cić trzy ruble groszy.

(a) Gdyby kto najmem, albo arędą Dwor, albo Sad trzymał, a tym czasem szczepowby przybyło co, tedy Arendarz połowicę sobie wyrwać, a drugą połowicę przy gruncie zostawić ma. *Kaz. Wieki 1378. H. P. 533.*

ARTYKUŁ XVII. 17.

O pożarach w Puszczech i Lasach.

TEŻ My obaczywszy w tym szkodę ziemską, iż którzy iako
jedni z drugimi w sąsiedztwie mając waśń między sobą, tak
też ludzie przejeżdżę w Puszczy na staniach swych, i pastusi
pałąc konie i bydło w Puszczach, pożar od stanowisk swych pu-
szczaia, a tym drzewu bartnemu, Pszczolom, Zwierzom, i Ptakom
szkodę wielką czynią. Ustawuemy na takowych, ktoby umyślnie z
waśni jeden przeciwko drugiemu w Puszczy, w Borach, w Gaiach, w
Lasach, Dąbrowach ogniem pożar puścił, i szkodę w popaleniu
drzewa uczynił, tedy takowy za dowodem słusznym prawnym szko-
dę ogniem w drzewie uczynioną z majątności swej płacić będzie
powinien. § (a) A ieśliby kto nie umyślnie uprzatając nowinę,
R. 10
a. 13 albo sianożęć, albo do drzewa bartnego, Jezior, sianożęci chodząc,
albo pastusi pałąc bydło, albo roboty leśne sprawując, albo w łowach
będąc, nie opatrnością swą, albo z iakiey inszey przygody pożar
puścił, takowy odprzysięgłszy się że to nie umyślnie udzielał, od
tego wolen być ma. A ieśliby przysięgać nie chciał, tedy szkodę o-
gniem uczynioną płacić powinien będzie.

(a) Patrz Artyk: trzeci Rozdziału tegoż.

Jeśli by przyjąć nie chciał na szkodę ogniem uczynioną. Rozd: 4. Art: 77.

ARTYKUŁ XVIII. 18.

*O tym, aby nikt na cudzych gruntach polować
nie śmiał.*

I Gdyż myśliwcy (a) ludziom zwykli wielkie szkody czynić de-^{R. 4}
pcąc zboża, dla tego ustawuemy, aby począwszy od Świę-^{a 47}
ta siódmej Soboty, aż do zebrania z pol wszelakiego zboża^{R. 10}
na gruntach cudzych nikt polować nie śmiał. A ktoby w tym^{a. 2}
czasie polując komu szkodę uczynił, tedy takowy uszkodzonemu
winy trzy kopy groszy zapłacić, i szkodę nagrodzić powinien bę-
dzie.

(a) Na cudzym Gruncie niż z pola zbiorą, nie ma żaden polować pod winą opłażenia szkod,
i zaplaceniem 3. grzyw: Wład: Jag: 1423. H. P. 541.





ROZDZIAŁ

JEDENASTY.

O GWAŁTACH, o BOIACH, I o GŁOWSZCZY
ZNACH SZLACHECKICH.

ARTYKUŁ I. I.

*Ktoby na czyi Dom, abo na Gospodę umyślnie naiechał,
chcąc go zabić.*



Ustawiamy, ktoby na czyi Dom Szlachecki, nie tylko¹ na sam Dwor, ale i na gumno, i na dworzec, gdzie bydło i insze gospodarstwo domowe bywa chowane, gwałtem umyślnie naiechawszy, abo naszedłszy, a w tym Domu kogokolwiek (a) zabił, i tym pokoy pospolity wzruszył, a toby nań słusznym dowodem według tego Statutu przewidziano, ten gardło traci. A nie tylko sam, ale i pomocnicy takowego, kto z nim na tym gwałcie będzie, także gardłem karani będą, zwłaszcza ieśliby (b) ci pomocnicy od tego odprzysiąc się nie chcieli, iako o tym niżej w tymże Rozdziale, Artykule wtórym opisano² iest. (c) A Głowszczyzna według stanu sowito zimienia tego gwałtownika, i też szkody, ieśliby które na tym gwałcie uczynione były, Dzieciom, abo bliskim zabitego z nawiązką płacone być mają. (d) A ieśliby nikogo nie zabił, tylko ranił, takowy za dowodem słusznym, sam tylko gardło traci, (e) a pomocnicy iego w więzy na dnie na główniki postanowionej, rok i sześć niedziel siedzieć powinni będą, nawiązka według stanu i szkody, któreby się przy tym gwałcie stały, z imienia tego samego gwałtownika z nawiązką płacone być mają. § A ieśliby gwałtem naiechał, albo naszedł, ani³ kogo nie ranił, ani zabił, a znaki przecię gwałtu abo szkodę iaką uczynił, tedy tylko za gwałt powinien będzie płacić dwanaście rubli groszy, i szkodę z nawiązką oprawić za słusznym dowodem,

R. 2
a. 18
4. 11
a. 43

a gardła dla nachodzenia gwałtu nie traci, wszakże przecię za tę winę gwałtowną, gdy to nań od strony żalobney dowiedziono będzie, ma w Zamku, abo Dworze Naszym sądowym tegoż Powiatu, dwanaście niedziel, także i z pomocnikami swymi siedzieć zarazem po skazaniu Urzędowym. Wszakże słudzy Panow swych za pomocników rozumiani być nie mogą. § Także ieśliby kto komu w Mieście, abo w drodze iadąc na Góspodę gwałtownie naszedł, a kogo zabił, abo ranił, abo szkodę iaką uczynił, ma być sądzon i skazywan, tymże obyczaiem iako wyżej w tym Artykule o gwałcie Domu Szlacheckiego iest opisano, i gdy do rozprawy sądowej w takiej rzeczy przydzie, a na ten ieden rok pomocnicy iego nie mogliby ku prawu przyciągnięni być, tedy obwiniony w głowach gwałtownik, nie wymawiając się niebytnością pomocników swoich, powinien będzie usprawiedliwić się. A żalobney stronie wolno będzie i potym z pomocnikami iego, prawnie o to czynić.

(a) Jeśli by kto wszedłszy w Dom cudzy ręką gwałtowną Gospodarza, abo Zonę, abo Syna, abo Sługę zabił. sześciami Świadkow przekonany na gardle karany być ma. Jan Olbr: w Piotr: 1496. H. I. 205.

(b) Pomocnicy, na których się *ex scrutinio* pokaże *complicitas* umyślna, gdy będą pokonani, mają być gardłem karani iako sam pryncypał, 1588. O pomocnikach, fol: 465. *penam complicitatis* popada kto banita przechowa. *Const: ibid:*

(c) Jeśli by ręczną bronią kto kogo zabił 240. grzywien, a ieśli z rufznicy 480. grzyw: głowiszczyna płacona być ma, 1588. O mężobóycach i skrutyniach, fol: 463.

Mężoboystwo z rufznicy gardłem *et pœnd infamia* ma być karane, głowiszczyna i nawiązki z osobna mają być płacone. *Const: 1601. fol: 759. Tit: O Rufznicach.*

(d) Gdyby który Szlachcie gwałtem Dom czyi naiachał, abo naszedł Gospodarza, zranił, Dobra gwałtem brał, takowy naieżdnik i raptor Dobr za dowodem przed Starostą przekonany, maieństwo swoje i poczciwość traci. *Except: Woiew: Mazow: 1576. O naiachaniu, abo najeściu na Dom, fol: 307. 1578. De invasione domus, fol: 336.*

(e) Mężobóycy rok i sześć niedziel na dnie w wieży ma siedzieć, w czym Starostowie folgi czynić nie mają. *Const: 1550. f. l: 4. § A iż się zabieży.*

Ktoby z rufznicy zabił, ma słowito siedzieć. *Const: 1557. fol: 10. § Ktoby się tego.*

Mężoboyca lubo stronę zaiedna, wieży uchodzić nie może, *alioquin* i ten co zabił, i ten kto zaiednał w winie Mężobóycy popada. W czym *remotioribus etiam instantia reservatur.* *Const: 1588. fol: 463. Tit: O Mężobóycach. § A ktoby.*

Legē novellā in perpetuum postanowiono, iż ktobykolwiek *cujuscunq; statūs et conditionis*, gwałtownie Dobra bez prawney Urzędowney exekucyi zaiężdzać, i *violentias praesudicio/as* Stanom Szlacheckim *inferre* ważył się, takowy każdy *sine ulla respectu personarum*, skróconym processem w Grodzie tak, iako o zbiegłych Poddanych *et cum complicitibus*, *præviā inquisitione*, sądzony, *et pœnd banitionis perpetuæ* od *primam instantiam*, okryty być ma. *Const: 1690. fol: 15.*

ARTYKUŁ II. 2.

O dowod gwałtu, iako żalobnik ma oświadczać i obżalować.

I G dyby się (a) komu taki gwałt, iako wyżej opisano, od kogo stał, i na gwałcie tym zabity był, tedy strona w tym obrażona, skoro po onym gwałcie, i tegoż czasu, gwałt i tego zabitego ma opowiadać, i okazać okolicznym sąsiadom swym, a w niebytności ich, tedy Urzędnikom ich, Szlachcie, ludziom dobrym, a w niedostatku Szlachty, tedy także okolicznym sąsiadom, chociaż i nie Szlachcie, tylko ludziom dobrym, wiary godnym ma okazać, a potym żalować na Urzędzie Naszym Grodzkim sądowym tego Powiatu, w którym się to stanie, i Woźnego wziąć, i także mu okazać.

Bbbb

zać gwałt i zabitego, a ten gwałt i żalobę w księgi Urzędowe Grodzkie zapisać, a ktemu trupa tego na Urząd przywiozszy, temu Urzędowi, kogo z nich na miejscu sądowym zastanie, okazać, a po okazaniu Urzędowi, już ten trup, nie czekając prawa, iako to przed tym czyniono, może być pochowany, a to gorącemu uczynkowi i karaniu w nim opisanemu szkodzić nie ma, i u prawa ieśliby się ku onemu gwałtu i zabitemu obżalowany nie znał, tedy już ten Żalobnik bliższy będzie sąsiady okolicznymi, stawiać ich oczywiście u prawa, i też wypisem zeznania Woźnego, na niego dowodzić, i przy tym dowodzie samotrzeć z Szlachcicami sobie równymi, na tym gwałcie przyjąć. Jeśliby nie mógł mieć na ten czas Szlachciców z sobą ku przysiędze, tedy sam z Żoną swą i z Dziećmi dorosłymi, a nie będzieli mieć Dzieci dorosłych, tedy i z Żoną swą, i z czeladzią domową, i z sługami samopiat ma tego gwałtownika poprzyjąć. § A ieśliby Gospodarz domowy zabity był, tedy Żona iego, i Dzieci, a nie będzieli Żony, abo Dzieci, tedy bliscy takimże porządkiem i dowodem tego gwałtu. pozyskować i dowodzić będą, a po takim dowodzie ten gwałtownik i pomocnicy iego, karani będą według Artykułu pierwszego w tymże Rozdziale o tym postanowionego. A ieśliby pomocnicy na gorącym uczynku nie byli poimani, ale obwinionymi w tym będąc, do tego nie znali się, tedy nie zgoła, ale przysięgą odwiódzcy się wolni być mają, a ieśliby nie przysięgli, tedy gardłem karani będą, iako i sam gwałtownik. § (b) A ieśliby gwałtem na Dom naiechał, a nie zabił, tylko ranił, tedy także ma ten gwałt opowiadać, i rany okazać okolicznym sąsiadom, i na Urzędzie Grodzkim opowiadać, i zapisać, iako wyżej opisano. (c) A przy takim dowodzie onego gwałtu i rannego, ma takowego gwałtownika samosiodm z ludźmi dobrymi Szlachtą poprzyjąć, a gdy przysięgnie, takowy gwałtownik, i pomocnicy iego mają być karani, iako jest w wyższym Artykule opisano, a nawiązka według stanu i szkody za dowodem z nawiązką z imienia iego, a w niedostatku imienia leżącego, z majątności iego ruchomey płacone będą. Wszakże ieśliby sześciu świadków pełna nie miał, tedy z dwiema Szlachcicami ludźmi fronnymi, abo w niedostatku Szlachty, z domowymi, iako wyżej dołożono, iedno już samotrzeć przyjąć ma, a gwałtownik za takowym nie zupełnym dowodem gardła nie traci, iedno gwałtu dwanaście rubli groszy, a nawiązkę według stanu, i szkodę za dowodem z nawiązką ma płacić, a za winę dwadzieścia cztery niedziele w więzy na dnie w więzieniu siedzieć. Jeśliby i na tym dowodzie swym ustał, tedy tylko sam ranny na ranach swych ma przyjąć, któremu po przysiędze iego nawiązka będzie skazana, a gwałt i szkody nie mają być skazowane. § A gdzieby na onym gwałcie w domu nikogo nie zabito, ani raniono, tylko iedno szkoda uczyniona, takowy gwałt także ma być oświadczony, iako wyżej opisano, a przy tym dowodzie u prawa na gwałtownika, ma tym obyczajem na gwałcie i na szkodach samotrzeć przyjąć, nie będzieli mieć Sza-

chty z sobą ku przyśiędze, tedy z domowymi swymi, iako wyżej w tym Artykule opisano, samoczwart może przyśiąć, chociaż i nie z Szlachtą, a gdy przyśięże, ma być gwałt płacony dwanaście rubli groszy, a szkody za dowodem z nawiązką oprawić, a gardła nie traci, jednoż przecię za winę tego gwałtu, w więzieniu dwanaście niedziel siedzieć ma.

(a) Gdyby kto broniąc w drodze samego siebie, albo majątności, albo poddanych, kogo zabił, w więzy siedzieć nie powinien, tylko głowiszczynę płacić ma. *Jan Olbr: 1496. H. P. 254.*

Jeśli Szlachcie Szlachcica przy robocie i roli, u łąk i żniwa, i niwy którekolwiek roboty rani, albo ubiie, takowemu rany sowoito opłacone być mają, a jeśli zabie, sowoito głowiszczynę zapłacić, i w więzy przez dwie lecie i dwanaście niedziel siedzieć ma, a jeśli w więzy umarł, przecię sowoito głowiszczyna Dzieciom płacona być ma. A jeśli się zabójstwo stało z rusznicy, czworaka zapłata i siedzenie. *Excepta Woiew: Mazow: 1576. O ubiciu i zabiciu Szlachcica przy robocie, fol: 308.*

(b) Gdyby Szlachcie Szlachcica gwałtem poimał i do więzienia dał, ma być karan 120. grzyw: na dnie w więzy tyle troie ma siedzieć, iako długo w więzieniu trzymał, nad to szkody i rany zapłacić ma za przyśięgą, wymuiąc z tego sługę, iawnego złodzieja, albo zdraycę. Toż się i na Starostę ściągać ma, gdy pod imieniem Urzędu swego kogo więził, 1588. O poimanu i więzieniu Szlachcica, fol: 462.

W Koronie, *invasionis pna infamia. Et Confiscatione honorum* szkody nadgrodzić ukrzywdzonymu. *Const: 1576. fol: 307. Tit: O gwałcie, o naiachaniu.*

Nayście ma być rozumiane, gdyby kto kogo w Kościele, na cmentarzu, w gospodzie, i w domu knieciom na wsi ubił, ranil, zabił. *Const: ibidem.*

(c) *Contra pebecium propter Citatus* Szlachcie odprzysięć się *cum testibus quinq;*. *Const: 1576. fol: 309. Tit: O okrutnym.*

ARTYKUŁ III. 3.

O gwałt Kościołów Bożych wszelakiego Nabożeństwa Chrześciańskiego.

I Eż (a) jeśli by kto przyszedłszy gwałtownie na Kościół Boży iakiegożkolwiek Nabożeństwa Chrześciańskiego, albo też na Cmentarzu, w Szkole, albo w Kapłańskim, Popowskim, Kaznodzieyfskim Demu, kogo zabił, albo ranil, a teby rany znaczne i szkodliwe były. Tedy pod takowymże sposobem i dowodem ma być karan, iako wyżej o gwałtownikach domow Szlacheckich napisano. A jeśli by tylko uderzył, a rany nie było, tedy sowoito gwałt ma płacić, to jest: dwadzieścia i cztery ruble groszy, i onego uderzonego nawiązać, i to wszystko zapłaciwszy, ielzche dwanaście niedziel ma w więzieniu siedzieć w tym Powiecie, gdzie się stanie.

Violatores Kościołów, Klasztorow, *pna infamia puniuntur, in foro* na Seymie *ad instantiam* *Insivatoris.* *Const: Regni Anni 1616. Tit: Biepieczeństwo Klasztorow Panieńskich i Kościołow.* fol: 12.

(a) Konstytucya Roku 1598. Woiewództwu Płockiemu pozwolona, i od W. X. L. jest przyjęta, która każe, aby Urząd każdego Kościelnego gwałtownika gardłem karał pod winą 100. grzyw: 1611. Deklaracya biepieczeństwa pospolitego, fol: 3.

Ktoby Pannę z Klasztoru gwałtem wziął, albo bez dozwoleńia Starszey Panny do Klasztoru wszedłszy iaki gwałt uczynił: takowy ma być karany odsądzeniem części, 1616. Biepieczeństwo Klasztorow, fol: 12. 1618. Deklaracya tey Konstytucyi, fol: 5.

ARTYKUŁ IV. 4.

Teeż (a) ieśliby takowy gwałtownik zabiewszy kogo w domu, i
 w gośpodzie i na ulicy, na drodze, i gdziekolwiek, a bądź
 zarazem potym uczynku nie będąc pozwany, abo i potym, po-
 zwania tak zaoczego iako i oczywistego, nie stanowiąc się na rok
 za pozwy przypadły ku rozprawie, precz z tego Państwa Naszego
 Wielkiego Xięstwa uciekł, abo chociażby z Państwa Naszego nie
 uciekł, aleby się bez przyczyn słusznych prawnych ku prawu za po-
 zwy nie stanowił, tedy takowy sam od Urzędu Naszego ma być o-
 deślan na wywołanie do Nas Hołpodara, a za głowłzczyznę na-
 wiązki i szkody w pozwie opisanie, Urząd nie odkładając tego na
 dalszy czas, ale zarazem sronie żalobney za dowodem pozwu i ro-
 ku, i za pokazaniem tylko opowiadania sąsiadom okolicznym, i na
 Urzędzie uczynionego, nie słuchając inszych dalszych dowodów,
 iedno dla tego nieśtania obwinionego do skończenia prawa skute-
 cznego, ma dać wwiązanie w imienie takowego obwinionego. A
 gdzieby imienie za głowłzczyznę i za szkody nie stało, iednakże
 to imienie w tey głowłzczyźnie i szkodach ma być podano dzieciom
 tego zabitego, abo krewnym. § A ten obwiniony i wywołany ze
 chceli się potym w tym obżalowaniu za gleytem Naszym sprawo-
 wać, tedy ma się w tym zachować według Artykułu trzydziestego
 w Rozdziale czwartym, i na prawie ieśliby się z tego obwinienia
 wyprawił, tedy żalobnik powinien będzie iemu imienie iego, w któ-
 re był od Urzędu za nieśtaniem iego wwiązany, poścapić, a szkody
 te, któreby za takim wwiązaniem obwinionemu winnieniu iego sta-
 ły się, i za omieszkanie roboty z prawa, za słusznym dowodem,
 ten kto obżalował był, płacić powinien będzie. (b) Wszakże taki
 obwiniony abo wywołany, ma się w tym czuć, i tego się sprawo-
 wać naydaley od wywołania do roku i sześciu niedziel. A tak iuż
 gdy oczywisto srony staną, którey sronie dowod, abo odwod U-
 rząd czynić wskaze gruntownie według prawa, na koniec wszela-
 kimi postępками prawnymi dowod, abo odwod czynion być ma.
 § (c) A ieśliby się w tym czasie do roku i sześciu niedziel do spra-
 wy nie miał, i gleytu Naszego nie brał, tedy dzieci abo bliscy za-
 bitego iuż to imienie srony przeciwney dzierżeć i używać mają,
 dotychmiał, póki wywołanego dzieci, abo krewni tę sumę pie-
 nędzy od Urzędu im według pozwu skazaną zapłacą, a on sam
 iuż wiecznym wywołaniem zostać ma. Wszakże takie dzieci, abo
 krewni mają tę sumę pieniędzy odkładać, którzy tego mężobóy-
 stwa nie dopomagali. § (d) Jeśli po wywołaniu ten gwałtownik,
 abo mężobóyca nalezion był w tym Państwie Naszym, tedy na tym
 Urzędzie gdzie będzie poścignion, ma być karany iako Gwałto-
 wnik, a nie będzieli kto pościgał abo fòldrował, tedy Urząd Nasz
 mając pewną wiadomość o takim wywołanym mężobòdycy, abo
 gwałtowniku, ma tamże na tym Urzędzie swym poimawszy skarać,
 iako o tym wyżej opisanie. A w tym czasie nim poiman i na U-

rzędzie karan będzie, trafili się komukolwiek onego zabić, za takowego wywołanica zabicie nikt głowščyzny płacić nie będzie powinien.

(a) Jeśliby Męzobóycy bojąc się karania z Królestwa uciekł, choć będzie ofiadły, choć nie ofiadły, zostaje bezecnym, co przez Woźnego ma być obwołano. *Jan Obr: w Piotr: 1495. H. P. 249.*

Wyw iańcy tak Polscy w Litwie, iako i Litewscy w Polſzcze mieysca mieć nie mają, a każdy Urząd Exekucyą nad niemi ma czynić, 1589 *infames & proſcripti, fol: 529* Duchowny gdyby dopuścił banicyą na sobie otrzymać, *Loci Ordinarius executionem super bonis ejus proptus. & super persona faciet, Excepta Religione Græcæ. Conſt. 1635 fol 8. Tit: O Dobrach.*

(b) W Koronie ktoby wywołanie przez ośm mieſięcy na sobie noſił nie mając fublewacyi, Staroſta pod winą 300 grzyw: ma ſię ſtarac, aby go poimał, i wſadził, a gardło iego na iſce K. J. M. 1564. Dekret na Sądy nowe, *fol: 60. § Też to nas doſzło.*

(c) Dobra w przezyſkach i głowščyznie dzierżące dawności nie mają, wolno zawſze Dziezdicowi i prawo od niego mającemu ſkupić. *Conſt: 1588. fol: 461.*

(d) Ludzie czi ofądzeni w Koronie mieysca nie mają, a ktoby ſię przypowiedział z Dekretem, a ukazałby to Urzędownie, Staroſta powinien go poimać i dać ſciąć pod winą 300. grzyw: 1564. Dekret na Sądy nowe, *fol: 89. § Item doſzliſmy.*

Zbanita gdyby Staroſta exekucyi czynić nie chciał, raz i drugi ſto grzywien płacić powinien, trzeci raz *privatio officii* naſtępuje, *forum Trybunał. Conſt: 1589. fol: 543 Tit: O odprawach.*

A R T Y K U Ł V. 5.

O ſpoſobie wywołania, iakimi ſłowcy ma być czynione, i o chowaniu Kata na Urzędzie Grodzkim.

1 **G**Dyby kto z Poddanych Naſzych Narodu Szlacheckiego, iakie- *R. 11*
 gokolwiek ſtanu od naywyżſzego do nayniżſzego, za wyſtę- *a. 36*
 pek i niepoſлуſzeńſtwo ſwe wpał w taką winę według tego
 prawa poſpolitego, za którą wywołany być ma, tedy (a) wywołanie ma być na liſtach Naſzych wywołanych oznaymiono, i przez Woźnych na mieyſcach temu według nauki tego Statutu przyſtoynych czyniono i ogłoſzono tymi ſłowcy; gdyż ten imieniem N. uczyniwszy tak i taki uczynek, przeciwko Panu BOGU, zwierzchności Hoſpodarſkiey, i prawu poſpolitemu, a będąc pozwany nie ſtanowił ſię, zwierzchności Jego Król: Moſci Urzędu i prawa poſлуſznym być nie chciał, ani ſię ſtanowił na roku uſprawiedliwienia powodowey ſtronie, w czym go obwiniła, z tych przyczyn J. K. M. tego N. iako niepoſлуſznego wywoływa z Pańſtw ſwych, z ſpółku obcowania poddanych ſwych, ze wſzyſtkich ziem ſwych, tak iż nikt z nim obcowania mieć, ani go w domu ſwym przechowywać nie ma, i z prawa tego, z którego ſię wſzyſcy poddani J. K. M. weſełą, on weſelić ſię nie ma, ani go używać do tego czaſu, aż według prawa poſpolitego z iaki J. K. M. a za uſprawiedliwieniem ſię ſtronie iego przeciwney, zaś do ſpółku i toważyſtwa poddanych J. K. M. i do prawa poſpolitego przywrócony będzie. A w tym czaſie póki wywołanцем ieſt, Zona iego ma być rozumiana iako Wdowa, Dzieci iego sierotami, a dom iego pusty. § W tym też powinność każdego Urzędu ſądowego Grodzkiego obowięzujemy, zwaſzczą gdzie prawa Maydeburſkiego nie maſz, iż mają i powinni będą na Urzędach ſwoich Miſtrza, to ieſt: Kata ku karaniu złych ſwa-

Cccc

wolnych ludzi, którzyby prawem pospolitym na śmierć pokonani, abo na mękę wydani byli, żeby srona powodowa nie szukając i nie nabywając Kata z innych Miast, mogła go zaraz na tymże Urzędzie ku wykonaniu skazania Urzędowego mieć. A ieśliby który Urząd Grodzki w tym niedbały był, a Kata przy swym Urzędzie nie miał, tedy czasu potrzeby nie srona, ale Urząd swym nakładem będzie powinien onego, z kąd może, nabywać bez żadney przewłoki, a srona tylko to, iako dawny obyczaj jest, na miejscu Katu płacić powinna będzie.

(a) *Infames, proscripti, & Banniti legitime condemnati*, tak Polscy w Litwie; iako i Litewscy w Polsce miejsca nie mają, każdy Urząd exekucyą przeciwko nim czynić powinien. *Const: 1580 fol: 529. Ti: Infames & proscripti.*

O imaniu wywołańców patrz w Rozd: 11. art: 4.

O Banicyach i sublewacyach, patrz w Rozd: 4. art. 30.

O nieprzechowywaniu wywołańców, patrz Rozd: 11. art: 36.

Z wywołańcem nikt obcować nie ma, Rozd: 11. art: 36.

ARTYKUŁ VI. 6.

O zamordowaniu Męża abo Zony na śmierć między nimi samymi.

TEż, (a) Gdyby z nienawiści i nie miłości z obudwuch sron, i tak Mąż iako i Zona będąc wrośtyrku, z iakichkolwiek przyczyn ieden drugiego przyprawił o gardło, zamordował abo otrul. Takowe okrucieństwo i zamordowanie, Dzieci abo krewni tego zamordowanego mają Sąsiadom okolicznym tegoż czasu, a potym i Urzędowi opowiedzieć i obżalować, i instygować abo sódrować na każdego takowego mordercę, a przy wywiadowaniu się dostatecznym u sąsiad okolicznych o złym iakim mieszkaniu i niezgodzie ich, i przy okazaniu przyczyn a znakow iakich ślusnych, tego morderstwa, abo trucizny, te Dzieci, abo bliscy, którzy będą instygować, bliżsi będą samotrzyć z sąsiady okolicznymi Szlachtą, a w niedostatku Szlachty, ślugami z czeladzią domową samopiąt przyśiąc, a po takim dowodzie obwiniony gardłem będzie karan. § A chociażby Synowie abo krewni niechcieli sódrować, tedy Urząd Nasz z miejsca swego ma tego osobliwie przestrzegać, i z pilnością około tego wywiadywać się, i u okolicznych sąsiadow bliższych o tego zamordowanego opyt czynić, i obrawszy siedmiu Szlachciców ku przysiędze przywieść, którzy pod przysięgą o tym sprawiedliwie mają powiedzieć, i gdy ci siedm Szlachty o tego zamordowanego na kogo przysięgną, takowy morderca bez litości ma być karany gardłem, tym sposobem, iakoby Oyca abo Matkę zabił. § A gdzieby się to w takiey sprawie trafiło, żeby srona żalobliwa na dowodzie wzwyż mianowanym ustała, abo za wywiadowaniem Urzędowym Szlachta okoliczna przyśiąc nie chciała, a przedsięby była wiadomość i podeyrzenie złego ich mieszkania w małżeństwie, i toby sąsiedzi okoliczni poświadczyli, tedy iednak ta osoba obwi-

niona nie zgola ma być wolna, ale powinna będzie z także wielą ołob iako i żalobney ſtronie wyżej opifa, od tego uczynku odprzysiać ſię.

(a) W Mazowſzu, kiedyby między Mężem a Zoną mężobóystwo ſię ſtało, tedy od wſzyſkiej darowizny, wiana, poſagu, zapifow, ſpadku odpada, ale ma to przypaść na Dzieci albo na przyiacioly zabitego. A ieſliby Mężobóyca do prawa nie ſtaął, tym ſamym ma być beżecnym, a Dobra ieſo przypadaia na krewne zabitego: a wſzakże przez ſtarofę taki ma być ſzukany i gardłem karany 1576. O zabiciu Oyca, Matki, &c. fol: 309.

ARTYKUŁ VII. 7.

O Zabóycach Oyca albo Matki, także o zabicie Dziecięcia przez Rodzice.

Ustawuiem (a) gdyby Syn albo Córka, Oyca albo Matkę ſwą ^{R. 2} ^{a. 7} umyſłnie z iakiey zapamiętałości zabił, i iakimkolwiek obyczaiem Rodzica ſwego o gardło przyprawił. Tedy takowy Syn albo Dziewka, która przyczyną ſwą o gardło Rodzica ſwego przyprawi, nie tylko gardłem ma być karan, ale i poczcliwość i wſzyſkie imiona i maiętność traci, na inſzą Bracią i Sioſtry albo bliſkich ſwych, zwaſzcza tego uczynku niewinnych. A takową karnością, śmiercią haniebną ma karan być, po rynku wożąc kleſzczami ciało targać, a potym w miech ſkórzany, wſadziwſzy do niego pſa, kura, węża, kotkę, i to wſzyſtko poſpolu w miech wſadziwſzy załzyć, i gdzie naygłębiey do wody utopić. Tymże też obyczaiem i pomocnicy ieſo, których on pówola, albo na nich prawem przewidziano będzie, mają być karani. § A ieſliby ſię trafiło Rodzicom Dziecie ſwe zabić nie z przygody, ani za winę, ale umyſłnie, tedy takowy Oyciec i Matka, mają być karani za to, rok i ſześć niedziel na Zamku Naſzym ſiedzieć w wieży. A wyſiedziawſzy rok i ſześć niedziel ma ieſzcze do roku czterokroć przy Cerkwi, przy Koſciele, iakiego Nabożeńſtwa będzie, pokutować i wyznawać iawnie grzech ſwóy przed wſzyſtkimi ludźmi zebrania Chreſciańskiego. A w takiej rzeczy Urząd Grodzki powinien inſtygować, i za wywiedzeniem ſię pewnym winnych tak karać.

(a) Jeſliby kto Oyca, Matkę, Brata, Sioſtrę, Stryia zabił, takowy Mężobóyca będąc pokonany iuż ſroższą śmiercią ma być karany i tracony, ażeby przykładem śmierci ſzkaradney inſi ſię hamowali, a Dzieci takowego od wſzelakięgo ſpadku odpadaia, 1576. Excepto Woiewodz: Mazow: O zabiciu Oyca, Matki, &c. fol: 309.

Ktobykolwiek iawnie, albo też tajemnie odpowiedzi na zdrowiu, albo też iakie niebeſpieczeńſtwa Rodzicom ſwym czynić chciał, albo ranił, tedy za ſłuſznym dowodem nieinſzczy ma być karany, iedno iakoby gleyt Królewſki zgwałcił. 1578 *De iniuriis erga Parentes* fol: 340.

ARTYKUŁ VIII. 8.

Jeſliby kto Brata albo Sioſtrę zabił.

Ustawuiemy, ktoby Brata albo Sioſtrę zabił w nadzieię imienia ^{R. 11} ^{a. 7} albo maiętności ruchomey, albo iakakolwiek naprawą o gardło przyprawił, a toby nań dowodem ſłuſznym przewidziano by-

10. Tedy takowy ma być karan gardłem, a to imienie, ktoreby nań i na Dzieci iego przyiść miało, spadłwa na inszą Bracią abo na Siostry, abo też na Stryiow i bliskich w tym domu. § Tymże też obyczaiem, ieśliby Zięć zabil Szwagra swego, tedy Zona iego, Siostra tego zabitego, Dzieci iey do imion po Bracie swym nie mają mieć nic, a ten kto zabil, ma gardłem karany być. Toż prawo i na tych, ktoby krewnego swego zabil, chociaż i dalekiego wrodzie.

ARTYKUŁ IX. 9.

Któryby Sluga zabil abo ranil Pana swego.

R. 2
a. 9 **T**Eż ustawniemy, ieśliby który Sluga, wziąwszy przedsię zły u-
myśl, Pana swego zabil abo ranil, takowy ma frogo gardłem
karan być iako zdrayca cwiertowaniem. A ieśliby nie zabil
R. 11
a. 10 ani ranil, iedno broni przeciw Panu swemu dobył, takowy rękę
traci.

ARTYKUŁ X. 10.

O Zwadach.

R. 11
a. 14 **T**Eż (a) kiedyby się kto z kim zwadził, a w oney zwadzie oba-
dwa się ranili, a iedenby z tych pozwał do prawa, a świad-
kowby między sobą nie mieli, ktoby miał, między nimi roze-
znać. A iedenby drugiemu nie dopuszczał na przysięgę, a oba-
dwaby się brali do przysięgi, tedy Sędziowie mają im kazać Los
rzucić, a czyi się Los wprzod wymie, ten ma przysiąc na ranach
swych, i na początku zwady i boiu, a kiedy on przysięże, tedy ten
temu, który przysięże, ma za rany płacić, iakiego stanu będzie. A
ieśli Szlachcica będzie nawiązywać, tedy ieszcze w Zamku abo
Dworze Naszym sześć niedziel ma siedzieć. § A gdyby się w oney
zwadzie obadwa zabili, a nie byłoby świadkow z obudwuch stron,
tedy Potomkowie abo bliscy zabitych iuż główščyzn na sobie
szukać nie mają. § A ieśli z iedney strony rany będą, a z drugiej
strony zabity, tedy przy onym zabitym, ten kto prawa dochodzi,
bliższy będzie dowod czynić nizli przy rannym, a gdy będzie pra-
wem pokonan, to iest: przy opowiadaniu Urzędowym samotrzcęć
z Dziećmi abo bliskimi zabitego, abo też z ludźmi obcymi Szla-
chtą, a nie będąieli mieć obcych ludzi, tedy i z slugami zabitego,
abo z swoiemi też z Szlachtą, a w niedostatku Szlachty, slug, tedy
i prostego stanu slugami poprzysięgnie; taki zabójca gardłem ka-
ran, a główščyzna z imienia iego ma być płacona.

(a) *Scrutinia in causis criminalibus*, na Ziemskich abo Grodzkich Rokach pierwszych *post crimen patratum*, za przypożwem mają być wywodzone. *Const: 1578. fol: 328. Tit: Scrutinium.*

Scrutinium strony wywodzić mają, uczyniwszy przysięgę, że Świadkow nie przenaigli, któ-
rych dwanaście mają sławić z obu stron. *Const: 1588. fol: 463. Tit: O Mężoboycach.*

Ieśliby był z iedney strony ranny: z drugiej zabity, przy zabitym bliźszy do dowodu. *Rozd: 11. art: 2.*

ARTYKUŁ XI. II.

O Zwadzie wieczornej.

- 1 **T** Eż (a) kiedyby przy iakiey Wieczornej zwadzie ktokolwiek świecę zgasił, a w tymby, abo między tymi którzy się zwadzili, abo infzy kto przy tey zwadzie będąc, po zgaśnięciu świecy w pociemku był raniony, a nie wiedząc od kogo raniony, pozwałby do Sądu tego, kto świecę zgasił, mianuiąc że m ia w tey zwadzie raniony, a niewiem od kogo za przyczyną twoją żeś świecę zgasił, i na toby dowod uczynił, że świecę zgasił. A ieśliby dowodu nie miał, a śmiałby przysiąc, tedy ten, który świe-
- 2 cę zgasił, powinien mu rany płacić. § Tak też i o głowščyznę w takowey przygodzie chcemy mieć, aby sądzono, iako wyżej w tym Artykule o ranach opisano. Wszakże dowodząc kto głowščyzny Szlacheckiey, nie sam ieden, ale samotrzeć, iako wyżej o dowodzie głowščyzn Szlacheckich iest opisano, ma przysiąc, a ten zapłaciwszy rany abo głowščyznę, a zasiedziawszy za głowę Szlachecką rok i sześć niedziel na dnie w turmie, ma sobie winnego szukać.

(a) Gdy kto w zwadzie ogień zgasi, a w tym kogo ranią, tedy ten co ogień zgasił ma być za rany sądzon. *Const: 1577. fol: 311. Tit: O tym który daie przyczynę.*

ARTYKUŁ XII. 12.

O zgwałcenie Dziewki i Niewiaſty.

- 1 **U** Stawuiemy też, (a) ieśliby kto Dziewkę abo uczciwą Niewia-
stę iakiegokolwiek stanu usilnie zgwałcił, a onaby Dziewka
abo Niewiaſta za onym uczynkiem wołała gwałtu, za którym
wołaniem ludzieby przybiegli na on gwałt, a onaby przed nimi
znaki gwałtu okazała, a potymby onego do prawa pociągnęła, i
dwoma abo trzema świadkami znaki gwałtu przeświadczyła, a
ktemu przy onych świadkach na tym gwałcie swym na tego same-
go przysięgła. Tedy takowy ma być karan gardlem, a nawiązka
- 2 ma być z imienia według stanu, iakiego będzie. § Jeśliby ona Dzię-
wka abo Niewiaſta gwałtu wołała, a ludzie oni słyszeli, a na gwałt-
by nie przybiegli, a wszakże po onym gwałcie skoroby była wol-
no puſzczona, a opowiadałaby się tym ludziom, a zaś onego do
prawa przyciągnęła, i tymi ludźmi oświadczyła, i znaki gwałtu o-
kazawszy, przysięgę też na tym gwałcie uczyniła, tymże obyczaiem
ma karany być, iako wyżej opisano. A ieśliby ona chciała
- 3 go sobie za Męża mieć, to będzie na iey woli. § A ieśliby na ta-
kim miejscu gwałt taki stał się, gdzieby ludzie wołanie mogli sły-
szec, a Dziewka abo Niewiaſta gwałtuby nie wołała, a potymby

*Do roku 1788 męz Janacowi z Dnia do Justanbiam Włłana Pół-
Doborczyńskiego Podczaszyci cmołun: Ten artykuł 12. z 1800: 11.
jako niezgodny interesom Delloi Eliminator.*

a potymby to ludziom opowiedziała, tedy to opowiadanie za gwałt rozumiane być nie może, i ten pomowiony od gwałtu wolen być ma.

(a) Ktoby Pannie, Wdowie, Meżatce, na polu, w lesie, w domu, i gdziekolwiek gwałt uczynił: a Panna abo Białogłowa wszedłszy do bliższej wsi gwałt przed kmiectwami obwołała. a znaki takowego swego gwałtu pokazała, prawem pokonanego gardło na łasce K. J. M. zostanie. A ieśliby Panna o gwałt potwornie kogo oskarżyła, a obżałowany szczęściem świadków gdyby się odwiódł, takowa potwornica winą słuszną ma być karana. *Każ: Wielki w Wisticy H. P. 205 275.*

ARTYKUŁ XIII. 13.

[*O gwałtowne wzięcie w Małżeństwo Dziewki, Wdowy, i kaźdey Niewiaſty.*

^{Y4}
^{u. 29}
^{R. 3}
^{a. 39} **U**stawuujemy, (a) ktoby bez woli Oyca, Matki, Stryiow, abo i inſzych bliſkich, bądź też Opiekunow, na iakimkolwiek mieſcu wziął kogo z tych Perſon wyżej mianowanych gwałtem, mianuiąc iżby mu Małżeństwo poſłubiła, a toby przyſzło przed Nas Hoſpodara, abo przed który Urząd Naſz. Tedy takowa Perſona ma pierwey wzięta być do ſekweſtru tego Urzędu, przed który ſię to przytoczy, i ma być dana do rozprawy na chowanie, na takie mieyſce, gdzieby według ſtanu ſwego przy Białychgłowach uczciwie chowana była. A gdy ſię to pokaże z prawa, że iako Przyiacioł, Krewnych abo Opiekunow, tak też i ieſy ſamey na to pozwolenia nie było. Tedy ten, kto ſię tego ważył, ma gardłem karany być, a za nawiązkę trzecia część wſzytkiego imienia ma ſpaść na tę Perſonę gwałtem wziętą. A ſzkody któreby ſię przy takim gwałcie ſtały, za dowodem, na dwóch częściach tegoż imienia mają być ſkazane, a ktoby imienia leżącego nie miał, tedy na maiećnoſci ieſo ruchomey. § (b) Wszakże, ieśliby Dziewka ukry-
^{K. 5}
^{a. 8}
^{y 11} wſzy to przed Rodzicami abo Przyiacioły ſwymi, na to Małżeństwo i na wzięcie pozwoili, i na prawie to zeznała: Tedy takowa Dziewka wypada od wyprawy, i od wſzytkich imion ſwych oyczyſtych i macierzyſtych, iako o tym wyżej opiſano w Rozdziale piątym. A ten kto z pozwoleniem ſamey Dziewki w Małżeństwo ią wziął,
^{R. 4}
^{a. 48} iuż gardła nie traci. Wszakże ieśliby taka Dziewka odchodząc tak ſwawolnie od Rodzicow abo bliſkich, bądź też Opiekunow ſwych, co maiećnoſci ich zabrała, tedy o taką ſzkodę ukrzywdzonemu wolno będzie z tym, kto tę Dziewkę i z nią też maiećnoſć wziął, tamże zarazem u prawa mowić.

(a) Ktoby Pannę abo Wdowę gwałtownie ułapił, a o takowy uczynek byłby przed Króla J. M. pozwany, i tam gdzieby Panna, Wdowa abo Niewiaſta poſtanowiona zeznała, że ten gwałt nad wolą ieſy ſtał ſię, takowy przekonany ma być czci oſądzony: a ieśliby zeznała, że ieſy ſię to za wolą ieſy właſną ſtało, iuż od Dobr' dziedzicznych, poſługu, i innych rzeczy należących ma być oſądzona. *Zyg: w Krak: 1532 H. P. 275.*

Gdyby Opiekun Panny doſroſley do Małżeństwa godney z chytroſci za mąż wydać nie chciał, chcący maiećnoſć ieſy trzymać, takowa może ſię o Meża ſtarac z pozwoleniem i radą powinnych. *Wład: Jag: 14. 3. H. P. 276.*

O rapt Białychgłow niedroſłych z mocy Opiekunow wziętych, może czynić według Konſtytucyi de Captivis. *Conſt. 1607. fol: 848. Tit: De Roptu.*

A ta Konſtytucya de captivis ieſt w roku 1588. fol: 462. Tit: O poimaniu.

(b) *In causis raptus* ma iść *scrutinium* *præcedente protestatione per Proximos*. Raptor *ex scrutinio* ma być na konwikcyą skazany, ani przyznaniem Białegłowy *de consensu* ma być wolny, *forum* Trybunał. *Consi* 1631. fol: 18. *Tit: Cause raptus*. Ktoby pleć Białogłowską niedoroślą z mocy Oycowskiej i Opiekunów wziął stanu Szlacheckiego, o to czynić ma w Grodzie onego Powiatu, gdzie się stanie. *Consi*: 1607. fol: 848. *Tit: De Raptu*.

ARTYKUŁ XIV. 14.

O zabiciu za powabieniem albo wyzywaniem na rękę

IZ też (a) szkodliwy zwyczaj wszczął się był między poddany-
mi Naszymi, zwłaszcza stanu Rycerskiego, który za lada przy-
czyną, cierpliwości przyśtoyney w sobie nie zachowując, i pra-
wem pospolitym nie obchodząc się, i owszem nim iakoby wzgar-
drając, swawolnie i bystrze ieden na drugiego targnąwszy się, a
zatem na rękę powabiwszy i obowiązawszy słowy takowemi, któ-
re się poczciwości i dobrej sławy dotyczą, potym spólnie biiąc się
i rany sobie zadając, o rany szkodliwe i zaścia między sobą przy-
chodzą, a nie którzy broni szkodliwych iakoby przeciwko postro-
nemu, nieprzyjacielowi, i dziwnych postępkow do tego używając,
na śmierć ieden drugiego zabijają, i spólnie się mordują, nie ina-
czey iakoby zwierchności i sprawiedliwości nad sobą nie mieli.
A chociaż pod czas to sobie obwarują, ieśliby ieden drugiego zra-
nił albo zabił, że tego na sobie sami, i Potomkowie ich pozyski-
wać nie mają, jednakże to w Rzeczpospolitey żadnego pomno-
żenia i pożytku nie czyni, i owszem gdy się krew ludzka, czasem
i niewinna wylewa, Pan BOG tym bywa obruszony, także i pó-
koy pospolity obrażony. A przeto My temu iako szkodliwemu
zwyczajowi, w Państwie Naszym Wielkim Xięstwie Litewskim nie-
chcieli dopuścić więcej szczyć się, a pókoy pospolity dobrze chcąc
obwarować, za radą i pozwoleniem Panow Rad Naszych, i wszy-
stkich stanow do tego Statutu należących: Ustawujemy, aby już
od tego czasu swawolnie beze pozwolenia Naszego Hospodarskie-
go, które tylko za wielkimi a znamienitemi przyczynami pocho-
dzić ma, i na osobliwym uważeniu i uznaniu Naszym Hospodarskim
z Pany Radami Naszymi, a w woysku za pozwoleniem i uznaniem
Pana Hetmana tego Państwa Wielkiego Xięstwa Litewskiego na-
leżeć będzie, na rękę powabiać i wyzywać nikt nikogo nie śmiał,
i słowy, któreby się dotykały poczciwości i dobrej Sławy Szlache-
ckiej, w tym go nie obowiązywał, i ieden drugiemu ran nie zada-
wał, i nikt nikogo nie zabijał, ale o wszelakie krzywdy swe, by też
i o największe i najgłówniejsze, prawem pospolitym według tego
Statutu każdy, ieden z drugim się rozpierał. § A ieśliby kto nad
to prawo i ustawę Naszą wyzwawszy kogo na rękę, rany mu iakie
zadał, albo chociażby i ten powabiony onego, kto go wyzwał, zra-
nił, tedy za rany nie ma być czyniona nagroda, gdyż nie miał na
takie swawolne i nie przyśtoyne powabienie mimo zakaz prawa po-
spolitego pozwalać, ieden ten kto drugiego zraniwszy, sam nie ran-

ny zostanie, ma w więzieniu na Zamku Naszym stołecznym Wileńskim wyższym puł roka siedzieć, gdy to nań za pozwem u Sądu Ziemskiego ranny dowiedzie. A ieśliby się obadwa zranili, tedy już sobie ran ieden drugiemu płacić i nagradzać nie ma. § A tym³ że obyczaiem ma być rozumiano, ieśliby na rękę wyzwawszy się, na śmierć ieden drugiego zabił, tedy ten kto żyw zostanie, bądź wyzwany ab kto wyzwiał, sam za onego zabitego z prawa od Urzędu Grodzkiego tego Powiatu, w którym osiadłość swą ma, nie inaczej iedno na gardle ma być karany na śmierć, i krew iego swoią krwią zapłacić ma, za żałobą i popieraniem prawa od Dzieci abo bliskich tego zabitego, lecz głowiczyzna już po takowym skaraniu płacona być niema, gdyż o tym wiedział, i sam na to zezwalał. § A ieśliby zarazem po takim zabiciu ten mężobójca poi-⁴ many nie był, abo pozwany będąc ku prawu nie stanął, tedy przeciw niemu daley taki postępek prawny ma być czyniony, iako wyżej o mężobójcach iest opisano. A dla tegoż iednemu z tych, któryby spokojnym będąc na takie nieprzyzstoynne wyzywanie nie pozwalał; takową obronę i warunek postanawiamy: By też i naywięcey ten przeciwnik iego, słowa iakie dotkliwe sławie i uczciwości iego przymawiając i dotykając, na rękę powabiał, a on gdy nie poydzie, a pokoy pospolity zachowując, z tey ustawy i prawa nie wystąpi, tedy wżyskie te takie słowa nic mu i dobremu mniemaniu iego szkodzić nie mogą, ale i owżem temu przeciwnikowi iego samemu iako występniemu mają szkodzić. Y może takowy spokojny, uciekwszy się do Nas Hospodara, abo i do Urzędu Naszego należnego, zarazem takiego przeciwnika swego do prawa o niebezpieczność zdrowia swego, i o winę za słowa dotkliwe, według Artykułu dwudziestego siódmego Rozdziału trzeciego pozwać, i tam daley przeciwko niemu postępować, iako o Odpowiednikach iest opisano.

(a) Jeśliby ieden drugiego na pojedynk wyzywał, wyzwany aby się nie stawiał, oprócz żeby to komu od Krola J. M. pozwolono było, a ktoby się ważył to uczynić, tedy ma siedzieć puł roka w wieży i 90. grzywien winy dać, o co *forum* w Ziemstwie 1588. *De duellis*, fol: 462. *Constit: Anni* 1586. fol 444. warowano, aby wszelakie waśni, zamawiania, odpowiedzi, pojedynki mieysca nie miały pod czas *interregnum*. *Constit: 1588*. fol: 461. *Tit: Odpowiedź*.

ARTYKUŁ XV. 15.

*Gdyby kto brzemienną Niewiaścę Szlachciankę zbił,
abo Koniem potracił i zabił.*

^{R. 11}
^{a. 27} **U**stawiamy też, ieśliby kto nie będąc przymuszony żadną przygodą, to iest zerwaniem uzdy, uniesieniem twaroudstego Konia, i inszą iaką przygodną przyczyną, iedno z zuchwalstwa abo opilstwa swego, abo umyślnie to uczynił, Niewiaścę brzemienną Szlachciankę, bądź też i inszego stanu, biegaając na Koniu potracił, abo ją czymkolwiek zbił i obraził, tak iżby płod

martwy poroniła, a sama żywa została; tedy za dowodem słusznym ma ją według stanu nawiązać, a za tę winę w więzieniu w Zamku albo w Dworze Naszym tego Powiatu ćwierć roku siedzieć, a z stro-
 3 ny tego zbytku iego w obrażeniu płodu zrzuconego, ma taki z za-
 lem iawnym, upokarzając się przed Panem BOGŁEM, na sobie ka-
 rę odnieść przez rok ieden cztery kroć na Święta Uroczyste, to iest:
 raz na dzień Narodzenia Pana Chrystusowego, drugi raz na dzień
 Gromnic, tzzeci raz na dzień Zmartwychwstania Pana Chrystuso-
 2 wego, a czwarty raz w dzień Święta zesłania Ducha Świętego, u
 drzwi Kościelnych we wnątrz na miejscu podniosłym na to nago-
 4 towanym, na łokieć od ziemi stać, i grzech swój przed ludźmi
 wchodzącemi i wychodzącemi z Kościoła iawnie wyznawać, a po-
 tym tego obiecować z pilnością strzec się i niedopuszczać. § Lecz
 ieśliby oboje, to iest: i płod i Matka z przyczyny iego zmarli, tedy
 on też sam za to gardłem ma być karany za słusznym dowodem,
 iako około zabójstw stanu Szlacheckiego, i też prostych ludzi, na
 swych miejscach dowody są opisanie, a głowščyzna przedsię z
 imienia i z majątności iego bliskim iey, tylko za samę Matkę ma
 3 być płacona według stanu iey. § Jeśliby to potrącenie i obrażenie R. 11
 Niewiaſty brzemienny stało się nie umyślnie, przygodnie, o tym ma a. 3
 być sądzono, iako o inſzych mężobójſtwach nie umyślnie.

ARTYKUŁ XVI. 16.

*Ktoby nożem, albo iakim inſzym do boiu niezwykłym
 naczyniem Kogo zabił albo ranil.*

1 **G**Dyby (a) kto kogo umyślnie z gniewu, a z zapamiętałości ser- R. 11
 ca zlego, Nożem, Puinałem, Gindzałem zabił, takowy, ieśli a. 9
 będzie Szlachcic, a to też Szlachcicowi uczynił, za dowodem
 słusznym czwartowany być ma. A ieśli prostego stanu Człowiek
 Szlachcicowi uczyni, ten będzie karany czwartowaniem. A gdy-
 by Szlachcic prostego Człowieka tym sposobem zabił, ten rękę
 traci, okrom poimania na gorącym uczynku, o czym iest w tym
 Statucie opisanie, a głowščyzna po każdym takim z majątności
 2 płacona być ma. § A ieśli kto nie zabije, tylko rani, ten będzie-
 li Szlachcic, za Szlachcica obrażenie ucięciem ręki, a za prostego
 Człowieka zapłatą pieniężną, tak iako za głowščyznę karany bę-
 dzie. Jeźliż to Człowiek prostego stanu uczyni, ten za obrażenie
 Szlachcica gardło, a za prostego Człowieka rękę traci.

(a) Na Sądy Trybunał: Ziemi: Grodz: i inne subſellia, także Seymiki, ziazdy główne, af-
 sekurując bezpieczeńſtwo, także na prywatne ziazdy, aby Strzelby, Pułhakow, Ruſznicy, Łu-
 kow, i innego Oręża zakazanego nie zażywali: a ieśliby kogo zabito z Ruſznicy, tym samym
 gardłem *Es pana infamie* karany być ma, wyjąwszy gdyby się to w obronie, w naysięci na dom
 stało, 1601. O Ruſznicach, fol: 759. i na W. X. L.

Deklaracya bezpieczeństwa poſpolitego, 1611. fol: 37, na W. X. L.

Rany z Ruſznicy ſowito mają być płacone. *Conſt.* 1557. fol: 10. § Ktoby się tego ważył *Conſt.*
 1611. fol: 3. *Tit: Deklaracya. Conſt.* 1601. fol: 759. *Tit:* O Ruſznicach.

ARTYKUŁ XVII. 17.

O Zabiciu abo Ranieniu zdradliwym, potajemnym obyczaiem.

R. 11
a. 12
y. 16
16

KToby kogo niewiadomie, bez zwady, ale milczkiem, zdradliwie a potajemnie w nocy, abo i w dzień zabił. (a) To jest: abo w drodze kryjomo ze krza, z zapłocia, abo w Mieście, we Wsi, na ulicy zasiadłszy, abo w domu, przez drzwi, przez okno, abo w komorze tajemney potrzebney, iaką strzelbą postrzelił, abo ręczną bronią iaką zabił, bądź też śpiącego iakożkolwiek o śmierć przyprowadził, abo też w biesiedzie, albo też w inżym iakim zgromadzeniu ludzi, ale milczkiem, potajemnie, puinałem, i iakąkolwiek bronią zabił, a na tymby uczynku był poimany, albo to nań słusznym dowodem przewidziano było: takowy ieśli to Szlachcic Szlachcicowi uczynił, frogą śmiercią czwartowaniem, albo na pal biciem karany, i pocziwości odsądzony będzie, a głowščyzna z imienia albo majątności iego ruchomey sowitzo płacona być ma. A ieśli nie zabije, tylko rani Szlachcica, ten przed się gardłem karany będzie, a nawiązka z imienia płacona być ma. A ieśli to Szlachcicowi Człowiek prosty uczyni, tedy za zabicie po skazaniu na gardło, różnymi frogiem i mękami z tego świata zgładzon będzie, a za ranę ścięty być ma. § Jeśli by to kto nad kim z naprawy czy-
2
iey uczynił, i toby powiadaiać śmiercią taką powieść swą zapieczętował: tedy przy inżych słusznym iawnym znakach, któreby się w tey rzeczy okazać mogły, za dowodem słusznym prawnym, i sam ten ktoby naprawił, tak iako i ten ktory to uczynił, karany być ma. A nie będzieli znakow dowodow iawnym, słusznym, tylko powołanie śmiercią zapieczętowane, od tego obwiniony tym powołaniem, odprzysiać się powinien będzie,

(a) O Rany z rusznicy *forum* Grod na Rokach Grodzkich, *pæna perpetua bannitio*, *præmissa inquisitione*. *Const.* 1598. fol. 707. *Tit:* O mężoboystwie.

Reasumowana też Konfytucya roku 1611 fol. 3 *Tit:* Deklaracya.

Nieżoboystwo przy robocie z rusznicy popelnione czworaką pænę przynosić ma. *Const.* 1576. fol. 308. *Tit:* O ubiciu.

ARTYKUŁ XVIII. 18.

O Zapalaczach Miast i Domow.

R. 11
a. 14
a. 40

JEśli by (a) kto tak złego a szkodliwego uczynku ważył się, a śmiał umyślnie zapalić Zamek, Miasto, abo Dwor Nasz Hospodarski, abo też Zamek, Dom, Xiążęcy, Pański, Szlachecki. A w tymby temu zapalaczowi mianowicie od uszkodzonego wina by była dana, aboby go zarazem na tym uczynku poimano. Tedy za dowodem słusznym prawnym, tak iako o inżych rzeczach krwawych, zwłazcza iako o dowodzie naiazdu gwałtownego na Dom

Szlachecki, a mianowicie około przysięgi z Izościami Szlachcicami, jest wyżej opisano, zostanieli w tym winien, ma być sam ogniem spalony, a majątność uszkodzona ogniem, z majątności teyże iego, ieśli która będzie, płacona być ma.

(a) Którzy palą Domy, Gumna. albo które inne Dobra, śmiercią okrutną i nayszkaradniejszą małą być karani. *Kaz: Wielki, H. P. 240. Wta: Jag: 1433. H. P. 240.*

ARTYKUŁ XIX. 19.

Ktoby zabił Gwałtownika w Domu swym, i Pomocnikow iego.

I Eż (a) ustawuiemy, ktoby na czyi Dom, albo na Gospodę R. 4
gwałtem naiechał albo naszedł, a ten Gospodarz domowy, tak a. 29
też i Gość, który w tym Domu albo Gospodzie stoi, onego R. 12
gwałtownika samego, albo pomocnikow iego, broniąc Domu albo a. 20
Gospody swej zabił. Tedy skoro po onym gwałcie, ma Sąsiadow R. 14
okolicznych obessać, obwołać, i opowiadać, i tegoż czasu do U-
rzędu Nalzego sądowego tego Powiatu, w którym się to stanie, ie-
chać, albo posłać, wzięwszy Woźnego i stronę ludzi dobrych Szla-
chte, albo inszych Sąsiadow wiary godnych, on gwałt, i zabitego
gwałtownika w Domu swym okazać. A potym gdy będzie o to
zabicie obwinien, tedy za okazaniem słusznych znakow gwałtu,
ma z Zoną i z Dziećmi lat dorosłemi, i z trzema Szlachcicami so-
bie równemi, a nie będzieli mieć Zony albo Dzieci, tedy z temi trze-
ma Szlachcicami przysiąc. (b) A nie będzieli trzech Szlachcicow
do odprzysiężenia z sobą mieć, tedy z sługami i z czeladzią domo-
wą samopiąt przecię ma przysięgą się odwieść na tym, iż ten za-
bity gwałtem naiechał albo naszedł, a stało się za początkiem tego
zabitego, a ieśli by nie zabił, tylko ranil, tedy sam ieden Pan do-
mowy albo Gość w Gospodzie stojący ma przysiąc, iż iako gwał-
townika w Domu swym ranil. Takowy głowłęczyny, ran, i szkod
niakich płacić nie będzie powinien.

(a) Gdyby w Dom czyi ręką gwałtowną naszedł, Gospodarza, Zonę, Syna, albo Sługę za-
bił, albo okrutnie ranil, będąc przekonany fześciami świadkow gardłem ma być karany. *Jan*
Olbr: 1493. H. P. 205.

A kogoby w naysciui Domu albo Gospody broniący z rufznicy zabił, albo ranil, za słusznym
wywodem karaniu nie podlega, 1601. O rufznicach, fol: 759. na W. X. L. *invasionis alio* flu-
żyć ma Szlachcicowi, którego jest Dom, a ranionemu o ranę skrutynium być ma. *In except:*
Const 1576. fol: 307. Tit: O gwałcie

(b) Nie tylko ręczną bronią, ale choćby z rufznicy w naysciui kto kogo zabił, wolen zosta-
ie. *Const: 1601. fol: 759. Tit: O rufznicach.*

Pod bokiem nawet Królewskim, kto przyczynę zranienia albo zaboystwa daie, *Homicida* wo-
len od gardła, Rozd: 1. art: 9.

Banit gdy zabije w obronie, żywota wolny, Rozd: 1. art: 13.

Urządnik sądowy gdy zabije w obronie, wolny, Rozd: 4. art: 63.

Kto nie tylko boiem ale zgażeniem świecy da przyczynę do ran, skazuią winy, Rozd: 11.
art: 11.

ARTYKUŁ XX. 20.

*Ktoby naiechał albo naszedł na cudze imienie albo na siolo
gwałtem, a ten broniąc gruntu swego zabił.*

R. 11
a. 43

TEż ustawuemy (a) któremu Szlachcicowi Szlachcic, albo któż-
kolwiek inlzy umyślnie na czyie imienie, na sioło, na ludzie,
i na grunta gwałtem nalzedł albo naiechał, i gwałt albo zna-
czną iaką szkodę czynił, iako zabranien ludzi, bydła statku, żę-
ciem albo braniem zboża, siana, rąbaniem lasów, gaiów, albo
każeniem granic, miedz, kopcow, łowieniem Jezior. A ten Sza-
chcic broniąc imienia swego, onego gwałtownika swego zabił, al-
bo ranił, tedy ma tymże sposobem iako wyżej o gwałtowniku do-
mowym iest opisano, przysięgą swą odwieść się. A gdy przysięgą
się odwiedzie, iż go iako gwałtownika na takim uczynku zabił, a-
bo ranił, za takowego głowiszczyzny, nawiązki, ani szkod także
płacić nie będzie powinien. A o swą krzywdę i szkodę, któraby
się w on czas stała, przecię temu, na czyie imienie było naiecha-
no, wolno będzie na onym gwałtowniku albo na imieniu i mają-
tności iego wszelakiey prawem dochodzić.

(a) *Invasor* albo *Nayfca*, ięśliby z szelby, albo iakąkolwiek inną bronią był od tego, kogo
nalzedł, zabity, *Invasus praevis scrutinio* wolen ma zostawać. *Constitut.* 1601. fol. 759. Tit.
O rufznicach, *sub finem*. Ta Konstytucya *singulariter* Xięstwu Litewsk. służy.

A R T Y K U Ł XXI. 21.

Ktoby na kogo na drodze zasiadł, a w tym sam zabity był.

R. 4
a. 0
R. 12
a. 20

Ustawuemy, (a) gdyby Szlachcic drugiemu Szlachcicowi do-
browolną drogę zasiadł, chcąc go umyślnie zabić albo ranić,
a ten broniąc gardła swego, tego kto zasiadł zabił. Tedy sko-
ro po onym zabiciu, ma iechać i opowiadać to Urzędowi swemu
sądowemu naybliższemu, a do Urzędu iadąc, sąsiadom okolicznym,
i kogo w drodze spotka, opowiedzieć. A potym gdy się to do pra-
wa przytoczy, a Zona, Dzieci, albo bliscy zabitego mieniliby to, że
ten zabójca sam temu zabitemu był zasiadł, albo też na drodze
ugoniwłszy albo spotkawłszy, niewinnie, bez przyczyny i początku
iego, zabił, a taby Zona, Dzieci, albo bliscy, przy tym zabiciu sa-
mi byli, i w takieyby rzeczy z obu stron za sobą dowody mieli, i
u prawa stawili; tedy Urząd dla lepszey pewności i doznania spra-
wiedliwości świętey, (b) na skrutynią, to iest: na wywiedzenie się
tey rzeczy tam do tego mieysca, i do tey Okolicy gdzie się to sta-
nie według porządku o skrutynii niżej postanowionego, sam wy-
iechać albo wysłać, a za kim więcej słusznieyszych i znacznieyszych
dowodów, tak na wywiedzeniu iako i na prawie u Sądu ku świa-
dectwu i ku przysiędze będzie, temu Urząd na dowod albo odwod
przysięgę samotrzeciemu, bądź z ludźmi postronnemi, a w niedo-
statku z obu stron ludzi, Zenie, albo Mężowi z Dziećmi, a gdzieby
Dzieci dorosłych nie było, tedy z sługami, z czeladzią przypuścić
ma. § A chociażby żalobna strona, Przyjaciele zabitego sami przy-
tym zabójstwie nie byli, aleby wždy sługa, albo kilka ich przy nim
było, tedy takowi słudzy mają być do sekwestru Urzędowego wzię-

ci, i u nich o tym pilnie wywiadowanie ma być czynione, po ro-
 źniu ich o tym pytając, którzy śludzy ieśliby toż co i powinni zabi-
 tego twierdzili, i przysięgą swą tego podeprzeć chcieli: tedy i w
 takiej rzeczy ma się Urząd także zachować iako wyżej opisano.
 A ieśliby śludzy zabitego w sekwestrze będąc, z żalobą Przyziaciół
 jego nie zgadzali się, tedy ten obwiniony bliźszy będzie, iako wy-
 żey opisano samotrzeć odprzysięć się, a tak od gardła i głowszczy-
 3 zny i szkod wolen będzie. § Jednoż, gdyby się to zabójstwo sta-
 ło bez bytności inszych ludzi, tak przyziaciół iako i ślug, tylko mie-
 dzy dwiema osobami, a Przyziaciele zabitego braliby się ku dowo-
 dowi, tedy także za ślusznym wywiedzeniem przez Urząd, za wy-
 świadczeniem ludzi wiary godnych, iuż ten obżałowany bliźszy be-
 dzie przy opowiadaniu swym, chociaż i sam ieden odprzysięć się,
 a po odprzysiężeniu, od gardła, od głowszczyzny, więzienia, i od
 4 szkod wolen będzie. § Jeśliby Człowiek stanu prostego nie Szla-
 chcic, Szlachcicowi drogę zasiadł, chąc go zabić abo bić, a Szla-
 chcicby broniąc zdrowia swego, tego samego kto mu zasiadł, za-
 bił, tedy przy opowiadaniu takowym, iako wyżej opisano, Szla-
 chcic i ieden sam może odprzysięć się, że to nie umyślnie ale za
 początkiem onego zabitego w obronie uczynił, a nie zechceli od-
 przysięć się, ten głowszczyznę bez dowodu, a szkody za dowodem
 zapłacić ma.

(a) W Koronie, gdyby kto na drodze zasiadłszy sam był zabity od onego, któremu drogę
 było zaślupiono, z sześciami świadkow odprzysięgłszy się od karania wolny, za głowę 60. grzy-
 wien płacić ma. *Jan Olbr. w Piotr: 1496. H. P. 254.*

Mężobójstwo w obronie zdrowia uczynione, gdy się to *ex scrutinio* pokaże, w mocy zo-
 stawiono, 1588. O Mężobójstwach i skrutyniach, *fo: 463.*

(b) W Koronie, gdy na skrutynią o mężobójstwo wyjeżdżają, przed Skrutatorami strony
 obiedwie przysięgają, iako świadkow nie przenaśli, abo nie nakupili, a świadkowie mają pod
 przysięgą przyznawać, które skrutynia obiema stronom zawarte, i zapieczętowane bywają przez
 Skrutatorów wydane, 1588. O mężob: i skrut: *fo: 463.*

In scrutinium oczywistych świadkow *potior h. benda ratio.* *Const: ibid:*

Dwanaście świadkow mają być stawieni. *Const: ibid:*

In scrutiniis Szlachcie pod sumnieniem, a *Plebei praestito juramento*, mają deponować *Const:*
ibidem.

Do *scrutinium* Szlachcie poddanych, a Urzędy Mieyskie mieszczan powinni stawiać, *sub po-*
na 100. marcarum, która *in instanti* ma być nakazana *cum remissione ad loci Capitaneum*,
ibidem.

Scrutinium odległy może zeznać *coram proximo officio*, a w Prusach *coram Civili.* *Const:*
ibidem.

ARTYKUŁ XXII. 22.

*O tym, ktoby kogo w iakiey zwadzie nie umyślnie
 ale w obronie zabił.*

1 **G**Dyby kto umyślnie z zuchwalstwa, opilstwa, i iakiego inszego *R. II*
 złego umysłu, bądź gdzie w Domu, w Gospodzie, na ulicy, i *a. 19*
 na drodze, i gdziekolwiek zwadę z kim poczał. A ten dru-
 gi, przeciw komu zwada poczęta, (a) broniąc zdrowia swego, o-
 nego zabił, i takowy przypadek zarazem ludziom postronnym, a
 potym i na Urzędzie Naszym sądowym naybliższym opowiedział.
 Ffff

A gdy do prawa o to zabójstwo przyciągniony będzie, tedy on ma wyświadczyć się ludźmi dobrymi, wiary godnymi, którzy przy tym byli i to widzieli, że się to nie umyślnie ale w obronie stało, a przy takowym wyświadczeniu, ieszcze łam ten ma samotrzeci przyśle na tym uczynić, iż to zabójstwo nie umyślnie, ale za początkiem onego zabitego i w obronie uczynił, a po przyśledze od gardła i więzienia wolen będzie, tylko przecię głowiszczynę powinien będzie zapłacić. § Lecz ieśliby tenże, kto zwadę pocznie, 2 kogo zabił, przeciw temu przy zabitym dowod stronie żalobney ma być dopuszczony, to jest: przy opowiadaniu ludziom postronnym i Urzędowi, i przy inszych postępках prawnych samotrzeciemu na przysięgę.

(a) W Koronie w obronie zdrowia swego gdy kto kogo zabije, a kiedy się to *ex scrutinio* pokaże, i sześciami świadków tego dowiedzie, wolen zostać zapłacony tylko 60. grzywien głowiszczyny 1588. O mężobójstwach i skrutyniach, fol: 463.

Patrz w tymże Rozdziale, art: 19. 20. 21. i 22.

ARTYKUŁ XXIII. 23.

O nieumyślnym a przygodnym Mężobójstwie.

Ustawiamy, (a) Ieśliby kto z przygody a nie z chęci, nie z wa- 1
śni, ale z niewiadomości, strzelając na Zwierza albo na ptaka, 2
kogo zabił. § Druga, ieśliby rzemieślnik budując Dom albo 2
murując, a drzewo albo cegłę, kamień nie opatrzenie upuścił, i ko-
go tym zabił. § Trzecia, ieśliby rąbiąc drzewo, siekiera z topo- 3
rzyśka spadłszy kogo ranila, i od teyby rany umarł. § Czwarta, 4
gdyby podsieczone drzewo waląc się z niewiadomości tego, któ-
ry siekł, kogo zabiło. § Piąta, ieśliby komu strzelając z łuku albo 5
z rusznicy do czapki, i do iakiego inszego celu, strzała albo kula
wziawszy pochop w bok, albo przez górę kogo zranila, a od teyby
rany umarł, a nie miałyby te osoby między sobą pierwey niakiey
waśni i zayścia, tedy dla takowego przygodnego mężobójstwa, 5
gdy się ludźmi dobrymi, wiary godnymi, którzy tego będą wiado-
mi, wyświadczy, a w niedostatku obcych, chociaż z sługami swemi
przynajmniej gdy samotrzeci przyśle, takowy na gardle i wię-
zieniem karany nie będzie, iednakże głowiszczynę według stanu
zabitego, Dzieciom albo bliskim zapłacić będzie powinien.

(a) W Koronie, Mężobójstwo przygodne tak się rozumie, gdyby kto nie mając z kim przed tym zayścia, zwady, nienawiści, z przygody zabił człowieka. Ale w Mieście, we Wsi, przy 17
Domu, gdzie ludzie chodzą, także w przezroczytym polu, gdy kto kogo z rusznicy zabije, 18
mianowane Mężobójstwo z przygody iść nie ma, 1588. O Mężob: fol: 463.

Scrutinium ma być w takich razach, *Constit: 1588. fol: 464.* strony wywiodszy świadki, *super non corruptis testib: s* przyśiegać mają. *Ibid.*

ARTYKUŁ XXIV. 14.

O Ranie w obronie zadanej albo nieumyślnie.

- 1 **K**iedyby też kto kogo o zranienie swe do Sądu pozwał, a on ^{R. 21}
 pozwany znając się do ran, mieniłby, że to uczynił w obronie ^{a. 13}
 za początkiem onego rannego, tedy ten przy opowiedaniu ^{R. 4}
 swym na Urzędzie, i przy świadectwie ludzi postronnych, którzy ^{a. 62}
 przy tym byli i to widzieli, bliższy będzie na tym przysiąc, że to
 uczynił przymuszony w obronie i za początkiem onego rannego,
 2 a po takiej przysiędze od nawiązki wolen będzie. § A osobliwie,
 gdyby się to trafiło, żeby kto przygodnie kogo ranil, a nie w obro-
 nie, i brał się na odwod, takowemu to iść nie ma, gdyż nikt ni od
 kogo w niewinności swej ran cierpieć nie powinien, ale ten kto
 ranil, powinien go będzie według stanu nawiązać.

A R T Y K U Ł XXV. 25.

Sluga któryby Pana swego broniąc, kogo zabił abo ranil.

- 1 **T**eż ustawuiemy, iż kiedyby w takiej zwadzie, (a) Sluga Pa- ^{R. 11}
 na swego broniąc kogo zabił abo ranil, takowy od każdego ^{a. 37}
 prawa ma być wolen, ale strona żalobliwa będzie tych ran i
 2 głowščyzny dochodzić na iego Panu. § Wszakże ieśliby
 czyi Sluga swawolnie bez rozkazania i bez zwady Pana swe-
 go przed oczyma kogo zabił abo ranil, tedy Pan iego, tego Słu-
 gę swego poimać ma i do więzienia wsadziwszy, krewnym zabite-
 go dać wiadomość. A ieśliby folgując Służebnikowi swemu poi- ^{R. 1}
 mać go niechciał, abo nie mógł, a on za tym uciekł, tedy ten Pan ^{a. 24}
 powinien będzie sam głowščyznę płacić, a rannemu iakiego sta-
 nu będzie za rany zapłacić, a po zapłacie głowščyzny, ma na
 tym przysiąc, iż bez rozkazania i porady iego to zabójstwo abo
 rany stały się, i onego Sługi z iakich przyczyn nie mógł poimać.
 A ieśliby się odprzysiąc niechciał, za poprzyśiężeniem strony żalo-
 bney, za głowę ma gardłem karany być, a za rany nawiązać.

(a) Gdy Sluga Pana broniąc w zwadzie kogo rani, za co żadney mierziaczki od rannego i
 powinnyh iego mieć nie ma. *Każ: Wielki w Wiślicy 1368. H. P. 246.*

A R T Y K U Ł XXVI. 26.

O zabiciu Człowieka przyieżdnego i bezplemiennego.

- 1 **U**stawuiemy też, (a) ieśliby się to trafiło, gdziebykolwiek za- ^{R. 14}
 bito Człowieka przyieżdnego abo bezplemiennego, którego ^{a. 31}
 głowščyzny szukać nie będzie komu. Tedy skoro takowe-
 go Człowieka trup będzie naleziony, tegoż czaśu Urząd Zamku abo
 Dworu Naszego, ma obesać wszystkich Mieszczan, ludzi sielskich,
 tak też poddanych Naszych, iako i poddanych Szlacheckich, a opyt
 2 uczynić razy dwa. § A gdzieby się na tych dwóch kopach o tym
 zabiciu dowiedzieć nie mogli, tedy trzecią kopę przysięzną ma

Urząd zebrać, na której powinni będą stanąć wszyscy ci, którzy się na tey kopie powinni stawić, a Urząd ma z miasteczek i z sioł okolicznych po trzech Człowiekow starszych, iako Woytow, Ławnikow, i innych Mężow dobrych, wiary godnych do przysięgi obrać, a ci obrani powinni będą na tym przysiąc, iż sami nie są przyczyną tego zabitego, i o takim zabójcy niewiedzą. § A ieśliby 3 którzy z tych kopników na przysiężney kopie nie stali, abo chociaż stanałszy, przysięgą odwieść się nie chcieli; tedy takowi będą powinni głowščyznę sami płacić, a sobie winnego szukać, a ta głowščyzna ma zostać przy tym Urzędzie, w którym ten trup naleziony. A potym gdyby krewni onego zabitego wynalezli się, i świadectwo Urzędowe na powinność krewną za sobą mieli, tedy ma ta głowščyzna onym krewnym oddana być. A ta kopa ma być czyniona wokoło po dwie mili, ludzi na nią wzywając, przez Woźnego ogłaszając na targach, przy Kościołach, i włzędzie o tym dając znać, komu się trafi. § A ieśliby przez trzy lata nikt 4 z powinnych do tey głowščyzny nie przypowiadał się, tedy Urząd tey głowščyzny połowicę ma przy sobie zostawić, a połowicę na szpital oddać.

(a) W Koronie, o Męzobójstwo niewiadome Urząd żadnego winić nie ma, ale krewni dowiadować się mają, także gdy kto z przygody nad mniemanie umrze, utonie, abo z drzewa spadnie. *K. z. w Wsłicy 1368. H. P. 184. H. L. 65.*

In defectu powinnych Pan o Sługę pozywać może. Constit. 1588. fol. 480. Tit. De homicid.

ARTYKUŁ XXVII. 27.

O głowščyznach, o ochromieniu członkow, i o nawiązkach Szlacheckich.

KToby (a) Szlachcica na śmierć zabił, abo jakimkolwiek oby- 1
czaiem o śmierć przyprawil, a w tymby z prawa według tego Statutu winien został, tedy za tego zabitego przy innym karaniu w tym Statucie według uczynku opisanym, ma być głowščyzny płacono sto kop groszy. § A ktoby zaś obyczaiem okru- 2
cieństwa, wzgardziwszy Zwierzchnością Naszą Hospodarską, i prawem pospolitym, a sam swawoleństwa i frogości używając i pa-
stwiąc się nad kim, a gwałtownie powoli go sobie mając, któremu Szlachcicowi abo Szlachciance, rękę, nogę, nos, ucho, głowę, u-
ciał, abo urznął, tak żeby prawie precz który z tych członkow u-
padł, aboby oko wyciął, abo wybił, abo na oko oślepił, a w tym-
by z prawa winien został; tedy naśladując w tym prawa Bożego, Ustawiamy, iż za każdy takowy Członek ucięty abo urznięty, wy-
bity, temu, kto w tym winien zostanie, ma też takowy Członek ucię-
ty, i urznięty, abo wybity być, a za winę takowego okrucieństwa i swawoleństwa, i za nakład prawny strony żalobney przecię będzie
powinien za każdy taki Członek stronie żalobney po pięćdziesiąt

- 3 kop groszy płacić. (b) § A ieśliby obie ręce, nogi i obadwa ucha uciął, abo obie oczy wyciął abo wybił; tedy też przeciwna strona prawem przekonana takoweż karania, i na tychże Członkach z nagrodą summy pieniężney, iako wyżej opifano, ma z prawa od Urzędu odnieść. A ieśliby palec abo kilka ich u ręki abo nogi uciął, tedy i za to takież równe karanie winnemu czynione będzie, a zapłata pieniężna za każdy palec ucięty ma być po dwadzieścia
- 4 kop groszy. § Jeśliżby który z tych mianowanych Członków nie był ucięty tak, żeby precz odpadł aleby z tego zranienia był tak bardzo ochromiony, żeby im do roku władać nie mógł, tedy za takowe ochromienie, za każdy Członek, rękę, nogę, ucho, głowę, po pięćdziesiąt kop groszy zapłacić, a za palec ochromiony, takż
- 5 dwadzieścia kop groszy zapłacić ma. § (c) A ieśliby kto kogo w ^{R. 1} ^{a. 24} głowę ranil, z którejby rany mowę zamknął, chociażby się i wygoił i żyw zoſtał, aleby już potym mówić nie mógł, tedy temu ma ſto kop groszy iako głowſzczyznę winowaty zapłacić, a za winę w więzieniu w Zamku abo Dworze Naſzym ſądowym, gdzie ſię to ſtanie, na dzień w wieży ſześć ſażni w ziemi pułroka ſiedzieć. Za ranę krwawą w głowie, z którejby kości wybierano, trzydzieści kop groszy. Za ranę obliczną na twarzy czterdzieści kop groszy; a ktoby też kogo umyſłnie na zelżywość ſtanu Szlacheckiego, ki ^{R. 4} ^{a. 11} iem, kieſcieniem, buławą, abo biczami, rozgami i inſzymi iakiemi przyprawami bił, abo bić kazał. Za taki każdy boy i zelżywość, ma być nawiązki płacono czterdzieści kop groszy, a ieſzcze dla takiej rany w Głowie do wybierania kości, i przez twarz zadaney, także dla bicia kiem, biczami, rozgami, i inſzemi przyprawami, za winę takiego zuchwałſtwa i ſwawoleńſtwa, w Zamku abo na Dworze Naſzym ſądowym tegoż Powiatu, gdzie o to prawo będzie, dwanaście niedziel na dzień wieży ſiedzieć ma. A za inſze rany iakążkolwiek bronią żelazną zwyczajną ku boiu, zadane, nawiązki dwadzieścia kop groszy płacić, a ktemu ſześć niedziel w więzieniu
- 6 w Zamku abo Dworze Naſzym ſądowym ſiedzieć ma. § A ktoby komu policzek dał, abo brodę, abo włoſy rwał, takowy za to dwanaście rubli groszy płacić, i w więzieniu trzy niedziele ſiedzieć ma.
- 7 § A białymgłowom Szlachciankom, iako głowſzczyzna tak i nawiązka ſowito ma być ſkazowana, także i więzieniem ſowitym karano. Tymże obyczajem Duchownym Oſobom wiſzelakiego Nabożeńſtwa Chrzeſcijańskiego, i ich Zonom, i Dzieciom ich, które z ſlubnych Zon pochodzą, ma być głowſzczyzna, nawiązka i nagroda za ochromienie na Członkach, tak iako i ludziom Narodu Szlacheckiego. A to więzienie w tym Artykule na winnych opifane, ma być wykonywane zarazem ſkoro po ſkazaniu Urzędowym.
- 8 § Jeſliżby co z tych rzeczy wzwyż mianowanych, ieden drugiemu uczynił nie umyſłnie, nie obyczajem okrucieńſtwa, ale w zwadzie, z przypadku, i w tymby z prawa winnym był nalezion, tedy takowy i za wybicie abo ucięcie Członka, karania na ciele ſwym odno-

ścić nie będzie, ale tylko winą pieniężną, a więzieniem takim, iako wyżej opifano, karany być ma.

(a) W Koronie, Głowszczyzna ieśli ręczną bronią, 240. grzywien, a ieśli z rufznicy, fowito ma być opłacona, 1588. O mężobóycach, fol: 463.

(b) A rany Szlacheckie fowito opłacywaią: to ieft: krwawa 20. grzywien, sina grofzy 6. obliczna rana krwawa znaczna grzywien: 30. ucięcie Palca każdego grzyw: 30. wybicie Zęba grzywien: 20. chromota wieczna na Ręce, Nogi, oślepienie Oka, także ucięcie Nośa, ma być płacono iako półowica Głowy, 1588. O Ranach Szlacheckich, fol: 462.

(c) Rany i chromota okrutnie zadana fowito ma być płacona, *nihilominus* ten co ranił, pułroka ma w wieży na dnie fiedzieć, podług Koronnego prawa. *Constit.* 1576. fol: 309. *Tit.* O okrutnym.

ARTYKUŁ XXVIII. 28.

Ktoby Szlachcica wziął do więzienia ſwego ſwawolnie, i nad nim ſię paſtwił, albo go w więzieniu umorzył.

R. 3
a. 10

Ustawuujemy, (a) Jeśliby ſię to kiedy miedzy Stany Narodu i Szlacheckiego, zwaſzcza uboższym od możniejszy, i komużkolwiek od kogo trafiło, żeby iawnie zmocniwſzy ſię, albo tajemnie ſam przez ſiebie, albo przez ſługi, poddane ſwe, kogo drugiego wziął do więzienia ſwego, człowieka niewinnego i prawem nie przekonanego, bądź w domu, zgoſpody, i w drodze, albo na iakimkolwiek mieyſcu go natrafiwſzy, i wiodąc go od mieyſca do mieyſca albo na iednym mieyſcu tajemnie, bądź też i iawnie, chowaiąc, więzieniem, biciem, morzeniem głodu, i czymkolwiek okrucieństwo i zelżywości iakie nad nim wedle myśli ſwey wykonywał. A Dzieci, bliſcy, albo Zona onego poſadzonego, i ktokolwiek z powinnych uciekłby ſię potym do Nas Hoſpodara, albo do Urzędu Naſzego Grodzkiego; tedy wedle obyczajów dobrych, dawnych, które i przed tym w tym Państwie Naſzym [były zachowane, on takowe bezprawie cierpiący mocą Zwierchności Naſzey Hoſpodarskiej, przez Poſłańca Naſzego, albo przez Woiewodę, albo Staroſtę tego Powiatu, gdzie ſię to dziać będzie, za liſtem i poſłańcem iego, ma być nayprzód z więzienia wyięty i wypuſzczony. Potym mu ſprawiedliwość bez przewłoki ma być uczyniona, przez tenże Urząd Grodzki, na roku pierwſzym iako na zawitym, bądź zaocznie, albo oczewiſto kładąc pozwy na tymże imieniu, gdzie w więzieniu naleziony będzie, albo gdzie indziej w naybliſzym imieniu, na cztery niedziele. § A gdzieby ten, kto kogo w więzieniu

R. 4
a. 30

ma, Poſłańcowi Naſzemu albo Urzędowemu, ſam albo przez Urzędnika, ſług, i poddanych ſwych, w Zamku albo gdziekolwiek w więzieniu ſwym oſadzonego ſzukać, albo naydzonego z więzienia wyiąć nie dopuſcił, takiego Przyiaciele onego więźnia mają takż do Nas Hoſpodara albo do Urzędu Grodzkiego pozwać, żeby ſam ſtaął, i tego Więźnia poſtawił. A takowy przeciwnik Nam Hoſpodaru za przewodem prawnym do ſkarbu Naſzego powinien będzie zapłacić winy czterdzieſci kop grofzy, co na nim po prawie Urząd Grodzki ſprawić i do ſkarbu Naſzego oddać powinien bę-

- dzie. A nad to czasu prawa już takowemu przeciwnikowi takiej rzeczy na wywód nie ma być dopuszczono, ale żalobliwa strona
- 3 bliższa będzie tego bezprawia nań dowodzić. § A chociażby ten więzień, i okrom takowego przez Urząd Nasz wypuszczenia z tego więzienia uciekł, albo przez pokorę wyszedł, i siebie oswobodził. A takie bezprawie i krzywdę swą zarazem skoro po wyłwobodzeniu swym, ludziom wiary godnym, na którychby najpierwey natrafił, a potym naybliższemu Urzędowi Naszemu sądowemu opowiadał, i do ksiąg zapisać dał. Także przypozwawszy o to do prawa, a tego iakiemi słusznymi znaki poparszy, na tym samotrzed z Zoną i z Dziećmi, a w niedostatku Zony i Dzieci swych dorosłych, tedy z Przyjaciółmi abo z sługami swymi, tylko ludźmi nie podeyrzanemi wiary godnemi przyśiągł; tedy za takim dowodem iego, ten który go w więzieniu bezprawnie dzierżał, powinien będzie najpierwey mu gwałtu dwanaście kop groszy zapłacić, a przy tym słowito albo we dwoie, iakoby go dwa kroć kiem bił, nawiązać, i wszystkie szkodę iego, którąby w tym więzieniu omieszkiwając podiał, za słusznymi prawnymi dowodami iego, powinien będzie
- 4 iemu oprawić i nagrodzić. § A za swawolenstwo takie, i lekkie poważenie prawa i pokoju pospolitego, ieszcze będzie takowy występny więzienia ćwierć roku sam cierpieć, w wieży na dnie na główniki postanowionej na tymże Urzędzie Grodzkim, na którym o
- 5 to będzie prawem przekonany. § A iesliby kto upornym będąc, albo za pozwy stać, albo sam stanawszy więźnia tego postawić, albo też po skazaniu onego więźnia z więzienia wypuścić, albo też sam więzienia podjąć niechciał, takowego za oznaymieniem Nam o tym od Urzędu, mamy rozkazać z Państw Naszych wywołać. A tego więźnia My Hospodar mocą Zwierzchności Naszey przez Posłańca Naszego, albo Urząd Nasz Grodzki, sam iechawszy, ma mocno z więzienia wyiąć, i nawiązki i też szkody za dowodem na imieniu przeciwnego odprawić. Jesliby się ieszcze i w tym Posłańcowi Naszemu albo Urzędowi Grodzkiemu kto sprzeciwił, taki będąc przed Nas Hospodara mandatem Naszym na rok zawity, albo przed Sąd główny, gdzie strona powodowa zechce pozwać,
- 6 gardło traci. § Jesliby kto kogo w takim swawolnym a bezprawnym więzieniu mając, umorzył, albo oślepił, ochromił, i na czymkolwiek ulomnym uczynił; tedy to wszystko, czym bliżniemu swemu tak lekkim i zuchwałym poważeniem i wzgardzeniem prawa pospolitego uszkodził, i iego obraził, za słusznym dowodem sam ma ucierpieć, i tym karany być z rozsądku Naszego Hospodarskiego, albo Sądu głównego, albo też Urzędu Naszego Grodzkiego,
- 7 § A iesliby do śmierci zamorzył więzieniem, a toby znacznie i

R. 14
a. 6R. 4
a. 10R. 2
a. 18

ia być zapłacone, tak iakoby też żywemu iemu, gdyby z więzienia wyszedł, płacone być miały. A toż się ma rozumieć o Szlachciankach Pannach, Wdowach, albo i Mężatkach. (b) § Lecz 8
 R. 4
 a. 40 co się tknie złodzieiów iawnych, albo rozboyników zwłazcza nie osiadłych, tych, gdziekolwiek sobie na winowatych kto natrafi, może poimać. Wszakże i takowych wedle woli i myśli swey sam nie karząc, ma do Urzędu należnego zarazem prowadzić, i tam ich przekonawszy prawem, według występku ich da Urząd z prawa pokarać. § Także którzyby Szlachta sługami rękodaynemi 9 będąc, a czasem zalkodziwszy, i Panów swych zdradziwszy, albo nie pożegnawszy ich, od nich precz uciekali, tych mogą Panowie ich pogoniwszy, albo i potym gdzie natrafiwszy poimać, i tak daley z nimi postępować, iako o tym niżej w Artykule dwudziestym wtórym dwunastego Rozdziału iest opisano.

(a) W Koronie, gdyby Szlachcie Szlachcica do więzienia gwałtem wziął, ma być karany winą 120. grzywien, i ma siedzieć na dnie w wieży rok za winę, a znowu ma tyle troje, siedzieć, iako długo onego w więzieniu trzymał, *sub pena infamiae*, nad to szkody powinien odłożyć, na które Aktor przysięże, a rany ieśliby iakie miał, według prawa zapłacić: o co Sąd Ziemiański ma *ex scrutinio* uznawać, a o wyswobodzenie więźnia takiego wolno każdemu powinnemu albo przyjacielowi, także Panu o Sługę, i sędzie o łana pozywać na Roki Grodzkie *peremptorie*, na których ma Starosta skazać *eliberationem* onego więźnia, pod winą banicyi, nie dopuszczając w tym żadney appellacyi, 1588. O poimaniu i więzieniu Szlachcica, *fol. 462.* Toż się i na Starostę ma ściągać, gdyby kogo *sub pretextu officii* poimał, wyiawszy prawem przekonanego, i gorącego uczynka. Tego roku tamże.

(b) Wymuiąc z tego Sługę, iawnego złodzieja; albo zdraycę, którego wolno poimać, 1588. tamże i *(const. 1598 fol. 705. Tit. O Sługach.*

Złodzieiów, Rozboyników, Męzobóyców, i którzy rękoynią po sobie daia, wolno łapać. Wład: J. g. 1433. *fol. 240.*

ARTYKUŁ XXIX. 29.

Jeśli by kilka Person Szlacheckich o zabicie iednego Szlachcica obwiniono było.

Ustawniemy, (a) Jeśli by kilka Person Szlacheckich o iednego i Szlachcica obwiniono było, a toby zabóystwo stało się nie przy gwałtownym naiechaniu albo naysciu na Dom Szlachecki, albo na Gospodę, także ani przy rozboiu. A srona żalobliwa nie wyzwalając żadnego z nich, ale wszystkich ile ich będzie przy opowiadaniu swoim ludziom postronnym, i też na Urzędzie Naszym przy okazowaniu Woźnemu i sronie ran znacznych na zabitym, samotrzecia, bądź z ludzmi obcymi nie podeyrzanemi, albo i Dziećmi, bliskimi, albo gdzie Dzieci nie będzie i bliskich, z sługami i z czeladzią domową poprzysięgła, tedy ieden z nich, którego na śmierć obierze i poprzysięgnie, ma gardłem karany być. (b) § A 2 ci pomocnicy iego, na których też zarówno srona poprzysięgła, ile ich będzie, mają głowlczyznę sto kop groszy płacić, i w więzieniu rok i sześć niedziel siedzieć w Zamku Naszym tego Woiewództwa, gdzie się co takowego stanie, w wieży w ziemi sześć sążni. A Panowie Woiewodowie, Starostowie na Zamkach Naszych, a w ziemi Zmudzkiej przez Urząd Grodzki, na tym mieyscu gdzie

Sady odprawiają, mają te turmy dobrze opravione i wykopane mieć, głęboko iżeść sążni w ziemi, za pewną strażą, i nie mają takowym więziom folgi niakiey dopuścić, czynić, i z tego więzienia do roku i sześciu niedziel wypuścić. § A będzicli zabito 3 dwóch abo trzech, abo i kilka osob Szlacheckich, za każdego Szlachcica, osoba Szlachecka gardłem karana być ma: także i o Szlachciankach rozumiano być ma.

(a) W Koronie, gdyby przeciwko pomocnikom pokazała się z skrutynii umyślna *complicitas*, tedy po pokonaniu mają być karani iako i Pryncypał, 1588. O Pomocnikach, fol. 465.

W Mazowszu, Pomocnicy o zabicie Szlacheckiey osoby obwinieni i powołani, iesliby się każdy według prawa z sześcią świadków nie odprzysięgł, za winę oney pomocy każdy z nich stronie obżałowaney po 30. grzywien płacić ma, Sądowi po 3. grzywiny, nad to 12 niedziel w wieży siedzieć, a za głowę osobno Pryncypał płacić winien, 1576. O Pomocnikach męzobóystwa, fol. 310.

(b) Według Statutu Koronnego gdy jeden gardło daie po przysiędze Aktora, drugim odwod. Kazimierz 1368.

ARTYKUŁ XXX. 30.

Jeśliby Szlachcic Szlachcica na drodze rozbił.

1 **U**stawujemy też, Jeśliby Szlachcic Szlachcica na drodze roz- R. 11
a. 61
y. 11
21
bił, i łup uczynił, a on rozbity Personę iego poznał, i przed
Urzędem rany swe okazał, a tegoż czasu okazawszy tego w
Personę mianował, abo na imię mianuiąc imieniem do Ksiąg za-
pisał, a potym przyciągnawszy ku prawu, według okazania ran
swych, sam z sześcią Szlachcicow brałby się do przysięgi, i chciał
tego przysięgą dowieść. A pozwanyby mając o dobrym zachowa-
niu swym, że się tym nigdy nie obchodził, pewne świadectwo,
i dawałby sprawę, że w tym obwinieniu nie iest winien, a prosiłby
na okazanie niewinności swey na skrutynium. Tedy przez skru-
tynium ma o tym dostateczne wywiedzenie być uczynione, a po-
każeli się to z wywiedzenia pewnego, że się nie rozboý ale zwada
podrożna stała. Tedy pozwany, od rozboýney winy sam ieden ma
się odprzysięć, a po odprzysiężeniu obżałowaney od tego wszy-
stkiego obwinienia wolen będzie, a uczciwości i dobremu mnie-
maniu iego to szkodzić nie ma, i z Ksiąg to obżałowanie przez stro-
nę żalobną wyięte i skalowane będzie. A w takich rzeczach ma
być na obie stronie sądzono, iako o tym niżej iest opisano.

ARTYKUŁ XXXI. 31.

*Jeśliby Szlachcic Kupców, abo inszych ludzi pro-
stego stanu na drodze rozbił.*

1 **G**Dyby Szlachcic obwiniony był o rozboý (a) Kupców iakich, R. 4
a. 72
tubylców, a nie przyjeżdżych ludzi, abo inszych ludzi stanu
prostego, na drodze, a byłby za razem na tym rozboiu z li-
cem poimany, a tenby Szlachcic do rozboiu tego nie znał się. Te-
Hhhh

dy w tey rzeczy ma być na wywiadowanie posłano, a za którą stroną więcej świadectwa na wywiadowaniu będzie, ta ku dowodowi abo odwodowi przypuszczona być ma. Wszakże człowiek prostego stanu, jeśli mu w takiej rzeczy dowód będzie skazany, ma samosiódm, to jest: z dwiema Szlachcicami, a czterema człowiekami prostego stanu, z ludźmi postronnemi dobrimi, niepodeyrzanemi przysiąc, a po przyśiędze ten rozbójnik gardłem karany być ma, a szkoda rozboiem uczyniona z imienia płacona będzie. A nie będzieli mieć żalobnik tak wiele z kim przysiąc, tedy Szlachcic samotrzec z Szlachcą powinien będzie od tego rozboiu odprzysiąc się. § A gdyby Szlachcic na rozboiu nie był poimany, i lica przynim ^{R. 14} ^{2. 10} nie było, a byłby tak zgoła o rozbój pozwany, a toby nań pierwsze obwinienie było, a znakówby i podobieństw niiakich flusznych nie było, na takowego dowód od ludzi prostego stanu iść nie ma, i on się odwozić nie powinien, ale ieszcze żalobnik będzie powinien go nawiązać, iakoby go ranił. A gdyby tenże Szlachcic powtóre w takowej rzeczy też bez lica był obwiniony, taki sam jeden ma odprzysiąc się, a żalobnik już nawiązywać go nie będzie powinien. Jeśliżby to trzeci raz tenże Szlachcic o rozbój a bez lica był obwiniony, w takiej rzeczy już ma skrutynium być czyniono, a za którą stroną więcej świadectwa na skrutynium będzie, tey dowód albo odwód ma być skazan, tak iako wyżej w tymże Artykule o poimonym z licem jest opislano. A przydzieli Szlachcicowi odprzysięgać się, tedy strona żalobna także ma go nawiązać. Jeśliżby czwarty raz o taki rozbój bez lica Szlachcic był obwiniony, przeciw temu już żalobna strona samoczwartą, z iednym Szlachcicem, a z dwiema człowiekami prostego stanu przysięgać ma czynić, a nie będzieli żalobnik tak wiele ludzi do przyięgi mieć, tedy ten Szlachcic ieszcze samosiódm powinien będzie z ludźmi dobrimi prawem nie przekonanemi odprzysiąc się: a potym gdyby ieszcze tegoż żaloba nań przyszła, już żalobnik gdy samotrzec nań poprzyięże, on gardłem karany być ma, i szkoda za dowodem z imienia płacona będzie. (b) § Wszakże ³ Kupcom, ludziom przyjeżdżym z daleka z inszych cudzych Państw, którzy żadnego zachowania i znajomości w tym Państwie Naszym nie mają, jeśli by się stał rozbój w tym Państwie Naszym, bądź od Szlachcica, abo od kogokolwiek inszego, tedy Urząd Nasz mając wzgląd na Artykuł dwudziesty osmy Rozdziału czwartego, który uczy (c) gościowi sprawiedliwość prętką czynić, a bez omieszkania uczyniwszy skrutynium, to jest: wywiedzenie dostateczne o takowym zloczynie i zachowaniu, a postępkach tey osoby, na którą żaloba idzie, przy takowym wywiedzeniu przypatrując się i uważając bacznie czas, miejsce, znaki, podobieństwa, i wszelakie insze przyczyny ku prawdzie w tey rzeczy skłonne, ma do tego przychyłać się, iakoby gość bez przewłoki sprawiedliwość flusznią odniośł. Dla czego już przy świadectwie na wywiedzeniu,

i przy znakach iakich Nusznych, abo podeyrzeniu znacznym, Człowiek przyjeżdży, chociaż przeciw Szlachcicowi, z mnieyszym dowodem niżli wyżej opisano, to jest: samotrzeć może być do przysięgi przypuszczon. Abo też Szlachcic, mając, o sobie i o pocziwym zachowaniu, a postępkach swych dobre świadectwo na skrutynium, ma także samotrzeć od tego obwinienia odprzysiąc się.

(a) Ktoby się ważył z Kupca tak swego iako i któregożkolwiek narodu cło nieśluzne abo towary gwałtem brać, ma być o to pozwany tam, gdzie się pożywającemu będzie podobało, a tam na pewnym roku obwiniony powinien będzie stać, winę odłożyć, cło wzięte wrócić, także rzeczy gwałtem wzięte, z hawiązką 30. grzywien tylekroć, ilekroć byłby pozwany, a rzeczyby wziętych nie wrócił, 1589. Bepieczęństwo drog Kupieckich. fol: 521.

(b) Kupcom ludzie swawolni aby po drogach depaktacyi nie czynili, Starostowie przestrzegać, i z nich exekucyą czynić mają. Const: 1609. fol: 604. Tit: O ludziach swawolnych.

(c) Cudzoziemcowi gościnnym prawem prętka sprawiedliwość ma być czyniona, 1565. O Jarmarkach pogranicznych, fol: 94. § Sprawiedliwość.

ARTYKUŁ XXXII. 32.

O Rozboiu takim, któryby się stał od poddanych Naszych, abo czyich Slug, Boiar, i poddanych.

- 1** Gdzieby poddani Nasi Hospodarscy, Mieszczenie, abo ludzie wołosni, abo Sludzy, Boiarowie, i (a) poddani Xiążęcy, Pańscy i ziemiańscy Szlachcica, i kogożkolwiek inszego na drodze rozbili, a byliby zarazem na tym rozboiu z licem poimani. Tedy takowi mają być wiedzeni do Urzędu Naszego sądownego Grodzkiego naybliższego od tego mieysca, gdzie się rozbóy stanie, a ten Urząd Nasz Grodzki, obelawszy przez Woźnego listem swym ^{R. 3} otworzonym, tak Naszym Urzędnikom, ieśliby o Naszych poddanych ^{a. 11} szło, iako każdego inszego Pana abo Urzędnika iego, czyi ludzie będą, i złożywszy rok temu Prawu, tak iakoby ten Pan, abo iego Urzędnik ziechać mógł, a przyiedzieli, tedy przy bytności tego Pana abo Urzędnika; a nie przyiedzieli na rok, tedy sam Urząd Nasz będzie tych abo tego obwinionego sądzić i skazować
- 2** według tego Statutu. § A ieśliby tacy ludzie obżałowani w rozboiu zarazem na tym uczynku z licem poimani nie byli, tedy iuż na takowym ukrzywdzonym prawa prosić i sprawiedliwości sobie z nimi dowodzić ma u Pana iego za listem upominalnym według Artykułu czterdziestego osmego w Rozdziale czwartym, także i u Urzędników Naszych za listem też upominalnym. A ludzie prostego stanu sądeni być mają o rozbóy taki, gdzie się zabóystwo na śmierć stanie, tak i za takim dowodem iako o złodzieystwo prostych ludzi, o czym jest w Rozdziale czternastym w Artykułach na
- 3** to postanowionych dostatecznie opisano. § A gdyby się przy rozboiu zabóystwo stało, tam iuż żalobna strona bliższa będzie dowodzić według prawa, tak o głowę, rozbóy, i szkody, a mianowicie przy opowiadaniu Urzędowym, i też ludziom postronnym, Szlachcic sam ieden, a Człowiek prosty samotrzeć, z kim może

przyściąg. A po takowym dowodzie winni gardłem karani będą; a za głowę główieczyna i szkody, na czym dowod przyściąg uczyniony będzie, z majątności takowych pokonanych mają być płacone.

(a) W Koronie, Pan poddanego lubo Sługę o rozbój oskarżonego na pierwszym terminie stawiać ma, i tam sprawiedliwość lub sam przez się albo przez Przyjaciela ma czynić z Urzędem Grodzkim bez appellacyi, pod winą tyfiara grzywnien i nadgródeniem szkod, a jeśli by ukrzywdzony na dekrecie nie przestawał, ma sobie postąpić według Konstytucyi Roku 1588. O złodzieystwie i rozbojach, fol: 477. napisaney; 1616, fol: 23. Tit. O rozbojach i złodzieystwach Ukrainnych.

ARTYKUŁ XXXIII. 33.

O Rozboiu, któryby się stał od Tatarów.

GDyby (a) który Tatarzyn narodu zacnego, iako to są Kniaziowie, Nurzowie, Ulanowie, obwinion był na Urzędzie Naszym o rozbój, a nie będzeli poiman z licem; tedy Urząd Nasz sam zieczawłszy, abo dwóch Szlachciców dobrych, wiary godnych posławłszy, ma o tym, iako naypilniey być może skrutynium, to jest: wywiedzenie, tak około tego mieysca gdzie się to stanie, iako i u okolicznych sąsiadów mieszkania tego Tatarzyna dostatecznie uczynić, nie tylko o tym uczynku, ale też i o zachowaniu, postępkach i obeyściu tego Tatarzyna, a za takim wywiedzeniem, przy jakich słuznych znakach, podobieństwach, abo podeyrzeniu, Urząd tak sądzić ma, iako wyżej o rozboiu Szlachcicowi od Szlachcica uczynionym, w tymże Rozdziale w Artykule trzydziestym jest opisanó, z inlżemi Tatarami, którzy Przywileiami im nadanymi, nie są przypuszczeni do wolności Szlacheckiey, rozśadek czyniony być ma według naylepszego baczenia swego, przychylając się czym naybliżej ku sprawiedliwości, ma żalobną stronę, ludzi Narodu Chrześcianańskiego bliższych ku dowodowi i przyśiędze naydować, według dosięgnięcia wiadomości i uważenia osob i uczynku w tym postępując, a naydaley samotrzeciego żalobnika ku dowodowi przyściąg przypuszczać.

(a) Tatarowie żadnych rot za pieniądze wodzić nie mają pod utraceniem majątności, aby tym samym od powinności służby wojenney nie ulegali, a o szkody, gwałty, raptys i inne excessa, tak przed Hetmanem, iako i w swym Powiecie z osob, z osiadłości ukrzywdzonemu wolne mówienie zostaje, 1607. O Tatarach W. X. L. fol: 862.

Tatarowie którzy szkody i wielkie excessa wszelakim poddanym czynią za listami przypowiednymi, które już więcey dawane być nie mają, pod karaniem w Konstytucyi Roku 1609. O ludziach swawolnych opisaney, fol: 89. która każdego takiego za nieprzyjaciela oyczyny być uznawa, i na wieczną banicję skazuje, 1611. O Tatarach W. X. L. fol: 47.

Tatarowie Dobr Szlacheckich skupować nie mogą, a Szlachta Tatarskie skupiwszy służbę Tatarską służyć winni, 1616. O Tatarach W. X. L. fol: 45.

ARTYKUŁ XXXIV. 34.

O Niewieście Brzemiennej na śmierć skazaney.

Niewiaſta, któraby była z prawa na gardło ſkazana za iaki wyſtępek, a byłaby Brzemienna, tedy do porodzenia ma być wolna od śmierci. Wſzakże przecię ma być zatrzymana w więzieniu, a potym gdy porodzi, ma być gardłem karana.

ARTYKUŁ XXXV. 35.

Którzy mają być wolni od karania za mężobódſtwo, i o ſzalonych.

Ustawiamy, (a) iż Słudzy Urzędowi, oprawcy abo Ceklarze, ^{R. 3} którzyby byli poſłani po iakiego nieoſiadłego Mężobóycę abo ^{a. 30} ^{y. 62} Gwałtownika, abo chociaż i po oſiadłego, a na gorącym go uczynku w tym Statucie wyżej zamierzonym imaiąc. A tenby złoczyńca wzgardziwſzy Urzędem, i niechcąc do Urzędu iść i poimać nie dając ſię, Poſłańca abo Sługi Urzędowe bił, a w tym czasie ſam był zabity abo raniony, tedy ci Słudzy Urzędowi, za ſłuſznym dowodem, i za przyſięgą ſwą właſną, przy wyſwiadczeniu oſoby z Urzędu nad niemi poſłaney, od karania za to wolni być ² mają. § A ludzie ſzaleni, którzy za dopuſzczeniem Bożym od rozumu odfzedſzy zwykli ludziom rany zadawać, a czasem i zabóyſtwo czynić. Tedy takowi, ieſli będą mieć maiętność, od Przyiacioł i Sług ſwych w zamknieniu mocnym i za ſtrażą dobrą, zwłaszcza gdy w tym iawnie przez Urząd uznani będą, chowani być mają, a ubogich ſzalonych ludzi Urząd Naſz mieyſki, gdzie ſię to traſi. A na imionach Xiążęcych, Pańſkich, ſami Panowie abo ich Urzędnicy w więzieniu zadzierżywać powinni. A ieſliby ſzalony z więzienia wyrwawſzy ſię kogo zabił, abo ranił, tedy za zabitego w wieży na dnie rok i ſześć niedziel, a za rany, w lżejſzym więzieniu pół roka ſiedzieć ma. A gdyby kto takiemu ſzalonemu broni dodał, abo go do zbytku ſłowy pobudził, tedy ten ſam ³ według waŒności wyſtępku za to ucierpieć powinien będzie. § Ieſliby też kto inſzy zdrowy był obwiniony, iż z naprawy iego ten ſzalony bicie abo zabóyſtwo uczynił, tedy obwiniony w tym przyſięgą odwiodeſzy ſię wolen być ma. A gdzieby przysięć niechciał, ^{R. 4} ^{a. 49} tedy według wyſtępku karanie ucierpieć powinien będzie. § Także gdyby kto ſzalałwſzy, a zaſ ku drowiu i rozumowi zupełnemu przyſzedł, a potymby ſię to mu odnowiło, żeby zaſ począł ſzaleć, i w tym ſzaleńſtwie kogo zabił, tedy taki iuż gardłem i zapłatą główſzczyzny karany będzie, bo ten wiedząc do ſiebie taki przypadek, powinien około ſiebie opatrzość i ſtraż mieć, i miernie ſię chować.

(a) Gdzieby kto przy hamowaniu tumultow mocą ſprzeciwiał ſię Urzędowi, a w tym byłby zabity abo raniony, tedy o to Urzędowi, ani ich Sługom, ani Pomocnikom żadna akcyja nie może być intentowana, 1593. O tumultach *ſok* 638. i na W. X. L.

Pod odnawą K. J. M. w Krakowie, ktoby przy hamowaniu tumultow, i imaniu Gwałtownikow ſprzeciwiał ſię, abo na Sługi Urzędowe targał ſię, abo iakimkolwiek ſposobem oponował ſię, tedy takowych imać może, według Statutu Toruńskiego: o co Urzędowi żadna trudność zadawana być nie ma, choćby w hamowaniu takowego tumultu co ſię komu ſtało 1616. O beſpieczeńſtwie Miasta Krakowa, *ſok* 17.

A R T Y K U Ł. XXXVI. 36.

*Ktoby Złoczyńców, Rozbódników, Złodzieiów iawnych,
ludzi wywołanych u siebie w domu przechowywał.*

TEż (a) ustawuiemy, ktoby z poddanych Naszych, Złoczyńców, ¹ Rozboyników iawnych, wywołańców iakichkolwiek, albo czci odsądzonych, wiedząc o takim przewodzie prawa, i po obwołaniu takowego skazania, albo wywołania w tym Powiecie, gdzie on przekonany albo wywołany osiadłość swą ma, w domu albo w imieniu swym przechowywał, albo za służę go u siebie chował, albo z niemi obcował, i im którą radę, albo pomoc ku szkodzie Rzeczypospolitey, albo z osobna któreykolwiek osoby z poddanych Naszych, dawał i czynił, albo też rzeczy złodzieyskich wiadomie pożywał, aboby nań przewidziano było słusznym prawem; tedy takowy ma być karany tak, iako i on złoczyńca albo wywołaniec, albo czci odsądzony, którego on w domu przechowywał. § ² A wszakże żalobliwa strona za onym złoczyńcą, albo wywołańcem, gdzie zechce, chociaż i do inszych Powiatow tego Państwa Naszego, wzięwszy wypis z Urzędu, ma iechać, i na onym Urzędzie, tak też w miastach, na targach, w Kościołach oznaymić, i karty napisawszy o iego wywołaniu ma poprzybić, i o nim oznaymić. A przez takie opowiadanie, onego złoczyńcę albo wywołańca ktoby wiedząc i znając chował, także ma karany być iako wyżej opisano, i szkoda przez takiego złoczyńcę uczyniona, z imienia iego płacona za słusznym dowodem, a dowod na takowego nie inakszy być ma, iako na samego złoczyńcę, (b) A pozwany o to taki (kto ich przechowywa) ma być do Sądu głównego na zawity rok, i tam u prawa gdyby się wymawiał niewiedomością o dekrete Naszym, abo skazaniu Urzędowym, albo tym, żeby tego Człowieka nieznając przechowywał, tedy nie zgola, ale przysięgą odwiódłszy się, będzie od tego wolny, a ieśliby przysięg niechciał, tedy tak iako on złoczyńca co był zaśluzzył, sam karan być ma. § A gdyby który Pan w takim występku był obwiniony, ³ a tenby Pan w tym imieniu swym na ten czas nie był, tedy za pozwem Urzędnik tego Pana samotrzec z poddanymi Pana swego odprzysięg się, i tym imienie Pana swęgo oczyścić powinien będzie, a nie przysięgnieł, tedy sam Urzędnik za to gardło traci.

(a) Gdy kto o złodzieystwo na Urzędzie sprawę mieć ma, tylko z temi, z którymi się ma usprawiedliwiać, do Urzędu przyść ma, a ieśli którzy będą śmieli z większą kupą mimo tych przyść, skazuiemy wszystkich być bez czci. *Każ: Jag. w Piotr: 1447. fol: 553.*

Którzy wywołańców w domach swych przechowywali, abo im rady i pomocy dodawali, i z niemi na znieważenie prawa pospolitego obcowali, mają być do Grodu pozwani, i pod karanie spokowania podpadają: wyiawszy żeby się w niewiedomości przysięgą odwiędli, 1588. O imaniu wywołańców, *fol: 466.*

Ktoby Cyganow przechowywał, ma być karany iako spólny banit. *Confl: 1578. fol: 335. Tit: Cygani.*

Wywołani mają być z Pryncypałem wszyscy pomocnicy, którzy prawem zwyciężonemu pomagają. *Zyg: w Piotr: 1523. H. P. 481. H. L. 359.*

Starostowie wywołanych imać mają pod winą 300. grzywien. *Zyg: Aug: 1564. Dekret na nowe Sądy, fol: 60. § Też to nas došlo. Confit: 1588, fol: 466. Tit: O imaniu Wywołańców.*

(b) *Pro complicitate* może być pozwany, kto *bona per jure viſum abſceſſa* broni. *Conſt: 1588. fol: 466. Tit: De minoribus.*

Pro complicitate bannicyi tylko ten pozywać ma, który bannicyą otrzymał. *Conſt: 1607. fol: 848. Tit: O pozwach complicitum bannition. Ta Konſtyt: ſłuży Woiewództwu Podlaſkiemu.*

ARTYKUŁ XXXVII. 37.

O krzywdach od Sług, i bez ſłużby mieſzkających, także od Boiar i od poddanych.

- 1 **G**Dyby czyi Sługa (a) albo Urzędnik, albo któżkolwiek Lożny bez ſłużby przy kim mieſzkający, uczyniwszy komu gwałt domowy albo głowſzczynę, uciekł, a u iego Pana przez ſtronę byłby zaſtany i przypowiedziany, a on ſprawiedliwości z niego nie uczyniwszy, albo wydać go niechając, przez tę zapowiedź go upuſcił. (b) Tedy ten Pan, czyi Sługa to uczynił, ſam gwałt i głowſzczynę i ſzkodę ma płacić, a ſobie ſzukać na ſłudze, a zapłaciwszy, ma na tym przysiąc, iż ten Sługa krom wiadomości i pozwolenia iego to uczynił, i nie ieſt przez niego umyſlnie z poręki wypuſzczony. A gdyby przyſiąc niechciał, tedy ma ten Pan ſam
- 2 karany być tym, czym ten wyſtępca miał być karany. § (c) A ieſliby ten ſługa nie był przypowiedziany, tedy Pan nie powinien zań płacić, iedno ſię ma odprzysiąc, iż ten uczynek bez iego pozwolenia i wiadomości ſtał ſię.

(a) Sługa naſzedſzy ręką gwałtowną, ieſli zabić kogo, ma być u Pana iego Woźnym y ſtroną zapowiedziany, a Pan iego ſprawiedliwość z niego czynić ma. *Jan Olbr: w Piotr: 1498. H. P. 206. H. L. 124.*

(b) Nieosiadłego ten ſtawić do Grodu powinien, któryby areſztowanego zaraz nie wydał, albo nie odſtąpił. *Conſt: 1588. fol: 465. Tit: De impoſſionatis. § Deklarując.*

(c) A gdzieby Sługa takowy uciekł, a nie byłby zapowiedziany, Pan iego ze dwiema ſwiadkami ma przyſiąc, iż ani za wiadomością, zezwoleniem, rozkazaniem, wolą, ten uczynek ſię ſtał, ani był przyczyną. *Jan Olbr: tenże H. P. tamże.*

Patrz artykuł 19 w Rozdziale tymże.

ARTYKUŁ XXXVIII. 38.

Aby do złego nikt nikomu nie pomagał.

- 1 **J**Eſliby kto umyſlnie odprawuiąc kogo na meżobóyſtwo albo iaki inſzy zły uczynek, za co gardłem karzą, podpomógł (a) koñmi, zbroią, ludźmi albo pieniędzmi, a byłby o to do Sądu pozwany, a znakow i podobieñſtwa ſłuſznego nie okazano, tedy pozwany bliſszy będzie o to odprzysiąc ſię, że ani radą, ani pomocą do takiego złego uczynku przyczyny onemu nie dawał, a zatym wolny będzie od tego obżałowania, a ten który do tey przyſiegi kogo przyprawi, na Zamku albo Dworze Naſzym, gdzie ſię
- 2 to ſtanie, ſześć niedziel ſiedzieć ma. § A byłyby okazane iakie znaki podobieñſtwa znaczne, ſłuſzne, tedy powinien będzie tego

obwinionego na pierwzych, a naydaley na drugich rokach, przed tymże Urzędem ku sprawie stawić, a ieśli nie postawi, tedy iuż przeciw takowego stronie powodowej dowod iść ma, a on pozwany sam wszystkie szkody te o co idzie, za dowodem płacić, a nad to iako pomocnik według Artykułu pierwszego tego Rozdziału, siedzeniem za gwałt i za zranienie opisanego, karany być ma: a przecię meżobóycę stronie żalobney wolno będzie pościgać.

(a) Iż się wielu Pomocników przyśięgą ukrywa, przeto i przeciwko pomocnikowi w kryminałach ma być skrutynium, a gdy się winnym być pokaże, tak ma być karany iako i Prynypal. *Const: 1588. fol: 465. Tit: O pomocnikach.*

ARTYKUŁ XXXIX. 39.

O karaniu ludzi stanu prostego za zabicie Szlachcica.

K Temu (a) ustawuiemy, ieśliby ludzie prostego stanu, bądź Nasi i Hospodarscy, albo Xiażęcy, Pańscy, Ziemiańscy, Boiarowie pancerni, putni, Mieszczanie albo ludzie ciachle, zabili Szlachcica albo Szlachciankę: tedy ile ich będzie przez stronę żalobną przed prawem obwiniono, a postępkim prawnym według Artykułu wyższego dziesiątego to na nich dowiedziono, mają wszyscy gardłem karani być. A wszakże i takich ludzi prostych wyżej trzech człowiekow za iedną Głowę Szlachecką karano być nie ma. § A to się ma rozumieć o zabójstwie w zwadzie uczynionym. A 2 gdzieby ludzie prostego stanu umyślnie gwałtem, na dom abo na Gospodę Szlachecką naszedłszy, albo na drodze umyślnie zaślapiwszy Szlachcica zabili, takowi za dowodem słusznym, ci wszyscy na ktorych strona poprzyśleże, gardłem karani być mają. § A gdyby kto 3 z tych stanów prostych wyżej manowanych Szlachcica albo Szlachciankę zbił, zranił, takowy ucięciem ręki karany być ma. A ieśliby rękę, nogę uciął, albo na jakim inszym członku ochromił, za to gardłem karany być.

(a) Gdy prostego stanu Człowiek zabił Szlachcica, któremu zadney przyczyny Szlachcie nie dał, gardłem ma być karany. *Zyg: w Krak: 1532. H. P. 245.*

Rany od prostego stanu Człowieka Szlachciowi zadane, któremu nie dał przyczyny, na gardle karany być ma ten Człowiek, a to się rozumie o ranie ciężkiej, chromocie, inaczey pieniężna winą według prawa niech będzie karany. Tamże.

ARTYKUŁ XL. 40.

O pochwałkę na zdrowie, i pożogę.

U Stawuiemy, (a) ieśliby kto z Szlachty, iakiegokolwiek stanu i i zacności, na kogo drugiego też Szlachcica pochwalił się, chcąc ogniem szkodę uczynić, tedy ten na kogo się pochwalono, ma zarazem skoro po tey pochwalce na Urzędzie Naszym sądownym to opowiedzieć, zapisać dać, a potym tego opowiedni-

ka bez omieszkania do prawa o tę pochwałkę pozwać do Grodu dzieścią niedziel, abo do Ziemstwa pierwszych rokow, z tym pozwaniem nie omieszkając. A ieśliby się ten odpowiednik do pochwalce przed Urzędem przyznał, abo chociażby i nie znał, a byłoby to nań słusznie według prawa przewidziano, iako o dowodach wyżej jest według prawa opisano. (b) Tedy takowy ma być dany za porękę ludziom dobrym Szlachcie, w tym Powiecie osiadłym, gdzie i ten osiadłość ma, który o pochwałkę żaluie, że się oneniu żalobnikowi szkoda od tego obżalowanego nie stanie. § A ieśliby potym oney stronie żalobliwej stała się szkoda, spalono Dom, Dwor, Gumno, abo zboże złożone, abo też cokolwiek ogniem uszkodzono, a tenby na onego, kto się pochwalił, pozwawłszy go do prawa, poprzyściągł, z takim dowodem, iako wyżej w tymże Rozdziale o gwałtach takowych jest opisano, takowey będzie powinien stronie żalobliwej onę szkodę oprawić i zapłacić, a sobie winnego szukać, kto tę szkodę uczynił. Tymże obyczajem i nie Szlachta przeciwko Szlachcie, także nie Szlachcie przeciwko Szlachcica, i Szlachcie przeciwko nie Szlachcica u prawa zachowani być mają.

3 § (c) A ktoby też na kogo uczynił pochwałkę odpowiadając na gardło, strona żalobliwa tymże sposobem ma tę pochwałkę przed Urzędem opowiadać i dać zapisać, a przyciągnawłszy do prawa, ieśli się pochwałka stanie pod czas rokow Ziemskich abo roczkow Grodzkich, tedy za zakazem przez Woźnego. A ieśli będzie uczyniona gdzie na stronie, nie pod Urzędem, tedy osiadły za pozwy, a nie osiadły za postanowieniem się ku prawu, a tęby pochwałkę według prawa słusznie dowiodł, tedy tak osiadły iako i nie osiadły dla lepszey bezpieczeństwa pokoju pospolitego ma być dany za dobre rękojemstwo ludziom dobrym Szlachcie w tym Powiecie osiadłym, gdzie i żalujący o pochwałkę osiadłość ma, dwum abo iednemu dobrze osiadłemu, a ci, abo ten poręcznik mają potym ręczyć, że on żalobnik od tego, kto odpowiada, zdrowia iwego bezpieczny będzie.

4 § A gdzieby kto po dowodzie pochwalce, poręki po sobie dać niechciał, tedy Urząd takowego ma dać do więzienia Zamkowego, abo Dworu Naszego ładowego, i do tego czasu w więzieniu ma siedzieć, aż po sobie o tę pochwałkę rękojemstwo da. A gdyby za takową pochwałką zabito tego, na kogo się pochwałka stała, tedy poręcznicy będąc o to do prawa pozwani, mają tego, po kim ręczyli, przed Urzędem ku prawu postawić, a strona żalobliwa ieśli według tego Statutu dowiedzie i poprzysięże, iż od niego to zabójstwo stało się, ten gardłem ma być karany, a głowščyzna z imienia ma być płacona.

5 § Ieśliby poręcznik tego, po kim ręczył, przed prawem nie postawił, tedy na postanowienie tego, po kim ręczył, ma być mu rok złożony dwanaście niedziel. A ieśliby i na ten rok tego nie postawił, tedy już wszystkim tym winom poręcznik ieden, abo ile ich będzie, podlegają, które ten po kim ręczono cierpieć i płacić był powinien.

R. 4
a. 20
R. 11
a. 4 y
40
§ Jeśliby też kto będąc o pochwałkę na zdrowie albo pożogę u-6
czynioną pozwany, a ku prawu bez przyczyn prawnych nie stanął,
abo stanąłszy przed Urzędem i po dowodzie na niego pochwalki,
a poręki po sobie nie dając, i do więzienia iść niechciał, i w tym
się Urzędowi sprzeciwił i posłusznym nie był, a byłby tak możliwym,
żeby go Urząd do więzienia przymusić nie mógł, tedy za to sam
ma być do Nas Hołpodara przez list otworzony onego Urzędu na
wywołanie odesłany, a ktemu za nakłady i szkody stronie żalobney
ma ten Urząd na inieniu takiego przeciwnego pięćdziesiąt kop
grołzy odprawić według nauki tego Statutu, iako o odprawach
rzeczy sądzonych w Rozdziale czwartym opislano iest.

(a) Patrz Artykuł pierwszy Rozdziału wtórego, Rozd: 11. Art: 14.

(b) Odpowiedź w Koronie ktoby komu posłał, popada *in penam* 100. marc: & *in restitu-*
tionem damnorum. *Const: 1588. fol: 461. Tit: O odpowiedzi.*

(c) Odpowiednika za odpowiedzią w Grodzie, ktoby *post elapsis sex septimanis* znicł, za-
dnym penom tak *ratione homicidii* iako i infzych *à quopiam* windykowanych nie podlega, a
ratione damnorum in Const: 1588. expressorum, forum Ziemstwo. *Constit: 1633. fol: 41. Tit:*
Declaratio.

ARTYKUŁ XLI. 41.

*Jeśliby szkoda komu albo gwałt stał się w czym Domu,
iako i na drodze, zwiadością Gospodarza domowego*

Ustawuemy gdyby komukolwiek w czym Domu Szlacheckim, i
abo drodze, z przyczyny i naprawy Gospodarza domowego,
boy, rany, abo iakie szkody stały się, a on Gospodarz byłby
do Sądu pozwany, i byłoby to nań słusznym dowodem abo iakie-
mi znakami prawnie przewidziano, takowy powinien będzie one
rany i szkody swemi własnymi pieniędzmi płacić i opravować, a
tych gwałtowników abo szkodników, ktoby to uczynił sobie szukać.

ARTYKUŁ XLII. 42.

O Gościu tak zwanym w Dom, iako i niezwanym.

R. 11
a. 2 y
27
K Toby też w Dom swój wezwał do siebie na ucztę, a byłby i
tak niebaczny, a tego Gościa (a) swego wezwanego w Do-
mu swym zelżył, zbił, abo zranił, a tenby Gość pozwawszy
go do prawa, to nań słusznym dowodem przewiodł, takowy obra-
żoną stronę z prawa ma nawiązać według stanu iego, i szkodę płacić
na czym przysięgnie, i za takowy występki ma siedzieć na
Urzędzie Naszym Grodzkim w Powiecie tamiecznym, gdzie osiadłość
ma, dwanaście niedziel. A ieśliby ten Gość zwany dowodu
słusznego nie miał, tedy ma tegoż czasu, skoro po zranieniu
okazać rany, i szkody swe ludziom stronnym, okolicznym sąsia-
dom, obżalować i opowiedzieć, także Urzędowi rany, szkody, i
w księgi to zapisać, i przy tym opowiadaniu na ranach, abo na bo-

iu, i na szkodach swych sam ma poprzyścić, a ten Gospodarz będzie winien go nawiązać, i siedzenie przyjąć, i szkody płacić według tego, iako wyżej w tym Artykule opisano. § Wszakże ieśliby też Gość zwany wiechawczy w czyi Dom, tak wszeteczny był, gdyby Gospodarza domowego, tak też i Gospodynią, abo Syna, abo i Córkę, Slugę, poddanego Gospodarskiego, abo też Gościa drugiego, zbił abo zranił. Tedy i na takowego Gościa także słusznym dowodem u prawa to ma dowieść. A gdyby dowodu nie miał, tedy także opowiadać ludziom postronnym i obżalować, a przy opowiadaniu, tak postronnym ludziom, iako Urzędowi, ma każdy z nich z osoby swej, kogo w Domu rani, poprzyścić, tak na ranach iako i na szkodach. A gdy przyśleże, takowy Gość domowemu Gospodarzowi, abo Zenie, i Synowi, i każdemu inszemu, kto z nich zraniony będzie, obrażony sronie ma za rany nawiązać, i szkody na czym przyśleże, płacić, i na Zamku także siedzieć dwa naście niedziel. § A gdzieby się w zwadzie obadwa ranili, tak Gospodarz iako i Gość, a dowoduby na to z obu stron nie mieli, a targnęliby się obadwa ku przysiedze, tedy Los rzucić, czyi się Los nayspierwej wymie, ten ma na początek zwady, na ranach i na szkodach swych przyścić. A gdyby Gość w czyi Dom przyjechał nie wezwany, a tenby domowy Pan przyjął go w Dom swój za Gościa, i coby się pod tymże obyczajem przytrafiło na obie strony, tak Gościowi iako i domowemu Panu, tedy toż prawo na obie strony, iako wyżej w tym Artykule opisano, ma być zachowane. § A gdzieby nieosiadły Gość domowego Gospodarza ranil, zbił, abo iaką szkodę uczynil, tedy ukrzywdzony gdziekolwiek go pociągnął, ma sobie z nim przed Urzędem Grodzkim sprawiedliwości dowodzić. A ieśliby Gospodarz, abo Zona, dziecko, Sluga, Szlachcic, od Gościa takowego zabity był, abo raniony, a Gość nie był raniony, tedy ma być tam w tym Domu zahamowany i zadzierżany, a żalobnik ma o tym dać znać do Urzędu Grodzkiego. A Urząd Grodzki posławszy Woźnego i trzech Szlachciców tam, ma o tym zabójstwie iako się stało, wywiedzenie dostateczne kazać uczynić, a tego mężobójcę przy trupie przed sobą postawić, i sprawiedliwość z nim ukrzywdzoney sronie uczynić, iako z tym, który na gorącym uczynku iest poimany.

(a) Przyjaciela za rany w żarcie Przyjacielowi zadane powinni nagradzać. *Każ: Wielki 1347. H. P. 247.*

Gdyby kto w posiedzeniu świecę zgasil, a w tym czasie byłby kto od kogo niewiedomie obrażony, ten co świecę zgasil, za rany ma dożyć czynić. *Każ: Wielki 1347 tamże*

W Mazowszu, gdyby Szlachcic w Karczmie z Kmiotkami w rząd zasiadł pić Piwo, a ieśliby Szlachcica w rząd w Karczmie piącego Kmiotkowie ubili, o rany nie ma być u prawa słuchany, wyiawszy podroźnego w drodze, i na targi przyjeżdżającego, 1567. O ubiciu Szlachcikiem, *fol: 310. Const: 1613. fol: 12. Tit: O ranach.*

A R T Y K U Ł XLIII. 43.

Ktoby na czyie imienie, na Wieś, na ludzie nastawczy albo sam naiechawczy, gwałtem pobil, pograbil.

Ustawuemy, ktoby na czyie Imienie, na Wieś, na ludzie sam i gwałtem naiechał albo nassał, i tam rany, grabieże, szkody gwałtowne poczynił. Takowy stronie obrażoney, na czym do-
R. 13 a. 3 wod słuszny uczyni, ma i gwałt i rany płacić, a grabieże z nawiązką wrócić, i wśzystkę szkodę dobrze oprawić. A chociażby nie ranił, tylko naiechał, a grabił, po temuż gwałt ma zapłacić, a grabież z nawiązką przywrócić.

Patrz w Artyk: 1. 2. 20. 3. 9. w tymże Rozdziale.

A R T Y K U Ł XLIV. 44.

Którym Braci rodzonym będzie Ociec zabity, albo z nich samych którykolwiek, albo Matka, Siostra, albo Oycu i Matce dzieci.

Ustawuemy, iż gdyby było kilka Braci rodzonych, lata zupełne i małych albo i niedorośli, dzielnych albo niedzielnych, a iednegoby z nich Brata, bądź też Oycu albo (a) Matkę, albo też Siostrę za mąż nie wydaną, albo Wdowę bezpotomną zabito. A insi Bracia byliby po służbach, albo w cudzey ziemi, który będzie Doma ten Bracią swą, ma obeśłać Urzędownie przez list upominalny, aby z nim pospołu tak o karanie za głowę zabitego Oycu, albo Brata, albo Matki, albo Siostry, iako i o głowščyznę, pr-
R. 4 a. 70 wem czynili i dochodzili. § Jeśliby Bracia iego będąc w tutey-
R. 6 a. 11 R. 11 a. 45 2 izym Państwie Naszym z nim wespół tego prawa popierać, i dochodzić niechcieli; tedy ten, który w Domu mieszka, ma sam o to prawem czynić, a doszedszy głowščyzny z tą Bracią swą nie będzie powinien iey dzielić, okrom któryby z nich Brat był w cudzey Ziemi, a przyechawszy z tamtąd ku tey głowščyzynie przypytywał się, takowy gdy nakład iego, zwłaszcza ieśliby nie z imienia, ale z swej własności nakładał, co on dochodząc tey głowščyzny nałoży, część iemu, któraby między Bracią iego nań przyść miała, odłożyć. Tedy ma też między Bracią swą ku części równą tey
R. 5 a. 19 3 głowščyzny przypuszczon być. § A gdzieby przy żywocie Oyco-
3 wskim Syna bez potomnego, albo Corkę za mąż niewydaną, albo Wdowę bezpotomną zabito, tedy o to Ociec ma prawem czynić, i głowščyzna iemuż należeć będzie. Jeśliby po śmierci Oyco-
3 wskiej, a za żywota Matczynego Syna albo Corkę, takich, iako wyżej opifano, zabito: Tedy Matka z dorosłemi Synami swemi, a nie będzieli Synow tedy z Córkami o to zabójstwo prawa dowodzić, i głowščyznę między się na równe części podzielić mają. A ieśliby dzieci iey były lat niedorośle, tedy iedna Matka może o to prawem czynić.

(a) W Koronie, głowa Matki zabitey Synowi nierządnie z niey spółzonemu płacona być ma. *Kaz: Wskiki w Wsłicy, 1368. H. P. 256.*

Głowa tego zabitego, który się Szlachcicem mienił, a nie byłby nim, płacona być nie ma. *Zyg: Aug: H. P. 256.*

ARTYKUŁ XLV. 45.

Kto z bliskich ma karania za głowy, i głowščyzny dochodzić.

- 1 **G**Dyby kilka Braci było i Siostr rodzonych wyposażonych i nie wyposażonych, Ociec abo Matka ich, abo też który z nich Brat, Siostra, byli od kogo zabici, tedy Bracia sami mimo Siostr, mają o głowy i głowščyznę prawem czynić, i głowščyznę sobie brać, a to się ma rozumieć: gdy zabity Brat, abo Siostra, dzieci, Potomstwa, po sobie nie zostawia, zwłaszcza Siostra bedzieli zabita będąc jeszcze za mąż nie wydaną, abo Wdową bezpotomną. Wszakże chociaż i dzieci po Bracie abo po Siostrze Wdową zabitey zostaną, a będą lat nie dorosłych, tedy, w niedorolności lat takich dzieci, przecię Bracia abo Siostry, Krewne, abo też Opiekunowie tych dzieci nie dorosłych, prawa tego popierać i dowodzić mają. Ale gdy potym dzieci lat dorosną, głowščyzna ta im należeć ma, po wytrąceniu nakładu, coby bliscy dochodząc tego prawa nałożyli. § (a) A gdzieby Krewni abo Opiekunowie tego nie dochodzili, tedy same dzieci doroższy lat prawem o głowę Rodziców swych czynić mogą, a dawność im w tym szkodzić nie może. A jeśli by Bracia zmarli, tedy i Córki mają takowego prawa o głowę popierać. Jeśli by Synowie, Córki zmarli, tedy bliscy tego dochodzić mają, naprzód naybliższy po Mieczu, a gdzieby bliskich nie stało, tedy i po kądzieli.

(a) Gdyby bliski głowę zabita ochraniając, kogo w siedzeniu w wieży zaiednał, ma być karany winą na Mężobóystwo opisaną, a jeśli by do roku o zabicie nie czynił, wolno inżemu powinnemu choć dalszemu z któreykolwiek linii o to czynić. *Const: 1588. fo: 463. Tit: O Mężobóycach i skrutyniach.*

Opiekunowie od opiek odpadaia, gdyby o głowę zabitego do roku po zabiciu popierać nie chcieli, a jeśli by przyszło Mężobóycę poprzyiegać, a tegoby uczynić Opiekunowie nie chcieli, mogą to odłożyć do lat sierocych, 1588 O Mężobóycach i skrutyniach, *fol: 463.*

ARTYKUŁ XLVI. 46.

O Mężatce zabitey kto prawem czynić ma.

- 1 **J**Eśli by kto Szlachciankę Mężatkę zabił, bądź przy gwałtownym R. 11
naiezdzie na Dom, albo gdziekolwiek, a onaby dzieci po sobie a. 44
nie zostawiła, tedy Mąż wolen będzie o głowę iej prawem czynić, a gdy prawem zabóycę przekona, to i głowščyzna iemu płacona będzie. A gdzieby Mąż z iakich przyczyn nie chciał tego prawa dowodzić, tedy Rodzice będąli żywi, a po śmierci Rodziców Bracia, a nie byłoby Braci, tedy Siostry, abo insi bliscy, iako o tym wyżey dołożono, mają tego dochodzić, i sobie głowščyznę wziąć. § A jeśli by taka zabita Szlachcianka dzieci po sobie zostawiła lat dorosłych, a zechcáli mimo Męża Matki swej,

abo swego bądź Oyca abo Oyczyma o głowę Matki swoiey mówić, to im wolno będzie. Jeśliby dzieci zostały lat niedorośliych, to już Mąż będzie mógł o głowę Zony swey prawem czynić, a chociayby prawa dowiodł i główszczynę wziął, dzieci tey główszczyny Matki swoiey na Oycu swym pozyskiwać nie mają, wyiawwszy to, ieśliby im Oyczym był, tedy tey główszczyny Mężowi dla nakładu iego prawnego, równa część miedzy dziećmi należeć ma. § A ieśliby Mąż i o takowey Zony, co po sobie dzieci zaſtawi, zabójstwo, prawa dowodzić nie chciał, tedy w niedoroſłości lat dziecinnych, także iako wzwyż opifano, Rodzice abo Bracia, Siostry, bliſcy dochodzić tego będą.

R. 12
a. 44

3

A R T Y K U Ł XLVII. 47.

O boy, rany Szlachcica lat niedoroſtego.

Jeśliby kto Szlachcica abo Szlachciankę lat niedoroſłych zbił, zranił, a Ociec, Matka, Brat, i któżkolwiek z bliſkich, pozwałby o to onego, kto zbił, do prawa, a onby ſię do tego bicia nie znał, a bylby boy abo rany znaczne, Woźnemu według prawa okazane. Tedy ieśliby ſię ten takowy boy ſtał przy bytności tego powinnego, który o to żaluie, ten Ociec, Matka, abo Brat, bliſki, powinny miaſto onego bitego, może boiu iego przyſięgą ſwą dowodzić, i za przyſięgą nawiązka ma być ſkazana według ſtanu bitego, i oddana temu kto przysiagli. § A ieſli ſię ten boy zaocznie ſtanie w niebytności żalobney ſtrony, tedy przeciwna ſtrona bliſza będzie od takowego boiu i od ſzkod, któreby ſię przy tym boiu ſtaly, odprzysiąc. Także ſię i o Panu i o Pani rozumieć ma, gdyby żaloba ſzła o zbiecie chłopca abo dziewczki lat niedoroſłych. A gdy taki bity lat doroſcie, tedy iemu od powinnego, abo od Pana, Pani, tey nawiązki połowica dana być ma, a Ociec abo Matka nie powinni będą dziecięciu ſwemu nic za to płacić.

R. 11
a. 2

93

2

A R T Y K U Ł XLVIII. 48.

O takim, ktoby komu gwałt, zabójstwo, boy, abo ſzkodę uczyniewszy, pierwey rozſądku prawnego umarł.

Ustawuemy, (a) gdyby kto uczyniwſzy komu gwałt iaki, zabójstwo abo boy, rany, iakiekolwiek krzywdy, ſzkody poczyniwſzy, a nie rozprawiwſzy ſię z ſtroną żalobną, umarł, a imienie abo majątność ruchomą po ſobie zoſtawił, aaby krzywda ielzcze za żywota tego, na kogo żaloba idzie, była na Urzędzie i Sąsiadom według tego prawa opowiadana i zapisana, tedy ukrzywdzony, abo też dzieci, Potomkowie, bliſcy iego, nie przemilczawſzy dawności według uczynku w tym Statucie opifaney, będą

1

2 mogli tych krzywd, szkód na dzieciach, Potomkach, bliskich onego zmarłego, na kogo po nim majątność jego leżąca albo ruchoma przypadnie, prawem pozyskiwać. § A jeśli by żalobliwa strona tej rzeczy według tego Statutu dowiodła, tedy dzieci, bliscy onego gwałtownika, albo szkodnika od gardła wolni zostaną, ale gwałt, głowiczninę, nawiązkę i szkody, na czym żalobliwa strona dowod i przysięgę według tego Statutu uczyni, z imienia i majątności onego zmarłego, póki jej stanie, płacić powinni będą,

(a) Jeśli by Mężobójca w więzy umarł, będąc przek nany o Mężobójstwo, przecię głowicznina ma być płacona z D. br. jego Potomkom zabitego, 1588. O Mężobójcach, fol. 403.

ARTYKUŁ XLIX. 49.

O Mieszczaninie, i o inszym Człowieku prostego stanu, któryby Szlachcica ranił.

1 JEŚLIBY który Mieszczanin miasta Wileńskiego będąc w Burmistrzostwie, Szlachcica zbił albo ranił, tedy ma nawiązać tak, iako wyżej napisano, wszakże jeśli by Burmistrzostwem na ten czas nie sprawował, a Szlachcica by ranił, ma rękę tracić. Tak też i Chłop prosty w mieście mieszkający jeśli by zbił albo ranił Szlachcica, ma rękę tracić, a jeśli rękę albo nogę Szlachcicowi utnie, albo na członku którym ochromi, ma gardłem karany być.

Patrz w artykule 35 Rozd. 3.

ARTYKUŁ L. 50.

O okazaniu Szlachectwa, za skazaniem nawiązki.

1 JEŚLIBY po skazaniu nawiązki Szlacheckiej strona przeciwna powiedziała, iż ia według skazania sądowego nawiązki mu dać gotow, wszakże nie jestem wiadomy, jeśli on jest Szlachcic albo nie, radbym o tym wiedział, tedy ten, który się mieni być Szlachcicem, ma iechać do onej Ziemi albo Powiatu z kąd rodem jest, i tamże zebrawszy Bracią, Stryiow, albo Krewnych swych, przed Urzędem tamiecznym Grodzkim, albo Ziemskim, do którego mu się rychley trafi, ma się wywieść, iż jest Szlachcic. A Urząd z onej Ziemi albo Powiatu ma pisać list otworzony do Sądu, gdzie się to prawo toczyło, dając o nim świadectwo, iż jest Szlachcic. A gdy takową wiadomość o sobie przyniesie, tedy stronę swą przeciwną ma do Sądu na drugie Roki przypozwać ku przysłuchaniu się tego wyводу jego, a ten pozwany ma się za pierwszemi pozwy iako na roku zawitym stanować, i tego wyvodu Szlachectwa przysłuchać, a po okazaniu Szlachectwa, miasto nagrody szkód, nawiązkę Szlachecką sówito zapłacić będzie powinien. § Wszakże ie-

R. 4.
a. 29

śliby nieosiadły Człowiek dowiadował się onego Szlachectwa, ma do tego czasu, póki on zjezdzi, za porękę dany być, a jeśli by poręki nie dał, ma być w więzieniu na Urzędzie Grodzkim zadzierżany.

Patrz Artykułu 19. w Rozd: 3.

ARTYKUŁ LI. 51.

Za gwałt pospolity Sąsiedzki.

Ustawuujemy, iż za każdy gwałt pospolity sąsiedzki prawnie przewidziany, ma być skazano stronie obrażonej dwanaście rubli groszy.

ARTYKUŁ LII. 52.

O przemilczeniu gwałtu, złodziejstwa, pożogi, i innych szkód.

R. 4 a. 35 **G**Dyby (a) kto komu gwałt pospolity sąsiedzki, albo złodziejstwo, pożogę, boy, grabież, i jaką szkodę uczynił, a tenby milczał od onego czasu iako się to stało, trzy lata, tedy już o to będzie wечно milczeć. A jeśli by i pozwałszy o to a prawa niedowiodłszy, a potem zaś znowu trzy lata przemilczał, o to także nie będzie mógł prawem czynić, wyjąwszy jeśli by Opiekunowie zamilczeli, tedy to dzieciom, gdy doydą lat, prawo nie ginie, także do trzech lat.

(a) O złodziejstwo gdy obadwa w jednej Parafii, jeśli do roku nie czynią, sprawę swą dawnością tracą, a jeśli w dalszym Powiecie i po różną miejscą, do trzech lat. *Każ: Wielki w Wiślicy, 1368 H. P. 55r.*

A o mniejsze rzeczy, iako o łup w Bydle albo w stadach, tylko do roku: *Każ: H. P. 538. Praskrypcya o Rany iako i o Głowę, trzy lata. Const: 4588. fol: 462. Tyt: O Ranach.*

ARTYKUŁ LIII. 53.

Ktoby po zranieniu po biesiadach i Karczmach bywając pił.

R. 12 a. 3 **U**stawuujemy, gdyby który Szlachcic, i iakiegokolwiek stanu Człowiek bity albo ranny, po zranieniu iezdził albo chodził po Kolacyach, po Targach i po Karczmach pił, na biesiadach siadał, od boiu albo zranienia, do dwudziestu czterech dni, a potem chociażby od tych ran umarł, tedy ten, od kogo te rany albo boy iemu się stał, dowiedzieli tego słuźnym dowodem, głoźczyzny płacić nie będzie powinien, tylko za rany iego Krewnym dosyć czynić za dowodem według Statutu.

ARTYKUŁ LIV. 54.

- ¹ **J**eśliby kto kogo ręczył na postanowienie, i czasby temu po-^{R. 1}
 stanowieniu był złożon, a tenby po kim ręczył przed rokiem^{a. 27}
 postanowieniu zamierzonym umarł, tedy Poręcznik ma zezna-
 niem Urzędowym, gdzie ten iściec umarł, wywieść się, i tym be-^{R. 7}
 dzie wolen od poręki. A jeśliby Poręcznik sam także przed ro-^{a. 18}
 kiem postanowieniu iścca złożonym umarł, tedy żalobna strona iuż^{R. 8}
 iścca patrzeć ma, a Dzieci Poręcznikowe nie będą w tym winni. §^{a. 8}
² (a) Wszakże jeśliby Poręcznik na rok postanowienia iścca złożony^{K. 4}
 nie postawił, i poręki z siebie nie zdał, a po roku tym on iściec abo^{a. 24}
 Poręcznik sam umarł, tedy poręka takowa iako na samym Porę-
 czniku poki żyw, tak po śmierci iego i na dzieci, i na majątność iego
 spadywa, na czym żalobnik dowod słuszny szkod swych uczyni.

(a) Jeśliby osiadły nie osiadłego z poręki na roku nie postanowił, tedy sam osiadły ma zań
 odpowiadać powodowej stronie o rzecz, o którą nie osiadły był obwinion. *Zwyczaj Ziemł*
Krak: H. P. 360.

Gdy też nie osiadłemu skaza, aby wierzycielowi swemu dosyć uczynił, ma dać porękę lu-
 dzi osiadłych, 1588. *De impositiois, fol: 465.*

ARTYKUŁ LV. 55.

*Jakiego Więźnia Urząd Nasz nie może na rękojem-
 stwo dawać, a iakiego ma dawać.*

- ¹ **G**Dyby kto kogo obwiniwszy w uczynku iakim krwawym, za co
 gardłem karzą, dał przed prawem do więzienia Urzędu Na-
 szego osadzić, takowego więźnia Urząd Nasz nie ma na ręko-
 jemstwo bez pozwolenia strony tey, która go osadzi, dawać, i z
 więzienia wypuszczać, a postępek w tey rzeczy ma Urząd na obie
 stronie taki uczynić, iako o tym wyżej w tymże Statucie iest opi-
 fano. § Lecz ktoby kogo obwiniwszy w rzeczach mnieyszych, gdzie^{R. 4}
² o gardło nie idzie, abo o dług iaki, bądź osiadłego dał do więzie-^{a. 29}
 nia, tedy Urząd takowego więźnia i bez dozwoleńia strony powo-^{y 32}
 dowej może ku postanowieniu na pewny rok na porękę dać, a
 strona w tym nie poręcznika ale Urzędu patrzeć ma.

ARTYKUŁ LVI. 56.

*Który złoczyńca będzie na śmierć skazany, a od
 tegoby się odkupił abo odproszony był.*

- ¹ **T**Eż (a) jeśliby kto o złodzieystwo abo o które złoczyństwo na^{R. 8}
 karanie gardłem przez Urząd prawa pospolitego skazany był,^{a. 1}
 a w tym karaniu gardło swe pieniędzmi odkupił, abo się od
 tego karania abo od stracenia gardła przez przyjaciół swych, abo
 Gości, Posłów, Panów znakomitych wyproszony był, a za takowy
 Mmmm

R. 1 Iwóy uczynek zły u Kata w ręku był, taki każdy między dobremi
a. 9 ludźmi Rycerzkiemi nie ma więcej tego Przywileju Szlacheckiego
używać, a dzieciom iego to szkodzić nie ma.

(a) Złodziey choć stanu Szlacheckiego jeśli uciecze, a potym sobie Króla przeiedna, prze-
cie prawnie odpowiadać i dekretowi dosyć uczynić powinien, i bez czci być ma. *Każ: 10*
W. ślucy, 1368. H. P. 552.

A jeśli kto w złodziejstwie albo łupie u sądu będzie przekonany, by też rzecz kradzioną abo
wziętą wrócił, zostaie bez czci na wieki. *Każ: tenże H. P. 553.*

ARTYKUŁ LVII. 57.

*O tym, któryby Szlachcie nie osiadły zabiewszy kogo pod
którym Urzędem Naszym, abo gdziekolwiek, a nie
sprawiewszy się precz uiechał.*

R. 1 G Dyby kto będąc nie osiadłym w tym Państwie Naszym Wiel-
a. 9 kim Xięstwie Litewskim, i nikomu nie służąc, bądź Człowiek
R. 4 przyjeżdży, abo rodzić tuteyszy, zabóystwo abo iaki inszy
a. 98 zbytek, za co gardlem karanie opisano, pod którym Urzędem Na-
szym, i gdziekolwiek indziej uczynił, a nie mógłby być poimany
i przed Urzędem ku rozprawie stawiony, aleby precz uiechał, a
strona żałobna niechciałaby na tym, u kogoby się taki Człowiek
nieosiadły przechowywał, pozyłkować. Tedy ma po takiego stro-
na boląca pozwy od Urzędu Grodzkiego tego Powiatu, w którym
się to stanie, wziąć, i te pozwy przez Woźnego dać poprzybijać
u wrot Zamku abo Dworu Naszego sądowego, i w Mieście na bra-
mach, i też przy Kościołach, i kazać Woźnym te pozwy głośno
obwoływać, aby się ku sprawie w tym obwinionemu stanowił, za
którymi pozwy nie stanieli obwiniony ku sprawie na dwoygu ro-
czkach Grodzkich, takowy na wywołanie do Nas Hospodara oby-
czaiem w tym Statucie około tego postanowionym ma być odesła-
ny, a My go mamy kazać wywołać ze wszystkich Państw Naszych,
a po wywołaniu, iako strona, tak Urzędy Nasze mają i mogą się
przeciw niemu zachować, iako i przeciw innym wywołańcom, iako
o tym w tymże Statucie iest opisano.

ARTYKUŁ LVIII. 58.

*O przysiędze na gwałcie i szkodach przy nim poczynio-
nych: także na szkodach przy Słudze abo Poślą-
cu na drodze podziałanych.*

R. 11 U Stawuujemy, iż na Gwałcie każdym za niażdżem abo naysciem i
a. 1 na Dom abo na Gospodę Szlachecką, iako o tym szerszy na
słych mieyscach iest dołożono, gdy przyiega stronie powo-
dowej skazana będzie, a ten gwałt stanie przy bytności samego
Gospodarza domowego. Tedy na tym gwałcie nikt inny iedno sam
ten, kto o ten gwałt pozywa, któregokolwiek stanu będzie, ma

według statutu przysiąc. A ieśliby w niebytności samego tego, komu ten gwałt stanie się: Tedy na tym, iż sprawiedliwie o tym wiadomość wziął, że się to tak a nie inaczej stało, i za tą wiadomością, ciebie iako gwałtownika Domu swego poprzysięgam. A Urzędnik też ma przysiąc, że tak jest, iako on w tym sprawę Panu dał, na szkodach swych własnych, także sam ma Gospodarz domowy przysiąc, . § Niżli ieśliby się gwałt domowy, i przytym zabranie majątności stało w niebytności Gospodarza domowego; Tedy on winien będzie tylko na tym przysiąc, że tak siła, iako żaluie, w tym Domu i schowaniu swym odiechał. A Urzędnik albo Ciwun, albo też między uboższymi stany Zona, Syn dorosły, albo kto na on czas w Domu iego z poruczenia iego, starszym będzie, ten ma na tym przysiąc, że to jest przy tym gwałcie pobrano. A ieśli przy jakim gwałcie samemu Panu szkody nie staną się, tylko Slugom, albo poddanym iego, to przecię Pan na gwałcie, a Sludzy, poddani, każdy na szkodach swych przysiąc mają. A niezechceli powodować strona sam Pan na gwałcie przysiąc, to mu wolno odstąpić. Ale na szkodach zechcali, tak on na swym własnym, iako Sludzy i poddani na swych przysiąc, to też mu wolno będzie. § Potem, gdyby kto z Xiążąt, Panow, Szlachty, mienil sobie szkodę od kogo w czymkolwiek być uczynioną, na drodze i gdziekolwiek przy Slugach, albo iakichkolwiek Posłańcow swych. Tedy Pan sam na tym, iż to o co żaluie, posłał był, przez tego Slugę albo Posłańca; a Sluga, Posłaniec ten na tym, że to u niego odjęto, albo ukradziono, albo przy boiu zginęło, mają przy inszych postępках prawnych przysiąc. A Sluga, Posłaniec, i na boiu swym, ieśli się mu stanie, zarazem może przysiąc, a po takim dowodzie skazanie ma być czynione wedle prawa. § A co się dotyczy potocznych, pospolitych gwałtow, nie o rzeczy krwawe, gdzie się w niebytności samego Gospodarza domowego staną, tego mogą Urzędnicy Szlachta przysięgą dowodzić. A ktoby nie miał Urzędnika Szlacheccica, ten zechceli sam, ma takich rzeczy przysięgą dowodzić, iako o tym wyżej w tym Artykule opisaño.

ARTYKUŁ LIX. 59.

*O pisaniu szkod w Pozwie, albo mianowaniu przy ustney
żałobie.*

IŻ nie którzy ludzie zwykli byli w Pozwach Żaloby swey, przy gwałtach i przy inszych różnicach pisać wiele rzeczy szkod, albo i przy ustney żalobie słownie ich siła mienić, a czasu dokonania prawa, gdy przyidzie ku przysiędze, tedy tych szkod w Pozwie albo ustnie na żalobie pomienionych wielką część odstępowali, czym iako Urząd w niepotrzebną trudność przywodzili, tak i siebie o nieiakiie mniemanie przeciwnie przyprawowali. A tak My Hospodar, chąc te w ludziach takie myśli wprzód powścią-

guąć, ustawuujemy, iż ktoby w Pozwach albo ustney żalobie swey szkody iakie opisałwszy i pomieniwszy, a potym na prawie albo czasu przysięgi, którey części ich odstępował, i na wszystkich, iako obżalował, przysiąc niechciał, ten iuż i wszystkie infze szkody w żalobie iego pomienione traci, i przysięgać na nich nie może, a obżalowana strona od nich wolna będzie. Jednakże i w tym postrzegając My ubliżenia strony ukrzywdzoney żalobney, tak to waruujemy. § Iż gdyby się komu stał iaki gwałt, najazd domowy, i przy tym zabranie maiętności albo odjęcia imienia ze wszystką maiętnością, abo też szkodą, pożogą, złodzieystwem, bądź też na drodze rozboiem, i infzym iakim obyczaiem, czegoby strona obrażona przez wielki żal albo zranienie swe, albo ieśliby sam Pan był zabity, po nim Zona, dzieci, bliscy, przed takim frasunkiem, żalem i uciskiem swym nie mogła zarazem wszystkich szkod, zabrania maiętności swey, albo listow na pamięć sobie przywieść, albo wiadomości o wszystkich tym dostateczney dosięć, tedy tylko gwałt, najazd, pożogę, złodzieystwo, albo rozbój, rany, ma bez omieszkania, iako nayprędzey według dalekości drogi może być, sąsiadom okolicznym i na Urzędzie według tego Statutu opowiadać, i do ksiąg zapisać dać, dokładaiąc i to, że się i szkody, ieśli tak będzie, przy tym stały, których ona nie mogła tak prętko spisać i do ksiąg posłać, a potym rozmyśliwszy się i wywiedziawszy się o szkodach sobie podzielanych, może te szkody na reieistr mianowicie spisałwszy do Urzędu ku zapisaniu w księgi posłać, a Urząd ma do ksiąg przyiać, nie mogli być bliżey, tedy naydaley w trzech niedzielach, i to stronie żalobney u prawa iść ma, wyiawszy to, gdzieby samego Pana w tym imieniu nie było, gdzie się ta szkoda stanie, a byłby gdzie indziej w kilkudziesiąt milach, a Urzędnik, Ciwun, albo Zona niewiedzieliby iako o tych szkodach Urzędowi sprawę dać, takowemu czas na opowiadanie szkod ma być i do sześciu niedziel. § A stałoliby się to będącemu na służbie Naszey 3 Hołpodarskiej i Ziemskiej za granicą Państw Naszych, albo na wojnie, takowemu na opowiadanie szkod czasu użyczamy po zwroceniu z posługi Naszey i Ziemskiej do sześciu też niedziel.

A R T Y K U Ł L X. 60.

*O karaniu takich Niewiaśc wszetecznych, któreby
dzieci swe albo infzych gubiły.*

R. 14
a. 29**R**Adzi to widząc, aby w Państwie Naszym Chrześciańskim wszę- 1
laka uczciwość i poważność powołaniu Chrześciańskiemu na-
leżąca była zachowana, a przeciwne temu, żeby karanie słu-
żne na sobie odnosiły. zkądby infze nierządnego przedsięwzięcia
swego powściągać się mogły. Ustawuujemy, iż gdyby która Bia-
łagłowa nie żyjąc w stanie Małżeńskim, ale wszetecznie się i nierzą-
dnie sprawując, i tak płodu nabywszy, a potym dla wstydu, abo

bojaźni karania ten płod fama abo przez kogo inszego traciła, i o śmierć przyprowała: a na takim uczynku byłaby fama, abo ten, kto od niey sprawować to będzie, poimany, aboby to jakim słusznym, pewnym, znacznym i iawnym dowodem przewidziano było, takowe, iako ten kto się tego czynić, a płod taki gubić podiał, tak i ta która płod swój na stratę dała, sami mają gardłem karani być. A w takiey rzeczy Urzędy Nasze Grodzkie i Mieyskie, mają wywiadowanie czynić, i tego postrzegać, a doznanych i prawem w tym przekonanych karać.

ARTYKUŁ LXI. 61.

W czym i kiedy Skrutynium ma być dopuszczzone.

I Skrutynium ma być czynione w takich rzeczach, gdzie idzie o (a) Poczciwość i o (b) gardło, w czym strony między sobą miałyby dowody abo odwody wątpliwe, a braliby sobie obie abo jedna która strona na Skrutynium. Tedy Urząd wysłuchawszy (c) dowodow i odwodow, tego iey dopuścić ma, obyczajem niżej opisanym: to jest, na Skrutynium ma być dawano, w ten czas, gdy R. rk strony abo za poimaniem na gorącym uczynku, abo za pozwy na a. 2L roku prawu przypadłym rozprawę z sobą mieć będą. A to dla tego, gdy się takie sprawy o Poczciwość, za odesłaniem Urzędowym na (d) Sejm przed Nasz Hospodara, a o gardło za appellacją do Sądu głównego przytoczą: tedy aby obie strony, z sprawami swemi gotowe były. A nad te rzeczy wzwyż opisane, i na Skrutynium wyięte, gdzieby nie szło o Poczciwość abo o gardło, abo o insze rzeczy o co na Skrutynium insze Artykuły w tym Statucie mianowicie ukazują. My Hospodar, ani Sąd główny, ani który Urząd Nasz na Skrutynium pozwalać nie ma. Ale bez odwłoki każdemu ukrzywdzonemu za dowodem prawnym sprawiedliwość zarazem na roku słusznym przypadłym działana być ma.

(a) W sprawach które się Poczciwości dotyczą na Skrutynium odesłano być ma, 1565. O rzeczach które się Poczciwości dotyczą, fol: 100.

(b) Skrutynia o Głowę zabita czynione być mają, 1588. O Męzobóych &c. fol: 463.

(c) Na Skrutynia przed dekretem, a nie po dekrete dawano być ma, 1578. *De invasione domus*, fol: 336.

(d) A gdy Sprawa wytoczy się na Sejm, obiedwie strony z Skrutyniami mają być gotowe, 1575. Skrutynium, fol: 328.

ARTYKUŁ LXII. 62.

Kto na Skrutynium ma wyjeżdżać, i o naznaczenie czasu ku wyjazdowi na nie.

I Gdy (a) już Urząd Grodzki z przyczyn wzwyż opisanych Skrutynium której stronie abo obudwum dopuści, tedy na to Skrutynium, to jest: na wywiadowanie, ma Starosta sądowy tego
Nnnn

Powiatu, w którym się taka Sprawa przytoczy, a w niebytności samego Starosty, tedy dwie Osoby Urzędowe, Namieśnik abo Podstarości z Sędzią Grodzkim; a ieśliby obadwa ci nie mogli z iakich słusznych przyczyn iechać, tedy z iednym z nich którym Pisarz Grodzki ma iechać. (b) A nie mogłoliby to być żeby dwa Urzędnicy iechali, tedy ieden z nich ma iechać. A chociaż ieden abo i dwa pojadą, przecię mają przy sobie mieć Woźnego i kilku Szlachciców, ludzi dobrych wiary godnych, przynamniemy trzy Osoby, ni iedney stronie w prawie tym stojącej nie powinny. A czas wyjazdu na to wywiadowanie ma Urząd stronom oczewiście na Roczkach oznaymić bez przedłużenia, ale iako nayrychley być może, skoro po odsładzeniu Roczkow według dalekości mieysca, na które mają wyiechać.

(a) Skrutynia o zabity Głowę na Rokach pierwszych Grodzkich abo Ziemskich odprawowane być mają, w czym ma pozew uprzedzić rokiem na dwie niedzieli do wywiedzenia skrutynium, 1588. O mężobóystwach fol: 463.

(b) Skrutynium sam Sąd ma odprawować, a nie przez subfytuty, *inquirendo circumstantias rei*, *Consl: 1588. fol: 463. Tit: O mężobóycach.*

ARTYKUŁ LXIII. 63.

Jakim obyczaiem Skrutynium ma być czynione.

Ci wyżej (a) mianowani Skrutatorowie, mają na to mieysce, i gdzie się ten uczynek, o co prawo idzie, stał, wyiechać, i tam wywiedzenie pilne i dostateczne uczynić u naybliższych sąsiadów, u Szlachty, u Panow samych, i ich Urzędników, Sług i poddanych, i u kogożkolwiek inszego, chociaż i u przyjeźdźcego człowieka, któremuby się trafiło na on czas, gdy się to stało, to wiedzieć, tylkoby u ludzi godnych wiary, niewyimuiąc z tego żadney Osoby, tak Duchownego iako i Swieckiego stanu Człowieka, którzy powinni będą, mając przed oczyma boiaźń Bożą i sumnienie dobre, przyrzekłszy i ślubowawszy słowem swym dobrym i pocziwym, zeznać to, czego będą w oney rzeczy świadomi prawdziwie. Ale tych Osob, u których ma być o tym wywiadowanie czyniono, strony w prawie z sobą stojące nie mają ku temu świadectwu sposabiać, i czasu tego wyjazdu i wywiedzenia przed Skrutatorami stanować.

R. II § Jedno ci Skrutatorowie sami u tych ludzi, u kogoby rozumieli a. 30 i 33. według mieysca, czasu i uczynku, najlepiej i najszczerzej prawdy się wywiadować, mają opyt czynić nie tylko o samym tym uczynku i o przyczynach iego, ale i o zachowaniu a postępkach i obyczajach tych obudwuch Osob prawo z sobą wiodących; a strony czasu takiego opytu i wywiedzenia przy Urzędzie być, i tego przyśluchywać się nie mają. Y czego się ci Skrutatorowie w tey rzeczy wywiedzą, to wszystko dostatecznie spisać mają, dokładając prawdziwie pod sumnieniem swym każdego powieści, także czas, mieysce, i wszystkie insze znaki, podobieństwa. (b) A będąc U-

rząd sam na wywiedzeniu, to pismo ma przy sobie do skuteczney rozprawy stron pod pieczęciami Szlachty i Woźnego, przy nich będących, na liście zażytym zachować. Wszakże Urząd Nasz Grodzki powinien będzie na Skrutynium wyjeżdżać bez odwłoki pod tą przysięgą, którą na Urząd swój uczynił.

R. 11.
a. 62.

(a) W Koronie, na roku dwóch niedziel przypadłym strony obiedwie mają przysiąc, iż tych Świadkow, które będą stawieć nie przekupili, ani są przez nich *corrupti*, a mają mieć Świadki wiary godne, którymby ona rzecz była dobrze wiadoma, w czym on Sąd ma być ostrożny, aby sam przez się, a nie przez Namieśnika odprawował.

Oczewistych Świadkow ma być pierwsze uważenie, a tych którzyby z powieści świadczyli, nie ma być pisano, wyjawwszy żeby to do poszlakowania prawdy powiedzieli, których nawięcej ma być 12. a ci nie z kartek świadectwa mają czynić, ale z powieści ich Sąd świadectwa ma przyjmować, a te przyznania za przysięgą, albo pod wiarą i sumnieniem powieścić mają, 1588. O Mężobóycach i skrutyn: fol: 463.

(b) Skrutynia wszystkie spisane mają być w zawartym rotule albo fascykule, każdej stronie jego świadectwa wydawane, 1588. O Mężob: tamże.

ARTYKUŁ LXIV. 64.

Jako strony i Urząd po Skrutynium zachować się mają.

- I **G**Dy się już to wywiedzenie tym porządkiem, iako wyżej opisano, odprawi, tedy strony, tak żalobna iako i odporna, krom pozwania ku dokonaniu tego prawa i przyśluchaniu wyroku Urzędowego, na tymże Urzędzie stanowiąć się, i rozprawę przysiąc na pierwszych Roczkach po Skrutynium przypadłych, a Urząd za pilnym uważeniem i rozmyśleniem, wziąwszy porozumienie i obaczwszy a rozeznawszy o tey sprawie z onego wywiedzenia, i za którą stroną będą na wywiedzeniu słuszniejsze i pewniejsze świadectwa i znaki, tę stronę ku dowodowi ab odwodowi według nuki tego Statutu przypuścić. A przeczytawszy Skrutynium obie ma stronom, to między nimi rozsądkiem swym bez przewłoki kończyć ma, to jest: przyidzieli do tego sprawa, winnego na gardło, także głowfzczynę, szkody na imieniu, albo majątności ruchomey skazać ma. § A jeśli która strona po Skrutynium na pierwszych Roczkach ku rozprawie przed Urzędem nie stanie, ta rzecz swą traci.

R. 11.
a. 31.

ARTYKUŁ LXV. 65.

O wysyłaniu przez Nas Hospodara na Skrutynium

- I **T**Eż (a) gdy się od własnego Sądu Naszego Hospodarskiego przytrafi na Skrutynium wysłać w rzeczach wyżej opisanych. Tedy My mamy na to wysłać Osoby dwie albo trzech Urzędnikow onego Powiatu, gdzie się ten uczynek stał. A po wywiedzeniu ich po temuż się rozsądkiem Naszym ku stronom zachować mamy, około przypuszczenia ich ku dowodowi albo odwodowi, iako o tym wyżej o Urzędach Naszych opisano.

R. 11.
a. 55.

(a) Na Skrutynium gdy Król J. M. Sprawę odsyła, Skrutatorowie mają być przysięgni, pod którą przysięgą wywiadować się mają pilnie od ludzi przysięgą obowiązanych prawdziwey rzeczy, 1550. § Skrutynia, fol: 6.

ARTYKUŁ LXVI. 66.

O wysyłaniu przez Sąd główny na Skrutynium

R. 11
a. 62 **G**Dyby też Sądowi głównemu ukazała potrzeba według tego Statutu na Skrutynium wysłać: tedy mają wysłać z pośródku siebie na to obrawszy dwie Osoby, które wysłane od nich Osoby po wywiedzeniu w rozsądku samey rzeczy sami Sędziowie główni mają się zachować i postępować, tak iako wyżej, o Urzędzie Grodzkim szerzey iest opisano. Ale strony już bez pozwu po Skrutynii, iedno na rok od Skrutatorow złożony ku skończeniu prawa i wysłuchania wyrokow, tam gdzie i w którymkolwiek Woiewództwie w tym roku Sądy główne sądzić będą, stanowiąć się przed tymże Sądem głównym będą powinni.

ARTYKUŁ LXVII. 67.

O appellacyach w rzeczach krwawych od Urzędu którego sądowego do Sędziow głównych, i o dawaniu na porękę skazanych na gardło.

R. 11
a. 40 **K**Toby osiadły w Wielkim Xięstwie Litewskim w sprawie takiej, i która idzie o gardło, po skazaniu Sądu Grodzkiego, i będąc na gardło skazany, chciał appellować do Sądu głównego, a gdzieby o pocziwość szło do Nas Hospodara, takowemu każdemu appellacya ma być dopuszczona. Wszakże pod tym obyczajem: Iż ten kogoby Urząd na gardło skazał, ma po sobie pewne rekoństwo dać ludźmi osiadłymi Szlachtą, trzema abo dwiema Osobami, że się ku rozprawie przed Sądem głównym stanowiąć będzie, a strona żałobna do skończenia prawa aby była od strony przeciwney zdrowia swego bezpieczna. A gdzieby takowych Poręczników wydawszy, przed Sądem głównym abo przed Nami Hospodarem nie stał, tedy Sąd główny takowego skazawszy na gardło, ma go przez list swój do Nas Hospodara na wywołanie odesłać. A (a) My Hospodar będziemy powinni zarazem go kazać wywołać wiecznym wywołaniem, iż już takowemu i Gleyt Nałz na podniesienie wywołania dawany być nie ma. Ktorego takiego wywołania każdy Urząd Grodzki gdziekolwiek poścignawszy, za żałobą i pomocą strony ukrzywdzoney poimać, i gardłem go karać rozkazać ma, a głowiszczynę, i insze szkody i przeżyłki Sąd główny na samych Poręcznikach wskazawszy, ku oprowie tego na ich imionach do tego Urzędu Grodzkiego, pod którym oni osiadłości swe mieć będą, odesłać ma. Co Urząd ten postępkem niżej opisanym wykonać będzie powinien, a Poręcznicy tych wszystkich swych

R. 4
a. 67
R. 3
a. 52

- szkod na imieniu majątności tego po kim ręczyli, pozyskować ma-
 2 ią. § A ieśliby ten iśccy na gardło skazany, za poręką będąc, stro-
 nę swą powodową o śmierć przyprawił, tedy Poręcznicy będąc o
 to od Powinnych zabitego przypozywani przed Sąd główny, za do-
 wodem prawnym sami gardłem mają być karani. A ieśliby ranił,
 tedy rany i szkody wszelakie, coby się przy zabiciu abo ranach sta-
 ło, sowito nawiązać, i nagrodzić poinni będą, a tego wszystkiego
 Poręcznicy i ich Potomkowie patrzeć sobie będą na onym iśccu
 3 po kim ręczyli, i na majątności jego leżącey i ruchomey. § A
 gdzieby taki, komu idzie o gardło, rękoiemstwa po sobie na dał,
 tedy przez Urząd ma być w więzieniu zadzierżany do rozprawy,
 abo póki porękę po sobie da. A Sąd główny po okazaniu od stro-
 ny powodowey dekretu Sądu Grodzkiego, będzieli ten dekret we-
 dług prawa uczyniony, iuż na wykonanie tey sprawy do końca,
 do tego Sądu Grodzkiego odśłać ią ma. A gdyby ten Sąd U-
 rzędu Grodzkiego Sędziom głównym zdał się nie według prawa,
 takowego Sądu oni poprawiwszy mają Urzędowi Grodzkiemu na-
 4 ukę dać, iako w tym daley postępować. § A ieśliby prawem prze-
 konany nie dając się Urzędowi zahamować, precz upornie z Zama-
 ku abo z Dworu Naszego zszedł, tedy Urząd przeciwko takowe-
 mu według Rozdziału czwartego Artykułu trzydziestego wtórego
 postępować ma, a za przesyłki zarazem odprawę žalobnikowi na
 majątności jego, iaką mieć będzie, uczynić powinien. Po temuż i
 stronie powodowey ieśliby się dekret Sądu Grodzkiego nie według
 prawa widział, do głównego Sądu appellować wolno. A pozwa-
 ny iuż bez rękoiemstwa, iako wyżej opisano, przed Sądem głó-
 5 wnym ku rozprawie stanować się ma. § Gdzieby też Urzędowi
 Ziemskiemu w takiej rzeczy i zbytku, co się pod rokami Ziemskie-
 mi stanie, trafiło kogo na gardło skazać, tedy około dopuszczenia
 appellacyi, i dawania na porękę, także się ma zachować iako wy-
 żey w tym Artykule o tym dolożono, i Sąd główny na wykonanie
 skazania do tego Ziemskiego Urzędu odśłać ma.

(a) Na bannicye *ex personali partium controverse* sią otrzymane, osobliwie wieczne, żadne sub-
 lewacye i Gleyty *ad iure agendum* z Kancellaryi wydane nie mają być. *Const: 1647. fol: 20. Tit*
 O Sublewacyach i Gleytach.

ARTYKUŁ LXVIII. 68.

O nie przechowywaniu wywołńców we wszystkich Państwach Naszych.

- 1 A By ludzie swawolni czasu wywołania folgi i obcowania w Pań-
 stwach Naszych nie mieli, ustawuiemy, że wywołńcy Wiel-
 kiego Xięstwa Litewskiego, także i czci odsładzeni, we wszy-
 stkich Państwach Naszych, nie tylko w Wielkim Xięstwie Litew-
 skim, ale i we wszystkich Państwach Naszych nie mają być ni przez
 kogo przechowywani.

Wywołńcy czci odsładzeni, i Banitowie tak Polscy w Litwie, iako i Litewscy w Polsce
 mieysca mieć nie mają, 1589. *Infames & proscripti, fol: 529.*



ROZDZIAŁ

D W U N A S T Y.

O GŁOWSZCZYZNACH I O NAWIAZKACH LUDZI PRO-
STYCH, I O TAKICH LUDZIACH I CZELADZI, KTORA
OD PANOW SWYCH ODCHODZI, TAKZE I O
SŁUGACH PRZYKAZNYCH.

ARTYKUŁ I. I.

O zabiciu Człowieka prostego stanu od Szlachcica.

R. 4
a. 67



Owściągając My Hospodar swawoleństwa i zuchwal-
stwa ludzkie, które się od czasu w ludziach niepowścią-
gliwych, bez wszelakiey boiazni Bożey okazują, z cze-
go i krew niewinną ludzką niewstydliwie i niewinnie,
w nadzieję zapłaty za nią pieniądze, rozlewaia, i tym nie mniej
Pana BOGA ku gniewu na Rzeczpospolitą pobudzaią. Ustawie-
my, ieśliby który Szlachcic z zuchwalstwa, opilstwa, i bez dania
przyczyny, swawolnie, umyślnie, lekce poważaiąc prawo pospolite,
a paśtwiać się nad stworzeniem Bożym, Człowieka prostego stanu,
(a) nie Szlachcica zabił, a byłby poimany na gorącym uczynku,
w czasie wyżej w tym Statucie na gorący uczynek zamierzonym:
R. 11 Taki Szlachcic za słusznym dowodem ma być gardłem karany,
a. 31 krom głowszczyzny. Wszakże dowod na Szlachcica w takiej rze-
R. 14 czy nie inakszy być ma, tylko ieśli go srona żalobna przy zabi-
a. 10 tym z sześćma świadkami, z ludzmi dobrimi, wiary godnemi, i
niepodeyrzanemi, sam siódmy poprzysięże, miedzy którymi sze-
ścią świadkami, ma być dwóch Szlachty, wiary godnych nie po-
deyrzanych: tedy za takim dowodem ten Szlachcic ma gardłem
karany być. A ieśliby Szlachty ku dowodowi takiemu nie miał,
tedy gdy i prostego stanu z trzema świadkami żalobnik przysięże,
Szlachcic tylko iuż głowszczyznę płacić powinien będzie. § Wszak-

że ieśliby ten Szlachcic powiedział, żeby z przyczyny i za począt-
 kiem tego zabitego, w obronie będąc do tego przymuszony, to u-
 czynił, i brałby się w tym ku dowodowi, tedy to mu ma być do-
 pulzczono. A wżakże tym obyczaiem dowod ma być, gdy samotr-
 zec przyśle z dwiema Szlachcicami, a chociayby i nie Szlachtą,
 tylkoby ludźmi wiary godnemi i nie podeyrzanemi, takowy ma być
 3 wolen od gardła i głowščyzny. § A gdzieby się to pokazało,
 że ten Szlachcic będąc i przed tym nie śpokoinym, swawolnie to
 uczyniwszy, tylko sam ieden brał się ku przysiędze bez takowych
 świadkow, tedy to mu iść nie ma, ale przecię za dowodem zupeł-
 nym strony żalobney, iako iest wyżej opisano, ma być karany gar-
 dłem. Jeśliby żalobliwa strona nie mając zupełnego dowodu ta-
 kiego, iako się wyżej pomieniło, ale tylko samowtóra abo samotr-
 zecia tego Szlachcica poprzysiąc chciała, mianuiąc być, iż się to
 nie przy ludziach stało, tedy iuż przecię ten Szlachcic bliższy bę-
 dzie z swym dowodem odprzysiąc się, iż to nieumyślnie ale przy-
 4 muszony w obronie uczynił. § A ieśliby też i Szlachcic świadkow
 ku przysiędze nie miał, a tylko sam przysiąc chciał, to iuż strona
 żalująca bliższa samotrzecia z sobą równemi, tylko ludźmi dobre-
 mi i nie podeyrzanemi przy zabitym, iż nie za początkiem iego
 iedno bezwinnie zabity, przysiąc, a ten Szlachcic obwiniony za
 takim nie zupełnym dowodem gardła nie traci, tylko głowščy-
 5 znę według stanu iego zapłacić będzie powinien. § A gdzieby
 też Szlachcic taki nie był na gorącym uczynku poimany, tedy
 przecię będąc potym do prawa według tego Statutu przyciągnio-
 ny, ma za dowodem słusznym za zabitego głowščyznę płacić, i
 szkody, któreby się w ten czas stały, także za słusznym dowodem
 oprawić.

(a) W Koronie, Szlachcic gdyby zabił Człowieka prostego stanu, to iest wieśniaka, prze-
 pada grzywien 30. którey winy połowica Panu zabitego, a druga połowica potomkom, 1582.
 O Męzobódystwie *Plebetorum* fol: 372.

Plebei capitis taxa podwyższona na sto grzywien (onstit: 1631, fol: 19. Tit: *Taxa capitis*.
 Też taxę przyięło Wielkie Xięstwo Lit: *Constit.* 1638. fol: 42. Tit: *Taxa*.

ARTYKUŁ II. 2.

O Męzobódystwie między ludźmi prostego stanu.

T Eż (a) ustawuiemy, ieśliby Człowiek prostego stanu, drugie-
 go Człowieka też prostego stanu nie Szlachcica na śmierć za-
 bił, tedy za dowodem strony żalującej przy postępkach pra-
 wnych w tym Statucie opisanych, i za przysięgą strony powodo-
 wey samotrzeciej strona obwiniona gardłem karana, a głowščy-
 zna z majątności iego ruchomey według stanu iego zapłacona być
 ma temu, komu według prawa należeć będzie.

(a) Gdy Człowiek prostego stanu sobie równego Człowieka zabił, gardłem ma być karany,

w czym też skrutynia mają być chowane, 1581. O Mężobdyt: fol: 373.
Plebsii Głowa, gdyby o nią iako o Szlachecką czyniono, nie ma być płacona. *Conf:* 1557.
 fol: 10. § Gdzieby kto. A kto by o nie czynił, wpada w winę 120. grzywien, i ma siedzieć
 w więzy rok i sześć niedziel. *Ibid.*

ARTYKUŁ III. 3.

O głowiszczynach i na nawiązkach ludzi prostego stanu.

Pancernemu Słudze sześćdziesiąt kop groszy, putnemu Słudze i pięćdziesiąt kop groszy. Bartnikowi czterdzieści kop groszy. Ciałemu Człowiekowi dwadzieścia pięć kop groszy. Czeladnikowi domowemu oyczySTEMu, abo poimańcowi dwadzieścia kop groszy, A Zonom ich sowito głowiszczyna.

A nawiązka im.

Pancernemu Słudze sześć rubli groszy, putnemu Słudze trzy ruble groszy, Bartnikowi dwa ruble groszy, Ciałemu Człowiekowi dwie kopy groszy, Czeladnikowi domowemu oyczySTEMu abo poimańcowi kopę groszy. A Zonom ich sowito. A Niewieście, która Męża nie miała i nie ma, nawiązki pięćdziesiąt groszy, a głowiszczyny dwadzieścia kop groszy.

ARTYKUŁ IV. 4.

Głowiszczyny, nawiązki, Ciwunom, Klucznikom, Woytom, Starcom, Ławnikom mieyskim.

Ciwunowi, Klucznikowi, Woytowi, Starcowi głowiszczyny czterdzieści kop groszy. A ieśliby Czeladnik oyczySTy abo poimaniec w którym z tych Urzędow był, tedy iemu w Urzędzie głowiszczyny dwadzieścia kop groszy, a nawiązki dwie kopy groszy. A ieśliby w Kluczach, abo Woytoſtwie który Szlachcic był, takiemu przecię głowiszczyna ma być według stanu Szlacheckiego. A nawiązki, Ciwunowi, Klucznikowi, Woytowi, Starcowi, po trzy ruble groszy.

ARTYKUŁ V. 5.

O głowiszczynach rzemieślniczych ludzi.

Złotnikowi, Organiście, Pufzkarzowi, Hawtarzowi, Malarzowi, Sokolnikowi, Masztalerzowi, Krawcowi, Hawtarce, Kobiernikowi, Tkaczowi, Słofarzowi, Stelmachowi, Cieśli, Kowalowi, Stolarzowi, Psiarzowi, Woźnicy, Mularzowi, Szewcowi, Garnarczowi, tym wszystkim głowiszczyny trzydzieści kop groszy, a nawiązki po trzy ruble groszy, a Zonom ich sowito. Po temuz i infzym rzemieślnikom, których tu nie napisano, ma być płacono, iako i tym wyżej mianowanym, a Zonom ich sowito.

ARTYKUŁ VI. 6.

O głównszczyznach i nawiązkach Mieyskich, miast Uprzywileiowanych i mnieyszych.

I W Miastach Uprzywileiowanych Naszych Hospodarskich, Xiążęcych i Pańskich, w których się sędzą prawem Maydeburskim, a nie mają Przywileiow na nawiązkę Szlacheckiego prawa. Woytowi, Burmistrzowi, Ławnikowi, Pisarzowi, głównszczyzna po pięćdziesiąt kop groszy: nawiązka Woytowi, Burmistrzowi, Ławnikowi, Pisarzowi, dziesięć kop groszy: a Zonom ich tak głównszczyzna iako i nawiązka sowito. Wszakże tym Zonom, które się same szynkiem nie bawią: a które szynkują same, tym iako i inzego prostego Mieszczanina Żenie. Mieszczaninowi takich miast, co pod Maydeburkim prawem, głównszczyzny trzydzieści kop groszy, nawiązki pięć kop groszy, a Zonom ich sowito. § A ieśliby w którym mieście takim Woyt, Burmistrz, Ławnik abo Pisarz, był Szlachcic z rodu, abo za (a) Uprzywileiowaniem Naszym Hospodarskim, a nie bawilby się szynkiem i rzemiosłem, iako o tym w Rozdziale trzecim szerzey opisano, takowemu głównszczyzna i nawiązka ma być Szlachecka, a Zonom ich sowito. W miasteczkach mnieyszych, gdzie prawa Maydeburskiego nie masz, Woytowi, Ławnikowi, głównszczyzny trzydzieści kop groszy, a nawiązki pięć kop groszy, a Zonom ich sowito: Mieszczanom takich miast R. 12
mnieyszych, głównszczyzny dwadzieścia cztery kopy, a nawiązki trzy a. 3
kopy groszy, a Zonom ich sowito: Szynkarce nawiązki pięćdziesiąt groszy, a głównszczyzny dwadzieścia kop groszy.

(a) Burmistrzom, Raycom, Ławnikom, i Pisarzom miasta K. J. M. Wilna, według Przywileju za Głowę i nawiązkę iako Szlachcicowi, *ex juris qualitate* sprawiedliwość ma być czyniona, i ich Synom, ieśliby swoiey wolności rzemieślnem iakim nie pomazali, patrz Artyk: 35. w Rozdz: trzecim tego Statutu.

Przywileie Magistratowi Wileńskiemu *ante unionem* nadane są, *Constitutione unionis* approbowane, króra Konstytucya wszystkim *in genere*, i każdego stanu Człowiekowi approbowala, fol: 174. § Też aby iedna strona.

Też Przywileie approbowane są. *Const: Electionis*, 1632, fol: 15. § A na ostatek.

ARTYKUŁ VII. 7.

O głównszczyznach i nawiązkach Żydowskich.

I Dyby (a) Żyd Zyda na śmierć zabił, ranił, abo i zbił: tedy o tym Sąd i skazanie między niemi ma być czynione według praw i Przywileiow ich. A ieśliby Szlachcic zabił Żyda, R. 4
a. 3
a bylbymy poimany na gorącym uczynku, tedy ma gardłem być karany, ale już głównszczyzna płacona nie będzie. Także się ma rozumieć i o rozboiu: a szkody przy zabiciu abo rozboiu udziałane, z majątności tego zabójcy abo rozbójnika, za dowodem płacone być mają, gdyby Szlachcic według Artykułów wyższych w tym

Pppp

R. 11
a. 31 Statucie opifanych, pokonany w tym był. Także i nieosiadły Szlachcie, którzy nikomu nie służyć, a tylko kosterstwem a pianaństwem bawią się, a takowyby uczynek popełnili, iż takowyże winie iako i ci, którzy na gorącym uczynku będą poimani, podlegają. § A 2
a. 27 ieśliby który Szlachcic nie umyślnie z przygody taki uczynek popełniwszy uciekł, ten będąc z osiadłości swej do Sądu należnego pozwany, za przewodem prawnym tego takiego uczynku gardła nie traci, ale gdy na tym przysięże, iż nie umyślnie zabił, tylko głowiszczynę, a za rany nawiązkę, za dowodem prawnym, iako Szlachcicowi płacić ma. § A gdzieby się to zabójstwo Zydowi od 3 Chrześcianina stanu prostego Człowieka stało, ten chociażby na gorącym uczynku nie był poimany, ale do prawa swego, pod którym siedzieć będzie, przyciągniony będąc, za przewodem prawnym gardłem karany być ma. A ieśliby ranil tak, żeby rany znaczne i szkodliwe bite albo krwawe były, tedy za to nawiązkę ma płacić iako Szlachcicowi według Statutu. A ieśliby ten był tak ubogi, żeby nie miał czym nawiązki płacić, tedy za to więzieniem karany być ma według ich Przywileiu, a Barwierzowi przecię za lekarstwo zapłacić, a za mnieyły bój także siedzeniem przez kilka dni, R. 11
a. 27 według uznania Urzędowego karany być ma. A ieśliby na członku którym ochromiony był, tedy to według tego Statutu sądzono być ma, iako o nawiązkach opifano iest. A winnych rzeczach oni według Przywileiow swych sądzeni i zachowani być mają. § (b) A 4 fami Zydowie gdy w czym od kogo obwinieni będą, od Woiewodów, Starostow, i Dzierżawcow Naszych, i od innych stanow, który z nich pod czyią władzą będzie, bez pozwu iako insi poddani Nasi, ci którzy wolności Szlacheckich nie używają, sądzeni i skazowani być mają według praw i przywileiow im nadanych. § A 5 ieśliby który Zyd abo Zydowka do Wiary Chrześcianańskiej przystąpili, tedy każda taka osoba i potomstwo ich za Szlachcica poczytani być mają.

O Zydach iakie prawo.

(a) Zydowie na listy, Zapisy, i majątności stojące, leżące, pieniędzy dawać nie mają, a ieśli dadzą, pieniądze tracą, i do zapłaty dłużnik nie powinien, *Każ: w Nisze: 1454. H. P. 374.*

Zyd w zaftawę rzeczy wszystkie może brać, wyjąwszy Kościelne. *Beleław H. P. 366.*

Zydowie cel, myt, żup, soli, karczem, za cudzym tytułem trzymać nie mają pod winą 200, grzywien. 1567. *Fol: 131*

Zydzi Chrześcianom w handlach przeszkadzać, ani Chrześcianie oboiey płci onym służyć nie mają. Zyd 100 grzywien zapłaci, a Chrześcianin więzieniem karany być ma, Starostowie i Burmistrzowie doglądać mają, 1565. Zeby Chrześcianin Zydowi nie służył, *fol: 98.*

Zydowie nie mają zakupować towarow i żywności, Chrześcianie uprzedzając, 1588. Zydowie, *fol: 490.*

Zyd ieśli powie że Chrześcianinowi pożyczył zakładu iakiego, tedy Chrześcianin z przysięgą się odwiedzie, *H. P. 366.*

Zyd nie m przysięgać na rodale swym iedno o wielkie sprawy, które się ściągają aż na 50. grzywien pieniędźmi; o mnieysze rzeczy ma przysięgać u drzwi przed swą szkołą. *Zyg. w Krak: 1539. H. P. 376.*

Jako przysięgać mają obróciwszy się ku słońcu na stołku stojąc. *Patrz tamże.*

Te prawa wyżej ailegowane na Zidy Koronne się ściągają.

(b) Zydzi oprócz Podwoiewodzych do żadnych innych nie mają być pociągani Sądow. *Const: 1633. fol: 38 § A przytym. Appellatio do Woiewody, z tamąd za dworem taka praxis, i Const: 1638. fol: 38 § A przytym.*

Zydom W. X. Lit. Statuta i Konstytucye reasumowano, deklarując, iż nie do innych sub-

feliow, tylko do Sądow Woiewodzych i Starościch, a przez appellacye do Sądow Króla J. M. zadwornych pociągani być mają, *sub nullitate decietorum. Confi: an: 1678 fol: 23. Tit: Dochodzenie sprawiedliwości.*

Tymże dawane prawa i Konfytucye wszystkie *de securitate* onych reasumowano. *Confi: an: 1670: fol: 48.*

Tymże skrypta z Kancellaryi W. X. Lit: *pro securitate* onych wydane reasumowano. *Confi: an: 1678. fol: 23. O Tatarach.*

Perpetua lex stała, aby Żydzi czeladzi Chrześciańskiej, *nullo pretextu, utriusq; sexus* chować nie ważyli się, *sub pana* sta grzywien, których *medietas* ma należeć *parti*, a druga *Judicio*, a Chrześcian na więzieniu sześciu niedziel w turmie Zamkow albo Dworow Królewskich sądowych karać, co się ma rozumieć o roczney czeladzi; *secus* zaś żeby sobie dniami do Browarow męłkcy płci, iako i furmanow w drogę naymowali, o co *forum* przed Woiewodami, Starostami, lubo ich Urzędnikami Grodzkimiznaczono. Cż Żydzi cel, myt, czopowych, szelężnych i innych wszelakich podatkow Rzeczypospolitey, ani przez arędę, ani przez administracyą, aby trzymać nie ważyli się, Konfytucya, 1565. fol. 98. *sub titulo*, o kupiectwie żydowskim, druga żeby Chrześcianin Żydowi nie służył, trzecia żeby cel, myt, żyd nie trzymał, reasumowano, i Woiewodom, Starostom, abo ich Urzędem Grodzkim, przed którymi i *forum* uznano, do exekucyi przywozić *sub pana privationis officii* przykazano. *Confi: an: 1990. fol: 12. Tit: O Żydaeh W. X. L.*

A R T Y K U Ł VIII. 8.

O noszeniu Żydowskim.

I Żydowie (a) z Łańcuchami i z Kleynotami złotymi chodzić, tak też Srebra na Pasach, na Kordach, na Szablach nosić nie mają. Wszakże iednak Sygnet na palcu ieden, i Pierścień ieden każdemu z nich mieć, i Żydowkom Pierścienie, Pas i ubiory według przemożenia swego nosić wolno.

(a) Żydowie w Czapkach żółtych w mieście po ulicach chodzić mają, wyiawszy podróżnych. *Zyg: w Piotr: 1538, H. P. 375. w Rzymie to się tak dzieje.*

A R T Y K U Ł IX. 9.

Żyd, Tatarzyn, każdy Bisurmanin na Urząd przełożonym być, i Chrześcian w niewoli mieć nie ma.

I Ustawuemy, (a) i od tego czasu mieć chcemy, aby Żyd i Ta-^{R 3}tarzyn, i każdy Bilurmanin na dostojenstwo ani na który U-^{a. 12}rząd od Nas Hospodara, ani od Panow Rad Naszych przełożony nie był, i Chrześcian w niewoli nie miał. A ieśliby który z nich Chrześcianina kupił w wieczną niewolą, takowy pieniądze^{R. 4}traci, a ten Chrześcianin ma być wolnym. A ieśliby Chłopa abo^{a. 15}Niewiaścę zakupił, tedy ma przyiść przed Uząd, i w czym zakupi, abo też z Sądu w zapłacie iakiey będzie wydany, do ksiąg zapisać, a będzieli summa wielka, tedy ten zakupiony i zakupiona za siedm lat z tych pieniędzy wyrobić się mają, a gdzieby summa nie wielka, tedy z tych pieniędzy na każdy rok wyrobku ma być Chłopu rubrl groszy, a Niewieście kopa groszy, okrom odzieży i pokarmu, co oboie onże dawać ma. Toż się i o poimańcach Chrześcianach rozumieć będzie; abo taką czeladź poimańcow na ziemiach swych osadzać, i pasznią im dawać mogą, a tacy iuż za oyczyce rozumiani być mają. Wszakże mając takowych zakupniow abo poimańcow, dzieci ich w żydowstwo ani w bisurmaństwo namawiać, ani

^{a. 4}
^{R. 11} obrzezować nie mają. A któryby śmiał inaczej uczynić, a byłoby to nań przewidziano, tedy bez żadnego miłosierdzia taki na gardle ogniem ma być karany, czego Urząd Nasz z pilnością strzedz, i o tym się wywiadować ma. § A mamki Chrześcianki u dzieci żydowskich, i u każdych dzieci bisurmańskich być nie mają, a któryby Chrześciankę ku temu przyniewolił, albo nymował, a toby szluznie według prawa nań było przewidziano, tedy takowy od kogokolwiek będzie pozwany, temu, który pozwie, winy dwadzieścia kop groszy zapłacić powinien będzie. A ieślibyśmy któremu Tatarzynowi albo Żydowi, albo któremu bisurmanowi Dwor Nasz albo imienie z ludzmi dali, mają się takowi Żydowie i bisurmanie na wyślugach swych przeciw Chrześciańskim ludziom, iako pułnym tak i ciałym zachować, aby ich ku podatkom i szluzbom niezwykłym nie przyniewalali. Wszakże ci poddani Tatarscy, którzy zdawna na imionach siedzą, ci za oyczyce u nich, iako i u inszych Obywatelów Wielkiego Xięstwa Litewskiego rozumiani być mają.

(a) Tatarowie Rotmistrzami, Chorążemi być nie mogą, 1607. O Tatarach Wielkiego Xięstwa Litewskiego, fol: 862.

Tatarom przypowiednych listów dawać nie mają, 1611. O Tatarach W. X. L. fol: 47.

O excessy szkody bez zwłoki Chorąży, pod którego Chorągwią szluzić będzie, z Tatarzyna sprawiedliwość czynić, a winnych by i gardłem karać ma, Tamże,

Szlachta, którzy u Tatarów Dobra Rzeczyposp: szluzbą wojenną onerowane pokupili, przy Hetmanie na każdej expedycyi szluzić powinni pod utratą maćności oney, forum na Trybunał rokiem zawitym w każdym terminie na każdego popieranie.

Tatarowie u Szlachty Dobra dziedzicznych kupować nie mają, a którzy pokupili, do dwóch lat zprzedać mają.

Tatarowie Chrześcian oboiey płci, czeladzi, Mamek chować, ani za Zony brać, pod gardłem nie mają, 1616. O Tatarach W. X. L. fol: 45.

Rotmistrzami, Chorążymi, Porucznikami być nie mają, i ten ktoby z Rotmistrzem szluzić śmiał, 1000. złotych płacić winien, forum u Trybunału, a Podskarbiowie płacić im nie mają, co ieśliby uczynili na rachunku od Rzeczypospolitey przyjęto być nie ma, 1613. O Tatarach W. X. L. fol: 43.

Tatarom, Żydom i innym niewiernym w Dobrach Królewskich, Duchownych i Ziemskich, tak w Koronie, iako i W. X. Lit. niegodzi się czeladzi i białychgłów Chrześciańskich chować (okrom szłodownikow, browarnikow, i furmanow,) ani ceł, myt, i żadnych prowentow quocunq; tytuło trzymać, sub pana dwóch set grzywien, którey madietas, jedna Delatori, a druga Judicio cedere powinna: § sub pana sessionis Turris, w Zamkach Królewskich każdego Woiewództwa i Powiatu na Chrześcianina i na Chrześciankę: o co forum competens mieć mają. Y o tym wszystkim dawniejsze prawa, Statuta, i Konstytucye Koronne reallumowano. Const: an: 1678. fo: 34. Tit: Reassumptio prawa o Tatarach i Żydach.

Tatarom Litewskim, Koronnym, Wołyńskim, szluzbę Ziemską wojenną odprawiającym, Przywileie od Królów nadane in toto approbowano. Warując, aby im taki płacono żółd z skarbu, iaki płać inszym Chorągwiom Kozackim: do czego Tatarowie cudzoziemscy należeć nie mają. Const: an: 1659. fol: 16. Ti: Confirmatio Przywil:

Tatarom Koronnym i W. X. Lit. w woyskach obojga tych narodów będącym, Chorągwa, tym, którzy będą dobrze zasłużeni dożywotnie konferowane być mają. Którzy czaśu pospolitego ruszenia, za uniwersalami Królewskimi, Tatarów wszystkich gromadzić, i z niemi do Woiewództwa, albo Powiatu, w którym swoje osiadłość mają, ciągnąć, i tam pod władzą Woiewody, albo in absentia Kasztelana, a w Powiecie Marszałka, i Chorążych, a potem pod władzą Hetmana iść mają, i szluzbę wojenną, według dawnych praw, odprawować sub panis de expeditione bellica sanctis. Const: an: 1662. fol: 22. Tit: O Tatarach.

Tatarów wszystkich W. X. Lit. którzy wojenną szluzbę odprawiają, i szluzić powinni, przy wszystkich prawach onym nadanych in toto zachowano, i że do pogłównego z temi Tatarami, którzy się furmaństwem, kupiectwem, i rzemiosłem bawią, nigdy pociągani być nie mają, deklarowano. Const: an: 1670. fol: 48. Tit: Pogłowne Tatarskie,

Tatarów W. X. Litewskiego dawne prawa i swobody, i Przywileie, od Xiążąt Litewskich, i Królów Polskich, nadane approbowane, i onych od wszelkich depaktacyi stanowi Szlacheckiemu nie zwykłych, tak w Grodach, w Ziemstwach, Trybunałach, iako też in rationibus kwitowego od Poborców wymagania sub panis in contravenientes, iako na aggrawiających stan Szlachecki, uwolniono. A zostający w woysku na szluzbie Rzeczypospolitey i do pogłównego, i innych nie przywykłych ciężarów należeć nie mają. Const: an: 1673. fol: 20. Tit: O Tatarach W. X. Lit:

Tatarow W. X. Lit: przy prawach i wolnościach, *tot Constitutionibus*, a osobliwie Seymu przeszłego an: 1673. obwarowanych zachowano: i aby *in subiectis Et contributionum generibus*, nad zwyczaj nie byli aggrawowani postanowiono. *Const: an: 1674. fol: 35.*

Tatarow W. X. Lit: w różney usłudze Rzeczypospolitey w W. X. Lit: zostających: znowu przy dawnych prawach i wolnościach, i wierze, według starych Przywilejów, zachowano, i żeby *in subiectis publicis Et privatis*, opressyi i depaktacyi nie ponosili, warowano; *ratione* zaś *securitatis* zdrowia i poslepsi onych, osobliwie *in criminalibus*, aby według Statutu W. X. Lit: sprawiedliwość im czyniona była, postanowiono; decreta skarbowe na Chorążych Tatarskich o-
trzymane, *Et fortē executionem*, z osob i Dobr ich podniesiono, zlecając skarbowi przez dwor-
żany *executionem*, a na potym już spisowanie pogłównego Tatarskiego, nie do Chorążych, ale
do własnych Jurisdycyi, w których zostają, należeć ma. *Const: an: 1677. fol: 16. Tit: O Ta-*
tarach W. Xięstwa Litewskiego.

Tatarow W. X. Lit: Dobra iako Ziemskie od ciężarów, i przechodów żołnierskich wolne być deklarowano. *Ibid.*

Tatarow wszystkich W. X. Lit: znowu przy prawach i wolnościach, *in criminalibus*, według Statutu W. X. Lit: *equaliter* z stanem Szlacheckim *in perpetuum* zachowano, Przywileje od Kró-
low onym, na prawa i wolności nadane approbowano, aby każdy Dobr swoich, u Obywate-
low W. X. Lit: mający słuszne prawo wedle Statutu W. X. Lit: dochodził, *cum ratione* usta-
wicznej służby, pozwolono. Pogłowne i infze Seymowi uchwalone podatki, aby równo z stan-
nem Szlacheckim do skarbu oddawali, w Kancellaryach Grodzkich, Ziemskich, Trybunałskich, i
Assessorich, od spraw swoich depaktowani nie byli, warowano. Naostatek Przywilej K. J. M.
Ur. Bogdanowi Ułamowi Koryckiemu Rotmistrzowi, reasumując prawa o wolności równe z
stanem Szlacheckim, Chorążym, Murzom, i wszystkim domom w tymże Przywileju wyrażo-
nym *in toto* approbowano. *Const: an: 1678. fol: 23. Tit: O Tatarach.*

Tatarowie Litewscy nie excypując się, że w woysku Koronnym lub W. X. Lit: służą, bo na
to żołdy biorą, do pospolitego ruszenia *tenentur* według Statutu Wielk: X. Lit: *Const: an:*
1683. fol: 1. Tit: Pospolite ruszenie.

ARTYKUŁ X. 10.

O głowiszczynach i nawiązkach Tatarom.

I Ustawuemy, którzy Murzowie, Kniaziowie, Tatarowie, zako- R. 11
nu bisurmańskiego mają osiadłość, imiona Ziemskie z nada- a. 27
nia Przodków naszych i Nas samych, i jeśli ci bywają na słu-
żbach Naszych Hospodarskich i Ziemskich, w rotach abo przy Het-
manach Naszych, i w rejestrach wojennych są napisani, takowym
nawiązka ma być iako Szlachcie, a Zonom ich słowito, a głowiszczy-
zna sto kop groszy, i ktemu w więzy siedzieć rok i sześć niedziel,
okrom gardła. Wyjąwszy tego, ktoby na gorącym uczynku był R. 4
2 poimany, takowy gardłem karany być ma. § A którzy Tatarowie a. 30
furmanstwem się żywią, i ogrodne rzeczy sprawują, bydłem tar-
gują, skury wyprawują, i iakimkolwiek rzemiołły żywność sobie R. 12
zarabiają, takowym nawiązka rubl groszy, a Zonom ich słowito, a. 3
a głowiszczyzna dwadzieścia kop groszy.

ARTYKUŁ XI. 11.

*Człowiek wolny za żaden występki w niewolę
wydany być nie ma.*

I Tę ustawuemy, iż Człowiek wolny za żaden występki wnie- R. 14
wolą wieczną wydany być nie ma, a jeśli by w summie wiel- a. 11
kiej był wydany, ma z tey summy wyrobić się, a za wyrobek R. 4
na każdy rok chłopu rubl groszy, a niewieście kopa groszy, wszak- a. 15
że odzienie i pokarm od tego ma być dawane, komu kto wydany.
A jeśli by z tey summy do śmierci wyśłużyć się nie mógł, a bedzieli
miał dzieci podrosłe do posługi i roboty godne, tedy dzieci iego

maią z tey summy wyrabiać się, wszakże nie daley iedno przez siedm lat, a wyrobku dzieciom po temuż ma być, iako o tym wyżej opifano. A zakupnym ludziom tymże obyczaiem z summy pieniężney wyrobek ma być, to iest: tym wolnym, ktorzyby się sami w czym zaprzędali.

ARTYKUŁ XII. 12.

O Człowieku Oyczytym.

Vide
R. 3
a. 38

GDyby który Człowiek oyczyty, bądź Boiarzyn pancerny, pu-
tny, abo ciałhy Człowiek, oyczyc przyrodzony, abo kupny,
wyflużony, i iakokolwiek nabyty, odszedłszy od Pana swego,
a założywszy się za kogo nie daleko, w pięciu abo sześciu milach,
domem a nie po naymie chodząc mieszkał, a tenby Pan iego wie-
dząc o nim, nie pozyłkował go, (a) a dawnośby Ziemską dzie-
sięć lat przemilczał, tedy iuż o tego Człowieka ma wiecznie mil-
czeć. Jesliżby ten Człowiek oyczyty odszedłszy od Pana swego,
i mieszkał daleko w dziesięciu, abo w kilkudziesiąt milach, a Pan
iego o nim wiedząc, a przez dwadzieścia lat nie pozyłkował go,
ten iuż wiecznie o tego Człowieka milczeć ma. § A gdzieby ten
Pan o tym Człowieku gdzie daleko domem mieszkającym nie wie-
dział, a ten Człowiek mieszkawłszy daleko, i chociaż dawność tę
dwadzieścia lat tam zasiedziawszy, abo i nie zasiedziawszy, zaś
bliżej ku imieniu Pana swego przyszedł, i przemielzkiwał po bli-
żu, takowego wolno będzie każdemu Szlachcicowi za oyczycą
prawem dochodzić, tylkoby dawności ziemskiej nie omieszkał,
od tego czasu iako bliżej przyidzie. § Wszakże czeladź Dworna
oyczytła abo poimana, któraby od Panow swych uciekła, prze-
ciw tey Panom ich, ani dalekość mieysca, ani dawność poymania
ku odyzkiwaniu prawem słuźnym wadzić i przekazać nie ma
przeciw samym i dzieciom ich.

R. 9
a. 29

(a) W Koronie, gdyby od Pana Kmieć uciekł bez winy Pana swego, takowy żadnego pra-
wa, ani zapisu na sobie żadnemu nie ma czynić tak długo, póki pan iego o nim się nie do-
wie, a iesliby Pan o mieszkaniu iego wiedział, a w rokuby się go nie upominał, iuż potym
nie będzie się mógł upominać. *Każ: wielki w Wiślicy, 1368. H. P. 348.*

ARTYKUŁ XIII. 13.

O zasiedzeniu dawności Człowieka przychożego wolnego.

Vide
R. 3
a. 38

KTemu ustawuiemy, iesliby który Człowiek stanu prostego, Bo-
iarzyn abo ciałhy, będąc wolnym pochożym, a nie oyczycem
czym, zaszedłszy za kogo, za Xiażąt, Panow, Szlachty, bądź
zapomożenie od tego pana wziawłszy, abo nie wziawłszy, a dziesięć
lat za tym Panem zasiedział, takowy Człowiek abo dzieci iego ze-
chcący precz odeysć, powinni będą odkupić się z słuźby dziesięcią
kop groszy, i to wszystko, coby u tego Pana swego zapomożenia

2 wzięli, zapłacić. § (a) Wszakże ieśliby taki Człowiek, abo iego ^{R. 7} dzieci, chociaż po zasiedzeniu dziesięciu lat od tego Pana bez wia- ^{a. 8} domości Pana swego precz uciekli, a ten Pan ich do dziesięciu lat po odeysciu ich za oyczycow ich nie pozyłkował, to też iuż takowy Człowiek zaś wolnym zostanie. A gdzieby bliżey dziesięciu lat Pan takiego zbiega poścignął, tedy iuż ma być skazany i przy- sędzony temu Panu za oyczyca.

(a) Zbieg Szlachecki przyiąwszy *jus civitatis*, gdyby dawność Ziemską zasiedział, tedy go nie Statutową, ale w Konstytucyi opisaną taxą okupować mają. *Const: 1641. fol: 20. Tit: O czynieniu sprawiedliwości w miastach W. X. L. z strony zbiegłych poddanych.*

O zbiegach Smoleńskich, *vide Const: 1638. fol: 23. Tit: Sposob dochodzenia zbiegow w Woiewództwie Smoleńskim.*

Dawność dochodzenia zbiegow poddanych Infantkich do trzech lat i trzech miesięcy idzie. *Const: 1607. fol: 843. Ordynacya.*

A R T Y K U Ł XIV. 14.

O poddanych oyczystych, czeladzi Dworney oyczystey, kupney abo poimaney, także i o sługach przykazanych, i ludziach przychożych, którzy od Panow swych uciekają.

1 Ustawujemy, ieśliby który człowiek oyczysty, Macierzysty, spa- ^{R. 4} dkowy, nie pochoży, abo kupiony, darowany, wysłużony, i ^{a. 48} iakokolwiek nabyty, abo czeladnik Dworny oyczysty, kupny abo poimaniec męskiego i żeńskiego rodzaju, od Pana swego ucie- kły za kogo inszego zaszedł. * A ten Pan, za kogo taki zbieg zay- dzie, będąc od tego Pana czyi człowiek, czeladnik Dworny uciekł, Urzędownie napominany według Artykułu czterdziestego ósmego Rozdziału czwartego, o wydanie iego abo o czynienie z nim spra- wiedliwości, takich zbiegow nie wydał, i sprawiedliwości z nimi według tego prawa pospolitego nie uczynił. Tedy pozwany po- winien będzie sam, abo przez umocowanego swego u prawa iako (a) na roku zawitym stanąć, i tego abo tych zbiegow, ile ich bę- dzie, u prawa postawić. A žalobnik za staniem strony pozwaney ku prawu samego abo przez Prokuratora, i za przyzwaniem do tych zbiegow, z oczywistego mówienia prawnego dowiedzieli tego, że ten człowiek abo czeladnik, ile ich będzie, są iego własni. Te- dy pozwany, będzie powinien iemu onego człowieka, abo czeladź z Zonami, z dziećmi, i ze wszystką majątnością ich wrócić, i za- omieszkanie służby tych ludzi nawiązki za każdy tydzień od każ- dey głowy męskiey i białogłowskiey po sześciu groszy zapłacić, a ^{R. 11.} 2 to nawiązkę tę licząc i rachując od założenia pozwu. § A ieśliby ^{a. 36} pozwany po skazaniu Urzędowym, takich zbiegow, oddać ze wszy- stkim iako Sąd skaże, niechciał: tedy winien będzie za nich sa- mych, Zon, i dzieci ich głowy, iako za główfzczynę według opi- sania tego Statutu, a za majątność tych zbiegow i własne szkody tego samego žalobnika, ieśliby iakie ci zbiegowie uczynili, na czym dowod słuszny uczyni, z nawiązką zapłacić, także i o zamieszkanie

roboty, nawiązkę wzwyż mianowaną dać. A ieśliby pozwana strona stanawłży u prawa, do tych się zbiegów nie znała, i tym wymówkę czyniła, iż o takim człowieku albo czeladniku nie wiedziała, i teraz nie wie, i na ten czas gdy o to pozwem założony był, na imieniu iego nie był, i teraz nie jest. Takowy niezgoła od tego wolen być ma, ale tego Pana Urzędnik, Ciwun, Woyt, albo Ławnik, kogo z tych żalobnik obierze, ma przysiąc na tym, iż przy położeniu pozwu nie był, i teraz nie jest ten zbieg na imieniu Pana iego. A który Szlachcic Urzędnika, Ciwuna, albo ludzi swych osiadłych mieć nie będzie, ktoby miał przysiąc: tedy taki Szlachcic sam ma na tym przysiąc. § Przecie każdy stan będzie winien pozwolić na imieniu swym, tych zbiegów szukać i wziąć iako swych własnych, sam ani przez sług poddanych swoich tego nie broniąc pod sowitą zapłatą tego, o co żaloba w pozwie idzie. Potemuż i indziey gdzie się kolwiek może dowiedzieć, będzie wolno stronie żalobney zbiegów swych odzyskiwać. A nie zechceli pozwany odprzysiąc się, to już żalobnikowi wolno będzie na tym, iż ci zbiegowie pod czałem prożenia sprawiedliwości na imieniu pozwanej strony byli, przysiąc, także i tego, że to są iego własni ludzie, i czeladź dworna według tego Statutu, iakie prawo na to mieć będzie, dowodzić. A po takim dowodzie winien będzie pozwany, iako za samych głowy, za Zony i dzieci ich, wedle (b) szacunku Statutowego, tak za majątność tych zbiegów, i też własne szkody tego Pana, ieśliby nie które były, i za omieszkanie roboty, po temuż iako o tym wyżej opilano, zapłacić. A temu, kto za te ludzie albo czeladź zapłacił, wolno będzie sobie ich iako swych własnych pozyskiwać, a doszedłszy prawem, ma ich mieć za swe poddane. § Wszakże ieśliby ten Pan, który ich pierwey prawem dochodził, i zapłatę za nich wziął, chciał zaś nazad temu Panu pieniądze iego wrócić, to iemu wolno będzie, naydaley do czterech lat, a ten nazad u niego pieniądze swoje wziąć, i te ludzie albo czeladź iego z Zonami i z dziećmi i z majątnością ich wrócić, a gdzieby do czterech lat nie okupił, tedy już za własne oyczyce iego poczytani być mają. Toż się prawo rozumieć ma i o ludziach takich, ktoby komu imienie swe przedawłży, zbiegów, oyczyców albo czeladzi dworney tego imienia temu, komu imienie spuścił, pościgać i odzyskiwać moc dał, i prawo swe w tey mierze nań wlał, iż iemu także iako i samemu oyczycowi takich zbiegów odzyskować wolno. § (c) A co się dotyczy sług przykaznych, albo ludzi wolnych pochożych, którzyby od Panów swych szkody poczyniwlży albo i nie poczyniwlży uciekli, o tych ma być sądzono postępkem tegoż Artykulu, i też według Artykulu dwudziestego wtórego w tymże Rozdziale dwunastym, do czego się według uczynku takich zbiegów, i według tego prawa pospolitego rzecz ściągac będzie. Wszakże to waruiąc, że za takie ludzie wolne przykazne, pochoże, chociażby ich pozwany nie postawił, za głowy ich nie skazowano być nie ma, tylko za szkody przez nie uczynione

R. 4
a. 48R. 12
a. 18R. 11
a. 28R. 4
a. 9
R. 11
a. 37

i prawnie dowiedzione, abo za sumnę pieniędzy, w któreby na
 usługę byli wydani, wyiawszy to, ieśliby chociaż przykazny flu-
 ga abo człowiek wolny będąc obwiniony w krawym uczynku, za
 co gardłem karzą, uciekł, tedy pozwany powinien będzie odprzy-
 6 siąc się. § A ieśliby takowy przybiegł na imienie czyie w niebytno-
 ści Pana samego, tedy nie sam Pan ale Urzędnik abo Ciwun po-
 winien będzie przysięgą od tego odwieść się, że w ten czas gdy
 za pozwem prawa proszono u niego, na imieniu iego z wiadomo-
 7 ścią iego nie był, a po odprzysiężeniu żalobney stronie wolno bę-
 dzie takowego zbiega, gdzie będzie mógł pościgać, i prawem po-
 8 konywać. § Jeśliby kto zachowując pokoy w sąsiedztwie, i do
 Urzędu Nalzego nie dając się pozywać, zbiegow z prawa z domu
 abo z imienia swego wydał; od tego niakiego przesądu, i nikto-
 rym imieniem nazwanego dochodu brać i domagać się sobie nie
 mają, tak sami Panowie iako i Urzędnicy ich. § A dowod na zbie-
 gi, ludzi oyczystych, i inszych wiecznemu prawu podległych taki
 ma być: naprzod listy abo reiestrami dzielczemi, abo listy i reiestra-
 mi kupczymi, i inszemi Urzędowymi, abo też Bracią rodzoną abo
 stryieczną tych zbiegow sześciami, za ich przysięgą, a w niedostatku
 takowego dowodu, poddanymi sąsiad okolicznych, także z sześciami
 świadkow, a przy nich siódmy Ciwun abo Woyt, abo starzec, przy-
 sięgani swemi tego dowieść mają. A ieśliby takowego dowodu
 nie miał, tedy żalobnik przy świadectwie trzech świadkow sam
 przysiąc ma, i tym rzecz swą odzierży.

R. IX
a. 25

(*) Szlachta o zbiegi przed Sądy mieyskie nie prawem mieyskim ale Statutem W. X. Lit: ma być sądzona, po wydaniu zbiegow; aby ich tumultami nie odbijano, ma Sąd mieyski prze-
 strzegać pod winą kop 1000. Litew: o co *for. um* do Sądu Zadworneho. *Const: anni 1641 fol: 20. Tit: O czynieniu sprawiedliwości w miastach W. X. Lit: z strony zbiegłych poddanych.*

(a) Kmiecie zbiegli rokiem zawitym dochodzeni być mają. *Olbr. w Piotr. 1495 H. P. 353.*
 W Koronie, o poddanego cudzego bez listu przyiętego *for. m* Grod. wina pięćset grzywien,
terminus peremptorius in appellat: Const: 1577 f. l. 314. Tit: Rekojemstwo.

Poddani zbiegli w Woiewództwie Smoleńskim mają być dochodzeni u Sądow Grodzkich i
 Ziemskich Smoleńskich i Starodubowskich, na pierwszym terminie po dowiedzeniu ma być wy-
 danie poddanego ze wszystką majątkością, a taxa poddanego 500. grzywien, exekucya iako
 ma być czyniona na Dobrach lennych, abo dożywotnych Królewskich *sine confirmatione. Const: 1638. fol: 41. Tit: Spolob dochodzenia.*

Tę Konfytucyą Czerniechowskie Woiewództwo przyięło, i X Biskup Smoleński z Ducho-
 wieństwem ma podlegać tej Konfyturze. *Const: 1641 fol: 34. Tit: Porównanie*

O poddanych zbiegłych do miast ruskich z Dobr Ziemskich iako i K. J. M. stołowych *vide*
Const: 1600. fol: 896. Tit: O poddanych.

Dawność w dochodzeniu zbiegow poddanych Infantkich, trzy lata i trzy miesiące. *Const: 1607. fol: 845. Tit: Ordynacya ziemi Infantkiej.*

O zbiegach Woiewództwa Braclawskiego, w Koronie Dzierżawcy K. J. M. i Woytowie ich
 opowiadać mają. *Const: 1613. fol: 35. Tit: O zbiegach.*

Const: anni 1611 fol: 44. Tit: O zbiegi Szlacheckie. Pozwolono z miast, i ze wsi K. J. M.
 w Dobra Smoleńskie chłopom iść dla ołady

(b) W Koronie, o Poddane zbiegłe szacunek większy nad 500. grzywien kładziony być nie
 ma, pod utraceniem Sprawy, 1588. szacunek Poddanych zbiegłych, *fol: 489.*

(c) Sluga Szlachcie nie ma od Pana odchodzić, który przed trzeciemi wicami przystał, *sub*
paua capitis Et infamia. Const: 1621. fol: 8. § Sluga żaden.

Zbiegłych Slug z woyska nie ma nikt przyjmować, *sub paua 500. marc: forum Grod sine*
appellatione. Const: 1628. Tit: O zbiegach.

O Slugach żołnierskich, którzy swawolnie od Panow odieżdżają, stare prawo zostaje. *Const: 1595. fol: 511. Tit: Sludzy.*

ARTYKUŁ XV. 15.

Rrrr

O człowieka oyczystego i czeladź niewolną, ktoby ią wykradł.

Ustawuemy, ieśliby kto wywiodł, abo wykradł, czyiego oyczy-
 1 tego człowieka abo czeladnika dwornego, iako wyżey ich na-
 zwano, a pogoniony i poimanby był na drodze z tym czło-
 wiekiem abo czeladnikiem. Tedy ma być z tym licem wiedziony
 Szlachcic do Urzędu Naszego Grodzkiego tego Powiatu, w którym
 się to stanie, a człowiek Xiążęcy, Pański, Szlachecki, abo do iego
 R. 14 Pana, abo do Urzędu Naszego Grodzkiego, Poddany też Nasz
 4. 17 Hospodarski prostego stanu, do tego Urzędu, pod którym przysądem
 będzie, i tam sobie sprawiedliwości dowodzić. Y ieśli się on znać
 ku temu nie będzie, aby miał tę czeladź wykraść: tedy ten kto z
 tym czeladnikiem poima, ma nań dowod słuźny według prawa
 przysięgę uczynić, iż on ią wywiodł, a on ma być karany iako
 złodziey, a czeladź ma być wrócona temu, czyia była. § A ie-
 2 śliby na drodze pogonić nie mógł, a w domu którym zastał Urzędo-
 wnie z Woźnym i z sroną, a onby tey czeladzi wydać niechciał.
 Tedy ten ukrzywdzony ma sobie sprawiedliwości według prawa
 dowodzić, i z prawa naydzieli się to, iż iey wydać nie chciał: te-
 dy on od tego czasu iako wiele tych ludzi abo czeladzi u siebie za-
 1 4. 5 dzierzał, ma ich nawiązać, to ieść: za omieszkanie roboty ich, od
 kaźdey głowy na kaźdy tydzień po sześciu groszy zapłacić. A od
 dzieci małych, którzy ieszcze robić nie mogą, po dwa grosze.

O sposobie czynienia sprawiedliwości Powiatu Wilkomierskiego i Xieřtwa Kurlandskiego tam-
 że o Kommissarzach naznaczonych, *vide Const: 1611. fol. 43. Tit: Sposob sprawiedliwości,*
i Const: 1613. fol. 49. Tit: Kommissya o czynienie sprawiedliwości

Szlachcicowi Starořcie o zbiegi, gdyby był winien z imion K. J. M. abo swych własnych, do
 bliźszego Grodu pozwać wolno będzie rokiem zawitym oczewiřto za niedziel 4. a zaocznie za
 niedziel sześć. A ten Urząd Grodzki ma exekucyą uczynić na Dobrach Starořcinnych, *sub amif-*
ione officii. Const: 1578. fol. 338. Tit: O sługach i chłopach zbiegłych.

Zaden nie powinien kłaść w pozwie więkřzey taxy o poddane zbiegłe z Zonami i dziećmi
 i sprzętem domowym, nad 500, grzywien, pod straceniem sprawy. *Const: 1588. fol. 489. Tit:*
Szacunek.

Taź Konřtytucya reasumowana w Koronie w roku 1613. fol. 22. *Tit: O taxie poddan:*

ARTYKUŁ XVI. 16.

*O imaniu zbiega człowieka abo czeladnika własne-
 go w potrafieniu na drodze.*

R. 4
 4. 29 **G**Dyby kto zbiega swego człowieka wiecznym prawem sobie
 1 należącego, dawnością nie przemilczanego potrafił gdzie na
 drodze, a nie poczał pierwey o tego zbiega swego prawem
 czynić. (a) Takowego zbiega wolno będzie kaźdemu Szlachcico-
 wi ze wřzyřtkim tym z czym go zařtanie poimać, i do Urzędu
 Grodzkiego, abo pod Rokami do Ziemřkiego Urzędu wieřć. A z
 Urzędu, Pana onego za kim w ten czas mieszkał, listem obnieřć,
 żeby ku prawu na rok według dalekořci mieyřca złożony, sam a-
 bo Urzędnik iego przyiechał, Y pozyszczeli z prawa żalobnik te-
 go zbiega swego, tedy rzeczy onego Pana własne przy Urzędzie

maia zostać, dla oddania iemu, gdy się w tym poczuie, a potym Zony, dzieci, majątności iego, z czym był od niego odziedzil, pozyskować mu wolno będzie u tego Pana, za kim mieszkal, i co rzeczy własnych tego zbiega będzie, te przy nim zostaną. A będzie-li co przy takim zbiegu rzeczy tego Pana, u kogo czasu poimania służył, to temu Panu według powieści tego zbiega, iako przed Urzędem powie, oddano być ma. A nie przyiedzieli za obeślaniem Pan abo Urzędnik na rok ku prawu, tedy ten zbieg abo za przyznaniem swym abo za dowodem, temu, czyi będzie, wydany być ma: lecz ieśliby kto począł zbiega swego na kim prawem pozyskować, takowy chociaiby tego człowieka abo czeladnika swego i spotkał gdzie, nie ma go bezprawnie brać, ale do końca prawem go pozyskować ma. § Jeśliby kto zbiega swego potrafił na drodze, któryby mu wiecznym prawem nie należał, tylkoby szkoda iaką uczynił, abo winien co mu był, takowego także ma wieść do Urzędu sądowego Grodzkiego, abo pod Rokami do Ziemskiego tego Powiatu, abo do tego Pana, komu w ten czas służyć będzie, i tam sobie sprawiedliwości z nim dowodzić, także za obeślaniem z Urzędu Pana, u kogo w ten czas będzie służyć, porządkiem wyżej opisanym. A nie będzie-li mieć z sobą zarazem dowodu, na to mu rok słuźny według dalekości drogi ma być złożony, a ten obwiniony w więzieniu do rozprawy zadzierżany być ma.

(a) Nie tylko poddanego zbiega, ale i słuę iawnego złodzieia abo zdrajcę wolno zawieźć i mać, i nikt za to nie popada pod winy, które są opisane. *Const: 1588. Const: 1598 foli 208. Tit: O słuęach, i Const: 1588, foli 402.*

ARTYKUŁ XVII. 17.

Jako Czeladź dworna albo poimana zbiegła ma być zapowiadana i wydawana.

- 1 Jeśliby czyia czeladź dworna albo poimana uciekła, a ten u kogo uciecze zapowiedziawłzy z iakiego przeymu, i goniąc za nią w pogon, u kogoby ją znalazł, tedy ma temu, u kogo czeladź zaftanie, przeiem dać, z czego będzie pierwey zapowiadał, a czeladź swą do siebie wziąć, nad przeiem nic więcej nie dając temu,
- 2 na czym imieniu pościgniona będzie. § A ieśliby kto czyią czeladź u siebie chował, a ten po kilkakroć zapowiadał, i na targu wołał opowiadający się, a potymby ten, czyia czeladź, w kilku niedzielach tę czeladź swą u niego znalazł, tedy ma tylko za strawę od każdego czeladnika na niedzielę po dwa grosze mu dawszy, czeladź swą dobrowolnie wziąć. Jeśliby kto takiey czeladzi dobrowolnie oddać niechciał, a do prawa o to był pozwany, tedy ten kto ją swawolnie nad tę uchwałę nie oddał, za dowodem ma przy oddaniu iey za omieszkanie roboty, za każdy tydzień nawiązki od każdej głowy po sześciu groszy zapłacić. A także się ma rozumieć, i sądzono być o naymitach, i naymitkach.

ARTYKUŁ XVIII. 18.

O czeladź dworną i poimaną, która uciecze od Pana swego.

Ustawuemy, (a) gdyby kto czyią czeladź niewolną wywiodł, ^{R. 7} albo wiedząc zakaz u siebie przechowywał: a toby nań by- ^{a. 22} ło prawem przewidziano. Tedy takowy powinien będzie tę ^{R. 9} czeladź odzyskować, a odzyskawszy oddać temu Panu, a gdzieby ^{a. 29} odzyskać iey nie mógł, ten powiedziawszy na Urzędzie pod sumnie- niem, że tey czeladzi prawdziwie odzyskać nie mógł, ani o niey wie, będzie powinien tę czeladź sam ceną płacić, iako wyżey opi- fano, i szkodę oprawić, tak tę, ieśliby którą ta czeladź uciekając Panu swemu uczyniła, iako i omieszkanie roboty od tego czasu, od którego mu ta czeladź nie robiła; chłopu, i niewieście za każ- ^{R. 12} dą niedzielę po sześciu groszy. Wszakże ieśliby się ta czeladź po- ^{a. 14} tym u teyże przeciwney strony ukazała, a ten, czyia czeladź, chciał- by ią u siebie mieć, tedy pieniądze te, co za głowy ich był wziął, ma wrócić, a czeladź swą ku sobie wziąć, aby każdy przy swym został, A przy oddawaniu czeladzi przeciwna strona i szkody i pra- wne nakłady, co pierwey oney czeladzi swey na nim pozyskuiąc nałożył, powinien będzie za dowodem zapłacić, albo z tych pienię- dzy za tę czeladź pierwey iemu danych wytrącić.

(a) W Keronie, każdy o poddane i wszelakiego zbiega Rodzica oboiey płci, ma odpowiadać w Grodzie bez appellacyi. Except: Mazowiec: *Const: 1577 fol: 314. Tit: Rękoiemstwo.*

ARTYKUŁ XIX. 19.

*O wolnych ludziach, którzy się w głód przedają w niewo-
lę, i o przedaży od inszych czeladzi niewolney.*

KToby w głód sam siebie z Zoną, albo Syna, albo Córkę w nie- ^{R. 7} 1 wolą przedał, i list na to dał, takowy list nie ma być dzierżan, ^{a. 8} ale iako głód minie, a on pieniędzy nabędzie, ma mu pienią- ^{R. 9} dze oddać, a nie będzieli miał czym płacić, taki ma wyflugować ^{a. 2} się, według tego, iako o tym wyżey w tymże Rozdziale jest opi- ^{R. 4} fano. § Wszakże ieśliby kto czeladź swą niewolną bądź w głód ^{a. 15} 2 albo z iakichkolwiek przyczyn przedał, ta przedaża ma wiecznie ^{R. 14} trzymana być. ^{a. 7}

ARTYKUŁ XX. 20.

Ktoby w głód czeladź swą wygnał.

Ustawuemy też (a) ieśliby kto w głód czeladź swą niewolną ^{R. 14} ^{a. 6} wybił, z domu precz, niechcąc ich karmić i przechowywać, a ta czeladź sama się w głód przekarmiła, takowa iuż nie ma być nie wolną ale wolną. A wszakże tym obyczaiem, iż gdy tę czeladź wy-

bię, tedy oni opowiadać to mają Urzędowi Grodzkiemu tego Powiatu, abo Urzędnikom Miejskim, Burmistrzom, abo Mieszczanom, iż ich wybił. A Pan tej czeladzi nie opowiedzieli, i nie zapilze na Urzędzie ucieczenie ich, to już ta czeladź wolna ma być wiecznemi czasły.

R. 11
a. 2

(a) W Koronie, gdy Pan Dzięwkę abo Zonę Kmieciowi swemu zgwałci, gdy dla występku Dziedzica Kmiecie z Dobr swoich będą złupieni, abo gdy w kłatwie dla występku Pana swego rok będą, poddani od Pana swego do innego Pana odeysć mogą. *Każ: w Wsłicy, 1368. H. P. 350.*

A R T Y K U Ł XXI. 21.

Niewolnicy iacy być mają.

Niewolnicy naprzod mają być nie z innych przyczyn jedno poimańcy, a insza czeladź niewolna i też Dzieci potomki poimańców mają być osadzywani na ziemiach, i rozumiani być za oyczycow. A Tatarscy niewolnicy mają być osadzywani na ich ziemiach.

R. 14
a. 36

A R T Y K U Ł XXII. 22.

Jeśli by kto do kogo Slugę przykazał, a ten Sluga zaszkodziwszy uciekł od niego.

KToby komu przykazał Slugę, a ten Sluga szkodę uczyniłszy temu Panu swemu, uciekł od niego precz, tedy ten, który go przykazał, i za niego przyrzekł usłnie abo i przez list, że mu ma wiernie służyć i szkody nie uczynić, ma go ku prawu stawić, a Sędziowie mają mu rok złożyć do drugich rokov sądowych, i na te drugie roki ma go znalazłszy ku prawu postawić, a to jeśli zbieg będzie w tutejszym Państwie, a jeśli by uciekł za granice, tedy na odzyskanie takiego rok ma być użyczon do trzecich Rokow sądowych. Y jeśli by on na roki te położone tego nie postawił, tedy on sam powinien będzie tę szkodę oprawić, na czym słuszny dowod uczyniony będzie. A jeśli by potem onemu Panu, u kogo Sluga uciecze, przydało się go widzieć na targu, abo spotkać w drodze, i gdziekolwiek, tedy już on sam nie ma go imać, iedno tego przykazcę swego naydować i patrzeć. Jeśliżby ten Pan, od kogo Sluga uciecze, minął przykazcę i opuściwszy go, chciał abo poczał sam tego Slugę pościgać, to mu wolno będzie, a przykazca już wolen będzie. Także gdyby przykazca umarł, tedy Panu samemu wolno takiego Slugę pościgać. § A gdyby kto miał Slugę nie przykaznego, a on mu szkodę uczyniwszy uciekł precz, tedy ugonili go Pan w drodze, wolno będzie przywiodłszy go w Dom swódy, i osadziwszy w nim, prawem ptzy bytności trzech abo dwóch człowiekow postronnych Szlachty i Woźnego; ma go sądzić, i według prawa i uczynku iego karać. A nie ugonili go gdzie w dro-

R. 1
a. 27
R. 4
a. 31
R. 11.
a. 10R. 2
a. 22
R. 11
a. 54

dze, ale poścignie gdzie pod którym Urzędem, tedy już ma tego Sługę do Urzędu tego wieść, a dowiedzieli tego Pan, że to jest jego Sługa, tedy Urząd ma tego Sługę odebrać i wydać Panu jego ku rozprawie w tej rzeczy, i o czym będzie od Pana obwiniony, przydawszy ku temu prawu Woźnego i dwóch Szlachciców, a to jeśli w szkodzie jakiej będzie obwiniony, zostanieli ten Sługa z prawa w szkodach jakich winien, tedy to będzie powinien Panu swemu płacić, a do zapłaty Pan go w swym więzieniu mieć, albo do Urzędowego więzienia oddać ma. § Jeśliżby taki Sługa w szkodach nie był obwiniony, albo z prawa winien w nich nie został, tylko o to poydzie, że odjechał albo odszedł Pana swego nie uczciwszy i nie pożegnawszy, za to ma Szlachcic trzy dni w łańcuchu siedzieć u tego Pana, od kogo uciekł, a prostego stanu osoba trzy niedziele także w takim więzieniu siedzieć, a potym będzie powinien Pana swego uczciwie pożegnać. Wszakże Pan mając go w więzieniu, nie ma się nad nim zbytnim więzieniem frożyć, ani karania na ciele czynić, ani na członku ochromić, także i głodem morzyć nie ma.

ARTYKUŁ XXIII. 23.

Jeśli by Słudzy i za rozkazaniem Pańskim złodzieia, albo iakiego złoczyńcę Pana swego gonić, i imać niechcieli.

R. 11
A. 14 **G**Dyż się (a) to pod czas trafia, że Słudzy za rozkazaniem Pa-
now swych złodzieia i inszych złoczyńców Pańskich imać i gonić niechcą, dając tę przyczynę, iż sami Panowie nie gonili, albo czyniąc tym wymowę, że się mu nie godzi na kata gonić. W czym ludziom złym nie tylko folgę ale i wielką obronę tym czynili, aby ręk uchodzili tych, którzy ich poimać mogli, dla tego ustawuujemy, iż którybykolwiek Sługa za rozkazaniem Pana swego złodzieiów albo złoczyńców którychkolwiek Pana swego gonić albo imać niechcieli, takowy sam jeśli Szlachcic siedzieć powinien na Zamku Naszym sześć niedziel, a nie Szlachcica według ważności występku, Panu karać wolno. A jeśli by kto takim Sługom, którzy gonili albo poimali złoczyńcę iakiego, urągając co uszczypliwego zadawał, to im nie szkodzić nie ma, ale ta przymówka na onym samym, który przymawiał, zostawać będzie.

(a) W Koronie, którykolwiek Sługa za rozkazaniem Pańskim złodzieia albo złoczyńców gonić albo łapać niechciał, takowy bezecnym zostaje, a kiedyby z tego, który gonił, drudzy się urągali, takowi w tę winę wpadają. *Alexander w Rad: 1505. H. P. 358.*

ARTYKUŁ XXIV. 24.

O lożnych, i o tych, którzy będąc bez służby i nie osiadłymi, do miast Naszych Hospodarskich, Xiążęcych, i Pańskich przychodzą.

1 **J**Z (a) niektórzy ludzie zwykli od Panow swych nie opowiedzia-
wſzy ſię ani odſtawſzy, i ieſzcze zaſzkodziwſzy precz odchodzić.
Przeto uſtawuujemy, iż każdy Sługa i czeladnik wolny ſłużąc ko-
mukolwiek, ma odchodząc precz od Pana ſwego, wziąć liſt Pana
ſwego otworzony pod pieczęcią i z podpisem ręki Pana ſwego, kto-
by piſać umiał, i pod pieczęcią drugiego Szlachcica, z takim o-
świadczeniem i oznaymieniem w onym liſcie wſyſtkim w obec,
iż ten Sługa abo czeladnik ſłużywſzy mu odſtał od niego uczciwie,
a za takowym liſtem ten Sługa abo czeladnik wſzędzie dobrowol-
2 nie przepuſzczony będzie. § (b) A gdzieby który Pan Sługi abo
czeladnika ſwego wolnego puſcić, i liſtu mu takiego dać niechciał.
Tedy ten Sługa abo czeladnik takowy, ma z Woźnym i ſtroną o
puſzczenie Pana ſwego proſić. Jeſliżby i za tym proſzeniem upor-
nie bez ſłuſznych przyczyn puſcić go niechciał. Tedy ten Sługa
abo czeladnik na Urzędzie Naſzym, gdzie naybliſzym opowiadać,
i do ksiąg to ſobie zapisać dać ma, i wzięwſzy tego opowiadania
zeznania Woźnego wypis z ksiąg, i opowiedziawſzy ſię Panu ſwe-
mu, ma pójść precz, a tym iuż wſzędzie ſzczycić ſię wolen bę-
3 dzie. § (c) A dla tego każdy człowiek będąc i bez ſłużby, kiedy
gdzie i do którego miaſta i miaſteczka przyidzie abo przyedzie, ma
ſię opowiedzieć Urzędowi temu, bądź Naſzemu Hoſpodarſkiemu,
abo Xiążęcemu, Pańſkiemu i Ziemiańſkiemu, dając o ſobie ſpra-
wę, kto i zkąd ieſt, komu ſłużył, i w którą ſtronę bierze ſię. Y gdy
takowy przychodzić zkądkolwiek, do którego, miaſta abo miaſte-
czka przyidzie, i do domu czyjego wnidzie, tedy Goſpodarz domu
tego, zarazem tegoż dnia, a naydaley nazaiutrz Urzędowi ſwemu
opowiedzieć go i każdego Goſcia nie znaioego powinien będzie,
pod winą na Urząd kopą groſzy, a za takowym poſtępkem wol-
4 no przepuſzczony być ma. § (d) A gdzieby który z takowych O-
ſob do jakiegożkolwiek miaſta abo miaſteczka przyſzedſzy, cho-
ciay mając o ſobie ſwiadectwo Pana ſwego, a nie opowiedziawſzy
ſię Urzędowi tam przemieſzkował: tedy Urząd ten wzięwſzy o nim
wiadomość, ma go poimawſzy w pęta żelazne na dwie niedzieli
okować, i do roboty przyſtawić, a na Goſpodarzu tym, który go
utaił, winę ſobie ſprawić kopę groſzy. A któryby też bez ſwiade-
ctwa Pana ſwego abo Urzędowego, do którego miaſta abo mia-
ſteczka przyſzedł, a nie byłby tego kraju Obywatelem, tedy w wię-
zieniu do trzech niedziel od Urzędu zadzierżany będzie, a potym
5 wywiedziawſzy ſię zkąd i gdzie chce iść, puſzczony być ma. § A
przeto tak iuż na wſyſtkie potomne czaſy mieć chcemy, aby każdy
domowy naymując naymita i naymitkę ku robocie ſwoiey w mia-
ſtach Naſzych Hoſpodarſkich przed cechem, gdzie ieſt prawo May-
deburſkie: a gdzie prawa Maydeburſkiego nie maſz, tedy w tako-
wych miaſteczkach Naſzych, Xiążęcych, Pańſkich i Ziemiańſkich,
Urzędowi temu, pod którym ten Goſpodarz przemieſzkuiwa, onych
ſamych i o życiu ich wiadomość dać, i do reieſtru Urzędowego
6 wpisać powinien będzie. § (e) A tych takowych, którzy bez ſłużby

zyjąc, i niia ką robotą niebawiac się, na kosterstwie i piiaństwie czas swóy trawia, nigdzie żaden Urząd cierpieć nie ma, ale takowych każdego stanu, po upomnieniu pierwszym i wtórym, a za trzecim rózgami bicia, wygnać precz z miast i z miasteczek kazać powinien będzie, a Gospodarz domowy, któryby w domu swym po zakazie i napomnieniu Urzędowym takowego przechowywał, powinien będzie Urzędowi swemu winy dwie kopy groszy zapłacić.

(a) Sługi bez listu wyświadczonego żaden nie ma przyjmować pod winą 100. grzyw: o co forum w Grodzie. 1596. O Sługach zbęg: fol: 684.

(b) Wolno Słudze od Pana odstąpić, gdy dośłuży czasu, a ieśliby Pan odprawić abo listu dać niechciał, takowemu Słudze wolno będzie wziąć list od Sądu Grodzkiego abo Ziemskiego onegoż Powiatu, 1578. O Sługi, fol: 334.

(c) Swawolników *Privatis* wolno mieć, a do Grodu oddawać, *Const: 1629. fol: 13. Tit: O Kupcach.*

(d) Łożnych ludzi w Maściach żaden z mieszczan przechowywać, ani onych bronić nie ma, 1611. Obostrzenie prawa na swawol: fol: 13. i na W. X. L.

Łożnych Przekupniow i Rzemieślnikow Urzędy Sraoście i mieyskie od miast wyganiać mają. *Const: 1611. fol: 27. Tit: O Ludziach lożnych.*

Mianowicie pod pospolite ruszenie Miasta lożnych na służbę wyganiać mają, *sub pœna 200. grzyw: Const: 1621 fol: 8. § De plebeis, i Const: 1620. f: 23. Tit: Obostrzenie.*

Hultaiami ci się rozumieć mają, co domow nie mają, dorocznie nie służą, na rolach, Karczmach, ani zagrodach nie siedzą, tylko się po komorach kryją. *Const: Ibid:*

O nieosiadłych czytaj *Const: 1607 fol: 858. Tit: O pohamowaniu. Const: 1609. fol: 890. Tit: O Ludziach swawolnych, i Const: 1613. fol: 9. Tit: O Ludziach swawolnych.*

O swawolnych Ludziach czytaj *Const: 1611. fol: 6. Tit: O Ludziach. Const: 1623: fol: 6: § A co się. Const: 1624 fol: 4. Tit: Połtanowienie. Const: 1624. fol: 11. Tit: O swawoli. § Deklarujemy; i drugi § A gdzieby się.*

Wszystkie te Konstytucye *reassumuntur Const: 1626. fol: 2. Tit. Swawolne kupy. Const. 1629. fol: 13. Tit. O kupach. Const. 1635. fol: 12. Tit. O tumultach, która się i na X. Lit. ściaga.*

(e) Konstytucyą *Anni 1593.* O hultaiach, Woiewództwom Poznańskiemu i Kaliskiemu służącą, W. X. Lit. *in toto* przyjmuie, i na przeciwnych sta kop winy zakłada. *Const. 1683. fol: 14. O hultajach.*

Ta zaś Konstytucya pomieniona Woiewództwom Poznańskiemu i Kaliskiemu służąca, to w sobie ma; iż Hultajstwo i Zbiegi wszelakie, Męszczynzy i Białogłowy, którzyby z R l, Zagrod, od Panow swych, abo Dzieci od Rodzicow swych swawolne, także i Słudzy od Panow swych odeszli, a dorocznie się nie rządźili, Starostowie, i ich Urzędy, także Urzędy. Mieyskie, a we wsiach Panowie abo Dzierżawcy onych wsi *liberè* mogą mieć, okować do roboty przymuszać, i tak długo aż się Pan o nim dowie i onego się upomni, zatrzymać, a potem gdy tenże Pan pokaże, że jego własny Zbieg iest, wydany być ma *pravia* za pracę, i pilność *detenti nis solutione* groszy dwanaśtu wedle Statutu. też Urzędy od Miasta ekskludować ich, i ieśli by się wrócili, mieć mają, dla czego każdy Gospodarz zaraz powinien dać znać Urzędowi, gdy kto takowy w Dom jego przyidzie. A Miasta dla potrzeb swych kontentować się mają Komornikami, którzyby w Mieście dobrze znaiomi od roku nie zkalili; wżakże i takowych, gdyby kto swego poznał, wydawać powinno. A ktoby z takowych mianowanych Urzędow, abo Panow, takie hultajstwo, w Jurydykcyi abo w maiętności swojej cierpiał, a według tey Konstytucyi, przeciwko nim nie zachował się, pozwany *pro pœna duplii quatuordecim marcarum ad instantiam cuiusvis sine dilatione, Et appellationibus respondere* w Grodzie powinien. *Const. An. 1593 fol: 643. Tit. O Hultaiach.*





ROZDZIAŁ

TRZYNASTY.

O GRABIEZACH I NAWIAZKACH.

ARTYKUŁ I. 1.

O pograbienie stada Swierzopiego, i o Cenie iego.

I **U**stawiamy, ieśli by kto pograbił na jakimkolwiek gruncie stado Swierzopie, Xiążęce, Pańskie, Ziemiańskie, a dzierżący to stado, Zrzebca abo Swierzopę i kilka ich umorzył, abo sobie przywłaszczył, takowy taką Swierzopę i Zrzebca z nawiązką ma płacić, a Cena stada Xiążęcemu, Pańskiemu, i Ziemiańskiemu, taka ma być, za Zrzebca ośm kop groszy, za Swierzopę cztery kopy groszy. Wszakże za każdego z tych Zrzebcow i Swierzopędzieli targuiąc co więcej dawano, tedy będzie powinien tę Cenę płacić za słusznym dowodem też z nawiązką.

ARTYKUŁ II. 2.

Jakim sposobem mają się zachować o ispasz, i o grabieże na spaszach.

I **T**ęż ustawiamy, iż nikt stada Swierzopiego na dziedziznie cudzey, tak też na swej własney, i na ispaszy zajmować nie ma, ani w grabież brać. A ktoby na czyiey abo na swej dziedziznie stado zaiął, abo grabież uczynił, tedy takowy ma iemu winy trzy ruble groszy zapłacić, i szkody oprawić, coby się stało temu stadu według uchwały wyżey opilaney, bo nie ma za ispaszą stada brać; by i zastał na ispaszy, ma oświadczywszy Sąsiadom odegnąć do tego Pana, czyie stado iest, a ispaszą ma obwieść ludźmi postronnemi i okopować z tymiż ludźmi, abo mogli być i z W

Tttt

żnym, tedy ten powinien ispałz zapłacić, czyie stado szkodę uczyniło. § Wszakże wyzwalamy tylko stado Swierzopie, aby na ispa-
 2 fzy nie było zaimowane, a Konie iezdne i robocze, i infze wszelakie Bydło rogate i nie rogate, i też Swinie, Gęsi, Kaczki na ispa-
 fzy mają być zaimowane, według obyczaju dawnego, a skoro zaimie, ma obeśłać tego Pana, czyie Bydło, aby Bydło swoje na porękę wziął, i na ispałz poszedł, a co kopa na ispałzy przysądzi
 R. 10 szkody, ten Pan czyie Bydło zaięte ma płacić. § A gdzieby i na
 a. 5 obeślanie tego, komu się ispałza stała, Bydła swego na porękę brać i na kopę iść niechciał, tedy ten kto zaimie, naydaley trzeciego dnia ma obwieść tę ispałz ludźmi dobremi stroną, i co ta strona
 albo Woźny szkody okopuia według urodzaju zboża i uważenia szkody w niey uczynioney, on ma w tey szkodzie swej zostawić Bydła tylko, coby za iego szkodę stało, a ostatek odegnąć do tego Pana, czyie Bydło iest. Wszakże stado Swierzopie, Konie, i każde Bydło tylko do S. Jerzego bez pastucha chodzić wolno ma, wszakże nie po życie ani zbożu cudzym, a po Świętym Jerzym w tydzień, każdy ma około dobytku swego stróża albo pastucha mieć przez
 wszystko lato aż do wśzystkich Świętych, a dawność zapłacie za ispałz nie ma dalsza być, tylko według starodawnego obyczaju do
 R. 4 Bożego Narodzenia zbożem i sianem. § A ktoby za ispałzą przy-
 a. 43 łądzoną niechciał do Bożego Narodzenia zapłacić, według kopy, tedy ukrzywdzony stronę swą przeciwną ma na rok zawity przed Sąd Ziemski przypozwać, a Urząd za dowodem przez tych, kto okopował, uczynionym, albo zeznaniem Woźnego stronie powodowej tę szkodę ma sowito skazać i odprawę uczynić.

W Grodzie od wyłączenia Bydła w Koronie nie ma być brano, iedno groszy 12. a o szkody u Ziemstwa forum. Const. 1588. fol. 468. Tit. O zaiętym.

A R T Y K U Ł III. 3.

Ktoby pod Szlachcicem albo Szlachcianką grabież uczynił.

R. 3
 a. 37
 R. 9
 a. 23
 R. 11
 a. 43
TEż (a) ustawuiemy, ktoby pod Szlachcicem albo Szlachcian-
 I ką grabież uczynił, Konie pobrał, przy Kościele na targu,
 albo na polu, na drodze i gdziekolwiek, albo pod slugą, któ-
 ryby przy Panu albo Pani swojej w drodze iechał, albo gdzie na
 mieysce przyjechał, Konia wziął, albo z wozu wyprzągl, by też i
 bicia żadnego nie uczynił, a na ostatek chociayby ona Persóna przy
 tey grabieży sama nie była, a byłoliby to przewidziano słusznym
 dowodem. Tedy on, który grabił, ma takowego samego Szlachci-
 ca albo Szlachciankę według stanu nawiązać, iakoby zbil. A be-
 dzieli kto z slug przy grabieży takiey raniony albo bity, to także i slug
 nawiązać według ich stanu, a Konia także Koniem nawiązać, i szko-
 dzieśli będzie przy tym Grabiezu uczyniona, za dowodem opra-
 § A iesliby słudze czyiemu iadąc za posłaniem Pana swego
 2 nu bez Pana na drodze i gdziekolwiek, a Konia Pana iego

pod nim pograbiono, chociażby bój był albo nie był: Przecie ten kto taki grabież Szlachcicowi uczyni, powinien będzie za dowodem prawnym, iako Konia Koniem, tak i sługę onego, pod kim pograbi, według stanu sługi tego, nawiązać. A insze szkody, ieśliby się przy tym grabieżu stały, oprawić i zapłacić, Jeźliżby kto tak na polu chodzącego Konia Szlacheckiego swawolnie pograbił; takowy za dowodem tylko Konia Koniem nawiązać ma.

(a) Nie tylko grabić, ale swego nie wolno wziąć u nikogo gwałtem, Statut Koronny: *Kazimierz 1368.*

W Woiewództwie Wołyńskim, Kijowskim, i Braclawskim, srona o grabież do Grodu rokiem zawitym pozywać ma, a rokiem licownym na dwie niedzieli. *Const: 1578. fol: 338.* Tamże 336. Deklarowano, żeby licowny rok nie ściągał się iedno na rzeczy kradzione.

ARTYKUŁ IV. 4.

O grabież człowieka Xiążęcego, Pańskiego, i Ziemiańskiego.

- 1 **U**stawujemy też, ieśliby Szlachcic czyich ludzi pograbił na targu, przy Cerkwi, i na dobrowolney drodze, takowey ma sronie obrażoney winy zapłacić, sześć rubli groszy, a grabież z nawiązką oddać, to iest: Konia Koniem, Wołu Wołem nawiązać. A ieśliby Szlachcic pograbił u czyich ludzi na polu albo gdzie indziej, a boiu nie uczynił, tedy ma zapłacić trzy ruble groszy, i grabież także nawiązać. A chłop chłop a ieśli przy Kościele, albo na targu i na drodze pograbi, ma zapłacić dwa ruble groszy, a na
- 2 polu ieśli pograbi, rubl groszy. § A gdzieby chłop Szlachcica albo Szlachciankę pograbił, o tym ma być sądzono według Artykułu trzeciego tegoż Rozdziału, a grabież wszelaki także z nawiązką płacić Konia Koniem, Wołu Wołem, Krowę Krową, i każde Bydle, iakie pograbił, takowym nawiązawszy, ma oddać, albo ceną zapłacić iako niżej opisano iest. R. 12
a. 27
R. 9
a. 23

ARTYKUŁ V. 5.

Cena Koniom roboczym domorostym.

- 1 **Z**A Konia albo za Swierzopę dwie kopy groszy.
Za trzeciaka Zrzebca od roboczych Swierzop dwie kopy groszy.
Za trzeciackę Swierzopę dwie kopy groszy.
Za łońskie Zrzebie kopa groszy.
Za tegoletnie Zrzebie czterdzieści groszy.
- 2 § Wszakże gdzieby który człowiek mienił takie Konie robocze być kupione, tedy iako drogo kupił, na czym dowod słuszny uczyni, placono być ma.

ARTYKUŁ VI. 6.

Cena Bydłu wielkiemu i małemu domorostemu.

ZA Wółu dwie kopy groszy. Za Byka stadnika pułtorey kopy i groszy. Za Krowę 1to groszy. Za Jałowicę siedmdziesiąt groszy. Za Byka nieuka kopa groszy. Za Cielicę trzeciaczkę czterdzieści groszy. Za Cielę 1ońskie trzydzieści groszy. Za Cielę tegoroczne groszy dwanaście. Za Wieprza karmnego kopę groszy. Za niekarmnego pułkopy groszy. Za Kiernoza czterdzieści groszy. Za Swinię dwadzieścia groszy. Za Podświnka dwanaście groszy. Za prosię tegoletnie pięć groszy. Za Owcę piętnaście groszy. Za Barana dwanaście groszy. Za Skopa Barana 1ońszczaka piętnaście groszy. Za Jagnię sześć groszy. Za Kozła roku czwartego abo piątego czterdzieści groszy. Za trzeciaka pułkopy groszy. Za 1ońszczaka dwadzieścia groszy. Za Kozę dwadzieścia groszy. Za Kozłą tegoroczne sześć groszy.

A R T Y K U Ł V I I . 7 .

Cena Ptakom domowym.

GEś trzy grosze. Kapłun sześć groszy. Kokosz trzy grosze. Kur i dwa grosze. Kaczka dwa grosze. Kaczor dwa grosze. Gołąb grosz. Kaczka krugowa trzy ruble groszy. Za Pawia abo Pawicę trzy kopy groszy. Za Łabędzia domowego trzy kopy groszy. Za Kura abo za kokosz Kałakucką dwadzieścia groszy.

A R T Y K U Ł V I I I . 8 .

Cena Ptakom chowanym na myślistwo.

KRzeczot krasny sześć rubli groszy. Za białego Krzeczota pięć i rubli groszy. Szary Krzeczot trzy ruble groszy. Sokół trzy ruble groszy. Jastrząb wielki dwie kopy groszy. Za Raroga dwie kopy groszy. Za Rabca abo Krogulca pięćdziesiąt groszy. Za Drzemlika trzydzieści groszy.

A R T Y K U Ł I X . 9 .

Cena zbożu, sianu, i rzeczom ogrodnym.

ZYta kopa dwadzieścia groszy. A beczka żyta dwadzieścia czter i groszy. Pszenicy kopa dwadzieścia groszy. Jarzycy kopa dwanaście groszy. Jęczmienia kopa dziesięć groszy. Orkiszu kopa dziesięć groszy. Owsa kopa ośm groszy. Gryki kopa ośm groszy. Grochu kopa dziesięć groszy. Prosa kopa ośm groszy. Bobu kopa ośm groszy. Szocowicy kopa sześć groszy. A za beczkę tych wyżej mianowanych Jarzyn sówito Cena więcej, niżli za kopę położono, ma być płacono. Lnu kopa dwadzieścia cztery grosze. Konopi kopa dwadzieścia groszy. Za beczkę Sieniienia lnianego czterdzieści groszy. Za beczkę Konopi trzydzieć groszy. Za beczkę maku pięćdziesiąt groszy. Rzepy, abo Rzodczka sześć groszy. Kapusty kopa trzy grosze. Marchwi be-

czł'a sześć groszy. Pałternaku beczka sześć groszy. Cwik'y beczka sześć groszy. Ogurkow słonych beczka dwadzieścia groszy, a świeżych sześć groszy. Cebuli iadomey beczka dwadzieścia groszy. Czosnku beczka trzydzieści groszy. Nasienia cebulnego funt dwanaście groszy. Ogurkowego nasienia funt ośm groszy; za woz Siana jednym koniem ośm groszy.

ARTYKUŁ X. 10.

Cena rzeczom domowym strawnym.

- I **Z**A poleć Mięsa dwadzieścia groszy. Za Sadło piętnaście groszy. Za Kump dwa grosze. Za miednicę Mała kopa groszy. Za Syr wielki węglasty dwa grosze. Za mały okrągły Syr abo Małdrzyk ośm pieniędzy. Za Gomołkę cztery pieniądze. Za miednicę Miodu kopa groszy.

ARTYKUŁ XI. 11.

Cena rzeczom w domu robionym, odzieży należącym i in'szym.

- I **Z**A Kożuch barani męski odziewalny kopę groszy. Za Kożuch barani białogłowski torlop siedmdziesiąt groszy. Za Kitlik pulkopy groszy. Za Siermięgę dwadzieścia groszy. Za Prościcę siną abo czerwoną dwadzieścia groszy. Za prościcę czarną ośm groszy. Za łokieć Sukna prostego siermiężnego trzy grosze. Za łokieć Płótna cienkiego tkackiego kuźelnego sześć groszy. Za łokieć pacześnego Płótna grosz. Za łokieć Sierpankow sześć groszy. Za łokieć Namiotek dwa grosze. Za łokieć Płótna kuźelnego prostego tkania dwa grosze. Za łokieć Zgrzebnicy pół grosza. Za łokieć Obrusow według ważności przedzy i tkania, także iako i za Płótno. Za łokieć Ręczników po połowicy Ceny Obrusowej. Za Kobierce domowej roboty, za opony, także za Pościel, i in'sze potrzeby i sprzęt domowy, za dowodem według uważenia Urzędowego. Za Topor sześć groszy. Za Sierp dwa grosze. Za Kosę sześć groszy. Za Chomąt chłopski rzemieenny sześć groszy. Za profity dwa grosze. Za Duhę dwa pieniądze. Za Woże łyżczane pół grosza. Za konopne grosz. Za Sanie chłopskie drownie proste dwa grosze. Za Kolasę chłopską prostą sześć groszy. Za Siodła, Uzdy, Szleie, Leyce, Uzdzienice, Wozy, i in'sze Rysztunki, według dowodu i uważenia Urzędowego. Za Topor wielki Sklut, i in'szy Topor ciesielski, bednarski, stelmarski, także za Pily, Swidry, Heble, Dłota, Spusty, i in'sze naczynia ciesielskiemu i stolarskiemu, stelmarskiemu, młynarskiemu, po temuż kowaliowskiemu, słoarskiemu, i in'szych wszystkich rzemieślników różnych rzemieśli i naczynia należące, mają być sądzone i płacone według dowodu i uważenia słuźnego Urzędowego.

Uuuu

ARTYKUŁ XII. 12.

Cena Psom.

ZA Psa domowego brzechuna trzy kopy groszy. Za naśladnika i ka i na Brzesznika zwierzynnego trzy ruble groszy. Za bobrowego Psa trzy ruble groszy. Za Kureza i za Charta trzy kopy groszy. Za wyżła dwie kopy groszy. Za Ulannika zwierzynnego trzy kopy groszy. Za Szczaię pułtorcy kopygroszy. Za pod strzelczego Psa trzy kopy groszy. Za Psa obłocznego trzy ruble groszy. Za medelańskiego Psa trzy ruble groszy. Za Charta podfokolego trzy ruble groszy.

ARTYKUŁ XIII. 13.

*Jeśli by Pies nie przywiązany ukąsił abo obraził,
i też ktoby Psa zabił.*

TEż ustawuujemy, iż gdyby (a) kogo Pies ujadł z czyiego przy-
szczwania, a onby stanąłszy za pozwaniem przed sądem ktemu polzczwaniu się nie znał. Takowemu sąd ma wskazać od-
przysiąc się, iż tego nie uczynił, a gdyby przysiąc niechciał, tedy
żałobna strona gdy go w tym poprzysięgnię, powinien go będzie
nawiązać, iakoby go sam swą ręką ranil. § Jeśliżby kto komu Psa
umyślnie a nie od ręki zabił abo zastrzelił, takowy będzie powinien
onego Psa płacić według Ceny opisanej. Wszakże jeśliżby go za-
bił od ręki kilem abo iaką bronią siebie broniąc, nie pociskiem ani
strzelbą, takowy za onego Psa nic płacić nie będzie powinien.

(a) Gdyby Pies kogo cudzego z polzczwania ukąsił, Pan tego Psa, jeśli by się do tego nie-
znał, przysięgą odwiedzie się. *Każ: Wuki w Wiśnicy. 1368. H. P. 247.*

ARTYKUŁ XIV. 14.

*Ktoby w domu swym miał Psa abo Bydlę, któreby
w sąsiedztwie szkodziło.*

Ustawuujemy, jeśliżby u kogo Pies domowy abo Bydlę iaką szko-
dę w Okolicy czyniło, a ten domowy Gospodarz, o tym wie-
dząc, onego Bydłęcia strzedz, a Psa na przywiezi dzierżać i
mieć niechciał. Tedy takowy będzie powinien wszystkie szkody
w sąsiedztwie przez takie Bydlę abo Psa uczynione płacić i opra-
wić, na co dowód słuszny będzie uczyniony. Jeśliżby Bydlę iakie
Człowieka obraziło, tedy to Bydlę temu, kogo obraziło, wydane
być ma. § A także też ktoby miał Konia waśniwego, któryby był
szkodzącym ludziom, tedy powinien dzwonek na nim na pochwach
abo na nodze mieć, dla tego aby to wiedząc nań nie naieżdżali, a
ktoby bez dzwonka na takowym Koniu ieździł, a onby kogo obra-
ził, tedy ten Koń za to obrażonemu wydany być ma.



ROZDZIAŁ

CZTERNASTY.

O ZŁODZIEYSTWIE STANU WSZELAKIEGO.

ARTYKUŁ I. I.

*O poimaniu z licem Sługi i poddanego czyiego,
gdzie ma być wiedziony.*

- I** **G** Dyby kto czyiego (a) Sługę, Boiarzyna, Człowieka R. 14
 ciałego abo czeladnika niewolnego, z iakim licem, a. 5
 rzeczami kradzionymi poimał obyczaiem i porządkiem
 niżej w tym Rozdziale opisanym, tak w domu iego
 iako i na polu, abo na drodze, tykoby na gruncie Pana tego Człowieka. Tedy takowego licowanego Człowieka ma wieść do Pana iego, czyi będzie, do tego dworu, ku któremu on Człowiek
2 należy. § A gdzieby trafiło się komu czyiego Sługę Człowieka poimać z licem, nie na imieniu Pana iego, ale gdzie indziej na drodze, abo na cudzym gruncie będącego, abo też w miasteczku, we wsi intzego Pana, bądź też w Mieście Naszym, gdzie nie ładowy R. 11
 Urząd i nie targowego dnia, abo w siele Naszym: takowego sronie a. 28
 żałobney wolno będzie wieść gdzie zechce, abo do Urzędu Naszego R. 10
 Grodzkiego Hospodarskiego tego Powiatu, abo też do Pana iego, a. 1
 i powiedzieli do Pana, tedy podawszygo z tym licem onemu Panu y 14
 samemu, a w niebytności samego Pana, tedy Urzędnikowi, Ciwunowi iego abo rykuniei, a między stany mniejszymi uboższymi, gdzie Urzędnika, Ciwuna nie będzie, tedy Zenie, abo Synowi dorosłemu, ma z niego sprawiedliwości prosić. A ten Pan, abo w niebytności Pańskiej Urzędnik powinien będzie iemu sprawiedliwość nieodwłócną naydaley do dwóch niedziel uczynić według tego Statutu, i przydzieli sprawa do zwodu, tedy zwod do ostatniego stopnia prawa tamże na tym miejscu ma być czyniony tymże obyczaiem, iako niżej w drugim Artykule tego Rozdziału

o zwodzie, na Urzędach Naszych iest szerzey opisano, i do rozsądku prawnego tego Człowieka z licem poimanego, ten, komu go podadzą, ma w dobrej opatrności i za swoją strażą, od żalobney strony straży nie potrzebując, chować. § A ieśliby ten Pan albo Urzędnik iego sprawiedliwości iemu o to uczynić niechciał, albo ią nie według prawa tego pospolitego, z krzywdą stronie żalobney czynił. Takowy będąc o to do Urzędu Naszego Sądu należnego pozwany, powinien będzie sam przed Urzędem Naszym stać, i tego w złodzieystwie obwinionego postawić, a Urząd Nasz w tey rzeczy między nich rozsądzić, i winnego według prawa karać ma. § Ieśliby ten złodziey uciekł od tego Pana swego, albo Pan ono lice stracił, i przed Sądem Naszym złodzieiaby nie postawił, i lica by nie położył, takowy sam albo iego Urzędnik, komu ten złodziey był podany, powinien pierwey będzie na tym przysiąc, iż ten złodziey uciekł, albo lice zginęło, bez rady, wiadomości, folgi, i nie za nieopatrnością, albo niedbałością iego. A po takim odprzysiężeniu przecię żalobney stronie szkodę zapłacić, na czym przysięgnie, albo iaki inszy słuszny dowod uczyni, coby iemu przy onym licu zginęło. A ieśliby ten złodziey w takowey winie był obwiniony, za co gardłem karzą, przecię i potym gdziekolwiek może być pościgniony, gardłem karany być ma. § Ieśliby za przywiedzieniem do dworu którego Pana albo domu Szlacheckiego, Człowieka iego licowanego on Pan albo iego Urzędnik, Ciwun, i któżkolwiek w dworze będący, stronie powodowey Woźnemu i ludziom postronnym okazać się, albo okazawszy się obwinionego w złodzieystwie do siebie wziąć niechciał, takowego Człowieka wolno będzie stronie ukrzywdzoney wieść do Urzędu Naszego sądowego Grodzkiego, i tam sobie z nim na Urzędzie Naszym sprawiedliwości dowodzić.

(*) Każdy Pan Woiewództw Ukrainnych, Sługę albo poddanego swego o rozbój lub o złodzieystwo obwinionego za pozwem na pierwszy termin stawić powinien, i tam z niego sam albo przez Przyjaciela z Urzędem Grodzkim sprawiedliwość czynić powinien. *Const: 1616. fol: 23. Tit: O rozboiach.*

A R T Y K U Ł II. 2.

O czynieniu sprawiedliwości ze wsi w obwinieniu złodzieyskim.

Kiedy też co u kogo ukradziono, a widziałaby mu się szkoda i od której wsi, a szkodnika swego nie wie, tedy ma prosić prawa na tę wieś u Pana iego. A ieśliby dał wszystkiewsi winę, tedy trzy Mężowie z oney wsi, których on obierze, mają przysiąc, iako w tey wsi szkodnika iego nie wiedzą, i sami szkodnikami nie są. A ieśliby o to nie przysięgli, tedy ona wieś wszystka tę szkodę wszystkę temu szkodnikowi ma płacić, a sobie złodzieia szukać. § A gdzieby w tey wsi ludzie byli różnych Panow, tedy ukrzywdzony ma wszystkich tych Panow jednym listem u

obnieść, i z tego listu kopije iednemu któremu Człowiekowi każdego Pana w tey Wsi przez Woźnego podawać. A który Pan abo Urzędnik za listem upominalnym sprawiedliwości nie uczyni, ten Pan sam będąc o to przypozywany, za dowodem strony żalobney, szkodę iemu płacić powinien będzie. Takoweż się prawo w tey mierze i o Wsiach Naszych Hospodarskich rozumieć ma.

A R T Y K U Ł III. 3.

O poimaniu z licem w Miastach Naszych Hospodarskich, i o zwodach złodzieystwa, z czynkolewiek kto poimany będzie.

I Ustawuemy, gdyby kto Szlacheckiego Narodu Człowiek, iako i prostego stanu, bądź Nasz Hospodarski poddany, abo Niążęcy, Pański, i Ziemiański, także i Człowiek lożny bez służby mieszkający, abo i Sługa czyi, bez bytności Pana swego, abo też gość przyjeżdży w którym Mieście Naszym, gdzie są Urzędy sądowe Grodzkie, był poimany na złodzieystwie na samym gorącym uczynku, abo też lice, rzeczy, kradzione były u niego poznane takowego nie do Pana iego, czymby się sługą abo poddanym ozywał, ale do tegóż Urzędu Naszego sądowego Grodzkiego, pod którym poimany będzie. A Człowiek mieyski prawa Maydeburfskiego poimany, w tymże Mieście mieszkający, do swego Urzędu Mieyskiego wiedziony być ma. A Urząd wziąwszy takowego do więzienia, i jeśli się który czym sługą abo poddanym mienić będzie, ma o tym Panu iego znać dać, zachowując się w tym według Artykułu dwudziestego dziewiątego w Rozdziale czwartym, i rok temu Panu ku przyśluchaniu tego prawa oznaymić, i przybędzieli Pan sam, abo kogo na swe mieysce na rok oznaymiony poszle, a Urząd przy bytności iego, takiego obwinionego według prawa sądzić i skazować będzie, a jeśli sam Pan nie przybędzie i nikogo nie poszle, tedy już Urząd Nasz przecię na ten rok złożony sądzić i kończyć ma według prawa. Po temuż się Urząd Nasz około dawania znać Panom o ich sługach i ludziach ma zachować. § A gdy kto poimany na drodze, abo gdzie indziey, iako o tym w Artykule pierwizym tego Rozdziału jest opisano, do Urzędu przywiedziony i do więzienia podany będzie, a czasu prawa gdyby obwiniony w złodzieystwie powiedział zawodcę od kogo lice ma, tedy ma na tymże Urzędzie Naszym tego zawodcę postawić, abo zeznaniem Urzędowym siebie oczyścić gdzieby to kupił, i na którym Urzędzie to opowiadał, i w księgi zapisał. A jeśli by ten zawodca tego obwinionego w złodzieystwie przed Urzędem zastąpił, a tenby zastępcą brał się na inšzy zwod, chąc wieść od sądu Urzędu Naszego na inšzego zastępcę i do inšzego Urzędu, to mu nie ma być dano, ale każdy zastępcą do ostatecznego zwodu ma być stanowiący przed tym Urzędem Naszym, gdzie się początek stał zwodu, a lice u Urzędu będzie ku zwodu ten wykupować, kto się zwo-

dzi, a wszakże za wykupowanie lica więcej Urząd nie ma brąć tylko po dwanaście groszy, i za każdym zwodem iako od samego więźnia wypuszczaąc go, tak od lica, które będzie ku prawu stawiono, i każdemu takowemu kto się wywodzi, z majątności onego na kim lica zostanie, nawiązka według stanu skazowana być ma. § A ieśliby u onego złodzieia majątności tak wiele nie było, 3
 R. 10 czym lica z Urzędu wykupić, ten Urząd ma lica żalobney stronie
 a. 14 darmo wrócić, a złodziey iako za złodzieystwo, tak i za wszystkie nawiązki i szkody ma gardłem przypłacić. A ieśliby zawodcy przed Urzędem Naszym do ostatecznego zwodu nie postawił, a zeznaniem Urzędowym siebie w tym złodzieystwie nie oczyścił, tedy ten karany być ma iako złodziey, a szkoda, na czym strona żalobliwa przysięże, to ma być płacono z domu onego złodzieia. A gdzieby ostateczney zawodca siebie oczyścił wypisem Urzędowym, gdzie onę rzecz kupił, abo iż to iego Koń abo Woł domorośli, świadectwem słusznym się wyprawił, takowy iako nawiązek tak i szkod nikomu płacić nie będzie powinien, wszakże ieśliby tę rzecz kupił, pieniądze swe traci. § A ieśliby strona powodowa która po- 4
 R. 14
 a. 20 zwala, mieniła Konia abo Wołu swym domorośłym, abo rzecz domna urobioną, iako naczynie, i iakąkolwiek inną rzecz, a strona żalobliwa, która będzie z licem przywiedziona, będąc też niepo-
 R. 4
 a. 77 deyrzana, mieniła być swym domorośłym, abo w domu urobionym, a podobieństwo ku temu się ściagało, chociaayby i obiedwie strony wydały świadkow godnych, tedy za podobieństwem i za świadectwem strona obżalowana przy swych świadkach bliższa będzie ku wywodowi przysięga, iż to iest iego domorośle abo w domu robione, bo temuby już szło o gardło. A wszakże sąd podobieństwa
 R. 11
 a. 31 wszelakie na dobrej baczności mieć ma, i w rzeczach wątpliwych fklonniejszy ma być ku wyzwoleniu niżli ku karaniu. § A proste- 5
 go stanu Człowiek, który pierwszy abo drugi raz około takich rzeczy będzie obwiniony, ten ku takiemu odwodowi ma być przypuszczony, a po wywodzie takowym tylko od gardła obżalowany wolien będzie, a nawiązki sobie domagać się nie ma.

ARTYKUŁ IV. 4.

O tym, coby się stało na Targu abo na Jarmarku i Kiermaszu.

R. 11
 a. 22
 R. 4
 a. 64 **R**ozumiejąc być niemniejszy pożytek Nam i poddanym Naszym, i z Targow i Jarmarkow, które w tym Państwie Naszym bywają, i dla tego warując, aby takie zgromadzenia ludzkie w po-
 koiu i bezpieczeństwie dobrej zachowani byli. Ustawuujemy, gdyby kto u kogo co na Targu ukradł, a z tym licem zarazem na gorącym uczynku poimany był, aboby co u kogo przedtym kradzionych rzeczy na Targu poznano, alboby iaki zbytek, gwałt, boy, rany, zabójstwo uczyniono. Tedy stanieli się to w Mieście Naszym pod Urzędem sądowym, w tym się strony i Urząd Nasz zachować mają, ia-

- ko o tym wyżej w Artykule wtórym tegoż Rozdziału opisano. A trafili się poimanie z licem abo zabójstwo, gdzie o gardło pójdzie, na Targu, abo na Jarmarku i Odpuszcie w inszych Miałtach Naszych, nie pod Urzędem sądowym, abo też w Miałtach Książęcych, Panskich, i Ziemiańskich. Tedy nie mozeli być przytym Woźny, i przed widzem tego Urzędu Naszego, abo tego Pana, bądź też Urzędnika iego w czym się to Miałteczku stanie, ma być taki imany,
- 2 i do więzienia w Zamku abo w Dworze tamecznym sądzony § Y R. 11
a. 28
gdzieby się to stało między Sługami, abo poddanemi Szlacheckimi, zwłaszcza w tym iednym Powiecie osiadłych, aboby Nasz poddany Hołpodarski Szlacheckiego Człowieka obwinil i osadził, a fzloby orzec taką, za co gardłem karzą. Tedy żalobna strona sposobiwszy sobie Woźnego i stronę, ma tego obwinionego, bądź tegoż dnia abo nazajutrz, a naydaley dnia trzeciego abo czwartego wziąwszy z tego więzienia targowego, wieść z Woźnym i stroną, gdzie zechce, abo do Urzędu Naszego sądowego w tymże Powiecie, abo też do Pana tego czyi Człowiek będzie, i tam sobie sprawiedliwości dowodzić. § A ieśli przez cztery dni ten, kto poladzi, tego więźnia swego z więzienia takowego targowego nie wyimie bez słusznych prawnych przyczyn: Tedy ten Urząd ma go dobrowolnie tylko wziąwszy sobie poturemne, wypuścić: a ten więzień potym nawiązki według stanu swego, iakoby bity był za zelżenie i więzienie swe, także i tego poturemnego, i też szkod, ieśliby się mu za tym imaniem i sadzeniem iakie stały, będzie moc na tym, kto go był osadził, pozyskiwać przed tymże Urzędem. Y dla tego ten Urząd biorąc obwinionego do więzienia, ma też i tego żalobnika, abo więzieniem, abo poręką dobrą opatrzyć, iakoby i obwinionemu w takiej mierze, iako wyżej opilano, sprawiedliwość nie ginęła.
- 4 § A będzieli obwiniony w takich rzeczach krwawych Nasz poddany inszego przyśądu, a nie tego gdzie będzie Targ, od Szlacheckiego Człowieka. Tedy ten żalobnik tak się ma zachować, i wieść go do tego Urzędnika Naszego, w czym przyśądzie iest, tylkoby w tymże Powiecie; i tam sobie prawa dowodzić. A wykupować z więzienia tego pierwszego targowego, ten ma, kto da osadzić, po temu iako o tym w Rozdziale czwartym dołożono. A potym tey szkody na winowatym patrzeć: ieśliby krzywda iaka na Targu, bądź w rzeczach krwawych abo mnieyzych inszych stała się Człowiekowi na Targ przyjeżdżemu, bądź Naszym abo poddanym Szlacheckim, od ludzi onego Dworu, gdzie Targ będzie, z takowemi ten Urząd sprawiedliwość nie odwłóczną co
- 5 nayrychley czynić powinien będzie. § A przyjeżdży Człowiek Nasz abo Szlachecki uczynili krzywdę Człowiekowi onego Urzędu, gdzie Targ iest, ten tamże ma być do więzienia osadzony, i będzieli wi na w rzeczy krwawey, to Naszego poddanego do Urzędnika Naszego, pod czym przyśądem będzie: a Szlacheckiego Człowieka do Urzędu Grodzkiego abo też do Pana iego, iako zechce, wieść, i tam sobie sprawiedliwości dowodzić będzie. A w rzeczach mniey-

szych nie krwawych, ma o Naszym poddanym Urzędnikowi Nasze-
mu, a o Szlacheckim, Panu iego, abo w niebytności Pańskiej, U-
rzędnikowi dać znać. A Urzędnik Nasz abo Szlachcic sam przy-
iechawszy, abo przez posłańców swych mają takich obwinionych
z tymże Urzędem, pod którym się co stanie, na Targu spólnie są-
dzić i winnych karać. § A nie przyieździeli, ani przyszli Urzędnik 6
Nasz abo Szlachcic ku temu prawu, tedy już ten Pan abo Urzę-
dnik onego dworu, gdzie Targ był, wziąwszy kłobie na to prawo
Woźnego i dwóch Szlachciców Ziemian Naszych Hospodarskich,
ma taką rzecz sądzić i skazować, i do zapłaty winnego w więzie-
niu dźierać. Wszakże takie postęпки wyżej opisane mają się za-
chować między Obywatelami tegoż iednego Powiatu, w którym
ten Targ abo Jarmark będzie. § A co się dotyczy i inszych ludzi 7
cudzoziemców, abo i tubylców Kupców, i inszych ludzi przyieź-
dźcych z inżego Państwa, abo też i z tego Państwa, ale z inszych
Powiatow dalszych za kilkadziesiąt mil, takim w krzywdach ich na
tymże Urzędzie, gdzie się co na Targu stanie, za obełłaniem od
tego Urzędu onego Pana, czyli Sługa abo Człowiek w czym ob-
winiony będzie, i sprawiedliwość czyniona być ma. Także i z ta-
kowych ludzi z daleka przyieźdźcych, komubyckolwiek oni w czym
krzywdę na Targu uczynili, tenże Urząd, pod którym się co na
Targu stanie, dając o tym Panowich znać, zwłaszcza ieśliby obwi-
nieni tego potrzebowali, i rok według dalekości mieysca, iako zie-
chać może, Panom ich ikladając, sprawiedliwość czynić ma, we-
dług Statutu i porządku o tym wyżej w Rozdziale czwartym opi-
sanego. § A ieśliby Szlachcic na takim Targu nie sądowego miey- 8
sca iaki zbytek uczynił, tedy o to z osiadłości pozywany będzie, wy-
iąłwszy to, ieśliby był w rzeczy krwawey, za co gardłem karzą, na
gorącym uczynku poimany, takiego do Sądu Grodzkiego wieść ma-
ią. A nieosiadła Szlachta i za mnieysze występki chociaż nie krwa-
we mogą być imani, wszakże ku rozprawie wiedzeni do Sądu Grodz-
kiego.

Jarmarkow w Brześciu Litewskim żaden przeskadzać nie powinien, *sub poena* 300. grzywien.
Const. 1633 fol. 62. Tit. Jarmarki.

Jarmarki w Wilnie dwa do roku *Const. 1633. fol. 39. Tit. Libertas commerciorum.*

Sprawiedliwość w Miastach ikladowych i na Jarmarkach z każdego kupieckiego Człowieka, i
iakięskółwiek stanu, ma być czyniona prawem gościnnym przez Starostę abo Dzierżawcę,
a w Miastach Duchownych, Pańskich i Szlacheckich, sami Panowie abo Urzędnicy takimże pra-
wem gościnnym sprawiedliwość czynić będą powinni, *salva appellatione* za Dworem, *Const.*
1565. fol. 49. § Sprawiedliwość.

Jarmarki w Mińsku pozwolone dwa, ieden na S. Wojciech, a drugi na S. Marcin: na które
wszyscy Kupcy krom wszelakich cel i myt przyieźdzać, i tam przez dwie niedziele towary li-
ber przedawać mają. *Const. 1601 fol. 762. Tit. Jarmarki w Mińsku.*

Jarmark w Brześciu Litewskim, który bywał na S. Michał, ma bywać na S. Marcin. *Const.*
Anni 1678. fol. 21. Tit. Miasto Brześć.

ARTYKUŁ V. 5.

Jako ma w czym Domu lice zastać,

Ustawniemy, ktoby chciał w czym Domu Szlacheckim, tak na
wsiach iako i w Miastach rzeczy kradzione zastać, tedy wzię-
wszy Woźnego i ktemu ludzi postronnych wiary godnych, przy

nich w onym Domu tych rzeczy kradzionych szukać ma, a skoro-
by tam co z rzeczy kradzionych znalazł, i kogo przy licu zastał,
ma przy tymże Woźnym i ludziach postronnych u tego, kogo przy
licu zastanie, wywiedzieć się z kąd te rzeczy w Dom jego dostały się,
a potym oświadczywszy Woźnym i sroną, tego Szlachcica do Gro-
du pozwać ma. A jeśli nikogo nie zastanie, iedno lice naydzie, ied-
nakoż z tym licem ma iechać do Urzędu Naszego, i tam daley
2 według prawa postępować. § Jeśliżby kto w swym Domu kradzie-
ży szukać niedopuscił, kleci i inszego domowego schowania otwo-
rzyć niechciał, albo od lica odbił, albo lice i złodzieia odiał; tedy
ten, kto to uczyni, będzie powinien tę wszystkie szkodę sronie żalobli-
wey płacić według dowodu albo przysięgi. Tymże sposobem, kto-
by chcial u czyiego Człowieka kradzież zastać, ma się zachować ia-
ko wyżej napisano; wszakże tylko z Woźnym i z sroną ostąpiwszy
Dom poddanego iego, ma tego Pana albo Urzędnika, a nie będzieeli
Urzędnika ani Ciwuna, tedy starszego, kto w tey wsi będzie, obessać,
3 opowiedaiąc to, aby nie rozumiał gwałtownego naiechania. § Jeśliż-
by Pan albo Urzędnik iego przy tym obytku być niechciał, tedy sro-
na żalobliwa przecię z tymi, kogo ma przy sobie, obytek uczynić, i
wszystkie schowania trząść, i znalazłszy, z tym do tego Dworu Pana
iego, ku któremu ten Człowiek należy, wieść ma.

Statut Koronny o licownym roku deklarowano, żeby licowny rok nie ściagał się, iedno na
rzeczy kradzione. *Const: 1578 fol: 336.* Tamże deklarowano, ukrzywdzony rokiem licownym
do Grodu za dwie niedzieli pozywać ma.

ARTYKUŁ VI. 6.

O imaniu złodzieia potrafiwszy na drodze.

Kiedyby się komu trafiło złodzieia (a) swego z licem, albo i
bez lica z trefunku na drodze spotkawłszy, albo ugoniwszy poi-
mać; tedy ten poimawłszy ma co naybliższym po drodze tey,
ludziom okolicznym, a będzieeli po bliżu Woźny i Woźnemu to o-
powiadać i okazać, i wieść go abo do Pana iego, abo do Naszego *R. 14
ar. 1.*
Hospodarskiego Urzędu sądowego co naybliższego od tego miey-
sca, gdzie poimany, i tam sobie z nim sprawiedliwości dowodzić.
Lecz czasu prawa w takich rzeczach przy inszych znakach, dowo- *R. 11
a 28*
dach nie mniefy ma być to upatrowano. Jeśliż ten kto żaluie, tę szko-
dę swą zarazem, gdy się mu stała, będzie na Urzędzie opowiadał i
zapisywał, bądź mianuiąc właśnie tego złodzieia imieniem, abo mie-
niąc, że niewiedzieć od kogo ta szkoda w złodzieystwie stała się.

(a) Slugę iawnego złodzieia abo zdraycę, chociaż Szlachcica wolno wszędzie imać. *Const: 1558. fol: 462. i Const: 1598. fol: 705.*

ARTYKUŁ VII. 7.

Xxxx

R. 14
a. 19
R. 11
a. 9

Ustawuemy, iż każdy złodziey z licem przywiedziony i prawem i przekonany przy licu iego, któreby stało więcej czterech kop groszy, ma gardłem karany być. A któreby lica czterech kop albo mniej stało, a pierwszyby raz z tym licem był poimany, tedy taki to, co ukradziono, z nawiązką wrócić ma. A nie będzieli mieć czym nawiązki płacić, tedy na wyrobek za to złodziey będzie wydany, Męszczynie na rok po kopie groszy, a Niewieście po pięćdziesiąt groszy wytrącając. A potym tegoż złodzieia ieśliby się trafiło komu poimać powtórę z licem, chociażby to lica i dwóch kop groszy nie stało: (a) tedy już różgami u słupa bity być ma, a za szkodę i sowitość nie będzieli mieć czym płacić, na wyrob, iako wyżej opisano, wydany być ma. A ieśliby trzeci raz tenże co ukradł, tedy już i gardłem karany będzie. § A na dowod przeciw takowego złodzieia, z licem takim, za co gardłem karanie opisano, przywiedzonego, przy inszych postępach prawnych Szlachcicowi jednemu samemu, a równemu z nim człowiekowi prostemu samowtóremu przysięga skazowana będzie. A gdzieby nie szło o gardło, tylko o inne karanie mnieysze, to bez przysięgi za świadectwem trzech albo dwóch Człowieków wykonywano być ma.

R. 4
a. 77

(a) Jeśli we Dworze Krolewskim małe którekolwiek rzeczy ukradnie, niech będzie urzeczaniem ucha karany. *Kazimierz Wielki 1347, H. P. 10.*

A R T Y K U Ł V I I I. 8.

Dla pokoju pospolitego zastranowienie od złodzieystwa

o fry-
mar-
kach

OD tego czasu ustawuemy i chcemy to mieć, aby każdy z poddanych Naszych, i z poddanych Xiążęcych, Pańskich, Duchownych i Swieckich, i Boiarskich, tak możnego stanu iako i mnieyszego, ktobykolwiek co u kogo na targu, w domu albo gdziekolwiek Konia, Wołu, Krowę, i insze wszelakie rzeczy kupił albo frymarczył. Tedy przy takiej kupi albo frymarku mają być Borysznicy, ludzie dobrzy, wiary godni, i z temi Borysznikami sam ten łciec, kto przedaie albo przefrymarcza, ieśliby się to na targu stało, zarazem do Urzędu Zamku albo Dworu Naszego, albo do Urzędu Naszego Mieyskiego, zwłaszcza gdzie jest prawo Maydeburskie: A trafili się to na targu w Miastach Xiążęcych, Pańskich, Ziemiańskich, do samego Pana, w niebytności Pańskiej do Urzędnika iego przyiść, i tę przedaźą albo frymark dawszy do ksiąg zeznać i zapisać, i on kto kupi albo wyfrymarczy, wypis na to sobie wziąć ma. § A gdzieby się kupia albo frymark stał nie na targu, ale w domu albo gdziekolwiek, zwłaszcza w takich mieyscach gdzie targi opodal, w milach czterech albo pięci, albo i daley; przy tym także Borysznicy mają być, a potym ten, kto przedaie, na pierwszy albo drugi targ po tej kupi albo frymarku, ma z Borysznikami albo cho-

ciay z iednym Borysznikiem do bliźszego Miasieczka, gdzie targ bywa, iechać, i tę sprzedaż abo frymark zeznać, a który kupił, wypis sobie wziąć ma, i tym wypisem gdy potrzeba ukaże, ma się oczyścić. A Urząd każdy od takowego zapisania i wypisu nie ma więcej brać, tylko ieden grosz, od kupującego pulgrosza, a od przedawającego drugie pulgrosza. Wszakże ieśliby kto potym tę rzecz poznał, i to przed Urzędem dowiódł, że to iego włafna rzecz; tedy ten kto pierwey kupił, pieniądze swe traci, a to co kupił, przed Urzędem ma onemu, kto poznał i dowiódł, wrócić. § A będzieli ^{R. 7.} mienić, że przy tym licu siła poginelo; tedy ten, kto kupił, ma ^{a. 59} ^{a. 11} odprzysiąc się, iż więcej tych rzeczy nie kupił, ani o nich świadom, i to kupił niewiedząc, żeby miała być rzecz kradziona, a ten u którego co poznają, pieniędzy swych ma patrzeć na tym, u kogo co kupił abo wyfrymarczył. A gdzie Miasieczka są bliżej, tam poddani Nasi Hospodarscy, także Duchownych i Swieckich stanów, wieśniacy na wsiach ani w domach swych nie przedawać nie mają, ale do Miaszt i Miasieczek wszystko co chcą swej włafności prowadzić, wozić, i przedawać każdemu wolno. A kupeczycy abo targowcy dla kupowania niektórych rzeczy po wsiach ieździć nie mają; lecz na targach i w Miasieczkach, gdzie się komu co trafi kupować każdemu pozwalamy. Czego iako Urzędnicy Nasi Hospodarscy, tak Xiążęcy, Pańscy, Duchowni i Ziemiańscy, mają postrzegać i obwoływać, aby za takowymi pokątnymi i wieyskimi kupiectwy i targowlami złodzieystwo nie mnożyło się.

A R T Y K U Ł IX. 9.

O gonieniu śladem w iakieykolwiek rzeczy pokradzionej.

- 1 **K**iedyby (a) pokradziono Konie, Woły, Bydło, i inſze rzeczy w domu i gdziekolwiek, a ten ſzkodny poiałby ślad tey ſzkody ſwey, i zebrałszy ludzi dobrych okolicznych Sąsiadów według dawnego obyczaju gonil śladem: a ten ślad gdzieby ku której wsi, abo w czyi dom przywiódł. Tedy ma poſłać do tey wsi abo do domu, gdzie ślad wyſzedł, ludzi dobrych ſtronnych, godnych wiary, aby ze wsi ſwey i z domu, gdzieby ślad wſzedł, albo z gruntu, ziemi, wsi ſwey ślad wywiedli. Takowa wieś albo w czyi dom ślad wſzedł, mają ten ślad u tey kopy wziąć, i ze wsi albo z domu i z ziemi ſwey tey wsi ślad wywieść aż do inſzey granicy,
- 2 kedy ten ślad póydzie. § A ieśliby ta wieś, do której ślad przywiedziono, od ſiebie śladu nie wywiedli, albo od śladu odbili, albo wygnawszy bydłem zdeptali, i na takowym zaſtanowiwszy ſię ta kopa, gdzie śladu nie odwiedziono, albo odbito, mają wziąć Woźnego, i z tym Woźnym ludzie ſtronni, kopa wſzyſtka mają onę ſzkodę oſzacować, na czym on ſzkodnik ſamotrzeć przysięże, mianuiąc ſobie ſzkodę od tey wsi. A gdy przysięże, tedy ona wieś tę ſzkodę powinna będzie zapłacić, a ſobie winnego ſzukać. Y po ſka-

R. 11

a. 40

R. 12

a. 15

zaniu mają przez Woźnego i sironę, którzy przy tym byli, obawić to Urzędowi Grodzkiemu tego Powiatu, i połowicę przesądu Urzędowi dać. A Urząd ma rok według ważności szkody i nauki Statutowey zapłacić złożyć, i ten rok listem swym Panu tych ludzi oznaymiec, i w tym go napomniec, aby tę szkodę ludziom swym zapłacić rozkazał, albo, jeśli w samego iego domu kopa będzie, sam zapłacił. A nie stanieli się w tej rzeczy zapłata, na rok od Urzędu złożony: Tedy ukrzywdzona sirona, gdy pozwawszy o to sironę przeciwną do Urzędu Grodzkiego, dowiedzie tego, że ta kopa i skazanie słuźne uczynione, ten tę szkodę będzie winien sówito zapłacić. § A jeśli by ukrzywdzony złodzieystwem chciał szkody swej 3 dochodzić kopą: Tedy wszyscy w tej Okolicy wokoło na milę ze wszystkich czterech siron, mają kazać poddanym swym na kopę schodzić się: a to się ma rozumiec, w przód na te miejsca, gdzie do tych czas kopy nie bywały, które kopowiska każdy Podkomorzy w Powiecie swym naznaczyć, i wsi te, które się tam stanowiąc będą, opisać ma. A na Rusi i indziej gdzie zdawna kopy bywały, tam mają być i teraz kopy odprawowane na starych kopowiskach, tym obyczajem iako pierwey to bywało. A na tych też miejscach, gdzie do tych czasów kopy niebywały, takowymże porządkiem i postępkem kopy zbierane i odprawowane być mają, iako się na Rusi zachowywało i zachowuje.

(a) Gdy Sasiad na swe Sasiady woła, aby mu Śladem Złodzieia, który Konia ukradł, gonić pomogli, w czymby Konia od złodzieia mógł mieć: którzy kmiecie jeśli by gonić niechcieli, i takby złodzieia z Koniem upuścili, kmiecie mają być skazani ku zapłaceniu takowego Konia. *Każ: Wielki 1368. H. P. 550.*

ARTYKUŁ X. 10.

Jeśli by ktokolwiek Szlachcica osiadłego albo nieosiadłego niewinnie i bez lica o złodzieystwo obwinił.

Ustawiamy, gdzieby ktokolwiek Szlachcica tak osiadłego albo 1 i nieosiadłego obwinił o złodzieystwo bez lica i krom słuźney przyczyny, tak za pozwy iako i bez pozwu, Człowieka dobrego, wiary godnego i niepodeyrzanego; tedy takowe obwinienie onemu Szlachcicowi na poczcivości i dobrej sławie iego nie szkodzić nie ma, ale za takie obwinienie ten żalobnik powinien będzie tego Szlachcica nawiązać, iakoby go zranił, i tamże na Zamku albo Dworze Naszym, gdzie się to przytrafi, ma siedzieć dwanaście niedziel, jeśli by ten żalobnik był sam Szlachcic, a gdzieby prostego stanu Człowiek Szlachcica tym obyczajem, iako wyżej opisano, o złodzieystwo obwinił, ma za to u słuźpa różgami bity być, obwołując ten iego występpek. § Jeśli by w takim obwinieniu Szlachci- 2 ca chociaż bez lica iedno wypisem z ksiąg powołania, abo iakie słuźne przyczyny i też znaki nań u prawa pokazał, i złodzieystwa nań zatym dowodzić chciał, a tenby Szlachcic obwiniony przed tym nigdy o to się ieszcze nikomu nie odwoził ani odprzysięgał.

R. 3.
a. 22
R. 4
a. 11

- Tedy w takim obwinieniu pierwszy krok od tego sam ieden odprzysięć się ma, iako mu w tym nie był i nie jest szkodnikiem, a po przysiędze za takowemi znaki, iuż mu nawiązka nie ma być płacona,
- 3 ani więzienia nie powinien cierpieć. § A gdzieby tegoż Szlachcica ieśli osiadłego za pozwy, a nieosiadłego i bez pozwu, na Urzędzie Naszym sądowym także kto o złodzieystwo drugi raz tymże oby-
czaiem za słusznymi znaki, i iuż za drugim powołaniem obwiniono
4 Szlachcica powołanego, odprzysięć się ma. § A gdzieby i trzeci R. 11
raz tegoż Szlachcica z przyczyn pewnych, a nie zgola, ale za trze- a. 31
cim powołaniem o złodzieystwo kto obwinil, tedy iuż samotrzeć z
Szlachtą osiadłą, ludźmi wiary godnymi i nie podeyrzanymi od te-
go odprzysięć się ma, a ieśliby spełna świadkow nie miał, chociay-
by iednego niedostawało z kim odprzysięć się, tedy za dowodem
słusznym abo za przysięgą żalobnika ma wszystkie szkodę iemu za-
5 płacić, a sobie winnego szukać. § (a) A wszakże ieśliby tego Szla- R. 11
chcica iuż czwarty raz także o złodzieystwo było obwiniono, za ar. 31
słusznymi i iawnymi znaki i powołaniem iuż nie iednokrotnym w R. 12
przód tego uczynionym, to nań pokazano i dowiedziono było, by a. 1.
też i lica przy nim nie zastali: a srona powodowa Szlachcicem bę-
dąc, samotrzeć z Szlachtą ludźmi znanymi tubylcami, wiary go-
dnymi i nie podeyrzanymi o to złodzieystwo iego poprzysięgła, te-
dy iuż gardłem karany być ma iako złodziey, a szkoda z imienia
abo z maiętności iego ruchomey za dowodem słusznym ma być pla-
cona sronie powodowey. A ieśliby Szlachcic obwiniony był od
Człowieka stanu prostego, tedy i za czwartym razem Człowiek sta-
nu prostego, aż samosiódm z dwiema Szlachcicami, a ze czterema
ludźmi sobie równymi nie podeyrzanymi poprzysięć go ma.

W prawie Koronnym Szlachcic za iednym razem pomowienia o złodzieystwo ma się przy-
sięgą oczyścić, a za to żadney winie nie podlega. *Każ: w Wiślicy 1368.*

Tamże w Koronie, kto trzykroć w złodzieystwie przekonany, bezczci ma być. Y Statut
W. X. Lit: w Rozd: 11. Art: 31. Art: 37.

A ieśliby prosty Człowiek Szlachcica o złodzieystwo pomówił, ma być u słuza karany ob-
woływając wysłpek swój. Roz: 3. Art: 22. Stat: W. X. Lit:

(a) W Koronie: ktoby raz drugi, a naywięcey trzeci krok o zły uczynek złodzieystwa abo
słup był oskarżony, powinien niewinność swoją oczyścić, i wyswadczyć świadkami w stanie
równymi, nieinaczy iedno iakoby Szlachectwa dowodzić miał, ale który będzie czwarty raz
obwiniony, iuż prawem ma być karany. *Każ: Jag w Piotr: 1447. H. L. 104. H. P. 553*

ARTYKUŁ XI. II.

*O obwinieniu w złodzieystwie Szlachcica lat zupełnych nie-
maiącego, także i o prostych ludziach.*

- 1 JEŚliby się trafiło, iżby Szlachcic w leciech szesnastu a nie wię- R. 14
cey obwiniony był o złodzieystwo, abo przywiedziony z licem, a. 7
tedy takiemu przemłodość lat iego nie ma być policzono za R. 12
złodzieystwo, i nie ma być do Kata w ręce i na mękę dawany. Je- a. 9
dnak tę szkodę. Ociec iego, abo Matka, abo Krewny z imienia czę- R. 4
a. 15

Yyyy

ści iego powinni z nawiązką zapłacić, i zapłaciwszy, to pocziwo-
ści iego szkodzić nie ma. A nie będzieli miał czym zapłacić, tedy
dać go na wyługę, pokiby to zaśluzyl, co załzkodził. A wyługa
ma być po kopie groszy na rok. § Tymże obyczaiem może się ro-
zumieć i o dzieciach ludzi prostych lat niedorośliych: a wszakże ta-
ki chłopiec lat niedorośli, ieśliby w kilku złodzieystwach i przy licu
był doznany, takowych Urząd ma karać według zdania swego, to
ieft: nie gardlem, ale iakim karaniem na cieie.

A R T Y K U Ł XII. 12.

O powołaniach.

Ustawuiemy, aby powołania złodzieyskie przed Urzędem opo-
wiadane i iawnie wyświadczone, i do ksiąg każdego Urzędu,
gdzie się to prawo toczyć będzie, a potym i do ksiąg Grodzkich
za zeznaniem Woźnego i strony, zapisowane były, które księgi iako
przed tym tak i teraz zowią czarnymi księgami. Takowe opowia-
danie i powołanie Urzędownie zapisane, ma u prawa wszędzie miey-
sce mieć, i przyimowano być, i księgi takie czarne Urząd każdy
Grodzki ma mieć osobne, z infzemi sprawami w iedne księgi takich
rzeczy złodzieyskich nie mieszaiąc.

A R T Y K U Ł XIII. 13.

*Ktoby złodzieia przylicznego, wiadomość o nim
mając, u siebie w domu chował.*

Ustawuiemy i skazuiemy, iż kiedyby kto złodzieia przylicznego
wiadomie w domu swym, abo na imieniu swym osadziwszy do-
mem chował, abo mieszkać dopuścił, abo iawnego złodzieia
od szubienicy swymi pieniędzmi okupił, tedy takowy każdy, ie-
śliby to nań szulznym prawem przewidziono było, wszystkę szko-
dę, któraby się komu przez tego złodzieia stała z imienia iego, bę-
dzie powinien płacić i opravować. § Tymże obyczaiem ieśliby ko-
mu złodzieia prawem przekonanego na śmierć wydano, a onby nie
skarzał, a potym komuby się kolwiek od tego złodzieia szkoda dzia-
ła, tedy ten, kto tego złodzieia puścił, za dowodem strony żalobney,
że się mu od onego złodzieia szkoda stała, powinien będzie tę szko-
dę płacić i oprawić.

A R T Y K U Ł XIV. 14.

*O pokradzieniu świrna abo kleci Pańskiey i Szlache-
ckiey, i też kleci chłopskiey.*

Tę ustawuiemy, gdyby pokradziono któremu Panu abo Ziemia-
ninowi świren skarbnny, abo spiżarnią, a toby nań prawem by-
ło przewidziono, tedy za to powinien będzie zapłacić winy
dwanaście rubli groszy, i szkodę pokradzioną za przysięgą oprawić.

- 2 § Tymże obyczajem ieśliby chłop chłopu kleć wykradł, tedy za pokradzenie kleci chłopskiej trzy ruble groszy, i szkoda wszytka z majątności złodzieyskiej ma za przysięgą płacona być, a miało nawiązki za oboie takie złodzieystwo, ten złodziey abo i kilka ich będzie, mają gardłem karani być.

ARTYKUŁ XV. 15.

O lice, które się naydzie w domu Człowieka niepodeyrzanego abo też i podeyrzanego.

- 1 **U**stawuemy, gdyby u Człowieka nie podeyrzanego wszelakiego stanu za zamkiem lice było naydziono, a do tego budowania byłoby okno, do któregoby lice mogło wrzucone być, i nieprzychronione. Tedy taki Człowiek, ieśli będzie niepodeyrzany, ma z Zoną i z dziećmi dorosłymi, będzieli ich mieć, odprzysiąc się, a nie będzieli Zony abo Dzieci, tedy z czeladzią domową. Tymże obyczajem, gdyby lice zastał w czyim domu, w gumnie, abo za plotem: po temuż ma ten Człowiek niepodeyrzany odprzysiąc się, iż tego nie wiedział. § A ieśliby w budowaniu za zamkiem było naydziono, i chociażby to lice było przychronione, a oknoby u tego budowania było tak wielkie, i zamknieniem nie obwarowane, żeby Człowiek nim wleść mógł, to także ma od takowego lica odprzysiąc się. A nie będzieli tak wielkiego okna, abo chociażby i wielkie okno było, a zamknieniem zewnątrz byłoby dobrze obwarowane, to iuż takie lice ma być policzone za złodzieystwo, z którym, kogo przy tym licu zastaną, ma być wiedziony Szlachcic do Urzędu Naszego, a sługa abo Człowiek Pański Szlachecki do Pana swego. § Jeżliżby takie lice wątpliwe naydziono u Człowieka podeyrzanego, to iest: pierwey przy licu iakim stojącego abo powołanego. Tedy Szlachcic ieśliby czwarty raz, iako o tym wyżej dołożono, był w takiej rzeczy obwiniony, iuż według onegoż Artykułu sądzony być ma. A przeciw prostego Człowieka za trzecim razem i przy takim licu dowod ma być czyniony. A za dowodem mają być wedle prawa gardłem karani: a szkoda z imienia abo majątności winnego z nawiązką płacona będzie.

Gdy co kto ukradnie, a do iedney się rzeczy przyzna, o wszytko się sprawować ma. *Kazimierz w Wiślicy 1368.*

ARTYKUŁ XVI. 16.

O złodzieiu, którego na złodzieystwie nie w domu poimaią.

- 1 **J**ieśliby złodziey był poimany na złodzieystwie, a nie w domu swym, a te rzeczy kradzione w domu ielzcze nie były, taki złodziey sam ieden ma za to zło-^{R. 10}czyństwo karany być, a Zona, dzie-^{a. 14}ci, i domowa czeladź od tego będą wolni. Jedno szkoda za zło-^{R. 12}
^{a. 15}

dziewiętnastym iego uczyniona, z majątności tego złodzieja za dowodem płacona będzie, coby więcej nad to lice ukradł.

ARTYKUŁ XVII. 17.

O znaki złodziejskie na Człowieka podeyrzanego.

R. 10
a. 14
R. 12
a. 15 **U**stawuemy, gdyby na Człowieka którego prostego stanu podeyrzanego, to jest: chociażby który przy licu niebył, ale iednak byłby już powołanym abo złodzieystwo komu płacił, kto żałował, mianuiąc sobie od niego szkodę w złodzieystwie iakich rzeczy, a miałby na to świadkow trzech abo dwóch, ludzi dobrych, nie podeyrzanych, wiary godnych, którzyby tego złodzieystwa z iakich słusznych przyczyn świadomi byli. Tedy za świadectwem takim ma być ten Człowiek podeyrzany na mękę wydany, i męczony ma być od strony powodowej ieden raz, wszakże nie daley tylko przez godzinę, tylkoby go na członku nie ochromił. Y domęczyli się złodzieystwa, ten ma być gardłem karany, a jeśli się nie domęczy, tedy ma go nawiązać według stanu iego.

ARTYKUŁ XVIII. 18.

Trzykroć złodzieia przylicznego iednego dnia męczyć może.

R. 14
a. 12
R. 12
a. 8 **U**stawuemy, gdyby poimano złodzieia przylicznego, a na ten czas bez lica będzie poimany, tedy takowego złodzieia trzykroć iednego dnia może męczyć, tylkoby go na którym członku nie obraził, a jeśli by się nedomęczył, tedy za każdym razem męki oney ma go nawiązać według stanu iego. Jeśliżby w oney męce złodzieystwa na nim domęczyć się nie mógł, a oną męką umorzył, abo na członku ochromił, takowy będzie powinien za umarłego głowiczyczne sowito, a za chromotę iako za całego Człowieka płacić według stanu iego. § Wszakże jeśli by ten złodziey w oney męce dla czarow spał, a męki nie czuł, a te czary byłyby przy nim znalezione w ustach, abo na głowie we włosach, pod pachami, abo gdzie indziej, tedy nawiązki mu nie powinien dać, i ieszcze taki przyliczny złodziey chociażby się za takimi czary do złodzieystwa nie przyznał, będzie powinien stronie żalobliwey szkodę płacić, na czym przysięże.

ARTYKUŁ XIX. 19.

O złodzieiach i Rozbóynikach, którzyby Urzędnika swego powołali.

R. 11
a. 12
a. 31 **U**stawuemy, gdyby czyichkolwiek poddanych złodzieiow abo Rozbóynikow i iakichkolwiek zloczyncow poimano, a oniby idąc na śmierć powołali Urzędnika swego, iż tego złodzieystwa ich świadom, i tym łupem z nimi się dzielił. A ten Urzędnik

bylby Szlachcic, takowy ma pierwłzy kroć odprzysiąc się sam ieden: a potym ieśliby takowych drugich i trzecich złoczyńcow poimano: a ci także idąc na śmierć tegoż powołali, i na szubienicy nie odwołali. Tedy ten od tych powołany ma odprzysiąc się tak, iako o Szlachcicu wyżej opilano. A za czwartym razem, ieśliby tymże sposobem był powołany, tedy iuż bez każdego odvodu i przysięgi i bez lica, lecz iednak za dowodem ma być skazany na śmierć iako złodziey, a szkoda z imienia abo majątności iego ukrzywdzonymu płacona będzie. § A gdzieby ten Urzędnik nie był Szlachcic, tedy za pierwszym powołaniem złodzieyskim, któreby to śmiercią zapieczętowali, ma stronie żałobliwey szkodę wszystkie płacić, na czym przysięże. Jeślizby tego Urzędnika nie Szlachcica powtórę tacyż złodzieie i tymże sposobem powołali, i także śmiercią zapieczętowali, takowy nie Szlachcic iuż bez każdego lica także za dowodem ma skazany być na śmierć iako złodziey. A po takowego, za tymi znakami słuźnymi i powołaniem pokonanego, ma Urząd Nasz Grodzki Powiatu każdego zesłać, a poimawłzy go i na Urzędzie przed sobą postawiwszy, kazać nań stronie żałobney feldrować.

Patrz Artyk: 10. w Rozdziale tymże, i Rozdziale 11 Artyk: 31.

A R T Y K U Ł XX. 20.

O Człowieka nie podeyrzanego.

1 **U**stawuemy, ieśliby Szlachcic którego nie Szlachcica i niepo- R. 14
a. 10
deyrzanego pomówił, mianuiąc iżby iego złodzieiem był, i od niego w złodzieystwie mu szkoda się stała, i nie mając nikto-rych słuźnych znakow, chciał go o złodzieystwo poprzysiąc, tedy ten Człowiek iako będąc nie podeyrzany, bliższy będzie od tego samotrzeć z sąsiadami swymi ludźmi nie podeyrzanymi, bądź cudzo- włoścami, abo z ludźmi tegoż iednego Pana, ale iednakoż w ofo- bliwych domach mieszkaiącemi, ludźmi dobrymi, wiary godnymi, nie podeyrzanymi i nieprzylicznemi odprzysiąc się, a Sąd mu tego
2 ma dopuścić. § A ieśliby ten Człowiek samotrzeć na tym nie przy- siągl, ten tę szkodę, o co żałoba będzie, powinien zapłacić. A dru- gi raz gdyby tegoż o złodzieystwo było obwiniono, tedy za drugim razem i obwinieniem od Szlachcica, ma być pokonany według pra- wa i przysięgi iako złodziey.

A R T Y K U Ł XXI. 21.

O zabicie złodzieia przy licu.

1 **T**Eż (a) ustawuemy, gdzieby kto złodzieia przy licu w domu R. 15
a. 19
swym zabił, takiego złodzieia zabitego tegoż czału po onym zabiciu ma okazać sąsiadom okolicznym, i potym co nayry- chley Woźnym i stroną obwiódzły, do Urzędu przywieść i okazać

Zzzz

ma. A potym będzieli pozwany o to do Urzędu, tedy Urząd ma mu dopuścić odprzysiąc się, iż go na złodzieystwie przy licu w domu swym zabił. § Tak też ieśliby się komu trafiło na drodze albo gdzie indziej polem albo lasem uciekającego złodzieia pogonić, a onby poimać się nie dał, a w tym przy licu był zabity, tedy ten, kto goni w drodze za złodzieiem, ma przy sobie mieć sąsiadow abo postronnych ludzi, i z tymi przywioźszy trupa przed Urzędem ma wyświadczyć się, iż go przy licu zabił. A będzieli o to ku prawu pozwany, także ma z tymi ludźmi, z kim za złodzieiem gonił, samotrzeć na tym przysiąc, iż na zloczynstwie i przy licu iako złodzieia swego zabił, a rannego złodzieia ma wieść z licem do Urzędu Naszego, tak iako wyżej opisano. Bo złodzieia przy licu poimanego nikt nie ma ni iednego dnia u siebie dzierżeć, ale tegoż czasu wieść do Urzędu. § A ktoby złodzieia przez dzień i przez noc u siebie w domu dzierżał, tedy przywiodłszy do Urzędu, pierwey powinien będzie onego nawiązać według stanu, a ranny ieśli będąc poimany, a do Urzędu nie wiodąc przez dzień i przez noc zadzierżany, i tam w domu iego umarł, tedy będzie powinien główščyznę płacić także według stanu. Tymże obyczaiem ieśliby kto złodzieia poimawszy do Urzędu nie wiodąc, w domu u siebie abo na drodze prawem nie przekonawszy męczył, takowy także pierwey powinien go sowito nawiązać, potym w prawo z nim wstąpić.

R. 12

a. 3

R. 11

a. 28

(a) Jeśliby kogo w obronieniu brania w nocy iakichkolwiek rzeczy, raniono abo zabito, takowy który, bronił, bez kaźni zoſtaie. Kaź: *Wielki* 1368. H. P. 532.

ARTYKUŁ XXII. 22.

Ktoby co ukradł na Dworze Naszym Hospodarſkim.

TEż ktoby na Dworze Naszym Hospodarſkim co ukradł, a toby stało mnief dwuch kop groſzy, a iſzlaby ta rzecz nie o gardło, i prawemby to nań przewidziono, abo lice wyięto, takowemu ucho iedno urznać maia. A potym ieśliby co ukradł, by też kradziona rzecz i dziefięci groſzy nie ſtała, tedy iuż gardłem ma być karany. Wszakże i w ten czas za ſłuſznym pokonaniem prawnym.

Patrz Artyk; 7. w Rozdziale tymże.

ARTYKUŁ XXIII. 23.

O Zonach i dzieciach, które używały rzeczy kradzionych.

JEśliby lice w domu zaſtano, a dzieci i Zona przy tym były, i tych rzeczy kradzionych, wiedząc ie być kradzionymi, używali, tedy oni powinni będą tę ſzkodę płacić, a w niedoſtatk u zapłaty i fami głowami wydawani być maia. Wszakże nie w wieczną niewola, iedno póki się wyrobią, iako tym, którzyby zakupieni byli. A gardłem ten ſam złodziey ma być karany, który kradł.

R. 4

a. 15

ARTYKUŁ XXIV. 24.

O wydaniu lica z Urzędu Naszego, i też z Dworu Xiążęcego, Pańskiego, i Szlacheckiego.

Ustawiamy ktemu, (a) ieśliby lice przyniesiono było do Urzędu Naszego Hołspodarskiego, Xiążęcego, Pańskiego, i Ziemiańskiego: a chociayby to lice była rzecz ważna, złoto, srebro, pieniądze, szaty, konie drogie. Tedy od wżysłtkiego tego lica chociaż nayważnieyszego, każdy Urząd wziąłwlyz dochód swóy pięćdziesiąt groszy, ma to lice temu, kto go zyszcze, wrócić i oddać. A złodziey za winę złoyszeyłką, gardłem karany będzie: a któreby lice stało mniey kopy groszy, od tego wykupna tylko sześć groszy brano być ma.

R. 10
a. 14

(a) O licownym roku deklarowano, żeby się nie ściagał, ieno na rzeczy kradzione. *Const: 1578. fol: 336. i fol: 338.*

ARTYKUŁ XXV. 25.

O błędnych.

Xiażęta i Panowie chorągiewni, Rada także i Urzędnicy Ziemi, o błędnych, także i o to z czego złodziey zegnany bywa, mają się zachować tym obyczajem niżej opisanym, to iest: gdy się czyi Koń, albo iakie insze bydle przybłąka, albo zgonne trafi się, na imieniu ich, będzie wzięte do dworu ich, a będąieli w ten czas w tym imieniu Pan sam, to takie bydle może u siebie chować, póki go ten, czyie będzie, odyłzcze, a odyłkuiąc ma od każdego Konia, ten czyi będzie, dać po dwa grosze, a bydło ma oddawać darmo. A Szlachta ta, którzy siedzą w Powiatach, przybłądne albo zgonne Klac. bydło mają wodzić i dawać do dworow Naszych, a więcey trzech dni nie mają u siebie chować błędnego także i zgonnego. § Po temuż się i Urzędnicy Xiążęcy, Pańscy, gdy przybłądne albo zgonne bydle, albo kilka ich w niebytności, w tym imieniu samych Panow ich trafi, mają się zachować i do Urzędu Naszego oddawać, iako o Szlachcie wyżej w tym Artykule opisano. A Urząd Nasz te dwa grosze, biorąc, bydło ma temu, kto go da, oddać, a potym to sobie u tego czyie bydło będzie, weźmie. § A kto by z Slachty albo z Urzędnikow Xiążęcych, Pańskich, przez (a) trzy dni u siebie błędne albo zgonne chował, i do dworu Naszego nie dał, a to będzie nań przewidzicno, i lice z domu Szlacheckiego albo z dworu Pańskiego wyięto, to tedy tego ma się sprawować iako złodzieystwa.

R. 2
a. 25
R. 14
a. 28

(a) W Koronie, bydło zaięte błędne, którego by do trzech dni do obory Królewskiej nie oddano, *forum* ma być przed Urzędem, a nie przed Sądem Grodzkim, aby bydło nie było popłowane, a w Grodzie nie ma być brano tylko groszy dwanaście od wżysłtkiego bydła, a o szkody według prawa w Ziemstwie *forum* 1588. O zaiętym i błędnym bydle, *fol: 468.*

A R T Y K U Ł XXVI. 26.

O kradzieniu zboża wszelakiego w kopach na polu, albo w styrtach złożonego, także i siana,

Ustawiamy, gdyby kto złodzieyskim obyczaiem czyie zboże ^{R. 14 a. 1} żął, albo gotowe żęte złożone, albo (a) siano kradł, albo siano ^{R. 11 a. 28} żęć złodzieyskim tajemnym obyczaiem skosił, a ten czyie zboże, albo siano będzie, biorąc załat. Tedy ten kto załatnie, ma poimawszy wieść z tym licem, z wozami, z Końmi, kędy zechce, bądź do Urzędu Naszego Grodzkiego, albo do Pana iego. A ten Urząd Nasz albo Pan, z onego Człowieka sprawiedliwość uczynić iako ^{R. 11 a. 19} z inszemi złodziejami przylicznemi, winien będzie. § Jeśliżby ci, co po żyto albo po siano przyiechali, poimać się nie dali, a w tym kogo z tych złoczyńców zabito albo raniono. Tedy ten, kto zabije, ma sronie, ludziom Okolicznym, i też na Urzędzie opowiadać i Woźnym obwieść, i trupa albo rannych na Urzędzie i Woźnemu okazać, zwłaszcza ieśliby ci złodzieie zmocniwszy się trupa z sobą nie wzięli, albo rannymi będąc nie ufzli, a będzieli o to ku prawu przyciągniony, tedy ma tego odprzysiąc się samotrzyć z sąsiadami, którzyby przy tym byli, a w niedostatku ludzi sronnych, z sługami poddanymi swemi, iż przy zbożu swym zabił albo ranil, takowy ^{R. 9 a. 23} głowščyzny ani ran płacić nie będzie powinien. § Jeśliżby ci złoczyńce zmocniwszy się tego Pana samego, bądź sług i poddanych iego przy iegoż zbożu pobili i poranili, albo zabili, a toby na nich słuźnym prawem było przewidziano, takowi będą powinni gwałt płacić dwanaście rubli groszy, i rany poddanym oprawić iakiego stanu będą. A ranili chłop Szlachcica, ten gardło traci, a ieśliby Szlachcic Szlachcica w takim przypadku zabił, ten gardłem karany będzie, i głowščyzna, gwałt i szkody z imienia płacone. a za zranienie nawiązka ma być płacona. A zabijeli Szlachcica, i prosteo Człowieka, ten gwałt, szkody, i głowščyznę płacić ma, a prosteo Człowiek za prosteo zabicie gardłem karany będzie. § Także kogoby ⁴ poimano kradnąc snopy z kop, albo sienne kopy, albo prażmo rznąc pod kłos, taki prosteo Człowiek gdy będzie z licem przywiedziony, ma u słupa biczmi bity być, a szkodę z maiętności zapłacić, ieśli co więcej będzie mienić. A ieśliby na złodzieystwie w polu nie poimano, ale lice w domu znaleziono, albo śladem przysoczono, o to iako i o inszym złodzieystwie ma być sądzono według tego Statutu.

(a) W Koronie, w sienie ktoby szkodę uczynił, winien za nie dosyc czynić, i Panu winę zapłacić prawem przekonany. *Każ: w Wiślicy, 1368. H.P. 532.*

Za kopę któregożkolwiek zboża we dnie wziętego winy Sądowi sześć grzywien, a szkodę cierpiącemu trzy grzywiny zapłacić winien, a ieśliby to w nocy uczynił, popelnia złodzieystwo. *Tamże tenże.*

A R T Y K U Ł XXVII. 27.

O pokradzenie sławu i sadzawki.

I Ustawuemy, (a) komuby złodzieyskim obyczajem łowiono Ryby w Stawie abo w Sadzawce. Takowy gdy poimany będzie, i przywiedziony do Urzędu z licem, pierwszy raz za dowodem ma być biczami bity. A gdzieby tenże drugi raz z licem był poimany, ten za dowodem słusznym urznieniem ucha karany będzie. A jeśli się tegoż trzeci raz dopuści, ten za dowodem słusznym ma być karany iako złodziey, chociażby lice nie stało, szacując dziesięć groszy.

(a) Ryby w Jezierze ktoby pokradł, sronie dosyć uczynić za szkodę, a Panu winę oprawić powinien. *Każ: w Wiślicy, 1368. H. P. 542.*

ARTYKUŁ XXVIII. 28.

O szkodzie, która się stanie czasu pożogi, abo w tonieniu na wodzie.

I Gdyby się trafiło pod czajem od Ognia pogorzenia w Mieście abo gdziebykolwiek, aboby kto na wodzie stonął, a w ten czas co mu zginęło, która zguba u kogoby się kolwiek zataiona pokazała. Tedy ten czyie rzeczy będą, ma z nim o to czynić prawem iako o złodzieystwo: a ten, u kogo to poznano będzie, okazałi to o powiadanem na Urzędzie, że to z wody abo z Ognia wyjął, od złodzieyskiej winy wolen będzie: a te rzeczy temu, czyie są wrócić.

2 § Ale ten kto takie rzeczy swe zechce mieć, połowicą ceny czego stać będą, ma u onego okupić.

R. 14
a. 3
y 25

ARTYKUŁ XXIX. 29.

O ludziach swawolnych takich, którzyby z nich namówiwszy Niewiaścę Mężatkę, z nią uiechał.

I Powściągaiać złości ludzi swawolnych, ustawuemy, iż gdyby kto iakiegokolwiek stanu będąc, przepomniałszy boiaźni Bożej, i powinności swey Chrześciańskiej, śmiał podmówić i wziąć komu Żonę, chociaż z iey przyzwoleniem, i uiechałby z nią. Tedy będzie pościgniony w drodze, w Mieście, w gospodzie, i na którymkolwiek miejscu, ma być poimany i do Urzędu Grodzkiego wiedziony, iako i który inszy zloczynca, abo też z osiadłości iego ziemskiej pozwy ku prawu będąc przyciągniony na rok zawity, takowy za dowodem słusznym gardło traci. Tak też i ta Niewiaśta, która by na to pozwoliła, na gardle karana być ma, okrom tego, jeśli by Mąż iey gardłem karać niechciał, to ma zostać przy woli iego, a szkody, zabranie majątności, za pozwoleniem takowej Białegłowej, to wszystko z łowitością z imienia iego, kto to uczyni, płacono być ma.

2 § Gdzieby się też to trafiło, żeby w gonieniu ten, który będzie gonił, od tego, kto z Mężatką uieżdża, zabity był, aboby też tego, który takowym przerzeczonym sposobem z Białagłową uieżdżał, zabito, tedy w tym sąd zachować się ma według tego, iako o Cudzo-

R. 14
a. 30
R. 11
a. 13

—

O karaniu Cudzołóstwa.

O karamiu Zwodnic.

R. 3
A. 22

Ustawuemy, chcąc to mieć wiecznemi czaſy, iżby poddani Na-
si, pod rozkazowaniem Naſzym mieſzkając uczciwie żyli, zy-
ſkow ſproſnych BOGU i ludziom poczciwym obrzydłych nie
naśladowali. Przeto aby takie ludzie, bądź Męſzczyzna abo Biała-
głowa, w Miąſtach Naſzych nie byli cierpieni, którzy zwykli dla zy-
ſku ſwego ſproſnego namawiać Panny abo Wdowy i mężatki komu
gwoli dla ſproſności cieſelney. Tak iż chociażby z którey mogło
być co dobrego w ſtanie Małżeńſkim, obracając ſię za namowami
Zwodnic wniwecz, wſproſne a wſzeteczne pomieſzkanie. Dla tego
rozkazujemy Woiewodom i Staroſtom, i Urzędowi Mieyſkiemu, aby
ſakich za okazaniem jawnym imać kazali, i karali obrzezaniem no-
ſa, uſzu, i gęby, i z miąſt wyganiali. § A gdzieby ſię i po takim ka-
raniu tymże ſproſnym zyſkiem żywili, tedy Urząd takich na gardle
karać ma.

ARTYKUŁ XXXII. 32.

O zabiciu Bękartu.

KToby (a) Bękart zabił, taki od gardła wolny być ma. Wszak-^{R. 12}
 że ieśliby Matka żywa była onego Bękartu, wolno iey będzie^{a. 3}
 głowščyzny dochodzić. (a) A głowščyzna takowemu Sy-
 nowi, bygo też miała niewiedzieć z iak zacnym Człowiekiem, nie
 ma być płacona, iedno iako za prostego stanu Człowieka.

(a) W Koronie Synowi nierządnie zrodzonemu głowa Matki zabitey ma być płacona. *Każ:*
Wielki w Wislicy, 1368. H. P. 256.

Głowa zabitego, któryby się mienił Szlachcicem, a nie byłby nim, płacona być nie ma.

Zyg: Aug: w Warzawie, 1557. H. P. 156. Const: 1557. § Gdzieby fol: 10.

Podług Koronnego Statutu o Bękartu ma Sąd Duchowny sądzić.

(a) Bękarci sukcedować, ani się Szlachectwem szczyścić nie mogą. *Const: 1578. fol: 334.*
Tit: De illegitima prole.

ARTYKUŁ XXXIII. 33.

O Karczmach pokątnych.

OBaczając (a) też to, iż w tym Państwie Wielkim Xięstwie Li-
 tewskim, na częstych mieyscach, na wsiach, namnożyło się swa-
 wolnie Karczem pokątnych: które Karczmy pokątne, nie iedno
 na wielkiey przekazie, Miałom Naszym i Szlacheckim, ale w Rze-
 czypołpolitey szkazę i szkodę przynoszą. Nie mniej z tey famey przy-
 czyny, że w takowych Karczmach pokątnych ustawicznie zabójstwa,
 złodzieystwa, rozboie, i insze mnogie zbytki dzieią się; czemu za-
 biegać: Ustawuiemy, to chcąc mieć, aby iako na imionach Na-
 szych Hospodarskich, także i na imionach Xiążęcych, Pańskich i
 Szlacheckich, Karczmy pokątne nigdzie nie były, i poddani tak Na-
 si iako i Xiążęcy, Pańscy i Szlacheccy, po wsiach i w domach swych
 Piwa na szynk nie warzyli i nie przedawali. Także Miodem i Go-
 rzalką nie szynkowali, i szynkow żadnych nie mieli, krom stodoł
 przy gościncach i drogach zwykłych: także na imionach Pańskich
 i Szlacheckich, w których dla ludzi przyjeżdżych iako rzeczy stra-
 2 wne, tak i szynk ustawicznie być może. § A takowe Karczmy po-
 kątne w każdym Woiewództwie, Ziemiach i Powiatach Urząd Nasz
 Grodzki przez Namieśniki swoje, przydawszy do nich Woźnego
 Powiatowego, iako w swych Urzędach tak i w inszych dzierżawach
 Zamkow i Dworow Naszych, które w ich Woiewództwie abo Sta-
 rostwie, we włościach, po wsiach będą, hamować mają. Y gdzieby
 u któregokolwiek poddanego Naszego Piwo na szynk uwarzone, tak-
 że Miod i Gorzałkę szynkowną znaleziono: Tedy iako trunek, tak
 i wszystko naczynie, piwne, miodowe i gorzałczane, kotły, kubki,
 beczki, a nie inszą maiętność, zabierać mają do Zamku abo Dworu
 Naszego, a z tego połowica pożytku ma iść na Szpital, a druga po-
 3 łowica na on Urząd Grodzki. § A na imionach, włościach, i wsiach
 Pańskich, Xiążęcych, i Szlacheckich wszelakiego stanu, Duchowne-

go i Swieckiego z tego nie wyimuiąc, w każdym Powiecie mają tego postrzegać, i o takich Karczmach pilno wywiadować się Urzędy Grodzkie. A takowego Szlachcica, ktoby sam Karczmy pokątne we wsiach abo w domu swym Szlacheckim, a nie na gościńcu, abo przy iakiey drodze nie zbudowawszy domu gościnnego miał, abo ludziom swym w domach ich mieć dozwalał, każdemu Szlachcicowi, kto zechce pozwać o to do Sądu Grodzkiego na rok zawity, wolno. Gdy to na którego Szlachcica dowiedziono będzie słusznym dowodem, ma winy zapłacić trzy ruble groszy, ktorey winy połowica ma należeć temu Urzędowi Grodzkiemu, a druga połowica ma być dana temu Szlachcicowi, który pozwie. Y ten Urząd Grodzki powinien będzie temu wszystkiemu dosyć czynić, i to wykonywać pod winą na Nas Hospodara do skarbu Naszego Ziemskiego tego Państwa dwanaštu kop groszy. § Po temuż Starostowie, Dzierżawcy, Ciwnowie, i każdy Urząd Nasz, któryby w tym był przeciwny, a Urzędowi Grodzkiemu tych Karczem pokątnych na włościach Naszych zabierać bronił, aboby sam takich Karczem używać poddanym Naszym po wsiach dla pożytku swego pozwalał, takoweyże winie mianowaney podlec powinien będzie za każdym razem, ilebykroć o to dla nie wykonania tego Artykułu od kogokolwiek przed Nas Hospodara abo do Sądu głównego pozwany był.

(a) W Mazowszu, ieśliby Szlachcica kmiecie w Karczmie w rząd pijącego pobili, o to u prawa słuchany być nie ma. Excep: Mazow: 1576. fol. 310.

Patrz Artyk: 42. w Rozd: tymże:

Uniwersał poborowy roku 1588 fol: 492. O czopowym w Miastach, Miasteczkach, i we wsiach, *vide*.

ARTYKUŁ XXXIV. 34.

Ktoby kogo obwinił i do Sądu przed Urząd przywiódł, ma tegoż czasu opisać się, na który rok ma dowodzić.

TEŻ ktoby kogo obwiniwszy przed Urzędem, do więzienia abo i za rękoymią dawszy, i rok ku dowodowi od Urzędu przyjąwszy, sam bez słuszney przyczyny na ten rok nie stał, abo słuszney przyczyny niestania swego przez Posłańca na ten rok nie oznaymił. Tedy Urząd po wyjściu onego roku, obwinionego ma wolnym uczynić, i wolne mówienie u prawa z tym, kto go obwiniwszy nie dowodził, zachować.

ARTYKUŁ XXXV. 35.

O Cyganach.

IZ (a) Cygani są ludzie niepotrzebni i próżniący, którzy nie tylko żadney posługi, pożytku Nam i nikomu w Rzeczypospolitey nie czynią, ale i owszem szkoda przez nich w oszukiwaniu prostych ludzi, i w kradzieży, a snadź i w zabieraniu potajemnych nie mała się dzieie, a czasem wychodząc do inszych ziem, zwłaszcza nieprzyjacielskich, szpiegami i wodzami do złego mogliby się stać.

R O Z D Z I A Ł C Z T E R N A S T Y

A przeto ustawuujemy, aby ich koniecznie od tego czasu nigdzie Państwie Naszym Wielkim Xięstwie Litewskim, i w Ziemiach do niego należących daley nie było chowano, czego Starostowie pograczni i insi Dzierżawcy Nasi mają z pilnością postrzegać, aby dożmi Naszey nie wchodzili. A gdy ich który z nich z Starostwa i Urzędu swego wypędzi, aby żaden z inszych stanów poddanych Naszych nie przyjmował, i na imionach swych nie przechowywał, pwiną do skarbu Naszego dwunastu kop groszy.

(a) Cygani mają być z ziemi wywołani, a nigdy nie przypuszczani, 1577. § Cygani, fol. 99. A gdy ich Starostowie wypędzą, aby ich żaden nie przyjmował, 1565. Cygani aby wronie nie byli, fol. 99.

Cygani acz są Statutem wywołani, tédnak ich przechowywają, przeto ktoby je śmiał przyjmować i przechowywać, aby był pozwany od każdego, ktoby takiemu akcyą uczynić chciał przed Urzęd Grodzki, a taki karany być ma, nie inaczey iedno iako ten, który z bannitami spółkuje, 1578. Cygani, fol. 335.

Wolqchow i Serbow nieosiadłych także nikt nie ma przechowywać, *sub pena* o Cyganach Consti: 1624. fol. 10. Tit: Przechowanie.

A R T Y K U Ł XXXVI. 36.

*O nowym nazwisku czeladzi dwornej miało tego, co ich }
przed tym niewolnikami zwano.*

O Znaymujemy i wiadomo tym czyniemy, iż co w tym terazniejszym Statucie tych ludzi na czeladź, którzy przed tym niewolnikami byli zwani, odmieniono nazwisko, i pomieniono, a napisano ich Czeladzią dworną, oyczyfą, macierzyfą, kupną, abo poimaną. Tedy to odmienienie nazwiska ich, czasu prawa na każdym Urzędzie, gdyby kto czeladzi swoiey pozyskował niewolney, nikomu z poddanych Naszych do używania i dowiedzenia sprawiedliwości nic szkodzić i przeszkadzać nie ma.

A R T Y K U Ł XXXVII. 37.

Od którego czasu tym Statutem sądzić się mają.

A Te wszystkie (a) rzeczy w tym Statucie opisane mają się ścierać na rzeczy przyszłe od tego czasu, iako za confirmacyą Naszą Hospodarską ku używaniu ten Statut wydany, (b) wyimując i warując tylko Artykuł trzynasty w Rozdziale siódmym o sposobie dowodu zastaw dawnych, które urosły po wydaniu pierwszych starych Statutów.

(a) Leges & Constitutiones futuris dant formam negotiis, non ad facta præterita revocantur. *L. leges Coad: de legibus.*

(b) Correctura Jurium i Statuti. *W. X. Lit: pozwolona ea conditione, aby nie spisoem Unii nie było przeciwno.* Consti: 1581. fol. 380. Tit: Artykuły do prawa. § seu § 2. Antiquæ leges dant auctoritatem novis, novæ verò interpretationem antiquis.

*Dla większey wygody używających tego Statutu, kładą się
wiersze pewnego Autora, zawierające w sobie ma-
teryę, w Rozdziałach czternaściu będącą.*

Pierwszy ma przed oczyma Królów Przywileie,
 Drugi w Ziemskiej obronie kładzie swe nadzieie,
 Trzeci w wolności Szlachtę obiecuie chować,
 Czwarty Sądom i Sędziom życzy usługować,
 Piąty Wiano, Oprawy, Panienkom Połagi,
 Szósty dobrą Opiekę wiedzie do powagi,
 Siódmy Zapis, Przedazę w potomność funduie,
 Ósmy o zły Testament mocno się prawuie,
 Dziewiąty z Podkomorzym Granice rozdziela,
 Dziesiąty w Lasach, Puszczach Ludzi uwesela,
 Jedenasty przy naysciach, gwałtach, boiach stoi,
 Dwanaasty nawiązkami wszelkie rany goi,
 Trzynasty grabieżami zawżse zwykł się bawić,
 Czternaasty zaś złodzieiom przeciwnie się stawić.

DO CZYTELNIKA ŁASKAWEGO.

PO piąte tenże Statut Wielk: X. Lit: Księgę prawa pospolitego,
uważny Czytelniku, w niedostatku Exemplarzow, dla potrzeby
każdego i Rzeczypospolitey na świat z druku wydając, niegodzi-
ło mi się nic od szczyrego przetłóżenia z Ruskiego, abo raczey Sło-
wieńskiego ięzyka, na rzecz Polską, odstępować; gdyż to nie mo-
ia rzecz cudze słowa odmieniać, i sens poprawować: lecz tylko
własne słowa, iako w sobie brzmią, wydrukować. A iż ci się to
proste ale prawdziwe przetłumaczenie poniekąd smakować, abo po-
dobać nie będzie, indziej też przytrudniejszye słowa, abo mniej Pol-
skie, a za tym i wątpliwy sens zdać ci się będzie, tu już prozę prze-
bacz. Gdyż w tym przekładaniu tego Statutu, nie skąpość, abo nie
umiejętność słów Polskiej mowy przeszkodą było. Ale więcey fol-
gując szczeremu słów Ruskich wykładowi, i prawdziwemu przetłu-
maczeniu, tak się do używania ludzkiego podaje: a wszakże ieśli
się to przetłóżenie komu podobać nie będzie, postaremu wolny każde-
mu rekurs do staroświeckiey Ruszczyzny zostaje. Jednakże pro-
szę, aby tę moję uprzejmie życziwą pracą, dla potrzeby każdego
z was podiętą, koszt i nakład z odwagą uczyniony, zawdzięczne
przyjąć raczyli, a ieśli pochwali nie przyznawasz, przynamniemy na-
gany nie czyn. A za tym bądź łaskaw, i zażyway długo szczęśliwy.

R E J E S T R

Na czternaście Rozdziałów Statutu Wielk. X. Litewskiego, Artykułów i Paragrafów (§) w nim będących; wedle Alfabetu porządknie zebrany.

A.

Aktor i pozwane w sprawie kiminalney oczewiście mają się rozprawować, Rozd: 1. art: 2. §. 1. Patrz *personalis actio*.

Aktora gdy nieśtawa, na wywołania Urząd foldru ie, rozd: 11. art: 4. §. 4. art: 6. §. 2.

Aktor z pozwu ma się skarżyć, rozd: 4. art: 54. §. 1.

Aktorowi, i pozwanemu skrutynium pozwolono, rozd: 11. art: 61.

Aktorowi, których szkody i kiedy odstąpić nie wolno, rozd: 11. art: 59. Akiedy wolno art: 58. §. 2.

Aktorowi Prokuratora odstawiwszy, wolno samemu mówić, abo zaś drugiemu zlecić, rozd: 4. art: 59. §. 4.

Aktorowi na pozwie poprawić się wolno, rozd: 4. art: 46. §. ostat.

Aktor, który, kiedy, i dla czego porękę daie, rozd: 4. art: 29. §. 4.

Aktor w czym, kiedy, rzecz swą traci, rozd: 4. art: 25. w punkcie ostat:

Aktor pozwany do różnych sądów na iedne Roki, rozd: 4. art: 27. §. 2.

Aktor pozwawszy, ieśliby sam dla choroby nie stał, rozd: 4. art: 23. §. 6.

Aktor pozwawszy drugiego, gdyby sam nie stał, rozd: 4. art: 24. i 42. §. 3.

Aktorowi kiedy i w czym idzie dylacya, rozd: 4. art: 24. §. 3.

Aktorowi z złochnicą zdrowie prawo po ewazyi receptatora, rozd: 1. art: 24. §. 6. W rozd: 11. art: 38. rozd: 4. art: 49. §. 2.

Aktor w prawo wstąpiwszy, gdy upornie od Sądu odeydzie, rzecz swą traci, rozd: 4. art: 3. §. 2.

Aktor przesąd kiedy płaci, iako mu się zaś wraca, rozd: 4. art: 5. §. 2.

Aktor, Podkomorzego o zapozwie strony i roku, przez Woźnego listem powinien obwieścić, rozd: 9. art: 6. *in penultima periodo*.

Aktor gdy fortelnie podeydzie, gdzie o to z adwerfarszem czyni, rozd: 9. art: 13. §. 2.

Appellacya w których rzeczach nie ma być dopuszczona, rozd: 4. art: 88. §. 1.

Appellacyi kaźdey rok zawity, rozd: 4. art: 89.

Appellacyi nieśłuszney winy kop 6. tamże, i Rozd: 4. art: 67. §. 7.

Appellacya od Kommissarzow zgodnych w rozśadzeniu o grunty między Szlachtą a Królem, do Króla nie idzie, w rozd: 1. art: 15. §. 2. & *contra* tamże.

Appellacya słuźce od sądu Pana iego do Trybunału w czym idzie, rozd: 3. art: 11. §. 2.

Apellacya od X. Biskupa do Trybunału Wileńskiego świeckiego, rozd: 3. art: 32. §. 4. i od Trybunału do Króla J. M. w niezgodzie Trybunał: tamże.

Po appellacyi uczestników kilku w iedney sprawie, gdyby się z nich z sobą poiednali, rozd: 4. art: 87.

Appelluiąc sirona do wyższego Sądu, zaraz po de-

A

krecie, nie ma nic więcej tam brać sobie na pomoc, iedno co pierwey przed Sądem pierwszym było, rozd: 4. art: 90. §. 1.

Appelluiącym do Trybunału nie ma być odprawa i przysięga czyniona, rozd: 4. art: 86. §. 2.

Appellować którego czału się godzi, rozd: 4. art: 86. §. 1.

Appellować od Sądu Podkomorzego do Trybunału wolno, rozd: 9. art: 7. §. 2.

Appellacyi nieśłuszney winy, tamże §. 2. i rozd: 4. art: 89.

Po appellacyi od Sądu Podkomorzego do Trybunału, o grunt, ma zostać przy stronie przysądzoney od Podkomorzego do rozprawy, rozd: 9. art: 7. §. 2.

Appellować Świadkom fałszywym do Trybunału wolno, w rozd: 4. art: 76. §. 1.

Appelluiąc przed sądem, iakich słów ma używać, rozd: 4. art: 86. §. 1.

Appelluiący w rzeczach krwawych do Trybunału, a o cześć do Króla J. M. ieśli rękomyia po sobie nie ma, ma być w więzieniu do rozprawy, rozd: 11. art: 67. §. 3.

Arenda monopolii iedney o sobie nie, ma być dawana, rozd: 3. art: 51.

Arendarz gdy komu szkodę z onego imienia uczyni, rozd: 4. art: 51.

Arendowanie karczem, młynow, i zapisow na nie, rozd: 7. art: 8. w punkcie ostat:

Aresztu nieśłuszney winy, rozd: 7. art: 31.

Aresztowanie summy na Urzędzie położoney, rozd: 7. art: 19. w punkcie ostat:

Aresztowanie rzeczy człowieka nieosiadłego do schowania danych, rozd: 7. art: 31.

Areszt do dwuch niedziel trwa, tamże.

Aresztowanych rzeczy gospodarz nie ma wydać aż do rozprawy; tamże.

Artykułem iednym, wszystkiego zapisu, albo testamentu burzyć nie może, rozd: 8. art: 6.

B.

Barcie, Jeziora, Sianożęci, w cudzych puszczech mający, iako i z czym do puszczy chodzić mają, rozd: 10. art: 3. §. 1. i 2.

Co w takiej puszczy wolno brać, tamże, §. 2. od braci cudzey iako daleko kto ma orać, tamże §. 4.

O barci gdyby spor był, iaka rozprawa, rozd: 10. art: 6.

Barcie i wchody w cudzey puszczy, tamże §. 1.

Bartnego drzewa cena, rozd: 10. art: 13.

Bartników głowśzczyzny, i nawiązki, rozd: 12. art: 3. §. 1. i 2.

Barwierzowi za lekarstwo, kto, dla czego, za kogo ma płacić, rozd: 12. art: 7. §. 3. A ieśliby.

Bękartu ktoby zabił, rozd: 14. art: 32.

Bękartem ktoby kogo nazwał; rozd: 3. art: 28. §. 1.

Bękartem kto ma być rozumian, wedle prawa, tamże §. 2. i 3. rozd: 5. art: 22. §. 1. i 2.

Bę-

- Bękartem Ociec Syna uczynić nie może, tamże w Rozd: 3. art: 28. § 4.
- Beśpieczność Sądu Ziemskiego, Grodzkiego, i przy ich Sądzie, rozd: 1. art: 10. § 3 w rozd: 4 art: 7.
- Beśpieczność wóźnego na sprawach Urzędu jego, i strony przy nim będącey, rozd: 4. art: 11. i w rozd: 1. art: 24. § 1.
- O Beśpieczności Pośłańca Jego K. M. przy listach Król: rozd: 1. art: 24.
- Beśpieczeństwo domow. dworcow, gumien Szlacheckich, rozd: 4. art: 30. § 1. i rozd: 11. art: 1. § 1. Patrz więcey gumno.
- Beśpieczeństwo każdego na Roki i Sądy wszelakie przyjeżdżającego, rozd: 4. art: 63.
- Beśpieczeństwo Kościołów wżego nabożeństwa, rozd: 11 art: 3.
- Beśpieczeństwo Cudzoziemskich Poftow, rozd: 1. art: 13. § 3.
- Beśpieczeństwo Rokow Ziemskich, i Roczkow Grodzkich, rozd: 4. art: 52. 53. 64.
- Bezplodney żony wniesienie i wyprawa, nikomu nie zapisana, po iey śmierci nazad, z kąd wysła, wraca się, rozd: 5. art: 19. § 1.
- Bezpotomnych spadki Dziedzictwa, na Króla J. M. spada, rozd: 3. art: 17. Patrz dziedzictwo.
- Bez pozwu, kto, kiedy, o co, komu, odpowiadać powinien, rozd: 4. art: 24. § 4. i art: 28. § 1. i art: 59. § 3. i art: 64. § 1.
- Bezprawnie Szlachcic osiadły nie ma być imany, rozd: 3. art: 10. § 2. rozd: 11. art: 28. § 1.
- Białegłowie Szlachciance ktoby przymówił do uczciwego, rozd: 3. art: 28. § 5.
- Białegłowy wżego stanu, w małżeństwo nie mają być przymuszane, rozd: 3. art: 39.
- Białegłowy gwałtem w małżeństwo brane być nie mają rozd: 11. art: 13.
- Białegłowy, dziewczki, z gwałcenie rozd: 11. art: 12.
- Białegłowy brzemienney na śmierć skazanie, rozd: 11. art: 34.
- Białegłowy brzemienney zabicie, albo zabicie, rozd: 11. art: 15.
- Białogłowski gwałt Grod sądzi, rozd: 2. art: 18. § 1. § 9. rozd: 4. art: 30. § 1. rozd: 11. art: 12.
- Białogłowa mężatka, gdyby komu co uczyniła, rozd: 4. art: 49. § 1.
- Białymglowom oprawy, iako bywają czynione i warowane, rozd: 5. art: 1. § 1.
- Białogłowa, która dla czego wniesienie traci, rozd: 5. art: 1. § 3.
- Białegłowie, coj mąż zapisać może, a czego nie, rozd: 5. art: 2. § 3.
- Białymglowom, na posag Oyczyzny czwarta część należy, rozd: 5. art: 3.
- Białegłowie lata, lat 13. rozd: 5. art: 9. § 2. rozd: 6. art: 1. na końcu
- Białogłowa za mąż swawolnie idąca co traci, rozd: 5. art: 8. § 1. art: 9. § 1. i w rozd: 11. art: 13. § 2. więcey patrz Dziewki.
- Białegłowie wdowie mąż zapisać może co chce, rozd: 5. art: 10. § 3.
- Białogłowa wdowa, rychley niż w 6. miesięcy po śmierci męża, za drugiego idąca, oprawę swą traci, rozd: 5. art: 13. i gdy za krewnego idzie, rozd: 5. art: 22. § 1. także.
- Białogłowa która dzieci swe gub i rozd: 11. art: 60.
- X. Biskup i inni Duchowni, z urzędnikow, flug, mieszczan, poddanych swych, powinni sprawiedliwość czynić, rozd: 3. art: 32. § 1.
- X. Biskup, z Xięży wżego dostoięstwa o rzeczy świeckie, świeckiemu tym Statutem sprawiedli-
- wość ma czynić, rozd: 3. art: 32. § 2. i 3.
- Biskupia autoritas i exekucya, rozd: 3. artyku: 32. § 2.
- Bilkupstwo gdyby wakowało, rozd: 3. art: 32. § 8.
- XX. Biskupi i Duchowni, zimion, Dóbr oyczystych, nabytych, prawu, iako i Szlachta pęspolitemu Statutowemu Ziemskiemu, podlegają: rozd: 3. art: 32. § 9.
- X. Biskupa do Króla J. M. o co pozywać za dworem, rozd: 3. art: 32. § 5. i art: 34. § 2.
- Biskupi Urząd, o co, gdzie pozywać, rozd: 3. art: 34. § ostatni.
- Z Biewy ktoby uciekł, co traci, rozd: 2. art: 14.
- Błędne bydło wszelakie do Urzędu ma być wiedzione: rozd: 14. art: 25.
- Błędny koń w woysku poimany, do Hetmana ma być wiedziony, rozd: 2. art: 25. § 1.
- Bliskością dochodzenia imienia, abo iakim innym prawem, w różnych Powiatach leżących, roz: 4. art: 71. i rozd: 7. art: 9.
- Bliskości i spadkow wszelakich porządek, rozd: 3. art: 17. § 1. rozd: 5. art: 12.
- Bliskości w linii, gdyby jeden drugiemu nie przyznawał, rozd: 4. art: 72. § 1. i art: 88. § 3.
- W Bliskości gdyby nie stało nikogo: na Króla i na Rzeczpos: spada, rozd: 3. art: 17. § 4.
- Blisko powinieney sobie krewney, nikt poymować nie ma, rozd: 5. art: 22. § 1.
- Bliskość tę iako rozumieć, tamże § 1.
- Bliski każdy o wydzielenie części swych z osobna, u każdego krewnego do uczynienia wiecznego działu, dochodzić może, rozd: 4. art: 70. § ostatni.
- Błędziaki woyskowe gdzie oddawać, rozd: 2. art: 25.
- Błędziaki i z czego złodziey bywa zbity, gdzie mają być wiedzione, i ktoby ie chował u siebie trzy dni, za lice złodzieykie ma być poczytano, rozd: 14. art: 25.
- O Bobrowych gonach, i iako, kto, daleko od nich ma orać, i ceny ich, i ktoby komu poblił, pokradł: rozd: 10. art: 9.
- Bobrowe gony, ktoby komu w granicach obiał, rozd: 9. art: 12. § 1.
- Boiar i Szlachty, i ich gruntow nie ma Król nikomu oddawać, rozd: 3. art: 5. § 1.
- Boiarrowie i Szlachta z imionami swemi w imionach spadkowych po kim na Króla J. M. przypadłych, a przed tym na wolność wypuszczeni, są na łasce Królew: tamże § 1.
- Boiarrowie dawnosć przeciw Panom ich nie idzie rozd: 3. art: 30. § 5. art: 26. w punkcie ostat.
- Boiaryn putny poturemnego groszy 24. płaci, rozd: 4. art: 31. § 1.
- Boiarrowie putni, pancerni, kiedy pod exekucyą prawną podlegają, rozd: 4. art: 98. § 2.
- Boiarskiej krzywdy, iako kto dochodzi. rozd: 4. art: 102. § 1.
- Boiarrowie, albo swoia Szlachta, czego z Panem dowodzą, rozd: 11. art: 10. § ostatni.
- Boiarrowie czyi, gdyby kogo rozbili, rozd: 11. art: 32. § 1.
- Boiarrowie pancerni. putni, gdyby Szlachcica z róznych miar zabili, karanie ich: rozd: 11. art: 39. § 1.
- Boiarrowie pancernych, i putnych swoboda i niewola, rozd: 12. art: 12. § 1. art: 13. § 1.
- Boiarrowie pancerni, putni, czego bez pozwolenia Pana swego czynić nie mogą, rozd: 9. art: 28.
- Boru, gaju, lasu, puszczy, porąbania ulow szkoda, rozd: 10. art: 5. § 1. art: 15 § 1.
- Boy i rany Szlachcica lat niedoroślego, rozd: 11. art: 47.

- Boy, rany zadane Szlachcicowi od chłopu, rozdz: 11. art. 39. i art. 49. § 1.
- Boie, krzywdy, szkody, grabieże, gwałty, są rzeczy potoczne niektóre, rozdz: 4. art. 67. § 1.
- Boiow, grabieżow, &c. przez opiekuna prawnie skończonych, dzieci wznawiać lat doroższy nie mogą, rozdz: 6. art. 6. § 1.
- Boy i grabież, ktoby naiechawszy komu na imienie, uczynił, rozdz: 11. art. 43.
- Bracia siostron rodzonym, z czwartey części imion oyczytych, za mąż wydać, wyprawę dać winni, rozdz: 3. art. 17. § 2. rozdz: 5. art. 3. § 2.
- Bracią niedzielną, abo ucześnikow, z iednego imienia iako pozywać, rozdz: 4. art. 66.
- Bracia ucześnicy, pozwani chociayby nie stali, sąd powinien na rokach skaz wedle prawa uczynić, rozdz: 4. art. 66. Punkt ostatni.
- O Braci dorosłej i niedorosłej i nie dzielney rozdz: 6. art. 9.
- Brat starszy orzeczek spólną pozwany, nie czekając lat braci, powinien odkazywać, tamże § 2.
- Brat starszy, nieczekając lat niedorosłych może o krzywdy spólne, i o inne rzeczy prawem dochodzić, tamże, art. 9. § 4.
- Brat starszy spólnego imienia utracić nie może, tylko okrom części swej, rozdz: 6. art. 11. § 1.
- Brat majątność bratnią gdyby utracił, rozdz: 6. art. 9. § 3. i art. 12. § 3.
- Bracia czego dochodzić mogą, tamże.
- Braci działu zakupieniem bronić nie może, rozdz: 6. art. 11. § 4.
- Bracia dorośli, niemogą imienia braci niedorosłych utracić, tylko części swe, rozdz: 6. art. 12.
- Brat, bracią o wydział części swej do Ziemstwa może pozwać: rozdz: 6. art. 12. § 2. i art. 13 § 1.
- Braci do rozdziału, Sąd Ziemski Woźnych i Szlachtę przydawa, rozdz: 6. art. 13. § 1.
- Bracia, siostry swe Panny, uczciwie chować mają, inaczej wolno im będzie na czwartey części swej oyczytęj pod Opiekunem Urzędowym mieszkać, rozdz: 5. art. 9. § 4.
- Bracia dorośli mając imienie nie dzielone, a chciałby który z nich częściami szafować, iako dzielić mają, rozdz: 6. art. 13. § 1. rozdz: 9. artykuł: 26.
- Bracia dorośli imienie nie dzielne, gdyby bratu zleciwszy, a onby w niebytności ich co przez prawo utracił, o to mają milczeć, rozdz: 6. art. 9. § 1.
- Bracia, abo ucześnikow kilka w prawo wstąpiwszy, gdyby z nich ieden, albo kilku poiednali się, inszym to nie szkodzi, rozdz: 4. art. 87.
- Bracia co czynić mają, gdy oycu, matkę, siostrę zabią; rozdz: 11. art. 44.
- Brat bliski oyczyte imienie utracając, siostron czwartey ich części stracić nie może, lecz na dzierżącym szukać może; rozdz: 5. art. 3. § 4.
- Brat dorosły, za niedorosłego, o spólną rzecz u Sądu odpowiadać ma, rozdz: 6. art. 9. § 3.
- Brat brata gdyby zabił dla spadku, rozdz: 11. art. 8.
- Brat bratu siłow spólnych do prawa używać ma, rozdz: 9. art. 26. § 2.
- Brody, i włosy wyrwanie, rubli 12. nawiązki, rozdz: 11. art. 27. § 6.
- Brode; Woźnemu, ktoby wyrwał, nawiązka, Rozdz: 4. art. 11. § 1.
- Broni swej, koni, zbroi, na wojnie nikt nikomu pożyczać nie ma, rozdz: 2. art. 15.
- Bronić Sąd iednania nikomu nie ma, rozdz: 4. art. 54. § 3.
- Broni ktoby na Królewskim pałacu dobył, rękę traci, A 2.
- rozdz: 1. art. 9. § 3.
- Broni przy dworze J. K. M. iakich używać wolno, a iakich nie, rozdz: 1. art. 10. § 1.
- Broni przy Sądzie ktoby dobył, rozdz: 4. art. 62. § 1.
- Broni szalonemu, ktoby dodał, rozdz: 11. art. 35. § 2.
- Broniąc się komu na Sądach, Urząd gdyby ranil, zabił, rozdz: 4. art. 62. § 3. art. 63. § 3.
- Broniąc się kto, gdyby zabił, rozdz: 11. artykuł: 22. § 1.
- Broniacy przekonanych prawem, do więzienia wzięty być ma, rozdz: 4. art. 32. § 2.
- Bronić nikt nie ma poddanych u siebie szukać, rozdz: 12. art. 14. § 3.
- Bronion występnik sługom urzędowym nie ma być, rozdz: 4. art. 96. § ostatni.
- Budowanie w przeżytku, kiedy, iako, bywa podawane, rozdz: 4. art. 98. § 5.
- Budować kominow więźniom Urząd w więzieniu nie ma dopuszczać, rozdz: 4. art. 32. § 5.
- Bunt, spiknienie na zdrowie J. K. M. ktoby uczynił, rozdz: 1. art. 3. § 1.
- Buntownik i wzruszyciel prawa pospolitego, rozdz: 4. art. 31. § 4, na końcu.
- Brzemienną niewiaścę Szlachciankę, i stanu inszego, gdyby kto biegając z zuchwałstwa koniem i czym innym obraził, a onaby płód struli, abo umarła, rozdz: 11. art. 15.
- Brzemienna na śmierć osądzona, aż po porodzeniu gardło traci, rozdz: 11. art. 34.
- Urzędnikami być nie mają, rozdz: 12. art. 9.
- Chrześcian obrzezować nie mają, tamże.
- Mamek Chrześcianek nie mają mieć, tamże. § 2.
- Chrześcian w niewoli nie mogą mieć, tamże, § 1. A iestliby.
- Burmistrz Wileński, gdyby szlachcica ranil, zbił, rozdz: 11. art. 49. § 1.
- Burmistrzom miast uprzywilejowanych głowszczyzna, rozdz: 12. art. 6. § 1.
- Burmistrzowi Szlachcicowi nawiązka i głowszczyzna, rozdz: 12. art. 6. § 2.
- Bydle czyie, koń, pies gdy w sąsiedztwie szkodzi, rozdz: 13. art. 14 § 1.
- Bydło, stado konie, wolno chodzić może bez Pastucha, do S. JERZEGO, iedno nie po zbożu, rozdz: 13. art. 2. § 3. Wszakże.
- Bydło błędne, nalezione, iako się z nim kto ma obchodzić, rozdz: 14. art. 25.
- Bydło rogate, w przeżytku kiedy ma być podawane, rozdz: 4. art. 98. § 4.
- Bydła przy gwałtownym nalichaniu zabranie, rozdz: 11. art. 20. § 1.

C.

- Cedny moc, władza, iakiey i kiedy, rozdz: 1. art. 12. § 1.
- Zywność od Króla J. M. z Panami Radami czasu wojny ma być uchwalona, rozdz: 2. artykuł: 23. § ostatni.
- Bydło wielkiemu dorosłemu, i małemu różnemu, rozdz: 13. art. 6.
- Bobrom gwałtem pobitym, rozdz: 10. art. 9. § 2
- Drzewu bartnemu, rozdz: 10. art. 13.
- Drzewu pospolitemu, rozdz: 10. art. 15.
- Sadowemu, art. 16.
- Odzieniu i rzeczom doma robionym, i naczyniu rzemieślnemu, rozdz: 13. art. 11.
- Ogrodnym rzeczom, rozdz: 13. art. 9. § 2.
- Ptakom domowym, rozdz: 13. art. 7.
- Ptakom na myśliwie chowanym, rozdz: 13. art. 8.

R E J E S T R.

4.
Přóm r93znego rodzaju, rozdz. 13. art. 12.
Přezolom wydartym iakokolwiek, rozdz. 10. art. 13.
§ ostat. i art. 14.
A Kolasom, sochom, narogom, rozdz. 9. artyk. 23.
N § 1.
Trunkom, i rzeczom strawnym, i od kogo maia
być ustawione, rozdz. 3. art. 36. § 5.
C Stada, r93znego Panow stanu, rozdz. 13. art. 1.
Srawnym rzeczom domowym, rozdz. 13. art. 10.
Sianiu, zbozu, rozdz. 13. art. 9.
Swierzopom stadnym, koniom roboczym &c. rozdz.
13. art. 5.
Zrzebca nieustuznie zaiętego kop 8. rozdz. 13. art.
1.
Zwierzom dzikim, rozdz. 10. art. 2.
Ceklarze abo Rudzy urzędowi posłani będąc po zło-
czyńcę od Urzędu, gdyby uporny od nich był za-
bity, rozdz. 11. art. 35. § 1.
Chłopca, abo dziewczę lat niedorořlych ktoby ubił,
rozdz. 11. art. 47. § ostat.
Chłop Szlachcicowi gdyby Szlachectwo naganil, roz-
dz. 3. art. 22.
Chłopa z bliskości swej wolno każdemu skupić, rozdz.
3. art. 21. § 2. art. 26.
Chłopa cudzego nikt swą wolą zakupować i nymo-
wać nie ma, rozdz. 9. art. 27. § 2.
Putny Testamentem trzecią część majątności swej
odpisać może, a dwie dla służby na onym grun-
cie zostawić, rozdz. 8. art. 9.
Bez pozwolenia Pana swęgo abo listu ięgo, ręczyć
się po rzeczach wielkich nie może, lecz po ma-
łych tylko, rozdz. 9. art. 28.
Chłopu gdyby drzewo wyrębał, rozdz. 10. art. 15.
Chłop § 2.
Do pokonania Szlachcica o głowę, ma mieć ie-
szcze dwóch Szlachcicow, rozdz. 12. artykuł 1.
§ 1, Wszakże.
Szlachcica o głowę z wielą Swiadekow ma pokonać.
Tamże.
Chłopa gdyby zabił, gardło, Rozdz. 12. art. 2.
Szlachcica gdy rani, rękę traci, a jeśli ochromi, gar-
dło, rozdz. 11. art. 49. § 2.
Jako rozboiu swęgo przeciw Szlachcicowi dowodzi,
rozdz. 11. artykuł 31. § 1.
Gdyby Szlachcica nożem, puinałem, ranił, zabił, rozdz.
11. art. 16. i 17. § 1.
Gdyby Szlachcica ranił, zabił zdradą rozdz. 11. art.
17. § řrzedni.
Prořty żyda gdyby zabił, gardło traci, Rozdz. 12. art.
7.
Chłop Poturemnego złoty 1. płaci, rozdz. 4. art. 31. § 1.
Chłop Szlachcicowi gdyby drogę zařtąpił, a był zabity,
rozdz. 11. art. 21. § ostatni.
Zabity kiedy bez dowodu przez Szlachcica bywa
płacony, tamże § ostatni.
Chłopa zbiegłego wolno każdemu iako swęgo imać.
rozdz. 12. art. 16. § 1.
Chłopa Szlachcic umyřlnie, z zuchwalřtwa, opilřtwa, gdy-
by zabił, a był poimany *in recenti*, gardło traci,
rozdz. 12. art. 1. § 1.
Chłopa Zafiedzialego dawność, rozdz. 12. art. 12.
Zbiegłego niewiadomořć, tamże.
Pochořęgo swoboda. Rozdz. 12. art. 13. § 2.
Zbiegłego z woli kařdy wydać powinien iako oy-
czyca, Rozdz. 9. art. 29.
Zapłaconego do okupu czas 4. lata, rozdz. 12. art.
14. § 4.
Chłopi Tatarscy, są ich oyczycami, rozdz. 12. art. 9.
§ ostatni.
Chłopi Szlachcica, gdyby w zwadzie, abo umyřlnie
gwałtem zabili, Rozdz. 11. art. 39. § 1. i 2.
Chłopi gdyby Szlachcica, abo kogo innego rozbili,
rozdz. 11. art. 32.
Chmiel ktoby komu podarł, abo chmielika, rozdz.
10. art. 10.
O Chorąřych Ziemskich, Dwornych i Powiatowych,
Rozdz. 2. art. 5.
Chorąřęgo wladza, rozdz. 2. art. 6. i 7. § 2. art. 18.
§ 2.
Chorąřęgo Powinnořć, rozdz. 2. art. 5. i art. 17.
Chorąřęgo listow publikaeya iaka ma być, rozdz. 2.
art. 6. § 1.
Chorąřęch Ziemskich, Dwornych, Powiatowych o-
bieranie, powinnořć, rozdz. 2. art. 5.
Chorąřy Ziemian od wojny wolnych czynić, i uta-
lać nie ma, rozdz. 2. art. 17.
Chorąřy mieysca swęgo zařadzać infřą Osobą nie ma,
rozdz. 2. art. 5. § 3.
Chorąřwie z řkarbu K. J. M. dawane być maia, tam-
że § 4.
Chorąřtwa Rodzicom tego Pařstwa maia być dawa-
ne, tamże § 2.
Pod Chorąřwią Powiatową wszyscy na wojnę ia-
dąc z onęgo Powiatu stawić się maia, rozdz. 2. art.
6. § 3. art. 7. 1.
Chorąřowie na Sądy Ziemskie nie maia być obiera-
ni, rozdz. 4. art. 2. § 1.
Chorzy gdyby na wojnę iechać nie mogli, rozdz. 2.
art. 11.
Choroba Chorąřęgo od ięgo Urzędu wymawia, rozdz.
2. art. 5. § 3.
Chory o swęj chorobie, iako, kiedy ma dawać znać
będąc zapozwany, Rozdz. 4. art. 23. § 1.
Chorobą zakładaiać się pierwszego nieřtania nie
płaci, gdy przyřięgą řwierdzi, rozdz. 4. artyk. 23.
§ 1.
Choręgo gdyby Wořay na mieyscu w liřcie ięgo
oznaczoneym nie znalazł, indziej go řzukać nie
powinien, tamże § 2.
Choruiący plenipotent, gdyby przyřięć niechciał, rozdz.
4. art. 59. § 2.
Choręgo prokuratora nieřtanie, řronie, i samemu ia-
ko nieřzkodzi, rozdz. 4. art. 60.
Chory przed Podkomorzym chorobą się może zařo-
żyć, a iako zař to przyřięgą znieřć, rozdz. 9. art.
5. § 1. i 2.
Chory na wt93rym roku przed Podkomorzym, przez
umocowanego powinien roku pilnować, rozdz. 9.
art. 5. § 3.
Choroba Podkomorzęgo, i o pořępkę řron za nią,
rozdz. 9. art. 6.
Chowanie křąg Ziemskich, Grodzkich, rozdz. 4. art.
13.
Chowanie Kata przy Sądzie Grodzkim, rozdz. 11.
art. 5. § 2.
Chromotę kařdego Czł93nka, iako nagradzaia, rozdz.
11. art. 27. § 3.
Chrzeřcianin bliřszy ku dowodowi przeciw Tata-
rzynowi, rozdz. 11. art. 33. § ostatni.
Chrzeřciańřka Wiara Żydow Szlachcicami czyni.
rozdz. 12. art. 7. § ostatni.
Chrzeřcian Obrzeřańcy w niewoli nie maia mieć,
rozdz. 12. art. 9. § 1. A ieřliby.
Chrzeřcian obrzeřować nie godzi się, tamże.
Cygani w Wielkim X. Litt. i w Ziemiach do niey
naleřących chowani być nie maia, rozdz. 14. art.
35.
Ciagnać na wojnę iakim pořądkiem Szlachta ma-
ia, rozdz. 2. art. 6.
W Ciagnieniu gdy Szlachcic krzywde uczyni, gdzie
się řkarzyć, rozdz. 2. art. 6. § 4. i 5. art. 18. art.
19. § 2. art. 27.
Cierpieć nikt ni za kogo nie ma, tylko kařdy sam
za siebie, rozdz. 1. art. 18. i w art. 9. § 5. w rozdz.
7.

7. art: 18. § 2.
 Cudze role zaſiewających, czym karzą, rozdz: 9. artykuł 22.
 W Cudzey ziemi będącemu dawność Ziemſka nie idzie, rozdz: 3. art: 45. § 3.
 U Cudzego Człowieka gruntu zakupować, ſamego nymować, nikt nie może bez woli Pana iego, rozdz: 9. art: 27. § 1. i 2.
 Cudze imienie gdyby kto naiechawſzy gwałtem po-grabił, rozdz: 11. art: 43.
 Cudzoziemiec, abo nieoſiadły zbytek czyniący, rozdz: 4. art: 29. § 1.
 Cudzoziemſkich Kupcow, rozboy i prawo, rozdz: 11. art: 31. § 3. rozdz: 4. art: 28.
 Cudzoſtoſtwa karanie. Mężatki i Panny, rozdz: 14. artykuł 30.
 Cudzoſtoſtwa ka gdyby kto zabił, abo on kogo, tamże, § Aieſliby.
 Cudzoziemiec Szlachectwa ſwego iako dowodzi, rozdz: 3. art: 21 § 1.
 Cudzoziemiec chcąc kupić imienie w W. X. Lit: w przód ma pokazać, że ieſt prawdziwy Szlachciec, rozdz: 3. art: 21. § 2.
 Cudzoziemiec Urzędu i doſtoieńſtwa trzymać nie ma, tamże.
 Cudzoziemcy W. X. Lit: prawem ſądzeni, i zagraniczni także, być mają, rozdz: 1. art: 1. § 1. art: 13. § oſtatni, rozdz: 4. art: 20. § 1.
 Cudzoziemcom, Duchownym i Swieckim doſtoynoſci i Urzędów wſzelakich Ziemſkich i dwornych, ani oſiadłoſci niedawać, rozdz: 3. art: 12. § 1.
 Cudzoziemiec maiećnoſć ieſli wyſłuży, nabędzie w W. X. Lit: w przód temu Pańſtwu na wierność ma przyſiąc, tamże § 4.
 Cudzoziemcowi ſprawiedliwość ma być prętką, rozdz: 4. art: 28 rozdz: 11. art: 31. § 3.
 O Czary Grod ſądzi, rozdz: 4. art: 30. § 1.
 Czasu ruſzenia poſpolitego, wſzyſcy przy Królu abo Hetmanie wojny ſłużyć mają, rozdz: 2. art: 1. § 1.
 Czasu wojny żywność za pieniądze od wſzyſtkich ma być kupowana, rozdz: 2. art: 6. § 4.
 Czasu wojny paſza na łakach wolna, tamże.
 Czas gorącego uczynku 24. godzin, rozdz: 4. art: 30. § 2.
 Czasu gorącego uczynku Złoczyńcę wolno imać, tamże, art: 30. § 2.
 Czasy zapłaty wſkazaney ſummy przez Sąd, rozdz: 4. art: 84. § 2.
 Czas zapłaty ſkazaney ſummy w nieſtaniu 4. niedziele, rozdz: 4. art: 93. § 1.
 Czas egzekucyi oſtatniey naydaley 4. niedziele, rozdz: 4. art: 94. § 2. art: 97. § 1. na oſtat: w Cudzym Urzędzie uczyniony zapis, rozdz: 7. artykuł 1, § 2.
 Czas prze- Grodzkiego, dwoie Roki Ziemſkie, nieſienia rozdz: 7. art: 2. § 1.
 Zapisu: Grodzkiego po wojnie i powietrzu, rozdz: 7. artykuł 3.
 Czas burzenia Zapisu złego, rozdz: 7. art: 2. § oſtat:
 Czas wykupna 4. niedziele Urząd naznacza, rozdz: 7. art: 28. § 1. i 2.
 Czas rzeczy areſztowanych 2. niedziele nieoſiadłemu, rozdz: 7. art: 31. przy końcu.
 Czas Teſtamentu aktykowania do akt: pierwsze Roki, rozdz: 8. art: 2. § 4.
 Czas wyiaſzdu okoliczym Sąsiadom 4. niedziele, rozdz: 9. art: 3. § 1.
 Czasu pomowki czym ſię Urząd, i iako wyprawiać, rozdz: 9. art: 24. § 1.
 Czas polowania Myśliwcom na cudzym pozwolony, rozdz: 10. art: 1, § 4. i art: 18.

Czas, mieyſce, znaki, podobieńſtwa w prawie mają być uważane, rozdz: 11. art: 31. § 2. art: 33. § 1. Ale też.
 Czas opowiadania na Urzędzie różny, rozdz: 11. art: 59. § 2. Tedy.
 O Cześć komuby ſzło, iako prętko ſprawiedliwość ma być czyniona, rozdz: 1. art: 28.
 O Cześć komu idzie, przed dekretem Król: takim nie ſzkodzić nie ma, choćby umarł, i wojnę tacy ſłużyć mają, rozdz: 1. art: 28. § 2.
 O Cześć, o gardło, komu idzie z exceſſu przy dworze Króla J. M. poſełnionego, na Seymie ma być ſądzony, rozdz: 1. art: 9. § 7. artykuł 10. § oſtatni.
 Cześć, gardło, imienie, o co, kto traci, rozdz: 1. art: 3. § 1. art: 13. § 2, art: 14. § 1. rozdz: 4. art: 7. § 2. rozdz: 11. art: 17. § 1. Takowy.
 Gdyby nieoſiadły precz z bitwy uciekł, abo po popiſie, rozdz: 2. art: 10. § 3.
 Któryby z bitwy uciekł żołnierz: rozdz: 2. Cześć artykuł 14.
 Traci: Zdradliwie kogo zabijający, rozdz: 11. art: 17. § 1. Takowy.
 Y gardło Syn, o zabicie Rodzica ſwego, rozdz: 11. artykuł 7.
 O Czeladzi, i oyczycach Szlacheckich, którzy do miał uciekaia, rozdz: 3. art: 35. § 3. art: 38.
 Czeladzi wolney, i niewolney, nikt nie zapiać, wolną wpród nie uczyniwszy, nie może, rozdział 8. artykuł 8.
 Czeladzi dwornej, Poimańcom, uciekłym, dawność, dalekość, nie idzie, rozdział 12. artykuł 12. § 3. artykuł 13 § oſtatni.
 Czeladzi zbiegley iako ſzukać, rozdz: 12. art: 12. § 3.
 Czeladzi dwornej nowe Nazwiſko nikomu, czasu prawa ſzkodzić nie może, rozdz: 14. art: 36.
 Czeladź z miſt Urząd Mieyſki zbieglą wydawać ma, rozdz: 3. art: 38.
 Dworną, i zbiegi Grod ſądzi, Rozdział 4. art: 30. § 1.
 Dworną i niewolną, ktoby komu wykradł, rozdz: 12. artykuł 15.
 Niewolną ſwą, każdemu wolno zapredać, rozdz: 12. artykuł 19. § 2.
 Dworna niewolna, która ma być rozumiana, rozdz: 12, artykuł 21.
 Niewolną, ktoby wywiódł, przechowywał, rozdz: 12 art: 18, § 1.
 w głod wygnana z domu, przez to ſię wolną ſtawia, rozdz: 12 art: 20.
 w głod wygnana, Urzędowi ma ſię opowiadać, tamże, § 2.
 Czeladnika zbiegłego w drodze gdy potrafi, wolno poimać, rozdz: 12. artykuł 16. § 1.
 Czeladź zbiegła wſzelka iako ma być zapowiadana, i wydana, rozdz: 12. art: 17. § 1. 2.
 Czeladnik od Pana odchodzący ma mieć liſt ſwiadeczny, i gdyby Pan dać liſtu Czeladnikowi niechciał, rozdz: 12. art: 24. § 1.
 Członki ktoby komu czyie ucinął, ochramiał, paſtwiąć ſię nad nim, ten Członki ſwe traci z nawiązką, rozdz: 11. art: 26. § 2 i 3.
 Członkom różna nawiązka, tamże.
 Człowiek wolny gdyby w głod ſam ſiebie zaprzedał, Rozdział 12 art: 19. § 1.
 Człowiek wolny za żaden wyſtępek w niewolą nie ma być dany, rozdział 12. artykuł 11.
 Człowiek oyczyſty kupiony, &c. gdyby od Pana odfzedł rozdział 12. artykuł 12. § 1, art: 14. § 1. art: 15. § 1.
 Człowiek proſty wolności Szlacheckiey i imion kupować,

pować, przywłaszczać, ani wiecznie trzymać nie może, rozdz. 3. art. 26.
 Człowieka wolnie przychożego zapis na się dany, rozdz. 7. art. 8.
 O Człowieku oyczytym, rozdz. 12. art. 12. wyżej więcej.
 O Człowieku Łożnym, patrz: Łożny, rozdz. 12. art. 24. § 6.
 O Człowieku podeyrzanym o złodzieystwo, rozdz. 14. artykuł 17.
 O Człowieku niepodeyrzanym, a o złodzieystwo obwinionym, rozdz. 14. art. 20.
 O Człowieku prostego stanu, partz wyżej Chłop.
 Córek wyprawa po śmierci Oycow, Rozdział 5. art. 3. § 1 i 2.
 Córką nieczytą żyjącą, rozdz. 8. art. 7. § 5.
 Córkom czwarta część tylko oyczyzny wszyfikiej na wyprawę odłożona jest, choćby ich co najwięcej było, rozdz. 5. art. 3. § 2. art. 19. § 2.
 Czwierciowaniem, kogo i o co karzą, rozdz. 11. art. 9. i art. 16. § 1. w art. 17. § 1. Takowy.
 Czwarta część Siostron na wyprawę, partz Córkom.
 Czwarte Pokolenie gdy wynidzie, tedy wolne Małżeństwo, rozdz. 5. art. 22.
 Czwartej części szacunek, wedle ważności gruntu, a nie Statutu ma być, rozdz. 5. art. 3. § 2.
 Czwartej części Brat Siostron utracić nie może, rozdz. 5. art. 3. § 4. i art. 9. § 2.
 Czwartą część Podkomorzy z Szlachcicami szacuje, rozdz. 5. art. 3. § 2.

D.

Daninę Jego K. M. pierwszemu daną, ktoby pod drugim uprosił, rozdz. 1. art. 32.
 Daniny Król: J. M. ktoby do 10. lat nie używał, traci, rozdz. 1. art. 33. § 1.
 Danin Królewskich Żydzi, Tatarzy, iako używać mają, rozdz. 12. art. 9.
 Dawnych zastaw obciążenie, rozdz. 7. art. 13. § 1.
 Dawnych rzeczy i zastawiających rozkład, tamże § 3.
 Dawanie Gleytow, iakie, komu ma być, a komu nie, rozdz. 1. art. 12.
 Dawnością i złe zapisy bywają utwierdzone, rozdz. 7. art. 2. § ostatni.
 Boiarom Ziemska przeciw ich Panom nie idzie, rozdz. 3. art. 30. § 5. Patrz Boiarowie.
 Daniny J. K. M. komu dane, rozdz. 1. art. 33. § 1. art. 44. § ostatni art. 45. § 1.
 Detowaney rzeczy, przedaney, zapisaney do 10. lat, rozdz. 3. art. 45. § 1.
 Dzieciom niedorośłym lat Ziemska nie idzie, rozdz. 3. art. 45. § 2, rozdz. 4. art. 35. § 2.
 W cudzej ziemi będącym, rozdz. 6. art. 11. § 3. w rozdz. 3. art. 45. § 3.
 Jmienia leżącego, lat 10. przemilczenie, rozdz. 4. art. 91. § 1.
 O gwałt Kościelny Panien, Niewiaśc, o głowę Szlachecką, rozdz. 4. art. 35.
 Kościelnym Dobrom, iako i Królewskim, rozdz. 3. artykuł 33. § 5.
 O krzywdy, szkody, gwałty, złodzieystwo, rozdz. 11. art. 52. rozdz. 4. art. 35.
 Kiedy, i komu, niepomaga, rozdz. 3. art. 26. punkt ostatni art. 30. § 5.
 Ludzi wolnych zasiedziały, rozdz. 12. art. 13.
 Dzieciom od wyjścia z Opieki bywa liczona, rozdz. 6. art. 2. § 1.
 Długow Urzędownie na czyim imieniu zapisanych, albo przeżytkow z prawa skazanych, i na takim imieniu, gdyby się ich kto do 3. lat po przedaniu tego jmienia u dzierżącego nie upominał, iż na

Istcu szukać, rozdz. 7. art. 10. § 1.
 Domowego nalażdu Szlacheckiego, rozdz. 4. art. 35. § 1.
 Głowščyzny Człowieka bezplemiennego przyjeżdżego lat 3. rozdz. 11. art. 26. § 4.
 Pożagu przemilczenia lat 10. rozdz. 5. art. 4.
 Przeżytkaney summy z prawa, rozdz. 4. art. 91. § 2. i przewodu, rozdz. 7. art. 10. § 2.
 Odprawy w rzeczy osądzoney, tamże § 3.
 Pozwanie o wybicie z spokojnego dzierżania do Grodu 10. niedziel, rozdz. 4. art. 33. § 2. i 3.
 Possesji dzierżący, sam poprzyścić ma, rozdz. 7. art. 13. § 2.
 Pożogi, złodzieystwa, grabieży, rozdz. 11. art. 52.
 Szkod różnych trzy lata, rozdz. 11. art. 52. rozdz. 4. art. 35. § 1.
 Stawow na cudzym gruncie 10. lat, rozdz. 9. art. 21. § 3.
 Zapisow Grodzkich, rozdz. 7. art. 2. i 3.
 Zastawy przemilczaney, rozdz. 7. art. 13. § 3.
 Ożabicie, albo zranienie, rozdz. 4. art. 35. § ostatni.
 Dawności, dług pożyczony i zastawa każda nie ma, rozdział 7. artykuł 12.
 Dawności Ziemskiej, z prawem nabytym, i przyrodzonym, porównanie, rozdz. 4. art. 72. § 2.
 Dekretowi K. J. M. ktoby przyganiał, albo co przeciw onemu mówił, rozdz. 1. art. 11.
 Dekreta w Sądach Ziemijskich z Pisma mają być czytane, rozdz. 4. art. 3. § 4.
 Dekret gdy bywa podniesiony, co za to Sędziowie płaca, rozdz. 4. art. 40. § 2.
 Dekret gdy bywa approbowany, strona Sędziom co płaci, tamże, § 3.
 Dekret który, i z jakich przyczyn nie bywa exekwowany, rozdział 4. artykuł 45. § 1.
 Dekret, każdy Pan albo Urzędnik iego, Sądu swego, stronie na piśmie, iako, i rychło powinien dać, rozdz. 4. art. 48. § 3.
 Dekreta Królów: do Urzędu na odprawę bywają oddane, rozdz. 4. art. 93. § 3 na końcu.
 Dekretu Podkomorzego nagana czym bywa płacona, rozdz. 9. art. 7. § 2.
 Dekret przeciw Aktorowi jeśli by wyszedł, pozwany rękomiśtwa po sobie żadnego stawiać nie powinien, rozdz. 11. art. 67. § 4.
 Dekretow nie czynią pisarze, rozdz. 4. art. 40. § 1.
 Degradowanie Urzędu Ziemijskiego o co, rozdz. 4. art. 4. § 4. Grodzkiego, tamże, art. 38. § 2.
 Delator inny nie może być, iedno Szlachcic, rozdz. 1. art. 4. § 2 i 3.
 Delator w pozwie *specifico* ma być mianowany, tamże, § 4.
 W Depozyt, gdy Syn Oycowi, Matce, co da, a stracą, gdzie szukać, rozdz. 6. art. 2. § 2.
 Depozyt, iako przyjmowany, albo oddawany ma być, rozdz. 7. art. 30. § 1.
 Depozytu do schowania danego zapieraający się odprzyścić się może, tamże, § 3.
 Depozyt, gdyby gwałtem był wzięty, tamże § ostatni.
 Depozytu przygodnie straconego, dowód, tamże § 1.
 Dobra w dział które nie idą, Rozdz. 6. art. 2. § 2.
 Dobra Kollegium Wileńsk: od wojny które wolne, i nie, rozdz. 2. art. 9. Patrz Kollegium.
 O Dobra Królów: mandatem Królewsk: ma być pozrywano, rozdz. 1. art. 14. § 2.
 Dobra Zdraycow nikomu nie mają być dawane, i ktoby ie uprosił, a niechciał wrócić, ma być bezecnny, rozdz. 1. art. 6. § 1.
 Dobrom Królów: fundacyi, od Szlacheckiej na Kościół różność, rozdz. 3. art. 33. § 3. i 4.
 Dobra kto posiega, powinien nosić i brzemiona,

rozdz:

rozdział 7. artykuł 18. § 3. przy końcu.
Dobra stołu Królew: Ziemskiemu Sądowi nie podlega, rozdz: 4. art: 3. § 1.
Dobra Królew: przeżytkom, na Starościę otrzymanym, nie podlega, rozdz: 4. art: 67. § 2. przy końcu.
Dobra Królew: zaftawą, dożywociem, trzymający, gdy będzie prawem przekonany, odprawa na czym idzie, rozdz: 4. art: 67. § 8.
Dobra K. J. M. które rozdawać może, iako swe spadki własne, rozdz: 4. art: 95. § 2.
Dobra swe kto, i kiedy, za co, do Króla J. M. traci, tamże § 2.
Dobry oyczytych, macierzystych między Syny, a Dziełki nierówne pomiarkowanie, rozdz: 5. artykuł 14. artykuł 16. § 3.
Dobra wieczyste, kiedy i za co, w dożywotne się obracają, rozdz: 5. art: 22. § 1. A gdzieby.
Dobry swoich Syn Oycowi gdyby powierzył, rozdz: 6. artykuł 2. § 2.
Dobry Dziecinnych, występki Opiekunski, nie obciąża, rozdz: 6. art: 6. § 2.
Dobry rozgraniczenia wszelkich sposob, rozdział 9. art: 12. § 1.
Dobry Król: J. M. Dzierżawcy ich, i poddani bronia, rozdział 9. artykuł 4.
Dobry i zdrowia broniący Mężobóycy nic nie traci, rozdz: 11. art: 20. art: 21. § 1. 3.
Dobremu Człowiekowi nie godzi się o uczciwym zle mówić, rozdz: 3. art: 27. § 4.
Dobremu nie złego i nie pocziwego w domu swym cierpieć się niegodzi, rozdz: 3. art: 28. § 3.
Dylacya, *pro maiori*. rozdz: 4. art: 27. § 1.
Dylacyą Urząd sronom powinien dać do dwóch godzin, rozdz: 4. art: 54. § 1.
Dylacya na dowód do drugich rokov bywa pozwolona, rozdz: 4. art: 24. § 3.
Dylacyi używający bez pozwu odpowiada, tamże § 4.
Dylacyą utrzymywający, ma potym przyjąć, iż iey użył nie ku zwłoce: a gdzieby nieprzyjął, ma płacić kop 10. nakładów, rozdz: 4. art: 24. § 4. na końcu.
Dylacyą Urząd sobie bierze na rozmyślanie do trzeciego dnia, rozdz: 4. art: 54. § 3.
Dylacya *pro maiori* na wtórych Rokach nie idzie, rozdz: 4. art: 27. § 3.
Dylacya *pro maiori*, na zawitym roku nie idzie, wyjąwszy gdzieby o gardło komu szło, rozdz: 4. art: 27. § 3.
Dylacya do zwrócenia się z posługi Króla J. M. pozwolona, rozdz: 4. art: 42. § 2.
Dylacya zastępcy poręczonemu do okazania osiadłości idzie, rozdz: 4. art: 55. § 2.
Dylacya, na zastępcę pod ten czas chorego, bywa dawana, tamże § 4.
Dylacya na Świadka do intra, imieniem i przewidykiem go pomieniwszy, idzie, rozdz: 4. art: 77. § 1.
Dylacya Aktorowi, w czym kiedy idzie, i co traci, rozdz: 4. art: 24. § 3.
Dylacya do przyszłych rokov na stawienie Świadków, rozdz: 4. art: 79. § 2.
Dylacye przed Podkomorzym które idą, rozdz: 9. art: 5. § 1.
Dylacya choroby prawdziwej, przed Podkomorzym iako bywa poprzyjężona, tamże § 3.
Dylacyi *pro maiori*, wyrozumienia patrz: własnego, rozdz: 9. art: 5. § 4.
Dylacya na skrutynium, kiedy, i dla czego pozwolona, rozdz: 11. art: 21. § 1.
Dylacya Poręcznikowi, na postanowienie tego po kim ręczył, rozdz: 11. art: 40. § 5.

Dylacya do drugich rokov, na postanowienie służy zbiegłego, rozdz: 12. art: 22. § 1.
Dylacya na stanowanie Więźnia, z więzienia Urzędowego zbiegłego, temu komu, od strony będzie podany, rozdz: 4. art: 31. § 2.
O Długach, rozdz: 7. art: 10. § 2. art: 11. i 12. i art: 15.
Długi gołe zbiegłych Zdraycow, iako bywają dochodzone, rozdz: 1. art: 8. § 2.
Dłużników do ufolgowania długów, droga, rozdz: 1. artykuł 27.
Dłużników dwóch na jednym imieniu, rozdz: 7. art: 11.
Dług i Zastawa, dawności nie mają, rozdz: 7. art: 12.
Dług upominania się niepotrzebuje, tamże § ostatni.
Długow Mężnich Zona, Oycowskich Dzieci, płacić z swej maletności nie powinni, rozdz: 7. artykuł 18. § 3.
Długi i z spadkowych imion płacićne być muszą, tamże art: 18. § średni: Jedno.
Długu bez listu wyznanego, nad kop 10. dożyć nie może, i to zaprzyjęga, rozdz: 7. art: 26.
Dług większy mający, mniejszy płacić powinien, *est contra*. rozdz: 7. art: 11. § 1.
Oycowskie, Brat starszy mając Bracią nie dorosłą w opiece, powinien z oyczytych imion płacić, rozdz: 6. art: 11. § 1. art: 8. § 2.
Zdraycow, za ich zapisami prawnie komu danemi, i na imienie przed ich ucieczeniem, wniesione, nie gina, rozdz: 1. art: 8. § 1.
Wielom Osobom, prawnie od kogo na jednym imieniu zapisane, iako mają być na to imienie, od Kredytorów w nazwane, rozdz: 7. artykuł 11. § 2.
Zapisać na imieniu, a po wyśściu lat 3. od przedania tego imienia, gdyby się Kredytor nie upominał, już na listu ma szukać swych pieniędzy, rozdz: 7. art: 10. § 1.
Dłużnik po śmierci kredytorowej, Potomkom zmarłego, we wszystkim według zapisu swego, dożyć czynić powinien, a gdyby niechciał, upadywa, rozdz: 7. art: 15.
Dworzaninowi Królew: przy w więzowaniu, rozdz: 4. art: 95. § 3. A uwiaszczego.
Sędziemu i Podśędowi, za przesąd, rozdz: 4. art: 5.
Także i Urzędowi Grodzkiemu, tamże tenże.
Y nie sądowym Urzędnikom, tamże § 5.
Widzowi w imionach każdego stanu Szlacheckiego, rozdz: 4. art: 15.
Woźnemu, abo zapłata przy odprawowaniu Urzędu jego, rozdz: 4. art: 10.
Więźniowi na strawę, rozdz: 4. art: 15. § 3.
Pisarzowi w różnych sprawach i rzeczach, rozdz: 4. art: 6. art: 16.
Podkomorzego, rozdz: 9. art: 9.
Y Komornikom, rozdz: 9. art: 10. § 2.
O Domach Szlacheckich wolnych w Wilnie i w innych Miastach, rozdz: 3. art: 49.
W Domach Szlacheckich w Mieście pozwow nie składać, ani gospodą gwałtem stać, rozdz: 3. artykuł 49. § 1. 2.
Dostoieństwa dwa sądowe iedney Osobie nie mają być dawane, rozdz: 1. art: 34.
Y Urzędy Duchowne, Świeckie, ludziom nieosiadłym, cudzoziemcom, ani Sasiadom nie mają być dawane, rozdz: 3. art: 12.
Y Urzędy tego Państwa wszelkie, wcale mają być zachowane, rozdz: 3. art: 13.
Na zaoczne obmówienie nie mają być odjęte, rozdz: 3. art: 14.
Dost:

- Dost: ludzioro prostego naroda nie mają być dawane, rozdz. 3. art. 18.
- Drogi stare od Szlachty, Panów, stawami zatopione, zaorane, prosto mają być naprawowane, rozdział 1. artykuł: 29, § 3.
- Drogę Szlachcie naprawić na swym imieniu dla pożytku swego, ma się o to do Króla uciec, tamże § 4.
- Drogi, gościniec starowieczne, mają być szerokie pul-tora pręta, rozdz. 9, art. 32, § 1.
- O drodze ciasnej, i kto komu w drodze ma utę-pować, tamże.
- Drogę gdyby zaatakował kto komu, chcąc zabić, sam był zabity, tak Szlachcie jako i prosty Człowiek, rozdz. 11, art. 21.
- Droga idąc, ktoby komu wypadł, wyżał, wydeptał, rozdz. 3. art. 47. § 1.
- Drogi bezpieczeństwo, rozdz. 11. artykuł 1. 3. i artykuł 21, i 22.
- Drzewa bartnego w cudzej puszczy rozszadek, rozdz. 10. art. 6.
- Drzewa bartnego podorywać blisko nikt niema, rozdz. 10. art. 3. § 4.
- Drzewa bartnego Cena, rozdz. 10. art. 13.
- Drzewa różnego gwałtowne porąbanie, i jego Cena, rozdz. 10. art. 15. § 1.
- Drzewo Sadowe, polne, owocowe, ktoby poszczy-pał, potrafił, gwałtem porąbał, Szczep wykopał &c. winą, nagrodą, rozdz. 10. art. 16.
- Drew na drwa, woz po groszy dwa, rozdz. 10. 10. art. 15. § 4. ostatni.
- Drwa rąbać na ogień wolno przy swym Jezierze, rozdz. 10. art. 3. § 2.
- Drwa na wojnie wszędzie każdemu wolne, rozdz. 2. art. 19 § 1.
- Do dowodu, kto, o co, bliższy, rozdz. 1. art. 2, § 8. 19.
- Do dowodu, Chrzęścianin bliższy przeciw Tatarzy-nowi, rozdz. 11. art. 33. § ostatni.
- Do dowodu powód, z której miary bliższy, rozdz. 1. art. 22. § 2. na końcu.
- Aktorowi dawnej zastrząsławy Zastawy, rozdz. 7. art. 13 § 1. na końcu.
- Obrażenia Maiełtatu Królew: i zdrady, rozdz. 1. art. 5.
- Y Odwod u Sądu iaki ma być, rozdz. 4. art. 77. art. 81.
- Dowód,** Gościowi obelżonemu w Domu czyim, rozdział 11. artykuł 42.
- Gwałtu i meżobóystwa Szlacheckiego, rozdz. 11, art. 2. § 1.
- O grunty między Królem a Szlachtą iednaki, rozdz. 1. art. 19. § 2. i w art. 20. § 1.
- O grunty między Szlachtą przed Podkomorzym, rozdz. 9. art. 12. § 1. art. 16. § 1 i Komu bliższy, rozdz. 9. art. 2. § 1.
- Zbiegłych oyczytych ludzi, rozdz. 11. art. 14. § 8.
- Gwałtu domowego komu należy, rozdz. 11, artykuł: 58. § 1, i rozdz. 102, § ostatni.
- Listowny, to iest, zapisy, opowiadania &c, rozdz. 4. artykuł 82.
- Listow, iakimkolwiek obyczajem zgubionych, utraconych, rozdz. 7, art. 24.
- Na listy podeyrzane, na iakie, i komu należy, rozdz. 1, art. 16.
- Listowny, przy dawności Ziemskiej, przysięgi nie potrzebuje, rozdz. 7, art. 13, § 2, na ostatni.
- Dowód** Listu podeyrzanego wianowanego, rozdz. 5. art. 1. § 2.
- Listow Pieczętarzmi, albo tymi co widzieli, rozdz. 7, art. 24, § 2.
- Na listy pośmierci Pieczęterzow, tamże § ostatni.
- Kupcowi o rozboj samotrzeciemu, rozdz. 12, artykuł. 31, § 3. Dla czego.
- Meżobóystwa między ludzmi prostego stanu, rozdz. 12, art. 2.
- Meżobóystwa nappewniejszy, skrutynia, rozdz. 11, art. 21, § 1.
- O meżobóystwo Chłopskie, przeciw Szlachcicowi, rozdz. 12, artykuł. 1.
- Naganionego zabitego Szlachcica, rozdz. 3, art. 23.
- Odpowiedzi, pochwalki, rozdz. 1, art. 26, § 1, rozdz. 11, art. 40; § 1.
- Prokuratorzkiej choroby, i śmierci jego, rozdz. 4, art. 60, § 2, i 4.
- Dowód** Przed Podkomorzym i Komornikiem, rozdz. 9, art. 17 § 3.
- Położenia Pózwu iaki ma być, rozdz. 4. art. 17 § 3.
- Ran Grabieżow, przy naiezdzie gwałtownym na siolo, rozdz. 11, art. 43.
- Rozboiu, i złodzieystwa przez opowiadanie na Chłopa, rozdz. 14. art. 6. i 7. Item o Rozboiu, Rozdz. 11. artykuł 32.
- Rozboiu Chłopa przeciw Szlachcicowi, rozdz. 11, art. 31, § 1.
- Stronie powodowej bliższy, rozdz. 4, art. 81, i 92.
- Szlachectwa Tubylcowi przyganionemu, rozdz. 3, Artkuł 19.
- Szlachectwa reiełtrami wojennymi Hetmańskimi mo-że być, rozdz. 12, art. 10.
- Dowód** Szlachectwa Cudzoziemcowi przyganionemu, rozdz. 3, art. 21, § 1.
- Szlachectwa za nawiązki skazaniem, rozdz. 11. Artkuł 50.
- Samo podeyrzenie czyni, rozdz. 11, art. 31, § 3. ar-tykuł 33, § 1.
- Na szkody, rozdz. 7, art. 6, § 3, rozdz. 6, art. 4, § 4. rozdz. 3, art. 21, § 1, przy końcu.
- Zastawy imienia leżącego, rozdz. 7, art. 13, § 1, art. 14, § 1.
- Do dowodu za głową Zalebą, żaden nie ma być przy-puszczony, rozdz. 7, art. 13, § 2.
- Dowód albo odwod na Sędziego wskazan zależy, rozdział 11, art. 4, § 2, A tak.
- Dowody czyie pewniejszy, temu dowód należy, rozdz. 9, artykuł. 2, § 1, rozdział 4, artykuł 72. 1.
- Dowód Testamentu w cudzej ziemi uczynionego, przysięga, rozdz. 8, artykuł. 4, § 2, A przecię.
- Dowód Testamentu na wojnie uczynionego, tamże § 1.
- Dowodu bliższy dzierzący Zastawę, rozdz. 7, art. 20. § 2.
- Dowód, ieśliby się strona u Sądu Ziemskiego z przy-padłych przyczyn na infzy brała, nie mając na ten czas, tedy Sąd na drugie Roki ma odłożyć, rozdz. 4, artykuł. 24, § 4.
- Dowody są troiaki, piśmo, Swiadki, przysięga, rozdz. 4, artykuł 77.
- Dowodzenie sprawiedliwości Swieckiemu na Ducho-wnego, rozdz. 3, artykuł. 32.
- Duchowny Sąd, o rozwód sądzi, rozdz. 5, art. 20. § 1, A o Wiano Swiecki, tamże § 2.
- Duchownym Personom, głowszczyzna i nawiązka Szlachecka, rozdz. 11, art. 27, § 7.
- Duchowni od Swieckich gdzie mają być pozywani, rozdz. 3, artykuł. 32. § 3.
- Duchowni z imion Kościolowi nadanych iako woj-nę służyć mają, rozdz. 2, art. 9.
- Duchowni o Swieckie rzeczy & e contra, gdzie po-zywać mają, rozdz. 3, art. 31.
- Duchownych z Swieckimi sprawa o grunty rozmaite, rozdz. 3, art. 33.
- Duchowni z imion własnych iako inna Szlachta pra-wu Ziemskiemu podlegać mają, rozdz. 3. art. 32. § 9.
- Duchownych Ofob, i ich Zon, Dzieci, nawiązka, rozdz. 11. art. 27, § 7.
- Ducho-

- Duchowni gdyby Testamentem co komu legowali, Exekutorowie przed Sądem Trybunałskim odpowiadać o to mają, a odprawa przez X. Biskupa uczyniona bywa, a ięśliby X. Biskup sam był Opiekunem, tedy do K. J. M. pozywać, rozdz. 3, art. 34, § 1. i 2.
- Duchowni Opiekunami być nie mogą, iedno ci, co imiona Ziemskie mają, rozdz. 6, art. 3, § ostat.
- Duchownemu rozładowi co należy, rozdz. 3, art. 32, § 3.
- Duchowne Osoby na Sady Ziemskie nie mają być obierane, rozdz. 4, art. 2, § 1.
- Duchownym Dobrom dawnosć iako Królewskim, rozdz. 3, art. 33, § 5.
- Duchownym z Świeckimi, *Et à contra*, o krzywdy z imion Kościelnych gdzie się prawować, rozdz. 3, art. 32, § 3, art. 33, § 2.
- Duchowieństwo Greckiego Zakonu teyże prerogatywy ma zażywać, rozdz. 3, art. 32.
- Duellum, poiedynek frogsi zakazane, rozdz. 11, art. 14.
- Duellum K. J. M. pozwala, i Hetman, tamże § 1, Ustawujemy.
- Dwuch Dignitarstw, Urzędow. nikt trzymać nie może, rozdz. 1, art. 34. Rozdz. 4, art. 2, § 1.
- U Dworu J. K. M. ktoby się niespokojnie zachował, rozdz. 1, art. 9, § 1.
- Niespokojnik będąc zakazany, i niezakazany, tamże § 5. i 6.
- Dwory J. K. M. od Stanowisk mają być wolne, rozdz. 1, art. 35.
- Dworzaninowi Królewski: dochod przy w więzowaniu, rozdz. 4, art. 95, § 3, na koštu.
- Dworzanin Królewski zesłany odprawę czyni, rozdz. 4, art. 67, § 4, rozdz. 9, art. 24, § 1.
- Dziedzictwo Oycow i Matek. od Dzieci ich nie ma być oddalone, rozdz. 4, art. 17, § 1.
- Dziedzictwo i spadki bezpłodnych, na kogo spadają, tamże art. 17, § 3.
- Dziedzicowi, dzierżący, opozwie powinien oznaymnić, rozdz. 4, art. 50, § 1. A te.
- Dziedzic dzierżącemu imienie, za szkody z summy iego wytrącić może, tamże § 2.
- Dziedzic i dzierżący, o krzywdy od poddanych onego imienia poczynione, pozywani być mają, rozdz. 4, art. 50, § 4.
- Dziedzic dzierżącemu, kiedy za szkody od poddanych uczynione, z summy wytrącać nie ma, tamże § 5.
- Dział dla czego dobry, rozdz. 1, art. 6, § 1, a wszakże, art. 7, § 2.
- Dział równy między równemi Osobami, rozdz. 1, art. 17, § 1, i 2.
- Dział między Bliskimi, i dalszemi iaki ma być, rozdz. 9, art. 26, § 1.
- Dzielnice rejestra iakie być mają, tamże § 1.
- Dział na Urzędzie przyznany, iest wieczny tamże.
- Dział z prawa skazany, i Urzędownie uczyniony, mocny iest, tamże § 1. Także
- Dział dawnoscią lat 10, zatrzymany iest ważny, rozdz. 9, art. tenże § 1.
- Dzielnego listu obowiązki są ważne i żaręki, tamże § Wszakże
- Dział który nie ważny, i dawnosć nie szkodzi, onemu, rozdz. 9, art. 26, § 3.
- Dział przez Brata starszego skończony przez młodszą może być ożywny, rozdz. 6, art. 9, § 3.
- Działu Zakupień Braci bronić nie może, rozdz. 6, art. 11, § 4.
- Dział aż po zaplaceniu długow Oycowskich idzie, rozdz. 6, art. 2, § 3. Tedy.
- O Dziale imion nie dzielonych, między Bracią dorosłą nie dzielną, rozdz. 6, art. 13.
- Dział lasu, puszczy spółney, między Uczestnikami, iaki, ma być, rozdz. 9, art. 19, § 3.
- Działu wiecznego, moc i władza, rozdz. 6, art. 13, § 2. Który: rozdz. 9, art. 26, § 1.
- O Dzieciach dorosłych, i niedorosłych Zbiegow, Zdraycow do ziemi nieprzyjacielskiej, rozdz. 1, art. 7, § 1.
- Y które zostały przy Dobrach, tamże.
- Dzieci za występki Oycy swego przy Dworze Króli: popełniony, nie nie cierpią, tylko z imienia głowyszczyny albo nawiązkę płacą, rozdz. 1, art. 9, § 5, art. 10, § 1. A ięśliby.
- Dzieciom głowyszczyna bywa płacona rozdz. 1, art. 13, § 1, art. 25, § 2.
- Dzieciom lat niedorosłym dawnosći nie mają Ziemskiej, i w cudzej ziemi będącym, rozdz. 3, art. 45, § 1, i 2, rozdz. 6, art. 11, § 3, art. 2, § 1.
- Dzieciom lata, Męszczyźnie 18, Dziewcy 13, zupełne, rozdz. 6, art. 1, rozdz. 5, art. 9, § 2.
- Dzieci zbytczne, rozdz. 4, art. 49, § 1, rozdz. 11, art. 7, § 1, art. 8.
- Z Szlachcicą, z nieszlachcianki, są Szlachcicami, rozdz. 3, art. 20, § 1.
- Rodzicow zmarłych, win nie płacą, rozdz. 4, art. 22, § 2, rozdz. 7, art. 18, § 2.
- Kiedy po zeyściu Rodzicow, rok zawity mają, rozdz. 4, art. 22, § 2. Wszakże.
- Kiedy do lat dylacyi nie trzymają, tamże § ostat. A ięśli.
- Dzieci Dawnoscią nigdy nie tracą, rozdz. 4, art. 35, § ostatni.
- Po Opiekunie czego wznowić nie mogą, rozdz. 6, art. 6, § 1, A wszakże.
- O imiona pozywane być nie mają, rozdz. 6, art. 7, § 1.
- Lat niedorofle, w szęściu rzeczach u prawa odpowiadają, rozdz. 6, art. 8.
- Opokorę Oycowską u prawa odpowiadają, tamże § 2.
- Testamentu, lat niedorofle, nie czynią, rozdz. 8, art. 1, § 1.
- Nedorofle czemu mają być pod Opiekunami, rozdz. 6, art. 1, § 1.
- Nedorofle po śmierci Oycy póki mogą mieszkać przy Matce, rozdz. 5, art. 11.
- Dzieci Dorofle pozywane dawnoscią wymawiać się nie mogą, rozdz. 6, art. 7, § 2, A oni.
- Lat dorofszy imion swych, od Brata upuszczo-nych, na dzierżącym dochodzić mogą, rozdz. 6, art. 11, § 2. A Bracia.
- Przez Opiekuny iako mają być chowane, rozdz. 6, art. 4, § 1. A potym.
- Zapifom, i obowiązkom, kiedy, którym, nie podlegają, rozdz. 7, art. 18, § 2. A gdzieby.
- Żaręki kiedy płacą, i nie płacą tamże, art. 18, § 1.
- Imienia spadkowego gdyby dochodzić niechcieli, rozdz. 7, art. 18, § 4.
- Rodzicow gdyby w starości opatrować niechcieli, rozdz. 8, art. 7, § 6.
- Rodzicow gdyby z ręk nieprzyjacielskich odkupić niechcieli, tamże § 7.
- Od poręki Oycy swego, iako są wolni i nie, Rozdz. 11, art. 54, § 1, i 2.
- Głowyszczyny przez Opiekuny, niedorofle dochodzą, rozdz. 11, art. 45, § 1.
- Głowyszczyny dochodzić mają, i dawnosć im nie szkodzi, tamże § 2.
- Dzieci Na Oycu pozyłkaney głowyszczyny dochodzić nie mogą, rozdz. 11, art. 46, § 2. A chociażby.
- Na Oyczynie głowyszczyny dochodzą, tamże.
- Po śmierci Rodzicow swych, za ich występki nie karzą, rozdz. 11, art. 48, § 2.
- Dzieci po śmierci Rodzicow ich, gwałty, szkody, iakie płacą, rozdz. 11, art. 48, § 1, i 2.

- Dzieci ludzi niewolnych, za oyczyce mają być rozumieni, rozdz. 12, art. 21.
- W Dzierżeniu imienia Króby lat 10, nie był, by i li-
fity Królewskie miał, nie nie ważą, rozdz. 1. artykuł.
33. § 1.
- Z Dzierżenia spokojnego wybicie, rozdz. 4, art. 30.
§ 5, art. 33. § 3.
- W Dzierżeniu Imion i Dóbr: od Jagiela, aż do dzi-
siejszego K. J. M. tak za Przywilejami, listami, i
bez listów, mają być wiecznie rozdz. 3, art. 2, §
2, 3, i art. cały 43.
- Dzierżawca przy Zastawie bliższy dowieść długu
wielkości, rozdz. 7. art. 20. § 2.
- O Dzieńgiciny, gdzie, kto ma być i iako pozywany,
rozdz. 3, art. 32. § 6.
- Dziewki wedle Testamentu Oycy, od Braci, bliskich,
z gotowizny wyposażone być mają a bez Testa-
mentu z czwartey części oyczytych imion, roz-
dz. 5, art. 3, § 2.
- Patrz Córkom czwarta.
- Dziewka idąc za Mąż bez woli Oycy, traci oyczy-
ste i macierzyste, rozdz. 5, art. 8. § 1.
- Dziewka, którejby Ociec dla macierzystych, Matka
dla oyczytych imion; Bracia i Opiekunowie, za
Mąż, dorosły wydać niechcieli, może iść za Mąż,
a imion nie traci, rozdz. 5, art. 8. § 2, art. 9, § 2.
- Dziewka wszetecznie żyjąca, co cierpi, rozdz. 8, art.
7. § 5.
- Dziewka gdyby się na Rodzice swe ręką targnęła,
rozdz. 8, art. 7. § 1.
- Dziewki swawolnie za Mąż idące po śmierci Rodzi-
ców, co traca, rozdz. 8, art. 9. § 1.
- Dziewki w opiece Braci będące, wychowanie mieć
mają, a jeśli nie, tedy mogą mieszkać na czwar-
tey części swej, iednak pod sprawą Opiekuna z
Urzędu przydanego, rozdz. 5, art. 9. § 3. i 4.
- Dziewki Matka za Mąż wydać nie może, bez wia-
domości Opiekuna, rozdz. 5, art. 11.
- Dziewek Szlacheckich, Panowie i Szlachta, którzy
na imionach swych Szlachtę mają, gwałtem za Mąż
wydawać nie mogą, rozdz. 3, art. 39. § 2.
- Dziewki za Mąż wydając, czego postrzegać, rozdz. 5.
art. 2. § 1.
- Dziewki niż za Mąż podydą, mają być przez Opieku-
ny uczciwie chowane, rozdz. 5, art. 9. § 3.
- Dziewkom czwarta część na posąg oyczyzny, rozdz.
5, art. 3, Patrz Córkom.
- Dziewek za Oycowskiego żywota, gdyby kilka było
wydanych a drugie nie, iako z czwartey części od
Braci mają być wyprawione, rozdz. 5, art. 19. § 3.
- E.**
- Elekcya Sędziego, Podśędka Ziemskiego i Pifarza,
rozdz. 4, art. 1, § 1.
- Elekta, iednego ze czterech na Urząd Ziemski od
Powiatu obranych, Król J. M. ma potwierdzić,
tamże § 2. A my.
- Także na Urząd Podkomorski, rozdz. 9, art. 1.
- Elekcya *substitutata* w niebytności iednego z nich roz-
dz. 4, art. 4. § 1. i w art. 47. § 4.
- Elekcyi niezgoda, rozdz. 4, art. 4. § 2.
- Elekcya Chorążego Powiatowego, rozdz. 2, art. 5.
- Elekcya i Urząd Woźnego, rozdz. 4, art. 8. § 1.
- Effekt albo skutek rękojmiństwa, zakogoś ręczył, za-
płać, rozdz. 1, art. 27. § 2. A na.
- Error albo omyłka Pifarzow, Ziemskiego i Grodzkie-
go, rozdz. 4, art. 4. § 5. i Urzędu Grodzkiego sa-
mego, rozdz. 4, art. 37. § 3.
- Ewikcya, albo zastępowanie i oczyszczanie u Sądu,
albo i o porękę iaką, i o inne różne rzeczy, i przy-
padki, o cokolwiek, rozdz. 7, art. 18. § 1.
- Zastępowanie Syna za Oycy, ieden za drugiego, (u-
żbą woienną, rozdz. 2, art. 12.
- Zastępowanie u Sądu iednemu za drugiego, rozdz.
Ewi- 4, art. 55.
- Kcya Zastępowanie u Sądu ma być oczewiście,
albo tamże § 1, A zastępowawie.
- Ewiktorowi albo Zastępcy exceptcya do Powiatu
nie idzie, tamże § 1. A Zastępcy.
- Zastępcy nieosiadły przekonany prawem, rozdz. 4, art.
55. § 3. A któryby, i w rozdz. 7. art. 23. § A ie-
śliby.
- Zastępcy bez pozwu ma odkazywać i usprawie-
dliwić, rozdz. 4, art. 55. § 1.
- Zastępcy na gardło skazany, tamże ma być ka-
rany, tamże § 3.
- Zastępcy w złodziejstwie rozdz. 14, artykuł. 3.
§ A ieśliby.
- Zastępcy chory obłożną chorobą, rozdz. 4, art. 55. § 4.
- Zastępcy w złodziejstwie, by też ich i wiele było na
tym że Urzędzie, gdzie się począł zwód, kon-
czyć ma, rozdz. 14, art. 3. § A gdy.
- Evocationis poena*, wyzwania nieślusznego mandatem
wina albo karanie, rozdz. 1, art. 14. § 4.
- Ewokacya albo wyzwanie Świeckiego do Sądu Du-
chownego o rzeczy Świeckie nie ma być, rozdz. 3,
art. 31.
- Evocatio ex foro districtus*, albo wyzwanie od Sądu
należnego do innego Powiatu, albo Urzędu i Sądu,
rozdz. 4, art. 44.
- Ewokacya albo wyzwanie z należnego Powiatu, kie-
dy, i komu, i co, do drugiego Powiatu, iść może,
rozdz. 4, art. 39. § 1. Tedy.
- Ewokacya, wyzwanie z Powiatu, Sądu do innego
może być, za zapisem, rozdz. 4, art. 44. § ostatni
Okrom. Y w rozdz. 3, art. 35, § 2, wiażące.
- Exempla, albo przykłady u prawa miejsce mają i in-
szych Praw, rozdz. 4, art. 54. § 4.
- Exempty w czym idą i nie idą, rozdz. 1, art. 21.
- Ex officio*, z Urzędu Podkomorzego, o winę do Ziem-
stwa, a o iaką pozywają, rozdz. 9, art. 6, Punkt:
Takowy.
- Ex officio*, z Urzędu Podkomorzego o obładzenie ie-
go samego, i Komornika iego pozwać wolno, rozdz.
9, art. 10, § 3.
- Exceptcya, wyłączenie z prawa, expectatywie iest pewna
przydana swoim sposobem, rozdz. 1, art. 33, § 3.
- Exceptcya, wymówka komu, kiedy na co idzie, rozdz.
1, art. 22, § 2.
- Expectatywy są prawem zakazane, rozdz. 1, artykuł:
33. § 2.
- Exekucya, skutek z prawa rzeczy osądzonej, albo od-
prawa, wykonanie w sprawie kryminalnej, wzglę-
dem bezpieczeństwa sądowego, rozdz. 1, art. 10.
§ 3.
- Exekucya, odprawa na Duchownych Osobach pra-
wem przekonanych, iako czyniona być ma, rozdz.
3, art. 32. § 1. A Xiądz Biskup.
- Exekucyą X. Biskup na Duchownym, o co, i kiedy
czyni, rozdz. 3, art. 34, § 1. Tedy.
- Exekucya na mieszczaninie Wileńskim prawem prze-
konanym, o boie Szlacheckie, iaka ma być, rozdz.
3, art. 35, § 1. Jednakże.
- Exekucya nie ma być czyniona, póki o zly wskaz
u Trybunału się nie rozprawia, albo i za appella-
cyą strony, rozdz. 4, art. 37. § 5.
- A w tym art. 86. § 1, A po odezwie.
- Exekucyi która sentencya nie podległa, rozdz. 4, art.
45. § 2, A gdzieby.
- Exekucya na Urzędniku nieosiadłym i Dzierżawcy,
iaka, rozdz. 4, art. 67. § 3. i 4.
- Exekucyą Starosty przyległy z Starosty czynić powi-
nien, tamże.
- Exekucya na Dobrach Królew: zastawnych i dożywo-
tnich, iako czyniona bywa, rozdz. 4, art. 67. § 8.
- Exeku-

Exekucya za pierwszego Urzędu gdy nie doszła, tedy drugi Urząd, bez pozywania, byleby dawność niezaszła, odprawę uczynić ma, rozdz: 4, art. 91.

§ 3.

Exekucyi dawność Ziemska, rozdz: 4, art: 91, § 1.

Exekucyi w rzeczy ofadzoney początek, rozdz: 4, art. 93. § 1, Tedy.

Exekucya dekretów Królewskich: za odesłaniem, przez Urząd czyniona bywa, rozdz: 4, art. 93, § 3. Toż się. rozdz: 9, art. 24, § Tedy.

Exekucya skuteczna iaka bywa, rozdz: 4, art. 94, § 2.

Exekucyi śmierć umarłego nie hamuje rozdz: 4, art: 94, § 3.

Exekucyi Urząd nie czyniący. w co popada, tamże § 6. A tę.

Exekucyi Urzędowi broniący w sowoitość wpada, i ma być do K, J, M, odesłany na wywołanie, rozdz: 4, art. 95, § 1, i 3.

Exekucya po wywołaniu Dworzanin J, K, M, czyni, tamże § 1, A my.

Exekucya co zatrzymywa, iż iey ostrości pozwany nie ponosi, rozdz: 4, art. 95, § 4, art. 93, § 2.

Exekucya na imieniu wianowanym, nie ma być czyniona, rozdz: 5, art: 17, § 1, A Urząd.

Exekucya nieofiadłego, rozdz: 4, art. 67, § 5. art. 96, § 2, art: 93, § 6, rozdz: 5, art. 8, § 2.

Exekucya za występ Opiekuna, na imieniu Dziecinnym nie ma być czyniona, rozdz: 6, art. 6, § 2. Wszakże.

Exekucya na rzeczach ruchomych, rozdz: 7, art. 18 § 1, A onby.

Exekucya Sądów Podkomorskich, temu należy, który Sąd do niego odesłał, rozdz: 9, art. 2, § 2.

Exekucya skarbowa przez pośańca K, J, M, rozdz: 9, art. 24, § 1.

Exekucya przed Jego K, M, między prawującemi się stronami, iaka ma być, rozdz: 9, art. 24, Punkt: Wszakże.

O Exces każdy nieofiadły w W. X. Lit: tam gdzie zbytek iaki popełni, tamże sądzony, i karany ma być, rozdz: 4, art. 29. § 1. art. 55. § 3. art. 67 § 5. O Zastępcy.

Exces pod Rokami iakikolwiek, rozdz: 4, art. 64, § 1.

Exces u Sądu samego przed Sędziami, rozdz: 4, art: 62. § 1, i 2.

Exces Urzędników sądowych przy Sądzie, rozdz: 4, art: 63.

Exces na Jarmarku, Targu, Kiermaszu, uczyniony, rozdz: 14, art. 4, § 1.

Exces Szlachcic uczyniwszy, a nie sprawiwszy się, gdyby ziechał, rozdz: 11, art. 57, rozdz: 4, artykuł 64, § 1.

EWazyja w czym nie idzie, rozdz: 11, art: 28, § 2, Partz odwod niżej.

EWazyja o gardło obwinionemu, kiedy idzie, rozdz: 11, art: 6, § 3, art. 7, § 2, rozdz: 1, art. 26, § 2.

EWazyja przez przysięgę, rozdz: 7, art: 30, § 1, i § 3, na końcu.

O Exekutorach, abo Opiekunach Testamentu Ducho- wney Osoby, rozdz: 3, art. 34, § 1.

Exekutorowie Testamentu pieczętowanie nie mogą, rozdz: 8 art. 5, § 3.

Expulsyja, wybicie z spokojnego dzierżenia, Grod Sądzi, rozdz: 4, art. 30, § 5, art. 33, § 3.

Expulsyi dawność do pozwania do Grodu 10, nie- dziel, rozdz: 4, art. 33, § 3. art. 92, § 3.

Expulsyja, albo Proces wybicia, z spokojnego dzier- żenia rozdz: 4, art. 92,

Expulsyi dowód, abo wybicia z spokojnego dzier- żenia Aktorowi 7. Świadkow wszęgo stanu dwo-

C2.

dza, rozdz: 4, art. 92, § 2.

F.

Faktorow przysięga na Komorach, przy towarach, roz, 1, art. 30, § 6.

Falszywe listy po śmierci czyiey pozostałe, rozdz: 1, art. 16, § 3.

Falsze Urząd Grodzki sądzi, rozdz: 4, art. 30, § 1.

Falszowanie Listow, Pieczęci, Rąk, odbieranie Pieczę- ci Urzędowych i Królewskich. rozdz: 1, art. 16,

Cyrografów, ręki po śmierci, rozdz: 1, art. 16, § 2, i 3

Listow, wypisow, tamże § 2.

Pieczęci, podpisow Rękę J, K, M, tamże § 1.

Listow załatwnych, tamże § 3.

Testamentu, tamże § 2,

Monety, Mincey, złota, rozdz: 1, art. 17.

Falszować pieniądze, abo obrzynać ktoby się ważył, rozdz: 1, art. 17, § 1.

Falszywy Świadek tym ma być karany, czymby ko- mu w świadectwie zaszkodzić miał, rozdz: 4, art. 76, § 1, A gdzieby.

Falszowemu Świadkowi wolna appellacya do Try- bunału, tamże.

O Falszym Prokuratorze i iego karaniu, rozdz: 4, art. 59.

Falsz w której sprawie, w złym przewodzie prawa gdyby się pokazał, rozdz: 4, art. 41, § 1, Wszakże.

Falszywego świadectwa opisana proba, rozdz: 4, art: 78. § 2. Też.

Fatalia, dawność *in scriptum & per lucrum*, rozdz: 7, art. 10.

Folgi Urząd czynić nie ma, rozdz: 4, art: 30, § 3. A my.

Folgi w więzieniu nie czynienie, rozdz: 4, art. 32. rozdz: 11, art. 29, § 2.

Folga w cudzey ziemi będącemu, rozdz: 11, art. 44, § 2.

Folga komu, i kiedy w prawie ma być czyniona, rozdz: 4, art. 41, § 3.

Formowanie ręki J. Król: M, Kanclerz: Podkancl: Pi- sarzow, &c. rozdz: 1, art. 16.

Fiscus, abo skarb J. K. M. W. X. L. rozdz: 3, art: 17. § 4. Bo po tych art: 48. Punkt: A ktoby. rozdz: 4, art: 95. § 2. rozdz: 5, art. 22. § 1 A gdzieby.

Frymarki i kupna, na targach i gdzie indziej sprawo- wać, rozdz: 14, art. 8, § A trafili.

Fundacyi K, J, M na Kościół, od Szlacheckiey ró- żności, rozdz: 3, art. 33.

G.

Gaiu, Boru, Puszczy wyrąbanie, szkoda komu od ko- go, rozdz: 10, art: 15. § 1, rozdz: 11, art: 20. § 1.

Garncze do szynku, aby były iedney miary, rozdz: 3, art: 36 § 6.

General Woźny, iego Urząd i powinność. rozdz: 4, art: 104.

Gardlem nikt karany być nie ma na zaoczne oskar- żenie, rozdz: 1, art: 2. § 1.

Gardło i poczeźliwość, majątność, o co kto traci, roz. 1, art: 3, § 1.

Gardłem o co karzą, na to dowodow iawnych nie po- trzeba, rozdz: 1, art. 5, § 1.

Gardło i poczeźliwość, o co, i kto traci, rozdz: 1, art. 6, § 2, art: 9. § 2. art. 10, § 1, w rozdz: 4, art: 7, § 2, A ieliby zabił, rozdz: 1, art: 13. § 2. art. 14. § 1. Ktemu.

Gardło traci, kto mimo zarękę kogo zabije, rozdz: 1, art: 25, § 2.

Gardłem na wojnie sam Hetmam karze, rozdz: 2, art. 6. § 6.

Gar-

- Gardła ani poczeiwości kto, kiedy, i ako nie traci, rozdz. 1, art. 12, § 1.
- Gardłem o fałsz Woźnego karzą, rozdz. 4, art. 9, § 5.
- Gardłem Kupcy, kiedy, o co, bywają karani, rozdz. 3, art. 48, § 1. A ktoby.
- Gardłem i poczeiwością Swawolnik o odbicie więźnia, bywa karany, rozdz. 4, art. 31, § 4.
- Gardłem karzą, o Rany zdradą zadane, rozdz. 11, art. 17, § 1. A jeśli nie zabije.
- Gardłem Złoczyńca powołanie swe gdyby zapieczętował, rozdz. 11, art. 7, § 2. art. 17, § 2.
- Gardło Pryncypał traci, a Pomocnicy więzienie, i głowiszczynną płacą, rozdz. 11, art. 29, § 2.
- Gardło, prawa nieposłuszny, kiedy, o co traci, rozdz. 11, art. 28, § 5. A jeśli by.
- Gardłem Szlachcica, kiedy o zabicie Tatarzyna i chłopa karzą, rozdz. 12, art. 10 § 1. Wyiawczy, i art. 1, § 1. Taki.
- Od gardła albo śmierci, ktoby się odkupił, albo przez kogo wyprosił, rozdz. 11, art. 56.
- Gradło i poczeiwość skrutynium potrzebuie, rozdz. 11, art. 61, § 1.
- Gardło traci i poczeiwość, gdy kto kogo rani albo zabije u Sądu, rozdz. 4, art. 62, § 1. art. 63, § 2. A jeśli by.
- Gardło i poczeiwość, Dzieci tracą, o zamordowanie Rodziców, rozdz. 11, art. 7, § 1.
- Godziny u Sądu sronie na rozmyśl położone, rozdz. 4, art. 54, § 1.
- Godzina Nieszporna jest czas wzdawania w nieftaniu, rozdz. 4, art. 16, Punkt: Ale.
- Gębę Szachcieowi ktoby wyciął, rozdz. 11, art. 7, § 4.
- Kiedy, na co, komu jest potrzebny, rozdz. 1, art. 12, § 1. art. 13, § 1.
- Trzykroć wywołanemu ma być dawany, rozdz. 1, art. 12, § 2. rozdz. 4, art. 30, § 3.
- Jako, kiedy, ma być, a przez kogo publikowany, rozdz. 1, art. 12, § 1. art. 13, § 1.
- Gleyt* Ku zwłoce sprawiedliwości odzierżany, nieważny, rozdz. 1, art. 12, § 2.
- Mającego, ktoby ranił, łowito nawiąże, a za winę pół roka siedzenie, rozdz. 1, art. 13, § 1.
- Mającego, krom tego początku i przyczyny, ktoby zabijał, gardłem ma być karany, rozdz. 1, art. 13, § 1. A jeśli by.
- Kto sam sobie, i kiedy łamie, rozdz. 1, art. 13, § 2.
- Wywołanemu przez K. J. M. ma być dawany, rozdz. 4, art. 30, § 3. A gdzie by.
- Od karania osądzonego nagardło Winowaycę nie wymiue, rozdz. 4, art. 30, § 4. Wszak.
- Gleyty wiecznym Wywołaniem nie mają być dawane, rozdz. 11, art. 67, § 1, A my.
- Gleyty przed rokiem i sześciami niedziel mocują, rozdz. 1, art. 12, § 2.
- Gleyty, iako, i kiedy mają być otrzymywane, rozdz. 1, art. 12.
- Gleytu Wywołaniec gdyby do roku i 6, niedziel nie brał, rozdz. 11, art. 4, § 3.
- W Głód ktoby wolnym będąc siebie w niewolę sprzedał, rozdz. 12, art. 19, § 1.
- W Głód Czeladź wygnana z domu, stawa się wolną, rozdz. 12, art. 20. Patrz Czeladź.
- Bez boiu, rozdz. 12, art. 14, § 2. A jeśli by pozw:
- Duchownym Osobom Szlachecka, rozdz. 11, art. 27, § 7. Tymże.
- Troiaka za jednego, dla czego, rozdz. 1, art. 10, § 5, art. 24, § 2.
- Czworaka, rozdz. 1, art. 10, § 5. A jeśli by.
- Dzieciom albo Bliskim bywa płacona, rozdz. 1, art. 13, § 1. na końcu.
- Dworzanin J. K. M. przy listach zabitego troiaka, rozdz. 1, art. 24, § 2.
- Szlachecka kop sto, rozdział 11, art. 27, § 1. art. 29, § 2.
- Prostego stanu ludziom, rozdz. 12, art. 3.
- Głowiszczynna* Urzędnikom prostego stanu, rozdz. 12, art. 4.
- Rzemieśnikom różnego rzemiosła, rozdział 12, artykuł 5.
- Mieczczanom miast uprzywilejowanych i mniejszych, rozdz. 12, art. 6.
- Tatarom w wojsku służącym, rozdz. 12, art. 10, § 1.
- Tatarom Rzemieśnikom, i furmanom, tamże § 2. A którzy.
- Zydom, rozdz. 12, art. 7.
- Bliskym głowom każdego stanu łowita, rozdz. 11, art. 27, § 7.
- Bękart każdego iako prostego Człowieka, rozdz. 14, art. 32.
- Która, i dla czego ginie, rozdz. 11, art. 53. na końcu.
- Głowiszczynną, szkody, za niażdem domowym iako płacą, rozdz. 11, art. 1, § 2.
- Głowiszczynny Wywołaniec zabitego nie płacą, rozdz. 11, art. 4, § 4. A w tym.
- Głowiszczynna, która tylko siedzeniem w wieży bywa płacona, rozdz. 11, art. 7, § 2.
- Głowiszczynny, które nie bywają płacone, rozdz. 11, art. 21, § 2. A jeśli by. Art. 20. Punkt: Agdy. art. 19. Punkt ostatni.
- Głowiszczynny powołanie które bierze Urząd, a drugą na szpital dawać, rozdz. 11, art. 26, § 4.
- Głowiszczynna Szlachecka, przez ludzi prostego stanu popełniona, iako, i czym, bywa płacona, rozdz. 11, art. 39.
- Głowiszczynny za Bliskich, kto, iako, ma pokim do chodzić, rozdz. 11, art. 44, § 1. art. 45, § 1. art. 46, § 1.
- Głowiszczynną Aktor z Bracią, kiedy się dzielić nie powinien, rozdz. 11, art. 44, § 2. Tedy.
- Głowiszczynny Bracią sam, kiedy mimo Siostry dochodzą, rozdz. 11, art. 45, § 1. art. 44.
- Opiekunowie w małości lat Dzieciennych dochodzą, rozdz. 11, art. 45, § 1. Wszakże.
- Oyczyma swego Pasierb dochodzić może, rozdz. 11, art. 46, § 2.
- Dzieci na Oycu dochodzić nie mogą, rozdz. 11, art. 46, § 2. A chociaż by.
- Pasierbowie na Oyczymie dochodzą, tamże.
- Chłopkiey, który Szlachcic nie płaci, rozdz. 12, art. 1 § 2.
- Głowiszczynną i szkody, po śmierci Przodków Potomkowie płacą, rozdz. 11, art. 48, § 1.
- Głowiszczynną i szkody, Poręcznicy kiedy płacą, rozdz. 11, art. 67, § 1. Którego.
- Głowiszczynna, która Potomkom nie bywa płacona, rozdz. 11, art. 14, § 3. art. 20. Punkt: A gdy.
- Gniazdo Sokole. Łabędzie, ktoby zepfował, rozdz. 10, art. 8.
- Gonienie Złodziei za szkodą, rozdz. 14, art. 9.
- Goniąc zdraycę, ma się opowiadać na bliskim Urzędzie, rozdz. 1, art. 7, § 5.
- Gonić Złoczyńcę gdyby Rudzy niechcieli, rozdz. 12, artykuł 23.
- Gony Bcbrów popfowane, rozdz. 10, art. 9.
- Ktoby komu odiał w Granicy, rozdział 9, artykuł 12, § 1.
- Gorący uczynek, rozdz. 12, art. 1, § 1. Ustawniemy, art. 10, § 1. Wyiawczy. rozdz. 4, art. 30, § 2. rozdz. 11, art. 2, § 1. i 2. art. 10, § 1.
- Agdyby. art. 42, § ostatni. art. 35, § 1.
- Na gorącym uczynku Szlachcic osiadły poimany bez pozwu

pozwu ma być sądzony, rozdz. 4. artykuł 30. § 3.
 Z Gorącego uczynku ktoby uciekł do imienia swego, pozwu ma być pozwany, tamże § 2. A to się.
 Na gorącym uczynku Występca ma być imany, rozdz. 4. art. 62. § 2. Patrz też Czas gorącego.
 Na gorącym uczynku poimany, ma być dobrym więzieniem opatrzone, rozdz. 4. art. 32. § 3.
 Na gorącym uczynku Szlachcica we wsi wolno łapać, rozdz. 4. art. 30. § 2. A to się.
 Gorącemu uczynkowi trup pogrzebiony nie szkodzi, rozdz. 11. art. 2. § 1.
 Gościnne prawo w W.X. Lit: rozdz. 4. art. 28. § 1. rozdz. 1. art. 31. § 3.
 Gościom prętka ma być sprawiedliwość, rozdz. 4. art. 28. § 1. w rozdz. 11. art. 31. § 3.
 Gościa prośzonego w dom, ktoby zbił, zranił, obelżył, rozdz. 11. art. 41. § 1. art. 42. § 1.
 Gość ieśliby się u Gospodarza źle zachował, rozdz. 11. art. 42. § 2.
 Gościa zbytniego, nieosiadłego, zahamować wolno, tamże § 4.
 Gościnie iako szerokie, &c rozdz. 9. art. 32. Patrz drogi.
 Gospodarza z Gościem zwada, rozdz. 11. art. 41. i 42.
 Gospoda w domach Szlacheckich w miescie, nikt nie ma się stanowić, rozdz. 3. art. 49.
 Gospody na Rokach Urząd Grodzki rozdawa, rozdz. 4. art. 52. § 2.
 Gospody, sądowe Osoby, co lepiej obrać mogą, tamże.
 Gospod bezpieczeństwo czasu sądów, rozdz. 4. art. 64 § 1.
 Gospody tymże pokojem są obwarowane, co i domy Szlacheckie, rozdz. 11. art. 1. § 1. i 3. art. 19.
 Gospodarz każdy, Gościa swego, Urzędowi opowiedzieć zawsze powinien, rozdz. 2. art. 24. Y gdy Gospodarz lożnych ludzi przechowywający, ma być karany, tamże § ostatni.
 Grabić Mieszczanie nie mają Wieśniaków na targach, rozdz. 3. art. 37.
 Grabieżow, iako, i kiedy, każdy dochodzić ma, rozdz. 4. art. 18.
 Grabieżow i boiow, Dzieci, po Opiekunie wznawiać nie mogą, rozdz. 6. art. 6. § 1. A i szkody w czy: iej Pufczy, rozdz. 10. art. 5. § 1.
 Ktoby przez Grabież uczynił tamże § 3. A ktoby.
 Na porękę który biorą, tamże § 1. A ten.
 Stada Swierzopiego, rozdz. 13. art. 1.
 Na spazły stada Koni, Bydła, Świń, Gęsi, Kaczek, rozdz. 13. art. 2. § 2.
 Pod Szlachcicem i Szlachcianką, i Sług ich uczyniony, rozdz. 13. art. 3.
 Od Szlachcica pod Chłopem, i Chłopa chłopem, pod i chłopa Szlachcicem, rozdz. 13. art. 4. abo szkody gdy się staną przed Rokami w 6, 5. i 4. niedziele, nawet trzy, rozdz. 4. art. 18.
 Na drodze przy pośańcu uczyniony, rozdz. 11. art. 58. § 3.
 O Grabież nową blisko przed Rokami pozwać może, rozdz. 4. art. 18. § 2.
 Grabieży dawności trzy lata, rozdz. 11. art. 52. a w rozdz. 4. art. 35, o krwawe rzeczy:
 Grabieżnego Zrzebca umorzonego cena, rozdział 13. artykuł 1.
 Gracze, Kosterowie, z miast precz mają być wychwostani różgami, rozdz. 12. art. 24. § 6.
 Granice Duchownych z Świeckimi Kommissarze odprawiać, rozdz. 3. art. 33.
 Graniczyć imienia Dziecinne Opiekunowie nie mogą, rozdz. 6. art. 10.
 Granic dowód temu balez, kto ma Listy, Kopce, Świadki lepsze, rozdz. 9. art. 2. § 1. Akto art. 12.

§ 1. art. 16. § 1. art. 17. § 1.
 Granice Podkomorzy uczyniwszy, zaraz i szkody sądzić, rozdz. 9. art. 2. § 2.
 Granicami przylegli Sąsiedzi, iako do Granic bywałą wzywani, rozdz. 9. art. 3. § 1.
 Graniczyć gdyby się komu z Dobrami Królewsk: trafiło, rozdz. 9. art. 3. § 4. art. 4.
 Granice ludzie chorzy, iako poprzyściągają, rozdz. 9. art. 5. § 2.
 Granice które, Kommissarze, i którzy rewidują, tamże w art. 7.
 Granice gruntow, dwóch Powiatow, iako czynione bywałą, rozdz. 9. art. 8. § 1.
 Granice Listy Podkomorzich umacniają, tamże.
 Graniczyć iako z Podkormym, & e *Converso*, rozdz. 9. art. 11. § 1.
 Graniczenie gdyby rozerwali zima z śniegiem, tamże § 2.
 Granic wszelkich porządek wszelki, rozdz. 9. artykuł 12. § 1, Tedy.
 Graniczący Granicę za dekretem Podkomorzego samo czwart poprzyściągają, rozdz. 9. art. 12. § 1. A gdy, art. 16. § 1.
 Granicę ktoby komu skaził, abo nową, swą wolą uczynił, rozdz. 9. art. 18.
 Granic ponowienie, przy Komorniku bywa, tamże § 2. Wszakże.
 Granic ponowionych znaki, przez Komornika mają być do ksiąg Podkomorzego zeznane i wpisane, rozdz. 9. art. 18. § 3. A Komornik.
 Granic, miedzy, gwałtowne popirowanie, może być bronione, rozdz. 11. art. 20.
 Groblą ktoby ku cudzemu brzegu przysypał, rozdz. 9. art. 21. § 1.
 Grod co ma sądzić, i o co pozwu Grodzkie być mają, rozdz. 4. art. 30.
 Grodzkiego Sądu porządek tenże co i Ziemskiego, rozdz. 4. art. 55. § 1. Iż.
 Grodzkich i Ziemskich Ksiąg chowanie, rozdz. 4. artykuł 13.
 Grodzkich spraw Ziemski Urząd & e *converso*, nie sądzić, rozdz. 4. art. 3. § 3. Niżli art. 44 § 1.
 Grodzkiego Pisarza powinność, rozdz. 4. art. 4. § 5.
 Grodzki Urząd, przesąd, pamiętne, tak ma brać iako i Ziemski, rozdz. 4. art. 5. § 4. Tymże.
 Grodzkie Roczeki każdego Miesiąca dnia pierwszego (ieśli nie Święto) poczynać się mają, a trwać mają przez 2 niedziele, rozdz. 4. art. 33. § 1.
 Grodzkie Roczeki i pod Seymem sądzone być mają, rozdz. 4. art. 47. § 1.
 Grodzkim pozwom, rok zawity pod straceniem prawa, rozdz. 4. art. 34.
 Grodzkie pozwy, czyli pieczęcią pieczętują, tamże.
 Grodzkiemu pozwu Pisarz datę podpisuje, którego dnia on pozew wydał, tamże.
 Grodzkich Urzędnikow obieranie, osiadłość, władza i powinność, rozdz. 4. art. 37.
 Grodu Urzędnicy pismo Ruskie umieć mają, rozdz. 4. tamże § 1.
 Grodzki Urzędnik, trzykroć Roczkow omieszkiwający Urząd swój traci, rozdz. 4. art. 38. § 2.
 Grodzki Urzędnik w sąsiedztwie gdy co komu zawini, iaki przeciw niemu Proces ma być, rozdz. 4. art. 39. art. 37. § 3.
 Grodzkich Roczkow bezpieczeństwo, rozdz. 4. art. 52. § 1. Patrz bezpieczeństwo.
 Grodzkie zapisy, do Ziemstwa przed Rokiem bywałą przeniesione, rozdz. 5. artykuł 1. § 1. A potym.
 Grodzkich zapisow powaga, rozdz. 7. art. 2. § 1.
 Grodzki Urząd ma być przy Testamencie, abo Ziemski, rozdz. 8. art. 2.

Grod do Podkomorzego sprawę odeśłać może, rozdz: 9. art. 2. § 1.
 Grod foldrować ma na Złoczynie, choć nikt nie instygnie, rozdz: 11. art. 4. § 4. A Jeśliby. art. 6. § 1, art. 7. § 2. A w takiey.
 Od Grodu o krwawe rzeczy wolno do Trybunału apelować, za poręką sronie skazaney na gardło, rozdz: 11. art. 67. § 1.
 Grodcy Namieśtnicy, co za Osoby mają być, rozdz: 4. art. 37. § 1.
 Grodzkim pozwom o krwawe rzeczy dawnosć 3 lat, wyiawszy Dzieci niedorośle, i ludzi w cudzych ziemiach będących, rozdz: 4. art. 35. § 1. rozdz: 11. artykuł 52.
 Grodzkimi pozwy oczewisto, i zaocznie na 4. niedziele, a dla niepośpiechu na 3. niedziele, przed Roczkami ma być pozywano, rozdz: 4. art. 36. § 3. A pozwu, art. 33.
 O Grunty, w których krzywdaby się od kogo komu działa, upominalnym listem od Urzędu Ziemskiego obeśłać, rozdz: 4. art. 48.
 O Grunty przed Podkomorzym prawując się, gdyby obie strony były bez dowodu, a tylko Świadki stawili, która z nich bliższa do dowodu, rozdz: 9. art. 2. § 1. A kto.
 O Gruntach Królewskich od Szlachty zabranych, rozdz: 1. art. 15.
 O Grunty Królewsk: z Szlachtą, jednaki dowod, rozdz: 1. art. 19. § 2. art. 20. § Także.
 O Grunty Królew: z Szlacheckimi graniczącemi piennemi, w tym Kommissarski ma być rozstrządek od J. K. Mci zesłany, rozdz: 9. art. 4.
 Gruntu Królew: kto ku swey oyczyźnie przyjął, on z oyczyzny ma nawiązać, rozdz: 1. art. 19. § 1. A ktoby.
 O Grunt między sąsiady pienny, iako Podkomorzy ma postępować, rozdz: 9. art. 3. § 1.
 Y ktoby temu przeszkodę w rozstrządzeniu Podkomorzego czynił, tamże § 2. A kto.
 O Grunt obreńny, i sumieźny, iaki dowod z przysięgą, rozdz: 9. art. 16.
 O Grunt iakie ma być prawo z Woiewodą, Starostą, Dzierżawcą onego Powiatu, rozdz: 9. art. 17.
 Grunt u cudzego Człowieka, nikt zakupować nie ma, pod utratą pieniędzy, rozdz: 9. art. 27.
 Na Gruncie cudzym kto Zboże sieie, w co popada, rozdz: 9. art. 22.
 Grunty Szlacheckie nad wolność ich. nie mają być nikomu dane, rozdz: 3. art. 5.
 Gruntow z Szlacheckimi Królewskimi odmiana, rozdz: 3. artykuł 50.
 Spalenie, rozdz: 4. art. 30. § 1.
 Gwałtowne nayscie, rozdz: 11. art. 1. § 1.
 Należd od Człowieka wojennego, rozdział 2. artykuł 18. § 1.
 Spalenie przez pochwałkę, rozdz: 11. art. 40. § 2.
 Gwałtu dowod tylko Szlachcicowi idzie, rozdz: 4. art. 102. § 2. Wszakże
 Gwałtu dowod, Patrz dowod, rozdz: 11. art. 2. § 1. art. 58 § 1.
 O Gwałtownym wybiciu z spokojnego dzierżenia, rozdz: 4. art. 30. art. 33. § 3. art. 92. Patrz wybicie.
 Gwałtowne wzięcie w Małżeństwo Panny, Wdowy, rozdz: 11. art. 13.
 Gwałtowne nayscie, na Dom, Gospodę, z Pomoćnikami, rozdz: 11. art. 1. § 3. art. 2. § 3.
 Gwałtowne nayscie Szlachcica od prostych ludzi, rozdz: 11. art. 39. § 2.
 Gwałtowny nálezd na Imienie, na Wieś, rozdz: 11. art. 43. i art. 20.

Gwałtem za Mąż żadna pleć Biała nie ma być dawana, rozdz: 3. art. 39.
 Gwałtu uczynionego od ciągnących na wojnę, sprawiedliwości gdzie dowodzić, rozdz: 2. art. 6. § 4. i dalej art. 18. § 1. Patrz w Ciągnienu.
 O Gwałt w woysku uczyniony Hetman sądzi, rozdz: 2. art. 21.
 Gwałt, szkoda z Imienia zaślawnego, przeżyłkanego uczynione, rozdz: 4. art. 50. § 3.
 Gwałt, Boy, szkoda w roli uczyniona, rozdz: 4. art. 64. § 1.
 Gwałtem Więźnia z więzienia, i gdzie indziej wydartego, rozdz: 4. art. 31. § 4. artykuł 93. § 6. A ktoby.
 Gwałt, kiedy, iako, opowiadany ma być, rozdz: 11. art. 2. § 3. A jeśliby.
 Gwałt Kościelny, Cmentarza, Domu, rozdz: 4. art. 80. § 1. w rozdz: 11. art. 3.
 Za Gwałt pospolity sąsiadski 12. rubli, rozdz: 11. art. 51. i art. 58.
 O Gwałt, Boy, Złodzieystwo, Pożogi, Grabież, dawność lat 3. kto zamilczy, ten ma wiecznie milczeć, przez dzieci niedorośli, rozdz: 11. art. 52.
 Gwałtownik osiadły zabiwszy kogo, gdy z Ziemi uciecze, rozdz: 11. art. 4.
 Gwałtownika gdy kto zabił w Domu swoim, z Pomoćnikami jego, rozdz: 11. art. 19.
 Gwałtownika, na gruncie, Imieniu we wsi swoiey ktoby zabił, rozdz: 11. art. 29.
 Gwałt w Domu czyim, w drodze, i szkoda, gdyby się stała komu z wiadomością Gospodarza, rozdz: 11. art. 41.
 Gwałtownik, Zbójca, gdyby umarł nie rozprawiwszy się z sroną, rozdz: 11. art. 48. § 1.
 O Gwałtownikach różnych podróżnych, różnego stanu, rozdz: 11. art. 21. § 1. art. 30. 31. 32. 33.

H.

Hetmańska W. X. Litt: władza, i powinność, i Urząd jego, rozdz: 2. art. 1. art. 3. art. 6. art. 15. art. 16. art. 24. § 2. artykuł 27.
 Hetmaństwo Rodzicom W. X. Litt: starodawnym ma być dawane, rozdz: 2. art. 1. § 5. Y dla tegoż.
 Hetmani z woyska nikogo puszczać nie mają, rozdz: 2. art. 3. § 1.
 O gardło sam sądzi na wojnie, rozdz: 2. art. 6. § 6.
 Przy popisie woyska, Konia każdego szerscią ma napisać, rozdz: 2. art. 10. § 4.
 Kiedy, dla czego, Szlachcicowi na wojnie wszystko zabrać może, rozdz: 2. art. 15.
 Po czemu od popisu ma brać, rozdz: 2. art. 16. § 1.
 Zrejestru woysko ma rozpuszczać, tamże.
 Kwitow potrzebiującym ma dać, tamże § 2.
 Reiestra woyskowe porządnie spisane, pilno ma chować, tamże § 2.
 Nad Starostami, Rotmistrzami Zamkow Ukrainnych, czasu wojny ma władzą, rozdz: 2. art. 24 § 2.
 Hetman i Jego K. Mość iako pojedynku pozwalają, rozdz: 11. art. 14. § 1. Ustawuilemy.
 Hultaje z miast precz mają być różgami bijąc wygnani, rozdz: 12. art. 24. § 6.

I.

O Jarmarkach, Patrz targi.
 Jazy na Rzekach portowych z przechodem wolnym mają być, rozdz: 1. art. 29. § 6. i 7.
 Po Jednaniu i Sądzie, ktoby o tęż rzecz pozywał, rozdz: 4. art. 25. art. 75.
 Jednanie które nic nie waży, rozdział 4. artykuł 32. § 4.

Jednanie iako i dekret sądowy, iednako waży, rozdz: 4. art: 25. § 1.
 Jednanie o wszelką rzecz potrzebuie na Urzędzie przyznania, tamże.
 Jednania Sąd nikomu bronić nie ma, rozdz: 4. artykuł: 54. § 3.
 Jednackie Sądy zgodne, są ważne, rozdz: 4. art: 85. § 1. A Sąd.
 Do iednania moc: u prawa trzeba pokazać, rozdz: 4. art: 87. Na końcu.
 Jednanie Wywołańców 3. rzeczy potrzebuie, miłośierdzia Jego K. Mci, dośyć uczynienia stronie za wszystko, zniesienia wywołania, rozdz: 4. art: 95. § 2. Wyjąwszy.
 Z Jednania, więźnia Urząd wypuszczać nie ma bez woli strony, rozdz: 4. art: 32. § 4.
 Jeźiora, iako przez Urząd bywają szacowane na odprawę, rozdz: 4. art: 98. § 4.
 Jeźiora, przez Granice, ktoby komu odeymował, rozdz: 9. art: 12. § 1.
 Jeźiora, ktoby miał w cudzey Puszczy, rozdział 10. artykuł 3. § 1.
 Jeźiora ktoby cudze w swey Puszczy powłoczył, rozdział 10. art: 4.
 Jeźioro ktoby komu zwłoczył, rozdz: 10. art: 7. § 1.
 Jeźior gwałtowne łowienie, może być gwałtem bronię, rozdz: 11. art: 20.
 Jmienia pod drugim u Króla, nikt uprosić nie może, rozdz: 1. art: 32.
 Jmienia Ociec swego Dzieciom z musu postąpić nie powinien, rozdz: 3. art: 40.
 Jmiona spadkowe K. J. Mci i z Bołarami oddać może, rozdz: 3. art: 5. § 2. Wszakże.
 Jmieniem swym każdemu wolno szafować, rozdz: 3. art: 41.
 Jmiona arendowne i ich Arendarze, rozdz: 4. artykuł: 15. § 1.
 Jmiona Kollegium Wileński patrz Kollegium.
 Jmienia przedanego warunek, rozdz: 7. art: 10. § 1.
 Jmienia przedanego, przeżytkom dawność, tamże § 2. Na Imienie Listy od J. K. M. ktoby uprosił, a tego w dzierżeniu lat 10. nie był, nic nie waży, rozdz: 1. artykuł 33. § 1.
 Jmienie od J. K. M. komu dane, ktoby u kogo odeymował, rozdz: 3. art: 44.
 Jmienia leżącego Zastępcy, rozdz: 7. art: 23. rozdz: 4. artykuł 55. § 1.
 Jmienia leżącego dawność, rozdz: 4. art: 91. § 1.
 Braci dorosłej niedzielney, iako dzielić mają rozdz: 6. art: 13. § 1. art: 2. § 4.
 Nabyte wolno na Kościół zapisać każdemu, rozdz: 8. artykuł 3.
 W różnych Powiatach mający, wojnę iako ma służyć, rozdz: 2. art: 3.
 Swoie, kto, za co, kiedy traci, rozdz: 2. art: 10. § 2.
 Przedawczy Szlachcie, gdyby lichwą się żywił, rozdz: 3. artykuł 24.
 Ktoby u Pana sobie wyśłużył, rozdz: 3. art: 30.
 Sługa Panu zostawiwszy, z f. oim onym wolno iść precz, rozdz: 3. art: 30. § 1. i ostatni.
 Kto w Powiecie którym ma, tam odpowiadać powinien, rozdz: 4. art: 3. § 1.
 Piennie kupujący, Zawodcę swego prawem ma pa-
 trzyć, rozdz: 4. art: 73. Punkt: A dzierżący.
 Puszczone komu innemu po założeniu pozwu, rozdz: 4. art: 96. § 1.
 Swe Wdowa, która, i dla czego traci, rozdz: 5. art: 12.
 Zastawne, i u Dzieci wolno wykupić, rozdz: 6. art: 8. § 1.
 Odięte przez Oyca, Dzieci: u Sądu odpowiadaia, tamże § 5.

Większy summy leśliby nie stało, rozdz: 7. art: 11. § 1.
 Jedno gdyby miało dwóch Krećtorow, tamże § 1.
 Zastawne gdyby kto, komu odiął, rozdz: 7. art: 22.
 Oczyszczać, i zastępować, kto, komu, i kiedy powie-
 nien, rozdz: 7. art: 18. § 1. i 2.
 Ktoby komu odiął po wwiązaniu prawnym, rozdz: 4. art: 100.
 Jmienia spadkowego Potomkowie gdyby dochodzić niechcieli, rozdz: 7. art: 18. § 4.
 Jmienie w różnych Powiatach mający, gdyby do różnych Powiatow na iednę Roki był zap. zwany, rozdz: 4. art: 27. § 1.
 Jmienie ktoby komu w Granicach odeymował, iako ma być obroniono, rozdz: 9. art: 12. § 1.
 Jmiona iako bywają dzielone, rozdz: 9. art: 26.
 Z Jmienia wianowanego Zenie gdy Mąż komu szkodę uczyni, rozdz: 5. art: 18. § 1.
 O Jmieniu do rąk J. K. M. danym do rozprawy, rozdz: 9. artykuł 25.
 Jmion w różnych Powiatach leżących, na któreby prawo iednakie było, może wszystko w iednym pozwem w iednym z tych Powiatow Sądzie dochodzić, rozdz: 4. art: 71.
 Jmiony swemi własnemi wolno każdemu iako chce szafować, rozdz: 7. art: 1. § 1.
 Jmiona przez się nabyte, Testamentem wolno każdemu zapisać, prócz oyczytych, Macierzytych, rozdz: 8. artykuł 2. § 1.
 Jmianie Złodzieja w drodze potrafiwszy, rozdz: 14. artykuł 6.
 Jmienia, Gruntow ani poddanych, zakupować, nymować, bez Pańskiey woli, nikt nie ma, rozdział 9. art: 27. § 1.
 Z Jmion od J. K. Mci Kościołom nadanych, Duchowni o grunty pozwani do Ziemstwa nie powinni odkazywać, iedno przed J. K. M. albo Kommissarzami Królewsk: rozdz: 3. art: 33. § 3.
 Inftygator Jego K. Mci albo umocowany, rozdział 1. artykuł 8. § 4.

K.

Kaduki albo wakancye, iakie kiedy spadają na K. J. M. rozdz: 3. art: 17. § 4.
 Kaduki albo wakancye Rodzicom tylko W. X. Litt: Jego K. M. dawać obiecuie, rozdz: 3. art: 5. § ostatni i w art: 12. § 1. Ale to.
 Kancellarya Królewska posłom Seymowym darmo sprawy ma wydawać, rozdz: 3. art: 9. § ostatni.
 Kadukowy Spadek na J. K. M. rozdz: 3. art: 17. § 4.
 Kasztelani na Sądy Ziemskie, nie mają być przekładami, rozdz: 4. art: 2. § 1.
 Kasztelański Urząd, rozdz: 4. art: 1. § 1, Tedy. rozdz: 2. art: 6. § 2. i 3.
 Karanie Niewiaśt, któreby Działki swoje gubiły rozdz: 11. artykuł 60.
 Cudzołóstwa, rozdz: 14. art: 30. § 1.
 Zwodnic, rozdz: 14. art: 31.
 Syna i pomocników o Oyca zabitego, rozdział 11. art: 7. § 1.
 Prosteo Człowieka, o zabicie i zranienie Szlachcica, rozdz: 11. art: 39. § 1, art: 49.
 O obrażeniu Maiestatu Jego K. M. rozdz: 1. art: 3. § 5. Takowy.
 Zagwałcenie Panny, Niewiaśty, rozdz: 11. artykuł 11. § 1.
 Zapalczow miast, rozdz: 11. art: 13.
 Podmawiających Zonę cudzą, i odiechania z nią, rozdz: 14. art: 29. § 1.
 Karczem pokątnych, i zbrodni w nich, rozdz: 14. art: 33.
 Rodziców o zabicie Dzieci swych, rozdz: 11. art: 7. § 2.
 Każdy za swój występpek odpowiadać powinien, i

- dla opisu swego, rozdział 7. art: 25. § A strona.
 Kara bez miłosierdzia, rozdz. 1. art. 25. § 2.
 Karczemna zwada pod Lifty zaręczne nie podpada, rozdz: 1. art. 25. § 7.
 Karze surowey, kto, dla czego, nie podlega, rozdz: 4. art. 62. § 3. Wszakże.
 Karać, sądzić, Sługę cudzego, bez Pana Sąd może, rozdz. 4. art. 64. § 3. A nieosiadły.
 Kaźń za szufny występki, rozdz. 5. artykuł 23.
 Kata chowanie przy Grodzkim Urzędzie, rozdz. 11. art. 5. § 2.
 U Kata w ręku ktoby był, Szlachectwo traci, rozdz. 11. art. 56.
 Kollegium Wileńskie z iakich Dobr od wojny wolne, rozdz. 2. art. 9. § 2.
 Kollegium z Dobr swych podatki na Seymie uchwalone, ze wszystkich dać powinno, tamże § 3.
 Kolegiackich Dobr sprawy sądowe iako odprawować mają, tamże § 4.
 Kommissarze cnotliwi, wiary godni, Tubylecy, mają być, rozdz. 1. art. 19. § 2.
 Kommissarzow o grunty Królewsk: z Szlachtą z obu stron wywieść wolno, rozdz. 1. art. 15. § 2.
 Kommissarzow, i przy ich Sądzie bezpieczeństwo, rozdz: 4. art: 7. § 3.
 Kommissarze od K. Jmci w iakich rzeczach mają być dawani, rozdz: 4. art: 83.
 Kommissarze od Króla J. Mci o grunty Kościelne między Duchownymi i Świeckimi, rozdz. 3. art: 33. § 3. rozdz: 4. art: 83. § 2.
 Kommissarze na odmianę gruntow K. J. M. zgruntemi Szlacheckimi, rozdz. 3. art: 50.
 Kommissarzów liczba i Urząd, rozdz: 3. art. 50. § 2. i rozdz: 4. art. 83. § 1.
 Kommissarze od Sądu głównego Trybunału za apellacyą od Podkomorzego, mają być wysłani, rozdz: 9. art. 7. § 1. tamże więcej.
 Kommissarzom dochód za pracę, iako i Podkomorzemu, tamże § 2. i art: 9. tamże.
 Kommissarzow sprawy w Księgi Podkomorzego mają być wpisane, rozdz: 9. art. 7. § ostatni.
 Kommissarze mają być osiedli, tamże § 1.
 Kommissarzem Marzalek, w niebytności Kasztelana, rozdz: 9. art: 7. § 1.
 Kommissarzem Starostą w niebytności tych obodwuch tamże.
 Kommissarzow, pozwanemu, z swej strony wolno wywodzić, rozdz: 1. art: 15. § 2.
 Kommissarze na własną Podkomorzego sprawę iacy, rozdz. 9. art. 11.
 Kommissarika powinność i władza, rozdz. 1. art. 15. § 2. art. 19. § 2.
 Komornikow Podkomorzy ustawia, i ich władza, rozdz: 9. art. 10. § 1. i 2.
 Komorniką swego omyłkę Podkomorzy poprawuie, tamże § 2.
 Komornika do ponowienia granic potrzeba, rozdz. 9. art. 18. § 2.
 Kompetencya do Sukcesyi, rozdz: 4. art: 72. § 1. art. 88. § 3.
 Kompromis, albo Sąd Polubowny z obu stron, rozdz. 4. art: 85.
 Konfiskacya Dobr Szlacheckich i innych dla czego bywa, rozdz: 1. art: 29. § 1. art. 7. § 3. art: 3. § 6. rozdz. 3. art. 12. § 2. rozdz: 5. art. 7. § 2. art: 22. § 1, w rozdz: 3. art: 48. § ostat: w art: 17. § ostat: i w art: 5. § 1.
 Konfirmacya na Urząd Podkomorski, rozdz: 9. art: 1.
 Konfederacya w Interregnum od wśzech stanow między oboygim narodem uczyniona, rozdz: 3. art. 3.
 Koń wasniwy czy bez dzwonka kogoby obrazil, rozdz. 13. art: 14. § 2.
 Koń, Kobyła, w cudzey Puszczy, dzika, ubita 3. ruble, rozdz: 10. art: 2. § 2.
 Konia, Woła zastawnego kto umerzy, takowy za to połowicę traci rozdz: 7. art: 29.
 Koniem brzemienią Szlachciankę ktoby roztrącił, rozdz: 11. art: 15.
 Konia twardoustego uniesienie, *legale impedimentum*, tenże art: 15. § 1.
 Koniec początku patrzy, rozdz: 4. art: 100.
 Kontrowersye Prokurator, abo strona mają oddawać najdaley do trzeciego dnia do Pisarza, rozdz. 4. art: 103. § 2.
 Kopa o Piszczoly wydarte, albo z ulem wzięte, rozdz: 10. art: 14. § 2.
 Kopne prawo iako umocnione, tamże.
 Kopnego prawa powinność i postępek: rozdz: 11. art: 26. § 2.
 Kopa o lśpazzy, rozdz: 13. art: 2. § 1.
 Kopa o zabicie Człowieka bezplemiennego, przywiezłego, rozdz: 11. art: 26.
 Kopcow, miedz, gwałtowne zepsowanie, rozdz: 11. art: 20. § 1.
 Kopia z listu przez Woźnego bywa kładziona ołowy, rozdz: 10. art: 1. § 3.
 Kopie Listow, przywilejow, strony iako u Sądu mają między się dać, gdy która z nich potrzebuie, rozdz: 4. art: 21.
 Kopia pozwu zgubionego stronie ma być u Sądu, rozdz: 4. art: 20. § 2.
 Kopia z Listu Podkomorzego pod pieczęcią Woźnego granicznym Sąsiadom daia, rozdz: 9. art: 3. § 1. i art: 5. § 1.
 Kopie z Listow Królewsk: które po targach bywają przybijane, rozdz: 3. art: 6. § 2. rozdz: 4. art: 93. § 1.
 Kopie z Listow i wszelakich Przywilejow, u Sądu potrzebującemu ich, mają być dawane, rozdz: 4. art: 21. w rozdz: 9. art: 3. § 1. art: 5. § 1.
 Kopie Listow każdych, Patrz Kopie.
 Kos, i innego narzędzi wojennego do Ziemi Nieprzyjacielskiej nie wywozić, rozdz: 3. art: 48. § 1.
 Kosterowie na złym uczynku poimani, iako mają być karani, rozdz: 12. art: 7. § 1.
 Kosterowie chowani być nie mają, ale z miast wygnani, rozdz: 12. art: 24. § 6.
 Korzeni i innych rzeczy Cena, waga ma być postanowiona, rozdz: 3. art: 36. § 6.
 Królowi J. M. ślający, albo źle piszący iako karany, rozdz: 1. art: 4. § 3.
 Królewskich Posłańcow bezpieczeństwo z listami jego idących, rozdz: 1. art: 24. § 1.
 Królowi z Szlachtą o grunty jednakie prawo, rozdz: 1. art: 19. § 2. art: 20. § 1.
 Król J. M. to zaś do Litwy przywrócić obiecuie, co kiedy odeszło, rozdz: 3. art: 1.
 Król imiona spadkowe komu chce oddać może, rozdz: 3. art: 5.
 Król bez odwłoki każdemu sprawiedliwość czynić ma, rozdz: 3. art: 46. § 1.
 Królowi każdy wszystko, co chce, może, zapisać, rozdz: 3. art: 42.
 Królewskie Dobra Sądom Ziemskim nie podlegają, rozdz: 4. art: 3. § 1.
 Królowi rozrządek należy o wypuszczenie Więźnia z więzienia, rozdz: 4. art: 31.
 Król Dekreta swe na odpawę do Urzędu odsyła, rozdz: 4. art: 93. § 3.
 Król za odesłaniem do siebie exekucyą czyni, rozdz: 4. art: 67. § 4.
 Król Dobra Wywołańcow rozdawać może, iako swe wła.

P O R Z A D E K SĄDZENIA SPRAW

*W Trybunale W. X. Lit: z Konstytucyi Seymowych, z Coequeacyi Praw
W. X. Lit: z Koroną Polską, i z Statutu W. X. Lit: zebrany
i opisany. Roku 1699. Miesiąca Maja siódmego dnia.*

NAprzód wiadomo każdemu być musi oczywistych Praw wiadomemu, iż Rzeczpospolita stanowiąc Coequeationem Praw W. X. Lit: z Koroną Polską, nie naruszyła Praw dawniejszych W. X. Lit: służących, ale tylko to, cokolwiek Obywatelom jej z ukrzywdzeniem się być zdało, naprawiła przez opisanie Urzędów i władzy zbyteczney, do jednakowego rządu i prerogatyw z Koroną Polską przyprowadzając: jako to względem sądów, aby Trybunał W. X. Lit: tak jako i Koronny Trybunał winy wywołania, infamie, i infze wszelkie peny według zasługi i potrzebowania stron (nie odysyłając za Dwór dla otrzymywania onych) wskazywać, one zaraz proklamować, publikować, albo obwoływać, exekucye nakazywać mógł. Tak, iż cośmy przedtym otrzymawszy w którymkolwiek sądzie dekret, po banicyą do Jch MM. PP. Pieczętarzów odysłani bywali, i tam banicyą otrzymawszy, Dworzanina na exekucyą ceremonialną sprowadziwszy, w sprawach naszych Ziemskich nie za Dwór nie należących, musieli się w Asfessoryey rozprawować; To teraz Rzeczpospolita wszystko skracając ukrzywdzonym przeciąg prawny, tam, gdzie Dekret ferowany będzie aby tamże i banicyą zapisowana, decidowana, i publikowana była, w jedno miejsce Sądu każdego zgromadziła. Na przykład jeśli w Grodzie, albo w Ziemstwie, albo w Trybunale kto sprawę ma, tedy według zasługi w tychże subfelliach i w tychże Dekretach banicyą otrzymanywać będzie na swym przeciwniku według Statutu W. X. Lit: Każdemu zaś sprawy swoje mającemu na Sądach Trybunałskich, stosując się do Coequeacyi Statutu W. X. Lit: i Konstytucyi Seymowych, sprawić się należy takim sposobem.

1mo. Jasnie dawniejsze i terażniejsze Coequeationis Prawo uczy, jako się strony w wynoszeniu przeciwko sobie pozwów zachować mają, jako one Jenerali podawać i znawać powinni. Jednakże przestrzega się, iż należy nayıpierwey wszystkim Jch MM. sprawy swoje w Sądach Trybunałskich mającym, aby z pozwami porządnymi podług Prawa Coequeacyey sprawionemi, i osobliwemi na to napisami, albo dowodami, do Sądu przystępowali.

2do. A gdy lub z zapozwu, lub z odkładu, lub z remissy, lub za appellacyami sprawy do Regestrow wpisane, a potym przywołane będą, a za przywołaniem pozwami, dając się *in contumaciam* wzdawać, do rozprawy nie staną; na ten czas Jch Mość Panowie Patronowie według zwyczaju Koronnego przy wzdawaniu pozwańcych Osob, krótko będą powinni namienić zysk sprawy, to jest co Aktor przez kontumacyą na swym pozwanym chce wygrać z Dóbr leżących lub ruchomych, lub w sprawach kryminalnych peny. A nayıbardziej powinni wyrażać według zasługi, jeśli na banicyą doczesną, wieczną, albo infamią, na gardło, i na łapanie, lub też na utwierdzenie takowych wszystkich Dekretów wzdawać będzie. A za doniesieniem Jch MM. PP. Patronów, Jmść Pan Marszałek, i Jmść Pan Pisarz Trybunałski w Regestrach sądowych te winy zapisywać będą, z kądby strona pozwana informowawszy się, lub arefztować takową kondemnację, a zatym oczewiście rozprawić się, lubo jeśli żaden arefzt nie zaydzie, strona Aktorowa Publikacyą banicyey albo infamiey wygranej popierać mogła: punkta jednak trudniejsze zysku kontumacyi, prócz banicyi i infamii, te na osobliwym produkcie, pozwie albo relacyey, do Kancellaryey pooddawane być mają. W tym zaś strony, i Jch MM. PP. Patronowie przestrzeżeni niech będą, aby nad zasługę sprawy w pozwie albo w Dekrecie wyrażoney, większych win wniesianiu nie otrzymywali, i w nich nie zdawali, i stopniów Prawa pospolitego nie przestępowali, mianowicie jeśli tylko prosta kontumacya być miała, mianó kogo niewinnie wzdać na banicyą doczesną, albo mimo banicyą doczesną na wieczną, albo mimo wieczną, na infamią, przeskakując stopnie win w Prawie opisanych, tedy taki Dekret otrzymany za nieważny być ma, i przeto samo zniesiony, za co winę pieniężną, to jest solucyą, którą na Stronie niesłusznie był wygrał sam wzdanemu, a sądowi tyleż drugie do Skarbu zapłacić będzie powinien. Jaki zaś zysk i exekucyą swojej rzeczy przez Dekret niesłuszny, każdy ma mieć, opisano to Statutem W. X. Lit: i Konstytucyami, jako każdy występny według zasługi karany być powinien. Tę tedy karę w Prawie na występnych opisaną Aktor ukrzywdzony w zysku

mieć będzie: mianowicie na przykład w prawach expulsiwnych, gdy kto kogo z majątności wypędzi, za pierwszą kontumacyą powinna być nakazana Aktorowi nietyko, reindukcyja (to jest przywrócenie) zabranych Dóbr, przysądzone szkody, jeśli one pretendować będzie; ale też nad to podług Konstytucyey 1685. i 1690. Roku, winą wywołania wiecznego z remissą na exekucyą przy obliwych od Sądu listach do należytych Urzędów Ziemskich albo Grodzkich, i tę banicyą wieczną dnia trzeciego przez Jenerała Aktor u Sądu publikować będzie. A gdy za takowym Dekretem tenże Aktor, któregokolwiek z Urzędników, Sędziego, Pośędzieka, albo Pisarza Ziemskiego, lub Grodzkiego w liście odprawczym sobie wyrażonych zażyje, i według nauki Statutowey exekucyą do Dóbr pozwanego sprowadzi, a pozwany takowey exekucyey Urzędnikowi zażytemu czynić nie dopuści; tedy za otrzymaną od tego Urzędu remissą, albo nowym o sprzeciwieństwo wyniesionym pozwem do Trybunału, Aktor wiecznego pierwey Banita stronę swoię pozwaną już na infamią, na gardło, i na łapanie, z mocną exekucyą i z publikacyą tey infamiey jeśli nie stanie do rozprawy wzdawać będzie, która odprawa, lub przez Urzędy, lub przez ruszenie Woiewództwa albo Powiatu onemu Aktorowi nakazana będzie. Gdyby zaś strona Prawem przekonana, i taką infamią okryta, różne sposoby wynaydując, albo zmocniona będąc, skuteczney Aktorowi, Urzędowi, i Woiewództwu bronila exekucyey, takowego i daley do ostatniego punktu Prawa, do approbacyey infamiey Dekretow i przewodow prawnych do tego Trybunału pozwać, wszelaką jako na sprzeciwiającego się Prawu pospolitemu exekucyą opisałwszy, dokładając ruszenie Woiewództwa i Powiatow, by i kilku przyległych jeśliby tak miał być potężny, obwarować wolno będzie. Podobnym sposobem w Sprawach Skarbowych, to est *in causis fisci*, podług Konstytucyey 1611. Roku za pierwszą kontumacyą na banicyą wieczną, a w sprawach excessowych większych podług Konstytucyi Koronnych o beśpieczeństwie Sądow opisanym, które W.X. Lit. przez Konstytucyą An. 1620. wcale przyięło, na pierwszym terminie na infamią Aktorom wzdawać, i cokolwiek z Prawa pospolitego należeć będzie, wygrywać wolno: w sprawach zaś prostych krzywd, w których ani pochwałki, ani expulsi, ani kryminałów żadnych nie będzie; bo i za pochwałkę na banicyą doczesną wzdawać może, we wszystkich takowych Akcyach, w których za pierwszą instancyą banicya i infamia wypadać nie może, wprzódzy zwyczajnie *lucrum* (to jest zysk,) o co strona Aktorowa skarżyć będzie, za obwieszczeniem albo przypozwem, z założeniem troiakich zarąk; Drugi zaś Dekret z przysądzeniem *lucri* albo rzeczy zyskanej oraz i troiakich zarąk, także za obwieszczeniem, lub przypozwem, lub też na odprawę do Urzędow, założywszy na sprzeciwne go winę wywołania: Trzeci zaś Dekret z banicyą Aktor otrzymawszy i publikowawszy onę, exekucyą przez Urzędy mieć i daley wyżej namienionym sposobem aż do ostatniego stopnia według Statutu W.X. Lit. postępować będzie. Tymże torem w sprawach dawniejszych, bądź przed Urzędem Ziemskim, bądź przed Sądami Trybunałskimi, albo Assessorskimi tak z aktoratu, jako i z zapozwania agitowanych, dekreta Kancellarya wydawać będzie powinna, w pilney mając uwadze stopnie Dekretowania, jakoby wprzódzy banicye doczesne, potym wieczne, po nich infamie, a na ostatek approbaty z mocną exekucyą i z ruszeniem Woiewództw i Powiatow wychodziły.

3tio. Takowe wszystkie kondemnaty i Dekreta jakikolwiek przeżytek albo *lucrum* mieć będą, byle z pierwszych zapozwow, a nie z odkładow, ani remissywnych Dekretow wypadłe, wolno będzie pozwanym, lub samym, lub przez umocowanych według Konstytucyey 1588. lub przez Przyziaciela swego, nim dwadzieścia trzy godziny wynidą, w Kancellaryey arefztować, a po wyjściu tych godzin arefzt przyimowany być nie ma: ażeby zaś Kancellarya wiedziała w których sprawach arefsta przyimować, w których nie: należy Jch MM. PP. Patronom, aby podług dawnych zwyczajow Trybunałskich w Koronie i W.X. Lit. zachowanych sprawy, zaraz przy wzdaniu do Kancellaryey oddawali.

4to. Na wypadłe kondemnaty naybardziej na banicye doczesne i wieczne, wiadomo, że trzeba wprzódzy każdemu *locum standi* ufundować, a potym do skałowania onych porządkiem prawnym postępować, na znoszenie takowych banicyi Obywatele Korony Polskiej mają *vadia capitanealia*, luty, grzywny i infze peny według woli i decyzyey sądow tamiecznych, które strony według ważności sprawy z nakazu sądowego płacą: Xięstwu zaś Litewskiemu że Prawo Coaequacyey zabroniło, ażeby strony płaceniem win nad kop 40. i to w sprawach wielkiey importancyey uciążane nie były; z tych miar Obywatele W.X. Lit. na wszelkie banicye tak z boku zarzucone, jako i przy znoszeniu Dekretow zadane lub przysięgą na niewiadomości o publikacyey banicyey według Konstytucyey 1588. Roku, lub też winy stronie ukrzywdzoney płacąc *locum standi* fundować będą: mianowicie za banicyą doczesną kop sześciu płaceniem, za banicyą wieczną kop dwanaestu; na infamią zaś albo za Gleytem Króla Jego Mści albo zaplaceniem kop czterdziestu *locum standi* do skończenia sprawy warować. A te płacenia kop i winy nie Jch Mościom Panom Patronom, ale samym Aktorom, którzy koszty ważyli na otrzymanie banicyey, lub in-

famiey należeć będą, wyiawszy jednak takowe banicye i infamie, które po oczewistych kontrowersyach i komparacyach wypadną: ponieważ na takie banicye podług wiela Konstytucyi, jako gleyta *ad iure agendum* iść nie mogą, tylko *ad componendum*, tak ani płaceniem win kondemnowana i osądzona strona *locum standi* zyskiwać nie może. Toż się ma rozumieć o banicyach Kapturowych i dawniejszych przed Coæquacyą Praw z Kancellaryey W. X. Lit: jeszcze wypadłych, na które lub przysięgą, lub też przez zapłacenie win *locum standi* warować wolno każdemu, wyiawszy banicye z oczewistej kontrowersyey ferowane.

5to. Podobnym sposobem Dekreta i kondemnaty wszelkie u tego sądu głównego Trybunalnego wypadłe znosić każdy będzie powinien, po uczynionej protestacyey i relacyey *ad cassandum*, to jest do znosu Dekretu daney sposobem i czasem w Konstytucyey 1616. Roku opisanym, a na przypadłym sprawy terminie lub według Statutu W. X. Lit: jurament na niewiadomości o pozwie, albo na prawdziwey chorobie swojej, (ale nie Pośląca) wykona, albo tak, jako i za banicye winy niestanne i za Dekreta niestanne, jako się wyżej namieniło, i w sprawach Poślącami znosić zwykłych i w procederach dawno zaszłych stronie ukrzywdzonej zapłaci, co się i o Dekretach niestannych Kapturowych, także o Dekretach mimo obmowy od Pośląncow podane ferowanych rozumieć ma. Takich jednak Dekretow które po wielu oczewistych kontrowersyach, albo po sprowadzonych Urzędowych exekucyach, po otrzymaney remissyey *ex personali*, po dylacyach, po arestach, po inkuizycyey *in termino conservato* za niestaniem pozwanych dla istotney prawem pospolitym pogardy i nieposłuszeństwa wypadną, Dekretem okryta strona żadnym sposobem bez słuźnych i prawnych racyi i dowodow znosić nie może, ale takowe Dekreta gdy za dobre przez decyzją uznane będą, Urzędnicy Ziemscy i Grodzcy, którzy strona sobie zechce użyć, pod winami w Statucie wyrażonemi exequować powinni będą.

6to. Dekreta Sądow zadwornych Assessorskich przedtym w sprawach Ziemskich o- trzymane, tąż drogą i tymże porządkiem w Trybunale W. X. Lit: podnosić wolno; a w sprawach rzeczy osądzoney albo zapisowych, ktoby Dekretowi albo zapisowi dosyć nie uczynił, według Prawa Coæquacyey Trybunał W. X. Lit: i każdy sąd od zarządek w zapisach i Dekretach założonych uwalniać nikogo nie będzie.

7mo. Dochody Sędziom głównym Trybunalnym podług dawniejszych zwyczajow Praw i Konstytucyi iść powinny, jako to wpisnego kopa jedna, kontumacyey albo pamiętnego kopa jedna, za banicyą doczesną kopa jedna, od banicyey wieczney kopa jedna, od infamiey kopa jedna, od publikacyey kopa jedna, od solucyey jako powodowa strona kopę, tak i ta strona, która solucyą odbiera, kopę płacić powinna; od innych zaś Akcyi oczewistych także według sposobu w Konstytucyach opisanego i dawnego zwy- czału dochody brane być mają. A od areztu każdej sprawy ten, który sprawę areztować będzie; tylko Kancellaryey groszy 15. zapłaci, a od zapisu w rejestrze areztowym kopa jedna. Dekretały Kancellarya w ten czas wydawać powinna, kiedyby onych strona potrzebowała, a do wyimowania onych przymuszane strony być nie powinny. A ża- łobę z pozwow w Dekreta nie uymuiąc, ani przykładając, inferować powinna będzie, strzegąc się w Dekretach terminow Łacińskich, które czasem trudność sprawie zadaią stronom Łaciny nieumiejącym wątpliwość; ale szczerą Polszczyzną one pisząc.

8vo. Rejestra sądowe takowym porządkiem wołane będą: w Poniedziałek remissyiny, zakazowy, Powiatowy, areztowy, *Causarum fisci*, aliàs skarbowy, we Srrodę sprze- ciwieństwa remissyiny, zakazowy, *Causarum fisci*, *Causarum Militarium*, aliàs Żołnierski, Ka- pturowy, we Czwartek remissyiny, zakazowy, Powiatowy, Kapturowy, w Piątek re- missyiny, zakazowy, przypadkowy, i *Causarum Officii*, w Sobotę remissyiny, zakazowy, obligowy, areztowy, i Kapturowy.

9no. Działa się wielka krzywda stronom do tych czas, że Agenci mało co Prawa wiadomi i nieznaomi u sądu w Kontrowersyie się wdawali bez żadnych Plenipotencyi, dylacyi na zwłokę sprawy, częścią dla niegotowości, częścią dla niedbalstwa zażywali, a ztąd urastały sprawy przeciw oczewistym Dekretom, mieniać że obrony prawne upu- szczone, a potem nieznaomych ludzi Dekretami, niby swych Agentow okrywwszy, wzru- szali oczewiste sprawy. Zaczym według Prawa *Coæquationis* ponieważ taki proceder anni- hilowano, odtąd Agenci krom Patrona ani Kopiey z pozwu prosić nie będą mogli, ani wzdawać, ani u sądu stawać i kontrowertować nie będą, ale Jch Mość Panowie Patrono- wie. A ci Jch Mość, którzy się do stawania w Trybunale W. X. Lit: okrom dawnych Jch Mość Panow Patronow aplikować zechcą, powinni tak jako i dawnieysi być dobrze osiedli, Szlachta, i Prawa pospolitego wiadomi.

10mo. W Izbie sądowej tak względem audyencyey, jako i powagi sądowej ludzie do spraw nie należący i niepotrzebni, mieszać się, a tym bardziey hałasow, lub konferen- cyi jakich niepotrzebnych czynić nie powinni, pod winą excessu za podaniem zakazu według zaślugi.

Na koniec w inszych terminach wszystkich do procederu prawnego należących tak w sprawach oczewistych, jako i nieistannych podług porządku w Prawie polpolitym Statutowym, Konstytucyey, Coæquacyey, opisanego sąd, Patronowie, także i Kancellarya i strony postępować łobie będą, a tego co się tu krótko opisało, jako Instygator sądow naszych co do urzędu jego należy postrzegać, tak każdy według swey funkcyey wypełniać pod winami w tymże Prawie polpolitym opisanemi, powinien będzie.

Dan ut supra.

Michał Dowmant SIESICKI, *Wojewoda Mściławski, Marszałek Trybunału W. X. Lit:*
Jan Konstanty z Rusinowa WOLSKI, *Woytki i Pisarz Grodzki, Deputat Woiewództwa Wileńskiego.*
Jan Krzysztoph ZABA, *Podczaszy Mściławski, Deputat Woiewództwa Wileńskiego.*
Stanisław POZNIAK, *Chorąży, i Deputat Powiatu Oszmiańskiego, Starosta Oranjski.*
Stephan Jan SLIZIEN, *Pisarz Ziemski, i Deputat Powiatu Oszmiańskiego, Starosta Owsiwski.*
Andrzej Kazimierz WILBIK, *Podśedeł i Deputat Powiatu Lidzkiego.*
Jan de Campo SCYPION, *Pisarz Grodzki i Deputat Powiatu Lidzkiego.*
Jan THYZENHAUZ, *Pisarz Wielki W. X. Lit: Pieniański, Kupiski Starosta, Dyrektor Compositi Judicii, Deputat Powiatu Witkomierskiego.*
Krzysztoph Karol BUTLER, *Podczaszy Xieństwa Infantyńskiego, Deputat Powiatu Braśławskiego.*
Jakub BENET, *Stolnik Mozyrski, Sędzia Grodzki, i Deputat Powiatu Braśławskiego.*
Jerzy WOŁMINSKI, *Skarbnik i Deputat Woiewództwa Trockiego.*
Tomasz PAWŁOWICZ, *Łowczy i Deputat Woiewództwa Trockiego.*
Hrehory Jozef KOTOWICZ, *Chorąży, Podstarości, i Deputat Powiatu Grodzieńskiego.*
Zygmunt Alexy BUCHOWIECKI, *Deputat Powiatu Grodzieńskiego.*
Alexander MEDEKSZA, *Stolnik Brzeski, Deputat Powiatu Kowieńskiego.*
Antoni KRZYWKOWSKI, *Stolnik Płocki, Deputat Powiatu Kowieńskiego.*
Hieronim Dominik z Koziełska PUZYNA, *Starosta i Deputat Powiatu Upitskiego.*
Kazimierz PIĄTKOWSKI, *Podśoli Starodubowski, Deputat Powiatu Upitskiego, Podskarbi Trybunału Wielkiego Xieństwa Litewskiego.*
Hieronim Antoni GROTHUZ, *Kasztelan i Deputat Xieństwa Zmudzkiego.*
Karol Stanisław NEWELSKI, *Stolnik i Deputat Woiewództwa Smoleńskiego.*
Alexander LETAW, *Marszałek, Deputat Powiatu Starodubowskiego.*
Michał Leon Pereśniet SOŁTAN, *Podkomorzy, i Deputat Powiatu Starodubowskiego.*
Marcin Antoni z Koziełska OGINSKI, *Woiewodzie Połocki Deputat Woiewództwa Połockiego.*
Piotr KORSAK UDZIELSKI, *Podczaszy, i Deputat Woiewództwa Połockiego.*
Hieronim Aloyzy ZABA *Stolnik Mściławski, Deputat Woiewództwa Nowogródzkiego.*
Andrzej MIRSKI, *Podczaszy Braśławski, Deputat Woiewództwa Nowogródzkiego.*
Kazimierz PRZECŁAWSKI, *Starosta Bialski Podstarości i Deputat Powiatu Stonińskiego.*
Jan Krzysztoph BIELAWSKI, *Koniuszy i Deputat Powiatu Wołkowyskiego.*
Samuel Kazimierz, z Brusłowa DOROHINICKI KISIEL, *Stolnik Podwoiewodzi i Deputat Woiewództwa Witebskiego.*
Alexander z Koziełska OGINSKI, *Starosta Oświacki Deputat Woiewództwa Witebskiego.*
Michał Stanisław BORATINSKI, *Miecznik i Deputat Powiatu Orszańskiego.*
Stanisław Michał PIOTROWSKI, *Stolnik Mozyrski Deputat Powiatu Orszańskiego.*
Michał Stanisław CIECHANOWICZ, *Podkomorzyc Piński, Starosta Drużyłowski Deputat Piński.*
Wincenty Piotr WOŁŁOWICZ, *Starosta Obelski Deputat Woiewództwa Mściławskiego.*
Samuel Kazimierz ILINICZ, *Skarbnik i Deputat Woiewództwa Mściławskiego.*
Alexander Jozef UNICHOWSKI, *Sędzia Ziemski i Deputat Woiewództwa Mińskiego.*
Franciszek WOŁODKOWICZ, *Deputat Woiewództwa Mińskiego.*
Jan JUDYCKI, *Podśedeł i Deputat Powiatu Rzeszyckiego.*
Samuel Jan JASZENIECKI WOYNA, *Stolnik i Deputat Powiatu Rzeszyckiego.*

Roku 1699. Miesiąca Junii 11. dnia ten Porządek P. KAZIMIEZR LAUDANSKI a Sądu głównego Trybunału W. X. Lit: do Akt poddał.

MICHAŁ DOWMANT SIESICKI, *Wojewoda Mściławski*
Marszałek Trybunału W. X. Lit:
MICHAŁ KOSZCZYC, *Pisarz Ziemski Wileński i Trybunału W. X. Lit:*

COÆQUATIO IURIUM STANOW WIELKIEGO XIĘSTWA LITEWSKIEGO Z KORONĄ POLSKĄ.

Uważając, żeśmy są *Sacra Unione juncti* z Koroną Polską, nie widzimy nic słuszniejszego nad to, abyśmy *Juribus etiam cunctis* mogli, za zgodą tedy Rzeczypospolitey zgromadzoney na ten czas *ad Electionem Novi Regnantis* przystępujemy do praw, i zwyczajów Korony Polskiej dając *Potestatem* wszelkim Sądóm, tak Trybunałskim, jako i Ziemskim, i Grodzkim, *& aliis quibuscumque subfelliis*, Przykładem praw Koronnych *Panas Banitionum, & alias quasvis Condemnationes pro exigentia Juris, & Facti decernendi, publicandi, Executiones injungendi & exequendi. Ministeria* też Buław, Pieczęci, Łasek Marszałkowskich, Kluczów Podskarbach, i *Circumscriptionem* ich według tychże Praw Koronnych akceptujemy. Sądów Trybunałskich, *& aliorum subfelliis formam* z Koroną Polską *eandem assumimus, excepto solo usu Statutu* Wielkiego Xięstwa Litewskiego, i Sądu Duchowieństwa, w czym *Ordinacyą* ośobliwą tegoż Trybunału, i *Taryfę Repartycyi* Woyska Hiberny na Woiewództwa i Powiaty, także jego *Lokacyą* niniejszym Prawem approbujemy, Króby się zaś tej Naszey Powszechney zgodzie, i postanowieniu Rzeczypospolitey sprzeciwić chciał, i one ruinować, ma być *pro hoste Patriæ reputandus, & eo ipso Infamis*.

KAZIMIERZ LUDWIK BIELINSKI,
Podkomorzy Koronny, Marzałek Koła Rycerskiego.

Coæquatio Jurium Wielkiego Xięstwa Litewskiego, *& annexarum Provinciarum* za powszechną zgodą Stanów Rzeczypospolitey Postanowiona. Także *Circumscriptio Ministeriorum*: Buław, Łasek, Pieczęci, Kluczów Wielkiego Xięstwa Litewskiego, *Repartitio, i Locatio* Woyska w Grodzieńskiej, Olickiej, i Pińskiej Ekonomii, tudzież w Leśnictwie Sokolskim, i Kamienney, w Starostwach, i Dzierżawach Woiewództwa Brzeskiego *salvis proventibus Mensæ Regiæ, & Tenutiariorum*, tudzież *Ordinatione* sądu Trybunału Wielkiego Xięstwa Litewskiego *cum omnibus in ney expressis contentis circa Pacta conventa inserta manu tenebimus*, i nikomu tego wzrzuścić nie pozwolimy, ale i owszem *in Executione* zachować mamy. Seym *Exorbitantiarum* lubo za Antecessorów naszych nie raz był na różnych Seymach namówiony, ale że dotąd dla Przeshkod zachodzących *prementibus belli motibus* nie przyszło do niego. Tedy *pro subsidio* Praw, Swobod, i wolności, tudzież *pro medela Exorbitantiarum Statutis* tej Rzeczypospolitey Seym trzeci Ordynaryiny. *A in casu summe, & urgentis necessitatis* Konny, za zgodą wżech Stanów złożyć obiecujemy. Na który Szlachta *propter tuendo Jura sua, & Immunitates Coæquationis: & Ordinationis presentis, sub penis de expeditione bellica sancitis*, stawic się powinni *viritim*. Trybunał Wielki Wielkiego Xięstwa Litewskiego, Repartycya, i Lokacya Woysk Wielkiego Xięstwa Litewskiego lubo Prawem polpolitym o Trybunale Koronnym i Wielkiego Xięstwa Litewskiego w Konstytucyach Annorum 1578. 1589. 1607. 1613. 1616. 1618. 1620. 1621. 1627. 1633. 1638. 1647. 1649. 1653. 1670. postanowionym, powagą tych Sądów głównych oboygą Narodów i Dekretów przez nie ferowanych dość należycie jest opisana, i warowana; że jednak *per abusum quemdam* różnymi sposobami Dekretów Wielkiego Trybunału, Wielkiego Xięstwa Litewskiego *Exekucya* była *impedita*, częścią Mandatami Zadwornemi, które na Dekreta Sądów Trybunałskich mimo Prawo wychodziły, częścią, iż Trybunały, i Sady inne niższe skazawszy Stronę na Banicyą, albo Infamią po wyniesienie oney do Kancellaryi Wielkiego Xięstwa Litewskiego *Victorem causæ & actionis* odsyłały, pod pretextem zaś Banicyi, albo Infamii takim sposobem wytniesionej Sady Zadworne tak *Assessorie*, jako i *Relacyne* Wielkiego Xięstwa Litewskiego *in cognitionem* Dekretów Trybunałskich *quæstiones & actionem bonorum terrestrium, ac injurias eorum* w sobie zawierające nienależycie wdawali się, przez co *protractio* Sprawiedliwości Świętey, i *Injuriatis* wielka krzywda bywała, gdy dóść *Exekucyi rei judicate* nie mogli. Przeto te wszystkie Dekreta Trybunału Wielkiego Xięstwa Litewskiego z kontrowersyi ferowane *ejusdem authoritatis, roboris, & firmitatis* jako Trybunału Koronnego i Seymowe mieć chcemy, i postanawiamy, warując, aby tak Trybunał Wielki Wielkiego Xięstwa Litewskiego, jako i Sady Ziemskie, i Grodzkie wszystkich Woiewództw, i Powiatów podług zwyczaju Trybunału, i Sądów Ziemskich tudzież i Grodzkich Koronnych, *Partem jure victam*, lubo *Processem* Konfumacyinym, lub Dekretem z oczywistej kontro-

werfyi ferowanym, *pro qualitate Causae Banitione simplici, vel perpetua*, albo Infamią wiązały, i te winy *super Partem Jure victam contextu* Dekretow wskazane Jenerałom Sądowym na ten czas przytomnym, według Artykułu piątego z Rozdziału jedenastego w Statucie W. X. Lit: opisanego, Remissy żadney do Kancellaryi W. X. Lit: nieczyniąc, publikować kazały, a po publikacyi Remissy lub do Sądow Ziemskich, lub Grodzkich Starościennych *pro finali, & ultima Executione ex Jure victis* czyniły. Ażeby zaś należyty porządek w Sądzeniu Spraw Trybunałowi W. X. Lit: podległych był, przeto chcąc *Infuriatis succurrere*, żeby *cursum* Sprawiedliwości Świętey jako nęypredszy mieli, i dochodzili; stanowiąmy, iż Trybunał Wielki W. X. Lit: sędzić będzie wszelkie Appellacye od Sądow Ziemskich i Grodzkich Starościńskich, pochodzące Remissy z przeszłych Trybunałow *ob paritatem votorum contraventionis* Dekretom Trybunałskim, tudzież *Causas Officii* względem nieuczynioney Exekucyi Dekretow Trybunałskich, Ziemskich, i Grodzkich, jako nie sędzenia Sądow, i Rokow w czasie należyty, *extendendo in negligentes Officiales penas privationis Officii*, także *causas gravaminum* przed Sądy Ziemskie, albo Grodzkie *illatorum, & Causas Fisci, & Militares* względem krzywd przez żołnierzow uczynionych, tudzież *recentis Criminis antea omnia*, a te Dekreta *pluralitate votorum* konkludować, i ręką Marszałkowską, tudzież trzech Deputatow w Protokół Ziemstwa, Woiewództwa tego, w którym się ten Trybunał sędzić będzie, podpisywać, nie ucieżając Grzywnami strony żadney, *& praesudicio* tak *in causis hereditatum, quæstionum Juris* jako *facti, & violentiarum* nad czterdzieści kop groszy Litewskich, i to w sprawach *majoris importantiae, & contraventionum*, nie biorąc ani *partem Jure vincentem*, aby *pro parte Jure victa* winy Sądowe płaciła przyniewalać, lecz winy pieniężne *Parti injuriatae, & Jure vincenti juxta causarum merita* przylądzać, ani też *penas pecuniarias Parti vincenti adjudicatas*, Sądowi albo Instygatorowi *condonatas* przyjmować, *penas sessionis Turris*, albo też zakłady opisane *non consentiente parte* relaxować, i odpuszczać, żadney osoby respektu nie mając, Spraw z rejestru podług w pisania przywoływać, Dilacye, które na zwłokę *temere litigantes* brać zwykli, odrzucać, raz pozwolonych na jedney Kadencyi Sądow onych napotym nie dawać, i w sprawach tych, które *per viam appellationis* od Sądow Ziemskich i Grodzkich przychodzić będą, zabraniać. Lecz sprawy, które *via appellationis* do Sądow Trybunałskich przyidą *etiam sine beneficio Arresti*, gdy z porządku Rejestrowego przywołane będą, sędzić, w sprawach zaś, które *per Citationes crudas, ad citationes* przypadły, *salvo Arresto* raz *admissio in Causis Juris*, jeżeli tego będzie, dylacye, *& ad munimenta* do czterech Niedziel a nie daley *in causis facti* podobney delacyi na inkwizycyą, *& scrutinium* pozwalając. Sprawom zaś Duchownym *exemplo* dawnego zwyczaju dni Wtorkowe w każdym Tygodniu służyć będą; a względem inszych spraw Duchownych z Swieckimi i Swieckich z Duchownymi *forum* w Statucie W. X. Lit: opisane we wszystkim zachowujemy. A lubo Pisarz Ziemskiego Sądu Woiewództwa, w którym się Sądy główne Trybunałskie odprawować będą, wykonawszy Jurament obecnym będzie, jednak *votum* w sprawach Sądow podległych dawać nie powinien, ale tylko Dekreta w Kole umówione, i *pluralitate votorum* konkludowane, po Polsku, a nie po Rusku pisać i one każdemu potrzebującemu bez wszelkiej Depaktacyi, i przymuszenia strony, do wymowiania terminat z Dekretow, i odkładow wydawać *per extractum sub pena privationis Officii* i winą sta kop groszy Litewskich *sub pena Banitionis perpetuae* przez Trybunał *decernenda, & extradenda* stronie tey, którąby ukrzywdził, *solvenda*, powinien będzie.

Gdy zaś Trybunał czas limitować przyidzie, Rejestra Sądow ręką Marszałka Trybunałskiego podpisane jako Protokoły, i Akta Dekretow Sądowych przy Ziemstwie Woiewództwa, w którym Sądy będą, zostawać mają.

A że z wielką krzywdą prawujących się było, gdy strony Dekretami z oczywistej kontrowersyi ferowanymi przekonane, sposobow różnych na zniesienie onych dotąd zażywały; przeto stanowiąmy, aby Pozwy, które na Sądy strony przez Jenerałow wynosić przeciwko sobie zwykły, przez tychże Jenerałow przy relacyi uczynioney, lubo w Grodzkich, lubo w Ziemskich Aktach tego Woiewództwa, abo Powiatu *ubi bona consistunt*, o które rzecz poydzie, albo *in causa facti* gdzie *citatus* ma posessyą *de tenore suo* dwiema niedzielami przed Kadencyą Sądow wpływane były, a potym wymyslnie procesia, które donoszono przeciwko Plenipotentom jakoby o zmwę z stroną, abo o upuszczenie obron, znosiemy. Zabiegając temu takowe sprawy, i sposoby znoszenia niewiadomością terminu, Kondemnata, tudzież Dekretow z oczywistej kontrowersyi ferowanych, abrogujemy, że Dekreta *ex seriis controversiis* ferowano, także *evassione*, albo *comprobatione* zakończone obmowy wszelkie oddalając, nienaruszenie powinno być zachowane stanowiąmy. Gdyby jednak Plenipotent *convictus* był, *similiter* i Woźny *de fraude & dolo contra Principalem suum*, takowy na gardle karany, a *Pars temere obficiens, & non convincens de fraude, & dolo* Plenipotentą, jako i ci, którzy pochwałkami, i protestacyami o następowanie na zdrowie, albo na honor, poczynionemi kogokolwiek opisali, a tego *ordinariis probationibus, & oculatis testibus* nie dowiedli, prócz *penam eliminationis*, tyśiącem kop groszy Litewskich, tudzież *sessione Tur-*

is przez półroka *in fundo sub pœna Infamiae* w Trybunale, *decernendz*, & *publicando irremissiliter* karany być powinien. Dekreta wszystkie Polskim językiem odtąd mają być wydane, dawniejsze Akta, i *inscriptiones*, *Decreta* zeznania *in suo robore* zostawać mają z Reimflą do Trybunału o przeciwieństwo Trybunałskiemu Dekretowi, dla czego Kancellarye zawsze otwarte być powinny. Regenci, i Vice-Regenci *Nobiles bene possessionati*, & *iurati*, którzyby się od Kancellaryi nie absentowali, być powinni; a w innych wszystkich rzeczach Statut Wielkiego Xięstwa Litewskiego, według którego wszelkie *subsellia* dotąd sędziły się, wcale zachowujemy. Chcąc też i w tym *prospicere bono publico*, aby Dobra Jego Królewskiej Mości tak Stołowe, jako i Starostwa, Dzierżawy, wszelkie tudzież Dobra Duchowne, i Szlacheckie *ab onere militari* dalszego uciążenia nie miały, na lokacyą Woyska Wielkiego Xięstwa Litewskiego Grodzieńską, Olicką, i Pińską Ekonomią, tudzież Leśnictwo Sokolickie, Starostwa, i Dzierżawy w Woiewództwie Brzeskim *salvis proventibus mensae Regiae*, & *Tenentiorum* naznaczamy, i przez Komissarzy *ex diudividua* na Chorągwie deklarujemy, gdzie żołnierz *subsistere* ma jednym dachem kontentować się, i pałze w naznaczonych miejscach wolne mając, który tak w pole przeciw nieprzyjacielowi Rzeczypospolitej za Ordynansami Jch Mościów Panów Hetmanów idąc, jako z pola powracając, nikomu żadney krzywdy, i szkody czynić nie powinien, ale tym, co się niżej wyraża kontentować się ma, dla czego już teraz Wielkie Xięstwo Litewskie Repartycyą Woyska czyni, onę na Woiewództwa, i Powiaty rozbiiera, sposoby i skutek satisfakcyi *in futurum* bierze, na przyszłe relacyine Seymiki do Braci, który ma być *ad proportionem* Repartycyi obmyślony, w summie, i ludziach rozebranych za Zoldy Konsystencye Hybernij upewnialąc, że na koń Ułaski złotych pięćset, na koń Pańcerny złotych czterysta, na koń Raytarski złotych trzytysia, na koń Dragański złotych dwieście sto pięćdziesiąt, na Piechoty Niemieckiej Zolnierza jednego, złotych sto pięćdziesiąt, na Piechoty Węgierskiej Zolnierza, złotych dwieście. Na które Chorągwie Lity przypowiednie za rekomendacyą Jch Mościów Panów Hetmanów od Jego Królewskiej Mości wychodzić mają, i zwiżane być nie powinny *ex arbitrio* Jch Mościów ale *ex mente* Rzeczypospolitej, które pieniądze wszystkie Woiewództwa, i Powiaty Wielkiego Xięstwa Litewskiego Pierwszą Ratą w dzień Świętego Marcina Roku terażniejszego, Drugą w dzień Świętego Kazimierza zwozić, & *præcio liquidatione* z Pany Deputatami od Chorągwi zesłanymi, wypłacać mają. Którzy na to z przysięgą, wiele pod którą Chorągwią ludzi *in opere belli* było. Czyż Zolnierz kontentować się, tak względem zoldu, jako i Hybernij, i Konsystencyi nie więcej od Rzeczypospolitej pretendować nie ma; ale cały Rok tę porcy odebrawszy, o tym żyć, i tym kontentować się powinien. Co każdego Roku na terminie pomienionym, póki Woyna z nieprzyjacielem Krzyża Świętego trwać będzie, skutecznie Jch Mościom dochodzić ma: za uchwałą od Seymu, do Seymu, a ktoby kolwiek był *refractorius* tey exolucyi dość nie czyniąc; takowy powinien *pœnam Infamiae*, & *confiscationis Bonorum* mota *Nobilitate* przez Jch Mościów Panów Rotmistrzów po Woiewództwach, i Powiatach obranych, tudzież *adhibita manu militari* w Sądach Skarbowych Powiatowych, gdzie którey Chorągwi Repartycyą przypadła, *subiacere*, na których Sądach z Pany Poborcami Rachunki, & *judicia* odprawować się mają którzy *in causam satisfactionis* penom w prawie pospolitym opisanym podlegać powinni. A jeśliby co nad to więcej Zolnierz pozwoił, jako to przechodami, noclegami, ugodami, & *quocunque titulo* krzywdy czynił, tedy przy teyże zapłacie *respondere*, & *sati facere injuriatus instantaneè* powinien. Dla teyże zapłaty Czopowe, Szeleżne, Monopolium Tabaczne, pogłowne żydowskie, tatarskie, które zaraz uchwalamy, przy Woiewództwach, i Powiatach Wielkiego Xięstwa Litewskiego zostawać ma; a w długach Jch Mościom Panom Hetmanom należących i dawniejszych zasługach Woysku W. X. Lit: zażużonemu *à futuro Regnante* skuteczney spodziewamy się satisfakcyi, która jeśliby nie doszła, Woiewództwa, i Powiaty na Seymie *Corruptionis* obmyślić mają. Dla czego z tego Seymu Komissyą naznaczoną będzie, na którey J. Pan Pisarz polny W. X. Lit: rejestra swoje powinien będzie podać; wiele w którey Kompanij Woyska popisał, nie inkludując w to duchownych ćwierci, tamże od każdej Chorągwi Jch Mość Panowie Deputaci *sub nexu corporalis Juramenti* Rejestra podadzą; wiele w którey ćwierci *in opere* Rzeczypospolitej ludzi pod tą Chorągwią było, dla czego Raytarskie, Tatarskie, i Kozackie Chorągwie nad Komput Rzeczypospolitej poczynione *exunc* kasluujemy; i pretensyi żadney tym nad Komput Chorągwiom do Rzeczypospolitej nie zostawujemy. Owszem jasne Wielmożny Jmść Pan Wojewoda Wileński Hetman Wielki W. X. Lit: onę zwiżać powinien; bo im jako *ultra mentem* Rzeczypospolitej zaciągnionym żadney płaty, ani lokacyi dać nie możemy, ani powinniśmy, na insze zaś expensą Rzeczypospolitej Cią nowo podwyższone, i stare Wielkiego Xięstwa Litewskiego Skarb W. X. Lit: *per plus offerentiam* arendować będzie, *sinè gravamine* Szlacheckich defluitacyi według praw dawnych, i te importancye, tam gdzie potrzeba Rzeczypospolitej ukaże, obracać ma, *salva liquidatione* przed Jch Mościami Pany Deputatami na Seymach od Rzeczypospolitej wy-

Tadzonemi do tegoż Skarbu Wielkiego Xięstwa Litewskiego, *Quarta nomine Simpla Donativa* wnożona, i tak, jako Prawo mieć chce, obroćona być ma.

A że stare Cio *Mensis Regia* destynowane jest dawniejszymi Konstytucyami od Rzeczypospolitey tedy kiedy Rzeczpospolita *ad dispositionem suam* bierze z tychże Cei proveniów, Jmśc Pan Podskarbi W. X. Lit. ma wypłacać Królowi Jego Mości w dwu leciech od Seymu terażniejszego zacząwszy; sto tysięcy *Currentis monetae*. Więc że i *Ministeria* Jch Mościow Panow Marszałkow W. X. Lit. *extra competens forum* wiele spraw *cum gravamine* Stanu Szlacheckiego przed swoy Sąd *evocare* pozwalają, i Dekretami swoimi *Jurisdictiones alias confundere* zwykli; tedy *ab hinc* jeśli by *ad forum* Jch Mościow nie należące sprawy przypuszczone były, nie tylko *Peri Vittoria penus evocationis* podlegać powinna, ale też *Parti injuria* o to *forum* w Trybunale Wielkim W. X. Lit. z Jch Mościami Pany Marszałkami naznaczamy, którzy penom w prawie pospolitym opitany podlegać powinni będą.

A że Lokacya Woyska jest niżej namięniona, zaczyn teraz dyspozycya onego tu się namienia, aby Jch Mość Panowie Kommissarze Ekonomią Grodzieńską, Olicką, Leśnictwo Sokolskie i Kamienne rozdzieliłi na Chorągwie Usarskie, Pańcerne, Raytarckie, i Kozackie, w Pińskiej Ekonomii na Dragonie konne wszystkie, na Piechoty tyśiąc sześćset, na Piechoty Węgierskie sześćset; w Starostwach Woiewództwa Brzeskiego, na tyśiąc Piechoty Niemieckiey exdywidowali, naznaczają się, tedy Jch Mość Panowie Kommissarze na te exdywizyą Lokacyi do Grodzieńskiej Ekonomii Jmśc Pan GREGORY OGINSKI, Chorąży Wielkiego Xięstwa Litewskiego, Jmśc Pan MASSALSKI, Chorążyc Grodzieński, Jmśc Pan Alexander WOŁŁOWICZ, Cześnik Grodzieński, Jmśc Pan Stanisław SOPOCHO, Skarbnik Smoleński. Do Olickiey Ekonomii, Jmśc Pan Leon OGINSKI, Podstoli Wielkiego Xięstwa Litewskiego, Jmśc Pan Mikołay KORE, Chorąży Kowieński, Jmśc Pan Zygmunt JUŠZKIEWICZ, Podłedek Kowieński, Jmśc Pan Dominik MEDEKSZA, Pisarz Grodzki Kowieński. Do Pińskiej Ekonomii i Starostw w Woiewództwie Brzeskim, na Piechoty, Jmśc Pan Krzysztof RAJECKI, Pisarz Wielkiego Xięstwa Litewskiego, Jmśc Pan Ludwik POCIEY, Podkomorzy Brzeski, Jmśc Pan Reynold SADOWSKI, Pisarz Ziemi Brzeskiej, Jmśc Pan Mikołay MACHWIC, Stolnik Brzeski, Jmśc Pan Zygmunt Bazyli CHRZANOWSKI, Cześnik Brzeski. Ci tedy Jch Mość Panowie Kommissarze do exdywidowania Lokacyi naznaczeni mają się zjechać do mieysc naznaczonych we cztery Niedziele po denominacyi Króla Jego Mości, i rozdzielić włokami, po rozdzieleniu Lokacyi Regestra mają do Grodów *per oblatam* podać Extrakty wyiawfszy, ciż Jch Mość Panowie Kommissarze odeślą do Jmśc Pana Chorążego Wielkiego Xięstwa Litewskiego, a w niebytności do Jmśc Pana Podstolego, W. X. Lit. których Jch Mościow *fide, & consciencia* obowiązujemy, aby *sub ulla respectu*, exdywidowali, nie czyniąc *prajudicium* Dzierżawom, i Woysku, a któryby Jch Mościom miał bronić tey Lokacyi, *pro hoste Patriae, & Infami* deklarujemy. A te Regestra Lokacyi exdywidowania na Chorągwie odeśląć mają, jedne do Jmśc Pana Woiewody Wileńskiego, Hetmana W. X. Lit. a drugie do Woiewództw, i Powiatow; za odebraniem których ma Jmśc Pan Woiewoda Wileński ruszyć Woysko z Konfystencyi terażniejszych, na naznaczoną lokacyą. Inquantumby kto świeżo napisanemu prawu sprzeciwiał się, takowy *Pro Hoste Patriae* za dowodem *declaratur, sub privatione, Honorum, & bonorum*, o co *Forum* każdemu wolne, lub do Trybunału, lub na Seym; Dobra jego *pro vacanti* podane być mają. Dla zapłaty Woyska, i dla rachunkow z Jch Mościami Pany Poborcami, i Administratorami Szeleżnego, i Czopowego, Sądy Skarbowe po Woiewództwach, i Powiatach sędzić się mają według porządku Korony Polskiej.

Jan GNINSKI, Woiewoda Pomorski, Deputat z Senatu *ad pacta Conventa*, i na ten czas Direktor. Franciszek GRZYBOWSKI, Kasztelan Inowrocławski, Deputat z Senatu *m. p. ad pacta Conventa*. Jan PROSKI, Kasztelan Czerniechowski, Deputat z Senatu *ad pacta Conventa*. Jakub z Błyszna BLESZYNSKI, Kasztelan Miedzyrzecki jako Deputat z Senatu *ad pacta Conventa*. Jan Mikołay z Krasnegu KRASINSKI, Kasztelan Matagoujski jako Deputat z Senatu *ad pacta Conventa*. Krzysztof SKARBK, Kasztelan Chalicki, Deputat z Senatu *ad pacta Conventa*. Jan z Chomęc MORAWSKI, Kasztelan Przemyśki, Deputat z Senatu *ad pacta Conventa*. Wojciech KRONKOWSKI, Kasztelan Krzywiniński, Starosta Obojski Deputat z Senatu *ad pacta Conventa*. Maciey Z. B. PSTROKONSKI, Kasztelan Spycimirski, Deputat z Senatu *ad pacta Conventa*. Michał z Wielkiego Rybska RYBSKI, Kasztelan Gostyniński, Deputat z Senatu *ad pacta Conventa*. Prokop LIPSKI, Stolnik Wschowski, Pisarz Grodzki Poznański, Deputat z Woiewództwa Poznańskiego *ad pacta Conventa*. Hieronim BRORUCHOWSKI, Podstoli Poznański, Deputat *ad pacta Conventa*. Waleryan NARAMOWSKI, Burgrabia Ziemi Poznański, Deputat z Woiewództwa Poznańskiego *ad pacta Conventa*. Joannes à skrzywno Dunin, Nuntius Terrestris Pożnaniensis, Deputatus *ad pacta Conventa*. Jan ŁUKOMSKI, Woiewództwa Poznańskiego Deputat *ad pacta Conventa*. Wojciech na Parczewie PARCZEWSKI, Deputat Woiewództwa Poznańskiego *ad pacta Conventa*. Stanisław z Chomęc MORAWSKI, Deputat *ad pacta Conventa*. Z Woiewództwa Poznańskiego. Franciszek

Stanow W. X. L. z Koroną Polską

HRYNIEWICKI, Skarbnik Ziemi Bielskiej, Deputat ad pacła Conventa. Woiewództwa Po-
 znańskiego. Andrzej, Rozbitka ROZBICKI, Deputat ad pacła Conventa. Woiewództwa Poznań-
 skiego. Alexander Haza RADLICZ, ad pacła Conventa. Deputat Woiewództwa Poznańskiego.
 Franciszek z Blisza BLISZYNSKI, Deputat ad pacła Conventa. Woiewództwa Poznańskiego.
 Stefan KOSTROWSKI, Chorąży Derski, Deputat ad pacła Conventa. Woiewództwa Wi-
 lnijskiego. Krzysztof z Bratoszyna Deszpot ZIENOWICZ, Marszałek Oszmiański, Leśniczy
 Witkowiecki, Deputat ad pacła Conventa. Stanisław POZNIAK, Chorąży Oszmiański, Deputat
 ad pacła Conventa. Powiatu Oszmiańskiego, Kazimierz Władysław z Bieganic BIEGANSKI,
 Marszałek Bractawski, Deputat ad pacła Conventa. Adam TARŁO Starosta Steżycki, Depu-
 tat ad pacła Conventa. Woiewództwa Sędmierskiego. Stanisław DUNIN KARWICKI, Cześnik
 i Deputat ad pacła Conventa. Woiewództwa Sędmierskiego, Stanisław KOSZUCKI, Deputat
 z Woiewództwa Kaliskiego ad pacła Conventa. Stanisław DEMBINSKI, Deputat z Woiewódz-
 twa Kaliskiego. Sebaſtjan Haza RADLICZ, Deputat ad pacła Conventa. z Woiewództwa Ka-
 liskiego. Michał SZCZUKA, Ciwun, Pisarz Ziemi Trocki, Deputat ad pacła Conventa. Jan
 Stanisław BOKIEY, Podśedeł Woiewództwa Trockiego, Deputat ad pacła Conventa. Stani-
 sław RUKIEWICZ, Instygator Wielkiego Xięstwa Litewskiego, Woyski Grodzieński, Depu-
 tat ad pacła Conventa. z Grodzieńskiego Vilhelmus Fridericus BUCHOLC, Stolnik Instancki
 Deputat Powiatu Upickiego. Jan ZALESKI, Deputat ad pacła Conventa. z Powiatu Radom-
 skiego Woiewództwa Sieradzkiego. Stanisław DZIEDOSZYCKI, Chorąży Trembowolski, De-
 putat ad pacła Conventa. Ziemi Ławowskiej, Adam na Drohownie DROHOJOWSKI, Stolnik
 Ziemi Bielskiej, Deputat ad pacła Conventa. Karol z Nagłowicz REY, Podstoli Ziemi Chełm-
 skiej, Deputat ad pacła Conventa. z tejże Ziemi Chełmskiej, Łukasz Franciszek MAKOWIE-
 CKI, S. J. D. P. Ziemi Chałickiej. Jerzy DZIEDUSZYCKI, Starosta Zydzaczewski Deputat
 ad pacła Conventa. z Woiewództwa Podolskiego, Alexander WOŁŁOWICZ, Cześnik Grodzień-
 ski, Deputat ad pacła Conventa. Jan KROŚNOWSKI, Chorąży Podolski, Deputat ad pacła
 Conventa. Woiewództwa Podolskiego, Stanisław MAKOWIECKI, Stolnik Łatyczewski, Depu-
 tat ad pacła Conventa. Woiewództwa Podolskiego, Adam RZEWUSKI, Starosta Wiszyński,
 Deputat ad pacła Conventa. Woiewództwa Podolskiego, K. O. O. RZECHUSKI Biberſſeyn, Cho-
 rąży Lubelski, Deputat ad pacła Conventa. Mikołaj KOSSAKOWSKI Deputat ad pacła
 Conventa. Teofil BISPINK, Miecznik Starodubowski, Deputat ad pacła Conventa. z Powiatu
 Starodubowskiego, Kazimierz PTAK, Pisarz Grodzki Starodubowski mpp. Felix Nikodem
 z Ciechanowicza CIECHANOWIECKI, Deputat ad pacła Conventa. Woiewództwa Połockiego,
 Józef ZABA, Deputat ad pacła Conventa. Woiewództwa Połockiego, Maurycy Kazimierz
 z Głogowa GŁOGOWSKI, Deputat ad pacła Conventa. z Woiewództwa Belskiego, Pułkownik
 Pancerny z Znakem Nawiaśniewyżego KROLEWICA Jego Mości Jakuba. Mikołaj Stefan
 de Krókor Radecz RADECKI, Chorąży Horodelski, Deputat ad pacła Conventa. z Woiewództwa
 Belskiego Powiatu Horodelskiego. Michał na Liniewie LINIEWSKI, Łowczy Belski, Pułkownik,
 Deputat ad pacła Conventa. Woiewództwa Belskiego. Krzysztof KOMOROWSKI, Kuchmistrz
 Wielkiego Xięstwa Litewskiego, Starosta Wotkowyski, Deputat ad pacła Conventa. Teofil
 OLENSKI, Marszałek Wotkowyski, Deputat ad pacła Conventa. Teodor ŁUKOMSKI, Sę-
 dzia Ziemi, i Deputat ad pacła Conventa. Woiewództwa Witebskiego, Józef Kazimierz HUR-
 KO, Podśedeł, Woiewództwa Witebskiego, Deputat Michał Kazimierz PAC, Starosta Wasil-
 kowski, jako Deputat ad pacła Conventa. Piotr Władysław z Boglewicz BOGLEWSKI, Cze-
 śnik i Deputat ad pacła Conventa. Ziemi Czerskiej Kazimierz z Mokronosa MOKRONOSKI,
 Chorąży, i Deputat ad pacła Conventa. Ziemi Warszawskiej, Stanislaus Josephus de Obory
 CZOSNOWSKI, Dapifer, & Rothmagister Deputatus ad pacła Conventa, Terrae Varſaviensis,
 Stanisław KRASINSKI, Starosta Szumski, Deputat ad pacła Conventa. Ziemi Warszawskiej,
 Franciszek z Obor na Jasienicy CZOSNOWSKI, Cześnik, i Deputat ad pacła Conventa. Ziemi
 Warszawskiej, Michał z Koziełska PUZYNA, S. W. Poseł i Deputat Ziemi Wiskiej, Stani-
 sław OPAKCI, Podczaszcy Zytomirski, Poseł, i Deputat ad pacła Conventa. Ziemi Wiskiej,
 Szczesny na Krasnej Woli KRASINSKI, Podkomorzy, i Deputat ad pacła Conventa. Ziemi
 Ciechanowskiej, Wojciech Jędrzej z Krasnego KRASINSKI, Deputat ad pacła Conventa. Ziemi
 Ciechanowskiej, Kasper Jałbrzyk na Kozikach KOZIKOWSKI, Podstoli Ziemi Łomżyńskiej.
 Jan Kazimierz BRZEZINSKI, Podkomorzy Marszałek Sądow Kapturowych, i Pułkownik
 Ziemi Nurskiej, Deputat ad pacła Conventa. Jan Stanisław na Zalesiu ZALESKI, Chorąży Zie-
 mie Nurskiej, Starosta Suraski, Deputat ad pacła Conventa. Mikołaj z Królewic KROLEWSKI,
 Podczaszcy Brzeski, Deputat ad pacła Conventa. Ziemi Nurskiej, Jakub na Barthowie CHALE-
 CKI, Łowczy Woiewództwa Podolskiego, Deputat Ziemi Drogickiej, ad pacła Conventa. Jan
 Władysław Kunat WYROZEMBSKI, Stolnik Ziemi Mielnickiej do Cozquacyi Jurium Wiel-
 kiego Xięstwa Litewskiego, i ad pacła Conventa Conſcribetur Deputat. Ludwik Konstanty
 POCIEY, Podkomorzy Brzeski, i Deputat ad pacła Conventa. Woiewództwa Brzeskiego, Zyg-
 munt Benedykt CHRZANOWSKI, Cześnik, i Deputat ad pacła Conventa. Woiewództwa

Brzeskiego, Marcyan Dominik WOLŁOWICZ, Choraży *Mściławski*, i Deputat *ad pacła Conventa*. *Woiewództwa Mściławskiego*, Stefan Konstanty ZALENDZKI, Sędzia Ziemiański tegoż *Woiewództwa* Deputat, Kazimierz LISOWSKI, S. Z. T. m. p. Jakub Zygmunt RYBINSKI, Deputat *ad pacła Conventa*. *Woiewództwa Pomorskiego*, Stanisław OWICKI, Deputat *ad pacła Conventa*. z *Woiewództwa Pomorskiego*, Jan KLEYT, Deputat *ad pacła Conventa*. z *Woiewództwa Pomorskiego*, Ignacy Zygmunt STANISŁAWSKI, Deputat *ad pacła Conventa*. z *Woiewództwa Pomorskiego*, M. Kryłzpin KIERSZEYSZTEYN, Podczaszcy Wielkiego Xięstwa Litewskiego, Deputat *ad pacła Conventa*. z *Woiewództwa Mińskiego*, Krzysztof Stanisław na Bakstach ZAWISZA, Miński, Czczerzski Starosta, Deputat *ad pacła Conventa*. z *Woiewództwa Mińskiego*, Michał na Chalczu CHALECKI, Starosta Mozyrski, Deputat *ad pacła Conventa*. Bogusław Jan Iphorski LENKIEWICZ, Stołnik i Deputat *ad pacła Conventa*. Powiatu Mozyrskiego, Bonawentura BRYGANTY, Radzca Krakowa, tegoż Miasta, P. Jerzy Romuald Schedel Radzca, i Poseł od Stołecznego Miasta Jego Królewskiej Mości Krakowa. Paweł Nieszniowski Sekretarz, i Poseł Miasta Krakowa. Dominik Wilczek, J. K. Mości Sekretarz, i Assessor Sądow Zadwornych, Radca, Poseł, i Deputat *ad pacła Conventa*. Miasta Lwowa, Jan Stanisław Mościcki, *Philosophiae Doctor*, Sekretarz, i Poseł Miasta Lwowa.



KONSTYTUCYE
SEYMU
WALNEGO ORDYNARYINEGO
SZESZNIEDZIELNEGO
W GRODNIE
Roku Pańskiego MDCCXXVI.
DNIA 28. WRZESNIA
ZŁOZONEGO

W IMIĘ PANSKIE AMEN.

AUGUST Wtóry z Bożej Łaski KROL Polski, Wielki Xiążę Litewski, Ruski, Pruski, Mazowiecki, Zmudzki, Kijowski, Wołyński, Podolski, Podlaski, Instantki, Smoleński, Siewierski y Czernichowski, a Dziedziczny Xiążę Saski y Elektor.

WSzem w obec y każdemu z osobna (komu o tym wiedzieć należy) do wiadomości podajemy. Iż *in hac re* Legi publicae Seymu immediate przeszłego Warszawskiego, Reasumpcyą terażniejszego Seymu za Uniwersałami Naszemi złożyliśmy, któremu *vim & valorem* Seymu szesniedzielnego, za zgodą wszystkich Stanów przyznajemy, y Konstytucye niżej opisanę postanawiamy.

DIPLOMA.

AUGUST Wtóry z Bożej Łaski KROL Polski, Wielki Xiążę Litewski, Ruski, Pruski, Mazowiecki, Zmudzki, Kijowski, Wołyński, Podolski, Podlaski, Instantki, Smoleński, Siewierski y Czernichowski, a Dziedziczny Xiążę Saski y Elektor.

WSzem w obec y każdemu z osobna (komu o tym wiedzieć należy) teraz y na potomne czasy oznajmujemy: Iż jako dotąd naypierwszy y naygruntowniejszy Panowania Naszego, przez wszystkie czasy na miłości y propensyi znacznych Obywatelów Koronnych y W. X. Lit: załczyt y fundament założywszy, y o rozszerzenie Granic Rzeczypospolitey *per recuperationem avulsorum* za zgodą wszystkich Stanów staraliśmy się, y starać nie przestajemy; tak zabiegając wszelkim pretextom, z którychby jakiegokolwiek suspicye albo dissidemy; *inter Majestatem & Libertatem* urosć mogły, reasumując *vincula Paſtorum Conventorum*, tudzież *anteriora Diplomata Noſtra*, ślubujemy, y *verbo Regio* przyrzekamy: Iż spadającą na Królów Polskich y na Stany Koronne y W. X. Lit: oraz *ad Corpus Rzpltey* zdawna przyłączoną Prowincyą Kurlandzką, *post ſera ſata moderni Ducis Ferdinandi, ultimi Poſſeſſoris ſine prole maſcula decedentis, ſecundum Paſta ſubjectionis auiternae, avellere* nikomu nie dopuścimy, *ſubſtitutionem novi cuiuſcunq; Principis infeudandi ani ſeperatim, ani conjunctim, præſcindendo omnem ſpem quibuſvis Competitoribus, z Stanami Rzpltey, y niepozwolimy żadney aſſiſtencyi, ani protekcyi directe ſive indirecſte cuiuſvis* nie damy, y owszem Ordynans Graffowi Moryczowi Saſkiemu do jako nayprędzszego wyjazdu z Kurlandyi poſyłamy, y że tam więcej znaydować ſię nie będzie, ani ſię intereſſować do niey *ſub quocunq; obtentu, colore vel titulo quaęſito* nie ma, aſſekurujemy. Wypraktykowane czyli zfabrykowane *ex ſtatuto privato & prohibito in ſavorem* tegoż Graffa Morycza, jakiegokolwiek instrumenta odebrać od niego, y jeſzcze na tym Seymie oddać Stanom Rzpltey, *tanquam nulla, vitioſa & inſuſſiſtentia*, tudzież Kurlandczyków ſamych tylko Autorów, Fabrykatorów y Praktykantów tychże Instrumentów, w Sadach Naszych Relacyinych, według wydanych Mandatów ſądzić deklarujemy. Które Diploma Ręką naszą podpisaſane, y Pieczęciami Koronna y W. X. Lit: ſwierdzone, do rąk Urodzonego Marſzałka Poſelskiego oddać, y nie tylko *in Volumen Legum* inſerować, ale y do Metryk, Grodów kaźdego Województwa podać pozwalamy. Działo ſię w Grodnie Dnia XI. Mieſiaca Października, Roku Pańskiego MDCCXXVI, Panowania Naszego XXX. Roku.

AUGUSTUS REX.

(L. S. Regni.)

A

(L. S. M. D. L.)

Pospo-

Pospolite Ruszenie y Okazowanie.

PRzeſtrzegając *in omnes casus securitatem* Rzpltey, Pospolite Ruszenie do przyszłego da Pan Bóg Seymu w rękach naszych zostawujemy, o którym dawnieysze Konſtytucye *in omnibus Punctis* reasumujemy; aby zaś Stan Szlachecki do służby wojenney tym lepiej sposobił się w Konie y Rynłztunki, Popisy aliàs Okazowanie dawnemi Prawami ustanowione, uchwalamy, postanowiamy.

Securitas Seymow dawnych.

CHcąc dawne Prawa y Konſtytucye o Seymach Walnych Sześcioniedzielných nienaruszone *in suo robore & executione* zachować, Limity, które *ex necessitate* konjunktur przeszłych, *pro hac sola & nunquam practicanda vice* nastąpić musiały, aby napotym pod żadnym pretextem y tytułem nie stawały, *authoritate praesentis Conventus* zakazujemy, *non derogando* jednak *Legibus* o Seymach Extraordynarynych dwuniedzielných, *in casu extremæ & indispensabilis necessitatis*. Przy tym Seym Ordynaryny *immediatè* następujący, według Alternaty na W. X. Lit: przypadający w Grodnie, *in termino lege novella praescripto*, to jest: Anno 1728. złożyć deklarujemy, oraz Konſtytucyą Anni 1690. o Porządku Seymowania, osobliwie *respectu* łączenia się pięćciami Stanow Rzpltey przed konkluzyą Seymu, reasumujemy, y zachować we wszystkim obiecujemy.

Xieſtwo Kurlandzkie.

Ponieważ według doświadczenia powszechnego wszystkie Państwa y Narody skupione, y zjednoczone *in unum* pod jednoſtawnym Rządem y Panowaniem *Corpus* daleko zwykły być wać mocniejszy, szczęśliwszy y sposobniejszy do obrony y konſerwacyi poſpolitey, aniżeli rozdzielone: przeto *inherendo Pactis æternis Subjectionis, & incorporationis absolutissimæ & plenissimæ*, bez żadney najmniejszey rezerwacyi, *libere, rite, ac legitime ab utrinque stabilitis, & jurata fide confirmatis*, tudzież stosując się do Konſtytucyi, Anni 1589. *deficiente stirpe mascula* terazniejszego Xiążęcia Ferdynanda *ex linea Kettleriana procedentis, salvis per omnia Juribus, Possessivis ac Prærogativis* tegoż Xiążęcia póki żyć będzie (któremu homagium dyspensując Konſtytucyą Anni 1693. *ob respectum proventus ætatis, & singularia erga Rempublicam merita, etiam* przez Poſta swego *præstare* pozwalamy, *hoc* jednak *præcauto*, że to służyć niepowinno *Successoribus* jego, *inquantumby ex lumbis illius directe descendentes existere* mieli) pomienione Xieſtwo Kurlandzkie y Semigallkie zdawna inkorporowane y przyłączone *ad Corpus Reipublicæ, cum omnibus attinentiis & contingentiis suis antiquis*, do Korony Polskiej y W. X. Lit: przyłączamy y inkorporujemy za ſpólnych y nierozdzielnych Obywatelów Kor: y W.X.L. pierwey przyjętych przyjmujemy, z Prawami, Przywilejami, y Wolnościami im nadanemi przedtym, do wszystkich Praw, Honorów, Prerogatyw y wolności Koronnych y W. X. Litew: przypuszczonych *pariter* przypuszczamy, jednoſtawnymi siłami, poſilkami y wojskami całej Rzpltey *contra omnes usurpationes & quosvis insultus hostiles* zaſtępować, bronić y zaſzczycać obiecujemy. *Insuper* jako *omnem prorsus novi Principis inſeudandi substitutionem post fata* pomienionego Xiążęcia Ferdynanda, *in casum deficientis stirpis masculæ, perpetuum* ekskludujemy, y abrogujemy, tak *attenta* przeszłe wszystkie przeciwko inhibicyom, Mandatom y Reſkryptom naszym, mianowicie *usurpati* nie należycie *ultimi Conventiculi, cum omnibus Actibus* wdającemi się *in materiam eventualis ſucceſſionis*, znoſimy, kaſtujemy, y one za nieważne *ex vitio nullitatis, & inſuſſistentiæ naturalis, ſtante pro nunc directo & ſupremo, in ſuturum* zaś *utili & immediato Dominio nostro & Reipublicæ, perpetua & irrevocabili lege* deklarujemy. A że Graff Morycz niepoſlušnym Ordynanſem Naszym, y woli Rzpltey *circa effectuationem Diplomatis Noſtri*, na terazniejszym Seymie *traditi* pokazał się; tedy onego nie tylko *ex Ditionibus* Prowincyi Kurlandzkiej, tudzież Królestwa Polskiego y W. X. Lit: *proſcribimus*, ale też *pro hoſte Reipublicæ & invidicabili capite* ogłaſzamy y kondemnujemy, *Liberum exercitum Auguſtanæ Confeſſionis, z którą ad Rempublicam acceſſerunt, & per Pacta ſubjectionis ſibi caverunt cum pacifico uſu & conſervatione* teyże Religii, *cæterisque illius Ritibus, ſecundum obloquentiam duntaxat eorundem Paſtorum, aſſekurujemy; ubeſpieczając, iż ad mutationem oney, nikogo per vim* przymuſzać nie dopuſciemy, *ſalvo jure & uſu Religionis Romano Catholice in forma Regiminis præſcripto, & per Conſtitutionem An. 1678 approbato.*

Także, aby *deſideria* y reprezentacye Stanow wszystkich Prowincyi Kurlandzkiej *ratione* domowego porządku y innych Ustaw, *ad bonum ordinem & internam Regimen* potrzebnych, tym ſnadniej y ſkuteczniej akkomodowane *pro juſtitia, commodo & utilitate Univerſorum* być mogły, za zgodą wſzech Stanow, Kommiſſarzów Naszych *ex Senatorio Ordine*; Wielebnego X. Krzyſztofa na Słupowie Szembeka Biſkupa Warmińskiego y Sambińskiego, Wielmożnych Kazimierza z Kozielſka Ogińskiego Trockiego, Staſiſława Denhoffa Połockiego, Hetmana Polnego W. X. L. Staſiſława Chomentowskiego Mazowieckiego, Hetmana Polnego Koronnego, Wojewodów, *Ex Ordine Equeſtri*. Z Małej Polſki, Urodzonych Jana na Tykocinie y Tyczynie Branickiego, Chorążego Koronnego, Kroſieſkiego Staroſtę, Jakuba na Skrzynnie Dunina, Regenta Koronnego, Staroſtę Radoczyckiego, Ożarówſkiego Stołnika

Krakow.

Krakowskiego, Wielopolskiego Lanckorońskiego, Kalinowskiego Winnickiego, Starostów, Karwowskiego Podczaszego Wiskiego y Sędziego Grodzkiego, Branńskiego. Z Wielkiej Pol-
 ski; Urodzonych Maksymiliana z Tenczyna Ossolińskiego, Podskarbiego Nadwornego Koron-
 nego, Sandomirskiego Starostę, Stefana Garczyńskiego Chorążego, Alexandra Łódzie Po-
 nińskiego Łowczego, Wschowskich. Nakwaskiego Ciechanowskiego, Szembeka Tokwicz-
 nskiego Starostów; Kraśńskiego Cześnika Ciechanowskiego. Z Wielkiego X.L. Urodzonych
 Kazimierza na Bychowie, Dąbrownie y Zaslaviu Sapiehy, Generała Artylleryi W. X. Litt:
 Wołpińskiego Starostę; Michała Xiążęcia na Nieświżu y Olyce Radziwiłła Przemyńskiego,
 Józefa de Campo Scipiona Lidzkiego, z Kozielska Ogińskiego Gorzdowskiego, Starostów,
 Wala Chorążego Grodzieńskiego. Antoniego Eperyelzkiego Pułkownika Naszego, nie tylko
 dla wysłuchania, examinowania y akkommodowania tychże desideriorum & representationum,
 ale też *primario & principaliter* dla uformowania y ułożenia Ordinacyi teyże Prowincyi, tu-
 dzież Powiatu Piltyńskiego *respective quoad Jura sua*, przy tym dla uprzątnienia y uspokoje-
 nia jakichkolwiek niezgod, exorbitancyi, kontrowersyi y pretenzyi domowych y postron-
 nych, *cum potestate* sądzenia y karania *Summario Processu* tych Kurlandczykow, którzyby *re-
 belles Juribus Reipublice*, albo powadze Kommissarskiej, po tey Konstytucyi tamże w Kurlan-
 dyi pokazali się, ordynujemy; *salva relatione & approbatione* na Seymie przyszłym. Którym,
 Wielebnemu, Wielmożnym y Urodzonym Kommissarzom, aby Wielmożni Hetmani obo-
 yga Narodów *assistentiam militarem pro exigentia necessitatis, salva disciplina militari per Novellam Le-
 gem praescripta*, pod Kommandą Regimentarzów godnych, tak z Koronnego, jako y Litew-
 skiego Woyska, dodali, *authoritate praesentis Conventus* nakazujemy; którzy to Regimentarze z
 Dywizyami w Kommandach swoich będącemi na Granicy Kurlandzkiej stanąć, y dalszego
 Ordynansu tychże Wielebnych, Wielmożnych y Urodzonych Kommissarzów czekać mają,
 Pomienionych zaś Wielebnego, Wielmożnych y Urodzonych Kommissarzów Naszych obo-
 wiążujemy, aby tę Kommissyą *primo vere*, naczynawszy termin *per innotescentiales suas*, &
proprio ore, na nie się wybrałszy, *sine ullo sumptu ex Senatus Consilio assignando*, ani ze Skarbu,
 ani z Województw *salvo beneficio suspensionis* spraw ich *in quovis subsellio*, expedyowali, *instrumen-
 tum Pseudo Electionis*, & omnia alia *Juribus Reipublice* nociva *ex Actis eliminant*. Oraz Obywate-
 lom całego Xięstwa Kurlandzkiego, Semigalskiego, y Powiatu Piltyńskiego, *in genere & specie*
 wszystkim korespondencyi, Praktyk, Negocyacyi wszelakich z postronnemi Potencyami
 & *quasvis innovationes, machinationes, vel molimina in praerudicium Jurium Reipublice* sub quocunque
titulo, colore vel pretextu, directe sive indirecte *Authoritate publica* terażniejszego Seymu, *sub penis*
criminis laesae Majestatis Perduellionis, caeterisque rigoribus in Legibus descriptis, zakazujemy, któ-
 rym rygorom wszyscy *Fautores, Cooperatores, & Assistentes* jeźliby się jacy *in futuram* pokazali,
cujusvis Nationis subiacere powinni w Sądach Seymowych.

POSELSTWO

Do OYCA S. z Reassumpcyą Praw, *pro Jure Patronatus, & pro indemnitate Jurisdictionis Reipubl:
 contra Cortesanos.*

Jakośmy zawsze Naywyższych Pasterzów Kościoła Świętego y Zwierzchność Stolicy A-
 postolskiej, od Przodków Naszych do tych czas szanować y wenerować zwykli, tak y te-
 raz tę Naszą y Rzplitey ku Stolicy Apostolskiej chcąc oświadczyć rewerencyą, naznaczamy
 do Oyca S. Poselstwo, na które Wielmożnego Jana z Czekarzewic Tarła Wojewodę Lu-
 belskiego, Grabowieckiego, Medyckiego, Jasielskiego Starostę, Generała Leytenanta Infan-
 teryi Woysk Naszych ordynujemy, y przez tego Posła naszego upraszać Oyca S. będziemy,
 aby nam wolnym Narodom *in Juribus Cardinalibus Majestatis Reipublice, nec non Patronatus*,
 ubliżać nie pozwalal, oraz te *Praerudicia & gravamina*, które tak od Zakonnikow wdzierają-
 cych się w Opaństwa, jako y innych Duchownych uzurpujących *Beneficia* bez Present Na-
 szych Królewskich ponosimy; tudzież w aggrawacyach Województwa Krakowskiego; y
 innych Województw y Ziem Prowizyami od Samm, w pociągnienu spraw Swieckich do
 swego Duchownego Sądu, w Appellacyach. Inhibityac h; Sodom Swieckim z Konfysforzow
 y Nuncyatury często założonych, y inne *abusus Jurisdictionis Nuncyaturae*, *internam quietem*
 tego Królestwa wzruszające, aby światobliwie odwrócić raczył; *circumscribendo Trybunał*
Nuntiaturae ad instar innych Nunciatur w Państwach Katolickich znaydujących się; oraz *ab-
 rogando* wszystkie *abusus & exorbitantias* teyże Nuncyatury *cum summo gravamine & praerudicio*
Status Saecularis & Ecclesiastici, a oraz *Prerogativae Legati Nati*, gwoli czemu o rewokacyą te-
 raźniejszego Nayprzewielebniejszego w Bogu Xiędza Nuncyusza, *serio & indilate instabimus*.
 Przytym reasumujemy wszystkie Prawa y Statuta, któremi *Jura Patronatus Nostri Regii* są
 warowane, tak w Koronie jako y W. X. Litt. osobliwie Statut Olbrychta Anno 1496. Ale-
 xandra An. 1505. Zygmunta Augusta An. 1550. Konstytucyą An. 1641. & *Paclis Conventis*, y
 ostatnim Traktatem An. 1717. ubeśpieczone, Status także *de Cortesanis* Anno 1536. & 1540.
 postanowiony, Konstytucyą An. 1641. reasumowany odnawiamy, y według opisanja jego *in*
contra

contravenientes, aby poenx irremissibiliter extendantur, mieć chcemy: Opaństw y innych Beneficia Duchownych, Prezentacyi Naszey, nikomu bez prezenty y nominacyi Naszey dżierzyć nie pozwolimy, y do Exekucyi to Prawo Wielmożnym Ministrom Status y Hetmanom przywodzić zlecamy, aby ad amovendos usurpatores & cohibendos abusus Nunciaturæ (gdy tego będzie potrzeba) ludzi dodali, nieposłusznych y przeciwnych dawniejszym Prawom, y tey Konstytucyi, tak same Osoby, jako też Dobra cum præjudicio Patronatus nostri uzurpowane sekwestrowali, facta factis opponendo.

TRYBUNAŁ SKARBOWY.

Zachowując wcale nienaruszenie tak regularną placą Konstytucyą An. 1717. postanowioną, jako też *Disciplinam militem tamże opisaną*, dla wykonania *Sancitorum* przeszłej y terazniejszej Konstytucyi, Trybunał Skarbowy *pro eodem tempore & loco* sześciedzielnym, do drugiego Seymu doszłego *per Cadentias solitas* postanawiamy, do którego z Senatu, z Małey Polki, W. X. Szaniawskiego Biskupa Chełmskiego, Wielmożnych Jerzego Lubomirskiego Krakowskiego, Jana z Czekarzewic Tarła Lubelskiego, Wojewodów: Urodzonego Mikołaja Sołtyka Kasztelana Przemyńskiego. Z Wielkiej Polki, z Senatu Wielmożnych Franciszka Bielińskiego Wojewodę Chełmskiego, Łódzie Ponińskiego, Gnieźnieńskiego, Mikołaja Podoskiego, Płockiego, Kazimierza Rudzieńskiego, Czerskiego, Kasztelanów, za Kommissarzów ordynujemy, naznaczając na każdego *Salarium* ze Skarbu Koronnego, podług dawnego zwyczaju, na który Trybunał zjachawszy się Wielebny w Bogu, Wielmożni Urodzeni Kommissarze *in assistentia* Wielmożnego Podskarbiego W. Koronnego, lub *Officii ipsius*, które według dawnych zwyczajów *circa immunitates* zachowane być powinno; po wykonaney przed Ziemstwem, lub *vacante hoc Judicio*, przed Urzędem y Grodem Radomskim Rothą Trybunałką według Konstytucyi Trybunału Skarbowego Anni 1685, z przydatkiem w Konstytucyi An. 1717. *de Disciplina militari* wyrażonym, przysiędże, y po obranym *e medio sui* lub *ex Senatorio Ordine*, lub też *ex Equestri* Marszałku, alternatę Prowincyi zachowując, aby raz był z Małey Polki, drugi raz z Wielkiej Polki Marszałek, zaczynając jednak przyszły Trybunał od Małey Polki, (co się ma rozumieć y zachować *alternatim* o trzymaniu Pióra przy Regentach) wszelkie *Sancita* w Konstytucyi An. 1717. *Tit.* Trybunał Skarbowy opisane wykonywać będzie, Likwidacye zaś Chorągwi y Regimentów z Popisami przez Urodzonych Kommissarzów na Leżach jako nayspilniey odprawionemi konfrontując, aby się żadna defraudacya w kompletach nie działa. A dla tego Urodzeni Kommissarze względem Popisów *secundum præscriptum Novellæ Legis* sprowadzić się tenebuntur we wszystkich; konfrontacya zaś podanych przez Deputatów Woyska *utriusque authoramenti* na Trybunale Skarbowym Regentów, powinna się odprawić *circa liquidationem in Stuba Judicii* przy Deputowanych Urodzonych Kommissarzach y Pifarzu Skarbowym. *Juramenta* zaś przy stoliku *Officii in præsentia Judicii* wykonywane być powinny. A w którym Województwie, dla zerwania Seymiku Gospodarskiego nie byłoby Kommissarza, tedy opis y lokwizycyą Pierwszy Senator, lub Urzędnik w Województwie na ów czas przytomny, *in tempore præscripto*, odprawić będzie powinien, y na Trybunał Skarbowy odesłać. A jako *ex Equestri Ordine* Urodzeni Kommissarze bywali od Województw *salarjati*, tak y na potym Województwa y Ziemie *providebunt*. Tenże Trybunał w żadne materye sobie Prawem, *ar Novella Lege ad exequendum* nie podane, wdawać się nie powinien, ani też takich Deklaracyi (któreby się na wyraźnych Konstytucyach nie fundowały) pisać y promulgować, y żadnych impozycyi ani na Skarb, ani na Województwa, ani na kogo innego nie ma stanowić *sub nullitate attentorum*. A lubo *ultra concessam facultatem* Trybunały przeszłe Skarbowe różne impozycye na Traktamenta Woyskowe y inne *Expensa* stanowili, jednak *præterita commissa indulgendo*, Wielmożnego Podskarbiego W. Koronnego obligujemy, aby przeszłe Summy na Traktamenta *pro An. 1720. 1722. 1725. & 1726.* zaległe za każdy Rok według Dyspozycyi Izby Kommissarskiej wypłacił, *in futurum* zaś implikancyą Skarbu Koronnego *tollendo* postanawiamy, aby Wielmożny Podskarbi W. Koronny Dwadzieścia Tyśięcy Zł: Pol: Summy *quotannis* ze Skarbu Koronnego na Dyspozycyą Trybunału Skarb: wypłacał; z którey to summy na każdego Kommissarza Woyskowego, summa Trzy Tyśięce Zł: Pol: *cedere* powinna, *residuum* Jedenaście Tyśięcy Zł: Pol: *in parte* na Deputatów Chorągwiowych y Regimentów, także ich Dyrektora, y inne Osoby *obsequio* Trybunału Skarb: *ex antiquo* destynowane: A że Izba Kommissarska Trybunału *solita praxi* bez *expensy* obeyść się nie może, tedy Wielm: Podskarbi W. Koron: *itidem* na takowe *expensa* Trzynastcie Tyśięcy Pięćset Zł: *quotannis* *providebit*, co *in calculo publico* *acceptari* powinno; z którey to summy Urodzonemu Instygatorowi lub Vice-Instygatorowi Kor: który z nich *ab inchoatione* Trybunału, aż do zakończenia będzie *præsens*, Półtora Tyśięca Zł: Pol: naznaczamy. A do tego *reassumitur Constitutio Annorum* 1675. & 1677. o Trybunałach Skarb: Radomskich, oraz *Executio* Konstytucyi Anni 1717. *sub Tit.* Trybunał Skarbowy, w interessie Królewica Jmci Jakóba *demandatur*.

Oryg.

Handys ~ nie pisać

Ordynacya Piechoty Łanowey.

Piechota Łanowa *quondam robur militiae*, ponieważ *per injuriam temporum* y różne Rzeczypof: *Simptomata*, do tey extenuacyi przysła, że z niey teraz małe *subsidiū* Rzepltey; przeto stofując się do Konstytucyi *Annorum* 1638. 1647. *Et præcipue* 1649. o Wybrańcach Łanow Wybranieckich, z Starostw y Dzierżaw naszych postanowionych, a dotąd do Exekucyi nieprzywiedzionych, aby *in omnes casus ingruentes* Rzeczplta *ex fundo* pomienionych Łanow Wybranieckich *antiquitus* znajdujących się, *subsidiū* *Et robur* regularney milicyi mieć mogła do lepszego y skuteczniejszego porządku przyprowadzając; z każdego Łanu Wybranieckiego osiadłego, lub przez Starostw Dzierżawców, lub przez kogokolwiek zażywanego na Erekcya Piechoty Authoramentu Cudzoziemskiego, po Złotyeh Polskich Sto, za zgodą wszech Stanow postanawiamy, tak aby Wybrańcy z Łanow przez się osiadłych, jako y Starostowie, y Dzierżawcy, Łany *ex antiquo* Wybranieckie trzymający, pomienioną kwotę dwiema ratami *ad normam* regularney płacy, (pierwszą zaczynając Ratę dnia 15. *Septembris*, w Roku następującym 1727. druga dnia 15. *Martii consequenter*, y tak *consequutive* z Prowincyi Wielkopolskiej do Piotrkowa, a z Małopolskiej do Lublina *circa Officia Castrensia* bez żadney extorsyi, y bez Groszowego *per spatium* trzech Niedziel wypłacając, za kwitami Asygnataryuszow oddawali, *sub executione militari*: do której nowo erygowaney Piechoty Officyerom (których samą tylko Szlachtę, Katolików, w Województwach y Ziemiach osiadłych, *muneris eidem idoneos* pod władzą, y za rekomendacyą Hetmańską zawsze mieć chcemy) Listy przypowiedne z Kancellaryi Naszey wydać deklarujemy. A że teraz *quantitatem* Łanow Wybranieckich *in generalitate* *Et particularitate* wiedzieć nie możemy; przeto inweſtygacyą y redukcya onych Kommissyi Radomskiej zlecamy, na którą Kommissya Urodzeni Kommissarze z Ziem y Województw na Trybunał Radomski obrani, Taryffy sprawiedliwe Łanow Wybranieckich osiadłych, *a parte* zaś pustych (na których osiadłość *ad instantiam cujusvis* Przywileje z Kancellaryi Naszey wydać każemy, ażeby za osadzeniem onych podobna solucya *importatori* mogła) tak zdawna, jako y teraz, gdzie nie są oblatowane, przez Starostw y Dzierżawców (którym rzetelnie pod winą tyśiąca grzywien *in casu* zatajenia którego Łanu osiadłego, w Trybunale Radomskim *ad instantiam* Instygatora *repetenda*, wcześniej przed Kommissya przysła *per Oblatam* do Grodu *proprui Districtus*, a w Województwach Pruskich *in defectu* Grodow, *ad Acta Civitatenſia lege præſenti* podać nakazujemy) *authentice* wyjęte, komportować *tenebuntur*: także Taryffy, które tylko znaleźć się mogą y luſtracye, Skarb Koronny jako y Rotmistrze przeszli pomienioney Piechoty Łanowey inweſtygowane y opisane Łany pod Juramentem tamże wykonanym, jako żadnych Łanow na szkodę Rzepltey nie utaili, oſobiſcie komportować mają, *sub pœna mille Marcarum Polonicalium* *seorsive* na każdego niepoſtuszłego, w Trybunale Koronnym *ex Reſtro Fiſci ad instantiam* Instygatora Koronnego *irroganda*, z których Taryffy y Luſtracyi komportowanych, jako y inweſtygacyi pod Juramentem zeznaney, Trybunał Radomski w Roku przysłym 1727. przypadający, *judicialiter* redukować, *Et in unum* wſzyłtkie Łany, jako *ex antiquo* były ſkomputowawſzy. opisać, Taryffę inweſtygowanych Łanow *per Oblatam* tamże w Radomiu, jako y *ad Archivum* Skarbu Koronnego, *in ordine* do wydania Dyſpartymentow *ad inſtar* płacy regularney na Regimenta uformowane oddać powinien będzie. A z tych uformowanych Regimentow 60. ludzi *pro præſidio* Zamku Krakowsk: Wielmożni Hetmani Koronni kommanderować mają pod Kommandę Urodzonego Starosty Krakowsk: Odtąd zaś Sołtyſi po Dobrach Naszych zoſtający, żadney ſolucyi do Urodzonych Rotmistrzów, ani żadney uſługi onym czynić nie mają.

KOMMISSYA z CESARZEM JMCIA.

IZ wiele Rzepltey należy na konſerwacyi Saſiedzkiej Przyjaźni z poltronnemi Potencyami; przeto dla aſſektowania tym gruntowniejszego *Bonæ Viciniæ* z Cesarzem Jmcią *in ordine* do kontynuacyi, bez wdawania się w nowe jakiegokolwiek Kondycye, albo *ligamenta*, przy Nayprzewielebniejszym Prymaſie Koronnym y W. X. L. tudzież przy Wielmożnych Miniſtrach *Status* y Hetmanach *utriuſque Gentis*, Kommiſſarzów Naszych, z Senatu, Przewielebnego w Bogu Jmci X. Konſtanteo Felicyana Szaniawskiego Krakowskiego, Wielbnych Krzyſztosa Szembeka Kujawskiego y Pomorskiego, Pancerzyńſkiego Wileńſkiego, Andrzeja Załuſkiego Płockiego, Krzyſztosa Szembeka Warmińſkiego y Sambińſkiego, Gaſiewſkiego Smoleńſkiego Biſkupów; z Małeypolſki J.W. Xiążęcia Januſza Wiſniewieckiego, Kaſztelana Krakowskiego, Józefa Potockiego Kijowskiego, Stefana Humieckiego Podolſkiego, Wojewodów; Kazimierza Steckiego Kijowskiego, Dębińſkiego Woynickiego, Urodzonego Miączyńſkiego Chełmſkiego, Kaſztelanów. Z Wielkieypolſki: Wielmożnych Radomickiego Poznańſkiego, Szoldrſkiego Kaſkiego, Wielopolſkiego Sieradzkiego, Załuſkiego Płockiego, Wojewodów; Ponińſkiego Gnieźnieńſkiego, Trzińſkiego, Rawſkiego, Urodzonego Międzyńſkiego Szremskiego Kaſztelanów. Z W. Xiſtwa Litt: Wielmożnych Xiążęcia Kazimierza

Czartoryskiego Kasztelana Wileńskiego, Kazimierza Ogińskiego Wojewodę, Jana Fryderyka Sapiechę Kasztelana Trockich, Cetnera Smoleńskiego, Xźcia Radziwiłła Nowogrodzkiego, Sapiechę Brzełskiego Wojewodów. *Ex Equestri Ordine* z Małeyppolski, Urodzonych Jana Branickiego Chorążego, Seweryna Rzewuskiego Podczaszego, Alexandra Szembeka Stolnika, Lubomirskiego Oboźnego, Jakuba Dunina Regenta, Koronnych; Antoniego Trypolskiego Kijowskiego, Pełowskiego Podolskiego, Podkomorzych; Wielopolskiego Krakowskiego, Małachowskiego Opoczyńskiego, Potockiego Halickiego Starostów. Łętowskiego Chorąż; Ożarówskiego Stolnika: Krakow: Karola Odrowąża Hrabie Siedleckiego, z Wielkieypolski: Urodzonych Maxymiliana Ossolińskiego Podskarbiego Nadwornego Koronnego, Jana Skarbka Rudzkiego Czerskiego, Franciszka Aloyzego Łokiego Warszawskiego, Adama Wilkowskiego Sochaczewskiego Podkomorzych, Pawła Jaroszewskiego Starostę Płock: Stefana Garczyńskiego Chorążego, Piotra Sokolnickiego Cześnika, Wschowskich, Stefana Szoldrskiego Wojewodzica Kaliskiego, Adama Zakrzewskiego Chorążego Łęczyckiego, Pifarza Grodzkiego Poznańskiego, Gąsiorowskiego Starostę Radziejowskiego, Poniatowskiego Podczasz: Łęczyckiego, Rychłowskiego Chorążycy Sieradzkiego. Z W. X. Lit: Urodzonych Michała na Czerei Sapiechę Pifarza Polnego, z Kozielska Ogińskiego Podstołego, Kazimierza Sapiechę Generała Artyl: W. X. L. Wołpińskiego, Xźcia Michała Radziwiłła Przemyńskiego, Józefa *de Campo* Scipiona Lidzkiego, Strutyńskiego Wilkomirsk: Starostów, Chomińskiego Ofzmiańsk: Mirskiego Braślawsk: z Kozielska Ogińskiego Kowieńsk: Marszałków, Michała Aloyzego Sawickiego Pifarza Ziemsk: Wileńsk: z Kozielska Ogińskiego Borysowsk: Zawiszę Semiliyskiego Starostów, naznaczamy, *absentia nonnullorum non obstante, salva Relatione & Approbatione* na Seymie przeszłym.

KOMMISSYA z CAROWĄ JEYMCIĄ.

Jako do zachowania y utrzymania wiecznego z Carową Jeymcią y z Państwem jey pokoju, prawdziwe y stateczne mamy *studium*, tak wszelakie pretenzye Rzpltey z okazji Traktatu Solusnego, y przeszłych konjunktur zachodzące, chcąc *finaliter* uspokoić, *circa assistentiam* Nayprzewielebn: Prymasa Koronnego y W. X. Litew. y Wielmożnych Ministrów Status, y Hetmanów obojga Narodów do traktowania z Ministrami Carowey Jeymci, z Senatu Przewielebnego X. Konstantego Felicjana Szaniawskiego Krakowskiego, Wielebnych Krzysztofa Szembeka Kujawskiego, Pancerzyńskiego Wileńskiego Stefana Rupniewskiego Łuckiego, Ożgę Kijowsk: y Czernichowsk: Gąsiewskiego Smoleńsk: Biskupów. z Małeyppolski J. W. Xźcia Janusza Wiśniowieckiego Kasztelana Krakowsk: Wielmożnych Michała Potockiego Wołhyńskiego, Stefana Humieckiego Podolsk: Jana Tarła Lubelsk: Wojewodów; Steckiego Płockiego, Głębockiego Rawskiego, Wojewodów: Skrzyńskiego Łęczyckiego, Boruckiego Brzełskiego Kujawskiego, Trzcńskiego Rawskiego Kasztelanów. Z W. Xłwa Litewsk: Wielmożnych Xźcia Kazimierza Czartoryskiego Kaszt: Wileń: Zaranka Starostę Zmudzkiego, Pocięja Witebskiego, Zabę Mińskiego Wojewodów; Oskierkę Nowogrodzkiego, Marcyana z Kozielska Ogińskiego Witebskiego Kasztelanów. *Ex Equestri Ordine*: z Małeyppolski: Urodzonych Jakóba Dunina Regenta Koronnego, Antoniego Trypolskiego Kijowskiego, Pełowskiego Podolskiego Podkomorzych; Olszańskiego Owruckiego, Kalinowskiego Halickiego, Ledochowskiego Łomżyńskiego Chorążych: Czackiego Wołhyńskiego, Kosłakowskiego Czerniechowskiego Stolników; Woronicza Starostę Ostrskiego, Szczęsnego Wielohorskiego Kasztelanica Wołhyńskiego, Misunę Półkownika Naszego, Lubienieckiego Podczaszego Nowogrodzkiego. Z Wielkieypolski: Urodzonych Maximiliana Ossolińskiego Podskarbiego Nadwornego Koronnego, Sołłohuba Łowczego Wielkiego Xięstwa Litewskiego, Grabkiego Łęczyckiego, Zboińskiego Dobrzyńskiego Chorążego, Jana Chryzostoma Radojewskiego Podczaszego, Ostrowskiego Cześnika, Brzełskich Kujawskich: Szembeka Starosty Tolkmickiego, Alexandra Ponińskiego Łowczego Wschowskiego, Józefa Radomskiego Kasztelanica Poznańskiego, Jaroszewskiego Pifarza Grodzkiego Płockiego, Woyciecha Miąskowskiego. Z Wielkiego Xięstwa Litewskiego: Urodzonych Xiążęcia Mikołaja Radziwiłła Miecznika, Maślalskiego Pifarza, Pakosza Chorążego Nadwornego Wielkiego Xięstwa Litewskiego, Lindorfa Starostę Mściławskiego, Tyłzkiewicz Ciwuna Wileńskiego, Kazimierza *de Campo* Scypiona Marszałka Lidzkiego, Wala Grodzieńskiego, z Kozielska Puzynę Upitkiego Chorążych; Szyłskę Stolnika y Podstarościego Grodzkiego Lidzkiego, Orzeszkę Pińskiego, Wołodkowicza Mińskiego, Woyskich, Lenkiewicz Pifarza Ziemskiego Mozyrskiego deputujemy, *absentia nonnullorum non obstante, salva relatione & approbatione* na przyszłym Seymie.

KOMMISSYA z KORONĄ SZWEDZKĄ.

NA pokazanie przed całym światem propensyi Naszey do statecznego pokoju, y przyjaźnego sąsiedztwa z Królem Jmcią, y całym Królestwem Szwedzkim przy Nayprzewielebniejszym Prymasie Koronnym, y W. X. L. oraz przy Wielmożnych Ministrach *Status* y Hetmanach obojga Narodów, Z Senatu Przewielebnych X. Skarbka Arcy-Biskupa Lwowskiego, X. Felicjana Konstantego Szaniawskiego Krakowsk: Wielebnych Szembeka Kujawskiego, Pancerzyńskiego Wileńsk: Fredra Przemyńskiego, Hofiusza Kamieniec: Gąsiewskiego Smoleń: Wesła Infantisk: Biskupów, Z Małeyppolski: J. W. Xźcia Janusza Wiśnio-wieckiego Kasztel: Krakow: Wielmożnych Jerzego Lubomirskiego Krakowsk: Morztyna Sandomirsk: Stefana Humieckiego Podolsk: Jana Tarła Lubelsk: Wojewodów: Myszkowskiego Sandomirsk: Tarła Lubelskiego Kasztelanów. Z Wielkieypolski: Wielmożnych Wielopolskiego Sieradzkiego, Warszzyckiego Łęczyckiego, Franciszka Bielińskiego Chełmińsk: Piotra Przebendowskiego Malborsk: Czapskiego Pomorsk: Wojewodów: Radomickiego Poznanski: Kretkowskiego Chełmińsk: Kasztelanów. Z W. X. L. Wielmożnych Kazimierza z Kozielska Ogińskiego Wojewodę, Jana Fryderyka Sapiechę Kasztelana Trockich: Tyzen-hausa Mściśławsk: Zabę Mińsk: Wojewodów, Kryszpina Zmudzk: Nestorowicza Brześciań: Kasztelanów. *Ex Equestri Ordine* z Małeyppolski: Urodzonych Jana Branickiego Chorążego, Seweryna Rzewuskiego, Lubomirskiego Oboźnego Koronnych, Łętowskiego Chorążego Krakowskiego, Wielopolskiego Lanckorońsk: Dębińskiego Wschowsk: Malińskiego Nowogr: Starostów: Kampenhausza Gener: Majora Naszego, Ossolińskiego Półkown: Artyl: Koronn: Olszańskiego Cześnika Kijowsk: Krosnowskiego Stolnika Gołtyńskiego, Karwickiego Kasztelanica Zawichowskiego, Marcina Hłowickiego. Z Wielkieypolski: Urodzonych Franciszka Maximiliana Ossolińskiego Podskarbi: Nadworn: Koronn: Kuczborskiego Podkomorz: Zakroczymsk: Skarbka Łęczyckiego, Chełmińskiego Dobrzyńskiego, Chorążych: Szymanowskiego Wyszogrodzkiego, Fabiana Szaniawskiego Sochaczewskiego Starostów: Wilczewskiego Chorąż: Wiśkiego, Franciszka Strzeleckiego Pisarza Grodzk: Kalisk: Karczewskiego Pisarza Ziem: Czersk: Dąbskiego Wojewodzica Brzesk: Kujawsk: Józefa Swiniarskiego Ko-żuchowskiego. Z W. X. L. Urodzonych Pocięja Oboźnego, Kopcia Pisarza W. X. L. Sako-wicza Witebsk: Chrzanowskiego Brześciańskie: Podkomorzych: Deszpota Zienowicza Sta-rostę Oszmiania: Piestrzyckiego Ciwuna Korszewskiego, Judickiego Chorąż: Chaleckiego Podkomorzycza Rzeczyck: Eperyeszego Półkownika, Ostreykę Pisarza Ziemi: Smoleńsk: Wołłowicza Srsię Feydańskiego, Buynickiego Podczasz: Połock. Starostę Duckiego, dla od-nowienia y potwierdzenia dawniejszych Pakt wiecznych dezygnujemy, *absentia nonnullorum non obstante, y ad eum finem* porozumieć się o czasie y miejscu traktowania deklarujemy, *salva relatione & approbatione* na Seymie przyszłym.

KOMMISSYA z DWOREM BERLINSKIM.

Ponieważ tak dawno zaczęta negocyacya W. Jana Jerzego Przebendowskiego Podskarbi: W. Koronnego, ze Dworem Berlińskim dotąd skutku swego nie wzięła; przeto do skoń-czenia oney zupełnego, to jest do eliberacyi Elbląga, y zastawionych Kleynotów, do tra-ktowania względem wykupna Drahima, y windykowania ludzi gwałtem pozabieranych, uprzątnienia *quorumvis contra Pacta anteriora attentatorum*, y do uspokojenia wszelkich zacho-dzących pretensyi, przy Nayprzewielebn: Prymasie Koron: y W. X. L. przy Wielmożnych Ministrach *Status*, y Hetmanach obojga Narodów. *Ex Senatu* Przewiele: X. Konstantego Felicjana Szaniawskiego Krakowsk: Wielebnych Szembeka Kujawsk: Załuskiego Płockiego, Szembeka Warmińskiego, Horaina Zmudzk: Kretkowskiego Chełmińskiego, Szaniawskiego Chełmskiego, Biskupów. Z Małeyppolski: Wielmożnych Jerzego Lubomirskiego Krakowsk: Jana Jabłonowskiego Ruskiego, Józefa Potockiego Kijowsk: Michała Potockiego Wołhyński: Jordana Braclawskiego, Józefa Lubomirskiego Czerniechow: Wojewodów, Józefa Sołtyka Bełzkiego, Urodzonego Krafińskiego Wiślickiego Kasztelanów. Z Wielkieypolski: Wielm: Szodrskiego Kalisk: Dąbskiego Brzeskie: Kujawsk: Radomickiego Inowrocławsk: Generała Wielkopolsk: Załuskiego Płockiego, Franciszka Bielińskiego Chełmińsk: Piotra Przebendo-wskiego Malborskiego, Czapskiego Pomorsk: Wojewodów, Ponińskiego Gnieźnieńskie: Ba-gniewskiego Elblągskiego, Kasztelanów. Z W. X. Lit. Wielmożnych Xiążęcia Kazimierza Czartoryskiego Kasztel: Wileń: Kazimierza Ogińskiego Trock: Xźcia Radziwiłła Nowogr: Wojewodów, Jana *de Campo* Scypiona Smoleńsk: Szemiota Połockie: z Kozielska Puzynę Mściśławsk: Kasztelanów. *Ex Equestri Ordine*, Z Małeyppolski: Urodzonych Jana Branickie-go Chorąż: Jakuba Dunina Regenta, Koronnych: Wyżyckiego Podkoniusz: W. X. Litew: Szembeka Chorąż: Sandomirsk: Rusockiego Skarbnika Krakowsk: Rostworowskiego Stoln: Podlask: Karwowskiego Podczasz: Wiśkiego, Sędziego Grodzk: Brańsk: Zaleskiego Łowcz: Drohick: Bekierskiego Generała, Polanowskiego Podstol: Buskiego, Platera Woysk: Infanta: Kościuszkę. Z Wielkieypolski: Urodzonych Franciszka Maximiliana Ossolińskiego Podsk:

Nadworn: Koronn: Jana Skarbka Rudzkiego Czerlk: Franciszka Aloyzego Łoskiego Warszawskiego, Adama Wilkowskiego Sochaczewskie: Podkomorzich: z Kozielska Puzynę Wiskiego, Przeradowkiego Rożańsk: Ofolińskiego Drohick: Starostów: Zabickiego Zakrocim: Brzezińskiego Nurkiego, Grabowskiego Michałowskiego, Chorażych; Glinkę Sędz: Ziem: Suskiego Łowcz: Łomżyńskich: Wągorodzkiego Podczasz: Antoniego Radzickiego Sędzie: Ziemsk: Zakrocimskich: Krasńskiego Półkownika Naszego, Cieciszewskiego Pif: Ziemsk: Liwskiego. Wolskiego Skarbnika Rawsk: Łopackiego Kapit: Artyl: Koronn: Z W.X. L. Urodzonych Odachowskiego Skarbnego W.X.L. Rudominę Podkomorz: Bracław: Oskierkę Starostę Mozyrsk: Bułhaka Podstar: Grodzk: Słonimsk: Krolikowskiego Instygatora W. X. L. Puzynę Starostę Wisztyńsk: Wołodkiewicza Kraycz: Mińsk: Delszota Zienowicza Starostę Sznitowskiego, Korsaka Pifarza Grodzk: Nowogr: Kołontaja Podczasz: Wolk: Suzina Staln: Brzesk: Zawiszę Starostę Semiliyskiego, Eperyszego Pułkown: Naszego, za Kommissarzów naznaczamy, *absentia nonnullorum non obstante, salva relatione & approbatione transactorum* na Seymie przyszłym. *Hoc adjecto, iż in casu denegatae Justitiae ex parte pomienionego Dworu, Seym Extraordinaryny dwuniedzielny, z wydaniem dwóyga Wici za jedną na Pospolite ruszenie, złożyć powinni będziemy, dla otrzymania tym prędzey satysfakcyi.*

WYKUPNO STAROSTWA DRAHIMSKIEGO,

Ponieważ Województwa Poznańskie y Kaliskie nieznośną dotych czas ponoszą krzywdę w płaceniu Poglównego za Starostwo Drahimskie, które *in hucusque Jure hypothecae* u Dworu Berlińskiego zastawne; Tedy za próżną Urodzonych Połkow Ziemskich tychże Województw, y za zgodą wszech Stanow, to Starostwo wykupić pozwalamy, które *ad dispositionem* pomienionych Województw, *in eodem Jure*, jako teraz Dwór Berliński trzyma, należeć będzie *usque ad subsequendam* od Rzpłtey u tychże Województw Poznańskiego y Kaliskiego *Exemptionem*. Dla czego żadnych Przywilejow na to Starostwo Kancellarye Nasze wydawać nie będą. A dla prędzszego pomienionego Starostwa wykupienia Kommissarzow ninieyszym Seymem naznaczamy *ad exsolvendam summam Capitalem in Bonis per Pacem haerentem*: jako to: Wielmożnych Ludwika Szodrskiego Kaliskiego, Jana Radomickiego Jnowrocławskiego Wojewodów. Władysława Radomskiego Poznańskiego, Adama Ponińskiego Gnieźnieńskiego, Urodzonego Prokopa Lipskiego Rogozińskiego Kasztelanow: Urodzonych Franciszka Radzewskiego Podkomorzego Poznańskiego, Stefana Garczyńskiego Chorażego, Piotra Sokolnickiego Cześnika, Alexandra Ponińskiego Łowczego, Wschowskich; Józefa Radomickiego Poznańskiego, Antoniego Walknowskiego Wieluńskiego Kasztelanów; Władysława Skorzewskiego Pułkownika Naszego, Stefana Szodrskiego Wojewodzica Kaliskiego, Jana Chryzostoma Radojewskiego Podczaszego Brzełskiego Kujawskiego, Surrogatora Poznańskiego, Adama Zakrzewskiego Chorażego Łęczyckiego Pifarza Grodzkiego Poznańskiego, Franciszka Strzeleckiego Pifarza Grodzkiego Kaliskiego. Woyciecha Miaszkowskiego y Józefa Swiniarskiego, którzy to Kommissarze do eliberowania y odebrania pomienionego Starostwa Drahimskiego *Instrumentum Commissionis* z Kancellaryi Naszey Koronney odebrawszy *unius vel plurium absentia non obstante dummodo sex adsint, plenissimo robore gaudere* powinni.

A ponieważ doniesiona nam krzywda Sukcesorow niegdy Urodzonego Jakuba Miaszkowskiego w summie posagowey Urodzoney Ostenowny, zaczym pomienionym Wielmożnym y Urodzonym Kommissarzom zlecamy, ażeby za doskonałym rozeznaniem tey krzywdy, skuteczney dopomnieli się y nieodwłóczney satysfakcyi. *Insuper* Miasta Stołeczne Nasze Poznań, Kalisz, Wschowę, *circa antiqua Jura & Privilegia* konserwujemy.

TRYBUNAŁ GŁÓWNY KORONNY.

Constit.
1578.

Stofując się do Prawa wyraźnego, y do Konstytucyi *Anni 1578.* oraz poślednieyszych, któremi Rzeczpospolita Korrekturę Trybunału Koronnego warowała; a zważywszy wszelkie *subsellii illius & aliorum minorum subselliorum abusus*, względem sprawiedliwości i Praw, *exinde Honorow, Fortun,* do tego Sądu *recurrentium* uszczerbek, żeby *abhinc juxta suam sphaeram* y według dawnieyszych Praw ta Jurysdykcyą utrzymywała się, a Państwa *debita Justitiae administratione firmentur*, za powłóczną Stanów Rzpłtey zgodą stanowiemy.

Constit. 1616.
Fol. 3,
Obieranie Deputatow.

Obieranie na ten Trybunał Sędziow, albowi Deputatow z Województw y Ziem *juxta praescriptum Legum in omni puncto observandum* zachowujemy, ażeby Osoby zgodne, uczciwe, Prawa Koronne rozumiejące, Possejnye w swoich Województwach lub Ziemach przed Rokiem niezmyślone mające, *Processibus, Condemnationibus, & Convictionibus Juris & facti non obnoxiae*, w czasie Prawem opisanym, to jest: po lat czterech *inclusive* determinowanych, a nie prędzey: *etiam accedente consensu omnium* Funkcyi takowych: (jeżeli oneż *in antecessum* na sobie mieli)

mieli) na tenże Trybunał *juxta antiquas Leges* po Województwach y Ziemiach *prædicatas*, obrane bywały. Co y na Duchownych z owych Kapituł Deputatów ściągac się ma: Także y w Elekcyi Marszałka toż samo *observari* powinno, oraz aby z jednego Domu y Imienia chyba aż po wyściu lat czterech obrany być mógł, postanawiamy. A *inquantumby contra præscriptum Legis præsentis*, obrani byli, y Funkcyi pretendowali, aby do nich *non admittantur*, warujemy, *sub militate* przeciwny temu Prawu Elekcyi, a *puncto in casum*, zaś *fatorum* Deputata Duchownego inny na miejsce tego do tegoż Trybunału obierany być nie ma; *secus*, nie będzie *admissibilis*. Czego *seriam animadversionem* Urzędowi Ziemskiemu Grodzkiemu w Województwach tych, przed któremi *Juramenta* ciż Deputaci Trybunałscy odprawować zwykli, zlecamy. Więc luboby na pierwszej Reassumpcyi Trybunału Juramentow nie expedyowali, za przybyciem onychże do Trybunału Piotrkowskiego, albo Lubelskiego, też animadwersyą tenże sam Trybunał, aby *præsentis dispositioni* *satisfiat*, mieć będzie. A stawiawszy się na pierwszą do Piotrkowa Kadencyą, powinni będą ciż Deputaci obrani, w terminie i miejscu przysięgde Trybunałskiej naznaczonym, przed przysięgą swoją, Instrumenta Elekcyi swojej lub *lauda* z Grodow swoich autentyczne, jako (gdzie *usus* niesie) z podpisami i pieczęciami Marszałka, i Assessorow z każdego Powiatu po jednemu, których *lege præsentis adjungimus*, do Ziemstwa z Grodem zasiadającego oddać. A gdyby który Deputat później przyjechał (byle nie dla uniknienia objekcyi) takiż dokument Elekcyi swojej przed przysięgą do Ziemstwa podać ma, i przysięgę *aperta Stuba* wykonać. A *in casu*, gdyby zjechał *Objicient*, a Deputata nie zastał, protestacyą *contra Actum*, lub Kondemnatę na też Osobę w Ziemstwie zostawić powinien, która też wagę mieć będzie, jakoby *per præsentem* zarzucona była, Ziemstwo zaś wprzód je *ad publicum clara voce* czytać ma, ażeby *ad hocce sacrarium Justitiæ*, *illegitime* nikt wchodzić nie ważył się, dopieroż pomienieni Sędziowie *Authentico & legitimo impedimento carentes*, Rotą Deputacką prawem opisaną (przydawczy te słowa) przysięgać będą, *juxta præsentem Correcturam Tribunalis* *judicabo, eamque in omnibus Punctis observabo, & ab aliis pro posse observari curabo, nec in Electione Marszałka a quopiam dependentiam habeo*. A takowe *Lauda* lub *Attestacye*, *excipiens Juramenta*, w Księgi Ziemskie Sieradzkie, *intra spatium* jednego tygodnia zawsze ingrossować każe. Do czego i Duchowni Deputaci obligantur, aby podobnym sposobem od Kapituł swoich do Ziemstwa *ad promulgandum & ingrossandum* oddawali *attestacye*.

Deputaci Duchowni aż po lat 4. Marszałek z jednego Domu aż po 4. latach być może.

In casum factorum Deputata inny obrany być nie ma. Przyścięgi Deputatów.

Objekcyja Deputatów.

Additament do przysięgi Deputatów.

Lauda i przysięgi Deputatów Actis ingrossentur.

Irrealis Testimonij pana.

A jeżeliby Marszałek Seymikowy z Assessorami, *irreale Laudum*, albo *Attestacyą* dał temu Deputatowi, któryby nie był *legitime electus*; tedy jako tenże Deputat *illegitimum* tak Marszałek z Assessorami *irreale testimonium perhibentes*, *ad instantiam cujusvis Nobilis Possessionati* tegoż Województwa (gdyby im to prawnie przez inkwizycyą w swoim Województwie naznaczoną dowiedziono było) przez tenże Trybunał każdy z nich na ćwierć Roku siedzeniem więzy, w Grodzie swojego Województwa skarany być ma.

Inquantumby zaś *Obiiciens & manifestans* w dowiedzeniu *Objekcyi succumbet* *pæna talionis* karany, a pomienieni Sędziowie *taliter deducta legitimitate* Elekcyi swoich, do przysięgi i miejsca swojego w tym Trybunale przypuszczeni być mają.

Jeżeliby któremu Deputatowi kondemnatę któżkolwiek, protestacyą zaś *contra Actum Electionis in legitimo loco & tempore juxta Constitutionem An: 1601. fol. 750.* przez Szlachcica osiadłego w tymże Województwie, będącego na tymże Seymiku, uczynioną przed Juramentem zarzucał, tedy *Obiiciens ullo modo* przez Trybunał lub Ziemstwa, lub *per subordinatas Personas ab Objectione* aby *non arceatur*, *præsentis lege serio cavemus sub pæna sessionis Turris per duodecim septimanas, & ducentarum marcarum Parti, Judicio verò per medium*.

Succubio Obiicientis:

Ab Objectione nemo arceatur. An. 1601. fol. 750.

A któryby Deputat a *Juramento & functione* raz *remotus & abjudicatus* był, *amplius* do niey w tym Trybunale *admitti* nie powinien, i Deputatem nie będzie mógł być potym, aż po czterech leciech. Kondemnatę zaś, gdyby kto zakwitowaną albo zkassowaną *in retrusionem* Deputata złośliwie zarzucił, szczęścią Niezłoty *una cum vadio Capitaneali parti, Judicio verò per medium* karany być ma.

Abjudicatio Deputata.

Reassumując także Konstytucyą *Anni 1616.* o Deputatach Trybunałskich Koronnych postanawiamy, iż któryby nie był *præsens* na Elekcyi Deputackiej żadnym sposobem obrany być nie ma na Trybunał Deputatem, a choćby był obranym miejsca *in illo subsellio* mieć nie powinien, a jeżeliby się ważył takim nieprzyzwoitym *ad Functionem sese obtrudere* sposobem, powinien *subesse pæne Infamiae & incapacitatis Honorum & Officiorum in perpetuum*.

1616. Absentes non eligantur.

Trzech tylko
Deputatów z
Wojewódzkiego

Marzałkowie
Lubelscy i De
putaci Absint
przy Elekcya
ch Ministri
jako i Hetma
ni.
Anni 1670.

DEPUTACI
podczas Funk
cyi z nikim
sądzić się nie
mogą, ani tych
spraw do któ
rych należeli
sądzić nie po
winui.

Deputaci
Dobrze kupować
nie mogą.

Elekcio Mar
załka per vo
to sacro.

Obieranie Vi
ce-Marzałka
solitur.

Rekapitulacye
Marzałkow
skie abrogantur

Laska o której
godzinie na
Ratuszu być
ma 1669.

Regestra Depu
taci trzymać
będą w Piotrk
owie.

Województwo Wołyńskie lubo do tąd sześciu Deputatów miewało, odtąd jednak trzech tylko miewać będzie, którzy *in singulis districtibus*, w Lucku, w Włodzimierzu, i w Krzemieńcu, po jednym jednego dnia, w czasie prawem opisanym, obierani, być mają, a obrani *legitime* przysięgać będą rotą innym Deputatom zwyczajną; po wykonanej przysiędze *plena Affectu* wszyscy trzech *gaudere* mają, i do partycypacyi *Adjudicatorum aequaliter* należeć będą.

Marzałkowie i Deputaci Trybunału Lubelskiego, i Radomskiego, także *Ministri Status & belli utriusque Gentis*. Na Elekcya Marzałka do Piotrkowa i Radomia aby nie zjeżdżali, *quovis titulo vel pretextu, serio inhibemus*.

Reassumując *in toto Constitutionem An 1670. fol: 22.* deklarujemy, iż Deputat Duchowny jako i Świecki, jako prętko obranym będzie, *ab Electionis suce* aż *ad determinationem* czasu funkcyi swojej, w Trybunałach ani w Grodzie i Ziemstwie, z nikim sądzić nie może *ex Actoratu suo*, tak w swojej, jako i Zony swojej, i Dzieci swoich sprawie ani w takowych sprawach, w którychby do Ewikcyi pociągany być miał, albo do Sukcesyi należał, Marzałkowie zaś w które Sprawy przed Funkcya wchodzili, tych Spraw aby podczas Funkcyi nie sądzili, *sub nullitate Decretorum inhibemus*.

Warujemy i to, ażeby Marzałkowie i Deputaci pod czas Funkcyi swojej żadnych Dóbr, ani Dziedzictwem, ani jakimkolwiek sposobem nie nabywali, ani kontraktowali *in Ordine* do nabycia (oprócz Arendy dla wygody swojej) *sub nullitate* takowych transakcyi, które *pro cassabilibus* mieć chcemy.

Zabiegając *in futurum* wszystkim *abusibus*, które się dotąd *circa Electionem* Marzałków praktykowały, oraz uwalniając Elektorów od nienawiści, którąby zaciągali, przez jawne i głośne *suffragia* u Kandydatów i Kompetytorów o Łaskę Trybunałską, *praescindendo* ichże obitum, tudzież subiekcyi i dependencyi wszelkich, takowy sposób wynajdujemy, i za zgodą *omnium Ordinum* postanawiamy: Po wykonanej przez Deputatów *juxta Turnum* Kapituł, Województw, i Ziem przysiędze, Ziemstwo Trybunałskie Sieradzkie, spisany Regestr jednąż ręką, z Jmieniem i przezwiskiem wszystkich Deputatów tej Prowincyi, na którą Alternata Łaski przypada, każdemu z Deputatów *utriusque Provinciae* do rąk odda, z którego Regestru pod każdym Deputatem prześtrzyżonego, Deputat każdy wyjąwszy na prześtrzyżoney kartce Kandydata, którego tylko *ex instinctu* Dutcha S. będzie *aptum & idoneum* i cnotliwego baczył (*reliquum*, unikając inwekstyacyi, każdy swego Regestru *eo instanti* spaliwszy) cedula Eleкта swego włoży *in Archivum occultum*, które zamknięte być powinno przez Ziemstwo Sieradzkie, *in hunc finem comparatum*, jak się obeydą wszyscy Deputaci, i już karteczki *cum Nominibus* upodobanych Kandydatów *in Archivum* wrzuca, na ten czas oneż Prezydent z dwiema Świeckimi Deputatami obojey Prowincyi pierwszemi, *in mensam Judicii a parte* wysypią, *& pluralitatem* kartek, na jednegoż Deputata, *omnibus praesentibus* z konfrontują, i który *superat suffragiis*, ten Marzałkowskie miejsce zasiądzie i Łaskę odbierze: *à in casu paritatis suffragiorum*, podobnym sposobem też *suffragia* powtórzone być mają; żaden zaś Deputat *sub nexu Juramenti* na siebie samego nie powinien dawać *Suffragium*.

Obieranie Vice-Marzałka jako nie jest *de lege, penitus in futurum abrogamus* (*salvo* szczególnie *modernò ejus Prærogative Possessore*) ale *in absentia* Marzałka, Pierwszy Deputat tejże Prowincyi Łaskę zawżę trzymać ma.

Deputaci ażeby tym pilniey Spraw słuchali, notowali i nie spuszcza li się na rekapitulacye Marzałkowskie, pomienione rekapitulacye Spraw cale znosiemy i ordynujemy: ażeby Marzałkowie tylko *ex stallo* tego Województwa *Vota* swoje dawali, z którego Deputatami stanęli. Agdyby który Sędzia Marzałka rekwirował, tedy drugi i trzeci raz *libertatem* kreskowania się Trybunałom zostawujemy. W sentencyach zaś do Dekretu, gdy jaka Kategoria albo okoliczność przez Sędziów opuszczona będzie, tedy *ad insinuationem* tego, który Dekret pisze, albo któregokolwiek Deputata, takowa trudność *per pluralitatem* wszystkich Sędziów *resolvi* ma.

Ad celerandam Instantiam mieć chcemy, ażeby o godzinie z rana siódmej, po południu o drugiej, prawem opisaney 1669, Łaska punktualnie bywała na Ratuszu, a gdy Komplet Deputatów na Ratusz się zeydzie, nie czekając Marzałka pierwszy *ex Turno* Deputat zasiadłszy, sądzić będzie powinien.

A ponieważ tą terażniejszą Ordynacyą Regestra *Palatinatum* ustanawiają się, tedy *non obstante* alternata Łaski, Deputaci z Prowincyi Wielkopolskiej aby trzymali Regestra w Piotrkowie, tak Wojewódzkie jako takowe, i inne Ordynaryjne

ne Czwartkowe i Szrodowe, które się *sub Tractu* owego Województwa sądzić będą, dotąd, póki się to Województwo, (z którego jest który Deputatem,) sądzi, mieć chcemy, & *in casum* żeby nie miało które Województwo Deputata. na ten czas naybliższego Województwa Deputat z dołu (jednak teyże Prowincyi) tenże Regeſtr do ręku swoich weźmie.

Regeſtra Militarium i inſze kto trzyma ma.

Regeſtra zaś *Militarium, paritatis votorum, Remiſſarum, Caſſandorum*, i inſze *ultra Palatinales* przypadające, tak w Piotrkowie jako i Lublinie, Deputat pierwszy z Prowincyi tych, gdzie się Trybunały sądzić będą, a z tego Województwa, które się tey Kadencyi *ex Turno ſuo* sądzić nie będzie, trzymać powinni. *In caſu* zaś żeby z tego Województwa Deputata nie było, tedy Deputat naſtępującego Województwa *ſupplere* mieyſce jego ma, i tych Regeſtrów do Goſpod brać nie mają, ale je do Ziemſtwa oddawać powinni, *ſub amotione* od Regeſtru.

Regeſtrów do Goſpod brać nie ma.

Toż się ma rozumieć o Trybunale Lubelskim, w którym chociażby Marſzałek był z Prowincyi Wielkopolskiej, Małopolskiej Deputaci *juxta præmiſſam methodum*, Regeſtr trzymać będą; a to dla tego, żeby ſwemu Wódtwu byli *in Reſponſione caſu alicujus inconuenientia*. A do Inkwiſycyi Marſzałek *ex utraque Provincia ſecundum Turnum* naznaczać będzie powinien Deputatów *in ſolis cauſis mere violatae ſecuritatis, intra mœnia Civitatis commiſſæ*.

Taż dyspozycya i w Lublinie.

Do Inkwiſycyi ex Turno Deputaci naznaczeni być mają.

Do Komportacyi *rerum mobilium* i likwidacyi *Summarum* Deputaci *abhinc* nie mają być naznaczeni, lecz ſame tylko ſtrony komportować ſobie w Grodach, lub w Trybunałach *juxta exigentiam cauſæ*, i Regeſtra *ad deciſionem Judiciu* wzajemnie ſobie podpisywać mają, któryby zaś Deputat *etiam* naznaczony *ex Stuba*, ważył się przeciwko temu Prawu do Komportacyi i Likwidacyi implikować, takowy *pro cauſato, damno tanquam pro corruptione*, na przyſzłym Trybunale *ad inſtantiam Partis injuriatae* ſądzony być ma. A do likwidacyi *Jurium & Summarum* Trybunał Grody naznaczać będzie powinien, które Grody depaktować *ſtronomie Juribus ſuis* ſtawających, (wyciągając od tyſiąca Salarium,) niepowinny.

Do Komportacyi Summ Deputaci nie mają być naznaczeni.

Do Likwidacyi Grody naznaczone być mają *ſine depactione*.

Sentencye w Sprawach, na które *pluralitas* zaſydzie od Marſzałka i 2. Deputatów podpisane do Ziem: podane być mają według Konſt: An: 1578. fol: 326. Marſzałek zaś wpisu przywołanego nie powinien *per non ſunt* zbijać, i do kontynuacyi Regeſtru dzwonić, ani teyże Sprawy w Kontynuacyą puſzczać, pod rygorem o praktykowaniu Spraw niżej opisanym.

Sentencye do Dekretów od Deputatów podpisywane być mają 1578 fol: 326. Kontynuacye.

Deputaci Duchowni, w każdym Świeckich ſprawach, prócz Taktów, Arianiſmi, i ſwoich Regeſtrów *active* wotować nie powinni, ani żadnych praktyk czynić, a któryby się taki znalazł; od Prezydenta *mediante ſententia totius Stubæ*, *ad ſuum Loci Ordinarium pro ſumendis penis* odeſłany, i tam *juxta qualitatem delicti*, oſądzony być, & *a functione removeri* ma. A jeżeliby Prezydent *ſimilium abuſum redargueretur & convinceretur*, ma być także *à Collegio Spirituali ad ſuum Loci Ordinarium delatus & ſimilibus penis ſimiliter mediante ſententia totius Stubæ ſubjacere* powinni; który rygor i na Marſzałka *extendi* ma, *remanenti directione* przy pierwszym *ex Turno & alternata* Deputacie: Pod też Animadwerſją i drudzy Świeccy Deputaci podpadać mają, & *convicti in præmiſſis, à Collegio & functione removeri* powinni.

Spraw znoſzą ſię Deputaci Duchowni w Taktach i ſwoich Regeſtrach *active* wotować mają i w Regeſtrze Arianiſmi,

Zabieże nie praktykom wſzelkim. Marſzałek praktyk czynić nie ma, Deputaci na Kondescensye jeździć nie powinni.

Zaden z Deputatów, ani nawet ci, którzy mają Urzędy Podkomorſkie, Ziemſkie, lub Grodzkie, w Oſobach ſwoich na Kondescensye, Kommiſſye, Exekucye, i Lokacye, deputowani albo naznaczeni być, a dopiero jeździć i expedyować onych nie mają, póki Funkcyi Deputackiey nie ſkończą; *ſecus in illo termino Pars non comparens*, żadney Kontrawencyi niepodpadnie i takowy *Actus expeditus, etiam conſentientibus Partibus*, ważny być nie ma,

Zagodzenie Skrzynki probibetur.

Aże częſte *Præjudicia* ſtronom *in lite* będącym Trybunały zwykły czynić, przez ugodę ſkrzynki z Oſobami Proceſſami wielkimi okrytemi, tak, iż ſtronie wielki i koſztowny Proceſs *in caſum* wychodził; przeto takowych ugod Trybunału z jedną ſtroną, z krzywdą drugiey, *in perpetuum* zakazujemy, i abuſus znoſiemy *ſub nullitate* takowych ſnblacyi.

Sądy po Goſpodach.

Tenże Trybunał Koronny Sądów żadnych po Goſpodach, (jako *lege cautum eſt*) odprawować nie powinien, ani w Kompromiſſy żaden Deputat wchodzić nie ma, *ſtante functione ſub nullitate Judicati*.

Od zaczętey Sprawy Deputat wychodzić nie powinien.

Przyprowadzając też do dobrego porządku Sądzenie Spraw w Trybunale Koronnym, i zabiegając tym, które się praktykowały, inkowienencyom, poſtawiamy; aby żaden Deputat, jak ſię ſprawa z Regeſtru przywołana zaczęnie, nie wychodził z Izby, aż po przeczytany Stronom Dekrecie, według Konſtytucyi An: 1616. fol: 3. A który przy kontrowerſyach przytomnym nie będzie, Sentencyi w teyże ſprawie dawać nie powinien.

1616. fol: 3.

Deputat komplet zrywający

Któryby zaś Deputat Swiecki lub Duchowny, *in retruſionem* Sprawy, aby ſię z Kadencyi ſwojej nie ſądziła, Komplet zerwał, i z Jzby wyſzedł, tak *à Functio* *ne per illud Iudicium removeri* powinien, *Et amplius non admitti*; tenże rygor kary na Deputata Duchownego i Swieckiego ſciągać ſię ma, któryby po trzy razy rekwirowany, dla dopełnienia Kompletu, na Ratuſz przyſić niechciał; wyjąwszy prawdziwą chorobę, która *ad eum caſum Iuramento Corporali evinci* powinna, a po ſprowadzonym Komplecie, taſ sama zaczęta ſprawa *ante omnes continuari* powinna.

Utrzymanie ſekre-
tu.

Obligantur takſe *ex nexu Iuramenti* Deputaci Duchowni i Swieccy, aby *ſecreta Stuba* pod żadnym pretextem, *quocunque titulo Et modo, nutu vel geſtu, directe, vel indirecte* rewelować nie ważyli ſię *ſub pœna Abjudicationis*.

Limita Try-
bunału.

Limity Trybunału przed czaſem Prawem opifa-
nym, aby nie ważył ſię Laſkę trzymający czynić, ani Sąd Ziemski oney za-
piſować, *ſub pœna duorum Millium Mar-
carum* poſtanawiamy, o co na naſtępujący Trybunał *ad cuiusvis Instantiam* przypo-
zywany, *pœna ſpecificata* karany być ma, *exceptis* jednak *veris caſibus hoſtilitatis Et paſſilitatis*.

Na Uſtępy ne-
mo admittatur.

Deputaci Piotrowscy w Lublinie, tudzieſz Lubelſcy w Piotrkowie pod czaſ uſtępów przy ſądzeniu Spraw w Jzbie zoſtawać nie powinni; toſ i o wſyſtkich Arbitrach *cuiuscunque conditionis* rozumieć ſię ma.

Luity do ſkrzynki nale-
żać mają.

Aſe trzymający Regeſtr Deputaci, *anteriori praxi* Luity ſobie przywłaſzcza-
li, tedy *hunc abuſum tollendo*, teſ Luity *ad communem maſſam* do ſkrzynki obracamy, a temuſ Deputatowi Regeſtr trzymającemu, za pracą drugą laſſę *ex communi caſ-
ſa* naznaczymy, a ſe ſię i ten abuſus traſiał *in Cauſis Potioritatis*, ſe Luity *pro parte* *Judicii per quemlibet in comparitionem intrantem* płacić nakazywano, tedy to znoſząc warujemy, aby tyko *originaliter Ador Et Citatus* do płacenia ich *teneatur*.

Luity.

Luity *ſimplex Parti Iudicio* *verò per medium in Terminis ſolutionis vel extraditionis aut condeſcenſionis*, a nie przy inſzych Dekretach, jako bywało, przyſadzona być ma,

Sąd Trybunału
ultra vadium
przyſadzać nie
ma pro ſua
parte 1670.

Adhaerendo takſe *Conſtitutioni Anni 1670*. Sąd Trybunałſki, nie więcej *in vim pœnarum nad vadium ſimplex* przyſadzać i brać powinien, *Partibus* jednak *in iuriatis juxta cauſarum merita pœnas ſeu vadia æquivalentia* przyſadzać może; a jeſeliby więk-
kſze grzywny Trybunał miał przyſadzać *pro parte* *Judicii*, do Solucyi ich żaden obligowany nie będzie, w Regeſtrze *Pœnalia* Kondemnata o te grzywny otrzy-
mana waloru mieć nie ma, ani *Contraventionis pœnis tali Decreto* podpadać Strona nie powinna. Tudzieſz nie może *ante cognitionem negotii*, zachodzić *ſublatio Proceſſus ſub nullitate ejuſmodi caſſationis*.

Sublatio Pro-
ceſſus non co-
gnito negotio.

Publikacya De-
kretów.

Dekreta wſyſtkie czytane i publikowane być mają *instantanee*, i oneſ Ziem-
ſtwa naydaley *intra triduum*, bez dalſzego zatrzymania, *requiritibus* wydawać bę-
dą powinni, *ſub rigore contra negligentes Officiales interpoſito*, *exnunc ad instantiam inju-
rati* przez Trybunał *extendendo*.

Gospody De-
putatów.

Dla częſtych odmian Trybunałſkich Goſpod przydaje ſię, ſe co porządny Deputat naprawi, Naſtępca, albo ſam Goſpodarz, *vitio malevolentiae* zepſuje, przez co Miasta, w których ſię Trybunały odprawują, w ruinę idą; przetoſ pomienio-
ne Miasta chcąc w lepszem porządku utrzymać, ordynujemy; aſeby odtąd wſzyſtkie Kapituły Województwa i Ziemie, zkąd tylko Deputaci według Prawa być mają, *nominatim* Goſpody ſwoje raz na zawſze wyznaczone miały, i one ku wy-
godzie ſwojej konſerwowały, teſ zaś Ordynacyą *pro lege perpetua* mieć chcemy, i ſtoſując ſię do Prawa *Anni 1598. fol: 704.* nakazujemy; aſeby Urodzeni Staroſto-
wie Naſi Piotrkowſki, i Lubelſki, albo Urzędy ich po ſkończonym Trybunał w Piotrkowie i Lublinie, *intra ſpatium trium Menſum* w Roku naſtępującym 1727. (wyjąwszy Kamienice, Domy i Dwory tak w Mieſcie, jako na Przedmieſciu, przez Konſtytucyą *Anni 1654. tit: Deklaracya fol: 13.* Libertowane, które przy Prawie ich zachowane mieć chcemy) Kamienice w Mieſcie, a Domy wygodne na Przedmieſciu bez ochrony kogoſkolwiek, według potrzeby wybrałſzy zwy-
czaynych Prezydenckiey i Marſzałkowſkiey Goſpod nie odmieniając, *juxta. Ordinem* Kapituł, Województw i Ziem, na kaſdego Deputata tak Duchownego, jako Swieckiego, jedną Goſpodę w Mieſcie bez przebijania Kamienic, na drugim tyl-
ko piętrze, drugą na Przedmieſciu dla ludzi i koni jego, a nie więcej; takſe dla Sędziów Ziem: i Kancellaryi, jako i dla Ziemſtwa Generała Kijowſkiego, z Kan-
cellaryą, jedną Goſpodę w Mieſcie, a po dwie na Przedmieſciu, raz na zawſze wyznaczyli: Regeſtr z napisaniem nazwiſka, Goſpod i mieyſc, która dla pier-
wſzego i drugiego której Kapituły, Województwa lub Ziem Deputata wyzna-
czona będzie, porządnie ſpisałi, nikogoſ pomienionych Kapituł, Województw i Ziemie nie opuſciwſzy, i on dla informacyi Sędziów do Grodów ſwoich podali,
Czego

1598. fol: 704.
Staroſtoſowie.
Goſpody wy-
znacza.

Czego gdyby nie wykonali, *pænis tanquam convulsor Legum subesse* mają. Po zakończeniu zaś Trybunału, Gospodarz Kamienice albo Domu, od Deputata Gościa swego pod Inwentarzem stancyą odebrać ma, y jeżeliby jaka szkoda lub ruina przez tegoż Deputata albo ludzi jego pokazała się, Deputat onę nadgrodzić będzie powinien, *Et e converso* gdyby Gospodarz konserwacyi zaniedbał, a następcy Deputatowi *in eo statu* stancyi nie oddał, jako ją od Antecessora Deputata odebrał, w Sądzie Mieyskim *peremptorie* sprawić się powinien.

Inwentarz
Kamienic

A Marszałek jako y Deputaci żadnym pretextem do wakujących Gospod tych Województw lub Ziem, na których Seymiki porwały się, interesować się niepowinni, *sub pænis mille Marcarum Parti, Judicio vero per medium, super Invasore* cudzey Gospody *irremissibiliter decernendis, Et ex Regestro Pænalium vindicandis*, ale Gospodarze Kamienic y Domów według swego zdania *usum* onych *per omnia liberum* mieć mają.

Cudze Go-
spody.

To też *pro iustitia* stanowiąmy, aby Deputaci Mieszczanom, Kupcom y Rzemieślnikom Piotrkowskiemu y Lubelskiemu zadłużeni, po skończoney Funkcyi nie wyjeżdżali, *donec persolverint cuique suum*, a to *sub pæna Bannitionis perpetuæ* z Regestru *Pænalium* na drugim Trybunale publicando, *Et ulteriori processu ex eodem Regestro continuando*.

Deputaci
Dłużnicy.

Wielkie *abusus in antecessum* też Miasta y Jurysdykcyje onychże Wojewódzkie, Ziemskie, Grodzkie y Mieyskie odnosiły, że Trybunały Koronne w tych Miastach, w Taxy y Ustawy *Mercimoniorum Et utensilium*, tudzież *liquorum*, przeciw wyraźnemu Prawu wdawały się, a przez Instygatorów y Żołnierzy *in obsequio* Trybunałów zostających, Złotem do zmienienia monety Mieszczanow y Żydów narzucały, y one *cum gravamine Et præiudicio* uzurpowały, *Et diversis modis ad persolvendas sibi pænas vel honoraria* przymuszały: a tak *hunc abusum* znosząc y reasumując dawniejsze Prawa, aby się Trybunał y od niego *dependentes abhinc* w żadne taxy, narzucania Złota, y Ustawy nie wdawali, warujemy, *sub restitutione in triplo, Et sub pænis personalibus Et cruminalibus super contravenientes extendendis*.

Trybunał od
wdawania w
taxy arcetur.

Zeby jako najlepszy porządek *Et æquitas* w sądzeniu zachowana była, y *Farrago* Regestrow nie przeszkadzała, a każdy do tego Sądu Trybunałskiego przychodzący, pewność Kadencyi Sprawy wiedział, więc Regestra Spraw *in antecessum* praktykowane, tak Szrodowych jako Czwartkowych dawnych wszystkich *generaliter* do Regestru Województw ordynujemy, y któregożkolwiek do tego czasu w tychże Regestrach nierozsądzone zostają; aby przez Ziemstwa do Regestrow Województw *de novo* wpisane y wprowadzone były, tymże Ziemstwom zlecamy, y tak też Sprawy dawne, jako y świeże *juxta suas Cadentias Et tempus præsentis lege præscriptum*, sądzone być mają: tak jednak, aby tylko jeden Regestr *Simplicium salvo Arresto*, drugi *sine Beneficio Arresti, ex Terminis conservatis*, a nie więcej, naznaczony był. Dla czego wszelkie Regestra *Causarum, ex Rejectionibus, Conservationibus, Continuationibus, Declarationibus Judiciis seu Mandato*, także *Et Judicium Deputatorum*, oraz *causas ejusmodi*, zgola *quovis prætextu, Et titulo, abusive in antecessum vocitata Et adinventata*, znosiemy, y aby takowych Regestrow y konserwacyi formować Trybunał y Ziemstwo nie ważyli się, *serio* przykazujemy.

Farrago Re-
gestrow znosi
się.

Regestra Taktowe, które to *Causis Juris Et Successionum sive fundi, sive facti, violentiarum extra Jurisdictionem* Trybunałów *patratarum*, przeciwko Prawu zagęszczane były, y w nich się prawie *omnis generis* mieściły y sądziły Sprawy, przez co *Expectationi* stron *Iustitiam præstolantium* wielka krzywda działa się; te Regestra wyżey mianowane *abrogando*, deklarujemy Regestr Taktowy jeden, *sub Titulo tali*: Regestr *causarum violatæ securitatis*, w którym mieścić się mają Sprawy *merè violatæ securitatis, recentis criminis, aut gravis excessus* (ex termino *Tacti verbali ex Mandato Judicii*) *intra mœnia Civitatis Et Suburbiorum commissi, ex citationibus adeuntium Et redeuntium ex Judiciis Tribunalitiis*, także *Incarceratorum Et adualiter in carceribus existentium*, oraz y Osob samych tylko Deputackich. Te wszystkie w zwyż mianowane genera *Causarum complectendo*, o godzinie szóstej po południu (*non involvendo quovis prætextu Et titulo, Causas Juris, Et non obstante quavis Decretorum Tribunalitiorum conservatione, tum Partium Scriptionibus, seu Limitationibus, sub nullitate Decretorum Et Condemnationum, ac seorsivis pænis* Piaciuset Grzywien *super parte, któraby Sprawę swoją wpisałwszy onę prozekwowała Parti, Judicio vero per medium decernendis*) mieścić y sądzić się mają.

Regestra Tak-
towe.Szóstej Ta-
kty.

Regestr *Causarum Arianismi* (w którym Sprawy *Apostasie, Judaismi, Hæresis, Blasphemie, notoriæque Divini Nominis læsionis* mieścić się mają) jako chce mieć Konstytucya 1662. Et 1685. *qualibet die de mæne*, inne Sprawy *præcedere* ma, *salvis*

Regestr Aria-
nismi.1662. & 1685.
fol. 20. 1678.

Z którego Re-
gestru zaczęta
sprawa, z tego
Regestru są-
dzić się ma.

Regestra Ma-
łopolskie w
Lublinie y Or-
dynacyi Za-
moyskiej
1670.

W Regestra
Palatinatum
nie należące
Sprawy mie-
ścić się nie po-
winny.

Czas Woje-
wództwom są-
dzić się nazna-
czamy.

Poznańskie y
Kaliskie.)

Sieradzkie y
Ziemia Wie-
luńska.

Reassumpcyja
Trybunału po
Nowym Roku

Łęczyckie Wo-
jewództwo.

Brzeskie Ino-
wrocławskie
ad Dominicam
Palmarum
protrahio.
Trybunału Ka-
dencya druga.

*pænis contra Evocatores sancitis, in Constitutione Anni 1678. expressis, do którego Re-
gestru jako y innych Taktowych żadne Konserwacye, Rejekty, Skrypcye, De-
klaracye, Kontynuacye nie stawać powinny, ale z którego Regestru według
Prawa zaczęta Sprawa, w tymże Regestrze kończyć się ma. W tenże Regestr
Arianismi Causæ prætextuosæ juris, Decimarum, Censuum, & aliæ quævis Civiles, Fundi,
wpisywane, y sądzone być nie mają sub nullitate Decretorum & Condemnationum cum
pænis arbitrariis super parte inscribente decernendis.*

Regestra Ordynaryjne Prowincyi Małopolskiej tak Palatinalia jako też Mi-
litarium, tudzież Remissarum & Officii Cassandarum podług Ordynacyi Konstytucyi
1670 Trybunału Koronnego Lubelskiego, jako są w teyże Konstytucyi suo Ordine
położone, tak Duchowne jako y Swieckie, in eodem tenore & observantia Legis mieć
chcemy. A Regestr Ordynacyi Zamoyskiej w jedną Szrodę w każdy Miesiąc
sądzony być ma w Sprawach szczególnie tylko do Dóbr tej Ordynacyi należą-
cych, aliis penitus exclusis.

W Regestra Ordynaryjne Województw, Sprawy cujusvis generis ex Appella-
tionibus, Remissionibus, Terminis conservatis, Cassandarum Officii, Homicidiorum, Dedu-
ctionum Nobilitatis, Expulsionis incarcerationum, Raptus, & quovis nomine nuncupatæ mie-
ścić się powinny, tam zaś wpisane roz sądzone być mają, a to ad exclusionem farragi-
nis zagęszczonych Regestrow. Dogadzając jednak sprawiedliwości, ażeby in-
clausis rei judicatæ & Decretis evictæ, tum ex Remissionibus ab Executione przychodzą-
cym, prętsza satysfakcya do skutku przywiedziona być mogła, takowym Spra-
wom Regestr ex terminis conservatis & Remissionibus, dzień Szrodowy y Czwartko-
wy w każdy tydzień naznaczamy.

Porównyując oraz Prowincyą Wielkopolską ad normam Trybunału Lubel-
skiego, na instancyą teyże Prowincyi Posłow, takową Regestrow Województw
y Ziem Prowincyi Wielkopolskiej, czyniemy y stanowiemy Ordynacyą.

A naprzód Województwa Poznańskiego Sprawom in genere wszystkim tak
Duchownym jako y Swieckim, zaraz ab inchoatione Trybunału Piotrkowskiego
post Festum S. Francisci ad diem 15. Novembris inclusive czas do sądzienia cum distinctione
Regestrow jednego dnia, sine beneficio Arresti & Conservatarum ex Remissionibus, a dru-
giego ex Arresto alternatim, prosty zaś do szóstej po południu naznaczamy, w któ-
rym czasie Sprawy Duchowne Compositi Judicii, & mixti fori przed tegoż Rege-
stru Wojewódzkiego expiracyą, przez sześć dni zupełne, observata alternata, są-
dzone y expedyowane będą; a inquantumby tak Duchowne jako y Swieckie spra-
wy, hoc temporis interstitio zupełnie odsądzić się nie miały, do drugiego Roku Wo-
jewództwa swego z swojey Kadencyi odwołane być mają, podobnym sposobem
y inne Województwa, porządkiem po sobie idące, sądzić się powinny.

Województwo Sieradzkie y Ziemia Wieluńska, a die 16. Novembris ad Vigili-
am S. Thomæ Apostoli (do którego czasu sądzienia Trybunału Piotrkowskiego lege
præsenti prorogujemy) sądzić się ma includendo Sprawom Duchownym czas, mo-
do quo supra naznaczamy.

Pośtanawiamy także, iż corocznie Trybunał in crastino Circumcisionis Christi
Domini, to jest: die secunda Januarii (nisi dies Dominica impedierit) reassumowany
być ma, w którym to czasie Causæ Militarium o szkody, wiołencye, & de non ser-
vata disciplina militari non autem aliæ prætextuosæ, ad diem 18. ejusdem Mensis inclusive, a
Sprawy paritatis votorum, suspensionum, Senatorum, Nuntiorum, Commissariorum, Re-
missarum ex quo Judex, które w jeden Regestr wpisane być powinny, a die 16. Ja-
nuarii ad ultimum ejusdem, inclusis także causis Spiritualibus (którym tak w Regestrze
Militarium, jako y Paritatis Votorum, trzy dni na ostatku przy kończeniu Regestru
naznaczamy) sądzone będą. Inquantumby jednak Sprawy Paritatis Votorum, Su-
sensionum, Senatorum, Nuntiorum, Remissarum, ex quo Judex, w tymże czasie roz-
sądzić się nie mogły, tedy ad Regestra Palatinatum wypisane, y tamże roz sądzone
być powinny.

Województwu Łęczyckiemu a die 1ma Februarii ad ultimam Mensis ejusdem, do
sądzienia tegoż Województwa, cum inclusione Spraw Duchownych, jako wyżej
mianowanym Województwom czas naznacza się.

Województwu Brzeskiemu Kujawskiemu, y Inowrocławskiemu a die 1ma
Martii do skończenia Trybunału (który ad Dominicam Palmarum sądzić się ma)
czas do roz sądzenia Spraw determinujemy, w którym czasie y Sprawy Ducho-
wne eodem methodo mieścić się mają. W drugiej zaś Kadencyi następującego dru-
giego Trybunału, do onegoż Reassumpcyi, Sprawy Ziemi Dobrzyńskiej, y Wo-
jewództwa Płockiego, ad ultimam Octobris inclusive, y Duchowne Sprawy modo su-
pra præmissa expedyowane być mają.

Woje-

Re. Województwa Mazowieckiego a die 1ma Novembris ad Vigiliam S. Thomae A. Mazowieckie.
De. postoli promiscue wszystkich Ziem Sprawom do dorozsądzenia czas naznacza się,
lug w których Duchowne Sprawy juxta præsriptum tempus w sześciu dniach sądzone
estr być powinny, non obstante Constitutione Anni 1589. fol: 519. w następującym zaś 1589. fol. 519.
ndi, Roku a die 2da Januarii (nisi dies Dominica impedierit) causæ Militarum ad diem 18.
cum ejusdem a die vero 19. ad ultimam ejusdem Mensis Paritatis Votorum, Suspensionum, Se-
Mi- natorum, Nuntiorum, Commissariorum, Remissarum ex quo Judex, ad ultimam ejusdem,
cyi inclusis causis Spiritualibus, modo w pierwszej Kadencyi descripto sądzone być mają.

Województwo Rawskie a die 1ma Februarii ad ultimam ejusdem tak na Swieckie Rawskie.
y Duchowne Sprawy do rozsądzenia czas mieć będzie.

Województwom Pruskim a die 1ma Martii generaliter aż do konkluzyi Trybu Wojewódz-
nału, to jest ad Dominicam Palmarum, Duchownym y Swieckim także do roz- two Pruskie.
dzenia juxta Correcturam Juris Prussiae, ex dispositione Legis præsentis czas naznacza
się, servato ordine, aby Duchowne Sprawy w każdym Województwie, tak jako
w Poznańskim, y Kaliskim: przez sześć dni sądziły się, cum hac omnimoda cautione,
aby innych Województw Sprawy w cudze non involvantur Województwa, ale
każdy z swojej Kadencyi proprii Palatinatus, wpisował się, y Sprawy rozsądzone
były bez wszelkiej inwolucyi Spraw innych, ani do nich żadnych Remiss, Kon-
ferwat, Rejekt Trybunał czynić nie powinien, sub pœnis de Evocatione sancitis, su-
per Parte contraveniente vindicandis. Y lubo Sprawy w Województwach swoich,
intra tempus sibi præsfixum odsądzić się nie mogły, tedy drugiey Kadencyi w nastę-
pującym Trybunale czekać mają.

Tenże Porządek y Obserwancya Prawa w Trybunale Lubelskim pod tymże
Rygorem, servata Ordinatione Constitutionis 1670. quo ad Registra Palatinata & alia Porządek Re-
ibidem expressa zachowany być ma; tamże Registra Taktowe abusive zagęszczone gestrów w Try-
(jako w Prowincyi Wielkopolskiej) similiter znosimy, jeden tylko Registr Ta- bunale Lubel-
ktowy mere violata securitatis, jako wyżej opisano jest, zostawiwszy, który nie do skim 1670.
Instygatora, ale do Ziemstwa, jako y wszelkie infze, należeć będzie powinien.

A jeżeliby w pomienione Registra, któżkolwiek prætextuosas causas wpisać
ważyl się, nie tylko Strona ale y Patron jey pœnis arbitrariis karani być mają. Penæ super
Wszystkie Registra tak Ordynaryjne Województw, jako y Taktowe, nie do In- Partem præ-
stygatorów, ale do Ziemstwa, obojey Prowincyi należeć, y za ich dyspozycyą textuose cau-
wpisowane Sprawy y do Wokandy podawane, abhinc być mają; też Wokandy sam inscriben-
aby na Tablicę przy drzwiach Stube Judicialis w sieni zawieszoną, każdego Re- tem.
gestru na każdy dzień przypadającego (ile na cały tydzień proportionaliter wy- Registra Wo-
starczyć mogą) z Ziemstwa wydawane bywały, propter notitiam omnium Patienti- jewódzkie do
um & Patronorum ordynujemy; okrom tego Agenci do wypitania sobie z Rege- Ziemstwa.
strow liberum accessum zawsze mieć mają. Wokanda na
Tablicy.

Zabiegając oraz wszelkim fałszom Regestrowym przykazujemy, ażeby Re-
genci Kancellaryi, principaliter & immediate dependujący od Pifarza Ziemsk: Spra- Porządek wpi-
wy pod liczbę wpisowali, y karty w Regestrach oprawnych wszystkie numero- sow.
wane mieli, wpisującym się wszystkim aby ciż Regenci wpisy ich sub numero, ut
sonant, z wyrażeniem wierzchnego y spodniego wpisu, na kartkach z podpisem
swoim pro securitate wpisow: in vim rewerfow dawali. A tego, który pierwszy
wpisu requireret, sami własną ręką wpisać będą powinni zaraz, bez respektu na ko-
gożkolwiek: a przy konkluzyi Trybunału, że się według tego Prawa sprawili; y
więcey nie brali nad Instruktarz etiam ultro offerente Parte, przysięgą. Za dowie-
dzionym zaś pierwszym w Regestrach fałszem, ciż Regenci termino Tactō ad cujus-
vis Instantiam citati, Trimestri Sessione Turrica, ac triplicato vadio Parti Actoreæ, Judi-
cio verò per medium, & Abjudicatione Officii karani być mają.

Ziemstwa, Regenci, od Extraktów, Pieczęci y Suscept, Aktykacyi, Insty- Depaktacye
gatorowie zaś do skrzynki, Adjudykat y Grzywien w Sądach Majoris subsellii, prohibentur.
więcey nad Instruktarz, tak od większey, jako y mniejszey Civilis & plebejæ con-
ditionis ludzi brać nie powinni: A gdyby tak wytrzymowali kogożkolwiek, żeby
onym lub Substitutis Personis więcej dać musiał; a potem per terminum Tactum
Strona ukrzywdzona upominała się o naddatek, y Juramentem ewinkowała,
tym samym in triplo restitutio Stronie a deliquente, ab Officio ejus privatio subsequi per
Decretum powinna una cum pœnis personalibus.

Co się zaś tycze Adjudykat, Grzywien, Ziemstwa, Kancellaryi Regentow, Regestr penæ
Patronow, Instygatorow, te wszystkie tymże Prawem y porządkiem, jako jest tum przy In-
w Prowincyi Wielkopolskiej opisane, y w Lublinie sprawowane y utrzymywa- stygatorach.
ne mieć chcemy, jeden tylko Registr panalium przy Instygatorze Trybunalskim
zostawując.

Przerywanie
Sprawy 1616.
fol. 3.

Circa Registra
unig oppositio.

Sprawy ex
Regestro pæ-
narium.

Registra Pæ-
narium kassa-
ty.

Arkusza taxa.

Ziemstwa ob-
seruent præ-
sentem disposi-
tionem.

Instygatorów
tylko dwóch
skrzynekowych
Securitatibus.

Przysięgi
przed Trybu-
nałem Urzę-
dników To-
luntur.

Officia Ziem-
skie depakto-
wać sronie
niepowinny.

Incomparabi-
lia plurimo-
rum Officio-
rum.

Anni 1562.

Kondemnata
z cudzego
wpisu.

Kondemnat
Cassatio.

1670, fol. 22.

Wiele Konde-
mnat z jedne-
go wpisu.

Zaden Regestr, ani nawet Takty zaczętey Sprawy przerywać niepowinny która dotąd sądzić się ma, choćby dwa dni lub dłużej trwała, póki się nie rozłądzi zupełnie według Konstytucyi 1616. fol. 3.

Regestra cursu teraz circumscripto, przywołane być powinny, w czym jedno-go Deputata oppositionem per omnia observandam mieć chcemy.

Zadne Sprawy, oprócz samych win sądzonych, y komu wyżej jest pozwo-lono, w Regestr Pænarium mieścić się nie mają, sub nullitate Decretorum, Cassatio-nium, & seorsuis pænis Crumenalibus per Judicium irrogandis super inscribente Parte.

Z Regestru Pænarium aby żadne Kassaty nie stawały, oprócz z Processu za kwitowanego ex consensu Partium, serio cavemus.

Zabiegając szkodom y Expensom wszelkiey Kondycyi Osob y Stanow do Trybunału uciekających się providemus: aby in posterum Ziemstwa Trybunałskie, tudzież Kancellarye y wszelacy Skrybenci, nic więcej od wszystkiey Expedy-cyi nad jeden Złoty od Arkusza z Induktą y Aktykacją, na którym in quolibet facie wierszow dwadzieścia strictiori charactere wpisane mieścić się mają, pretendo-wać y brać nie ważyli się, inhibemus; a to sub seria Trybunału animadversione & pæ-nis arbitrariis Personalibus ac refusione damni Parti injuriatæ, super depactante vindicandis & decernendis.

Ziemstwa obojey Prowincyi, aby seriam attendentiam observandæ totius præsen-tis Rzpltey dispositionis mieli, honore & conscientia tychże obligacyi, y oneż samę aby observent & adimpleant mieć chcemy. Więć kiedy wszelką czyniemy animad-wersyą, aby minus necessariis expensis do sprawiedliwości recurrentes non graventur, de-klarujemy y mieć chcemy; aby tylko dwóch Instygatorów skrzynekowych, dwóch Securitatibus a nie więcej, Judicio Tribunalitio ad prospiciendam Securitatem naznaczo-nych y przysięgłych było sub pæna proscriptionis & infamizæ supernumerariorum & transgredientium sua officia.

Irreperunt na Urzędy Ziemskie, jako to Podkomorskie, Sędzie, Podśędko-wskie, Pisarskie; które per Electionem itawają przed Sądem Trybunałów Koron-nych, jako y przed WW. Pieczętarzami Juramenta, więc że się to działo contra expressam Legem bo ci Urzędnicy w swoich Województwach coram Dignitariis Officialibus & Nobilitate własnych Województw y Ziem przysięgać powinni, a Grodzczy na Juryzdyce przed Starostą, Bargrabowie zaś coram Altis propriis Di-strictus Castrensibus seu Terrestribus; aby tedy in futurum do podobnych Juramentow coram Judicio Tribunalitio przypuszczeni nie byli, serio lege præsentis inhibemus, sub a-missione Officii.

Officiales tam Graniciales & Terrestris, quam Castrenses (etiam Bargrabiales inclu-dendo) juxta præscriptum antiquæ Legis powinni być Nobiles & bene possessionati in suis territoriis, & non notati; które to Officia tak w Sądach, jako y na Kondescensyach, nie powinny depaktować sron nad Prawo y Ruszność, sub seria animadversione Ju-dicii, & pænis arbitrariis ad cuiusvis instantiam super gravaminoso Judicio seu Officio de-cernendis.

A ponieważ Exekucya Dekretow Trybunałskich częścią retardatur, częścią do skutku przyiść nie może, kiedy in uno subjecto duo Officia juridica hærent, to jest, gdyby jedna Osoba dwóch Grodow, albo Ziemstwa y Grodu, luboby przy Ziem-skim albo Grodzkim graniczny Urząd trzymała, choć to w różnych Wojewódz-twach, Trybunał ustrzedz się nie może, żeby jednej sronie jedno Officium, drugiej sronie nie naznaczył, to zaś in uno subjecto znajdowałoby się; zaczym stofując się do Konstytucyi Anni 1562, o Starostach Grodowych, takowych in-konweniencyi pod Rygorem w teyże Konstytucyi wyrażonym zakazujemy, y pomienione Officia incompatibilia in uno subjecto abhinc abrogamus, excepto Pisarzow Ziemskich Mazowieckich, którzy są razem y Grodzkiemi.

Warujemy oraz, żeby nikt z cudzych wpisow Kondemnat otrzymywać nie ważył się, sub nullitate onychże, ale każdy ma swego Wpisu y Regestru czekać.

Aktor Cassandæ unius vel plurium Condemnationum, powinien Jure præsentis in bonis propriis per Ministerialem Regni Pozew położyć, y Relacyą coram Altis proprii Di-strictus zeznać y onę personaliter albo per plenipotentem specialem w Grodzie czterma Niedzielami przed przywołaniem z Regestru Sprawy approbować, sub nullitate obtentæ Cassationis. Toż się ma rozumieć o wszelkich innych Relacyach według Konstytucyi 1670. fol. 22. Tit. o Relacyach.

Warujemy także, aby z jednego wpisu jako wiele Kondemnat otrzymywać, tak otrzymanych ile in Actoribus & Reatibus Distinctis kassować nie godziło się, sub rigore eodem & nullitate takowych Kondemnat y Kassat, & seorsiva pæna pecuniaria per Judicium irroganda.

Kwity

Kwity z Kondemnat *officiose* przez strony zeznane, *in suo robore & valore* ważne być mają, *sine quibusvis panis in reconciliationem legis* przez Trybunał *irrogandis*.

Kwity z Kondemnat.

Chcąc mieć Prawa Oczyste *in rigorosa observantia* zachowane, warujemy, (reassumując Konstytucyą *Anni 1589*) ażeby Kondemnatami *in subfello legitimo* otrzymanemi, *quisquis ille sit*, nie tylko w Sądach wszelkich *a loco standi arceatur*, ale y na Seymikach, Seymach *voce activa* careat.

Kondemnacya a loco standi arceatur powiny 1589.

Na Woźnych; którzy częstokroć nie położywszy Pozwu Relacye zeznają, gdy dowiedziono im będzie, *pana Cauterisationis extendi* powinna, którym jednak przy kładzeniu Pozwu *securitatem omnem cavemus*, a ktoby one *violare* ważył się, *panis legibus descriptis personalibus & arbitrariis* karany być ma.

Na Woźnych Rygor y ichże Securitas. 1576. fol. 30. 2.

Akta Trybunałskie przez Ziemstwa swoje, Ziemie zaś po Województwach sądzące się *per idem Judicium*, Grodzkie przez Starostów mieysc swoich konserwowane, Aktykowane y intrologowane, porządnie także Protokoły y Regestra przy Księgach chowane być mają; a Komornicy y Regenci tego przestrzegać będą, aby nigdzie mieysc nie zostawiali próżnych, y wszystkie Akta aby indukowane były, *sub panis contra negligentes Officiales sancitis, in foro competenti vindicandis*.

Aktow Trybunałskich y innych Porządek y Konserwatio.

Zagęścili się po różnych mieyscach *Aktorum publicorum fabricationes*, przez co *publica vacillat fides*, a tak Fortuny y Honory Szlacheckie *in summum* przychodzą *discrimen*; więc zabiegając *in futurum* podobnym excelsom, reassumując dawniejsze Prawa, serio zlecamy, Trybunałom Koronnym, aby *post objectum & manifeste deductum Crimen Fabricationis seu falsificationis circa Acta assidens*, czy to Pisarz, czy Regent, czy Susceptant, takową Fabrykacyą albo Falsifikacyą przyjmujący, *pana capitis* był karany, a strona *in cuius favorem intercessit Fabricatio*; aby w Sprawie tej upadała *& panis arbitrariis*. Trybunału karana była. A komuby to było *in antecessum* zadano, a on się z tego nie wywiodł, tedy powinien *extra capacitatem omnium Functionum* zostawać póty, póki się *sufficienter* nie wywiedzie. Na zadającego zaś a dowieść nie mogącego, *pana talionis irrogari* powinna.

Falsificationes Actorum.

Wielka się niesprawiedliwość y w tym pokazuje, że *in casus Homicidiorum*, lubo Trybunał *pro pana publica sessionem Turris* naznaczy, nietylko że mieysce siedzenia *pro libitu suo & affectatione* Strony odmienia, ale też Wieże po Grodach *juxta praescriptum legis ad panam facinorosorum* nie są *in hoc Statu* jak być powinny, iż są spustoszale, a drugie na folgę mężoboycom reparaować pozwalają. Więc *Lege praesenti serio injungimus*, aby Starostowie Sądowi w Grodach swoich Wieże reparaowali, y według Prawa *Fundum* od okna, którym wpuszczają do Wieży na 12. lokci w głąb opatrzyli, także *securitati Actorum*, Kancellaryą porządną *provideant* y Izby do sądenia, aby lub nowe wybudowali, lub stare reparaowali, a to *sub panis de negligentibus officialibus, per partem instigantem seu ad cuiusvis instantiam vindicandis*. A osądzeni *in proprio Castro vel Palatinatu*, ubi *Crimen Commisum* Wieżę wysiadać mają według Konstytucyi 1588.

Wieże po Grodach.

Zagęszczone *contra positivam Legem*, od siedzenia Wieży *tam in Criminalibus, quam & facti causis* Relaxacye, wielce sprawiedliwości y Prawom *prajudiciosa*, aby od Trybunałów *in elusionem Legis & Favorem Partium* dawane nie były, *serio pracavemus*. A luboby któżkolwiek one otrzymał, powinien *pro contraventione Decreti* być pozwany, *& in subsequenti Judicio duplici pana sessionis Turris* karany.

Kancellarye porządne.

1588, Relaxacye Wieży.

Aże częstokroć *Personae innocentes & honestae temerarie incarcerantur*, y do Sądu Trybunałskiego *prætextuose* dla przedzey incydencyi Sprawy *inducuntur*; więc Trybunały *instantaneo serio per Deputatos binos indagabunt*, jeżeli *incarceratus* słusznie *in Crimine recenti deprehensus*, albo *criminali Processu convictus & infamis*, do Sądu sprowadzony, takowy zaś *absque omni Dilatione* sądzony *& panis pro meritis* karany być ma; a jeżeliby *incarceratus* niewinnym być pokazał się, ma *indilate ex carceribus dimitti*, a ten, który *innocentem incarceravit*; *pro Nobili Persona* według Konstytucyi 1588. karany być ma, a jeżeliby był *plebejus panis arbitrariis* osądzony być powinien.

Incarcerati,

1588.

Patronowie y Agenci w Trybunałach powinni być Szlachta, y przysięgli *juxta Rotham inferius praescriptam*: Ja N. Przysięgam Panu BOGU w Tróicy S. Jedynemu, iż Stronie, która mię do Sprawy swojej wokuwać będzie, wiernie służyć będę, zbytecznego *salarium* po niej wyciągać nie będę, *wziawszy salarium*, od Sprawy nie odstąpię, ani rady na zwłokę S. Sprawiedliwości y przeciwko Prawu, na wyniszczenie Stron pozywających się *Pryncypalom* moim *quovis colore & prætextu* dawać będę, Dokumentow, które mi do Sprawy powierzone będą, na uniknienie *Sprawiedliwości* tacić nie będę, tak mi Panie Boże dopomóż &c. A tę Przysięgę na początku Trybunału tak w Piotrkowie jako y w Lublinie raz na zawsze *coram Judicio Terrestri in facie Judicii Tribunalitii* wykonywać będą: Toż Prawo y następujących do *Palestry stringere* powinno

Przysięga Patronow.

E

Patro-

Incompa-
tilia Officia &
Patronizacya.

Patronowie *causas* w Trybunale *promoventes*, ażeby *Officia quavis Granicalia, Terrestria, Castrensis, Burgrabalia, Vicegerentia*, na Osobach swoich nie mieli, póki *in illa Palastra* zostawać będą, *praesenti lege cavemus sub privatione Officii, Abjudicatione Patrocini*

Bunt Patronów.

Patronowie z Pretextu jakiego nieupodobania do Trybunału, *turmatim* gdyby za znową jaką wazyli się *deferere Judicium*, takowi *Termino Tacto conventi, panis personalibus* dwónastu Niedziel Wieży, & *Crumenalibus* karani być mają, y Pryncypalów swoich dla tego występku gdyby wzdawać dopuścili, *Causata Damna* kompensować im powinni będą.

Quinque Patronów de Sprawy.

Indukta Spraw, ażeby *numerofu concursu* Patronów tłumiona nie była y powtórny wielomówstwem czasu nie zabierała, mieć chcemy; aby do Spraw mniejszych nad dwóch, a do większych nad trzech Patronów, każda strona więcej nie zażywała, *sub animadversione Judicii & non admisione plurium*, ileby zaś Pryncypalowie do swojej Sprawy przymówić się potrzebowali, Auchani być mają.

Wojnie Patronowie muszą nie powin-
ni.

Tak Patronowie, jako też y Agenci Trybunału, Piotrkowskiego, Lubelskiego, y Radomskiego, w Rzeczy Wojenney Polskiej y Cudzoziemskiego *Authoramenta*, mieścić się póty nie powinni, póki w Palestrze *actualiter* zostawać będą, *sub abjudicatione Patrocini & privatione stipendiorum, ad instantiam cujusvis decernenda*. Co się y o Żołnierzach w Sprawach cudzych stawających rozumieć ma.

Evocatio.

1578. fol. 128.
1611. fol. 27.
1622. fol. 25.

A jako *lege publica cautum est*, aby *extra suam Provinciam* z Małopolski do Wielkieypolski, & *e contra*, nikt *evocatus* nie był, ani też Miast do Sądu Trybunałskiego nie pociągał; tak *inharendo Constitutionibus Annorum 1578. 1611. & 1633. praesenti lege* warujemy, aby tak *Partes*, jako *Judicialia Officia in quavis causa non evocentur quovis pretextu* (okrom *in casu*, żeby *Officium* Małopolskie w Wielkopolszcze, albo *e contra* miało *ablinquere*) *sub panis Evocationis mille Marcarum Parti, Judicio per medium, & panis personalibus arbitrariis super contravenientem irrogandis, vigore Constitutionis 1678. fol. 10.* Także dawne Prawa de *Evocatione* z Ziemstw y Grodów reasumujemy. Niemniej w Sprawy *Juris nostri Regii*, Trybunały wdawać się, y onych rozstrządać niepowinny; ale je *ad Forum competens* odsyłać mają *sub nullitate* tychże Dekretów.

Motto & ap-
pellatio Sado-
wi dyshonora
nie czyni.

Inquantumby Sprawa *per motionem seu Appellationem, aut Remissionem, seu per gravamen, a minori subsellio* do Trybunału *devoluta, a sententia eorum Officiorum retradata seu cassata* była, *exceptis causis*, w którychby się oczewiły *Gravamen, Favor, & Partialitas* Stronie, & *affectio* znaczna pokazała; tedy *juxta Statutum Regni, Pama & Honori illorum nocere* nie powinno, ani *panis post admissam appellationem personaliter* karani być mają.

Aresztów przy
wołanie Re-
missy iść nie
mają.

W Sprawach wszelkich *circa Aresta* (które w Ziemstwie *in Stuba*, nie po Gospodach, za przywołaniem Wóznego *expedyować* się nie powinny, *Remiss* żadnych *de currendo Aresto ad Stubam Judicalem*, ani też Aresztów *cum Remissione* z Piotrkowa do Lublina & *e contra*, czynić y zapilować Ziemstwa nie mają, ani aresztujący *recedere ab Aresto* niepowinien, *sub nullitate Condemnationis, & panis arbitrariis*.

Eksekucya De-
kretów.

Eksekucye Dekretów *Condescensionum Condemnationum, de Jure* tak *Personis*, jako y *Bonis*, aby *Capitanei locorum & Vice-Capitanei, salvis Juribus Palatinatus Masovia, albo ich Vicesgerentes, vel Subdelegati Jurati & Burgrabii, indispensabiliter expediant sine depactione*, mieć chcemy. Co *per omnia* zachowując postanawiamy, aby *Bona convicta in re & summa liquida, ex tertia condemnatione in Contumaciam super Jure victa Parte obtenta, a in re judicata* za pierwszą *Kondemnatą, proportionata* jednak *principali negotio & Processibus perductis in possessionem jure vincentis Partis cum Inventario* oddawane *indispensabiliter* były, *non attentis, quibusvis Jurium appositionibus, vel violentis impugnationibus* starych lub nowych *Possessorow*, chyba żeby były ich *Jura* pierwsze, niż *Process* zaczęty.

Impugnatio
strona.

A *inquantumby* w których Domach *superveniret fortis & insuperabilis armata impugnatio*, więc *in termino ex Remissione Pars Jure victa panis pacuniaris & Personalibus*, siedzeniem Wieży przez Niedziel cztery, y daley *juxta qualitatem facti* karana y do Eksekucyi Dekretów *etiam admota manu forti*, przywiedziona być ma, a *Remissy ab Executionibus, & traditiones Bonorum, ad propria Acta Jurisdictionis, ubi Bona confistunt, Officia Executorialia & Condescensorialia* podawać mają, *salvis Juribus & consuetudinibus* Województw Krakowskiego, Kijowskiego, Wołyńskiego, Braławskiego, y Czerniechowskiego.

Sprawy vana-
torie.

Zagęściły się Sprawy w Trybunałach *mere vexatoria*, y już zakwitowane y osądzone, które do tegoż Trybunału częstokroć *intentantur*, w tym aby Trybunały *sententiam animadversionem* miały, y takowe *Personas ligiosas, personalibus panis & refusio-*

me litis expensarum mere juridicarum praevio moderamine Judicii, ante comprobationem juratoriam Partis karaly, mieć chcemy.

Dekrety, które vim legis sapiunt, w Trybunałach według dawnych Praw in futurum stawać nie mają, y owszem reassumendo Constitutiones Annorum 1627. & 1638. żadney Eksekucyi podlegać nie powinny, ale na przyszłym Trybunale kassowane być mają; wyjąwszy te Dekrety, które in parte satisfactione aliqua są już akceptowane.

W Sprawach Juris zaczynających się, do Trybunału in primo termino przycho- chodzących, dla skrócenia Processu y zabezpieczenia zagęszczonym de nouiter repertis Documentis, Dekretów Trybunałskich wielę Praw obwarowanych wzruszeniom, mieć chcemy; ażeby strony litigantes wzajemnie sobie Summaryusze dawały przed Sprawą, które Marszałek Trybunałski, albo przy Ławce będący Deputat podpisać ma; a jeżeliby kto nowo wynalezionym Dokumentem ewinkującym całą Sprawę, lub którą Kathegoryą chciał rzecz osądzoną wzruszyć, takowy nayspierwey przysiędz ma, jako ani sam, ani Patron z woli jego, Dokumentu tego nie zataił, ani ich mógł mieć circa agitationem causa, potym jakie nastąpi Judicatum, już żadna Strona więcej wzruszać nie powinna, ani powtórnie ex nouiter repertis Documentis Trybunały Spraw żadnych sędzić nie mają, sub nullitate Decretorum, & sub penis personalibus & pecuniariis, contra convulsos Decretorum Tribunalitiorum sancitis.

Zabiegając, aby Kapcie niesłuszne inter litigantes nie działały się, Indykcyę włożył- kie, któreby do Sprawy przywołaney konnexyi nie miały, abrogujemy: te zaś, któreby z jedney wynikały Sprawy, & unam eandemque causam & Bona officere miały, mieścić się & dissudicari mogą, jednakże indicentes, a Comparitione recedentem, siue in contumaciam wdawać ważyć się nie mają, oprócz tego Aktora, którego jest wpis sub nullitate Condemnationum, & paza Ducentarum Marcarum Parti, Judicio vero per medium decernenda super obtinente.

Znosząc szkodliwe diffugia litigantium, w czynieniu Manifestacyi y zapisowaniu relacyi, w Grodach extra Districium proprium będących praevia manifestatione o nie- przyjęcie przeciwko własnemu Grodowi, praesenti lege warujemy, aby wszelkie Prote- stacye, Relacye y Manifesty, przeciwko komukolwiek cujuscuq; Status & praeminentia, choćby y przeciw własnemu swemu Staroście ich y Officialiszie, przyjmowane były, non tamen calumniose contra secus facientes do Suscepty y Kancellaryi należących, statuimus penam sessionis Turris Niedziel cztery, y vadia dwoje Stronie dowodzący, Judicio vero per medium. Ktoby zaś nie rekwirowałszy Grodu, skarżył się o nieprzy- jęcie y Manifestacyą o to uczynił, simili poena talionis podlegać ma praevia deductione.

Marszałek sine consensu Stuba, aby nikogo nie ważył się kazać brać pod wartę, oraz Partes litigantes y Patronów za Grzywny aby pod tę wartę nie brano, serio inhi- bemus; Ale komuby Trybunał czy to Plenipotencyą uczynił, czyli Adjudicata sua przy- kazał, w tymże lub następującym Trybunale z Regestru Penarum de Bonis patientium windykować, y Dobra proporcjonalne, za pierwszą Kondemnata, prout tam in re ju- dicata, per Executionem odbierać pozwalamy, co się de vadiis rozumieć ma; Adjudicata zaś y Luicy Patronowie, salva repetitione od Pryncypalów swoich, wypłacać powin- ni będą, y póki nie wypłacą, arcebuntur a loco standi.

Prasciendendo infirmitatis dilationes, y Suspensy, reassumując Konstytucyą Anni 1588. warujemy, aby in omni subsilio żadna Dylacya choroby nie szła in his causis, które personalitatem nie potrzebują, a gdzie sine personalitate obeysć się może, tedy Pa- tron zabierający się na tę Dylacyą, powinien instantanee przysiędz, jako Pryncypał jego czynił o to do niego rekwizycyą, y nie ma żadney wiadomości przeciwny tej Dylacyi, a Strona na tę Dylacyą zabierająca się według dawnego Prawa na przy- szłym terminie sprawić się ma. Ktoby zaś będąc Senatore, Kommissarzem, Posłem, albo Rezydentem ad latus Regium, tudzież in publica functione actualiter per Constitutio- nem designatus, zabierał się na Suspensę, aby tego Beneficium Prawa na Bluzę Strony w Prawie będący nie zażywał, stanowimy: że ktoby tego Prawa zażył, nie będąc in Executione Funkcyi swojej, gdy mu tego Strona przeciwna dowiedzie, na Sena- tora y Rezydenta ad Latus, od Marszałka Koronnego, na Posła od Marszałka Seymo- wego, na Kommissarza od Marszałka Trybunału Skarbowego attestacyą wziętą, ja- ko ani z początku, ani przy determinacyi Seymu, nie będąc hoc beneficio legis injuria- vit Stronę, taki przy incydencyi Sprawy ante omnia tyliac Grzywien Stronie, Ju- dicio vero per medium wypłacić będzie powinien. Co się ma rozumieć y o Posłach Wojskowych na Seym wyprawionych, y Zolnierzach na Kompaniach będących, y ich Exemptach Prawem pozwolonych. A Marszałkowie Koronni, Seymów y Try- bunału Skarbowego Radomskiego, jako dotych czas intaminata fide czynili; powinni będą Stronie rekwirującey fidelissima dawać testimonia y attestacye według Konstytu- cyi 1659. 1661. 1662. fol. 12.

Decreta vim legis sapientie

Kommunikacya Summaryuszow.

Indykcyę.

In proprio Dis- trictu Prote- stacye y wszel- kie Adus.

Marszałek sine Consensu Stuba Patronów Stron pod wartę za Grzywny brać nie ma.

Dilationes in- firmitatis 1588

Kontrakty *in suo robore* spadać powinny.

Kontrakty zastawne y obligacye *Interpretationi* Trybunałów Koronnych ażeby nie podpadały, warujemy y stanowimy, aby *abhinc* tak summy wszelakie, jako y wyderkaffy, które *in futurum* zaciągnięte będą, *moneta in contractu expressa, valore autem in Regno currenti* wypłacone były, a *Possessores obligatorii*: ażeby *de Proventibus Bonorum* do rachowania się pociągani nie byli, ale też y pretenfji, *respectu non correspondentiae Bonorum Proventibus*, do Dziedziców nie uzurpowali sobie, chyba żeby był addytament albo Reparacya Kontraktem warowane, lub Processem *Decretis & Juramentis* ewinkowane, *salvis Decretis & transactionibus anterioribus*. To się zaś *Beneficium* ścigać nie ma do tego Posseßora, któryby *per solum Processum in contumaciam* podane sobie dobra trzymał, gdyż taki *ad calculum per omnia tenebitur*.

Kondeſcenſye.

Na Kondescenſiach uchraniając od próżnego kosztu y zawodu Strony, *in casu* nie zjechań *Officii Condescensorialis ante occasum Solis* w terminie naznaczonym, byle toż *Officium* przez umyślnego odezwało się, że jedzie, & *Legalitate aliqua* zatrzymane jest, *ad eum casum* strona, *respectu non Condescensionis Officii* kontrawencyi podpadać nie ma; ale tenże sam *Actus* y przez jednego *ex Officialibus* może być przywołany y limitowany; *in crastino* zaś taż Kondescenſya *vigore Legis presentis* kontynuowana być ma. *Inquantumby* zaś któżkolwiek na Kondescenſyi, terminem *de noviter repertis Documentis* Stronie wydanym *vexatoriè* tę Kondescenſią zbijał, a potem *hiscie noviter repertis Documentis* Sprawy ſwojej nie podmiotł, tedy *subjacere* powinien *rigori superius expresso & panis de vexatoria actione interpositis*.

Deductio Nobilitatis.

Trafiło się, że na Trybunałach *per Decreta favorable* różne Osoby bez Dedukcyi na Seymikach pożyłakły *paritatem Status Nobilitaris*, przeto reasumując o tym dawne Konstytucye, *authoritate presentis Conventus* nie tylko tego *in futurum* zakazujemy, ale też komu na potym *paritatem Status Nobilitaris* wywodzić przyidzie, aby się według tychże Konstytucyi na mieyscach *ibidem*, opisałych wywodził rozkazujemy.

Expulſio Reindukcyi.

1699. fol. 48.

Invaluerunt w Trybunale y te *prajudicia*, że przeciwko wyraźnemu Prawu o expulſjach, miaſto Reindukcyi, *cum panis personalibus & crumenalibus* Kondescenſye nakazują; tedy *prajudicia* takowe cale znoſząc Konstytucyą 1699. fol. 48. reasumujemy, y one bez wszelkiej Expplikacyi *ad literam* obserwowaną nieć chcemy, *sub nullo Decretorum in contrarium*; a takowym Sprawom *Expulsionum, non tamen prae-textuosarum* w każda Szrodę y Czwartek, *ante omnes alias causas* Regeſtr naznaczamy. Y jeżeliby *pro pretextuſis Documentis*, jakoby na fundamencie Prawa *de expulsionibus* wygrał Reindukcyą, a przez Inkwiſycyą *respectu viſentiarum in termino Reinductionis* Pretext pomieniony był mu dowiedziony, tedy pod to Prawo Expulſyi opacznie podſzywający się, nie tylko *refuſione damnorum per Judicium eliquandorum, pravia comprobatione Partis laſa*, ale też & *personalibus panis duplicatis, Constitutione eadem praescriptis*, aby był karany, warujemy.

Rejekty *ad satisfactionem*.

Rejekty *ad satisfactionem* w Grzywnach *in Constitutionem Loci standi* przyſądzonych znoſiemy, których windykacyą z Regeſtru *Penalium* Sądowi y Stronom naznaczamy, a Sprawa zaczęta *sine interruptione* ſądzić się powinna.

Siſtendo publicationem.

Practicatam, a niemniej *prajudicioſam legi & iustitiae decretandi formulam, utpote siſtendo publicationem experiantur*; znoſiemy *in perpetuum*.

Beſpieczeńſtwo Trybunału.

1669.

Reasumując Prawa o beſpieczeńſtwie Trybunału Koronnego, stanowimy, ażeby w Trybunałach ſtrzelania, tumulty, pojedynki y żadne exceſſy nie bywały, na Ratusz pod czas Sądów aby nie trzeźwi tak Deputaci jako y ſtrony nie przychodzili *sub animadverſione Judicii*. W czym reasumujemy Konstytucyą 1669. o zachowaniu w Traktatach *modestyi*, y obserwowaniu dni powſzechnych do ſądzenia ordynowanych, *conscientiam* Sędziów w tym obligamus.

Damy w Trybunałach bawić się niepowinny.

Statut. 1368. fol. 10.

Znoſząc także nieprzyſtoiny zwyczaj, że Damy y Matrony różne, nie mając żadnych Spraw w Trybunałach, tamże założywszy rezydencyą, bawią się, y praktyki między Stronami przez Meżów y Deputatów czynić zwykły; przeto Statut w tey mierze *Casimiri Visliciae Anni 1368. fol. 10. in Herburto fol. 370. Tit. Procurator*, reasumujemy.

Korrupty.

1699.

A lubo sama *conscientiae teneritudo*, a dopieroż *Juramenti Rotha Legibus praescripta*, każdego Sędziego *ad observandum Jurisjurandi Religionem* obliguje, że jednak zaſęzczone korupcye na Trybunałach świętą Sprawiedliwość *depravant*, a tak na Państwo nasze niebłogoſławieństwo Boſkie y kary niezliczone ſciągają się, więc *rigorem* Konstytucyi *Anni 1699. de Corrupto* reasumujemy, *adjungendo severiores personales penas* to jest *abjudicationem honoris, incapacitatem cujusvis functionis, & activae vocis privationem*, które *super convicto corrupto Judice, in Judicio Tribunalitio ex Registro violata securitatis irrogari & extendi* mają *sine ulla relaxatione ad instantiam cujusvis*, na tym albo naſtępującym Trybunale,

Ażeby

by
o y
lore
nti-
non
ze-
e
Be-
iam
asu
by-
zy-
od-
vo-
uo-
er-
vi-
fu-
du-
ym
zu-
się
ay.
ex-
na-
je-
ul-
te-
y.
us
is
n-
a-
o-
a-
ote
a-
na
ili
iu
a-
a-
ac
a-
ut
r,
ri-
a-
h-
m
a-
io-
ta
m

Ażeby skutecznie korupcyom zabieżeć, y terażnieyszą Stanów Rzpltey Trybunału dyspozycyą mogliśmy utrzymać, powtórna przy skończeniu Funkcyi Deputackiey potrzebną przysięgę *præsenti lege præscribimus*, aby Prezydent, Marzalek, y wszyscy tak Duchowni jako y Świeccy Deputaci, *nemine excepto, aperta Stuba*, przy determinacyi y Funkcyi w tymże Sądzie Trybunałskim, przy prezencyi *Judicii Terrestris, vel vacante Terrestris, Castrensis*, na Ratuszu one wykonali, *in eam Juramenti Rotham: Ego N. przysięgam Panu BOGU w Tróycy S. Jedynemu*, jako dosyć czyniąc Przysiędze mojej przy zaszczęciu Funkcyi wykonanej, według Juramentu na tym Trybunale *sprawilem się, Sprawy juxta Legem scriptam, Documenta Partium, nullo favore nec odio, nec metu uwodzący się, sądziłem, munera & honoraria quævis nie brałem, ani obiecanych pod czas Funkcyi po skończoney Funkcyi brać od nikogo nie będę, Spraw nie praktykowałem, y według świeżo opisaney Korrekтуры Dyspozycyi in toto sprawilem się, y dosyć tey Funkcyi uczynilem.*

Roty obiedwie *Juramentorum* na Tablicy przy Krzyżu na Stole Sądowym być zawsze powinny; czego Sąd Ziemski doglądać będzie.

A któryby Deputat odjeżdżający tey Przysięgi nie wykonawszy z Trybunału wyjechał, tak jako *Contemptor Legum de corruptione & mala fide suspectus*, na Trybunał drugi *ad instantiam cujusvis* pozwany, *severioribus penis* karany, *& omnis functionis incapax in perpetuum* być ma. A takowe Juramenta ktokolwiek *ex Judicibus judicialiter aperta Stuba* wykona, *in Actis Terrestribus* zapisane być mają, y któryby tę powtórna przysięgę przed Limitą nie wykonał, kontynuować Funkcyi swojej daley nie będzie powinien.

Ze zaś *Judicibus Lex pro singulari Regula* zawsze być powinna, mieć chcemy, aby Trybunał *ad normam & Legem præsentem novellam in toto* konformujące się terażnieysze Stanów Rzpltey postanowienie y *abusum* Korrekтуры *sacrofanctè observent, impleant, & exequantur, sub rigore contra transgressores Legum superscripto.*

A jako wszelkie Prawa y Konstytucye na Seymie ustanowione, a *publicatione* onychże *vigorem suum* biorą *& executionem* mieć powinny, tak Trybunał terażnieyszy na blisko następującej reasumpcyi Trybunału Lubelskiego, terażnieyszą Seymu Dyspozycyą y Ordynacyą *in omnibus punctis clausulis, præcustoditionibus inviolabiliter observare, tenere & adimplere* powinien będzie. Co y na następujące w dalzym czasie Trybunały ściagać się ma; pókiy Rzeczpospolita inaczej nie dysponowała.

Powtórna
Przysięga.

Roty Juramentow na stole być powinny. Rygor na tego, któryby Przysięgi nie wykonał powtórney

Observatio legis præsentis.

Publicatio & Executio Sanctorum.

TABULA *Reductionis Adjudicatorum & aliarum penarum*,
Od Dekretow Instancyi każdej *Experiantur, Prosequantur, Procede, Responde, directe Responde, Productionis, Plenipotentia* po grosz.

Pisarzowi Ziemskie: Zło: Gro.	Do Skrzynki Zło: Gro.
15.	15.
15.	1
5	1
15.	5
15.	5
15.	4
4	2
6	2
40	6
30	6
6	2
	6

A Lucro simplici sub pana Banitionis
A Lucro ulteriori Executionis
A Lucro ultimaria Executionis
A Lucro iterato ultimarie
A Lucro penarum Legum, videlicet Infamia, captivationis
Od Dekretow *Evasionis, Dilationis, Infirmitatis, Suspensionis, Adcitationis, Inquisitionis,*

Od Dekretow *Comprobationis juratoria, Comportationis, Executionis per omnes instantias Reinductionis, Cassata seu approbata Exdivisionis, cassata inscriptionis, cassata seu approbata Sententia Terrestris seu Castrensis, incompetentis Actionis, Extraditionis rerum vel subditi, y tym podobnych*

Od Dekretu *Condescensionis per utramque Partem*
Od Dekretu *ex Condescensione, od Dekretu lectis Inquisitionibus violentiarum, in causa necis, deductionis Nobilitatis*

Od Dekretu *Solutionis Summae ad Inscriptiones seu Contractus*

Od Dekretu *Liquidationis & Collocationis Jurium in causa Potioritatis, od każdego tyśiąca po złotych trzy Ziemstwu, a do skrzynki od całego Dekretu*

Pænæ Judicialis pro parte Judicii tantum, exceptis Arbitrariis, Które Parti juxta qualitatem demeriti irrogari mają.

IN *Constitutionem Loci standi* za zarzuconą Ziemską lub Grodzką *Kondemnatę in contumaciam* otrzymaną, Stronie pana duplex 14. *Marcarum Polonicaum, Judicio per medium*

Grzywny.
14

Za zarzuconą Ziemską lub Grodzką *Kondemnatę post inscriptam comparitionem vel temerarium recessum, Stronie panam quadruplicem 14. Marcarum Polonicaum, Judicio per medium*

28

Za *Kondemnatę Trybunałską in contumaciam, Stronie panam quadruplicem 14. Marcarum Polonicaum, Judicio per medium.*

28

Za Kondemnację Trybunałską poſt inſcriptam comparitionem & temerariam Partis reſeſſum otrzymana. Stronie medium vadii Capitanealis, Iudicio per medium Grzywien	48
In ſublationem Condemnationis Terreſtris vel Caſtrenſis in contumaciam obtenta, panam quadruplicem 14. Marcarum Polonicałum Stronie, Iudicio per medium	28
In ſublationem Condemnationis Terreſtris vel Caſtrenſis poſt inſcriptam comparitionem & temerarium reſeſſum obtenta, Stronie medium vadii Capitanealis, Iudicio per medium Grzywien videlicet	48
In ſublationem Condemnationis Tribunalitia contumacialis, Stronie Vadium Capitaneale, Iudicio per medium vadii Grzywien	60
In ſublationem Condemnationis Tribunalitia poſt ſcriptam comparitionem vel temerarium reſeſſum obtenta Stronie półtora vadia, Iudicio per medium, to jeſt Grzywien	90
Pro contraventione Decreto Terreſtri vel Caſtrenſi Stronie vadium ſimplex, Iudicio medium vadii, to jeſt Grzywien	60
Pro contraventione Decreto Tribunalitio Stronie duplex vadium Capitaneale, Iudicio ſimplex	
In cauſa repetita Contraventionis, quod ſapit convuſionem Decretorum, pana personales, to jeſt Seſſionis Turrica, per Spatium duarum ſeptimanarum irrogari mają, & ſolutio vadii Capitanealis duplicis, Iudicio vero ſimplicis, & reſuſio damnorum iuramento per Partem evincendorum.	
Kondemnaty dawne rite & legitime przed teraznieyſzą dyspozycyą otrzymane, Parti per medium, Iudicio per medium znofzone być mają.	

W KANCELLARYI ZIEMSKIEY TRYBUNALSKIEY.

OD Publikaty, od Extraktu jednego arkuſza z Indukta, tak żeby in una facie było wier- ſzow dwadzieſcia, ordynaryinym nierozwleczonym charakterem	Zł. Gr.	1	6
Woznemu od Publikaty Kondemnaty jakieyżekolwiek		1	6
Od Pieczęci		1	
Za Blankiet na Pozew		1	
Od wpiſu w którykolwiek Regeſtr		1	
Oo Suſcepty zapiſow perpetuitatis cuiuſvis		2	
Ab inſcriptionibus temporal. ſcilicet obligationis Bonorum ſimplicis debiti		1	
A Roborationibus Contraſtus ſeu ſcripti, & aduſitatibus a qualibet Parte		1	
A Proteſtationibus, Maniſeſtationibus in copia porrectis		1	
Ab Areſtis inſcriptis, Plenipotentis ab uno Anno		1	
Ab Oblatis inſcriptionum quarumvis		2	
A praſentatione Cadaverum cum obduſtione vulnerum & proclamatione Homicidarum		3	
A Woznemu		4	15
Ab oblatione Privilegiorum & quorumvis Reſcriptorum ex Cancell. Reg.		4	
Od których wyjęcia per extractum od Arkuſza po złotemu jednemu,			
Od Pieczęci tych Extraktow zł. 1.			
Od innych zaś Oblat Ziemſtwa, albo Grodu przychoǳących do Akt Trybunałſkich po złotemu,			

A od Extraktow ich ut ſupra od Arkuſza po złotemu, także od zapieczętowania ich po złotemu.

Nad ten zaś Inſtruktarz, żaden żeby ſię więcej przez ſię, ani przez ſubordynowane Oſoby brać nie ważył.

A gdyby quocunque modo wziął, tedy ad inſtantiam ukrzywdzonego per Terminum tacitum ſeu per citationem odpowiadać z kaǳego Regeſtru; etiam Panalium powinien w Trybunale, & comprobanti Parti deferenti, że od niey więcej wzięto. Sad in triplo wrócić nakaże, una cum privatione Officii tego, komu by to dowiedziono, & panis personalibus ſkarże.

Inkwizycye w Trybunale in cauſis facti mere violata ſecuritatis, gdy będą wywodzone, Strony nie więcej ſłuchającym Inkwizycyi Deputatom, nie kaǳemu z oſobna, ale wſzytkim od kaǳego ſwiadka dadzą nad złotych ſześć.

Zeby zaś ta Redukcyja placenia Adjudicatorum, y Grzywien kaǳemu innotefcat, poſtana- wiamy; aby Ziemſtwa obojey Prowincyi przy Regeſtrach na Tablicy y Kancellaryi Ziemſkiej zawieſzać oneż na kaǳy Trybunał Regentom ſwoim nakazywali.

REGISTRA TRYBUNAŁU PIOTRKOWSKIEGO.

Regeſtr Województw Wielkopółſkich ex Areſto.	
Regeſtr tychże Województw ſine beneficio Areſti.	
Regeſtr Województw tychże Simplicium.	
Regeſtr Taktowy Cauſarum facti, violata ſecuritatis & mere incarcerationum.	
Regeſtr Arianiſmi.	Regeſtr Fiſci.
Regeſtr Cauſarum, mera expulſionis & non pretextuoſarum.	Regeſtr ex Remiſſionibus & Conſervationibus.
	Regeſtr Compoſiti Iudicii.

Regeſtr

Regestr *Mixti Fori*.

Regestr *Militarium*.

Regestr *Panaliū*.

Regestr *Paritatis Votorum*.

Oprócz specyfikowanych Regestrow żadnego innego Piotrkowski Trybunał pozwolić sobie nie ma.

W PONIEDZIAŁEK.

Rano Regestr Województwa *ex Remissionibus* & *Terminis conservatis sine beneficio Arresti*.

Po Południu Województwa *Simplices*.

Od Szóstej wieczor Takty.

WE WTOREK.

Rano Regestr Województwa *ex Arresto*.

Po Południu tenże sam.

W wieczor Takty.

Causis Fiscis non prae-textuosis raz w Miesiąc naznacza się dzień Czwartkowy po południu.

Kiedy którego Regestru *Simplicium* nie stanie po południu, to ranny Regestr kontynuowany być ma.

Arianismi Regestr *qualibet die* z rana przywołany *pro exigentia causarum* być ma, *juxta Constitutionem Anni 1670. fol. 21.*

Na końcu każdej Kadencyi Regestru Województw, przez dni 6. zupełne, Duchowne Regestru *Compositi Judicii* & *mixti Fori alternatim* sądzone być mają *non obstante Cadentia* wszelkich innych Regestrow.

KADENCYE REGESTROW WOJEWÓDZTW W TRYBUNALE PIOTRKOWSKIM.

Od zaczęcia Trybunału w Poniedziałek po S. Franciszku *ad d. 15. Novembr.* Regestr

A die 16. Novembris do Wigilii S. Tomasza Regestr.

Po Nowym Roku nazajutrz *ad diem 18. Januarii* Regestr.

A die 19. Januarii ad ultimam ejusdem Regestr.

A 1. Februarii ad ultimam ejusdem Regestr.

A 1. Martii ad Dominicam Palmarum Regestr.

Drugiego Roku od zaczęcia Trybunału po S. Franciszku *ad ultimam Octobris* Regestr.

A 1. Novembris ad Vigiliam S. Thomae Regestr.

Po Nowym R. nazajutrz *ad 18. Jan.* Regestr.

A die 19. Januarii ad ultimam ejusdem Regestr.

A 1. Februarii ad ultimam ejusdem Regestr.

A 1. Martii ad Dominicam Palm. servata alternata Regestrorum sine beneficio Arresti, & Arrestorum.

Podpisy *WW. y Urodzonych Deputowanych do Korrektury Trybunału, prócz Deputatów tam ex Senatorio quam Equestri Ordine do Konstytucyi Deputowanych.*

Andrzej Załuski, Biskup Płocki.

Jan Tarło, Wojewoda Lubelski.

Z MAŁEY POLSKI.

Łętowski, Chorąży Krakowski.

Lubomirski, Obożny Koronny.

Małachowski, Starosta Opoczyński.

Trypolski, Podkomorzy Kijowski.

Potocki, Pisarz Polny Koronny.

Maliński, Starosta Nowogrodzki.

Karwowski, Podczaszny Wiski.

Kalinowski, Starosta Winnicki.

Polanowski, Podstoli Buski.

Czacki, Stolnik Wołyński,

WE SRZODE.

Rano Regestr *ex Conservationibus* & *Remissionibus sine beneficio Arresti*.

Także y po południu.

W wieczor Takty.

WE CZWARTEK.

Rano tenże Regestr *ex Conservationibus* & *Remissionibus*,

Także po południu.

W wieczor Takty.

W którą Srzode, y Czwartek Sprawy *non prae-textuosarum expulsionum ante alias causas* sądzić się mają.

W PIĄTEK Y SOBOTE.

Też Regestru *Palatinalia* jako w Poniedziałek y we Wtorek sądzone być mają.

Causis Fiscis non prae-textuosis raz w Miesiąc naznacza się dzień Czwartkowy po południu.

Kiedy którego Regestru *Simplicium* nie stanie po południu, to ranny Regestr kontynuowany być ma.

Arianismi Regestr *qualibet die* z rana przywołany *pro exigentia causarum* być ma, *juxta Constitutionem Anni 1670. fol. 21.*

Na końcu każdej Kadencyi Regestru Województw, przez dni 6. zupełne, Duchowne Regestru *Compositi Judicii* & *mixti Fori alternatim* sądzone być mają *non obstante Cadentia* wszelkich innych Regestrow.

Województwa Poznańskiego y Kaliskiego.

Województwa Sieradzkiego y Ziemie Wieluńskiej.

Militarium.

Paritatis Votorum,

Województwo Łęczyckiego.

Województwa Brzeskiego y Inowrocławskiego.

Ziemi Dobrzyńskiej y Województwa Płockie.

Województwa Mazowieckiego.

Militarium.

Paritatis Votorum, Suspensionum, Senatorum, Nuntiarum, Remissarum, ex quo Judex.

Województwa Rawskiego

Województw Pruskich.

Z WIELKIEY POLSKI.

Garczyński, Chorąży Wschowski.

Radojewski, Surrogator Poznański.

Zakrzewski, Pisarz Grodzki Poznański.

Grabski, Podkomorzy Łęczycki.

Poniatowski, Podczaszny Łęczycki.

Koźuchowski, Posel Wieluński.

Wolski, Skarbnik Rawski

Zakrzewski, Chorąży Brzeski Kujawski.

Zboński, Podkomorzy Dobrzyński.

Karczewski, Pisarz Ziemiński Czerski.

Łoski, Podkomorzy Warszawski.

Wilkowski, Podkomorzy Sochaczewski.

Łopacki, Posel Ciechanowski.

Deklaracye Dóbr Dziedzicznych Miasieczka Bobrownik y Demblina cum attinentiis.

Ponieważ na Miasieczko Bobrowniki y Wieś Demblin Dziedziczne *cum attinentiis* w Ziemi Stężyckiej leżące, W. niegdy Hieronim Augustyn Lubomirski naten czas Podkarbi Koron: a potym Kasztelan Krakowski y Hetman W. Kor: *ex dispositione* Trybunałow Skarbowych Summy pewne Woysku Koronn: wyliczył *de proprio*; dla czego Sukcesorow jego *pro legitimis Possessoribus* pomienionych Dóbr *in antecessum* uznaliśmy; więc kiedy też Dobra, to jest Miasieczko Bobrowniki y Wieś Dembliny *cum omnibus ab antiquo attinentiis* przez W. Józefa Wandalina z Wielkich Konczyc Mniszcha Marszałka W. Koron. Sanockiego Jaworowskiego Starostę *per cessionem* są nabyte; onemu samemu y Sukcesorom jego *jure hereditario, una cum jure Patronatus* Kościoła Bobrownickiego *in perpetuum* przyznajemy, y one trzymać y zażywać pozwalamy, oraz wszystkie transakcyje *eo nomine* uczynione stwierdzamy y approbujemy.

Kommissya względem Szybu Solnego, Kunegunda nazwanego.

Reasumując Konstytucyą *Anni 1655. fol. 24.* Kommissarzow Naszych *ex Senatu* Przewielebni: Konstantego Feliciana Szaniawskiego Biskupa, J.W. Xcia Januśza Wiśniowieckiego Kasztelana Krakowskich: *Ex Equestri Ordine* z Małopolski, Urodzonych Antoniego Trypolskiego Podkomorz: Kijowsk: Jana z Małchowic Małachowskiego Starostę Opoczyńskiego, Łętowskiego Choraż: Krakowsk: z Wielkieypolski, Urodzonych Franciszka Aloyzego Łoskiego Warszawsk: Adama Wilkowskiego Sochaczewskiego Podkomorzych; Nakwańskiego Starostę Ciechanowsk: na obmyślenie rekompensy *per commutationem ex Justitia distributiva, ad instar* Szybu Lubomierza y Folwarku Lednica, za Dobra Poręba, Domowi W.W. Lubomirskich, także W. Xieźney Sanguszkowej *de Domo Lubomirskiej secundum sortem*, która jey należeć będzie, za Szyb Solny (& *pro carentia* Prowentow) przed tym Swiercza, a teraz Kunegunda nazywający się; dezygnujemy; *salva relatione & approbatione* na Seymie przyżlym, *interim* w nadzieję tey zamiany, od Summy Wyderkaffowej na tymże Szybie, y Wsi Swierczy zapisaney *OO Scholarum Piarum* Podolenieckim, Czynszu po złotych dwa Tyśiące czterysta, corocznie zaczynając a *1. Jan. 1727.* z Prowentow Naszych Wielickich wypłacać deklarujemy.

Rewizya Konstytucyi Koronnych y W. X. Lit:

Chcąc aby Konstytucye Nasze y Antecessorow Naszych łatwiej do znalezienia Stanom Rzpltey Prokuratorom Praw Ziemskich *elucidare* mogły, które *multitudo in Volumen Legum* przez Seymy tylko ułożeniem *variat*, aby sobie przeciwnych y znośzących się Praw, łatwieysza być mogła dystrynkcyja, przez Urodzonego Stanisława Koźuchowskiego *ordine Alphabeti* zebrane rewidować roskazujemy, do której rewizyi *ex Ordine Senatorio* W. X. Szembeka Bisk; Kujawsk: y Pomorsk: W. Józefa Soltyka Belzkiego, Jana *de Campo* Scypiona Smoleńsk; Kasztelanow: *Ex Equestri Ordine* z Małopolski, Urodzonych Karwowskiego Podczasz: Wisk: Sędz: Grodzk: Brańsk: Kazimierza Suffczyńskiego Pisarza Ziemsk: Lubelsk; Dominika Kosiorka Bekierskiego Generała Majora; z Wielkieypolski, Urodzonych Grabskiego Łęczyckiego, Adama Wilkowskiego Sochaczewskiego Podkomorzych; Mókronowskiego Choraż: Warszawsk: z W. X. Lit: Urodzonych Michała Kopcia Pisarza W. X. Lit. Michała Aloyzego Sawickiego, Pisarza Ziemsk: Wileńsk: Daniela Kazimierza Szyłkę Stolni: Lidzk: *unius vel plurium absentia non obstante, dummodo tres adsint* naznaczamy, A ci Wielebni, Wielmożni y Urodzeni Deputaci *captato tempore & loco* uważywszy istotę y rzetelność *compendii*, rękami własnymi podpiszą, y do Approbacyi Nam na przyżly Seym podadzą.

Przywrócenie do Funkcyi Urodzonych Deputatow Wielkopolskich.

Ponieważ Urodzeni Deputaci Poznańsk: y Kalisk: Województw na Trybunał terażniejszy zgładnie obrani, dla oppozycyi sobie uczynioney, *non juxta praescriptum Constitutionis Anni 1601. fol. 750. Tit. o Deputacie* Podlaskim, nie są do przyięgi przez Sąd Trybunałski przypuszczeni, przeto tychże Urodzonych Deputatow Wielkopolskich do Funkcyi pomienioney Deputackiey powagą Seymu tego przywracamy, y aby przyięgi, jako nayprzedzey będą mogli, wykonali, Sądowi Trybunałskiemu *ferio* zlecamy, *sub penis contra convulsos Legum sancitis*. Taż sama Konstytucya wyżej wyrażona *suffragari* ma Urodzonemu Deputatowi Ziemi Dobrzyńskiej na tenże sam Trybunał *legitime* obranemu.

Pałac Nasz Morstzynowski z Gruntami y Przyległościami do niego należącemi.

Prawa wszystkie, Cessye, y Zapisy, mocą których nabyliśmy y zapłacili Pałac nazwany niegdy Morstzynowski leżący w Warszawie, jako też y wszystkie inne Pałace, Place, Grunta tudzież y Rezydencye, także Pałac Marymont ze wszystkimi onych Cyrkumferencyami, Prawem wieczystym nabyte y zapłacone, dla Nas y Sukcesorow ze Krwi Naszey; aby zostawały we wszystkiej mocy y wigorze nienaruszonymi wiecznymi czasami, wszystkie Stany wdzięczność swą ku nam świadcząc, zezwalają y approbują.

Appro-

Approbacya Fundacyi Klasztoru Panien Karmelitanek Bosych na Wesołey przy Krakowie.

Fundacyą WW. Panien Zakonnych Karmelitanek Bosych, na Wesołey przy Krakowie, którą W. Jan na Słupowie Szembek Kanclerz W. Kor: y Ewa Hrabina z Leszna Małżonkowie *ex voto* uczynili, *authoritate praesentis conventus* wiecznemi czasą approbujemy, a oraz Place na których Kościół y Klasztor ich stoi, *ab omni onere* uwalniamy.

Relaxacye Wieży Urodzonego Mikołaja Oraczewskiego.

W Sprawie Urodzonego Jana Skarbka o zaboy Brata jego z Urodzonym Mikołajem Oraczewskim przez Dekret Trybunałski Anno 1710. osądzoney, ponieważ kwit zażedeł *a Parte injuriata*; tegoż Urodzonego Oraczewskiego *a rigore* Dekretu pomienionego uwalniamy, y *panam publicam sessionis turris* relaxujemy, a oraz donacyą Dóbr Chomentowa w Województwie Sandomirskim leżących, przez niegoż w Grodzie Chęcińskim zeznaną approbujemy.

Gratitudo Urodzonemu Marszałkowi Poselskiemu.

Mając ofobliwy respekt na znamienite *merita* Urodzonego Stefana Potockiego Referendarza Kor: Marszałka Kola Rycerzkiego, *qua Sago, qua Tago* od tak wielu lat nie tylko *in antecessum* świadczony, ale też na dwóch Kadencyach Seymu terażnieyszego z ofobliwszą aplikacyą, & *cum dispendio notabili* zdrowia y Fortuny podjęte z Prowentow Extra-ordynaryinych Summę 80. Tyśięcy Złotych Polskich naznaczamy, którą W. Podkarbi W. Kor: jak nayprędzey wypłacić powinien będzie.

Nadgroda Urodzonemu Maximilianowi Ossolińskiemu, Podskarbiemu Nadwornemu Koronnemu.

Z Tegoż Respektu wierne y życzliwe zaślugi tak z godnych Antecessorów, jako też z własney Ołoby Urodzonego Franciszka Maxymiliana z Tęczyna Ossolińskiego Podskarbiego Nadworn: Koron: Starosty Sandomirsk: y Chmielnick: Nam Rzpóltey świadczone rekompensując, Złotych Polskich 40. Tyśięcy w Skarbie Kor: *ad exsolvendum* naznaczamy.

Abrogatio Myt Nieśluszných.

Ponieważ po Województwach, Ziemiach, y Powiatach wymyślne extorsy *sine Consensu Legis publicae* zageścily się, przez które Kupcy y różni ludzie Kupiectwem się bawiący *aggravantur cum diminutione Proventuum* Rzpłtey; więc zabiegając tym extorsyom, aby się *in futurum* takowe *similia* nie działy, za zgodą wszech Stanów *Lege publica* postanawiamy, y mieć chcemy, aby wszelkie Cła, Myta, *abusive* & *extorsive* od ludzi różnych przejeżdżających wybierane, *praesenti Constitutione* abrogentur, jako je *de facto* *authoritate praesentis Conventus* abrogamus & *cassamus exceptis* tych, które Konstytucyami albo Przywilejami Xiążąt Mazowieckich obwarowane są. Ze zaś Mosty, Groble, na Rzekach y różnych przeprawach *non modico sumptu* Dziedziców y Possessorów Dóbr wszelkich *eriguntur* & *reparantur*, które żeby nie były ufundowane, *nullus transitus* byłby przejeżdżającym; więc *eadem lege publica* postanawiamy, aby od każdego Wólu na przedaż pędzonego, y od Konia w wozach ludzi różnych Kupiectwem się bawiących będącego, tak Pogrobelnego, Mostowego, jako y Spaśnego po 3. grosze dawano. O co *forum contra transgredientes* w Trybunale Radomskim naznaczamy, y Konstytucye *eo nomine* postanowione reasłumujemy.

Urzędy Ziemskie.

Chcąc mieć obłitsze *ad pramiendam virtutem* wiernych Poddanych Naszych Ispoby, & *augmentum distributivae justitiae*; Urzędy Ziemskie Ziemi Radomskiej y Steżyckiej, *exceptis electivis*, na instancya Urodzonych Posłow Województwa Sandomierskiego, *more* & *praxi* innych Ziem y Powiatow nadajemy, y postanawiamy y na nie Przywileje z Kancellaryi Naszych wydać w tymże Województwie *Possessionatis* nakazujemy. Które to Urzędy *alternative* po Urzędnikach Sandomierskich *juxta statum* każdego, mieysce swoje mieć będą powinny, Też Konstytucyą na Xięstwo Zatorskie y Oświęcimskie (w których jako teraz stare Urzędy Chorągwa Zatorskiego, y Wóystwa Oświęcimskiego, nowe *similiter*, to jest jeden Urząd starszy Zatorski; a drugi zaraz po nim Oświęcimski iść ma w Wwdztwie Sieradzkim, na Powiat Piotrkowski w Wwdztwie Łęczyckim, na Powiat Inowłodzki, w Wwdztwach Kujawskich, na Powiaty Bydgoski, Kruświcki, y Kowalowski: w Wwdztwie Ruskim z Ziemi Halickiej na Powiat Kołomycki: w Wwdztwie Podolskim, na Powiat Czerwonogrodzki: w Wwdztwie Lubelskim, na Powiat Urzędowski, w Wwdztwie Plockim, na Ziemię Zawkrzyńską *extendimus* & *ampliamus*.

Reassumpcyja Konstytucyi Anni 1676. na dług Urodzonego niegdy Franciszka Kazimierza Wysockiego Cześnika Sochaczewskiego.

Konstytucyą Anni 1676. którą dług w zatrzymaniu u Porty Ottomaniskiej na Poselstwie do Cesarza Tureckiego odprawionym, przez Urodzonego niegdy Franciszka Kazimierza Wysockiego Cześnika Sochaczewsk: zaciągniony *in Anno 1673.* likwidowany, y do 10. Tyśięcy Talar: bit: redukowany, reasłumujemy; który dług ponieważ nie jest dotąd zapłacony, więc żeby się

Sukcesorowie *in fide publica* nie zawiedli; Skarbowi Koronn: za zgodą wŹech Stanow Rzpltey zlecamy y nakazujemy, ażeby pomienioną sumę 10. TyŹęcy Talarow bitych z Prowentow Rzpltey bez wŹelkiej dalŹszej dylacyi, jako nayprędey zupełnie y skutecznie *legitimis Successoribus* tegoŹ Urodzonego niegdy WyŹockiego wypłacił, *salvis quietationibus*, któreby się w Skarbie znalazły.

Kwit W. Janowi Jerzemu Przebédowskiemu Podskarbiemu W. Koron:

Gly W. Jan Jerzy na Przebédowie Przebédowski Podskarbi W. Kor: Pokrzywiński, Mirachowski, Grabowski Nasz Starosta, od początku Urzędu Źwego ab Anno 1703. jest uwolniony Radą wolną Warszawską *Anni 1710. a Responsione perceptorum & calculi pro praterito*, dla różnych nieŹczęśliwości, tedy poczynając rachunki Źwoje ab Anno 1709. na Seymach *Annorum 1712. 1719* y teraznieyŹszym, ze wŹyskkich Ordynarynych y Extra-ordynarynych (jako to Cła Generalnego) Rzpltey Prowentow *sufficientem Perceptorum & expensarum legitimis Documentis deduxit calculationem*, y wyrachował się: więc za zgodą wŹech Stanow Rzpltey, z wyŹey wyrażonych, y dostatecznie uczynionych Rachunkow dajemy mu Kwit generalny, y onego *cum Officio* tudzieŹ *Succesores ejus* od wŹelkich *quocunque titulo* wymyŹlonych impetycyi y zarzutow wiecznymi czasy uwalniamy, oraz na reparacyą dachu Zamku K akowskiego; po Złotyeh 30. TyŹęcy co Rok d przyszłego Seymu naznaczamy, co mu *in calculo* przyjęte będzie.

Kwit Urodzonym Lubomirskim.

POnieważ Urodzony Jerzy Starosta Bogusławski General Woysk Naszych y Rzpltey, Alexander Kuchmistrz Kor: Jan Starosta Bo emowski LubomierŹey, za Rodzica Źwego niegdy W. Hieronima Augustyna LubomierŹkiego Podskarbiego W. Kor: a potym Kasztelana Krakowsk: y Hetmana W. Kor: jako *bonorum & onerum Paternorum Succesores*, po kwicie na Seymie Lubelsk: *Anno 1703.* od Rzpltey danym, z Urzędu Podskarbstwa y wŹyskkich Prowentow Ordynarynych y Extra-ordynarynych Rzpltey za Admiastacyi Rodzica Źwego wydanych, & *in subsequenti* przed Stanami *sufficientissimam* uczynili na Seymie Warszawskim *in Anno 1712. calculationem*, y ze wŹyskkich Prowentow dostatecznie się *legitimis documentis* wyrachowali, y we wŹyskkim Rzpltey *de plano satisfecerunt*, tedy za zgodą wŹech Stanow Generalny onym kwit dajemy, y onych jako Sukcesorow *cum Officio, tum Succesores eorum*, od wŹelkich *generaliter* impetycyi *ratione* Funkcyi Urzędu Podskarbstwa Koron: wiecznymi czasy uwalniamy.

Akkomodacya Urodzonego Krzysztofa Gasparego Sekretarza Naszego.

RekompenŹując wierne y pracowite usługi Urodzonego Krzysztofa Gasparego, jeŹcze na Seymie Traktatowym, po tym na ostatnim zalimitowanym, *ac tandem* na teraznieyŹszym Seymie Nam y Rzpltey Źwiadczone, a chcąc go na da Źy czas, *ob expertam capacitatem* jego & *peritiam* *linguarum, ad usus publicos* aplikować: za za cenieniem PoŹłow Ziemskich y zgodą wŹech Stanow, onego jako *Nobilem Romanum prout realibus Documentis deduxit*, za Indygenę tey Rzplrey z Bratem jego rodzonym Janem Gasparem Kapitanem Naszym w Woysku Lit: aktualnie Źlującym, y z Potomstwem ich *utriusque sexus*, deklarujemy, y do Praw Prerogatyw y Swobod wŹyskkich Stana Szlacheckiego przypuszczamy.

Przywrócenie do Indygenatu Urodzonego de Lamara.

Mając wzgląd na zaŹlugi Piotra de Lamara Pułkownika Woysk Naszych, y dane w wielu okazjach wojennych przez niego dowody, List na Indygenat Przodkowi jego Urodzonemu niegdyŹ Franciszkowi Lamarowi od Ź. p. NajjaŹn: Króla Jmci Stefana Antecessora Naszego w R. 1678. przed Konstytucyą *Anni 1601.* Listy podobne *in subsequens* znoszącą, dany, temuŹ Urodzonemu Pułkownikowi naszemu y Potomstwu jego *utriusque sexus tollendo quousvis abusus* przez Rodzica jego *commisos, auctoritate praesentis Conventus* approbujemy, y do zupełnego Prerogatyw Szlacheckich Honoru, y równości przywracamy.

Nobilitacya Urodzonego Jana Renarda Pułkownika Gwardyi Naszey Koronney.

Mając wzgląd na zaŹlugi Urodzonego Jana Renarda Pułkownika Gwardyi Naszey Kor: tudzieŹ na dane w wielu okazjach wojennych przy DoŹtojeńŹtwie naszym y całości Rzpltey przez niego dowody, onegoŹ *cum prole utriusque sexus* do Kleynotu Szlacheckich Prerogatyw za rekomendacyą W.W. Hetmanów Kor: przypuszczamy, & *capacem Bonorum & Honorum exnunc* deklarujemy, *non obstante nexu* Konstytucyi dawnych o Nobilitacyach & *de scartabelis*.

Nobilitacya Urodzonego Bekierskiego Oboźnego Pol: cum Prole.

Zawdzięczając zaŹlugi Urodzonego Antoniego Bekierskiego Oboźnego Poln: Woysk Naszych Koron: tak Ź. p. NajjaŹn: Antecessorowi Naszemu, jako Nam y Rzpltey Źwiadczone; które *ex Gente Othomanica* wzięty *Infans* w Państwach Naszych, *assumpto Orthodoxa Fidei Catholica Baptismo*, przeciwko Nieprzyjaciółom Wiary S. heroicznie Źlawając, Rzpltey wiernie Źluyół; więc onego *cum Prole utriusque sexus* do Kleynotu y Prerogatyw Szlacheckich, oraz do StaroŹytnego Urodzonych Kosiorków Bekierskich Herbu, za Konsensem onychŹe przypuszczamy.

Obiaśnienie Honoru Urodzonych Kruzerow.

Rezolwując Remisję Sądów Trybunału Koron: Piotrkowskiego w Sprawie Urodzonym Kruzerom, względem Indygenatu y przypuszczenia *ad capacitatem* wszelkich Honorów Prerogatywe Stanu Szlacheckiego należących *per Constitutionem Anni 1675*, Urodzonemu Eneaszowi de Krauzer Łowczemu Infantk: Oberstleynantowi na ów czas Woysk Koron: Oycu Urodzonych Karola Maximiliana Sędz: Ziemska, Podolska: Ludwika Kapitana naszego, Marcina Choraż: Łatyczewskiego stawających na ten czas przed Nami y całą Rzpłtą na Seymie teraznieyszym przyznanego, instytuowanego; ponieważ tychże Urodzonych stawających Anteccessor, zadość czyniąc Prawu Pospolitemu, tak za Panownia Najjaśn: Anteccessora naszego Jana III. jako Diploma *in Anno 1683*, wydane *edocet Nobilitatis ortus* procedencyi swojej *ex retro ante actis saeculis in Religione Catholica* dotąd znajdujący się, tak *fidelitatis* ku Nam y Oyczyźnie *indefesto cursu* przez siebie y tychże Sukcessorow remonstrowane są Dokumenta; zaczęym *de unanimi Consensu omnium Ordinum a juramento fidelitatis*, y od pomienionego Processu tychże Urodzonych Kruzerow uwalniamy, & *pro veris ac indubitatis Indigenis* & *Nobilibus*, *cum eorum Successoribus* deklarujemy, y od wszelkiej wątpliwości Urodzenia ich impetycyi uwalniamy, y excypujemy *authoritate* & *assensu* tak Nas, jako Stanow Rzpłtey zgromadzonych *accedente*.

Oddanie Skarbu Koronnego.

Reassumując Konstytucyą Seymu Lubelskiego *Anni 1703*, o oddaniu Skarbu Koronn: którego *in signis* & *Archivis*, *potiorem partem* niegdy w Bogu Nayprzewiel: JMć X. Stanisław na Słupowie Szembek, Arcybiskup Gnieźnieński, Prymas Korony Polkiej y W. X. Litt: pod czas przeszłego zamieszania, *ingruente hostilitate Svetica* za Granicę *particulari in publicum zelo*, *cum dispendio* zdrowia y własney Fortuny wyprowadził, y od zguby zachował, do odebrania (między Seymem teraznieyszym zakończonym, a przyszłym następującym) *praevis Invitatoriis* od pierwszego Senatora *cum praefixione temporis* w Krakowie Sukcessorów tegoż Nayprzew: niegdy Jmci X. Prymasa, pomienionego Skarbu, tudzież do konnotowania y deponowania jego w Zamku Krakowskim, przy WW. Senatorach, Urodzonym Staroście Krakowskim y Wielebnym Kułtozu *ad custodiam* Skarbu *de lege* należących, naznaczamy Kommissarzow *ex Senatu*, Przewielebn: Konstantego Felicyana Szaniawskiego Bisk: Krakowsk: WW. Dębińskiego Woynickiego, Franciszka Tarła Lubelsk: Sęstę Wieluń: y Pilznieńsk: Urodzonego Piotra Miączyńskiego Chelmsk: Kasztel: *Ex Equestri Ordine* z Małey polski: Urodzonych Szembeka Podkom: Łęto wsk: Choraż: Ożarówkiego Stolnika, Szembeka Woysk Krakowsk: z Wielkieypolki, Urodzonych Stefana Garczyńskiego Choraż: Piotra Sokolnickiego Cześnika Cichowsk: Gurowskiego Choraż: Kalisk: Radomickiego Kasztelanica Poznańsk: Mając zaś wzgląd sprawiedliwy na prace y kosztu w dochowaniu tego Skarbu przez s. p. J. X. Prymasa erygowane, a Testamentem od niego Rzpłtey darowane, Sukcessorom jego łaskami Naszemi y wdzięcznością z Stanami Rzpłtey nadgradzać to deklarujemy; ciż Przewielebny, WW. y Urodzeni Kommissarze, *Insignia* przerzeczone & *Archiva pravia quietatione* & *affecuratione eo nomine data restitutionis* odebrawszy, windykować y odbierać mają instrumenta publiczne *ad Archivum Regni* należące, w czyichkolwiek ręku teraz znajdujące się; tudzież odpieczetować y konnotować *Archiva* przez W. Stefana Humieckiego Wojewodę Podolsk: do Krakowa odesłane; a przytym nowy Inwentarz całego Skarbu, & *Archivi Regni* y Dokumentow publicznych po spaleniu Zamku Krakowsk: pozostałych, spisać dostatecznie z dawnym skonfrontowawszy; y jeden jego Authentyczny Exemplarz do Metryki Koronney, drugi W. Podkarbiemu W. Koron: oddać; trzeci *in loco loci* zapieczetowany zostawiać, & *custodia debita* komu należy, zlecać; do czego *praesenti lege obligantur*.

Indygenat Urodzonego Wilhelma Miera Generała Majora Naszego.

Za rekomendacyą WW. Hetmanow Kor: nadgradzając wierne usługi Urodzonego Wilhelma Miera Generała Majora Naszego, ponieważ *originem Nobilitatis suae* z Królestwa Szkockiego *Authenticè deduxit*, do Indygenatu y Prerogatyw Kleynotu Szlacheckiego przypuszczamy, *principaliter* jednak *eo intuitu*, że *post publicam revocationem*, *solemnem Fidei Orthodoxae Romano Catholicae* uczyni *Professionem in spatium* 6ściu Miesięcy po tej Konstytucyi, *sub amissione* & *nullitate ejusdem Indigenatus*.

Indygenaty y Nobilitacye Osob od WW. Hetmanów zaleconych.

Mając rekomendowane od WW. Hetmanów Koron: przy Dostojeństwie Naszym y Rzpłtey zaślugi w Woysku odwagi Rycerskie Urodzonych Archibalda Glowera de Glaideny, Jana Dellierya Oberstlerleynantów, Jana y Franciszka Humlow Choraż: y Towarzysza Chorągwi Pancerney, Urodzonego Starosty Szczerzeckiego, Majora de Argiellès Kommendanta Garnizonu Toruńsk: Jana Ostrena, Franciszka y Józefa Reynow Braci Rodzonych. Alexandra, Franciszka, y Mikołaja Bandynellich, Jakuba Barona Pufzeta Rezydenta Naszego w Rzymie, Dominika Pifarza Naywyższego Skarb: y Synowca jego Józefa Winklerow; onych z Potomstwem ich *utriusque sexus*, za zgodą wszech Stanów *pro Indigenis* tego Królestwa uznajemy *salva deductione originis Nobilitatis suae* na przyszłym Seymie, którzy ją *non deduxerunt*, & *satisfactionem in toto*

Legibus de Indigenis sancitis. Za podobnym WW. Hetmanów zaleceniem y za zgodą włzech Stanów do Nobilitacyi przypuszczamy Urodzonych Jana Halickiego Pulkown: Franciszka Chmielewskiego Oberfzterleytnanta Naszych, Michala Pulkown: y Sukcesorów Kazimierza Rotmistrza Garbowieckich, Józefa y Jędrzeja Gozikowiczow, Gieżyckich, Stanisława y Mikołaja Siemińskich, tudzież Urodzonych Sebaltyana Rybczyńskiego Pisarza Naszego Dekret: Andrzeja Cichockiego Metrykanta Koronnych, z Potomstwem ich, *utriusque sexus salvis obligationibus* na nową Szlachtę włożonych, z Urodzonych zaś, Jakuba Gołtkowickiego Majora Naszego, Antoniego, Józefa y Woyciecha, Braci jego rodzonych, Herbu Gozdawa, *abusum Nobilitatis* znośmy, y onych do wszelkich Prerogatyw Stanu Szlacheckiego przywracamy.

Deputaci do Kwartę z Senatu.

Z Małey Polski: W. Józef Sołtyk Bełski; Z Wielkiej Polski Trzcinański Rawski Kasztelanowie. Z Kola Polesskiego: Urodzeni Grablki Łęczycki, Adam Wilkowiński Sochaczewski Podkomorzowie, Jan Ossoliński Starosta Drohiccki, Mokronowski Choraży Warszawski.

Rezydenci do Boku Naszego.

A die 1ma Febr: Anni 1727. ad diem ultimam Aprilis: W. X. Biskup Kujawski, W. Wojewoda Kaliski, Łęczycki, Urodzony Rypiański-Kasztelanowie.

A die 1ma Maij Anni ejusdem ad diem ultimam Julii: Tenże W. X. Biskup Kujawski, WW Wojewoda Trocki, Starosta Zmudzki, Urodzony Zakroczyński, Kasztelanowie.

A die 1. Aug, ad ultimam 8bris: W. X. Biskup Wileński, WW Wojewoda Sieradzki, Brzeski, Kujawski, Urodzony Ciechanowski, Kasztelanowie.

Ad 1. 9bris ad ultimam Jan: Anni 1728. na czwartą ćwierć Roku: Tenże W. X. Biskup Wileński, WW Wojewoda Trocki, Kijowski, Urodzony Liwski-Kasztelanowie.

Na drugi Rok.

Ad 1. Febr: Anni 1728 ad ultimam April: W. X. Biskup Poznański, WW Wojewoda Łęczycki, Inowrocławski, Urodzony Srzemiński Kasztelanowie.

Ad 1. Maij ad ultimam Julii: Tenże W. X. Biskup Poznański, WW Starosta Zmudzki, Lwowski, Urodzony Lubaczewski Kasztelanowie.

Ad 1. Aug: ad ultimam 8bris: W. X. Biskup Płocki, WW Wojewoda Brzeski, Kujawski, Wołyński, Urodzony Konarski Sieradzki Kasztelanowie.

Ad 1. 9bris ad ultimam Jan: Anni 1729. Tenże W. X. Biskup Płocki, W. Wojewoda Kujawski, Kamieniecki, Urodzony Konarski, Łęczycki Kasztelanowie.

Reces do przyszłego Seymu.

Ponieważ na Seymie terazniejszym Walnym Oraz narynym, na którym warunek *internae* & *externae securitatis*, ubeśpieczenia Stanow Rzpltey y gruntowney *inter Status* konfidencyi, wszystkie czas Nam zabrały, a materye inne *publicum concernentes*, oraz *desideria* Województw y Ziem tak publiczne, jako *privatorum*, skutku swego wziąć nie mogły; więc te wszystkie materye publiczne, y *desideria* w Instrukcyach Poselskich wyrażone, *signanter* pomiarkowania y porównania w sprawiedliwym podatkowaniu Województw Ruskich, z Województwy Wielkopolskiemi y niektórymi Małopolskiemi, tak wielą Konstytucyi afektuowanego; obmyślenia supplementu na fortyfikacyą *antemuralis Christianitatis* y Rzpltey, Kamieńca Podolskiego y Okopow S. Trójcy, *Erectionis in meliorem statum* Artyleryi Koron. naznaczenie Kommissyi do rozgraniczenia Województw Kijowskiego, Wołyńskiego, y Braclawskiego tak między sobą, jako y Prowincyą W. X. Lit: Koekwacyą monety, uspokojenie Jurysdykcyi Podkomorskiej Krakowsk: y pensyi zupełney; *Desiderii* Akademii Krakowskiej, Jasney Góry Częstochowskiej, Miałta Naszego Stolecznego Krakowa, Lwowa, Sandomierza, Lublina y tameczney Synagogi Żydowskiej, Biecha, Łowicza, Białey Cerkwi y innych Miałt Naszych, ratunku *pro commodo publico* potrzebujących; *Desiderium* Xięstwa Mazowieckiego względem obierania Deputatów y Kommissarzow na Trybunały Koronne: *Desideria* Ziemię Nurlskiej względem allewiacyi w podatkach Recessem walney Rady Warszawsk: An. 1710. obwarowane; *Desideria* tegoż Xięstwa Mazowieck: y innych Województw y Ziem *ratione Soli* Suchedniowey, utwierdzenia Jurysdykcyi Sądow potocznych Warszawskich, Pretensye Sukcesorow J. W. niegdy Jabłonowskiego Kasztel: Krakow: Hetmana W. Kor: starych załug, tudzież Domu WW. y Urodzonych Potockich, Lubomirskich; Sukcesorow J. W. niegdy Marcina Kątskiego Kasztel: Krakowsk: y Urodzonych niegdy Generalow Branta y Grebena; Rekompens: Urodzonego Jacka Stoińskiego Sędz: Ziemi: Lubelsk: za konserwacyą w Zamoyściu *Actorum* Trybunału Kor: *stante hostilitate*, y sprowadzenie onych do Lublina; Pretensye Sukcesorow W. niegdy Bielińskiego Marszałka W. Kor: Sukcesorow Urodzonego Boratyńskiego do Skarbu W. X. Lit: Postanowienie różnych Grodow w Województwach Płockim y Mazowieckim, tudzież Sądow Grodzkich w Goniądzu na Podlasku w Ziemi Bielskiej, przeniesienie Książ Ziemi: Drohicckich od Panien Benedyktynek w Drohiczynie y Rewizye Książ po różnych Grodach; Zabiezenie *abusibus* w Handlach y Szynkach-przez Cudzoziemcow y Żydow, *cum prejudicio* Miałt Naszych; naznaczenie Kommissyi do rozgraniczenia y rozcznania

Kon-

Kontrowersyi z Xstwem Zatorskim, a Dobrami Ziemsk: także do Starostwa Naszego Radoszyck: do Dzierżawy Kaszki nazwaney; *in possessione* Urodzonego Michała Szymanowskiego Starosty Naszego Wylzogradzkiego zostającej; Reasumowanie Praw o Poczcie Kor: *Desiderium* Urodzonego Karwowskiego Podczasz: Wisk: Sędz: Grodzk: Brańsk: tudzież Libertacye innych Dworow, Dworkow, Kamienic y Pałacow różnych; Przeprawę pod Lesną wolą Urodzonego Rostowskiego Starosty Naszego Czerkskiego, także na Pilicy pod Damaniowiczami Urodzonego Krosnowskiego, y na Rzece Rawie pod Podkonicami, także na Rzece Noryni w Rakowszczyźnie Urodzonego Antoniego Trypolskiego Podkomorz: Kijowlk: *indemnitate* Puszczy Naszey Ekonomiczney Kozienickiey y Strumienieckiey; Urodzonego Szczęsnego Bołkiego Sędz: Ziemsk: Czerk: approbacyą Przywilejow na Jarmarki w Jakubowie Urodzonego Antoniego Karczewskiego Pisarza Ziemie Czerkskiej, y we Wsi Korczynie w Województwie Ruskim, Ziemi Sanockiej; *Premium laborum & meritorum* Urodzonego Popiela Starosty Tuczapskiego *cum dispendio* życia y Fortuny Oyczyźnie służącego; Urodzonego Chelmickiego Choraż: Dobrzyńsk: w okazach wojennych postrzelanego; Sukcesorow W. niegdy Rybyńskiego Wojewody Chelmińsk: Interes Urodzonego Wąłowicza o Miasieczko Kiślak Ayfyn, y Wsi do niego należące; Nadgrode zaśluga *vigore* Konstytucyi 1717. W. Kazimierza Steckiego Kasztelana, Urodzonego Trypolskiego Podkomorz: Kijowlkich, Jlińskiego Starosty Niżyńskiego; *Desiderium* zamiany Dóbr naszych Królewskich przez przyległość Wsi Dziedziczoney Maszawa, Urodzonego Michała Potockiego Pisarza Poln: Koron: za Wieś Steżyczkę do Starostwa Krasnostawskiego należącą; Pozwolenie przeniesienia summy sta tyśięcy z Januszewicz na inne Dobra wolne *pro Redemptione Captivorum* naznaczone, wedle żądania WW. OO. Trynitarzow Lwowikich; Approbacye Fundacyi różnych naprzód OO. Jezuitow Koron: w Warszawie, *Erectionis* Nayprzewiel: w Bogu Theodora Potockiego Arcy-Bisk: Gnieźn: Prymasa Korony Polsk: y W. X. Lit: XX. Missionarzow w Koronie; *Collegiorum* Warszawskiego, OO. Jezuitow Prowincyi W X. Lit: Krzemienieckiego *Fundationis* J.W. y W. Xiążąt Janusza Kaszt: Krakow: y Michała Kancel: W. W. X. L. Wiśniowieckich; Krasnostawskiego y Stanisławowskiego Fundacyi WW. Potockich OO. Jezuitow Zytomirskich, Fundacyi W. Kazimierza Steckiego Kasztel: Kijowlk: WW. PP. Wizytek Krakowskich, Lubelskich y Wieluńskich; Approbacyą Fundacyi W. Józefa Gonzagi Margrabiego na Mirowie Myśzkowskiego, *Coloniz Academię* w Pinczowie, y OO. Kamandulów *in Fundo Szaniacenski*; Fundacyi XX. Scholarum Piarum, osobliwie Przywileju na Drukarnią w Warszawie; OO. Kapucynow w Lublinie Fundacyi WW. Xiążąt Sanguszkow Małżonkow Marszałk: Nadw: W. X. L. Konfirmacyą Praw Archimandryi Owruckiej; *Desiderium* przez Urodzonych Posłow Województw Wielkopolskich promowowane, Relaxacyi Urodzonego Zygmunta Unruga, któremu *interea securitatem vitæ & incolatus in Regno* assekurujemy, *Confiscatione Bonorum per Decretum Tribunalitium declarata in suo robore permanente*; y inne wszystkie materye y *Desiderium* w przeszłych Recestach, osobliwie Obowiazki w Recestie Taktowym *Anni 1717.* wyrażone, za zgodą wszech Stanow Rzpltey do przyszłego Seymu odkładamy.

KONSTYTUCYE WIELKIEGO XIĘSTWA LITEWSKIEGO.

W Imię Pańskie Amen.

Pospolite Ruszenie Wielkiego Xięstwa Litewskiego.

CHcąc sily naturalne W. X. Lit: *ad omnes casus* we wszystkiey mieć gotowości; Pospolite Ruszenie w Wielkim X. Lit: za zgodą wszech Stanow uchwalamy, które według Prawa Statutowego W. X. Lit: y Konstytucyi Seymowych o Pospolitym Ruszeniu, a mianowicie według Konstytucyi *Anni 1621.* y dawniejszych zwyczajów, w mocy Naszey do przyszłego Seymu zostawujemy. *salva solemnitate* Uniwersałow.

Trybunał Główny W. X. Lit: & Processus onego Judiciarii z Cyrkumskrypcyą Urzędow Ziemskich y Grodowych.

DLa Inguencyi Spraw, że wszystkich Województw, Ziem y Powiatow W. X. Lit: *promiscue* dotych czas sądzących się, iż Obywatele W. X. Lit: w jedney Akcyi: y na wszystkie mieysca Sądowe, jako to do Wilna, Nowogródka y Mińska, *ex remissione Judicii* przejeżdżając się, wielką w dochodzeniu Sprawiedliwości cierpią protrakcyą, y znacznemi *enervantur* expensami; tedy przywodząc to *subselium* Trybunałkie *ad bonum ordinem*, dla prędzszego y porządniejszego dochodzenia krzywd *injuriarum*, oraz znosząc niektóre *abusus, cum summo prajudicio* w Trybunał wprowadzone, a skuteczną *in re judicata* Exekucyą, także Urzędy Ziemskie y Grodzkie opisując, za powłzechnym wszystkich Stanow na Seym terazniejszy Walny zgromadzonych zezwoleniem *presenti Lege* ustanawiamy.

Naprzód, iż *abhinc* żadne już Remissy z Wilna na Kadencyą Nowogródzką czyli Mińską iść nie będą mogły, ale po skończoney jednej Kadencyi Wileń: wszystkie Sprawy na niey zaczęte, y do tey Kadencyi podług niżej wyrażoney specyfikacyi należące *currentibus beneficiis Juris* nie zakończone y nie odsądzone, *ipso facto* na drugi Trybunał Wileński wracać się, y na niey z tychże Regeſtrow, przez Urodzonego Piſarza Ziem: Wileń: albo *vacante ejusmodi Officio* | przez drugih Urzędników komportowanych, y *ad Judicium* oddanych, bez wyimowania Remiss *continuari* powinny; które to Regeſtra tylko do dwóch lat, *aliàs* do dwóch Kadencyi trwać mają; *post elapsum* zaś *biennium*, jeżeliby jakie Sprawy nieodsądzone w Regeſtrach Trybun: naydowały się, tedy za wyjątemi zażywanych Dylacyi Rejektami one w nowe Regeſtra ingroſſować y wpisywać Aktorom wolno. Kadencya zaś druga tegoż Trybunału W. X. L. ponieważ przez alternatę raz w Nowogródku, drugi raz w Mińsku sędzić się zwykła; tedy na nich alternaty też Remissy, to jest z Mińska do Nowogródka, z Nowogródka do Mińska & *e contra* transportowane być nie mogą, tedy za Remissyjnemi Dekretami, już *de novo* na tych Kadencyach Strony wpisywać będą.

Terminy y Repartycya Sądów Województwy Powiatów.

Terminy zaś tym Sdom y Repartycyą *vigore* dawniejszych Konſtytucyi naznaczamy y ſpecyfikujemy takową: w Wilnie Województwo Wileńskie, Powiat Oſzmiański, Powiat Lidzki, Powiat Wylkomirski, Powiat Braſławski, Województwo Trockie, Powiat Grodzieński, Powiat Kowieński, Powiat Upicki, Xięstwo Zmudzkie, Województwo Smoleńskie, Powiat Starodubowski, Województwo Połockie, Województwo Brzeſkie y Powiat Piński. Na drugiey zaś Kadencyi w Nowogródku albo w Mińsku Podług alternaty przypadającej, Województwo Nowogródzkie, Powiat Słonimski, Powiat Wołkowyski, Województwo Witebskie, Powiat Orszański, Województwo Mściſławskie, Województwo Mińskie, Powiat Mozyrski, Powiat Rzeczycki; których to wszystkich Województw Ziem y Powiatow W. X. L. Obywatele w Sprawach ſwoich nie tylko appellacyjnych (jako dawniejsze *ſonant* Konſtytucye) ale y we wszystkich już innych zapisowych, expulſyjnych, przypadkowych, Zolnierskich, *Fisci*, o kontrawencyą Dekretów, & *pro abuſu Officii* przypadających, y *generaliter* we wszystkich innych, *ſoro Tribunalitio ex praſcripto antiquitatis Legum* należących, nie inaczej tylko podług teraźniejszey Exdywizyi w należytych terminach, *ubi Bona citatorum conſiſtunt*, y do których Dóbr *jure vincens executionem* ſprowadzać zechce; *ſimiliter* gdzie się jaki uczynek, boje, grabieże, depaktacye, ſzkody ſtałą, albo o które Dobra y w którym Województwie czyli Powiecie leżące, akcyja *inter litigantes intenta*; tam krzywd ſwoich dochodzić, Sprawy prozekwować y kończyć powinni. Warując y dokładając, iż gdyby mimo teraźniejszą Repartycyą, kto *ex Actoribus ſive jure vincens*, nie tam, gdzie pozwanego Dobra leżą, albo jaki ſtał się excēs albo do których Exekucya Urzędowa ſprowadzona ma być *extra terminum* z Województw y Powiatów przez alternatę Kadencyi Nowogródzkiej y Mińskiej *praſixum*, na Kadencyą Wileńską *vel e contra*, kogożkolwiek *evocare* albo *in contumaciam condemnare* ważył się, takowy prócz Kaſſacyi, *nullitate* Dekretu y nadgrodenia ſzkod *exinde* ponieſionych winy po ſto kóp *parti instantanee* zapłacić, & *panam ſeſſionis turris civilis* przez 6. Niedziel *ſubire irremiſſibiliter* powinien, a *nihilominus idem negotium* do ſwojej Kadencyi, Województwom y Powiatom wyżej wyrażonym determinowanej, ma *remitti*, *excepto* tylko Spraw takowych, któreby o Sukceſsyą Dóbr w różnych Województwach y Powiatach obudwóch Kadencyi *per repartitionem* rozdzielonych leżących, *poſt fata cujuſlibet Poſſeſſoris* przypadły, albo z inſtancyi Kredytorów y Kompetytorów, *ſimiliter* różne Dobra na Taxę y Exdywizyą odchodzićby miały; tedy takowe Sprawy, na którey Kadencyi pierwey zaczęte będą, albo gdzie naypierwey Sukceſſor zrzekając się *exnunc* Sukceſſyi, *ad taxam aut exdiſiſionem* ſwoich Pretenſorów y Kompetytorów pozwie; tam już y na tey Kadencyi *totaliter* Sprawa sędzić się y konkludować będzie. *Excipiuntur* od tey Exdywizyi y Repartycyi Sądów Sprawy obligowe, które *juxta inſcriptionem ex cruda citatione proſequi*, *etiam* na któreykolwiek Kadencyi bądź Litewſkiej, bądź Ruſkiej, wolno, *de contraventione extra repartitionem* już pozywać *etiam* w Sprawach obligowych nie wolno będzie; także *excipiuntur cauſae Fisci*; o Deputacyą na Clach, na Mytach, y Extorſyą Moſtowego y niezapłacone podatki Rzpltey; także o *ſtipendia* Zolnierskie; *ſimiliter excipiuntur* ludzie różni *impoſſeſſionati* & *homicida*, pod czas któreykolwiek Kadencyi *in recenti crimine deprehenſi*, których *non obſtante diſiſione* Województw y Powiatów, na kaźdey Kadencyi, to jest w Wilnie, w Nowogródku y w Mińsku sędzić y dekretować wolno. *Item cauſae exceſſum contra ſecuritatem* & *authoritatem Judiciorum paratorum*, niemniej aktykacye y przyznania zapisów, Gleytow y wszelkich Dokumentów, które Obywatelom W. X. L. z kaźdych Województw, Ziem y Powiatow na kaźdey Kadencyi bądź Litewſkiej, bądź Ruſkiej czynić y do Kſąg wnoſić wolno będzie, warując to, iż gdyby komu jakowy Dokument przyznać lub aktykować przyſzło *extra repartitionem*, tedy takowe Dokumenta *in ſpatio* Roku *ad propriam repartitionem* Kadencyi przenieſione być powinny, a przytym *excipiuntur* Sprawy więźniow zaczęte, a niekończące na jednej Kadencyi, bądź Litewſkiej, bądź Ruſkiej, które mają być *extra etiam repartitionem* za Remiſſami, bądź z Wilna na Kadencye Ruſkie, bądź też *e contra pro continuatione* & *concluſione* odfylane. *Ad executionem* zaś Dekretow tam *ex perſonali quam in contumaciam* ferowanych *ſimiliter* na Inkwiſycye, Kalkulacye, Wery-

Weryfikacye, Exdywizye y Taxy, Urzędy Ziemskie y Grodzkie tak Litewskich jako Ruskich Województw takż *non obstante repartitione, partibus pro libitu* używać pozwalamy. A *in super* do odprawowania takowych Exekucyi, także do expedyowania Inkwizycyi, Kalkulacyi, Kondescen- syi, Taxy, Exdywizyi Urodzonych Urzędników Ziemskich y Grodzkich Wwdztwa Smoleńsk: y Powiatu Starodubowsk: *Lege praesenti admittimus*, którzy *jurati & possessionati pari jure & activi- tate*, jako inszych Województw y Powiatów Urzędy, Dekreta Sądowe exekwować Inkwizycye, Kalkulacye, Taxy, Exdywizye y Kondescenfy z uznania Sądowego, za użyciem Stron ex- pedyować wolni będą.

To zaś rozdzielenie y pomiarkowanie Spraw Obywatelom W. X. Lit: w Exekucyą przycho- dzić y zaczynać się powinno od Roku da Bóg przyszłego 1727. od Kadencyi Trybunału Wileń: na którą jeżeliby Sprawy jakie, oprócz wyżej *in exceptionibus* wyrażonych, *ex remissione* Trbnłu Nowogródzkiego, *veteri more* przypadają, *ex fundo* Dobr *citatorum* do drugiej należały Kadencyi; Trybunał one tam (gdzie *vigore hujus ordinationis* należą) za doniesieniem Aktorow albo Pozwa- nych odsyłać będzie, *similiter censendum* o inszych Subsiach, jako to: Urzędach Ziemskich, Grodz- kich, że y na nich czasu odprawowania Rokow albo Roczkow, bez wymowania Rejekt y Remis, Regestra wpisowe, *pro quolibet biennio ad continuationem* Spraw konferwowane, komportowane y wolne być mają; a odtąd już w każdym Wwdztwie y Powiecie Roczki po Niedziel 5. w Xięstwie Zmudzkiem Niedziel 4. w Powiecie zaś Ofzmiańskim po Niedziel 3. na dwóch miejscach, przy- kładem Ziemstwa, to jest w Ofzmianie y w Miadziele sędzić się będą.

Inkwizycye.

Inkwizycye y Kalkulacye, które dotąd przez samych tylko z Koła Trybnałskiego delegowanych Sędziow odprawowane były, *consensu omnium Ordinum accedente*, Urzędow Ziemskim y Grodz- kim Województw y Powiatów W. X. Lit: poruczamy; których Trybunał W. X. Litt. przywła- dzając sobie nie będzie mógł, *sub nullitate Decretorum*; ale odsyłając Sprawy, *ex facto omnino* In- kwizycyi, z pretenzji zaś cywilney, o pożytki, intraty; & *circa invasiones* szkody, kalkulacyi, weryfikacyi potrzebujące, *pro exigentia* czasu y miejsca nie więcej tylko po dwóch Urzędnikow Ziemskich albo Grodzkich, z jednego albo dwóch Województw y Powiatów *in contiguo* z sobą będących, albo inszych od Stron zgodnie podanych, a *in casu* niezgodzenia się Stron *per Decretum & pluralitatem votorum*, a nie od jednego Marzałka naznaczonych, nie ekskludując od tego y Pifar- zow Ziemskich albo Grodzkich (którzy za równo z drugimi Urzędnikami, tak *ad executionem* Dekretow Trbnłskich, jako też *ad expediendas inquisitiones & calculationes, verificationes & exdivi- siones, taxas* należec mają) *cum termino reponendarum inquisitionum*, naznaczać będzie.

Urzednicy zaś od Sądu Trbnłskiego dezygnowani, takowe Inkwizycye doskonałe, praco- wicie *examinując testes semotis arbitris*, y za ustapieniem samych Stron, *per interrogatoria* wcze- śnie y doskonałe napisane, *meritum* wszystkich punktow załob, jako się Strony zapozwały, y cze- go potrzebują w sobie wyrażające; *per indagaciones & observationes Testimoniorum*, *ad investigan- dam rei veritatem*, fałszywych świadkow *erronee* świadczących albo raczey *corruptos* dobrze wyro- zumiewając, Stanu Szlacheckiego *tacto pectore*, a proste go stanu ludzi *corporali praemisso juramen- to*, Kalkulacye zaś y Weryfikacye *similiter cum omni circumspectione & cum seria verificatione* pre- tendujących, a *litigantibus* Szkod, Summ, *in fundo* u Sasiad, *in circumferentia* miejsca mieszka- jących y poddanych, Ciwunow, Woytow, Namiestników, Urzędnikow, konfrontując z Kwita- mi, Dokumentami expediować mają; a zatym przy spisowaniu y wydaniu tych kalkulacyi *seorsive in unum* znieść *quantitatem* Summ, na które się Strony *libere ab utrinque* zgodzą *seorsive quantita- tem* pretendujących Summ, do których lubo Strony nie znają się, jednak *demonstrantur* przez we- ryfikacyą, Dokumenta, Kwity, Swiadełwa poprzyśiężone, & *seorsive item quantitatem* tych Summ, które Strony *unde allegant & nihil probant* spisać powinny, a to dla tego, aby Sąd *circa disjudicationem causae* bez mieszkania y zatrudnienia przyśadzając te Summy, komu *de justitia* nale- żą, miał onych *luculentam expressionem*; które to Inkwizycye sprawiedliwie y doskonałe ze wszy- tkimi okolicznościami, ciż Urodzeni Urzednicy spisawszy, *item interrogatoria*, jakie były, y cze- go się Swiadekow pytano, do Inkwizycyi inferowawszy, Kalkulacye y Weryfikacye *in scriptis* Stro- nom wydawać, *Actum* zaś *Inquisitionis Sigillis bene munitum*, na termin przez Dekret Trybunałski naznaczony do Kancellaryi Trbnłskiey, to jest do samych Urodzonych Pifarzow Ziemskich, albo *vacante Officio*, miejsca onych trzymających odsyłać *tenebuntur*, Sędziowie zaś Trybunałscy po zapisaney komparycyi, jeżeli Strony *post deductas inquisitiones ad definitivam sententiam in principali* stać będą, tedy *lectis* w zawartym Kole *inquisitionibus*, Dekret swój ferowawszy, y w nim jaka *potioritas* swiadełw, czyja bardziey objaśniona krzywda, doskonałe wyraziwszy Inkwizycyi tey, która dotychczas *usitato more*, podług Statutu W. X. Lit: w Dekreta Sądu Trbnłgo, & *in mino- ribus Subsellis* wpisowana była, *abhinc* już wpisywać w żaden Dekret nie każą; owszem te wszyst- kie Inkwizycye *post latum Decretum in omni foro*, spalić w Izbie Sądowej powinni; Gdyby zaś która Strona, po Inkwizycyi do finalney *ex personali* przystępować niechciała rozprawy, y kon- demnować się *in contumaciam post temerarium recessum* dopuszczała, tedy Kancellarya Trybunałska, *lectas inquisitiones*; pod Pieczęcią Marzałka Trbnłskiego y Pifarza Ziemsk: do finalney Decyzji kon- ferwo-

ferwować, y *ad subsequens Judicium* komportować powinna będzie; a to dla tego, aby Strony powrotnych nie wyprowadzały Inkwizycyi y do dalszych nie przychodziły expens; *excepto*, gdyby *defectuose* przez Urząd była odprawiona Inkwizycya, tedy *ea subsequente casu*, inszy Urząd od Stron obrany, albo *in casu* niezgodzenia się Stron, *per pluralitatem votorum* determinowany, naznaczony być ma; a tamci *Inquisitores*, którzy *defectum inquisitionis causarunt*, nie tylko mają wrócić *salarium* wzięte *parti*, ale też wszystkie *sumptus ex eadem ratione causatos*: owszem panis według Statutu y dawniejszych Konstytucyi, *pravia ordinaria deductione*, *causati per Inquisitores defectus* karani *ex decisione Judicii* być mają, a w żadnych Sprawach, więcej nad dwie Inkwizycye Sąd żaden uznać nie ma, *similiter censendum* o Dekretach Grodzki: od których Appellacye po Inkwizycyach *admittuntur* do Trbnłu W. X. Litt. iż Inkwizycye na termin *ex appellatione* przypadający do Urzędu Grodzkiego, do Urodzonych Pisarzów Trbnłskich *sub sigillis* odfylane być mają. Kondemnaty zaś y Dekreta *post Inquisitiones* wypadłe, *non simpliciter solutione*, lecz przy solucyi placeniem *insuper* Stronie sta kop, znożone będą, żeby zaś przez wyprowadzenie Inkwizycyi, Kalkulacyi, *litigantes* wielkimi nie byli obciążeni *expensami*, ustanawiamy: aby żadna Inkwizycya y Kalkulacya, *in causis majoris importantiae*, *pretium* pretendującego od Urzędników *salarium*, od obudwuch Stron nad złotych 500. *pro sorte* jednego Urzędnika nie wynosiła więcej y nad tę Cyrumskrypcya, a żeby Urzędnicy Ziemscy czyli Grodzcy *ullatenus* nie pretendowali y nie przyjmowali, owszem aby w Sprawach mniejszych *importanti*, albo w bliskości mieysca połową tego, lub też podług bacznego uważania, y podług Sprawy, mniejszą y proporcjonalną pensyą kontentowawli się, Inkwizycye te y Kalkulacye bez dalszych depaktacyi wydawali, y do Kancelaryi Trybunałskiej odfylali. Swiadektw też tych aby nikomu nie rewelowali, owzem Inkwizycye te, dla doskonałego Dekretu własnymi rękoma pisali, tychże Urodzonych Urzędników obligujemy, a na przeciwnych, y nad niniejsze postanowienie depaktujących, przy Restytucyi *in duplo* wziętego *in majori quantitate salarium insuper panam privationis ab activitate*; na rok jeden czyli więcej, według uważenia Sądowego; a w większych występku, *in causa* niesprawiedliwych Inkwizycyi y Kalkulacyi, albo wyjawienia sekretnych swiadektw, według wystętku, *privationem in perpetuum ab Officio*, z wolnym podaniem y deklarowaniem, *ab ipso Judicio pro vacanti* zakładamy; toż się ma rozumieć o Exekucyach, o Taxach, y Exdywizyi, na które zjeżdżając Urodzeni Urzędnicy Ziemscy albo Grodzcy *per Decretum Tribunalitum designati*, nie aggrawując Strony nad wyżej wyrażone *pretium*, a Dobra Debitorow na Taxę lub Exdywizyą odładzone, według dobroci Gruntow, Łak, Łasow, według intrat szacując, proporcya tego wizyńskiego z wymierzoney przez przysięgłych Komorników y Mierniczych sumtem Stron zaciągnionych ziemie, wzięwli, *servata potioritate* długow, podług Zapisow, Obligow, Kontraktow, także *sine praesudicio* aktualnych Posseſſorow *Creditoribus* & *pratenſoribus* sprawiedliwą satysfakcyą, *sub iisdem panis ut supra*, czynić będą, warując to: iż gdy się zdarzy, że Urzędnik który Ziemki lub Grodzki Deputatem na Trybunał W. X. Lit: obrany będzie, tedy *durante charactere* Deputactwa, na żadne Exekucye za Dekretami, także na Inkwizycye y Kalkulacye, Weryfikacye, Kondescenſye, Taxy, y Exdywizye naznaczony być, podeymować się, y zjeżdżać nie powinien będzie, *sub pana privationis Officii*, *ad cujusvis instantiam* w Trbnle *decernenda*. Także warując y to, iż gdyby się trafiło *crimen* jakowe pod czas sędzącego się Trybunału w Mieście, kędy Trybunał odprawiać się, albo w Okręgu Miasta, niedaley jednak, jak tylko o puł mile od Miasta, tedy *in eo casu*, Trybunał W. X. L. *e medio sui*, *ad expediendam Inquisitionem* Kollęgę delegować, a delegowany Inkwizycyą *expediować*, moc mieć będzie; a Objekcyą Kondemnaty, przy naznaczeniu na Inkwizycyą, zadawana Urzędnikom na Inkwizycyą zjeżdżającym, *Actum Inquisitionis praepedire* nie może. Ze zaś częstokroć *Partes litigantes* do Inkwizycyi iposobiąc Swiadekow, korrumpować, a przeto *Actum Inquisitionis* waryować y ruynować zwykły: tedy y temu zabiegając ustanawiamy, iż odtąd *litigantes ad invicem* Inkwizycyą wyprowadzając, *seu eorum Plenipotentiaris utriusque Partis*, przed Inkwizytorami, pierwey niżeli *Inquisitores*, do słuchania y spisania *testimoniorum* przystapia; Jurament na tym, iż żadnych Swiadekow żadnemi obietnicami y offerencyami nie korrumpowali, y korrumpować nie będą, wykonać *tenebuntur*.

Konferwaty.

Konferwaty *nullo jure*, szczeḡulnie złym przykładem y zwyczajem w Sady Trybunalne wprowadzone, widząc z nich Stronom ukrzywdzonym protrakcyą, niepewność y trudność *litigantibus*, wespół z Ordynacyami przeszłemi a *Republica* nie approbowanemi, których Trybunał W. X. L. (*potestatem condendarum legum* & *interpretandarum* nie mający) stanowiąć nie może, wiecznemi czasy abrogujemy, chcąc mieć, a żeby Obywatele W. X. Litt. po wyszłych Dylacyach prawnych, nie składając żadnych dalszych terminow, za przypadnieniem z porządku Regestrowego Sprawy do oczewiſtey przystępowali Kontrowerſyi, y Decyzyi; których to konferwat, Sady żadne składać także Sprawy *extra Regestrum* przywoływać, y odfadzać, *sub nullitate* Dekretow nie powinny, ale po ośadzoney jedney Sprawy, do sędzenia drugich, y wolania z porządku Regestrowego przypadających, przystępować *tenentur*. A gdy jedna *ex personalis* z cżęta będzie Sprawa, tedy przed skonczeniem oney, to jest *ante promulgationem* Dekretu żadne inſze Sprawy, ani znowych,

nowych, ani z dawnych wpisów, *sub nullitate Decretorum* wolane, & *extra Regestrum* wnoszone być nie mają. Aby te wszystkie Sprawy *injuriarum ordine debito* wolane, y sądzone były, stawiamy, iż żaden Aktor, *seu Jure vincens*, jednej Akcyi, pokilkakrotnie, w Regestra Trybunałskie, ani zapozwami, ani za odkładowemi Dekretami wpisować nie będzie mógł, ale w jednej Sprawie, za jednym Aktorem, bez żadnego łączenia drugich *ab uno Actore* wpisów rozsądzać się będzie powinien, *excepto* rekonwencyonalnych Aktorów, y drugich *a Competitoribus ad id negotium*, ściągających się, które łączyć *in unum*, w czasie Prawem opisanym, & *ex uno*, o jedną rzecz rozprawować się wolno każdemu. Wszakże gdy komu, albo *ante latum finale in Principali negotio Decretum*, znowo przybyłego uczynku, albo *ex agnito errore*, pozwu poprawić omni- no potrzeba była, to na woli Stron podług Statutu zostawać będzie; byleby z meliorowanych cy- tacyi, wcześniej Kommunikacya *Copiarum*, y wiadomość Cytacyi, być mogła, a takowego od- mienionego Pozwu Relacya, *in proprio Districtu*, względem podania zapisana, y ten Pozew *recon- ventionaliter* do łączenia *e converso* wyniesiony, Relacyą y podanie, Pisarz Trybunałski konnotować będzie.

Obiectio Kondemnat.

Kondemnaty *a latere*, w żadnych Sprawach za wpisami przypadających; zadawane y akcepto- wane być, y Spraw *injuriarum* w swoim Procederze trudnić nie powinny, ale każdy otrzy- mawszy w swojej krzywdzie Dekreta, one porządkiem prawnym, *ad executionem* przywozić wolen będzie.

Dylacye & Beneficia Juris.

W wszystkich Sprawach, ażeby *celerior Cursus* Sprawiedliwości świętey mógł być, nie więcej dylacyi, jako tylko trzy, to jest na pierwszym terminie Kopia z Pozwu każdemu pozwane- mu, w Akcyi *etiam* z instancyi famych Sędziów, y do kogożkolwiek intentowanej; na drugim Terminie *additio Patroni*, na trzecim Kopia z Spraw wszystkich, używane być mają. Godziny zaś dwie *secundum exigentiam litigantium*, pozwalane będą. Dylacya *vera Infirmittatis cum Jura- mento super eam*, także *legalitas* & *pro majori* we wszystkich Sprawach *nullis exceptis, aut excipien- dis ad invicem* Stronom *in quovis termino admitti* powinna; a gdy komu *beneficium* godziny użyczo- ne będzie, & *intervallo expirationis* oney wpadłaby druga *ex Turno* Regestrow Sprawa, któraby *ex personali* odsądziła się, tedy po odsądzeniu oney, *ante omnia* godzinowa tamta wolana być po- winna.

Munimenta.

W Sprawach też Sukcesyjnych, *seu simplicium Injuriarum*, albo gdzie idzie o Prawo, a Prawo; *Dilatio ad munimenta exhibenda, in Judicio specificata*, do Niedziel czterech *tantum benefici- um Juris Actori vel citato* nie inaczej *concessibile* ma być, jako tylko *cum solutione* winy, od uży- wającej Strony tej Dylacyi 40. Kop groźby Litewsk: *parti adversæ*, albo też *cum juramento*, że nie na zwłokę ta Dylacya użyta, *in termino succedenti prastando*. Kopie Spraw gdy komu *de Ju- re concessibiles* będą, tedy Sąd wszelki za potrzebowaniem, *inter litigantes, sub nullitate Documentor- um* dać *injungere tenebitur*, a Strony one w Kancellaryi korrumpować mają, y nie od Jenerała, ale od Regentów attestacye, wpisując w Regestra, brać powinny. Zeby też Strony w prowerfyi, do rozprawy y decyzyi sposobić się mogły, y porządnie do onych przystępowały, nie mniej też o terminach rozprawy wiadomsze były; ustanawiamy, iż za nowym wpisem chociażby po Kontro- werfjach dawniejszych bądź po Remissach y Dylacyach przypadłym, żaden *instantaneè* Proce- deru do samey rzeczy pretendować nie będzie mógł, y Sąd *etiam consentientibus Partibus* nie do- puści, ale każdemu *in reatu* będącemu, za pierwszym z nowego wpisu przywołaniem Sprawy- Kopią, zaczyn Aktorat do Regestrow ingrossowany, albo też które *in antecessum Juris*, do Zapi- sów przyzwanych, *non obstante etiam inscriptione*, żadne *beneficium* nad Kopią ze wszystkich Spraw *concedi* nie powinno. Seorswie w Sprawach *purè* Skarbowych o depaktacye na Cłach, o niezapła- cenie Podatku Rzpltey, o *stipendia* Żołnierkie, o Extorsyą Żołnierzów, Myt, Mostowych, po drogach od handlujących ludzi, Dylacya jedna, Kopia z Spraw y godzina jedna, *additio* zaś *Pa- troni* razem przy braniu Kopii z Spraw wolne.

Clementia & Moderamen.

ZE *per abusum sub specie Clementia & Moderaminis* w Sądach y Decyzjach Litigantom jawne y prawdziwe pretenfye mającym działać się wielkie krzywdy, tedy *abhinc* żaden Sąd w Takto- wych Sprawach nikomu *Clementiam prastare & moderamine uti*, nie będzie mieć mocy, *sub nullita- te Judicati*.

Dobra onerowane Wskazami y Przezyfkami.

Dobra Wskazami y Przezyfkami onerowane, ażeby *indilata Executioni pratenforum* podlegały, ustanawiamy *præsenti lege*, iż chociażby one *Jure victus stante lite*, po Dekretach y Przezyfkach miał jakimi prawnymi, czyli nieprawnymi *per diffugia* onerować Zapisami, *nihilominus pars jure vincens, in fundo* Dóbr Wskazami onerowanych bez żadnych nowych Dylacyi y Pojazdów, Pro- gress

grefs prawny kontynuować, y *ad executionem in eodem gradu*; jako przedtym zaczęta Sprawa, przywodzić wolna, a każdy nowy Posseſſor Dóbr Przeżytkami y Dekretami obciążonych, od ſwego Ewiktora Regreſs mieć będzie, jakoż y Dylacye *Successoribus* po zmarłych Oſobach, a Posseſſorom *post Jure viſtos iterari* nie powinny; *excepto* tylko Kopii z Spraw wſzystkich, które dla zginionych Dokumentów, y dla wiadomości Sprawy, nowemu Posseſſorowi pozwolone być mogą.

Regestra Cauſarum w Trybunale.

ZE do tych czas przez niemalą liczbę Regestrow *in administratione* Sprawiedliwości świętey częſtokroć dziać ſię muſiała waryacya, a Stronom Prawo wiodącym niewygoda, iż gdy na każdy dzień incydencya kilku Regestrow przypadała, Urodzeni Patronowie, nie wiedząc który Regestr wołany będzie, do Spraw Pryncypałów ſwoich, gotowemi być nie mogli, Strony zaś nie będąc pewne, kiedy który Regestr wołany będzie, z wielką ſtratą, uſtawicznie *invigilare* muſiały; tedy *to ad meliorem Ordinem* przywodziąc, & *multiplicationem* Regestrow *in perpetuum* abrogując, uſtawiamy, na każdy dzień dniowy ołobliwy Regestr, mianowicie na Poniedziałek Remiſſyiny, na Wtorek Duchowieńſtwa, a na Kadencyach Mińſkiey y Nowogrodzkiey, gdzie *compositum Judicium* nie ſądzi ſię, Regestr *item* Remiſſyji, we Srzodę ſprzeciwieńſtwa, we Czwartek Powiatowy, w Piątek przypadkowy, w Sobotę obligowy, które Regestra na każdy dzień *determinate* połażone żadnych inſzych nieſporządzając Urodzony Piſarz Trbniſki Marſzałkowi do wołania y ſądzienia podawać będzie; a nad jeden Regestr każdego dnia Marſzałek Trbniſki, *extra terminum* Regestru, żadnego nie w ſwoim dniu Incydencyą mającego wołać nie każe; ſame Strony *extra terminum* Regestru ſprawować ſię nie będą *sub nullitate Decretorum*. Excypuje ſię jednak od tey Ordynacyi Regestrow, Regestr ołobliwy więźniów *pure*, to jeſt ludzi za kryminaly, czyli inne exceſſa inkarcerowanych, y *actu* pod wartą Trybunałſką zoſtających; które Sprawy y Regestr, codziennie przed wołaniem, po przywołaniu Ordynaryjnego dniowego Regestru, dla przedſzego uwolnienia, albo dla ſkończenia więzienia więźniów wołany być ma. Do niego jednak, aby żadne *etiam expulſionum* nie wchodziły Sprawy, nad te które z Oſobami pod areſtem będącemi agitują ſię: *item* Sprawy *exceſſum sub ſecuritate Judiciorum patratum*, które *Termino Tactio* ſadzić ſię zwykły, a ſimiliter z Agentami, o przewarykacyą *Summariis ſue dilationibus proceſſus*, Piſarz Trbniſki poſtrzeżać będzie, y żadnych innych Spraw nad te wpiſać nie każe. A że y Regestr Areſztów *praſenti Ordinatione* weſpół z innemi *abrogatur*, tedy Sprawy, które *litigantes* po wypadłych *ex Cruda Citatione* Kondemnata h areſztować zwykły, *post areſtum iterum* do tychże ſamych Regestrow do nowych wpiſów wpiſowane, y z nowych Aktoratów takież *ſuo tempore*, wołane będą. Sprawy też, które *veteri uſu* do zakazowych, y *incarceratorum* Regestrow wpiſywano, iż odtąd w Regestrach przypadkowych, a które w Regestrach *Fisci Militarium & Officii*, te w Regeſtrze Powiatowym, albo Remiſſyijnym *pro libitu Actorum* mieyſce mieć będą. A ponieważ *lege praſenti* wſzystkie Regestra Trybunałſkie *ad biennium* prorogowane; przeto *caveatur*, iż na drugiey Kadencyi Trybunału, po przywołanych nowych *ante omnia* wpiſach, wprzód nierozładzone do wołania y ſądzienia zacząć ſię mają, a potym ſwieżo nowe być powinny, a zatym aby w tych Regestrach mieyſca na notacye Marſzałkowi ſtawiało, Kancellarya Trbniſka *Folia* wſzystkich Regestrow notując na każdej karcie, nie więcey tylko po dwie Sprawy, albo jeżeli obſzerneyſze wpiſy naydą ſię, tedy y po jednej *sub numero* wpiſywać będzie.

Exekucye.

EXekucye za pierwszym Dekretem, chociażby *post accessaria*, albo po Dylacyach *in contumaciam* wypadłym; żadnym ſpoſobem *extendi* ni na kim nie powinny, ale w Sprawach formalnych *Expulſyiny*, *non uſurpato titulo expulſionis* intentowanych, *item* w Sprawach Żołnierskich, ſkarbowych, zapisowych, rabunkowych; *Executio*, przez ſprowadzony *ad fundum* Urząd, za Uniwerſałami Wojewodów y Staroſtów Sądowych, nie przyimując *ullatenus* trzeciey Ceduły, czyniona być powinna. A gdzieby *in tertio ultimario Executionis gradu Jure viſtus* zmocniwſzy ſię, Exekucyi czyli Intromiſſyji Dóbr, *per potentiam* bronił, albo y po w wiązaniu Urzędowym *Expulſyą* z Dóbr, *per Intromiſſionem Officioſam* podanych uczynił; y o to pozywany będąc w Sądzie Trybunałnym oczywiście ſfinalnie nierozprawiwſzy ſię *iterum* kondemnować ſię *temere* dopuſcił, tedy za czwartym Dekretem każdemu ukrzywdzonemu do jak naymóżnieyſzey, przy Urzędach, *Mota Nobilitate* przez W wódów y Siſtów Sądowych, takież Chorażych, y innych Officialiſtów ſpoſobić Exekucyi, y już chociażby bez żadnego obwieſzczenia, *captato tempore* Dobra *Jure victorum occupare* wolno będzie, a już takowi *in omnibus locis & ſubſelliis omni activitate carere, & panis* w Statucie W. X. L. *circumſcriptis, ſubjacere* mają. Gdy zaś *circa ejuſmodi Executionem* dla rezyſtencyi kondemnowanych Oſob naſtąpią zabójſtwa, kryminaly, zabrania ſumm, *ſepelleſtilium*, y jakażkolwiek inną *cauſa ſacti*, takowych ſzkod, y kryminalów, jeżeli kondemnowanemu y Prawem przekonanemu, albo jego *aſſectis* ſtana ſię *jure viſti ullatenus* windykować nie będą mogli, y Sąd takowe wſzelkie pretenſye *nullitate* kaſſować y uchylać *absque Juramento, & ſine inquisitionibus* mocen będzie; a jeżeli *ex parte Jure vincentis & ultimariam Executionem proſequentis*, jakie ſtana ſię od niepoſuſznych Prawu Kryminaly, y ſzkody, te na uporezywych y zwierzchności Sądowej ſprzeciwiających ſię *cum panis criminalibus rigorosiſſimis vindicari*, powinny.

Też same peny, ściagać się będą na tych, którzyby na Urząd *pro Executione* zjeżdżający na Honor, władzą: albo życie onych targać się mieli, gdyż Urodzeni Urzędnicy *circa Condescensionem & Ministeria sua, Vicariam potestatem nostram Regiam* reprezentują; a zatym *omnimoda securitate & immunitate* zabezpieczani być powinni. Ażeby Strony, o Exekucyach Urzędowych do trzech Dekretów *ordinarie* wyżej opisanych wiedziały, niemniej ażeby y Urodzeni Urzędnicy, *in casu* pozwania siebie *pro abusu Officii*, o wydaniu niełusznego pojazdu mogli z siebie dać wywód Prawny *rite & legitime* wydanej Exekucyi; *obligantur lege praesenti*, ciż Urodzeni Urzędnicy, aby obwieśczenia sprawiedliwie czterma Niedzielami wydawszy, Relacją podania onych, *in proprio districtu, ubi bona Executioni* podległe *consistunt*, zeznawać *in triduo* Generalom kazali, *in termino Executionis*; nie zsyłając Generalow po Ceduły, sami Osobami swemi, *ad fundum* za każdym Dekretem zjeżdżali, y wszystkim Sasiadom, Mieszkańcom o zjechaniu Urzędowym opowiadali się. Intromitując zaś Aktorow w Dobra *Executioni* podległe, *fidelissime* one inwentowali, y Inwentarze *seorsim* przy listach podawczych spisując, na nich Poddaństwa, powinności onych, kreścencyą, sprzęty domowe, &c. wydawali; inaczej sprawujący się każdy Urzędnik, nie tylko *suspensa ab Activitate & Officio in perpetuum* ale restytucyą szkod, jeżeli z złego szafowania Urzędem staną się, karany będzie.

A *inquantumby* kto za 4tym Dekretem bronił *Executionem*, tedy *Jure vincens adhibita forti etiam manu*, Urzędownie, *toties, quoties*, może *inequitate* do Dóbr 5go już nie potrzebując Dekretu, ale za tymże samym 4tym, luboby, *a jure victo* był niedopuszczony z Urzędem wolno mu drugi, trzeci, y czwarty raz *tentare*, póki *ad possessionem* nie przydzie; a *inquantumby post adeptam possessionem Jure vincens a Jure victo* był przypozwany do rozprawy *in principali negotio*, tedy luboby *principale negotium* wygrał, jednak *litis expensas jure vincenti* zapłacić ma, & *penam sessionis turris* przez Niedziel 12. *subire* powinien. *Jure* zaś *vincens in principali negotio* ma *pro temere intentata lite* mieć, *lucra superius specificata*.

Komparacye.

W Sprawach Cywilnych y wszelkich innych, za które *criminale judicium extendi de jure* nie może, nikt do personalney komparacyi *citatum* pociągać nie powinien, y gdyby *ad male narrata* zyskawszy *comparationem* kryminału niedowiodł, tedy *panas sessionis turris & solutione* tyśiąca kop gr. Lit: *cum refusione damnorum exinde causatorum irremissibiliter omnino* karany być powinien, *similiter censendum* o tych, którzy Pozwami w rzeczy niebyley *calumniose* kogo oskarżają *a in principali* tego nie dowiodą, iż za takowe cytacye *mere vexatorie* wniesione, podług Statutu y Prawa *Coæquationis calumniatores sine ulla clementia*, lub za przysięgą odwodzącego się, lub też y bez przysięgi (jeżeli inne *sufficient* wywody) karani, a *Processus* takowe eliminowane *ex actis* być mają.

De Securitate.

W Wszystkich Sprawach po wypadłych Kondemnatach, po odprawionych dwóch pojazdach *inculpatus seu condemnatus*, wpisawszy się do zniesienia, y skałowania Dekretów, na każdym terminie przywołaniu Sprawy *securitatem* zdrowia y Fortun warować sobie może do rozprawy. Po trzecim zaś wypadłym *cum forti executione* Dekrecie, już tego *Beneficium lucrari* nie będzie mógł, ale *juxta obloquentiam* Dekretu Exekucya *non obstante litis pendentia*, następować powinna. W Sprawach zaś bez Dekretów *ex prima instantia* przypadających; na każdym terminie *eandem securitatem* mieć y warować wolno.

O Marszałkach Trybunałskich.

Zważywszy zaś, że wzajemne Obywatelów wolney Rzpltey ubezpieczenie, *in plena æqualitate* Praw y Prerogatyw zawisło; unikając *in casu* predominacyi jednego Domu y Imienia znowu mógł być obrany Dyrektor, a każdy *secundum hanc legem*, obrany Marszałek, nie po wszystkich sentencyach *ut ante* było, ale *ex Turno* Województwa lub Powiatu swego, z kąd będzie Deputatem obrany, nie rekapitulując Deputackich Wotów, odtąd sentencyą, tak jako Deputat, dawać powinien będzie.

Rugi przy Przysięgach Deputackich.

Przy ufundowaniu się Trybunału W.X.L. *aliàs* przy Przysięgach Deputackich, żaden z Obywatelów W.X.Litt. z Protestacyami zmyślonemi, y w samey rzeczy na Seymiku Gromnicznym nigdy nie byłymi Juramentu obranemu Sędziemu (Kreśn. Elekcyi *sine ulla contradictione* prawdziwie mającemu;) tamować nie powinien *sub panis irremissilibus contra calumniatores in lege circumscriptis*; ale gdy będzie prawdziwa y aktualna na Seymiku obierającemu się Deputatowi Kontradykcyja przez Szlachcica tegoż Województwa, albo Powiatu Obywatela, takowa & *circa Juramenta*, z obserwancyi wolnego głosu & *juris vetandi* akceptowana być ma, y *stante ea protestatione* za doniesieniem oney przez przytomnego Szlachcica, żaden Sędzia do Przysięgi przypuszczony być nie może; Kondemnatami też gdyby kto Sędziemu do Przysięgi stawiającemu *activitatem* bronił, a byłyby banicye czyli infamie, bez żadnych dylacyi, Remis y Komportacyi, *super citatum ex cruda instantia* otrzymane takie Kondemnaty za Gleytami Naszemi Królewskimi, albo WW. Pieczętarzow, tamże przyśluchania Przyściąg *mediante declaratione* Urzędu, *circa Juramenta* przy-

tomnego, *activitatem* mieć obranemu Deputatowi wolno, *Excepto* Kondemnat *post dilationes & accessoria* wypadłych, których *cognitio* z Gleytami Sądowi Trbnlskmu, *suspensio Juramento reservari* powinna, *Secus* zaś *consensum* o Kondemnatach w Grodach czyli Ziemstwach, na tych, którzy nie mieli, y nie mają w tym Województwie y Powiecie żadney osiadłości, *evocatorie extra Forum, ante vel post electionem*, otrzymanych, iż takowe Kondemnaty, y przy samych przyśięgach uchylane być powinny, *panis contra evocatores de male obtento reservatis*, a wszakże banicye, y infamie, za zapisami żyjących Osob, *ad ubiquinarium Forum* regulującami się otrzymane, na każdym miejscu swoje moc mieć powinny.

O Juramentach Deputackich.

Lubo w Trybunalskiej y dalszych Konstytucyach opisano jest *per expressum*, aby Sędziowie Deputati *juramento obstricti* byli, y przyśięgali na tym, iż o obieranie siebie na Deputacyą Trybunalską sami przez się, ani przez kogo innego nie starali się, jednak iż przez ten punkt wielu Prawa dobrze wiadomym *strictioris conscientiae* do tey Funkcyi zagradzała się droga, a inni *etiam aperte* starając się *manifesta* popełniali *perjuriam*; przeto zabiegając, aby *amplius* przez to Majestat Boski obrażony nie był, y Osobom do tey Funkcyi godnym nie tamował się akces, *praesenti lege*, za zgodą wszech Stanow, od przyśięgi w tym punkcie Urodzonych Deputatow na Trybunał *in futurum* obranych uwalniając, y ten punkt *pro eliminato* z Rocy Deputackiey *consensum*, a dalsze punkta *in toto* konserwując ustanawiamy; aby odtąd *etiam* na tym Jurament wykonywali, jako prawdziwie, według terazniejszey Korrekтуры Trybunału (nie jey nie przestępując) na Sądach Trybunalskich sprawować się będą, a już, mają przyśięgać *in eam Ratham*.

JA N przyśięgam Panu BOGU W szachmogącemu w Trócy Jedynemu, iż na tych Sądach Trybunalskich, wedle Boga sprawiedliwie, wedle Prawa Statutu W. X. Litt. Konstytucyi Trybunalnych, według żaloby y odporu Stron, nie przykładając ani uymując będę sędził, zaznania y zapisy przyjmować będę, zasiadać na tych Sądach z bojaźnią Bożą, nie folgując wysokim y podłym stanom, na Dostoystwościach y Urzędach siedzącym, na bogatego, ani na ubogiego, na przyjaciela, krewnego, zachowawczego, na Kolegę swego, ani na dobrodziejsztwo żadney osoby, na nieprzyjaciela, na tutecznego, ani na gościa, nie patrząc, nie z przyjacieli, nie z wasni, nie z bojaźni, ani za posuły y dary, sam przez się, ani przez żadną osobę ich nie biorąc, ani spodziewając się napotym darow y nadgrody, podarkow żadnych, ani miasto pamiętnego przesądu, a zgola najmniej nad Konstytucyą brać nie mam, y Kollegom swym tego nie pomagac; nie radziłem też nikomu w Sprawach, na te Sądy po obraniu moim na nie, y radzić nie będę, pókim jest Sędzią, nie bojąc się kaźni, pomsty y pogroźek, ale samego Boga y jego sprawiedliwości, y Prawa pospolite, y sumnienie przed oczyma mając: praktyk żadnych z nikim w Sądach czynić nie mam, rady ani przestrogi dawać y tajemnie z Izby Sądowej rewelować nie będę, a tych Sądow wszelakimi zabawami swemi nie omieszkiwać, krom wielkiej prawdziwey y obłożney choroby mey, albo własney gwałtowney potrzeby, y że za żadną praktyką gwołi komu, albo swey Sprawie, na te Sądy nie wstąpiłem, także prawdziwie według Korrekтуры Trybunałow Roku 1726. na Seymie w Grodnie uczynionej (nie jey nie przestępując) na tych Sądach Trybunalskich sprawować się będę. Jako to sprawiedliwie przyśięgam, tak mnie Panie Boże dopomóż w Trócy S. Jedyny, a jeżeli niesprawiedliwie. Boże mię ubij na Duszy y na Ciele.

O Blankietach.

Iz *per abusum* różnych Urodzonych Urzędników Blankietów niemało, na Extrakty y Wpisy u różnych Osob namnożyło się, na których Protestacye, Relacye Generalskie, Dowody Pozwow y różne Aktykacye, Listy Pojeżdże, podawcze, z zawodem nie małym, y szkodą Obywatelów W. X. L. częstokroć zaś pisywano; przeto zabiegając temu, ustanawiamy, aby odtąd już żadne takowe nie były, inkonweniencye, y żaden Urzędnik aby żadnych nie ważył się wydawać Blankietow *sub privatione Officiorum*; a Protestacye Seymikowe *Protestantes* sami podpisywać, Urzędy zaś one *proprii Districtus* przyjmować *omnino tenebuntur*. Gdyby zaś Urząd *proprii Districtus quo casu* nie przyjął, tedy *Protestationibus quibusvis* wolno będzie w najbliższym Grodzie do Akt ingrossować, które takiegoż waloru ma być, jakoby *in Actis proprii Districtus* zaniesiona była; Urząd zaś któryby *ad Acta* takowey nie przyjął Protestacyi, *ad primam delationem Actoris termino* Takto sądowny w Trybunale, *& pravia deductione sufficienti, panis* w Statucie *scriptis, irremissibiliter* karany być ma.

De Activitate stabilienda na Kondemnaty Trybunalskie.

Ze zaś *per abusum Juris* niektórzy w Trybunałach W. X. L. dawczy się kondemnować, a nie fundując sobie *jure* opisanym sposobem *activitatem*, otrzymawszy Gleyta nasze, nie w Trybunale, lecz po Grodach, Ziemstwach y w innych Subseliach *sine ulla objectione adversa partis*, warując sobie na Trybunalskie Kondemnaty *locum standi*; zaczyn odtąd takowe *abusus* znolząc ustawujemy, iż każdy komuby się trafiło na sobie mieć Kondemnatę Trybunalską, tedy ma sobie warować *locum standi* w Trybunale W. X. L. sposobem w Ordynacyi Trybunalskiej Roku 1698. uczynionej *per Constitutionem* Roku 1699. approbowanę, opisaną, w Sądach Trybunału W. X. Litt. w mniejszych zaś Subseliach *sine objectione* Kondemnaty Trybunalskiej warować *abhinc* nie wolno będzie, chyba wtedy, gdyby *Pars* mająca Kondemnatę takową, *benevole* sama żądała. De

De Corrupto.

A Zeby Sprawiedliwość święta nie za posuły y dary, ale według Juramentow Sędziowskich, według Boga, Sumnienia y Praw Rzpltey *aqualiter* wszystkim administrowana była, ustanawiamy: iż którybykolwiek z Sędziow w przypadających *in minori vel majori Subsellio* Sprawach jakowe pretendował czyli przyjmował datki, y tym samym *contra juramentum & justitiam* wprowadzał *jura venalia*, takowy każdy za szkodliwym dowodem (których wszelki Sąd ma *summam* mieć *indagationem*) przy wróceniu wziętej korupcyi *cum pana triplicis pensionis Delatori adjudicanda*, ośobliwie odładzeniem *ab activitate in perpetuum & privatione Officii*, jakiegożkolwiek Ministerii, czyli Urzędu, a podaniem onego Nam Królowi, czyli Województwu *pro vacanti*, karany, & *strictissime sine ulla clementia* za upomnieniem się Stron *in subsequenti Judicio* dekretowany będzie.

O Kancellaryi Trybunałskiej.

W Kancellaryach ażeby należyty porządek y expedycja Dekretow, Zapisow, Manifestow, y innych Aktow, Obywatelom W. X. L. *invariabiliter* być mogły, ustawujemy; że Regenci pod dependencyą Urodzonego Pisarza Trbnłskiego zostając, sami przez się, albo przez swoich Terminatorow, y Kancellarye asystujących Osob one expedyować porządnie bez depaktacyi powinni; dla czego aby tenże porządek *strictissime in perpetuum* był obserwowany, ciż Urodzeni Regenci mają być *Nobiles bene possessionati*, których dwóch albo trzech Urodzony Pisarz Trbnłski *in subsidium* prac swoich mieć może, a tak Urodzeni Regenci Trybunałscy na początku Trybunału, akoteż *in minoribus Subsellis* przed swojemi Urzędami nie tylko *super non revelanda secreta*, ale też na tym, jako żadnemi extorsyami nad szkodność, zwyczaj y Prawo W. X. L. depaktować nie będą, Jurament wykonać *obligantur*.

Zapisy.

Z Apisy ażeby porządnieysze były, y w wątpliwosc *successu temporis*, nie przychodziły, mają być *Acta* onych to jest każdego Zapisu Księgi tak Oryginały, jako y Extrakta przez Urodzonego Marszałka, Pisarza y Regenta Trybunałskich konnotowane, y z konnotacyami introligowane, o też o innych Subelliach y Aktach *censeri* powinno, że y tam mianowicie w Ziemstwach y Grodach Urzędnicy, każdych Rokow y Roczkow Akta wszystkich zapisow konnotować y podpisywać *tenentur*; a Sąd wszelki na każdego wedle Prawa pospolitego y Konstytucyi Roku 1588. o ważności Zapisow opisaney *penes potioritatem* zachować; jakoż gdyby kilka Kredytorow mieli ewikcyą na Dobrach pierwey komu zawiedzionych y w posiadzianiu podanych, a chcieliby swych pretenzysy na onych prawnie dochodzić, tedy *non prejudicando* w niczym Prawu aktualnych Posiellorow; mają Sprawę swą popierać z Ewiktorami swemi lub Sukcesorami onych.

Ustawa Dochodow Sędziom Trybunałskim.

Dogadzając *usibus publicis*, iż w przeszłych Trbnłh w braniu dochodow wielkie częstokroć działy się *litigantibus gravamina*; przeto *praesenti lege* dochody Sędziom Głównym jakowe być mają, y aby Strony wiedziały, wiele od czego placono być ma, specyfikujemy; mianowicie placono ma być wpisanego od każdej Sprawy Złotych 3. od Kopii z Pozwu Kopa jedna Gr. Lit. od przydania Patrona, *sive actori sive citato* Kopa jedna; od użyczenia Kopii z Spraw *sive simpliciter sive z* nia Patrona, *sive actori sive citato* Kopa jedna; od wyrażenia Dat z warunkiem *nullitatis Documentorum*, z korygowaniem w Kancellaryi, *sive z* Expressyą Dat z warunkiem *nullitatis Documentorum*, z którychby niedano, *sive bez* Warunku, Kopa jedna, od Munimentow, ponieważ pretendujący tey dylacyi otrzymuje to *beneficium*, ma zapłacić Kopę jedną, Aktor zaś, ponieważ wygrywa winy Munimentowe lub Jurament na pretendującym, ma płacić Kop dwie; od przyjęcia obmowy na chorobie *Pars* pretendująca Kopę jedną, a że ta obmowa *cum juramento* użyczać się zwykła, *Pars* płacić ma także drugą Kopę; od przyjęcia albo uchylenia inższych obmow, jako to *Legalitatis* albo *Functionis*, lub też *pro majori*, *Pars* która *lucratur*, płacić ma Kopę jedną; od zaplania Remissy, *cum exceptione fori*, *pars lucrans* płacić ma Kop dwie od uznania do Juramentu, od każdej Osoby, wiele będzie uznano, po Kopie jednej; od znaczenia terminu Juramentu w jedney Sprawie, jedney Strony, czy to jedney Osobie, czyli wielu uznano będzie, nie więcej brano ma być, jako tylko Kopa jedna warując, iż gdyby która *Pars propter veram infirmitatem, aut decrepitam aetatem* dla odległości mieysca, naznaczania Grodu bliższego; do wysłuchania Juramentu potrzebowała, to *Judicium praeslare* ma, a od takowego naznaczenia Grodu, y odesłania Juramentu, ma być placono kop dwie; od uwolnienia od Juramentu ile uwalniać się będzie, *sive per consensum Partis sive ex decissione Judicii* od każdej osoby placono ma być po Kopie jednej; od uznania komparacyi choćby naywięcej Osob było w jedney akcji y z jedney Strony Kopa jedna; *similiter* od nakazania Statuicyi, choćby naywięcej Osob, nie więcej placono ma być, jako tylko Kopa jedna; a od użyczenia godziny nie *pretendi* nie powinno; od wzdania zaś albo kondemnowania, ile *lucrorum* *Pars* wyręcać będzie, tyle Kop Gr. Lit. rachując *a quolibet lucro* po Kopie zapłaci, od uznania *fortis executionis* Kopa jedna; od pozwolenia *movendae Nobilitatis* Kopa 1. od założenia *privationis Officii* Kopa 1. od wzdania *in panam captivationis & colli* Kopa 1. od pozwolenia tamować *activitatem* przy każdej Sprawie *ubique locorum* Kopa jedna; od dozwozenia zakładania aresztu na osobę, summy, towary, *intra aut extra Regnum* nie więcej jak tylko Kopa 1. od Proklamaty Kopa 1.

Od przydania Generała do jakiegokolwiek Sprawy Kopa 1 *similiter* od przydania warty Trybunałskiey Kopa 1. od przyjęcia albo uchylenia arefztu Kondemnat Kopa 1. od prezentowania summy albo inney jakowey rzeczy Kopa 1. od warowania za Gleytem *loci standi* na jedną Kondemnate Kopa 2. to jest jedną Kopę za uznanie Gleytu, a drugą za warowanie *activitatis*; a gdy naywięcej Kondemnat kto warować będzie, tedy od każdego Gleytu po Kopie jednej, a od każdej Kondemnaty po Kopie jednej zapłaci; od warowania *locum standi* za solucyą, ile Kondemnat będzie, tedy od każdej Kondemnaty *Pars* która waruje sobie *activitatem*, po Kopie, a którey *solutio datur*, takż po Kopie 1. płacić mają, od zniesienia Dekretow *solutione*, *similiter* od każdego po Kopie obie Strony płacić mają; od zniesienia Dekretu *nullitate*, od każdego Dekretu *Pars lucrans nullitatem*, po Kopie ma płacić; od zniesienia zaś *satisfactione* takż *Pars ejusmodi satisfactionem lucrans*, po Kopie jednej ma płacić; od uznania Inkwizycyi Kopa 1. od naznaczenia Inkwizytorow od każdej strony za każdego Inkwizytora po Kopie; za nakazanie wyprowadzać *mutuo partium sumptu* od każdej strony po Kopie; w inszych zaś Judykatach, w każdej Decyzyi, od każdego wyroku nie więcej ma być placono, jeeno tylko po Kopie jednej; a na żadną stronę, w żadnych Sprawach excessa więkze, nad Kop 40. wskazane być nie mają, y nad tę Ustawę Sąd Trbnłski wskazywać, Urodzony Podskarbi przez siebie y Sukkollektorow swoich więkzych dochodow na Sędziow Trbnłskich, pretendować y exekwować nie powinien, owżem gdyby nad tę Ustawę u kogo co wymożono, tedy każdemu *injuriato*, w tymże Trybunale albo przyszłym na Urodzonym Podskarbin windykować wolno będzie; a gdyby strona dowiodła nad tę Ustawę *Ordinariis probationibus* depaktacyi jakowey, tedy tenże Urodzony Podskarbi Trbnłski *termino tacto etiam* za Sukkollektorow swoich odpowiadać, & *pravia deductione. Testibus vel Juramento*, wzięte nad tę Ustawę pieniądze *in triplo restitueret*, y wszystkich *litis expensas*, na dochodzenie y dowiedzenie depaktacyi *erogatas compensare de suo* powinien będzie.

Dochody Kancellaryi.

Opisując krótszy y pewniejszy sposob & *Regulam* świętey Sprawiedliwości *in quovis Subsellio*, *principaliter* w Trybunale W. X. L. a dogadzając *publico desiderio* Województw y Powiatow, aby Obywatele W. X. L. nie mieli zatrudnienia w wymowaniu Wypisow, Dekretow, y innych Dokumentow, ustanawiamy: aby wszelkie oczywiste, to jest po finalney rozprawie y wzajemnych Kontrowerlyach *Partium* ferowane Dekreta, za potrzebowaniem Stronom bez inferowania żalob y Kontrowerlyi Dekretalami, to jest same Wyroki *aliis* Decyzye, jak w Protokulach będą zapisane, y promulgowane, bez zatrudnienia *in spatio* trzech dni, po ferowanym, y zakończonym Dekrecie wydawane były a jeżeliby która Strona z *Expressyą* Żalob y Kontrowerlyi, chciała mieć Wypis, to na woli jej będzie; y takowy wypis samo siebie pisać, lub Kancellaryą do napisania obligować wolno będzie. A że Stronom Prawo wiodącym, tak przez obszernie pisanie, dla płacenia dochodow *gravamen*, jako też przez ściśle pisanie, dla niewyraźney *expressyi*, y w wieku przeciągłym Obliteracyi Pisma, *damnum emergens* częstokroć przytrafiło się, tedy ustawujemy, aby stronica każda arkusza, *excepto* pierwzey, na której Dokumentu *Intitulacya* także ostatniey, na której Pieczęć y Podpisy Sędziow Trybunałskich lub Urzędnikow *cujuscunque Subsellii* wyrażać się zwykły, nad wierzchow 30. mney ani więcej nie zawierała, także marginesy *alias* brzegi, z boku, na wierzchu y na dole, obszerniejsze jak na dwa palce nie były; od których to Arkuszow, to jest od każdego 1go arkusza, Urodzonemu Pifarzowi Tynf 1. Urodzonym Regentom poł tynfa, Skrybentom zaś, *inquantum* w Kancellaryi pisany będzie jakowy Dokument, Groszy 15. placono ma być. A gdyby Strona sama sobie, przepisać jakowy Dokument chciała (*excepto* Zapisow, które *omnino* w Kancellaryi pisane y przepisywane być powinny) to na woli jej zostanie, y już od takowego przez stronę przepisanego arkusza Skrybentom nic w Kancellaryi placono nie ma być; *similiter* Terminaty oczewistych Dekretow samym Stronom terminować, y przepisywać wolno będzie, a Urodzeni Regenci takowe Terminaty przyjmować, y aby sam Wyrok z Protokulem Sądowym był zgodny, dóyrzeć *tenebuntur*, do ułożenia zaś żalob y Kontrowerlyi *non obligantur*, a *inquantumby* w żalobach lub w ułożeniu Kontrowerlyi, jakowe znaydowały się *varietates*, tedy to tymże Urodzonym Regentom *imputari* nie ma, dalze zaś dochody takowym porządkiem mają być placone. Mianowicie od wpisania do Rejestru w każdej Sprawie, każdego wpisu Urodzonym Pifarzom tak Wileńskiemu, jako też Nowogrodzkiemu, y Mińskiemu, teraznieyszym na wszystkich Kadencyach *ad vita tempora eorum*, Tynfow 2. a przyszłym *in futuro tempore* po Tynfowi jednemu; y od arkusza po Zlotemu, od Pieczęci wszelkich wypisow Szostak bity, od Kopii każdej sztuki, Strona która oddawać do Kancellaryi będzie, Groszy 5. a która odbierać z Kancellaryi będzie, takż po Groszy 5. od otwarcia Ksiąg dawnych Tynf 1. od Intromislyi zeznanych y Relacyi Generalnych Groszy 24. od Arefztowania Kondemnaty Złoty 1. od Proklamaty Kondemnaty Groszy 24. od Suscepty Zapisow, Groszy 24. płacić mają.

Dochod in Subsellis Ziemstw y Grodow W. X. L.

W Mnieyszych Subsellach to jest na Urzędach Ziemskich, lub Grodzkich, Urodzonym Pifarzom od wpisania Sprawy Szostak bity 1. od każdej sztuki Kopii, jak w Trybunale, po Gro. 5ciu oddawającej y odbierającej Strony, od otwarcia Ksiąg dawnych Groszy 15. od Proklamaty Gr. 8ma, od podpisu Pozwu tak Ziemskiego, jako y Grodzkiego choćby nie na jednym był arkuszu

Grosza półsma, od każdego arkusza Extraktu. *aliàs* wpisu (który arkusz tak wiele, jak w Trbnle ma mieć na stronicy wierszów, y margines także być mają) Pisarzowi Złoty 1. a Regentowi pułzłotego placono ma być, warując to, iż w tych Subsellach Wypisy y Dokumenta, do Ksiąg, samey Stronie przepisywać, także Dekreta oczewiście terminować, jak y w Trybunale wolno będzie. Dochody zaś infzym Urzędnikom Ziemskim y Grodzkim, takowe *circumscribuntur*; mianowicie od dylacyi każdej, *excepto* godziny, Groszy 15. od wzdania wszelkiego, czy to jedne, czyli więcej lukrow będzie, czy to *simpliciter*, czy to *cum forti Executione* Kopa 1. placona ma być; których dochodów według Statutu W. X. L. na Urzędzie Ziemskim, dwie części Sędziemu, a trzecią Podśędkowi, a na Urzędzie Grodzkim, 2. części Podwojewodzie, lub Podstarościemu Sądowemu, a trzecia Sędziemu Grodzki *cedere* ma. *Item* od Pieczęci wszelkich Dokumentów, Sędziemu y Podśędkowi, a w Grodach Podwojewodzie lub Podstarościemu Sądowemu po Gr. 15. placono ma być; warując to, iż w Grodach jedną tylko Pieczęcią Starościńską, lub Wojewodzińską, która ma być przy Podwojewodzim, albo też własną Podwojewodzkiego, lub Podstarościęgo, wszelkie wypisy pieczętowane być mają. Także warując, iż od łusceptowania Zapisów y Dokumentów, oraz od zeznania Iatromissyi, y Relacyi na Podstarościę po Groszy 24. placono ma być, a infzych żadnych Dochodów, także od Komportacyi Dokumentów, y od prezentowania summ, od przyznania zapisów, lub Testamentów, ani Pifarze Trybunalscy, ani Urzędnicy Ziemscy lub Grodzcy, ani ich Substytucyi, Regency, y Namieśnicy, od Stron wyciągać & *ullo titulo sub panis* w dawniejszych Prawach *circumscriptis* nie będą powinni. A przez Sądy wszelkie na Rokach, y Roczkach, od Dekretów oczewistych niestannych y Appellacyi infnych *in perpetuum* znosiemy y abrogujemy.

Dochody Woźnym aliàs Generałom.

Woźnym zaś albo Generałom, od przywołania każdej Sprawy Groszy 3. od Proklamaty Gr. 3. od zeznania Pozwów, Intromissyi, lub Relacyi Gr. 3. a od każdej mile dokąd będzie użyty, po Gr. 10ciu placono ma być, nazad powracającemu nic nie ma być dawano.

Dochody od Magistratu Wileńskiego y Tatarow.

Warując to, iż *vigore* dawniejszych Przywilejów Antecessorów Naszych, Szlachetnemu Magistratowi Miasta Naszego Stołecznego Wilna, nadanych y dawniejszych Konstytucyi Seymowych, od tegoż Szlachetnego Magistratu, od Osób Magistratowych, także od Tatarow Wojnę służących y na Ziemskich Dobrach mieszkających, tak jako y od Szlachty, bez żadney łowitości dochody w Trybunale W. X. L. y w infnych Subsellach brane być powinny.

Proklamaty.

Proklamaty, aby czasu *in vanum* w Trybunale W. X. L. nie zabierały do sądzenia Sprawy potrzebne ustawujemy; ażeby godzina przed Sądami samymi, albo po odwołaniu Sądów & *in absentia* Sędziów, każdego dnia były wnoszone, y przez Patronów zapisywane, *excepto*, gdyby jaka *circa publicationem*, o Arelzt czyli *lucra* Sądowe zachodziła trudność, y potrzebowałyby rozoznania Sądowego; na ten czas takowa *proclamata*, *in facie Iudicii* wnoszona być powinna.

Agenci.

Agenci za szranki przestępować nie powinni, *excepto* tylko Kancellaryi Trbnlskiej także y same Strony dykursami niepotrzebnymi, z których hałas y *irreverentia* Sądowi dzieje się, zabawiać się nie mają *sub pana sessionis Turris*; co aby *in executione* zostawało, Infygator, Piechoty Trybunalskiej Porucznik, y inni Officialistowie *attendere* y przestrzegać tego pod Penami na samych Officialistów ściagać się mającemi, to jest *sub privatione* Funkcyi onych powinni. Ciż Attendenci Spraw, aby ze wszelką gotowością do Sądów z Dokumentami przychodzili, aby doskonale wiedzieli, jakie *in antecessum* zażywane były Dylacye od Pryncypałów y onych *secundario* nie pretendowali, y tym Sądów *sub pana Turris* nie trudnili, Aktorów swoich poruczone sobie *negotia*, wierne y prawdziwie promowowali, *lege praesenti circumscribimus*, przydając, iż ktoby z tychże Agentów, upewniwszy kogokolwiek pilnością y pracą, a potem *per pravariationem*, & *condictamen* z przeciwną Stroną, czyli też *per negligentiam* dopuścił kondemnować, y ztąd pochodzących szkód był okazywał, takowy prócz Kompenśacyi *Causatorum damnatorum*, *panis Legum pro qualitate excessus*, podług Prawa, *etiam Criminalibus* karany, y bez Procesu za podaną od strony ukrzywdzoney do Sądu Suppliką *termino tasto in instanti, vel in crastinum*, & *ex Registro Causarum, mere degentium incarcerationum* sądzony będzie; których to Agentów *post pravariationem* y *testimonia* być nie ważne mają.

O Sędziach Trybunalskich.

Reassumując Konstytucyą o Sędziach Trbnlskich opisaną, znosząc *abusus* oneyże, *praesenti lege* warujemy, iż żaden Sędzia Trbnlski, Sprawy swojej własney Zony, ani Dzieci swoich *etiam in minorennitate* & *tutela sua* będących, na Tryb: naktórym sam zasiada, mieć y prozekwować nie powinien będzie, nie tylko *sub nullitate* otrzymanego Dekretu, ale też pod utratą samey Sprawy y pretenfii tey, o którą czynił *Prawem*, którą *ipso facto, ex Decisione subsequentis Iudicii* na wieczne

czasły tracić powinien, gdy mu dowiedziono będzie, że nie słusznie *stante charactere, in contemptum* & *vilipendium* Konstytucyi *contra Judices* opisanych Sprawę swoją popierał, & *citatum* Konde-
mnaty okrywał; wyjąwszy szczególnie Akcyą *pro laesa securitate* & *authoritate* Osoby charakteru,
y Dóbr Deputackich, od Seymiku Gromnicznego, *aliás* po obraniu onych nie pokładając pod fa-
wor *securitatis* & *Authoritatis suae*, żadney inney pretenzysy *etiam* Obligowey stałe, jako to dawniey-
sze opisały Konstytucye. A którzy, pod czas Kontrowersyi którey Sprawy nie będą, ci w tey
Sprawie sentencyi żadney dawać nie powinni *sub relegatione* od Funkcyi Deputackiey. Ażeby
tym regularniey Sprawiedliwość *injuriatis* administrowana była, ustawujemy, aby Urodzeni De-
putaci według Konstytucyi R. 1669. rano o godzinie 8. zasiadłszy, *continuo* do godziny 11. po o-
biedzie zaś o godzinie 3rey zasiadłszy, aż do godziny 6. *continuo* sądzili y siedzieli, & *ante pro-
mulgationem publice* przed Stronami Dekretu, z Izby Sadowey nie wychodzili, a to *sub privatione*
Funkcyi Deputackiey.

O podawaniu Pozwów.

TEŻ okolo podawania Pozwów, aby nie tak jako w przeszłym czasie *per abusum* działo się, że
General *in scia parte*, do Pozwów podpisywali się, jakoby one podawane były, czynili Relacye,
ustawujemy; aby Urodzeni Pisarze Ziemscy, albo Grodzcy, albo ich Namieśtnicy *proprii Palati-
natus vel Districtus*, *seriam animadversionem* na Generalów, jakoby sprawiedliwie podawane były
Pozwy, mieli, y doświadczywszy onych *omni meliori modo* zeznane czynione przyjmowali, a *in
casu* zawodu jakowego, tychże Generalów *ad Judicium* stawili. Strony też aby same pilną atten-
cyą Pozwów podanych, mając rekognicyą podania onych, z podpisem Pisarza lub przyśięgłego U-
rzędnika jego *cum specificatione* od kogo ma dependencyą *in proprio Districtu vel Palatinatu* wyjęte
mieli, y onemi *relationem* podanych Pozwów dowodzili *sub nullitate* Dekretów, y pod zaplaceniem
winy Stronie Kop 40. a któryby General nie podawszy Rozwu podpisywał się y *falsificatorie* czy-
nił zeznania, takowych za pierwszy *exces*, przy Restytucyi szkód, *pana sessionis Turris* między
złoczyńcami przez Niedziel 12. a za drugi *exces* *pravia deductione criminaliter* sądzony, y karany
będzie; Kancellarye też Trbnlskie bez dowodów y relacyi przyznanych *in proprio districtu* Po-
zwów, Spraw do Regestrów Trbnlskich wpisać nie powinny, *excepto* Zakazów, y Pozwów
durantibus *Judiciis* oczywiście podanych, których *attendentiam* Urodzony Pisarz Trybunlski, aby
prawdziwie podane były, mieć będzie. Ktoby też Generala *in eo officio* będącego y Pozwy po-
dającego, bić, kaleczyć ważył się, za najmnieyszy *exces* tyściem Kop Stronie, a w większych
cexcessibus *in casu* zabójstwa *Panis criminalibus* karany będzie; a *in casum deductionis falsificatorie*
poddanych Pozwów, *Pars* któraby *falsificationem* zadała, a tego nie dowiodła *Panis talionis ex De-
cisione* *Judicii* *subjacere* powinna.

Sprawy in minori subsellio nie drabowane.

LUbo wielą Prawami y Konstytucyami warowano, aby Trybunał Spraw *in Minori subsellio* nie
drabowanych, przed się nie przypuszczał, jednak iż Strony *per abusum* Sprawy *ex natura sua*
Urzędem Ziemskim, Grodzkim, Podkomorskim, Assessoriskim, Magdeburckim, Podskarbińskim
należące, y małą w sobie importancyą w rzeczy mające *quasito colore* & *pratextu*, przed Trbnal
wprowadzają, y od sprawiedliwych Dekretów, na protrakcyą Eksekucyi *in re judicata* appellacye
urazszczają, y tym samym, czas do sądzenia innych Spraw potrzebny zabierają: Tedy zabiegając
his inconvenientiis, na tych, którzy *extra forum* pozywają y od sprawiedliwych Dekretów *temere*
appellują. Winy na same Strony do Kop 40. *Parti injuriatae, cum pana sessionis turris* naznaczamy,
y podwyższamy, gdyby zaś Strony *etiam* w Sprawie do Ziemstwa należącey, w Grodzie, albo
e contra w Sprawie do Grodu należącey, w Ziemstwie *libere*, przyjęły *Forum*, tedy *ejusmodi De-
creta* takiego waloru być mają jakoby *in proprio Foro* otrzymane były.

O Depaktacyach.

O Depaktacye zaś na Cłach y Komorach, reasłumując Konstytucyą R. 1635. y inne, *primarium*
Forum w Sądach W. Podskarbiego W. X. L. *sub rigore de evocatione fori* warujemy, y czas
tym Sodom *primis Septembris annuatim*, a miejsce tu w Grodzie naznaczamy. *In casu* zaś *denegata*
in eo foro Justitia albo *Gravaminis*, *salvam appellationem* & *actionem* w Trbnle Głównym W. X.
L. *injuriatis* rezerwujemy.

O Sprawach ex Cruda Citatione przypadających.

A Zeby Sprawy na Trybunał W. X. L. wpisane, a dla ucisku onych nie sądzone, przynajmniey
dla wyjścia Dylacyi Dobrodziejstw prawnych przywołane być mogły, *lege praesenti* ustanawia-
my; iż zma Niedzielami przed konkludującym się Trybnlem Ziemskim W. X. L. Wileńską albo
Nowogrodzką, lub Mińską Kadencyami, ze wszystkich Regestrów, codziennie wołane być mają,
y jakie się *de Jure* znajdować mogą Dylacye, y *Beneficia* prawne takie potrzebującym Stronom
dopuszczone być powinny, a Sprawy te, w którey żadne już *ab utrinque* nie znajdują się Dylacye
praesenti lege opisane y pozwolone, po zapisaniu przez Marszałka y Pisarza Trbnlskich, iż oczywi-
sta *sine ullis Dilationibus*, *ex consensu utriusque Partis*, *in futura Juris* ma być rozprawa, *ipso facto*
na drugi Trybunał *reiciuntur*.

O Sprawach z Senatorami y Posłami.

Reassumując Konstytucye o Senatorach y Ministrach *actu* na Seymie będących, y o Posłach Ziemskich opisane, któremi warowano, iż w żadnych *generaliter*, Sprawach: do dwóch Niedziel po Seymikach Relacyjnych u żadnego Sądu odpowiadać nie powinni, & *ea dem legem* stanowiąc, *ad praesens* wszystkie Dekreta Trbnlskie y w jakichkolwiek subfeliach *in consumaciam*; czyli *ex controversiis* mimo podane obmowy *ex quo* Posel, albo Senator, y Minister, podczas Kontynuacyi Seymu teraźniejszy tu w Grodnie *ex Limitatione* będącego, rachując czas od Publikacyi Uniwersałow naszych, na reassumpeyą wydanych, *pro nullis* & *invalidis* deklarujemy, y na Kondemnaty wszelkie *etiam sine literis salvi conductus locum standi* mieć pozwalamy, y zaniemi, ażeby żadna *non extendatur* Exekucya *sub privatione Officii* na Urzędnikow warujemy.

O Dekretach Oczewistych Trybunalskich.

Dekreta Oczewiste Trybunalskie, aby w żadną nieprzychodziły wątpliwość, & *pluralitate votorum* bez wszelkiej dyskwyzyi były kończone, warujemy: iż tak *in principali*, jako *in accessoriiis* Marszałek Kola Trbnlskiego *sub nullitate* Decretorum obchodzić nie będzie Kola, ale w zawartym Kole, *more solito* ferowane, y przez Kancellarye promulgowane wszelkie Dekreta być mają; a tak ferowane Dekreta oczewiste, *nullo modo* wzruszane, & *in dubium* wokowane nigdy być nie mają.

O Aktach aliàs Księgach Trybunalskich.

Aкта Zapisów, Dekretow, Manifestow, tak w Trbnlach W. X. L. wszystkich Kadencyi, jako też po wszystkich Wwdztwach y Powiatach *omnium Subfelliorem*, aby w swym konserwowanym porządku były, ustanawiamy: aby porządnie *suo tempore* introligowane były, co wszystko wypełnić Pisarze Ziemscy y Grodzcy, *sub privatione Officii* powinni będą.

O Patronach aliàs Jurystach y Agentach.

Urodzeni Patronowie, także Agenci Spraw żadnych *in aggravationem* Stanu Szlacheckiego Wlewkami nabywać, y za nimi *Nobilitatem* kondemnować y Exekucjami obciążać nie będą mogli, *sub nullitate* wszelkich Wlewkow y pretenzyi, a w Sprawach Pryncypalow swoich Urodzeni Patronowie, *extra sphaeram* Cytacyi, & *extra contenta* onych *transcendere* nie mają; lecz podług żalob Produkta Sprawy, *sine laesione Personarum* (nisi id munimentis probari possit) czynić powinni; *similiter* jednemu Pryncypalowi konnotowawszy Dokumenta, *ex adversa Parte in eodem negotio* Spraw przyjmować, onych konnotować, y w Konsilia wchodzić nie mają. Kontrowersyami długimi y gołosiłownie Sądu zabawiać, Praw, Konstytucyi y Munimentow, inaczej nad termin w nich opisany czytać nie będą, *sub relegatione a Iudiciis in perpetuum*, & *sub pena sessionis Turris*. Nad to *praesenti lege* warujemy, iż ciż Patronowie, póki są Patronami; Urzędnikami Sądowymi ani Ziemskimi, ani Grodzkimi być nie mają, ale każdemu po przestaniu tej Profesyi, do Urzędow takowych *non pracluditur via*, a Deputatem na Trybunał inaczej obierany być, y obrany mieysca zasiadać nie powinien będzie, aż chyba w lat dwie tę zaniechawszy Profesyą, żeby zaś *secusior Partium litigantium* Spraw *promotio*, a Urodzonym Patronom większa *fidelitas* obwarowana była, ustanawiamy, iż Urodzeni Patronowie w Trybunale Nobiles & *Jurati* być mają, a przyśiegać będą *in eam Rotham*.

JA N. przysięgam Panu BOGu Wszechmogącemu w Trójcy S. Sedynemu na tym, że w tych Sądach Trybunalskich poruczone sobie Negotia Pryncypalow swoich *wiennie* promowować będę, jednej Stronie podjąwszy się & *in Consilium* wszedłszy, y Dokumenta przejrzawszy, na drugą nie udam się partyą, także onę *favore* nie będę, Prawa, Statuta y Konstytucye tak, jak w sobie brzmia, *allegować* & *similiter* Dokumenta czytać będę, na czym jako sprawiedliwie przysięgam, tak mnie Panie Boże dopomóż, a jeżeli niesprawiedliwie, Panie Boże mię ubij. A takowy Jurament Urodzeni Patronowie, którzy są *in activitate* na początku Kadencyi Wileńskiej, w R. przyszłym 1727. a którzy po tym aplikować się będą, tedy wchodząc *in activitatem* przed Sądem Trbnlskim wykonać *omnino tenebuntur*.

O zachowaniu Honestatis od Stron y od Sędziow w Trybunale.

Ajako we wszelkich Subfeliach nie tylko od Stron, ale y od samych Sędziow *honestas* & *reverentia* zachowana *exemplariter* być powinna; *per consequens* żaden Sędzia jakiegokolwiek *Officium*, *in quolibet foro* mający, na Urodzonych Agentow; y ani na kogo z Stron, żadnym nieprzystojnym słowem targać się, y *eo ipso* powagi Sądowej znieważać nie powinien, *Delinquentes* sążeni być mają; tak *e contra* Urodzeni Patronowie, Urodzeni Agenci, y Strony o leżyą wszelką Osob swoich prawnie z Decyzji Sądowej, upominać się *tenentur*, do żadnych zaś tumultow rzucać się, & *Judicium deferere*, w Izbie Sądowej, *turmatim* wychodzić, a przeto *Authoritatem* & *Potestatem* *Judiciorum convellere* nie powinni, pod penami *sessionis Turris irremissibiliter* dwudziestu Niedziel, które Trybunał *exnunc* *Termino Tacto ad Instantiam Instigatoris* sążać, *Authores* tumultow wykazywać, *Captivationem* tego występcę, *nec non* *fortem Executionem* na Osobach onych *decernere* & *injungere* ma.

Mężobóystwo.

Dzieją się nie Chrześcijańskie w Państwach naszych *facinora* przez ludzi bezbożnych y lekkomyślnych, iż *voluntarie* & *deliberate* jeden drugiego zabijając, miało kary na Mężobóycow po-

poftanowionej, *pretium sanguinis* z Sukcefforami ftanowią, y nie przez Inkwizycye, Juramenta y inne *patrati sceleris* wywody, ale za pokazanym Kwitem zapłaconey Głowy, *sine ulla cognitione Judicii, crimen diluunt*, co że się dzieje przeciwko Boſkim y Swieckim Prawom, ftanowimy za powszechną wſzyſtkich Stanow zgodą; iż *abhinc Succeſſores*, po zabitych Oſobach żadnych Kwitacyi Mężobóycom dawać nie będą mogli, nie tylko *ſub nullitate* onych, ale też *ſub penis ſeſſionis Turris in fundo irremiſſibiliter* na każdym krew Braterſką przedającym *extendendis*, ale tak *Succeſſores* zabitych, jakoteż Urzędnicy Ziemſcy, Grodzcy, nakoniec wſzyſcy Obywatele Państw naſzych (z których każdemu Delatorem być wolno) po Dekretach Kryminaliſtow *captivare* y *ad Judicium* oddawać y konwinkować mocni będą. Urzędy zaś y Sądy wſzelkie, *præ Officio*, jako nie tylko takowych Kryminaliſtow, bądź to przy Delatorze, bądź y bez Delatora, *ante & poſt condemnationem Judicii*, łapać *præviis inquiſitionibus, ſtrictè ſine clementia* w jawnym Kryminaliſcie ſądzić, Główniczyzną Sukceſſorom y Delatorowi wſzyſtkie ſzkody, *expenſa* przyſądzić, wſzelkie uchylając Kwitacye, Zapiſy, na uniknienie od pen zaſłużonych, przez Kryminaliſtę a *Succeſſoribus nulliter* otrzymane; owiſem do tych, którzy takie Zapiſy dawać będą, *ſalvam actionem pænæ* rezerwując, *Executionem ſuper exceſſivos extendere, onè demandare, ſub privatione Officii tenentur*. Dawność zaś żadna *exceſſivis ſuffragari* nie powinna, owiſem każdy mieniać być *homicidium caſuale, vel deſenſivum*, ſam *etiam non citatus ad Judicium comparere*, y exceſſu albo Kryminalu popełnionego, jeżeli z okazji zabitego w obronie życia, albo jeżeli *cauſaliter* ſtał się, *per Inquiſitiones & Juramenta* probować, y tym ſpoſobem uwolnić ſię powinien. Na koniec tymże jawnym Kryminaliſtom y Mężobóycom, Amneſtyi żadney dawać nie będziemy, y że to Prawo w czas przyſzły do Publikacyi onego na Seymikach Relacyinych w Ekſekucyą iść powinno, deklarujemy, dawnych nie naſażając w niczym Amneſtyi y tranſakcyi.

Reparacye Wież.

Iz *vigore* dawnieyſzych wielu Praw y Konſtytucyi, na poſkromienie złoſci ludzkiej warowano jeſt, aby W.W. Wojewodowie, y Urodzeni Staroſtowie *propru Diſtrictus vel Palatinatus*, Wieże na Główniki poſtanowione z dochodów ſwych opatrywali, tedy & *præſenti lege* reaſſumując dawnieyſze Prawa poſtanawiamy; aby ciż W.W. Wojewodowie y Urodzeni Staroſtowie, w ſwoich Wództwach y Powiatach na mieyſcach Sądowych z dochodów ſwoich Wieże porządne, w głąb na lokci 12. na Kryminaliſtow, jako też Cywilne reparować, opatrzeć, lub *de novo* erygować kazali y ſtarali ſię.

Trybunał W. X. Lit. Compoſiti Judicii.

ZWykły Strony, Sprawiedliwości ſwiętey unikając, *confundere ſupremas & æquales* w W. X. Litwkim *Jurisdictiones*, udając ſię po Dekretach Koła Duchownego do Koła Swieckiego, & *e contra evocatoriè*, w czym aby ſię Protrakcyom y Kollizyom zabezpieczyć mogło, *lege præſenti ex conſenſu Ordinum* warujemy *in perpetuum*; iż Sprawy wſzyſtkie Swieckich z Duchownymi a Duchownych z Swieckimi Oſobami, mianowicie o Legacye niezapłacone, o Dzieſięciny zatrzymane, o Annuaty y Prowizye od Summ *legitimè* na Dobrach leżących lokowanych, o niewypłacenie Teſtamentow ſprawiedliwych, *item* za Obligami y Zapiſami od Swieckich Duchownym, & *e contra* danemi, *item cauſæ facti ex fundo* pochodzące, & *cauſæ juris* bez Swieckich Oſob, *purè* między Zakonnymi albo Duchownymi Oſobami znajdujące ſię, *vel ex remiſſione ab Officio Conſiſtoriali* przypadające, y niemniej takowe Sprawy, w których Strony *libere Forum in Compoſito Judicio* przyjąć zechcą; *ſimiliter cauſæ facti* między Swieckimi a Duchownymi agitujące ſię, Sprawy także kryminalne, *Arianismi & Apoſtaſiæ*; *item cauſæ ſecuritatis* w Dobrach y Oſobach ſamych Sędziow, & *cauſæ immunitatis Eccleſiaſtica* wſzyſtkie takowe y tym podobne Akcye nie gdzie indziej, ani w Konſyſtorzu, tylko w Trybunale W. X. Litew. *mixti Fori ante & poſt Appellationem* od Urzędow Ziemskich, Grodzkich y innych *minoris Subſellii* Sądow, *non obſtante etiam litis pendentia* w Kole Swieckim ſądzić ſię mają; *excepto* jednak Spraw tych, które *hereditatem* Dóbr Ziemskich, *id eſt alienationem* onych od Stanu Rycerſkiego, *concernunt*, to jeſt, gdy będzie chodziło o rozſądek Dziedziſtwa Dóbr Ziemskich Szlacheckich, albo o Granicę z niemi, wyjąwszy podobnym ſpoſobem y te Sprawy, któreby *ex natura fundi Regalis* do Sądow naſzych Królewſkich należały; *item Wyderkaſſow* jakich y Legacyi, któreby *dimidium valoris* Dóbr Ziemskich *excedere* miały, *per conſequens alienationem* Dóbr Ziemskich za ſobą *manifeſtè* pociągały, a Stronaby Legacyi Wyderkaſſu takiego *mere pro alienanda hereditate* żadnego *notorie* dowodziła; *ſimiliter* o zbiegłych wieczyſtych poddanych, takowe bowiem Sprawy *intuitu dōyſcia* Dziedziſtwa Szlacheckiego, o Granice y poddanych wieczyſtych intentowane lubo od Koła Duchownego do Urzędow Ziemſk: albo Grodzkich, czyli też innych *minoris Subſellii proprii Diſtrictus* odeſłane być mogą; *nihilominus poſt Appellationem*, albo & *sine Appellatione*, jeżeli *citatus* nie excypując *Forum*, w Trybunale Swieckim *experiri* zechce, podług Konſtytucyi *Anni 1670.* y innych w Kole już Swieckim *definitive terminari* powinno. Ktoby zaś w akcyach między Duchownymi a Swieckimi Oſobami *in Foro compoſito* *debitè* oſądzonych kogożkolwiek w tej ſamey rzeczy do Koła Swieckiego Trybunału W. X. L. na zniewagę y zepſowanie Dekretu Koła Duchownego, & *e contra evocare* ważył ſię, takowy prócz Kaſſacyi

yi *sola nullitate* Dekretu, winą sta Kop Groszy Litew: *Parti solvenda* karany być powinien, retu takiego *in convulsionem* powagi Dekretow Trbnlnych *Compositi Fori*, & *e contra* otrzy-
ych, Urząd żaden *ad executionem* przywozić nie będzie mógł *sub privatione Officii*. W Spra-
h zaś Kapituły Wileńskiey, Zmudzkiey y Smoleńsk: *coram eodem Iudicio Composito* przy-
jących, objekcy żadna *ex quo Iudex*, dla zasiadających tam Księży Deputatow z pomienio-
h Kapituł delegowanych, *currere* nie będzie mogła, y tam, *tam ex Actoratu, quam ex Reatu* ak-
towana być nie powinna, *per consequens* na Decyzją Deputaci *Personae Capitulares* ustępować
będą, gdyż dla Spraw Duchownych y Kapitułnych, to *Iudicium* spólnie z Swieckimi Osoba-
naznaczone; wyjąwszy tylko takową Sprawę, którą do Osoby *actu* zasiadającego X. Depu-
a na Trybunał *directe* ściągala się, y *ante Electionem & Functionem* onego urosła, iż takowa ob-
kcy podług Konstyt: o Deputatach Trbnlskich opisanych, na Rok przytżly suspendowana być
winna, warujemy. A że na terażniejszym Seymie Walnym Województwa y Powiaty W.
X. L. *repartitionem* sądzenia się, jakie do Wilna, a jakie do Nowogródka y Mińska należeć mają,
przyjęty zaś Duchowny Trybunał przedtym w Mińsku ani w Nowogródku nie był sądzony; prze-
to *per expressum* dokładamy, iż Sprawy między Swieckimi a Duchownymi, jakie się wyżej spe-
cyfikowały w Nowogródku y w Mińsku być nie mają, ale *solito more* ze wszystkich Wództw y
Powiatów w Wilnie odprawowane będą, niekończone zaś na jednej Kadencyi, z Wilna *iterum*
do Wilna na drugą Kadencyą *reijcientur*.

Paritas Votorum w Kole Compositi Iudicii.

A Ponieważ w tym Kole Sprawy *ex paritate Votorum* nie zakończone, do tych czas *veteri more* do
Sądow Naszych Zadwornych Asseflorskich odsyłane bywały, tedy y w tym upatrując *litigan-*
tibus pędzą dóyscia Sprawiedliwości świętey drogę, ustanawiamy: iż *abhinc* już nie do Zadwor-
nych Asseflorskich Sądow Naszych, lecz *simili modo* jako w Kole Swieckim *in eo casu practicatur*,
na drugą Kadencyą odsyłane, y *finaliter* decydowane być mają.

De Nuncupativis Testamentis.

Nuncupativa Testamenta żadnego waloru nigdzie mieć nie mają, y nikt za onemi w żadnym Sub-
sellium, ani Duchownym, ani Swieckim nie wygrawać nie może, lecz *ubique pro nullis & ir-*
ritis reputari powinny, co za zgodą wŹech Stanow postanawiamy y warujemy.

O Wlewkach Zagranicznych Ludzi.

Z Abiegając niepowściągnięney chciwości niektórych *ad litigia*, którzy nie mając własnych Spraw,
cudze *illicito commercio* u zagranicznych nabywają, y onemi niepotrzebnie Obywatelow W.
X. L. nie tylko wexują, ale też y na dyshonor Prowincyi Naszey zaciągają, jakoby Prawa Nasze
miały być Cudzoziemcom uciążliwe, & *in depressionem* onych stanowione, postanawiamy; ażeby
żaden z Obywatelow W. X. L. *cujuscunque Status & Conditionis* nie ważył się Obligow, Asseku-
racyi, Kart, & *quocunque titulo* pretenfyi od zagranicznych nabywać *per transfusionem*, y nabytych
in Subsellis W. X. L. prozekwować *sub nullitate* takowych Wlewkow y pretenfyi; *non prajudican-*
do samym Aktorom, *in quovis foro competenti* dochodzić własnych pretenfyi.

Warunek de non alienandis Bonis od Stanu Rycerskiego y Mieyskiego do Duchowieństwa.

Lubo to wielą Prawami y Konstytucyami Seymowemi, *specialiter* R. 1631. 1635. 1669. y 1676.
per expressum warowano jest, żeby Stan Duchowny *neque modo Donationis, neque Venditionis,*
neque modo Hypothecae, neque alio titulo Dóbr Ziemskich, także Mieyskich *avellere* do siebie nie wa-
żył się jednak iż po Konstytucyi Anni 1635. wiele Klasztorow y Zakonow, także XX. Plebanow
y innych Osob Duchownych *utriusque Ritūs Romani & Graci*, wiele Dóbr takowych do Ducho-
wieństwa, *vario titulo*, częścią za Testamentowemi Legacyami, częścią za Zapisami przedażne-
mi y zastawnemi, częścią *prae-textu* Przeżytkow prawnych, częścią *titulo* Summ wniesionych, *di-*
midium valoris Dóbr przewyższających, częścią też *prae-textuosus Foundationibus, non secundum dispo-*
sitionem Konstytucyi R. 1635. *circumscriptam factis*, poprzyczyniali; przeto reasumując pomienio-
ne Konstytucye, *cavetur*; aby żaden nie ważył się *qualicunque titulo*, Dobra Ziemskie lub Mieyskie,
do Stanu Duchownego (*excepta Foundatione de nova radice*) *non nisi pravia* pierwey *Constitutione* na
Seymie *avellere*; aliás takowe *Actus pro nullis & irritis* deklarujemy, y wszelkie takowe Dobra, *ad*
delationem *cujuscunque Nobilis, confiscationi* *subiacere* mają, których połowa *Delatori*, a druga poło-
wa *ad distributivam Justitiam Nostram, Jure caduco Persona Nobili conferendo*, należeć ma.

Trybunał Skarbowy W. X. Lit.

Ponieważ przeszłych czasow w Wielkim X. Lit. Wództwa, Ziemie; y Powiaty, znaczne ex-
penśa na Kommissarzow Trybunałow Skarb: ponosiły, a *per distinctas Jurisdictiones* Ziemsk: y
Skarbowego Trybunałow, w odległości mieysca, odprawujących się, *sitientes Justitiam, huic & illi*
loco adesse nie mogli; przeto aby dawne *abusus* y niepotrzebne koszty ustały, za zgodą wŹech Sta-
now na Seym terażniejszy zgromadzonych, nie znosząc *naturam* Trbnu Skarb: w niczym, ani
jezy *in essentialibus alterando* postanawiamy: aby po skończoney Kadencyi Wileń: Trbnu Ziemsk:

zaraz ciż sami Deputaci Ziemscy Trbnscy, wzięwszy na siebie powinność Kommissarzów wespół z W.W. Senatorami, których *ad presens* z Senatu; Wieleb. X. Gąsiewskiego Bisk. W.W. Kazimierza z Kozielska Ogińskiego W wdę Trock: Jana *de Campo* Scypiona Smoleńskiego Oskierkę Nowogr: z Kozielska Puzyń Mściławsk: Kasztelanów deputujemy; tak *cum Ministris Status*, z Kommissarzami Woyskow: po wykonaney Przyśiędze; Marszałka, by Głównego Trybunałsk: ale osobnego obrawszy, potym do powinności swoich przystępowali, swóy co Rok w Wilnie przez Niedziel 2. a na Kadencyach Ruskich *alternatim* odprawujących, takóž po Niedziel 2. bez tróyga wołania expedyowali *continuo* nie biorąc nad ustawę dochodu, warując to, iż już *abhinc* tenże Trybunał, żadnych Taryfi waryować, y nikomu na żadne S. my asygnacyi wydawać mocy mieć nie będzie. A że dotych czas *per abusum* Trybunały Skarbne Dekreta *Litacionum aliis* generalne, bez żadnych Zapozwów y Aktoratów, ale tylko przez Projektu opisując, interesa y Sprawy formować y ferować zwykły, tedy *etiam hunc abusum* znosić takowe Dekreta jako nieślusznie *inordinate* zaśle kassujemy; aby *abhinc* takowych Dekretów póm. nione *Subsellium* formować y ferować nigdy nie ważyło się, *sub nullitate attentatorum* warujemy. Dekreta zaś, które *ordinario cursu*, za Cytacyami Stron, albo Instygatorów, także za Aktorami *per formam Judicii*, nie przez Projektu ferowane są y będą, takowe *in suo robore pro presenti praterito & futuro tempore* zostawujemy. A że Xięstwo Inflantkie Deputatów na Trybnał Ziemski W.X.L. nie miewa, przeto Kommissarzów swoich dwóch od siebie *salariondos* na Trybnał Skarb: na Seymikach Gospodarskich obierać, y deputować ma, którzy Kommissarze *antiqua praxi* przyśiągli, *eadem activitate prerogativa, & autoritate* jako Deputaci Kommissarze W wódtw y Powiatów W.X.L. *goudere* mają, do którego to Trybunału Skarb: ponieważ Urodzeni Skarbnicy, także Pifarze Skarbowi *ex munere Officiorum suorum* należą, tedy Pensyą onym *solita praxi*, mianowicie Urodzonemu Skarbnemu po 2. Tyśiące Złot: a Pifarzom Skarb: W.X.L. po Tyśiącu Złot: Skarb W.X.L. z Summy na expensa publiczne Konstytucyą R. 1717. destynowane, *suppeditare* co Rok (*in quantum* sami Osobami swemi Trybunałowi asystować będą) powinien będzie; Akta zaś Trybunału Skarb: y Rachunków Urodzony Pifarz Ziemski, tego W wódtwa, kedy Kadencya będzie, osobliwie składać, y po zakończoney Kadencyi naydaley w ćwierć Roku intrologowane do Urodzonego Skarbnego W.X. Lit. oddawać ma.

Interstitium Kadencyi Wileńskiej.

Ponieważ *antiquo usu* dla snadniejszego przejechania Deputatów pozakończoney Kadencyi Wileńskiej na drugą Kadencyą do Mińska, lub do Nowogródka, y dla sprowadzenia tamże Piechoty Trybunałskiej, *Interstitium, aliis* Wakacje bywały; tedy *& in futurum* aby toż samo *pro semper* obferwowano było, *presenti lege* warujemy.

Czas zaczynania y sądzenia Trybunałów.

Czas zaczynania Trybunałów Kadencyi Wileńskiej *antiquo more* w tydzień po Przewodney Niedzieli determinujemy; oraz iż na tey Kadencyi Wileńskiej: przez 20. tygodni, Sprawy z Regestrow Ziemsk: porządkiem wyżej w tey Ordynacyi opisanym, a po tych zostu *insuper* przez 2. Tygodnie *continuo* następujące Sprawy Trbnłwi Skarbow: należące z Regestrow przez Urodzonego Pifarza Ziemsk: Wileńsk: komportowanych odsądzone y expedyowane być powinny, którym to Sądom Urodzony Pifarz Ziemski asystować, y na nich zasiadać *antiquo more* ma, warujemy; po odsądzoney zaś Kadencyi Wileńskiej: we 4ry Niedzieli Kadencya druga Nowogródzka lub Mińska, według alternaty co Rok następować ma. Na których Kadencyach *simili modo* iako w Wilnie przez 20. tygodni, Sprawy Trybunałowi Główn: po nich przez następujące *continuo* 2. tygodnie Sprawy do Trbnłu Skarb: należące, z Regestrow przez tamiecznego Pifarza Ziem: (który tym Sądem asystować, y na nich *solito more* zasiadać ma) komportowanych, sądzone y expedyowane być powinny.

Obwarowanie Sądów Polubownych aliis Kompromissarskich.

ZE Sąd Kompromissarski *aliis* Polubowny, acz to za Zapisami przyznaniem, *inter Personas paciscentes* uczynionemi, częstokroć *vilipenditur*, a miasto prędzey Sprawiedliwości, w dłuższą, albo *ex ratione* zrywania się z tego Sądu Stron, albo z niezgody Sędziów, idzie w prolongacyą, a zatym nie tylko nie małą przynosi *partibus litigantibus* Damifikacyą, ale praz y drugim *Subsellium* trudność; przez co Obywatelom W.X.L. *ordinate* do Sądów przychodzącym w niedoczekaniu się *competenter* Sprawiedliwości, wielka dzieje się *injuria*, chcąc zaczym y w tym Obywatelom W.X.L. *sublevare* ustawujemy; że *in futurum* wszelkie Sprawy na Kompromiss, przez Strony *sponte* Zapisem *in quocunque Subsellio* przyznaniem, ordynowane, niegdzie indziej terminowane, y kończone *finaliter* być mają, jedno w tymże Kompromissarskim Sądzie; a choćby czy to *majoris*, czyli *minoris Subsellii*, *quocunque titulo & prae-textu Judicio, etiam per Remissionis Judiciali Compromissoriatu*, chciały *in cognitionem* takowego Kompromissarskiego Sądu (który *semota Appellatione* okryśiony y opisany zapisem będzie) wchodzić, one kassować, czyli *Decreta bona voluntatis* znosić ważyły się; takowych Dekretów *etiam per suprema Subsellia* ferowanych trzymać nie bęzzimy; owšem wszystkie takie ferowane *Judicata vitio nullitatis cum provenientibus solemnitatibus subesse* mają, a przeciež Sąd

Sąd Kompromissarski w Zapisie Kompromissarskim opisany, & *validitate ex consensu ambarum Partium*, owego Sądu gdzie jest przyznany, authoryzowany, takową sprawę *ultimate* sądzić, y rozstrzygać *per pluralitatem votorum*, *præmissis innotescentis* powinien będzie; prócz tego, gdyby Sąd Kompromissarski wżysstek był różny, y z sobąby się Kompromissarze zgodzić nie mogli, przez coby nie mała *patenter claresceret pluralitas*; takowe Trybunał W.X.L. Sprawy, według alternaty rozstrzygać *obligabitur*; a Dekreta te Kompromissarskie które *in antecessum pluralitate* są zakończone, y Dekretami oczewiście Trybunałami nie przesądzone, *in robore* nienaruszenie zostawać mają.

Curfus Pocztę Nowogródzkę.

Ponieważ Miasto Nowogródek jest *Domicilium* Trybunałów W.X.L. a *extra tractum* ordynaryjney Pocztę zostaje, tedy *præsenti lege* dogadzając *desideriis* tegoż Województwa, pozwalamy uregulować Pocztę *sumptibus* tegoż Województwa, *propter Communicationem publicam sciendorum* z Nowogródka tak do Wilna, jako też do Grodna, y do Mińska *vicissim*; a *sumptus* obmyślane mają być na Seymiku przyszłym Deputackim, który porządek Województwom Brzeskiemu, Witepskiemu, y Xięstwu Zmudzkiemu approbujemy.

A tego wszystkiego Prawa, Ordynacyi y postanowienie *usus, observantia* & *Executio* zaczynać się ma po Seymikach Relacyjnych na początku Kadencyi Wileńsk: Trybunału W.X.L. w R. blisko następującym Tyśiąc Siedmset Dwudziestym Siódmym. A *rigor executionis* y *pen* w tej Ordynacyi y Konstytucyi opisany, tylko za Dekretami nieustannemi *post hanc legem* otrzymanemi, *extendi* ma, Dekreta zaś dawniejsze Kontumacyalne *ante hanc legem* ferowane, *antiquo usu ad executionem* przywozić każdemu wolno.

Rewizye Dóbr Hybernowych, Czopowego, Szeleżnego y Poglówn: Żydowsk:

Mając *pro primo* & *principali objecto*, *Securitatem internam* & *externam* Stanów W.X.L. dla utrzymania Regulaminu Woyska, y punktualney płacy, y dla zniesienia *ex fundis* Dóbr Ziemskich, Szlacheckich, y Naszych Stołowych, *ex ratione* zdezolowanych *injuria temporum*, Głodem, Powietrzem, & *continuo Belli* & *Civili motu*, Dóbr Hybernowych, Konstytucyą R. 1717. na Dobra Ziemskie y Nasze Stołowe, tylko do doszłego Seymu wniesionego Podymnego Podatku, *magna defudando labore*, a nie mogąc mieć jako w Tabeli pomienioną Konstytucyą opisaney, wyrażono, *in statu sufficienti* zostają, y inżego *hic* & *nunc* dostateczniejszego nie wynajdują sposoby; tedy nie stanowią nowych Taryf, y Repartycyi Woyska *non alterando*, lecz konformując się *uniformiter* z Stanami Koronnemi, Komput y Regulamen Woyska, także *modum* zapłaty, jako w Konstytucyi pomienioney wyrażono, znowu *in eadem quantitate, qualitate, regula, & reforma*, do przyszłego Seymu trzymać y wypełniać rezolwujemy się. Aby zaś *pro futuro* na przyszłym dać Bóg Seymie, toż W.X. Lwkie mogło mieć *infallibilem* & *inexcusabilem* do uregulowania nowej Taryf, tak Hybern, jakoteż Czopowego, Szeleżnego, y Poglównego Żydowskiego, a do zniesienia *agraria Contributionis* z Dóbr Ziemskich y Naszych Stołowych, *consequenter* do uformowania nowego Komputu y Regulaminu Woyska, *modum* za zgodą Generalną wszech Stanów do wszystkich Województw, Ziem y Powiatów, do Miast, Wsi, y Okolic, dla zweryfikowania y zlustrowania tak Hybernowych Dóbr, *in quo Statu* zostają; jako też Czopowego, Szeleżnego, także Poglównego Żydowskiego, jaka *z kąd niezawodney summy colligi* może *quantitas*; generalną Prowincyalną Lustracyą *aliàs* Rewizyą uznawamy y postanawiamy, na którą to lustracyą y Rewizyą do każdego Wwdztwa, Ziemi, y Ptu Lustratorów *aliàs* Kommissarzów niżej specyfikowanych naznaczamy, mianowicie do Wwdztwa Wileńsk: Urodzonych Dominika Wollowicza Sstę Feydańskiego, y Wołodkiewicza Kraycz: Mińsk: Do Pwtu Oszmiank: Urodzonych Kazimierza Sapię Gener: Artyl: W.X.L. Sstę Wolpińsk: y Michała Alojzego Sawickiego Pisarza Ziem: Wileńsk: Do Pwtu Lidzkiego, Urodzonych Józefa *de Campo* Scypiona Sstę Sądowego Ptu Lidzk: y Ostreykę Pisarza Ziemsk: Smoleń: Do Pwtu Wilkomirskiego; Urodzonych z Kozielska Puzyrę Chorąż: Upitk: y Puzyrę Sstę Wisztynieck: Do Powiatu Braślawk: Urodzonych Ludwika Chomińskiego Marzalka Oszmiank: y Platara Woysk: Infantk: Do Wwdztwa Trock: Urodzonych Kazimierza *de Campo* Scypiona Marzalka, y Daniela Szyszke Stóln: y Podstar: Sądow: Ptu Lidzk: Do Pwtu Grodzieńsk: Urodzonych Antoniego Pocięja Obozn: W.X.L. y Kazimierza Koltaja Podczasz: Wołkowysk: Do Pwtu Kowieńsk: Urodzonych Jana Odachowskiego Skarbnego W.X.Ly Antoniego Eperyażego Pułk: Naszega, Do Pwtu Upitk: Urodzonych Kazimierza z Kozielska Ogińskiego Podstol: W.X. Litew. y Józefa Mirskiego Marzalka Braślawk: Do Xięstwa Zmudz: Urodzonych Kazimierza Pakosza Chorąż: Nadw: W.X.L. Sstę Rzeczyck: y z Kozielska Ogińskiego Marzalka Kowieńsk: Do Wwdztwa Połock: Urodzonych Michała Kopcia Pif: W.X.L. y z Bratofszyna Deszpóta Zienowicza Sstę Oszmian: Do Wwdztwa Nowogródz: Urodzonych Franciszka Wołodkiewicza Woysk: Mińsk: y Ignacego na Bakstach Zawisę Sstę Sumilisk: Do Powiatu Stonińsk: Urodzonych Michała na Czerei Sapię Pif: Poln: W.X.L. y Suzina Stóln: Brzesk: Do Pwtu Wołkowysk: Urodzonych Michała Masalskiego Pif: W.X.L. y Zygmunta Benedykta Wala Chor: Grodzieńsk: Do Wwdztwa Witepsk: Urodzonych Pięstrzyckiego Ciwuna Korżewsk: Xięstwa Zmudz: y Lenkiewicza Ipohorskiego Pif: Ziemsk: Mozyrsk: Do Pwtu Orszań: Uro-

Urodzonych Kazimierza Sakowicza Podkom: Witebsk: y Ignacego Ogińskiego Słtę Borysowlk: Do Wwdztwa Brzelk: Urodzonych z Kozielska Ogińskiego, Słtę Gorzdowlk: y Michała Orze-
szkę Woylk: y Podstar: Sądow: Pińsk. Do Pwtu Pińsk: Urodzonych Xcia Mikołaja Faustyna Ra-
dziwiłła Mieczn: W.X.L. y Andrzeja Bulhaka Cześn: y Podstaroś: Sądow: Pwtu Słonimsk: Do
Wwdztwa Mściławsk: Urodzonych Dominika Wollowicza, Słtę naszego Feydańsk: y Wołod-
kowicza Kraycz: Mińsk: Do Wwdztwa Mińsk: Urodzonych Michała Xcia na Olyce, Nieświżu,
Mirze y Krożach Radziwiłła Słtę Przemyśl: y Piotra Sowicza Korfaka Podstol: y Pif: Grodzk:
Nowogr: Do Pwtu Mozyrsk: Urodzonych Jana Sikicza Podczasz: Kijowlk: y Karola Kielczew-
skiego Podstol: Rzeczyck: Do Pwtu Rzeczyck: Urodzonych Józefa Bohulza Podstar: Sądow: Mo-
zyrsk: y Antoniego Jeleńskiego Skarbn: Mozyrsk: a do Xięstwa Inflantk: Urodzonych Antonie-
go Franciszka Delszputa Zienowicza Słtę Sznitowlk: y Antoniego Buynickiego Słtę Dudzkiego.
Których to Urodzonych Kommissarzow, *Consensu omnium Ordinum Rzpltey accedente praesenti lege*
konfirmujemy y authoryzujemy; *satisfaciendo* któremu to terażnieyszemu Prawu, pomienieni U-
rodzeni Kommissarze, Luźtratorowie, *ante omnia* wydawali *anticipative*, to jest szczęścią Niedziel
przed przybyciem swoim *Innotescientiales Literas* do Grodu tego Wwdztwa albo Pwtu, do którego
są naznaczeni, zjachać a zjachawszy, *praeio coram eodem Officio Castrensi, super veram* bez żadne-
go respektu na Ołoby y Dobra *expediendam verificationem Juramento praestando, ad fundum* Dóbr Hy-
bernowych, dla zweryfikowania onych, a do wszelkich innych, dla zlustrowania Prowentu Czo-
powego, Szeleżnego, y Poglównego Zydowskiego, *non obstante unius absentia descendendo*, biorąc
męsurę z Taryfły Hybernowej R. 1667. także z innych Taryff, wszystkie *Proventus* tak Hyber-
nowe, jako też Czopowego, Szeleżnego, y Poglównego Zydowskiego, wiele które Dobra *ante*,
podług Taryfły 1667. Roku płaciły, wiele teraz płacą, y wiele *pro futuro* płacić *sufficere* mogą;
także jeżeli jakie kędy Dobra Hybernne podległe, *sine solutione* utajone zostają, dostatecznie *inve-*
stigando, zlustrować, zweryfikować, y *distinctim in Ordine ad referendum* na Sejm da Bóg przysły,
który złożyć mamy, wiernie, szczerze, y doskonale *sub nexu Juramenti* spisać, a spisałwszy przez
Posłow Ziemskich każdego Województwa y Powiatu, *Instrumenta Lustrationem* z podpisami Rąk
swoich, *sub Sigillo bene munito* przelać *tenebuntur*. Dla doskonałego zaś expedyowania tej Lu-
stracyi y Weryfikacyi, aby Skarb W.X.L. także Urzędy Grodzkie Taryfły Roku 1667. y inne
wszelkie Urodzonym Kommissarzom *authentica sine ulla praetensione Salarii* wydawali, *lege praesenti*
nakazujemy, a ta Lustracya ma być expedyowana przy Urzędnikach Ziemskich y Grodzkich
Województw y Powiatow.

Securitas Zapłaty Woysku W. X. Litt.

A Zeby Woysko W. X. Lit: w determinowaney na Seymie 1717. zapłacie, żadney nie miało
szkody y krzywdy; Retenta wszelkie, któreby się przez te przeszłe lata aż dotąd znajdowały
in fundis eorum, uznawamy, y windykować pozwalamy.

Recess preagrawowanym Województwom y Powiatom w Dymach y Czopowym Szeleżnym.

Ponieważ *Desideria* Województwom y Powiatom, respektem podatowania dla niewystarczają-
cego czasu na terażnieyszym Seymie *ullatenus* pomieścić się nie mogło, *specialiter in favorem*
preagrawowanych Województw y Powiatow, jako to: w Województwie Wileń: w Czopowym
Szeleżnym; w Pwcie Wołkowysk: zaś względem Impozycyi nad aktualną Taryffę Dymow; w
Województwie Witepsk: *in simili*; w Pwcie Orszańsk: w Czopowym Szeleżnym, y w Dymach;
w Pwcie Pińskim za Miasto Pińsk, *contra tot Constitutiones* Hyberną y Lokacyą onerowane, jako
też na Dzierżawy Pińskie *impositive similiter* przelađowane, także w Wdztwie Mińskim w przela-
dowaniu Dymow nad Abjuratę R. 1690. Zaczyn na nypierwszym przypadającym, czy to Ex-
traordinarynym, czyli Ordynarynym Seymie, że Prowincya W.X.L. *de genere & modo* Podat-
kowania, y z Dóbr Ziemskich *hujus oneris* zniesienia, *in fundamento* Rewizyi naznaczonych swoje
przrzeka zaczynać Obrady; więc *pro primo & principali* na ten czas pomienionym Wwdztwom
y Powiatom Preagrawacye & *impositiones tollere pro Justitia spondemus*. Przerzeczonemu zaś
Województwu Witebskiemu, *quo ad activitatem in omnibus subjelliis*, nie mają otrzymane Dekreta
praeperire & nocere.

Kwit W. Stanisławowi Poniatowskiemu Podskarbiemu W. W. X. L.

Ponieważ W Stanisław Ciołek Poniatowski Podskarbi W. y Pilarz Ziemski W.X.L. dostateczną
coram Deputatis a Republica podczas Kalkulacyi swojej na Seymie terażnieyszym, od objęcia
Podskarbstwa a die 2. Martii Anni 1723. uczynił Dedukcyą, Summy coroczney Dwuch kroć Stu
Tyficy Złot: co za lat 4. to jest 1723. 1724. 1725. & 1726. *inclusive aż ad diem 1. Martii* 1727.
uczyniło *vigore* Konstytucyi Anni 1717. Ośmkroć Sto Tyficy Złł: Polsk: z którychże teraz na
Siedm kroć Sto Dziewięćdziesiąt Ośm Tyficy Pięćset Dwadzieścia Złł. Polsk: autentyczne *Ex-*
positorum produxit Documenta; więc z pomienioney Summy 798520. Złł. Pol: jako wzwyz wyra-
żonego W. Podskarbiego W.X.L. także y Sukcesorow jego za te 4. lata, z Tenuty Prowentow
Celnych W.X.L. *de integro lege praesenti* kwitujemy.

Kwit

Kwit J. W. Ludwikowi Pociejowi Wwdzie Wil: Hetm: W. W. X. L.

A Ze Kalkulacya sufficienter produkowana na Seymie Warzawskim Anni 1713, likwidowana J. W. Ludwika na Włodawie y Rożańce Pocięja na ów czas Podskar: W. W. X. L. a teraz Wojewody Wil: y Hetmana W. W. X. L. Tedy za zgodą Stanow Oboyg Narodow onę akceptowawłzy y podpisałwłzy, pomienionego J. W. W wode Wileń: Hetmana W. W. X. L. *præsenti lege* kwitujemy *Securitas Summy Successoribus W. niegdy Marcyana Woltowicza Marsz:* *W. W. X. L. za Legacyą pełnomocną do Moskwy odprawioną.*

Kiedy w Bogu zeszły W. Marcyan Wołłowicz Marszałek W. W.X.L, tak ciężko w zatrudnionych Rzpłtey Konjunkturach, *gloriosissimis Conatibus suis*, pełnomocną do godney pamięci Najj. Cara Jmci Piotra Alexiewicza *cum notabili iactura* zdrowia & *dispendio* substancyi, odprawiwszy Legacyą, determinowaney *pro sumptibus & expensis* ze Skarbu W.X.L. nie odebrawszy Summy, z nieodżałowaną caley Rzpłtey szkoda, *ultimum clausit diem*; przeto mając w sercu naszym *recte factorum* jego pamięć, za zgodą wŹzech Stanow, ponieważ Summa 148344. TynŹow, dogadzając publicznym potrzebom Seymu *Pacificationis* Traktatowego w Recels do Seymu doŹszlego jest *in Exsolutione* odłożona, zaczy *authoritate praesentis Conventus* *injungimus*, aby *Succ efforibus* pomienionego W. Wołłowicza Marszałka W. W.X.L. W. Podskarbi W. W.X.L. tę Summę, jak najsprędzey będzie mógł, wypłacił *salvis quietationibus*.

Gratitudo Sukcessorom W. niegdy Krzysztofa Zawiszy Wiedzy Mińskiego.

MAjąc wzgląd na znaczne w tej Rzpltej merita W. niegdy Krzysztofa na Bakiztach Zawilży Wojewody Mińsk: za kilka Seymowych onego Dyrekcyi z uszczerbkiem zdrowia y Fortuny, świadczone, Sukcessorom jego Summę 80. Tyficy z Skarbu W.X.L. z Prowentow Extraordynarynych naznaczamy, którą to Summę W. Podskarbi W. W.X.L. jak nayprędzey będzie mógł wypłacić tenebitur.

placitū tenebitur.

Integra Securitas *Fundacyi Klasztoru Wygierskiego OO. Kamaldulow.*

Lubo Fundacya OO. Kamaldulow Wygierskich w X.L. a w Powiecie y Ekonomiey Grodzkiej jest *Constitutione Anni 1667. fol. 72.* approbowana; jednak że pomienieni Zakonnicy *ex occasione Conflagrationis* Originalnego Przywileju, nie mogli *specificam Bonorum demonstrationem, distinctionem & dislimitationem* pokazać, zkąd *varia exoriebantur dubietates*. Więc chcąc ich *in pacifica & determinata Possessione* widzieć y mieć, aby *pacatius Deo Remuneratori* służyć, y onego za nas y Państwa Nam powierzone błagać mogli; tenże Fundusz *novo Privilegio Nostro*, z wyrażeniem w nim Dóbr nadanych renowowaliśmy y ztwardziliśmy, y przez WW. y Urodzonych Kommissarzow Naszych y Rzpłtey *sine praejudicio* jednak granic y Dóbr Szlacheckich, ograniczyć y podać kazaliśmy, y oneż *circa naturam, Prerogativas, Immunitates* Dóbr Naszych Stołowych *inviolabiliter* zachowując, *integraliter Auctoritate praesentis Conventus* approbujemy y zmniejszamy *in perpetuum, salvis Juribus* Urodzonych Donataryuszow, w tychże Dobrach Possejssye swoje mających, *et sure Venationis in Diplomate* tey Fundacyi *praeauto.*

O Tatarach Koronnych y W. X. L.

Reassumując Konstytucye o Tatarach opisane mianowicie *Annorum 1656. 1662. 1670. 1673. 1674. 1677. & 1678. circa immunitates & Libertates* tymi Konstytucyami *circumsriptas*. Urodzonych Ulanow, Murzow, Kniaziew, Chorążych y wszystkich Tatarow Koronnych y W.X. Wojenną służbę odprawujących, y na Dobrach Ziemijskich mieszkających, *non obstantibus quibusvis privatis Laudis, Lege publica vetitis, inviolabiliter* zachowujemy.

Recess Desideriorum Województwa y Powiatow W. X. L.

Ponieważ *Desideria* Wwdztw, Ziem y PwtoW W.X.L.przez Urodzonych Połow Ziem:według Instrukcyi promowowane, dla interesów *magna Importantia* Obojga Narodów,to jest Kurland-
skiego, Korrektury Trbnu, tudzież y innych Materyi barzo potrzebnych, nie mogły wziąć skut-
ku, a mianowicie; Artylerya W.X.L. *Robur Militia* po uczynioney na teraznieyszym Seymie kal-
kulacyi przez Urodzonego Kazimierza Sapiehę Gener: Art: W.X.L. Sstę Wolpińsk: oraz Reimou-
stracyi *necessarium* do utrzymania *in Ordine* & *Regulamine ad operationes Belli* porządku; Także pra-
wdziwe ku Oyczyźnie W. niegdy Hrehorego Ogińskiego, Sstę Zmudzk: Hetm: W. W.X.L. *meri-
ta*, Konstytucyą Walney Rady Warzawsk: wspomnione, *Successoribus* jego assekurowane; preten-
tya Urodzonych Michała y Hieronima Xżąt Radziwillow, Przemysk: y Krzyczew: Sstów, za Le-
gacyą do Rzymu w Receffach wielu Seymow wyrażoną, przez W. niegdy Michała Xcia Radzi-
willa Podkancl: y Hetm: Poln: W.X.L. chwalebnie odprawioną; Interes Urodzonego Xcia Mi-
chała Radziwilla Mieczn: W. X. L. o Wsi, Pawłowicze, Polkiewiczze, Wołoszewicze, Mich-
Kowalewo, Zebocce, z Mikuliczami, Koleżyce, *quondam* od Sstwa Bobrówyskiego odle-
miter znaczne y odważne *merita* W. Jana Nestorowicza Kaszt:Brzesk y *gratitudo* Rec-
mu 1717. R. respektem Summy na Dzierżawie Oziatach w Wdztwie Brzeskim leżąc
także ponieważ po uczynioney przed Stanami Rzpltey na teraznieyszym Seymie
row W. niegdy Kotła Podskarb: W.X.L.z Importancyi Skarbowych za Podskar

kulacyi Kwitu generalnego dać nie przyszło; także pamiętne *in fago & toga* Domu Kryszpinow-
skiego *merita*, ponieważ WW. y Urodzonym Połom od Rzpłtey do Korony Szwedzkiej podług
dawnych Assekuracyi Skarb Kor. y W.X.L. *satisfecit*, a tylko jednemu Urodzonemu Kazimierzow-
wi Kryszpinowi Kierzenstynowi Sście Plungian; asygnowana Summa 3000. Tal. Bit: do tych
czas wyplacona nie jest, & *hic & nunc* do wyplacenia oney sposob obmyślić się nie mógł. *Item*
Desiderium Pwtu Kowień; respektem składu w Mieście Kownie, y zabronienie *extra limites* prowa-
dzenia do Prus *Commerciorum*, także respektem Wli Joleza y Berołki, aby *ad ferendum duplex onus*,
to jest; do Wdtwa Kijowsk: y do Pwtu Rzeczyck: jako teraz *trahuntur*, przyciągane nie były; *simi-*
liter dług assekurowany Konstytucyą R. 1717. Urodzonemu Janowi Platerowi Woysk: Infantk: za
Rezydencyą 6letnią u Dworu Moskiewsk: *Item desiderium* Xstwa Infantk: *Respectu Investigationis*
Bonorum Allodialium, które *vi Pastorum Incorporationis*, & *subjectionis*, jakowey są natury; *item* za-
ślugi Urodzonego Zygmunta Chrzanowskiego Podkom: Brzełk: w Legacyi publiczney do Dworu
Moskiewsk: *in rem Bonipublici* z hazardem własney substancyi świadczone; także *modus allevationis*
onerum publicorum Dóbr Urodzonego Michala Sapiehy Pół: Poln: W.X.L. Czereja nazwanych, w
Pwcie Orszań: leżących, Dymami aggrawowanych; *per publicam calamitatem* zdezolowanych; także
securitas Dóbr y Poddanych Exulanckich Wdtwa Smoleń: y Pwtu Starod: pretenfya Sukcesorow
niegdę Urodzonego z Kozieleka Puzyny Pół: W.X.L. Nam y Rzpłtey dobrze zasłużonego, do Skar-
bu W.X.L. za Sekretaryą Poselstwa Moskiewskiego a pensyi Połelskiej W. Chomentowskiego
Wydy Mazow: 2000. Tal: bit: regulująca się. *Item* pretenfya Urodzonego Jana Wasilewskiego, y
Desiderium W. Kryszpina Kałz: Zmudzie względem Dzierżawy Karaliżek. *Item Desiderium* Pwtu
Pińsk: *de modo subveniendi* zruynowanemu Miastu Pińskowi; także *Desiderium* Pwtu Lidzk: wzglę-
dem Wroczyżcoza, Barsołyżek, Udzwiernik y Siebieniżek *alias* Siewrużek, w Taryfie Hyber-
nową implikowanych, w Poselsiy Urodzonego Karola Siedlikowskiego będących: także *Desi-*
darium Wdtwa Połock: względem naznaczenia Sędziów pogranicznych, oraz względem Dóbr Cwie-
tuszyno, Hory, y Czuryłowicza, Urodzonego Bazylego Rypnickiego w Taryfie Hybernową impli-
kowanych; także *de modo subveniendi* Miastu Połockowi; *item* znaczne *in Republicam* zasługi Uro-
dzonego Adama Kościuszki Obarburgrafta Kurlandk: także *gratitudo* załug Urodzonego Michala
Chomińskiego Ofzmian: Józefa Mirskiego Braślawk: Marzałkow, Michala Tyzynhauza Podkom:
Wileń: Krzysztofa Sulistrowskiego Chor: Ofzm: Michala Suzina Stoln: Brzełk: Mikołaja Kopcia
Sędz: Grodzk: Braclaw: Stanisława Domańkiego Poruczn: Chorag: Petyh: Urodzonego Xcia Ra-
dziwiłła Sity Przemyśl: Samsona Podbereckiego; Michala Eperyszego Sity naszego Szyrwil: y
Mayszegol: Jakuba Zielonackiego Sędz: Grodz: Mateusza Brańca Podcza: Wileń: *Desiderium* Uro-
dzonych Andrzeja Sawickiego Horodn: Wawrzyńca Moxiewiczza Konius: Wileń: Tomasz Cze-
chowicza Skarbn: y Rotm: Pwtu Ofzm: Hilarego Cizkiewiczza Podcz: Smol: Adama Kolendy Sty
Chelch: a przytym interes OO. Franciszkanow Pińsk: respektem gruntu 7. Wlok. Kozaki *alias* Sielec
nazwanych, od Ekonomii Pińsk: *pravo Consensu Nostro Regio* od W. niegdę Krzysztofa Paca Kałz:
Pol: w zamian za Dzieściny y Snopowe z tey Ekonomii *ab antiquo* należące, nadanych; Erygo-
wanie Mostu na Wilii pod Wilnem, y na Niemnie pod Grodnem; Most na Rzece Jli pod Miastem
Jlią, także approbacye Fundacyi różnym Zakonom y Kłasztorom Prowincyi W.X.L. od różnych
Osob poczynionych: mianowicie XX. Jezuitow Grodzieńsk: y Mohylow: OO. *Piarum Scholarum*
Szczuczynskich, Fundacyi Urodzonego Hlebickiego Jozefowicza Woysk: Połock: tudzież *Desi-*
darium Miasta Naszego Stolecznego Wilna: więc te wszystkie *Desideria*, za zgodą wżech Stanow
Rzpłtey, w Reces do przyszłego Seymu odkładamy.

Stefan Połocki Referendarz Koronny, Marzałek Poselski.

Konstanty Szaniawski Biskup Krakowski, Deputat do Konstytucyi Salvis Juribus S. Rom. Eccl.

Jan Tarło Włda Lubelski, Grabowiecki, Medycki, Jasielski Sita, Deputat do Konstytucyi z Senatu.

Stanisław Chomętowski Włda Mazowiecki, Hetman Pol: Kor: Radomski, Drohobycki, Dolński Starosta,

Deputat do Konstytucyi z Senatu.

Kazimierz Xś Czartoryski Kałz: Wł: Deputat z Senatu do Konstyt: do Punktu w Korrekturze Trybu-
Gł. W.X.L. o Kondemnatach; Salvis Constitutionibus Annorum 1670. fol: 840. Tit: o Remissach Try-
bunalnych na Seym & 1627. fol. 9. Tit. o Dekretach Trybunalskich.

Alexander Kazimierz na Stupowie Szembek, Stolnik Koron: Sta Biecki Deputat do Konstytucyi z Małey
Potłity Prowincyi.

Jakub na Skrzynnie Dunin, Regent Kor. Sta Radoszycki, Deputat do Konst. z Prowincyi Małopolskiej.

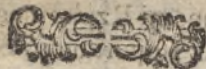
Maximilian z Tenczyna Ossoliński, Podk. Nadw. Kor. Sandomirski, Chmielnicki Sita, Deputat do Konst:
z Prowincyi Wielkopol. Salva Novella Lege & Puncto Redintegrationis Immunitatis Bonorum Mensæ
Regiæ & Constitutionibus od J. O. Xcia Jmci Kałz: Wł: specificatis.

Jan Skarbek Rudzki Podkom. Czernski, Deputat do Konst. z Prow. Wielkopol.

Łukasz de Campo Scypion Sita Pttu Lidz. Deputat do Konst. z W. X. L.

Aloyzy Sawicki, Pisarz Ziem. Wł. Sita Przemoski, Deputat do Konst. z W. X. L.

Krzysztof Gaspary Podczaszcy Infantk:
Sekretarz J. K. Mei do Konstytucyi.



SUMMARIUSZE

Niektórych Konstytucyi Wielkiego Xięstwa Litewskiego

Za Szczęśliwego Panowania Najjaśniejszego Króla

STANISŁAWA AUGUSTA

PRZEDRUKOWANE.

Summariusz Konstytucyi Konwokacyjnego Seymu Roku 1764. dnia 7. Maia zaczętego, a 23. Czerwca skończonego.

Rozpoczęty Konfederacyi Generalney W. X. Lit: pod Marszałkiem Michałem Brzostowskim Koniuszym Lit: na dniu 16. Aprila Roku 1764. w Wilnie uznano sprawiedliwe przyczyny i dobroć intencji ku Rzeczypolitey, i we wszystkich tę Konfederacyą approbowano.

Instrumentum accessionis Senatorów, Ministrow, Dygnitarzów, Urzędników, i Obywatelów W. X. Lit: do Konfederacyi Generalney W. X. Lit:

Z Miałt wszelkie stancye *ex Officio* zniesiono, ale Deputaci, Posłowie, & *cujusvis Tituli* Urzędnicy mają je naymować, nikogo jednak nieprzymuszając; a gdyby niedotrzymali kontraktu, albo szkody poczynili, tedy zapozwani do Ziemstwa lub Grodu tegoż Województwa, Powiatu lub Ziemi, za niedotrzymanie kontraktu, sowitey zapłaty wskazem, a za szkody *duplici refusione* mają być karani; i Eksekucyą tego przez każdy Urząd: względem lokacyi chorągwi Trybunałskiej czasu Trybunału, dawne ustawy ponowiono. A czasu Seymu Grodzieńskiego dla chorągwi Węgierskiej Łaski W. X. Lit: tak dla Oficyerów jako też Gemeynow aby Miałto Grodno na Przedmieściu stancye dało, warując tym miałtom aby nikt inny pod tytułem Żołnierzy *ex Officio* niestał.

Klasztorom *utriusque ritus* nakazano, aby po Kamienicach, Domach prywatnych, i samych Klasztorach, żadnych szynków przedaży Towarów nie mieli, eksekucyą i moc zabierania Towarów i Trunków samymże Miałtom zlecono, a takowe konfiskaty *prævia taxatione* na reparacyą miałt przysądzone; i wszelkie na to otrzymane Przywileje i libertacye skasowano.

Tegoż Duchowieństwa *utriusque Ritus* i Klasztorów Kamienice i Juryzdyki osiadłe Mieszczanami, napelnione Żydami & *omnis tituli* mieszkańcami, tudzież Juryzdyki Senatorskie, Metropolitańskie i Szlacheckie, ażeby z Osob twoich, handlow rzemieślni, Mieszczanie do mieyskiej a Żydzi do Woiewodzińskiej i Starościńskiej Juryzdykcyi należeli *directè*, warowano.

Wszystkie prawa, a mianowicie Konstytucye 1676. i 1677. reassumując, ażeby dobra mieyskie nieruchome, jako *hereditas publica* Rzeplitey, Kamienice, Dwory i place żadnym zapisom, donacyom, i testamentowey dyspozycyi dla Duchowieństwa i Klasztorów niepodpadały, warowano; oraz wszystkim *cujusvis status Nobilis & civilis* na Kamienice, Domy i Grunta mieyskie, żadnych summ, legacyi i obligacyi dla Duchowieństwa wnosć, i one żadnym pretextem od Stanu Swieckiego odrywać niepozwolono, i owizem w cale zakazano.

A gdzieby takowe summy przez Testamenta, legacye, donacye na Kamienicach, Domach, Placach i gruntach mieyskich po Konstytucyi 1677. dla Stanu Duchownego wniesione były. Tedy takowe legacye & *cujuscunque tituli* donacye i summy za nieważne deklarowawszy, tychże Kamienic, Dworów, placów i gruntów *Successoribus & in casum* nieobeymowania przez Sukcesorów samym miałtom *liberam rehabilitationem, prævia* jednak *ad instantiam Instigatoris Judicii Civitatis* do sądu mieyskiego *ad citationem, hoc modo* stanowimy i ordynujemy: ażeby takowe Funda po deklarowaniu przez miasta

A

ad reha-

Summariusz

ad rehabilitationem Successoribus & venditionem omnino komużkolwiek etiam Szlachcicowi plus offerenti, salvis Juribus & oneribus civitatensibus in spatio trzech lat od daty terażnieyszey Konstytucyi przedane były. A z takowego przedania summy wynikającey una medietas za reparacye possessoribus, altera vero medietas Aktorom lub ich Sukcessorom, a jeśli by się takowi nieznaleźli, tedy miastu ad usus publicos cedere ma.

Gdy Dziedzic Kamienicy jakiey, lub Dworu, lub placu mieyskiego przeładnie długami, tedy i to przez *plus offerentiam* ma być przez miasto podano do sprzedania, a Kredytorowie *ducta proportionem* kapitałów swoich, mają się tą summą dzielić. Takowym sprzedażom *spatium* trzech lat od daty ninieyszey Konstytucyi naznaczono, *prævis Innotescentiis* od Miasta *ad valvas* Ratusza i bram mieyskich przez trzy lata *continuo publicandis*. A jeżeliby *post elapsam triennium* żadni *heredes & creditores* do takowych puſtych Kamienic, dworów, placów odezwę do miasta nieczynili, tedy już na ten czas one do miasta należeć mają, *sine ullo regressu per heredes & Creditores*.

Miast i Mieszczan do żadnych sądów mimo *forum Civitatenſe* z *appellacyą* do sądów J. K. Mci Zadwornych Assefforskich, zapożywać nie mają, *sub nullitate decretorum attentorum & sub pænis evocationis* w Assefforyi Lit: *irrogandis*.

Obywatele w Miastach *cujuscunque status* (oprócz Magistratowych) aby szabel i innych Szlacheckiemu stanowi przyzwoitych ozdób niezażywali.

Kommissyą Skarbową abo Radę Ekonomiczną dla porządku i pomnożenia dochodów Skarbu Lit: ustanowiono, do której przy Wielkim i Nadwornym Podskarbie Lit: deputowano Kommissarzów, którzy to Kommissarze a zaś Podskarbiowie Wielki i Nadworny Lit: *in supplementum* swoich przyſiąg do Grodna *pro die 2da Januarij* w Roku 1765, ziechawſzy naprzód przyſięgę przed Ziemstwem, lub *in absentia* przed Grodem Powiatu Grodzieńskiego wypelniać: iż w zasiadaniu na tej Radzie na dobro tylko publiczne *wzgląd mieć będą*, uciemiężenia, ani allewiacyi prywatney a szkodliwej Rzepltey radzić nie będą, owszem o nią opponować się, obietnic żadnych ani jakichkolwiek datków, ani sami przez się, ani przez subordynowane Osoby, prócz pensyi przez Rzepltą wyznaczoney, akceptować nie będą; iż dla Offycyalistów Skarbowych dawaających rachunki, z importancyi ogulnie i wszczegulności *per specificum* wſzystkiey, ani faworem ani nienawiścią uwodzić się nie będą, ale według ſłuszności radzić, sprawy decydować, i ten Urząd sprawować będą.

Po wykonanym Juramencie Sessye swoje *sub Præsidentia* Podskarbiego W. abo w niebytności tego pod pierwszym *in Ordine* naznaczonym Senatorem, lub też w niedostatku Senatorów wyznaczonych pod Podskarbin Nadwornym Lit: a na reszcie w niebytności tegoż, przed wyższego Urzędu Kommissarzem *ex equestri Ordine*, nie uważając na przytomność jednego lub więcej, aby tylko pięć Osob było z prezydnującym, intymować będą, Jurysdykcyą ufundują, i codziennie *exceptis diebus festiis*, z rana o godzinie ósmej do jedenastej, z południa o godzinie wtórej do szóstej zasiadać, i tak dwie Kadencye w każdym Roku po Niedziel sześć trwać mające, zacząwſzy teraz pierwszą, *die 2da Januarij* Roku 1765. Drugą *ma Julij* w tymże Roku *pariter* sześć Niedziel *non interrupte* (chybaby spraw i rachunków niestało) odsładzą.

Do pisania Protokółów i trzymania Archiwu Ekonomicznego, użyją Skarbnego W. X. Lit: jako już naznaczoną pensyą od Rzepltey mającego. A Regenta Skarbowego Osobę zdolną, na ten czas *coram eodem consilio Aeconomico* przyſiadz i dependować od Skarbnego Lit: mającą, przybiorą i postanowią. Akta w Zamku Grodzieńskim *in Archivo aeconomico* mają być ulokowane.

Ta Kommissya ma radzić o dochodach Skarbowych i przymnożeniu onych, Inſtuktarz nowy generalny nieuciemiężliwy ułożyć, i do komor i Grodów podać; kwity z wyrażeniem *quantitatis* zapłaconego cła kazać Pifarzom dawać, miary, wagi, łokcie &c. jednakie po całym W. X. Lit: ustanowić: trakty dla Kupców, grobelne, mostowe zawady młyny na portowych rzekach opisać; i do Grodów i komor rozesłać i rzeki portowe aby były do defluitacyi zgodne, *invigilabunt*, Offycyalistów Skarbowych Szlachtę Katolików i niedepaktujących postanowią, żołnierzy Skarbowych podług potrzeby

Konstytucyi Konwokacyjnego Seymu

trzeby, nie więcej jednak jak sto i z Officerami chować będą: a gdyby tych mało było, tedy Hetman W. dodać winien: Regestra półroczney importancyi z wyrażeniem każdego dnia jakowy Kupiec, zład, z jakim i jak licznym towarem, Tu czyli *extra Regnum* przechodził, dokąd szedł, wiele zapłacił? Zbywające z *Expensow* summy mają składać *in Archivo œconomico* w Zamku Grodzieńskim za trzema kluczami jednym Podskarbińskim, drugim delegowanych Senatorów, a trzecim delegowanych *ex ordine Equestri*, i niewydawać jedni bez drugich bez Rezolucyi Seymowych, lub *Senatus Consilij*.

Po śmierci Possessora lub Possessorki, jakiegokolwiek Królewsczyny, na którą *Jus communicativum* abo Cessya nie zasła, *Succesores* zmarłego też Królewsczyny trzymać będą nie aggrawując ani dezolując, a intratę wszelką *ab actu ceptæ vacantie ad actum* objęcia oney przez nowego Possessora, za uczynioną przed posłanym od Skarbu Lit: kalkulacją do tegoż Skarbu oddać powinny, a za dezolucye i depaktacye, jeżeliby się w dobrach pokazały odpowiedzieć mają *sub carentia activæ vocis* wszędzie, i karą 2000 kop Lit: *in commissione ad instantiam thesauri Magni Duc: Lit: extendenda*.

Skargi od Kupców i na Kupców, zwracania z traktow i wszelkie sprawy tyżące się Skarbowych interesów Kommissyą sędzić będzie za wydanemi jednak pozwami pod tytułem: *My Kommissarze Rady Ekonomiczney Skarbu W. X. Lit: od Rzepltey* wyznaczani: i zeznanemi na Niedziel cztery w własnym każdego pozwanego Grodzie, lub względem Mieszczan Magdeburyi, gdzie dobra abo dom pozwanego leży: Inkwizycye, kalkulacye, weryfikacye przez Urząd Ziemiński lub Grodzki *expediendas* naznaczają, przysięg słuchać będą, karę wikażą *super delinquentibus*, satisfakcyą nieodwłócznie nakażą, a *in casu* niestawiania za drugą kondemnata, tak jakoby za ostatnią *finalis executio* & *bonorum vel proventuum Jure victi per Officium competens traditio usque ad realem satisfactionem parti Jure vincenti* być ma, *adhibito etiam adminiculo* Skarbu Lit: *Pro pœnis* zaś *solis Personalibus spirituales Personas ad Jurisdictionem spiritualem*, a Zakonników *ad Superiores* odsyłać mają. *Forum* Szlachcie z Superintendentami w Kommissyi Ekonomiczney, a zaś Superintendentom z Szlachtą w Trybunale Skarbowym.

Także mają zapozwać *ad Instantiam Instigatoris W. X. Lit:* (który tym sądom *assistere* powinien) wszystkich pretendujących Ciel wodnych i lądowych *pro reproductione Jurium*, którym zapozwanym a należyte Prawa produkującym, jeśli znaydą Cła do Królewsczyny lub Urzędow nadane, tedy *in bonificationem* Ich, takąż kwotę *ad fata Possessoris aut ascensum juris* płacić ze Skarbu będą; A za Cła do Dóbr dziedzicznych należące dwudziestoletni Prowent ze Skarbu Rzepltey *legitimo competitori prævia securâ summy* tey *locatione* spłacą, i te Cła na zawsze zniosą.

Za nadane zaś Cła od Królów i Xiążąt na fundacye Duchownym, *facta prius investigatione*, wiele teraz czynią, też Kommissya Skarbu Lit: *cum notitia Jurisdictionis Spiritualis* raz na zawsze kontrakt uczyni, *annuatim* wynikającą sumnę płacić będzie, a Cła na zawsze skasuje.

Jeżeliby zaś prawa żadnego, abo wątpliwe i nienależyte na Cła *abusivè* wybierane pokazano, tedy takowe Cła skasują, i więcej brać zakażą *sub refusione in post* branych & *pœna* 2000. kop przez tę Kommissyą *irroganda*.

Wszystkie sprawy Skarbowe, nawet stanowienie Officyalistów Skarbowych *pluralitate Consilij œconomici* decydowane będą, i na co wszystkich zgodne zdanie zaydzie, to w Protokół wpisane, wszyscy podpisać mają, gdzie zaś różność będzie, tedy każdy własne swe zdanie w Protokule podpisze dla *explicacyi* na potym *sensus sui* Rzecypospolitey. *Pluralitas* jednak *concludet* z dozwoleńiem do trzech razy wotowania od sprawy nieodchodząc; a gdyby *paritas* nastąpiła, tedy prezydujący powtórnie swoje *Votum* dać ma, a do której się strony przypisze, ta decyduje. Zrywający umyślnie komplet, ma być od funkcji odsądzony.

Expens żadnych czynić nie ma nad te, które Rzeplta opisała (*salva diminutione aut abrogatione* niepotrzebnych) abo opisze, lub które w nieuchronney potrzebie przez *Senatus Consilium* mocą Konstytucyi 1717. naznaczone będą.

Summariusz

Na każdym Seymie Ordynarynym i Extraordynarynym po złączeniu się Izby Poselskiej z Senatorską do powitania Podkarbi W. Lit: *cum Consilio economico* rachunek *figurae Judiciali* zdawać będzie, i projekta poda. Kommissarze teraz wyznaczeni, do Seymu tylko Ordynarynego zostawać mają, kiedy wolno Rzepltey innych *pluralitate Votorum* obrać, lub tychże samych potwierdzić; którzy także do innego tylko Seymu na funkcyi będą. A gdyby który *in hoc interstitio* umarł, albo *ad Ministerium* czyli do Senatu postąpił, tedy Król Jmc za Radą *Residentium ad latus* ma innego do czasu *exspiracyi* funkcyi innych, naznaczyć.

Zasiadającym na Kadencyach Kommissarzom *currit* obinowa w sprawach Ich w innych subelliach *agitujących się a personalitatem* wyciągających, byle ukazali *a Consilio economico* attestacyą, że są *actu in exercitio*. Gdyby zaś kto podstępnie, na zwłokę attestacyą wyrobił, za dowiedzeniem ma Tysiąc kop *irremissibiliter* zapłacić.

Funkcyi Deputackie *durante Commissariatu* mieć nie mogą, a jeżeli Posłami na Seym będą, tedy tak pni jako też Senatorowie *Commissarii* i Podkarbi *in negotiis* Skarbu Lit: *ad Vota* należeć nie mają, ale tylko samę remonstracyą intereffow Skarbowych czynić mogą. W własney także sprawie tam *ex reatu quam ex actoratu* wotować nie ma *in Consilio economico*, ale na ustęp wynieść, w czym ani *suspensa*, ani *Remissa ex quo Commissarius* nie idzie.

A jako wszystkie rzady i dyspozycye Skarbu Lit: do terażnieyszej Rady Ekonomiczney, należą; tak wszelkie prerogatywy Podkarbińskie, co do Rządow i intereffow Skarbowych prawami opisane, na tę Radę Ekonomiczną, która *etiam sub interregnis in plena Jurisdictione & autoritate sui* zostawać ma, rozciągniono, i aby Podkarbi spólnie tylko z Kommissarzami wszelkie rzady Skarbu Lit: tudzież Dóbr i dochodow stołowych Królewskich *post fata Regis* sprawował, warowano.

Penśyą terażnieyszemu Podkarbiemu W. (znosząc wszelkie inne Podkarbińskie obwencye) 120. tysięcy Zł: Polkich. a zaś następcom Jego po 18. tysięcy: Kommissarzom każdemu po ośm tysięcy co Rocznie ze Skarbu Rzeplteyznaczono, które tak Podkarbi jako i Kommissarze nieryczaltem, ale na końcu każdej Kadencyi odbierać mają w ten sposób; którzy całą Kadencyą albo póki spraw stanie zasiadać będą, ci całą półroczną penśyą odbiorą, którzyby się zaś absentowali, tym *ad proportionem* opulczanego czasu wytrąca, a wytrącone pieniądze do Kasy Skarbowey pódydą.

Gdyby zaś Podkarbi W. lub Kommissarz *ob legalitatem* choroby tylko absentował się, tedy jeśli chce odebrać penśyą, ma *supra veram sui infirmitatem* poprzyśiądz. To jednak prawo terażnieyszych Podkarbich Wielkiego i Nadwornego *stringere* niema.

Podkarbiemu Nadwornemu Lit: penśyi Roczney 10. tysięcy ze Skarbu W. X. Lit: a drugie 10. tysięcy z Dóbr Ekonomicznych W. X. Lit: naznaczono *simili caut. one.* Regentowi Skarbowemu. (którego sobie wyznaczy Kommissya) determinowano dwa tysiące Zł: penśyi Roczney.

Projekt do ustanowienia Stęplowanego Papieru, aby ta Kommissya uformowała & *plenis Statibus* gotowy podała, zalecono.

Ta Kommissya do żadnych spraw i Dóbr Ziemskich, do ustanowienia nowych podatkow, do lokacyi Woysk Komputowych, onym odmiany placy (która według Konstytucyi Roku 1717. zostawać ma) ani w żadne materye *Status* wdawać się niepowinna.

Taż Kommissya na Seymie po złączeniu się Izby Poselskiej do powitania z Senatem, poda wielość dochodów, a Stany Seymuące nie odkładając do innego Seymu naznaczą *certum fundum* na zapłatę Woysku W. X. Lit: a podatek Podymnego z Dóbr Ziemskich Szlacheckich *in toto vel in parte* zniosą.

Cło generalne wodne i lądowe wszyscy *etiam* Król Jmc, płacić mają; znosząc wszelkie partykularne cła, myta, komory, przykomorki, objażdżki, i inne bez prawnie wymyślone, a prawnie dotąd trzymane Kommissyi Skarbowey uspokoić podług wzmiarkowanego wyżej sposobu kazano. Szlachta od łasztu zboża własney krescencyi za po przyśiężeniem na komorze od Szypra po Zł: dwa płacić będzie. Exekucya Cła tego po ułożonym przez Kommissyą Skarbową Instruktarzu a d. 1ma Januarij 1765. Anni zaczynać się.

Podwo-

Konstytucyi Komwokacyjnego Seymu

Podwoły czyli koniami, czyli wołmi zboże, lub inne *Viſtalia* na Targ, abo na własną potrzebę, czyli z Dóbr do Dóbr, abo do Portu, także i lesne Towary Szlacheckie do ładu tylko prowadzone, i bydło wszelkie z Dóbr do Dóbr przeganiane, także wyprowadzenie *necessariorum* z Gdańska, Rygi, i Królewca na potrzebę Szlachecką za przysięgą na to iż nie na sprzedaż żadną, mają być od Cła uwolnione.

Ponieważ mosty i groble wiele gdzieś kosztują Dziedziców i Possessorow, więc Kommissya Ekonomiczna zesła Kommissarzow na rewizyą i ułożenie Taryfſy, podług której wszyscy kupiectwem się bawiący mostowe i grobelne płacić mają, w kosztowniejszych mostach i groblach od wołu i konia po 3. grosze, a w mniejszych kosztownych, po dwa lub po jednemu groszu; zaś Kommissya będzie determinowała kędy Kupcy z Towarami chodzić mają. Spasnego od wołu czyli konia od Kupcow, grosz jeden, od nocelegu groszy 3, na pastwiskach od Dworu wyznaczonych.

Od mostowego, grobelnego i spasnego fura koniami i wołmi zboże i inne *Viſtalia* na Targ i własną potrzebę lub do ładu wiozące albo z dóbr do dóbr przewożone, także lesne towary, niemniej przepędzania bydła wszelkiego rodzaju z dóbr do dóbr wolne są. Naprawa mostow i grobel do Possessorow lub Dziedziców należy, którzy też w swych Dobrach założeniu komor przeskładać nie mają pod winą 500. grzywien. Na Bugu w Terespolu mostowego i grobelnego każdy od wołu i konia po trzy, a od pieszego człowieka po jednym groszu zapłaci.

Myto drógowym nazwane Skarb Litewski po 10. Zł: opłacać będzie *ad fata vel abscessum Juris moderni Possessoris*, a defluidujący od tego wolni być mają.

Sprowadzający wina z Węgier, tudzież Towary z Gdańska Śląska do Litwy, Cło tylko Koronne w Koronie zapłacą, a na komorze Litewskiej kwit tylko ukazać mają, ale nic nie płacić.

Kwarta sprawiedliwa z Dóbr Królewskich, Krzeflowych, Starostw, Leśnictw, Woytostw, Dzierżaw i innych Królewsczyzna dawno i nowo posiadłych, nawet *Jure Hypothecae* trzymany nie inkludując jednak Dóbr Stołu Królewskiego, i na to Luſtratorow *capaces Et bene Possessionatos* naznaczono. Którzy to Luſtratorowie dnia 1. Lutego Roku 1765. wykonają przysięgę przed Aktami swego Grodu, iż sami swymi Osobami, bez żadnego względu, lub niechęci, bez podarunkow i obietnic, kontentując się pensyą postanowioną i sifficyencyą na koni najwięcej 12. Luſtracyą w czasie naznaczonym dopełnią nie zielekając chyba dla choroby,

Zaczną luſtrować od dnia 15. Febr: Roku 1765. a skończą koło końca 8bra Roku tegoż pod winą 500. grzywien. Gdzieby Starostwo lub Dzierżawa leżała we dwóch Woiewództwach lub Powiatach, ten luſtrować ma, przy którym *fundum principale*. Inwentarze i Regestra wszelkiej trzyletniej Importancyi z Aręd, Stawow, Młynow, Czynszow i wszelkich gotowych dawanych pieniędzy jako też kreſcencyi przykładem zaſtawnych lub Arędownych kontraktow taxujących Prowenta, nieinkludując Puſzczowych lesnych prowentow i innych handlów, powinni pod przysięgą Possessorowie lub Dyspozytorowie ukazać, a Luſtratorowie ſrzedni Rok skomputowawszy, Roczny prowent biorąc proporcją z trzech ostatnich lat wynaydą, i kwartę abo czwartą część do Skarbu Rzepltey wydziela, wytraciwszy mieyscową, nieuchybną expensę, na utrzymanie ſzczegulnie pokazaney intraty potrzebną, nieinkludując jednak budynkow kosztownych reparacyi, ani konſerwacyi, ani żadnych Nadwornych milicyi krom proporcjonalnych Garnizonow w Starostwach Pogranicznych.

Luſtratorowie Taryfſę podadzą *per oblatam* jedną do Grodu, a drugą do Kommissyi Ekonomiczney, przy odebraniu których Skarb Lit: każdemu Luſtratorowi po 4. tyſiące Zł: *indilate* zapłacić powinien za pracę.

Kwartę sami Possessorowie a nie poddani od raty Marcowej R. 1766. zacząwszy, do Skarbu Lit: *circa Aſta* Grodu importować mają, a z Grodow Kommissya odbierze.

Każdy zaś nowy Possessor w pierwszym Roku Possessyi ſwoiey kwadrupłę oddawać ma, a takową kwartę i kwadrupłę Possessorowi z Intrat zapłacą, nierozkładając na poddanych, ani ich nad powinność nieagrawując, i Starostw niedezolując pod utra-

Summariusz

ta Starostw i Dzierżaw na Kommissyi Ekonomiczney *determinanda*. Simple kwartę, jako wchodzącą już w tę kwartę opłacać niebędą osobno.

Ktoby Lustracyi przeszkadzał, unikał, podług Taryfey niepłacił, ma *carere* wszędzie *activa voce & functionibus* za Dekretem Kommissyi Skarbowey, która *satisfactionem* placenia kwarty za pierwszym Dekretem jakby za ostatnim naznaczy.

Gdyby zaś Lustratorowie nieczynili zadość swojej funkcyi mają *carere activa voce*, a zapozwani na Kommissyą, być karani 4. Niedzielami więzy, i dwóma tysiącami kop Lit: a innych na ich miejsce Kommissya Skarbowa wyznaczy z równą jak Seymowi, prerogatywą: Toż samo uczyni, jeśli który Lustrator w czasie lustracyi umrze.

Gdyby kto śądził się być *preaggravatus* od lustracyi, ma *in spatio* Niedziel 4. a nie później (*sub nullitate manifesta*) manifestować się o preagrawacyą, i do Kommissyi się udać, która może innego Lustratora dla poprawienia pierwszej lustracyi wydać: nim zaś nastąpi rozprawa, kwartę przez lustracyą naznaczoną wypłaci.

Lustratorowie opiszą expensę i potrzebę Starostw Grodowych na opatrywanie Zamków bezpieczeństwo i exekucye *super Convictis ad decisionem statuum* na przyszłym Seymie.

Taryffa ta do lat pięciu trwać powinna, a potem Kommissya wcześniej naznaczy Lustratorow na nową Lustracyą.

Ciż Lustratorowie Taryffę hibernową porządniey *ad proportionem bonorum* ułożą.

Po dokończoney lustracyi płaca woynku W. X. Lit: z kwarty iść a podymne z Dóbr Ziemskich Szlacheckich zniezione być ma.

Pogłowne Żydowlke zamiast summy 60. tysięcy opłacającej dotąd ogólnie Żydów, postanowiono po całym W. X. Lit: podług sposobu w Koronie opisanego we wszystkich punktach. Z tym jeszcze dokładem, aby żydzi przy ułożeniu tej nowej Taryfey do którego Kahalu czyli parafii wpisali, nawet indziej przeniesieni, do tegoż Kahalu pogłowne importowali, póki nowej Taryfey pogłownego ustanowienie nie nastąpi.

Żydom Xięstwa Infantkiego naznaczono Kahal Kraślawski i tam im należeć kazano.

Lustratorow do każdego Województwa i Powiatu wyznaczono, którzy podług opisu o pogłównym żydowlkim w Koronie wzmiankowanego we wszystkim zachować się mają, a za swą fatywę przy oddaniu Taryff Skarbowi Lit: mają od niego wziąć po tyśiącu Złotych.

Simple kwartę osobno dotąd na Artyleryą z Starostw i Dzierżaw W. X. Lit: wybieraną do Generalney kwarty przyłączono, a Kommissyi Skarbowey kazano wypłacać Ratę zaczynając pierwszą od Marca R. 1766. Oraz postanowiono aby Generałowie Artyleryi W. X. Lit: z Starostw Lipniskich i Gieronen tudzież z Juryzdyki Antokolskiej, z Tartaku, Cegielni, Folwarku Wirszup i Włoki na Rzeszy, tudzież z 30. tysięcy Zł: Polskich z podatku Czopowego Powiatu Olszanieckiego aplikowanych, i pomienionego *quantum* zamiast sympli kwarty przez Kommissyą Skarbową wypłacać mającego, co rocznie przed Kommissyą Skarbową rachunek zdawali *ad Instantiam Instigatoris ejusdem Officij Commissarialis*, która Kommissya ma też naznaczyć pensyą Generalowi Artyleryi, jaka ma Jego *ad proportionem* Szefostwa Jego dochodzić, a dla wzięcia Informacyi o Prowentach, kazano wzwyż pomienione attynecey Artyleryjskie, Lustratorom Ptu Olszanieckiego, zarówno jak Królewsczyzny lustrować: dozor nad Artyleryą Hetmanom zlecono, i od hiberny i od kwarty uwolniono.

Hetmanow Lit: zostawiono przy władzy i Prerogatywach dawniejszych, mianowicie Roku 1717.

Kwitowano Sukcesorow Jana Soltokuba, i Stanisława Poniatowskiego Podskarbiów Wielkich W. X. Lit: tudzież kwit dano Hrabie Flemingowi Podkarbiemu W. W. X. Lit: aż do dnia 24. Junij Roku 1764.

Niemierczowi Chorażemu Sandomirskiemu 52. tysięcy, Pisarzowi Skarb: W. X. L. tudzież Ziemskiemu i Grodzkiemu Surrogatorom Wilkomirskim Morykonim Trzykroć cztery tysiące czterysta ośmdziesiąt cztery Zł: gr: 17. Sukcesorom zaś Boratyniego jeśli się ich dług sprawiedliwy pokaże, Skarb Lit: ma wypłacić.

Naka-

Konstytucyi Konwokacyjnego Seymu

Nakazano Kommissyi Skarbowey Lit: wypłacać na każdą Ratę po 2. tysięcy Zł: na Chorągiew Marszałkow: Lit:

Marszałkowi Konfederackiemu Generalnemu W. X. L. kazano nieodwłocznie 100. tysięcy Zł: Polk: ze Skarbu Lit: wypłacić *subveniēdo* kosztom Urzędu Jego.

Podniesienie Biskupstwa Wileńskiego na Arcy-Biskupstwo odłożono do Seymu Konwokacyjnego.

Kommissarzow na rewizyą Ekonomij Grodzieńskiej, Olitskiej i Malborskiej naznaczono.

Wykupno Ekonomij Szawelskiej zlecono Podkarbiemu Lit: a sumę 40. tysięcy Zł: Pol: która *in recompensam* zastawu jey szła ze Skarbu Lit: Królowi Jmci, ma być obrócona *in usus publicos*.

Zamianę Gruntow w Starostwie Homelskim potwierdzono, a na rozgraniczenie tegoż Starostwa od różnych, tudzież na uspokojenie między Dobrami Ziemskimi a Starostwem Ziołowskim, tudzież na rozgraniczenie Łyskowa i Niedzwiecka z Dzierżawą Nowym Dworem do Starostwa Wołkowyskiego należącym, tudzież o dyfferencye między Woiewództwem Kijowskim a Powiatem Mozyrskim, Kommissarzow naznaczono.

Dobra wieczystolenne Narowkę ze wsiami i attinencyami w Mozyrskim leżące, w Dobra dziedziczne Ziemskie obrócono.

O zbiegłych Poddanych z Mozyrskiego w Kijowskie *forum* w Kijowskich Grodach naznaczono *sine ullis dilationibus*.

Zlecono Hetmanowi W. X. Lit: aby Powiat Mozyrski od Haydamaków, Woykiem Komputowym zastąpił.

Ubezpieczono Posessye Obywatelów Powiatu Pińskiego względem *forum* i Jurydykcyi Ziemskiej.

O kupach swywolnych postanowiono, aby ich ścigano *etiam mota nobilitate*, a najężdżających Posessye Szlacheckie, *Personarum aggressores*, *Legum contemptores* Grody lub podczas Interregnum Kaptury *pro invidicabilibus capitibus* śądziłi.

Odnowiono sprawę Wiktoryna Buchowieckiego z Jozefem Kaszycem, a uchylając Dekretu zaszłego rozprawę w sądach Konfederackich W. X. Lit: naznaczono.

Senatorye, Dygnitarstwa, Urzędy wszelkie W. X. Lit: samym tylko Obywatelom W. X. Lit: w teyże Prowincyi Posessye swoje niezmyślane, także *Personalia* w teyże Prowincyi *merita* mającym mają być *in posterum* dawane *sub nullitate Privilegiorum*.

Biskupstwa i Opactwa *Græco Uniti Ritūs* Szlachcie pewney dawane być mają *sub nullitate Privilegiorum*.

Alexandra Suffragana Zmudzkiego Refendarza W. X. Lit: i Jana Podkomorzego Wileńskiego, Horainow deklarowano zalecić Królowi Jmci przyszłemu.

Pozwolono Kapitulę Wileńską zamianę Dóbr Braszewic.

Pretensyą Steckiego Kawalera Maltańskiego do Dóbr Stwelowicz i Pocieyki w Litwie leżących do Konfederacyi W. X. Lit: na rozładzenie odesłano.

Approbowano Maydeburye; w Janiszkach na Zmuydzi leżących, w Szklowie, Bobrze.

appellacye ab accessorio
Dla pośpiechu sprawiedliwości w sądzeniu postanowiono, aby sprawy nietylko nowe, ale też i te, któreby bądź po Remissach i Dylacyach *in quovis foro* po kondemnatych *in ultimo gradu* wypadłych a jeizcze *definitivam sententiam in minori subsellio* nieotrzymały Ziemskie w Ziemskich Grodzkie w Grodzkich sądach *ad ultimam Convictionem* prozekwowane były, i nie inaczej, tylko *per appellationem a definitiva sententia* do Trybunału wychodziły, *sub pænis evocationis*, ktoby nienależycie, mimo należyte *forum* pozwał do drugiego, a Trybunały takowe sprawy dawne, choćby po wszystkich Dylacyach, które *iterari* już niebędą, *ad sua subsellia* odsyłać mają, oprócz tych spraw w których zapisana w Trybunałach oczewista, i tych w których *in accessoriis* dekreta zaszły, takowe w Trybunale już kończyć mają. Ze zaś Opisy rozprawowania się *in omni subsellio* mieszają porządek spraw i sądow, przeto odtąd jaka sprawa do jakiego *forum* należy zprzepisu Prawa, tamże prozekwowana być ma a nie indziej *sub pænis evocationis*.

Summariusz

O obliży między żyjącemi Ołobami, *forum* w Grodzie, w Ziemstwie *ubi bona consistunt*, w Trybunale Ziemskim Duchownym i Skarbowym, na obudwóch Repartycyach naznaczono.

Urzednicy Ziemscy, Marszałek, Podkomorzy, Chorągży, Sędziow Ziemskich czterech i Pisarz Ziemski, znosząc *ab hinc* tytuł Podśędkow, obierani będą *pluralitate Votorum*, nie 4. Kandydatow obierając, lecz tylko do każdego Urzędu po jednemu, a gdzie jest Podśędek, ten *eo ipso* bez powtórney Elekcyei ma być Sędzią, po obraniu zaś i otrzymaniu *Laudi* z podpisem Urzędnikow i Szlachty, które tegoż dnia, którego się Elekcya skończy, *ad Acta* Grodu podane być ma, za Instrumentem Elekcyei w Ziemstwie lub w Grodzie swego Woiewództwa przyślągiwszy, zaraz po przysiędze *ad adiutatem* Urzędow wchodzić będą, przecież *Privilegia* u Króla Jmci otrzymywać mają, a Król Jmc tak *Electis legitime, Privilegia non denegabit*, a tak obrani, na tych funkcyach aż do śmierci albo też do ascensu na wyższy Urząd zostaną. Powinni zaś być *beni nati* mieć *Possessye* Ziemskie wieczyste w tymże Woiewództwie i Powiecie. Toż samo ma się rozumieć o Urzędnikach Grodzkich i Regentach Ziemskim i Grodzkim.

Sędziowie Ziemscy porządkiem w Instrumentie Elekcyei położonym miejsce zasiadać będą po Chorągżym przed Woyskim, i pierwszy *ex Ordine* na Sądach *praesidebit*. Sądy podług naznaczonych prawem kadencyi sądzić będą *non obstante duorum absentia*. Co też i Powiatowi Lidzkiemu względem sążenia Tróyga Kadencyi pozwala się.

In *casu paritatis* w tym sądzie, Pisarz Ziemski na ten czas *sententiam decisivam* dać ma, gdyby zaś Pisarz umarł, Sędziowie innego wybiorą *protunc*, który zwykłą Rotą przyślągiwszy, zasiadać ma, póki na Seymiku nienastąpi Elekcya Pisarza Ziemskiego. Sędziow Ziemskich dwóch z jednego łnienia, w jednym Woiewództwie lub Powiecie obranemi być niemogą. Seymikom Elekcyinym Ziemskim na zawsze czas po Gromniczych Gospodarskich na zajutrz naznaczono.

Ktoby się ważył *Seymiki tumultuaria* mieszać, drugie Elekcyje na miejscu nieprzystoitym robić, wolencye na Seymikach, na Ulicach, w Stancyach czynić, Szlachtę z Cudzych Woiewództw albo Zolnierzy sprowadzać do Miasta lub z bronią ognistą w zbrojach, w pancerzach, w kaftanach zbroynych na Seymiki, sądy i Trybunały chodzić, takowy każdy *ex instantia cuiusvis Nobilis termino tacto* pozwany, na pierwszej Kadencyi Sądow Grodzkich lub Ziemskich bez żadnych dylacyi; oprócz Inkwizycyi, i jeśli by jej potrzeba było, *indilate* expedyować się mającey, karany być ma, *salut in causis Criminalibus* tylko do Trybunału *appellatione*. Temuż Prawu i Xięstwo Inflanckie podlega.

Popisy co lat dwie nazajutrz po S. Michale powinny bywać. Pierwszy Popis ma być w Roku 1765. Chorągży Rejestr spisany przez Chorągwie i Parafie Szlachty okazujący się ma podać Woiewodzie lub Kasztelanowi a w Powiatach Marszałkom, z którego popisywać, a po popisie takowy Rejestr od Senatorow i Chorągżego i Urzędników podpisany, *ad Acta* podany będzie. Każdy Senator, Szlachcic osiadłość swoję mający w tym Woiewództwie lub Powiecie popisywać się powinien *sub penis ad cuiusvis instantiam* w Ziemstwie lub Grodzie *irrogandis*. a ktoby w różnych Woiewództwach lub Powiatach miał *Possessye*, tedy wzięwszy attestacyą z jednego, nie jest obowiązany do Popisu indziej.

Rejestr popisowy jako i Dekreta bez aktualnego wyvodu nielegitymulą tego, kto by był niepewnym Szlachcicem; co też i Instantom służyć ma.

Kommissarzow do Karrektury Prawa wyznaczono: *Massalskiego* Biskupa Wileńskiego, *Burzyńskiego* Kasztelana Smoleńskiego, *Tyzenhauza* Pisarza Lit: *Wollowicza* Marszałka Slonimskiego, *Jodkę* Lidzkiego, *Jundzilla* Grodzieńskiego Podkomorznych, *Lopacińskiego* Starostę Mściławskiego, *Jelenkiego* Pisarza Dekretow: W. X. Lit: *Szadurskiego* Stolnika Inflanckiego, *Bychowca* Sędziego Grodz: *Wolkowylk*: którzy ią ułożywszy na przyszłym Seymie *ad approbationem* podadzą.

Sędziow Kapturowych podczas bezkrólewia nad piętnastu więcej obierać niemają, kiedy Pisarz Ziemski, a *in absentia* Grodzki pióro trzymać ma. W którym Sądzie sprawy Obligowe sądzone będą. Do tego Prawa i Xięstwo Inflanckie należy.

Zaslugi Ogińskiego Marszałka W. W. X. Lit: przyszłemu Królowi zalecić obiecano.
Seymi.

†

Seymikom Starodubowskiem miejsce Seymikowania u XX. Karmelitow Bosych pod Ostrą Bramą, a Smoleńskim u XX. Barnardynow w Mieście Wilnie wyznaczono.

Urzędy zaś Ziemskie i Grodzkie tylko samym Exulantom Patriotom, lub Dobra nadane Exulantskie trzymającym, *non vero advenis* z cudzych Woiewodztw i Powiatow rozdawać nakazano, wszystkie oraz Prawa, Konstytucye, Przywileie i Diplomata tymże Exulantom potwierdzono.

O dług sześć tysięcy Talarow bitych należący Platerowi Woysk: Infl: odesłano na rozeznanie do Kommissyi Skarbowey W.X.Lit: a summa Kotła Podskarb: W. w Receptis puszczona.

SUMMARIUSZ WIELK: XIĘSTWA LITEWSKIEGO

*Konstytucyi Seymu Koronacyjnego Dnia 3. Grudnia Roku 1764.
zaczętego a Dnia 20. tegoż Miesiąca skończonego.*

Kommissya Skarbowa w Grodnie, aby nieustanną *pro commodo* Skarbu czynić mogła dyspozycyą, ustanowiono Ekonomiczną Radę *extra Cadentias* w liczbie trzech Osob, które *à medio sui* umówić mają Skarbowi Kommissarze.

Prorogowano czas wykonania Juramentu *ad imam Martii* Roku 1765. Lustratorom Starostw.

Pensye w Litwie na Buławę Wielką i Polną, tudzież na Dygnitarzów, Officyalistow Woyskowych, i Largicye Rycerstwu *ex mente* Konstytucyi Roku 1717, naznaczone, i z niżej opisanych Poborów, *idque*:

Na pensyą Buławy Wielkiej, i na exsolucyą Pensyi Officialskich, tudzież na Akkomodacyą Rycerstwa, z Czopowego i Szeleźnego Woiewództwa *Wileńskiego* 70. tysięcy Zł: Pol: Z Czopowego Szeleźnego Woiewództwa *Nowogródzkiego* 65. tysięcy. Z Czopowego Szeleźnego Woiewództwa *Brzeskiego Litewskiego* 30. tysięcy Zł: Pol: wybierane.

A na Buławę Polną, z Czopowego Szeleźnego Powiatu *Grodzieńskiego* 40. tysięcy; a z Czopowego Szeleźnego Xięstwa *Zmudzkiego* 40. tysięcy Zł: Pol: takż wybierane, żeby *abhinc* w Roku przyszłym 1765. od zaczynającej się Raty Marcowej, ze Skarbu Lit: dwuma Ratami w czasie Konstytucyą 1717. Roku wyrażonemi, tak na Buławę Wielką i Polną, jako też Dygnitarzom i Officyalistom Woyskowym, podług Konstytucyi Roku 1717. punktualnie wypłacone, a na Akkomodacye Rycerstwa i Largicye straconym, 46. tysięcy Zł: Pol: *sancito* teyże Konstytucyi naznaczone, aby w Skarbie Lit: do dyspozycyi *supra id contingens* od Kommissyi Woyskowej zachodzących, składane były, postanowiono.

A takowe odtąd z pomienionych Woiewództw i Powiatów, oraz z Xięstwa *Zmudzkiego*, Czopowego Szeleźnego Prowenta, mają do Kommissyi Skarbowey należeć.

Dano moc Kommissyi w Woiewództwie *Wileńskim*, *Nowogródzkim*, i *Brzeskim Litewskim*, oraz *Wilkomierskim* i *Grodzieńskim* Powiatach, tudzież w Xięstwie *Zmudzki* importancyi Czopowego Szeleźnego wybierania, niemniej w Miastach *Wilnie*, *Nowogródku*, *Brześciu Litewskim*, *Wilkomierzu*, *Grodnie*, i *Rosieniach*, takowego podatku sprawiedliwym Instruktarzem uregulowania, który *juxta constitutum* Skarbowey Kommissyi, od wszystkich kotłów, szynków, trunków przywoźnych, i innych *ex genere* Czopowego Szeleźnego i Sosowego wybieranych dotąd podatków, aby *abhinc nullo excepto* był wypłacony, dla pomnożenia Skarbu Rzeczypospolitey, postanowiono.

W Aptekach zaś i Kłafztorach, aby żadnych trunków *ullo Titulo* nie szynkowano i nieprzedawano, *injungitur*.

A lubo Konstytucya Roku 1717. w Mieście *Wilnie* sześć kotłów na Jurydyce *Montwi*:

Summariusz

Montwidowskiej, i trzy kotły na Werkach, od podatku Czopowego uwolniła, jednak *praesenti lege*, trzy tylko kotły na Werkach, do robienia na nich i szynkowania tamże, nieprzewożąc do Wilna na szynk trunków, *circa praetentam libertationem* zostawiono.

A zaś z kotłów na Jurydyce Montwidowskiej, podatek do Skarbu publicznego ma być brany, którey Possessorom, w nadgodę Kommissyja Skarbowa ma proporcjonalny dochód umiarkować i corocznie płacić.

Wszystkie excepcye i libertacye skasowano, a Generalny Podatek od wszystkiego, cokolwiek *ad naturam* Czopowego i Szeleżnego ściągac się może, *nullo excepto* w Wilnie i onego Przedmieściach, w Nowogródku, Brześciu, Grodnie, Wiłkomierzu, i Rosieniach naznaczono.

Kommissyą Woyskową według Reguł, do takoweyże Kommissyi Koronney, Konstytucyą *Convocationis* & *moderna lege* przepisanych w Prowincyi W. X. Lit: postanowiono, oraz miejsce dla niej w Mieście Grodnie naznaczono. Którey się pierwsza Kadencya *pro hac sola vice die 25. Febr:* w Roku przyszłym 1765. zaczynać ma.

Następujące zaś wszelkie Kadencye, aby wraz z Skarbowey Kommissyi Kadencye, zaczynały się i kontynuowały się, postanowiono.

Tenże tymże Kommissarzom równie z Kommissarzami Kommissyi Skarbowey W. X. Lit: naznaczono.

Seymiki Elekcyjne Deputatów i Ziemstw, a w Xięstwie Infantkim Kommissarzow do Kommissyi Skarbowey, i Ziemskich Urzędow *pluralitate suffragiorum* konkludowane być mają: na których ci tylko, którzy prawdziwie w swoim Woiewództwie lub Powiecie *bene nati* & *Possessionati*, moc dawania *suffragiorum* mieć będą.

Do Urzędow zaś Ziemskich Possessye według Konstytucyi świeżey *Convocationis*, a do funkcyi Deputackiey, przed Rokiem Dziedziczne, lub zastawne mający, obierani być mają.

Ad activitatem dandi suffragii lat 18. zupełnych, *ad capacitatem* zaś być obranym Urzędnikiem, lub Deputatem, lat 23. skończonych *salvis modernis Possessoribus* mieć powinien.

Oppozycye przeciwko tym, którzyby pod procederem Prawnym, *ex liquido debito* wynikającym, czyli pod Kondemnatami, lub *crimine notati vel Convicti* byli, albo też Possessye nie według prawa mieli, założone, zachowane być mają; i gdyby przeciwko takowym obiekcyom i excepcyom był kto obranym do funkcyi Deputackiey, nazajutrz po ufundowanym Trybunale, za *wniesieniem* z Obiicientem *experiri* powinien będzie, a Trybunał za dowodem *fluznie* czynionych *ejusmodi* na Seymikach obiekcyi, takowego Deputata *ab officio* & *ab omni* na lat trzy *activitate amovere tenebitur*, któremu wykonany jurament na Seymiku w tej mierze *suffragari* nie będzie mógł.

A jeżeliby *obiiciens* niesprawiedliwą czynił obiekcyą, równeyże podlegac ma karze.

A chociażby podczas Seymiku przy obieraniu Deputatów, nie było Kondemnatami obiekcyi, takowe jednak czterema Niedzielami przed Seymikiem otrzymane, a w Trybunale zarzucone, od funkcyi go oddalać powinny.

Porządek zaś Seymikowania, ma być takowy: Iż w dzień prawem naznaczony, *in solito loco* nieprędzey, jak o godzinie ósmej z rana, zebrawszy się na Seymik, miejsca swoje koło Stolu Urzędniczy zasiąść, a *Nobilitas* nieciśnawszy się do Stolu, *Stalla* Urzędnikow otoczywszy, Seymikować zacząć: i takowy Seymik przez pierwszego Senatora Swieckiego, a w niebytności Senatora, przez pierwszego Urzędnika przytomnego zagajony, & *sub praesidentia* onego, nieobierając już odtąd Dyrektorow Seymiku, odprawowany być powinien.

Poki jednak Exwinkulacya Konfederacyi Generalney Rzeczypospolitey nienastąpi, nie już pierwszy Urzędnik własnego Woiewództwa lub Powiatu, lecz Marzałek Konfederacki tegoż Woiewództwa, czyli Powiatu, Seymiki zagaiac i miejsca Dyrektorskie zasiadać ma; co wszakże Senatorom w zagaieniu Seymikow, i zasiadaniu miejsca Dyrektorskiego w swoich Woiewództwach *praesudicare* niepowinno.

Na których Seymikach porządek zagaiac i prezydować mających, ma być ten:
W *Woiewództwach*: Wojewoda, Kasztelan, Podkomorzy, Starosta Sądowy, (któremu

Konstytucyi Seymu Koronacyjnego

remu to miejsce do zasiadania naznaczono) Choraży i inni porządkiem Statutu opisani.

W Powiatach: Marzalek, Podkomorzy, Starosta, Choraży, i inni podług Statutu. A Ciwuni Wileński, Trocki, i Zmudzcy po Senatorach przed innemi Urzędnikami, miejsce mieć będą.

Sposob kreskowania się *super pluralitatem* na Seymikach Woiewództwa i Powiaty sobie ułożą. Jednak żeby *realis connotatio suffragiorum* była, tak prezydujący, jako też pierwsi Urzędnicy (których czterech *ex ordine* przytomnych przy prezydującym zasiadając, Vota razem z prezydującym konnotować, *in attendentia & vigilantia* dalszych Urzędników, *ad pluralitatem* prezydujący promulgować będą powinni,) wykonać jurament mają na Seymiku *super iustam connotationem & promulgationem suffragiorum*; co i Marzałkowie Konfederacy na następujących Seymikach wykonać mają. Y ci co raz przysięgli, na innych Seymikach przysięgać nie będą obowiązani. Dowód zaś wykonanej przysięgi, należy zapisać w Kancellaryi Grodzkiej, do ktorej i suffragia Obywatelów przez nich samych podpisane, lub przez prezydującego, i czterech Assektorów konnotowane po każdym Seymiku *ad acta indilate* oddawane będą, *& vigore iusmodi Laudi* Król Przywileje dawać będzie; a za otrzymanemi Przywilejami, w Ziemiach, lub w Grodzie, Woiewództwa lub Powiatu swego, *Privilegiati* Urzędnicy Ziemscy, przysięgę wykonają, *& officiis suis fungentur*.

A jeżeliby kto dawłszy *suffragium* jednemu do Urzędu Ziemskiego, a dwum do Deputacyi, znowu *vota* dawał i zapisywał *suffragia*; takowego kreski akceptowane, i na żadnego Kandydata *ad suffragia* mieszczone być nie mają; a Kandydaci swoich kresk, po zapisaniu onych, na drugiego wlewać mocy mieć nie będą.

Obrani Deputaci i kredensowani, dla uniknienia tumultów przedtym na ufundowaniu Trybunałów praktykowanych, i wielu inkonweniencyi, zaraz na miejscu Elekcyi, nieodstępnie *in facie* Woiewództwa i Powiatu, przed pierwszym Senatoren Świeckim, lub *in absentia* onego, przed pierwszym Urzędnikiem zagaiającym i innemi czterema *ex ordine* przytomnemi, przysięgę Prawem opisaną wykonać mają, która przysięga do Kredentu inferowana być powinna, i *ad acta proprii Districtus* podana.

A jeżeliby się jednego Dnia Seymik Deputacki nie skończył, tedy drugiego dnia kontynuowany, a konieczne w trzecim naydaley konkludowany być powinien, po którym skończonym, zaczynać się Seymiki Gospodarskie *in crastino* będą.

O bezpieczeństwie Seymików i Osob nań przyjeżdżających, jako i wszystkich zjazdów, tak dawne, jako i Seymu Convocationis Prawo ponowiono, *super addendo*, aby na pomienionych Seymikach i zjazdach, *& ubique locorum*, żaden z Obywatelów nikogo *laesivis verbis* lżyć, infortować, na pojedynki przez się, lub subordynowane Osoby wyzywać, prowokowanych *aggredi* nieważył się, *sub irremissibili poena pro laesione* skommatycznemi słowy, *Sessionis turris Civilis* sześciu Niedziel, a za wyzwanie, tumulty, i aggresyje, lub dobycia szabel, w czasie Seymiku, Niedziel 12. *in fundo*, w Sądzie Grodzkim *ad instantiam Injuriati praecisa appellatione, decernenda*.

Woiewództwa i Powiaty obierając Deputatów, po dwóch mają kredensować, jednego na Kadencyą Wileńską, a drugiego na Kadencyą Ruską, Xięstwo zaś Zmudzkie dwóch na Kadencyą Wileńską, a dwóch na Ruską, z których pierwsi na Kadencyą do Wilna zjadą, i w pierwszy *Poniedziałek po Świętym Stanisławie Biskupie*, obrawszy Marzałka *solita praxi*, Sądy Trybunałskie przez Niedziel 22. nieprzerwanie sędzić będą; do którego obrania Marzałka, obrani Deputaci Ruskiej repartycyi, którzy się w Wilnie znajdować będą, *suffragia* dawać mają. Po której Kadencyi skończoney, ciż Deputaci, już do sędzenia Kadencyi Ruskiej obligowani nie będą, ale tylko Marzałek Trybunału Głó: w Wilnie obrany z Deputatami na Ruską Kadencyą destynowanemi, na pierwszy *Poniedziałek po Trzech Królach* do Nowogródka, lub Mińska, podług alternaty przypadającej, która od Mińska zaczynać się ma, zjechać, i *similiter* przez Niedziel 22. w tymże Trybunale prezydować i sędzić będzie.

Pisarzami Trybunałskimi nie mają być odtąd Pisarze Ziemscy, ale Deputaci *per Turnum* Woiewództw i Powiatów, każdego Roku: na każdej Kadencyi, zaczynając

Summariusz

one od Woiewództwa Wileńskiego, Pisarzów Trybunałskich Urząd sprawować powinni, wykonawczy zwykły Pisarzom jurament, a po skończonej Kadencyi, *Acta* Trybunałskie z intrologowane i porządnie z rejestrowane Pisarzowi Ziemskiemu mieysca sądzącego się Trybunału, oddawać mają.

Podskarbiowie Trybunałscy, na każdej Kadencyi zwyczajem dawnym obierani będą.

Trybunał Duchowny abo *Compositi Iudicii*, po skończonym Trybunale Ziemskim w Wilnie przez Niedziel sześć *non interruptè* sądzić będą wyznaczeni przez Marszałka Koła Wielkiego w liczbie sześciu Deputaci, z sześciu Deputatami Duchownymi, (których Kapituła Wileńska trzech, Zmudzka dwóch, a Smoleńska jednego wyznaczać będą) złączywszy się, i Marszałka Swieckiego *è medio sui* wybrawszy.

Insistendo Konstytucyi 1726, ażeby Trybunał Duchowny *abhinc* żadnych Spraw *ad suum forum* nienależących, *sub nullitate Decretorum* nie przyjmował, warowano. A gdzieby w nim *paritas votorum* zachodziła, takowa sprawa na drugi Trybunał *pro resolvenda paritate* odesłana będzie.

W kreta, Zapisy, Extrakty wszelkie, Marszałek Trybunału Duchownego, *primo loco* przed Duchownymi podpisywać będzie.

A jeżeliby kto z Duchownych lub Swieckich, w takowych *ad forum Compositum* nienależących sprawach Sąd *tentare* ważył się, takowy zaplaceniem 200. kop Groszy Lit: *per medium Parti: & per medium Iudicio irremissibiliter* karany być ma, jednak ta sama Sprawa *ad forum competens remitti* powinna.

Palestranci jeżeliby w takowych Sprawach stawać podeymowali się, *pœna sessionis Turris* dwóch Niedziel *eo instanti* karani będą. A jeżeliby Dekret *evocatoriè* w Trybunale Duchownym kto otrzymał, tedy do Trybunału Ziemskiego zapozwany, *pœnalitati* kop 200. podlegać będzie.

Sędziowie do tego Sądu naznaczeni, *sub abjudicatione* nie absentując się sami sądzić mają. A Pisarz w tymże Trybunale zasiadać, Regestrami i Protokółami zawiadywać ma tenże sam, który w Trybunale Wileńskim Ziemskim *immediate* skończonym, Pisarską funkcją odbywał.

Trybunał Skarbowy zniesiono, a Sprawom wszystkim *ex præscripto legum* do Trybunału Skarbowego należącym, *forum* w Kommissyi Skarbowey na zawsze naznaczono.

Dwa Kommissarze z Xięstwa Inflantkiego obrani i *antiquo more* od Woiewództwa *salariandi* mają mieysce na Kommissyi Skarbowey; w dawać się jednak w inne Kommissyi Sprawy nie mają, tylko w te, które dawniej do Trybunału Skarbowego należały, i w tych decyzye swoje i spólnie z innemi Kommissarzami dadzą.

Similiter Pisarze Skarbowi W. X. Lit: na teyże Kommissyi Skarbowey zasiadać mają, i *gaudere antiqua Prærogativa* niewdając się w decyzye, których Kommissya Skarbową do zdarzonych potrzeb i okoliczności używać będzie.

Wszystkie Sprawy, czy to *ex Cruda citatione*, czyli też po *Dylacyach*, *Inkwizycyach*, *Kon-demnatach*, *Exekucyach*, oraz po wszystkich *Akcessoryach*, *similiter* i te wszystkie, w których etiam *Oczewista* zapisana; nie już po *Appellacyi* a *definitiva sententia*, lecz tylko po wyszłych *Dylacyach*, niedrabowane in *minoribus subfelliis* w *Regestrach* Trybunałskich znajdujące się; takż w *wszystkie Sprawy* z *Regestrów* *incarceratorum & termini Tacti*, w których zapisana była *Oczewista*, jako *per abusum legis*, iolo *adinvento prætextu* do tych *Regestrów* wprowadzone in *minori subfello* niadrabowane, cum suis *connexis actoratibus* w *Regestrach* *ordynaryjnych* *ex vi iacturae* *persistentibus*, do *Ziemi i Grodów* *proprii Districtus* aut *Palatinatus* ubi bona consistunt, (*excepto* Spraw *Appellacyjnych* *à finali Iudicio* w Trybunale znajdujących się, tak tych w których po *Appellacyi* *à definitiva Sententia* od *Ziemi i Grodów* *Oczewista* zapisana, jako i tych w których *oczewista* niezapisana, tudzież o *kontrawencye* *Dekretom* *oczewistym* Trybunałskim, *similiter* z *Dekretów* *paritatum*, które *ad disjudicandum* w Trybunale *persistere* mają,) *præsentis sancito* odesłano, eoque intuitu.

Następujące *post hanc legem* Trybunały, jeżeliby strony, w Sprawach *præsentis lege* ut *supra expressum* odesłanych *ad minora Subfella*, niepozywając do *Ziemi i Grodów*, ważyły się jedna drugą pozywać do Trybunału, lub *Aktoraty* wnosić, nietylko takowe

Spra-

Konstytucyi Seymu Koronacyjnego

Sprawy *pro finali disjudicatione* do Ziemstw i Grodow *ad primam incidentiam* Aktoratów, odsyłać będą, lecz *pro evocatione irremissibiliter* stronę podług Statutu i Konstytucyi, penani karać mają.

W sprawach *Sukcessyjnych* i o *Aktorstwo* o Dobra w różnych Woiewodztwach i Powiatach *situm* mające, jeżeliby strony *litigia* z sobą wiodące niemogły się zgodzić, w którym Ziemstwie tę sprawę zacząć i konkludować mają, *in tali casu* powinny się zapoznać do Trybunału, a Trybunał niewchodząc *in cognitionem negotii*, *ad primam instantiam*, takowe Sprawy odsyłać *ad minus Subsellium* determinować będzie, w tym Ziemstwie procedować stronom, *Et finaliter salva Appellatione a definitiva sententia experiri*, w którym Woiewództwie, lub Powiecie większość Dóbr, o które *vertitur*, sytuowana będzie.

Po otrzymanym w Ziemstwie lub Grodzie *post*, *aut ante Dilaciones* Kontumacyinym jednym, lub więcej Dekrecie, nie już do Trybunału, ale *iterum* do tegoż Sądu Ziemskiego, czyli Grodzkiego, gdzie Sprawa zaczęta, aż do oczywistego *in principali negotio* Dekretu, lub zupełney *ad ultimum gradum in contumaciam* Konwikcyi, aby procedera kończyli, *salva* tylko *ab eodem principali disjudicato negotio Appellatione* do Trybunału postanowiono.

A gdyby strona po oczywistej ostatniej w Ziemstwie lub w Grodzie rozprawie, nieczyniąc Appellacyi, a przez to samo Dekretem tych Sądów kontentuiąc się, *satisfactionem* czynić niechciała, tedy *etiam* o takowe kontrawencye *iterum iterumque* w tymże Ziemstwie lub w Grodzie, gdzie sprawa sądzona była, *sine ulla Appellatione* z przysądzeniem *irremissibiliter* pen Kontrawencyinych sześć Niedziel więzy, sta kop, i Expens prawnych, *terminari* powinna.

Appellacye a minoribus Subsellis, jako też od Sądów Podkomorskich, *post latum* tylko *finale Decretum in principali negotio* podług Statutu czynione być mają; to jest gdy takowy Dekret oczywisty promulgowany przed stronami będzie, strona czy to jedna, czyli wszystkie od całego Dekretu, lub od niektórych Kategorii appellowałyby chciały, *puncta in scriptis* z Appellowanych Kategorii Urzędowi z podpisem swoim, lub Plenipotentow własnych podać *tenentur*, a Urzędy takowych Appellacyi *omnino a toto iudicato vel punctis*, sentencyi swoich dopuścić powinni będą.

Jeżeliby zaś nie od całego Dekretu urosły Appellacye, tedy Dekret w Punktach nie appellowanych wiecznymi czasy za mocny trzymany być ma, a Trybunał tylko appellowane Kategorie, niewdając się *in disquisitionem Et cognitionem* akceptowanych przez strony Punktów, rozstrząść ma:

A gdy Appellacye od całego Dekretu *malitiosè* uroszczone będą, a w Trybunale sprawiedliwie inne punkta rozstrądzone być się pokażą, i za słuszne *ex decisione* Trybunału uznane będą, *similiter* i w Kategoriach strona *injuste appellans* od Dekretu winą płacenia sta kop Groszy, ukrzywdzonej stronie, a drugich sta kop Urzędowi, od którego appellowała, przy tym siedzeniem więzy sześciu Niedziel, *cum refusione expensarum*, *irremissibiliter* karana być ma.

Po uroszczonej zaś Appellacyi w Ziemstwie lub w Grodzie, od oczywistego Dekretu przez stronę, która, jeżeliby pretendowała deliberacyi do trzech dni, czy przy appellacyi obstawać, czyli też Dekretem kontentować się ma, takowej deliberacyi, Sąd *permittere* powinien, a dla dostateczney informacyi z Dekretu stronie, Kancellarya Ziemska, lub Grodzka, wraz *post latum Et promulgatum Decretum*, też decyzyą wydać *tenetur*, a Dekreta oczywiste Ziemskie i Grodzkie, *in principali* ferowane z kontrowersyami i żalobami stron, *etiam* od tychże stron pisanemi, a przez Regenta skorygowanemi, układane i wydawane być powinny, *partibus requirentibus*.

Exekucyą za Dekretami kontumacyinymi skracając postanowiono.

A żeby strona *jure vincens*, w Sprawach wszelkich *summarii Processus* przyznanych, *liquidi debiti*, i nieprzyznanych Zapisów *in causis exemptionis*, *Indieze obiectæ Ignobilitatis*, o zbiegłych, lub wyprowadzonych Poddanych, o wiołencye, inwazye, i w dalszych sprawach Rokiem zawitym, podług Statutu łądzących się; otrzymawszy *in quocunque foro competentis* kontumacyiny Dekret, i po sprowadzonej za tym Dekretem Prawney Exe-

Summariusz

kucyi, i po przyjęty *in scriptis cedula*, za drugim w takowych Sprawach otrzymanym kontumacyjnym Dekretem; a w sprawach Sukcesyjnych, tudzież o Dziedzictwo dóbr, o kognicyą między Prawami, o Aktorstwo Gruntow, (*non praedjudicando* Jurysdykcyi Podkomorskiej,) w innych *simplicium Injuriarum* Sprawach, po dwóch Exekucyach, za trzecim kontumacyjnym Dekretem, po Appellacyach zaś *à minoribus subseclis*, za pierwszym kontumacyjnym w Trybunale otrzymanym Dekretem, & *similiter* w Sprawach, w których *ante hanc legem* kontumacyjnym Dekrecie, podanie Dóbr, *cum forti executione*, motu *Nobilitate sub privatione Officiorum quovis captato tempore subsequi* powinno.

Urządnik od strony konwinkującej użyty, obwieszczenie ma czterema Tygodniami, licząc po siedm dni w każdy Tydzień, *juridice* wydać, a wydawszy na terminie zjechać, i tentować obięcia, którego jeżeliby strona *convicta* niedopuszczała, odjechać, a na dowod kontrawencyi Dekretowi, *Parti adorea testimoniales* wydać *tenetur*, za którym to podanym *anterius* obwieszczeniem, czy ten sam Urządnik, czyli inny, *à parte Adorea* użyty powtórę już bez żadnego dalszego obwieszczenia, *quovis captato tempore*, iterum tentować zajazdu wolen będzie, a za niepostąpieniem od strony zkonwinkowanej, i za drugim razem także *parti Adorea testimoniales* wydać ma.

At hac Jure vincens do tegoż Sądu, z którego Dekret *ultima instantia* wypadł, stronę (przeciwiającą się pozwać *tenetur*, a Sąd każdy nie wprzód ma słuchać *in principali negotio* Sprawy, aż pierwey za tę kontrawencyą, która pokaże się *ex testimonialibus* zajazdow, nie odkładając *ad principale*, lecz *circa incidentiam Adoratils* po 200. kop gr: Lit: za każdy *distinctum medium* sobie, *medium parti injuriatae*, i do tego po sześć Niedzieli więcej, wskazać powinien będzie, a ten Przesąd sobie przysądzony, *Judicium non à parte adorea*, lecz *à parte convicta* zyskiwać ma, *deinde ad principale negotium* przystąpi.

A którzyby obięcia za Dekretami nie dopuściwszy, *itidem* kondemnować się mieli, tedy takowi *tanquam rebelles* Prawom Oczyszczy *omni activitate carere* mają, którym Kancellarye W. X. Lit: Gleytow wydawać *sub nullitate* onych, niepowinno będą, *Dobra* onych przez Urząd *ad libitum* użyty, *quovis tempore captato non attenta ulteriori resistentia; neque attenta defensione; per Partem convincentem fortiter obeymować* wolno będzie.

Urzednicy zaś, na exekucye wszelkie zjeżdżając, jeżeliby *parti jure victae fauentes* byż się pokazali, lub też niejeżdżając sami czaśu Exekucyi *ad fundum*, *testimoniales* stronom wydawali, *pensis sessionis Turris* przez Niedziel sześć, & *refusione damnorum*, karani być mają.

Ad expediendas vero Inquisitiones & executiones, za Dekretami w Sądach Ziemskich, lub Grodzkich, nie tylko *hujusce Palatinatus vel Districtus*, gdzie się Sprawa agituje, ale z innych Woiewodztw i Powiatow stronom, Urzednikow używać pozwolono.

Urzednicy zaś, po wydanych Innotescencyach, ażeby bez żadnych odroczeń, *excepta vera infirmitate & consensu partium actus suos* expedyowali, zalecono.

Ażeby odtąd kondemnaty Trybunałskie Koła Wielkiego, w Trybunale tegoż Koła, i na teyże repartyey, na której otrzymane były, Skarbowe w Skarbowey Kommissyi, *Fori Compositi* w Trybunale Duchownym, Ziemskie w Ziemstwie, Grodzkie w Grodzie znaszane, i warowanie *loci standi*, sposobem w dawnych Prawach opisanym, *in eadem repartitione & iudicio*, gdzie wypadły, znaszane były postanowiono: *secus pro nullis ac irritis* deklarowano.

A że *praesenti lege ad subsellia sibi competentia*, wszystkie sprawy są odesłane; zaczyn *etiam* na Trybunałskie, *ante terminum executionis modernae legis* wypadłe kondemnaty, w sprawach Ziemskich w Ziemstwie, Grodzkich w Grodach, do których przynależać będą, warowanie *loci standi* naznaczono.

Toż się ma rozumieć o kondemnatach i na tych, którzy Deputatami obrani będą, ażeby nie czaśu Rugow, ale *in foro circa Incidentiam Adoratils*, gdzie Kondemnata wypadła, *securitatem loci standi*, sobie wałowali.

Dylacyi niewięcey, i z tylko: Kopia Spraw wszystkich, *munimenta*, i godzina jedna *modo infra expresso* używać: kazano, *To jest*:

W Sprawach sukcesyjnych, tudzież o Dziedzictwo kognicye między Prawami i dyfferencyami gruntow na pierwszym terminie Kopie Spraw wszystkich razem z przy-

daniem

Konstytucyi Seymu Koronacyjnego

danem Patrona, jeźliby strona potrzebowała, na drugim zaś terminie *munimenta spectata sub juramento subsequendo juxta exigentiam* stron, & *antiquas leges* każdy Sąd użyć ma. Godzinę zaś jedną *actori & citato, in causis simplicium injuriarum non verò summarii Processus concessibilem* mieć chciano.

W Sprawach *ex quolibet Subsellio per Appellationem* w Trybunale przypadających, żadne *proprus* Dylacye *etiam & beneficium Juris*, używane i używane być nie mają, lecz *ad primam incidentiam Actoratus in principali* sądzone będą.

W praktykowanych dotąd przy konkluzyi Trybunału, trzech Dylacyjnych Tygodniach, nie już Dylacyjnych, lecz Oczewiste Sprawy sądzić się mają.

In causis exemptionum & Pupillorum; o zbiegłych lub wyprowadzonych Poddanych, & *in causis facti* według Statutu Prawa, oraz Konstytucyi 1699. *de expulsionibus* postanowiono, aby każdy Sąd, we wszystkich *expulsionum* Sprawach *à sola reinductione* zaczynał, nieużywając *Expulsoribus*, żadnych *proprus* Dylacyj, Appellacyj, i Dobrodziejstw Prawnych, *excepta sola & unica Dilatatione copiarum* Spraw wszystkich, i to *in spatio reinductionis, calculationis, verificationis, inquisitionis, seu computationis reddendarum*.

A ponieważ *eadem Constitutione* 1699. *pœna sessionis Turris* pro *expulsoribus* jest naznaczona, więc *pari jure* też peny, i na tych, którzy o *expulsią* oskarżywszy, oney nie dowiodą, Wieży sześć Niedzieli naznaczono.

Sąd zaś od pen wzwyż wyrażonych, strony, na któreby się ściągaly, uwalniać, ani tychże pen *ad principale* suspendować niepowinien będzie.

W sprawach też o Poddanych wyprowadzonych, lub zbiegłych, które bez Appellacyj w Grodach *terminari* powinny, *ad primam instantiam Copiarum* Spraw, *cum Statutione in Causis exemptionum similiter* (nil *quidquam præjudicando*, warunkom i obowiązkom w Prawach zastawnych opisanym, oraz Possejssyi za onemi, *usque ad plenariam* tychże warunkow przez Wiecznika *satisfactionem*,) Inekwitacya, a *in causis facti* Inkwizycya, *ad primam instantiam* przy kopii Spraw *in spatio eorum omnium actuum* w Sądach uznane być mają.

Beneficium Obmowy, circa antiquas leges zachowane, z dokładem: jeźliby Senator, Minister, Posel Ziemski, na Seymie *actu* niebędący, obmowę na funkcyi swojej podał, a przeto i stronę siebie pozywającą, i Sąd *eludere* ważył się, tedy każdy na to *rezolvujący* się *pœna sessionis Turris Civilis* przez Niedziel sześć karany być ma: dla czego *presentiam* suom, każdy z Senatorow i Ministrow od Marszałka W. X. Lit: lub *in absentia* Litewskich Marszałkow, od przytomnego w ów czas Koronnego, a z Posłow Ziemskich, od Marszałka Seymowego dokumentem *testari* powinien będzie.

Które to Obmowy, przez Senatorow, Ministrow, i Posłow, *supra publicam legalitatem, exceptis causis exemptionum, expulsionis & inscriptionum*, w których *per Plenipotentarios* odpowiadać *tenentur*, we wszystkich Sądach iść powinny; *Similiter* Obmowy *contra Judicium* w Trybunale podane, & *supra veram infirmitatem in causis Personalibus, prævis juramento supra eam*, Sąd przyjmować powinien. Też Obmowy przez Senatorow, Ministrow, i Posłow *supra publicam legalitatem* podane, aż do terminu zakończenia funkcyi Seymowej, a *contra Judicem* w Trybunale, do zakończenia Deputacyi, *secundum leges antiquas acceptari* mają.

Która to Obmowa Senatorom i Posłom w Sądach Assejssoryi W. X. Lit: służyć nie ma, gdy te Sady w Mieście Seymu agitować się będą.

Takowe tedy pozostałe Aktoraty, po przyiętych Obmowach za wyściem terminu, wraz *in quolibet subsellio*, opuściwszy do wołania *ex ordine Actorati, iterum resuscitowane* i wołane być mają, *non attento ordine*; To się ma rozumieć i o tych Aktoratach, przy których zapisana Godzina, że wraz przy *expiracyi* godziny, według zegaru wołana będzie, a jeźliby *in traŭ* *expiracyi* godziny *ex ordine* wołania Aktoratów wpadła Inna Sprawa oczewista, w tedy po odsądzeniu oney, raz na godzinie pozostała Sprawa, *ante omnia* wołana i Sądzona ma być.

A jeźliby w Ziemstwie lub w Grodzie była podana Obmowa *contra Judicem*, tedy ten Sędzia, przeciwko któremu będzie podana sprawiedliwa Obmowa, niepowinien

Summariusz

będzie zasiadać na swojej Sprawie, Sprawa jednak przez innych Sędziów decydowana być powinna.

Regestrów wpisywania Spraw i wołania onych, takowy ustanowiono porządek:

1mo: Regestr *Appellationum*, do którego tylko za *appellacją* Sprawy od Sądów Ziemskich, Podkomorskich, lub Grodzkich, odchodzące dla rozstrzygnięcia w tymże Trybunale, wpisane być powinny, tudzież Dekreta *paritatis* dawniejsze Trybunałskie.

2do: Regestr sprzeciwieństwa, do którego mają być ingrossowane Sprawy *Contra-ventionum*, Dekretem Trybunałskim *post Appellationem* wypadłym, jako też i tym, którzyby popierając *appellacyi*, sami dopuścili się w Trybunale *post appellationem* kondemnować.

3tio: Regestr *Officii*, do którego tylko mają być Sprawy ingrossowane *cum negligentiis officialibus* za omieszkaniem Roków lub Roczkw wpisane, z Delacyi *cujusvis* lub ad *instantiam Instigatoris*.

4to: Regestr *Incarceratorum* do którego mimo wszelką sprawiedliwość *solo abusu variis pretextibus* sprawy Ziemskie, lub innej natury strony wprowadzały, dla wciągnięcia do tegoż Rejestru *causam Juris seu differentiarum*, wzięwszy człowieka czy to na dyfferencję, czyli na drodze, lub od siebie namówionego, *crimine non notatum* do Trybunału o mil kilkadziesiąt przyprowadziwszy, *sinistre in contumaciam* strony udając za kryminalistę, Regestr *incarceratorum* częstokroć, i taktowy, *in elusionem* Sądu i sprawiedliwości.

Więc *abhinc* znosząc takowe *abusus*, żadnych spraw, oprócz tylko samych kryminalnych, za przyprowadzeniem aktualnego kryminalisty, *similiter in causis honorum* owięzienie Szlachty *sub ullo titulo & pretextu* wpisywać, ani Sądu tentować, *sub pœnis irremissibilibus sessionis Turris*, sześć Niedzieli na stronę, a na Palestrantów, którzyby wносиć, lub stawać *circa auctoritatem* w takowych Sprawach mieli, Niedzieli dwie wieży naznaczono.

A gdyby kto w pilawczy Sprawę, *tanquam* z kryminalistą, a *in futura juris* przez Inkwizycyą tego niedowiół, i ten, którego pod wartę Trybunałską oddał, aktualny delinkwent *in crimine* niepokaze się, tedy takowa strona o co zapożywała, rzecz traci, *& pœnis pro illusione* Sądu, Niedzieli sześć, przy nawiązce sówitey, *cum restitutione litis expensorum & refusione damnorum*, karana będzie: A za Szlachcica nieślusnie inkarcerowanego, *pœnis* sześć Niedzielami wieży *infundo* z nawiązką sówitą *litisque expensorum & damnorum subesse* powinna.

5to: Regestr Taktowy w tych tylko Sprawach, gdy się kryminal, lub pod Sądami, lub *in circuitu* Miasta o milę, także gdy *lœditur* Osoba Deputacka, *Securitas*; *& auctoritas Judiciorum*, i stron, *similiter* o excessa pod tymże Trybunałem, takowe Sprawy, wraz po w pisaniu Aktoratu *extra Regestrum*, *etiam in tractu* oczewistej, sądzone być mają.

Do którego (Taktowego) Rejestru, *etiam* Sędziowie Trybunałscy, żadnych spraw *sub ullo pretextu*, czy to *in causis facti*, czyli z dyfferencyi *promanantibus*, w Dobrach swoich, *quocunque casu* wynikłych, *stante charactere* wpisywać, do Trybunału zapożywać, lub Regestr Taktowy czyli inny intentować, Szlachty aggrawować, *sub nullitate Decretorum*, *& sub refusione damnorum* nie powinni będą, ale w takowych Sprawach *in foro competenti* *ubi bona consistunt*, *Actiones instituere*, i skończyć *ibidem tenentur*.

Te zaś wszystkie Regestra nie przywieszając się do Dni, mają być wołane tym porządkiem; najpierwey Regestr *appellationum* póty, aż się z niego jedna oczewista *in principali negotio* odśadzi Sprawa, po której odśadzonej, ma być wołany Regestr *Sprzeciwieństwa*, z którego także po odśadzonej jednej oczewistej, wołany będzie Regestr *Officii*, tandem Regestr *incarceratorum*.

Gdyby zaś Sprawy mając sobie naznaczone Regestra nie mieszały się: i ażeby żaden z Litygantów nie ważył się Sprawy *Officii* do Rejestru *Sprzeciwieństwa*, lub innych, *& è contra* w pisywać, oraz ażeby nikt pod omyłkami nie ważył się w pisywać Aktoratów, *sub nullitate Judicati*, i w pisu *eliminatione*, a Marszałkowie Trybunałscy Regestra nie przeskakiwając, ale *ordin* w tej Konstytucyi *expresso* wołać, ani nowych Regestrów koncypować nie mają, i Dekreta *hoc modo illegitime* od Stron otrzymane, nie tylko *nullitati* mają być podległe, ale *insuper* otrzymujący takowy Dekret, *sessione* Wieży Cywilney Niedzieli ma być karany, *cum solutione litis expensorum*.

Sprawy

Konstytucyi Seymu Koronacyjnego

Sprawy zaś wszystkie nie wpisując na drugiey Kadencyi z tychże samych Regestrów, jedne po drugich mają być wołane, i gdzieby dla wielkości Regestrow, już więcej Aktoratów wpisywać niemożna było, tedy do intrologowanych nowych Regestrow, nie przenaszając Aktoratów nieodwołanych, nowe przybywające Sprawy, pod numerami *consecutivè*, po ostatnich Aktoratach idącemi, wpisywać będą.

A gdy już takowe pierwsze Regestra Aktoratami napełnione zostaną, tedy powtórne Regestra mają być sporządzone, a przybywające Aktoraty, strony wpisywać będą także pod numerami, *à primo posito numero*, przy pierwszym powtórne Regestru Aktoracie, *consecutivè* na dal wpisywać, i numery kłaść powinni będą. A Marszałek każdy, póty z nowych powtórnych Regestrow Spraw wołać nie będzie, póki wszystkie stare Regestra, oraz przy których obinowy zapisane były, nieprzywoła, a dla pewności wpisanego Aktoratu, Pisarze Trybunalscy Wokandę tych wszystkich Aktoratów, które tylko od początku Kadencyi wpisywane będą, wpół Kadencyi drugą Wokandę, od połowy do konkluzyi Kadencyi, wpisywanych Aktoratów w Trybunale Aktorkować każdej Kadencyi, *sub relegatione* od funkcyi Pisarskiej powinni będą, których Wokand Widymusy, Aktoratów *excerpta* każdej potrzebującej stronie, *sub penis* wolne być *absque solutione* mają.

A że praktykowało się do tych czas, że *favore* Przyjaciół i Regentow Regestrowych, tak przed wydaną Wokandą, jako też po wydanej, z Regestrow Trybunalskich karty wyimowano z Aktoratami, a drugie na to miejsce wkładano, Regestra po wielokroć razy odmieniono i znowu intrologowano; więc zabiegając *his inconvenientiis*, jeśliby się *abhinc* to pokazało na Pisarzach lub Regentach, tedy *ex termino tacto cum abjudicatione* od swych funkcyi, *& refusione damnorum* sądzeni być, na tym czyli drugim Trybunale mają.

W Trybunale *similiter* Duchownym praktykowane dotąd Regestra utrzymując, wpisywanie do nich Spraw i wołanie, *methodo* o Regestrach Trybunału Gło: W. X. Lit: Ziemskiego *ad præsens circumscripta* postanowiono.

Pisarze Trybunalscy za wpisy, aby sami przez się, ani przez swoich subalternow, żadnych *penitus* offerencyi niebrali, ale solucyą w Konstytucyi 1726. Roku od Aktorow kontentowali się, *sub relegatione* od funkcyi warowano.

W Ziemstwach i Grodach, Regestra dwa być powinny, jeden wszelkich Spraw Cywilnych, a drugi Spraw uczynkowych *incarceratorum*.

Te zaś Urzędy Ziemskie i Grodzkie, Sprawy Statutem i dalszemi Prawami sądzić determinowane, *ad mentem* tychże Praw, *Judicata* ferować powinny będą, do których Regestrow Sprawy, sposobem o Regestrach Trybunału Gło: opisanym ingrossowane, i też Regestra *alternatim* między sobą tymże sposobem, jako o Regestrach Trybunału opisanym, wołane i sądzone być mają.

Urzędy Ziemskie, Roki mają sądzić trzy razy w Roku, po sześć Niedzieli w czasie Statutem opisanym, chyba Sprawy niestało; a w Xięstwie Inflantckim dwoie tylko Rokow, to jest: Święto Michalskie, i Trzy-Królskie: Roczki cztery razy po cztery Niedziele, pierwsze w Marcu, *à die ima Martii*, drugie *à die ima Maji*, trzecie: *à die ima Augusti*, czwarte: *à die ima Decembris*, *non obstante festo*, bez troyga wołania zaczynać się mają.

W Xięstwie zaś Inflantckim, z przyczyny przypadającej w Maju Kadencyi, tegoż Xięstwa w Assessorii, Koronney, oraz szczupłości Spraw, Roczki Majowe, i Marcowe, sądzone być nie mają, lecz tylko dwa razy na Rok: w Auguście i Decembrze.

Urzędy Ziemskie i Grodzkie, w Sprawach *minoris importantie*, które *ex merito suo non excedunt valorem* Pięciuset Złotych, przez finalną pryncypalną w swoich Sądach decyzyą, aby *Judicata* ferowali, *non admissa quavis Appellatione*, warowano,

Deputaci, którzy dają się korrumpować, *ad cuiusvis instantiam*, czy to w tym Trybunale, czyli w następującym *præviâ deductione*, *ab omni activitate in perpetuum* mają być odsądzeni.

Ciż Deputaci, ażeby Sądow pilnowali, Produktow, i Replik wszystkich stron słuchali,

Summariusz

chali, też Repliki kontrowersyjne sami, a nie przez zasadzonych w Kole od siebie subalternow notowali, od Sądow *ullatenus*, *sub abjudicatione* od charakteru Sędziowskiego nie absentowali się bez oznajmienia się w Kole, ale też Sądy punktualnie *secundum praescripta legis* zasiadali, *omnem honestatem* zachowywali, *in tractu* tak Kontrowersyi, jako też podczas namowy z mieysc swoich na drugie *post inchoatum Turnum* w Kole nie przechadzali się, z mieysc swoich decyzją dawali do promulgacyi *pluralitatis votorum* przez Marszałka, tym barzciej Praktyk i zniesienia się podczas namowy czynić *jub relegatione* od funkcyi nieważyli się, postanowiono.

Post finitum zatym Turnum, jeżeliby który Deputat *ante promulgationem* decyzyi, powtórnie Turnum niepotrzebował, tedy Marszałek *pluralitatem votorum*, *antequam* Deputaci z mieysc niepowstana, *promulgare tenebitur*: a każdemu Deputatowi póki z mieysc nie powstana, Turnum pretendującemu, raz, drugi, i trzeci pozwolić Marszałek powinien.

Post quam pluralitatis promulgationem, żaden z Deputatow Turnum dopraszać się, z Sądow *et usque ad promulgationem* przed Stronami Dekretu, oddalać się, *indispensabiliter* takóž *sub relegatione* od funkcyi nie będzie mógł.

Podobnym sposobem, aby żaden z Stron, lub do Spraw należący *cujuscunque status et conditionis*, i nikt inny do zawartego Koła, jak wezmą do namowy, do Izby Sądowej wchodzić *ante promulgationem* Dekretu przed Stronami, *sub pænis sessionis Turris* przez Niedziel sześć i pod zaplaceniem sta kop *excessu ad cujusvis etiam* z Deputatow *instantiam*, *per medium Judicio et per medium Delatori decernendis*, i Sędziowie Trybunałscy w prowadzić *sub iisdem pænis* aby nieważyli się, postanowiono.

A którzyby Produktow i Replik wszystkich nieśluchali, decyzyi dawać niepowinni, *sub relegatione*.

Ponieważ strony nie mając Aktoratu, albo przywołania onych nieczekaiać, przy Proceśsach albo przy podanych supplikach Listy zaręczne, Regestra, i inne różne *Judicata* otrzymywały, przez co wiele czasu zabierały, *tollendo hos abusus* przeciwko Prawom praktykowane, postanowiono: ażeby żaden tak z Stron, jako też i z Patronow *sub quocunque titulo* nieważyli się wnaślać, nie czekaiać przywołania, o List zaręczny, o Regestr, czyli inne jakiegokolwiek *Judicatum* upraszać; ale każdy *ex litigantibus* Sprawę za zapozwem, lub za zakazem *pro merito actionis* do Regestrów, *ubi competierit* wpisawszy, Aktoratu swego przywołania *ex ordine* czekał, *sub nullitate Jecus Judicatorum et sub pæna sessionis Turris* przez Niedziel dwie tak na stronę o to dopraszaiącą się, jako też na Patronow wnoszących wkaždych Sądach, *ex termino tacto eo instanti* po takowym wniesieniu *irremissibiliter irroganda*, *nihil quidquam derogando* wniesieniu o stałe *sub securitate* Sądow Akcyę.

Proceśsa zaś *in scriptis*, bez żadnych Kontrowersyi z *expressiā* tylko od kogo przeciwko komu, i o co, przed Sądem przeczytawszy, do Kancellaryi mają być oddane.

Listy zaręczne *ad obloquentiam* Prawa Statutowego, Urzędow Ziemskim, i Grodzkim, *committitur* wydawać.

Deputaci aby Kopami nad *lucra*, według Konstytucyi Roku 1726. należące, stron nieaggrawowali, warowano. A *in causa* jakowey extorsyi, ukrzywdzoney stronie, czy to przez się, czyli przez Plenipotentow, lub Attendentow, na drugi następujący Trybunał, nie już Sukkollektorow, ale Podskarbiech Trybunałskich, i Censcrows *vigore Constitutionis* 1726. wolno zapożywać będzie *ex Registro termini tacti*. A za pierwszym przywołaniem Aktoratu, Trybunał rozładziwszy *in principali* takową Sprawę, przebrane nad słuszność kopy, od stron *cum triplici pensione*, *et seorsum litis expensā* *irremissibiliter* Parti *injuriatæ* na zapozwanych przysądzić będzie powinien; a Sukkollektorowie odbierając Kopy od stron, i kwity onym dając, powinni *expressè* wyrazić w kwicie swoim, za które i jakie *lucra*, i wiele kop brać będą, *sub pænis irremissibiliter* dwóch Niedziel więzły, *etiam* za wniesienie *decernendis*, jeżeliby takich Kwitow, i z taką *expressiā* jak się wyraziło, stronom dawać niechcieli.

Dochody w Ziemstwach i Grodach, są opisane Konstytucyą Seymu *Convocationis* 1764. które w Ziemiach i Grodach wszystkich Sędziom równie należec mają.

Pieczęć

Konstytucyi Seymu Koronacyjnego

Pieczęć zaś w Ziemstwie jedna z Herbem Litewskim, i inkrypcją własnego Woiewództwa, czyli Powiatu, tak do Dekretow, jako i Extraktow używana, i w Kancelaryi Ziemskiej konsekwentnie bywać ma: od której dochód niepodwyższając nad dawny przepis Prawa, *aqualiter* między Sędziów Ziemskich rozdzielany być ma.

Od Przesądow zaś wszelkich na Rokach i Roczkach, od Dekretow oczewistych, niestannych, i Appellacyinych, *ex ratione* ingruencyi Spraw następujących po Ziemstwach, i Grodach, z remissy Trybunałow, oraz *ex ratione* czasu przedłużenia tymże Sądom i Sędziom w większej liczbie będącym; zaczyn od tych Judykatow od każdego wyroku *ad normam* dochodu Sędziom Trybunałskim w Konstytucyi 1726. wyrażonego, nie już po kopie, lecz po złotemu naznaczono.

Regenci Trybunałscy, samą tylko decyzyą, przez którą, co się komu, i na jakim fundamencie przysądzi, lub kogo od czego odsądzi, podczas namowy pisać; i takowe same *Judicata* w Izbie Sądowej przed Stronami czytać, i Stronom wydawać mają.

A jeżeli kto pretendował z żałobami, kontrowersyami, wyjęcia Dekretow, tedy takowe łączenia Aktorow, kombinacye żalob, ułożenia Kontrowersyi w stanach pisać mają, i samym stronom pozwolono, z poprawieniem jednak, takowych układnych Kontrowersyi przez Regentow.

A ponieważ Konstytucya 1726. ustanowiła, aby stronica każda arkusza, *excepto* pierwszey, na której dokumentu intytulacya, także ostatniey, na której Pieczęć Sędziow Trybunałskich, i Urzędnikow *cujuscunque Subsellii* wyrażać się zwykła, miała wierszow 30. jednak ponieważ Kancellarya przez obłzerne pisanie i rozciąganie słow, dla płacenia dochodow *gravamen* Stronom przynosił; zaczyn *abhinc strictius* pisać powinni, nie rozciągając słow i liter *sub penis*.

Regenci, tak podczas Kontrowersyi, jako też podczas namowy, aby przy swoim stole siedzieli, nieprzechadzali się, Spraw niepromowowali, z Izby Sądowej nim Dekret promulgowany będzie, niewychodzili, i w Decyzye niewdawali się, *sub pena abjudicationis ex termino tacto decernenda*; i ażeby Pisarz Trybunałski nad trzech Regentow, *viros Nobiles, idoneos, legum gnaros* i wniczym *non notatos*, i Trybunał więcej nad trzy osoby nie akceptował, postanowiono.

Kondemnaty na Woiewodow i Starostow Sądowych otrzymane, *adivitatem* Urzędnikow od nich installowanych nietamnie wniczym.

Woiewodowie i Starostowie Grodowi Urzędnikow nie za pieniądze, lecz *gratis sub penis* i *refusione* wziętych pieniędzy installować, tudzież Woiewództwa i Powiaty Urzędnikow Ziemskich obierać mają, *personas non notatas, etate* i *intelligentia vigentes*, Praw oczwistych wiadomych.

Woiewodowie i Starostowie Grodowi, przez wzgląd na mnóstwo Spraw do Ziemstwa i Grodow odeszłych, tudzież dla łatwiejszego *Nobilitati* niemniej iż Roczki przez cztery razy na Rok *indispensabiliter* starościm. Trzech Sędziow kredensować mają, Krórz y Sądy z Pisarzem sądzić będą powinni, a *paritatem similiter* wować będzie.

Jeśli by zaś kto miał Sprawę z Pisarzem, Sędzia zastąpić ma, i tylko *in casu paritatis* sentencyą dawać, i

Dekreta oczewiste Trybunałskie, *ex feriis Partium* konkreta Sądow polubownych, *similiter* Dekreta Kasztelanow z Kommissarzami *jus decisionis* mającemi *in causis differentiarum* flanych ferowane, także Dekreta Podkomorskie z remissy *sine Appellatione* zaszły, item Dekreta Ziemskie, i Grodzkie ferowane, od których Appellacye nie zaszły, lub nie zayd *biliter perpetuo* zostawały warowano; i ażeby wszelkie *Utimae instantiae* Dekretami uwiązanie przysądzoney rzeczy na Stronę, w Statucie *expressis omnino* czyniły, nakazano

Abhinc żadne strony kondyktowych Dekretow n

Summariusz

den takowych *ex Condicto* formowanych Dekretow, przyjmować podpisywać, do Akt ingrossować *sub nullitate & eliminatione ex Actis ad cuiusvis Nobilis instantiam* nie mają się ważyć.

Patronowie podług Konstytucyi 1726. *Nobiles, jurati Possessionati, & nullo excessu notati in omnibus subselliis* być mają. Ciż Patronowie, do żadney Sprawy choćby i w wielu Kategorjach będącey, nie więcej jak tylko po dwóch, *idque* jeden do Produktu, a drugi do Repliki całej Sprawy należeć będą, i którzy z nich Produkt lub Replikę zaczną, takowe kontrowersye dzieląc na wielu Kollegow, sam z Kollegą *sub pœnis* konkludować *tenetur*.

Aże Patronowie *læsive* stawiając *sub prætextu* niby żaloby Aktora, niezachowując żadney modestyi, obserwancyi Sądu, i Stron, częstokroć Strony, przeciwko którym stawiają, wexować zwykli; zaczym *pro tantâ vexâ & læsione, pœna abjudicationis à patrocinio* karani być mają, *ad instantiam cuiusvis ex termino tacto*.

Ciż Patronowie, dla krótkości żeby Produktu *in scriptis consonè in omni* z Dokumentan, nie nadto niedokładając, ani uymując *& similiter* Repliki Sędziom dawali i czytali, a produkując, czyli replikując bez żadnych słownych przedłużanych remonstracyi, i exaggeracyi, dygressyi, Prejudykator allegowania dla jedyney impressyi, które częstokroć *contra legem & iustitiam* były ferowane, pokrótce stawiali, po stancyach żadnych korupcyi roznosić, i onemi Sędziow tentować nieważyli się (co się ma ściągać i na Attendentow) Prawa tylko *ad meritum actionis directè* służące allegowali, i onemi dowodzili, postanowiono *sub iisdem pœnis*.

Ażeby w Ziemstwach, i Grodach, Księgi były otwarte, i Akta wszelkie z wolną rewizyą każdemu, i wyięciem z onych Widymusow, oraz ażeby wszelkie Akta tak dawnieysze, jako *& post hanc legem* przybyłe, po wszystkich Ziemstwach i Grodach zarejestrowane i zintroligowane, oraz porządnie *cum specificatione* Datt od kogo, komu, i na co służą, spisane były, *rigorosè* obowiązano wszystkie Urzędy.

Na konserwacyą tych Aktow, na Ziemskie Woiewodztwo, i Powiaty; na Grodzkie Woiewodowie i Starostowie *contribuere* i *Archiva* murowane mieć mają.

Dokumenta, które dotąd w Grodach były przyznawane, lub aktykowane, a do Ziemstw nieprzeniesione, ażeby *in suo robore & valore* zostawały warowano.

Salvis anterioribus usque ad datam præsentem, etiam sub Interregnis, Praw, Zapisow, Cessyi, Obligow, *& varii tituli* Zapisow, *recognitionibus* w Magdeburiach *expeditis, abhinc* żadnych transakcyi, *sub nullitate* przyznania w Magdeburiach W.X. Lit: na Dobra Ziemskie, Donacyi, Przedaz, Zapisow, Kontraktow, Obligow, Testamentow, tudzież na Stałostwa, Dzierżawy, Królewsczyny, Cessyi, i innych wszelkich między Stanem Szlacheckim i Duchownym, przyznania czynić mają w Trybunałach, podczas niesądzących się Rokow, lub Roczek, Pisarz Ziemski, i Regent aktualny przysięgły, wpisując transakcye do Księg zeznawających, przyznania podług Prawa i zwyczajów.

aby tylko w samych Sprawach Miejskich, lub o Zapisy, Kontrakty, do przyznania przyjmowane były burckie *similiter*, jako o Ziemskich i Grodzkich opisano, zarejestrowane.

alias Jenerał, niepodawszy Pozwu i Obwieszczenia, nieczył Intromissyi, i innych *cujuscunque tituli*, które do Woźnych *falsificatoriè* relacye w Kancellaryach zeznawać, i toby takowy Jenerał, w każdym Sądzie *ex termino tacto*, zdź ma, i nie tylko takowe fałszywe jego zeznanie w Sądzie kaslowane, ale też za onemi wyniesione Pozwy, i wszystkie onych *falsificatorii Actus*, żadnego waloru

Konstytucyi Seymu Koronacyjnego

Providendo oraz *Securitati* Osob tychże Jenerałow, funkcyę swoje odprawiających; *eo intuitu* Konstytucyą 1726. reasumując, *contra violatores* peny w tymże Prawie wyrażone, *qudm strictissime* opisaną.

Z którego Woiewództwa, lub Powiatu, o wyszłych Poddanych *instituetur Actio*, w Grodzie *eiusdem Palatinatus vel Districtus summario processu*, *præcisâ Appellatione finaliter* ma być rozstrzygnięta.

Actus, w których Sędziowie Kapturowi, niemający Urzędow Ziemskich i Grodzkich, na exekucyę zjeżdżali, *klassowano*. Dekreta oczywiste po Inkwizycyach *etiam* przez Sędziow Kapturowych *expedyowanych in principali ad mentem* Praw o Sądach Kapturowych ferowane; *Et similiter* Inkwizycyę, Weryfikacyę i Kalkulacyę *expedyowane, in pleno robore* zachowano.

Gleyty z Kancellaryi W. X. Lit: od Obywatelow *prawujących się* potrzebowane, aby przy warowaniu *loci standi* nie aktykowane *robur suum* nie miały, Subsellia wszystkie W. X. Lit: przestrzegać mają.

A w dalszych Prawa terminach w tey Konstytucyi nieopisanych, *usum Statutu* W. X. Lit: i Konstytucyi Seymowych, wcale zachowano.

W Punktach zaś *præsenti lege* opisanych, ażeby przeciwko teraźniejszemu Rzeczpospolitey postanowieniu, żadne przeszłe Prawa na pomoc brane niebyły, warowano.

Dwa Ziemstwa, i dwa Grody, *cum plena Jurisdictione* Xięstwu Zmudzkiemu mieć pozwolono: *idque* jedno Ziemstwo i Grod w *Rosieniach*, dokąd Powiaty: Eyragolski, Wilkiński, Wieloński, Rosieński, Widuklewski, Krozki, Tendziagolski, Jaswoyński, Szawelski, Wielkich i Małych Dyrwian, Bierzański, Uźwętski, należeć będą.

Drugie Ziemstwo i Grod w *Telszach*: dokąd Powiaty: Telszewski, Retowski, Pojurski, Wieszwiański, Korszewski, Szaudowski, Gondyński, Twerski, Potumiszewski, Birzyński, Polongowski, Powondowski, Medyungiański, Korklański, Zorański, należeć mają.

Starosta Zmudzki wolnie od Obywatelow obrany, wraz po Wieździe swoim, Podstarościę, trzech Sędziow, i Pisarza do Grodu Rosieńskiego, i tyleż do Telszewskiego *kredensować* ma.

Urząd jeden Ziemski, lub Grodzki, w drugiego *Jurydykcyą sub nullitate Decretorum*, aby się nie mieszał, a Strony aby *extra repartitionem* tych Powiatow, *evocatoriè* nie pozycwały, *sub pœna sta kop*, *Et sessione Turris* sześciu Niedziel *in foro proprio decidenda Et irroganda* nakazano.

A jeżeliby Kompetitorska w obudwu dyspartycyach Xięstwa Zmudzkiego leżących Sprawa była, tedy na takowe Sprawy, jedno Ziemstwo Rosieńskie *determinowano*.

W Sprawach zaś wszelkich, z Dóbr zapozwanego do Sądu te repartycyi, gdzie Dobra pozwanego leżą *forum* naznacza się.

Acta verò publica, Taryffy, mają zostawać w Kancellaryi Grodzkiej i Ziemskiej, tylko Dekreta tychże transakcyę, Inkwizycyę.

Urzednicy Ziemscy Rosieńscy, przed Telszewskimi, przed Telszewskimi Grodzkimi, na Seymikach daniu miejsca mieć mają.

Cięż Urzednicy Ziemscy, i Grodzcy, obudwuch dyspartycy, Kalkulacyi, Weryfikacyi, czynienia exekucyi w t *nem* Stron, wzajemnie na obiedwie repartycyę, mogą być i

Przyznania Praw, Obligow, i innych wszelkich transakcyow równie za ważne mieć chciano.

A względem przeniesienia wieczystych transakcyi w Ziemstw swojej repartycyi, w której Dobra leżą, Statu

Ciwunowie Zmudzcy, których jest 14. zasiadać będą: Wielkich Dyrwian, Małych Dyrwian, Retowski, Uźwętski, Berzański, Tendziagolski, Korszewski, Wieszwiański, i rogatywy tychże Ciwunow, podług dawnych Praw ut

Summariz

Ciwunow Zmudzkich na Sądzie Spraw Podkomorskich, w tym tylko Xięstwie autoryzowano, i podług Statutu W.X. Lit: o Podkomorzych opisanego, moc zupełną do sądownictwa dano, *intra limites* tylko Xięstwa Zmudzkiego, a nie daley. Appellacyą à *definitivo* tychże Ciwunow *Judicato principali directè* do Sądu Starosty, *vel* Kasztelana Zmudzkiego wolno zachowano. Dla czego, ciż Ciwunowie Rotą Podkomorską; na Sądzie Spraw Podkomorskich przysiędz przed Sądem Ziemskim Rosieńskim, na Rokach Ziemskich *in facie Nobilitatis stringuntur*; i ciż Ciwunowie mają moc każdy od siebie po jednym Komorniku kreować i kredensować, a Komornicy *itidem* Rotą Komornikowską w Statucie Litewskim opisaną, powinni być przysięgli, *& eadem autoritate & activitate* jak i Komornicy Podkomorscy *gaudere* tylko na toż Xięstwo Zmudzkie *non ultra*, jako i Ciwunowie mają.

Podkomorzy zaś Xięstwa Zmudzkiego z Komornikami swoimi, przy generalney powadze swoiey & circa potestatem wyjeżdżania extra limites etiam Xięstwa Zmudzkiego na sędzenie Spraw dyfferencyinych zachowuje się.

Ciwunowie nie mogą być Sędziami Ziemskimi, i Grodzkimi, tak na Zmudzi, jako i całej Prowincyi W. X. Lit: A Dekretami onych, wtychże mają być lokowane Kancelaryach, z którego Dyspartymentu Sądow, zapisani będą.

Czterech Deputatów na Trybunał, a trzech Polków na Sejm mają z Xięstwa Zmudzkiego obierać.

Sady Ziemskie Trockie w jednym tylko Mieście Trokach, zawsze sądzić się mają.

Na Seymie po złączeniu się Izby Poselskiej, gdy Kommissye Skarbowa i Wojskowa, tudzież materye podatku Poglównego w Koronie, a Podymnego w Litwie odprawia się, ma być zawsze zaczęta materya ustanowienia i poprawy *Processus Juris & abusuum* Praw do sprawiedliwości zciągających się, i *forma judiciaria* konkludowana, *non derogando* Konstytucyom dawniejszym, i teraźniejszey, *de valore* oczywistych Trybunałskich, i Asessorskich, Dekretow.

Granice między Wohyniem Miastem Ekonomii Brzeskiej Litt. a Dobrami Zbilowem, Branicą, Suchowolą i Kopiną w Lubelskim leżącemi, przed deputowanemi Podkomorzymi, uspokoić zlecono.

Zawdzięczając Czterdzieściroczną *in Ministerio Reipublicæ* pracowitość, dobrowolną *ad ferendam decisivam sententiam* admissyą Assessorów w Sądach Zadwornych Assessorskich, w których sam był *Supremus Iudex*, tudzież nie przyjęcie ofiarowaney Seymem *Convocationis in vim publicæ gratitudinis* dożywotniey 80. tysięcy Zł; pensyi, kazało, aby jak najszybciej wysłać dono Statuę Xciu Michałowi Czartoryskiemu Kanclerzowi Wielkiemu. X. Lit: na R. Wileńskim, z wyrażeniem i wypisaniem wielkich Jego i dzielnich

tytuł Xcia Kanclerza, *Mauzoleum* z podobnym wyrażeniem
Katedralnym Wileńskim, kosztu Skarbu W.X.Lit:

Trabi Fleminga, przeszłego Podskarbiego W. W. X.
danego, i warowano, iż przysła kalkulacya tegoż
Rzeczypospolitey na nadchodzącey Komisii Skar-
piętego Septembra, Roku 1764, ma być czyniona.
Zostawskiego Podskarbiego W. Lit: iż do życia Jerzego
skiego, pensya zupełna Podskarbińska sto dwadzieścia tysięcy
Zostawskiemu Podskarbiemu W. Lit: płacona będzie.

W. X. Lit: zlecono; aby Dwakroć Sto Tyficy Zło: Polsk; Cztery od daty ninieyszey, w Rok po Zło: pięćdziesiąt ty. Kociellowi, *salvis quietationibus in rem Skarbū W. X. Lit: si* ędziesiąt i jeden tyficy trzyfsta i sześćdziesiąt trzy Zło: Pol; nisz Kociell, uftąpił z pretenfyi fwoiey, Rzeczyfpolitey. za fu/fzną uznaną o fto czterdziefci trzy tyfacy fiedm; ędzief dalfzych fumm pretenfy Romerow *ex capite Przodka* Lit: dla roztrząfnienia, do Kommiffy Skarbowey Lit: o n informować przyfzły.

Zamia-

Konstytucyi Seymu Koronacyjnego

Zamianę Dóbr Parafianowa, na Łyntupy, uczynić pozwolono.

Na rozgraniczenie z różnemi Starostw, Pieniańskiego, i Kupiskiego, Kommissarzów naznaczono.

Approbowano Kommissyą, między Starostwem Ziołowskim, a Dobrami Antopol nazwanemi, względem zamiany wsiow, uczynioną.

Dobra Rypucin, à Corpore Starostwa Chollańskiego in perpetuum odłączono.

Sześć Włók gruntu Treygi w Powiecie Lidzkim leżące Dominika Alexandrowicza Pifarza Ziemskiego Lidzkiego, z Poddanemi na nich mieszkającemi *pro bonis terrestribus sine ulla disquisitione* objaśniono.

Dobra Wersztok, w Brzeskim Litewskim leżące, za Ziemskie wieczyste *salvo onere* Dóbr Ziemskich, Jozefowi Wilczewskiemu Podkomorzemu Wizkiemu przyznano.

Jeżeli Dobra Kuszliki, Jerzego Korfaka, Imieniowi Jego *ante unionem* lennością są nadane, rozeznanie Dokumentów i Decyzya Assessorji *committitur*.

Pozwolono Zamianę Gruntów Wincze hibernowych, na grunta Załozie Dziedziczne w Pińskim.

Jerzego Abramowicza Starostę Starodubowskiego, Jozefa Pruszyńskiego Podstarościego Mińskiego, Muśnickiego Koniuszego Wileńskiego, Antoniego i Tomasza Tyzenhauzów Chorażyców Wileńskich, à *vigore* Dekretu Konfederackiego Dnia 16. Augusta Roku 1764. ferowanego, uwolniono.

Jozefa Kaszyca Starostę Kudziańskiego, Antoniego Janowicza Cześnika Wilkomierskiego, i Antoniego Bogusza Rotmistrza Mozyrskiego, od siedzenia Wieży *in fundo*, przysądzoney Dekretem Konfederackim, uwolniono.

Jana Larzakę, i Karola Petersennę Pułkownikow, Teodora Laskarysa Obersztleytnanta, Jerzego i Jakoba d' Obyrn; Piotra Deskoura Obersztleytnanta Sukcesorów z Ich Sukcesorami, do Indygenatu przypuszczono, *salva deductione* Szlachectwa na Seymie następującym & *praestando super fidelitatem juramento*.

Neofitów dystyngowańszych, i od tychże pochodzące Osoby, jako to: Franciszka i Ludwika Łyżyńskich, Abramowiczów, Ignacego i Jozefa Gurskich, Felicjana Kazimirskiego, Teodora Lutyńskiego, Michała Oświecimskiego, Andrzeja Przewłockiego, Święteckich, Antoniego Majowskiego, Jana Nowakowskiego; Franciszka, Macieja, i Antoniego Dobrzyńskich; Adama, Pawła, Piotra, Ignacego, Jana Zbitniewskich; Antoniego Trajanowskiego, Kazimierza Pawłowskiego, Jana Michałowskiego, Piotra Pawłowicza, Jakuba Jeleńskiego, Mateusza Jeleńskiego, Stanisława Jeleńskiego, Jana Lipińskiego, Orłowskiego, Mańkowskiego, Teodora Desława, Jozefa Kwiecińskiego, Dominika Dobrowolskiego, Bergina, Jakubowskiego, Tomasza i Antoniego Poziomkowskich, Jana Dobrowolskiego, Franciszka Krzyżanowskiego, Woyciecha Szymańskiego, Tadeusza Bielskiego, Jozefa Szpaczkiewicza, Nizielskiego, Stanisława Jarmunda, Bonawenturę Bartoszewicza, Jozefa Poznańskiego, Andrzeja Manina Niewierawskiego, Felicjana Jakowskiego nobilitowano na samę Litwę, *præciso Scartabellatu*.

Oprócz tych, zostawiono, bądź z Korony, bądź z Litwy, w ręku Królewskim Dzieściu Neofitów do Nobilitowania *præciso similiter Scartabellatu*. W reszcie Konstytucyą Konwokacyną o Neofitach *in suo robore* zostawiono.

Jozefowi Mikłaszewiczowi Metrykantowi Litt: *cum descendantibus, modernâ fixâ lege Nobilitatem indeputabilem* przyznano.

Kabał Piński do Kommissji Skarbowey Litt: odesłano, względem rozeznania krzywd, tudzież oderwania od niey Partykularzów i Przykahałkow.

Przywilej Króla Augusta III. i dawniejsze approbowano służące Kościołowi Mieleczyckiemu.

Miaśtu Witebskowi porównanemu in *Prærogativis* z Wilnem, wszystkie Przywileje *ante unionem* nadane, approbowano; oraz Magistratowym na własną potrzebę, wszelkie trunki mieć pozwolono, bez płacenia Czopowego Szeleżnego.

Seymiki Relacyjne w W.X. Litewskim, na Seymiki Pogromniczne w Roku 1765. naznaczono.

Summariusz

ORDYNACYA

Sądów Zadwornych Assessorskich.

W Assessoryi wszystkich Spraw decyzyą *pluralitate votorum* ferowana będzie: *wy- ięszy Sprawy z Appellacyi od Sądu Mieyskiego, tak z Polski, jako z Prowincyi Pruskiej, tudzież W. X. Litewskiego do niej przychodzące, także i te, coby się do Praw Mieyskich i Przywilejow im nadanych ściągaly, które ex vi directi Dominii nad Miastami, Królowi jedynie do roz- sądzenia należą.*

Dlaczego do Kanclerzow i Podkanclerzych obojga Narodow, którzy w reprezen- tacyi Osoby Królewskiej w tym Sądzie tak w Koronie, jako i w Litwie prezydują, Urzędnikow tamże zasiadających: Sekretarzow Wielkich, Referendarzow, Pisarzow, Instygatorow, i Vice-Instygatorow, Regentow, Pisarza Dekretowego, i czterech *ex Or- dine Senatorio*, a dwunastu *ex Ordine Equestri*, tak z Korony jako i Litwy, za Assessorow przyłączono.

Assessorowie ci teraz *ex Ordine Senatorio*, w czasie Seymu Coronationis od Króla: a *ex Ordine Equestri*, od Marszałka Seymowego wyznaczeni, *in futurum* na każdym Seymie Ordynarynym większością głosow, po złączeniu się zaraz Izby Poselskiej z Senatem do powitania Króla Senatorowie od Senatu, a *Equestri Ordinis*, ab *Equestri* obierani od Sey- mu do Seymu Ordynarynego być mają. A gdyby w czasie frzednim, między Seymem a Seymem, który czyli z Senatu, lub *ex Equestri Ordine per ascensum, cessum, sive decessum* w Koronie i Litwie z nich ubył, to na miejsce jego, inszego aż do przyszłego Seymu, wybrania wolność zostawiona Królowi.

Podskarbach Nadwornych Koronnych i Litewskich, ab *Officio Assessoriatils* uwolnio- no, ponieważ na Kommissyi Skarbowey zawsze *adesse* powinni.

Przy Kanclerzach lub Podkanclerzych, Sądu Assessorskiego pierwszych Prezyden- tach, mają pierwsze miejsce w zasiadaniu Senatorowie, drugie Urzędnicy Koronni i Li- tewscy trzecie *Electi* z Stanu Rycerskiego na Seymie, a czwarte Urzędnicy Kancellaryi Koronnych i Litewskich, po nich Pisarze Dekretowi.

Wszyscy ci Assessorowie, wyjąwszy Kanclerzow, Podkanclerzych, Senatorow, o- bojga Narodow, jako już *circa Ministeria & Dignitates* przysięgłych, zaraz przy zagaje- niu Sądow Assessorskich, mają wykonać Jurament przed Kanclerzami lub Podkancel- rzami, to jest: Sekretarze Wielcy, Referendarze, Pisarze w Koronie i w W.X.Lit: i *Electi ex Ordine Equestri* w tę Rotę następującą.

Ja NN. przysięgam Panu Bogu Wszchemogącemu w Trócy S. Jedynemu, iż w tym Sądzie Assessorkim Królewskim według sumnienia, Prawa, i Przywilejow każdemu służących, niemając względu na bogatego, lub ubogiego, Przyjaciela, Krewnego, i Nieprzyjaciela; każdą sprawę są- dzić będę, darów żadnych od nikogo przed Sprawą, podczas Sprawy, i po Sprawie brać, Rady prawującym się dodawać, praktyk w Sprawach toczących się czynić, Sekretów Izby Sądowej, i zdania wotujących wydawać niebędę. Tak mi Boże dopomóż, &c.

Instygatorowie, Vice Instygatorowie, Regenci Kancellaryi, Pisarze Dekretowi o- bojga Narodow, (ponieważ *votum* tylko *consultivum* w Assessoryi mieć będą) już nie na Sądzenie, ale na dawanie *in suo voto* (sprawiedliwej w każdej Sprawie rady podług wy- żey opisaney Roty (jeżeli w Sądzie zasiadać zechcą) Przysięgę uczynią, i miejsca wszy- fcy swoje, jako są w wyższym Punkcie oznaczone, obeymą.

Kadencye w każdym Roku dla Sądow Assessorskich Koronnych i Litewskich, tylko dwie determinowano; jedną: *per Majum, Junium, Julium, & Augustum*. A druga: *per Novembrem, Decembrem, Januarium, & Februarium*.

W Koronie pierwsza zaczynać się ma *in Majo*, a w Litwie *in Novembri*. W którym czasie, Sprawy tym porządkiem odprawowane będą.

W pierwszej i drugiej Kadencyi, przez całe trzy Miesiące Sprawy Mieyskie, tam *ex Appellationibus* bądź od Sądow Mieyskich, bądź Kommissyjnych, także *ex Crudis cita- tionibus per communitates*, czyli *contra Communitates exportatis*. Item *Causæ cognitionis Privi- legiorum, differentie limitum inter Bona nostra Regalia & Terrestria sive Spiritualia*, między którymi (w swej Kadencyi przez Seym Convocationis 1764. wyznaczoney) i Sprawy Xięstwa

Konstytucyi Seymu Koronacyjnego

Xięstwa Inflantkiego w Assefforyi Koronney mieścić się powinny. Czwarty zaś Mieściąc przy każdej Kadencyi (ponieważ *Causæ colonares* przedtym u Sądow Referendarskich sądzone, teraz do Assefforskich przyłączone) na ich samych rozkładzenie aby był obrócony, mieć chciano.

Mieysce tym Kadencyom dla Assefforyi Koronney, Miasto Warszawę, a dla Litewskiej także Miasto Warszawę, i oraz Grodno, Brzeście Litewskie, Mińsk, za Uniwersałami jednak Pieczętarzow naznaczono. Nadto, wolno Królowi rozkazać, aby te obie Assefforye Koronna i Litewska, sądzone były w tym mieyscu, gdzie w Granicach Państw Naszych będzie rezydował.

Gdyby Kanclerz lub Podkanclerzy obojga Narodow, publicznemi zatrudnieni Interessami, po odsądzonych Sprawach Mieyskich (które wszystkie pod Artykułem *pluralitatis* (Nro 1.) tak w Koronie, jako i W.X. Lit: Królowi, i Kanclerzom lub Podkanclerzom do sądzienia *à pluralitate votorum decisorum* wyłączono) oddalić się, czyli absentować chcieli, To Senator na mieyscu Kanclerza, lub Podkanclerzego przydować będzie, i z czterema Assefforami *Vota decisiva* mającemi, tudzież szóstym Pisarzem Dekretowym, Sądy do zakończenia każdej Kadencyi kontynuować będzie: Co samo i w przytomności Kanclerza, lub Podkanclerzego zachowano być ma przy sądzeniu Spraw do Miał się nie ściągających, dla zupełnego uformowania Kompletu, bądź w Koronie, bądź w Litwie.

W Dekretach jednak nie inlza ma być *formalitas* zachowana, tylko ta co i przedtym, i podpisywać one sami Kanclerze, lub Podkanclerze, obojga Narodow będą:

Prezydujący, ma pozwolić Assefforom i powtórnie wotować.

Inappellabilitas od Sądow Assefforskich decydowana, i determinowana; iż wszelkie Dekreta tak przeszłych Królow, jako i terażniejszego w Assefforyi Koronney i Litewskiej, z oczywistych Kontrowersyi, lub zaocznie ferowane były, są i być powinny tej ważności i mocy, jako Dekreta Seymowe, Relacyjne i Trybunałskie, żadney Apellacyi ani na Sejm walny, ani do Sądow Relacyjnych niepodlegające. A gdy kto uczynił, wnet siedzeniem wieży przez Niedziel sześć, *ex termino tacito* karany być ma.

Dekreta Assefforskie tak, jak Trybunałskie (wobmowie Konstytucyi Titt: O Execucyi Dekretow na Koronę i Litwę z formowanych) przez Starosty i Urzędy Grodzkie, aby exekwowane bywały, a to pod rygorem *contra non exequentes* w tychże Konstytucyach wyrażonym.

Gdy się zdarzy, osobliwie *in causis Juris*, że *Litigans* po utraconey już przez Dekret z oczywistych strony obojey Kontrowersyi ferowany swojej Sprawie, nowe Dokumenta tej ważności wynaydzie, któreby pomienionego Dekretu nayistotniejsze *motiva*, Sprawę decydujące wzruszały, powinien wprzód przez Illacyą *in pleno judicio*, prosić o Deputacyą do ich zrewidowania, którzy Deputowani *è gremio* zasiadających w Sądzie Assefforskim z rewidowawszy takowe Dokumenta, nakazą *producenti* wypełnić Jurament w ten sposob: *Ze o tych Dokumentach przed zaczęciem Sprawy niewiedziat, i dopiero po zakończoney i zasłzłym Dekrecie one wynalazł. A potym dadzą mu super eo attestatum z podpisem własnych rąk swoich, za którym dopiero Kancellarya nasza da mu Reskrypt Resitutionis Causæ in integrum.* A takowa Sprawa *remota omni dilatione* z przypozwu zaraz rozszadzona być powinna; Co tylko w Koronie podług Konstytucyi 1726. *Et juxta usitatam praxim curiæ* zachowano być ma.

W Wielkim zaś Xięstwie Litewskim *ex noviter repertis Documentis*, Dekreta oczywiste podług dawnych Praw wzruszane być niepowinne.

W Assefforyi Sprawę mający aby stronie ani Patronom przeciwny interes utrzymującym nieodgrzał, i przykrości żadney niewyrządzał, Indukty Sprawy nieprzerywał, ale z swego mieysca to wnosł, co do obrony przez się, lub stawiającego od siebie Patrona, potrzeba wyciągać będzie, a to pod karą *pro Arbitrio Judicii* w tymże samym Sądzie: któremu *ad requisitionem* Kommissya Woytkowa *Præsidium* dodawać powinna.

Tęż skromność nakazano i Patronom tam stawiającym, aby trzeźwo i gotowi do Spraw przystępowali, jeden drugiemu w Indukty i Repliki niewpadali, ale to wszyst-

Summaryusz

ko, co w Sądzie wniosą Prawem i Dokumentami znacniali, z przygotowanych sobie na piśmie *maturè* Preparamentow, Sprawy indukowali, a to *in levioribus* pod zaplaceniem Grzywnien trzech na Szpital, a *in gravioribus*, ukaraniem *pro Arbitrio* Sądu Assessorckiego.

Patronow w Sądach Assessorckich dwunastu tylko być ma, a ci do stawiania przez Kancelerzow i Podkancelerzych samych będą przypuszczani, *modernis* którzyby się nad tę liczbę znaleźli, *salvis manentibus*.

Palestra stawiających przy zaczęciu Sądow Assessorckich *super fidelitate Patrocinii* raz tylko na pierwszej Kadencyi Przyśięgę (*non obstante* choćby w innym Sądzie już był przyśięgły) wykona w Rotę następującą:

Ja NN. przysięgam Panu Bogu Wszchemogącemu w Trócy S. Jedynemu: Iż stronie tej, która mnie do sprawy swej zażyje, wiernie służyć będę, zbytecznego od niej nad pracę salarium wyciągać, ani Rady na zwłókę Świętej Sprawiedliwości, lub wyniszczenia strony dawać, ani po wziętym salarium od zaczętej sprawy odstępować nie będę; Dokumentow także do Sprawy mi powierzonych nikomu ku szkodzie Pryncypała mego niewydam, ani onych dla uniknienia sprawiedliwości niezataię. Tak mi &c.

Do której wykonania *assumendi* zaraz *circa admissione* tenebuntur. A Pisarz Dekretowy zakonnotowaną *in Actis ad requisitionem* każdemu *ex admissis authenticis* wydać tę Przyśięgę powinien.

Lubo Ordynacya 1680. dla Assessoryi Koronney ustanawiając Regestra pewna i nieodmienne, wpisy Spraw na różność ich podzieliła, z wyznaczeniem dni dla każdego; w Assessoryi jednak W. X. Lit; nieużywano tego, ale tylko w jeden Regestr Sprawy wszystkie mieszczono, i takowy Regestr, na każdą Kadencyą znowu układano z wielką niewygoda, i niedostępnością uboższych.

Zaczyn względem tychże Regestrow, w nie wpisow, i przywołania z porządku ich Spraw, żadney nieprzepięci, to uczyniono Rozrządzenie.

W Assessoryi Koronney polepszając, powyżey wspomnianą Ordynacyą.

Tak w Sprawach tych, co *ex Appellatione*, albo *per gravamen* do Sądu Assessorckiego już przedrabowane, *in Prima*, a czasem & *in Secunda Ordinatione*, albo zwyczajney Kommissyi *instantia*, i po wyzłych wszystkich Dylacyach do rozśadzenia przychodzą, jeden tylko Regestr proſty chciano mieć zachowany w Koronie, i w Litwie, z którego *Appellantes*, lub *per gravamen provocantes* rozprawiać się za pierwszym przywołaniem Sprawy *peremptorie* powinni.

A gdyby który na zwłókę Sprawiedliwości, zamiast Rozprawy, dał się kondemnować, ma być wzdany *in Lucro succubitionis in Appellatione, sive Provocatione, & refusione Expensarum Litis*. Co w Assessoryi Koronney i Litewskiej zachowane, na zawsze mieć chciano.

Także w Sprawach, które *ex Cruda Radice*, jako do pierwszej instancyi, do Assessoryi przychodzą, a bez Kommissyi *in fundo* obeyść się nie mogą, tak w Koronie, jako i Litwie, zaraz *ex simplici Registro* bądź przez Dekret oczywisty, bądź zaoczny odsyłano na Kommissyą być mają. A w tych, co Kommissyi niepotrzebują, i na Stole Sądowym rozśadzone być mogą, znaszając mniej potrzebne Aresztu w Assessoryi Koronney praktykowane, tudzież innym nazwiskiem w Assessoryi Litewskiej obyczajem dawnego *Processu* zażywane Dylacye, te tylko napotym ustanowiono: To jest w Koronie, zamiast Dylacyi *ad munimenta*, ma być brana komunikacya wzajemna Dokumentow wszelkich, dla obojey strony służących, bądź wspólne Aktoraty i Reaty, bądź tylko *actoratum & Reatum* po między sobą mających tym obyczajem, skoro z wpisu rejestrowego Sprawa, ku Rozprawie w Sądzie Assessorckim przywołana będzie, po zapisaney Komparycyi Pisarz w Protokule extendować ma Dekret *communicationis hinc inde omnium Jurium & Documentorum ad futuram Cadentiam*, a po takowym Dekrecie, strony obie szedłszy się do Kancellaryi Dekretowej, tam te Dokumenta zniósł wraz z pisanemi porządnie każda od siebie, swoich Dokumentow Summaryuszami, które Kancellaryja Dekretowa zweryfikowawszy, każdy z osobna Summaryusz podpisze Pisarz Dekretowy Koronney, a jako je podług Summaryuszow, strona od strony weźmie, tak według nichże po

Konstytucyi Seymu Koronacyjnego

po wypłynieniu Niedziel czterech à data Kommunikacyi oddać sobie wzajemnie za Kwitem Strony lub Patronowie od nich stawiający, powinny. A gdyby potym przy rozprawie oczywistej, strona którakolwiek jaki Dokument produkowała, a tenby się nieznajdował w Summariu/zu podpisanym, nie ma mieć u Sądu żadnego waloru, chybaży też zaprzysięgła, iż o tym Dokumencie, aż dopiero po zaszłej komunikacyi dowiedziała się, i on wynalazła. Co i w Sprawach z Kommissyi do Assessoryi powracających się, gdyby *in tractu* jej podobna komunikacya nienastąpiła, zachowano mieć chciano.

A w Assessoryi Xięstwa Litewskiego już używaną dawniej na pierwszym zaraz terminie Dylacyą Kopii Spraw wszystkich *ad obloquentiam* Konstytucyi 1726. ac *intra dictu* naznaczonych Kommissyi, aby zachowana na zawsze była, ostrzeżono. Na drugim zaś Terminie podług Prawa Statutowego W. X. Lit: Dylacyi *ad munimenta specificata*, za wykonaniem jednak przez stronę, o to proszącą, w Sądzie juramentu, już nie do Niedziel czterech, ale do następującej tylko Kadencyi użyczo.

Wolność zaś mazania w Regestrze Sądowym wpisanym Aktoratom dotąd polubownie od jedney tylko strony praktykowaną, bez dołożenia się w tym Sądzie, lub drugiey strony zapozwanej, cale zniesiono.

W tym tedy terazniejszym ułożeniu, w Assessoryi Koronnej co do Spraw z Małey Polski, Wielko-Polski, i Pruskiey Prowincyi, te Regestra postanowiono.

1mo: Regestr prosty Magdeburki *ex appellationibus causarum Juris civilis*, w który i Sprawy *Communitatum contra Magistratus* z Polskich Miast wpisane będą.

2do: Regestr prosty Pruski, także *Causarum Juris Civilis ex Appellationibus*, w jakowy podobne Sprawy z Miast Prowincyi Pruskiey *Communitatum Civicarum* mieścić się powinny.

3tio: Regestr *Fisci* prosty, do którego także same Sprawy o uznanie Przywilejow na Dobra i Wakanse, o Exekucyą onychże, o Granice między Dobrami Królewskimi, i Szlacheckimi, lub Duchownemi, o niewydanie Dzieśięcin z Dóbr Królewskich, tudzież *Communitatum* Miast przeciw Starostom, wpisywać będzie należało.

A ponieważ w Regestrze *Fisci* pomieszczone *ejusdem qualitat*is sprawy, jakie, więc Duchowni w Assessoryi mieszaia lub z Woiewodztwa Wołyńskiego trafiaia się, zaczym używanie tych Regestrow przedtym praktykowanych jako i arestowego ustanie.

4to: Regestr *Expulsionum* prosty do którego należeć będą nie tylko Sprawy *Expulsy*ne z Dóbr, ale też *Et violationis Privilegiorum*, tudzież *Evocationis extra forum ac Personarum verè miserabilium*; które to *species* Spraw, że są uprzywilejowane, *Et stricta justitia* warowano to na zawsze, iż w nich żadne Dylacye iść niepowinny, ale każdy *Citatus* *præmissa unia citacione* z prostego Regestru, z przywołaniem u Sądu *peremptorie* rozładzi się.

5to: Dla Spraw Xięstwa Infantzkiego, sam także Regestr prosty, z tym jednak, jak wyżey ostrzeżeniem, że Sprawy już *in prima instantia* drabowane, lub na Kommissyą iść mające, zaraz z tegoż prostego, expedyowane być mają.

6to: *Verè Incarceratorum*, w jaki szczegulnie Sprawy ich i kryminalne mieścić się będą.

7mo: Regestr *Causarum Colonarium*, do którego wszystkie Sprawy *Coloniares* wpisywane i z niego wolane być powinny.

Po ułożeniu Regestrow, branie ich u Sądu w każdej Kadencyi tak ordynowano.

W Kadencyi Listopadowey, zaraz z początku Regestr Magdeburki ma być wzięty i kontynuowany przez cale Niedziel cztery. Po nim Regestr Pruski przez następujące w Grudniu Niedziel trzy. Potym Regestr *Fisci* przez następujący czas, aż do ostatnich dni Stycznia. A nakoniec Regestr *Causarum Colonarium* przez cały Miesiąc Luty brane, i *juxta Ordinem* wpisów w nich znajdujących się, odładzane będą.

A w Kadencyi Majowej, od początku Maja ten porządek brania Regestrow ustanowiono.

Nayprzód Regestr Magdeburki, od pierwszych dni Maja, aż do piętnastego tegoż Miesiaca, a od dnia piętnastego Regestr Spraw Infantzkich *ad ultimos dies* Czerwca. Potym Regestr Pruski przez Niedziel dwie poczynającego się Lipca; zatym *Fisci* aż do końca wspomnionego Miesiaca.

A jeżeliby się trafiło, że na tę swoje Kadencyą nie zjadą Obywatele Xięstwa Infantz-

Summariusz

flantkiego, to Regeſtra tak być brane maia i po ſobie oſądzone, jak w pierwſzey Kadencyi ſą ułożone. W małości zaś Spraw Inſlantkich, Regeſtr Pruſki ſam zaſtępować reſztę czasu dla nich wyznaczonego *ad ultimos dies* Czerwca będzie. *Cauſarum* zaś *Colonarium* przez cały Sierpień (zachowując w nich przywołanie podług porządku wpifów) brane i oſądzone będą.

Regeſtr *Incarceratorum*, *Expulſionum Violationis*, *Privilegiorum*, *Evocationum* & *Personarum miſerabilium*, tak w pierwſzey jako drugiey Kadencyi, każdego dnia w godziny po obiedzie brane i ſądzone być maia.

A w Litewſkiej Aſſeſſoryi, taki porządek Regeſtrów przepisano.

Pierwſzy Magdebuſki Spraw Mieyſkich z Appellacyi, lub przez *gravamen à primis Inſtantiis*, albo *ex cruda citatione* przychoſzących, w który, wſzystkie takowe Sprawy wy-piſywane będą, a za przywołaniem, podobnie jak w Koronie, z ſwych wpifów nieopuszczając żadnego *peremptorie* oſądzowania.

Drugi *Fisci*, a do tego Sprawy wſzystkie, to jeſt: uznania waŒności Przywilejow, baŒ między Swieckimi, baŒ Duchownemi, tudzieŒ o Granice między Dobrami Królewskimi, a Ziemskimi, albo Duchownemi należeć będą. Przypadające zaś z niego, jeſeli które Kommiſſyi *in fundo* potrzebowalyby, *peremptorie* za przywołaniem oſyłane być na nie, maia. A te co ich Kommiſſya *in fundo* rozſądzi, i z Appellacyi, czyli *per gravamen* do Sądu Aſſeſſorſkiego powrócą, bez innych wſzelkich Dylacyi, jako *in prima Inſtantia* drabowane, *decidentur*. Inne zaś Sprawy *Juris*, co *ex cruda radice* do tego Regeſtru przez Pozwy wprowadzone, a na Stole bez Kommiſſyi rozſądzone być mogą, *circa modum* wyŒey opiſanych Dylacyi Proceſſu ordynaryinego zoſtawiono.

Trzeci, *Expulſionum* do którego Sprawy o gwałtowne z Dóbr wybicie, o Ewokacyą do Sądu nieprzyzwoitego, o zgwałcenie Przywilejow Królewſkich, tudzieŒ i Sprawy ludzi prawdziwie ubogich, należą.

Czwarty, *Incarceratorum*.

Pięty *Cauſarum Colonarium*, Poddanych Królewſkich z DzierŒawcami. Na tych tedy przywołanie i oſądzenie, tym ſpoſobem Kadencye dwie podzielono:

W Kadencyi tak w Koronie jako i Litwie, Liſtopadowey będzie wzięty Regeſtr Magdebuſki i kontynuowany, aż do połowy Mieſiaca Grudnia, Po nim zaś Regeſtr *Fisci* wzięty aż do końca Mieſiaca Stycznia, w Lutym zaś Regeſtr *Cauſarum Colonarium*, przywołane i oſądzone będą.

Tym ſamym porządkiem odprawować ſię ma i Majowa Kadencya, począwszy od dni pierwſzych Maja.

Regeſtr jednak *Incarceratorum*, i *Expulſionum*, w czasie tym podczas kaŒdey Kadencyi, jak i w Koronie brane być maia.

Aby zaś ten porządek Regeſtrów był wprowadzony, i raz na zawſze uſtanowiony w Aſſeſſoryi Litewſkiej, jego exekucyą Kanclerzowi i Podkanclerzemu tego Narodu zalecono.

A kiedy przez tę punktualność oſądzania nieſtanie Spraw w którym Regeſtrze, to na to mieyſce Sąd nieoglądając ſię na wyznaczenie dla niego czasu, drugi po nim do ſądzenia naſtępujący, zaraz brać powinien w Koronie i Litwie, tak aby żadne opóźnienie w uczynieniu ſprawiedliwoſci, nikomu nieſiało ſię.

Uſtanowiono takŒe, iż Aſſeſſorowie, co *Vota Activa* w Sądach Aſſeſſorſkich mieć będą, ani Patronowie tamŒe ſtawiający, na żadne Kommiſſye z Sądu tegoŒ wyznaczenia, być niepowinni.

A Xięſtwo Inſlantkie przy oſtrzeŒeniu Konſtytucyi Konwokacyiney Roku 1764. zachowując, względem rozſądzenia Spraw wſzelkich do Aſſeſſoryi Koronney przychoſzących uczyniono dyspozycyą To jeſt:

Zeby te Sady przez ſamych tylko Kanclerza lub Podkanclerzego Koronnych, oſądzone bywały, jako *à pluralitate* Decyzji innych Aſſeſſorow wyięte. TakŒe jak nanie Referendarz, lub Piſarz W. X. Lit. i Aſſeſſor uprzywilejowany Narodu Inſlantkiego, *sub nomine* Sekretarza *ad mentem* Ordynacyi 1677. zjedzie, mieyſce dla nich do zaſiadania, Reſe-

Konstytucyi Seymu Koronacyjnego

Referendarzowi albo Pisarzowi, między Urzędnikami Koronnemi, a Assefforowi Instantkiemu przed Officyalistami Kancellaryi Koronnych, wyznaczono. Który podobny Jurament, jak i wspomnieni Officyaliściowie *pro dando voto consultivo* przed zasiadaniem wykona, kreacyą zaś tego Sekretarza *juxta praxim* dotąd *usitatam* Królowi i Sukcessorom Naszym, przez Przywilej dożywotni zachowano.

W Sprawach granicznych ostrzegając *avulsionem* Dóbr Rzeczypospolitey, aby te przez praktyki Dzierżawców zaprzywilejowanych Królewskich *cum Collateralibus Bonorum Terrestrium, sive Spiritualium*, mianowicie przez Kommissye z Reskryptow Królewskich odprawione w swych granicach szkody nieponosiły, i coraz nieuszczuplały się, to na zawsze ustanowiono; żeby po Kommissyi i zasłzym Dekrecie za Reskryptem każdy Dzierżawca, gdy takowy Dekret *pro Re judicata* przyjmie w Sądzie Assefforskim stanąwszy, zaprzysiągł, iż podczas odprawionego Aktu tey Kommissyi wszelkiego dokładał starania, które tylko do uchrony Granic Dóbr Królewskich, i do obronienia Ich całości, Prawo mu zażyć pozwoliło, i Akt Kommissarski *per oblatam ad acta* Metryki Koronney, jeżeli w Koronie, do Litewskiej, jeżeli w Litwie to rozgraniczenie będzie, z przyłączeniem Mapp podał.

Ubóstpieczając na potym Jurysdykcyą Sądow Assefforskich dawnieyszymi Konstytucyami, jako to pierwszą 1578. *Tit: Co sądzić mają.* Drugą 1627, *Tit: o Dekretach Trybunałskich.* Trzecią 1611, *Tit: Miałt Koronnych extra Forum Evocatio* Czwartą 1633. *Tit: O niewynoszeniu Mandatow za Dworem ostrzeżoną*, postanowiono, iż gdyby odtąd któżkolwiek, czyli Magistraty Miałt Królewskich, czyli Mieszczan pominąwszy Ich własną i naturalną Jurysdykcyą, do Trybunału, Ziemstw, lub Grodu, *evocatoriè* mimo Praw powyżey wyrażonych zapozwał, takowy *ad Instantiam* Instygatora, lub Vice-Instygatora Koronnych i W. X. Lit: *absque Delatore*, jako w Sprawie *Jurium Regalium* do tegoż Trybunału, Ziemstwa, lub Grodu *conventus pænis Evocationis*, to jest siedzeniem więzzy przez Niedziel dwanaście i pięćset grzywien, karany być ma, pod który rygor *pro Evocationibus* przez Prawo Koronne ustanowiony i sposób Proceßu, Urzędy *evocatoriè* otrzymane Dekreta exekwujące, podlegać mają.

Nakoniec ułożoną *Tabelle Jurium Cancellariæ*, powagą swoją Król stwierdza, i aby od wszystkich była zachowana, mieć chciał.

Podług tey Ordynacyi, wszystkie Sprawy od Roku 1765. sądzić, (wolność jednak poprawy, gdyby potrzeba było sobie i swym Sukcessorom Król zachować) i onę *inter acta Seymu Coronationis* pomieścić nakazano. Dan w Warszawie Roku 1764. Dnia 25. Grudnia,



SUMMARIUSZ

Konstytucyi W. X. Lit: Seymu Ordynaryjnego Warszawskiego,

Roku 1766. dnia 6. 3bra Zaczętego, A dnia 30. Nowembra Skończonego.

Czopowe, Szczęgane na zniesienie Podatkow dawnego Czopowego i Podymnego.

WSzyscy Obywatele W. X. Lit: & annexarum Provinciarum w Dobrach Hibernowych, tudzież Ziemskich, Szlacheckich i Duchownych w Miałtach, Miałteczkach, Wsiach, Propinacye w szynkach i arędach mający, jakiegokolwiek stanu i kondycyi, niezastanawiając się Przywilejami nawet przed Unią danemi, sami *in Personis* albo itez przez Kommissarzow, Ekonomow, Administratorow, Namieśnikow, czyli Pisarzow Prowentowych, a Dobrach Stołowych Królewskich Administratorowie lub Ekonomowie, wylikwidowawszy Prowent swój z propinacyi, bądź przez własny Dworny szynk dawaney, bądź arędą postąpioney, wykalkulować zysk czystey intraty *demptis expensis* z samey tylko propinacyi trunkow przez rok przychodzący, będą powinni, to

H

jest

Summariusz

jest: w szynkach Dwornych wytraciwszy expensa Possessorow, a w arędach to wszystko, co nie jest propinacją trunkow, z takowego zysku 10. grosz do Skarbu Rzeczypospolitey płacić, i realność importowania podawszy Tabelłę, każdej Karczmy i szynku zaprzysięgać mają *in hanc Rotam*.

Ja N. przysięgam Panu Bogu Wszchemogącemu w Trócy S. Jedynemu: Iż w Dobrach N. nazwanych zysku z propinacyi trunkow przychodzącego intraty roczney złotych Polskich N. w Roku terażniejszy do wybierania znalazło się, od którego dziesiąty grosz, to jest złotych Pol: N. do Skarbu Rzeczypospolitey wypłacam, oraz do zapisania w Taryffe, dla płacenia in futurum, do dalszey w tym dyspozycyi Rzeczypospolitey sprawiedliwie podać, i nic z takowego od propinacyi trunkow zysku na szkodę Rzeczypospolitey nieutailem; Tak mi Panie Boże dopomóż.

Takowy Jurament w Roku 1768. począwszy od dnia 1. Marca *non obstante die festo* do dnia 5. Kwietnia Roku tegoż w Grodach własnego Woiewództwa Xięstwa lub Powiatu przed Urzędem Grodzkim wykonywać, *Et expleti juramenti Rotham* Aktami tegoż Grodu stwierdzić mają.

Przy wykonaniu którego Juramentu pierwszą importancją półroczną Podatku Czopowego i Szeleżnego, *instantane* do teyże Kancellaryi za kwitami Regenta, *sine solutione* kwitowego, każdy wnosić ma.

A już takowy podatek co rok dwiema Ratami, jedną od 1. Marca do 5. Kwietnia, drugą od 1. 7bra do 5. 8bra, *sub pœna solutionis alterius tanti* płacony będzie.

Poddani w Dobrach Hibernowych i Stołowych Królewskich na pędzenie Wódek i Piwa Przywileje mający, mają Kapszczyznę swoim Dworom wypłacać, a Dwory z oney 10. grosz do Skarbu.

Kancellarye zaś Grodzkie po wysłuchanych Juramentach Taryffę Czopowego i Szeleżnego sporządzoną przez Urząd Grodzki podpisaną i w Akta Grodzkie wprowadzoną do Kommissyi Skarbowey Lit: w Roku 1768. *in spatium* 3. Miesięcy odsyłać mają.

Podatek Czopowego i Szeleżnego zaprzysięgać w tym Woiewództwie lub Powiecie należy, gdzie *fundus principalis bonorum* i tam łączyć attynencye lubo indziey sytuowane.

Wolno każdemu trunku w propinacyi czy to Dworney, czyli też Arędą półroczney podnieść cenę w szynku.

A ktoby podatku Czopowego i Szeleżnego niezaprzysięgał, takowy każdy *ex delatione cujuscvis* do Grodu własnego nie już 10. grosz ale cały Prowent *per medium* Sądowi, a *per medium* Delatori *cum restitutione litis expensarum præcisa appellatione Summario Processu* za dwuniedzielnym Pozwem z osobliwego Regestru *fisci* oddać powinien, podatek Czopowego i Szeleżnego do Taryffy Grodowej przyłączony opłacać *methodo superius præmissâ*.

Importowane summy mają Grody Officyalistom od Kommissyi Skarbowey zesłanym, lub też za asygnacyami wypłacać, a zaległe na delatę wydawać. A gdy pierwsza Rata Czopowego według niniejszego postanowienia w Marcu w Roku 1768. importowana będzie, na ten czas dawnego Czopowego równo z Datą wypłaconey importancyi podatek ustawać ma.

Przy oddawaniu których summ Regentom Kancellaryi Grodzkich za konserwacyą onych i spisanie Taryff od każdego złotego przy każdej Racie po szelągu jednym z tey summy z dyspozycyi Kommissyi Skarbowey przez odbierającego Officyalistę lub mającego asygnacyą wypłacana być ma.

Podymne aż po zaplaceniu Raty 7browey w Roku 1768. po wszystkich Woiewództwach i Powiatach tak w Dobrach Królewskich stołowych, jako też we wszystkich Ziemskich Duchownych i Świeckich ustawać ma, i nikt go z Obywatelow i Possessorow W. X. Lit: płacić nie będzie obowiązany.

Miasta Stołeczne Woiewództw, Xięstw i Powiatow W. X. Lit: pod dyspozycyą Kommissyi Skarbowey przez Konstytucyą Seymu *Coronationis* do wybierania Czopowego nieoddane, Czopowe i Szeleżne razem z Czopowym i Szeleżnym Woiewództw i Powiatow podług Konstytucyi 1717. przez dwie Raty Marcową i Septembrową aż do Roku 1767. do dnia 15. Marca *inclusivè* do Kancellaryi Grodzkich importować mają; a od Daty 15. Septembra Roku 1767. Podatek Czopowego Szeleżnego i Grodzowego przez

Konstytucyi Seymu Ordynaryjnego

przez Exáktorow od Kommissyi Skarbowey Lit: destynowanych podług Instruktarza od teyże Kommissyi Skarbowey wcześaie na tę exakcyą ułożonego i Exáktorom danego, jako i Miastach podług Konstytucyi Seymu *Coronationis* w dyspozycyi Kommissyi Skarbowey będących wybierany być ma. Którego Instruktarze chociaź do exekucyi przywiedzione, ma Kommissya Skarbowa na przyszłym Seymie do approbaty ukazać. Miasta jednak stołowe Królewskie nie Exáktorom, ale Grodom zaprzyśiężony 10. grosz oddadzą.

Względem Miast Brześcia i Grodna, jeżeli do Dóbr stołowych Królewskich należą, dla objaśnienia do rozprawy w Sądach Assessorских odesłano.

Miasta Grodowe, w których propinacya lub arędy do intraty Woiewodow lub Starostow należą, niepodpadaia dyspozycyi Kommissyi Skarbowey (w czym i Prawa Woytowstwa Dziedzicznego Brzełkiego *in integro* zachowano) ale *Possessores* onych zaprzyśiężony 10. grosz do Grodu importować maia.

Xięstwo Zmudzkie podług *subselliorum* Repartycyi podatek ten importować ma; to st do Grodow Rosiełskiego i Telszewkiego.

Podatek ten na same tylko nieuchronne Rzeczypospolitey potrzeby ma się obracać.

Approbacya Ordynacyi Kommissyi Skarbowey W. X. Lit:

Ordynacya Kommissyi Lit: względem rozładzenia Jurydycznych i Skarbowych intereffow approbowano.

Ordynacya Kommissyi Rzeczypospolitey Skarbu W. X. Lit:

Porządek w Kommissyi będzie takowy.

Nadto w Kadencyach tześć Niedzielných po odładzoney naypierwszey Januárovey 1767. na dalszy czas jednej ima Junii, drugiej ima xbris zaczynać się maia, czynienia sprawiedliwosci w każdym tygodniu dni: Poniedziałkowy, Wtorkowy, Szrodowy, i Czwartkowy na rannych i poobiednich Sessyach na ładzenie Spraw wyznacza: w Piątki zaś i Soboty około pomnożenia dochodow Skarbu W. X. Lit: radzić będzie, gdy jednak intereffow potrzebujących nagley rezolucyi nie będzie, i wte on odprawować się mogą. Co przy odwołaniu uprzedzającej Sessyi obwieści.

Registra cztery ordynaryjne Pierwszy *Fisci*, Drugi *Injuriatorum Provinciae* Trzeci *Extraneorum Injuriatorum*, Czwarty *Contraventionum*, A Piąty Taktowy ustanawia. To jest: Poniedziałek każdego tygodnia Pierwszy Regestr *Fisci* w którym mieścić się będą sprawy Skarbowe *Juris & Fisci* za uczynionemi *prævia citatione* Aktoratami *nomine* Instygatora W. X. Lit: *ex delatione Thesauri*, lub przez Officyalistę Skarbowego przeciw komu, *& è conversa* przez kogo przeciwko Skarbowi lub Officyaliście. Drugi we Wtorek Regestr *Injuriatorum Provinciae*, w którym Sprawy o handle, Manufaktury, Miary, Podatki, *cujuscunque tituli* dlugi za Towary, Kontrakta, Wexle Kupców, i inne z przyczyny *Commerciorum* Krzywdy, Pretensye i Wiolencye. Trzeci we Szrodę *Extraneorum Injuriatorum* to jest Zagranicznych *& è converso* Obywatelów Litewskich z Zagranicznymi Kupcami z Aktorow rekunwencyalnych, w który Regestr sprawy między Kupcami Zagranicznymi a naszymi w pretensyach z handlu wynikających *& securitatis publicae* po drogach handlujących maia być wpisywane. Czwarty we Czwartek Regestr *Contraventionum* ostale Kontrawencye za wypadłemi Dekretami Kommissyi.

Jeżeliby w pierwszym Regestrze Spraw niestało, ma być wzięty drugi, a jeżeliby i w drugim to trzeci &c. gdyby zaś we wszystkich czterech niestało Spraw, Rada koło intereffow Ekonomicznych w te dni czyniona będzie. Piąty Regestr Taktowy każdego dnia o godzinie 5. po południu brany będzie dla spraw nawet za zakazem *in casu læsæ autoritatis Commissiorialis* o Wiolencye Osobom Sądowym, *in actuali Exercitio Officii* będącym i ich służącym, oraz Officyalistom Skarbowym pod bokiem Sądowym, tudzież przyjeżdżającym do Sądu i odjeżdżającym *intra mœnia* Miasta poczynione. Sprawy oraz o nieoddanie kop *pro pœnalitate* wskazanych *ad instantiam Instigatoris Thesauri* za zakazem bez Pozwu wpisywane być maia.

Sprawy wpisane własnym domysłem strony, *nisi judicialiter* mazane być niepowinne, a z przywołanego wpisu sprawa zaczęta póty kontynuować się ma, choćby naznaczony

Summariusz

Inszemu Regestrowi czas zabrała, póki zupełnie *per Turnum* nieofądzi się. *Stante* zaś *deliberatione* po odeszłych Kontrowersjach przywołana być może.

Konnexye i *motiva* w Sprawach z jedneyże tylko sprawy wynikające, lub gdy o jedną rzecz Prawo będzie, mieścić się mogą, a inne pod karą Sądową na stronę i Patrona *abrogantur*. Kancellarya też wpisy z wyrażeniem Imion Przewilk i Urzędow Aktora i pozwanego, i o co są pozwani, czynić ma, a Wokandy stronom wypisywać pozwoli.

Protokół Ekonomiczny abo Dyaryusz Kommissarz trzymać będzie, *absque speciali salario*, w który Akta każdego dnia, oraz rezolucye w interesech Skarbu do rady przypadających wpisywać ma, który Protokół wszyscy Kommissarze podpisywać mają codziennie, Regestr jeden Aktoratów Kommissarz trzymać będzie dla wpisywania krótkiego Sentencji i Kondemnat, przy Aktoratach także *sine salario*, a decyzyą każdą wszyscy Kommissarze podpisywać, a drugi takowy Regestr będzie przy Skarbnym dla wołania wpisów.

Protokół Dekretow oczewistych, tenże Kommissarz z ferowaną Decyzją konfirmować ma, a na konkluzyi każdej Kadencyi wszyscy Kommissarze podpisać powinni.

Protokół Ekonomiczny i Regestra po skończoney Kadencyi *in Archivo* przy Skarbnym Litewskim zostawać mają, w których na końcu teyże Kadencyi bny spiszze Regestr czyli *Seriem Actorum*, a *in casu* choroby, lub innemi intereseami Skarbowemi zatrudnienia Skarbnego, Regent Sądowy *vices supplebit*.

Pisanie Dekretow, wydawanie Extraktow, Pieczęć i Korrekta do Regenta do tego należeć będą; który wpisałwszy Dekreta Protokół *in Archivo* lokować będzie Pozwy, Dekreta, i wszystkie instrumenta pod intytulacją w Prawie opisane. My Kommissarze Rzeczypospolitey Skarbu W. X. Lit: wychodzić będą, i pod Pięczęcią Skarbową na której wyrżnięte są Herby Prowincyi W. X. Lit: i J. W. Podskarbowy.

Wpisy, Dekreta, Pieczęci, Korrekty, i Blankiety na Pozwy *pro re* Skarbowego Aktoratu, *quam ex reatu* bez żadney zapłaty *etiam ab ultro offerentibus* Ołoboków Skarbu należącym z Kancellaryi wydawane być powinny, strony zaś tak *ex delatione* Thezaurarzom, jako też między sobą i Skarbem procedujące, za Extrakta, Widymnia, i Korrekty, Pieczęci do Kancellaryi płacić będą obligowane według niżej wyrażonej Tabelli, a Kancellarya więcej *sub penis & privatione officiorum* nie ma wyciągać.

Ktoby do Skarbu miał pretensyą, ten Officyalistom Skarbowym pod Tytułem: Kommissarze &c. ma wydać Pozew i położyć na Komorze Skarbowey z zeznaniem Reklamacyi w tym Grodzie, gdzie Komora leży.

W Palestrze Szlachta być ma i Patronow niewięcey nad 12. którzy w Akta Kommissaryi i Imiona i Przewilka wpisać dadzą, tudzież Regestra Aplikantow *alias* Agentow Sądowi podadzą, a wchodzący *in Patrocinium* w tym Sądzie Jurament wykona w te słowa:

Ja NN. przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu w Trócy S. jedynemu; iż stronie, która mnie do sprawy swojej wokować będzie, wiernie służyć będę i zbytecznego salarium czyli pensyi wyciągać nie będę, oneż wzięwszy od sprawy nie tylko nieodstąpię, ale rady i Papierow stronie przeciwney ani przez siebie, ani przez subordynowane osoby niewydam, i stronę przeciwną informować nie będę. Także rady na ziółkę sprawiedliwości przecieko Prawu, na wyniszczenie stron pozywających się Pryncypałom moim żadnym Pretextem i kolorem dawać nie będę; Dokumentow, które mi powierzone będą na uniknienie lub potłumienie sprawiedliwości tacić nie będę, ale spraw przypaść mających wpisać Merita, albo Status Causae nietrudniąc Sądu słownym długim doniesieniem Sądowi rzetelnie, bez uszczerbienia cudzey sławy podawać będę; Tak mi Panie Boże dopomóż i niewinna Męka Chrystusa Pana.

Ta przysięga w Protokule Dekretowym ma być zanotowana. Merita spraw każdemu Kommissarzowi i stronie przeciwney dadzą, a po Replikach odbytych żadne Rekapitulacye spraw czynione być niemogą.

Wnieśienia pod winą na wnoszącego zabroniono.

Do sprawy więkzey dwuch tylko Patronow należeć może z jedney strony. Wpisy porządkiem wpisywania wołać, i nieodwołane na jedney, na drugiey Kadencyi nayıpierwej

Konstytucyi Seymu Ordynaryjnego

wey wołane być mają. Wszelkie Dylacye i wybiegi Prawne abrogowano, pozwolono tylko suspensę sprawy do drugiey Kadencyi temu, któryby *quo casu* nie miał *ad manus* Dokumentow, Rzecz ewinkuiących to *prævio Juramento circa cognitionem* sprawy, i na jeden raz.

Termin Pozwow, cztery Niedziele od Daty zeznania. Sessye ranne od dziewiątey do dwunastej, a po obiednie od trzeciej do siódmej trwać mają, a przed onym czasem, ani przywoływać, ani odwoływać niemożna, ani czekać kogo, byle Komplet był.

Kto prosi ustępu; ma dać przyczynę: a żaden oprócz sądowych na ustępie zostać niemoże.

Kommissarz żaden na exekucye, Rewizye, Lustracye: Inkwizycye w sprawach Skarbowych używan być niemoże, oprócz spraw *ex termino tacto* przypadłych, a to do Ziemstw i Grodow należy.

Warować *locum standi* na kondemnaty bez Pozwu i przypadnienia własnego Aktoratu, niewolno, ani dopraszać się *sub pænis*, ani Sąd dozwolić *sub nullitate* warowania, może. Ale Kognicya Kondemnat *circa negotium* *resolvi* ma.

Kop *pro lucris* Kommissya od stron brać niema. Kopy zaś albo winy pieniężne na strony Prawo przestępujące nie na stronę Sądu, lecz *pro re* Skarbu iść mają, i z nich na Seymie Kommissya Kalkulować się będzie.

Patronowie za swoich Aktorow winy przysądzone do Skarbu wypłacać powinni *sub carentia vocis* w innej sprawie, a sobie od Aktorow swoich odbierać.

Kommissarze bez wiadomości Izby i wstawienia dwóch albo jednego nad komplet odieżdżać niemają. *Absentia* każdego zapisywana i Pensya odtrącona będzie.

Każdy zasiadający na Kommissyi Cło podług Instruktarza równo z innemi płacić powinien. Kontra regestranci i Superintendenci mają przyjmować Szlachtę osiadłą i za kawencya do dozoru Skarbu, a sami przysięgli być powinni, niemając mocy wydawać pieniędzy z Prowentow celnych żadnemu z Osob w Kommissyi zasiadających, lub za dyspozycyą którego z nich komu obcemu, ale tylko za asygnacyą na Kadencyach Kommissyi, podpisami *in Completo numero* stwierdzoną.

Dla oszczędzenia czasu Kommissarze uczynią dyspartyment interesów Ekonomicznych do rozważania każdy w stancyi w czasie *extra* sessyi, a gotowe potym *ad approbationem* na sessye przyniesie.

Patron jeden i Agent do interesów Skarbowych kosztem Skarbu utrzymywani być mają, i nietylko w sprawach stawać, ale też *seriem* Dekretow *ex delatione* Skarbu wypadłych wysłać na końcu kadencyi.

Jeśli by zapozwana strona żądała ugody i satisfakcyą czyniła, Kontraregistrant lub Superintendent oznaymi Kommissyi, i podług jej rezolucyi uczyni.

Asygnacya na każdą summę osobna ma być dawana.

Kwity także na każdą summę *distinctim* z wyrażeniem gatunku monety brane będą, Ordynacya Akcydensu Kancellaryi Sądowej.

Od wydawania z Ksiąg Skarbowych wszelkich Tranzakcyi, Extraktow, Dekretow, Widymusow, od Arkusza złoty jeden. Od Pieczęci groszy 15. od korekty groszy 15. W Skarbowych zaś interesach, tam *ex Actoratu*, *quàm ex reatu pro parte* Skarbu wszystko to Kancellarya darmo wydawać ma.

Władza i powinność Kommissyi Skarbu W. X. Lit: Czas Deputowania do Konstytucyi i Delegacyi do Skarbow, domieszczenie do Funkcyi Poselskiej, a wyłączenie od Marszałkostwa Seymowego i Deputacyi do Konstytucyi.

Jako Kommissya Skarbu Litewskiego dla samej tylko administracyi Ekonomicznej i Sądowej Skarbu Rzeczypospolitej jest ustanowiona; tak prócz tych, które są Konstytucyami Rzeczypospolitej opisane, żadnych innych podatkow ceł, i jakimkolwiek mieniem płacy od Obywatelow W. X. Lit: czy to na Skarb Rzeczypospolitej, czy to na inną jakąkolwiek destynacyą stanowić i exekwować, a ustanowionych Konstytucyami *neque per se, neque per alios* jakimkolwiek pretextem na siebie (co im do Raty dołożono być ma) trzymać, lub innych nie są albo będą w tychże Konstytucyach opisane

Summariusz

Spособem wybierać, *Sancita eo nomine* wydawać niema; lecz we wszystkich do opisów Konstytucyi dawniejszych i ostatniej Roku 1764. stanowiących nie w innym je rozumiejąc: jak właściwym i literalnym wyrażeniem stosować się ma. Zadnych spraw, ani nawet *Causas inscriptionum inter viventes Personas* nawet *consentientibus Partibus* przyjmować niema: a to *sub nullitate Decretorum*.

Do dwóch sześcioniedzielných Kadencyi, drugie dwie dwuniedzielne, *in intervallis* tamtych, Ekonomiczne tylko być mające przydano.

Po odbytey Januarowej Kadencyi Roku 1767. Pierwsza dwuniedzielną dnia ósmego Marca, po której sześć niedzielna w tymże Roku dnia pierwszego Junij, a po niej Trzecia dwuniedzielną dnia ósmego 7bris, po której iterum sześci niedzielna dnia pierwszego Decembra poczęte, i kontynuowane być mają: Które Kadencye *in completo numero* Ołob pięciu sądzić się będą.

Kommissarz każdy przez całą sześci niedzielną Kadencyą sądzący, po skończeniu oney odbierze ze Skarbu trzy tysiące złotych, a za dwuniedzielną tysiąc złotych. Którzyby zaś abo cale nie sądzili, abo się spóźnili, tych pensyami *praesentes ad proportionem a' utiq' dzielić się mają*.

Kommissya Skarbowa dwie Kancellarye, jedną Ekonomiczną, drugą Sądową i dwóch Regentow, jednego do Ekonomicznych, drugiego do Sądowych transakcyi opatrzy, jako i tym którzy pod dozorem pióro trzymającego Kommissarza będą, po Kadencyi Skarbny Litewski Akta odbierze, i konferwować będzie *sub responsione* tak za siebie, jako i za Regentow: dla czego Skarbny ma czterech Kandydatow do Regencyi podać Kommissyi, a ta dwóch wybierze.

Do Pensyi zaś dwóch tysięcy złotych dawniej Skarbnemu wyznaczonych, drugie dwa tysiące przydano ze Skarbu Litewskiego co rok. Regentowi też tak Ekonomicznemu, jako i Sądowemu po trzy tysiące złotych Skarb Lit: co rok wypłacać ma: a Regenci tak pensyowani za żadną rzecz od stron nawet dobrowolnie ofiarujących, nie brać niemogą *sub pœna refusionis in duplo* stronie *& litis expensarum*. Co też i do Juramentu przydano być ma.

Kommissya Skarbowa ma się starać Rzeki Portowe, ile w miejscach niebezpieczniejszych czynić *navigabiles*, i na ten wydatek, *expens* ze Skarbu Lit: *ad summum* sto tysięcy złotych Pol: co rocznie naznaczono.

Gdzie zaś Rzeki *ad commoditates & utilitates* transportow handlownych złączone być mogą, ma tam Kommissya zebrać ludzi znających się dla ułożenia potrzebnych tego Projektow *non obstantibus quibuscvis* takowym skutkom *impedimentis*.

Kommissarze od Stanow Rzeczypospolitey raz wyznaczeni nie mogą funkcyi swojej złożyć, ani przez funkcya inną, ani przez rezygnacyą, ani przez postąpienie na godność jaką; owszem postąpiwszy na godność *eo ordine* jak pierwey zasiadać i sądzić Kommissya będą aż do skończenia funkcyi Kommissarskiej i odmiany przez wyznaczonych od Rzeczypospolitey Następcow.

Deputaci do Konstytucyi z Stanu Rycerskiego w Izbie Poselskiej po obraniu Marszałka i Rugach, a z Senatu po złączeniu się Stanow Rzeczypospolitey równie jako i *Delegati* do kalkulacyi Skarbu Obóyga Narodow mają być wyznaczeni, a żaden z Deputatow Konstytucyą naznaczonych ani Deputatem do Konstytucyi, ani Marszałkiem Seymowym być nie może. Pośłami jednak Kommissarze Obóyga Narodow być mogą.

Postanowienie o Lustracyach Starostw i Dupli w W. X. Lit;

Placenie Kwart ze wszystkich Starostw dwóma Ratami, połowę Kwarty Marcową, a połowę Septembrową Ratą *à die* imma Martij 1767. nastąpi.

Gdyby dla jakiego przypadku Starostwo lub Dzierżawa jaka znaczny deces poniosła, tedy wolno Possesorowi udać się do Kommissyi Skarbowey i wyprowadzić po dług spůsobu Konstytucyi *Convocationis* 1764. Lustracyą, i według niey przez Kommissya approbowaney Kwotę płacić.

Przez Kwadruplę do wypłacenia od Nowych Possesorow przez Konwokacyą ustanowioną, ma się rozumieć Czwarta Część Intraty roczney Starostwa lub Dzierżawy, to jest: Kwarta Druga w pierwszym Roku nowego Possesora do tey, która Ordynarwinie

Konstytucyi Seymu Ordynaryjnego

rynie corocznie dwóma Ratami opłacona być powinna. Ponieważ do lustracyi Starostw Inflantzkich zasły interwencye, więc Assessorja Koronna mająca *potestatem cognitionis & resolutionis* dawniejszych Lustracyi jak nymędrsze ma czynić rozządzenie.

Gdzieby intrata dóbr stołowych Królewskich do hibernowych przez Taryffę wprowadzone pokazały się, *forum pro cognitione* do Assessorji należy.

Kwadruple Starostw i dzierżaw w Roku 1764. przed zaczęciem Lustracyi Konfessoryjnych, od Donataryuszów do Skarbu Litewskiego importowane Roku 1766. podług teraz wyprowadzonych Lustracyi, mają być za kwartę w następującym Roku 1767. wytrąciwszy Simple kwartę dawniej *in duplo* płaconą, przyjęte: ponieważ ci Donataryusze takowe kwadruple wypłacać winni byli podług dawney tylko kwarty.

Suplement do Kwarty i Dupli z Ekonomii Połockiej i Słonimskiej.

Naznaczono Kommissyą na rozeznanie Przywilejów Poddąństwa Wóytowstw niektórych i Starostwa Słonimskiego zbraniających się pełnić powinności *Similiter* do Wóytowstw i wsi Ekonomii Połockiej, również buntujących się.

Ustanowienie miary i wagi generalney.

Uregulowanie Miar, wag, i łokciów przez Kommissyą Skarbową uczyniona, i do Grodów rozesłane, potwierdzono. Do mierzenia zboża ma być jednostayna Beczka, w którą ćwierci cztery, do ćwierci ośmin dwie, a do ośminy szesnastek dwie, w szesnastkę garcy szynkowych dziewięć, w ośminę garcy 18. w ćwierć 36. w beczkę 144. wchodzić ma. Garniec zaś na ten i trunkowy wymiar ma w głąb calów siedm, ćwierci dwie i ósmą część cala, na szerz calów cztery, trzy ćwierci i takż ósmą część cala. Cale ze skali na garcach do Grodów posłanych, wyrażoney miarkować. Do garca, półgarce dwie, do półgarca kwart dwie, do kwarty półkwartówek dwie, idą. Cechowyy zaś do hurtowych sprzedaży, garniec ma szynkowych pomienionych dwa, a cechowych sześć, czyli szynkowych 12. wchodzi do czarzy czyli miodnicy, którą się miod przasny przedaie. Funt Litewski piątą częścią od funta Berlińskiego maleyszy ma w sobie łotów 32. Takowych funtów do kamienia Litewskiego 40. a kamieni 5. do Cetnara wchodzi. Łokieć Litewski ma calów 24. Miary zbożowe z poprzecznym w wierzechu prętem żelaznym do mierzenia pod strychulec, oraz garce i łokcie cechowane kosztem Zwierzchności i Possessorów być mają. Zaden zaś inney miary i wagi używać niema *sub pena* 100. kop groszy Litewskich w Grodzie z Regestru *Fisci* bez dylacyi. Funduszów lubo różnica miary terażnieyszey, w teyże jednak proporcyi zupełności dochodzić mają zboża dotąd z Starostw lub innych Dóbr dawane.

Kwit Flemingowi Woiewodzie Pomorskiemu przeszłemu Podskarbiemu Litewskiemu.

Z summy 1,090,896. Złotych Polskich i grosza jednego kwitowano pomienionego Woiewodę Pomorskiego i Sukcessorów jego, jako z summy remanentowey za realnemi kwitami *expensowaney*. Nadto zaś wydaną ze swego przez tegoż Woiewodę Pomorskiego sumnę 141,247. złotych, groszy 27. aby skarb Litewski wypłacił, nakazano.

Kwit Brzostowskiemu Podskarbiemu W. Lit. i Kommissarzom Skarbowym.

Podskarbiego W. Lit. i Kommissarzów tak terażnieylzych jako i ubylých po wysłuchaney dostateczney Kalkulacyi z dochodów celnych, czopowego, kwart, pogłównego Żydowskiego kwitowano żadney do nich i Sukcessorów nie zachowując pretensyi. Sumnę zaś 502,486. złotych Polskich groszy 26. i pół w kassie Skarbowey i na Remanentach zostającą *ad dandum* z niey *rationem* następującey Kommissyi zostawiono.

Redukcyja szostaków Zagranicznych w Litwie.

Wszystkie szostaki Zagraniczne do groszy ośmia redukowano; a tym szostakom doczesną tylko kurrencyą w Litwie pozwolono, i redukcyą *ex nunc* publikować nakazano.

Sposób płacenia summ od Debitorów Kredytorom z przyczyny Ustawy Monet.

Kto pożyczyl pieniędzy czerwonymi złotemi lub talarami *in specie* w zapisie wyrażonemi, one takż *in eadem specie* czerwonych złotych lub talarów to jest tyleż sztuk; ile wziął, odda na terminie. Kto zaś pożyczyl u kogo pieniędzy czerwonymi złotemi rachując czerwony złoty czyli po złotych ośmnaście; czyli *alio calculo numerico* złotych rachowanemi i opisanemi, albo też talarami bitemi, rachując talar po złotych ośm; oddać

Summariusz

one swemu Kredytorowi na terminie exolucyi przypadającym, takż czerwonemi złotemi za czerwone złote, a talarami bitemi za talary, w takowey jak dawana i zapisem opisana była onych cenie powinien: to jest: tyle sztuk czerwonych złotych i talarow, ile wziął sztuk pożyczając pieniądze.

A tynfami i szostakami Konfitytucyą *Anni 1717.* ustanowionemi zaciągnione i do oddania takż monetą lub *Currenti Moneta* opisane summy należy oddawać lub tynfami i szostakami rachując tynfa po groszy miedzianych 27. a szostak po groszy 10. takichże, lub nową terażniejszey Mennicy monetą oddając za każdy złoty w zapisach wyrażony, złoty *in specie* nowej monety mający w sobie groszy srebrnych 4. *Similiter* summy pozaciągane przed redukcjami i po redukcjach zagranicznemi monetami, i do oddania takowemiż monetami opisane, mają być przed następującą onych kassacyą na przypadających do exolucyi terminach wypłacone *in quantitate* złotych w zapisach *expressa*, takż zagraniczną monetą do przeszley ceny nieprzywiązując się, lecz ceną tychże monet przez wyż wyrażoną redukcją teraz postanowioną.

Kassacya zagranicznych monet *ad diem 1m Jan 7bris 1767.* prorogowano, w którym ma Kommissya uprowidować w nową monetę Prowincyą Litewską.

Kurrencya zaś tynfow i szostakow Polskich Konfitytucyinych redukowanych, ani redukcji, ani kassacyi więcey podlegać niema.

Warunek dochodow Starostwa Brzeſciańskiego.

Nakazano co rok po 4. tyſiące złotych ze Skarbu Lit: wypłacać Staroſcie Brzeſkiemu Litewskiemu i następnym Starostom w nadgrode dochodu *Dragowym* nazwanego na Starostę niegdys idącego. Co dla innych Starostow Grodowych *in ſequelam* & *præjudicatum* iſć niema.

Approbacya Ordynacyi Kommissyi Woyskowej W. X. Lit:

Ułożoną przez Kommissyą Woyskową dla odbywania Jurysdykcyi ſwoiey Ordynacyą approbowano.

Ordynacya Kommissyi Woyskowej W. X. Lit: pod Prezydencyą *J. W. Michała z Kozielska Ogińskiego Woiewody Wileńskiego* ułożona i opisana.

Cztery Regeſtra do wpisow używane będą: *Pierwszy* Ordynaryiny. *Drugi* *Incarceratorum* & *Exorbitantium*. *Trzeci* *Remissarum* & *appellationum*. *Czwarty* Taktowy. Do ordynaryinego należą ſprawy o Długi winne przez Deputata Chorągwi, przez Exaktora Regimentowi, i o zaległe u nich Zöldy, i inne między ſamemi Woyskowemi podobneż pretenſye.

Do Regeſtru *Incarceratorum* & *Exorbitantium* *Sprawy Criminales* exorbitujących na Leżach lub Konſyſtencyach, oraz wyciągnięciu i przyjazdach *Disciplinam militarem* przeſtępujących bez inwolucyi pod żadnym pretextem innych ſpraw wszelkich. Do Regeſtru *Remissarum* & *appellationum* ſprawy wchodzić powinny *à ſubſelliis Civilibus* do Woyskowych odeſłane lub za appellacyą od Sądow Regimentarskich. Taktowy będzie brany w czasie *laſionis* Oſob u Sądu zaſiadających i wynikłych nieſpokoyności *ſub ſecuritate Judiciorum* między Woyskowemi.

Czaſy Aktoratow tak rozłożono: *W* *pierwszych* *dwuch* *tygodniach* po zaczętey Kadencyi będą expedyowane Likwidacye Woyska, oraz Rekwizycye luſtracyi i przeyrzenia *Rapportow*. *W* *trzecim* *tygodniu* Sądy zaczną się, przywołując przed południem ſprawy z Regeſtru ordynaryinego, po Południu zaś z Regeſtru *Remissarum* jeżeli ſprawa zaczęta odſłazona będzie. Gdyby zaś ſpraw w Regeſtrze *Remissarum* nie było, i na poobiedniey Seſſyi, ordynaryiny kontynuowany będzie. Regeſtr *Incarceratorum* & *Exorbitantium* po każdym odſłazonym Aktoracie z powyższych ma być wołany. Taktowy zaś w kaźdey porze, *etiam in traſtu* ſądzącey się ſprawy będzie wołany. Wſzyſtkie Aktoraty na *pierwizey* Kadencyi nieodwołane, na następującey *naypierwey* expedyowane będą; Po nich nowe wpisy brane zoſtana. Do wpisow zaś ci *naybliſzemi* będą, którzy na wyższych Sądach odeſłani byli na Inkwizycyą.

Ktoby się dał wzdać, areſztowanie nań Zöldu wſkażą, i nie *pierwey* choćby proſił, od ſłużby się uwolni, aż się rozprawi, i koſzt wygrywającej ſtronie wróci. Ktoby zaś

podwa-

Konstytucyi Seymu Ordynaryinego

podwakroć nie stanął, takiego Sąd na kaptuwacyą sądzić i przyprowadzić każe.

Wolno każdemu przez się lub Plenipotentą, lub Patrona stawać.

Regent Kommissyi Wokandę u drzwi Izby Sądowej przybić.

Każdy Cywilny zapozwawszy Żołnierza, *forum* Kommissyi Woyskowej przyjąć ma.

Pozew na Kommissyą albo *ad manus* ma być dany, albo na Konsystencyi głównej kładziony, a Kommendant zapozwanego obwieścić powinien.

Nieprzytomnym na Sądach termin podania Pozwu Czteroniedzielnny, a przytomni *ad latus Judiciorum* zaraz stawać ku rozprawie powinni.

Zeznanie podanego Pozwu przed Kommendantem tej konsystencyi czynić należy, od której do podania Pozwu Żołnierz jest użyty, a Kommendant da *testimonium* takowego zeznania.

Decyzye Sądowe *Unanimitas*, albo jeżeli ta nie będzie, tedy *Pluralitas* kresek stanowić ma i podpisać: *diversè* jednak *sentientibus* wolno niżej zdanie swoje zapisać.

Dekret Kommissyi w Protokule zapisany a podpisany przez Kommissarzów Extraktem wychodzić powinien, z Pieczęcią Woyskową i z podpisem Prezydującego.

Pieczęć Kommissyi Woyskowej być powinna z Herbem W. X. Lit: i z napisem do koła: *Pieczęć Rzeczypospolitey Kommissyi Woyskowej W. X. Lit:* która większa do Dekretów i Ordynansów, a mniejsza do expedycyi listownych używane będą.

Expensa z Largicyi podług Prawa Roku 1717. opatruiąc tak ustanowiono: Antoniemu Dziekońskiemu Stolnikowi Wołkowskiemu Pisarzowi Kommissyi Woyskowej pensyą 6. tysięcy złotych warowano i 1000. złot: z summy Largicyiney dodano, Pawlikowskiemu Regentowi takż z Largicyiney summy 3. tysiące złot: Generałowi Adjutantowi Kommissyi 2. tysiące złot: Instygatorowi 800. złot: a Woźnemu 300. złotych Polskich naznaczono co rok, *per medium* za każdą Kadencyą.

Rapporta wszystkie *in interstitio* Kadencyi, do Prezydującego *ultimariè* i do Hetmanów odsyłane być powinny, z których, jeśliby się co pokazało *publicam tranquillitatem* naruszającego, wnet Prezydujący całą Kommissyą na miejsce, gdzie się sądzi lwoiemi listami ma konwokować, to zachowując, iż nie stanowiąc, ani Ordynasów wydawać nie można, chyba *ex Completo numero* Kommissarzów, których pięciu *omnino ad hos actus* znajdować się ma.

Podwyższenie płacy Woysku W. X. Lit:

Konie Towarzyskie w Polskim zaciągu, oraz Porcy Żołnierskie w Cudzoziemskim Autoramencie nad przepis Konstytucyi 1717. podwyższono wten sposób. Na 400. koni Ussarskich, na koń dodatku po złotych Polskich 172. uczyni summa złotych 68800. Na 1200. koni Petyhorskich, na koń dodatku po złotych 128. uczyni summa złotych 153600. Na 700. koni przedniej straży dodatku po złotych 128. uczyni summa 89600. Na 360. koni Pułku Bielaka, w których aktualnie do boju i potrzeby 180. Towarzystwa, i tyleż pocztów znaydować się powinno, na koń dodatku po złotych 100. uczyni summa złotych 36000. Na 300. koni pułku Tatarskiego Koryckiego, w których takż 150. Towarzystwa, i tyleż Pocztów aktualnie nie ma się zawierać, dodatku na koń po złotych 100. uczyni summa 30000. Regimentowi Gwardyi konney do każdej Porcy dodatku po złotych 150. uczyni złotych 90000. Regimentowi konnemu Buławy Wiekiej W. X. Lit: do każdej Porcy dodatku po złotych 150. uczyni złotych 45000. Regimentowi konnemu Buławy Polney W. X. Lit: do każdej Porcy dodatku po złotych 150. uczyni summa złotych 45000. Regimentowi konnemu Woiewody Wileńskiego do każdej Porcy dodatku po złotych 150. uczyni summa 45000. Gwardyi piezey do każdej Porcy dodatku po złotych 62. i groszy 15. uczyni summa 62500. Regimentowi piezemu Buławy W. W. X. Lit: do każdej Porcy dodatku po złotych 62. i gr: 15. uczyni złotych 26562. gr: 15. Regimentowi piezemu Buławy Polney W. X. Lit: do każdej Porcy dodatku po złotych 62. i gr: 15. uczyni summa złotych 26562. gr: 15. Freykompanii Artyleryi do każdej Porcy dodatku po złotych 62. gr: 10. uczyni summa złotych 9375. Chorągwi Janczarskiej Buławy W. W. X. Lit: do każdej Porcy dodatku po złotych 62. gr: 15. uczyni summa złotych 6250. Piechocie Trybunałskiej do każdej Porcy dodatku po złotych 62. groszy 15. uczyni

Summariusz

czyni Summa 6250. cowlżyſtko *in univerſum* ſkomputowawſzy ogólna wypada ſumma na Powiększenie żołdu Woyskowego 749250. A tak złączywſzy poſtanowioną przez Konſtytucyą 1717. płacą z ninieyſzym podwyżſzeniem żołdu wychodzić będzie na ko. nia Uſſarkiego po złotych 600. na Petyhorſkiego po złotych 500. na Przedniey ſtraży i Tatarſkiego po złotych 400. Na Porcyą jedną Draguńſką po złotych 450. Na każdą Porcyą Infanteryi, Janczarſką i Węgierſką po złotych 262 groſzy 15. Takową ſummę Kommiſſya Skarbowa corok dwiema Ratami wypłacać będzie, zaczynając dopłacenie wſpomnianych doſtatkow od Raty Marcowey Roku 1769. *inclusive*.

Kommiſſya Skarbowa za podaną ſobie od Kommiſſyi Woyskowej Tabelłą, nazna. czy Grody ulokowanym Chorągwiom bliſſze, zkądby penſyą odbierać mogły.

Doſtatecznie w żołdy opatrzone Woysko, aby odtąd za własne pieniądze wſzędzie żyło, i żadnych extorſyi nie czyniło, oraz podwod, paſzy, od Obywatelow nie wycią. gało, warowano: i dozór jak nayściſleyſzy *Discipline militaris* Kommiſſyi Woyskowej zlecono, *Parti injuriatæ* Kommiſſya *duplicem reſuſionem dammorum* tudzież *expens* pra. wny na Kommendancie, wkazać ma.

Kwaterna tylko na Kommendę, dach dla żołnierzy, woda i opał, na Konſyſten. cyach pozwala ſię.

Zlecono Kommiſſyi Woyskowej poſtanowić inſzy Dyſpartymet Lokacyi Cho. rągwi i Regimentow *habita ratione* wygodnieyſzego ſtanowiſka, oraz komunikacyi cho. rągwi z Chorągwiami i Regimentow z Regimentami *nul quidquam derogando* mieyſcom pod lokacyą żołnierza podpadać nie powinny, Regimentowi zaś pieſzemu Buławy Wielkiej W. X. Lit: w Wilnie naznaczono konſyſtencyą.

Regimentom Gwardyi, Konney i pieſzey W. X. Lit: poprawa płacy *à die una Martii* 1767. zacznie ſię.

Woysko ma dobrą nową monetą zapłatę odbierać: dla czego Kommiſſya Skarbo. wa ſummy do Grodow w monecie nowey przyſzle tyle, ile w redukowaney w tychże Grodach złożono będzie.

Dla Gwardyi konnych i pieſzych Litewſkich Kommiſſya Skarbowa Lit: póki te Gwardye w Warszawie będą mieli konſyſtencyą, ma w proporcyi Porcyi poſtąpionych na Gwardye Koronne, dodatek wypłacać.

Podwyżſzenie Porcyi Chorągwi Marſzałkowſkiej W. X. Lit:

Porcyą Marſzałkowſkiej Chorągwi do 262. złotych Połkich i groſzy 15. ma wynoſić.

Ubeſpieczenie płacy Woysku W. X. Lit:

Wypłacenie żołdu Woysku Lit: pierwſzą przed innemi *expensami*, ma mieć exe. kucyą.

Obmyſlenie nadgrody zaſłużonym w Woysku Officyerom W. X. Lit:

Na zaſłużonych w Woysku W. X. Lit: Officyerow *utriuſque authoramenti*, dla lat, lub kalectwa niemogących powinności pełnić, ſummę 50000. złotych Połkich Skarbo. wa Kommiſſya Woyskowej corok wyliczy, a Kommiſſya Woyskowa na Officyerow ſłużyć dalej niemogących podzieli, i onym *habito reſpectu* na rangę penſyą dożywotnią naznaczy.

Kommiſſya Skarbowa ſummę 40000. na Largicye Konſtytucyą 1717. naznaczoną, totalnie do Kommiſſyi Woyskowej wypłacać będzie, z której jako też i powyżſzey kalkulacyą na Seymie zdawać potrzeba.

Wyznaczenie Oſob do Kommiſſyi Woyskowej W. X. Lit:

Przy Wielkim i Połnym Hetmanach do Kommiſſyi deputowano Z *Senatu* Micha. ła Ogińſkiego Woiewodę Wileńſkiego, Jana Chodkiewicza Staroſtę Zmudzkiego *ex E. queſtri ordine* Jozefa Soſnowſkiego Piſarza Połnego Lit: Antoniego Zabiellę Łowczego Lit: Jędrzeia Ukolkiego Podkomorzego Trockiego, Jozefa Sapiehę, Pułkownika Uſ. ſarſkiego, Jana Jabłońſkiego Generała Majora Woysk Litewſkich, Jana Wittinghoffa Staroſtę Okniſki.

Dodanie Regeſtrow Ziemſtwom i Grodom w W. X. Lit:

W Ziemſtwach i Grodach do Cywilnego jednego a drugiego *Incarceratorum*, doda. no

Regest Summarij
Konstytucyi Seymu Ordynaryjnego

no trzeci Regestr pod Tytułem *Summarii processus*, do którego w Ziemstwach sprawy *Exemptionum vigore Statutu Obligowe*, tak między żyjącymi jako i między nieżyjącymi Osobami, a w Grodach *Expulsionum & exemptionum* takż *vigore Statutu*, o zbiegłych Poddanych, i takż obligowe *inter vivos* tylko *Personas*, i któreby Taxy Dóbr za sobą nie pociągały wpisywane będą. Wołanie zaś tych Regestrow tym nakazano porządkiem. Najprzód Regestr *Summarii Processus* po przewołaniu którego do ostatniego wpisu, Regestr *Incarceratorum* brany będzie, gdzie po odładowanej oczewistej sprawie, Regestr Cywilny wołany być ma aż do odsądzenia takż sprawy oczewistej *in principali*. Po którym *denuo* Regestr *Summarii Processus* aż do ostatniego wpisu *& consequenter* wyżej opisanym sposobem Regestra wołane być mają. A jeżeliby w której Sprawie z Regestrow *Summarii Processus* przypadley uznana była Inkwizycya, Kalkulacya czyli Weryfikacya, tedy *post expeditos hos actus* rozprawa między Stronami z tegoż Regestru nastąpić powinna.

Podobnież po wypadley z Regestru *Summarii Processus* Kondemnacie, *Jure vincens*, Exekucyą Urzędową sprowadziwszy, znowu w tenże Regestr Aktorat wpisać, i sprawy swoje *ad ultimam convictionem seu ad principalem decisionem* popierać będzie.

Regestr *Fisci* na sam tylko gatunek niektórych spraw Skarbowych wyznaczając we wszystkich Grodach, kazano codziennie na rannych sądach choćby *in tractu* oczywistej sprawy, *servato* jednak *ordine* wpisow wołać.

Zachowane jednak Konstytucyą *Convocationis* dla spraw obligowych *inter vivos* *Personas forum* w Trybunale *etiam ex cruda citatione* i terażniejszy Prawem utwierdzone, na które sprawy osobliwy Regestr obligowy naznaczono w Trybunale, a wołanie jego po odładowanej oczywistej sprawie każdego Regestru nakazano.

Forum za Obligami nietylko *ubi Bona consistunt*, ale *etiam* w tymże Grodzie lub Ziemstwie w którym Woiewództwie lub Powiecie miejsce oddania summy Obligiem opisane będzie, pozwolono, które i po sprowadzonych Exekucyach służyć ma.

Kadencyą Roczkow Augustowych na Septembrową przeniesiono, która *à die ima Septembris* przez Niedziel cztery ma trwać.

Woiewództwom i Powiatom Trockiemu, Braślawskiemu, Rzeczyckiemu i Mozyrskiemu, dla szczupłości spraw dwie tylko Kadencye Rokow Ziemskich, to jest Święto-Michałką i Trzy-Krółką do Sądzenia się tak, jak w Xięstwie Inflantkaim naznaczono.

Powiatowi Pińskiemu dla złych przepraw, Kadencyą Decembrową *per totum* znoszą, na Juliową przeniesiono. A w innych Woiewództwach i Powiatach takż Kadencya Roczkow Decembrowa Dnia 23. Decembra ma się kończyć.

O Appellacyach i winach Appellacyjnych.

Konstytucyą Seymu *Coronationis* Roku 1764. *Tit: o Appellacyach in toto* approbowano.

Winy Appellacyjne na stronę appellującą tak odmieniono: aby Trybunał wskazując na stronę winy Appellacyjne siedzenie wieży Cywilney niedziel sześć, abo zapłacenie za tęż wieżę tyśiąca kop groszy Litewskich *decretorie* naznaczał. Strona zaś tak ukarana *in termino* do zasiadania wieży *deciso*, czy to wieży Cywilney Niedziel sześć przyjąć, i płacenie sta kop Stronie, a drugie sto kop Urzędowi uczynić, czyli też za samo tylko siedzenie wieży, oprócz wyznaczonych dwuchset kop, *insuper* tyśiąć kop *Parti injuriatæ instantaneè* wypłacić wolna będzie *salvis expensis* przez Stronę appellującą, podanych *prævio Juramento* przez Aktora lub Plenipotentą.

Pod które terażniejszy ustanowienie *pœnalitates* i winy Appellacyjne Dekretami Trybunałskimi już uznane, a *per renitentiam* stron nie wypełnione, pociągane być nie mają.

Wolną Stronom Appellacyą, o Seymikowe tumulty i exorbitancye w Grodzie rozprawiającym się, z Grodu do Trybunału pozwolono: i takowym sprawom Regestr *Termini Tacti non attenta repartitione* tak jako o Akcyje *sub securitate* Trybunału stałe, naznaczono.

Summariusz

Objaśnienie Konstytucyi Coronationis o Pisarzach Trybunałskich.

Turnus Pisarzow na Kadencyi Litewskiej od Wileńskiej Deputata zaczęty, porządkow Województw i Powiatow na Kadencyi Wileńskiej sądzących ma być kontynuowany, & pariter Turnus Pisarzow na Kadencyi Ruskiej od Deputata Nowogródzkiego zaczęty także porządkiem Województw i Powiatow na Ruskiej Repartycyi sądzących się będzie zachowany.

Regestra Aktorow Kadencyi Mińskiej i dla Kontynuacyi wołania Pisarz Ziemski Miński na Reassumpcyą Kadencyi Nowogródzkiej do Kancellaryi Nowogródzkiej Pieczęcią Urzędową ubezpieczone, & vicissim Pisarz Ziemski Nowogródzki na Kadencyą w Mińsku zaczynającą się odsyłać ma.

Regestr Officii w Trybunale W. X. Lit:

Każdemu Obywatelowi pokrzywdzonemu alboliteż publicam delationem biorącemu, z Urzędnikami Ziemskimi i Grodzkimi per negligentiam vel abusum wykraczającemi Forum ex registro Officii w Trybunale Litewskim naznaczono: aby każdy Officyalista za dowiedzenie Rokow lub Roczek ex negligentia omieszkaniem, dla którejby Komplet umyślnie był zerwanym, i Sady sądzić się niemogły; siedzeniem wieży cywilney przez czas tak długi, jaki per absentiam od Sądow opuszczonym być się pokaze, determinate był karanym, nakazano. A zaś o występki ex abusu Officii & Activitatis secundum demeritum, czy na lat kilka, czy na zawsze był sądzony, postanowiono, a to z tegoż Regestru. Gdyby zaś kto malitiose zapozwawszy Urzędnik lub Urząd de negligentia seu abusu tego oco zapozwał, niedowiół; tedy rekonwencyalnemi penami irremissibiliter ma być karanym. A za sentencyą samę Sędziowie, ani pozywani, ani karani być niemają. Tak w Ziemstwach, Grodach, jako też w Trybunale ad actus Calculationis Inquisitionis, Verificationis & Exaurationis po trzech każdej stronie Urzędnikow zapilywać pozwolono. Na których jeśliby się strony niezgodziły, tedy ich Sąd judicialiter nazaczy. A z tak wybranych lub wyznaczonych, jednego jedna, drugiego druga strona, którego chcąc ma sprowadzić Urzędnika albo obydwie jednego, jeśliby się na to zgodziły, którzy ante actum czte-dawczy obwieszczenie wydać powinni będą. A gdyby który Urzędnik wyremaw Niedzielami obwieszczenie wydać powinien (excepta legalitate w Prawie expressa) pro actu na której wydał obwieszczenie nie zjechał, tedy takowy 6. Niedziel wieży cywilney siedzeniem & refusione litis expensarum karany ma być.

Przydanie Warty in Assistentiam Trybunałów.

Chorągiew Trybunałska, Kadencyi Ruskiej Trybunałowi asystować ma, a na asystencyą Wileńskiej Kadencyi Trybunałowi, powinna iść asystencya z Regimentu w Wilnie lokowanego.

Więźniów zaś nieodsądzonych na Trybunale Ruskim Kommandant Chorągwi Węgierskiej piełzey do Wilna, a z Trybunału Wileńskiego Kommandant przy Trybunale Wileńskim będący na Kadencyą Ruską odprowadzać, i Kommandantowi przy Trybunale znajdującemu się pod Regestrem i attestacyą zdawać powinien będzie. W Prawach tu nieopisanych usum Statutu Lit: i Konstytucyi zachowano.

Przeniesienie Sądow Ziemskich Trzy-Królskich Xięstwa Zmudzkiego Repartycyi Telszewskiej.

Repartycyą Sądow Ziemskich Trzykrólskich Telszewskich na dzień drugi po Po-pielcu przeniesiono.

Przeniesienie Powiatów Wielkich i Małych Dyrwian do Repartycyi Telszewskiej Xięstwa Zmudzkiego.

Przeniesiono Powiaty Wielkich i Małych Dyrwian do Telszewskiej Repartycyi Sądowej.

Ordynacya Sądow Zadwornych Assessorskich W. X. Lit.

Ponieważ Prowincye W. X. Lit: niemają co do Praw uniformitatem Processus Judicialii, zaczyn osobliwizą Ordynacyą Sądow postanowiono.

Decyzya per Pluralitatem.

Wszystkie Sprawy w Assessoryi pluralitate mają być decydowane wyjąwszy sprawy z appel.

Konstytucyi Seymu Ordynaryinego

z appellacyi od Sądu Mieyskiego; abo do Praw Mieyskich i Przywilejow im nadanych ściągające się między nimi a Szlachtą i Duchownemi. Item sprawy *Colonarium* jako Królowi szczegulnie *ex vi directi Dominii* do rozkładzenia należące, które do Decyzyi Kancelerza lub Podkanclerzego należeć mają.

Dla czego do Kanclerzow i Podkanclerzych, tudzież do Sekretarzow, Referendarza, Pisarzow Wielkich, Instygatora i Vice-Instygatora W.X.Lit: dwuch *ex Ordine Senatorio*, a Dzieściaci *ex Ordine Equestri* przydano Assessorow.

Assessorowie od Seymu do Seymu trwać, a do żadnych Kommissyi Sądow Assessorskich naznaczeni być niemogą. Podskarbiego Nadwornego Lit: *ab Officio Assessorialis* uwolniono.

Instygator W.X.Lit: *ex munere Officii sui* Assessoryi Kommissyi Skarbowey i podczas Trybunałm Sądzącym się Asystować powinny, ma znajdować się tam, gdzie *pro tempore* potrzeba będzie wyciągała, któremu do czterech tysięcy złotych, dwa tysiące Polskich przydano, i Kommissyi Skarbowey corok zacząwszy *à die 1ma Januarii 1767.* wypłacić kazano.

Porządek zasiadania w Sądach i przysięga Assessorow.

Po Kanclerzu i Podkanclerzym pierwsze miejsce mają Senatorowie, drugie Urzędnicy Lit: trzecie Elekti z stanu Rycerskiego na Seymie. Czwarte Urzędnicy Kancelaryi Lit: po nich Pisarz Dekretowy Lit: i ci oprócz Kanclerza, Podkanclerzego, i Senatorow mają następującą Rotą przysiędz.

ROTA PRZYSIĘGI.

Ja N. przysięgam Panu Bogu Wszęchmogącemu w Trócy S. Jedynemu: że w tym Sądzie Assessorskim, Królewskim według sumnienia, Prawa i Przywilejow każdemu służących, nie mając względu na bogatego, lub ubogiego; na przyjaciela, lub nieprzyjaciela, każdą sprawę sądzić będę; darow żadnych od nikogo przed sprawą, podczas sprawy, i po sprawie brać, rady prawującym się dawać, praktyk w sprawach czynić, Sekretow Izby Sądowej i zdania wotujących wydawać nie będę. Tak mi Panie Boże dopomóż:

Instygator, Vice-Instygator, Regenci Kancellaryi, Pisarz Dekretowy W.X.Lit: *Supra suum Votum Consultivum* tylko, nie zaś *decisivum* przysięgę pomienioną uczynią, i miejsca swoje według opisu zasięda.

Naznaczenie Kadencyi Sądow Assessorskich.

Jedną tylko Kadencyą w każdym Roku dla Assessoryi determinowano, wyznaczając 6. Miesiący od dnia 1. gbra do dnia 1. Maja. w którym czasie *per gbrem & xbrem* sprawy Mieyskie wszelakie tak *ex Appellationibus* Sądow Mieyskich i Kommissyjnych, jako też o Prawa i Przywileje Mieyskie między Mieszczanami a Szlachtą lub innemi Osobami *Statibus Sæcularis & Spiritualis*, czyli też między Mieszczanami a Mielczanami i wszelkie inne sprawy do Miast i Mieszczan *sub quacunque ratione* ściągające się sądzone być mają. A 1ma zaś *Januarij* ad 1mam *Februarij* przez cały Miesiąc *Causæ Colones* o krzywdy Poddanych Królewskich od Dzierżawcow. a 1ma zaś *Februarij* do 1. *Aprila* wszystkie sprawy Szlacheckie Duchownych i Swieckich do Sądow Assessorskich należące, a od Dnia 1. *Apryla* do Dnia 1 *Maja* sprawy Ekonomiczne tam *ex Actoratibus*, jako też *ex Reatibus* sądzić należy, wyjawszy sprawę Miasta Lit: Brześcia wpisaną *vigore* przeszley Ordynacyi do Regestru Magdeburckiego.

Wyznaczenie miejsca na Sady Assessorskie Litewskie.

Assessorya Litewka w Warszawie, Grodnie, Brześciu, Litewkim, i w Mińsku, i gdzie Król Jmć w Granicach Państw rezydować będzie, sądzić się ma. Na ten czas zaś tylko gdy te Sady w Grodnie, Brześciu, lub Mińsku sądzone będą, przez Uniwersały powinny być obwieszzone. Gdy z Alternaty Seym Ordynaryiny w Grodnie przypadać będzie: wtedy Assessorya w Grodnie przez całe pół Roku sądzona będzie.

Ostrzeżenie nieprzerwaney w Sądach Assessorskich Sprawiedliwości.

Niemogącemu być dla jakiegokolwiek przyczyny, abo mającemu swą sprawę na Assessoryi, Kanclerzowi i Podkanclerzemu, wolno z Deputowanych Senatorsa, lub wniebytności ich Sekretarza abo Referendarza W.X.Lit: na swym miejscu zasiadzić, który

Summariusz

załadowany sprawy nienależące *ad pluralitatem* sam jeden przy Pisarzu Dekretowym sądzić, a *pluralitati* podlegające ze czterema namniej Asseſſorami *Vota decisiva* mającemi, takż przy Pisarzu Dekretowym decydować ma.

Jeżeliby na której Kadencyi Kompletu Asseſſorow niebyło, tedy Kanclerz lub Podkanclerzy, lub też na ich mieyscu zasiadający, sam jeden sprawy *sub pluralitatem* zdań podpadające decydować będzie, w Dekretach jednak nie inſza ma być *formalitas*, tylko co i przedtym, podpisywać one Kanclerz, Podkanclerzy, lub zasiadający mieysce w sprawach ich własnych będzie.

O Powtórzeniu Wotow.

Prezydujący na Asseſſoryi ma pozwolić Asseſſorom powtórnie i potrzebie w sprawach *sub pluralitatem* podpadających wotować; gdyby zaś na trzecim kręskowaniu stała *paritas Votorum*, wolno będzie prezydującemu *ad resolvendam paritatem* dać drugą kreskę.

Deklaracya Inappellabilitatis.

Appellować niemoże nikt do Seymu, ani do Sądow Relacyinych z Asseſſoryi. Y gdyby ... dokądkolwiek appellował, tedy zaraz *ex termino Taſto* siedzeniem wieży Cywilney przez Niedziel sześć karany być ma.

O Exekucyi Dekretow Asseſſorskich.

Dekreta Asseſſorskie mają Ziemstwa i Grody exekwować pod rygorem Praw *contra non Exequentes Officiales*.

Ubepieczenie Sądow i Osob w nich stawiających.

Każdy ma się skromnie sprawę w Asseſſoryi mający zachować, Stronie i Patronom przeciwnym nieodgrażać się, przykrości nie czynić, Indukty nieprzerywać, *sub pœna pro arbitrio Judicij ex termino taſto* w tymże Sądzie. Kommissya też Woyska ma dodać *Præsidium* temuż Sądowi.

Ostrzeżenie Patronow.

Patronom nakazuje skromność, trzeźwość, gotowość do spraw, niewpadanie jeden drugiemu w Indukty i Repliki, podawać Indukty i Repliki *in scriptis* poprawne, a to *sub pœna in levioribus* 3. Grzywien na Szpital, a *in gravioribus*, *pro arbitrio* Sądu. Ciż Patronowie mają być *benè nati & Possessionati*, i na żadne Kommissye z Sądu Asseſſorskiego niemogą być wyznaczeni.

Liczba Palestry.

Nad 12. więcej Patronow być w Asseſſoryi niepowinno, i to przez Kanclerzow lub Podkanclerzych przypuszczonych.

Aby byli Przyſięgli.

Każdy Palestrant *super fidelitatem Patrocinii* choćby w innym Sądzie przyſięgły, Jurament ma wykonać w te słowa:

Ja N. przyſięgam P. Bogu Wszchemogącemu w Trójcy S. Jedynemu: Iż stronie tej, która mię do sprawy swej zażyje, wiernie służyć będę, i zbytecznego od niej nad pracą *salarium* wymagać, ani rady na zwłókę świętey sprawiedliwości, lub wyniszczenie strony dodawać, ani po wziętym *salarium* zaczętey sprawy odstępować nie będę. Dokumentow takż do sprawy mi *poterierzonych* nikomu ku szkodzie Pryncypała mego niewydam, ani onych dla uniknienia sprawiedliwości niezataię, tak mi Panie Boże dopomoż.

Którą Przyſięgę Pisarz Dekretowy zakonnotowaną *in actis*, *ad requisitionem* każdemu *ex admissis* ma wydać.

Dylacye & Beneficia Juris.

Dylacye te tylko: Kopia spraw wszystkich *Munimenta*, i godzina. To jest: na pierwszym terminie, jeżeliby sprawa była o kognicyą Przywilejow lub jakowych Dokumentow, Kopia spraw wszystkich, a jeżeliby sprawa *concerneret Commissionem in fundo*, tedy *in tractu* wyprowadzenia Kommissyi, takż Dylacya ma być wyznaczona. Na drugim zaś terminie jeżeliby według Prawa potrzebne były *Munimenta*, mają być wyznaczone *specificata sub Juramento subsequendo*, którą Dylacyą nie inż do Niedziel 4. ale do następującej Kadencyi pozwolono. *Beneficium* zaś *Juris* godzinę jedną *Actori & citato* (*exclusis causis*)

Konstytucyi Seymu Ordynaryinego

causis expulsiōis) *concessibile* mieć chciano, oraz wolność mazania w Regestrze Sądowym wpisanych Aktoratów własnych, za dołożeniem się jednak Sądu lub strony *litigantibus* zostawiono.

Regestra Causarum.

Pierwszy Magdeburcki, do którego należą sprawy Mieyskie z appellacyi, lub *per gravamen à primis instantiis* albo *ex cruda citatione* przychodzące, także i te, któreby się do Praw Mieyskich i ich Przywilejow ściągały. *Item* sprawy między Mieszczanami a Szlachtą czyli Duchownymi.

Drugi Regestr *Causarum Colanarium* Poddanych Królewskich z Dzierżawcami o krzywdy.

Trzeci Regestr *Fisci*, do którego sprawy wszystkie Szlacheckie to jest: Ważności uznania Przywilejow bądź między Swieckimi, bądź między Duchownymi, tudzież o uznanie Granic między Dobrami Królewskimi a Ziemskimi albo Duchownymi. *Item de natura & cognitione bonorum*, czy są Ziemskie Dobra, czyli też Królewskie. *Item* o Dobra Lenne. *Item* o spustoszenie Zamkow i Dóbr Królewskich. *Item de abusu Juris & privilegiorum* i inne *Juris Regalis* między Szlachtą lub stanem Duchownym sprawy.

Czwarty Regestr *Expulsionum*, do którego sprawy o gwałtowne z Dóbr wybicie, o Ewokacyą do Sądu nieprzyzwoitego, o zgwałcenie Przywilejow Królewskich, tudzież: sprawy ludzi prawdziwie ubogich należeć mają.

Piąty *Incarceratorum* na sprawy szczególnie kryminalne, który jako też *Expulsiōis* w każdym Miesiącu *non attentā distinctione* czasu innych Regestrów i spraw codziennie przez półroczną całą Kadencyą sądzić należy.

Szósty Regestr spraw stołowych Dóbr Królewskich *tam ex actoratu quàm ex reatu* przypadających, w który wpisane być mają sprawy z Administratorami i innemi Dyspozytorami tych Dóbr *& è converso*.

A kiedy z jednego Regestru spraw nie stanie, tedy wnet drugi ma być brany.

O Kommissyach.

Sprawy które Kommissya *finaliter in fundo* odśadzi, i z Appellacyi do Assessorji powrócą, już bez żadney dylacyi *ad imam Instantiam* mają być dedecydowane.

Ostrzeżenie Spraw Granicznych z Dobrami Królewskimi.

Po expedyowaney Kommissyi o Granice Królewszczyzn z Dobrami Szlacheckimi lub Duchownymi, choćby się decyzyą obie strony kontentowały, Dzierżawca jednak Królewszczyzny ma w Assessorji przysiąc, iż szcyrze przestrzegał ocalenia granic Dóbr Królewskich, Akt Kommissarski ad Acta Assessorialia podać z przyłączeniem mapy przez Geometrę sporządzoney i podpisaney.

Ubezpieczenie dla Miast Fori.

Ktoby Magistraty Miast Królewskich do Trybunału, Ziemstwa, Grodu, lub inney jakowey Jurysdykcyi, *evocatoriè* mimo sądy Assessorjskie zapozwał, a tym barziesy proceder kontynuować ważył się, takowy oprócz skalkowania Dekretow i procederu *evocatoriè* otrzymanego, *pensis Evocationis* to jest siedzeniem wieży Niedziel sześć i płaceniem kop 40. tudzież *refusione expensarum* karany być ma; *similiter* Urzędy *evocatoriè* otrzymane Dekreta exekwuiący.

Wyznaczenie Pensyi ze Skarbu dla Pisarza Dekretowego Litt.

Pisarzowi Dekretowemu W.X.Lit. i następcom jego sumnę zlot: Polsk: 6. tysięcy razem a nie Ratami zaczynając *à die 2da Januarii* 1767. Skarb Litewski corok wypłacać ma.

Miasto Wilno.

Dla uniknienia pożarow przykazano, aby w łamym Mieście Wilnie żadne Domoſtwa, Jatki, Budki dla przekupniow drewniane nie znajdowały się, a znajdujące się mają być precz za Miasto przeniesione.

W ulicach pryncypalnych Domoſtwa drewniane, z kominami murowanemi zostać mogą, byle składu Wódek i Olejów niemialy, oraz aby *in spatio* dwóch lat dachówką pokryte były. A gdzie zaś blisko Kościołow i Pałacow są drewniane budowy, a tych sąsiedzi dla powszechnego bezpieczeństwa od ognia, znieśienia będą żądali; tedy za Taxą

Summariusz

Sądu Woiewodzińskiego z Urzędem Mieyskim *Prævia solutione superficiorum* przez żądających tego, zniesione być powinny, grunt jednak *pænes hæredes* zostać ma z wolnością murowania na nim.

Urząd Mieyski w Sikawki, Haki, i wszelkie do gaszenia ognia narzędzie ma się opatrzyć: a drewnianego budynku żaden odtąd stawiać niemoże.

Reasumując Konstytucye 1420. 1496. 1528. 1543. 1550. Wszystkie Cechy czyli *Fraternitates Artificialium* skasowano i zniesiono, i aby Rzemieślnicy *omnis generis*, bez wycięczenia siebie przez Podatki wzajemnie, do Cechow; tak z Rzemiosła jako i *ex Bonis* do Jurydykcyi Mieyskiej należeli; mieć chciano. Warniąc jednak ażeby każdy Kupiec, lub Rzemieślnik chcący w Mieście osiąść, Prawo Mieyskie przyjął, oraz w Księgę Mieyską wpisał się, nic od tego nieplacąc. Gdyby Kupiec handlować mający *in spatio* trzyletniego czasu Dom własny sobie kupił, albo zmurował, ma od zarobku na handlu po jednym procencie od sta do Ratusza płacić: któremu *in hoc genere* podatkowaniu i Rzemieślnik z zylku na Rzemieśle podlegać maia.

na Placach Zamkowych w Wilnie, ponieważ do ostatniej przyşły ruiny; zlecono wójtowi Wileńskiemu wynaleść sposoby do zażycia onych *ad publicos usus*.

Odnowienie Granic Xięstwa Zmudzkiego i innych Powiatow z Kurlandya.

Na odnowienie Granic Xięstwa Zmudzkiego, tudzież Upitskiego, Wilkomierskiego, i Braślawskiego Powiatów z Xięstwami Kurlandzkim i Semigalskimznaczono Kommissarzow:

Którzy to Kommissarze *primo vere* w Roku 1767. w Zagorach Jurydykcyą ufunluia, byleby ich najmniej po pięciu i zawsze w równey z obu stron liczbie Kommissarzow znaydowało się. Delineacye Duktow *dislimitatione Radiuiana circa Paşa subjectionis Curlandiae & Semigalliae* ustanowionych nakazą, i do zakończenia tych wymiarow Akt swój zalimituia.

Do której Expedycyi Ludwika Kreytza Komor: Wileńskiego Mierniczego Dóbr Królewskich Stołowychznaczono: Który to Komornik abo *in casum* nieprzybycia jego inny od Kommissarzow *Substitutus* Granice wydyftynguie, na Mappie Sądowi poda. A Kommissarze przy Reassumpcyi dawne Kopce odnowia, nowe usypia, i wszelkie Pretensye *decisive* uspokoią.

Rozgraniczenie między Ekonomią Grodzieńską a Fundacyą XX. Kameldułow Wigierskich.

Fundacyą XX. Kameldułow Wigierskich od Króla Augusta II. uczynioną, podług opisu onej stwierdzono. Jeśliby co od Ekonomii odpadło, do Ekonomii: a coby od Funduszu takż odpadło, do Funduszu przywrócić i rozgraniczyć Kommissyi w Roku 1764. wyznaczoney nakazano.

Pozwolenie Uchwały Seymikowej Powiatowi Lidzkiemu.

Podatek nakazać ma, na wymurowanie Archiwi, oraz Izby Sądowej i Seymikowej w Lidzie pozwolono Powiatowi Lidzkiemu.

Zachowanie przy Possessyi Dóbr Oniszek Szwykowskich Małżonkow.

Bernarda i Annę z Karasiew Szwykowskich Małżon: przy Possessyi Dzierżawy Oniszek z Folwarkiem Szaki Pliny *eorum attinentiis, ad vitæ eorum tempora* zachowano.

Warunek Dóbr Kuszliszek.

Za dowodem lenności Dóbr Kuszliszek przez Possessorow Korfaka Sędziego Ziemskiego Połockiego w Assefforyi pokazanym, ma Skarb Litewski wypłaconą Kwartę jakoby z Królewskiej, temuż Sędziemu Ziemskiemu *refundere*.

Parafia Newelska.

Ustąpione dla Kapłanow Parafii Newelskiej w Woiewództwie Połockim na pograniczu Rosyjskim leżące *fundos* potwierdzając pozwolono za sumę 40. tysięcy złotych Pol: przykupić Ziemskiego lub innego gruntu.

Uwolnienie à Pænis Zambrzyckiego i Redintegratio Activitatis Sawaniewskiego.

Jana Zambrzyckiego Stolnika Orszańskiego od więzy *in fundo* uwolniono: a Tadeusza Sawaniewskiego Mostowniczego Wileńskiego, *ad Activitatem* przez Dekret Trybunałski zatamowaney, przywrócono *accedente partium consensu & Quietatione*.

Recess

Konstytucyi Seymu Ordyn

Recess Satisfakcyi Sukcesorow Krzysztofa Su-

Na publiczne Expensa, łożoną *de proprio summe* złotych
strowskiego Chorążego Oszmiańskiego Marszałka Konfeder
Seymu względem satisfakcyi w Recess puszczono.

Celestyn z Szpanowa Czaplic Podkomorzy Łucki Marszałk
X. Hieronim Szeptycki Biskup Płocki Deputat z Senatu
Ewaryst Andrzej Kuropatnicki Kasztelan Bełzki Deputat
Prowincyi Mało-Polskiej.

Jan Borch Woiewoda Gen: Xięstwa Infantzkiego Deputat do Kon-
forte Prowincyi W. X. Lit: mpp.

Andrzej z Moszczeńskiego Moszczeński Woiewoda Inowrocławski Deputat
Senatu Prowincyi Wielko-Polskiej.

Tadeusz Dzieduszycki Cześnik Koronny Posel Ziemi Halickiej z Prowincyi Mało-
do Konstytucyi Deputat.

Tomasz Dłuski Podkomorzy Gen: i Posel Woiewództwa Lubelskiego Deputat z Pro-
wincyi Mało-Polskiej.

Joachim Chreptowicz Sekretarz W. W. X. Lit: Posel z Woiewództwa Nowogródzkiego
Deputat do Konstytucyi z Prowincyi W. X. Lit:

Mikołaj Tadeusz z Łopacina Łopaciński Pisarz W. W. X. Lit: Starosta Grodowy i Posel
Woiewództwa Miścisławskiego Deputat do Konstytucyi z Prowincyi W. X. Lit: mpp.

Hiacynt Natęcz z Małachowic Małachowski Referendarz W. K. Posel Woiewództwa Sie-
radzkiego Deputat do Konstytucyi z Prowincyi Wielko-Polskiej. mpp.

August Sułkowski Pisarz W. K. Posel Woiewództwa Płockiego Deputat do Konstytucyi
z Prowincyi Wielko-Polskiej. mpp.

Stanisław Rembeliński

J. K. M. i Seymowy

Sekretarz.

SUMMARIUSZ

Krótko Zebrany z Konstytucyi Seymu skończonego Roku 1775.

RADA NIEUSTAIĄCA

Jey Ułożenie.

1. **S** składać się będzie ze trzech Stanow, Króla, Senatu, i Stanu Rycerskiego, któ-
re nierozdzielne będą, wyiawszy bezkrólewie i nieprzytomność J. K. M.
Senatorowie i Ministrowie są *Candidati nati*. Z Stanu zaś Rycerskiego mają
się udawać w Osobach swoich lub przez Memoryały z podpisem i pieczęcią własną do
Marszałka Seymu przeszłego.

Po obraniu Marszałka Seymowego i złączeniu Izby Poselskiej z Senatorską Re-
gestr przeczyta się Kandydatow. Od Kandydacyi niemoże być wyłączony, ktokolwiek
okaże własności do tego Urzędu, to jest: że zasiadał w jedney ze czterech Jurysdykcyi
Rzeczypospolitey, Marszałkowskiej, Woysk Aliefforskich lub Skarbu, albo że był De-
putatem na Trybunał lub raz Posłem na Seym albo za granicę.

Obierać będą Posłowie Seymujący, podkreślając tylu Kandydatow, ile może w niść
Osob do Rady Nieustaiącej, tak jednak, aby między podkreślonymi trzecia część znay-
dowała się zasiadających w Radzie przeszley,

Obierani będą tym sposobem: Przystępować będą Posłowie porządkiem do stolika
firankami otoczonego, na którym zakryślą w Regestrze Osoby, każdy swoy Regestr

Summariusz

Od zaczęciem kreśkowania otworzony będzie publicznie, ukną go potym na 3. różne zamki i klucz jeden oddadzą W. trzeci Marzalkowi Seymowemu. Po zakończonym Regestrów podkreślonych, Wazon na środku Izby Se- przez 9ciu na to umyślnie delegowanych od Tronu, z wie, sześciu z Stanu Rycerskiego. Ci liczbę Regestrów konfrontują, a większość głosów primus in ordine ogłosi. składać się będzie z następujących Osob.

O Nasz Miłościwy.

kupow, między któremi Prymas, który po dwu latach drugie dwa sa wakować.

aciu Senatorow Swieckich, a dwóch z liczby Senatorow lub Ministrow, z Ministeriow, to jest z każdej Juryzdykcji po jednym.

4. Marzalek Stanu Rycerskiego.

7. Marzalkiem ośmnaštu Konfiliarzow, których po sześciu ma być z każdej Prowincyi.

6. Sekretarz Rady. Ten z Sekretarzow, Referendarzow i Pisarzow Narodowych ma być wybrany.

O Pensjach.

1. Prymas, Biskupi i Ministrowie nie będą brali pensyi.
2. Senatorowie Swieccy Koronni i Lit. na Rok 14,000. złotych.
3. Marzalek Rady Nieustającej na Rok 30,000.
4. Konfiliarze i Sekretarz Rady Nieustającej po 14,000.

O powinnościach i Prerogatywach Osob składających Radę Nieustającą.

Najiaśnieyszy Pan zwolywać będzie Stany na Sejm za zdaniem Rady Nieustającej. Wszystkie Prawa, Przywileje &c. pod Imieniem Królewskim wychodzić będą.

Król dawać będzie Audyencye Polom i Ministrom cudzoziemskim; lecz decydować będzie z Radą Nieustającą przy większości głosów.

Król przywilejować będzie Biskupow, Woiewodow, Kasztelanow i Ministrow, obawszy jednego ze trzech przez Radę Nieustającą podanych.

Innych Urzędow szafunek Duchownych i Swieckich w ręku samego zostaje Króla.

J. K. M. odstępuje szafunku Królewsczyczn i Starostw, które obrócone będą na użytek Oyczyzny *salvis modernis Possessoribus*.

Cztery Regimenta Gwardyi powrócą pod zwierzchność Woyskową, tak jak byli za Augusta III.

Inne Prerogatywy dawnieysze Królewskie nienaruszenie zostaną.

Rada nieustanna utrzyma przy swej formie Trybunały i inne Juryzdykcyje, ale nie dopuści Kapturow.

Marzalek Rady Nieustającej pierwszy będzie wrzędzie Stanu Rycerskiego. Co dwa lata na Seymie odmieni się, zachowując alternatę trzech Prowincyi.

Senator, ani Minister Marzalkiem być niemoże, chybaby złożył swój Urząd. Po Marzalkostwie niemoże być Polsem na Sejm następujący, ani Marzalkiem w Radzie Nieustającej chyba w lat 4.

Rozdawać będzie głosy Konfiliarzom, wyimować kreski wotujących, i ogłaszać większość.

Na Seymach mieylce mieć będzie po lewey ręce Marzalka Seymowego.

Sekretarz Rady Nieustającej imo; glos tylko informujący ma w Radzie Nieustającej.

2. Zapozwać Konfiliarza Rady Nieustającej kazać może na Sądy Seymowe.

3. Oddawać będzie rezolucyje bez zapłaty na Memoryały.

4. We wszystkich expedycjach przypisywać się będzie.

5. Odbierać będzie Raporta od ianych Departamentow, i w Protokoły wprowadzać.

Doyście Sprawiedliwości.

Ołoby w chodzące do Rady Nieustającej zapozwani, Urzędem załanianć się niemo-

Konstytucyi Seymu skończ.

gą, lecz przez Plenipotentow sprawić się mają. A gdyby nać trzeba było, tedy w Grodzie Warszawskim na to powinni. W sprawie zaś kryminalney podług Praw *non*

In causis facti personalis gdyby *pœnalitas* na Konfiliar *non obstante functione* dopełnić.

Toż samo *in causis Juris* Dekret na Konfiliarza takim skuteczniony być powinien.

Podział i Porządek Rady

Podzielona będzie na pięć Departamentow.

1. Interessow Cudzoziemskich.
2. Policyi czyli dobrego porządku.
3. Woytkowy.
4. Sprawiedliwości.
5. Skarbowy.

W Departamencie interessow zagranicznych będą tylko 4. Osoby, w drugim 4. 5. 6. 7. 8. Do traktowania interessow kompletowych 3. będzie.

Osoby z Ministerium będą Prezydować w Departamentach do Urzędu ich ściągających się.

Departamenta odbierać będą i roztrząsać Memoryały, ale po rezolucyą do Rady *in pleno* odeszłą.

Na Sessjach Departamentowych jako też *in pleno* zdania zaczynać się będą od ostatniego Konfiliarza.

Jeśliby Król Jegomość nie znajdował się na Radzie, pierwszy Senator z Marszałkiem Stanu Rycerskiego powinni donieść o wszystkim J. K. M. Król zaś może przydać dwie swoje, jeśli się podoba, kreski, które takiey będą wagi, jak gdyby na Sessyi dawał.

Gdyby Rada Nieustająca uznała potrzebne J. K. Mcl z Warszawy oddalenie, tedy i sama przenieść się z Królem powinna. Lecz gdyby wyjazd Nayaśniejszego Pana z woli własney nastąpił, szafunek Urzędow zawieszony tylko ma być do dwóch Miesięcy. Jeden tylko z Departamentu Cudzoziemskiego ma być przy Królu, aby ciąg interessow Króla Jmści z Radą Nieustającą był zachowany.

Turnus nie będzie miał miejsca *in pleno*, chyba w liczbie Osob 15. zasiadających, do którego nim przyjdzie, wprzód pytanie będzie czy zgoda. Wolno wziąć do trzydniowej deliberacyi każdą propozycyą.

Turnus zaczęty ma trwać póki decyzya nie nastąpi.

Reflexye każdemu Konfiliarzowi pozwolone raz jeden przed zaczęciem kresiek.

Wota sekretne dawane być koniecznie mają:

1. W obieraniu do Wakanfow.
2. W expensach Skarbowych Rzeczypospolitey extraordinaryinych prawem nie oznaczonych, z których żaden z Konfiliarzow przez czas funkcyi swojej żadney gratyfikacyi brać nie ma.
3. W materyach *Læstæ Majestatis, criminum Statûs*, wzruszenia spokoyności publiczney, także zjazdow prawami zakazanych.

Wota sekretne jak nayostróżniey odprawować się będą, którym aby zjednać zupełną wiarę, postawiony będzie wpośród sali stół osłoniiony firankami wyłokiem w człowieka. Na tym stole stać będzie naczynie z dwoma otwarciami, z napisami na jednej łtonie *affirmative*, na drugiej *negative*, gdzie gałki puszczać będą. Te otwarcia będą tey przestronności, aby gałkę, nie zaś rękę obiać mogły, przy tym to naczynie będzie miało przykrycie na zawiasach przynykające się, od którego klucz położony będzie na stole w Radzie aż do końca wotowania, i nie wprzód wzięty, aż gałki rachować przyjdzie Marszałek Minister, i Marszałek Stanu Rycerskiego. W przytomności zgromadzonych przewrócone będzie z góry na dół to naczynie otwarte dla pokazania że jest próżne, toż postawione będzie na stole, i wraz zapieczętowane przez obu Marszałkow, i firankami zapuszczone. Zatym Sekretarz rozdawać będzie gałki z kości sło-

Summariusz

decydujący w Radzie. Przytąpi więc każdy Podług rękę pokaże zgromadzonym, że tylko jedną galkę trzech otwarcie pozwalając lub niepozwalając, a tym sposobem widzieć, ani widzianym być może.

Urrentow do Urzędu Sekretarz Rady wszystkim za ręką pisane z Imionami i Przewiskami Konkurrentów włożyć w naczynie, a innych spali, i na ten koniec być wieca zapalona.

wyrazić prośbę na piśmie.

Marzalek Minister z Marszałkiem Stanu Rycerskiego naczynie, pomiarkują większość, a Marzalek Stanu Ry-

jeanego Domu i nazwiska nie mogą jako członki jednego stanu zasiadać w Radzie.

Medycy Rady Nieustającej bez płaty, nawet i od pieczęci pod Imieniem Królewskimi wychodzić będą z tą Aryngą: *My Król za zdaniem Rady Nieustającej.*

Ołoby Radę składające, mogą być nie przytomne przez 6. miesięcy wciąż lub różnemi czasy, ale publicznie prosić i otrzymać większością głosów pozwolenie od Rady należy.

Wyśłani być za granicę niemogą.

Ani złożyć funkcyi ale wolno oney nieprzyjać.

Nie mogą znaydować się na Seymikach, Reassumpcyach Trybunałskich &c.

Nie mogą żadnych innych funkcyi sprawować, prócz tych, które są do Urzędu przywiązane.

W przypadku śmierci Konfiliarza w przeciągu sześciu niedziel ma być inny obrany *per vota secreta.*

Władza i Powinności Rady Nieustającej.

1. Nie ma mocy Prawodawczej, ani sądowniczej, ale ma do skutku przywozić ustanowienia.

2. Wydawać będzie Asygnacye do zapłacenia expensy nie przewidzianej w przypadkach extraordinarynych.

3. Odbierać będzie projekta dla kraju pożyteczne.

4. Układać będzie projekta do reformy Praw.

5. Wytylać będzie za granicę Posłów naznaczonych od Najjaśniejszego Pana.

Ustanowienie Departamentów w Radzie Nieustającej.

1. Departament interesów Cudzoziemskich składać się ma ze czterech członków, między którymi jeden przynajmniej z Prowincyi W. X. Lit; i z Pieczętarzów jeden znaydować się powinien. Prezydować ma Pieczętarz. Na Sejsjach expedycye zagraniczne rozstrząsać i na nie odpowiadać będą. Także Noty, Memoriały, Deklaracye obcych Narodów, lecz rezolucya ostateczna być ma od Rady Nieustającej *in pleno.*

Sekretarz tego Departamentu z liczby Sekretarzów Narodowych lub Referendarzów albo Pisarzów od J. K. M. będzie wybrany, także i Subalterni.

O czym jasniej w Uniwersale Rady Nieustającej niżej położonym.

2. Departament Policyi, w którym Marzalek z liczby Ministrów zasiadający w Radzie ma Prezydować.

Marzalek zapozwany, nie może być przytomny w Radzie.

Przybierze Marzalek Asessorów w sprawach następujących:

1. W sprawach kryminalnych.

2. O taxę i cenę żywności w miejscu tylko rezydencyi Królewskiej.

3. W sprawach o długi *ex vi inscripti fori* przypadających, gdy summa przewyższać będzie 500. złotych.

4. We wszystkich appellacyach a *ima Instantia.*

Marzalek W. co miesiąc odsyłać będzie Raporta do Rady Nieustającej. Mieszkać też

Konstytucyi Seymu sko.

też 6. miesięcy, powinien, przy boku J. K. M. pensyi weźmie 6000.

O czym niżej w Uniwersale

3. *Departament Wojskowy*, w którym Hetm dzie, albo *primus in Ordine* tego Departamentu

Odbierać będzie dwa razy na rok Rapor, będzie *examinował*, oraz w Akta wprowadzał.

Rachunek z *expensow* *extraordynaryjnych* wprzód będzie w Radzie Nieustającej przeyrzany

W Warszawie oprócz Komendy Marzałkow i Woyska Rzeczypospolitey, 2. z Korony, tysiąc z Litwy, trzyna od Hetmana W. Lit: służba zaś całkiem *dependow*

Rada Nieustająca zmównie z Hetmanami W. będzie *u. g.* kacyą nowych mieysc, liczbę robotników, którą Regimenta dadzą i *u. g.* publicznych, kanałow spławnych, &c. a to za poprzedzającą plantą przez Kommissye Skarbowe. Płacą za to uregulnie Rada Nieustająca z Hetmanami W. z *fundu* Rzeczypospolitey na potrzeby *extraordynaryjne* wyznaczonych. *O czym jasniey w Uniwersale Rady Nieustającej,*

Kommissya Wojskowa.

Hetmani Wielcy zostają się przy dawnych Prawach i prerogatywach w tym wszystkim, co się wyżej opisanym Artykułom nie sprzeciwia.

Karność, ubior, Woyska rozlokowanie, słowem Komenda generalna od Hetmanow W. *dependować* będzie.

Kommissya złożona będzie z 6. Kommissarzow, połowa z Cywilnych, a druga z Woyskowych, między którymi Generałowie Artyleryi będą *Commissarii nati*, bez pensyi Kommissarskich.

2. Komplet będzie w Kommissyi Wojskowej trzech, a gdyby dwóch było, Pisarze *cum voto decisivo* dla kompletu zasiadać mają.

3. Kommissya dwa razy na rok odbierać będzie raporta likwidacyi, i też dwa razy do Rady Nieustającej odeszle.

4. Woysko niemogąc w płacy zność najmnieyszey zwłóki, raz na zawsze jest postanowiono: aby Kommissye Skarbowe najpierwsze pieniądze do ich kas wchodzące obracali na zapłatę tegoż Woyska, które ma regularnie odbierać 1. Kwietnia, i 1. Pazdziernika. Co jeśliby się nie iściło na terminie, Hetman W. z Kommissyą ma donieść Radzie Nieustającej, a ta autoryzować będzie *Exekucyą*.

5. Kassa Wojskowa przy Kommissyi będzie, klucz jeden od niey u Hetmana, drugi u jednego z Kommissarzow Wojskowych, trzeci u Kassjera będzie.

6. Kommissye sędzić będą sprawy według Artykułow Wojskowych, między żołnierzem a żołnierzem; gdyby zaś krzywda stała się od żołnierza Obywatelowi, może do Komendy udać się, u której gdyby niezyksał sprawiedliwości wolno do Grodu lub Ziemstwa zapozwać z *appellacyą* do Kommissyi, lub prosto do Kommissyi.

7. Nikt z Kommissarzow Wojskowych nie może być Posłem na Seym następujący.

8. Hetman W. Koronny w Koronie, a Litewski w Litwie mieć będą prerogatywę kreowania i patentowania Officerow (oprócz Regimentow Hetmanow Polnych) począwszy od Chorążego do Kapitana *inclusive*, zawsze jednak za rekomendacyą Szefa Regimentu.

Kanclerze Wielcy.

1. Mieć będą Kommissyą złożoną z dwóch Senatorow i z czterech Osob z Stanu Rycerskiego wybranych pod czas Seymu przez wota sekretne w Radzie Nieustającej przepisane.

2. Z tych Ministrów każdy powinien mieszkać w Warszawie sześć miesięcy, z Kommissarzow każdy powinien mieszkać przynajmniej cztery miesiące, a pensyi mieć będzie 6000. złotych.

3. Kanclerze co miesiąc odsyłać mają do Rady Nieustającej Sygillatę wszystkich Przywilejow.

N

Pie.

W pieczętowaniu trudność się czynić nie
tantis zależącym.

gdzie co miesiąc rachunki od Kommissyi Skar-
 z percepty zaś generalney Rzeczypospolitey
 it: po każdej Kadencyi.

odsyłać do Rady Nieustającej Raport czyn-

Memoryały, Projekta do handlu, rękodziel,

umacye przy Podskarbach, a roztrząśnienie zda-
 tno-
 komy przy Kommissyach.

tym zawiła: 1. Aby byli Szlachta. 2. Aby mieli rę-
 cyi notowani. 4. Aby umieli pisać. 5. Aby umieli rachunki.

Uniwersały z druku wychodzące pod Imieniem Kommissyi z podpi-
 sm tego tylko Podskarbiego, lub w niebytności z podpisem pierwszego w porządku.

Corpus Milicyi Skarbowey zostaje w obowiązku Podskarbim i Milicyi winnych
 podług dawniejszych Praw. Officyerowie zaś rekomendowani przez Podskarbach, jeżeli
 Sztabs Officyerowie, to przez Najjaśniejszego Króla, a jeżeli Subalterni, aż do Ka-
 pitanów, *inclusive* przez Hetmanów patentowani będą. A gdzie zaydą kryzrechty na
 Officyerów, lub kary śmierci, na Sądy Kommissyi Woylkowych odeszła, gdzie osądzeni
 będą.

Odmiana co do Kommissyi Skarbowey Konstyt: An: 1768.

1. Podskarbiowie obowiązani mieszkać przez 4. miesiące pod utratą pensyi podług
 proporcji, która nie będzie dzielona, ale w Skarbie zostawać ma. Y Kommissarze po-
 dobnie do rezydowania na mieyscu sędzącej się Kommissyi przez 4. miesiące, tak, aby
 liczba Kommissarzów z pięciu przynajmniej Osob składała się, rachując w to jednego
 lub dwu Podskarbach, a pensye od nieprzytomnych pozostałe, mają być dzielone na
 zasiadających Kommissarzów.

2. Zaden z Kommissarzów nie może być obrany Posłem na Sejm następujący.

3. Odtąd będzie Regestr dla spraw cudzoziemskich, handlu i wexlow.

4. Kommissye Skarbowe najpierwey oddawać będą pieniądze na Woylko.

Jakie Sprawy w Kommissyach sędzone być mają.

1. O depaktacye Kupców, zwracania onychże z traktów, i wzajemnie przeciw
 Kupcom o pokrzywdzenie w przemyceniu skarbu.

2. O podatki wszelkiego rodzaju przeciw Szlachcie, Duchownym, i miastom oraz
quocunque titulo podatkującym.

3. O kontrakty względem handlow między Kupcem a Szlachcicem, lub Ducho-
 wnym zawarte.

4. O wexle wszelkie bez excepcyi Osob i stanu.

5. O długi Kupieckie i Rzemieślników do Regestru winne przeciwko Osobom sta-
 nu Duchownego i Świeckiego, *& è converso*.

6. O miary, łokcie, i wagi.

7. O skrzywdzenie Skarbu naszego, lub depaktacyą przez Officyalistów naszych,
 o przebranie na mostach, przewozach i groblach, albo o sprzeciwienie się Kupców Ta-
 ryffom, także sprawy między Kahałami o wyłamywanie się z parafij i partykularzów,
 tudzież sprawy *ex vi inscripti fori*.

In reliquo Kommissye zostawiają się przy Konstytucyach 1764. 1766. 1768. w tym
 wszystkim, co się wyżej opisanym Artykułom nie sprzeciwia.

Repartycye i Kadencye Trybunału Głównego W. X. Lit:

Po odejściu krajow uznawszy potrzebę odmiany, postanawiamy w następujący
 sposób: Do Repartycyi Litewskiej Województwo Wileńskie, Powiat Oszmiański, Wileń-
 komirski, Braślawski, Województwo Trockie, Powiat Kowieński, Upitki, Xięstwo Zmu-
 dzkie, Województwo Smoleńskie, Powiat Starodubowski, Województwo Połockie i Po-
 wiat

Konstytucyi Seymu skońc

wiat Orszański. Inne zaś, jako to Powiat Lidzki, gródzkie, Powiat Słonimski, Wołkowyski, Woiewo Woiewództwo Mińskie, Powiat Mozyrski i Rzeczy czamy.

Razem też *præsenti lege* na Repartycyą Lit: M partycyą Ruską jedno Miasto *Grodno*.

Każdey oraz termin i czas do sądzenia wydział *Novembris* równo miesiący pięć, *ad diem 15. Aprilis*, cy pięć, *ad diem ultimam Septembris*. Deputaci zaś z znaczonemi w Mieście Wilnie od 15. 8bra przez zupełną sprawiedliwość są obowiązani, który to wydział na zawsze ustawie nie sprzeciwia, to z opifów dawniejszych Trybunał zofławuiemy.

Powiat Rzeczycki.

W mieście *Bobrówsku* w Possefii Urodzonego Michała Łopota jako Starosty *Bobrówskiego* Sądy i Seymiki, tudzież importancye Skarbu Rzeczypospolitey należne do Kancellaryi, zamiast *Rohaczewa*, odtąd zabespieczamy.

Powiat Orszański.

Na Seymiki, Sądy Ziemskie i Grodzkie, oraz Kancellaryą i prawne tranzakcyje tego Powiatu, miasto Ziemskie Dziedziczne W. Chreptowicza Podkanclerza Lit: Chłopiencze naznaczamy.

Zmudź, Troki, Ofzmiana &c.

Na Zmudzi Repartycyą Telszewską naznaczamy do miasta Ekonomicznego *Szawel*, dokąd należeć będą Powiaty: Szawelski, Wielkich i małych Dyrwian, Berżański, Tędziagolski, Jaswoyński, Polongowski, Plotelski, Telszewski, Retowski, Potumiszewski, Birzyński, Powendencki, Mendygiński i Korklański należeć mają, reszta pozostałych do Repartycyi Rosieńskiey.

Woiewództwu Trockiemu mającemu między Trokami i Mereczem Sądowną alternatę, przenosząc z Meracza, miasto Nasze Ekonomiczne *Olitę* naznaczamy.

Powiatowi Ofzmiańskiemu z Miadziola do *Posław* determinuiemy, gdzie ma być Kancellarya i Archiwum.

Mozyrskie Sądy i Rzeczyckie Grodzkie równie jak i Ziemskie dla złych drog i rozlewów rzek dwie Kadencye tylko mieć będą, którym pierwszą od 1. Januarii, drugą od 1. 7bra po niedziel sześć sądzić nakazuiemy.

Wilkomirskich Sądów Ziemskich Repartycyą w *Oniksztach* znosiemy, a jedną tylko w Wilkomirzu, jako też lokacyą Aкторum determinuiemy.

Odmiana Kadencyi Kommissyi Skarbowey W. X. Lit:

Pierwsza od 1. Marca, a druga od 1. Pazdziernika, zawsze każda Kadencya po niedziel ośm.

Rozrządzenie Dóbr przeszło Jezuickich.

Concurrentes do okupna Dóbr nieruchomych Szlachta być ma Polska.

Summa, na którą będą przez Kommissyą otaxowane Dobra, na nichże wieczyście zoftać, i po pulpiąta od sta procentu corocznie *& anticipative* dwiema ratami pierwszą na S. Jan Chrzciel, drugą na SS. trzech Królów do Kassy Kommissyi Edukacyney lub temu, komu też Kommissya asygnować będzie, tych Dóbr Dziedzic *obligabitur*, i od tey punktualney solucyi *ulla calamitas publica* i żaden pretext exkuzować nie będą mogły.

Gdyby *privilegiatus* od Nas Dziedzic Dóbr, nie zapłacił punktualnie na terminie wspomnionym, natychmiast Kommissya Edukacyina za wiadomością od Kassyera przez wydane od siebie obwieszczenie ostrzedz dłużnika powinna będzie, że gdy *in spatio 6. Niedziel contingens* niezapłaci, Sekwestratora do Dóbr wyznaczy, a skoro te wypłyną, tedy Sekwestrator *sine ullo juris Processu brachio Militari* z Woylka Rzeczypospolitey też Dobra odebrać, końcem wybierania *præsati contingentis* trzymać, a w tym czasie w stan Dóbr sekwestrowanych weyrzeć, i z Inwentarzem pierwsiastkowym podawczym skon-

Summary

...ką dezolacją zhańdźcie, o niey Kommissyi Edu-
lub Grodzie za pozwem dwuniedzielnym ex Re-
stitutet, Sąd zaś tę sprawę etiam in tractu innej o-
rybunale irroganda, przywoływać i przed wszyst-
ellatione sądzić powinien będzie. A w niestaniu za-
pełną i dostateczną konwikcyą do obięcia Dóbr
Dziedzic w czasie wyżey zamierzonym z sekwe-
wa Edukacyina one pro vacanti poda, a My Król
yż Kommissyi Edukacyiney Diploma wieczystey
dać rozkażemy.

...tach długow zaciągać niewolno, pod utratą summy
... w rozdział na Braci lub krewnych iść nie mogą, ale
...ać.

...uchome w Miastach i Miasteczkach, mają być za summę gotową
... sprzedaży liczoną zbyte, przeto wolno ją będzie każdemu jak swą własną dyspo-
nować.

Dochody z Dóbr nieruchomości i prowizye od summ lokowanych na Edukacyą
młodzi i na okazanie ludzkości tym wszystkim Osobom, które w Państwach Rzeczypo-
spolitey *Institutum Societatis Jesu* składały, a dotąd nie są przyzwoicie rozporządzone, i
co do żywności odzieży mieszkania nieopatrzone, żeby im na tym wszystkim niescho-
dziło do śmierci, obrócone być mają.

Duchowieństwo W. X. Lit.

Stosując się do przykładu Duchowieństwa Koronnego oraz widząc potrzebę na
wyplacenie długow Rzeczypospolitey &c. przyjmuje na siebie dobrowolnie *subsidium*
Charitativum wypłacenia na Rok 100,000. zlot: Pol: do Skarbu W. X. Lit: dwiema Ra-
tami Septembrową i Marcową.

Ustawa Procentow W. X. Litewskiego.

Stanowimy iż odtąd w Prowincyi W. X. Lit: od summ Duchownych nie więcej
jak szósty, od summ Swieckich nie więcej jak siódmy procent płacony być ma.

Zniesienie Podatku Plebanow Ritus Græci.

Zlecamy WW. Kanclerzom zanieśnienie o to rekwizycyi do Przewielebnych w Bo-
gu X. Nuncyusza, aby podatek od Plebanow *Ritus Græci* zwany *Cathedraticum* nie był
wybierany.

Ubezpieczenie Seymow Ordynarynych.

Seymom Ordynarynym poniedziałek pierwszy po S. Bartłomieju, Seymikom zaś
przed-Seymowym na obranie Posłow poniedziałek pierwszy po S. Małgorzacie Pannie
i Męcz: wyznaczamy, który to Seym w Roku 1776. w czasie wyż wyrażonym dekla-
rujemy.

Dochody Skarbu Obu Narodow.

Na potrzeby Rzeczypospolitey jako też na zaplacenie Woytku aż do 30,000. wy-
noszącego, dochody Skarbu aż do trzydziestu tzech Millionow teraz ustanowić pozwa-
lamy, umniejszenie zaś onych przyszłym Seymom zostawujemy.

Ustanowienie Podatkow.

1. Cło generalne Roku 1764. postanowione znosząc, excepcyą *necessariorum* reallu-
muujemy.

2. Poglówne żydowskie dozwalając Kommissyom przez powtórnią Lustracyą zre-
gulować, nie już po dwa lecz po pułtrzecia złotego ma być odbierane.

3. Kwarta sowita z Starostw *titulo* teraz Hybernowych.

4. Czopowe, Szeleżne, w dziesiątym groszu od czystego zysku z propinacyi Aren-
dowych lub z Dworskiego zysku po wszystkich ogólnie miastach i wsiach, Duchownych,
Stołowych, i Ziemskich.

5. Podymnego wybor w sposob następny do pozycyi kraju regulowany ustanawiamy.

Dwory,

Konstytucyi Seymu skońc

Dwory, Okolice, i

1. Dwor każdy w Dobrach Królewskich, Hywswioey cyrkumferencyi z całym zabudowaniem samo dom Szlachcica w Okolicy, i każda chata wi go zarabia grunt także za Dym liczona być ma.

K L A S S Y

W Pierwszey Klasse Xięstwo Zmudzkie, Powi Rok po złotych 10. wyjąwszy kilka mil ku gran

W Drugiey Klasse na Rok po złot: 9. Powiat

W Trzeciey Klasse na Rok po złot: 8. Powiat Br ju po nad rzeką Dżisną, zkad po złot: 6.

W Czwartej Klasse po złot: 7. Województwo Brzeskie, zkad po złot: 5.

W Piątey Klasse po złot: 6. Województwo Wileńskie, prócz pogranicza od w mirza, z którego po złot: 8. Także Województwo Trockie, prócz Zapuszczańskiego kra ju, z którego po złot: 9.) Powiaty Oszmiański (prócz Okolicy Trabow i Żwia zkad po złot: 7.) Powiaty Lidzki, Orszański, Grodzieński, Województwa Mińskie, Nowogródzkie, Powiaty Wołkowyski i Stoniński, prócz zakątnego Polesia, z którego po złot: 4.

W Szóstej Klasse po złot: 5. Województwo Połockie, w pozostałym kraju.

W Siódmej Klasse Powiat Mozyrski, i poł zapadleyszego Powiatu Pińskiego, na Rok po złot: 4. Druga wyniośleysza połowa w gruntach lepszych po złot: 5.

Miasta i Miasteczka.

Miasta Magdeburkie dzielą się na trzy Klasy.

W Pierwszey Klasse Wilno, Grodno, Brześć, Kowno, Mińsk i Stuck.

W Drugiey Klasse Pińsk, Nowogródek, Stonim, Lida, Rosienie, Kieydany, Druja, Czereja.

W Trzeciey Klasse wszystkie pod dwoma wyższemi nie specyfikowane.

Od Kamienic i Domow Wjeznych po Miastach.

1. Klasy po złot:	-	-	-	30.
2. Klasy po złot:	-	-	-	20.
3. Klasy po złot:	-	-	-	10.

Od Dworow i Budynkow po Miastach.

1. Klasy po złot:	-	-	-	12.
2. Klasy po złot:	-	-	-	10.
3. Klasy po złot:	-	-	-	7.

Od Domow Rolniczych w Miastach.

1. Klasy po złot:	-	-	-	6.
2. Klasy po złot:	-	-	-	5.
3. Klasy po złot:	-	-	-	4.

Od Chałup prywatnych mieszkań: po miastach.

1. Klasy po złot:	-	-	-	4.
2. Klasy po złot:	-	-	-	3.
3. Klasy po złot:	-	-	-	2.

A Lazarety i Szpitale podymnego płacić nie mają.

Postanawiamy: iż przy której Plebanii Dyecezyi Wileńskiej Szkoły w aktualnym zafundowaniu znajdować się będą, z takowych dworow Plebańskich i przy nich z Szkolnych domow podymnego podatek płacony być nie ma.

Terminy wnalzania tych podatkow w Ratach Prawem dawniejszym opifanych zachowuiemy.

Dla Lufratorow postanawiamy aby Possessorowie od złotego wiele ich na rok z każdego fundum przydzie, przy wypłaceniu pierwzey Raty po groszu jednym mie dzianym wnieśli.

W nadgodę odeszłych Stołowi Naszemu intrat z Prowentow Skarbu obóyga Narodow naznaczona jest summa 5,000,000. na Skarb zaś Litewski 1.666,666. złot: Pol: i gr: 20. przychodzi. Takowy należący nam dochod upewniamy sobie z percept tro jakiego rodzaju.

1. Z Cła Rzeczypospolitey od Towarow zagranicznych.

2. Z Kwarty sowitey Starostw.

3. Z pogłównego Zyduwskiego.

Wszakże jak superata z tych intrat do Skarbu Rzeczypospolitey należeć ma, tak decels z inżych intrat tenże Skarb bonifikować nam powinien będzie.

Summary

Uniwersał Rady Nieustającej.

Wzrost furazowych, pod Datą 20. Czerwca R. 1775.
Polecenie Rady Nieustającej aby na Sejmikach Guberniówództwa i Powiaty od Kommissarzow furazów
sądzić przez Komendy zagraniczne wyznaczonych,
niechaj z wybranych Prowiantow, lub pieniędzy
Radzie Nieustającej, która ma się tymi rachunkami
dopominać u Dworów zagranicznych.
Wykazy pod Datą 4. Sierpnia Roku 1775. Wyra-
żona w zleceniu od Seymu przeszłego.

Imię Trybunały.

Wykaz i Raporty onych tyczące się.

Wszystkie należało, aby Prawa Exekucyą miały.

Przedtem Rada Nieustająca żąda:

1. Aby wszystkie Kancellarye przysyłały wiadomości Sądu własnego, gdzie która
Jurysdykcyja z Prawa powinna się sądzić. Przez jak długi czas? Wielą Kadencyami?
Wymieniając Imieniami i nazwiskami Osoby Urząd składające, i do Kancellaryi tegoż
Sądu należące.

2. Akta Radzie Nieustającej mają być doniesione w następującym sposobie: aże-
by każda Kancellarya przez Osoby, Akta i Protokoły Sądow trzymające przesyłała do
Rady Nieustającej z podpisem Prezydującego w Sądach, uwiadomienie, w którym być
ma wyrażono:

1. Którego dnia Sady są ufundowane. 2. W przytomności czyjey z Osob Sado-
wych? 3. Wiele ten Sąd dowołania znalazł Aktorów. 4. W jakich Regestrach?

Drugie uwiadomienie z każdej Jurysdykcyi Ziemskiej, Grodzkiej, &c. po zakoń-
czeniu ich do Rady ma być przesłane w ten sposób:

1. Do którego dnia sądziła się Kadencya? 2. W czyjey z Sędziow przytomności?
3. Jakim sposobem Regestra były wołane? 4. Wiele odsądzono Aktorów *in Accessorio*,
czyli *finaliter*. 5. Wiele ich zaapellowanych? 6. Wiele nowych przybyło wpisów.
7. Wiele spraw na przyszłą Kadencyą pozostało?

Trybunały i inne wszystkie Jurysdykcyje po kilka miesięcy sądzące się, tymże spo-
sobem doniesienia przesyłać mają, pierwsze w początku Sądow, potym każdego skoń-
czonego miesiąca, na ostatek po zakończoney Kadencyi.

Po zachęceniu w Uniwersale i przyrzekaniu względów i nadgrodz Sędziom za czu-
ły i bacny szacunek sprawiedliwości, nakoniec wyraża się w Uniwersale: „Wszystkich
„ nakoniec Obywatelów wzywamy i obowiązujemy, ażeby już to dla nasycenia własne-
„ go serca, już to dla zjednania sobie w Ojczyźnie sławy i szczęścia, już to dla łaski
„ Najzey Królewskiej, starali się więcej przyjacielskim umiarkowaniem aniżeli drogą
„ prawnych Proceślow należytey szukać sprawiedliwości.

Wszelkie staranie około zaspokoienia kłótni i niezgod mieć będziemy za nayprzy-
jemniejszą załugę. A gdy nam to doniesiono będzie, pamięć i wzgląd nasz za to obie-
cujemy. Dan w Warszawie &c. *ut supra*.

III. Extrakt Uniwersału względem podawania Memoryałów, Not i Proiektow
pod Datą 22. Września 1775.

Za zdaniem Rady Nieustającej podawane być mają Memoryały, Noty, Proiekta:
Imo. Do Departamentu *Interessow Cudzoziemskich*: 1. O pretensye i krzywdy od za-
granicznych poniesione, w których od Ministrów Cudzoziemskich, lub u Dworow za-
granicznych trzeba dochodzić sprawiedliwości. 2. O prowianty, stacyę, i krzywdy od
Woysk zagranicznych.

2do: Do Departamentu *Policyi*: 1. O niedotrzymanie przez kogokolwiek Przywi-
lejew miastom służących, jeśliby się w sądach *ultima instantie* sprawiedliwość nie stała.
2. O krzywdy i depaktacye Magistratow, Bractw Kupieckich, i Cechow. 3. O nie-
dopełnienie Prawa względem miar i wag równości. 4. O krzywdy uczynione po dro-
gach

Konstytucyi Se

gach publicznych. 5. Projekta wszelkie

3tio: Do Departamentu Woyskowego

ne, któreby nie miały satisfakcyi pr

sprzeciwienie się przez kogokolwiek

3. O zażywanie Woyska przeciw C

dla exekucyi Dekretow Sądowych.

rzędow Woyskowych. 5. O trudności

mogące w odbieraniu równey płacy na

4to: Do Departamentu Sprawiedliwości;

stantia. 2. O zwłókę sądzenia lub niedopuszczenia

dach wszelkich. 3. O pflowanie Kadencyi lub

appellacyi Prawem pozwoloney. 5. O odmianę

O nieczytanie Dekretu w sprawach mniejszych więcej nad

więcej nad tydzień. 7. O odmianę publikowanego Dekretu w Sądach

8. O korupcyą Sędziego. 9. O popełnione krzywoprzysięstwo. 10. O gwałtowny od-

por exekucyi *ultima instantia* Sądow. 11. O prywatne inkarceracye i nieprawne czy-

nienie sobie sprawiedliwości. 12. Gdyby Urząd do exekucyi Dekretu bez ważney przy-

czyny Prawa zadość nieczynił. 13. Gdyby rekwirowane brachium militare stronie lub

Urzędowi odmówione było.

Przeciwko Kommissyom także Memoryały mają być podawane do Departamen-

tu sprawiedliwości:

1mo: Gdy Kommissarze przepisanego Prawa nie trzymają się.

2do: Gdy więcej spraw lub Osob nad daną władzą pociągają.

3tio: Gdy swoich Juryzdykcyi Sądowych rozdziały czynią, i wyznaczonych praw-

nych Kommissarzow ekskludować wążą się.

4to: Gdy finalną decyzją zatrudniają.

5to: Do Departamentu Skarbowego: 1. O ukrzywdzenie dochodow publicznych. 2. O depaktacye przez Officialistow Skarbowych, jeśliby nieznalazły sprawiedliwości w Kommissyach Skarbowych. 3. O niedopełnienie przez Kommissye Skarbowe obowiazkow Urzędu swego. 4. Projekta wszelkie użyteczne do pomnożenia handlu, rękodziel, rolnictwa, &c.

Zwyczajną formą i sposobem w Ustawach przepisany być te Memoryały mają, które nigdy *laesive* być nie mają pisane, oblatowane też być mają *in foro* własnego Województwa lub Powiatu, a tych oblat jeden ekstrakt do Rady Nieustającej, a drugi do strony przez Woźnego, który ma zeznać memoryał, odesłane być powinno. A Juryzdykcyja jakakolwiek lub Obywatel zażkarżony wczasie naydaley cztero niedzielnym do Rady Nieustającej ma swe justyfikacye zaśląć, w którym czasie gdy nie będzie odpowiedzi, Rada do rezolucyi przystąpi.



S U M M A R I U S Z

Konstytucyi Seymu Warszawskiego Roku 1776.

RADA NIEUSTAJĄCA

Objaśnienie Ustanowienia Rady Nieustającej.

DOświadczyliśmy z niemałym powagi Rządowej poniżeniem, że rezolucye napominalne i rekwizycyjnalne listy nasze Obywatelom niechęć do tejże Rady kształtnie wprowadziły; więc aby ta naywyższa po Seymującej z Nami Rzeczypospolitey Magistratura, na czele swoim majestat Królewski zawsze mająca czcą i bezskuteczną

ady przy Boku Naszym za przychyle-
 a Seymem deklarujemy, chcąc ażeby
 ani w moc sądową, pilnowała exeku-
 zdykcyą nieposłuszeństwo czynić, lub
 naczyć je ważył się, Rada Nieustająca
executivam mająca, do skutku prawa przy-
 sie Ministeria i wszelkiey Kondycyi Oby-
 ypadłych jak nayzupełniey słuchać powin-
 pna *suspensionis ab officio*, którey jednak ka-
 niemaia. A wczymby uciśnienia od Rady nie-
 następujący Seym o to wzytłko ukarzenie na

Powinności i Władza Departamentow.

stanowimy: iż Rada Nieustająca zostając złożona z Osob 36. Departamenta w
 niey będą miały następującą władzą:

1mo: *Departament Interessow Cudzoziemskich* Zostawując go przy dawniejszey władzy,
 będzie miał moc negocyowania z Zagranicznymi Potencyami o traktaty handlowe tyl-
 ko naypożytecznieysze dla kraju, które My Król za zdaniem Rady Nieustającej mię-
 dzy Seymem a Seymem zawierać moc mieć będziemy,

2do: *Departament Policyi*, Nad to co mu powierzono prawem Roku 1775, będzie
 miał moc *examinowania* rachunkow Miast Królewskich. Będzie mógł zawierać kontrakty
 z kompaniami co do Miasta Warszawy tylko, nie przeszkadzając handlom w Kraju przez
 Obywatelow prowadzonym.

3tio: *Departament Woyskowy*: w Radzie Nieustającej będzie reprezentować odtąd
 Kommissyą Woyskową, jak prawem Roku 1764, opisana z objaśnieniem następującym:
 1mo: Departament ten spólnie z Hetmanami W. i Pol: którzy wszyscy na Departamen-
 cie Woyskowym zasiadać mogą, *in pleno* zaś Rady obrany tylko z Hetmanow miejsce
 ma, wydawać będą wszystkie Ordynanse, co się tycze ćwiczenia musztry i karności
 Woysk, ale żadna nie może być ruszona z Garnizonow Kommenda, tylko za zdaniem
 Rady *in pleno*. 2do: Płaca Woyskom Oboyga Narodow czynić się będzie przez Kommiss-
 sye Skarbowe porządkiem na teraźniejszym Seymie ustanowionym. 3tio: Departament
 ten rozstrząsać będzie sprawy między Woyskowymi wszystkimi, tudzież między Oby-
 watelem a Woyskowym, jeśli będą o służbę i excessa. A na tych sądach Pisarze Polni,
 i Strażnicy i Oboźni wielcy Oboyga Narodow Generalowie Artyleryi Generalowie
 Inspektorowie, Strażnicy i Oboźni Polni Obu Narodow zasiadać mogą; komplet zaś
 5. być powinien. Sprawy Cywilne między Obywatelem a Woyskowym należeć będą do
 Sądow Ziemskich Grodzkich i Miejskich podług kondycyi Osob *salva appellatione* do Są-
 dow *Ultimarum instantiarum*. 4to: Ten Departament ma moc wydawania ordynansow dla
 Exekucyi Dekretow wszystkich Juryzdykcyi. 5to: Ten Departament czynić będzie Nam
 Królowi i Radzie raporta, nie tylko Prawem 1775. przepisane, ale wszystkie i w ten
 czas kiedy Rada wyciągać będzie. Co się tycze Dekretow Sądowych Woyskowych,
 Rada Nieustająca nie będzie mogła odmieniać ani uchylać. 6to: Cztery Regimenta Gwar:
 Koron: i Lit: powrócą pod Zwierzchność Najiaś: Króla. 7mo: Do wszystkich Szarzy
 Woyskowych *Utriusque Authoramenti* aż do naymniejszego Officyera My Król miano-
 wać i patentować będziemy. Szefowie zaś przyłyłać będą rekomendacye swoje *favore*
 Officyerow, z pomiędzy których my wybierać będziemy. Rotmistrze Chorągwi Polsk:
 zostają przy prawie nominowania Towarzyszow i Officyerow, a tych My patentować
 będziemy, Departament Woyskowy nie będzie mógł odmówić tym nominacyom For-
 sztelacyi. 8vo: Znosiemy przysięgę posłuszeństwa wykonaną Hetmanom W. Kor: Roku
 1775. 9no: Rewizye Woysk czynić się będą przez Osoby od Rady Nieustającej wyzna-
 czone. 10mo: Nowy Regulament Woyska oddany będzie do roztrząśnienia Radzie Nie-
 ustającej.

4to: *Departament Spraw Niemogąc* się wdawać w żadną moc Sądową, ma *pro objecto*
 Arty.

Konstytucyi Seymu Warszawskiego R. 1776.

Artykuły następujące: 1mo: Examinować będzie wszystkie Memoryały i skargi Obywatelów. 2do: Będzie miał baczność, aby Juryzdykcyja Marszałkowska i Assefforskie miały zawsze swych Assefforów, i aby Ci powinności dopełniali, a w Assefforyach Obojga Narodów sprawy mieyskie między Mieszczanami, tylko podczas Regestrów, do których należą Assefforowie, brane nie były.

3to: Departament Skarbowy: Zostając przy dawney władzy, będzie mógł examino- wać i podawać do approbaty Rady *in pleno* kontrakty, oprócz wszelkich monopoliów z kompaniami, które się nadgłoszą ku pożytecznym zamiłom dla kraju, i do wynale- zienia kruzcow, nieprzeszkadzając dziedzicom, Dobrom Stołowym i Possessorom Dóbr Królewskich w rozrządzeniu Fabryk zaczętych lub zaczynać się mających.

Objaśnienie Artykułów Prawa 1775. 1. Marszałek Rady będzie miał mieysce przed wszystkimi Urzędnikami Obojga Narodów. 2. Do Urzędów wakujących wszystkich Senatorów i Ministrów Duchownych i Świeckich oprócz Ministeriów, które Roku 1775. Królowi są zostawione, Rada wybierać będzie trzech, a Król jednego potwierdzi.

Koadjutora na Biskupstwo My Król potwierdzić nie możemy, chyba za zdaniem Rady Nieustającej *per unanimitatem* czy *pluralitatem*.

3. W nieprzytomności Kanclerza Pieczęć Rady oddana będzie Marszałkowi Sta- nu Rycerskiego do expedycji.

4. Konfyliarze Rady Nieustającej obowiązani są do 6. Miesięcznego mieszkania każdego Roku w Warszawie, prócz choroby prawdziwej, oprócz której nie przy- tomni będą wezwani Senatorowie *pierwszy* raz Senatorowie przez jednego Senatorsa, a Konfyliarze przez Marszałka, *drugi* raz przez Radę Nieustającą *in pleno* upewnieni, a *trzeci* raz od swej funkcyi oddaleni, na których mieysce *per vota secreta*, obrani będą inni.

5. Ministra prezydującego w swym Departamencie nie przytomność, *pierwszy* z Senatu lub z Rycerskiego Stanu zastąpi.

6. Kondemnaty przed przyściągą na Konfyliarstwo przeszkadzać będą do Funkcyi, nie zaś po przyściędze.

7. Może Konfyliarz Rady Nieustającej mówić podczas Seymu wzięwszy jak Po- flowie głos od Marszałka Rady Nieustającej.

8. W nieprzytomności Marszałka Rady Nieustającej *pierwszy* z Stanu Rycerskie- go ma zastępować Urząd z tej Prowincyi, z której jest Marszałek.

9. W czasie 6. tygodni po obraniu może każdy nie przyjąć Funkcyi Konfyliarza Rady Nieustającej.

MATERYE PO-JEZUICKIE

Ubezpieczenie Summ Ziemiańskich i Po-Jezuickich.

Mieć chcemy, aby wszelkie Summy umieszczone na Dobrach Dziedzicznych swo- je miały bezpieczeństwo *jure antelatori* podług Konstytucyi 1588. niżli Summy po zga- śłym niedawno pobrane Zakonie Jezuitów, i to nie odmiennym Prawem stanowimy. Summy zaś rozrządzone, ale jeszcze nie podniesione, na swych dawnych lokacyach, jeżeli są bezpieczne, zostawione mieć chcemy. Dekreta względem tychże Summ pod- niesienia wstrzymujemy. Kommissyi Edukacyney dajemy moc tak nie podniesionych jako podniesionych Summ *prævia omnimoda securitate* przeniesienia i ulokowania, gdzie się będzie zdało.

Edukacya Narodowa.

Takowe czynimy ustanowienie: Kommissye Rozdawnicze, nie czyniąc żadnych już rozrządzeń, wszystkie Dyspozycye, Papiery, i rachunki do Archivum Kommissyi Edukacyney *prævia Juramento*, jako żaden papier nie zatajony, komportować powin- ne będą.

Kommissya Sądowa Lit: już jest zamknięta, i Koronna aby Spraw nie kontynu- owała zalecamy, Dekreta zaś i Akta do Archivum Kommissyi Edukacyney oddane być mają.

Kommissyi Edukacyney oddajemy dozór zupełny Edukacyi Narodowej, także

Summariusz

Fundusz Po-Jezuicki, i Sprawy które Kommissyi Rozdaw: lub Sądowej poruczone były, polecamy. W dochodzeniu uszkozonego majątku Po-Jezuickiego stanowiemy: iż każdemu donoszącemu tajemnie, jeśli Kommissya odyſzcze, da dzieſiątą część, a jeśli jawnie ſtawić się będzie Delator, czwartą część weźmie.

Summy Konwiktom zapisane na utrzymanie Konwiktorow obrócone być mają.

Nikt bez dołożenia się Kommissyi Narodowej Dóbr przedawać, zamian czynić i Summ uſtępować niema, pod nieważnością.

Kommissya Edukacyina ma papiery Funduszowe w Archiwach konſerwować, rekwirującym Extrakty Autentyczne dawać, oraz kalkulacyą na każdym Ordynaryinym Seymie zdawać będzie.

Juryzdykcyą Sądową na Kommissyą Edukacyiną przenosiemy, i do ſądzienia Warſzawę wyznaczamy.

Juryzdykcyą Sądow Edukacyi Narodowej z Osob dwunastu ſkładać się będzie, a do kompletu pięć potrzebować będzie. Ta do Spraw tylko Funduszu Edukacyinego z mocą zupełną rozeznania *cujusvis tituli actuum*, także o zaległe płacenia procentów z Dóbr i od Summ, o zruynowanie Dóbr Funduszowych, o karność i porządek Osob w Akademiach publicznych uczących się i uczących moc Sądzenia mieć będzie.

Ażeby jakowegokolwiek rodzaju Fundusze na Edukacyą obrócone i zapisane *titulo alienationis*, odpadać i kwestyonowane być więcey nie mogły, ſtanowiemy.

Z Dóbr i Summ procenta punktualnie dwuma Ratami *anticipativè* co pół roku do Kassy Kommissyi Edukacyiney na S. Jan i trzech Królów opłacać się mają.

Sąd Kommissyi Edukacyiney jako *supremæ Instantiæ*, *pro in appellabili* deklarujemy, a Dekreta Sądu tego aby miały Exekucyą, Departament Woyskowy *Brachium Militare* tey Kommissyi dawać będzie.

Z Kalkulacyi *de perceptis & Expensis* od czasu ustanowienia tey Kommissyi, doſtatecznie uczynionej, odbierając zupełną ſatysfakcyą, kwitujemy.

MATERIE SĄDOWE

Sposób obierania Sędziow Seymowych.

Mieć chcemy aby Osoby z pomiędzy UU. Połow Sędziami Seymowemi być mające, były obrane w liździe 10. z kaźdey Prowincyi przez ſpólne naradzenie się na Seſsyi Prowincyonalnej *per pluralitatem votorum*, do której *Primus in ordine* naznaczy mieysce, i tenże na zajutrz na piśmie, których Prowincya życzy mieć za Sędziow, Marſzałkowi Seymowemu poda, a to dla ogłoszenia rychże ſamych na następującej *in plenis Ordinibus Seſsyi*.

Warunek i exceptya W. X. Lit.

1. Sprawy W. X. Lit: prowincjonalnym Juryzdykcyom według praw one uſtawiających właſne a w porządku onych *inappellabiliter* kończyć się powinne do Sądow Seymowych pod żadnym pretextem wciągane nie będą, lecz tylko *Crimina læſæ Maj: Crimina perduell:* i inne Sprawy Statutem W. X. Lit: ſpecyfikowane.

2. Na te Sprawy Piſarza dożywotniego uſtanawiamy. Kreowanie onego Przywilejem Naſzym My Król obiecujemy, który Piſarz Protokół utrzymywać, Dekreta piſać a Księgi Aktowe w Mieyscu Rezydencyi Naſzey Król: ſkładać będzie.

3. Wolno każdemu z Obywatelow Lit: w ſprawie ſwoiej mówić, lub kogo kto zechce z Paleſtrantow Litewſkich do ſtawiania użyć.

4. Kadencyą Litewſką po dwóch kadencyach Koronnych następować powinna, w ſprawach zaś nie cierpiących zwłóki My Król złożyć ſądy i obwieſcić Sędziom rozkażemy.

5. Delatorowie w niedowiedzeniu przestępstw *pænd talionis* według praw W. X. Lit: karani być mają.

O Kommissyach i Remissach przeszłego Seymu.

Kommissye z wzajemney ugody wyrobione, i podług niey rozſądzone i w akceptacyą weſzłe, choćby do Sądow wywołane były, powinny zostać *in ſuo Judicato* nieporuſzone.

Dekreta

Konstytucyi Seymu Warszawskiego R. 1776.

Dekrety Kommissyjne albo Ziemskie lub Grodzkie od Seymu albo z Konfederacyi, także zjazdowe finalnie ferowane, za nie wzruszone mieć chcemy.

Remissy z Kommissyi Ziemstw albo Grodow w sprawach Ziemskich, Królewskich lub mieyskich na Seym poczynione, *ad competens forum supremarum instantiarum* odsyłamy.

Kommissye rozpoczęte, tudzież remissy do Ziemstw lub Grodow poczynionych nie osądzonych, zostawujemy wolność Stronom przyjąć je za Sąd przyzwoity lub nie, a sprawy z tegoż gatunku *in foro competenti ultimarum instantiarum* rozstrządać się mają. Remissy *ad ultimas instantias* także osądzone mieć chcemy.

Nareszcie wolność Stanom zostawujemy zapisywania w sprawach Ziemskich Sądu polubownego, a Prawo Wielkiemu X. Lit. służące odtąd i na Koronę rozciągamy.

W Sprawach do Sądów *ultima Instantia* gdyby też do Naszych Sądów Zadywornych Koronnych z przeszłego Seymu *cum praescripta regula* do Sądzenia odesłanych, Dekrety *juxta eandem regulam* ferowane, w czasie Roku i 6. Niedziel zaskarżane, drugi raz tymże Sądom nie przywiązując się do teyże Reguły, za poprzedzającemi do nichże pozwami, rozstrządzić zlecamy. Do Assefforyi zaś za podanym Nam Królowi Memorjałem re- skrypt z Kancellaryi Naszey expedyować nakazemy.

Jurydykcyja Sądów Assefforyi.

Dwie Kadencye tych Sądów na jedną przemieniamy, a czas półroczny, à 1. 9bris wciąż *ad ultimam Aprilis* i tak na zawsze wymierzamy. Z tych 6. Miesięcy dla Spraw *judicii mixti* Niemieckich i Dyssydeńskich Niedziel 6. od 15. Marca do ostatniego Kwietnia w każdej Kadencyi wyznaczamy. Ten zaś czas jakimi sprawami nie zabrany na sądzenie Spraw *juris hospitum* lub *miserabilium*, lub *incarceratorum* ma być obrócony.

Regestrowi zaś Magdeburkiemu, Pruskiemu, *fisci*, *expulsionum*, *Evocationum*, także *juris hospitum miserabilium Incarceratorum*, pół piąta Miesiąca a 1. 9bris dany być powinien.

Jurydykcyja Referendarzka.

Komplet do sądzenia trzech z Prezydującym determinujemy. *In casum* nie zjecha- nia się Assefforow, Referendarz sam sądzenia i decydowania moc mieć będzie.

Dla Sądów Referendarskich à 1ma Mai *ad ultimam Junij* czas nznaczamy.

Tranzakcyje Po-Testamentowz.

Reassumując Konstytucyą Roku 1768, względem nie oddalania Dóbr Ziemskich od stanu Świeckiego, ażeby żadne legata i zapisy przez Testamenta, *in rem* stanu Du- chownego i Kościołow pod nieważnością onych niestawaly, dokładamy: iż po Testa- mencie ręczne Legata waloru żadnego mieć nie powinny *in rem* stanu Duchownego nastąpione.

Konwikcyje w sprawach Kryminalnych.

Ponieważ używanie w sprawach kryminalnych konfessaty przez tortury jest spo- sob dla konwikcyi zawodny, a dla usprawiedliwienia niewinności okrutny, przeto wszystkim Sądowym Jurydykcyom *jus gladii* mającym nakazywanie konfessatow przez tortury, pod rygorem Kar, *tantum pro crimine Statuts*, odtąd na zawsze zaka- zujemy. Według teyże Reguły wszystkie Sądy i subsellia sprawić się mają *in causis ma- leficiis* i czarow, w rozstrądzeniu których *penalitate* śmierci na zawsze znośimy.

Warunek kontraktow zastawnych.

Kiedy Konstytucyą Roku 1726, ubeściarczyła a *praestando calculo* zastawnych Pos- sefforow, stanowimy, aby wszystkie Jurydykcyje Zastawnikow i przez *Potioritates* po- stano- wionych Possessorow, do rachowania się z prowentow nie pociągały.

Zagrodzenie Młodym tracenia Substancyi.

Maąc się do Konstytucyi 1768. i innych, które zabroniły Synom pod opie- ką rodziców, i fortuny sobie nie mającym wypuszczoney, długow zaciągać, Ka- sy i wexle dawać, przeto zapobiegając Fortun upadkowi, wszystkie te- Karty pieniężne i zapisy za nie ważne mieć chcemy.

Objaśnienie Legis Sumptuariæ.

Jeżeli zamyśły Poprzednikow Naszych, postanawiamy *lege praesenti* za- ferowanych, ażeby żadna Osoba *utriusque Sexus* Stanu nie szla- checkie-

Summarium &

checkiego złota, srebra, pereł, kleynotów, ani koronek do stroju swego nie zażywała, ani drogich futer to jest marmurków i sobolów, tudzież żeby mieszczanie (wyjąwszy Magistraty, które mają na to osobne prawa) szabel i szpad oprócz podróży nosić nie ważyli się.

Wszystkim w poszechności Obywatelom rozkazujemy, ażeby nie ważyli się na li-
beryą służących swoich używać sukna, passamanow, kapeluszy, czapek, tylko tych
które są w kraju fabrykowane. Złoto zaś i srebro na tychże liberyach pod żadnym
pretextem znajdować się nie powinno. Zakazujemy jakiegokolwiek stanu i kondycji
Obywatelom używania skór zagranicznych do obuwia i do śiadzeń, szorow i oporzą-
dzeń konńskich wszelkich. Tudzież zakazujemy zażywanie karet i powozow wszelkich,
szkła stołowego i farfur nie porcelanowych za granicą robionych.

Chcąc zachęcić krajowe Manufaktury, a stan Rycerski i Senatorski w przyzwoitey zachować dystrykcyi mieć chcemy; aby każde Województwo na pierwszych Seynikach Gospodarskich obrać sobie kolor munduru moc miało, które mundury nosić wolno będzie samym tylko Senatorom Ministrom i Szlachcie tychże Województw. Te zaś mundury z samego tylko sukna krajowego być mają. Co jednak noszenia innych nie mundurowych sukien nikomu nie zagradza.

Aby zbytnie cena krajowych Manufaktur podniesiona niebyła, ustanawiamy aby rozrządzenie uczyniły Kommissye Skarbowe co do Województw z pomocą Urzędów Wojewodzińskich, a co do Miasta *Warszawy* Urząd Marszałkowski za znieśieniem się z Departamentami Policji i Skarbu pod approbacyą Naszą w Radzie Nieustającej Rygor na niepoślusznnych co do używania towarów zagranicznych taki mieć chcemy, że by *ad cuiusvis instantiam* przestępca mógł być pozwany z Szlacheckiego stanu do Grodu lub Ziemstwa, z nie szlacheckiego do najbliższego Miejskiego Sądu, a to pod winą na Szlachtę tyśiąca grzywien, pół do Sądu, a pół dla oskarżyciela, a na Ołoby nie szlacheckiego stanu 500. grzywien bez appellacyi.

Ażeby niniejsze prawo przez zbytne przyspieszenie uciążliwości nie przyniosło, mieć chcemy, żeby dopiero od Dnia 1^o Maja Roku 1778. skutek łwóy miało, po którym terminie ktoby oskarżony był o używanie któregokolwiek wzwyż zakazanych Artykułów, oprócz dawniej kupionych Sprzętów, będzie musiał przed Sądem dowieść, że już miał w własności swoiey przed tymże dniem 1go Maja 1778.

Rozrządzenia przez Kommissye Skarbowe gdy od Nas w Radzie Nieustającej approbowane będą, Uniwersalem przed dniem 1go Maja 1778. publikowane być i moc Prawa mieć mają.

Regulament dla Skarbow Oboyga Narodow.

Ustanawiamy, aby wszystkie płace dla regularnego i sprawiedliwego rozsądzenia zaczynały się od dnia 1. Sept: *Anni currentis* za wychodzącymi podatkami, tak na Skarb Nasz Królewski jako na Wojsko i na Cywilne Expensa.

Uchylene Kommissyi Emfiteut:

Zważając iż zawakowane Starostwa i Królewstewczyzny nie zatrudniają Kommissyi Skarbowych, którym wysyłanie Lufratorów było polecone, więc i kontraktowanie zawakowanych Starostw tymże Kommissyom Skarbowym zlecamy. A zatym Kommissye Emfiteutyczne uchylamy.

Przeniesienie Pensyi Podskarbin Nadiwornym.

Gdy Podskarbiowie Nadworni Obojga Narodow mają teraz pensyą w
 a die 1ma 7bris 1776. ze Skarbow Rzeczypośpolitey, tedy za zgodą Stanow
 im tychże pensyi, Skarb Nasz Królewski uwalniamy.

MATERYE MENNICZNE

Materyały do Mennicy Jego Królewskiej Mości.

Lubo Konstytyucya 1775. opłatę od wszystkich *nemine excepto*.
 jednak gdy dzieło Mennicy Naszey dla Dobra publicznego od-
 byłoby, gdyby Materyały dla niej nie odbicie potrzebne, podat-
 wiamy, aby Mennica sprowadzając miedzi, stале, żelaza, tartaru,

Konstytucyi Seymu Warszawskiego R. 1776.

wania &c. na Komorach pogranicznych Cło generalne zaspokoiwszy, kwity za to Kommissyom Naszym skarbu Obojga Narodow w Warszawie lub w Grodnie prezentowała, a na ten czas wyrażoną na nich sumę Cła opłaconego na powrót odebrała, i wza-
jemnie z tego Kommissyie Skarbowe kwitowała.

Rozwiązanie Konfederacyi.

Jakośmy w Akcie Konfederacyi innego nie zakładali celu, jak żeby pożytecznie zaradzać około dobra powszechnego, tak gdy ten cel został dopełnionym, Akta teyże Konfederacyi *in toto* approbowawszy, stanowimy, aby też Akta Koronne do Koronney, Litewskie do Litewskiej Metryki *in spatio* 4. Niedziel po zakończonym Seymie oddane były, wszystkie zaś spisku Barskiego Akta, Uniwersały, Sancita, Deklaracye, Ordynanse i przysięgi, wszystkie zpostronnymi Potencyami korespondencye, umowy i opisy, zgola wszystkie tego spisku dyspozycye i czynności uchylamy, kasujemy, za nieprawne i nieważne na zawsze za powszechną Stanow zgromadzonych zgodą, uznajemy.

Aby zaś Obywatele, którzy nie potrzebną stali się obludy, sedukcyi, i zdo-
go dowierzania ofiarą, mogli doświadczyć, jak łaskawe i pełne dobroczynności są Nasz Króla i Skonfederowanych Stanow postępowania, deklarujemy, iż każdemu w spisku tym zostającemu, wolność w kraju Rzeczypospolitey przebywać będzie się godziło, byleby od publikacyi prawa tego *in actis* własnego Powiatu w Niedziel 12. Reces następującym sposobem uczynił, i takowy Reces *in forma authentica* z Grodu wyięty do Kancellaryi Rady Nieustającej odesłał.

Ja niżej podpisany wyznaię tym moim Recessem, iż lubo byłem i znajdowałem się w spisku Barskim, jednak będąc wiernym Najjaśniejszemu STANISŁAWOWI AUGUSTOWI Królowi Polskiemu, i posłusznym wszystkim ustawom Seymowym, od tegoż spisku odstępuję; wszystkim onego opisom i czynnościom posłuszeństwo wypowiadam, i że mnie już więcej kępować i obowiązywać nie będą, sub fide, honore & conscientia przyrzekam.

Toż samo Beneficium i dla Ołob spisku Barskiego za granicą będących na Rok jeden, to jest do 1. dnia 9bra 1777. pod równemi kondycyami Recessu rozciągamy.

A ktoby w przepisany czas Recessu wyż wyrażonego nie uczynił, takowy *pro Hoste Patriae declaratur*, i jako z Nieprzyjacielem Ojczyzny z nim postępowano być ma.

Gdzieby zaś jakie przeciwne teraźniejszemu Seymowi nastąpić miały *actus*, *pro nullis* one mieć chcemy i deklarujemy. A zatym ninieyszą Konfederacyą rozwiązujemy.

Kwit dla Kommissyi Woyska Litewskiego.

Kiedy czynności Kommissyi Woyska Lit: pilnie przez Delegowanych od Nas *examinowane*, są przed Nami Skonfederowaney Rzeczypospolitey Stanami dokładnie przełożone, przeto ze wszystkich percept i expensow tak Kommissyą Woyskową co do administrowania Kassy generalney, jako też W. Ogińskiego Hetmana Wielkiego co do Kassy extraordinaryney jako kwitami i dokumentami dowiedzionych, kwituujemy. A że likwidacya Woyska Litew: z Raty ostatney Marcowej 1776. z przyczyny nie przypadley Kadencyi teyże Kommissyi Woyskowej niemogła być zupełnie przed Nami okazana, więc dokończenie takowych likwidacyi Departamentowi Rady nieustającej zostawniemy.

Ponieważ zaś W. Hetman Wielki Litewski przez miłość Dobra powszechnego, gdy podymne i czopowe niewystarczało na żołd całemu Woysku, Addytament i culagę Gwardii pieszey Lit: w Racie Septembrowey 1775. *de proprio* wespół z Xciem Adamem Czartkiewiczem Szeferem teyże Gwardyi wypłacił złotych: Pol: 62,500. tudzież ponieważ W. Hetman Lit: zalegley za lat dwie pensyi złotych: Pol: 120,000. należy; więc aby te złotych: 182,500. przez Kommissyą Skarb: Lit: w następującej Racie z datkow wypłacone były, zalecamy.

Gwardya Konna Litew: płacy sobie zupełnie nie dostawszy tylko więc i ten niedobór złotych: Pol: 24,405. aby był wypłacony posta-

awia
Pisarzom Woyskowym złotych: Pol: 24,000. Pisarzowi Woyskowemu
12,000.

Summariusz

12,000. a General Adjutantowi teyże Kommissyi 2000. in summa 38,000. aby przez Kommissyą Skarbową Litewską wypłacono było, nakazujemy.

Cale Archivum Militare, jakowe od Roku 1764. do czasu terażniejszego nayduie się, przez Kommissyą Litewską Departamentowi Woyskowemu w Radzie Nieustaiącej mieysce Kommissyi obeymującemu, oddać nakazujemy.

Komput i płaca Woyska W. X. Lit:

Naznaczoną na terażniejszym Seymie w Tabelli generalney Expensy Skarbu na Woysko summe 23,000,000. które w percepcie i expensie od 1. 7bra Roku bieżącego zaczynać się powinny za zgodą wszech stanow następującym sposobem rozrządzamy.

Na Sztab Generalny,	- 260,000.	1. General Lieutenant,	- - 12,000.
Na Hetmana W.	- - 60,000.	2. General Majorow,	- - 20,000.
Na Hetmana Pol:	- - 40,000.	4. General Adj: Hetm:	- - 12,000.
Na Pisarz Poln:	- - 15,000.	2. Buńczucznych,	- - 6,000.
General Artyleryi przy Lipniskach i		1. Stanowniczny,	- - 2,000.
General Artyleryi utrzymuie się podług		1. Sędzia Woyskowy,	- - 2,500.
Regulacyi Roku 1775.		1. Pisarz Woyskowy,	- - 9000.
Na Strażnika Wielkiego,	- 14,000.	1. Regent Woyskowy,	- - 2,500.
Na General Insp. ktora,	- 12,000.	1. General Audytor,	- - 2,500.
Na Strażnika Polnego,	- 6,000.	Na Inwalidy i extra Expens,	- 41,000.
Na Obożnego Polnego,	- 4,000.	In Summa	260,000.

Którą summe od wyż wyrażoney uiąwszy resztujące złot: 2,040,000. na samo Woysko destynujemy, ale że przed końcem Seymu terażniejszego dokładna informacya o Stanie Woyska doysć Nas niemoże, zatym postanawiamy, że Repartycya tey summy przez Nas i Departament Woyskowy w Radzie Nieustaiącej za zdaniem teyże Rady in pleno uczyniona będzie w taki sposob: żeby liczba aktualna, jaka się z Raportow pokaże, jeżeli nie powiększoną, przynajmniey i jedną głową in summa umniejszoną nie została. To jednak mając za prawidło, że pierwey trzeba dawnych tak doskonale opatrzyć, aby zupełnie do Marszu i bitwy zostali usposobieni, niżeli totalność Woyska w liczbie głów pomnażać będziemy. Rozdział zaś i rozporządzenie wszystkich części Woyska W. X. Lit: Nam i Departamentowi Woyskowemu w Radzie nieustaiącej za zdaniem teyże Rady in pleno zostawujemy, warując aby nikt Rangi swey nie utracił, a ci Officyerowie, którzyby przez regulament przyszły aktualność służby utracić mieli, albo sami o abszyt profili, część jaką płacy swojej pierwsi do dalszego płasowania, a drudzy, póki życia, zachowaną mieli.

Kwit WW. Podskarbin W. X. Lit: i UU. Kommissarzom Skarbowym.

Ponieważ WW. Brzoştowski Wielki, Tyzenhauz Nadworny Podskarbiowie W. X. Lit: tudzież WW. UU. Prozor Kasztelan Witebski, Osierko Marszałek Oszmiański, Leparcki Upicki, Wolkowicki Grodzieński, Jeleński Mozyrski, Podkomorzowie, Stypkowski Pisarz Grodzki Lidzki zupełną uczynili kalkulacyą, oraz de omnibus suis gestis & transactis dostatecznie uisćili się, przeto żadney nie zostawując pretensyi zupełnie kwitujemy. Summe zaś resztującą w Kasie złotych 1,435. gr: 27. i na Remanentach pozostałą, ad dandam z niey rationem następuiącej Kommissyi Skarbowey zostawujemy.

Ustawa Podatkow W. X. Lit:

Dla pomnożenia Skarbu następuiące W. X. Lit: ustanawiamy podatki.

Imo: Od kapitałow za obligami, wexlami, oraz wszelkimi inskrypcyami od Stanu Duchownego jako i Swieckiego dawanych, naznaczamy do Skarbu procent, który w ten sposob wyplacany być ma: iż Kredytorowie wszelkie kolwiek Stanu i Kondycyi mają inskrypcye wszelkie na swe kapitały w Grodzkich Woiewództw i Powiatow oświadczyć, a to sub rigore kapitałow do Skarbu, po dowodney konwikcyi o takowych kondytorami a Debitorami zachodzących. Każdy zapozwać może przy Skarbowey z ubeśpieczeniem dla siebie dzieiątej części summy bu, a Sprawy z Regestru Fiscii wolane będą.

Konstytucyi Seymu Warszawskiego Roku 1776.

Co przed Ratą następującą Marcową, ani później jak *ultimis Martii* do skutku ma być przywiedziono. A Regenci Kancellaryi z Akt wypisaną specyfikacją mają przelać do Kommissyi Skarbowey podług Schema od niej na to uformowanego. Y obowiązani są dawać takie Raporta Kommissyi na każdą Kadencyą Marcową i Octobr: według odmieniających się Kapitałów.

Jeśli się zaś zda Kredytorom przenieść summy w innsze lokacye, w innych Kancellaryach zapisać je wolno będzie.

Ten procent Skarbowy z procentow od Raty przyszło-Marcowey 1777. do Kancellaryi, gdzie zapisana summa będzie, dwuma Ratami 7brową i Marcową wnoszony być ma przez Kredytorow, a w przypadku nie wypłacenia do exekucyi retenta na de-latę wydawane będą.

Zeby zaś Kredyterowie z zawodu od Debitorow krzywdy nie mieli, rozprawę za obligami (oprócz praw zastawnych, które terażniejszy postanowienie uprzedziły) dla przyspieszenia satysfakcyi *in foro ubiquinario* w W.X. Lit: bez żadnych zgód i dyktacyi i excepcyi ostrzegamy.

Temu prawu podlegać nie mają summy na kilka lub kilkanaście niedz: pożyczone, choćby i za obligami, także summy tyśiąca złotych nie przewyższając choćby na rok pożyczane.

Aktorowie summ kapitalnych tak Duchowni jako i Swieccy równie po siedm od sta brać a siódmy procent do Skarbu oddawać będą.

A choćby kapitały, po oświadczoney ich z niniejszey ustawy do Kancellaryi wiadomości, odtąd na zastawy lub arendy przeniesione były, zawsze jednak z nich płacenie jednego procentu do Skarbu należeć będzie.

A gdyby summa na kontraktach lub w innych okolicznościach przez kilka rąk przechodziła, procent od niej raz tylko rachowany być ma, i od tego płacony, do czyiego Aktorstwa kapitałem należy.

Wszakże gdy takowe summy na kupno dziedzictw przejdą, Kredytorowie wyzuwający się z Aktorstwa summy płacić nie będą, jako obowiązani płacić Ziemski podatek z Dóbr nabytych, lecz Przedawcy Fortun biorący kapitały, jeżeliby je odtąd procentowali, lub na zastawy albo na arendy zażywali. Jeżeliby zaś Debitorowie oddawali wiecznością Dobra Kredytorom, od takowey summy gasnącey w procentowanej kapitalow naturze, dochód do Skarbu nie ma być płacony.

A choćby który Obywatel na bankach Zagranicznych lokował swe summy, procent z nich wyżej opisany do Skarbu publ: ma wnaśzać.

Kiedyby zaś summy Zagraniczne do Kraju lub z Korony do Litwy przeszły, tedy od nich jako do Zagranicznego Aktorstwa należących, choćby u Debitora Litewskiego znajdujących się, i choćby u niego procentowanemi były, procent jednak do Skarbu iść nie ma.

Takoż od summ na Dobrach za Kordonem Rossyjskim *evictionaliter ante hanc legem* opisanych, procent nie ma być póty płacony, póki summy do Kraju nie przejdą.

Summy też Testamentami legowane i zapisywane, jako i summy na Dobra *non de liquido* wnoszone, że nie są aktualnym kapitałem, i tylko w idealnym walorze utworzone, płaceniu procentu do Skarbu podlegać nie mają.

Summy też Ex Jezuickie jako do Fundulzu Edukacyjnego należące, także summy Oby:skie na Kahałach dla ich zubożenia, naznaczonemu teraz do Skarbu publ: odpłacać nie mają.

Jeżeli Kredytorowie wyższością wymaganych procentow przestępstwa niniejsze nie czynili, animadwersyą Instygatorom W.X. Lit: naznaczając, za doniesieniem, żekolwiek w dowiedzionym przestępstwie rygor straty dziesiątey części nie otrzymamy, od którego, aby Jurydykcyę nikogo nie uwalniały warujemy, że w nie dowiedzeniu przez nich występku, dawniejsze Prawa re-

assun

Magdeburye w Stołecznych Miastach i Grodowych ku wszelkim

Q2

Sądow

Summariusz

Sądów publicznych okolicznościom wystarczające jako to: w *Wilnie, Lidzie, Trokach, Kownie, Nowogrodku, Wołkowysku, Pińsku, Mińsku, Mozyrzu*, tudzież w celniejszych Miałach naszych Stołowych jako to: w *Brześciu i Grodnie*, i zupełniejsze tych Miał uregulowania Kommissyom *Boni Ordinis* od Nas naznaczonym poleciwszy, wszystkie inne Magdeburgie (z ostrzeżeniem aby Akta do Kancellaryi swych Woiewództw i Powiatów przeniesione były) znosiemy, i prowent z nich do Skarbu naznaczamy w ten sposób:

Kommissya Skarbowa ma nieodwłocznie zebrać do tychże Miałeczek lustracye dla przejrzenia prowentu każdego Miałeczka, i gruntow tak samych Mieszkańcow jako i wsi do nich należących proporcjonalnie do wartości otaxowawszy, i dla Mieszczan zostawiwszy dokładną lustracyą opisać, a coby z gruntow, do których czynszowania najbliżsi są Mieszczanie, zostawało, to innym czynszować chcącym, w ułożoney taxy daninie postawić, a i wszelkich przychodow prowent uregulują, a zostawiwszy część na reparacyę temu Miałeczkowi, dwoma Ratami podatek do Skarbu wyznaczą, i do Kommissyi Skarbowey oddadzą.

aby ciż Miałeczek Mieszkańce nad płacę swych dochodow do Skarbu publicznego, i nad dawne według swych ustaw powinności dla Starostow, do żądanych innych z tychże Starostow podatkow pociąganiem niebyli.

W przypadkach małych sporow między Mieszkańcami Starostowie Sądy odbyć powinni, Dekreta swe w porządnym protokółach zapisując, od których w przypadku uciążliwości nad lustracyą, pozwanie przez tychże Mieszczan Starostow do Kommissyi Skarbowey a w innych przypadkach nie tyczących się rzeczoney lustracyi do Adiessoryi wolne będzie.

Beśpieczeństwo Mieszkańcom Miałeczek bawienia się Kupiectwem, handlem i rzemiołem, wolność nabycia i przedawania Domow, placow i wszelkich majątkow, oraz przeniesienia się i wyścia z swych siedzib ubeśpiecza się.

A Magdeburgie mialst dziedzicznych i porównanych z niemi w podatkowaniu Dóbr Stołowych (prócz Miałst wyż wyrażonych) podobnemuż uregulowaniu pierwsze Dziedzicow, a drugie Administratorow Naszych, i sądom według zwyczaju w Dobrach Stołowych Administratorow Naszych *definitive* podległemi być mają.

Gdyby zaś Dziedzicom podobało się w swych mialsteczkach utrzymanie Magdeburyi, wolno to im będzie; lecz te do potocznego swych mieszczan sądu, nie zaś do obcych lub kryminalnych spraw należeć mają.

3to: Używanie kart ponieważ od woli każdego zawisło, zaczym dla pomnożenia Skarbu publicznego prócz dawney płacy na Clach od kart z Zagranicy wprowadzonych, które stęplowanemi przy weyściu w granice być mają, teraz naznaczamy od każdey gry kart Francuskich po złot. 2, a od gry kart Polskich po złot. 1, których stęplowanie i z onych ułożenie prowentu Kommissyi Skarbowey zlecamy.

4to: Od wszelkich młynów zbożowych W.X. Lit: bez żadney excepcyi ustanawiamy podatek według następującej klasyfikacyi, to jest od koła na wielkiej wodzie zł: 10.

Od koła na małej wodzie złotych - - - - - 6.

Od koła na najmniejszej wodzie złotych - - - - - 4.

w Wilnie że są intratne od koła złotych - - - - - 16.

Z wietrznych młynów od kamienia złotych - - - - - 6.

Ten podatek do Kancellaryow dwoma Ratami ma być wnoszony, a na Kommissya Skarbowa Lustratorow swych rozelsze, którym pensyą z tych młynów od każdego koła po złotemu naznaczy.

Zacząć się ma ten podatek od następującej Raty Marcowey, w której młynowym i pensya dla Lustratorow importowana być ma.

Te zaś podatki jako i wszystkie inne W.X. Lit: przezorney wezwani Kommissyi Skarbowey zalecamy, arendowania zaś ich pod wglądem kazujemy.

Deklaracya o Kommissyach ostatniego Seymu do Prowincyi W.X. Lit:
Sprawy wszystkie nie zawierające w sobie *Materiam Statilis* i

esze,
dla

Konstytucyi Seymu Warszawskiego R. 1776.

a dla jakichkolwiek przyczyn dotąd nie zakończone, na ostatecznie rozstrzygnięcie *sine quovis exceptione* odsyłamy do Trybunału, które z rejestru spraw *Termini tādā* rozstrzygnięte być mają.

Oczewiście jednak między stawiającymi obu stronami finalnie *in principali* na Kommissyach zasile, a przez obu stronnych Kommissarzów *servato juris gradu* ferowane, lub konwencyami między Aktorami z twierdzone Dekreta, za niewzruszone mieć chcemy.

A w sprawie JW. Karola Woiewody i Urodzonego Hieronima Woiewodzica Wileńskich Xiążąt Radziwiłłów z Kuratorami, i z Possessorami Dóbr tychże Xiążąt, także z Pretensorami osobną Kommissyą w poniższych ustawach naznaczyć się mającą ostrzegamy.

SPRAWIEDLIWOSC

Dla JW. Karola Woiewody, Hieronima Woiewodzica Wileńskich Xiążąt Radziwiłłów, także dla Kuratorów, Kredytorów, i Pretensorów.

Dla ułatwienia zachodzących pretenzyów, i zupełnego zaspokojenia Xiążąt Radziwiłłów żądających Sprawiedliwości, wszelkie procedera i Dekreta od 4. do daty teraźniejszej po różnych instancjach i od kogożkolwiek bez bytności w Obyczajnie przewidziane i uzyskane wespół z Sancitami od przeszłej Konfederacyi na obięcie Dóbr wydanymi i Kommissyami wyznaczonemi, w całej treści i brzmieniu kasujemy, oraz nie odwołczną rehabicyą Dóbr dla Xiążąt Radziwiłłów uznawając Konstytucyą Roku 1768. takowe Sady *ultima instantia* składającą reasumujemy, a tylko Osoby Kommissarzów odmieniając, także punkt warunków Prawa pospolitego o dawności Ziem: uwłaczający uchylając, naznaczamy za Prezydenta Wielmożnego Prozora Kasztelana Witebskiego za Vice-Prezydenta W. Bystręgo Kasztelana Brzeskiego a UU. Chmara Instygator Lit: Bouffat Łowczy Nadworny, Korzeniewski Regent Kancellaryi większej Lit: Wołłowicz Marszałek Grodzieński, Billewicz Ciwn Eyragolski, Wołkowicki Grodzieński, Jeleniński Mozyrski, Podkomorzowie, Czyż Wileński, Mackiewicz Oszmiański, Narbut Lidzki, Kuźmowski Wilkomirski, Wolmer Grodzieński, Przyjałgowski Zmudzki, Suchodolski Wołkowyski, Skirmont Piński, Ziemsy Sędziowie, Pac Starosta Wilejski, Korfak Stolnik Nowogródzki, Kamiński Lidzki, Butharyn Wołkowyski, Ziemsy Pisarze, Goyzewski Podstarości Zmudzki, Łasowski Oszmiański, Zyniew Wołkowyski, Sędziowie Grodzy, Laudanowski Zmudzki, Wierzeyski Nowogródzki, Pisarze Grodzy, Głuchowski Podczaszcy Słonimski, Janowicz Cześnik Wilkomirski, Supiński Oszmiański, Białłopiotrowicz Lidzki Łowczy, Jasiński Kowieński, Kaszyc Mściślawski Kraczy, Czyż Strażnik Wileński, Stocki Mieczny Mozyrski, Sulistrowski Podkomorzy J. K. Mei, Borowski Chorąży Ussarski, Możeyko Starosta Nowosadzki, Bohdanowicz Kowalewski Starosta Kommissarzami będą, którzy w komplecie i sposobie Konstytucyą 1768. przepisany w Roku 1777. dnia 1. Maja do Nowogródka zjechawszy, po wykonanych Rotą Trybunałką przyśięgach sprawy wszystkie stosując się do Konstytucyi 1768. tudzież do Praw W. X. Lit: i Sprawiedliwości zupełnie rozstrzygają. Ta jednak kasacya sancitów ściągać się nie ma do Dóbr w Aktualnym Dzierżeniu Xięcia Radziwiłła Woiewody Mińskiego, W. Chreptowicza Podkanclerz: Lit: i UU. Przezdzieckich Podkanclerzyców Lit: nie implikując, także Pretensyi Xiążąt Sanguszków.

Ta Konstytucya nie ma się ściągać do Dóbr w Koronie leżących.

Dozwolenie działu wieczystego między Xiążętami Radziwiłłami, Znosząc przyczynę małoletności Xięcia Mateusza Radziwiłła Koniuszycy W. X. Lit: dział Substancyi z Stryianinami je rzymującą, dozwalamy WW. UU. Młodziejowskiemu Biskupowi Poznańskiemu Xięciu Kłowi Kasztelanowi Wileńskiemu Tyzenhauzowi Podskarbiemu Nadwornemu Podczaszczemu Koronnemu, Jabłonowskiemu przeszłemu Obożnemu Koronnemu rólą dodanym Opiekunom, aby wybrawszy z pośrodku siebie, lub od siebie pełnomocnego ustanowili dział wieczysty między Xięciem Mateuszem a Udalryką Radziwiłła Koniuszego W. X. Lit: Synem, a Xiążętami z nim, i Stanisławem Podkomorzym W. X. Lit: który dział gdy nastąpi, na wieczne czasy *lege praesenti* deklarujemy. Jeśliby zaś *in spatio*

R
Roku

Summariusz

Roku i niedziel 6. to pomiarkowanie ułatwione nie było, rozśądzenie do Trybunałów o Dobra Koronne w Koronie, a o Litewskie w Litwie odsyłamy, a to *non praesudicando* Proceſſowi UU. Głębockich i Kordyszów.

Przydanie Kommiſſarza do Kommiſſyi Konſtytucyi 1768. wyznaczoney.

Kommiſſyą w Sprawie Xiążąt Radziwiłłów Podkomorzych W. X. Lit: z XX. Auguſtyanami i Sukceſſorami UU. Bielikowiczów Roku 1776. determinowaną, reaſſumujemy, a na mieyſce zmarłego Haurykiewiczza Skarbnika Lidzkiego U. Piotra Hubarewiczza Obożnego Lidzkiego wyznaczylimy, Dekret naſtąpić mający za nieprzemienny deklarujemy.

Regenci Kancellaryi Naſzey W. X. Lit:

Regenci w Sądach Zadwornych Aſſeſſorſkich odtąd jako *Aſſeſſores nati cum voto conſultivo* zaſiadać będą, którym między Urzędnikami mieyſce po Obożnych Polnych naznaczając, My Król poſt ceſſum vel deceſſum teraźniejszy Przzywileje dawać będziemy.

Naznaczenie Sądu dla U. Tadeuſza Zaby.

nie Podkomorzemu Wileńkiemu uſilującemu Kredytorom nayprędzaj uſilowość, oraz rozmaitości Subſelliów, zwłokom i zawiłoſciom chcąc zapobiec, wſzyſtkich pretenſyi rozśądzenie Sąd Ziemſki Powiatu Wilkom: naznaczamy, obożnego Dekretu *in principali* zayſć mającego, appellacyą do Trybunału W. X. Lit: Stronie lub Stronom nie kontentuiącym ſię wyrokiem, rozprawę z Regęſtrow Obligowych naznaczamy.

Roki Ziemſkie Woiewództwa Trockiego.

Lubo Konſtytucyą Roku 1766. dwie tylko kadencye Woiewództwu Trockiemu wyznaczono, Święto-Michałką i Trzy Królską, jednak podług dawnego Prawa trzecią Święto-Troiecką do ſądzenia ſpraw przywracamy.

Dyspartyment Sądów Repartycye Xięſtwa Zmudzkiego.

Ponieważ Sądy Ziemſkie Teſzewskie do Miasta Szawel Ekonomicznego ſą Konſtytucyą przeſzłego Seymu, przenieſione, takowy ſtanowimy Rozdział Powiatów.

Do Roſień Wieloński, Eyragoſki, Wilkiſki, Jaſwoński, Tendziagoſki, Roſieński, Wildukiewſki, Kroſki, Koſzcowſki, Poſurki, Szadowſki, Teſzewſki, Twerki, Retowſki, Połagoſki.

zdo: Do Szawel, Szawelſki, Wielkich i Małych Dyrwian, Berżański, Uſzweński, Wieżwianſki, Gadyński, Birzyniański, Powendeński, Mendyngiański, Korklański, Zorański, Potumſzewſki, Powiaty, i z Powiatu Wielońskiego Trakty Darnowſki i Landauſki.

Zabeſpieczenie Ur: Jozefa Kuſzelewskiego Sędziego Ziem: Wilk: od Procederu z X. Kaweckim Dziekanem Zmudzkiem.

Ponieważ X. Kaweckie *ex ratione* wytknięcia w luſtracyi o intencyi ſpólney z Ur: Tomaszem Kuſzelewskim Podſtaroſtą Wilkom: do fundowania Miſſyi, pociągnięty do Sądów Kommiſſyi Po-Jezuickiey zupełnie wyemundował ſię, przeto My Król za zdaniem Stanów X. Kaweckiego, oraz Sukceſſorów Ur: Tomuſza Kuſzelewskiego, *ab ulteriori Juris perſecutione*, na zawsze uwalniamy.

Ordynacya Regęſtrow Sądowych.

Spodoſob wołania Regęſtrow w Subſelliach mnieyſzych naſtępujący uſtanawiamy:

1. *Nayprzód* Regęſtr *Summarii Proceſſus* aż do oſądzenia wpiſów kadencyi jednej ma być wołany.

2. Po którym Regęſtr ordynaryiny *Incarceratorum* do oczewiſtey jednej zienia ſprawy.

3. Po nim Regęſtr ordynaryiny *Spraw Cywilnych*, także do oſądzenia poze-wiſtey Sprawy.

Znowu potym do Summaryinego Regęſtru przez uſtawną Alt po-wrót, *praſenti lege* deklarujemy.

Objaſnienie Abusůs Officii.

Gdy pod zaſoną *abusůs Officii* Strony przegrywałę Urzędo-bunałów pociągają, a ztąd Urzędy Narodowe poſzanowania g

o Try-
expens
na

Konstytucyi Seymu Warszawskiego R. 1776.

na proſtytucyą i zniewagę ſą wyſtawione, przeto zabiegając dałſzym inkonwienieneyom ſtanowiemy, że ma ſię rozumieć *abusus officii* imo: Niezieżdżanie na ſądy *sine legalitate vel infirmitate*, 2do: Nie zachowanie ordynacyi Regeſtrow ſądom ſwym przepiſaney. 3tio: Nie ſprawienie ſię wedle przepiſow prawa za Dekretami *Executionum*. Y za te tylko *Abusus Officiorum* Urzędy karane być mają. A ktoby mimo wyż wyrażone objekcye Urząd lub Ofoby *in materia abusiſ* pozwać ważył ſię, winie tyſiąca kop i ſiedzeniu więzy przez niedziel 6, Cywilney za ſamę takową objekcyą podlegać i w Trybunałach irremiſſibiler karany być ma.

Warunek dla Urz. Bohusza.

Czyniąc wzgląd nad unieszczęśliwionym Stanem Ur. Ignacego Bohusza przez Konstytucyą 1764. od honoru i wszelkiej substancyi odsądzonego, teraz do tego obojga przypuszczając, oraz znośząc wszystkie przeciw niemu konwikcye, *ad quodlibet* onego *propria, salvo recessu* od związku Barskiego przywracamy. W przypadku zaś iklaney jego pod niebytność w kraju substancyi, proceder w Trybunale W. X. i *pastru* Spraw *Termini Taciti* naznaczamy.

Pozwolenie zamiany gruntów.

Pozwalamy zamienić jeziora niektóre, gruntu włok 12. Leśniczego, na
włok 12. Starostwa Seweyńskiego, także nadać Kościołowi Lubowskiemu gruntu włok 15.
od Starostwa Kadaryskiego na Erekcyą w tymże Miasteczku Plebanji wolno będzie.

Ubezpieczenie dla Ur: Thadeusza Billewicza.

Ur: Thadeusza Billewicza Ciwuna Wieszwańskiego do wszystkich Dóbr onego przy-
wracamy, a Pretensorow *ad forum competens* odsyłamy.

Summa na Starostwie Borysowskim.

W nadgrode dwu letnie poniesionych kosztów Xięcia Radziwiłła Kasztelana Wi-
leńskiego Marszałka Konfederacyi przeszedł W X. Lit: naznaczone 400,000. złot: na Sta-
roście Borysowskim w Powiecie Orszańskim lokujemy.

Leśnictwo Puńskie czyli Mackowskie.

Mieć chcemy aby Leśnictwo Puńskie czyli Mackowskie, i Starostwa Kadaryskie i Płotelskie stosując się do załuszonej nadgrody Ur: Andrzeja Ogińskiego Marszałka Konfederacyi Lit. prawu na przeszłym Seymie otrzymanemu podlegały.

Zamiana Placow XX. Bernardynow Trockich.

Pozwala się zamiana 5. placow XX. Bernardynom Trockim czy to z Miastem Troc-
kim czy też z Dziedzicami Placow.

Zaſtonienie od Obiekcyi.

Za prośbą Połow Trockich Uur: Jozefa i Bonawenturę Struczkwskich, oraz Kochańskich Szlachtę *circa prerogativam nobilitatis*, od wszelkich przeciwnych objekcyi za-
naniając zachowujemy.

Dodanie Poſtow Xięſtwu Zmudzkiemu.

Do pierwszych trzech Polłow Konstytucją Roku 1764. wyznaczonych, drugich trzech dodaliśmy, i aby na przyszłe Seymy sześciu Polłow Xięstwo Zmudzkie wybierało, pozwalamy.

Desiderium Powiatu Rzeszyckiego.

Na żądanie Uur: Polkow Powiatu Rzeczyckiego zamiast zakordonowanego Rohaczewa, Sodom i Seymikom, i Aktom publicznym Rzeczycę naznaczamy.

Miasto Użacz.

Ze zjazdu publiczne Woiewództwa Połockiego iż miasto Lepel nadto dla
jest nie wygodnym, przenosiemy z niego do Miasta Uściszcz w powiaty U-
sch Zabinoy Woiewodzcowey Mińskiej zostającego, oraz przelożyć Ra-
dzackim dozwalamy.

Powiększenie Kwarty Ekonomii Słonimskiej.

Paźnycze, &c. Dekretem Konstytucyi 1766. do ciągłej powin-
ności we wszystkim z powinnościami poddanych Ekonomii Sło-
niskiej. W. Lit: aby etiam adhibito brachio militari

Summariusz

do pełnienia powinności swym Dzierżawcom przymusił, a ci aby powiększoną przez Seymową Kommissyą kwartę do Skarbu Lit: wypłacali.

Desiderium Posłow W. X. Lit:

Na proźbę UUr: Posłow Lit: UUr: Platerowi Brzeskiemu Lit: Brzostowskiemu Wołkowskiemu, Przeddzieckiemu Pińskiemu, Scypionowi Lidzkiemu, Prozorowi Kowieńskiemu, Stawinowskiemu Słonimskiemu, Judyckiemu Rzeczyckiemu i Mozyrkiemu Starostom, na te Starostwa Grodowe cessye, za exportowaniem na toż Kancellaryow Naszych Przywilejow *consensum* poczynić, za zgodą Stanow pozwalamy.

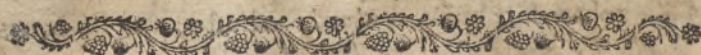
Okazanie łaski Naszey na proźby za Przewielebnym Biskupem Smoleńskim.

Za powizechną Prowincyi W. X. Lit: proźbą i zgodą Stanow okazując łaskę Przewielebnemu Biskupowi Smoleńskiemu po odejściu do krajow Rosyjskich Dyecezyi jego i wgl:kich użytkow, stanowimy: ażeby corocznie 20,000. zlot: Polsk: ze Skarbu W. X. Lit: temu płacono, póki ze Stanami nie postanowimy dostatecznego *ex fundo Ecclesij* Skupstwu Smoleńskiemu dochodu.

Andrzej Mokronowski Marszałek Gen: Konfeder: i Seymowy.

Andrzej Ogiński Marszałek Gen: Konfeder: W. X. Lit: i Seymowy.

Francj. de Raes Sędzia Grodzki Trocki Gen: Konf: Lit: i Seymowy Sekretarz.



SUMMARIUSZ

Konstytucyi Sejmu Warszawskiego w Roku 1778.

- I. **Z**aświadczenie dano Radzie Nieustaiącej z przyzwolitą wdzięcznością za pracę rezerwując po rozłączeniu Izb poprawę niektórych jey Czynności, i rezolucyi.
- II. Pomienionej Rady rezolucye niektóre rezolwowano: 1mo: Kondemnaty równie Senatorom, Ministrom i Posłom tamią *Activitatem*, pokąd Processu nieugodzą. 2do: Konstytucye 1726. i 1776. *de Potioritatibus* i o warunkach Possessorow Zastawnych, aby nienaruszone były, obwarowano, a Rezolucye Rady przeciwne w tym Punkcie uchylono. 3tio: Rezolucyą *de Successionibus*, za nieważną uznano. 4to: Gdy więcej pozwanych do jedney Sprawy należy, tedy Konwikcyą ich *& Bonorum Responsioni Subjectorum* podług Praw dawnych nakazano, i Rezolucyą Rady w tej mierze uchylono. 5to: Tradycyą i spokojne posiadanie *Bonorum Convictorum*, podług Konstytucyi 1726. *proportionatè in negotio etiam principali, ac Proventibus seu Provisionibus retentis*, ustanowiono. 6to: Rezolucyą względem Dożywociow wypadłą, uchylono. 7mo: Rezolucyą Rady, przeciwko Dekretowi Trybunału Litew: oczywiście, według Praw temu Xięstwu służących, naruszyć się niemogącemu wydaną, uchylono. 8vo: Odesłanie do Rejestru *Remissarum* do Trybunału Litewskiego, którego tam niemaż, tudzież odesłanie do Rejestru Appellacyjnego, opisanego Prawa W. X. Lit: przeciwne, wydane z Rady, zniesiono. 9no: Rezolucyą Rady względem Podatku Procentowego od summ w Wielkim X. Lit: na zapytanie Kommissyi Skarbowey uchylono. 10mo: Rezolucye względem Dekretow *Executionis*, które przeciwne Prawu zasły, uchylono.

III. Oprócz wyżej wyrażonych, stały jeszcze następujące poprawy. 1mo: Rezolucyą Rady z Obywatelami, i Zydami Woiewództw Kijowskiego, Wołyńskiego, Podolskiego i Bractawskiego, Kommissyą dla Liwrantow przywracającą, uchylono. 2do: Rezolucyą Rady, wstrzymującą Exekucyą Dekretu Asessorickiego między miastem a ziemieckimi, *ex quo* się wdała in *Judiciaria*, podniesiono; a wszystkie Prawa nienaruszonej mocy zostawiono, według Konstytucyi 1569 i 1661. Różnym Xięstwom Kijowskiemu, Wołyńskiemu, Podolskiemu i Bractawskiemu. 3tio: W sprawie z Grodem Szawelskim, że się także in *Judiciaria* wdała, postanowiono aby Sąd Asessoryi Litewskiej w Kadencyi *Judicii Mixti* sobie Prawem gatunkach, sprawy rozstrząsał, nie oddalając.

IV. Kommissyi Skarbowey Litewskiej nakazano cz

niey Racy

Konstytucyi Seymu Warszawskiego w Roku 1778.

Marcowey przed Seymem wybieraney: naznaczając dzień 15. 7bra dla ostatniey Kadencyi przed Seymem ku przygotowaniu, a 10. 8bra na przystawienie.

V. Dobrowolną Kommissyi Edukacyney Ustawę, aby żaden z składających ją Osob: ani summi ani Dóbr Funduszowych *in censum* brać niemógł, pochwalono, i żeby przyszłych Kommissarzów ściśle obowiązywała, postanowiono.

VI. Posłeszya ruchoma i nieruchoma, Duchowna i Swiecka, od lat 50. prawnie nie zakwestyonowana, Prawu *Kaduka* podlegać odtąd niema; wyprawione jednak przed tą Konstytucyą na *Kaduki* Przywileie, po przyzwoitym wprzód *in foro competenti* rozśądzeniu, zupełny swóy wigor podług Praw dawniejszych mieć mają.

VII. Materią o Woysku, do pierwszego Seymu odłożono, mając tam pluralitate decydować tak aukcyą jako i opatrzenie, a to między nayspierwszemi Rzeczypospolitey Interesami. Restancyą zaś całą od Expens, na polepszenie tegoż teraz obrócić, i Officyerom raz tylko na rok zieżdzać na zaprzyśiężenie Likwidacyi zalecon.

VIII. Wexlu dawać nie może niemający lat 24. Szlachciec Posłeszya i niedzielną mający, nie na Ukaziciela, ale na Kredytora z wyrażeniem imienia i prze Wexel ma dawać, Dane dotąd Wexle na Ukaziciela, podać do Oblaty przed 1. 1. ca 1778. nakazano; Kupcy wszakże i Mieszczanie, mogą na Ukaziciela Wexel dawać.

IX. Pieczętarzom Obojga Narodow (a jeśliby ci w czasie Seymu niemogli, tedy potym Departamentowi Spraw Cudzoziemskich) zlecono podać *Noty*, jedną Rezydentowi Pruskiemu względem ucisków na *Wiśle* i dawnych o tym przekładać: a drugą Posłowi W. Rosyjskiemu z rekwirowaniem Medyacyi Dworu jego do Dworu Berlińskiego.

X. Ostrzeżono, aby gdy Król Jegomość terażniejszych odwoła, wszystkie potym Poselstwa, Rezydencye i Urzędy za Granicą, sama rodowita Szlachta Polska sprawowała.

XI. Na pierwszych po Seymie Obradach *Seymiki Relacyjne* miewać przykazano.

XII. Do Korpusu Kadetow, trzecia część Prowincyi Litewskiej młodzi ma być przypuszczana.

XIII. Król Jmśc mocen jest wydać Konsensa na Starostwa 25. lub Królewszczyn, i na dwa Woytostwa, bądź w Koronie bądź w Litwie.

XIV. Generałowi Majorowi Komarzewskiemu, jako równie dla Woyska W. X. Lit: jak i Koronnego pracującemu, 6000. pensyi dożywotniey coroczney ze Skarbu Litewskiego wyznaczono.

XV. Kwitowano Departament Woyskowy, Kommissye Skarbowe, Edukacyną, Likwidacyną; tudzież Sukcesorow Adama Małachowskiego Krayczego Koronnego, Starosty Oświęcimskiego, o Cło wodne i lądowe od Soli, na fundamencie Konstytucyi i Praw od tegoż niegdy wybierane.

XVI. Uwolnienie od Dekretu Trybunałskiego W. X. Lit: w Roku 1777. ferowanego przeciw Andrzejowi Ziśkowiczowi Kasztelanowi Smoleńskiemu, jako w Roku 1769. Marszałkowi, i Garwalskiemu Lidzkiemu, Michniewiczowi Kowieńskiemu, Daneykowi Nowogródzkiemu, i Brodowskiemu Słonimskiemu pod ów czas Deputatom.

XVII. *Walewskim* z Sukcesorami *Herbertowskiemi* w Lubelskim Trybunale, a *Stanisławowi Potockiemu* Chorażemu W. Koronnemu, z Generałem Rosyjskim *Czerniszewem* o Dobra Czarną Kamionkę w Warszawie przed szczegulnym Sądem wyznaczonym, rozprawę determinowano.

XVIII. Tranzakcyą *Serafina Sokołowskiego* Sekretarza J. K. Mei i terażniejszego Seymu listem *Nieszawą* o kupno Dóbr *Dymca*, oraz zamianę Wsi *Lupi* do Dóbr *Stolewskich* dotąd należącey, na inną *in æquivalentia* między Xiążęciem *Prymasem* m *Radziwillem* Kasztelanem *Wileńskim* uczynioną, approbowano.

XIX. *Pułaskiego*, usprawiedliwić się żądającego, o *Listie Żelaznym* do rozprawach Seymowych ubeśpieczono; byleby przyśłał naprzód do *Ra-*dy Nieodwodny, których niebyło pod czas Sprawy o *Królobództwo* na obronę

XX
przeszły
nie odłożo

Jozefa Zaluskiego Biskupa Kijowskiego krwi i Imienia, na postawiony, do przyszłego Seymu w powtórny Recef-

SUMMARIUSZ

*Konstytucyi Poſtanowionych na Seymie Ordynaryjnym Warszawſkim
w Roku 1780.*

RADA NIEUSTAJĄCA.

I. **P**o wyſłuchaney relacyi od Delegowanych do examinowania czynności Rady Nieuſtającej wdzięczność przyzwoitą za prace publiczne celey Radzie i Ofobom w niej zaſiadającym oſwiadczone, rezerwując po rozłączonych Izbach tych Czynności i Rezulucyi Radnych odmiane, jeſliby ſię która przeciwną Prawu zdawała.

II. Po rozłączeniu Izb dwie Rezulucye Rady nieuſtającej pierwſzą pod dniem 15. Wrzeſnia 1780. względem uchylenia Pomocy Woſkowej w Interesie Ur: *Prochowski*, z Ur: *Grodzankami*, Drugą zaś pod dniem 2. Maja 1780. w Interesie Ur: *Dębińskiego*, z Ur: *Koſciuszki* i *Trzeſniowski* dane, uchylono, z przyczyny, że względem pierwſzey wdała ſię w poznanie Sądowe, w drugiey zaś *in-cognitionem Proceſſu*.
Departament Woſkotey.

III. W zechaniu raportow od Delagowanych do examinowania Czynności Departamentu Woſkowego, i po zaſwiadczeniu od nich o wſzelkich Czynnościach Sprawiedliwych, naydokładnieſzym Rządzie Woſka, pomnożeniu jego, podług dodaney płacy, oraz wylikwidowaniu nayściſleyſzym Komputu i płacy, zaſiadającym w rzeczonym Departamencie winną pracy ich i uſiłowaniom wdzięczność zoſtawiono, oraz ze wſzelkich wydatkow na potrzeby Woſkowe zakwitowano.

WOYSKO.

IV. Król Jmć P.N. Mił: z gorliwey chęci powiększenia ſił Krajowych na ulepszenie Fortecy *Kamienieckiey*, tudzież Arſenału *Warszawſkiego* i *Ludwiſarni*.

1mo: Summę z własných dochodow ſwoich do 701.491. złot: gr: 11. i puł expenſowaną, i przez Delegowanych za zdaniem Rady nieuſtającej z Departamentu Woſkowego Luſtratorow uznaną, Stanom Rzeczypoſpolitey ofiarował, i powrócenia tychże wydatkow odfąpił.

2do: Gdy z mocy Konstytucyi 1778. Król Jmć z Departamentem Woſkowym w Radzie *in pleno*, Superaty przez Skarb Koronny okazane nie tylko na polepszenie Stanu Woſka aktualnego rozrządził, ale oraz przez erygowanie 200. Gemeynow w Garnizonie Fortecy *Kamienica*, Stan onego powiększył, przeto z rzeczonych Superat w Skarbach oboygą Narodow okazać ſię mających, dalſze Stanu aktualnego tegoż Woſka polepszenie i powiększenie w Gemeynach czyniąc, naprzód z teraźnieyſzey Superaty Skarbu Koronnego do 800,000. złot: wynoſzącey *in ſpatio* dwóch lat do przyſzlego Seymu każdą Chorągiew Pancerną po 4. głowy, a Garnizon *Kamieniecki* do 200. Gemeynow w Radzie *in pleno* powiększyć, oraz z przyſzley Superaty Skarbu Koronnego na przyſzłym Seymie dwa Bataliony Garnizonowe w *Kamieńcu* *Podolſkim* erygować przyrzekł, inkludując w to 400. ludzi, to jeſt 200. już erigowanych, a 200. odtąd do przyſzlego Seymu erigować ſię mających. Reſzta zaś tak na powiększenie Kawaleryi Narodowej, podług Konstytucyi 1778. jako i na inne Korpuſy Woſka i nieodbite Krajowe wydatki obrócona być ma.

3tio: Reſztującą kwotę, jaka ſię ukaznie z teraźnieyſzey Superaty, na polepszenie Stanu Woſka Król Jmć z Departamentem Woſkowym w Radzie *in pleno*, oraz expenſa potoczne Woſkowe wyznaczeniem naywięcey ſummy 30,000. złot: przyznać, chcąc mieć.

4to: Aby polepszać Stan Woſka Oboygą Narodow i one pociągające w Koronie i Litwie płacić, oraz tychże Brigad, to jeſt Brigadyerowie i vice Brigadyerowie, Litewſkie w innych korpuſach mianowicie w trzech *szczępłą* płace mające, aby w tychże Korpuſach co do

Off.
nanci
publica.
ko zaś
nadto
olerow z
Woy.

Konstytucyi Seymu Warszawskiego R. 1780.

Woyłkiem Koronnym porównane było: A stan korpusow tegoż Woyłka Lit: ile tylko dochody z rzeczonych Superat Skarbu Litewskiego dozwolą, do służby jak najzdatniejszym był uczyniony, oraz żeby temuż Woyłku nic nie zalegało, i do czasu, zawieszonym nie było.

5to: Aby zaś zaśluzeni i tracący zdolność do służby przez prace Woyłkowe i przypadki bez nagrody i sposobu do życia niezołali, do Kassy Inwalidow summe 50,000 zł: ze Skarbu Oboyg Narodow przyczynić postanowiono, która to Kassa jako dla Woyłka Oboyg Narodow formuje się i 100,000. złot: wynosić będzie, tak w trzeciej części w summie złot: Pol: 33,333. i gr: 10. ze Skarbu Litewskiego za okazaniem Superaty składać się powinna.

6to: Na utrzymanie dalsze Ludwisłarni Warszawskiej summe, 30,000. a zaś na Fabrykę broni ręcznej dla Woyłka Koron: drugą takąż summe 30,000. złot: ze Skarbu Koron: tym czasem wyznaczono.

7mo: Dla polepszenia stanu Brigad Kawaleryi Narodowej pieniądze w Kantonach Departament Woyłkowy szczegulnie na potrzeby tychże Brigad affygnowane.

V. Ur: Antoniego Chmielewskiego Namieśtnika Narodowej Kawaleryi, wiodliwego Dekretu w Departamencie Woyłkowym ferowanego na Kancya Polow uwolniono i do służby Woyłkowej zdolnym uczyniono.

Szkola Rycerska.

VI. Płaca Szkoły Rycerskiej ze Skarbu Oboyg Narodow, nie *decurfive* jak dotąd; ale tak jak Woyłku z zaczynającą się Ratą Półroczną, aby opłacana była, postanowiono. Oraz summe 35,632. złot: Pol: gr: 1. affygnowaną *ad complementum* Raty Septembr: 1778. z Skarbu Koronnego do Lit: gdy z tego Skarbu nie jest zaspokoioną, aby Skarb Koronny gotowemi zapłacił nakazano, *salva repetitione* do Skarbu Litewskiego jeśli słusznie należeć będzie. A ponieważ Konstytucyą 1778. W. X. Lit: obwarowano jest, aby trzecią część Kadetow z W. X. Lit: była umieszczona, więc równa z Prowincyi Wielko-Polskiej i Małopol: umieszczać się ma Kadetow liczba Szlachty Starożytney Polskiej, i odtąd aby Officierowie Szlachta Polscy byli. Ci zaś, którzy przychodzą do korpusu Kadetow w Roku 8. dłużej bawić się nie mają jak lat 9. a którzy przychodzą w Roku 12. więcej bawić się nie mają jak lat 6. Warowano zaś, aby podług przyiętej i dokonanej dotąd ustawy, korpus Kadetow jak najściślej przed Departamentem Woyłkowym, *prævio juramento* ze wszystkich dochodow przez Kwatermistrza likwidował się, a Departament Woyłkowy przed Stanami sprawować się ma.

Kwit Podskarbin Koron: i Kommissarzom Skarbowym.

VII. Ponieważ na Seymie 1778. wyznaczeni Skarbu Koron: Kommissarze dochodow i wydatkow od 1. Września 1778 do 1. Września w Roku terażniejszym 1780. przed Delegowanymi dostateczną uczynili kalkulacyą, dokumenta, tudzież Protokoły i wszelkie Akta swoje pokazali, ze wszystkich remanentu Seymowego 1778. dochodow i wydatkow, oraz *de omnibus gestis & transactis* zupełnie uisćili się, przeto za przykładną Administracyą Skarbu Koron: wiernie zawsze i przezornie czynioną, chwalebne urzędzenia, i usilne *pro publico* prace i starania, o względach i wdzięczności ich upewniwszy, żadney niezoławiając pretenzyi, zupełnie wszystkich Skarbu Koron: Kommissarzow i zasiadających z ich Sukcesorami zakwitowano. Summy zaś resztujące to jest w gotowiznie 811,580. złot: gr: 27. Denarow 7. i pięć osmek, na retentach 402,099. złot: gr: 25. Denarow 7. i pięć osmek zostające, w rachunkach przez Delegowanych wyrażone *ad*

Deklaracya o Kommissyi Skarbowey W. X. Lit:

Delegowanych do przejrzenia Rachunkow Skarbu W. X. Lit: uznających we wszystkie rodzaje percept i expens weyrzenia, oraz dokładnej Kommissyi Skarbowey od ostatniego Seymu roztrząśnienia, i remanentow Konstytucyą ostrzeżonych wyexaminonia, moc Skarbowey Lit: wyłączając z niey Podskarbin i dawnych zakonczoney Kadencyi Marcowej Roku przyszłego

Summariusz

1781. nieodwłocznie, w zupełney mocy, władzy i formie Kommissyom Skarbowym przepisanych na mieyscu przyzwoitym w Grodnie, spory Administracyi i rachunki Skarbu Litewskiego roztrząsają, każdych Officialistow uniwersałami, lub *in casu* nieposłuszeństwa z kazami, *ad instantiam Instigatoris ex termino tacto* zwołanych z ich czynow wyexaminują, Urzędow na Inkwizycye lub Weryfikacye, gdzie tego będzie potrzeba, użyją, nadgrode Skarbowi i Obywatelom każdego stanu *ex re* Skarbu (gdy się być ukrzywdzonymi dowiodą) nakażą i ubezpieczą, winnych podług rodzaju występku, podług spraw i sprawiedliwości ukarzą, i satisfakcyę natychmiast, od kogożkolwiek należeć będzie, nakażą, gdyby zaś jaka wina na Podskarbach *ex munere officii* dowiedziona była, po ukaranie tam gdzie z Prawa należy odesła.

Dochod Skarbu W. X. Lit.

IX. Dla opatrzenia Skarbu Lit: dochodem mniey uprzykrzonym dla Obywatelow, niżeli był dochod Procentowy od summ, dochod Tabaczny przykładem już praktykowanym w Koronie, do Skarbu W. X. Lit: *ex nunc* ustanowiono, a to pod temiż kondycyami, które w prawie 1776. na Koronę są przeniesione, mianowicie zalecając; ażeby Fabryki i Zakłady czne jedna lub więcej, ile na konsumpcyę w Litwie potrzeba będzie, w Litwie założone były. Zeby zaś takowy podatek mógł bez zwłoki do exekucyi być przyprowadzony, i żeby z niejednostayney Administracyi tego dochodu w Skarbach Koronnym i Litewskim niewynikały szkodliwe kollizye, przeskadzające wolnemu przeysciu Tabaki, bądź w Fabrykach Koronnych, bądź w Litewskich wyrobionej z jednej w drugą Prowincyę na wzajem i wolnemu w obydwuch Prowincyach odbytow, zalecono Ołobom składającym Kommissyę Litewską tu przytomnym, po zakończonym Seymie wykonawszy przyłięgę w Grodzie Warszawskim Rotą Kommissarzom przepisana, zniószy się co do początkowego ułożenia Administracyi z Kommissyą Skarbową Koronną zupełne ułatwienie podatku Tabaczego dla Prowincyi W. X. Lit: aby uczynili, cenę i wagę Tabaki jednostayną ustanowili, kontrakta jakie w tym potrzebne i pożyteczne będą zawarli, i takowe dzieło około Administracyi Tabaczney dokonawszy, exekucyę onego w Prowincyi Litewskiej przez zalecenie Subalternom do tego ustanowionym ufundowali. Ze zaś tak Rząd dochodu Tabaczego, jakoteż wiele innych rodzajow Intrat Skarbowych w Litwie są tey natury, iż dla dokładnego ich w porządku utrzymania potrzebna jest ustawiczna Skarbowa czułość, postanowiono, aby Kommissya Skarbowa w Litwie, równie jak w Koronie była ustawiczną w tym sposobie: iż w czasie Kadencyi Marcowej i Oktobrowey rzeczy Sądowe w Komplecie Sądowym odbywać, i assygnacye wydawać będzie, w czasach zaś między Kadencyą a Kadencyą w komplecie Konstytucyą 1768. opisanym, to jest naymniey 3. Osob ułatwiać ma wszystkie interessa Ekonomiczne, między które i Administracya Tabaki liczoną być ma. Pisarze Skarbowi za pensyą którą sobie mają postanowioną, oraz Ur: Skarbny W. X. Lit: także za dochodem do Urzędu swego przywiązany, niepretendując nowey za to pensyi w Kommissyi Skarbowey, tak w Kadencyach jakoteż w extra Kadencyi podług Praw dawnych zasiadać mają. Absencye w czasie Kadencyi od pensyi Kommissarzow detruktowane w podział między Kommissarzow extra *Cadentiam* zasiadających iść mają. Podatek zaś Procentowy od summ Konstytucyą 1776. ustanowiony, jako uprzykrzony Obywatelom W. X. Lit: ninieyszym Prawem znolząc i kasłując wybieranie tylko w Racie następującej Marcowej 1781. do Skarbu W. X. Lit: zostawiono, żeby zaś w Racie Septembrowey 1781. i nigdy na potym wybieranym niebył warowano.

Kwit dla Kommissyi Edukacyi Narodowey.

X. Kommissyą Edukacyi Obojga Narodow, po należytych sprawie *ptis Et expensis*, winną jey upewniwszy wdzięczność, nie tylko za p
Urzędowych obowiązkow sprawowanie, ale za prace bez pen
pro publico podjęte, nie szukając w tym nigdy swego tylko publi
śliwienia, zupełnie zakwitowano. Summę zaś okazaną Rac
1. Lipca terażnieyszego Roku zostającą w Kassach Kom
dow złotych; Pol: 175,032. gr: 16. i trzy dwunastki, takow

ce-
le
ja
nie
żę
no
gło
Na
przy-

Konstytucyi Seymu Warszawskiego R. 1780.

przyszłych zostawiono. Do dalszego zaś tej Kommissyi Edukacyney sprawowania, ponieważ czas Konstytucyą Seymu 1775. naznaczony wypłynął, zaczym dla zabezpieczenia w czas dalszy nieprzerwanego ciągu Edukacyi Narodowej Też same dalszego sprawowania Urzędow na lat 6. potwierdzoną, a w przypadku za przez śmierć lub recesz którego z Kommissarzow Królowi Jmci wolność, a Osoby na miejsce wakujące zostawiono.

Zabezpieczając Fundusz Edukacyi Narodowej i Obywatelow od ich swoich na Dobrach summami Funduszowemi obciążonych, zlecono Kommissyey, ażeby w przeciągu półrocza od ustanowienia tego Prawa, tego Funduszu swojego sporządziła Tabellę, w której naprzód Dobra Kommissaryaty, Possessora Ewikeye, potym summy kapitałne, Debitorow cye ma doskonale opisać, i takową Tabellę wydrukowawszy wysłać po Parafiach publikować, potym do wszystkich Grodow winna będzie.

Powiększenie Biblioteki Publiczney.

XI. Aby tak chwalebne i nayoczywściey przekonujące dla całego Narodu Dzieło, ufundowanie Załuskich Biblioteki, którą pod Rząd Kommissyi Edukacyney na zawsze oddano, mnożone było, postanowiono, aby odtąd Drukarniom w Kraju oney Księgi w Kraju wyszły i wyjść mającey niewolno być, zaś zaświadczenia nie było od Kommissyi Edukacyney o oddaniu do tejże Biblioteki, które to zaświadczenie Kommissya Edukacyney a co się tycze Prowincyi W.X. Lit: postanowiono, aby podobnie Prowincyi Lit: oddawały jeden Exemplarz wychodzącego z Drukarni. A ktoby się ważył niedopełniwszy tej kondycyi sprzedawać, czyżby na rzecz Funduszu Edukacyi czyniącego, bądź płać, Kommissyi Edukacyney ma się sprawić, i będąc o tym Exemplarze niesprzedane, i pieniądze wzięte za sprzedane, (*titatem*) Fisco tej Biblioteki na kupienie Książek podpadać.

Deklaracya względem Kommissyi Likwidacyi.

XII. Gdy przez Delegetow doniesiono, iż Kommissya Likwidacyi w Warszawie powinności swoje dopełniając, podług przepisow Konstytucy z 1778. zupełnie Dzieło swoje zakończyła, i sprawiła się; przeto deklaruje, iż w niej zasiadające kwitując, a protokół oney Dekretow i Regestr wyłożyła, jako i drugiey Klasy długow Rzeczypospolitey w czasie półroczu oddała do Skarbu Koronnego zalecając; Też Kommissya ustawać odtąd deklarować z pretensorow od Skarbow Rzeczypospolitey jakie summy Kommissya swoimi Dekretami przychodzić demonstrowała, te po zupełnym zaopokaceniu Klasy z Funduszu umarzającego Długi Rzeczypospolitey zapłacić zalecając, zaś Kompetytorow pretensye nienależć do Skarbu Rzeczypospolitey i nie w nich czynić okazała, te na zawsze uchylono i likwidowano.

Satisfakcyja Xiążętom Radziwiłłom.

XIII. Gdy po roztrząśnieniu pretensyi do Rzeczypospolitey Xiążąt Radziwiłłow, Karola Woiewody Wileńskiego i Hieronima Podkomorzego Lit: Braci uznano za sprawiedliwie im należące od Rzeczypospolitey cztery Milliony złotych Pol: zaczym w części, w całkowitości czterech Millionow, to jest w dwóch Millionach złotych Pol: Ekorenną Wileńską z Woytowstwami, Leśnictwami, wedle terańniejszych Inwentarzow, uwolnić ją *ex nunc* od płacenia podwoyney kwarty, ze wszelkimi przynależnościami przy poimieniu Dobrach znajdującemi się, podług dzierżenia aktualnego, na wieczność Xiążętom *Salva* tylko *moderna advitalitia* Xiążęcia Woiewody Wileńskiego *Possessione*, nadano, i z innemi Dobrami dziedzicznymi W.X. Lit: porównyując, Dokumenta, rozciągłość i granice tych Dobr probując z *Archiwum* Rzeczypospolitey wydać rozkazano. Na wypłacenie zaś drugich dwóch Millionow, jako już także za należyte Xiążętom Ra-

Summariusz

Wielu przyznanych, postanowiono obmyślić pewny i niezawodny Fundusz na tę
łatę dla Xiążąt Radziwillow, na pierwszym przysłym Seymie Ordynaryjnym te
per pluritatem votorum decydując, jeśliby w niej pówlzechney zgody nie było;
milliony żadney inney pretenzyi do Rzeczypospolitey niezoftawiając.
to upewnienie iż za równo i Sukcessorom Hrehorego Ogińskiego Hetmana
względem summy 400,000. złotych: Pol: Imże Konstytucyą 1768. przyzna-
na deklarowano, z tym warunkiem, iż jeśliby się jakowe kwity Sukces-
sorego Ogińskiego in Archivo W. X. Lit: znaleźć miały, na wzięte jakowe
z tychże Sukcessorów in vim pretenzyi do Rzeczypospolitey okazaney aby
miejć chciano.

Zbiór Praw przez Ur: Zamoyjskiego ułożonych.

Wobec około zbioru Praw Ur: Zamoyjskiemu powinna upewniono
jakowym zbiorze nieznaleziono dogodzenia zamiarom na Seymie
to go na zawsze uchylono, i aby na żadnym Seymie wkrzeszo-

WEXLE.

Od Szlachty na Osoby jakiegokolwiek wydane, a manifestami
wydykeyach przyzwoitych rozładzone, poznane w Waluci
miejć chciano. Na potym zaś między Szlachtą a Szlachtą,
Bankierami, Kupcami, ażeby dawane nie były ustanowiono,
tami na potym wieczyście zniesiono; żeby zaś te Wexle sub
in spatio 12. Miedziel oblatowane być miały, niezagrażając
m stanu Szlacheckiego od Bankierów i Kupców.

Szpitale w Koronie i W. X. Lit:

przyzwoitego Szpitalów rozrządzenia, udzielna Kommiss-
oną, a dla wielorakich trudności skutku swego mieć nie mo-
wą Roku 1768. Pod tytułem: Warunek Miast i Miasteczek Na-
Kommissye Boni Ordinis i do Szpitalów rozciągające się de-
66r Dziedzi nych; reallamowano; pomienione zaś Komis-
nich urządzeniach Szpitalnych do Departamentu Policyi w
erencyą cejnić, i od tegoż Departamentu dependować miały.

W E R B U N K.

W wszelkim w Kraju dla zagranicznych Potencyi werbunkom i w
ni onych chcąc mieć nieodwłóczną na występnych sprawiedliwość
że jeśliby to pod jakimkolwiek pretextem czynił Obywatel Possessionat
owy jako Crimen Statii popełniający wedle Prawa 1776. w Sądach Sey-
on być powinien. Gdyby zaś ktokolwiek i jakiegokolwiek kondycyi czynił
nych Potencyi werbunki, takowy jako Kriminalista, w naybliższym występku
odzie, na śmierć nieodwłócznie etiam extra cadentiam sądzony i karany być ma,
względem Kommissyi do Ekonomii w W. X. Lit: Roku 1775. ustanowionej.

VIII. Dekreta w tej Kommissyi niewątpliwie oczewiste z wzajemnych Aktora-
tow i kontrowersyi zasze za niewzruszone deklarowano, te zaś, które w niestawaniu
stron, jakoby oczewiście ferowane i zaskarżone tak o sposob ferowania, jakoteż o wda-
nie się w kognicyą przez Konstytucyą 1775. zakazana, pod kognicyą Allessoryi Litew-
skiej oddano.

Ponowienie Praw zbytki tamujących tak dla Korony jako i dla W. X. Lit:

XIX. Ponawiając dawnieysze Prawa a osobliwie Konstytucyą 1776. de lege Sumptu-
aria, oraz zapobiegając szkodliwym skutkom z zbytku Krajowego wynikającym posta-
nowiono, ażeby od publikacyi niniejszego Prawa za rok wszystkich bez żadney excep-
cyi stanów i Pół Obywatelom nie było wolno nosić i używać w krajach Rzeczypospo-
litey Polskiej i jej Prowincyach koronek, haftów, prócz znaków Woyskowych, których,
dla umenażowania kosztu, urządzenie zlecone Departamentowi Woyskowemu, Szlefy
zaś u Mundurow Urzędniczych natychmiast zniesiono, na sukniach i narzędziach galo-

now,

Konstytucyi Seymu Warszawskiego R. 1780.

now, materji bogatych i cokolwiek z ciagnionego zlota lub srebra być może zakazano, zabroniono tudzież używania meblow drogich zagranicznych, prócz tych, które prędką publikacją niniejszego Prawa już kto ma w życiu, same tylko do przyszłego czasu. Nie ma się *prima necessitatis* zostawiać materje, jako to Grodetury, Kitayki, Atlasy, muśliny i Blondyny, oprócz których, ażeby żadney jakiey kolwiek kondycy nych nosić nie ważył się a to pod karą 2,000. Grzywien w każdym *respekt* lub Ziemiństwie wskazać *ad delationem cuiusvis* mianą, i takowe Grzywny do leżące deklarowano. Nowych kleynotow przez kogożkolwiek wprowadzić fiskatą zabroniono. O co dozor Kommissyom Skarbowym zleceno, surowiey zakazano, ubierać całą liberyą bogato, dla której sam i włóczkę bez galonow do ubrania zostawiono.

Rezolucye na Interes Skarbu Koronnego.

XX. Dobra Krzesłowe Woiewództwa Krakowskiego Ur: kowi Dobrzyńskiemu podług Prawa 1775. za przywilejem nadanym W. Dembińskiemu Woiewodzie Krakowskiego przy tychże *Decretis* *ascensum* tegoż zachowano, co następnym Woiewodom służyć śmiałowksi nie był *satisfactus* podług Konstytucyi 1775. przy w czasie ich zawakowania, na potym onego zachować p

Warunek Starostw Dożywotnich Posp.

XXI. Ponieważ WW. Michał i Alexandra z Xiążąt Czarnowie Wielcy W. X. Lit: Małżonkowie Starostwo Uszpolskie leżące *præcio consensu Regio* cedować *in Personam* Ur: Xiążąt Starosty Wielońskiego determinowali się, zatym okazując w Ogińscy Hetmanowie Wielcy W. X. Lit: Małżonkowie do jego intrat i Possessyi Starostwa Uszpolskiego będą beśpie

Podobnież zabezpieczono Xiężnie Eleonorze Czartowskiej, że tak pod życiem Ur: Ignacego Potockiego i Elżbier Małżonkow, jako i w przypadku przeżycia o ych do ostatnie Starostwa Kupiskiego i Pieniańskiego być powinna beśpiecz

Równy warunek dla Ur: Urszuli Wielopońskiej Starostwa Starostwa Soleckiego służyć ma.

Pozwolenie użycia Konsensow ad cedendo

Krafińskiemu

XXII. Konsensa *ad cedendum* dla Ur: K za Krafińskiego nego w Roku 1775. na Królewsczyczny w Possessyi jego będącej, i żeby ich do trzech lat i miesięcy trzech od zakończenia *terazniey* chuiąc użyć mógł *presenti lege* postanowiono.

Indygenat.

XXIII. Jako Prawem 1775. pod tytułem *Ostrzeżenie względem Indygenatu* uznano użyteczność Publiczną w dozwoleniu Cudzoziemcom majątnym w Oyczyny naszej Fortun swoich, tak i dopiero skłoniono się chętnie do proś nioney od Xięcia Karola *de Ligne* Dystryngwowanego za Granicą Męża, i temo *successoribus* dozwolono Indygenatu Obywatelstwa Polskiego pod warunkami w Prawie 1775. wyrażonemi; oraz, aby tenże Dóbr *quocunque titulo* w Państwach naszych na niego spadłych niewyprzedawał.





